

Kawawaŋgalen Tâtâ Alakŋaŋ

Nabak New Testament

Contents

Matiyu	1
Mak	65
Luk	107
Zân	181
Nembayelen Muluwin	232
Loma	296
1 Kolin	329
2 Kolin	359
Galesia	381
Epesa	393
Pilipai	404
Kolosi	412
1 Tesalonaika	420
2 Tesalonaika	427
1 Timoti	431
2 Timoti	439
Taitas	445
Pilimon	450
Ibulu	453
Zems	476
1 Pita	484
2 Pita	493
1 Zân	498
2 Zân	506
3 Zân	508
Zudas	510
Kie Kienok	513

Kawawangalen Tâtâ Alakŋaŋ

The New Testament in the Nabak Language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Nabak long Niugini

Language: Nabak

Provided by: Wycliffe Bible Translators

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 1988 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 1988 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

eb073d06-f1a3-571b-95ff-f2ccc3daf745

ISBN: 978-1-5313-0466-9

Matiyu

Zisasiyet yanaj Matiyuyan meluwan mge

Matiyu ek Zisas Kilaisiyelen nembajane 12 ke nen ek ma kwitnan nen Li-wai makumtemien. Âpme ek Loma gap-mangalen mânep takis titi an mamtan. Yanj bamgat Zisasiyan ombempeme egat nembajan kwage.

Matiyu egaj bujam zapat kapi Zuda iknanjat amjaneyet kuye. Âpme Zuda am ekjenan an Kawawanaj ombempeperanj egaj sakwep koti ekngengalen Amobotnanin tatagalen keyet nâwien. Zuda ekjenan Ibulu zelinaset an keyet kwitnan Mesaya makuip ma Glik ekngengalen zeleset Kilais makuip. Âpme Zuda ilinangalen Amobotnanj Zisasiyan kopmangeen ekjenan nâme am belaknanj beyeyepmti ekngat tunguwinaan mamti kwitnan kwitnan meletnanj mme ekti nântemtem mbienanjut an kapi Kawawanaj amjene yomengatnanj gilik zemindatitiyelen an penanj ke ku nâmkinpewien. Matiyu egaj bujam zapat kapi Zuda am ekjen Zisas ek Mesaya penanj ke nânâyet meluwan kumindaye ma Zuda am ilinangalen Amobotnanin zemâtâtindaye. Keyepmti Matiyuyan Zisas Amobotnanj koge keyet zemsalanj beye ma egaj kegogak zet zapat notnanj Kawawanngalen Zet Itnananj zetik mimiñanj Kawawanaj ek iknan ombempeme ninmagen toge keyet meluwan kapiyet mge. Ma zet itnananj Kilaisiyanj kokotnanngalen zet zapat zenzeñanj ke penanj sokbeye.

Âpme Matiyuyan zet zapat nen Kilaisiyet zemâtâtâtnanj keyet keñan nin Kawawanngalen manje tusumti mama mimi dolaknanj Zisasiyan nâmtiknanj

min ke mâti mimiyet meluwan mgeen tungupmanj 5gatnanj 7 kapi main.

Zet ntoteknanj temanj kapigoganj Matiyuyelen bujam zapat keñan talip:

1:1–2:23 Zisasiyet yeñsokñane ma sokbembenganngalen zapat

3:1–12 Zân an tu zululut egaj mulup mge

3:13–4:11 Zisasiyanj tu zulut delanj zeme Sadanj koti Zisas tetimae mge

4:12–18:35 Zisasiyanj Galili msalen Zet Zapat Dolaknanj zemkawanj beye

19:1–20:34 Zisasiyanj Galili msat penti Zudia msalen moti mulupmanj mge keyelen zezapatnanj

21:1–27:66 Zisasiyanj Zelusalem mka teman moti manepeme kume gakikiñanj-galen zet zapat

28:1–20 Zisasiyanj gakikiengatnanj wapme nembajaneyanj ekbien

Zisasiyet yeñsok guluk galakñane sokbemkobien ekngengalen kwilin

(Luk 3:23-38)

1 Am manje nen manje nen sokbem kotnepeme Zisas ek Abalaam ma Dewit egegat inñsokñit penanj sokbeye.

² Âpme Abalaamgat nemujanj Aisak sokbeye.

Aisakgat nemujanj Zekop sokbeye.

Âpme Zekowanj nemujanj Zuda ma meniñane notnanj indambege.

³ Âpme Zudayet nemujanet Pelesmak Zelandak sokbewun. Egetgat mamit Tama.

Âpme Pelesiyet nemujanj Eslon sokbeye.

Eslongat nemujanj Lam sokbeye.

⁴ Âpme Lamgat nemujanj Aminadap sokbeye.

Aminadapgat nemujanj Nason sokbeye.

Nasongat nemujanj Salimon sokbeye.

⁵ Âpme Salimongat nemujanj Boas sokbeye. Egat mamanj Leap.

Âpme Boasiyet nemuňaj Obet sokbeye. Egat mamaň Lut.

Âpme Obetgat nemuňaj Esi sokbeye.

⁶Âpme Esiyet nemuňaj Dewit ke amobotnaň sokbeye.

Dewit* egat nemuňaj Solomon sokbeye. Egat mamaň ke itnaňaj Yulayayet imbiňaj.

⁷Âpme Solomongat nemuňaj Liaboam sokbeye.

Liaboamgat nemuňaj Abaisa sokbeye.

Abaisayet nemuňaj Esa sokbeye.

Esayet nemuňaj Ziosapat sokbeye.

⁸Ziosapatgat nemuňaj Olam sokbeye.

Olamgat nemuňaj Yuzaya sokbeye.

⁹Âpme Yuzayayet nemuňaj Zotan sokbeye.

Zotangat nemuňaj Eas sokbeye.

Easiyet nemuňaj Esekaya sokbeye.

¹⁰Âpme Esekayayet nemuňaj Manase sokbeye.

Manaseyet nemuňaj Amon sokbeye.

Amongat nemuňaj Zosaya sokbeye.

¹¹Âpme Zosayayet nemuňaj Zekonayamak ekňen meniňane notnaň sokbemâbien. Kan keyet Babilon msalen Zuda am indomti indatimti mebien.

¹²Ekňenaň met Babilon msalen met tabien ke Zekonaya nemuňaj Sialtisel sokbeye.

Âpme Sialtiseliyet nemuňaj Salababet sokbeye.

¹³Âpme Salababetgat nemuňaj Abayut sokbeye.

Abayutgat nemuňaj Elayakim sokbeye.

Elayakimgat nemuňaj Eso sokbeye.

¹⁴Âpme Esoyet nemuňaj Sedok sokbeye.

Sedokgat nemuňaj Ekim sokbeye.

Ekimgat nemuňaj Elayut sokbeye.

¹⁵Âpme Elayutgat nemuňaj Eliesas sokbeye.

Eliesayet nemuňaj Natan sokbeye.

Natangat nemuňaj Zekop sokbeye.

¹⁶Âpme Zekopgat nemuňaj Zosep sokbeye.

Zosep egaň imbiňaj Malia wage.

Âpme Malia egaň maneti Zisas ambege. Nin eget kwitnaň Mesaya kukuyelen. Ningalen zeleset Kawawaňaj Zisas ombempeme nin yomengatnan timkwatndendeyet an sokbein.

¹⁷An sokbembewien kalakumann mange tuk kapigok benak. Abalaamagengatnaň Dewitmagen kwadelaň peinen an mange sokbembwapme 14 kogok beye. Ma Dewitmagengatnaň Babilon msalen mka katikňan indatmebienen kogogak an mange 14 sokbewien. Ma Babilon mka katiknaňgatnaň Kilasmagen kwazinen kogogak an mange 14 sokbewien.

Zisas Kilais sokbeye

(Luk 2:1-7)

¹⁸Zisas Kilais sokbeye keyet yaňaj kapigok penaň tazin. Mamaň kwitnaň Malia. Egat apmaň Zosep ewe an zapatnaň etaň zempeme igak igak manepemalu Emetak Teňaj menok mme Malia ek nempa kambakmak tage. ¹⁹Kegok mme an zapatnaň Zosep ek mama mimiňaj dolakňaj mangeyepmti keňanňegak kapigok otnaňge, "Neň zetnaň sosok zema sakambuk temaň tsemgat belak buzak katipemti mehap." Kegok naňge.

²⁰Kegok mimiýelen nañmti manepeme Amobotnaňgalen ensel ñenaň mulugen sokbemsamti kapigok dunduye. "Zosep, geň Dewitgat guluk galakňaj, imbindi Malia wawagat yayaň ku msenik. Nempa kambakmak tazin ke Emetak Teňmagengatnaň. ²¹Nempa atam mbe kwitnaň Zisas kuwanik. Kwit keyet yaňaj,

*1:6 Dewilaň imbi ke kambu wage. 2 Samuel 11.

Egañ ikrñañ amñane yomengatnañ indatim kwabe.”

²² Kwitnañ kwitnañ sokbeye ke golañ zenze an ñenañ eweñan Amobotnañ Kawawañgalen Zet Itnañanen kapigok zeye, ke penañañmak bembeyelen sokbeye,

²³ “Nâip, imbi nembip ñenañ nemba kambakmak tati nemba ambebe. Âpme anemba keyet kwitnañ ‘Immanuel’ kuwep. Immanuel kwit kapiyet ningalen zeleset yañañ Kawawañ ninmak main.” (*Aizaya 7:14*)

²⁴ Âpme Zosewañ mulugengatnañ wati Amobotnañgalen ensel egalen zetnañ gawepumti Malia mkañan wati moge.

²⁵ Mobunañgut awembiñ mama ke ñen ku mambun. Belak imbiñañ kekene-muñ penañ tetimti manepeme nemba ke sokbeme Zosewañ kwitnañ Zisas kuye.

Kasup kwakwatnasetgatnañ amobotnañ nânâñinmagañ Zisas eksâgât timat kobien

2¹⁻² Elot ek amobotnañ mame kan keyet Zisas Beteleem mkaen Zudia msalen sokbeye. Âpme kan keyet kasup kwakwatnaset an notnañ Zelusalem mkaen kwati am pigok indayañkwe-siwien, “Zuda am ingalen Amobotnañ alakñañ sokbeye. Ek mka deset tazin? Nin msatnan beñan daengatnañ okak sokbembeyelen wenzim busatnañ ekti pedondom sesewatpesâgât takotnup.”

³ Kegok zeme amobotnañ Elot ma Zelusalem mka toñañ ekñenañ ilinsakwep zet ke nâmti endilipewien. ⁴ Âpme Elot egañ sâpe sâpe bumbu an ñenañ ma zii zet zikat indanda an ekñen on-dekindemti pigok indayañkwe-siye, “Kilais pe msat deset sokbembeyet zenzenañ ze? Zeme nâne.”

⁵ Âpme ekñenañ kapigok dundu-wien, “Beteleem mkaen Zudia msalen sok-

bewe. Golañ zenze an ñenañ kapigok kuye,

⁶ “Beteleem mka Zudia msalen tadik geñ Zuda am ekñenañ mka tototnañ yek. Mka ñotekñañ temañ. Geñmagen An ñen temañ sokbemti Israeal aminne indikdamuñ mbe.” (*Maika 5:2*)

⁷ Zet kekok zeme nâmti Elot egañ an ekñen beñangatnañ kobien ekñen ke buzakset indamandamti wenzim zukñañ sokbeye keyet yañañgat indayañkwesime yañañ dundu-wien.

⁸ Dundume nâmti, Beteleem mkaen meeegat nâmindemti pigok zeye, “In meti windeñañ mti aikti kot nâgât zeme nâmti neñ kegogak meekti pedondom samti sesewatpesap.” Dâsuki kogok zemindeme mebien.

⁹ Amobotnañ kekok diindome toti meti selen mepme mkañinan wenzim ek-bien keyañ ewe ñenañ bemindap meti Zisasiyañ mka wenge keyet dukñañ wenzimañ kaliñañ atam tage. ¹⁰ Âpme ekñenañ wenzim ekti keñ oloñen igagen mbien. ¹¹ Mti mka keñan moti nemba ma mamañ Malia idikti nemba pedondom samti zemesewatpewien. Mti milawat bonçisiñin mâtâti gol ma kwitnañ kwitnañ sesikñañ dolakñañ tosañañ temañ ke timti taolet msawien. ¹² Âpme Kawawañ kieset zemkulumindemti zeye, “In Elotmagen set mebepiñ.” Kegok zemindeme set ñenieset meti msalinan patañ zewien.

An Temañañ Zisas nemba okak añañalapeye

¹³ Ekñenañ gilik zem mepme An Temañgalen Ensel Zosep mulugen sokbemsamti pigok dunduye, “Geñ wati imbi nembandi idatimti Izip msalen meti nâlen zetgat damuñ manepeme neñ zemañgut nâmti kobep. Nânik, Elot ek nemba timati aikti kusât tazein.”

¹⁴ Zeme Zosep egañ tambuyet penañ wati imbi nemañañ time Izip msalen

kunzuḡ mebien. ¹⁵Kwitnaḡ kwitnaḡ keḡok sokbeme Amobotnaḡaḡ golaḡ zenze an ḡeniyet zet zeme nâmti meluwaḡ pigok mge ke penanaḡ sokbeye,

“Nemun Izip msalen met manepeme neḡ kumtetima gilik zemti kobe.” (*Hosea 11:1*)

Elolaḡ zeme nemba okak sambe indomâbien

¹⁶An kasup kwakwatnaset kobien, ekḡenaḡ Kawawaḡaḡ zemâtâtindame nâmti set butnaset mepme amobotnaḡ Elot eḡaḡ tapme beme pigok nâḡge, “An ekḡen pi tetimnemti butnaset melo.” E nâmti ḡeḡaḡ penaḡ zime an kobien ekḡenaḡ nup kan zut keyet keḡan sokbeme ekḡenaḡ zeme nâḡge keyepmti kasa kuku an zemindeme Beteleem mkaen meti mka isikḡan eyo tokwati anemba okak nup kanḡin zut ma keyet kandaḡan tozin ekḡen indome delaḡ zemâge. ¹⁷Âpme kan keyet golaḡ zenze an Zelemaiayaḡ zet pigok zeye ke penanaḡ sokbeye.

¹⁸“Lema mkaen Zuda msalen kwisak temaḡ sokbein. Nemaḡine sambe penaḡ gakimâpme keyepmti Israeḡ nemba mamine ekḡen sume delaḡ zeme am ekḡenaḡ keḡin mme sewaḡaḡ bembeyet olalip.” (*Zelemaia 31:15*)

Zosewaḡ imbi nemaḡaḡ indatimti gilik zemti koge

¹⁹Zosep imbi nemaḡaḡ ekḡen ewe Izip msat mame amobotnaḡ Elot gakime Amobotnaḡgalen ensel ḡenaḡ kie Zosep pigok dunduye, ²⁰“Geḡ milawat weyaḡ bemti imbi nemandi indatimti Israeḡ msalen ewe melit nemba kume gakikiyet ḡiḡḡiḡ mamtan elak gakiye.”

²¹Âpme Zosep eḡaḡ imbi nemaḡaḡ idatimti Israeḡ msalen ewe kobien. ²²⁻²³Gilik zem koti Zosewaḡ zet

kapigok nâḡge. Akeleas ek bipmaḡat munduman amobotnaḡ tati amobotnaḡ mulup Zudia msalen ke met tapm zeme kiḡage, yanḡut mulugen Kawawaḡaḡ zet dundume nâmti Galili msaleset meti mka ḡen kwitnaḡ Nasalet ke met mamtemien. Keḡok mme golaḡ zenze an ekḡengalen zet ḡen pigok tazin ke penanaḡ sokbeye.

“Am ekḡenaḡ, ‘Nasalet an,’ zewep.” (*Aizaya 11:1*)

Zân tu zululut an eḡaḡ mulupmaḡ yanḡbeye

(*Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Zân 1:19-28*)

3 Kan keyet Zân an tu zululut eḡaḡ Zudia msalen msat tuḡupman sokbemkawaḡ bemti mulupmaḡ yanḡbem mmambe am zet pigok diindoye, ²“Kawawaḡgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyaḡ kot indaombem tazingat in yomgalen set bekaḡaḡ bee peme tapme keḡin gilik zeit.” ³Zânmagen golaḡ zenze an Aizayaḡ muluwaḡ pigok mge ke penanaḡmak bein,

“An ḡenaḡ msat tuḡupman kwizet kapigok takuin, ‘Amobotnaḡgat setnaḡ weyaḡme dolakḡaḡ ma kwetetepmaḡ bemti tapme kobe.” (*Aizaya 40:3*)

⁴Zân ek kâlâpmaḡ kamel zupmaḡaḡ weyaḡaḡaḡ mmamtan ma bitim ḡen pemanen zam mamtan. Meuḡaḡ didikḡaḡ-gatnaḡ bizik tuḡaḡ ma gwitek ke etaḡ nimti mamtan. ⁵Âpme am sambe Zelusalem mka temaḡmak mka isisikḡaḡ ekḡen Zudia am ondekti ma Zodaḡ Tu nembet timat butnaḡ butnaḡ Zânmagen kopmâti ondekbien. ⁶Mti yomin zemsokbeme Zânaḡ Zodaḡ tuyen tu zulutindeye.

⁷Âpme Palisi ma Sadusi ekḡenaḡ keḡogak tu zulusâgât kopme kapigok diindoye, “In nombeyelen alikḡaḡ. In kapi Kawawaḡaḡ yominaḡgat dopmaḡ mu-

tumindasâgât tapm ke walabep bein? Yek penañ. ⁸In mama mimi dolakñañ mme keyañ in yomengatnan keñin gilik zewien ke sokbemkawañ bewe. ⁹In keñinan kapigok ku otrâit, ‘Nin Abalaamgat insokñane manup keyepm Kawawañañ ku zemndowe.’ Neñ pigok diindoma nâit, zet ke belakñañ etañ. Kawawañ egañ zenak beme ke ñep zeme nanzañ ekñen kapiyañ Abalaamgat alikñane bewiek.” ¹⁰Kegok zemti zet zapat sesepmañ ewe tusum pigok zeye, “An ñen ek nâmkijpepeñmak bewe ke tep katanañ maelikzin keboñ. Âpme an nâmkijpepeñpiñ bewe ek tep sinañ memuñ bemti matozin sepem keboñ mme ek kapupme tewen ziwe.

¹¹Neñ in yomengatnan keñin gilik zeme tu etañ manzulutindeyap yañgut bamnan an kosâpm ek Amobotnañ temañ winderañbeñañ kosâpm. Neñ an tototnañ penañañ; ek keboñ ke neñ bukeboñañ elewat temañ timpema ñep ku bewe. Egañ ikñañ Kawawañgalen Emetak Teñ mulupmañ tep manzinok yom zime kwetetepmañ mambein kemak temakwep zulutindewe. ¹²Egañ omkakilili takasetnañmak takozinañ wit omkakilimti mwapme tâgâyañ kumti sekñañ mañge ñen ma wit penañ mañge ñen bewe. Mti wit penañ time mkañan mowebe sekñañ ulume tep katikñan monzimti manzimopmambe. Keyet yañañ am nâmkijpepeñjinmak time mañgenen mopme am nâmkijpepeñpiñ time mañge ñen mobep.”

Zânañ Zisas tu zulutpeye

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³Kan keyet Zisas egañ Galili msalen Zodan tuyen meti Zân egañ tu zulutpeyelen nâmti koge. ¹⁴Âpme Zân nâme nukñañ beme dunduye, “Neñ keboñgat eneyet kot tazenik? Geñ keboñañ neñ zulutnemanen ñep benak.”

¹⁵Zeme Zisasiyañ zet kapigok gilik zem saye, “Geñ alak yayañ pematalak. Kawawañañ mulup zet teñ penañ gaingapmti gawepusenik.” Kegok zeme Zânañ nâmti tu zulutpeye.

¹⁶Âpme Zisasiyañ tu zuluti kwapme keyegak kululuñañ ñandeme Kawawañgalen Emetak Teñañ sasakandenombe nemoñ bemti ekmagen toge. ¹⁷Âpme kululuñengatnañ zet ñen kapigok sokbeye, “Kapi nanañgat Nemun penañ; egat nâmtikñañ omba penañ manâmpeyap. Neñ ek ombempewangapmti am yomengatnañ indati kwabe keyet oloñen miap.”

Sadañañ msat tungupman

Zisas yañañ mim ege

(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

4 Âpme Emetak Teñañ Zisas msat tungupman Sadañañ tetipeyelen nâmti watmeti ²Zisasiyañ mame kasup 40 ma tambumbu 40 maneti tu meuyet penañ gakiwaleletgalen mge. ³Âpme Sadañañ ekmagen koti zeye, “‘Neñ Kawawañgat Nemunañ’ kok manzenik keyepmti ke penañ manik beme zemanen nanzañ kapiyañ meu sokbeme ñep nsenik.”

⁴Kegok zeme Zisasiyañ kapigok dunduye, “Kawawañgalen zet meluwañ itnajanen kapigok kukuñañ tazin, ‘Amnañ keñin tu meuyet etañ bemti ku mamayelen. Yek penañ. Zet kwep kwep Kawawañmagatnañ kozin ke keñinan mkipmañ bembeyelen.”

(Zii Zet 8:3)

⁵Kegok zeme Sadañañ Zisas naman wati Zelusalem sesewat mka temañ dukñañ wapmotati ⁶kapigok dunduye, “Geñ Kawawañgat Nemunañ manik beme kapiyetnan palam towepmane zet meluwañ ñen kapigok tazin ke nânik, ‘Kawawañañ enselñane ekñengat belinan geme ekñañ belen gatam

topme nanzanjan sedi ku aanganen.”

(Sam 91:11-12)

⁷Zeme Zisasiyan kapigok dunduye, “Yangut Kawawangalen zet meluwan itnananen zet nen kapigok kukuwan tazinegek, ‘Kawawan Amobotnanji yanjan ku mim ekbanik.”

⁸⁻⁹Kegok zeme Sadanan kalan teepman njeng watmotati msat sambeyelen kwitnan kwitnan dolaknan sepem igak igak ke zikat samti zeye, “Gej pedondom namti dundum namane kwitnan kwitnan sambe ke ekdik beke gâlen belen bepema damu mmambanik.”

¹⁰Âpme Zisasiyan kapigok gilik zem zeye, “Kawawangalen zet meluwan itnananen zet nen kapigok kukuwan tazin, ‘Kawawan Amobotnanji etan pedondom samti dundum sawanik ma ek kwewetan sisilih msamti mambanik.’ (Zii Zet 6:13)

Sadan, gej nemti met.”

¹¹Kegok zeme Sadanan pemti mege. Âpme Kawawangalen ensel ekjenan kotu mukulem mpewien.

Zisas Galili msalen meti mulupman yanbem mge

(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹²Zân mka katiknan peme tapme Zisasiyan zapanan namti Galili msalen mege. ¹³Mti egan Zudia msat peme tapme Galili msalen meti mkanan njotakan Nasalet ke met tabi tabi mineti peme tapme naman Kapaneam mkaen mege. Mka ke Galili tunduamak msat zut Zebulanmak Naptalai keyet soknanik ke matatan. ¹⁴Kegok mme golan zenze an Aizaya egan Kawawangalen Zet Itnananen zet nen kapigok kukuwan ke katiknan beye,

¹⁵⁻¹⁶“Am Zebulan msaleset ma Naptalai msaleset mamaip ekjenan Galili tundra lemunan temaneset mamaip. Am Zuda

mangeen ku sokbembenjam lumanji kilej mamaip. Sambe beke tambusosok teman kejan mamaip ekjenmagen busatnanan sokbeminawe. Am waleletgat zapat mamaip ekjen kemagen busatnan sokbembeyelen.” (Aizaya 9:1-2)

¹⁷Kan keyet Zisasiyan Zet Zapat Dolaknan zemti am kapigok yanbem diindoye, “Kawawangalen zemâtâtâtgat katnanen mamayelen kan ilak kolapgat yomengatnan kejin gilik zeit.”

Zisasiyan nemanane zulak zulak kapi yanbemti idatiye

(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

¹⁸Âpme kasup neniyet Zisas egan Galili Tundua keyet nelum palen mepmambe an zut dapmenij idige nen Saimon egat kwitnan nen Pita ma datnan Endulu. Egelan tunduane elengolamit pemti tapmambun. Egegat muluwit njoteknan angala titi. ¹⁹Eget ke idikti zeye, “It kopmalu nejmak meti nejm naman am indatitiyelen mulup ke nejmak tusumti indandayelen zikat idawap.” ²⁰Zeme keyegak elengolamit mee pemalu tapme Zisasmak tusum mebien.

²¹Âpme belaknik meti an dapmenij nen ewe idaige Zems ma meninan Zân. Eget Zebediyet nemananet. Biwitmak wanjaninan tati elengolamin taweyanmambien. ²²Idikti Zisasiyan idakumtetime elengolamit mee ma biwit pemti Zisasmak tusum mebien.

Zisasiyan am sambe sek zawatmak weyanjindey

(Luk 6:17-19)

²³Âpme Zisas ek Galili msat toweti sesewat mka katan mototi am Zet Zapat Dolaknan diindomti Kawawangalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet zapanan diindoye. Mti am zawalin sepe-

mañ igak igak ke mme alik bemâ-bien. ²⁴Kegok mme kwit zapatnañ Silia msalen palakñañ beme nâmti am zawat sepemañ igak igak sek sinde-mak ma we bekananjinmak ma gakim wat gakim wat mamip keboñ ma selin belin selauñañ ekmagen indatim kopme weyañjindemâge. ²⁵Âpme Galili msalengatnañ ma Dekapolas mkaengatanña ma Zelusalem mkaengatnañ ma Zudia msalengatnañ ma Zodañ tu nembet daeset am manje temañ penañ ondekti ekmak tasât mebien.

Zisasiyañ kalañan am Zet Zapat Dolakñañ diindoye

5 Zisasiyañ am sambe penañ indikti kalañ dukñañ mot totapme nem-bañaneyañ met egat kandañanen totapme ²Zet Zapat Dolakñañ kapigok zemzikat indaye,

³“Am ilinañgat yominañgat nâme kembeñ mambein ma ilin keñin mtoti mamaip ekñen oloñen mip ma bamgat ekñen keyañ mundum kululuñen toñañ bewep.

⁴Am yominañgat keñinan Kawawañ masumsaip ekñañ oloñen mip. Am ekñen ke Kawawañ yomin katipeme keñin sewakñañ penañ mambein.

⁵Am ilinañgat sekñin mamtolip ekñen ke oloñen mip. Ekñen ke Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama aikbep.

⁶Am mama mimi teñ Kawawañ indandayet winderañ mamip ekñen oloñen palen talip. Bamgat Kawawañ winde igagen penañ indawe.

⁷Am olat olat palen mame maindamukulem mimindep ekñen oloñen palen maip. Ekñen ke Kawawañ sepem kwep kegogak mimindawe.

⁸Am keñinangalen yom Kawawañ katikpepeñañ ekñen oloñen palen maip. Am ekñen keyañ kululuñen moti Kawawañgat zimosetnañ eksâip.

⁹Am kalalañañ mme keñ kwep mambeip an ekñen ke Kawawañ keñin mme oloñen palen talip. Bamgat Kawawañ, ‘Nemunambanne,’ zemindewe.

¹⁰Am Kawawañgat zikatnan teñ mame notnañ nâmbekam bemindemti sisipeñpeñ mti maindop ekñañ oloñen palen maip. Ekñañ kululuñen mundum ke met tiwep.

¹¹In neñmak tusumti mame keyepmti amnañ zet mgasik diindomti zet dâsuki bemzenze sambe sekñinan bemzemti sisipeñpeñ penañ mamimindeip. ¹²In maneti nukñañ maindaip keyepm oloñen mit. Wa ke in etañ yek. Golañ zenze an ewerñan tipman baen mamkwabien ekñen sisipeñpeñ sepem kegogak mimindamkwabien keyepm webeit tosañin kululuñen gwaen motiwep.

In am ekñengalen dalañ ma lam keboñ bemti tabep

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

¹³Msalen am mamaip ekñenmagen mama mimiñin dolakñañ dalañ keyet sepemnok beme mambep. Dalañ ke yañañ kapigok, dalañ meuyen pe-mann meu mme tikñañ mambemâzin. In dalañnok kwati am mama mimiñin mme tikñañmak beme amnañ nâmtikñañ mbep. Âk dalañ tikñañ maasekzin sepem kegogak in nâmk-iñpepeñin asekmâbe beme in Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ ku mâbep. Egañ zemindeme zupman toweti saka-mañ dalañ bekanañ timtati selen time mepme amnañ mekoti selañ maim enzeñip in sepem keboñ bewep. ¹⁴⁻¹⁵Amnañ lam koñbemti menzimañ dukñañ ku makwalapeip. Ekñañ lam koñti munduman sosok bempeme tapme am mka keñan matalip bee mbusatnañ mambemindein. In sepem kegok kawañ sutnan tati am msat sambe mbusatnañ

bemindeme ekjen Kawawangalen zapat sokbewep. Mka njande teman njen kalañ sutnan belak kawañan tapme kwileki njenaj ku mautukekzin. ¹⁶Keyepmti in mama miminjin dolakñan lamnok ke belak peme kawañan busatnañan busatnañ bem talep keyepm am ekjenan busatnañin ke ekme dolakñan beme ekjenan ingat Biwin kululuñen tazin sesewatpewep.

Zisasiyan zii zetgat yañan kapigok zemâtâzin

¹⁷In zii zet ma golarñ zenze an ekjen-galen zet ke aseksâgat kolap nâgat kegok njen zewiegat. Neñ zet ke an-gososoyelen yek. Zii zet keyet yañan penañ zemzikat indasât koban. ¹⁸Neñ penañ diindoma nâit, msat ma kululuñ tazin katañ zii zelañ wemti mulupmañ mbe ma zii zet mulupmepin belak ku tabe. Ke penañanmak etañ bemâbe. ¹⁹Keyepmti am njenaj zii zet belaknik bugan anjosop ma notnane zikat indame zii zet anjososoyelen min an ke ek Kawawangalen zemâtâtât-gat katnane mama ke ku map. Naman am njenaj zii zet gawepumti notnañne ke mimiyet zemzikat indawe egañ Kawawangalen zemâtâtât-gat katnane mama keyet keñan mambe. ²⁰Neñ pigok diindoma nâit, ingalen zii zet gawepum mama keyañ zii zet zikat indanda anmak Palisi ekjen bugan meti sebemindese. Yek bein beme in Kawawangalen zemâtâtât-gat katnane mama ke keñan ku tabep.

Am notn njenzinziñ msan keyañ kumann gakin bein

²¹Yej sokñineyet zet kapigok diindondoñan, 'Geñ am ku indomane gakiwep. Am njenaj kegok mbe beme zet muluwen motabe.' (*Kisim Bek 20:13*)

²²Zet ke penañ keyañgut neñ tusumti pigok diindoma nâit, Am njenaj notnañ njenzinziñ msawe beme an ke zet muluwen wati mebe. Ma njenaj notnañ zemkwelat kuwe beme an ke sesewat mka temañgalen an damuñ ekjen-galen ondedagen onzempewep. Ma njen egañ notnañ njen, 'Kopa belakñan penañ,' dundumti mtopewe beme an keboñ ke teziñ njandañgat zapat bewe.

²³Keyepm geñ Kawawañ sesewat-sasâgat meti naman kapigok nâmbanik, 'O neñ notn kaindeyañ nâgat nâmbekam bembenañ tazin.' ²⁴Kegok nâmbanik beme geñ gilik zemti ekmagen meti nâmbekam bembenit zemkwetetepmañ mtingut kot sesewatpewanik.

²⁵Kegogak geñ nodi njengalen kwileki njen dopmañ sasayet zemti mbanan yañ sasapin mane pemane egañ geñ zet muluwen gati mebe beme geñ zet muluwen ewe mobopin selen mepmambe nodi kemagen sakwep meti zelit weyañbalup. Kegok ku mbanik beme nodi keyañ sakwep moti zet muluwen geme zet tiyape yape mmane zet nânâyelen an keyañ tipdak kutum ekjen zemindeme ekjenaj kot gatamti met mka katikñan geme towebanik. ²⁶Neñ penañ dingoma nâmbak, geñ ke tatneti belak penañ ku tobanik, nodañgalen dopmañ mutumane delañ penañ zemeñgut tobanik.

An njengat imbiñanmak set buzak mamayelen zetgat yañan alakñan

²⁷In Kawawangalen zii zelañ pigok mandiidome nâip, 'In am njengalen imbi ma an eyak mti set buzak ku indatmambe.' (*Kisim Bek 20:14; Zii Zet 5:18*)

²⁸Zet ke penañ keyañgut neñ naman tusumti ingat pigok diindoma nâit, an njenaj njengat imbiñan keñanen ekseगत mti egañ imbi ke menzem wawagat keñan etañ otñambe beme egañ ilak zii zelañ an notnañgat imbiñanmak ku

weweyet zewenn kelak imbi kemak wep.
²⁹Keyepmti zikadi njanj bekanaset gatetimti mesât mbe beme gej kwenzempemane mebe. Mineti gej zikadi zuzulak tagame maneti teziñ njanj towebanikgat kwenzempemane mebe.
³⁰Bedi njanj yomeset gatetimti mesât mbe beme gej atumti pemane mebe. Mineti gej bedi zuzulak tagame maneti teziñ njanj towebanigat njanj elengemti pemane mebe. Yanjan kapigok, kwitnañ kwitnañ bekanaset gatetimti mesât mme katikpemane tapme mamaset pembenan ke mobanik.

Awembiñ ku kalalangalen zet yanjan alaknanj

(*Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18*)

³¹Kawawangalen Zet Itnanjan pigok zemti mkwabien, 'Njan ek imbiñan katipesâgât nân beme meluwanj asepeyelen kumti, "Asegeyap," zempeme mametan.' (*Zii Zet 24:1-4*)

³²Yanjan neñ alak ingat naman pigok diindoyap: An njan imbiñanjan an njanmak set kileñ kumame eñan nâmbempemti imbiñan belak etan asekpewe beme an keyan yom temanjan mbe. Imbi keyan apmanj ewe tapme eñan meti an njan wabe beme imbiñanjan set kileñ imbi keboñ bein. Ma an njanjan imbi apmanjan asekpemti main ek ke wabe beme an keyan set kileñ an keboñ bein.

Kwitnañ njanat kwitnañ kumti zedi ku zemkatik bewanik

³³Yenşokñine zet kapigok diindon-
 doñan ke nân, 'In zet zemkatikbe-
 mbe Amobotnanjan eñat kwitnanjan kuwep
 beme e ewe ku asekbep. Ke gawepuwep.'
 Yanjan in kwileki njan zemkatik besâti
 msatgat palen kumti manzemkatik beip.

³⁴Kegogapm neñ naman ingat pigok di-
 indoyap, zelin zemti ku bandim mbep.
 Kululunjan ek Kawawangalen mundum to-
 tatat kululunjan kwitnanen kumti ku

bandim mbep. ³⁵Msat e Kawawangalen setnanjan wetnanjan bemti maim tazin keyepm msat kwitnanjan kumti ku bandim mbep. Zelusalem ek Amobotnanjan temanjan mka temanjan keyepm Zelusalem kwitnanjan kumti ku bandim mbep. ³⁶Sepem kegogak wundenjan in tazin keyepm in njanjanan bem zemti zemkatik bembe e kegogak ku mbep. ³⁷'Yek' beme nâniti, 'Yek,' zewanik. 'Penanjan' beme nâniti 'Penanjan,' zewanik. Zet nânâpiñ kileñ bandim mimipiñ; zet penanjan etan manzemmanbanik.

Dopdop ku mimiyelen zet

(*Luk 6:29-30*)

³⁸Zet njan kapigok zenzenjan ke nânit,
 'Njan eñanjan zikadi âtâgeme gej dop-
 manjan egalen âtâpewanik ma njanjan zedi
 kume etume gej dopmanjan egalen ku-
 mane etuwe.'

³⁹Keyanjan neñ naman pigok diin-
 dosowap, am njanjan in kwileki njan
 myunjanindawe beme in naman sepem
 kegogak ku msawep. Ma am njanjan
 njanjan nembet taiwe beme naman
 in gilik zemti njanjan nembet sawep.

⁴⁰Ma am njanjan geñmak kasa kasa
 mti zet nânâ mkanjan gapmesât min
 beme sakwep penanjan zelit weyanjan-
 selup. Mti eñanjan gâgât tosa zet mgamti,
 'Kogok nasenik' zeme gej mukulem mti
 bugan moti sawanik. ⁴¹Ma am njanjan
 geñ gati milawatnanjan timti selen be-
 latnik mebegat zekanjanjan mgawe beme
 geñ naman ekmak sasukwep mebanik.
⁴²Ma am njanjan kwileki njanjan eñat
 olati wekumgame geñ ku bamkumpewanik
 zein keyet katanjan nânpewanik.

Kasandineyep gogot mimindewanik

(*Luk 6:27-28, 32-36*)

⁴³Zet njan kapigok zenzenjan ke
 nânit, 'Geñ nodi gogot mpewanik ma
 kasandi kasa mpewanik'. ⁴⁴Keyanjan
 neñ naman ingat pigok zeyap, In am

kasajine ekjen gogot mimindewep ma am sisiperpej mamimindaip ma maindoip ekjengat nâmti Kawawangat dunduwep. ⁴⁵ Kegok mti kululu Biwinangat nemunambaane penaj bemti mambep. Egan ikjan kasup bempeyeyaj am pbenaj ma bekanaj ilinsakwep mambusatnaj bemindein. Ma map kegok am tej ma yominmak ekjengat takwep mme matozin. ⁴⁶ In am notnaj ekjenmak gogot palen mamaip ekjen etaj taolet mimindamti mambep. Kegok mbep beme ke Kawawangaj keyet dopmaj ku indawe. An takis mânep titi bekanaj mamaip ekjenaj nolneyet sepem kegogak mamip.[†] ⁴⁷ In am nolin ekjenmak notn notn mti zezapat mamip beme keyaj sepemaj igak penaj ku bein. An Kawawang ku nâmkijpeip ekjenaj sepem kegogak mamip. ⁴⁸ In Biwin kululujen egaj tej main kegogak tejak mamambep.

Am indamukulem mimiyelel zet

6 In Kawawangalen mulup dolaknan notnaj mti keyet nâmti am sambe ekjengat zikalinan sekjin mmobep beme kululu Biwinaj keyet dopmaj ku indawe.

² Keyepmti in am nen kwileki jeniyelel olapme kwileki nen saip beme keyet zapatnaj zemti sekjin ku mmobep. Am notnaj sek mmobot mamip ekjenaj sesewat mkaen ma ondedak mundumen tokwati amnan sekjin mmobogat nâmti mulup mimiyan keyet zapatnaj manzemelip. Nejen pigok diindoma nâit, am ekjen kebojen ke muluwinajgagat tosanaj ewejanak msalen kapiyegak matime delaj zein. ³ Sepem kegok tazingapmti in am nen olapme kwileki nen mukulem mpewep beme mulup mbep

keyet zapatnaj nolin penaj soknanj tabe ke ku nâmbep. ⁴ In belak kogok enzililijan ke peme tapme Biwinaj kwitnaj kwitnaj enzililijan maekzin egaj ke ekti muluwinaj dolaknanj mbep ke ekti keyet tosanaj indawe.

Dunduduyelen zet

(Luk 11:2-4)

⁵ In dundusâgat an sek mmobot maip ekjenaj mamip kegok ku mbep. Ekjenaj sesewat mkaen ma ondedak mundumen belak motati dundume am ekjenaj indiktemtem mimindendeyet nâmti kegok mamip. Nejen penaj zema nâit, am ekjen kebojen ke tosanin ilak kapi matime delaj zein. ⁶ Keyepmti in dundusât nâmti mkanjin kejan mot sekek tati Biwin enzililijan main ekmagen buzak dundum sawep. Âpme Biwin kwitnaj kwitnaj enzililijan eknâm maminaj keyet dopmaj indawe. ⁷ In dundusâti belak zet omajen maijen sambe mti ku dunduwep. Dundudu kebojen ke am Kawawang ku manâmkijpeip ekjenaj dunduwin teepmaj penaj mamip. Ekjenaj pigok manâip, 'Zet sambe zem toto kwakwat mmann nen nâmindesem,' zemti mandundui. ⁸ Keyangut in ekjenaj mamip kegok ku mbep. In Biwinangagat ewe dundudupijen mme egaj in kwitnaj kwitnangagat olalip e ewejanak egaj nâmtapmenjut in mandundui. ⁹ Keyepmti in kapigok zemti dunduwep: 'Ningat Bipm,

Gejen kululujen mamananik. Nin gâgat kwidi mmotnuwen kogogak am sambeyaj mmobotgat dundunup. ¹⁰ Gejen kot nin am sambe ndadamujen mi. Kululujen gwaen gâlen zetgat kandanaj mamaip sepem kegogak nin msalen piene gâlen zedangagat kandanaj mamayet nin dijogoganup.

[†]5:46 Takis mânep titi an ekjen an bekanaj. E yanaj kapigok, ekjenaj takis mânep katnaj bembepemti kambujanmak matip.

¹¹Geŋ alak tu meu nnaŋgat weŋnok niniyet ndasenik. ¹²Nin am ekŋenaŋ myuŋgum ndandaŋaŋ makatikpenup sepem kegogak geŋ ningalen yomm katikpe. ¹³Yomgalen tetimaemaeyaŋ ndatime ku katikndewanik. Windendi ndamane bekananen ku towebanup.’

¹⁴In amnaŋ yom mimindawien ke katikindewep beme kululuŋ Biwinaŋ kegogak ingalen yomin timame.

¹⁵Ma in am ekŋengalen yomin timame kululuŋ Biwinaŋ kegogak ingalen yomin ku katikpewe.[‡]

Meu niniyelen zemkulumpemti mamaipgalen zet

¹⁶Ma in meu zemkulumpemti Kawawaŋgat dundum sesewatsasâgât sesewat mkaen mowetnik beme amnaŋ geŋ meu zemkulumpenak keyet sepemdi ku ekbep. Ekŋenaŋ ŋenzimoselin amnaŋ eekgalen nâmti ku manzululip ekŋenaŋ amnaŋ meu zemkulumpemti tapmamo nâminindeyet kegok mamip. Neŋ zet zeyawen kapi penaŋ ekŋen ke tosaŋin tim delaŋ zewien. ¹⁷In meu zemkulumpeip beme zimoselin zuluti ŋoksinaŋ walabep. ¹⁸Mti am notnaŋ ekŋenaŋ in meu zemkulumpemti tapmaip ke ku nâmbep. Mme Biwin enzililiŋaŋ main egaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ maekmâtâzinaŋ dopmaŋ indawe.

Zisasiŋaŋ milawat mobotnaŋ kululuŋen tazin keyet zapat zeye

(Luk 12:33-34)

¹⁹In msalengalen kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ku akumbewep. Msalen kapi milawat gagak makwazin ma etimbemti matozin ma papalaŋ ime bekanan mambein ma kambu titiyaŋ mka kwaselemti matip. ²⁰Yanŋgut in kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ mamambep keyet Kawawaŋaŋ

oloŋen mimindewe. Muluwin dolakŋaŋ keyet tosaŋin kululuŋen gwaen ikŋaŋ indawe ke bekanan ku bewe. Ke kwawaŋ ku nimbe ma bekanan ku bewe ma ku etim bewe ma kambu titi anaŋ ku tiwep. ²¹In kwitnaŋ ŋengat keŋin penaŋ maindembein beme ingat keŋin sekŋin nâmanaŋin peme keyet palen mamepmatim tazin.

²²An ŋen ek nâmanaŋaŋ Kawawaŋmagen bemti mamain ek busatanen mamaingapmti keŋan ma sekŋaŋ busatanen talip. ²³Mme an ŋen ek nâmanaŋaŋ Kawawaŋmagen ku mambein an ke tembusosogen mamain kegok zenzeyelen. Keyaŋgut, ‘Neŋ ŋep Kawawaŋ mâti mamti naman kwitnaŋ kwitnaŋ msatgalen kogogak timambap,’ an keyaŋ kogok zein beme ek tambusosogen penaŋ tazin.

²⁴An kwewetaŋaŋ amobotnaŋ zut egetgalen sisiliŋ mulup ŋep ku mamin. Ek ŋen gogot mpemti ŋen egat keŋaŋ yeeŋaŋ mambein. Mti ŋenmagen met wetekumti ŋen bamkumpewe. In kegogak Kawawaŋgalen mulup ma mânep milawatmak mama eget temakwep idapepebemti ku mimidadayelen.

²⁵Keyet neŋ zema nâit, mamaŋinaŋ mobotnaŋ penaŋ bein, tu meuyaŋ mobotnaŋ penaŋ ku bein. Keyepmti sekŋinangalen tu meu ma sâkmelakanduŋgat yayaŋ ku mbep. ²⁶In tedukŋan gwaen gwasembelembele indigit. Age ekŋen keyaŋ yayaŋ ku mamip. Ekŋenaŋ mmonde onde ma timondakti mka milombiŋinanen ku mambeip. Yanŋgut Biwin Kululuŋen gwaenengatnaŋ etaŋaŋ maaikindame manip. Âpme Kawawaŋgalen nânâen age ekme tototnaŋ mambein ma in mobotnaŋ keyepmti Kawawaŋaŋ indikdamuŋ

[‡]6:15 Kan notnaŋgat amnaŋ meu zemkulumpemti mamaip yaŋaŋ kapigok: ekŋenaŋ Kawawaŋinaŋgat dundum sasât ma sesewatpepeyelen ma yomin zemkawaŋ bem-beyet meupin mamti ekŋen keyet otnânâ mulup nâmsemten msâgâti kogok mamip.

mamm keyepm yayaŋ mimipiŋ. ²⁷Ma am inmagengatnaŋ kwiyaŋ yayaŋ mti ikŋaŋgat mamaŋaŋ nup kanaŋ butnaŋ ŋep tusumti manak? Am ŋenaŋ kegek ŋep ku mnak keyepm yayaŋ mimipiŋ.

²⁸Âpme in kwilekiyet saŋgum melakandungat yayaŋ penaŋ mamip? In tep belaalik msalen wein ke indigit. Ekŋenaŋ ilinaŋgat saŋgum melakandunŋin ma mulup ku mamip.

²⁹Yaŋgut keyet neŋ diindoma nâit, Solomon ek mânep milawatnaŋ ternaŋmak ma miak miakŋaŋ dolakŋaŋ yaŋgut tep belaaligat katnaŋaŋ mamiagip keyet katanŋ ku miage.

³⁰Âpme kwanŋ ekŋenaŋ alak taliwanŋ seŋen lalamba kumann memuŋ beme tewen mambumannzin. Ke Kawawaŋaŋaŋ ikŋaŋ elimiakŋin mamiakindein. Âpme egaŋ in saŋgum melakandu ŋep aik indaweyet yayaŋ ku mseip? In nâmkŋipepeŋin âlâgâlâk, ma?

³¹Keyet in yaŋbemti tu meu ma saŋgum melakandu desetgatnaŋ timambanup zemti yayaŋ mimipiŋ.

³²Ke am Kawawaŋaŋ ku nâmkŋipeip ekŋenaŋ nânâŋin keyet bempemti matalip. Keyaŋgut Biwin kululuŋen egaŋ in kwitnaŋ kwitnaŋ ekŋen keyet olalip ke ŋep nâmindein.

³³Keyepmti in naman keŋin sekŋin ketalasime Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet kandaŋan mait ma Kawawaŋgalen zetnaŋ kandaŋan mameŋgut keyet palaŋanen tu meu saŋgum melakandu ke indawe.

³⁴In seŋen zigok sokbewe zemti kuluj kaluj mimipiŋ. Seŋen ninmagen zigok sokbewe ke Kawawaŋgat betnaŋ tazin keyet msasa kweggat nukŋaŋ Kawawaŋaŋ wekumann ndamukulem mme gapuwanup.

Am ŋengat zemkuku ku mbep

(Luk 6:37-38, 41-42)

7 In am ŋengat mama mimipiŋnaŋgat sakwep penaŋ ku manâmbembinde-mambep. Am zemindowep beme Kawawaŋaŋ in bam zemindowe. ²Keyet in am zet zem indondo mbep beme Kawawaŋaŋ in zem indowe. Ma am kwitnaŋ kwitnaŋ mimindawep, sepem keyegak Kawawaŋaŋ naman in mimindawe.

³Geŋ eneyet nodanŋat zikatnan kakalak isikŋaŋ tazin ke ekti naman gitanŋalen zikadan tep paŋaŋ tazin ke ku eknâmâtâtnik? ⁴Tep paŋaŋ gitanŋalen zikadan tapme ekpemti geŋ zigoset nodanŋat pigok zemane ŋep bewe, ‘Geŋ nâmane zikadan kakalak tazin ke tim gewi?’ ⁵Geŋ an nambalamdi zut, gitanŋalen zikadan tep paŋaŋ ke ŋeŋaŋ timpemti bamgat ekmâtâti nodanŋalen zikatnan kakalak timpemane ŋep bewe.

In Kawawaŋgalen zetnaŋ am nânâyet wisat mamiwen ku diindowep

⁶In kwitnaŋ kwitnaŋ kambuk Kawawaŋgalen zenup ke tam ku ketalasim indame tamaŋ timti walelip. Ekŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ keboŋ ke selaŋ maim enzeŋip. In kegogak Kawawaŋgalen zetnaŋ am nânâyet wisat mamiwen ku diindowep.”

Dundundu mimiyelen set katnaŋ

(Luk 11:9-13)

⁷Zisasiyaŋ dundundu mimiyelen nâmti bemzenze zet tuk kapi zeye, “Kawawaŋgat dundum same kwitnaŋ kwitnaŋ indawe. Ma timamat mulup mti penaŋaŋ aikbep. Ma ŋande kesaj kume set kwaselemti kwitnaŋ kwitnaŋ indawe. ⁸Mandunduiwaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ matip. Matimaliwaŋ penaŋaŋ maaigip ma ŋanda kesaj makuip ekŋen

sekekek kwaselemti kwitnaŋ kwitnaŋ maindain.”⁹ Dundunduyelenak ñen kapigok zeye, “Ma inmagengatnaŋ am ñenaŋ nembanaŋ meuyet yaŋkwesime, nanzaŋ ku masain.”¹⁰ Ma aŋgalayet yaŋkwesime nombe kukñaŋbeŋ ku masain.”¹¹ In am bekaŋaŋ penañaŋgut nembanaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ dolakñaŋ maindaip. Âpme Biwin kululuŋen ek An dolakñaŋ penañ. In dundume kwitnaŋ kwitnaŋ dolakñaŋ penañ indamukulem mimiyeleŋ indawe.

Notnmak totatatndaŋgalen set teŋgat teŋ

¹² Âpme in amnaŋ zigok mimin-dandayet manâip keyet kataŋ in ekñen ñeñaŋ mimindawep. Zet keyaŋ Mosesiyelen zii zet ma golaŋ zenze an ekñengalen zet sambe pendemtazin.

Sekekek gikñaŋgat bemzenze zet (Luk 13:24-27)

¹³⁻¹⁴ Teziŋ ñandaŋgalen sekekek ke gâlâñaŋ ma ke mebegalen set tazin ke temaŋ ma kweteteŋmaŋ keyepmti am sambeyaŋ ke mâti mamelip. Mama katikñaŋgalen sekekek ke gikñaŋ ma set ke isikñaŋ. Âpme am isikñaŋ buganaŋ set ke mâti mamelip. Neŋ ingat sekekek gikñaŋ ke mebegalen nâmtikñaŋ miyap.

Golaŋ zenze an dâsuki ekñengalen yaŋin (Luk 6:43-44)

¹⁵ Golaŋ zenze an dâsuki sekñin sip-sip sek nembonŋ naman keŋin tam kukñaŋbeŋ penañ nembonŋ. Ekñen keboŋ keyepm keŋin miŋyuyŋuwepgapm keŋin ekdamuŋ mbep.¹⁶ Mama mimiŋin mme in ekñengat yaŋaŋ ñep ekmâtâbep. Ke ñen tepgat bem zesowap kapigok. Ñaŋ zupmaŋaŋ penañ niniyeleŋ ku peme totnak. Saŋgaleleyaŋ kegogak sam penañ ku peme totnak.¹⁷ Ma tep pembenaŋaŋ penañaŋ pembenaŋ mae-

likzin ma tep bekaŋaŋaŋ penañ bekaŋaŋ maelikzin.¹⁸ Tep pembenaŋaŋ kataŋ bekaŋaŋ sokbembe ke ku maelikzin ma tep bekaŋaŋaŋ penañaŋ pembenaŋ ke ku maelikzin.¹⁹ Keyepm tep ñen penañaŋ dolakñaŋ ku elikme antimti tewen mambumenzin.²⁰ Sepem kegogak in golaŋ zenze an dâsuki ekñen mama mimiŋin ekti yaŋin indikmâtâbep.

²¹ Ma am notnaŋaŋ manzeip, ‘Amobotnaŋ, Amobotnaŋ,’ ekñen ke ilinsakwep kululuŋen ku mebep. Bien kululuŋen egalen zet maŋgawepuip ekñenaŋ etaŋ keŋaŋ mebep.²² Am sambeyaŋ kan delaŋ zenzenaŋ Kawawaŋaŋ zemindome notnaŋaŋ nâgât kapigok dinowep, ‘Amobotnaŋ, Amobotnaŋ, nin gâlen maŋgeengatnaŋgapm Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakñaŋ diindowenn, ma gâlen zetgat we bekaŋaŋ sambe indapmâbenn ma mulup sambe mbenn.’²³ Kegok zeme neŋ kapigok diindowap, ‘Neŋ ingat ku nâmâtâtindeyap. In bekaŋaŋ mimi. In sebemâlit.’

Am nânâñaŋmak ma am seonŋ (Luk 6:47-49)

²⁴ Am ñenaŋ zetn kapi nâmti gawepuwe, ek an nânâñaŋmak keboŋ. An keyaŋ mkaŋaŋ msat kaliŋan walage.²⁵ Walapeme tâgâ lumun temaŋ ma map tuŋgwam temaŋ kwati mka butem olapme katikñaŋ bemti tage. Mka msat kaliŋan walalatnaŋgapmti katikñaŋ bemti tage.²⁶ Ma am ñenaŋ nâlen zet nâmti ku gawepuwe ek an seonŋ keboŋ. An seonŋ keyaŋ mkaŋaŋ seŋ ñokñaŋ palen walage.²⁷ Wala tatnepeme tâgâ lumun temaŋ kwapme tuŋgwam temaŋ kwati msat temaŋ tawalat metnepeme mka seŋ semuŋti mmege.”

²⁸ Zisasiyaŋ zetnaŋ sepem igak igak zemdeleŋ zeme kan keyet am ekñenaŋ Zet Zapat Dolakñaŋ zenzeŋaŋgat nâmtemtem penañ mpewien.²⁹ Egaŋ

zet zapat dolaknaḡ zeye ke sepemaḡ ekḡen zii zet am diindondo nemboḡ yek. Egaḡ am zet diindoye ke Kawawaḡgalen windemak zeye.

Zisasiyaḡ an ḡen liḡgit satnaḡmak weyaḡpeye

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

8 Zisasiyaḡ kalaḡangatnan toti mepme an imbi maḡge temaḡaḡ maḡme-bien. ²Âpme an ḡen liḡgit satnaḡmagaḡ Zisasiyet kandaḡaḡ kot pedondom samti kapigok zeye. “Amobotnaḡ, geḡ ḡaḡat liḡgit satnaḡaḡ mmane ḡeluluyelen ḡaḡik beme ḡep weyaḡnesenik.”

³Zeme Zisasiyaḡ betnaḡ sekḡanen timekti zeye, “ḡaḡgeyapgapm liḡgidi ḡeluk!” Zeme keyegak sekḡaḡ liḡgit sambe ḡelumâge. ⁴Âpme Zisasiyaḡ aḡkeḡoo zet kapigok dunduye, “ḡaḡik, geḡ zet zapat kapi am ḡengat ku zemanē ḡaḡbep. Geḡ belak esemteḡ met sekdi sâpe sâpe bumbu an zikat samane wiliḡisem. Ma bam sâpe sâpe bumane ke Mosesiyaḡ eweḡan zeyenok mmane am sambeyaḡ ḡaḡme ḡâlen liḡgit satnaḡ ḡelup ke ekbep.”

Sisiliḡ nembra ḡen zawatnaḡ mme alik beye

(Luk 7:1-10)

⁵Âpme Zisas egaḡ Kapeneam mkaen memopme Loma gapmangalen kasa kuku an ḡeḡaḡ ḡenaḡ ekmagen meti mukulem mpepeyet zeye, ⁶“Amobotnaḡ, ḡâlen mulup an zawat temaḡ penaḡ ma wesiaḡ penaḡ bemti sindem temaḡ ḡaḡmti mkaen etaḡ tawen.”

⁷Zeme Zisasiyaḡ zeye, “Neḡ kotiḡgut weyaḡpesap.”

⁸Kegok zeme kasa kuku an ḡeḡaḡ egaḡ zet dopmaḡ kapigok gilik zem zeye, “Yek, Amobotnaḡ, neḡ kwileki pem-benaḡ nnaḡgat ḡâlen mkaen kosenik? Geḡ belak kapi tatiḡgut zet etaḡ ze-

mane alik besem. ⁹Neḡ ḡâlen yaḡdi ḡaḡmâtalap. ḡâlen zedi windeḡaḡbeḡ keyepmti gayaḡkwesima mulup ann kapi tati ḡep zemanē alik besem. Eneyet neḡ amobotnaḡ ekḡengat kandaḡinan talap, ma ḡaḡat kandaḡnanen kasa kuku an maip. Âpme ekḡenmagen ḡengatnaḡ ḡen, ‘Met,’ zempema mamezin ma ḡengat, ‘Kot,’ zema makozin ma mulup angat, ‘Mulup ke mi,’ zema mamin.”

¹⁰Zeme Zisasiyaḡ zet ke ḡaḡmti ḡaḡtemtem msamti am maḡti mebien ekḡen zet kapigok diindoye, “Neḡ penaḡ diindowi, an ke Zuda maḡgeen ku sokbemberaḡ kapi ḡaḡkiḡpepeḡaḡ temaḡ. Isael am maḡge tunguwinaḡ-gatnan an ḡaḡkiḡpepeḡin keboḡ penaḡ ḡen ku aikban. ¹¹Neḡ ingat kok ke zema ḡaḡit, am sambe Zuda maḡgeen ku sokbemberaḡ msat kataḡ kobep ekḡenaḡ Kawawaḡgalen mundumen kululuḡen Abalaam, Aisak, Zekop ekḡenmak tati tu meu nimwiaḡbep. ¹²Kawawaḡaḡ Isael am maḡge ingat kululuḡen mebegalen ombemindeye keyaḡgut ilin bamkumpewien keyepmti ekḡen sambe penaḡ tambusosok keḡan toti sek sindemgat zeliḡaḡ aḡgalikme si zemzu zemsu mbep.”

¹³Kegok zemti kasa kuku ḡeḡaḡ kapigok dunduye, “Geḡ mkandanen mepmane ḡaḡkiḡpependangat penaḡaḡ sokbemgasemin.” Âpme mulup an kan keyegak penaḡ alik beye.

Zisasiyaḡ an imbi notnaḡ zawalin mme alik bewien

(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴Âpme Zisasiyaḡ Pitayelen mkaen moti Pitayet tatnaḡ imbi zawat sek kikip temaḡ weme ege. ¹⁵Ekti betnanen timekme zawatnaḡ alik beye. Âpme imbi egaḡ wati Zisas tu meu bumsaye.

¹⁶Âpme msat gasi tabeme am not-naḡaḡ an imbi we bekaḡaḡinmak sambe indatimkobien. Âpme Zisasiyaḡ belak

zeletañ we bekananjin mâge ma am notnañ zawat sek sindemak mme alik bewien. ¹⁷ Zisasiyañ kekok mme golañ zenze an Aizayayelen zet penañmak beye. Ke Aizayayañ kapigok zeye, “Egañ ningalen zawat weyañme delañ zewe.” (*Aizaya 53:4*)

Zisas mâti mamayelen zet

(*Luk 9:57-62*)

¹⁸ Animbi sambeyañ kot Zisas bem-buluñ tapme egañ indikmâtâti nembananeyet wañga mti nembu nembet mebegalen zeye. ¹⁹ Âpme mesâgât penañ mme zii zet zikat indanda ñenañ Zisasiyet kandan an penañ koti zeye, “An zikat indanda, geñ deset mesât mmane neñ gapmâti mamambap.”

²⁰ Zeme Zisasiyañ zet dopmañ kapigok gilik zem saye, “Neñ namâti mamayelen ñep yañgut nukñañ temañ penañ titiyelen. Zit ekñen enzuñinmakgapm ke mawep. Ma age ekñen mkanjinmak yañgut neñ Angat Nemuñañ mka ma mundum weweyelen ku tatnain.”

²¹ Âpme mamâpmanstemien ekñenmagen ñenañ dunduye, “Amobotnañ, nânmene meti bipm zawalen tazin ya mmalesa gakime mzilimtiñgut gilik ze kobap.”

²² Zeme Zisasiyañ kapigok gilik zem dunduye, “Geñ bipdañgat nântemtem mimipiñ. Geñ nen napmât. Bipdi gakime nodine ku napmâlhipgapmti ekñengat muluwin ke. Geñ pemane tapme kot namât.”

Map tâgâ lumunañ Zisasiyelen zetnañ gawepuye

(*Mak 4:35-41; Luk 8:22-25*)

²³ Kegok zemti wañgaen mopme nembananeyañ kekok moti mebien. ²⁴ Tapmetnepeme keyegak sakwep map tâgâ lumuñ katikñañ penañ kume tundua mamañañ temañ penañ kumti tuyañ lenzimti wañga keñan

towepme wañgayañ tu keñan towesât mge. Kegok mge kan keyet Zisasiyañ wañga keñan meluk tawemañge. ²⁵ Âpme nembananeyañ met butemti zewien, “Amobotnañ, tu keñan towesât tapminupgat wat ndaagalañ nde.”

²⁶ Kegok zeme egañ kapigok diindoye, “In eneyet kiñgagat temañ penañ indaikzin. In nâmkñipepeñinpiñ, ma?” Kegok zemti wati tâgâ temañ ma tundua mamañ zet diitdome sewakñañ bemti titokpiñ tabun. ²⁷ Kegok sokbeme nembananeyañ ke ekti nântemtem mti zewien, “Ek an zibongapmti tâgâ temañ ma tundua mamañ egelañ egat zetnañ gawepulup?”

Zisasiyañ an zut we bekanañit mâtideye

(*Mak 5:1-20; Luk 8:26-39*)

²⁸ Âpme tundua kutumti met nembet daen Gadala ekñengalen msaleset met patañ zeme an zut we bekananjinmagañ ke koti aikbun. Egelañ am zaimengatnan koti kasa penañ mmalu am ekñenañ kiñgati keeset ku mametemien. ²⁹ Âpme egelañ kwizet ñakñañ temañ mti kapigok zewun, “Geñ Kawawañgat Nemuñañañ zigok penañ mimndesâgât kodik? Kan ewe ku dançome geñ sindem temañ ndandapiñ.”

³⁰ Âpme bo mañge temañ bejanik daenen meu tatnimambien. ³¹ Kegogapm we bekananjin ekñenañ Zisas kapigok zemti dundum sawien, “Ndamâsât nâmti ndamâpmane bo keñinan metowetne.”

³² Zemalu kapigok diindoye, “Ele ilak kunzuñit.” Zeme ekñenañ an egegat keñidanengatnan kunzuñti met bo keñinan metowepmâmbien. Kegok mme bo ekñenañ kunzuñti ñanderjen gululuñ kumti tunduaen tageen toti tu nimti gakimâmbien. ³³ Âpme bo damuñ ekñenañ mka teman kunzuñti meti boyelen zet zapat ma an zut we bekananjinmak egetgalen zet zapat am sambe diindomâmbun.

³⁴Zet zapat diindome mka temangatanan am ilinsakwep Zisas eksât topmâbien. Toekti nâme igagen beme msalin peme tapme mebegalen nâmti zempewien.

Zisasiyaŋ an wesijaŋ ñen weyaŋpeye

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

9 Âpme Zisasiyaŋ waŋgaen ewe moti gilik zem ikŋaŋgalen mka temaneset koge. ²Pataŋ zeme an ñen wesijaŋ loe mkobien. Âpme Zisasiyaŋ nâmkijaŋpepejin igagen ke ekmâtâti an wesijaŋ ke pigok dunduye, “Nemun, nâm nukŋaŋ mimipiŋ. Yomdi ilak katikpeyap.”

³Kegok zeme zii zet zikat indanda ekŋenaŋ kapigok zenâ zenâ mbien, “An kapi ziboŋ? Ek Kawawaŋ nemoŋ yek yaŋgut, ‘Yomdi katikpeyap,’ ke zein. An bekaŋaŋ penajaŋ.”

⁴Âpme Zisasiyaŋ keŋinan ekmâtâti kapigok diindoye, “Keŋinan zet bekaŋaŋ keboŋ ke eneyet taotnâip? ⁵Neŋ mulup zut kapi mimiyelele winde nanajaŋaŋ tatnain: Am yomin katikpepeyelele ma am, ‘Wati melit,’ zemindema mebegalen kogogak winden tatnain. ⁶Alak nen mulup msap kapi e in neŋ Angat Nemoŋaŋ winde ke nanajaŋaŋ yaŋaŋ nâmâtâseip. Kapigok Kawawaŋgalen winde tatnain keyepm neŋ am msalen yomin ñep katikpepeyelele.” Kegok zemti an kapigok dunduye, “Wati loendi pumti mkandan met.” ⁷Zempeme an egaŋ wati mkaŋan mege. ⁸Âpme am sambe ekŋenaŋ ekti, Kawawaŋgalen winde keboŋ ke ammagen mge keyepmti nâmtemtem mti Kawawaŋ zemesewatpewien.

Zisas ek an bekaŋaŋ mimi ekŋenmak totati tu meu niŋge

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹Âpme Zisas ek keyetnaŋ meti mânep takis titi munduman tapme mege. Meti mânep takis titi an ke aikge. Ke neŋ. Kwitn Matiye. ¹Neŋ tapma Zisasiyaŋ koti nikti dinoye, “Geŋ koti neŋmak tusu.” Kegok dinome neŋ keyegak wati ek mâti meban. ¹⁰Meti nâlen mkaen meu niniyelele Zisas zemtetimti mobelin. Âpme am yomtoŋ ma an takis mânep titi notnne sambeyaŋ kopme Zisas ma nempaŋane ninsakwep meu nimbenn. ¹¹Kegok mmann Palisi notnaŋaŋ ndikti Zisas nempaŋaŋne ningat zewien, “An zikat indandaŋin eneyet an mânep takis butnaŋ kambu matip ekŋenmak am yomtoŋ temakwep tati tu meu tatnip?”

¹²Zet ke Zisasiyaŋ nâmti bemzenze zet ñen diindoye, “Doktayaŋ am dolakŋaŋ zawalinpiŋ ekŋenmagen mulup ku mamin. Zawatmak ekŋenmagen etaŋ muluwin mamin.

¹³In meti Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ kapigok tazin keyet yaŋaŋ weyaŋekmâtâlit,

‘Kawawaŋaŋ zeye, “Neŋ in am aŋgalaŋ gogot mimindemti mama keyet nâmtikŋaŋ mamiyap. Wa in neŋmak keŋin kwetetepmaŋ beme mamayet sâpe sâpe mambup ke yek.”’ (Hosea 6:6)

An ek ikŋaŋgat sekŋaŋ moti zein, ‘Neŋ a yomtoŋ yek; An dolakŋaŋ penajaŋ,’ zein ke neŋ an keboŋ ke ku indamukulele mimiyelele kolap. Ma an ek ikŋaŋgat sekŋaŋ mtoti zein, ‘Neŋ yommak,’ tazein an keboŋ ke neŋ indamukulele mimiyelele kolap.”

9:9 Lugaŋ Matiyyet kwitnaŋ egaŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ kuyeen Liwai kuye. Kwit zut kapi an kweggat kwitnaŋ.

Zisasiyaṅ tu meu zemkulumpemti belak mamayelen zemzikat indaye

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ Kan nengat Zân an tu zululut egalen nempa ekjenaṅ Zisasmagen koti yaṅk-wesiwien, “Nin ma Palisi an msasa sam-benik tu meu zemkulumpemti keṅ sindem matatnup. Kwilekiyet mti gâlen nembandine ekjenaṅ eneyet tu meu ku zemkulumpemti talip?”

¹⁵ Kegok zeme Zisasiyaṅ bemzenze zet pigok zeye, “An nenaṅ imbiyaṅ wasât mti notnanemak tapme ekjenaṅ oloṅen penaṅ tati tu meu nimwianṅti tatnepeme an imbi wasâgât mge egat kasanjane ekjenaṅ koti mandamepme kan keyet notnaneyaṅ keṅ sindem palen ma meu zemkulumpemti tabep.”⁸

Set itnaṅaṅmak Zisasiyelen set alakṅaṅmak pepap nep ku tabuk

¹⁶ Zisasiyaṅ zet ṅen kapigok zeye, “Mka tokan tunggupmanen etimbembeṅaṅ alakṅaṅ antimti ku weyaṅ bek. Weyaṅsât tapmnepe mane egaṅ bululuṅ zemtobodak. Keyepmti alakṅaṅ etaṅaṅ mpemane dolakṅaṅ kaliṅaṅ tadak.” ¹⁷ Bemzenze ṅen naman pigok zeye, “Am ṅenaṅ siṅgapoṅ sâṅsâṅ busât selik itnaṅaṅ pewewenṅaṅgat ku bunak. Bunak beme seligaṅ sakwep epeeme siṅgapoṅ sâṅsâṅ kwawadak. Keyepmti selik alakṅanen bunak beme dolakṅaṅ zinak.”^{**}

Zisasiyaṅ an ṅeṅaṅgat nemuṅaṅ gakikiengatnan mme wage

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Zisas ek bemzenze zet ke zemti tapme an damuṅ eget kandaṅan kot pe-

dondom samti zeye, “Namban alakṅati kapi gakin keyepmti geṅ gapmepma met tengumane ewe gilik zem wasem.” ¹⁹ Kegok zemti mepme Zisas ma nembajane nin mâti mebenn.

²⁰ Tapmepmann imbi ṅen sipmaṅ nup kan 12 omba penaṅ belak makwawetan. Keyaṅ Zisas mâti meti egalen sâkṅaṅ butnaṅ etaṅ atasâgât nânge. ²¹ Keṅaṅaṅ kapigok otnâye, “Sâkṅaṅ etaṅ atasap beme dolakṅaṅ besap.”

²² Kegok nâmti Zisasiyelen sakṅaṅ butnaṅ atame Zisasiyaṅ gilik zemti ekti zeye, “Ipm, nâmnukṅaṅ mimipiṅ. Nâmk-iṅpendimakgapm dolakṅaṅ benik.” Zeme keyegak imbiyaṅ dolakṅaṅ beye.

²³ Âpme Zisas egaṅ metneti an damuṅ keyelen mka keṅan mowege. Moweti eget mkaen am notnaṅaṅ si silik kwisak ma am notnaṅgalen si zemsu zemsu nâye. ²⁴ Ke nâmti diindoye, “In ilinsak-wep wati towepmâliti. Imbi nempa ek ku gakiṅ; ek muluk tawen.” Kegok zeme am ekjenaṅ Zisas ekyenbien. ²⁵ Âpme indamâpme towepme delaṅ zeme egaṅ imbi nempa gakikiṅaṅ tage mka keṅan ke meti imbi nempa betnanen atame wage. ²⁶ Âpme keyet zapatnaṅaṅ msat keyet keṅan palakṅaṅ bemege.

Zisasiyaṅ an zut zikaliti beṅaṅ weyaṅideye

²⁷ Âpme Zisasiyaṅ msat ke pemti mepme an zikaliti beṅaṅ zut egeṅaṅ ek mâti kwizet kwawet kwawet mti zewun, “Geṅ amobotnaṅ Dewitgalen alikṅaṅaṅ, nigat kembeṅ bugan mi?”

²⁸ Zeme egaṅ meti mkaen mowepme, an zulaṅ kandaṅan mowepmalu idayaṅkwesimti zeye, “Neṅ zikaliti

§9:15 Bemzenze zet kapiyet yaṅaṅ: Zisasiyaṅ an imbiyaṅ wasât mge zeye ke Zisas ikṅaṅ. Zisasiyaṅ nembajane mak tati oloṅen palen tabien ya kan keyet kasa ekṅeṅgat belinan mopme ekjenaṅ tewen kume nembajane ekjenaṅ keṅ sindem palen tabien.

**9:17 Bemzenze zet kapi zet yaṅaṅ pigok: set itnaṅaṅmak Zisasiyelen set alakṅaṅmak pepap nep ku tabuk.

weyañidendeyelen ke ñep nâmkijpelup, ma?”

Zeme egelañ zewun, “Amobotnañ, nit nâmkijpemgelup.”

²⁹ Kegok zemalu Zisasiyañ zikalit timekti zeye, “Nâmkijpepeñidañgat penañañ nâlup kegok idaktimekma sokbemidak.” ³⁰ Atame keyegak zikalit ekbun. Ekmalu Zisasiyañ amgat ku zemsokbembeyet zemkulumidemi kapigok diidoeye, “Nâlup, it keyet zapatnañ am ñen ku diindomalu nâseip.” ³¹ Yañgut egelañ zet ke nâmpemti zet zapatnañ zemalu msat keyet keñan palakñañ bemti mepmâge.

Zisasiyañ an zetnepiñ weyañpeye

³² Âpme Zisasiyañ mepme keyegak am notnañañ an zetnepiñ wati kobien. An ke we bekañañañ mpeme zetnepiñ bemberañ. ³³ Zisasiyañ we bekañañ mâpme mepme an egañ zetnañ zeye. Zeme am mañga temañ tabien ekjeñañ nâmtemtem mti zewien, “Israel msalen muluwañ keboñ ñen ku sokbeme ekbenn.”

³⁴ Palisi an ekjeñañ zewien, “We bekañañ ekjengalen amobotnañañ mukulem mpeme we bekañañ taindapmâzin.”

Zisasiyañ am indikti kemberñ mge

³⁵ Âpme Zisasiyañ mulup kegok ke mti mka temañ isikñañ mame delañ zeye ma sesewat mka ñen ñen Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyelen Zet Zapatnañ Dolakñañ diidoeye. Diindomti zawat liñgit, sek sindemak mme dolakñañ etañ bewien. ³⁶ Âpme am mañge temañ indikti ekjengat keñañ kemberñ penañ beye. Ekñen pembenañ bembeyelen keñ yayañ mbienañgut mukulemin

ku aikbien. Ekñen sipsip damuñinpiñ mamti kileñ maip sepem keboñ mambien. ³⁷ Keyepm nembrañane ningat kapigok diidoeye, “Kawawañgalen mulup sambe penañ tazin âpme mulup an imbi sambe yek. Kwep kwewetañ. ³⁸ Keyepmti in mulup toñañ dundum same mulup mimi an imbi aikindeme mulupmane sakwep mepmâbep.”

Zisas nembrañaneyelen kwilin

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

10 Zisas egañ nembrañane 12 nda-time koti we bekañañ mâtindendeyelen ma liñgit ma zawat sek sindem ke mmann yek bem indandayelen winde ndamâge.

²⁻⁴ Nemba 12 ningat kwitn kapigok:

Ñeñañ Saimon kwitnañ ñen Pita
ma yuñañ Endulu
ma Zebediyet nemuñanet Zemsmak
Zân.

Ma Pilip
ma Batolomiyu
ma Tomas
ma neñ Matiyo itnañan takis mânep
titi an mamteman
ma Zems Alipiasiyet nemuñañ
ma Tadias
ma Saimon Zelot ††
ma Zudas, Iskaliot mka temañgatañ.
Egañ mamotneti bamgat Zisas
zemkuwe.

Zisasiyañ nembrañane mulup zet indaye

(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

⁵ Âpme Zisasiyañ nembrañane 12 ningat zet zemeti zeye, “In am Zuda mañge ku sokbemberañ msalen selañ ku iwep ma Samalia ekjengalen mka temañ notnanen ku mebep. ⁶ Israel am mañge ekñen sipsip

††10:2-4 Kwit Zelot ke an mañge Zuda ekñenmagatnañ an notnañ kasañneyelen selin ma ekjengat mânep takis mee bembeyet penpen mti ilinañgalen yeñsokñine ekjengalen mama mimiyet eksempemti mamtemien.

keboŋ galaŋ zemti waleletgat zapat mamaip ekŋenmagen tokwati Zet Zapat Dolakŋaŋ Penañ diindom ⁷meti kapigok zewep, 'Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama inmagen sokbem tazin'. ⁸Mti zawalin mme alik bewep ma gakikiŋaŋ mme gilik zemti wabep ma liŋgit sat mme ŋalumâbe ma we bekanañ indamâtindewep. In winde mulup keboŋ mimiyet toŋaŋ toŋaŋ indandaŋaŋgapmti mulup ke tosaŋepiŋ mbep. ⁹Mânep ma milawat notnaŋ ku timebep. ¹⁰Ele ku tiwep. Sangum melakandu sekŋinanen tazin ke ŋep. Setmunduŋduŋ ma toŋge ku mbep. Amnaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ taolet mimindawep keyepmti in naptalak mebep.

¹¹Mka temaŋ ma isikŋaŋ keyet keŋan moti am ŋenaŋ ekmak tatagat zemin-datetime egalen mkaen metabep keyetnaŋ toti am notnaŋgalen mkaen selak selak ken ke ken ke ku mekobep. Mka indandaŋaŋ keyet tabep. ¹²In amgalen mkaen moti, 'Keŋ sewakŋaŋ alak inmagen tazin,' zeme ¹³mka toŋaŋaŋ tu meu indawe beme keŋ sewakŋaŋ ekŋenmak weweyet zewep. Yanŋut in amgalen mkaen meti, 'Keŋ sewakŋaŋ alak inmak tazin,' zeme ekŋenaŋ zemindewep ma ekŋenaŋ indaikti mka ma tu meu ku aik indawep beme Kawawaŋgalen keŋ sewakŋaŋ ku indawep. Keŋ sewakŋaŋ ilinmak tapme mebep. ¹⁴Âpme mka temanen mepme amnaŋ ku indamukume ma zelin ku nâmeŋgut zipelukŋin seŋti ke ku gilik zem kobep. ¹⁵Neŋ penaŋ zema nâit, Sodom mka ma Gomola mka temanen am bekanañinaŋgat dopmaŋ titiyelen kanen Kawawaŋ dopmaŋ mtoti indaye yanŋut mka keyelen am ekŋen bekanañinaŋgat dopmaŋ mmoti mimindawe.

Am ekŋenaŋ Zisasiyelen mulup nempa sisipeŋpeŋ mimindawep

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶Nâip, sipsip tam zupmaŋ ekŋengat tunŋuwinan zemindema melip keyepm in sawekwikwit keboŋ kakanemuŋ tati weyaŋekmâtâti mambep mti sasakandonombe keboŋ sewakŋaŋ mambep. ¹⁷In kasaŋine ekŋengat eksemti mambep. Ekŋenaŋ indatimti met zet muluwen indewep ma sesewat mkaŋinan meindemti sindiwaŋ indowep. ¹⁸Yanŋut ke etaŋ yek. In nâgât nembanne maip keyepm gapman ma amobotnaŋ ekŋenmagen indatimti mebep eneyet in nâgât kwizet buŋam zemâtâbep kegogapm kekok mimindawep. Âpme in ekŋengat zikalinan ma am Zuda maŋge ku sokbembeŋaŋ ekŋengat zikalinan windeŋaŋ bemti Zet Zapat Dolakŋaŋ zemkawaŋ bewep. ¹⁹Ekŋenaŋ amobotnaŋmagen zemindome, 'Zet zigok zewanup?' zemti yayaŋ ku mbep. Kan keyet in zet zenzeyelen ke dembusekŋinan bema in zet ke zewep. ²⁰Kegok mimindame zet zewep ke ingalen zet ku bewe. Biwinaŋgalen Emetak Teŋaŋ zet ke keŋinanen indame zewep.

²¹Kan keyet datnaŋaŋ meniŋaŋ zemkume gakiwe ma bipmaŋaŋ nemuŋaŋ zemkumti kume gakiwe ma animbi nembayaŋ mamin biwin kasa mimindamti zemindowep. ²²Âpme in neŋmak mamaipgapmti am sambe ekŋenaŋ ingat nâme kaŋgaŋaŋ bewe. Yanŋut amnaŋ an ŋen nâmkŋiŋpepemak sisipeŋpeŋ msame egaŋ nâmkŋiŋpepeŋaŋ katikŋaŋ atam tapmetneti gakiwe beme kan delaŋ zenzeŋaŋ Kawawaŋaŋ an ke mama kanzizit sawe. ²³Ekŋenaŋ sisipeŋpeŋ mme in katikpemti kunzuŋti mka ŋenen mebep. Neŋ zet penaŋ zema nâit, in Islael mka sambe Zet Zapat Dolakŋaŋ ku timek kopme delaŋ zeme Angat Nemuŋaŋ neŋ kobap."

**Kwitnañ kwitnañ neñ mnambien
keyet katañ in mimindawep**

²⁴ Zisasiyañ nukñañ keyet zet ñen ewe kapigok zeye, “Melanğajenañ an damuñ ku sebempenak. Ma sisiliñ nembayañ amobotnañ sebempemti mobotnañ ñep ku manak. ²⁵ Kegogapm am ekñañ an damuñ msawien sepem keyet katañ melanğa ekñen nukñañ aikindame oloñen palen ku mambep. Âpme an damuñgat kwitnañ Beelsebul kuwien beme sepem kegogak melanğa ekñengat kwilin bekanaj penaj kuwep.

²⁶ Ekñañ kegok mimindawep keyepemti in kasañneyet ku kiñgabep. Nanañgat kwizapatn mpalakñañ beme amnañ nâmkawañ bewep.

²⁷ Neñ zet buzagen diindoma in zet ke tusumti diindoma sambeyet zempalakñañ bewep. Ma in zet buzagen nâmbien ke sambemagen zempalakñañ bewep. ²⁸ Âpme in am sekñin etañ kume gakime emetakñin ñep ku kukuyelen ekñen keyet ku kiñgabep. An ingalen emetakñin mene sekñin mene temakwep âtâtpeme teziñ ñandañ towebe windañ tasain Ek ke Kawawañgat ek etañ eksempem mambep. ²⁹ Keyepm kasañneyet kiñgagapiñ. In gwasembelembele indigit. Kawawañ indikdamuñ mam. Gwasembelembele ekñen belakñañ penaj. Ekñen tosañin isikñañ penaj titiyelen yañgut age ñen gakime Bienaj manâin. ³⁰ Keyañgut Kawawañ ingat nâme mobotnañ penaj mambein.

³¹ Keyepemti in kiñgagapiñ mambep. In tosañin temañ penaj keyepm Kawawañ indikdamuñ mme mambep.

**An notnne Zet Zapat Dolakñañ
Penaj zempalakñañ beme
nolineyañ zemtoindewep**

(Luk 12:8-9, 51-53, 14:26-27)

³² Am ñenañ neñ mnotnembe beme am ekñenmagen kogok manzein, ‘Neñ Zisasmak tusu mayap,’ kogok manzein beme neñ kegogak kululuñen gwaen Bipmnañgat zikatnan zemkawañ bempemti, ‘Ek ningalen mañgeen tusuye.’ zewap. ³³ Yañgut ñen egañ am ekñengat zikalinan zemkandabe beme neñ kegogak kululuñen Bipmnañgat zikatnan zemkandatpewap.

³⁴⁻³⁵ Âpme neñ kululuñengatnañ inmak keñ kwep mamayelen ku toban. Neñ kululuñengatnañ toti Zet Zapat Dolakñañ Penaj indama in notnañ nâmkiiñpeme, notnañ ku nâmkiiñpep keyepm zet keyet in ilinak kalalañ tapmip.

‘Bipnemunañ kalalañ tapmilup. Ma mam nembayañ kalalañ tapmilup. Imbiyañ naniñañmak kasa kasa tapmilup. ³⁶ Ma biwinmak kasa kasa tapmip.’ (Maika 7:6)

³⁷ In gogot temañ mamin biwinañgat ma nemunambañneyet ku mbep. Mama mimi keyañ tototnañ bewe. Âpme neñ nanañgat muluwañ toñañ nanañgat kwep nâme mamopmambe. Neñ nikme an tototnañ bema in nâgât keñ kwep penaj ku mamneip. ³⁸ An ñenañ neñ napmâbâgalen nâmti nukñañ puwe sepem neñ nukñañ puwan kegok. Ek tewen gakikiyet weyañ tabe. Nukñañ pupuyet ku weyayañ mti tabe beme egañ nâgât zapat ñep ku bewe. ³⁹ Am ñenañ msalen mamañañ nâme mobotnañ beme mambe egañ mama penaj ku aikbe ma naman am ñenañ ek nâgât mti sisipeñpeñ mpeme napmâmamambe egañ gakimti mama kanzizitgat zapat bewe.

⁴⁰ An ñenañ mka keñañ indatimti kwati dolakñañ mimindawe ke neñ

egalen mka keñan natetimti kwati dolakñañ minewiek keboñ. Ke kegogak Bien Kawawañgat mpewiek keboñ. ⁴¹Ma an ñenañ mka keñan nâlen mulup mimi an indaikkwati wembe ke bangat Kawawañgat tosanjit sepem kwep idawe. ⁴²Zet penañ zesowap, am ñenañ an nâmkĩñpepemak tototñañ main egat tu teñañ bugan omsawe beme egañ mukulemañ isikñañ bugan keyet tosañgat tiwe.”

**Zân tu zulutindende an egat
nemañane indeme
Zisasmagen mebien**

(Luk 7:18-35)

11 Zisasiyañ nin nemañane 12 zet kekok zemzikat ndame delañ zeme pemann tapme, mka notñañ sokñañan Zet Zapat Dolakñañ Penañ zemzikat indamimiyelen mebenn.

²Âpme Zân tu zulutindende an ek mka katikñañan tati Kilaisiyañ mulup mge keyet zapatñañ nâmti nemañane zemindeme meti, ³Zisasiyet kapigok yañkwesiwien, “Zânañ nâsâgât tapm keyet zeman nâne geñ Zânañ an Israeñ ninmagen kokogalen zeye ke geñ kapi ma ewe ñen?”

⁴⁻⁵Zeme Zisasiyañ kapigok diindoye, “An zikalin beñañgak alak zikalin taegip, selin bekañañgak set tapmaip, liñgilin temañgak alak liñgilin takñjelun, wakñjin kekekeñañgak alak ekñañgak wakñjin tatnâip, an gakikiñañgak gilik zem tawalip ma am towewenañ penañgak Zet Zapat Dolakñañ Penañ gatnâip.” (Aizaya 35:5-6; 61:1)

In nâlen zet nâmti mulupm tapmiap ke taegip kapiyet zet zapatn gilik zemeti Zângat zeme nâmti yañgak nâmtâsem. ⁶Âpme an ñenañ nâgât keñ zut ku mbe beme egañ oloñen mam. Zet ke mmeti Zângat dunduseip.”

⁷Âpme Zângalen nemañane ekñañgak gilik zemti mebien Zânmagen Zisas

egañ am tabien ekñañgak Zângat kapigok diindoye, “In ewenañ Zânmagen msat tuñgupman mebien in kwileki eegalen otñâmti mebien? In Zân betut sinañnok tâgâyañ kumbume mebe kokot tapme eksât mebien? ⁸Ma in msat tuñgupman an ñen kâlâpmañ dolakñañ tosañgak temañ munduñ tapme ke eksâgât mebien? Nâip, an kâlâwin dolakñañ ekñañgak amobotñañgak ekñengalen mkaen etañ mamaip. ⁹In zeme nâmbi, in kwileki eegalen otñâmti mebien? In golañ zenze an eegalen mebien? Ke penañ, ek golañ zenze an sambe mambien sebeminden enenogat ek golañ zenze an mobotñañ temañ penañ. ¹⁰Kawawañgalen Zet Itñañan Zângat zemkawañ kapigok zenzeñañ,

‘Neñ zapat zenze an pema koti egañ kukñañgak meti zet am keñin gilik zenzeyelen gâgât set weyañ be.’ (Malakai 3:1)

Kawawañgak kekok zeye. ¹¹Neñ ingat zet penañ zeyap, Zân tu zulutindende an egañ am sambe msat katañ sebemindemti mobotñañ penañ bein, yañgut egañ nâgât gakikinnangañ yañgak ku nâmtâtâzin. Âpme in neñ yominañgak gakimti yomin katipema in sambeyañ nâmkĩñpenewañ Kawawañgalen zemâtâtât katnanen tapmaiwañ in Zân sebempeip. ¹²Kan keyet Zân tu zulutindende an egañ mulup yañgabemti mmepme alak tatnup kapi an ekñañgak Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mamayet zapatñañ msat katañ palakñañ bein âpme amnañ zet ke nâmti zet ke ewe timti keyet keñan mamayelen tikñañgak temañ penañ wemindaye. ¹³Golañ zenze an itñañgak zewien ma Mosesiyelen zii zelen zet tazinen keyet penañgak Zânañ tu zulutindende an ekmagen sokbemkawañ beme Kawawañgalen zemâtâtât katnanen mama kelak penañgakmak bein. ¹⁴Âpme itñañgak penañ Ilaizayañ mamkwati gakime golañ

zenze an notnañ ekñenañ an ñen Ilaiza nembonj sokbewe zewien. Yañ alak Zân tu zulutindende an egañ sokbein ek Ilaiza kebonj. Âpme in zet itnañañ nâmk-ijpeip beme in Zânañ zet zein ke nâmk-ijpewep. ¹⁵In zet nânâyelen tikñañañ tazinañ zet kapi ñep opeimti nâsem.”

Palisi am ekñañañ wakñin bekekti Zânmak Zisasiyelen zet ku nâmbien

¹⁶Zisasiyañ pigok zeye, “In pe zibonj? Bemzenze zet kapigok diindosowap. Imbi nempa ñen silik kume notnaneyañ dopmañ ku mañgilik zemkuip. Ma silik kum tasume ku masumpeip kebonj. ¹⁷Keyet yañañ kapigok. Nâgât zetrn ma Zângat zetnañ ke in nâme pepesut beme ku manâip. ¹⁸Zânañ tu meu belaknik bugan manimti mamtan. Âpme am sambeyañ Zângat zewien, ‘Ek we bekanañmak main.’ ¹⁹Âpme neñ Angat Nemuñañ toti tu meu nima in nikti nâgât manzeip, ‘An kapi tu meu temañ ma wain tu manin ma mânep takis titi an ma am yomtonj ekjengat nolin.’ In ñoktikñin pembenañ benak beme nigalen meu zemkulumpepe ma ninindaset ekmâtâbiek.”

Zisasiyañ Galili msalen am mambien eknengat golañ zet mimindaye

(Luk 10:13-15)

²⁰Zisasiyañ zet ke zemdelañ zemti mka temañ notnanen itnañañ mañgeen ke menok temañ sambe penañ mme yomengatnan keñin ku gilik zewienyepmti kan keyet egañ gilik zem meti golañ zet mimindaye. ²¹Golañ zet kapigok diindoye, “Wakae, inmagen bekanañ penañ sokbewe. Kolazin mkaengatnañ am ma Besaida mkaengatnañ am inmagen neñ menok kwitnañ kwitnañ temañ sambe mban ke eweñan am Taia mka ma am Saidon mka temanen ke ekñenmagen sokbenak ze nap sâk teñgenañañ munduñti kâyañ

sekninan mulati yominangat nâmti sakambuk mti kembeñ palen talip keyet zikat indame yominmagengatnañ gilik zewiek. ²²Keyepmti neñ in pigok diindoma nâit. Taia ma Saidon am ekjengat dopmañ mututu kananen Kawawañañ yominangat tosañañ mtoti ekjengat indawe yañgut in yominangat tosañin mmoti penañ indawe. ²³Kapaneam ingalen mka teman tatat mimi mti menok yañañ yañañ mma am in nikmotâbien yañgut in alak pi in seknin tapm molip in nâgât nâmâtâliwangañ kekok tapmip ke ñep yek. Keyepmti ingat tosañin teziñ ñandanen towebep. Inmagen neñ menok sepem igak igak mban kegogak Saidon mka temanen am mbak ze alak kan pigogak ewe tabiek. ²⁴Keyet neñ pigok zema nâit, Dopmañ titi kanen Sodom mkaengatnañ yominangat tosañañ mtoti indawep. Yañgut in dopmañ mmoti penañ indawe.”

In neñmagen pien koti kâtnâmti talit

(Luk 10:21-22)

²⁵Kan keyet Zisasiyañ zet kapigok zeye, “Bien kululuñ msatgalen Amobotnañ, neñ gâgât wisikñ nâmgeyap enenogat am nânâñinpiñ ekñenmagen mulupdi ma Zet Zapadi Dolakñañ Penañ ekñenmagen mkawañ bemane ekmâtâbien keyangañ an nânâñin temañ ekñenmagen kwitnañ kwitnañ enziliwanan. ²⁶Bipm, geñ kwitnañ kwitnañ msokbewanan ke gitangañ nânâyete ma nâmtikñañdangañ mbanan.

²⁷Bipmnañ kwitnañ kwitnañ sambe kapi betnnañ bem nemâge. An ñenañ nâgât yaññ ku nâmâtâzin. Bipmnañ nâgât yaññ maekmâtâzin. Ma Bipmnañgalen yañañ an ñenañ ku maekmâtâzin nen kwep maekmâtâlap. Ma neñ etañ am ombem indema Bipmnañgatañ yañañ maekmâtâlip.

²⁸Âpme neŋ an keŋ sewakŋaŋ toŋaŋ kogogapm nukŋaŋin timti neŋmagen kopme netimpema in keŋin sewak beme mait. ²⁹Neŋ ingat nukŋaŋin tiwan ke keŋ sewakŋaŋ palen tati tiwangat kopme,

‘keŋ sewakŋaŋ ke indama neŋmak tusume mamti keyet yaŋaŋ mnâit.’
(Zelegaia 6:16)

Eneyet neŋ An bakbak toŋaŋ. ³⁰Ma kwileki ŋen zikat indama in am ekŋen zet ma mama keyaŋ timtot indendeyelen ku mbep in ekŋen melaŋ belaŋ bem indeme mambep. Âpme keyaŋ meleaŋ belaŋ bemindeme nâmâbep.”

**Zisas ma Palisi am ekŋenaŋ
Zuda am ekŋengalen Sabat
tagoŋgo kanen mdondowien**

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

12 Kan keyet bamanen Zisas ma nemaŋane nin nsakwep Zuda am ekŋengalen Sabat tagoŋgo kanen wit mulup tuŋgupmaset meti nsakwep meuyet mti yaŋbemti wit katnaŋ tim nimbenn. ²Kegok mmann Palisi an ekŋenaŋ ndikti Zisasiyet kapigok dunduwien, “Pi ekbak, nemandine ekŋenaŋ muluwaŋ tapmip ke ningalen Sabat tagoŋgo kangat ŋep ku mimiyelen!”

³Zeme kapigok diindoye, “Dewit ma amŋane ekŋenaŋ meuyet mti kwitnaŋ kwitnaŋ mbien zapatnaŋ ke mamaŋ nâip. ⁴Egaŋ Kawawaŋgalen sesewat mka temaŋen moti nupmamaŋ Kawawaŋgat wisikŋ bemaŋaŋ ke sâpe sâpe bumbu an egaŋ msame ikŋaŋ ma nemaŋane nupmamaŋ nimbien ke zii zelen tazinen sâpe sâpe bumbu ekŋenaŋ etaŋ niniyelen. Dewit egaŋ zii zet aŋgosoye keyaŋgut egat zet bekaŋaŋ ku manzeip. ⁵Sepem kegogak in eweŋaŋ Mosesiyelen zii zet makumnâmbien

sâpe sâpe bumbu an ekŋenaŋ sesewat mka temaŋen ningalen Sabat tagoŋgo kan^{††} sâpe sâpe bumbu ke mulup mamtemien. Keyaŋ yom yek kok zenzenaŋ. ⁶Neŋ pigok diindowi, an ŋen kapi tazin ek sesewat mka temaŋ mobotnaŋ sebempein. ⁷Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ zet ŋen kapigok tazin,

‘Kawawaŋaŋ zeye, “Neŋ in am aŋgalaŋ gogot mimindemi mama keyet nâmtikŋaŋ mamiyap. Wa in neŋmak keŋin kweteteŋmaŋ beme mamayet sâpe sâpe mambup ke yek.”’ (Hosea 6:6)

In zet keyet yaŋaŋ nâmbiek benak ze an ekŋen ke yominpiŋ keboŋgat zetnaŋ ku zemindowiek. ⁸Eneyet neŋ Angat Nemaŋaŋ Sabat tagoŋgo kangalen Amobotnaŋ keyepmti neŋ ŋep ekŋenaŋ Sabat tagoŋgo kangat kwitnaŋ kwitnaŋ ke ma ke mimiyelen ŋep zemindendeyelen.”

**Zisasiyaŋ Sabat tagoŋgo kan
sutnateman an betnaŋ
seleuuaŋaŋ ŋen weyaŋpeye**

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹Kegok zemti nemaŋane nsakwep keyetnaŋ meti Zuda ekŋengalen sesewat mkaen mowebenn. ¹⁰Âpme kan keyet an ŋen betnaŋ seleuuaŋaŋ tapme Palisi an notnaŋaŋ tati Zisas ekti zelen pepeyelen nâmti yaŋkwesiwien, “Ningalen zii zelen tazinen Sabat tagoŋgo kangat am weyaŋpepeyelen ma yek?”

¹¹Zeme Zisasiyaŋ nâmti diindoye, “Inmagen ŋenaŋ sipsipmaŋ kwewetaŋ tatak beme Sabat tagoŋgo kanen aimboŋaŋ towepme kan keyepmti peme tadak? Yek, mpeme kwadak.

¹²Âpme sipsip ekme nânâŋaŋ tototnaŋ mambein. Âpme am mobotnaŋ peŋaŋ bein keyepmti Sabat tagoŋgo kanaŋ am mukulem mimi keyaŋ mulup pe-

^{††}12:5 Sabat tagoŋgo kan Zuda am ekŋenaŋ Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ mamaŋnâmtemien.

naŋaŋmak bein.”¹³ Kegok zemti an betnaŋ seleuŋaŋmak keyet dunduye, “Bedi mututut!” Zeme betnaŋ mututupe betnaŋ dolakŋaŋ nembet keboŋ beye.¹⁴ Âpme Palisi ekŋenaŋ Zisas kume gakikiyelen met ondekti zetnaŋ zewien.

Zisas ek Kawawaŋgalen sisiliŋ an

¹⁵ Âpme Zisas kume gakikiyelen zet ke nâmti msat ke pemti belakŋaset mepme am sambeyaŋ mâti mepme am zawat sambe weyaŋindeye.¹⁶ Weyaŋindemti Zisasiyaŋ ikŋaŋgat yaŋaŋ am notnaŋ ekŋenaŋ ku zempalakŋaŋ bembeyet zemkulumindeye.¹⁷ Ke Kawawaŋaŋ zet ŋen golaŋ zenze an Aizayayet eweŋaŋ zeye ke penaaŋmak bein.

¹⁸ Zet ke kapigok,

“Kilais kapi ek nanaŋgat sisiliŋ nemban neŋ ek ombempewan. Neŋ egat gogot mti oloŋen mampeyaŋ. Neŋ Emetakŋ ek sama egaŋ am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekŋenmagen zemkawaŋ beme neŋ zemdelaaŋ zenze zet mulup teŋ ekŋenmagen mbap.¹⁹ Egaŋ zet mdândâ ma kwizet ŋenzinziŋmak ku mbe. Ma egaŋ mka temaŋ keŋan selen zet kwizet temaŋ am sambeyet diindondopiŋ mbe.²⁰ Egaŋ zet katik am yaiiŋaŋ ekŋengat ku maapitilim indein. Egaŋ mulup tapm metnepeme Kawawaŋgalen zezapat dolakŋaŋ msat kataŋ mpalakŋaŋ bewe.²¹ Am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekŋenaŋ egat webe webe palen tabep.” (*Aizaya 42:1-4*)

Amnaŋ Zisasiyaŋ mulup we bekanaŋ ekŋengat ŋeŋaŋin Beelsebulmak tapm kegok zewien

(*Mak 3:20-30; Luk 11:14-23*)

²² Âpme kan keyet an ŋen we bekanaŋaŋ mpeme zikatnaŋ beŋaŋ ma kopa ke wati Zisasmagen mepme weyaŋpeme we bekanaŋaŋ

pemepmâpme zetnaŋ zemti zikatnaŋ kegogak ekmâtâge.²³ Mme am maŋge temaŋ tabien ekŋenaŋ muluwaŋ ke ekti nâmtemtem mti zewien, “Dewitgat Nemuŋaŋ ke kapi mene.”

²⁴ Kegok zeme Palisi ekŋenaŋ nâmti zewien, “Ek we bekanaŋ ekŋengat ŋeŋaŋin kwitnaŋ Beelsebul egaŋ mamaŋ bempemti winde same maindapmât indein.”

²⁵ Âpme Zisasiyaŋ keŋinanen daenen zet zigok zesâip keyet ekmâtâti diindoye. “In manzeip ke neŋ Beelsebul egalen windeen we bekanaŋ maindapmâlap tazeip ke in ŋoktikŋin teŋ penaaŋ yek keyepm bemzenze zet kapi zesowapgat nâit. Msat ŋeniyelen am ekŋenaŋ ilinak kasa kasa mti dolakŋaŋ ku tabep. Âpme mka temaŋ ma am maŋge ŋen ekŋenaŋ ilinak ŋenzinziŋ dopmaŋ dopmaŋ mti am mka mundumin ke peme tapme mebep.²⁶ Keyepmti maŋge ŋenaŋ maŋge ŋen kasa kasa Sadaŋgalen damuŋ mimi keŋan mbiek beme yaŋaŋ kapigok ekŋenaŋ ilinak kalalaŋ mti katikŋaŋ ku tabiek.²⁷ In manzeip ke neŋ Beelsebul egalen windeen we bekanaŋ maindapmâlap. In nembraŋine ekŋenaŋ we bekanaŋ indapmâbiek beme ekŋengat zet sepem kegok manzeip? Yek, in kok ŋep ku zewiek. Sadaŋaŋ ikŋaŋgat windeŋaŋ ŋep ku mtopenak. Ilinaaŋgat nembraŋineyaŋ mulup tapmip keyaŋ msokbenen in an dâsuki toŋ.²⁸ Wa ke Beelsebuliyelen windeŋaŋ yek. Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ manapmukulem mme we bekanaŋ maindapmâlap kapiyaŋ msokbemindainen Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama windeŋaŋ alak inmagen kapi tazin.

²⁹ Ma an kwiyaŋ an windeŋaŋbeŋ mkaŋan moti milawatnaŋ tinak? Ke ŋep ku mimiyeleŋ. ŋeŋaŋ an ke atamti setnaŋ betnaŋ zamtiŋgut milawatnaŋ tiwek. Keyet yaŋaŋ kapigok, Sadaŋ ek

an kukñañbeñ keboñ keyaŋgut neñ egat windeñañ ñep mtopenmti ñep zemâbap.

³⁰ An ñenañ neñmak ku mambe beme ek nâgât kasan. ³¹ Keyepmti yañañ kapi diindoma nâip, An ñenañ neñmak tadak beme nâgât zetn gawepum mamti yom mbiék beme Kawawañañ yomin ñep katipeme medak keyaŋgut an ñenañ Emetak Teŋgalen winde ke Sadangalen winde manzein beme Kawawañañ yom ke ku katipewe. ³² In nâgâegañ emetak bekañañgat kwitnañ kumti mulup tapm ke ku nâmbep. Neñ Emetak Teñ egat kwitnañ kumti mulup kapi tapmiap. In nâgâegat nâme, 'Emetak bekañañmak mulup tapm,' nâmti zewien keyañ Kawawañañgat Emetak Teñgat kwelat zet zeme bekañañ mambein. Keyepmti Kawawañañ yomin ku katipeme yom kemak kwesiñ kwesiñ mamti mamambep.

³³ Tep ñen ek pembedañ mozin beme penañañ dolakñañ mapein. Ma tepmañ bekañañ bein beme penañañ bekañañak mapein. In tep katnanen tep penañ dolakñañ ma bekañañ ke eknâmbep.

³⁴ In nombe bekañañgalen alikñañe, in mama bekañañ penanen matalip keyepm zet bekañañ etañ manzeip. Keñinan kwitnañ kwitnañ bekañañ ma dolakñañañ gak zem matazin keyegak dembusegen sepem keboñ masokbein.

³⁵ An ñen keñañañ pembedañ tazin egañ zet zesât pembedañak manzein. Ma an keñañañ bekañañ wemsain egañ kogogak zet zesât bekañañak manzein. ³⁶ Neñ kapigok diindoma nâit, zemdelañ zenze kanañ am kwep kwep katañ Kawawañañ zet bekañañ katañ manzenuwen yañañ nânâyelen indeyañkwesime in dopmañ teñ zewep.

³⁷ Zelin ilinañgalen manzeiwen pembedañ ma bekañañ gilik zemti Kawawañañ keyet katañ zemdelañ zemindeme kwetetepmañ kwabep ma waleletgalen ke diindowe."

Zisasiyañ menok ewe mme eekgalen zet giñgiñ mbien

(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ Kegok zeme zii zet zikat indanda an ma Palisi notnañ ekñañañ kapigok zemti dunduwien, "An zikat indanda, geñ menok ñen mmane ekne."

³⁹ Ekñañañ kegok zeme diindoye, "Am msat alak kan kapiyet talip ekñen bekañañ penañ ma Kawawañ bankumpemti mamaip." Zisasiyañ kapigok zemkawañ beye, "In neñ menok mimiyet nâmti tatnapitilip? O alak yek, yaŋgut in menok kwewetañ Kawawañañ golañ zenze an Zonamagen mgeen keboñ bam ekbep. ⁴⁰ Zona ek kasup ma tambumbu tuk aŋgala temañgat kambakñañ keñanen tage. Kegogak neñ Angat Nemuñañañ kasup ma tambumbu tuk msat aimboñ keñan tabap. ⁴¹ Zonayañ zet zapat dolakñañ Ninewe am ekñen diindoyeen yomengatnan keñin gilik zem mâpme delañ zeye keyet dopmañ dolakñañ Kawawañañ indawe. Ma ekñañañ koti Kawawañañgat zikatnan in zemindowep. Enenogat alak neñ inmagen pi tati Zona mobotnañ penañ sebempemti tapma in nâlen zet zapatn dolakñañ nâmti ewe yominangatnañ ku gilik zeip. Keyepmti dopmañ bekañañ temañ inmagen sokbewe. ⁴² Âpme imbi mobotnañ Siba msalengatnañ egañ bejangatnañ amobotnañ Solomon egat zetnañ nâsâgât kotnâmti oloñen mge. Âpme neñ amobotnañ Solomon omba penañ sebempeyap. Yaŋgut neñ ingat tuŋguwinan pi tati mulup mma in keñinan ku mkipmañ mbemnemti yominangatnañ ku gilik zeip. Keyepmti imbi mobotnañ Siba msalengatnañ egañ Kawawañañgat zikatnan zemindowe."

We bekanaj ek mundumanen meti am penaj walebe

(Luk 11:24-26)

⁴³We bekanajan an kejan zempeme kwati msat tungupman mundum tatagat timati mundum nen ku aige. ⁴⁴Keyepmti iknangjat kapigok zein, ‘Mkan ewenjan pemti koban keyegak gilik zemti meti eksap.’ Zemti gilik zem meti egeen mka ke tonjein ma weyanji kapupeme tage. ⁴⁵Keyepmti met we bekanaj notnane 7 ekjen ke bekanaj penaj eksebempeip ekjen ke indatime kot keyegak tatat mimi mbien. ⁴⁶Apme an ke ewenjan bekananik mangeyan bekanaj penaj bem tazin. Muluwanj kok keyan am msat kataj alak talip ekjenmagen sokbemindawe.”

Zisasiyet mamnotnane penaj

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶Zisasiyan am zet tadiindomangeen mamnotnane ekjenan ekmak zapat mimiyelen koti zupman baen damuj tapme ⁴⁷mangeengatnanj nenaj zeye, “Wae, mamnodine gejmak zapat msagat koloyan zupman damuj talip.”

⁴⁸Zeme Zisasiyan dunduye, “Mamnotnne ke kwi?” ⁴⁹Kegok zemti nembajane tabieneset bet ombemti kapigok zeye, “Egit! Nâgât mam notnne ekjen kapi!” ⁵⁰Kwi ma kwi ekjenan Bipm kululujen tazin egalen zetnanj mangawepuip ekjen nâgât mamm ma notnne beip.”

Alialik ondendeyelen bemzenze zet

(Mak 4:1-12; Luk 8:4-10)

13 Kasup keyet Zisasiyan mkaengatnanj toti met tunduwa ganzenan met totatnepeme ²am manje sambe penaj koti bembuluj tapme indikti eganj wanja dukjan mototapme am sambe penajan nelum gambibik palen tabien. ³Eganj bemzenze zet palen zet notnanj manzemtan. Bemzenze zet nen kapigok

zeye, “Kan njengat an nenaj mulupmanen wit katnanj timtetelime mekokogalen mege. ⁴Eganj mulupmanen wit katnanj tatetelime notnanaj mulup sellen ke towemâge. ⁵Apme ageyanj koti nimbien. ⁶Ma wit katnanj notnanj nanzan palen towemâge. ⁷Apme ke msat belaknik dukjan gwaen tageyepm duknanj sakwep kwabien. ⁸Keyepmti kindinajanj towesâgât olati nanzan palen sagak sagak gwaen mepme kasup kukjanberj kwati ekme angasimti memuj bewien. ⁹Ma wit katnanj notnanj didik tungupman towembien. ¹⁰Apme epeemti duknanj kwapme didiganj mme kwati einjeinsimti yek bewien. ¹¹Apme wit katnanj notnanj msat kelaknanjmagen toti kwati penajanj sambe penaj sokbewien. Yanaj neniyet penajanj 100. Yanaj neniyet penajanj 60 ma yanaj neniyet penajanj 30 kogok sokbemâge.” ¹²Zisasiyan zet ke zemdelanj zemti kapigok zeye, “An nen zet nânâyelen tiknanjanj tazinanj zet kapi njep opeimti nâsem.”

¹⁰Bemzenze zet kegok zeme nin nembajaneyan ekmagen meti yanjkwesiwenn, “Gej bemzenze zet ke yanaj zigogot am ekjenmak manzenik?”

¹¹Apme eganj kapigok dindoye, “Kawawanjgalen zemâtâtâtgat katnanen mama enzilim tazin ke nembanne in nânâyelen zenzenanj. Notnanj ekjenan ke ku nânâyelen nâmâtâtpeye. ¹²Am nen Kawawanjgalen zetnanj nâmti nâmtiknanj mbe beme Kawawanj nânâ ewe tusumti sawe keyepm eganj nânânanj sambe penaj tasawe. Ma am nenaj zetnanj nâmtiknanj ku mbe beme Kawawanj nânânanj isiknanj ke menzem tiwe. ¹³Apme am nenaj zikat eek ektinggut kwitnanj kwitnanj ku maekmâtâlip ma waganj zet nâmtinggut yanaj ku manâmâtâlip keyepmti bemzenze zet zeleset mandiindoyap. ¹⁴Apme Aizayayanj golanj zenze an

Zuda am ekjengat Kawawangalen Zet Itnananen kapigok zeye,

‘Ekjenan wagaj nânâ ke nâmbep yangut penan nâmâtâtât ke ku mamip. Zikalan eek ke nep ekbep yangut kwitnan kwitnan ekmâtâti mama ke ku mbep. ¹⁵Enenogat ekjen ke kejin kalinan bembepan ma wakjin kekeknan ma zikalin bejan. Keyepm zikalinan kwitnan kwitnan ku maekmâtâlip ma wakjina kwitnan kwitnan ku manâmâtâlip. Ma kejinan kwitnan kwitnan ku mawayanâmâtâlip. Kegok mti kejin ku gilik zeme ne jigoset weyanjindewak.’ (*Aizaya 6:9-10*)

¹⁶Kawawangalen zemâtâtâtgat katnannen mama nembanne inmak tazin e wakjina nâmâtâti zikalinan ekmâtâlip keyepmti in olojen palen talip. ¹⁷Nej penan diindoma nâit. Ewejan baenen golan zenze an ma an tej notnan ekjenan niksât webe webe mbien. Ekjenan nâgât zetn nâsât mbien yangut ku nâmbien.

**Wit katnan ondendejan galen
bemzenze zet keyet yanjan diindoye**

(*Mak 4:13-20; Luk 8:11-15*)

¹⁸Âpme pi wit katnan muluwen ondendejan keyet bemzenze zet diindowan. Keyet yanjan zema nâit, ¹⁹An nen ek Kawawangalen zemâtâtâtgat katnannen mama keyet Zet Zapat Dolaknan Penan dundume nâmti kejan penan ku bemti mambe ekmagen Sada an bekanan mimi egan koti kejanen katnan tetelilinan ke mpewe. An ke katnan selen towenge kebon keyet katan. ²⁰Ma nanzan palen towenge am kebonan Zet Zapat Dolaknan Penan nâmtiknan mmambep ²¹yangut kindinan msat kejan baen penan ku towenge e am Zet Zapat Dolaknan Penan kejananen

katiknan ku tabeyepmti nuknan sambe ma sisipepen sambeyan sokbemti nâmtikpepenin mme mapeme townen. ²²Ma notnan didik kejan towenge kebon mambeyan Zet Zapat Dolaknan Penan nânâ ke nâmtingut kejanen ku bemti kejanan segesetgalen kwitnan kwitnan keyet ke j otnânânan bemti mame mânep milawat keyet tikjanan kwati Zet Zapat Dolaknan Penan kume eijejimsiti penajepin bewe. ²³Msat kelakjanen towenge ekjen kebonan Zet Zapat Dolaknan Penan nâmti kejinan penan bemti mambeb. Âpme nen ekmagen penanan 100 ma nenmagen penanan 60 ma nenmagen penanan 30 kegok masokbein.”

**Nusiyan wit tungupman
kwakwatnan keyelen zet**

²⁴Âpme bemzenze zet nen kapigok diindoye, “Kawawangalen zemâtâtâtgat katnannen mama set kapi nembon: An nenan mulupmanen wit katnan dolaknan teteliye. ²⁵Âpme am sambe meluk tawemâpme kasaninan kogeem nusi katnan mgasik wit tungupman time mepmâpme kunzunge. ²⁶Âpme wilan kwati penan sokbesâgât mme nusiyan kegogak kwage.

²⁷Âpme mulup an ekjenan ke ekti mulup tojan dunduwien, ‘Amobotnan, ge j mulupdanen wit katnan dolaknan etan tetelivanan. Âpme nusi mgasik jigosek koti kwazin?’

²⁸Yanjkwesime zeye, ‘Ke kasa nenan koti teteliyeyan kwazin.’

Zeme yanjkwesiwien, ‘Keyepm met selumti pemann mesem, ma?’

²⁹Zeme kapigok diindoye, ‘Yek, wa in nusi selunup zemti wit penanan ilizuzut seluwepgamp peme tati ³⁰ilizuzut kwabalup. Âpme wit elengenge kanan bemengut, mulup an ekjenan elengemti nusi makumti pendem mti tewen time mot zime wit mkananen beme tabe.”

Mastat katnañ ma yis keyet bemzenze zet

(Mak 4:30-34; Luk 13:18-21)

³¹ Âpme bemzenze zet ñen kapigok diindoye, “Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke mastat tep katnañ keboñ an ñenañ ke mulupmanen ondeye. ³² Katnañ ke isikñañ penañ. Yañ semem katikñañ bemtingut tep nembon kwati sebemindemti tep temañ mambein. Ma age ekñañañ koti betnanen mkañin walati matalip.”^{¶¶}

³³ Âpme bemzenze zet ñen kapigok diindoye, “Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke yis keboñ. Ma neñ yis keyet palen bemzema nâseip. Imbi ñenañ yis isikñañ buganmak plawa omba kemak weyañme plawa keyañ sememti omba penañ mambein.”^{§§}

³⁴ Zisasiyañ am zet ke bemzenze palen etañ diindomâge. Zet sosok ku zemsokbemindaye. Egañ bemzenze zeleset etañ zeye. ³⁵ Kegok mme golañ zenze an ñenañ zet kapigok zeye ke penañmak beye,

“Bemzenze zet paleset zewap. Msat sokbeyeen keyetnañ zet enzililinañ takoti tage ke neñ zemkawañ bewap.” (Sam 78:2)

Zisasiyañ bemzenze nusiyet zeye keyet yañañ diindoye

³⁶ Âpme Zisasiyañ am indeme mepme mkaen mowege. Mot tapme nembrañane nin ekmagen meti zewenn, “Zemane nâne, zet bemzenze nusi muluwen kwakwagat zenak ke yañañ kwileki?”

³⁷ Yañkwesimann dinndoye, “Wit katnañ dolakñañ time mekodak ke Angat Nemuñañ. ³⁸ Mulup ke msat sambe kapi keboñ. Katnañ dolakñañ ke Kawawañ-

galen zemâtâtâtgat katnanen mamaen mamaipgat nembrañane keboñ. Nusiyañ an bekañañ penañgalen nembrañane keboñ. ³⁹ Âpme an kasa nusi bekañañ katnañ ondeye ek ke Sadañ. Âpme akumbembe ke kululuñ msat delañ zewe kenok. Ma akumbembeyelen mulup an ekñañ ke ensel. ⁴⁰ Ensel ekñañañ nusi selumti tewen bume ziwe sepem kegogak kan delañ zenzeñan sokbewe. ⁴¹ Keyepmti Angat Nemuñañañ ensel zemindeme toti am manjeñane ekñañmagengatnañ am bekañañgalen keñ walalat ma notnañ mama mimiñin bekañañ penañ mamaip. ⁴² Ekñañ keboñ ondekindemti teziñ ñandañgalen zapat indeme towebep. Ke sikalem ma zelin angalikti sek sindem palen mamti mamambep. ⁴³ Âpme Kawawañgalen am ekñañañ Biwin kululuñ gwaen tazin egat zimosetnan mamambep. An ñen zet nânâyelen tikñañañ tazinañ zet kapi ñep opeimti nâsem.

Zisasiyañ zezapat milawat tosañañ tembe msalen enzilimpewien keyet bemzeye

⁴⁴ An ñenañ ñengalen mulup an mamtan. Kasup ñengat mulupmanen ke milawat tosañañ temañen aikti naman msalañ kwatampemti keñañ sañgamañ beme mkañan mege. Met bo milawatnañ sambe ke beme kwitime delañ zeye. Delañ zeme mânep ke timti met an mulup ma msat keyet toñañmagen mot sokbemsamti mânewañ msat ke kwitiye. Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke milawat tosañañ temañ keboñ. ⁴⁵ Kegogak bemzenze zet ñen pigok zeye. An mânep milawatnañ temañ ñenañ kekek nanañ satnañañ weyañañ keyet matimatan. ⁴⁶ Âpme egañ kekek nanañ satnañañ

^{¶¶}13:32 Mastet katnañ isikñañañ semem katikbemti temañ mambein sepem keboñak Kawawañgalen Zet Zapatnañañ sememti mamozin.

^{§§}13:33 Kawawañgalen zapatnañ keboñak semem palakñañ mambein.

weyayaŋaŋaŋ ŋen tosaŋaŋ mobotnaŋ aikti egaŋ milawatnaŋ sambe am ekŋen-magen beme kwitimâpme mânepmaŋ timti met kekek ke tosaŋaŋ mobotnaŋ ke kwitiye. Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke kekek tosaŋaŋ temaŋ keboŋ.*

Zisasiyaŋ am aŋgala titiyelen keyet bemzenze zet zeye

⁴⁷ Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke elenŋolam temaŋ keboŋ am ekŋenaŋ elenŋolam temaŋ nembuen waŋga mti mapeme towepme aŋgala sepemaŋ igak igak matip keboŋ. ⁴⁸ Âpme ke aŋgalayaŋ gak zem tapme mandame katikŋaŋ mopme kalaŋ kumti niniyelen timti ele keŋan time toge ma ku niniyelen time mege. ⁴⁹ Msat-galen kanaŋ delaŋ zewe sepem kegok ke sokbesâpm. Keyet Kawawaŋgalen ensel ekŋenaŋ msat ŋen msat ŋen meti am ilak pembenajaŋ bembenaŋ ekŋengat tuŋguwinangatnan am bekanajaŋ indamakumti ⁵⁰ indaâtâtindeme teziŋ ŋandaŋ keŋan towebep. Ke sindem temaŋ timti zelin aŋgalikti mamambep.”

⁵¹ Kegok zemti ndayaŋkweziye, “In neŋ zet sambe zeya ke nâmâtâlo?”

Âpme nin zewenn, “Nâmâtâtnup,”

⁵² Zemann kapigok dinndoye, “In golaŋ zenze an itnaŋaŋgalen zet ke nâip in keyaŋ nâlen nembanne tati nânâŋin itnaŋaŋmak alakŋaŋ temakwep nânâ temaŋ penaŋ tiip. Kwep ŋen Kawawaŋgalen zet itnaŋaŋ ma ŋen Kawawaŋgalen zet alakŋaŋ. Zut kemak in am ŋep mzikat indanda dolakŋaŋ mbep.”

Nasalet mka temangaŋnaŋ am ekŋenaŋ Zisasiyet nâmtikŋaŋ kumti bamkumpewien

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Zisas egaŋ bemzenze zet sambe ke zemdelaŋ zemti ke pemti meti ⁵⁴ mkaŋaŋ ŋotekŋan pataŋ zemti sese-wat mkaen moti Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zemzikat indame am ekŋenaŋ tektek mti zewien, “Nânâŋaŋ temaŋ ma menok mamin kapi desetgatnaŋ penaŋ aige? ⁵⁵ Nin egat yaŋaŋ nânup. Ek an mka walalat egat nemuŋaŋ ma mamaŋ kwitnaŋ Malia ma meniŋane ekŋengat kwilin nânup Zemsmak Zosep ma Saimonmak Zuda. ⁵⁶ Ma ipmane ninmak temakwep kapi mamanup. Âpme ek nânâ ma winde sambe ke desetgatnaŋ aige?”

⁵⁷ Kegok zemti peŋpeŋ mpewien. Âpme Zisasiyaŋ kapigok diindoye, “Golaŋ zenze an ŋen kwizet bujamaŋaŋ msat notnanen tapalakŋaŋ bemepme mkaŋaŋgatnaŋ am ma notnane penaŋ ekŋenaŋ egat wisat mamimpeip.” ⁵⁸ Âpme mka keyetnaŋ am ekŋenaŋ ku nâmkiŋpewiengapmti Zisasiyaŋ ekŋenmagen menok sambe ku mge.

Zân tu zulutindende an egalen gakikiŋaŋgalen zet zapat

(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

14 Zisasiyaŋ mulup tapmme kan keyet Elolaŋ Zuda am ekŋen-galen amobotnaŋ tage. ²⁻¹² Elolaŋ tipman baenen meniŋaŋ Pilip egalen imbiŋaŋ menzemti wage. Imbi ke kwitnaŋ Elodias.

Ke Zân tu zulutindende an ya egaŋ zet kapigok dunduye, “Geŋ imbi wabanan ke yomaŋmak bein.” Kegok zeme ŋenzinziŋ mti Zângaŋ betnaŋ atam zamti mka katikŋan peye. Ijeŋaŋ zeme Elot egaŋ

* **13:46** Bemzenze zet zut kapiyet yaŋit kapigok, am ŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ke bamkumpemti Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke ekme mobotnaŋ penaŋ beme ke ti mamayet keŋan sekŋaŋ ondebemti mamain keyet kataŋ.

Zân keggok kukuyelen nânge keyangut Zuda am ekjenan Zângat golan zenze an manzemtemiangapmti ekjengat kinqati peme tage. Âpme Elotgalen sokbembe kanan beme amobotnan indazemtetime ekjenan kwawati ondek tapme Elodiasiyet nambañanjan ekjengat zikalinan silik wendime Elolan sandiyan mti zeye, “Neñ penan sukweg zeyap, geñ kwileki ñengat zenik beme ñep gasap.”

Zeme imbi nempa ek mamanan zempeme meti kapigok zeye, “Neñ Zân an tu zulutindende an egat ñokasetnan elengemti alak kapigogak batien bemti na.”

Kegok zeme amobotnan egañ kambekat mge yangut am ekjengat zikalinan zemkatik beyeyepm ekjenmagen zetnan windenjan tototnan besem zemti kasa kuku an zempeme mka katikjan meti Zân bimañ elengemti ñokasetnan batien bem koti imbi nempa same mti mamañ saye. Âpme Zângat nempaane ekjenan koti sekjan mti met sumen mebemti met Zisasiyet buñam zapat dunduwien.

Kan keyet amobotnan Elot egañ Zisasiyet zapatnan zeme nânge, “An ke Zân tu zulutindende an penan gakikiengatnan wageyepmti windenjanbenj menok sepem igak igak mamin.” Egañ zet ke amobotnan notnan ikjanat kandan mulup mamip ekjen keyet zemsokbemindaye.

Zisasiyan am sambe meu indapelenyuye

(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Zân 6:1-14)

¹³ Zisasiyan Zângalen zapat nâmti wañga ñengat moti tundua nembet meti msat tungupman igak mamayelen mepme am ekjenan mege keyet zapatnan nâmti mka ñen mka ñen am manje temañ ekjenan seleset meti ekmagen mepatañ zeme ¹⁴ Zisas wañgaengatnan toti am manje temañ tabien ke indikti

kejan kember penan beme am zawalinmak mme alik bewien.

¹⁵ Kegok tapminepeme msat gasi beme nempaane nin ekmagen koti dunduwenn, “Wae, msat tungupman tatnepemann msat gasi bein. Keyet am indemane mkaninan katañ meti tu meunjan aigit.”

¹⁶ Zemann Zisasiyan kapigok dinndoye, “Zemindeme mebegalen eneyet tazeip? In meu indame nit!”

¹⁷ Kegok dinndome nin zewenn, “Nin nupmamañ 5 ma angala zuletan tatndain.”

¹⁸ Zemann egañ kapigok dinndoye, “Ke neñmagen pien mti kolit!” ¹⁹ Âpme am kapigok zemindeye, “In msalen totalit!” Zemti egañ nupmamañ 5 angala zut ke timtati kululuñ ekme mopme Kawawangat, “Wisikñ,” zemti nupmamañ mutumti angalamak ndame nin kalañkum ²⁰ am nsakweg nimbenn. Nimti am sambeyan nim nalak nalak mme butnan tage ke makum timann tise 12 gak zem tage. ²¹ Ma am tu meu ke nimbien ke an etañ makumann 5,000 keggok. Imbi ma nempa ekjen ku indamakuwenn.

Zisasiyan tu paleset imti mege

(Mak 6:45-52; Zân 6:15-21)

²² Kegok mti Zisasiyan nin ndeme wañgaen moti tundua nembet daen nnak mepmann egañ am zemindeme mebekobien. ²³ Âpme egañ am zemindeme mepmâpme igak etañ kalañan motati dunduye. Tapme msat tambume igak etañ ke tage. ²⁴ Kan keyet wagayan tundua sutnan kopme tâgâ temañan mebenneset koge keyepmti tu mamañ temañ kumti katikjan kwapme wañgayan tapmotopmanje.

²⁵ Âpme msat balalañ tazeme Zisasiyan tundua paleset meti nin tabenen sokjan ²⁶ takopme ekti ñakñak

mti omba penañ kiñgati zewenn, “We kozin!”

²⁷ Zemann Zisasiyañ dinndoye, “Keñin sewakñañ bek. Nen takolapgat ku kiñgalit.”

²⁸ Zeme Pitayañ zetnañ ñandañañ nâmti zeye, “Amobotnañ, giti penañ takodik beme zemane neñ tu paleset gâlen kobi.”

²⁹ Âpme Zisasiyañ zeye, “Ïjepgat kot.” Zeme Pitayañ wanga keñangatnan toti yañbenti tu paleset Zisasmagen mege. ³⁰ Metnepeme tâgâ temañ kume ekti kiñgati tundua kenan towesât mti Zisasiyet kwizet kuye, “Amobotnañ, nata!”

³¹ Kwizet kekok kume keyegak Zisasiyañ betnanen atamti zeye, “Geñ kwilekiyet keñ zut mnik? Nâmkiñpendipiñ, ma?”

³² Kegok zemti wangaen mowepmalu tâgâyañ peme tage. ³³ Âpme nembajane nin wangaen tabenn nin Zisas sesewatpenti zewenn, “Geñ Kawawañgat Nemuñañ penañ.”

Zisasiyañ am zawalinmak Genesalet msalen weyañindeye

(Mak 6:53-56)

³⁴ Âpme nin tundua kutumti Genesalet msat ganzenan mopmann ³⁵ am ekñenañ Zisasi ekmâtâti zeme mka sokñañ sokñañ ke am ekñenañ am zawalinmak indatimti kobien. ³⁶ Koti ekñenañ Zisas kapigok wekuwien, “Nâmdemane am zawalinmagañ sekdi atait ma notnañ sâkdi busiliñañ etañ timekti zawalin ñep delañ zesem.” Kegok zemti ekñenañ kekok mti alik bemâbien.

Palisi an ekñengalen zelak zelak mamipgalen zet

(Mak 7:1-23)

15 Kan keyet Zelusalem mkaengatnañ zii zet zikat indanda ma Palisi notnañ ekñenañ Zisasmagen koti yañkwesimti zewien, ² “Nemban-

dine ekñenañ eneyet yeñsokñine ekñengalen zii zet taangosoip? Meu niniyelen kanaan bet zululugat set bemberañ ke ku mamâlip.”

³ Kegok yañkwesime Zisasiyañ diindoye, “In zigogat ilinañgalen mama mimi gawepumti Kawawañgalen zii zet ke mamimyungui? ⁴ Kawawañgalen zet kapigok tazin,

‘Geñ mamdi bipdi eksemindewanik,’
(Kisim Bek 20:12)

ma ñen

‘an ñenañ mamañ ma bipmañgat kwe-lat zet kuwe beme gakikiyet zapat bewe.’ (Kisim Bek 21:17)

⁵ Yañgut in kapigok manzeip, ‘An ñen egañ mamañ ma bipmañgat kapigok manzein, “Kwitnañ kwitnañ it idamti idamukulem mbak yañgut keyañ neñ Kawawañgat tewalañ msasayelen.”’

⁶ Am notnañ kekok mme in kapigok manzeip, ‘Mamin biwinañgat ñep ku eksemindendeyelen.’ In kekok mti Kawawañgalen zet mtopemti ilinañgalen mama mimi itnañ mamâlip. ⁷ In an zetgalen etañ! In an kebongat golañ zenze an Aizayayañ zet ñen kapigok kuye,

⁸ ‘In nâgât belak zelañ etañ manzeip. In neñ mandiiindoyap ke ku mañgawepup. ⁹ In nâlen zii zet ku tazikat indaip. In ilinañgalen zii zet zenâm mip sepem kekokgak ke nâlen zii zetnok beingapmti nâgât sekñinan etañ masesewatneip.’” (Aizaya 29:13)

¹⁰ Zisas ek zet kekok diindomti am sambe indamandame kopme diindoye, “Neñ zet diindoma wakbemtati nâmâtâlit! ¹¹ Anañ meu manin ke Kawawañgañmak mama main ku mambekekzin. Keyañgut bekanañ keñangatnañ makwazin keyañ mme yommak mambein.”

¹² Kegok zeme nembajane nin egat kandañan meti dunduwenn, “Gâlen zet

Palisi ekñen diindonak keyañ kenjin mme kipmañ bein. Ke nânîk?”

¹³ Zemann Zisasiyañ kapigok dinndoye, “Bien kululuñen tazin egalen mulupmanen tep msikokok notnañ ondemti notnañ belak kwakwatnañ ke egañ kiññañ melesiñ seluwe. ¹⁴ Keyepmti in Palisi ekñen katikindeit. Ekñen zikalín beñañnok ya zikalín beñañ keyañ beñañ notnañ ekñen indamukulem msâgât tapmip yañgut an zikatnañ beñañ zikatnañ beñañ ikñañ nemboñak teti medak beme ilisakwep aimboñan towebuk.” ¹⁵ Kegok zeme Pitayañ kapigok dunduye, “Geñ bemzenze zet zenak keyet yañañ zemane nâne.”

¹⁶ Zeme Zisasiyañ dinndoye. “In ewe keyet yañañ nâmâtâtâpiñ mamaip? ¹⁷ Keyepmti in kegogak ku nâip. Kañgaleminan meu nime kambakñañan toweti setnaset makwawezin. ¹⁸ Yañgut keñ otnânânaset bekañan makwazin keyañ mme nin Kawawañgat zikatnan yommak mambenup. ¹⁹ Amgat keñangatnañ ñoktik bekañan makwazin keyañ mme sesepem kapigok masakbeip: Am indome gakiki, awembiñ kalalañ mti mama, an imbi kambu wawat ma imbiyañ kegogak mamip, ma set kileñ mama, kambu titi ma zet dâsuki zenze ma notnañgat zet kwelat kuku. ²⁰ Mama mimi keboñañ Kawawañgat zikatnan pembeñañ ku bein yañgut bet ku zuluti meu niniyelen zet keyañ Kawawañgat zikatnan mme yommak ku talip.”

Imbi Zuda mangeen ku sokbembeñagalen nâmkiñpepeñañ
(Mak 7:24-30)

²¹ Âpme Zisas ma nembane nin mka ke pemti Taia ma Saidon mka temañ zut keyet ganzenan mebenn. ²² Met mamann imbi ñen Kenan msalengatnañ keyañ koti Zisasiyet kwizet temañ penañ

kumti zeye, “Amobotnañ, geñ Dewitgalen alikñañañ, ya nâgât keñdi bugan kembeñ nâne. Nemban we bekañañan igagen penañ maoyak sain.” ²³ Kegok zeme Zisasiyañ nâmtingut zet dopmañ ñen ku gilik zem saye. Kegok mme nembane nin egat zewenn, “Geñ imbi belak zempemane melak! Ek ningat bameñen koti kwizet takuñkazin.”

²⁴ Zemann imbi ke dunduye, “Neñ Kawawañan Israeñ mange sipsip galañ zenzeñañ keboñ keyet zemneme kwatoban.”

²⁵ Zeme imbiyañ koti Zisasiyet kendañañ pedondom samti zeye, “Amobotnañ, geñ namukulem mne.”

²⁶ Kegok zeme Zisasiyañ ewe dunduye, “An imbi nempa ekñengalen meu butnañ mti tam indame ñep ku benak.”

²⁷ Zeme zet dopmañ kapigok gilik zemti saye, “Amobotnañ, neñ Israeñ mangeen ku sokbembeñañ e ñep zenik, yañgut tam ekñañan meu pâpmañ toweme ke ñep manip.”

²⁸ Kegok zeme nâmti pigok zeye, “Imbi, nâmkiñpependi temañ penañ. Keyepmti yañkwesinik keyet katañ ñep sokbemgasem.” Zisasiyañ kekok zeme keyegak nembaneñ dolakñañ beye.

Zisasiyañ am sambe weyañindemâge

²⁹ Âpme Zisasiyañ msat keyet peme tapme Galili tundua ganzenaset meti kalañan patañ zemti mot totage. ³⁰ Am sambe penañ ekñañan ekmagen kopmâbien. Am notnañ sebelin wesin ma zikalín beñañ ma am kopa ma zawalinnak notnañ sambe indatimti Zisasiyet kandañan mange bemindeme indaweyañ indeye. ³¹ Âpme am kopa ekñañan zet zewien ma sebelin wesin ekñañan pembeñañ bewien ma zikalín beñañ ekñañan zikalín ekbien. Ke mme amnañ ke ekti nâmtemtem mti Israeñ am ekñengalen Kawawañ zemsesewatpewien.

Zisasiyaŋ am sambe meu indaye

(Mak 8:1-10)

³² Kegok mti egaŋ nembraŋane nin dinndoye, “Am kasup tuk ninmak tapmien ya alak meunjinpiŋ talipgapmti neŋ am ekŋengat kemberŋ penaŋ miyap. Mneti meupinŋ zemindema meti selen meuyet zikat gililiŋ mseip keyet yayaŋ mimindeyap.”

³³ Zeme nin yaŋkwesiwenn, “Msat tuŋgupman pi meu desetgatnaŋ aikti indasenup ma am sambe penaŋ indamann nime ŋep bemindesem?” ³⁴ Kegok yaŋkwesimann egaŋ gilik zem ndayaŋkwesimti zeye, “Inmagen nupmamaŋ zigok tazin?”

Kegok ndayaŋkwesime nin zewenn, “Nupmamaŋ 7 ma aŋgala isikŋaŋ bugan tazin.” ³⁵ Kegok zemann Zisasiyaŋ am zemindeme totabien. ³⁶ Totapme egaŋ nupmamaŋ 7 ma aŋgala ke mti Kawawaŋgat, “Wisikŋ,” zemti mutumti nembraŋane nin ndame am kalaŋti indawenn. ³⁷ Indamepmann am sambe ekŋenaŋ nim kiŋgapme butnaŋ tapmege ke makumti beme tise 7 gak zem tage. ³⁸ Meu nimbien ke an ekŋen makumann 4 tausen kegok bewien. Âpme imbi ma namba ekŋen ku indamakuwien. ³⁹ Kegok mti egaŋ am zemindeme mekopme ek ma nembraŋane nsakwep waŋgaen moti met Magadan msalen pataŋ zewenn.

An damuŋ notnaŋaŋ Zisas egaŋ menok mimiyyet yaŋkwesiwien

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

16 Âpme Palisi ma Sadusi ekŋenaŋ Zisasmagen koti tetimae-maeyelen toweme ekne zemti mbien, “Geŋ menok mmane nin Kawawaŋgalen windeŋaŋ geŋmak tazin beme eksenup.”

² Kegok zeme egaŋ diindoye, “In kululuŋ piliŋ piliŋ penaŋ tapme ilak mtete kan bein manzeip. ³ Ma

msejan manzeip, ‘Kululuŋ sop kumti map tosâpm,’ manzeip. In kululuŋen ekme mopme msat keyet sepemaŋ eknâmamip keyaŋgut nâlen muluwaŋ masokbein ke eknâm mamiwaŋgut weyaŋti yaŋaŋ ku maeknâmâtâlîp. ⁴ In am msat alak kan kapiyyet talip in bekanaj penaŋ ma Kawawaŋ mambankumpemti mamaip. In neŋ menok mimiyyet nâmti tatnapitilip? O alak yek, yaŋgut in menok kwewetaŋ Kawawaŋaŋ golaŋ zenze an Zonamagen mgeen keboŋ bam ekbep. Menok ŋen ku msap.” Kegok zemti indem mege.

Zisasiyaŋ nembraŋane nin Palisi ma Sadusi ekŋengalen zikat indandaŋin ku nânâyyet zembekekindeye

(Mak 8:14-21)

⁵ Âpme nembraŋane nin meun kandat pemann tapme Zisasmak nin tundua kutumti nembet motiŋgut otnâmbenn. ⁶ Moti Zisasiyaŋ kapigok dinndoye, “In Palisi ma Sadusi ekŋengalen yis plawa manzim semen keyet weyaŋ eksemti mambep.” ⁷ Kegok zeme nin nâwennen egaŋ nupmamaŋgat tazen ke nâmti nin kegok otnâmti zenâ zenâ mbenn, “Meu ku mkotngapmti kegok zein.”

⁸ Zet kegok tazemann Zisasiyaŋ nâmti ndayaŋkwesiye, “In kwilekiyyet meu kum kolo keyet zenâ zenâ tapmip? Nâmkiŋpepeŋin âlâgâlâk.

⁹ Neŋ ŋep menok mti meu aikbak. In ke ku nâmâtâlîp, ma? Neŋ nupmamaŋ keyaŋ an 5,000 indama nimkiŋgapme butnaŋ tapme tise zigok beme gak zeye? In ke ku nâmtalip? ¹⁰ Ma nupmamaŋ 7 ke timti keyaŋ an 4,000 indama nimkiŋgepme in maiŋ timti tise zigok beme gak zeye? ¹¹ Neŋ mele-siŋ palawa manzim semen keyet penaŋgat ku zeya. Neŋ bemzenze zet zema in eneyet ku nâmâtâlo? Palisi ma Sadusi ekŋengalen zet dâsukiyyet weyaŋ eksemti mambep keyet kegok zeya!”

¹²Zet kegek dinndome nembraane nin nâmâtâbenn ke nupmamaŋgalen mele-siŋ palawa manzim semen keyet ku dinndoye keyaŋgut egaŋ golaŋ zet Palisi ma Sadusi ekjengalen zet dâsuki mâbiek keyet nâmti dinndoye.

**Pitayaŋ Zisasiyet yaŋaŋ
zemkawaŋ beye**

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³Zisas egaŋ Sisalia Pilipai mka temaŋen keyet sokŋanik kot pataŋ zemti nembraane ningat ndayaŋkwesiye, “Am ekjenaŋ Angat Nemuŋaŋ nâgât kwi manzeip?”

¹⁴Kegok zeme nin dunduwenn, “Notnaŋ ekjenaŋ, ‘Zân tu zululut,’ an manzeip. Notnaŋaŋ, ‘Ilaiza,’ manzeip ma notnaŋaŋ, ‘Zelegaia,’ ma, ‘Golaŋ zenze an notnaŋ itnaŋaŋ,’ manzeip.”

¹⁵Kegok dundumann ndayaŋkwesiye, “Âpme in nâgât kwi manzeip?”

¹⁶Kegok ndayaŋkwesime Saimon Pitayaŋ zeye, “Geŋ Kilais, Kawawaŋaŋ an ombempepeŋaŋ ke ilak geŋ. Kawawaŋ kwesiŋ kwesiŋ mambe egat Nemuŋaŋ.”

¹⁷Zeme Zisasiyaŋ Saimon Pitayet zeye, “Saimon Zonayet nemuŋaŋ, gâgât nâma tikŋaŋ bein. Nânâ ke am ŋenaŋ ku zempap. Bipm kululuŋenaŋ zemkawaŋ bempain. ¹⁸Keyepm gâgât zeyap, geŋ kwidi alakŋaŋ Pita. (Ningalen zeleset ‘nanzaŋ katikŋaŋ’.) Geŋ zenak, nâgât Kawawaŋgat Nemuŋaŋ zenak. Zet ke ŋotekŋaŋ penaŋ keyepmti nâgât amnaŋ nâmkiŋpemneme ondek indema Sadaŋgalen windeŋaŋaŋ ku indawalabe.

¹⁹Neŋ winden gama geŋ am ekjen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ mkawaŋ bemane ekjenaŋ nâgât nâmkiŋpewep beme geŋ ekjengat pigok diindowanik, ‘In Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keŋan ŋep mebe.’ Kegok zewanik. Kegok mmane Kawawaŋaŋ nâmti zewe, ‘Am

in ke nâlen zemâtâtâtgat katnanen mama keŋan ŋep kobep.’ Kegok zewe. Âpme naman geŋ am ekjen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ mkawaŋ bemane ekjenaŋ nâgât ku nâmkiŋpewep beme geŋ ekjengat pigok diindowanik, ‘In Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keŋan ŋep ku mebe.’ Kegok zewanik. Kegok mmane Kawawaŋaŋ nâmti zewe, ‘Am in ke nâlen zemâtâtâtgat katnanen mama keŋan ŋep ku kobep.’” Kegok zewe.

²⁰Kegok zemti nembraane nin zemkatik bem ndemti zeye, “Neŋ kwitn Kilais keyet zapatnaŋ am ŋen ku diindome nâmbep.”

**Zisasiyaŋ gakimti wabe keyet zet
zapatnaŋ nembraane diindoye**

(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹Kan keyetnaŋ Zisasiyaŋ yaŋbemti nembraane nin kapigok zemkawaŋ bempndeye, “Neŋ Zelusalem mkaen mopma sesewat mka temaŋgalen an damuŋ ma sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ma an zii zet zikat indanda ekjenaŋ sek sindem namti gakikien newep. Keyaŋgut kasup mulup mimi tuk delaŋ zeme neŋ gilik zem wati mamaen kwabap.”

²²Kegok dinndome Pitayaŋ Zisas igak zem mandamti zemkulumpemti dunduye, “Amobotnaŋ, geŋ Kawawaŋaŋ aŋgalaŋ geme kwitnaŋ kwitnaŋ kebonaŋ ku sokbempawe penaŋ.” ²³Zeme Zisasiyaŋ gilik zemti Pita pigok dunduye, “Sadaŋ, geŋ sebe! Geŋ setn bekeknik. Geŋ zet zenik ke Kawawaŋgalen ŋoktikŋaŋgatnaŋ yek, amgat ŋoktikŋinan etaŋ tazinen ke nânik.”

²⁴Kan keyegak Zisasiyaŋ nembraane nin pigok dinndoye, “In neŋ nâmâsât mbep beme in sekjinaŋgalen tikŋaŋ bamkumpemti in zewep, ‘Neŋ ikŋaŋ gakiwe kegekak neŋ mopmaneti gakiwap beme keyaŋ ŋep bewe’.” ²⁵Âpme an ŋen ek sekŋaŋgat yayaŋ mti zewe, ‘Neŋ

ekmak ku gakiwap,' zewe beme mama kanzizit ku tasawe. Ma an ñen egañ sekñañ nâgât talasiwe beme mama kanzizit ke ñep tiwe. ²⁶ An ñen ek msat palengalen kwitnañ kwitnañ sambe matim nalakzin beme egañ gakimti Kawawañgat, 'Mama kanzizit tosayañ kwitiwap' ke ku zewe. ²⁷ Nâip, neñ Angat Nemuñañ nen Bipmnañgalen winderañ ma busatnañañ keñanen enselmak nemak kwatobap. Kwatoti an imbi sambe mamañinañgat sepem dopmañ mutumindawap. ²⁸ Neñ penañ sukwap diindoma nâit, in alak talip kapi notnañ gakikipiñ tapme neñ Angat Nemuñañ winden sosok mkawañ bemi mulupm mma eksâip."

Zisasiyet sek sepemañ asekti mamananañ beye

(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

17 Âpme egañ gakimti wawatnañgat zapatnañ nembrañane ningat mimindamti kasup mulup mimi 6 delañ peme keyet palañan Zisasiyañ Pita ma Zemsmak meniñañ Zân indaikti ilinak kalañ ñengat mowebien. ² Motati ekme Zisasiyet sek sepemañ asekti mamananañ beme zimosetnañ busatnañ kasup nemoñ sokbeme melakanduñañ busatnañ leñganañ beye. ³ Kegok sokbeme nembrañane tuk ekñañañ Mosesimak Ilaiza kululuñengatnañ koti Zisasmak zapat tapmmalu indikbien.

⁴ Keyepmti Pitayañ zemkawañ bemi Zisasiyet zeye, "Amobotnañ, kapi tatnup pembrañ penañ! Nâmane ñep beme mzalañ tuk walasenuw kwep gâgât ñen Mosesiyet ma ñen Ilaizayet."

⁵ Kegok zeme zanza busatnañañmak piyañ indasumuñme zanza keñanen zet ñande ñenañ kapigok zeye, "Kapi nanañgat Nemun penañ; egat nâmtikñañ mampeyap. Neñ ek ombempewanañ am yomengatnañ indati kwabe keyet oloñen miap. In egat zetnañ gawepuwep."

⁶ Kegok mme nembrañane ekñañañ zet ñande ke nâmti igagen kiñgati ñenzi-moselin ambulut tabien. ⁷ Mme Zisasiyañ kot indatangañm ti zeye, "Walit, ku kiñgalit." ⁸ Zeme ekñañañ ekme am ñepiñ; Zisasiyañ igak tage.

⁹ Keyetnan toti Zisasiyañ zemkulumin-demi zeye, "In kwitnañ mamananañ ego ke am ñen diindondopiñ tapme neñ Angat Nemuñañañ gakiñengatnañ gilik zem wapangañ."

¹⁰ Zeme nembrañaneyañ egat yañkwesiwien, "Kwilekiyet mti zii zet zikat indanda an ekñañañ Ilaizayañ kukñañgat kopme Mesaya An Kawawañañ amñañane yomengatnañ timekwatindendeyet ombempewe keyañ bam kobe manzeip?" ¹¹ Zeme Zisasiyañ pigok zeye, "An ñen sepemañ Ilaizanok kukñañgat penañ koti am ñoktikñin mkawañ bemindemi kwitnañ kwitnañ sambe weyañme pembrañ bewe. ¹² Yañgut neñ pigok diindowi: An ke Ilaizanok tipman baen kopme am ekñañañ ku nâmtâtâti yuñgu yuñgu msawien. Sepem kegok yegak neñ Angat Nemuñañ yuñgum nawep."

¹³ Zeme nembrañane nin zet ke Zân tu zululut angat tazein ke nâmbenn.

Zisasiyañ anemba ñengalen we bekañañ mâpeye

(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Kegok mti Zisasmak nembrañane nin am mangeen kopatañ zemann an ñen Zisasiyet kandañan kot pedondom tati ¹⁵ zeye, "Amobotnañ, nâgât nemunañgat kemberñ mi. Ek miakimbe omba kan katañ sokbemsame tewen ma tuyen matozin. ¹⁶ Kegok mame neñ nembrañane ekñañmagen tetim kopma ekñañañ ñep ku weyañpeyo."

¹⁷ Zeme Zisasiyañ zeye, "In nâmk-ñpepeñiñ. In set teñ ku mamâlip! Neñ inmak kwesiñ mamti indamukulem mma ewe in nâgât ku nâmkñipenep.

Anemba neŋmagen tetim kolit.”¹⁸ Aik kopme Zisasiyaŋ we bekanaja zet msame keyegak nemba pemti mepme nembayaŋ dolakjaŋ beye.

¹⁹ Âpme nembajane nin Zisas igak tapme koti yaŋkwesiwenn, “Nin eneyet we bekanaja mâpmâgat olapmann bep?”

²⁰ Zemann dinndoye, “Nâmkinpepeŋin âlâgâlâk keyepmti we bekanaja ke ku zempeyo. Neŋ penaŋ diindowi, in nâmkinpepeŋin penaŋ isikjaŋ bugan kabis alik katnaŋ isikjaŋ bugan keboŋ taindanak beme nukjaŋ kapi delaŋ zek zeme ŋep delaŋ zemâtnak. In kwileki ŋengat ku olabiek.”²¹ [We bekanaja ekjen keboŋ ke kwileki ŋen belakjaŋaŋ ku indamâbâgalen.]†

Gakimti wabe keyet zapatnaŋ diindome sek zut beye

(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

²² Âpme maneti nembajane nin nsakwep Galili msalen meti Zisasiyaŋ nin kapigok dinndoye, “Pi maman kan belaknik neŋ Angat Nemujaŋ am ekjengat belinan neme mopma²³ nome gakimti kasup tuk tati wabap.” Kegok zeme nâmti nin kembeŋ penaŋ mbenn.

Zisasiyaŋ sesewat mka temangalen takis beye

²⁴ Âpme Zisas ma nembajane nin Kapenuam mkaen koti sesewat mkayelen takis titi an ekjenaŋ koti Pita yaŋkwesiwien, “Ingalen an zikat indandajin sesewat mka temangalen takis ke mambein, ma?”

²⁵ Kegok zeme Pitayaŋ zeye, “Âk. Mambein.”

Kegok zemti Zisasiyaŋ mka mawemtanen moti zet ewe dundupiŋ tapme Zisasiyaŋ yaŋkwesimti zeye, “Saimon, geŋ

zigok nânik? Msalengalen amobotnaŋ ekjenaŋ takis kwimagen matip? Noline ekjenmagen ma manje notnaŋ ekjenmagen matip?”

²⁶ Zeme Pitayaŋ zeye, “Manje notnaŋ ekjenaŋ mambeip; noline ekjenaŋ ku mambeip.”

Zeme Zisasiyaŋ zeye, “Neŋ Kawawaŋgat Nemujaŋ keyepm neŋ ku bewakgalenaŋgut beyap.²⁷ Mneti nin ekjen ku indamann ŋenzinziŋ mseip keyepm tunduana meti uk pemane towepme angala ŋen ŋejaŋ mandasenigen keyet kaŋgalemaŋ kejan mânep mti geŋ sesewat mka temangalen takis nâgât ma gâgât sepem bembeyelen aiksenik. Ke mmeti ndaŋgat takis besenik.”

Kwiyaŋ mobotnaŋ Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet kejan tatatgat usulalatnaŋ

(Mak 9:33-37; Luk 9:42-48, 17:1-2)

18 Kan keyet nembajane nin Zisasmagen koti yaŋkwesiwenn,” Kwiyaŋ Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama kejangalen amobotnaŋ bein?”

² Âpme Zisasiyaŋ nemba isikjaŋ ŋen zeme kopme tuŋguwian pemti³ zeye, “Neŋ penaŋ sukwep diindowi, in kejin ku gilik zeme nemunamba isikjaŋ ekjengat sepem mambe beme Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama kejan ku mobep.⁴ An ŋenaŋ ikjangat nâme topme nemba isikjaŋnok mambe beme egaŋ Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet kejan ŋejaŋ bein.⁵ Geŋ neŋmak tusuwanan keyepm geŋ nemba isikjaŋnok ke mukulem mbanik beme geŋ neŋ namukulem mnewanik bein.

⁶ An ŋenaŋ nemba isikjaŋnok ekjen-gat nâmkinpepeŋin walebe beme ek ke

†17:21 Zet kapi yaŋbembejaŋ an notnaŋ ekjenaŋ Kawawaŋgalen zet kukujaŋ notnaŋgeŋ ku tazin.

nanzaŋ siput temaŋ bimanen andopemti âtâpeme nembu keŋan towebe keyaŋ nukŋaŋ ku ben. Kawawaŋgalen zemdelaj zenze katnaŋ dopmaŋ nukŋaŋ penaŋ tiwe. ⁷Wakae, msat palen inmagen sindem omba penaŋ tiwep enenogat msalen bekanaj mimi omba penaŋ tazin ma yommagen keŋ yuŋguŋgu omba wen ma ŋen an ŋenaŋ notnaŋaŋ zet kelakŋaŋ mti yom mbalup beme Kawawaŋaŋ an zet kelakŋaŋ mbe ke sindem omba penaŋ sawe.

⁸Keyepm sedaŋ ma bedaŋ yomeset gatetimti mesât mbe beme elenŋempe-mane mepme wesij mambanik. Mineti geŋ sedi bedi ilindiŋ mmaneti teziŋ ŋandaŋ towebanigat ŋen elenŋemti pemane mebe. ⁹Ma zikatdaŋ mme bekanaset gatetimti mesât mbanik beme geŋ kwenzempemane mepme nembet etaŋgat mambanik. Mineti geŋ zikadi ilindiŋ mmaneti teziŋ ŋandaŋ towebanigat ŋen kwenzempemane mebe.

Sipsip galaŋ pepeŋaŋgalen bemzenze zet

(Luk 15:3-7)

¹⁰Weyaŋ ekti mambep. In maŋeŋine namba isikŋaŋnok ekŋengat nâme tototnaŋ penaŋ ku bewep. Neŋ keyet zema nâit, enselŋine kululuŋen maip ekŋenaŋ Biengat zimoseŋnan mamaip ekŋenaŋ in zem indowep. ¹¹[Angat Nemuŋaŋ neŋ am galaŋpepeŋaŋ indatimat titiyelen toban.][‡]

¹²In zigok manâip? An ŋen sipsipmaŋ 100 mamambiegaŋ ekŋenmagengatnaŋ kwep galaŋ zenak beme zigok mnak? Egaŋ 99 indeme tapme kwep galaŋ zenak keyet didikŋan timatnak. ¹³Neŋ penaŋ diindoyap, ek matimatneti aikzin beme 99 ekŋengat oloŋen ku mti kwep galaŋ zenzeŋaŋ keyet oloŋen pe-

naŋ mnak. ¹⁴Sekam kegogak Biwin kululuŋenaŋ namba isikŋaŋnok kwep ŋenaŋ ku galaŋ zenzeyelen maotnâin.

Nodaŋ yom mime musuwewetgalen zet

¹⁵Âpme nodaŋ geŋmagen yom aikzin beme geŋ gitak buzagen yomaŋ zemzikat samane egaŋ zedi nâin beme geŋ nâmane delaŋ zeme notn mpewanik. ¹⁶Âk egaŋ zedi ku nâme geŋ an kwep ma zut indatetimti yaŋaŋ ilinsakwep nâmti in yom ke mukulem mpemti bandim bandim mti zikat sawep. ¹⁷Yaŋgut egaŋ ingalen zelin ku nâme dapmelaŋge ekŋenmak weyaŋ bep. Dapmelaŋgeyet zelin kulume egat nâme nâmkijpepeŋepiŋ beme egat zewep ek an zet kululu keboŋ bein.

¹⁸Âpme neŋ penaŋ sukwep diindowi, neŋ winden gama geŋ am ekŋen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ mkawaŋ bemane ekŋenaŋ nâgât nâmkijpewep beme geŋ ekŋengat pigok diindowanik, 'In Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnan mama keyet keŋan ŋep mebeŋ.' Kegok mmame Kawawaŋaŋ nâmti zewe, 'Am in ke nâlen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet keŋan ŋep kobep.' Kegok zewe. Âpme naman geŋ am ekŋen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ mkawaŋ bemane ekŋenaŋ nâgât ku nâmkijpewep beme geŋ ekŋengat pigok diindowanik, 'Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnan mama keyet keŋan ŋep ku mebeŋ.' Kegok mmame Kawawaŋaŋ nâmti zewe, 'Am in ke nâlen zemâtâtâtgat mama keyet keŋan ŋep ku kobep.' Kegok zewe.

¹⁹⁻²⁰Ma neŋ ewe tusumti diindowi, an zut tuk ekŋenaŋ neŋmak tusumti ondekbep beme neŋ ekŋengat tuŋguwinan

[‡]18:11 Zet kapi yaŋbembeŋaŋ an notnaŋ ekŋenaŋ Kawawaŋgalen zet kukuŋaŋ notnangat ku tazin.

mamti egat zut egelan kwileki njengat keŋ kwep bemti dundumalu Biwin kululuŋenanā nāmindawe.”

Sisiliŋ an keŋ katikgalen bemzenze zet

²¹ Zeme Pitayan Zisasmagen koti zeye, “Amobotnaŋ, āpme notn nenan yom mname sek zigok beme neŋ yomaŋ katikpewap? Sek 7 katikpewap, ma?”

²² Yaŋkwesime Zisasiyan dunduye, “Sek 7 yek. Sek sambe yomaŋ katikpenti ku makuwanik.

²³ Neŋ kapigok diindowi, Kawawaŋgalen zemātātāt gat katnan mama ke kapigok, kan njengat amobotnaŋ nenan sisiliŋ anene dopmaŋ mutumsasayelen indamandaye. ²⁴ Yaŋbemti kwep kukŋaŋgat aikobien egalen dopmaŋaŋ mānep temaŋ penaŋ. ²⁵ Egaŋ dopmaŋ temaŋ ke nŋp mututuyelen ku tasaye keyepm amobotnaŋaŋ an iŋnaŋ ke ma imbi nembraŋane ke mānep tosaŋaŋ mututuyelen ma mka ma bo milawatnaŋ ilindiŋ am belakŋaŋ ekŋenaŋ kwitime mānep dopmaŋ ke titiyelen zeye.

²⁶ Kegok zeme sisiliŋ anaŋ amobotnaŋgat kandaŋan pedondom samti zekākāt mpemti zeye, ‘Amobotnaŋ, geŋ naŋgalaŋmane neŋ gālen mānep ilindiŋ nŋp gawap.’ ²⁷ Zekākāt kegok mti dundum same amobotnaŋaŋ kemberŋ mti dopmaŋ ku mututuyelen zeye.

²⁸ Kegok zempeme egaŋ toti mulup an notnaŋ nŋen ekmagen mānep isikŋaŋ mge ekmagen dopmaŋ titiyelen aikti bimaŋ misik misik mti zeye, ‘Geŋ nālen mānep dopmaŋ geŋmagen tazin ke mutumna.’

²⁹ Kegok zeme an notnaŋaŋ egat kandaŋan pedondom samti zekākāt mpemti zeye, ‘Geŋ naŋgalaŋmane neŋ gālen mānep ilindiŋ nŋp gawap!’

³⁰ Dundum same kemberŋ ku mti notnaŋ mka katikŋanen pemti zeye, ‘Geŋ dopmaŋ mutu namanenŋgut belak geme

kwewebanik.’ ³¹ Kegok sokbeme mulup an notnaneyaŋ ekti keŋin bekaŋaŋ beme amobotnaŋmagen meti zapat ke msawien.

³² Msame amobotnaŋaŋ nāmti sisiliŋ an zeme kopme dunduye, ‘Geŋ keŋ katik penaŋ. Geŋ zekākāt mnamane neŋ gāgāt kemberŋ nāmti sewakŋaŋ mgema geŋ dopmaŋ ku nawanan. ³³ Āpme neŋ dopmaŋdi katikpema geŋ kwilekiyet nodaŋgat kemberŋ ku mbanan?’ ³⁴ Kegok zemti an ke nŋenzinŋ omba msamti mka katikŋan pemti damuŋ eknjengat pigok zemindeye, ‘In an kapi damuŋ mti sek sindem omba masamotnepeme nālen mānep dopmaŋ mutum delaŋ zeme kwalet pewep.’”

³⁵ Ke zemti Zisasiyan bemzenze zet ke zemdelaŋ zemti yaŋaŋ kapigok zeye, “In nolineyelen yom keŋinan penaŋ ku katikpeme kululuŋ Biwinaŋ ingalen kegok ku katikpewe.”

Awembiŋ kalalaŋgalen zet

(Mak 10:1-12)

19 Āpme Zisasiyan zet yaŋaŋ yaŋaŋ zemdelaŋ zemti egaŋ Galili msat katipemti Zudia msalen Zodaŋ tu nembet mepme ²am maŋge temaŋ māti mepme zawatmak ekŋen weyaŋindeye.

³Mme Palisi ekŋenaŋ ek tetipeme eknjengalen tetimaemaeyelen toweme eksāgāt koti yaŋkwesiwien, “Kawawaŋgalen zii zelaŋ anaŋ imbiŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe myuŋgume asekpapeyelen zein, ma yek?”

⁴Kegok yaŋkwesime Zisasiyan kapigok diindoye, “In Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋen ku mamakuip, ma? Ke kapigok kumpepeŋaŋ,

‘Kawawaŋaŋ yaŋbemberŋaŋ baen an ma imbi weyaŋideye’. (Sokbembe 1:27)

⁵Weyaŋidemti kapigok zeye, ‘An nŋen ek mamaŋ bipmaŋ katim idemti imbiŋaŋmak tusumti eget kwepnok bewalup.’ (Sokbembe 2:24)

⁶Keyepm eget ewe zut yek; kwepnok talup. Kawawaŋaŋ temakwep tustum-idein keyepm amnaŋ it kalaŋidende-yelen yek.”

⁷Zisasiyaŋ kegek zeme Palisi ekŋenaŋ pigok yaŋkwesiwien, “Âpme kwilekiyet mti Mosesiyaŋ zii zelen an ŋenaŋ imbiyaŋ asekppeyelen meluwaŋ kumsamti peme mebegalen nâmindeye?”

⁸Kegok yaŋkwesime Zisasiyaŋ zeye, “In keŋ katik mamti Kawawaŋgalen zetnaŋ ku mamâlip ma in imbiŋin asekppeyelen manâip keyepm Mosesiyaŋ ke zeye. Yaŋbemberaŋ baen set kegek ku tage. ⁹Keyepm neŋ diindoma nâit, An ŋenaŋ imbiyaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ ku mme nâmbemti imbiyaŋ asekpewe beme keyaŋ yom. Âk imbiyaŋaŋ set kileŋ mame apmaŋaŋ asekpewe beme keyaŋ ŋep bewe.” Âk anaŋ imbiyaŋaŋ kegek ku mme egaŋ imbiyaŋ ŋen wabe beme ek set kileŋ anak bewe.

¹⁰Zeme nemberane nin nâmti pigok zewenn, “Awembiŋ mamayelen kegek bein beme imbi wawapiŋ mama keyaŋ ŋep bein.”

¹¹Zemann Zisasiyaŋ kapigok dinndoye, “Zet ke am ilindiŋ ekŋengalen zapat yek. An kwep kwep Kawawaŋaŋ indamukulem mim ekŋengat zapaletaŋ. ¹²Anaŋ imbi wawapiŋ belak maip ke yaŋaŋ tuk kapigok: Notnaŋ ekŋen keŋin mamkeŋ kegek masokbeip ma notnaŋ amnaŋ sekŋin butnaŋ walet indenderaŋ awembiŋ bembeyelen tikŋaŋ ku nâip ma notnaŋ keŋ sekŋin Kawawaŋgalen mulup mimiyet nâmti awembiŋ ku mambep. An ŋenaŋ mama mimi delaŋ zenzenaŋ kapi mâsât mbe beme ŋep mâbe.”

Nemba isisikŋaŋ Zisasmagen indatimkobien

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³Âpme an imbi ekŋenaŋ nemunambanġine isisikŋaŋ Zisasmagen indatim kopme egaŋ betnaŋaŋ sekŋinan bemti dundum indendeyet ilinak zenâwien. Zemeŋgut nemberane nin am ekŋen zemkulumindewann. ¹⁴Kegok mmann Zisasiyaŋ, “Nemba indeme neŋmagen kolit. In ku zemkulumindeit,” kegek zeye. “Am ekŋen nemba isikŋaŋ keboŋ ekŋen Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat kattan mama keyet kandaŋaŋ mamaip.” ¹⁵Kegok zemti betnaŋ sekŋinanen belaŋ atamti dundum indemti mege.

An ŋen mânep milawatnaŋ temaŋaŋ Zisasmagen koge

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶Msat ke pemti mepmann an zomolim ŋenaŋ Zisasmagen koti yaŋkwesiye, “An zikat indanda, neŋ mulup dolakŋaŋ ŋen ziboŋ mti mama kanzizitgat zapat bewap?”

¹⁷Kegok zeme Zisasiyaŋ kapigok dunduye, “Kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋgat eneyet tatnayaŋkwesinik? Msalen kapi an dolakŋaŋ ŋen ku tazin. Kawawaŋ kwewetaŋ an dolakŋaŋ. Âpme geŋ mama kanzizitgat zapat besâgât mbanik beme zii zet gawepumane delaŋ zemâbe.”

¹⁸Zeme an keyaŋ zeye, “Zii zet ziboŋ?”

Ke zemti yaŋkwesime Zisasiyaŋ zeye, “Geŋ kasa kumti am ku kumane gakiwe, awembiŋ kalalaŋ ku mbalup, kambu ku mbanik, ma am ŋengat sekŋan dâsuki bem zenzepiŋ. ¹⁹Geŋ mambipdi eksemidewanik. Mti gitangat gogot mamnik sepem kegogak amgat gogot mbanik.”

²⁰Zeme an zomolim keyaŋ kapigok dunduye, “Ke zenigen ke elak

gawepumti mamiap yangut ñen ewe zigok mbap?”²¹ Kegok zeme Zisasiyan dunduye, “Geñ tej penañ mamasât nâwanik ma mama kanzizit ke tisâgât nâwanik beme met milawadi bemane kwitime keyetnañ mânep ke kalañ kumti am bekopsat indamâbanik. Kegok mbanik beme kululuñ gwaen kwitnañ kwitnañ dolakñañ geñ tiwanik. Kegok mti neñmak tusumti namâbanik.”²² Zeme an zomolimañ mânep milawatnañ temañ tage keyepmti keñañ beme zetnepiñ mege.²³ Mepme Zisasiyan nemañane nin kapigok dinndoye, “Neñ penañ zema nâit, am mânep milawalin temañ ekñenmagen Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnan mama keyet keñañ mebegalen olalatnañmak bewe.²⁴ Bo temaññañ buñi aimboñañ isikñanen ñep ku modak. Sepem kegogak am mânep milawalinmak ekñenañ Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet keñañ mobogalen pepepeñañ omba penañ tazin.”

²⁵ Kegok zeme nemañane nin zet ke nâmann nukñañ penañ beme zewenn, “Kegok beme kwiyañ mama kanzizit ñep tiwe?”

²⁶ Zemann Zisasiyan zimosetnanen ndik mototi zeye, “Mânep milawalañ set bekekme amnañ Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnan mama keyet keñañ ku mebep yangut Kawawañañ amgat keñin mme eleñ belañ beme mama kanzizit ke ñep tiwep.”

²⁷ Kegok dinndome Pitayañ sakwep penañ pigok zeye, “Nânik, nin kwitnañ kwitnañ sambe pemann tapme geñ gapmâbenn keyepm maneti keyet dopmañ Kawawañañ kwileki penañ ndawe?”

²⁸ Kegok yan kwesime Zisasiyan kapigok dinndoye, “Neñ penañ sukwep diindowi. Maneti bamgat kwitnañ kwitnañ alakñañ sokbemâbe kan keyet neñ Angat Nemañañ Amobotnañgalen

mundum windemak keyet totapma in kegogak mundum 12 keyet totati Israeal mañge 12 ekñengat damuñine tabep.²⁹ Ma am ñenañ nâgât mti dapmeniñene ipbialine ma mambiwine ma nemunambañine ma mkañin ma muluwin yaloñti kobepgapm ekñen keyet dopmañ omba penañ indayañ ma bamgat mama kanzizit tiwep.³⁰ An ñenañ ikñañgat sekñañ alak pigogat mmoti, ‘Neñ ñep talap,’ tazein beme egañ bamgat tototnañ bewe. Ma ñenañ alak tototnañ tapmain beme egañ bamgat mobotnañ bewe.

Zisasiyan wain mulupgalen mulup an ekñengat bemzenze zet zeye

20 Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnan mama keyet yañañ pigok, mse ñengat an ñenañ tambuñan penañ an indatime wain mulupman mimiye-len mebien.² Egañ mulup mimiye-len tosa sepem kwep kina kwep kina kwep kekok indandayelen zetik mimindeme ekñenañ, ‘Ñep,’ zeme wain mulupmanen indatime mebien.³ Meti tapmme 9 kilok beme an mañge notnañ belak tabien ekñenmagen meti diindoye,⁴ ‘In kogogak kopme nâlen wain muluwen met indema mulup mme tosañañ ñep indasap.’⁵ Kegok zeme ilinsakwep wain muluwen ke mebien. Âpme 12 kilok beme sepem ewe kekokak mge. Mme 3 kilok beme ewe kekokak notnañ indatiye.⁶ Ma 5 kilok beme ewe meti an notnañ mulup mimipiñ tapme indikti diindoye, ‘In kwilekiyet kasup teepmañ pi belak tatnepeme msat gasim bein?’

⁷ Zeme ekñenañ zewien, ‘An ñenañ mulup ke mseip ke nin ku zemndep.’

Zeme egañ diindoye, ‘Kopme nâlen wain muluwen meindema mulup mit.’

⁸ Ke tapme mulup tosañañ indandayelen damuñ zempemti zeye, ‘Geñ mulup an zemane kopmâpme mânep inda. An

bam kolo ekjen kukjanġat indamti an njeŋa kolo ekjen bam indasenik.’

⁹Kegok zempeme an mulup 5 kilokgat yaŋbemti mbien ekjen mânep kina kwep kina kwep indaye.

¹⁰Taindame njeŋa kobien ekjenaj ekti, ‘Nin mânep mmoti ndasâpm,’ nâmti tatnepeme damuġ eġaŋ kina kwep kina kwep ekjen kwep kwep indam mege. ¹¹Mânep kegok indame ekjenaj mulup toŋaŋgat njeŋzinjij msawien.

¹²Mti zewien, ‘An bam kolo ekjenaj mulup belak kan isikjaŋ bugan miyo. Âpme nin kasup katikjaŋ penaŋ muluwn sek sindem palen tatnepemann msat gasim beme kwilekiyet bam kolo ekjenmak mânep sepem kwep ndanik?’

¹³Kegok zeme mulup toŋaŋaŋ ekjenmagen kwep pigok dunduye, ‘Notn, geŋ ku tetiŋgeyap. Geŋ mânep kina kwepgat zema nâmane njeŋ bep ¹⁴keyepm mânepdi mti met. Neŋ am bam kolo ekjenmak geŋmak mânep sepem kwep indandayet nâma njeŋ bep. ¹⁵Mânep nenaŋgalen ya neŋ zigok ma zigok msâġât mbak beme nâyap kataŋ mbak. Neŋ keŋ taolet mgama geŋ nâmbekanani, ma?’” ¹⁶Âpme Zisasiyaŋ bemzenze zet ke zemdelajaŋ zemti pigok zeye, “An njeŋa Kawawaŋgalen zemâtâtât katnanen mama keyet keŋaŋ njeŋaŋ mebe ma njeŋaŋ bam mebe keyaŋgut Kawawaŋaŋ eġet ilizuzut mama kanzizit itdawe.”

Zisasiyaŋ gakikiŋaŋgat zeme sek tuk beye

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷Âpme Zisasiyaŋ Zelusalem mkaen mosât moti set ganzenaset nembraŋane nin 12 ndatime mepmambe kapigok dinndoye, ¹⁸“Nâip, nin alak Zelusalem mkaen tapmetnup. Ya neŋ Angat Nemuaŋaŋ sâpe sâpe bumbu an njeŋaŋ ekjenaj ma zii zet zikat indanda ekjenġalen belen mopma ekjenaj nome gakikiyet zemdelajaŋ zewep. ¹⁹Âpme keyet palaŋan

kasanne ekjenaj Loma ekjenġalen gapman ekjenġat belinan neme mopma ekjenaj pep zet mnamti sindiwaŋ nawetikti nome gakiwap. Yaŋgut kasup tuk delaŋ peme gakikiengatnaŋ gilik zem wati mamaen mobap.”

Zân ma Zems eġegat mamilaŋ eġet amobotnaŋ tatagat yaŋkwesiye

(Mak 10:35-45)

²⁰Kan keyet Zân ma Zems Zebediyet nemulatnenetgat mamidaŋ idatimti Zisasiyet kandaŋan koti pedondom samti nâmitdendeyelen dundum saye. ²¹Kegok mme Zisasiyaŋ yaŋkwesiye, “Geŋ neŋ kwileki mganġayelen gembein?”

Zeme eġaŋ zeye, “Geŋ zemkatik bemnamane nemun zut kapiyaŋ geŋ amobotnaŋ temaŋ tabanik kan keyet njeŋaŋ bedi penaset ma bedi alomset amobotnaŋ ġitaŋgat kandaŋdan tabalup.”

²²Kegok zeme Zisasiyaŋ indayaŋkwesiye, “In ku nâmti kegok yaŋkwesip. It neŋ sindem tiwap ke it njeŋ tiwalup?”

Zeme eġelaŋ zewun, “E njeŋ tiwalup.”

²³Kegok zemalu Zisasiyaŋ zeye, “Neŋ sindem tiwap ke it penaŋ tiwalup yaŋgut nâlen betn penaset kwiyaŋ tatatgalen ma betn alomset tabe ke neŋ njeŋ ku zenzeyelen. Mundum ekseseŋaŋmak ke Bienaŋ an kwi makumindeye ekjenġalen zapat tazin.”

²⁴Kegok mme nemuaŋane 10 nin keyet zapat nâmti eġegat njeŋzinjij mbenn. ²⁵Mmann Zisasiyaŋ nin ilindiŋ zeme kopmann dinndoye, “In nâip msalengalen amobotnaŋ ekjen winde omba taindame zet windeŋaŋberj msat palen am ekjenġat manzeip. ²⁶Set keboŋ ke ingat tuŋguwinan njeŋ ku tabe. Keyepmti inmagatnaŋ an njeŋaŋ amobotnaŋ besât nâin beme eġaŋ in sambeyelen sisiliŋ an bewe. ²⁷Ma inmagatnaŋ an njeŋaŋ amobotnaŋ Kawawaŋgat zikatnan besât nâwe beme eġaŋ sisiliŋ nemba

etañ kwati toñanggat mulup etañ mpeme tosañ ku masain keboñ mamambe. ²⁸ Sepem kegogak neñ Angat Nemuñan amnañ sisiliñ mnanayelen ku koban yek. Neñ am ekñengat sisiliñ mulup mimindandayelen koban ma am ekñen nanañgat mamañ ketalasima amnañ mama kanzizit aikkgat nâmti gakikiyet toban.”

Zisasiyañ an zut zikalit beñañ weyañideye

(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Âpme Zisas ma nemuñane nin Zeliko msat pemti tapmepmann am mañge temañanñ ndamâti mebien. ³⁰ Keyegak an zut zikalit beñañanñ set ganzenañ tapmambun, “Ya Zisas kwawezin,” zeme nâmti kwizet temañ kumti zewun, “Amobotnañ, geñ Dewitgat alikñañ, nigat kember mi!” ³¹ Kegok zemalut amnañ eget zemkulumidemti buzak tatagalen diitdowien. Keyangut egelañ ewe giñgiñ mti kwizet omba kuwun, “Amobotnañ, Dewitgalen alikñañ, geñ nigat kember mi!” ³² Kegok zemalut Zisasiyañ metati idayañkwesiye, “It neñ zigok mimidandayelen nâlup?” ³³ Kegok zeme egelañ zuwun, “Amobotnañ, nit eekgalen nâlup.”

³⁴ Kegok zemalut Zisasiyañ egegat kember mti zikalit tangume keyegak zikalit ekti ekmak mebun.

Zisasiyañ Zelusalem mka temanen mowege

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Zân 12:12-19)

21 Âpme Zisas ma nembaneñ nin Zelusalem patañ zesât mti Betpage mkaen ke tati nembaneñ zut kukñañgat ² pigok zemideye, “It ñeñañ mkaen met patañ pepeñak

doñki ñen tegañ opemti tepum palen opepeñañ nembaneñ isikñañ ganzenan tapme ekselup. Ke kwaleti idatetimti neñmagen koselup. ³ Kegok mmalut am ñeñañ zigok ñen zeme, it pigok dunduselup, ‘Amobotnañanñ kapiyet mulupmañ sasayelen zemndeme kolup.’ Kegok zemalut egañ keyegak nâmideme mkoselup.” ⁴ Ke sokbeye ke eweñañ baenen golañ zenze an ñeñañ zet meluwañ kapi mge keyet katañ sokbemkawañ bein:

⁵ “Zaion^f mka temañgalen am diindo, ‘Egit, ingalen Amobotnañin ek inmagen kozin! Keñ sewakñañ toñañ. Doñki nembaneñ isikñañ milawat matin keyet dukñañ kozin.’” (Zekaraia 9:9)

⁶ Zeme nempa zulañ nâmti Zisasiyañ diitdoyenok met ⁷ doñki mam nempa idatetimti koti nin melakandundun sakñañgatnañ gulumti doñki egegat palen yengepemann Zisasiyañ palañan mototage. ⁸ Âpme am mañge temañanñ egat set miakpepeyelen melakanduñin timti selen yengewien. Ma notnañanñ niwet sinañ atumti selen yengewien. ⁹ Kegok mme am mañge temañanñ kalañti Zisasiyet ñeñañ ma baman meti kwizet kapigok kuwien,

“Dewitgalen alikñañ, nin sesewatgenup! Kawawañanñ gaombem geñgeñañ kotnik keyet oloñen penañ mti Kawawañ sesewatpene!” (Sam 118:25-27)

¹⁰ Kegok mme Zisasiyañ Zelusalem mka temañ keñañ mopme am mka mtoñañ kwisak ke nâmti keñin wapme yañkwesiwien, “An ke kwiyañ kozin?”

¹¹ Kegok yañkwesime am mañge temañanñ zewien, “Kapi Zisas. Ek golañ zenze an Nasalet Galili mkaengatnañanñ kozin.”

^f21:5 Zaion kwit ke Zelusalemgat kwitnañ ñen ke makup.

**Zisasiyañ aem kwaem an
sesewat mkaen indamâge**

(Mak 11:15-19; Luk
19:45-48; Zân 2:13-22)

¹²⁻¹³Ke moti Zisasiyañ sesewat mka teman keñan moti ekme amnañ makau ma sipsip sâpe sâpe bumbuyelen aem kwaem tapmambien. Mânep aem kwaem[§] tapm mambiengalen mundumañ mgilik zeye ma sasakandenombe takwitimbien ekñengalen mundum kegogak mgilik zemti diindoye,

“Kawawañgalen Zet Itnañanjen Kawawañan pigok zeme meluwañ mimiñan, ‘Nâlen sesewat mka ke dundundu mka’ (Aizaya 56:7)

keyaŋgut in mme an kambu titi ekñengalen enzilili mka tabein.” (Zelemma 7:11) Kegok zemti am ekñen ke zemindemti indamâpme toti kwawebien.

¹⁴Mme am zikalin beñañ ma wesin ekñañ sesewat mka temanen kopme weyañindeye. ¹⁵Ke tapmme nempa isisik ekñañ, “Dewitgalen alikñañ, sesewatpenel!” kwizet kegok kupen keñan mowepme sâpe sâpe bumbu an ekñen ma zii zet zikat indanda ekñañ muluwañ mamananañ ke ekti keyet ñenzinziñ penañ mti

¹⁶Zisas yañkwesiwien, “Geñ ekñañ kwileki tazep ke tatnânik?”

Zeme Zisasiyañ diindoye, “Âk neñ ñep tatnâyp. In Kawawañgalen Zet Itnañanjen ku mamakuip, ma? Ke kapigok kumpepenañ,

‘Geñ nempa isisik ma nempa okak zikat indamane ekñañ gâgât sesewat-gawep.’” (Sam 8:2)

¹⁷Kegok mti Zisasiyañ ekñen katiindemti Betani mkaen tambumbu kwep mepmañge.

**Zisasiyañ tep kwitnañ
pik ke saik mpeye**

(Mak 11:12-14, 20-24)

¹⁸Âpme tambuñan penañ Zisasiyañ mka teman gilik zem kwakwagalen kwati meuyet mge. ¹⁹Mti ekme set ganzenaset pik tep tapme ekti katnañ niniyelen yayañ mge yañgut katnañ niniyelen ñen tatapiñ; sinañ etañ tage. Kegok ekti tepgat zeye, “Geñ kadi ñen ku elikbanik yek penañ.” Zeme keyegak tewañ memuñ beye.

²⁰Kegok sokbeme nempañane nin ekti pisemti yañkwesiwenn, “Zigogapm tep ke sakwep penañ memuñ bep?”

²¹Kegok zemann Zisasiyañ pigok zeye, “Neñ penañ sukwep diindowi, in keñ zutmak ku mamti Kawawañgat nâmk-ñpewep beme in neñ miyap sepem keboñ mbep. Mti ke etañ yek, in nukñañ kalañ nembon keyet pigok zemsawep, ‘Nembu keñan metot,’ zeme kegok mbe. ²²Ma in nâmkñpewep beme ke ma ke mimiyet dundum same egañ ñep mbe.”

**Zisas mulupmañgalen
windeyet yañkwesiwien**

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³Zisas ek sesewat mka temanen gilik zem meti am zet zapat dolakñañ tapm zikat indame sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma sesewat mka teman keyelen an damuñ ekñañ koti pigok yañkwesiwien, “An kwiyañ nâmgeme am sesewat mka temanen ke indamâbanan?”

²⁴Kegok yañkwesime Zisasiyañ pigok zeye, “Neñ yañkwesisi kwep penañ indayañkwesima, in dopmañ teñ gilik zem nameñgut neñ an kwiyañ nâmneme mamiyap ke diindosap.” ²⁵Kegok zemti zeye, “Zân tu zulutindende an ek am tu zulutindendeyelen an kwiyañ mulup ke

[§]21:12-13 Amnañ mânep timkobien keyañ sesewat mkaengalen sâpe sâpe bumbuyet soñgom ñep ku itiyelen. Kegogapm ekñañ sesewat mkayelen mânep ke Zuda am ekñengalen mânep ke omaimti ke etañ sesewat mkaengalen milawat kwititiyelen.

saye? Kawawaṅṅaṅ nâmpewe ma amnaṅ nâmpewien?”

Kegok zeme ekṅenaṅ ilinak zenâ zenâ mti zewien, “Nin zigok zesenuṅ? ‘Kawawaṅmagengatnaṅ,’ zesenuṅ beme egaṅ zet dopmaṅ pigok zesem, ‘Ya kok ke kwilekiyet mti ku nâmkīṅpewien?’²⁶ Ma ‘Ammagengatnaṅ,’ zesenuṅ ke nin am ekṅengat kiṅganup kelak yaṅṅaṅ am ekṅenaṅ Zân ek golaṅ zenze an penaṅ kegok nâmkatik bewien.”

²⁷ Zemti Zisasiyet pigok zewien, “Nin ku nârup.”

Kegok zeme Zisasiyaṅ ekṅengat zeye, “Neṅ kegogak an kwiyaṅ zemneme mamiyap ke ku diindosap.”

Ayumuṅ egetgalen bemzenze zet

²⁸ Ke zemti zeye, “In zigok nâip? An ṅen ek nemuṅanet ayumuṅ mambuk. Egaṅ nemuṅṅaṅ yumagen meti zenak, ‘Nemun, geṅ alak wain muluwen mulup msenik.’

²⁹ Zeme nemuṅṅaṅ yuyaṅ zenak, ‘Yek, neṅ ku msap.’ Kegok zenak yaṅgut keṅṅaṅ gilik zeme naman muluwen medak.

³⁰ Biwitdaṅ nemuṅṅaṅ yuyet sepem kogok dunduye âpme nemuṅṅaṅ muṅṅaṅ zeye, ‘Neṅ ṅep msap.’ Kegok zeye yaṅgut ku mge.

³¹ Âpme nemuṅanet egetmagengatnaṅ kwiyaṅ biwitdaṅ nâṅgenok mge?”

Kegok zeme sâpe sâpe bumbu an ma sesewat mka temangalen an damuṅ ekṅenaṅ zewien, “Nemuṅṅaṅ yu.”

Zeme Zisasiyaṅ zeye, “Neṅ penaṅ diindowi, mme takis mânep titi ma set kileṅ imbi ekṅenaṅ ṅeṅṅaṅ bemti Kawawaṅgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet kandaṅṅaṅ tapmelip. Âpme in keṅṅaṅ ku talip.³² Zân tu zulutindende an egaṅ set teṅ zikat indame mâbâgalen ekmâtâbien yaṅgut in ku nâmkīṅpewien. Âpme takis mânep titi an ma set kileṅ imbi ekṅenaṅ nâmkīṅpewien.

Ekṅenaṅ kegok mme in ekbien yaṅgut in yominangatnan keṅṅin gilik zeme ku nâmkīṅpewien.”

Wain damuṅ keṅ katik ekṅengalen bemzenze zet

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Ke zemti egaṅ sesewat mka temangalen an damuṅ ma sâpe sâpe bumbu an ekṅengat zeye, “Wak bemti bemzenze zet ṅen zesowapgat ewe nâit. Kan ṅengat msat toṅṅaṅṅaṅ wain alikṅṅaṅ msatnaṅṅaṅ ke onzeye. Mti kimbat kundunṅ kindiṅ bempemti wain katnaṅ misiksikgalen msat walatopemti amnaṅ mulup kalem tati eekgalen mka teepmaṅ walatpeye. Kegok mpemti wain mulupmaṅ ke kalop bemti amnaṅ ekdamuṅ mti mamayet toṅṅaṅ toṅṅaṅ indamti msat pem ṅen mege.³⁴ Egaṅ ke meti manepeme wain katnaṅ mâtâtâtgalen kanaṅ beme mulup anene zemindeme wain damuṅ ekṅenmagen wain katnaṅ titiyelen kobien.³⁵ Zemindeme kopme wain damuṅ ekṅenaṅ mulup an indatetimti kwep sidiwaṅ witikbien ma ṅen kume gakiye ma ṅen nanzaṅṅaṅ kuwien.³⁶ Kegok mme msat toṅṅaṅṅaṅ zapat ke nâmti mulup an ewe sambe indeme kukṅṅaṅgat kobien ekṅen aindangosomti omba penaṅ indeme kobien. Kopme wain damuṅ ekṅenaṅ ewe kukṅṅaṅgat mimindawien sepem kegogak mbien.³⁷ Kegok mme bam delaṅ zenzenan ikṅṅaṅgat nemuṅṅaṅ penaṅ peme ekṅenmagen mesâgât mme keṅṅanen kapigok nâṅge, ‘Penaṅ sukweṅ pi ekṅenaṅ nemun eksempeseip.’³⁸ Kegok otnâye yaṅgut wain damuṅ ekṅenaṅ nemuṅṅaṅ ke ekti ilinak pigok zenâwien, ‘Pi ikṅṅaṅgat nemuṅṅaṅ penaṅ kapiyaṅ toṅṅaṅ bewe keyet kopme nin kumann gakime kwilekiki sambe kapi ningat zapat bek.’³⁹ Kegok zemti ekṅenaṅ nemuṅṅaṅ ke atamti mandamti mulup paselen tot kume gakiye.”⁴⁰ Kegok zemti Zisasiyaṅ indayaṅkwesiye, “Msat

tonjanan wain mulupmanen kosâpm ke wain damuŋ ekjen zigok penaŋ mimindasâpm?”⁴¹ Kegok zeme ekjenan zewien, “Egan penaŋ sukwep am keŋ katik ekjen ke indome gakime wain muluwen wain damuŋ alaknan indeme ekdamuŋ mti katnan titi kananen timti tonjanat mange butnan sawep.”⁴² Ekjenan kegok zeme Zisasiyan kapigok diindoye, “Kawawangalen Zet Itnananen zet ŋen kapigok tazin ke in ku mamain nâip, ma?

‘Mka walalat ekjenan tepum ŋen ekme bekanan beme wisat mti peme weŋge. Tepum kewan tepum miŋan beye. Sepem kegok ke Amobotnan Kawawanan mme nin ekmann ego egoŋanmak mambein.’ (Sam 118:22-23)

⁴³Keyet zema nâit, Kawawangalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke in Zuda mangeen sokbembeyet zenzenan ke in-magen menzem mti naman am belaknan ŋen indame ekjenan mme penanan elikbe.⁴⁴ Amnan, ‘Tepum ke sambunan,’ zewien yanggut tepum ke kaliŋan ya an keyet palen tokutun beme an ke epeewe. Ma tepum keyan am keyet palen tokutun beme am ke gakime seknan kânzun-zuyan bemisikbe.”⁴⁵ Bemzenze zet zut ke zeme sâpe sâpe bumbu an ma Palisi ekjenan keyet yanŋan nâmâtâti zewien, “Wakae, an pi ningat tazein.”⁴⁶ Kegok zemi atamti mka katiknan pepeyelen nâwien yanggut amnan Zisasiyet golan zenze an manzementiangapm kiŋgati peme tage.

**An imbi zulan awembiŋ bemalu
tu meu bumulumalu
niniŋanŋat bemzenze zet zeye**

(Luk 14:15-24)

22 Âpme Zisasiyan ewe bemzenzeeset am zet kapigok diindoye,² “Kawawangalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet yanŋan kapigok. Kan

ŋengat amobotnanŋat nemunan ŋenan imbiŋanmak bet mututuyelen tu meu weyan bemti³ mulup anne indeme am kuknanŋat indamandandanŋan zeme kokogalen diindowien yanggut kokogalen ku indembeye.

⁴Kegok mme amobotnanan mulup anene notnan zemindeme am indamandandanŋan ekjenanŋat zeye, ‘Nâlen bulmakau ma makau nembanan teman kumti anjo ma kwitnan kwitnan sambe ilak weyan keyet awembiŋgalen meu niniyelen kolit.’

⁵Kegok zeye yanggut am indamandandanŋan ekjenan nâmpemambe ilinanŋat tiknanŋin nâwiengat katan mepmâbien. Kwewan iknanŋat mulupman mege; ŋenan aem kwaem mkaen mege.⁶ Kegok mme am notnanan mulup annan indatamti indome gakiwien.⁷ Kegok mme amobotnanan ŋenan penaŋ zime kasa kuku anne zemindeme am mulup anene indowien ekjen indome gakime mkanin teman tep bume ziye.

⁸Kegok mti mulup anne diindoye, ‘Nâlen tu meu kelak weyanan tazin ekjenanŋat zapat yek.⁹ Keyepmti am alaknan set teman meti am omba indaikseip ke indatim koseip.’¹⁰ Kegok zemindeme mulup anene ekjenan set teman meti am sambe indaikbien am pembenan ma am bekanan kwaweti mka bemisik tabien.¹¹ Kegok mme amobotnanan am indamukukuyelen moti ekme an ŋen ondedakgalen sâk melakandu sasanan ke ku miak tapme ege.¹² Ekti zeye, ‘Notn, geŋ keŋan pi zigoset ondedak sâk melakandu miyakpiŋ kwatnek?’ Amobotnanan kegok yanŋwesime an keyan zetpiŋ tage.¹³ Kegok mme amobotnanan mulup anne diindoye, ‘Setnan betnan zamti zupman tambusosok keŋan peme towelak. Ke mamti sek sindem timti zetnan anŋalikme masumambe.’”

¹⁴Zisasiyaŋ kegek zemti pigok zemdelañ zeye, “Kawawaŋaŋ am sambe indamandandaŋaŋ yaŋgut kwep kwewaŋ mebep.”

Takis bembeyelen yaŋkwesisi

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵Zisasiyaŋ kegek zeme Palisi notnaŋ ekŋenaŋ buzak metati Zisas tetipemti zemkukuyelen zenâ zenâ mbien. ¹⁶Mti nembajane ma Elotgalen an notnaŋ zemindeme meti kapigok yaŋkwesiwien, “An zikat indanda, nin gâgât yaŋdi nânup. Geŋ zet dâsuki zenzeŋiŋ; penañak etaŋ manzenik. Ma zapat dolakŋaŋgalen zet ke am mobotnaŋ ma tototnaŋ sepem kwep manzikat ndanik. ¹⁷Keyepmti geŋ zemanenân. Gâlen nânâyaŋ zigok nânânik? Amobotnaŋ Sisamagen takis mânep ɲep bembeyelen ma yek?”

¹⁸Kegok zeme egaŋ ekŋengalen nânâ bekanañ ke ekmâtâti diindoye, “In an zetgalen etaŋ! In kwilekiyet neŋ tatetineip?” ¹⁹Kegok zemti zeye, “In takis mânep mambeip ke ɲen zikat name ekbi.” Kegok zeme ekŋenaŋ mânep same ege. ²⁰Ekti kapigok indayaŋkwesiyeye, “Am weŋaŋ ma kwit kapi kwiyelen?”

²¹Zeme ekŋenaŋ zewien, “Ke amobotnaŋ Sisayelen.”

Kegok zeme egaŋ diindoye, “Nâip, Sisayelen weŋaŋaŋ tatatnaŋ ke Sisa ikŋaŋ sawep. Âpme Kawawaŋ ikŋaŋgalen bet meluwaŋ keyepmti in ikŋaŋgat zapat mait.”

²²Ekŋenaŋ ke zeme nâmti nâmtemtem mti pemti mebien.

Zisasiyaŋ Sadusi ekŋengalen nânâ bekanangat yaŋaŋ zemkawaŋ beye

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³Kasup mulup mimi keyet Sadusi ekŋenaŋ Zisasmagen kobien. Ekŋengalen nânâyaŋ am gakiwep ke ku wabep manâip keyepmti Zisas keyet yaŋkwesisi-

wien, ²⁴“An zikat indanda, Mosesiyaŋ kapigok zenzeŋaŋ, ‘An ɲenaŋ nemunambanjaŋpiŋ gakin beme notnaŋ isikŋaŋaŋ imbi kwambet ke wati nemunamba egaŋ msokbewe keyaŋ an kukŋaŋgatnaŋ keyelen sip butnaŋ bewep.” ²⁵Kegok zemti ewe zewien, “Âpme an ɲenaŋ nembajane 7 indabege. Ya maneti ayuyaŋ imbi wati nembapiŋ gakime muŋaŋaŋ imbi kwambet ke wage. ²⁶Ya muŋaŋ nembapiŋ gakime gwatnaŋaŋ kwambelin ke wage. Sepem kegek ekŋen sambemagen sokbeme nemunambanjaŋpiŋ gakiwien. ²⁷Ya bam imbi kwambelin keyaŋ yek beye. ²⁸Ya wawat kanaŋ an kwiyaŋ imbi ke mkipmaŋ beme egat imbiŋaŋ bewe?”

²⁹Ke tetipemti kegek zeme Zisasiyaŋ zeye, “In Kawawaŋgalen Zetnaŋ Itnaŋaŋ ma egalen winde keyet kandati keyepm zet manzemyuŋguip. ³⁰Wawat kanen awembiŋ mama ke ewe ku mambeip. Ekŋenaŋ ensel kululuŋgatnaŋ nemoŋ bemi tabep. ³¹Yaŋgut in gakiŋengatnaŋ wawat keyet manâmyuŋguipgat diindowi; Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet kapigok zenzeŋaŋ ke in ku mamaiŋ nâip, ma? ³²Kawawaŋaŋ kapigok zeye, ‘Neŋ Abalaam ma Aisak ma Zekop ekŋengalen Kawawaŋin.’ *(Kisim Bek 3:6)*

Wa ek am gakiŋaŋgalen Kawawaŋ yek. Egaŋ am mama kanzizitgat zapat ombe mindeye ekŋengalen Kawawaŋ.”

³³Kegok zeme am maŋge temaŋ ekŋenaŋ egalen mzikat indanda keyet nâmtemtem mbien.

Zisasiyaŋ zii zet ɲotekŋaŋ diindoye

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴Zisasiyelen zelaŋ Sadusi ekŋengalen windenjin mtoindeme Palisi an ekŋenaŋ nâmbien. Keyepm ekŋenaŋ ilinak ondekti ³⁵ekŋenmagatnaŋ ɲen zii zet zikat indanda keyaŋ Zisas yaŋkwesisi-

tetiyepe, ³⁶“An zikat indanda, zii zet kwilekiyan mobotnaŋ penaŋ bein?”

³⁷Zeme Zisasiyan dunduye,

“Geŋ keŋdi ma nâmamandi ma windendi ma ŋoktikdi ekŋen ke ketalasimti Amobotnaŋ Kawawaŋgat etaŋ gogot mpewanik.’ (Zii Zet 6:5)

³⁸Zet keyaŋ zii zet ŋotekŋaŋ ma zet mobotnaŋ penaŋ bein. ³⁹Ma ŋen ewe sakam kapigok,

‘Gitaŋgat keŋdi mambeinok amgat kegogak gogot mbanik.’ (Wok Pris 19:18)

⁴⁰zii zet ma golaŋ zenze an ekŋengalen zet sambe keyet keyaŋ ŋotekŋaŋ belup.”

Kilais ek Dewitgat Amobotnaŋaŋ

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹Âpme Palisi an notnaŋ ondekti tapme Zisasiyan indayaŋkwesimti kapigok zeye, ⁴²“In Kilaisiyet zigok manâip? Ek kwiyelen alikŋaŋ?”

Kegok zeme ekŋenaŋ zewien, “Ek Dewitgalen alikŋaŋ.”

⁴³Zeme egaŋ diindoye,

“Kwilekiyepmti Dewit ek Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋaŋ ekmak tapme Dewilaŋ Kilaisiyet ‘Amobotnaŋaŋ,’ zeye? Zet ke Kawawaŋgalen Zet Itŋaŋanen kapigok kumpepeŋaŋ,

⁴⁴‘Amobotnaŋaŋ nâlen Amobotnaŋnangaŋ kapigok zeye, “Geŋ koti nâlen betn penaŋset totapmane kasandine mtoidewap.” (Sam 110:1)

⁴⁵Keyepmti Dewilaŋ Kilaisiyet ‘Amobotnaŋaŋ,’ zeye beme ke zigoset mti Dewitgalen sokŋaŋ bein? Kilais ek Dewitgalen amobotnaŋ.” ⁴⁶Egaŋ kegok zemti indayaŋkwesime ekŋenaŋ zet dopmaŋ gilik zem sasayet kiŋgabien. Mti kan keyetnaŋ baman gwaen yaŋkwesisi ŋen ku yaŋkwesiwien yek penaŋ.

Zisasiyan zii zet zikat indanda an ma Palisi an dopmaŋ bekaŋaŋ mutumindandayelen diindoye

(Mak 12:38-39; Luk 11:43-46; Luk 20:45-46)

23 Kan keyet palaŋaŋ Zisasiyan am manŋe temaŋ ma nemaŋane ningat dinndoye, ²“Zii zet zikat indanda an ma Palisi ekŋenaŋ ilinaŋgat nâme Mosesinok beme zii zet alakŋaŋ mamsokbeip. ³Ekŋenaŋ in ekŋengalen zii zet alakŋaŋ ke mâbâgalen manzeip yaŋgut neŋ zemkulumindeyap ekŋengalen mama mimi maip ke ku mâbep. ⁴Ekŋenaŋ zii zet omtususunaŋ kegok mme nukŋaŋ beme ingat palen bemti ke mâlit zeme in mâti nukŋaŋ aikme mukulem ku mimindewep. Ekŋenaŋ nukŋaŋ temaŋ ke timti ingat palen bemti ilin belak penaŋ maip.

⁵Ekŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ mamip ke amnaŋ indik ekseseyelen etaŋ mamip. Saŋgum paŋaŋ palen Kawawaŋgalen zii zet kumpemti amnaŋ indidikgalen monzalamanan zampemti ma belinanan saŋgum paŋaŋ temaŋ sepem kegogak besaŋnok zampemti saŋgumin busiliŋaŋ teep-teepmaŋ penaŋ amnaŋ indikti ekseseyelen mamiagip. ⁶Ma ekŋenaŋ tu meu niniyelen indamandame ekŋenaŋ mundum pembeŋaŋ ma kukŋaŋgat totatagalen mamip. Ma sesewat mkaen ekŋenaŋ amobotnaŋ mundum pembeŋaŋ keyet manâmtikŋaŋ mip. ⁷Ekŋenaŋ selen amnaŋ indikti indamukumti nâme mobotnaŋ beme kwilin, ‘Zikat indanda,’ kukuyet maindembein.

⁸Ma gâgât amnaŋ, ‘Zikat ndanda,’ zeme kwit keboŋ keyet ku nâmtikŋaŋ mbanik. An zikat indandaŋin kwewetaŋ main keyepm in, ‘Notn notn,’ zemti mambeip. ⁹Mti in msalen am ŋengat, ‘Bien,’ ku zewep. Biwin kwewetaŋ ek kululuŋen main. ¹⁰Ma in an ŋengat, ‘Ŋeŋaŋ bembe,’ zemindendeyet kegogak

ku zewep. Ijenaj bemberjin kwewetan tazin. Ek Mesaya. ¹¹Ma inmagengatnaj nenaj amobotnaj masât nâmbé beme notnaj ekngat sisiliñ anok mambe. ¹²Ma nenaj ikñangat nâme mobotnaj bewe beme Kawawanaj mtopewe. Ma nenaj ikñangat nâme tototnaj bewe beme Kawawanaj mmopewe.

¹³Wakae, zii zet zikat indanda ma Palisi in sindem omba penaj tiwep! In an zegalen etaj! In Kawawangalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet kenjan amnanj mebegalen mambekek ma manzemkekindeip. Mti ilin keggak ku mamelip ma am kwiyanj mesât mamin ekjen keggak mme pepetnajmak mamben. ¹⁴[In an teñnok mamaip ma keggak tapmamti imbi kwambet mkanjan indamâpme kwawepme milawatnaj matip. Âpme in dundundu teepmaj nukñanjin ku mkawanj bembeyelen mandundup keyepmti wakae, in sindem omba penaj tiwep.]**

¹⁵Wakae, zii zet zikat indanda ma Palisi in sindem omba penaj tiwep! In an zegalen etaj! In set omba tokwati mulup kaliñan mti am maindatip. An kwep mme ilinañgat zapat mambein. An ke mme in sebemindemti bekanaj mimin omba beme ekjenmak in ilinsakwep teziñ ñandañgat zapat mambein.

¹⁶Wakae! In an zikat beñaj nolin set dâsuki tazikat indaip in sindem omba penaj tiwep. In manzeip, ‘An ñen sesewat mka temañ teñ keyet kwitnaj zetnaj zemkatik bewe beme zetnaj penañepiñ bewe keggak zemti naman an nenaj sesewat mka temañgalen golaj mka miak pepeñaj keyet kwitnaj zetnaj zemkatik bein beme zetnaj ke penaj manâip.’ ¹⁷In an zikat beñ ma an seonj penaj! In nâme kwilekiyanj mobotnaj bein: gol sesewat mka temañ

miak pepeñaj tazin ke ma sesewat mka temañ ikñaj?” Keggak zemti zeye, “Mka penaj keyaj mkayelen elimiak miakñaj sebam pein. ¹⁸Ma in keggak manzeip, ‘An nenaj zetnaj sâpe sâpe bumbuyet mundumanen zetnaj zemti bandim mbe beme keyaj zetnaj mme penañepiñ bewe,’ ma koggak manzeip, ‘An nenaj sâpe sâpe bumbuyet mundumanen sâpe sâpe tazin keyet kwitnaj zetnaj bandim mbe beme zetnanj penaj bewe.’ ¹⁹In an zikat beñ! In nâme kwilekiyanj mobotnaj bein: sâpe sâpe bumbuyet bempeyo ke ma sâpe sâpe mundumanj?” Keggak zemti zeye, “Sâpe sâpe ke munduman bemti buwek keyepm sâpe sâpe mundumanj keyaj mobotnaj bein. ²⁰Âpme an kwiyanj zetnaj sâpe sâpe bumbuyet mundumanen zetnaj zemkatik bep beme wa sâpe sâpe mundumanj etaj yek egañ kwitnaj kwitnaj keyet palen tazin ekngat eyo kwilinan zetnaj zemkatik bep. ²¹Ma an nenaj zetnaj sesewat mka temañgat kwitnaj kumti zetik miwen ke bandim min beme sesewat mka temañgat kwitnaj etaj yek, egañ Kawawanj sesewat mka temañ keyet toñangat zikatnan zetnaj bandim mti zep. ²²Ma an nenaj zetnaj kululungat kwitnaj kumti zetnaj bandim mimiyet zep beme wa kululungat etaj yek egañ Kawawangalen mundum totatat ma Kawawanj ikñangat zikatnanen zetikñaj bandim mpemti zep.

²³Wakae! zii zet zikat indanda ma Palisi in sindem omba penaj tiwep! In an zegalen etaj! Kwilekiki isikñaj sikok ma suñem sagom ma kambilak mayawak ma kawak muluwengatnaj manje 10magengatnaj manje kwep ke Kawawanjgat masaip. In kwitnaj kwitnaj isikñaj keyet eksemti makalopbep

**23:14 Zet kapi yanjbemberñaj an notnaj ekjenaj Kawawangalen zet kukuñaj notnajegat ku tazin.

yanggut in zii zetgalen zet penanjañ tazin ke mamtotindeip. Zii zet ñotekñañ keyet keñanen mama mimi kabonj kapi mimiyelen eksemak mama ma añañgalañ gogot palen mama ma nãmkijpepe-mak mamti mulup isisikñañ Kawawañgat mulup bandim mimiyet taolet be-mbe ke eyo mimiyelen. Mama penañ zii zelañ zeinen ke in ku mamip. In kwitnañ kwitnañ isisikñañgat tip butzenze mamip. ²⁴In an zikat beñañ nolin zet dã-suki tazikat indaip. In zii zet isisikñañ mamãlip yanggut zii zet ñotekñañ mobotnañ ku mamãlip. In sakam an ñenañ tu menzim keñan kakalak isikñañ tapme ekti ñep mpenak yanggut belañ menzim keñan tadage keyet yayañ ku mnak.

²⁵Wakae! zii zet zikat indanda ma Palisi in sindem omba penañ tiwep! In menzim sekñañ etañ manzululip naman keñanen zululupiñ mme meu pãpmañ melesiñ matazin. Ingalen mama mim-iñin sakamañ menzim keboñ. In am-gat zikalinan am pembenañnok mamaip yanggut keñinan kambu ma segalen kwitnañ kwitnañ bemisik wen. ²⁶Palisi an in zikalinan beñañ! In kukñañgat menzim keñanen meu pãpmañmak ke zulutiñgulak sekñañset zulubep.

²⁷Wakae! zii zet zikat indanda ma Palisi in sindem omba penañ tiwep! In an zegalen etañ. In sakamin am sum sekñañset elimiakñañ pembenañ ma kweteteñmañ keyañgut keñañset am kasetnañ ma am sek tuñañ sambuñ kwilak kwilak mimiñañ keboñ. ²⁸In sepem keboñ sekñañaset am zikalinan an teñnok mamaip yanggut keñañaset an nambalamin zut ma in yomtoñ.

²⁹Wakae! zii zet zikat indanda ma Palisi in sindem omba penañ tiwep! In an zegalen etañ. In golañ zenze an ma an teñ itnañgakikiñañ ekñañgalen sumen elimiak pembenañ miak pempti ³⁰in kapigok manzeip, 'Nin itnañgat tip-man baen ekñañ yeñsokñañeyañ mam-

bien mambenek ze nin golañ zenze an ma an teñ ekñañ ku indomann gakiwiek.' ³¹Ingalen zet keyañ yañañ mkawañ beme in am golañ zenze an indome gakiwien ekñañgat alikñañe. ³²Ñepgat, in yeñsokñañeyañ am indondo mulup mbien ke in keyegak tusumti msãbip.

³³In asiñ! In asiñgalen alikñañe! In yominangat dopmañ teziñ ñandañen indeme towesãgãt talip ke yañañ in ku nãmãtãlip? In weyañ eksewep. ³⁴Keyepmti zema nãit. Neñ golañ zenze an ma an nãnãñinmak ma zikat indanda indema kopme notnañ indome gakiwep. Notnañ tewen indowep ma notnañ sesewat mkaen sindiwañ indawitikbep. Ma notnañ sisipeñpeñ mimindeme mka pemñañgatnañ pemñañ kunzuñti mebep. ³⁵Keyepmti an teñ indome gakiwien an indowien ekñañ keyelen yom dopmañ mutumindame puwep. An ekñañ ke eweñañ yañbembeñañ baenen Keinañ meniñañ, Ebel an teñ kume gakiye keyañ yañbempewe. Keyetnañ Belakiyayet nemuñañ Zakalaya ek sãpe sãpe bumbuyet munduman ma sesewat mka temañ tunguwitdañ amnañ nanzañañ kume gakiye ma sepem kekok ke in an notnañ omba indowien. ³⁶Keyet neñ penañ sukwep diindowi, am sambe indom kwabien ekñañgalen yominangat dopmañin am in alak kapi talipmagen sokbesãpm.

Zisasiyañ Zelusalem mka temanggat kembeñ zet zeye

(Luk 13:34-35)

³⁷O Zelusalem am, Zuda msalen in golañ zenze an maindome gakiñ, ma Kawawañgalen zet busup an indeme makolip mee nanzañañ maindoip. Neñ in sakokolok mamañañ nembrañane pãpmañ kandañan manje kwep maon-dakindemti am bulut tazin sepem kekok kan sambe neñ in tima betn kandañan

kwawowogalen nâma in ku manâm-neip. ³⁸Keyepmti neŋ zema nâit, ingalen sesewat mka temaŋ ke Kawawaŋaŋ katipeme ilinaŋgat belinan tapmosâpm. ³⁹Keyepmti neŋ dindowi, in neŋ ewe ku nikbep. Ya neŋ bamgat kopma in pigok zewep,
 ‘Kawawaŋaŋ Nemuŋaŋ ombempeme kozin keyet nin oloŋen penaŋ mnup,’ (Sam 118:26)
 kegok zewep.”

Kan delaŋ zenzeŋgalen zet zapat

(Mak 13; Luk 21:5-36)

24 Zisasiyaŋ sesewat mka temaŋ katipemti toti mepme nembane nin ekmagen koti pigok zewenn, “Amobotnaŋ, sesewat mka temaŋ ekpiseseyelen pi ekbaga.”

²Zemann Zisasiyaŋ dopmaŋ gilik zem zeye, “In nanzaŋaŋ mka temaŋ walalataŋ kapi alak ego ego mip. Yaŋgut neŋ penaŋ sukwep diindosowap, maneti bamgat nanzaŋaŋ mundumin talip keyet kataŋ ku tabep. Kasa ekŋenaŋ kokume epeemti nanzaŋ igak kwep kwep lala bubuk mekobep.”

³Kegok zemambe met Olip Kalanjaŋ moti nin yaŋkwesiwan, “Zenagen ke pe zukŋan sokbewe ma geŋ kokodan kaneŋ ma kan delaŋ zenzeŋaŋ pilij ziboŋ sokbewe?”

⁴Zemann egaŋ dinndoye, “In weyaŋekmâtât mambep mineti am ŋenaŋ teti mimindeweyet. ⁵Am notnaŋaŋ koti zewep, ‘Neŋ Kilais,’ kegok zemti am omba tetimindewep. ⁶In kasa kwisakŋaŋ ilinmagen sokŋan ma kasa sukwep auuyelen zapatnaŋ nâwep yaŋgut keŋin siŋsiŋ mme yayaŋ mimipij. Kegok ke sokbeweyaŋgut ke kan delaŋ zenzeŋaŋ yek. ⁷Am msat ŋengatnaŋ ma ŋengatnaŋ dopmaŋ mekum kwakum mbep ma msatgalen amobotnaŋ zulaŋ auwalup. Ma msat kataŋ meuyet kameŋ temaŋ sokbewe

ma msat sambe mâkinaŋ temaŋ mbe. ⁸Ke sepemaŋ imbiyaŋ nempa titiyelen sindem yaŋbemti manâip sepem keboŋ kwabe.

⁹Ma am notnaŋaŋ ekŋenaŋ in nâmkijpemneip keyepm msat palengalen amobotnaŋ ekŋengat belinan beme ekŋenaŋ sisipeŋpeŋ mimindewep. In neŋmak tusumti mambepgapmti am sambe ekŋenaŋ ingat nâme kaŋgaŋaŋ bewe. ¹⁰Kan keyet am sambe nâmkijpepeŋinmak ku mkatik bem tabep am notnaŋ nâmkijpepeŋinmak zemsokbemindame ekŋenaŋ ma notnaŋaŋ am notnaŋgat ilinaŋgat keŋ kasa mimindewep. ¹¹Ma kegogak golaŋ zenze an dâsuki ekŋenaŋ koti am sambe keŋin mme yuŋgu mâbe. ¹²Ma mama mimi bekaŋaŋaŋ palakŋaŋ beme am notnaŋaŋ nolinaŋgat notn notn ku mbep. ¹³Yaŋgut amnaŋ an ŋen nâmkijpepemak sisipeŋpeŋ msame egaŋ nâmkijpepeŋaŋ katikŋaŋ atam tapmetneti gakiwe beme kan delaŋ zenzeŋaŋ Kawawaŋaŋ an ke mama kanzizit sawe. ¹⁴Mti Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnaneŋ mama keyet zapatnaŋaŋ msat kataŋ mekopme am sambe nâmeŋgut kan delaŋ zenze sokbewe.

¹⁵Âpme kan tipman baenen golaŋ zenze an Danielaŋ, ‘Kwileki ŋen manajaŋmak ma kiŋgagatnaŋmak kotabe,’ keyet zetnaŋ zeye. Kwitnaŋ kwitnaŋ keyaŋ ingalen sesewat mka kambu manzeip keyet keŋan sokbem tapme am zet kapi maiŋti nâmambe ekŋenaŋ keyet yaŋaŋ nâmâtâbep. ¹⁶Âpme kan keyet am Zudia msalen talip ekŋenaŋ kunzuŋti kalaŋ dukŋan mowebep. ¹⁷Ma am ŋenaŋ mka solonan tapmambe ya kan keyaŋ sokbeme milawatnaŋ mka keŋan ku akum tiwe. Egaŋ keyegak tati kunzuŋ mebe. ¹⁸Ma sepem kegogak am ŋenaŋ kolopmaŋ mkaŋan tapme ikŋaŋ mulupman tapmambe beme keyaŋ sokbeme

kolopmanġat nâmti mkañan kokopiñ. Egañ keyegak tati kunzuñ mebe.

¹⁹Kan keyet imbi keñmak ma nembrañin okakñañ ekñañan kunzunzuñgalen timyapewep ke kember penañ. ²⁰In Kawawañ dundum same nâmindame kunzunzuñin map tâgâ kanen ma Sabat tagoñgo kanen ku sokbemindawe!^{††} ²¹Keyepm kan keyet nukñañ omba penañ sokbemâbe. Nukñañ keboñ ke itañañ msat sokbemberañatnañ alak tatnup kapi keboñ ñen ku sokbeye ma bam gwaenen ñen ku sokbewe. ²²Egañ an imbi ikñañgat zapat indamakuye ekñengapm kan ke mme danañ bewe ekñen yek benak ze nukñañ ke kan danañ ku tapme am sambe walapme delañ zenak.

²³Âpme kan keyet an ñenañ pigok zewe, 'Egit, kilais daen tazin,' ma 'Pi tazin,' zeme nâmbep beme ku nâmk- iñpewep. ²⁴Ma kilais dâsuki sambe ma golañ zenze an dâsuki sambe ekña- ñan sokbemti menok sepem igak igak ma mulup pisesenañmak mme am- nañ ekti nâmk-iñpemti indamâbâgalen mbep. Sepem kegoğak Kawawañañ am ikñañgat zapat indamakuye ekñen keyet keñin myuñguindesağât mbep. ²⁵Nâip, neñ kwitnañ kwitnañ keyet tazemsañ beyap ke sokbesâpm.

²⁶Âpme amnañ pigok zewep, 'Egit, ki- lais ek msat tungupman tazin.' Zeme ke mebepiñ. Ma ñen pigok zewep, 'Ek mka keñañ tazin.' Zeme nâmk- iñpepepiñ. ²⁷Âpme neñ Angat Nemuñañ neñ ambeyak sakam kasup kwakwat- nasetgatnañ tototnaset ilindiñ sakwep beyak mamnok neñ kegoğak kobap. Kegoğak kopma am sambeyañ ñep nikbep.

²⁸Neñ kokotnnañgalen kanen nâlen mañgeyañ ekme tep katnañ sañgamañ penañ elikme age sambeyañ maondagip.

Sekam kegoğak kwitnañ kwitnañ ke il- inmagen sokbeme ekti nâmkawañ be- wep. ²⁹Nukñañ sambe ke delañ peme keyegak,

'kasup zikatnañ sopkusâpm ma eyoñga busatnañ yek besâpm ma wenzimañ kululuñengatnañ âtâtosâbip.' (*Aizaya 13:10; 34:4*)

Ma Kawawañañ kululuñ buteme titok mme kululuñengalen kwitnañ kwitnañ sambe keyañ puluk pilik zem mekobep.

³⁰In Angat Nemuñañ neñ nâlen kokotnnañgalen kanañ ma pilinañgat yañkwesiwien kelak dindosowap. Ma in Angat Nemuñañ neñ mgulumbuk palen kululuñen tati windemak sañga soñga keñañ busatnañmak kopma niksâbip. Am mañge msat sambeyelen ekñañan nikti susâbip. ³¹Kan kobawen keyet lumun kwisak omba kume egañ enselñañ zemindeme msat ganzenañ nembet ma nembet ma gwaen ma baen meti am ikñañgat zapat makumindendeñañ ekñen msat katañgatnañ ondekindewep.

³²Âpme in balam balam tep ekñañ- gat otnâit. Kan tep balam balam kat- nañ yañbemti kwapme manzeip, 'O, ilak mtete yañbesâpm ma tep gwazege sinañañ taalañ sime' in manzeip, 'Tonne mtete tasâpm,' manan sinañ betnañañ epeemti sinañañ tapmme manzenup, 'Mawalam tasâpm.'

³³Sakam kegoğak in bamgat nukñañ sambe sokbeme ekti nâme kan ilak sokñañ bududuk bein keyepm in weyañañ mulup mtalit. ³⁴Neñ penañ sukwep diindowi, am alak talip kapi ilindiñ ku gakimâpme kwileki sambe kapi sokbesâpm. ³⁵Msat ma kululuñ eget asekmalu delañ zesâpm yañgut nâlen zetnnañ delañ zenzeñepiñ matapmambe.

^{††}24:20 Kawawañgalen zet itañañan zii zelañ Zuda ekñengalen Sabat tagoñgo kan- gat kapigok zenzeñañ, 'Amnañ set teepmañ ku mebegalen,' zenzeñañ.

Am ñenañ Angat Nemunañ zukñañ kobe ke ku nâin

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30, 34-35)

³⁶ Am ñenañ Angat Nemunañgalen kan kokogalen ke ku nâin. Ensel kulu-luñgatnañ ekñañ ku nâip. Nemunañ neñ kegogak ku nâyap. Bipmnañ igak etañ kan ke nâin. ³⁷ Angat Nemunañ neñ kokotnnañgalen ke itnañ Noamagen sokbeye sepem kegok sokbewe. ³⁸ Tunjwam kosât mge kan keyet am ekñañ itnañ mamimtemienok tu meu nimwianbien ma an imbiyañ awembiñ bemti msalengalen kwitnañ kwitnañgat otnâmti Kawawañgat ku otnâwien. Sepem kegok tapmme Noayañ wañgañ teman keñan mowege. ³⁹ Yañgut ekñañ zigok sokbesâpm ke nâme dâsuki beme tatnepeme tunjwagemañ ilindiñ indaminziliye. Sepem kok penañ Angat Nemunañ neñ kosowawen sokbesâpm. ⁴⁰ Kan keyet an zut muluwen mulup tapmambaluwañ kwep ñen teti meti ñen peme tabe. ⁴¹ Imbi zulañ sañgo sâñsâñ tapmambaluwañ kwep ñen teti meti ñen peme tabe.

⁴² Amobotnañin kan zukñañ kobe ke in ku nâipgapmti kelem mti nâpeñ nâpeñ mambeb. ⁴³ In pigok nâit, mka toñañ kan kwilekiyet an kambu titiyañ kokogalen ke nânak beme egañ keik tati mkañ damuñ mme an kambu titiyañ mka ku asekti keñan tinjwabiek. ⁴⁴ Sepem kegogak Angat Nemunañ neñ in kan zukñañ sokbewap ke nânâpiñ tapme kobapgapmti in weyañti nâpeñ nâpeñ mamambep.

Mulup an dolakñañ ma mulup an bekanañ keyelen bemzenze zet

(Luk 12:41-48)

⁴⁵ Mulup namba dolakñañ nânâñañmagañ mulup kapigok mbe. Amobotnañañ pem ñen mesât mti mulup namba notnañ ekñengat damuñ peme

egañ indikdamuñ mti meu kananen teñ maindain. ⁴⁶ Kegok tapmme bamgat amobotnañañ gilik zem kobeen ekme mulup namba egañ zemâtâtpenok tapmme ekti nâme oloñen bewe. ⁴⁷ Neñ penañ sukwep diindowi, ek ke amobotnañañ ikñañgalen kwitnañ kwitnañ sambe ke egat betnan beme ekdamuñ mbe. ⁴⁸ Âk egañ mulup namba bekanañ penañ beme egañ keñan pigok nâme, 'Amobotnañ ek sakwep ku kobe.' ⁴⁹ Kegok nâmti egañ mulup namba notnane indomti meu ma tu katikñañ an tu katikñañ nini ekñenmak nimbe.

⁵⁰ Âpme mulup namba egañ amobotnañañ egalen kanañ kokogalen ku nâmâtâbe. ⁵¹ Mti amobotnañañ dopmañ omba penañ mutumsamti putatime an nambalamin zut ekñenmak mambe. Mamti sindemgat si zemsu zemsu mti zelin aŋgalikme mamambep.

Imbi namba 10 ekñengalen bemzenze zet

25 Kan keyet Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke imbi nembip 10 ekñañ tañamin timti an ñenañ imbi wawagalen kopme selen aiikgalen mebien ke sepem sokbewe. ² Ekñenmagengatnañ imbi namba 5 ekñen nânâñinpiñ ma 5 ekñen nânâñinmak. ³ Nânâñinpiñ ekñañ tañamin mbienañgut tunjañ butnañ ñamgat ku mbien. ⁴ Âpme nânâñinmak ekñañ seŋgewinan tañam tunjañ kasime topme tañaminmak ilinsakwep mmebien. ⁵ An imbi wawagalen egañ sakwep ku kopme imbi nembip ekñañ damuñ tabienañ melupgat sukñañ bemti meluk wembien.

⁶ Tawene peme tambu sutnan temañ kwizet pigok koge, 'An imbi wawagalen kozin! In wati toagit!'

⁷ Kegok kume nâmti imbi nembip ekñañ ilindiñ wati tañamin weyañbien. ⁸ Kegok mti nânâñinpiñ ekña-

nañ nânânjinmak ekñengat zewien, 'In nin tañam tuñañ bugan kasim ndait. Ningalen tañamlak bep zein.'

⁹Zeme nânânjinmak ekñenañ gilik zemti zewien, 'Inmak ninmak nsakwep tuñañ bugan kapiyañ ñep ku bendesemgat in dalañ mkaen met ilinañgat kwitim kolit.'

¹⁰Kegok zemindeme imbi nembip nânânjinpiñ ekñenañ tuñañ kwitisât mebien. Ekñenañ met mame mame an imbi wawagaleñañ patañ peye. Âpme imbi nembip 5 damuñ tabien ekñenañ ekmak awembiñ bembeyelen tu meuyet ondedak mkaen mowepme sekekek kege.

¹¹Kegok sokbeme bamgat imbi nembip nânânjinpiñ ekñenañ patañ zemti zewien, 'Amobotnañ, amobotnañ, nâmdemane kwatne!'

¹²An imbi wawagaleñañ zeye, 'Neñ penañ diindowi, neñ in kandat indeyap.'

¹³Zisasiyañ zet kekok zemdelañ zemti kapigok zeye, in kan kwilekiyet ma bet kwilekiyet ma tambuñan ma gasiyet kobe ke ku nâip keyepmti in kelem mbep.

Mulup nemba mânep indandañañgalen bemzenze zet

(Luk 19:11-27)

¹⁴Maneti amobotnañ ñenañ msat pemñen mesât mti egañ mulup nembrañane kume kopme kwilekikiñañ sambe belinan bemti ekdamuñ mimiyet zemindeye. ¹⁵Egañ mulup nemba kwep kwep ekñengat sepemin ma windeñin nâmti keyet katañ mânep indaye. Kwep ñen 5000 kina saye. Ñen 2000 kina saye. Ñen 1000 kina saye. Kegok indamâti egañ msat sukwep mege. ¹⁶Egañ mepme mepme mulup nemba 5000 kina tiye egañ sakwep penañ mânep keyañ mulupmañ mmepme 5000 kina ñen ewe mânep tâgâñañ aige. ¹⁷Sepem kekokak mulup

nemba mânep 2000 kina tiye egañ mulupmañ mmepme 2000 kina ñen ewe mânep tâgâñañ aige. ¹⁸Âpme mulup nemba mânep 1000 kina tiye egañ mobotnañañgalen mânep ke msat walati keñan kwatampeye.

¹⁹Kan teepmañ penañ delañ zeme bamgat mulup nemba ekñengat amobotnañañ gilik zem koge. Koti mânep indaye keyelen yañañ nâsât ondek ind-eye. ²⁰Mulup nemba 5000 kina tiye egañ 5000 kina tâgâñañ aikge ke mkoti zeye, 'Amobotnañ ekbak, geñ 5000 kina nawananañ neñ mulupmañ sama 5000 kina tâgâñañ aikban.'

²¹Amobotnañañ zeye, 'Geñ mulup nemba pembeñañ penañ. Geñ zetn gawepumti mulup pembeñañ penañ mbanan. Geñ mânep isikñañ ñep mandamuñ mnikgapmti neñ mânep temañgat damuñ mimiyelen gewap. Geñ neñmak kopmane oloñen mdi.'

²²Mulup nemba 2000 kina tiye egañ kogak koti zeye, 'Amobotnañ, geñ 2000 kina nawananañ. Ekbak, neñ mulupmañ sama 2000 kina tâgâñañ aikban.'

²³Amobotnañañañ pigok dunduye, 'Geñ mulup nemba pembeñañ penañ. Geñ zetn gawepumti mulup weyañti mbanan. Geñ mânep isikñañ ekdamuñ ñep mbanan keyepmti neñ mânep temañgat damuñ mimiyelen gewap. Keyet geñ neñmak kopmane oloñen mdi.'

²⁴Âpme mulup nemba 1000 kina tiye egañ koti zeye, 'Amobotnañ, neñ nâyap ke geñ an katikñañ. Geñ mânep tunggupmañ nembandineyañ monze onze mulup mti onzenzeñanengatnañ timti tosayet bemane kopme matinik ma geñ mânep setnañ mtitiyelen omba nâmtatnik. ²⁵Kegok nâmti neñ mânep tima mebegat kiñgati met 1000 kina ke msat keñan atam pema matazin keyepmti ekbak, kapi gitañgalen mânep ikñañ ke gilik zem gayap.'

²⁶Zeme amobotnaŋaŋ gilik zemti zeye, ‘Geŋ mulup an bekaŋaŋ ma awisatoŋ! Geŋ nânak, neŋ mânep tuŋgupaŋ nembannaŋaŋ monze onze mulup mti onzenŋanengatnaŋ timti tosayet bema kopme matiap ma neŋ mânep setnaŋ mtitiyelen omba nâmtalap. ²⁷Nâmane kegok beme geŋ nâlen mânepm mânep mkaŋan bewekwan ya neŋ gilik ze kobagen nenanŋalen mânep ilindiŋ timti tâgâŋaŋ notnaŋ tiwak.’

²⁸Amobotnaŋ kegok zemti gilik zemti an mulup an ŋengat zeye, ‘Mânep ke menzem mti an 10,000 kina tasain ke sait.’ ²⁹Amobotnaŋ keyaŋ tusumti zeye, ‘An ŋenaŋ kwileki notnaŋ tasame keyet mulupaŋ mam beme kwileki notnaŋ ewe tusumti same ekmagen polak polak wemsawe. Âk am ŋenaŋ kwileki ŋen isikŋaŋ tasame mulupaŋ ku mbe beme ewe kwileki isikŋaŋ penaŋ bugan tasain ke kogogak menzempewep. ³⁰Keyepmti mulup nempa bekaŋaŋ ke putatime zupman tambusosok keŋan ke mamti si zemsu zemsu mti zetnaŋ aŋgalikti mamambe.’

Zisasiyaŋ koti am kalaŋsâpm

³¹Maneti Angat Nemuŋaŋ neŋ winde temaŋmak enselne indatetimti kosowap. Koti damaŋ mulup mimiyelen Amobotnaŋgalen munduman totasowap. ³²Âpme am sambe msat ŋen msat ŋen keyet keŋangatnaŋ am ilindiŋ mamkandaŋnan ondek indesowap. Sekam sipsip damaŋaŋ sipsipmak meme makalaŋjidein sepem kogak mbap. ³³Mti neŋ am teŋ maip ekŋen betn penaset zemindema tabep naman am notnaŋ betn alomeset zemindema tabep.

³⁴Maŋge bemindemti Amobotnaŋ neŋ am betn penaset pigok diindowap, ‘In Bienmak tusum talip keyepm kolit. Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keŋan mamayelen eweŋan msat

sokbeme baenen ke weyaŋpepeŋaŋgat koti mama kanzizit tit. ³⁵Ke pigogat neŋ meuyet mma in meu nambien. Neŋ tuyet tapmma in tu name nimbân. Neŋ an mamanam kopma in notn mnemti mkaŋinan natetimobien. ³⁶Neŋ melakandunduyet olapma in melakandu nawien. Neŋ zawat mma in nikdamuŋ mbien. Neŋ mka katikŋan tapma in met nikdamuŋ mti mukulem mnembien. Keyepmti in kolit.’

³⁷Zema am teŋ bemberaŋaŋ pigok gilik zesâbip, ‘Amobotnaŋ, nin kan kwilekiyet geŋ gikmann meuyet tapmmame meu gawenn ma tuyet tapmmame tu gawenn? ³⁸Ma geŋ denen an mamanamaŋ kopmane nin weyaŋgewenn ma melakandunduyet olapmane melakandu gawenn? ³⁹Ma kan kwilekiyet zawalen ma mka katikŋan wemane nin mukulem mgewenn?’

⁴⁰Âpme Amobotnaŋ neŋ zet dopmaŋ pigok gilik zewap, ‘Neŋ penaŋ zema nâit, in kan ke ma keyet nâlen notn an tototnaŋ nâmkînŋepemak mukulem mpewien in ke ek etaŋ ku mukulem mpewien. Ke neŋ mukulem mnewienok bein.’

⁴¹Mti neŋ betn alomset tabep ekŋengat pigok zewap, ‘In nenemti sebeit! In teziŋ ŋandayet zapat ombemindendeŋaŋ. Teziŋ taŋamaŋ delaŋ zenzeŋepiŋ ke Sadaŋ ma enselŋane ekŋengat weyaŋpepeŋaŋ keyet keŋan towelip! ⁴²Ke pigogat neŋ meuyet mma in meu ku nawien. Neŋ tuyet mma in tu ku nawien. ⁴³Neŋ an mamanam kopma in neŋ notn mnemti mkaen ku newien. Neŋ melakandunduyet olapma in neŋ melakandu ku nawien. Neŋ zawalen ma mka katikŋan tapma in ku namukulem mnewien.’

⁴⁴Zema ekŋenaŋ pigok gilik zem zewep, ‘Amobotnaŋ, nin denen gikmann

meuyet mmame ma tuyet mmame ma an mamanan kopmane ma melakandunduyet olapmane ma zawalen we-mane ma mka katikjan tapmane nin ku mukulem mgewenn?"

⁴⁵ Âpme Amobotnanj neŋ dopmanj pigok gilik zem indawap. "Neŋ penaŋ sukwep diindowi, in kan ke ma keyet nâlen notnne pewewerjanj ekŋenmagengatnanj ŋen mukulem ku mpewien beme in neŋ ku mukulem mnwienok bein."

⁴⁶ Kokgapmti zemindema ekŋenanj yomgalen dopmanj gakiki delaŋ zenzeŋiŋ keŋanen towebep. Âpme am teŋ Kawawaŋgat zet kandaŋan maiwaŋ mama kanzizit tiwep."

**Sâpe sâpe bumbu an ma an
ŋeŋaŋ ekŋenanj Zisas kume
gakikiyelen zet zemtâwien**

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Zân 11:45-53)

26 Âpme Zisasiyanj zet sambe ke zemzikat indame delaŋ peme nemanjane ningat pigok dinndoye, ² "Bet mulup mimi zut delaŋ peme Aŋgalalaŋ Kendo bewe ke in ŋep nâip. Kan keyet neŋ kasanneyanj zemnomti Angat Nemuŋaŋ amgat belinan neme tewen nowep."

³ Kan keyegak sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ sambe ma sesewat mka temaŋ-galen an damuŋ ekŋenanj sâpe sâpe bumbu an sambeyelen ŋeŋaŋin kwitnanj Kayapas egalen mka temanen ondekti ⁴ Zisas buzageset atamti kume gakikiyelen setnaŋgat zenâ zenâ mbien. ⁵ Yaŋgut ilinak pigok zewien, "Nin kendo keŋan kapi ku msenup. Mnepemann am sambeyanj kasa kileŋ mseipmagengat."

**Imbi ŋenaŋ wet kelakŋaŋ
sesikŋaŋ pembedaŋ penaŋaŋ
Zisasiyet ŋokjan mulapeye**

(Mak 14:3-9; Zân 12:1-8)

⁶ Âpme Zisasiyanj Betani mkaen tage ke an ŋen kwitnanj Saimon ek sekŋaŋ liŋgit satnaŋmak itnaŋaŋ mamtan ya Zisasiyanj weyaŋpeye egalen mkaen tabien. ⁷ Ke motati meu tatnmann imbi ŋenaŋ wet kelakŋaŋ sesikŋaŋ pembedaŋ penaŋ seŋgepmanjmak tosaŋaŋ temaŋ ke mkoti Zisasiyet ŋokjan mulapeye.

⁸ Âpme imbiyanj kekok mme nemanjaneyanj nin ekti ŋenzinziŋ mti yaŋkwesiwenn, "Kwilekiyepmti pi belak walezin? ⁹ Wet kelakŋaŋ kapi tosayet beme mânep temaŋ ime kopme am bekopsat indandayelen."

¹⁰ Zemann Zisasiyanj nin zigok zewenn ke nâmti, "In kwilekiyet mti imbi dundumti zekalumpeip? Egaŋ mnep ke pembedaŋ penaŋ. ¹¹ Am bekopsat ekŋenanj inmak kwesiŋ penaŋ mamambep âpme neŋgut inmak kwesiŋ kapi ku mamambap. ¹² Imbi egaŋ kwileki mip ke nâgât sekŋ kapi weyaŋti kelakŋaŋaŋ zulupeme sumen nambembeyelen mip. ¹³ Neŋ penaŋ sukwep dindowi, msat katanj deset ma deset Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ kapi mebennek imbi kapiyanj nâgât mnep kapi kogogak zenâ mti egat otnâwep."

**Zudasiyanj mânepgapm
Zisas zemkuye**

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Âpme nemanjane 12 ninmagengatnanj kwep ŋen kwitnanj Zudas Iskaliotgatnanj egaŋ sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ekŋenmagen meti ¹⁵ pigok indayaŋkwesiye, "Neŋ Zisas in zikat indamti belinan bema in tosaŋaŋ kwileki naseip?" Yaŋkwesime ekŋenanj mânep silwa kasetnanj 30 kekok makumti sawien. ¹⁶ Âpme Zudasiyanj kan keyet yaŋbemt, "Zigoset

mti Zisas zemkusap,” zemti setnaŋgat timage.

**Zisas ma nembaneŋaŋ
Aŋgalalaŋ Kendoyet meu nimbien**

*(Mak 14:12-26; Luk 22:7-23; Zân
13:21-30; 1 Kolin 11:23-25)*

¹⁷Âpme Nupmamaŋ Yispiŋ Niniye-
len Kendo keyet yaŋbembeŋaŋ nem-
baŋane nin Zisasmagen koti yaŋkwe-
siwenn, “Geŋ nin Aŋgalalaŋ Kendoye-
len tu meu denen weyaŋ bembeyelen
gambein?”

¹⁸Yaŋkwesimann Zisasiyaŋ zeye,
“In Zelusalem mka temaŋ keŋan
meti an ŋen aikseip keyet pigok
dunduseip, ‘Ningalen zikat ndandayaŋ
zep, “Nâlen gakiki kan ilak daŋgoin
keyepm nembanemak nin Aŋgalalaŋ
Kendoyet gâlen mkaen tasenup,” ‘kegok
zeseip.’” ¹⁹Nembaŋane nin Zisasiyaŋ
ikŋaŋ zemâtâtndeye keyet kataŋ mâti
Aŋgalalaŋ Kendoyet tu meu weyaŋ
bewenn.

²⁰Kegok mti mkokok kume Zisas
ma nin 12 nsakwep tu meu niniye-
len tomtabenn. ²¹Ke tati tu meu ni-
mambe Zisasiyaŋ dinndoye, “Neŋ pe-
naŋ diindowi inmagengatnaŋ ŋenaŋ neŋ
zemnosem.”

²²Kegok zeme nembaneŋane nin keŋ sin-
dem mti ikŋaŋgat kwep kwep yaŋbemti
yaŋkwesiwenn, “Amobotnaŋ, geŋ nâgât
tazenik, ma?”

²³Kegok yaŋkwesimann delaŋpeme
Zisasiyaŋ dinndoye, “An ŋenaŋ
nupmamaŋ tu batien nsakwep pemalu
towepme nselup an keyaŋ neŋ
zemnosem. ²⁴Angat Nemuŋaŋ neŋ
Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ zeinok
gakiwap yaŋgut an ŋenaŋ Angat
Nemuŋaŋ neŋ kasayet belinan besâpm
an ke wakae, sindem omba penaŋ tiwe.
An ke mamaŋaŋ ku ambedak ze ŋep
bempenak.”

²⁵Zudas an keyaŋ Zisas kasayet beli-
nan beweyaŋ zeye, “Zikat indanda, geŋ
nâgât tazenik, ma?”

Zeme Zisasiyaŋ dunduye, “Geŋ zenik
kok kemak.”

²⁶Zemti Zisasiyaŋ nupmamaŋ ŋen mti
Kawawaŋgat wisikŋ zemutumti ndamti
zeye, “In mti nit. Kapi nanaŋgat sek
sesumbannok.”

²⁷Nimann delaŋ zeme wain okop
tageen ke mti Kawawaŋgat wisikŋ
zemti kegok ndamti zeye, “In ilindiŋ
mti nit.” ²⁸Ewe tatnimambe zeye,
“Kapi nanaŋgat sipmnok. Kapi tâtâ
alakŋaŋ ammak Kawawaŋmak sipmnaŋ
tâmindeyap. Âpme sipm tewen nome
sipmnaŋ tobe ke am sambe ekŋen
yomengatnan indatim kwakwagat
nâmti kegok mbap.” ²⁹Kegok zemti
zeye, “Neŋ penaŋ sukwep zema nâit,
neŋ wain tu ke ninipiŋ maneti bamgat
Biengalen zemâtâtât katnanen mama
kululuŋen gwaen tati wain alakŋaŋ ke
nsakwep nbanup.”

³⁰Zeme delaŋ zeme keyegak tapeŋ
tati sesewat silik kumann delaŋ zeme
mkaengatnan toti tambuyelak Olip
Kalaŋaŋ mowebenn.

**Zisasiyaŋ Pitayaŋ yaŋpewe
keyet zetnaŋ zeye**

*(Mak 14:27-31; Luk
22:31-34; Zân 13:36-38)*

³¹Motati Zisasiyaŋ nembaneŋane nin
pigok dinndoye, “In kasa kuku an ekŋe-
naŋ kopme ekŋengat kiŋgati nemkunzuŋ
mekopme nenak etaŋ tasap. Kawawaŋ-
galen Zet Itnaŋanen ikŋaŋ pigok zeye,
‘Neŋ sipsip damuŋ kuma gakime sipsip
ekŋenaŋ kileŋ lala bubuk kunzuŋ
mekobep.’ (Zekaraia 13:7)

³²Yaŋgut bam Kawawaŋaŋ neŋ mme
gakikiengatnan gilik zem watiŋgut Galili
msalen mepma in bam napmâkobep.”

³³Zeme Pitayaŋ zemkatik bemti
pigok zeye, “Nemba notnaŋaŋ

bamkumgemeseip yaŋgut neŋ ɲep ku bamkumgemesap.!”

³⁴Zeme Zisasiyaŋ dopmaŋ pigok gilik zem saye, “Alak tambumbu kapiyet sakokolok apmaŋ kwitnaŋ sakwep kumti sek zut ewe kukupiŋ tapme geŋ nâgât sek tuk yaŋnesenik.”

³⁵Zeme Pitayaŋ zekaŋkaŋ mti zeye, “Neŋ nome gakikiyelen msawaŋgut neŋ geŋ ku yaŋgesap penaŋ.” Zeme nempa notnaŋ sambe nin zet sepemaŋ kwep kegogak zemâbenn.

Zisasiyaŋ Gesemani muluwen dundundu mulup mge

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶Zemti nsakwep olip muluwen msat kwitnaŋ Getsemani ke mebenn. Mepataŋ zemti Zisasiyaŋ nempaŋane ningat zeye, “In kapi totapme neŋ nenak daen metati dundumti kosap.” ³⁷Zemti egaŋ Pita ma Zebediyet nemuŋane zut idatetime mebien. Ke meti Zisasiyaŋ yaŋbemi kemberŋ ma keŋ sindem omba nâye. ³⁸Nâmti nempaŋane tuk ekŋengat zeye, “Neŋ keŋŋ sindem beme gakikiyelenok tapmiap keyepm in muluk wewepiŋ. Neŋmak keik tapmasenup.” ³⁹Kegok zemti belaknik bugan met ɲeŋzimosenaset msalen kutuwemti pigok dunduye, “Bien, geŋ nâmane ɲep mimiyelen beme sek sindemgalen nukŋaŋ kapi mâtâtne! Keyaŋgut neŋ nâyaŋnok yek. Giti nânik kataŋ sokbesem.” ⁴⁰Kegok mti egaŋ gilik zem koti nempaŋane tuk indikme meluk taweme indabutemti Pitayet pigok dunduye, “In tuk kwilekiyepmti neŋmak kan belaknik bugan pi keik tati ot-nânâ mulup bugan ku mbiék? ⁴¹In keik tati dombemti dunduit mneti nukŋanen toindosem. Keŋinaŋ nâgât kemberŋ nâyo yaŋgut sekrinaŋ nukŋaŋ beme tawemo.” ⁴²Zisasiyaŋ sek ɲen ewe meti dunduye, “Bien, sek sindemgalen nukŋaŋ kapi ɲep ku mâtâpepeyelen beme ma neŋ ke

pupuyelen penaŋ bein beme geŋ nâniknok neŋ ɲep pusap.”

⁴³Egaŋ sek ɲen ewe gilik zem koti nempaŋane koindikme meluk tawemambien enenogat zikalinan nukŋaŋ penaŋ beye. ⁴⁴Zisasiyaŋ nempaŋane katim indemti ewe gilik zem meti dundundu sek tuk mge. Ke zet eweŋan dundumti zeye keyegak dunduye.

⁴⁵Mti egaŋ nempaŋanemagen gilik zemkoti zeye, “In ewe meluk wemwat wemwat ma kâtnâmtat kâtnâmtat tapmip? Egit! neŋ Angat Nemuŋaŋ kasananaŋ zemnomti am yomtoŋ ekŋengat belinan neneyelen kanlak bein. ⁴⁶Wati, kopme metne! Egit, an ɲen neŋ zemnonoyelen ilak kolep!”

Kasa ekŋenaŋ Zisas atawien

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Zân 18:3-12)

⁴⁷Zisasiyaŋ ewe nempaŋane nin zet tadindome dindome Zudas nempaŋane 12 ninmagengatnaŋ kwep egaŋ am maŋge temaŋmak wanam ɲilikŋaŋ ma wenzom timti kobien. An ekŋen ke sâpe sâpe bumbu an ɲeŋaŋ ma sese-wat mka temaŋgalen an damuŋ ekŋenaŋ zemindeme kobien. ⁴⁸Selen kopmambe Zudasियाŋ pigok zemâtâtindaye, “Neŋ meti an mukumpesap ke in ekti keyegagak ataseip.” ⁴⁹Zeyenok Zudasियाŋ Zisasmagen teŋ mebedak zeye, “Tambuyet Amobotnaŋ!” Zemti nanguman nuknuk mpeye.

⁵⁰Âpme Zisasiyaŋ pigok dunduye, “Kwilekiyet nâmkodak ze, sakwep mi!” Zeme ekŋenaŋ Zisasiyet betnaŋ kili kili atamti zampewien. ⁵¹Atame an Zisasmak mamambien ekŋenmagengatnaŋ ɲenaŋ wanamaŋ ɲilikŋaŋ mandam kwati sâpe sâpe bumbu an sambeyelen ɲeŋaŋgat mulup nempaŋaŋ wakŋaŋ nembet sâmpeye. ⁵²Mme Zisasiyaŋ egat pigok zeye, “Geŋ wanamdi munduman gilik zem bepe. Zigogak an ɲenaŋ wana-

mañ kasa makuip ek an notnañan wana-
mañ kegogak añme gakiwe. ⁵³ Âpme
neñ Biengat mukulem mimiyet yañk-
wesima egañ alagalak kapiyet ensel
sopmañ sambe penañ ku makukuyel-
len zemindeme kot napmukulem mbiek.
Ke geñ ku nânik? ⁵⁴ Kawawañgalen
Zet Itnañanen kapigok zenzeñan neñ
ñep sindem titiyelen keyepm Kawawañ-
gat nemukulem mimiyelen zewak beme
Kawawañgalen zet itnañan keyañ pe-
nañmak ku benak.”

⁵⁵ Kan keyet Zisasiyañ an mañge
temañ pigok diindoye, “In nâgât nâme
an kambu tititoñ beme in wanam
ñilikñañ ma wenzomak natatayelen
kolo? Neñ kasup katañ Kawawañgalen
sesewat mka temañ keñan tomtati
manzikat indamtemañoñgut in ku
natawien. ⁵⁶ Keyañoñgut kwileki sambe
sokbep ke nâgât Kawawañgalen Zet
Itnañanen golañ zenze an zet meluwañ
mge ke penañan sokbemkawañ
bembeyelen.” Kegok mme nemañane
nin ilindiñ katikpemti kunzuñ mebenn.

Zisas zelen pewien

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,
63-71; Zân 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Âpme am Zisas atawien ekñañan
mmeti Kayapas, sâpe sâpe bumbu an
sambe ekñengalen ñeñañin egat mkaen
an zii zet zikat indanda ma sesewat
mka temañgalen an damuñ sambeyañ
ondektabienen ke tetimebien. ⁵⁸ Mepme
Pitayañ ewe sukwep tati indamâti Kaya-
pasiyet mka kimbalen mege. Meti kim-
bat keñan moti zigok sokbesem ke ee-
galen Zuda ekñengalen an kukñañbeñ
kimbat damuñ ekñenmak tomtage.

⁵⁹ Âpme sâpe sâpe bumbu an ma
Zuda am ekñengalen am ñeñañ
bembeñin sambeyañ Zisas zet zigoset
ma kwilekiyet bemzemti gakikiyet
zemdelañ zempepeyelen timabien.
⁶⁰ Am sambe penañan ñeñañ kot

sokbemti dâsuki bemzewienanoñgut zet
ñen ku aikbien.

Bam delañ zenzeñan an zulañ kot
sokbemti ⁶¹ zewun, “An kapiyañ zeye,
‘Neñ ñep Kawawañgalen sesewat mka
temañ kapi asekmatope delañ zeme
nan bet mulup mimi tuk kapiyet keñan
etañ ñep walabak.’”

⁶² Âpme sâpe sâpe bumbu an sam-
beyet ñeñañinan watati Zisasiyet pigok
yañkwesiye, “An zut egelañ gâgât zet
bemzelut kelak ñep nânak? Keyet geñ
dopmañ gilik zenzeyelen ñen mtadik?”
⁶³ Yañkwesime Zisasiyañ zet ñen ku
zeye.

Ewe keyegak sâpe sâpe bumbu an
sambeyet ñeñañinan egat yañkwesiye,
“Neñ Kawawañ mama toñañ egat
kwitnanen bandim mti gayañkwesima
geñ zemkatik bemti dino: Geñ Kilais
Kawawañgat Nemuñañ penañ?”

⁶⁴ Zeme Zisasiyañ gilik zemti dun-
duye, “Geñ zenik kok kemak. Keyañoñgut
neñ ilinsakwep diindowi: Kan belaknik
penañ palañan in taekme Angat Ne-
muñañan neñ Kawawañ winde toñañgat
betnañ penaset Amobotnañ tati kululuñ
mgulumbik palen kosowap!”

⁶⁵ Zeme sâpe sâpe bumbu an sam-
beyet ñeñañinan zet ke nâmti ñeñañ
zimeyepm kâlâpmañ mendeleti zeye,
“Egañ Kawawañgat zet mobotnañ min.
Nin egat zet ñen zemti zemkukuyelen
ewe ku timabagalen! In alagalak kapi
egalen kwelat zelak nâyo! ⁶⁶ Keyepm in
zigok nâip?”

Zeme ekñañan gilik zewien, “Ek
yomañ zemsalañ bepgapm gakime
delañ pesem.”

⁶⁷ Zemti ekñañan zimosetnan zawaga
wasekpemti bet mutumti kuwien ma
notnañan bet palak palak neñguman
taiwien. ⁶⁸ Mti zikatnañ kwaikpemti
zewien, “Geñ gitangoñ golañ zenze an
manzenik. Ele, golañ zenze an mulup

mi! Kilais, geŋ kwiyaŋ goin? Ke zemane nâne.”

Pitayaŋ Zisas yaŋpeme sek tuk beye

(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62;
Zân 18:15-18, 25-27)

⁶⁹Âpme Pitayaŋ mka kimbat keŋan kayakŋaŋ totapme sâpe sâpe bumbu an sambeyelen ŋeŋaŋgalen mulup imbi ekŋenmagengatnaŋ ŋenaŋ ekmagen koti zeye, “Geŋ kogok Zisas Galiliyetnaŋmak mambanan.”

⁷⁰Kegok dunduye yaŋgut egaŋ ekŋen sambeyet zikalinan yaŋti zeye, “Neŋ geŋ kwiyet tazenik ke ku nâyaŋ.”

⁷¹Zemti egaŋ kimbat sekekegen metopme mulup imbi ŋenaŋ ekti an ekŋen tabien keyet zeye, “Ek Zisas Nasaletgatnaŋmak mamtan.”

⁷²Pitayaŋ ewe kogak yaŋti gilik zeye, “Neŋ penaŋ sukweŋ zemkatik bemti zeyap: Neŋ an ke ku nâmpyap!”

⁷³Kegok zeme belaknik bugan tati am dendaŋ tapmambien ekŋenaŋ Pitamagen koti zewien, “Penaŋ sukweŋ, geŋ ekŋenmagengatnaŋ ŋen kwilekiyet zedi ŋandaŋaŋaŋ zein geŋ Galili msalengatnaŋ ekŋengat nolin!”

⁷⁴Zeme Pitayaŋ zeye, “Neŋ zemkatik bemti zeyap. Neŋ penaŋ sukweŋ penaŋ zeyap! Neŋ dâsuki zeyap beme Kawawaŋaŋ dopmaŋ ŋep mutumnasem. Neŋ an ke ku nâmpyap penaŋ!” Zeme zeme keyegak sakokolok apmaŋaŋ kwitnaŋ kuye. ⁷⁵Kume Pitayaŋ eweŋan Zisasiyaŋ pigok dunduye ke otnânge, “Sakokolok apmaŋaŋ kwitnaŋ sek tuk ewe kukupiŋ tapme geŋ nâgât ku nâmpyap zewanik.” Kegok mti keŋaŋ teŋ peme egaŋ zupman meti si omba penaŋ suye.

Zuda an ŋeŋaŋ ekŋenaŋ Zisas amobotnaŋ Pailletmagen teti mebien

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Zân 18:28-32)

27 Âpme msat msame sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ sambe ma amgalen sesewat mka temaŋgalen an damuŋ ekŋenaŋ Zisas gakikiyet zenâmti zemdelaŋ zempewien. ²Zemdelaŋ zemti betnaŋ zamti mteitim meti Loma gapmangalen amobotnaŋgat betnan bewien. An ke kwitnaŋ Paillet.

Zudasiyaŋ tapelen tage

³Âpme Zudas an zemkuku egaŋ egeyaŋ Zisaslak gakikiyet zemdelaŋ zempepeŋaŋ beme keŋaŋ gilik zeme mânep kasetnaŋ 30 silwawan mti sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ma sesewat mka temaŋgalen an damuŋ gilik zem indamti ⁴pigok zeye, “Neŋ an teŋ zemkuma gakikiyet zapat beme yom temaŋ tiap.”

Zeme ekŋenaŋ dunduwien, “Ke ningalen kwitnaŋ kwitnaŋ yek. Ke giti nâniknok msenik.”

⁵Zeme Zudasiyaŋ mânep kasetnaŋ mkoti Kawawaŋgalen sesewat mka temaŋ keŋan peme topme katimindemti mege. Meti tapelen tage. ⁶Kegok mme sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ekŋenaŋ mânep ke makum timtati zewien, “Mânep kapi sipgalen tosa. Ke ningalen zii zelaŋ mânep keboŋaŋ Kawawaŋgalen sesewat mka temaŋgalen tewalaŋ keŋan ku bembeyelen zemkatikbembeŋaŋ.” ⁷Keyepmti ekŋenaŋ zenâmti zemtâmpemti mânep ke mtati an menzim weyeyaŋ egalen msat kwitiwien ke am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ indabembeyelen sumin.

⁸Kegok mti msat ke kwitnaŋ “Sip Msat” kuwienaŋ pigogat ewe makup. ⁹Kegok mme golaŋ zenze an Zelemaiyaŋ pigok zeyenok penaŋ bein,

“Israel am ekŋenaŋ mânep kasetnaŋ 30 silwa ke mti egat tosaŋaŋ kwititiye-

len zemtâmpewien. ¹⁰Mti mânewan mtati an menzim weyayangalen msat kwitiwien. Ke Amobotnanañ neñ zemâtât nenjenok.” (*Zelegaia 32:6-9; Zekaraia 11:12-13*)

Ke penañ sokbeye.

**Paillelañ Zisas gakikiyet
zemdelañ zempewe**

(*Mak 15:2-15; Luk 23:3-25;
Zân 18:33-19:16*)

¹¹Âpme Zisasiyañ Loma gapmangalen amobotnanggat zimosetnañ tapme egañ yañkwesiye, “Geñ Zuda am ekjengalen amobotnañ, ma?”

Zeme Zisasiyañ zeye, “Geñ zenik kok kemak.”

¹²Kegok zeme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma sesewat mka temañgalen an damuñ ekñenañ Zisasiyet yom ombem zewienanggut Zisas ek yomepiñ keyepm ekjengalen zeombem zenzeninañgat dopmañ ñen ku diindoye. ¹³Kegok mme Paillelañ egat pigok zeye, “Geñ ekñenañ zet sambe gâgât tabemzeip ke tatnânik ma yek?” ¹⁴Yañkwesiye yañgut Zisasiyañ dopmañ zet kwep bugan gilik zenzepiñ mge. Kok keyepmti Loma gapmangalen amobotnanañ nântemtem omba penañ mge.

¹⁵Âpme nup kan kwep kweggat Añgalalañ Kendoyet Loma gapmangalen amobotnanañ an mka katikñañ nup kan kweggat an kwep ma nup kan ñengat sepem keggok maindemekwawetemien. Am ekñenañ an kwiyet kwitnañ makumtemien ke matalasim indam kwatan. ¹⁶Kan keyet an bekañañ kwizetpatnañmak ñen mka katikñañ matatan kwitnañ Zisas Balabas. ¹⁷Keyepmti amnañ ondekme delañ peme Paillelañ pigok indayañkwesiye, “An kwi in neñ

belak lala kwalepema kokogalen nâip: Balabas ma Zisas am notnañañ Kilais manzeip keyet nâip?” ¹⁸Paillelañ Zuda am ekjengalen am ñeñañ bembenjin ekñenañ Zisasiyet mulupmangalen ma windenañgalen keñ kuku mti ekmagen wakobien keyet egañ ñep penañ nâñge. ¹⁹Kegok zeme Paillelañ zemdelañ zenze munduman mka keñañ totapme imbiñañañ mulup anañ zempeme egat zet zapat pigok kot zeye, “Geñ an yomepiñ ke kwileki ñen msasapiñ. Neñ an keyet paleset ki bekan bekan alak tambuyet takimbemayet.”

²⁰Kegok zeme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma sesewat mka temañgalen an damuñ ekñenañ an imbi sambeyet keñin walati Pailletgat yañkwesime Balabas kwaletindamti Zisas gakikien pepeyelen am keñin walabien.

²¹Kegok mbienanggut Paillelañ ewe am sambe pigok indayañkwesiye, “Eget zut kapimagengatnañ kwi in neñ belak kwaletpepeyelen nâip?”

Zeme ekñenañ zewien, “Balabas!”

²²Zeme Paillelañ yañkwesiye, “Neñ Zisas am notnañañ Kilais manzeip ke zigok penañ msap?”

Ke zeme ekñenañ ilindiñ yañbemti kwizet kuwien, “Tewen kume gakik!”

²³Kegok zeme Paillelañ ewe indayañkwesiye, “Ek yom kwitnañ kwileki mgeyepm?”

Zeme ekñenañ ilindiñ kwizet kwakwak omba penañ mti zewien, “Tewen kume gakik!”

²⁴Âpme Paillelañ egeyañ tapmnepe kasa ñenzinziñ sokbembeyelenok kok beme egañ ewe ñep ku zenzeyelen. Keyepmti tu mti betnañ am sambeyet zikalinan zuluti zeye, “An kapiyelen gakiki ke neñ toñañ ku beyap. Ke ilinañgalen kwitnañ kwitnañ!”^{‡‡}

^{‡‡}27:24 Betnañ zuluge keyet yañañ kapigok: egañ nânâñañañ otnâyeen egañ yom keyet toñañ ku bein amnañ nânâyelen ke mge.

²⁵ Kegok zeme am sambe ilindiŋ zewien, “Pemane egalen gakikiŋaŋgalen dopmaŋ ke nin ma nemunambanne ningat palen wembe!”

²⁶ Kegok zeme Pailelaŋ Balabas kwaletindaye. Âpme Zisas peme witikti piliŋ tewen kukuyelen an kukŋaŋbeŋgat belinan beye.

**Loma kasa kuku ekŋenaŋ Zisas
mobotnaŋ yaŋaŋ yaŋaŋ msawien**

(Mak 15:16-20; Zân 19:2-3)

²⁷ Âpme Loma ekŋengalen kasa kuku an ekŋenaŋ Zisas aikti Pailetgalen mka temanen mmeti kasa kuku sambe ilindiŋ bembuluŋti tabien. ²⁸ Mti ekŋenaŋ Zisas ikŋaŋgalen sâkŋaŋ gulumpemti melakandu ŋamaŋ teepmaŋ ŋenaŋ miakpemti ²⁹ naman sepmerŋaŋ amobotnaŋgalen elimiaknok muŋgumti ŋokŋan peme toge. Mti takanzi ŋen betnaŋ penanen sawien. Ekŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ mbienen ke amobotnaŋgalen kataŋ miakpewien. Kegok miakpemti mamkandaŋan pedondom samti mobotnaŋ ma pep msamti zewien, “Zuda am ekŋengalen amobotnaŋ kwesiŋ mamanigaŋ mamambanik!” ³⁰ Kegok mti zawak wasekpemti takanzi mtati ŋokŋan kwep kwep meti witikbien. ³¹ Âpme ekŋenaŋ mobotnaŋ ma pep msame delaŋpeme melakandu ŋamaŋ teepmaŋ gulumpemti ikŋaŋgalen sâkŋaŋaŋ miakpewien. Mti aikti kukuyelen wapmebien.

Zisas tewen kuwien

*(Mak 15:21-32; Luk
23:26-43; Zân 19:17-27)*

³² Ekŋenaŋ Zelusalem mkayelen kim-balen toti mesât meti an ŋen Sailini msalengatnaŋ kwitnaŋ Saimon aikti kasa kuku ekŋenaŋ Zisasiyelen tep pupuyelen apitilimpeme puye. ³³ Kegok mme moti msat ŋen Ibulu ekŋen-

galen zeleset kwitnaŋ Golgata ke patan pewien. Golgata ke nanaŋ sakamaŋ am gakikiŋaŋgalen ŋokaset nemoŋ keyepm kwit ke “Ŋokasetgalen msat” makumtemien. ³⁴ Patan pemti ekŋenaŋ Zisas wain tu sakokolokgalen munziŋ kaŋkaŋaŋmak lelimti sawienan nime ŋep kumbeme wisat mge. ³⁵ Kegok mme tewen masasokpemti gwilimaŋ kuwien. Ikŋaŋ kumti sâkŋaŋ manje kwep bemti nanaŋ guluk gilik mti an ŋenaŋ nanaŋ omba kumtiwien kataŋ saŋgum melakanduŋaŋ kwep kwep kalaŋ tiwien. ³⁶ Mme delaŋ zeme ke totati Zisasiyet damuŋ mbien. ³⁷ Âpme ŋokŋaŋgat palaŋaŋ zet muluwaŋ zet ombemzemti tep palen kuwien. Ke kapigok kumpewien,

“KAPI ZISAS ZUDA AM
EKŊENGALEN AMOBOTNAŋ.”

³⁸ Mti ekŋenaŋ an kambu titi zut Zisamak ŋen betnaŋ penaset ma ŋen betnaŋ alomeset tewen gwilimaŋ idowien. ³⁹ Âpme am keeset mebe kokot mbien ekŋenaŋ ŋok kiliŋ kiliŋ mti Zisas tipkwasisi zet pigok dunduwien, ⁴⁰ “Geŋ an kapiyaŋ Kawawaŋgalen sesewat mka temaŋ asekmatopme neman ewe bep-mulup mimi tugat keŋan etaŋ walalagalen zewanen! Geŋ penaŋ Kawawaŋgat Nemuŋaŋ beme gitaŋgat sekdi aŋgalaŋti tewengatnaŋ kwatot!”

⁴¹ Sepem kegogak sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ma zii zet zikat indanda ma sesewat mka temaŋgalen an damuŋ ekŋenaŋ pep msamti pep palen pigok dunduwien, ⁴² “Egaŋ am notnaŋ mukulem mamiindenanaŋ ikŋaŋgat sekŋaŋ ŋep ku mukulem mpein! Ek Israeal ekŋengalen Amobotnaŋ bein bemelak tewengatnaŋ kwatopme nin ekti penaŋ nâmkiŋpesenup! ⁴³ Egaŋ Kawawaŋ nâmkiŋpemti manzein, ‘Neŋ Kawawaŋgat Nemuŋaŋ.’ Ŋep, kegogak kame taekmann Kawawaŋaŋ alak aŋgalaŋpesâpm manzemti ekne!” ⁴⁴ Sepem

kegogak an kambu titi zut ekmak tewen idowienañ tipkwasisi zet dunduwun.

Zisas gakiye

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Zân 19:28-30)

⁴⁵Tewen kuwienen ke tatnepeme tin-sutnan beme msat ilindiñ sopsop kume tambumbuyan sumuñ tatnepeme 3 kilok mee kegok beye. ⁴⁶Tambum tatnepe 3 kilok mee kegok beme Zisasiyañ kwizet İbulu zeleset omba pigok kuye, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” (Sam 22:1) Zet ke yañañ pigok, “Kawawaññ, Kawawaññ, geñ kwilekiyet katiknenak?”

⁴⁷Kegok kume am notnañ sokñan ke tabien ekñenañ nâmti pigok zewien, “An piwan İlaiza golañ zenze an itnañañ egañ mukulem mpepeyelen takun.”

⁴⁸Âpme ekñenmagengatnañ ñenañ sakwep winde bem meti kwilekiñen yembem nembon ke mti wain tu akñañ keyet keñan pemetopme mwati pum kasetnañ dukñan bem zampemti Zisas same niniyelen mge. ⁴⁹Kegok msât mgeyañgut am notnañ ekñenañ zewien, “Petalak, kame tati ekmann İlaizayañ koti mukulem mti mââtâpesâpm manze ekne!”

⁵⁰Kegok tazeme Zisasiyañ kwizet omba ewe kumti yek beye.

⁵¹Kegok mti gakime Kawawañgalen sesewat mka temanen utu kekek sañgum teepmañ mapeme totatan ke sutnan temañ kauyetnan eselepeme mane mane kaim delañ zeye.[¶] Mti mâk-inañ mme msat titok mme nanañ sambe epeewien ⁵²ma am sum sambe kegok andeye. Âpme Kawawañgalen an imbi sambe nâmkıñpepemak gakiwien ekñen mbelak zemindeme mamaen wabien. ⁵³Wati ekñenañ sumin katipewien.

Âpme Zisasiyañ gakikiengatnañ wage keyet palañañ Zelusalem mka teman mepme am sambeyañ indikbien.

⁵⁴Kegok sokbeme kasa kuku ñenañ ma kasa kuku an Zisasiyet damuñ tabien ekñenañ mâkinañ mge ma kwilekiki notnañ sambe ke sokbemmege ke ekti iga-gen penañ kiñgati pigok zewien, “Penañ sukwep, an kapilak Kawawañgat Nemuñañ penañ!”

⁵⁵Imbi notnañ ekñenañ kegogak sokñanik tati Zisas ektitimti tapmambien. Imbi ekñen ke eweñañ Galili msalen gwaenen mâpmanti mukulem mampemtemien. ⁵⁶Ekñen kemagengatnañ kwilin Malia Makdala mkaengatnañ ma Malia Zemsmak Zosep egegat mamit ma imbi ñen Zebediyet imbiñañ.

Zisas sekñañ nanañ enzuñañ bempewien

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Zân 19:38-42)

⁵⁷Âpme gasim beme an mânep milawatnañ temañ ñen kwitnañ Zosep mkañañ kwitnañ Alimatia ek kegok Zisasiyet nemuñañ mamtan egañ koti ⁵⁸Pailletmagen meti Zisas sekñañ mmet bembeyet yañkwesime Paillean kasa kuku anene ekñenañ Zisasiyet sekñañ ke Zosep sasayelen diindoye. ⁵⁹Kegok mme Zosewañ mtoti sañgum alakñañ sumuñpeye. ⁶⁰Kegok mpemti ikñañgalen sum alakñañ penañ nanañ palakñañ keñan kakalimpeyeen keyet keñan Zisasiyet sekñañ bempemti nanañ temañ ñen wililime meti sum zetnañ bekek tapme mege. ⁶¹Âpme Malia Makdala mkaengatnañ ma Malia ñen egełañ zimoselit sumeset ektapmambun.

[¶]27:51 Keyet yañañ amnañ nin ilak Kawawaññmagen ñep mebegalen piliñ sokbeye.

Kasa kuku an ekjenaj sum damuŋ tabien

⁶²Âpme msejan Sabat tagoŋgo kan beye keyet sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ma Palisi ekjenaj Pailletmagen meti ondekti ⁶³ekjenaj pigok zewien, “Amobotnaŋ, an dâsukitoŋ egaŋ alik mamtanen zet delaŋ zeye, ‘Bet mulup mimi tuk delaŋ zeme neŋ ewe belak zem wabap.’ Kegok zeye ke nin nânup. ⁶⁴Keyepmti mulup zet indamane sum ekdamuŋ mtapme bet mulup mimi tuk bewe. Mneti nembajane ekjenaj meti sekraŋ kambu mkwawebepgat ma am ekjenaj gakikiengatnaŋ belak zem walep koke zewepmagengat ke damuŋ mbanup. Zet alik mamti zeye keyaŋ dâsuki penaŋ bein keyaŋgulak zet dâsuki temaŋ penaŋ bam sokbesâpm keyaŋ dâsuki kukraŋgat ke sebempesâpm.” ⁶⁵Zet ke kasa kuku ekjenaj zeme Pailelaŋ ekŋengat kapigok zeye, “In kasa kuku an notnaŋ indatetimti sum weyaŋti penaŋ damuŋ mseip.” ⁶⁶Kegok zeme ekjenaj met sum weyaŋti damuŋ mimiyelele kasa kuku an indemti nanaŋ sekekek ke welime mekindiŋ zeme tegaŋ melim kwalim mbien mneti amnaŋ tek ke mpemti kambu mmeseipmagen nâmti piliŋ zampewien.

Zisasiyaŋ gakikiengatnaŋ wage

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Zân 20:1-10)

28 Âpme Sabat tagoŋgo kan delaŋ zeme msejan Sonda tambuŋan msat tapmsame msame Malia Makdala mkaengatnaŋmak Malia ŋen kemak Zisasiyelele sum eksât mebun.

²Âpme Amobotnaŋgalen ensel ŋeŋaŋ kululuŋengatnaŋ kwatoge keyepm mâkinaŋ temaŋ memendepmak mge. Ensel keyaŋ kwatoti sumen ke meti nanaŋ sekekek mâtâpemti keyet dukraŋ totapmaŋge. ³Ensel ek sepemaŋ am-

beyak nembonŋ ma sâk miayakraŋ satnaŋ leŋganaŋ penaŋ. ⁴Âpme kasa kuku damuŋ tabien ekjenaj egat kiŋgagat omba mti selin belin omba wendime katik katik sim gakikiŋaŋnok msalen tokutumti wembien.

⁵Kegok mme enselaŋ imbi egegat pigok zeye, “It kiŋgagapiŋ. Ke neŋ nâyap, it Zisas tewen kukuŋaŋ egat tati-malup. ⁶Ek kapi ku taziŋ. Ek itnaŋaŋ zeyenok belakzem walep. Pien koti mundumaŋ bewienen egit. ⁷It sakwep kapiyak meti nemuŋane pigok diindoseip, ‘Eklak gakikiengatnaŋ walep. Mti egaŋ ŋeŋaŋ bemindemti Galili msalen alak mezin in ke meti ekseip!’ In neŋ zet diindowan ke nâit!”

⁸Kegok mti egeleŋ kiŋgagat ma oloŋen temakwep nâmti sum sakwep katikpemti nembajane ningat zapat dinndosât winde bembekak mebun. ⁹Âpme Zisasiyaŋ egat memendepmak idaikti diidoeye, “Tambuŋan penaŋ, keŋ sewakraŋ itmak tasem.” Zeme egeleŋ ekmagen koti setnaŋ ambepumti sesewatsawun. ¹⁰Kegok mmalut Zisasiyaŋ egegat diidoeye, “It ku kiŋgalit. It meti nembanne ekŋengat zemalut ekjenaj Galili daen meti ke menaikbep.”

Kasa kuku ekjenaj damuŋ tabien keyet zapat mbien

¹¹Âpme imbi egeleŋ selen tapmepmalu an kasa kuku sum damuŋ tabien ekjenmagengatnaŋ notnaŋaŋ gilik zemti Zelusalem mka teman meti sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ekjen kwitnaŋ kwitnaŋ sambe sokbeye keyet zapatnaŋ mbien. ¹²Zapat ke mme sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ekjenaj nâmti sesewat mka temaŋgalen an damuŋ ekjenmak ondekti zet zemtâmpewien. Kegok mti kasa kuku ekjen mânep makukuŋaŋ temaŋ penaŋ indamti ¹³pigok zewien, “In

am pigok diindoseip, ‘Nin meluk tawemann nembrañeyañ tambuyet koti Zisasiyet sekñañ kambu mmelo.’¹⁴ Âk Loma ekñengalen amobotñañañ zapat kapi nâsem beme nin ñep zemann nâsem. Âpme in keyet yayañ ku mseip.”¹⁵ Kegok zeme kasa kuku ekñañañ nâme ñep beme mânewin timti zemâtâtindawienok zemebien. Kok keyepmti zapat kapiyañ Zuda am ekñenmagen palakñañ beyeyañ pigogat ewe tazin.

**Zisasiyañ nemuñanemagen
sokbemindaye**

*(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Zân
20:19-23; Nembayelen Muluwin 1:8)*

¹⁶ Âpme nembrañane 11 nin Galili msalen meti kalañ ñen Zisasiyañ ikñañ

zemâtâtndaye ke mebenn.¹⁷ Meti ikñañ aikbenn ya nembrañeyañ nin dundum sawennañgut notñañañ egañ gakikiengatñañ wage keyet keñ zut mbien.¹⁸ Mme Zisasiyañ sokñañ koti zeye, “Winde sambe kululuñ keñan ma msat palen Kawawañañ neñ name delañ zenzeñañ.¹⁹ Keyepmti in msat katañ meti am sambe Kawawangalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zikat indame nâgât nâmkiñpeme Kawawañ Bipm ma nâgât kwitnnan ma Emetak Teñ ningat kwitnnan tu zulutindewep.²⁰ Mti neñ kwitñañ kwitñañ sambe zemâtâtindawan ke gawepupuyelen kekok zikat indawep. Âpme neñ zema nâit, neñ kan katañ inmak kwesiñ kwesiñ mamti tapmanepema kan delañ zenzeñañ bewe.”

Mak

Magañ Zisasiyet yañañ meluwañ kapi mge

Mak ek Zisasiyet nembrañane ekñen-galen mañeengatnañ yek. Ek Pâlyet not-nañgat donañ. Egat kwitnañ ñen Zân Mak makuip. Ek Zelusalem mkaen sokb-eye kogogapmti Zisasiyañ zigok mamk-wakwatnañ e nâmâtâtîm tati keyet ketañ kuye. Ma Zisasiyet nembrañane ekñen-magengatnañ zet notnañ nânge kemak temakwep timtusum kuye. Makgat don-añgat kwitnañ Banabas (Kolosi 4:10) kegapmti egañ Pâlmak donañ idamâti Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ kapi kumbeme am Zuda mañgeen ku sokbe-mberañmagen mege (Nembayelen Mu-luwin 15:38-40).

Kan egañ buñam zapat kapi kuy-
een am Loma msalengatnañ amobot-
nañañ egat kendenan mambien ekñe-
nañ an winde toñ ekñengat nâme
mobotnañ mambemtangapmti Zisasiyet
yañañ an winde toñ Kawawañmagen-
gatnañ koge kekok kuye. Magañ Zisa-
siyañ mulupmañ Bipmañ Kawawañañ
zempeme kogeen yañbemti mgeen sak-
wep sakwep mimiñañnok kogok kuye.
Egañ meluwañ mgeen zet kabonj sambe
aikbek: “Mimiñak”, “Mmambeyegak”,
“Patañ zemti keyegak”. Zet notnañ zet
timtâmti zenzeñañnok kumâge. Zisa-
siyañ msalen koti mañgeyelen ma gakik-
iñañ ma gakikiyengatnañ wage keyelen
zet zapatnañ omba mge.

Zet ñotekñañ temañ kapigogañ Mak-
galen buñam zapat keñan talip:

1:1-8 Zân an tu zulutindendeñañ
mulupmañ yañbeberañ

1:9-11 Zisas Zânañ tu zulutpeye

1:12-13 Zisasiyañ Sadangalen teti-
maemaen moti ku sukñañ beye

1:14–6:29 Zisasiyañ Galili msalen
Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ
zemkawañ beye

6:30–9:32 Zisasiyañ Galili msalen
Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ
mulup mdelañpepeyelen bududuk beye

10 Zisasiyañ Zudia msalen Kawawañ-
galen Zet Zapat Dolakñañ zemkawañ
beye

11-15 Zisasiyañ sindem timti gakik-
iñangalen zet zapat

16 Zisas wawatnañgalen zet zapat

**Zân tu zululut anañ Kawawañgalen
Zet Zapat Dolakñañ zemkawañ beye**

(Matiyu 3:1-12; Luk 3:1-18; Zân 1:19-28)

1 Zânañ Kawawañgat Nemuñañ Zisas
Kilaisiyelen Zet Zapatnañ Dolakñañ
kapi yañbemti ku zemsokbeye.
²Kwitnañ kwitnañ kapuk sokbembeyet
Kawawañgalen golañ zenze an
Aizayañ eweñan baen meluwañ pigok
mge:

“‘Nânik!’ Kawawañañ zet pigok zeye,
‘Neñ buñam zapat zenzenn an
ñen zempema egañ koti ñeñañ
bemindamti selin weyañindewe.’
(Malakai 3:1)

³An ñeñañ msat tuñgupman kwizet
kapigok takuin, ‘Amobotnañgat set-
nañ weyañme doañañ bak.’” *(Aizaya
40:3)*

⁴Zet keyet katañ Zân tu zululut anañ
msat tuñgupman sokbemkawañ beme
am sambeyañ ekmagen meti yomen-
gatnan keñin gilik zemti tu zulupme
Kawawañañ yomin zemzulutindendeyet
mandiindomtan. ⁵Âpme Zudia msalen
ma Zelusalem mka teman am mambien
ekñen sambeyañ ekmagen âlâk zem meti
mama mimiñin bekañañ ke zemsokbeme
Zânañ Zodan tuyen tu zulutindeye.

⁶Âpme Zânañ ikrñañ melakanduñañ
teepmañ kamel keyet zupmañañ
weyañañ ke peme topme bitimañ
soñgom sekñañañ weyañañ pemanen

zamamtan. Âpme meunjaŋ gwidek ma bizik tunjaŋ mee ke timti manimamtan. ⁷Egaŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ kapigok am zemkawaŋ bemindaye, “An bamnanen takozin, ek windenjaŋbeŋ penaŋ, ek bekeboŋ neŋ bukaboŋaŋ eleŋaŋ timpema ŋep ku bewe. ⁸Neŋ belak in tu etaŋ manzulutindeyap. Yaŋ egaŋ iŋkaŋ kobeen Kawawaŋgalen Emetak Teŋ ke indame tiwep.”

Zânaŋ Zisas tu zulupe Sadaŋaŋ tetipeye

(Matiyu 3:13-14; Luk 3:21-22, 4:1-13)

⁹Kan keyet Zisasiyaŋ Nasalet mkaengatnan Galili msalen kopataŋ zemti Zân-magen mepme Zânaŋ Zisas Zodan tuyen tu zulupeye. ¹⁰Zulupeme Zisasiyaŋ tuyengatnan kwapme kwapme keyegak kululuŋ ŋandem tapme Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ sasakandenombe keboŋ bemti ekmagen toge. ¹¹Topme kululuŋengatnaŋ zet ŋen kapigok toge, “Geŋ nâgât Nemun dolakŋaŋ penaŋ. Neŋ gâgât gogot penaŋ mamiap. Geŋ nâgât keŋ mamim oloŋen bemnenik.”

¹²Zemdelajaŋ zeme keyegak Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ Zisas peŋpeme msat tunŋupman igak mege. ¹³Meti ke kasup 40 kekok soŋgom kukŋaŋbeŋ didikŋangatnaŋ ekŋengat tunŋuwinan meti mame Sadaŋgalen tetimaemae sambesokbemsaye yaŋgut egaŋ katikŋaŋ bemti tage. Kekok mme Kawawaŋgalen ensel kululuŋengatnaŋ ekŋenaŋ kot mukulem mpewien.

Zisasiyaŋ nembajane yaŋbemti zulak zulak indatiye

(Matiyu 4:12-22; Luk 4:14-15, 31-37, 5:1-11)

¹⁴Âpme amobotnaŋ Elolaŋ Zân mka katikŋaŋ peme tage. Kan keyet Zisas ek Galili msalen meti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ am sambesok ¹⁵pigok manzemzikat indametan,

“Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama kan bududuk bein. Keyet yomengatnan keŋin gilik zemti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ nâmti nâmkijpeit.” Kekok mandiidometan.

¹⁶Yaŋ misenjen Zisasiyaŋ Galili tundra ganzenaset wapme wapme metneti Saimonmak datnaŋ Endulu egeleŋ tundraen aŋgalayet eleŋgolamidanaŋ gala tatimalut idige. An zut ke mulwit ŋotekŋaŋ aŋgala titi mulup ke mamtemun. ¹⁷Yaŋ Zisasiyaŋ metneti idikti pigok diidoeye, “An zut, it neŋmak kopmalu meti neŋ aŋgala matilup kekok am timti neŋmagen tusum indendeyelen mulup ke zikat idawap.” ¹⁸Zeme egeleŋ nânâŋak eleŋgolamit mee pi timalu temepme keyegak wati Zisas mâpmebun.

¹⁹Belaknik bugan dati meti naman Zebediyet nemulatnenet Zemsmak Zân idaige. Egeleŋ kekok waŋgaŋidan tati eleŋgolamit taomkekmalu ²⁰idikti keyegak kwizet idakumtetime nâmti biwit Zebedi ma mulup an notnaŋ waŋgaen tabien ekŋen katim indemti kot Zisas mâti mebun.

²¹Meti ekŋenaŋ Sabat tagoŋgo kanen kan keyet Zisasiyaŋ nembajane ekŋen ke indatime Kapaneam mkaen moti Zuda ilinaŋgalen sesewat mkaen moweti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ am zemzikat indammege. ²²Âpme amnaŋ zetnaŋ ke nâmti zet zenzeŋangat nâmtetem omba penaŋ mbien. Zisasiyaŋ naman zii zet zikat indanda an ekŋenaŋ zet manzemtemienen e silim indemti windenjaŋbeŋ zemzikat indammege.

²³Âpme an ŋen we bekanajaŋmagaŋ totapmaŋgeyaŋ wat kaŋkaŋ temaŋ kumti zeye, ²⁴“Zisas Nasalet mkaengatnaŋ, geŋ eneyet kot omenzaŋ ndamti ndawalesâgât tapmnik? Geŋ

Kawawanmagangatnaŋ An Teŋ penaŋ ke nâmtâŋgeyap.”

²⁵ Zeme Zisasiyaŋ we bekaŋaŋ an keŋan tage keyet zemkulumpemti zeye, “Geŋ zet sambe mimipiŋ buzak angat keŋangatnan kwati belakŋan met!”

²⁶ Zeme we bekaŋaŋaŋ an bekaŋ piwan sekŋaŋ windeŋaŋbeŋ mbutemti kaŋkaŋ temaŋ penaŋ kumti an keŋangatnan kwati mege. ²⁷ Âpme am tabien ekŋenaŋ nâmtemtem penaŋ mti ilinak met zenâ zenâ mti zewien, “An kapi kwilekiyet set alakŋaŋ penaŋ zikat ndame ekuwa? An kapi we bekaŋaŋ ekŋen zemindeme mebegalen keyet windeŋaŋ tasingapmti zetnaŋ zeme gawepumti mezin.”

²⁸ Âpme keyet zapatnaŋaŋ sakwep penaŋ Galili msalen ilindiŋ palakŋaŋ bemekopme am sambeyaŋ nâme delaŋ zeye.

Zisasiyaŋ am zawatmak sambe weyaŋindeye

(Matiyu 8:14-17; Luk 4:38-44)

²⁹ Zemsmak Zânaŋ Zisasmak ilinsakwep Zuda ilinaŋgalen sesewat mkaengatan totti Saimonmak Endulu egegalen mkaen mowebien. ³⁰ Âpme Saimongat tatnaŋ imbi zawat sek kikip temaŋ tapmme keyet zapatnaŋ Zisasiyet ³¹ dundume nâmti egaŋ mka keŋaŋ tawemaŋgaen ke meti betnanen atamti mwapme keyegak zawat sek kikip bepiwan katikpeme wati timumuluŋ indaye.

³² Mti tatnepeme msat tambusât tapmme am notnaŋ ekŋenaŋ noline zawatmak ma we bekaŋaŋinmak indatimti Zisasmagen kopmâbien. ³³ Kogogak mka keyetnaŋ am mee piyaŋ ilinsakwep mka dembusegeset pi met gak zemti tabien. ³⁴ Âpme egaŋ an zawalin sepem igak igak ma we bekaŋaŋinmak mâtindeme we bekaŋaŋ ekŋenaŋ Zisasiyet

yaŋaŋ nâmtâpewiengapmti egat yaŋaŋ ku zemsokbembeyet zemkulumindeye.

³⁵ Mulup ke tapmmetneti weŋge yaŋ tambuŋan penaŋ ewe msasapiŋ tapme Zisasiyaŋ wati mkaengatan totti msat kwisak piŋan penaŋ igak metati dundundu mulup tapmimaŋge. ³⁶ Âpme Saimonmak am notnaŋ tabienyaŋ Zisas mâti mebien. ³⁷ Meaikti zewien, “Zisas! Am sambe ekŋenaŋ gâgât tatimalip.”

³⁸ Zeme Zisasiyaŋ pigok diindoye, “Neŋ Kapaneam mka ke wa belak ku pemkola, ke nin mka sokŋanik notnaŋ tapmezinen ke meti Zet Zapat Dolakŋaŋ eyo diindondoyet nâmti kola.”

³⁹ Âpme Galili msalen mka kataŋ tokwati Zuda ilinaŋgalen sesewat mkaen meti Zet Zapat Dolakŋaŋ diindomti am notnaŋ we bekaŋaŋaŋ keŋinan tatatnaŋ eyo mâtindeye.

Zisasiyaŋ an ŋen liŋgit satnaŋaŋmak mme ŋeluye

(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Âpme an ŋen liŋgit satnaŋmaganaŋ Zisasmagen kotpedondom samti pigok yaŋkwesiye. “Amobotnaŋ, geŋ ŋep weyaŋneneyelen nânik beme liŋgit satn kapi mmene ŋeluk.”

⁴¹ Zeme Zisasiyaŋ an ke ekti egat kembeŋ penaŋ nâmti betnaŋaŋ sekŋanen timakti zeye, “Ŋep nâmgeyapgat liŋgidi ŋepbak!” ⁴² Kogok zeme keyegak liŋgit satnaŋaŋ piwan ŋelume sekŋaŋ dolakŋaŋ beye. ⁴³⁻⁴⁴ Âpme Zisasiyaŋ an keyet zeye, “Geŋ meti am ŋengat sedi dolakŋaŋ bep keyet zet zapatnaŋ ku diindomane nâseip. Geŋ belak buzak meti sâpe sâpe bumbu an ekmagen mepmane egaŋ sekdi weyaŋ wilingim gikme delaŋ zeme geŋ eweŋan baenen Mosesiyaŋ sâpe sâpe zigoset bambuyelen meluwaŋ mge keyet kataŋ Kawawaŋgat sâpe sâpe bumane amnaŋ liŋgit satnaŋdi dolakŋaŋ bep keyet yaŋaŋ nâseip.” Zisasiyaŋ zet windeŋaŋbeŋ kekok zemti keyegak zem-

peme mege. ⁴⁵Yangut an piwan se-len mepmambe dolakñaj beye, keyet zet zapatnañ am sambe diindom mege. Keyepmti Zisasiyañ mka teman am sambeyañ kot bemisikti bembuluñ tabien. Keyepmti egañ igak msat tunğupman meti âlâk gâlâk tapme am mka ñande sambeyañ ekmagen kopmâbien.

**Zisasiyañ an wesij
ñen mme dolakñaj beye**

(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)

2 Zisasiyañ mameti ewe gilik zem Kapaneam mka teman kopatañ zeme amnañ buñamañ nâmbien. ²Nâmti am sambeyañ kot mka keñan ma set dembiseen meti gak zem tapme Zisasiyañ Zet Zapat Dolakñaj tadiindomange. ³Diindomambe tapme an zulak zulagañ an wesij luanzamti Zisasmagen kobien. ⁴Koti ekme am sambeyañ misik tabiangapm Zisasmagen sokñan kokogatkwindemti mka nukñan moti Zisastageen penañ ke mka ñokñaj ampambelañ taiñañ ke asekbem asekbem mti aimboñan an wesij ke luanjañ melesij tegen timtapme âlân âlân peme towege. ⁵Zisasiyet kandañan towepme Zisasiyañ nâmkijpepeñin kaliñañ ke ekmâtâti awesinggat zeye, “Nemun, gâlen yomdi katikpeyap.”

⁶Zeme zii zet zikat indanda an notnañ tapmambien ekñañ zet ke nâmti keñañ kapigok otnâmbien, ⁷“An kapi Kawawañgat zet mobotnañ penañ min! Msalen an ñen yom katikpeyelen windañ ku tazin; yom katikpepe mulup e Kawawañgalen etañ!”

⁸Nânâ keboñ otnâme keyegak Zisasiyañ keñañgat yañañ ekti pigok diindoye, “Kwilekiyet in nânâ bekanaj keboñ keñinanen taotnâip? ⁹In nâme an wesinggat zet zigok zenzeyelenañ eleñ beleñ bein, ‘Yomdi delañ zein’; ma ‘Wati luendi gapumti met keyañ bein?’ ¹⁰Pi Angat Nemuñañ neñ keyepmti neñ

msalen am yomin katikpeyelen Bien Kawawañaj windennañgayañ tatnain, ke mma in nâgât yaññ nâmâtâtâtgalen miap.” Zemti awesingmageset ekti zeye, ¹¹“Geñ wati sinkwilimbañdi ambepelet timti mkandan met.” ¹²Zeme egañ wati keyegak sinkwilimbañaj ambepelet timtoti tambağumen mepme am sambeyañ ekti nâmtemtem temañ penañ mti zewien, “Nin muluwañ kapi mamanamañ penañ sokbeme eknup. Zemti Kawawañgat kwitnañ mwati sesewatpewien.”

**Zisasiyañ an ñen kwitnañ
Liwai zemtetiye**

(Matiyu 9:9-17; Luk 5:27-39)

¹³Egañ mulup ke mme delañ zeme mka petapme toti ewe Galili tundua ganzenan negak mepme am sambeyañ ek ekti kot ondekti bembuluñ tapme egañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñaj zemzikat indammge. ¹⁴Tadiindonetiti toti met Alipiasiyet nemuñañ Liwai takis mânep mkaen totati mulup tapmme ekti zeye, “Geñ kopmane medi.” Zeme keyegak mulupmañ bee pem wati toti koge.

¹⁵Koti Zisas aikme ilinsakwep meti mkañan patañ zewien. Âpme Zisasiyañ egalen mkaen ke moti meu tatnime am takis mânep timti butnañ kambuñajmak ilinañgat matimtemien ekñañ ma am yomtoñ ekñañmak Zisas ikñañgat nemuñane ilinsakwep keyegak motati tu meu tatnimambien. ¹⁶Mme Palisi ekñengalen mangeengatnañ an zikat indanda notnañaj meti Zisas nemañaneyet indayanğkwesiwien, “Kwilekiyet Zisasiyañ tu meu am yomtoñ ma an mânep takis butnañ kambu matip ekñañmak pi tati tatnin?”

¹⁷Tazeme Zisasiyañ nâmti pigok diindoye, “Am zawatpiñ ekñañ doktamagen ku mamelip, zawatmak ekñañgut doktamagen mamelip. Sepem kegogak neñ wan am ilinañgat nâme

teŋ mambein ekŋen indatitiyet ku toban. Am yomtoŋ ekŋen yominangatnan gilik zemti indatitiyelen toban.”

¹⁸Zuda am ilinaŋgalen set Kawawaŋgat sesewatsasâti tu me u mee manzemkulumpemmatatemien. Kegogak kan ŋengat Zân tu zululut anmak Palisi ekŋengalen nembayaŋ me u zemkulumpemti tapme am notnaŋaŋ Zisasmagen koti yaŋkwesiwien, “Zân tu zululut anmak Palisi ekŋengalen nembayaŋineyaŋ me u zemkulumpemti matalip âtnaman gâlen nembayaŋ kego eneyet ku mip?”

¹⁹Yaŋkwesime Zisasiyaŋ pigok diindoye, “Neŋ ekŋenmak talappagpmti ekŋenaŋ oloŋen mti tu me u zemkulumpemti belak ku talip. Âpme neŋ an ŋenaŋ mege keboŋak an keyaŋ imbiŋaŋmak bet butete kanan beme notnane meuyet indamandame koti me u ninipij belak ku matalip, ekŋenaŋ tu me u nimwianŋi oloŋen mamip. ²⁰Yaŋ maneti kan daŋgome an ke notnanemak tatnepeme kasa ekŋenaŋ kot mandamti mepme kan keyet kembeŋ mti tu me u ninipij ŋep zemkulumpemti tabep.

²¹Mka tokan tuŋgupmanen etimbembeŋaŋ alakŋaŋ atimti ku weyaŋ bek. Weyaŋsât tapmnepe mane egaŋ bululuŋ zemtobodak. Keyepmti alakŋaŋ etaŋaŋ mpemane dolakŋaŋ kalinaŋ tadak keboŋ. ²²Ma am ŋenaŋ singapoŋ sâŋsâŋ busât selik telepmaŋen bunak beme pululuk zemti mulatnak. Keyepmti selik alakŋanen bunak beme egaŋ epeepij; dolakŋaŋ zinak!”

Sabat tagoŋgo kangalen zet

(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³Sabat tagoŋgo kan ŋengat Zisasmak nembayane ekŋenaŋ set wit mulup tuŋgupmaset meti Sabat tagoŋgo kan keyet keŋan kwileki ŋen ku mimiyelezenzenŋaŋaŋgut nembayane ekŋenaŋ mepmambe wit katnaŋ notnaŋ belinaŋ

tapmâtâtnimepmbien. ²⁴Âpme Palisi ekŋenaŋ indikti Zisasiyet pigok yaŋkwesiwien, “Zisas, pi ekbak, nembandine ekŋenaŋ Sabat tagoŋgo kangalen set bembeyaŋ notnaŋ pi kwilekiyet taŋgosoip?”

²⁵Zeme nâmti Zisasiyaŋ pigok indayaŋkwesiye, “In yeŋsokŋ Dewit ma anene meuyet olati meluwaŋ ku miminaŋ mbien. Ke papiaen muluwaŋ miminaŋ e in ku mamaŋ nâip? ²⁶Abiatayaŋ sâpe sâpe bumbu an ŋenaŋ mange kan keyet amobotnaŋ Dewilaŋ Kawawaŋgalen sesewat mkaen moti Kawawaŋgat zikatnan nupmamaŋ bembeyaŋ ke mnimti anene notnaŋ indame nimbien. Nupmamaŋ ke am belakŋaŋaŋ ku manimtemien. Sâpe sâpe bumbu an ekŋenaŋ etaŋ matimnimtemien keyaŋgut ekŋenaŋ meuyet penaŋ gakimti kileŋ ke anene timkotindame nimbien.”

²⁷Zet zapat ke mimindamti zeye, “Amgapmti Kawawaŋaŋ Sabat tagoŋgo kan ke mme sokbeye. Wa Sabat tagoŋgo kan keyepmti Kawawaŋaŋ am ku indaweyaŋge. ²⁸Angat Nemuŋaŋ neŋ Sabat tagoŋgo kan ma kwitnaŋ kwitnaŋ sambe wein kapiyelen Amobotnaŋin mayap.”

Zisasiyaŋ Sabat tagoŋgo kan sutnateman an betnaŋ seleuunaŋ ŋen weyaŋpeye

(Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)

3 Zisasiyaŋ ewe gilik zemti Zuda ilinaŋgalen sesewat mkaen negak moti an betnaŋ seleuunaŋ ŋen tapme ege. ²Âpme Palisi notnaŋ tabien ekŋenaŋ Zisasiyaŋ an kapi Sabat tagoŋgo kanen kapi weyaŋpeme ekti wapmet zelen pesenup, zemti ekdamuŋ mtabien. ³Âpme Zisasiyaŋ an betnaŋ seleuunaŋgat zeye, “Geŋ wati ŋenaŋ pienen kwatat.” ⁴Zemtetime motapme Zisasiyaŋ am pigok indayaŋkwesiye, “Sabat tagoŋgo kanen mulup dolakŋaŋ

mimiyelen ma bekanaj mimiyelen am mamañin ewe weyañindendeyelen ma indawalapme gakikiyelen? Ze zeme nâmbi.” Indayañkwesime ekñenañ zelinpiñ buzak tabien. ⁵Âpme amnañ keñ katik mme Zisasiyañ nâme ñep ku beme ñenzinziñmak tokwaindikti an betnañ seleuunañgat zeye, “Bedi mututut.” Zeme betnañ mututupme betnañwan dolakñañ beye. ⁶Ke mme Palisi ekñenañ sesewat mkaengatanan toti meti keyegak amobotnañ Elotgat mukulem mimiñane ekñenmak ondekoti, “Set zigoset aikti Zisas kumann gakiwe,” zemti zemkabewien.

Am sambe penañ tundua ganzenan ondekbien

⁷⁻⁸Âpme Zisasmak nembrañane ekñenañ Galili tunduaen mesât mme Galili msalengatanan am sambe penañañ indikti indamâpmebien. Mepme am sambe Zudia msalengatnañ ma Zelusalem mka temañgatnañ ma Idumea msalengatnañ ma Zodan tu nembetgatnañ ma Taia ma Saidon mka temañ keyet nembet nembet mka isisikñañ notnañgatnañ am sambe penañañ Zisas mulup mimiñañgat zapatnañ mekopme nâmbiangapmti ekmagen ondek kopmâbien. ⁹Am sambeyañ kot bembulunñti Zisas neñ ekbi geñ ekbi mti Zisas bekan mañgalañpeme weweyelen mbiengapmti nembrañaneyañ wañga ñen sakwep aiksasayet zeye. ¹⁰Zisasiyañ am sambe maweyañindemtangapmti am zawatmak sepem igak igagañ koondakti Zisas timekti dolakñañ bembeyet âmandamti dopmañ âtâpe dopmañ âtâpe mti mañgalañpeme weweyelen mge keyepmti, “Wañga aiigat,” ke zeye. ¹¹An we bekanañinmak kwep kwep ekñenañ Zisas zimosetnañ kot ekti kandañan

tokutumti ñagak temañ palen tazemambien, “Geñ Kawawañgat Nemuñañ.”

¹²Âpme Zisasiyañ we bekanañañ egat kegok zemkawañ kumbembeyelen zemkulumindeye.

Zisasiyañ an 12 ombemindeme Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zempalakñañ bembeyet zemindeye

(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³Âpme tunduaengatanan am notnañ Zisasmak ilinsakwep kalañan mobien. Motati Zisasiyañ am kwiyet nâme ñep beye ekñen ke indazemandame ekmagen kopme ¹⁴⁻¹⁵¹² ekñen pi ikñañmak mamayelen indaombemti an Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ zempalakñañ bembe an zenzeyelen ma we bekanañ indapmobogalen zemindemti winde indaye.

¹⁶An ekñen keyelen kwilin kapigok:

Saimon (kwitnañ ñen Zisasiyañ Pita kuye) ma

¹⁷Zebedi nemulatnenet Zemsmak meniñañ Zân egelañ ñenzinziñ mti kwizet ñagak temañ makumtemun, keyepmti Zisasiyañ egegat kwilit Boaneges kuye. Kwit keyet yañañ ningalen zeleset gilik zemann kululuñ kwisak kegok bein.

¹⁸Ma Endulumak

Pilip ma

Batolomiyumak

Matiyu ma

Tomasimak (Alipiasiyet nemuñañ)

Zems ma

Tadiasmak

Saimon Zelot^{§§}

¹⁹ma Zuda Iskaliot mkaengatnañ. An keyañ maneti bam Zisas zemkuye.

§§3:18 Kwit keyet yañañ Matiyu 10:4 ekbak.

**Amnaŋ Zisasiyaŋ mulup we
bekanaŋ ekŋengat ŋeŋaŋin
Beelsebulmak tapm kegok zewien**

(Matiyu 12:22-32; Luk 11:14-23, 12:10)

²⁰ Meti mkaen motapme am sambeyaŋ ekti ewe kobem misik tapme keyepmti Zisas nembraŋane ekŋenaŋ tu meu niniyelen set ku sokbemindaye.

²¹ Âpme Zisasiyet mamnotnaneyaŋ zapatnaŋ ke nâmti, “An pi keŋaŋ kilom beme mene tapm,” zemti aiksât mebien.

²² Âpme zii zet zikat indanda an notnaŋ ekŋenaŋ Zelusalem mka temangatnaŋ koti Zisasiyet zewien, “An kapi Beelsebul* keŋaŋ tazin.” Ma am notnaŋaŋ zewien, “An kapi we bekanaŋ ekŋengalen ŋeŋaŋinaŋ winde same we bekanaŋ ekŋen am keŋinangatnan tapmâindeme melip.”

²³ Zeme Zisasiyaŋ nâmti am ekŋen ke indamandame kopme bemzenze zet ŋen kapigok diindoye, “Sadaŋaŋ zigoset Sadaŋ ikŋaŋak mâpme medak?

²⁴ Ma msat kweggalen am maŋgeyaŋ kalaŋti âmandawiek beme msat kwep am maŋge keyaŋ windenjinbeŋ ku tabiek. ²⁵ Ma mka ŋen keyet keŋaŋ amnaŋ kalaŋti âmandawiek beme mka keyet kwitnaŋ bekanaŋ benak. ²⁶ Âpme Sadaŋgalen mulup an ekŋenaŋ epeemti ilinak âwiek beme windembeŋ ku tabiek ma ekŋengalen mamaŋin dolakŋaŋ ŋep ku tatnak.

²⁷ Âpme an ŋen windeŋaŋbeŋ penaŋ e nâmtiŋgut kwindiŋ moti milawatnaŋ kilom kambu ku matip. Egaŋ ŋeŋaŋ an katikŋaŋ beke ambeti setnaŋ betnaŋ zampeme tadak beme ŋep milawatnaŋ tinak. Bemzenze zet kapi Sadaŋgat zenzeŋaŋ. Sadaŋ ŋeŋaŋ ambeti zampeme tapmeŋgut we bekanaŋ am keŋinan talip ekŋen ke ŋep indamâbâgalen.”

²⁸⁻³⁰ Amnaŋ Zisasiyet, “We bekanaŋ keŋaŋ tazin,” kegok zewiengapm Zisasiyaŋ zet kapi zeye, “Neŋ zet kapigok penaŋ zema nâit, amgalen mama mimi bekanaŋ sambe ŋep katikpepeyelen ma Kawawaŋgat zet mobotnaŋ mimi keyelen yom kegogak ŋep katikpepeyelen. Neŋ Emetak Teŋaŋ winde name we bekanaŋ taindapmâlapgapmti Emetak Teŋgat zet mobotnaŋ zenze keyelen yom ŋep ku katikpepeyelen. Yom ke delaŋ zenzeŋepiŋ tapmetnepeme yom keyet dopmaŋ time delaŋ zewe.”

**Am Kawawaŋgalen
zet maŋgawepuwen
Zisasiyet sipbutnaŋene**

(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹ Âpme Zisasiyet mamnotnane ekŋenaŋ mka solonan baen kotati Zisasiyaŋ kwatotogat zepeme mopme tapmambien. ³² Zeme am sambe ekmak mka keŋaŋ tabienyaŋ Zisasiyet zewien, “Mamnodine ekŋenaŋ zupman baen kotati gâgât tazeip.”

³³ Zeme egaŋ am ekŋengat pigok indayaŋkweysiye, “Kwiyaŋ nâgât mamnotnne beip?” ³⁴ Zemti am tabien ekŋen meindik koindik mti zeye, “In talip kapiyaŋ nâgât mamnotnne penaŋ beip! ³⁵ Am ekŋen Kawawaŋgalen zet maŋgawepup ekŋenaŋ nâgât mamnotnne penaŋ beip.”

**An ŋenaŋ alialik katnaŋ time
megeyet bemzenze zet**

(Matiyu 13:1-17; Luk 8:4-10)

4 Âpme Zisasiyaŋ ewe Galili tundua ganzenanak meti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ tazemzikat indame am sambe penaŋaŋ koti bemisik tabien-gapmti egaŋ waŋga ŋengat moti tu palen tapme amnaŋ tu ganzenan gambibigen

*3:22 Beelsebul ek we bekanaŋ ekŋengalen an ŋeŋaŋ beme an. Zuda am ekŋenaŋ Sadaŋgat kegok manâmtemien.

totabien. ²Tapme egañ bemzenze zet zemti nânâ sambe zemzikat indameti bemzenze zet ñen kapigok zeye,

³“Nâip, an ñenañ wit katnañ muluwen meti timtetelime mekoge. ⁴Âpme katnañ notnañ bululuñ zemti selen totemepme ageyañ koti ekti nimbien. ⁵Âpme katnañ notnañ bululuñ zemti msat nanañ palen toge. Ke msat isikñañ bugan bududuk gwaen nanañ palen etañ tageyepmti dukñañ sakwep patañ zemkwage. ⁶Yañ kasuwañ kwageen kan keyet kindiñañ msalen baen penañ ku tototnañgapm zime gakiye. ⁷Âpme katnañ notnañ bululuñ zemti didik nusi keñanen toti kwakwat e ñep kwage yañgut nusi kwati minzilime eiñeiñ siye. ⁸Âpme katnañ notnañ bululuñ zemti msat kelakñañ temanen togeyepm penañ dolakñañ epeem kwat temañ bemti tepmañ notnañgat katnañ 30 sokbeye. Ma tepmañ notnañgat penañ 60 sokbeye. Ma tepmañ notnañgat penañ 100 sokbeye.” ⁹Zisasiyañ bemzenze zet kegok zemdelañ zempemti pigok diindoye, “An ñen zet nânâyelen tikñañ tazinañ zet kapi ñep opeimti nâsem.” ¹⁰Kegok zemdelañ zeme amnañ kalañ mekopme Zisasmak nembrañane ma am notnañ ek kwesiy mâpmamtemien ekñañ ilinak tati bemzenze zet keyet yañangatañ yanjwesiwien. ¹¹Yanjwesime egañ pigok diindoye, “Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet zet enzililiñañ tazin keyet yañañ in sosok zemkawañ bem indandañ. Âpme an notnañ belak kileñ zupman maip ekñengut bemzenze zet etañ diindondoyet zenzenañ. ¹²Keyepmti Aizayañ pigok zeye,

‘Ekñañ zikalañ eek ektiñgut penañ ku maekmâtâlíp. Ma wagañ zet nânâ e nâmtiñgut penañ ku manâmâtâlíp. Ekñañ weyañekmâtâbiek ze Kawawañmagen keñ gilik zenze aikme yomin katikpenak.” (Aizaya 6:9)

Zisasiyañ bemzenze zet zeye keyet yañañ zemkawañ beye

(Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³Zisasiyañ zet kegok mti pigok indayañkwesiye, “In kwilekiyet bemzenze zet mandiindoyap keyet yañañ ku nâmâtâlíp? In zigoset bemzenze zet notnañ sambe zewap keyet yañañ nâmâtâbep?” ¹⁴Kegok indayañkwesimti bemzenze zet keyet yañañ pigok diindoye, “An wit katnañ time mege ke Kawawañgalen zet keboñ ¹⁵ma katnañ notnañ selen totemegeen am keñin keboñ ke Kawawañgalen zet nâme keñinan topmatazinañgut Sadañ kotu makumsagat min. ¹⁶Ma am notnañ nanañ palen toge keboñ ekñañ Kawawañgalen zet nâmti keyegak zet keyet nâme dolakñañ beme oloñen temañ mamip. ¹⁷Keyañgut keñinan penañ Kawawañgalen zet zapat ku nâmkatik bemti kindiñañ ku time towewetnañgapm Kawawañgalen zet zapat dolakñañgat kasa ma sisipeñpeñ mimindame keyegak makatikpeip. ¹⁸Naman am notnañ ekñañ nusi keñan totemege keboñ. ¹⁹Ekñañ keboñ msatgalen nukñañ sambemak mânep milawatgat tikñañ ma kwitnañ kwitnañ notnañgat eyak mimi keyañ mamañin minzilime eiñeiñ masimtalíp. ²⁰Ma am notnañ katnañ msat kelakñañ temanen towençe sepem keboñ. Ekñañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ nâmti nâmkiñpemtí keyet penañ am notnañmagen 30 ma notnañmagen 60 ma notnañmagen 100 mee kegok masokbeip.”

Lam batiyañ ku kwalatpepeyelen zet zapatnañ

(Luk 8:16-18)

²¹Zemti zet ñen naman pigok tusum zeye, “Âpme amnañ lam koñbemti batiyañ dukñañ ku makwalapenup ma

mundum wewe kandaŋan ku mam-bepenup. Nin lam koŋti mundumaŋ tatatnanen sosok bempemann tapme am mka keŋan matalip mbusatnaŋ mambe-mindein. ²²Nâlen zetn ke lam nembon keyepmti in nâlen zetn zemkawaŋ bewep beme nânâ enziliŋaŋ matazin ke ewe ku enzilim tabe ma nânâ kwatam tazin mâtâpeme kawaŋ bewe. ²³An ŋen zet nânâyelen tikŋaŋaŋ tazinaŋ zet kapi ŋep opeimti nâsem.

²⁴Keyepmti in weyaŋnâmâtâbep enenogat am ŋen Kawawaŋgalen zetnaŋ nâmti nâmtikŋaŋ mbe beme Kawawaŋaŋ nânâŋaŋ ewe tusumti sawe keyepm egaŋ nânâŋaŋ sambe penaŋ tasawe. ²⁵Ma am ŋenaŋ zetnaŋ nâmti nâmtikŋaŋ ku mbe beme Kawawaŋaŋ nânâŋaŋ isikŋaŋ ekmak tasain ke menzem mbe.

Wit katnaŋ epeem kwapmâgeyet bemzenze zet

²⁶Kawawaŋgalen zelaŋ ammagen msat kataŋ mekopme am sambeyaŋ kwati egalen zemâtâtâtgat katnanen mama keŋan mepmâbien keyet pigok bem zema nâit. An ŋenaŋ muluwen wit katnaŋ time mege. ²⁷Âpme egaŋ tambu misa pi wemwat wemwat mti katnaŋaŋ mulupmaŋ zigok tapm bee eekpiŋ mme msat keŋanak kaim igak epeemti dukŋan makwazin. ²⁸Msalaŋ ikŋaŋ katnaŋ ke mukulem mme dukŋan epeemti kwat sinaŋ betnaŋ mti penaŋaŋ mapein. Yaŋ maneti ekŋen beewan ²⁹penaŋaŋ memuŋ memuŋ bemtemepme elanŋeŋge kanaŋ beme wanam mti maantip.”

Mastat katnaŋgat bemzenze zet

(Matiyu 13:31-32; Luk 13:18-19)

³⁰Âpme Zisasiyaŋ bemzenze zet ŋen kapigok zemti diindoeye,

“Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet yaŋaŋ mastat katnaŋ keboŋ. Ma neŋ mastat katnaŋ keyet palen bemzema nâseip. ³¹Msat sambe tep katnaŋ notnaŋaŋ mastat katnaŋ sebempeip. Mastat tep keyet katnaŋ isikŋaŋ bugan penaŋ yaŋ an ŋenaŋ mulupmanen mmet ondeme ³²epeem kwat sememti antemaŋelip bemti sinaŋ betnaŋ mekopme age ekŋenaŋ ke motati keyet eyoŋan mkaŋin mawalati kelin mambeip.” †

³³Zisasiyaŋ bemzenze zet keboŋ keboŋ notnaŋ sambe zemti animbi Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ nânâŋinaŋgat kataŋ mandiidomtan. ³⁴Egaŋ am sambe zet sosok yaŋaŋmak zemkawaŋ bembepiŋ belak bemzenze zet etaŋ mandiidomtan yaŋ nembraŋanemak ilinak tati naman bemzenze zet manzemtan keyet yaŋaŋ manzemkawaŋ bem indamtan.

Zisasiyaŋ tâgâ lumun temaŋ zemkulumpeye

(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵Kasup keyegak manepeme gasim beme Zisasiyaŋ nembraŋaneyet zeye, “Nin tundua nembet daeset mebegalengat kame metne.” ³⁶Kegok zeme nembraŋane ekŋenaŋ am sambe bepi katim indemti Zisasiyaŋ tapmaŋgeen waŋga keyegak moti Zisasmak ilinak mepme am notnaŋaŋ waŋga notnaŋgat moti indapmoti keyegak mebien. Mepmambe Zisasiyaŋ mulukgat mti waŋga butnaŋ delaŋ zenzeŋaŋ kwilimbeŋaŋ met bemti mulukŋaŋ bekan tawemaŋge. ³⁷Taweme tâgâ lumun temaŋ penaŋ kwati tundua kumbume tundua mamaŋ temaŋ kwati waŋga keŋan tuyaŋ toti gak zesât mge. ³⁸Âpme nembraŋane ekŋenaŋ mebutemti zewien, “An zikat indanda, tuyen toti walesâpmnup pi geŋ nânâpiŋ belak muluk kwapem tawenik?”

†4:32 Mastat katnaŋ bemzenze zetgat yaŋaŋ Luk 13:21 ke maiŋ nâmbek.

³⁹Zemti buteme mulugengatnan wati tâgâ ma tu zemkulumidemti zeye, “It buzak talit!” Zeme tâgâyaŋ zetnaŋ gawepumti katipeme tuyaŋ titokŋepiŋ tage. ⁴⁰Mti nembraŋane pigok indayaŋk-wesiye, “In kwilekiyet kiŋgati sebelanŋ diŋdiŋ pi tapmip? In nâmkiŋpepeŋin bugan ku tazin?”

⁴¹Zisasiyaŋ kekok mme nembraŋane ekŋenaŋ nâmtemtem mti ilinak buzak zenâ zenâ mti zewien, “An kapi ziboŋ penaŋgapm am ma tumak tâgâ mee piyaŋ zetnaŋ maŋgawepuipgat!” Kekok zemti tundua ganzenaŋ nembet daen mesât mebien.

Zisasiyaŋ an ŋen we bekanaŋaŋ sambe mâpeye

(*Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39*)

5 Meti ekŋenaŋ tu nembet daenen Gelasen msalen pataŋ zemti ²nembraŋanyaŋ tapme Zisasiyaŋ waŋgaengatnan toti met an ŋen we bekanaŋaŋmak kopme ege. An beke mkaŋaŋ am zaimen nanzaŋ einzuŋan ke mawemtaŋaŋ kwati koge. ³Âpme egaŋ miŋa keyet keŋan ke weme we bekanaŋaŋ winde same mobotnaŋ mme amnaŋ waia katikŋaŋ piyaŋ setnaŋ betnaŋ manzampemtemienanŋ egaŋ mamitimitan keyepm belak katipeme kileŋ belak matokwatan. ⁴Ekŋenaŋ waia katikŋaŋ piyaŋ setnaŋ betnaŋ manzampemtemienanŋ egaŋ met nanzaŋ palen talinzaŋ kunepeme etim toweme mametan. An ŋenaŋ winderanŋ bemti ek ŋep ku mtopepeyelen yek. ⁵Tambu msa egaŋ sekŋaŋ nanzaŋ aimboŋan mawetindemetemien keyet keŋan mawemetan. Mti kalaŋan mototi ŋagak mti sekŋaŋ sambe nanzaŋ mti kileŋ ikŋaŋ mawaletan.

⁶⁻⁹An keyaŋ Zisas beŋan daen kopme ekti windembemti mepme Zisasiyaŋ ekti zeye, “We bekanaŋ in an keŋangatnan kwati melit!”

Zeme ekŋenaŋ Zisasiyet nâme mobotnaŋ beme kandaŋan pedondomti ŋagak palen yaŋkwesiwien, “Zisas Kawawaŋ Amobotnaŋ penaŋgat Nemuŋaŋ, geŋ nin kwileki minndasâgât tapmnik?” Nin Kawawaŋgat monzalaman penaŋ diŋgonup, “Nin sek sindem ku ndaseniŋ.”

Zeme Zisasiyaŋ baenen we bekanaŋ ekŋen ke kwati mebegat zeyeyepmti Zisasiyaŋ an keyet yaŋkwesiye, “Geŋ kwidi kwi?”

Yaŋkwesime egaŋ zeye, “Nâgât keŋŋan we bekanaŋ sambe talip keyepmti nâgât kwitn ‘Sambe Sopmaŋ.’” ¹⁰Âpme we bekanaŋ ekŋenaŋ zet giŋgiŋ mti zewien, “Geŋ msat kapiyetnaŋ ku ndapmâpmane mesenup.”

¹¹Âpme kalaŋ keyet kandaŋan bee an ŋengalen bo sambe penaŋ tati meu tatnimambien. ¹²Keyepmti we bekanaŋ sambe am keŋan tabienanŋ zet giŋgiŋ mti zewien, “Geŋ ndapmâpmane nin bo keŋinan ŋep metowemâsenup.” ¹³Zeme Zisasiyaŋ we bekanaŋ nâmindeme an keŋangatnan kwati met bo keŋan towepme boyaŋ keŋin kilom beme ekŋenaŋ kunzuŋ met tundua keŋan toti tu nimti gakimtemebien. Bo ekŋen ke sambe penaŋ 2 tausen kegoŋaŋ toweti gakiwien.

¹⁴Boyaŋ kekok mme am bo damuŋ mamtemien ekŋenaŋ ekti winde bemti met mka teman ma mka isikŋan am notnaŋgat zet zapat diindome ekŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sokbeye ke eksât kopmâbien. ¹⁵Zisasmagen koti an itnaŋaŋ we bekanaŋ sambe keŋanen tapme keŋ kilom kilom mti matokwatan ke ekme keŋan teŋ beme saŋgum melakanduŋaŋ miakti totapme ekti Zisasiyaŋ mulup kiŋgagatnaŋmak mge beke ekti kiŋgabien. ¹⁶Âpme am bo damuŋ mamtemien ekŋenaŋ an we bekanaŋaŋmak mamtan egat zapatnaŋ ma bo ekŋenmagen kwitnaŋ kwitnaŋ sokbeye keyet zet zapatnaŋ am sambe diindome nâmbien. ¹⁷Nâmti

ekjenan Zisasiyan msat ke pemti mebegalen yanbemti apitilim pewien.

¹⁸ Zisasiyan naman wanngaen moti mesâgât mme an itnanañ we bekananañ-mak mantan egañ Zisasmak mesâgât yankwesim giñginj mge.

¹⁹ Yanğut Zisasiyan zemkulumpemti zeye, “Geñ ipnodine ekjenmagen meti Amobotnanañ kembeñ mgamti weyayan mulup mme dolakñañ benak keyet zet zapadi diindosenik.”

²⁰ Zeme egañ gilik zem meti Zisasiyan ekmagen kwitnañ kwitnañ mge keyet zapatnañ Dekapolas mka keyet keñan diindome am ekjenan nâmti nâmtemtem temañ penañ mbien.

**Zisasiyan Zailas nembanañ
gakikiengatnan mwage ma imbi
ñenañ Zisasiyet melakandujan
timmekti dolakñañ beye**

(Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Âpme Zisasiyan wanngaen moti tu nembet daen mepatañ zemti ewe nembu ganzenanak tapme am sambe penanañ ekmagen kot ondekbien. ²²⁻²³ Ekñengat tunğuwintangatnañ an ñen kwitnañ Zailas, Zuda am ekñengalen sesewat mka damuñ an ñen beke egañ koti Zisasiyet nâme mobotnañ beme pedondom samti pigok wekum saye, “Amobotnañ, neñ namban gakisât bududuk penañ tapmgat geñ koti bedañ sekñanen bemti mmane alik bemti mak.” ²⁴ Zeme nâmti an kemak mepmalu am sambeyan idamâpmeti ekjenan set tunğupman Zisas misik peme wesât mmebien.

²⁵ Âpme am mebien ekñengat tunğuwinan imbi ñen sipmañ makwawetnepeme nup kanañ 12 beye. ²⁶ Imbi keyañ kan teepmañ dokta ekjenmagen mepme ekjenan weyañpenup zemti mme ekjenmagen mânepmañ sambe katipeme delañ zeme ewe sindem temañ timti sip omba penañ tusumti ewe makwawetan. ²⁷ Imbi

keyañ Zisasiyan am maweyanindemtan keyet zapatnañ nângeyepmti am sambeyet keñan Zisas tanğuwu zem kilik kilik mege. ²⁸ Kapigok otnâmti mge, “Neñ melakandujan etañ timmeksap beme ñep alik besap.” Zemti kilik kilik mmeti met ²⁹ melakandujanak timmekme keyegak sipmañ katime keñanen nâme zawatnañ yek beye. ³⁰ Imbi keyañ timmekme Zisasiyet winderñañ notnañ ekmagen mepme nâmti zeye, “Kwiyañ melakandujan timmekme nâyañ?” ³¹ Zeme nembanañ ekjenan zewien, “Am sambe penanañ misik koti gatimego. Âpme geñ kwilekiyet, ‘Kwiyañ natim mekzin,’ tazenik?” ³² Yankwesime Zisasiyan am timmege keyet guluk gilik mti timmage. ³³ Âpme imbi keyañ timmekme sekñanen kwitnañ kwitnañ sokbeye keyet yañañ nâmti set belañ diñdiñ mti Zisasiyet kandañan pedondom samti zet zapatnañ sambe ke msaye. ³⁴ Msame Zisasiyan imbi keyet zeye, “Ipm, nâmkijnenakgapm pembenan benak keyepm keñdi sewakñañ beme meti alik benak kegogak mepmambanik.”

³⁵ Egañ imbi keyet zet ewe zemambe tapme Zuda am ekñengalen sesewat mka ñeñañin egalen mkaengatnan am notnanañ Zailas ekmagen koti zewien, “Nambandi walak yek bep. Keyet geñ Zisas belak ku wakosenik.” ³⁶ Ekjenan zet kegok tazenâme Zisasiyan nâmti keyegak Zuda am ekñengalen sesewat mka damuñ egat zeye, “Geñ yayan ku mi; nâmkijpependi mkipmañ be.” ³⁷ Kegok zemti am notnañ mâpmebien ekjen zemkulumindemti Pitamak Zems meniñañ Zân ekjen etañ indatime mebien. ³⁸ Meti Zuda am ekñengalen sesewat mka damuñgalen mkaen moti Zisasiyan nâme amnañ kwisak temañ mti ambembesi tapmme moti ³⁹ indikti am sambe ambembesi tapmme zeye, “In kwilekiyet kwisak temañ mti yuyu yeye

tapmip? Imbi nempa kapi ku gakip; belak muluk tawen.”⁴⁰ Zisasiyan kegok zeme ekjenan an pi zigogat kwat si-wawakjan tapmin zemti yenbien. Mme Zisasiyan am sambe mka kejan tap-mambien ke indapmâpme zupman baen topme delaŋ zeme nempa keyet marnaŋ bipmaŋ ma nempaŋane Pitamak Zemsmak Zân etaŋ zeme ilinak nempa gakikijaŋ tageen ke tabien.⁴¹ Tati imbi nempa keyet betnaŋ atamti Zuda zeleset pigok zeye, “Talita kumi,” keyet yaŋaŋ, “Imbi nempa isikjaŋ, neŋ geŋ wawagat zeyap!”⁴² Zeme keyegak imbi nempa isikjaŋ keyaŋ wati mebe kokot mge. Imbi nempa ke nup kanaŋ 12 etaŋ. Âpme imbi nempa isikjaŋ ke gakikiengatan wapme ekti ekjenan nâmtemtem penaŋ mbien.⁴³ Âpme Zisasiyan keyet zet zapatnaŋ am ŋen ku diindondoyet zemkulumindemti nempa meu mkosame niniyet zeme meu mkot same niŋge.

Zisasiyet mkaŋaŋ ŋotakjanen am ekjenan wisat mpewien

(Matiyu 13:53-58; Luk 4:16-30)

6 Zisasiyan mka ke peme tapme ikjaŋ-gat mkaŋaŋ ŋotekjaŋ Nasalet mesât mme nempaŋaneyaŋ mâti ilinsakwep mebien.² Mepmane peme Zuda am ilinaŋgalen kâtnânâ kan beme sesewat mkaen moti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakjaŋ Penaŋ zemzikat indamiŋge. Âpme am sambe ekjenan zetnaŋ nâmti nâmtemtem penaŋ mti zewien, “Kwitnaŋ kwitnaŋ sambe mamin kapi ma nânâ temaŋ temaŋ kapi egaŋ desetgatnan penaŋ tiye? Egaŋ zigoset mulup dolakjaŋ temaŋ temaŋ kapi aikti mam?”³ Nin egat yaŋaŋ nânup. Ek bipmaŋ mka walalat an ma mamaŋ kwitnaŋ Malia ma meniŋane Zemsmak Zoses ma Zudamak Saimon ma ipmanemak ke nin nâmtatnup.” Kegok zemti zemtalati mtopewien.

⁴Mtopeme Zisasiyan pigok diindoye, “Kawawaŋgalen golaŋ zenze an ŋengat

kwizet bujamaŋ msat notnanen palakjaŋ bem tapmepme ikjaŋgat mamnotnane ma doipmane ma ikjaŋgalen mkaengatnaŋ amnaŋ zemtalatpenti kwizet bujamaŋ ku mamwalip.”

⁵Kegok zemti Zisasiyan ekjenmagen mulup temaŋ ŋen ku mge. Am zawalimak kwep kwep etaŋ notnaŋ betnaŋaŋ indatamti zawalin mme alik bewien.⁶ Mkaŋaŋ ŋotekjan am ekjen nâmk-ijpepeŋjpingapmti tektek penaŋ miindemti egaŋ mka notnanen etaŋ tokwat meti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakjaŋ zemzikat indam mge.

Zisasiyan nempaŋane 12 mulup mimiyet zemindeme mekobien

(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)

⁷Zisasiyan nempaŋane 12 indazem tetime kopme Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakjaŋ zenzeyelen ma we bekanan indapmâbâgalen winde indamti nempa zut zut zemideme mka kataŋ mekokogat zemideye.⁸ Ekjenan mesât mme Zisasiyan kapigok diindoye, “In mesâti set mebegalen toŋaŋin etaŋ mmebep. Meu ma ele ma mânewin mee ŋen ku timebep.⁹ Sewewelin mmebep ma melakanduŋin tipmasek mee ku munduŋ bep. Sekjinaŋ tazin ke etaŋmak mebep.”¹⁰ Mti pigok diindoye, “In mepme mka kejan ŋen indame in kwep keyegak mawemetneti mebep.¹¹ In mka ŋen patan zeme mka keyelen am ekjenan mka weweyelen ku indawep beme in mesât mbep, kan keyet zipelukjin seŋti zewep Kawawaŋgalen ŋenzinziŋaŋ mka kapimak tazin zemti mebep.”

¹²Zeme nâmti ekjenan msat kataŋ meti amgat zeme yomengatan gilik zenze keyet zetnaŋ diindowien.¹³ Diindomti we bekanan sambe am kejan indapmâindewien ma zawatmak sambe olip kelakjaŋ tuŋaŋaŋ sekjinaŋ zulutin-demti mme alik bewien.

Zân tu zululut gakikiŋangat zapatnaŋ

(*Matiyu 14:1-12; Luk 9:7-9*)

14-29 Elolaŋ meniŋaŋ Pilipgat imbiŋaŋ Elodias menzem wageyepmti Zânaŋ moti Elotgat zeye, “Geŋ meniŋdaŋgat imbiŋaŋ menzem wadik kapi geŋ Kawawaŋgalen zii zet tazin e aŋ-gosonik.” Kegok zeme Elodiasiyaŋ Zânaŋ Elotmak egegat yomit zemkawaŋ bemiŋaye keyet nâme ŋep ku beme Zângaŋ ŋenzinziŋ mti zemdelan zeme Elolaŋ am notnaŋ zemindeme Zân atamti setnaŋ betnaŋ zamti mka katikŋan met pewien.

Imbi Elodias keyaŋ Zângaŋ ŋenzinziŋ mti kukuyelen nâŋgeyaŋgut Elolaŋ Zân ek Kawawaŋgalen mulup an teŋ ma yomepiŋ kwetetepmaŋ mamain keyet mti mineti, “Neŋ kuma gakime Kawawaŋaŋ naman neŋ kegogak nawalebemagen,” zemti kiŋgati aŋgalaŋ peme mamti zetnaŋ zeme nânâyelen nâmtikŋaŋ mamtan.

Âpme maneti peme Elot sokbemberaŋ keyet kan daŋgome egaŋ egat kandaŋan an ŋeŋaŋ bembe notnaŋ mamtemien ma an kasa kuku ekŋengalen ŋeŋaŋin ma Galili msat notnaŋ ekŋengalen an ŋeŋaŋ notnaŋ indamandame kopme bumuluŋti indamti tapmambien. Kan keyet Elodiasiyaŋ Zân kume gakikiyelen setnaŋ dolakŋaŋ penaŋ sokbemsaye. Elot ma an ŋeŋaŋ notnaŋ ekŋenaŋ ondek tapme Elodiasiyet nambaŋaŋaŋ ekŋengat zikalinan meti silik wendiye. Silik wendime Elot ma an ŋeŋaŋ notnaŋaŋ egome Elolaŋ nambaŋaŋ keyet zeye, “Geŋ kwileki ŋengat gembeme zemane neŋ ŋep gasap. E Kawawaŋgat zikatnan pigok zemkatik bem gayap. Geŋ kwileki belakŋaŋ ŋengat zemane ŋep gasap ma msat mandamuŋ miap kapi butnaŋ eleŋgem gaŋgayelen zemane e kegogak ŋep eleŋgemti gasap.”

Zeme imbi nempa keyaŋ mka butnan gwaen mamaŋgalen meti mamaŋgat yaŋkwesiye, “Maŋge, neŋ bienaŋ kwileki nanayet zesap?”

Yaŋkwesime mamaŋaŋ Zân tu zululut egat ŋenzinziŋ mamtan keyepmti nambaŋangat pigok zeye, “Geŋ Zângaŋ ŋokasetnaŋ gaŋgayet zeseniŋ.”

Zeme nambaŋaŋaŋ nâmti keyegak winde bemti amobotnaŋ Elotmagen toweti zeye, “Alak kapi Zân tu zululut angat ŋokasetnaŋ usumti batien bemti naseniŋ.”

Zeme amobotnaŋ Elolaŋ zet ke nâmti keŋaŋ bekaŋaŋ penaŋ beye, yaŋgut amgat zikalinan zemkatik beyeyepm yek ŋep ku zenak. Keyepm egaŋ kasa kuku an ŋen zempeme egaŋ mka katikŋan meti Zângaŋ bimaŋ usumti ŋokasetnaŋ batien bem mti kot nambaŋaŋ ke same egaŋ Zângaŋ ŋokasetnaŋ pelep ke mti mamaŋ mesaye. Âpme mamaŋaŋ Zângaŋ ŋenzinziŋ mamtan keyepmti Zângaŋ ŋokasetnaŋ ke same egat ŋokasetnaŋ ke ekti nâme ŋep beme mti mepeme mege. Kegok mme nambaŋane ekŋenaŋ zet zapatnaŋ nâmti kot sekŋaŋ mti met miŋa keŋan wat pemti atampewien.

Elot kegok mmame Zisasiyet zet zapatnaŋ msat kataŋ palakŋaŋ bemeti amobotnaŋ egat wakŋan topme nâmti zeye, “Zân tu zululut neŋ bimaŋ eleŋgewan keyaŋ naman gakikiengatnan walep keyepm winderŋaŋ igagen penaŋ tapm.”

Yaŋgut am notnaŋaŋaŋ zewien, “An kapi Kawawaŋgalen golaŋ zenze an Ilaiza,” ma notnaŋaŋaŋ zewien, “Ek Kawawaŋgalen golaŋ zenze an itnaŋaŋ baen mamtemien ekŋen keboŋ.”

Zisasiyaŋ am 5 tausen meu indaye

(*Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Zân 6:1-14*)

³⁰ Zisasiyaŋ nambaŋane zemindeme mka kataŋ mebienan maneti Zisasmagen koondakti ammagen kwitnaŋ kwitnaŋ

mbien ma Zet Zapat Dolakñan Penan zemzikat indawien keyet zezapatnan msawien. ³¹Âpme am sambeyan ekjenan tabienen ke mekopen tapme Zisas ma nembajane ekjenan meu niniyelen kan tungupman bugan ku sokbemandame keyet mti Zisasiyan nembajaneyet zeye, “Kame, nin pi pemti msat tungupman nnak daen meti bugan kâtnâmtati meu nsenup.” ³²Zemti ekjenan ilinak wangäen moti msat tungupman tu nembet daeset ke mesät mebien.

³³Tapmepme am sambe mka teman-gatnan ekjenan indik mâtâti ekjenan nembu gilop windem bemti nembet daen ñeñan met patañ zewien. ³⁴Âpme Zisasmak nembajane ekjenan bam met ganzenan patakpemti Zisasiyan toti met am sambe penan indige. Ekjenan sip-sip damuñinpiñnok tabiangapmti Zisasiyan am ekjengat kembeñ penan mti yanbemti Zet Zapat Dolakñan sambe zemzikat indam mge. ³⁵⁻³⁶Tazemzikat indam mnepeme msat tambusät penan tapmme nembajaneyan ekti Zisasmagen meti zewien, “Msat penan tambusät tapm keyet geñ am indemane mka temanen ma isikñanen meti meuñin ilinañgat aikti kwitimti nseip.”

³⁷Zeme Zisasiyan dopman pigok gilik zem zeye, “In meu ñen aikti indame nila!” Zeme ekjenan Zisasiyet yankwesiwien, “Nin 200 kina kapiyan nupmaman met kwiti koindamann niniyet nâmti tazenik?”

³⁸Âpme egañ pigok indayan kwesiye, “In meti eleñinañ nupmaman zigok tazin ze egit?” Zeme ekjenan meekti zewien, “Eleen nupmaman 5 ma angala zulan talup.”

³⁹Zeme nâmti egañ nembajaneyet zeme am zemindeme mange ñen mange ñen kwañ sinañ dolakñan palen gwilelañ pemti totapmebien. ⁴⁰Mange notnañgat am 100 ma mange notnañgat am 50 kekok tapmebien. ⁴¹Tapmepme

Zisasiyan nupmaman 5 kemak angala zut ke timtati zikatnan kululujen gwaen ekme mopme Kawawañgat, “Wisikñ,” zemti nupmaman ke meselemti nembajane indame ekjenan ambepelet timti am mange tabien katañ indamebien. ⁴²⁻⁴⁴Indamepme am 5 tausen piyan meu nimkingapme meu butnan kileñ temepme ke naman namba ekjenan akumtim akumtim mti tise 12 kekok wepme gak zeme nembajane ekjenan timti mebewien.

Zisasiyan tu paleset mege

(*Matiyu 14:22-23; Zân 6:15-21*)

⁴⁵Kegok mti Zisasiyan ikñan ewe keyegak tati nembajane ekjenan ñeñan zemindeme ekjenan wangäen moti tu nembet Besaida mkaen daeset mesâgât tapmepme egañ ikñan ke tati am sambe zemindeme mekobien. ⁴⁶⁻⁴⁸Ekjenan mekopme delañ zeme Zisasiyan dundusâgât kalañan memoge. Moti Zisasiyan igak kalañan ke dundumambe tapme gasi penan beme indikme nembajane ekjenan ilinak etañ piyan tundua sutnan penan daen mepme tâgâ temañan mebieset kot indakumbume mesâgât taolapmambien. Tambu tetak piwan mulup temañ ke tapmmetnepeme msasâgât tapmme, Zisasiyan toti tundua paleset ekjenmagen sokñan sebem indesâgât mge. ⁴⁹Egañ kekok mme ekjenan, “Wa, we bekanañan kozin,” zemti kingati yeye mme ⁵⁰Zisasiyan pigok diindoye, “Kingagapiñ. Neñ nen penan takolapgat sewak talit.” ⁵¹Zemti Zisasiyan wangä keñan mowepme keyegak tâgâyan katikñan takumangewan bep zeme nembajaneyan nâmtemtem temañ mti tabien. ⁵²Ekjenan Zisasiyan am sambe penan meu indame nimbien windenay keyet yanñan mee kekok ku eknâmbien.

Zisasiyaŋ Genesalet msalen am zawalinmak weyaŋindeye

(Matiyu 14:34-36)

⁵³ Âpme ekŋenaŋ tundua nembet daenen meti Genesalet msalen pataŋ zemi waŋga mandame kaiŋan mopme tekŋaŋ mandamti mot tep palen ⁵⁴⁻⁵⁵ zampemti Zisasmak nembajane ekŋenaŋ toti mepme am notnaŋaŋ indikmâtâti windembemti mka kataŋ meti am zawalinmak indaluanzamtimti Zisasmagen kopmâbien. ⁵⁶ Âpme Zisasiyaŋ mka temanen ma mka isikŋaŋ notnanen mege kan keyet am zawalinmak luentimti tambaŋgum sutnanen koindeme wemti ekme Zisasiyaŋ takopme melakanduaŋaŋ butnaŋ etaŋ ke timekti dolakŋaŋ bembeyet wekuwien. Wekume nâmindeme am zawalinmak ekŋenaŋ saŋgumaŋ busiliŋaŋ etaŋ timekti alik bemâbien.

Yenpawineyelen mama mimi itnaŋaŋ ke mâti mamtemien

(Matiyu 15:1-20)

7 Âpme zii zet zikat indanda an ekŋenaŋ Zelusalem mkaengatnan kot Palisi indaikme ilinsakwep met Zisasmak ondebien. ² Ondak tati Zisasmak Zapat mmambe tati indikme Zisasiyet nembajane notnaŋ ekŋenaŋ yenpawineyelen zii zet tazin keyet kataŋ belin zululupij tu meu taatamnimbien.

³ Âpme Palisi ma Zuda am ekŋenaŋ yenpawineyelen mama mimi ke mâti keyet kataŋ belin mee zululupij tu meu ŋen ku maatamnimtemien. ⁴ Ma ekŋenaŋ bemkwiti kwiti mundumengatnan gilik zem meti kegogak tu zululupij meu ŋen ku maatamnimtemien. Wa ke etaŋ yek, mama mimi keboŋ notnaŋ menzim bati ma okop mee pi ewe zululutnaŋ keyegak sakwalam zuluti mambumbem-

nimtemien. Ma mama mimi keboŋ keboŋ sambe notnaŋ ewe wemezin.

⁵ Keyepmti Palisi ma zii zet zikat indanda ekŋenaŋ Zisas nembajaneyelen muluwaŋ ke ekti Zisasiyet pigok yaŋkwesiwien, “Nembandine ekŋenaŋ kwilekiyet yenpawinaŋgalen set tazin ke kulumti tu meu mee belin zululupij bumbulumimagaŋ kileŋ tatim nip?”

⁶ Yaŋkwesime Zisasiyaŋ ekŋengat pigok zeye, “Ewerjan tipman baenen Kawawaŋgalen golaŋ zenze an Aizayaŋ in tetimaemae an keboŋgat esemterŋ penaŋ meluwaŋ pigok mge,

‘An ekŋen keboŋ keyaŋ keŋinaŋ penaŋ bamkunemti kwizet bujamm belak sekgaŋ etaŋ mwati manzempalakŋaŋ bemneip. ⁷ Mti ilinaŋgalen yenpawineyelen set keyaŋ nâlen zii zetnok bempemti ke am sambe zemzikat indamamipgapmti nâgât belak segaŋ etaŋ mandundunaip.’”

(Aizaya 29:23)

⁸ Zemti pigok diindoye, “In Kawawaŋgalen zii zet penaŋ ke imgulume topme ilinaŋgalen yenpawineyelen set sambe ke mamkatikŋan bem maip.”

⁹ Zemti ewe tusumti pigok diindoye, “In yenpawinaŋgalen set ke mtati Kawawaŋgalen zii zet imgulume totogalen setnaŋ dolakŋaŋ penaŋ masokbemindain.

¹⁰ Mosesiyaŋ Kawawaŋmagen zet ŋen mti kapigok zeye,

‘Geŋ mambipdaŋgat nâmane mobotnaŋ bewe. An ŋenaŋ mambipmaŋgat zet mgasik zeween an ke kume gakiwe.’

(Kisim Bek 20:12)

¹¹ Keaŋgut in naman am set sepem ŋen zikat indame ekŋenaŋ pigok mamip. ‘Mam biwine ekŋenaŋ olat olat ke temimti mameŋgut ekŋenaŋ pi ilak Kawawaŋgat tewalaŋ sasâgât zemti bempeya.’ ¹² Zemti mam biwine indamukulem dolakŋaŋ penaŋ ku mamiindeip. ¹³ Set kegoset in

Kawawangalen zii zet mtopemti ilinaŋgalen set manzemzikat indaip. Mama mimi sambe keboŋ notnaŋ sambe penaŋ mamâlip.”

¹⁴Kegok zemti am sambeyet ewe zeme kopme pigok diindoye, “In sambe wakbemti tapme zet kapi zema weyaŋnâmâtâlit. ¹⁵Kwitnaŋ kwitnaŋ nime kambakjinan matowezin keyaŋ yom kum bein. Keŋinangatnan nânâ bekanaj ma dembusek bekanaj makwazin keyaŋ keŋin mme bekanaj mambein. ¹⁶An ŋen keŋanmagaŋ zet zeyap kapi nâmti ikŋaŋak opeim nâsem.”

¹⁷Egaŋ zet kekok zemdelaŋ zemti am indeme mekopme mkaen mowepme nembraŋane ekŋenaŋ keyegak mâp moti bemzenze zet zeye keyet yaŋaŋ zemâtâtindame nânâyelen yaŋkwesiwien. ¹⁸Yaŋkwesime Zisasiyaŋ pigok diindoye, “In kekokak ŋoktikŋinpiŋak tapmaip? ¹⁹Meu nimann tipkambakjnan matowezin keyaŋ keŋinanen toti keŋin mme bekanaj ku mambein. Keyaŋ belak tipkambakjnan totapme baeset tipman makwawezin.” (Keyepmti Zisasiyaŋ meu sambe kapi ku zemkuluye ŋep etaŋ niniyelen zeye.)

²⁰“Âpme keŋinangatnan nânâ ma zet bekanaj makwazin keyaŋ keŋin mme bekanaj mambein. ²¹⁻²²Am keŋangatnan kwitnaŋ kwitnaŋ bekanaj kapi-gogaŋ makwazin: ŋoktik bekanaj, ma animbi zomolim ekŋenaŋ set kileŋ mama ma awembiŋ bemberaŋaŋgut notnaŋgalen imbi menzem wawat ma kambu, kasa kuku, imbi indaasek indende, mobotnaŋ sakam igak igak, dâ-suki, kakiki ma amgat zet bekanaj notnaŋ zenze ma nânâŋin kilom maotnâip. ²³Nânâ bekanaj keboŋaŋ keŋinangatnan kwati keŋin mme bekanaj beme Kawawangat zapat ku matalip.”

Zisasiyaŋ Silia mkaengatnaŋ imbiyet nâmkiŋpepeŋaŋ kaliŋaŋ ege

(Matiyu 15:21-28)

²⁴Kegok zemdelaŋ zemti Zisasiyaŋ mka ke peme tapme Taia ma Saidon mka temaŋ egegat msat tuŋgupmanen mege. Egaŋ meti mka tambaŋgumen moti amnaŋ egat zet zapatnaŋ ku nânâyelen otnâŋge. Yaŋgut am ekŋenaŋ mepme zapatnaŋ nâmâbiengapmti ŋep ku enzililiyelen sepem beye. ²⁵Keyepmti Zisasiyaŋ mopme mopme keyegak imbiŋenaŋ zet zapatnaŋ nâmti nambaŋaŋ we bekanaj ŋenaŋ mme keŋan kileŋ mambemtangapmti Zisasiyet nâme mobotnaŋ beme pedondo saye. ²⁶Imbi ke Pinisia imbi Silia mkaengatnaŋ zetnaŋ Glik zet manzemtan. Imbi keyaŋ nambaŋaŋgat keŋangatnan we bekanaj mâpepeyelen Zisasiyet zet giŋgiŋ mge. ²⁷Keyepmti Zisasiyaŋ imbi keyet pigok dunduye, “Nemba ekŋenaŋ meu ŋeŋaŋ manip. Âpme geŋ nâmane nembayelen meu menzemti tam ŋep ku sasayelen bein. Sepem kekokak neŋ Zuda am ekŋen ŋeŋaŋ indamukulem mtinŋgut bam am Zuda maŋgaen ku sokbemeŋaŋ in indamukulem mimiyeleŋ.”

²⁸Zeme imbi keyaŋ dopmaŋ pigok gilik zem saye, “Amobotnaŋ, geŋ zet e penaŋ zenigaŋgut tam ekŋenaŋ nembayelen meu pâpmaŋ bap palen toweme kileŋ ke mambeseip.”

²⁹Egaŋ kekok zeme Zisasiyaŋ kapigok zeye, “Geŋ zet kekok penaŋ zenikgapmti nambandi we bekanajaŋ katipe mezingat gilik ze mkandan met.”

³⁰Zeme imbiyaŋ mkaŋan meti ekme nambaŋaŋ we bekanaj pemepme sinanen muluk dolakŋaŋ taweme ekti nâme dolakŋaŋ penaŋ beye.

An wakñaḡ kekekñaḡ ma zet ku manzeman ke Zisasiyaḡ weyaḡpeye

³¹ Zisasiyaḡ Taia mka katikpem met Saidon mka sebempemti Dekapolas mka sebemindemti Galili msat tunduaset mepme ³²⁻³³ am notnaḡaḡ an wakñaḡ kekekñaḡ zet mee zesât maolatan ke wati Zisasiyaḡ betnaḡaḡ timekme dolakñaḡ bembeyelen nâmti ekmagen wapmebien. Wapmeti Zisasiyaḡ weyaḡpeyeyet yaḡkwesiḡ giḡgiḡ msame Zisasiyaḡ nâmti egaḡ an ke wati ganzenanik meti betnan nemuḡaḡaḡ wakñaḡ nembet nembet wapemti naman mtot zawagaḡ betnanen wasekpemti an keyet nambalamanen ³⁴ bemtati an keyet kembeḡ mti zikatnaḡ kululuḡen ekme mopme Zuda ilinaḡgalen zeleset Bipmaḡgat pigok zeye, “Epata.” Zet keyet yaḡaḡ, “Wakdi teḡ beme zet ze!”

³⁵ Zeme wakñaḡ teḡ peme zet dolakñaḡ zeye. ³⁶ Âpme Zisasiyaḡ keyet zapatnaḡ ku zenzeyelen am indazemkulum aleme am ekñaḡaḡ nâpemti keyet zapatnaḡ zempalakñaḡ bemâbien. ³⁷ Ekñaḡaḡ nâmtemtem penaḡ mti zewien, “An kapiyaḡ kwitnaḡ kwitnaḡ mme dolakñaḡ etaḡ mambein. Mti kegogak am wakñaḡ kekekñaḡ ma zet ku manzeip ekñaḡ mme zet zeip ma wakñaḡ teḡ mapemâzin.”

**Zisasiyaḡ am 4 tausen
meu indapelaḡguye**

(Matiyu 15:32-39)

8 ¹⁻² Zisasiyaḡ tipman baenen am sambe meu indaye yanaman mise ḡen am sambe penaḡ ondek tapme kasup tuk bepi Zet Zapat Dolakñaḡ tadiindometne peme, am ekñaḡaḡ meu bugan mkobien e nime delaḡ zemâḡe. Âpme amnaḡ tu meu aikti niniyelen setnaḡ ḡen ku aikbiengapm Zisasiyaḡ nemaḡane indapmandame kopme

zeye, “Neḡ am sambemak kasup tuk takwati meḡin belaknik mkobien elak nime delaḡ zeyeyepmti alak meḡinpiḡ tapme indikti neḡ ekñaḡat kembeḡ penaḡ miap. ³ Am notnaḡ mkaḡin beḡangatan penaḡ kobiengapmti belak indema gilik zem mkaḡinan mesât meti meuyet selen sukñaḡ bemti zikalin gililiḡ peme tokutuseip beme ḡep ku besem.”

⁴ Zeme nemaḡane ekñaḡaḡ yaḡkwesiwien, “Msat tunḡupman pi tu meu desetgat aikti indamann nseip?”

⁵ Zeme Zisasiyaḡ indayaḡkwesiye, “In nupmamaḡ zigok mtalip?”

Zeme ekñaḡaḡ zewien, “Nupmamaḡ 7 mtatnup.”

⁶ Kegok zeme nâmti am ekñaḡat zeme ondekti msalen gwilelaḡ totapme nupmamaḡ 7 ke mti Kawawaḡgat, “Wisikḡ,” zemti meselem nemaḡane kalaḡ indame ekñaḡaḡ timti am indamebien. ⁷ Âpme aḡgala isikñaḡ notnaḡ kegogak taindaye. Ke Zisasiyaḡ mti kegogak Kawawaḡgat wisikḡ zemti nemaḡane kalaḡ indame timti am kalaḡ indamebien. ⁸⁻⁹ Indame am 4 tausen piyaḡ meu nimkiḡapme butnaḡ belak temeḡe ke timti tise 7 wepme gak zeye. ¹⁰ Kegok mti Zisasiyaḡ am zemindeme mkaḡinan mekobien. Am zemindeme mekopme Zisas ma nemaḡane ekñaḡaḡ ilinak etaḡ waḡgaen moti Dalmanuta msalen daen mebien.

**Palisi am notnaḡaḡ Zisasiyaḡ menok
mme eegalen yaḡkwesiwien**

(Matiyu 16:1-4)

¹¹ Dalmanuta msalen met tapme Palisi an notnaḡ ekñaḡaḡ Zisasmagen koti menok temaḡ notnaḡ mme ekñaḡaḡ Kawawaḡgat Nemuḡaḡ penaḡ ke nâmâtâtâgalen tetipem ekbien. ¹² Mme Zisasiyaḡ ekñaḡ ke indikti keḡan bekaḡaḡ beme zeye, “Alak kan pigogak am talip ekñaḡ kapiyaḡ

kwilekiyet menok mme eegat etaŋ manzeip? Keyepm alak kan kapiyet neŋ ekjenmagen menok ŋen ku mma ekseip, yek penaŋ.”

¹³Egaŋ kekok zemti katiindemti nembane ilinsakwep gilik zemti waŋga keŋan ewe moti tundua nembeleset mebien.

Palisimak amobotnaŋ Elot ekjengat yaŋin Zisasiyaŋ nupmamaŋ yisiyaŋ mme masemen keyet palen bemzenze zet zeye

(Matiyu 16:5-12)

¹⁴Nemba ekjenan nupmamaŋ mekwititiyet kandati nupmamaŋ kwewetaŋ waŋga keŋan tagaen ke mko-bien. ¹⁵Âpme Zisasiyaŋ Palisi ekjengalen mama mimi ke ekme ŋep ku beye keyepmti selen kopmambe Zisasiyaŋ nembananeyet golaŋ zet zemti bemzenze zet kapigok diindoye, “In Palisimak Elot egetgalen yis keyet eksewep.”

‡

¹⁶Zeme nembane ekjenan Zisasiyelen zet keyet yaŋaŋ ku weyaŋnâmbi-engapmti ilinak zenâ zenâ mti pigok zewien, “Nin nupmamaŋ ŋen kwititipiŋ belak kotngapmti Zisasiyaŋ keyet tazen.”

¹⁷Ekjenan kekok zenâ zenâ tapmme Zisasiyaŋ nâmti pigok indayaŋkwesiye, “In nupmamaŋ kwititipiŋ kolo keyet eneyet zenâ zenâ tapmip, in nâgât yaŋaŋ ku eknâmâtâlip, ma? In keŋin uwatnaŋ penaŋ! ¹⁸⁻¹⁹In neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ mima

‘Zikalinaŋ eek ektingut ku maekmâtâlip ma zet zema wakŋinaŋ zet nânâ nâmtiŋgut ku manâmâtâlip.’ *(Esekiel 12:2)*

In tipman baenen am 5 tausen pi nupmamaŋ 5 etaŋ bukeyaŋgut meselem indama nimbien ke ku nâmâtâlip?”

Zemti nembane indayaŋkwesiye, “In nupmamaŋ nimkiŋgapme belak temepme timti ele zigok webien?”

Indayaŋkwesime ekjenan zewien, “Ele 12 kekok webenn.”

²⁰Zeme Zisasiyaŋ ewe indayaŋkwesiye, “Kan ŋengat nupmamaŋ 7 mti am 4 tausen pi indama nimkiŋgapme butnaŋ totemepme timti ele zigok webien?”

Indayaŋkwesime ekjenan zewien, “7 webenn.”

²¹Zeme nâmti pigok diindoye, “In neŋ kekok mimiye windenn tatnain keyet yaŋaŋ mkawaŋ bema in nikti yaŋaŋ nâmâtâlipgapmti Palisi ekjengalen mama mimi ku mâbep.”

Zisasiyaŋ Besaida mkaen an ŋen zikatnaŋ beŋaŋ weyaŋpeye

(Matiyu 16:8)

²²Âpme Zisas ma nembane ekjenan Besaida mkaen mepataŋ zeme mka keyetnan an ŋen zikatnaŋ beŋaŋ an keyet notnaneyaŋ Zisasiyaŋ seŋane atamti mme dolaknaŋ bembeyet watoti Zisasiye yaŋkwesim giŋgiŋ mbien. ²³Kekok zeme nâmti Zisasiyaŋ an zikatnaŋ beŋaŋ ke betnamti mka ganzenan ilidak baen metati Zisasiyaŋ an keyet zikatnanen zawagaŋ wasekpemti betnaŋ zikatnanen mobemti yaŋkwesiye, “Zikadan kwilekiki notnaŋ ŋep taekdik?”

²⁴Zeme an keyaŋ belak zem wat ekti zeye, “Neŋ am taliwen pi ŋep taindigap yaŋgut indikma tep ŋoteknaŋ nembon tabem temezin.”

²⁵Zeme Zisasiyaŋ betnaŋ ewe zikatnan bemti weyaŋpeme zikalanaŋ bikbik

‡**8:15** Palisi ekjengalen mama mimi ke Kawawaŋ sesewatsasayet setnaŋ sambe bemitimâpmambien ke nâmkiŋpepe palen yek. Amnaŋ indikgoŋgoyet segaŋ etaŋ mti mambien. Elolaŋ Zisasiyaŋ menok mme eekgalen etaŋ manâmtan. Egaŋ menok ke ekti nâmkiŋpeyelen yek.

mti kwitnaŋ kwitnaŋ sambe bepi ek-mâtâpmâge. ²⁶Âpme Zisasiyaŋ zem-pemti zeye, “Geŋ am mka tuŋgupan moti am keyet zapat diindondopiŋ belak buzak lolotnak mkandanen mesenik.”

Pitayaŋ Zisasiyet yaŋaŋ zemâtâge

(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷Âpme Zisasiyaŋ nempaŋane ilinsakwep Sisalia Pilipai mka temaŋ manzemtemien keyelen mka isisikŋaŋ ŋengat seleset mepmambe Zisasiyaŋ nempaŋane pigok indayaŋkwesiye, “Am ekŋenaŋ nâgât kwiyaŋ tapmain manzeip?”

²⁸Indayaŋkwesime nempaŋane ekŋenaŋ zewien, “Gâgât am notnaŋaŋ, ‘Zân tu zulutindende an egaŋ gakikiengatan wati tapmain,’ manzeip ma notnaŋaŋ, ‘Kawawaŋgalen golaŋ zenze an itnaŋaŋ ŋen egaŋ wati tapmain,’ manzeip ma notnaŋaŋ, ‘golaŋ zenze an Ilaiza egaŋ kululuŋengatan toti tapmain,’ kegek manzeip.”

²⁹Zeme nâmti naman Zisasiyaŋ ilinaŋ-gat indayaŋkwesiye, “Âpme in nâgât kwi manâmneip?”

Indayaŋkwesime Pitayaŋ dopmaŋ pigok gilik zem zeye, “Geŋ Kilais Kawawaŋaŋ am nin yomengatan gilik zemdatitiyet zemgeme tobanan. Kegok penaŋ manâmgenup.”

³⁰Zeme yaŋaŋaŋ ke am notnaŋ ku zemindandayet nempaŋane zemkulumindeye.

Zisasiyaŋ sindem timti gakiweyet zapatnaŋ diindoye

(Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹Âpme Zisasiyaŋ nempaŋane zet zemzikat indam metneti zeye, “Angat Nemuŋaŋ neŋ mamoti amnaŋ sindem temaŋ penaŋ nawep. Sesewat mka temaŋgalen an damuŋ ma sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ma zii zet zikat indanda an ekŋenaŋ niktakalimti nome

gakiwawaŋgut naman kasup tuk etaŋ tati ewe gilik zemwabap.” ³²Kegok zemkawaŋ bemindame keyegak Pitayaŋ Zisas wati nempa notnaŋ bankumin-demti yaŋbemti Zisasiyaŋ ku gakikiyet zemkulumpeye. ³³Zeme Zisasiyaŋ naman nempaŋane notnaŋ ekŋenmagen gilik zemindikti Pitayet zeye, “Geŋ Sadaŋgalen nânâ mgasik ke pemane talak! Geŋ zet zenik ke Kawawaŋgalen ŋoktik yek, amgalen ŋoktik etaŋ otnâmtiyepm zenik!”

³⁴Âpme Zisasiyaŋ am sambe ekŋen ma nempaŋane indazemtetime ekma-gen kopmâpme ekŋengat zeye, “An ŋenaŋ neŋmagen tususâgât mbe beme egaŋ ikŋangat sekŋaŋ mtoti segalen kwitnaŋ kwitnaŋgat ku nâmtikŋaŋ mti egaŋ sindem temaŋ Angat Nemuŋaŋ neŋ tiwap sakam keboŋ timti namâbe. ³⁵Ma am ŋenaŋ ek sekŋangat yayaŋ mti Kawawaŋgalen zezapat dolakŋaŋ ku mkawaŋ bewe beme egaŋ mama kanzizit ku tiwe. Yaŋgut am ŋen egaŋ sekŋaŋ nâgât talasiwe beme mama kanzizit mama ke ŋep tiwe. ³⁶Am ŋen ek msat kapiyelen milom bilombi sambe ke tim nalak nalak mam mnepeme mamaŋaŋ yuŋgume ek keyaŋ walebe. Msalengalen kwitnaŋ kwitnaŋ keyaŋ zigok mukulem mme mama kanzizit tiwe? Yek penaŋ. ³⁷Egaŋ walelet mundumen met tazin ke naman kwitnaŋ kwitnaŋ ŋenaŋ bamamaŋaŋ ku kwitimti gilik zem wawagalen. Yek penaŋ. ³⁸Mineti am ŋenaŋ Angat Nemuŋaŋ nâgât ma Zet Zapatn Dolakŋaŋ kapi am Kawawaŋgat zentalatpemti kileŋ mamaip ekŋengat zikalinan zemkawaŋ bembeyet sakambuk mbe beme neŋ bam kululuŋ Bipmaŋgalen winde ma busatnaŋmak ma Kawawaŋ egalen ensel teŋ maip ekŋenmak kobap kan keyet neŋ kegek am ekŋen keyet nâma sakambukŋaŋmak beme bankumindewap.”

9 Zisasiyan zet ñen ewe pigok tusumti diindoye. “Nej zet penañ sukwep penañ pigok zema nâit, in am talip kapiyetnañ am notnañañ ewe gakikipiñ tapmetnepeme Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyañ windeñañmak kawañ beme ekbep.”

**Zisasiyet sekñañañ asekti
mamanamañ penañ beye**

(Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)

² Manepeme kasup 6 mepme Zisasiyan nembrañane Zânmak Zems ma Pita inda-time ilinak etañ kalañan memoti Zisasiyan sek sepeñañ asekti naman sepeñañ igak penañ beye. ³ Melakanduñañ mee pi satnañ penañ bemti sokñañañ puyuk peyak penañ mge. Msalen an ñeñañ melakandu zulupme sepem keboñ penañ ñep ku benak. ⁴ Âpme nembrañane ekñañañ ke ekpeñ tapme Mosesimak Ilaizayañ keyegak koti Zisasmak zenâ zenâ tapmme indikbien. ⁵ Indikti Pitayañ Zisasiyet zeye, “An zikat indanda, pi dolakñañ penañ nnak kapi tatnupgapmti nâmane mka minzalañ tuk, ñen gâgât, ñen Ilaizayet, ñen Mosesiyet walati mambanup.” ⁶ (Pitayañ kiñgagat palen tati zet yañañ nânâpiñ; belak kilen kekok zeye.)

⁷ Zeme keyegak zanza ñeñañ tot indasumuñme indidikpiñ mbien. Âpme zanza keyet keñanen zet kapigok sokbeye, “Kapi nanañgat Nemun penañ. Neñ egat tikñañ manâyapgat in egat zetnañ gawepuwep.” ⁸ Zet kekok sokbeme keyegak nembrañane ekñañañ meek koek mti Zisasiyan igak etañ tapme ekbien.

⁹ Âpme Zisasiyan kot indatimti kalañangatan kwatopmambe Zisasiyan Nembrañaneyet zemkulumindemti zeye, “In kwitnañ kwitnañ e ego keyet zet zapañañ am ñen diindondopiñ

manepeme Angat Nemuñañ neñ gakikiengatan gilik zemti wabap.”

¹⁰ Zet ke ekñañañ nâmti keñinan bemti ilinak pigok zenâ zenâ mti zewien, “Gakikiengatan wawat zet kapi kwilekiyet nâmti zeina?” ¹¹ Ilinak kekok zem mbienañ yek beme Zisasiyet yañkwesiwien, “Zuda amgalen zii zet zemzikat indanda an ekñañañ eneyet Kawawañgalen golañ zenze an Ilaiza egañ ñeñañ kopmeñgut bam Mesaya An Kawawañañ amñane yomengatanñ timkwatindendeyet ombempaye keyañ kobe manzeip?”

¹² Kegok yañkwesime Zisasiyan pigok diindoye, “Ilaizanok ek ñeñañ penañ koti am yomengatanñ timkwat indendeyet mulupmañ mimiyet zenzeñañ mge. Âpme zet ñen zenzeñañ tazin kapi zigosetgat Angat Nemuñañ neñ sindem temañ namti bamkumneneyet Kawawañgalen zelen kogok meluwañ mimiñañ? ¹³ Neñ pigok penañ zema nâit, an Ilaiza nembon ilak kopme amnañ muluwañ bekañ sepeñ igak igak msawien.”⁴ Kawawañgalen Zet Itnañanen meluwañ mimiñañ keyet katañ sokbeye.”

**Zisasiyan we bekañañ anemba
ñeniyet keñanengatan
zempeme mege**

(Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Zisasmak nembrañane tuk ekñañ kalañangatan nembrañane notnañ tabien ekñenmagen toti indikme am notnañañ inda bembuluñ tapme Zuda amgalen zii zet zemzikat indanda an ekñenmak Zisasiyet nembrañane notnañ tabien ekñañañ ñeñañ ñengat zemtalat ñeñañ ñengat zemtalat tapmambien. ¹⁵ Yañ am sambe ekñañañ tatneti ekme Zisasiyan daen kopme ekti Zisasiyet olimti windenbe-

⁴9:13 Ilaiza e Zân tu zululut an egat nâmti zenzeñañ (Matiyu 17:13).

meti mkuwien. ¹⁶Met mkume Zisasiyaŋ indayaŋkwesiye, “Indati kwilekiyet dop-maŋgat tapmdândâmo?”

¹⁷Âpme an ŋen ekŋengat tunguwinan-gatnan wati zeye, “An zikat indanda, neŋ nemun we bekanayaŋ mme zet zen-zepiŋ mamngapmti geŋmagen wako-lap. ¹⁸Nemba kapi we bekanayaŋ mtati msalen kutupeme kwati zawak salaŋ kwilak kwilak mti zetnaŋ aŋgalikti set-naŋ betnaŋ mutututi katikŋaŋ mam-bein. Keyepm neŋ nembandine ekŋen-gat zema we bekanayaŋ zempeme mebegat olalo.”

¹⁹Zeme Zisasiyaŋ zet ke nâmti am tabien ma nembraŋane ekŋengat zeye, “In nâmkŋipepeŋiŋiŋ penayaŋ! Neŋ inmak kan teepmaŋ kapi mamti indamukulem mamambap?” Diindomti zeye, “Anemba denze wati kopme ekbi!” ²⁰Zeme anemba ke Zisasmagen sokŋan wapmepme we bekanayaŋ Zisas ekti nemba piwan belak msalen mkutupeme kwati kililiŋ mti zawak salaŋ kwilak kwilak mge. ²¹Âpme Zisasiyaŋ nemba keyet bipmaŋgat yaŋkwesiye, “Nembandi kapi kan zukŋan penayaŋ yaŋbemti muluwaŋ kapi mge?”

Yaŋkwesime bipmaŋaŋ zeye, “Nemba isikŋanenagak yaŋbemti mge. ²²We bekanayaŋ egaŋ sesepelimiti wat tok-wapme meti sekŋaŋ waleletgalen mulup temaŋ penayaŋ mamin. Keyepmti geŋ windendi tazin beme ŋep ndapmukulem mimnde.”

²³Âpme Zisasiyaŋ zeye, “Kwilekiyet geŋ windendi ŋep tazin beme mbek zet e zenik? An ŋenaŋ nâmkŋipepeŋaŋ katikŋaŋ penayaŋ tabe beme kwitnaŋ kwit-naŋ zein keyet kataŋ ŋep sokbem sawe.”

²⁴Zeme keyegak nemba keyet bipmaŋaŋ sinzet palen zeye, “Neŋ nâmkŋipemgeyap yaŋgut nâmkŋipepen

katikŋaŋ yegat napmukulem mmane geŋmagen nâmkŋipepen katikŋaŋ bak.”

²⁵Âpme am sambe penayaŋ windem bemti taondak kopme Zisasiyaŋ we bekanayaŋ anemba masesepelimwati mamtan keyet zet windeŋaŋbeŋ zempemti zeye, “Geŋ anemba keŋangatnan kwati meti ewe gilik zem kapiyegak ŋen ewe ku kwatowebanik.”

²⁶Âpme we bekanayaŋ kwati mesât mge, kan keyet nemba bekan piwan omba penayaŋ butemti we bekanayaŋ yeye mti kwati mepme anemba keyaŋ gaki-kiŋaŋnok toaŋgasim weme am ekŋenaŋ ekti zewien, “Nemba pito ilak gakip.”

²⁷Kegok zeme Zisasiyaŋ nemba betna-nen atamti mwat onzempeme tage.

²⁸Kegok mti Zisasiyaŋ mkaen mowepme nembraŋane ekŋenaŋ keyegak moti ilinak etaŋ tati yaŋkwesiwien, “Kwilekiyet nin we bekanayaŋ ke mâbâgat olapmann bep?”

²⁹Yaŋkwesime Zisasiyaŋ zeye, “We bekanayaŋ ekŋen keboŋ ke belak ŋep ku indamâbâgalen dundundumak tati ŋep indamâbâgalen.”

Zisasiyaŋ gakikiŋaŋgat zet zapatnaŋ ewe diindoye

(*Matiyu 17:22-23; Luk 9:43-45*)

³⁰⁻³¹Zisasiyaŋ nembraŋane gakikiŋaŋ-gat zapatnaŋ ilinak diindondoyet nâŋge keyepmti ekŋenaŋ mka ke katipemti Galili msat tungupmaset buzak buzak enzilimiti mebien. Selen mepmambe Zisasiyaŋ nembraŋane zemzikat indamti zeye, “Angat Nemuyaŋ neŋ maneti amgat belinan mopma ekŋenaŋ nome gakima nabewep. Yaŋ kasup tuk etaŋ tati ewe gilik zem wabap.”

³²Egaŋ kegok zeme ekŋenaŋ zet ke yaŋaŋ ku weyaŋnâmâtâti yaŋkwesimti nâsâgât mbienanŋgut naman kiŋgati be-lak peme tage.

An kwiyaŋ amobotnaŋ bein?

(*Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-48*)

³³ Ekŋenaŋ meti Kapaneam mkaen patañ zemti mka ŋengat motati Zisasiyaŋ nembajane indayaŋkwesimti zeye, “Selen daen in kwilekiyet tazenâmkopmo?”

³⁴ Kegok indayaŋkwesime ekŋenaŋ selen daenen koti, “Kwiyaŋ ningat amobotnaŋ mambe?” Zemti zenâ zenâ tapmkopmambiengapmti zelinpiŋ buzak tabien. ³⁵ Âpme Zisasiyaŋ mkaen koweyeyaŋ totati nembajane 12 ekŋengat zeme koondak tapme zeye, “An ŋenaŋ amobotnaŋ mamasâgât nân beme egaŋ tototnaŋ penaŋ mamti am notnaŋ ekŋen sisiliŋ mulup mimindamti mambe.” ³⁶⁻³⁷ Kegok zemti namba isikŋaŋ ŋen wati tuŋguwinan mwat ambetati zeye, “Nemba keboŋ kapi an ŋenaŋ nâgât mti gogot mpewe beme egaŋ neŋ gogot mnewe ma ŋenaŋ neŋ gogot mnewe beme An zemneme toban ek kegogak gogot msawe.”

An ŋenaŋ ningat mulupmnaŋgat ku zemtalabe beme ek ningat notn

(*Luk 9:49-50*)

³⁸ Âpme Zânaŋ Zisasiyet zeye, “An zikat indanda, nin an ŋenaŋ gâgât kwidan kumti we bekaŋaŋ mâpeme ekti ninmak ku mamaingapmti zemkulumpenn.”

³⁹ Kegok zeme nânti Zisasiyaŋ nembajane ekŋengat pigok diindoye, “In an ŋenaŋ nâgât kwitnnaŋ kumti muluwaŋ tototnaŋ keboŋ mme ekti ku zemkulumpewep. An keboŋ keyaŋ sakwep eleŋ beleŋ bemti nin ku zemtalatndewe. ⁴⁰ An ŋen mulupmnaŋgat ku zemtalatndewe ek ningat notn kegok nâmpewanup. ⁴¹ Neŋ pigok penaŋ zema

nâit, in nâgât nembanne maipgapmti am ŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ ŋen ma okowen tu etaŋ bemindame nimbep beme an ke tosaŋepiŋ belak penaŋ ku tabe bam maneti keyet tosaŋaŋ tiwe.

Mama mimi bekaŋaŋgalen tetimaemae sokbemindame sukŋan ku bembeyet aŋkeŋoo zet diindoye

(*Matiyu 18:6-9; Luk 17:1-2*)

⁴² Am ŋenaŋ notnaŋ ŋen nâmkippepeŋaŋ isikŋaŋ bugan tasain ek bekaŋaŋ mimiyet zet kelakŋaŋ mpeme bekaŋaŋ mbe beme an bekaŋaŋgat zet kelakŋaŋ mpewe ke bimanen nanaŋ siput temaŋaŋ opempemti nembu keŋan âtâpeme towepme dolakŋaŋ bein mneti ekŋenaŋ kegok ku mme egaŋ belak tapmetneti Kawawaŋgalen zemdelajaŋ zenze kanen dopmaŋ nukŋaŋ bekaŋaŋ penaŋ tiwe. ⁴³ Sepem kegok tazingapmti bedi ŋenaŋ mama mimi bekaŋanen gaik mesâgât mme eleŋgem pemane mebe. Geŋ mineti bedi zuzulak mmaneti teziŋ ŋandaŋ toti tewen zimti sek sindem tipeŋ mamambanikmagengat bedi eleŋgem pemane mepme bedi nembet dumaŋ maneti mama kanzizit tiwanik. ⁴⁴ [‘Âk kegok ku mbanik beme teziŋ ŋandaŋ meti sambum kuluk kwilak mti gakikipiŋ sindem tipeŋ tipeŋak mamambanik ma tewaŋ kogogak gazime sindem tipeŋ mamambanik.’][§] ⁴⁵ Ma geŋ sedaŋ mama mimi bekaŋaset gapmesâgât mme sedi nembet eleŋgem pemane mepme kaŋtaŋ kaŋtaŋ mamambanik. Mineti sedi zuzulak maneti teziŋ ŋandaŋ towebanigat sedi nembet eleŋgem pemti sedi nembet dumaŋ piyaŋ kaŋtaŋ kaŋtaŋ maneti mama kanzizit aikbanik. ⁴⁶ [‘Âk kegok ku mbanik beme teziŋ ŋandaŋ meti sambum kuluk kwilak mti gakikipiŋ

^{§9:44} An Kawawaŋgalen zetgat yaŋaŋ mkawaŋ bembeyet nânâ mulup mamip notnaŋaŋ zet kukuŋaŋ ke tususuŋaŋ manzeip papia notnaŋgat tazin; notnaŋgat yek.

sindem tipej tipejak mamambanik ma tewaŋ kogogak gazime sindem tipej mamambanik.}]⁴⁷ Ma geŋ zikadi ŋenaŋ mama mimi bekanaset gapmesâgât mbe beme geŋ kwenzempemane mebe. Mineti geŋ zikadi ilindiŋ maneti teziŋ ŋandaŋ towebanikgat kwenzempemane mebe.⁴⁸ Âk kekok ku mbanik beme teziŋ ŋandaŋ meti sambum kuluk kwilak mti gakikipiŋ sindem tipej tipejak mamambanik ma tewaŋ kogogak gazime sindem tipej mamambanik.⁴⁹ Neŋ gerŋmak tususu mimiyet zetik mban keyet katnaŋ ku mambanik beme neŋ katikgema teziŋ ŋandaŋgat zapat bewanik.⁵⁰ Dalaŋ ke tikŋaŋ keyaŋgut dalaŋgat tikŋaŋ delaŋ zeme amnaŋ selen mulati maimmak kolip keboŋ. Kogogapm in dalaŋ nembon keyet tikŋaŋjin kwesiŋ tatagat nâmti in keŋin dolakŋaŋ tapme nolinmak keŋ kwep bemti keŋ sewakŋaŋ palen mamambep.”

**Zisasiyaŋ awembiŋ
ku kalalaŋgat zetnaŋ zeye**

(Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)

10 Âpme Zisasiyaŋ mka ke naman katipemti Zudia msaleset meti Zodan tu nembet daen mepme am sambeyaŋ ewe koondakme manzemzikat indamtan, kegoagapm Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj diindom zikat indamiŋge.

²Tadiindome Palisi an notnaŋaŋ koti, “Zisas tetipemann egaŋ zet ŋen zemyuŋgume ekti wati zelen mepesenup,” zemti kapigok yaŋkwesiwien, “An ŋenaŋ imbiŋaŋ asepepeyelen Mosesiyelen zii zelen set ŋen tazin ma yek?”

³Zeme Zisasiyaŋ naman dopmaŋ yaŋkwesisiyegak kapigok indayaŋkwesiye, “Mosesiyaŋ awembiŋ kalalaŋgat zigok zeye?”

⁴Indayaŋkwesime ekŋenaŋ zewien, “An ŋenaŋ imbiŋaŋ asekpemti zemâtâtât

papia kumsame mebegat Mosesiyaŋ ŋep mimiyelen zeye.”

⁵Kegok zeme Zisasiyaŋ dopmaŋ pigok gilik zem indaye, “In keŋ katik mbien-gapmti Mosesiyaŋ nâmindamti zii zet ke kumindaye wa ke Kawawaŋgalen ŋoktik penaŋ yek.⁶ Kawawaŋaŋ yaŋbemti kwitnaŋ kwitnaŋ sambe mge kan keyet egaŋ an ma imbi betnaŋaŋ penaŋ miid-eye.⁷⁻⁸ Keyepmti Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋen kapigok zein,

‘An ŋenaŋ imbiŋaŋ wazin beme egaŋ mambipmaŋ katiidemti egelaŋ keŋit segit pepep bemalu kwep beme mambalup.⁹ Kawawaŋaŋ animbi kapi tusum idendeŋaŋgapmti ilit ma am ŋenaŋ kileŋ ku kalaŋjidewe.”

(Sokbembe 2:24)

¹⁰Mkaen motati nembraŋane ekŋenaŋ zet keyet yaŋaŋ nânâyet yaŋkwesiwien.¹¹ Yaŋkwesime egaŋ yaŋaŋ pigok diindoye, “An ŋenaŋ imbiŋaŋ asekpemti an ŋengat imbiŋaŋ menzem wabe beme yom mbe.¹² Ma imbi ŋenaŋ apmaŋ asekpemti imbi ŋengat apmaŋ menzemwabe beme egaŋ awembiŋ mama ke kalaŋti yom tiwe.”

**Nemba isisikŋaŋ
Zisasmagen indatim kobien**

(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³Âpme am ekŋenaŋ nembraŋane Zisasiyaŋ indati mebegat indatim kopme Zisasiyet nembraŋane ekŋenaŋ nemba isikŋaŋ ekŋengat nâme tototnaŋ beme Zisasiyaŋ ku indati mebegat zemkulumindewien.¹⁴ Kegok tapmme Zisasiyaŋ indikti nâme ŋep ku beme zeye, “Kululuŋen gwaen mama katikŋanen amnaŋ nemba ekŋen keboŋ bemti mebegat zenzeŋaŋgapmti nemba zemkulumindendiŋ katiindeme neŋmagen kolit.¹⁵ Neŋ penaŋ zema nâit, an ŋenaŋ nemba isisikŋaŋ ekŋenok bemti zet nâme penaŋ penaŋ etaŋ beme yaŋkwesim giŋgiŋ ku mamip. Keyet

katnan yaŋkwesi yaŋkwesi mimipiŋ. Belak etaŋ nâmkîŋpewe beme ekŋen Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet keŋan meti masâip.”¹⁶ Kogok diindomti nemba kwep kwep ekmagen kopme indambetati popop kumindemambe betnaŋ ŋokŋinan bemti Kawawaŋaŋ indamukulem mimindendeyet zemgwatnaŋ mege.

**An mânep milawatnaŋ temaŋaŋ
Zisasiyet nâme mobotnaŋ
beme ekmagen mege**

(Matiyu 19:16–20:19; Luk 18:18-33)

¹⁷ Âpme Zisasiyaŋ mka ke katipemti tapmepme an mânep milawatnaŋ temaŋ keyaŋ ekti windembem kot Zisasiyet nâme mobotnaŋ beme pedondom samti yaŋkwesiye, “An zikat indanda dolakŋaŋ, neŋ zigok penaŋ mti mama kanzizit ke tiwap?”

¹⁸ Yaŋkwesime Zisasiyaŋ dopmaŋ pigok gilik zem dunduye, “Geŋ nâgât ‘An zikat indanda dolakŋaŋ,’ zenik. Zet keyet yaŋaŋ ŋep nâmdelaŋ zemti zenik? Kawawaŋ kwewaŋ dolakŋaŋ.”¹⁹ Geŋ Mosesiyelen zii zet kapigok tazin ke nânik, ‘Kasa ku kuwanik, imbimak sek kileŋ ku mambanik ma kambu ku tiwanik, zet dâsuki ku zewanik ma amgalen milawat notnaŋ kileŋ ku omenzaŋ tiwanik, ma geŋ mambipdineyet kandaŋidan meti zet nânâŋ mambanik.”

²⁰ Zeme an keyaŋ zeye, “An zikat indanda, kwitnaŋ kwitnaŋ zenik ke nemba isikŋanenak baenen yaŋbemti maŋgawepumkwalap.”

²¹ Zeme Zisasiyaŋ ekti nâmtikŋaŋ mpemti zeye, “Geŋ kwileki ŋen ewe mimiyelen tagain. Geŋ gilik zem mkandan meti milawadi sambe tazin ke kalaŋ kumti am bekopsat indamâpmane delaŋ zeme kopmane neŋmak meselup. Âpme keyet dopmaŋ maneti kululuŋen gwaen tiwanik.”²² Zisasiyaŋ kok zeme

egaŋ mânep milawatnaŋ temaŋgapm nâpeme mekwapme belak zetnepiŋ kusum tati kembeŋ palen mege.

²³ Mepme Zisasiyaŋ nembraŋane guluk gilik zem meindik koindik mti zeye. “Am mânep milawalin temaŋ ekŋenaŋ Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama keŋan mebegalen e kwinden-deŋaŋ temaŋ penaŋ.”

²⁴ Zeme nembra ekŋenaŋ zet ke nâmti nâmtemtem penaŋ mme Zisasiyaŋ ewe pigok diindoye, “Nembanne kululuŋen gwaen mama katikŋanen mebegalen set ke nukŋaŋ penaŋ.”²⁵ Bo temaŋaŋ buŋi aimboŋaŋ isikŋanen ŋep ku modak. Yek penaŋ. Sepem kegogak am mânep milawalinmagaŋ Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnan maip ekŋenmak tususuyelen nâmnukŋaŋ penaŋ mamip.”

²⁶ Kegok zeme ekŋenaŋ nâmtemtem temaŋ mti zewien, “Kok zenik beme kwiyaŋ mama kanzizit ŋep tiwe?”

²⁷ Zeme Zisasiyaŋ indikmototi zeye, “Mânep milawalaŋ set bekekme am Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnan maip ke ku tusuwep yaŋgut Kawawaŋaŋ am ekŋen keyet keŋin mim eleŋ belaŋ beme mama kanzizit ke ŋep tiwep.”

²⁸ Zeme Pitayaŋ zet ke nâmti Zisasiyet pigok dunduye, “Nânik, nin kwitnaŋ kwitnaŋ sambe bamkumpemann delaŋ zeme geŋmagen kobenn.”

²⁹ Zeme Zisasiyaŋ dopmaŋ pigok gilik zem saye, “Neŋ penaŋ sukwep zema nâmbak, am ŋenaŋ nâgât ma Zet Zapat Dolakŋaŋgapmti mkaŋaŋ ma dapmeniŋaŋ ma ipmamnotnane ma mambipmane ma nemunnambaŋane ma msatnaŋ mee pi katipe mâbe beme”³⁰ Kawawaŋaŋ egat tosaŋaŋ 100 ewe tusum sawe. Pien msalen msat, mka ma dapmeniŋaŋ ma ipmaŋ ma mamaŋ bipmaŋ ma nemunambaŋaŋ ma mâmulupmaŋ mee pi omba samâbe. Âpme msalen kapi nâgât zet zapatn mti mame amnaŋ keyet pepetnaŋ

mti sisipenpen mpeme ola olat palen mambe keyet penanaj mama kanzizit titiyet kanan danjoween kan keyet egañ mama kanzizit keyet toñaj bemtabe. ³¹ Apme an ñenaj ikñanñat sekñaj alak pigogat mmoti, 'Neñ ñep talap,' tazein beme egañ bangat tototnañ bewe. Ma ñenaj alak tototnañ tapmain beme egañ bangat mobotnañ bewe."

³² Zisasiyañ ñenaj bemindame meti met set tunjupman tati Zisasiyañ Zelusalem mkaen mopme kwitnañ kwitnañ msawep keyet zet zapatnañ nembajane ma am notnañ zet zapat mimindame ekñenaj nâmtemtem mti kiñgagat palen Zisas mâti Zelusalem mkaen mosâgât mobien. ³³⁻³⁴ Mopmambe Zisasiyañ zeye, "In nâip, nin Zelusalem mkaen mosâgât tapmotnup. Âpme kan keyet Angat Nemuñaj neñ sâpe sâpe bumbu an ñenaj ma zii zet zikat indanda an ekñenaj zemnome Zuda am mañgaangatnañ ku sokbembenañ ekñengalen belen mopma ekñenaj tetepulet mnamti sindiwañ nawitikti sindem temañ nameti nome gakima met nabewep yanñgut kasup tuk etañ tati naman ewe gilik zem wabap."

Zemsmak Zân egeñaj amobotnañ tatagalen Zisas yanñkwesiwun

(Matiyu 20:20-28)

³⁵ Âpme Zebedi nemulatnenet Zemsmak Zân egeñaj Zisasmagen meti zewun, "An zikat indanda, nit geñ kwileki ñen minndandayet nâmti gayañkwesisâpmilup."

³⁶ Zemalu Zisasiyañ idayañkwesiye, "An zut, neñ pe kwileki miidandayet nâmti kotazelup?"

³⁷ Idayañkwesime egeñaj dopmañ kapigok zewun, "Geñ bam Amobotnañ mundumdanen tabanigen nit nâmn-demane ñenaj gâgât sukwakalakdi penaset ma ñenaj alomeset tabalup."

³⁸ Zemalu Zisasiyañ pigok diidoeye, "It zet keyet yanñaj kandati kegok yanñkwesilup. Neñ amnañ sindem nawep ke okowen tu akñanñmak nembonñ bemname nimbañ. Ke it ñep nimbaluñ? Ma sindem tiwawen amnañ tu zulutnewepnok ke it kegok ñep zulubaluñ?"

³⁹ Âpme egeñaj egat zewun, "Nit ñep mbaluñ."

Zemalu Zisasiyañ pigok diidoeye, "Neñ tu okop nimbawen keyegak it ñep nimbaluñ ma neñ tu zulubawen keyegak it ñep zulubaluñ. ⁴⁰ Keañgut neñ sukwakalakñ penaset ma alomeset tatagalen keyet zetnañ neñ ñep ku zesap e Kawawañaj ikñaj mundum ke tatagat am kwi ombemindeye, ekñen keyañ tabep."

⁴¹ An zulañ Zisasiyet kegok zemalu nembajane notnañ ekñenaj egeñaj nâme bekanaj beme ñenzinziñ miidame ⁴² Zisasiyañ ilinsakwep indazem tetime kot ondek tapme pigok diidoeye, "Msat sambe ekñengalen amobotnañ temañ ekñenaj mulup añañe mka katañ indem mepme mamti ekñenaj am notnañ indadamuñ mme maip in keyet yanñaj ñep nâip. ⁴³ Set kaboñ kapiyañ inmagen ku sokbewe. Inmagangatnañ an ñenaj amobotnañ besât mbe beme egañ am tototnañ notnañ ekñengat sisiliñ mulup mimi an bewe. ⁴⁴ Ma inmagangatnan an ñenaj ñenaj mamayelen nâmti notnane ekñengat kandañinan mamti am sisiliñ mulup etañ tosañjipinñ mamip keyet katañ miindawep. ⁴⁵ Neñ Angat Nemuñaj amnañ neñ napmukulem mneme mamayet nâmti ku koban. Neñ nen am notnañ indamukulem mimindemti neñ nananñgat mamann ke ketalasimti am yomengatnañ kwitim indatimti mama kanzizit indandayet nâmti toban."

**Zisasiyaŋ Batimeasiyet
zikatnaŋ weyaŋpeye**

(*Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43*)

⁴⁶ Âpme Zisasmak nembraŋane ekje-
naŋ Zeliko mka sebempemti mepme am
sambeyaŋ baminan indamâti mebien.
Âpme Timeasiyet nemuŋaŋ Batimeas
ek zikatnaŋ beŋaŋaŋ set ganzenan ke
mepeme totati mânep milawatgat am
mawekum indamtan. ⁴⁷ Yaŋ am not-
naŋaŋ “Zisas Nasalet mkaengatnaŋaŋ
takozin,” zeme nâmti ŋagak palen zemu
zemu mti zeye, “Zisas, geŋ Dewitgat
sokŋaŋaŋ nâgât kemberŋ mi!”

⁴⁸ Egaŋ kegek ŋagak mtasume am
notnaŋ ekjeŋaŋ, “Buzak tat,” zemti
zemkulumpewienanŋut egaŋ ewe ŋagak
temaŋ msumti zeye, “Zisas, geŋ Dewit-
gat sokŋaŋaŋ nâgât kemberŋ mi!”

⁴⁹ An zikat beŋ keyaŋ kwizet takume
Zisasiyaŋ nâmti set tuŋgupman ke
metati zeye, “An ke zeme neŋmagen
pien wakolit!”

Zeme am ekjeŋaŋ egat kwizet kumti
zewien, “Batimeas, Zisasiyaŋ gâgât
tazeingat oloŋen palen wati daen
ekmagen met!”

⁵⁰ Zeme egaŋ zet ke nâmti tâgâ
melakanduŋaŋ sakwep gaipeme
toweme belaŋ bemti Zisasmagen mesât
pumpem pumpem mege. ⁵¹ Mepme
Zisasiyaŋ yaŋkwesiye, “Neŋ geŋ kwileki
penaŋ mŋaŋgayelen nâmti tazenik?”

Yaŋkwesime an zikatnaŋ beŋaŋ keyaŋ
zeye, “An zikat indanda, geŋ zikatn
weyaŋnemane eegalen nâmti tazeyap.”

⁵² Zeme Zisasiyaŋ pigok dunduye,
“Nâmkiŋpependanŋat penaŋaŋ zikadi
alik beme ekti mesenik.” Zeme keyegak
zikatnaŋ alik beme ekmâtâti Zisas mâti
mege.

**Zisasiyaŋ Zelusalem mka
teman mopme am ekjeŋaŋ
zem olioli mpeme mowezin**

(*Matiyu 21:1-11; Luk
19:28-40; Zân 12:12-19*)

11 ¹⁻² Zisas nembraŋane ekjeŋaŋ
Zelusalem mka teman sokŋanik
moti Betpasi ma Betani mka zut Olip
kalaŋan tazin ke mopataŋ zemti
Zisasiyaŋ nempa zut zemidemti zeye,
“It mkaen kainde mot patan zenzeŋak
ekmalu doŋki nembraŋaŋ ŋen tegaŋ
opempepeŋaŋ am ŋenaŋ dukŋan ŋen
ewe ku mamaŋaŋ ke tapme ekti kwalet
mti koselup. ³ Metakwaletnepemalu an
ŋenaŋ, ‘It zigok msâgât takwalelup?’
idayanŋkwesime an keyet kapigok
zeselup, ‘Amobotnaŋaŋ kapi mmet
samalu egaŋ mmaneti naman sakwep
ewe mkoti mundumanak gilik zem
opempepeyet zeme kot takwalelup.’
Kegok zemalu egaŋ nâmideme kwalet
mti koselup.”

⁴ Kegok zeme nempa zut egeŋaŋ
meti doŋki nembraŋaŋ tegaŋ mka set
keyet solonan opempepeŋaŋ tapme
ekti metakwalelup. ⁵ am notnaŋ
sokŋan tabienanŋ idikti zewien, “It
kuwiekiyet doŋki nembraŋaŋgat tekŋaŋ
ke takwalelup?”

⁶ Zeme egeŋaŋ Zisasiyaŋ zet zemid-
eye keyet kataŋ zemalu nâmideme ege-
laŋ tekŋaŋ ⁷ kwaleti Zisasmagen mmeti
melakanduŋit gulumti doŋki bisetnaŋ
palen bempemalu Zisasiyaŋ keyet palen
mototati ⁸ Zelusalem mka teman mopme
am sambe penaŋaŋ melakanduŋin ma
notnaŋ ekjeŋaŋ tep belak set ganzenan
tapmege bee mutumti siŋsasatnaŋ mele-
siŋ kot selen yengemebien. ⁹ Mti bem-
buluŋ meti ŋagak ma kwisak temaŋ mti
zewien,

“Kot ndapmukulem mti ndanŋalaŋ nde!
An kapi Amobotnaŋmagengatnaŋ
ndamukulem minndesâgât

kozingapmti kopme kwizet bujanaj mwati sesewatpene.¹⁰ Yeņsokņ Dewit egaņ am indadamuņ mme dolakņaj mambien. Keyet kataņ an kapiyaņ nin kot ndamukulem minndemti angalanndesâgât kozingat kopme oloņen mti sesewatpene!” (*Sam 118:26*)

¹¹ Kegok mpeme egaņ Zelusalem mkaen kamba am ekņengalen sesewat mka temaņ keyet keņan moti kwitnaņ kwitnaņ sambe bempeme wemege ke tokwati ekmâge. Mti ke manepeme msat gasi penaņ beyeyepm nemanjane ¹² indatime Zelusalem mka katipemti Betani mkaen mebien.

Zisasiyaņ tep kwitnaņ pik saik kumpeye

(*Matiyu 21:18-19*)

¹² Mewembienaj mseņan ewe gilik zem Zelusalem mka temanenak kosât koti Zisasiyaņ meuyet penaņ mge. ¹³ Mti ekpeme mepme tep kwitnaņ pik ņen sinaņ kundumaņ temaņ tapme ekti, “Wa katnaņ ņen tazinaņ mâtâti nsap,” zemti met timapme beye. Pik katnaņ eliligalen kanaņ ewe ku beye. ¹⁴ Zisasiyaņ pik tepmaņgat zet kapigok zeye “Am ņenaņ gâgât kadi ņen ewe ku nimbe.” Kegok zeme nemanjane nâmbien.

Zisasiyaņ Zelusalem Zuda amgalen sesewat mka temanen mege

(*Matiyu 21:12-17; Luk 19:45-48; Zân 2:13-22*)

¹⁵ Kegok zeme ekņenaņ Zelusalem mkaen meti Zisasiyaņ sesewat mka temaņ keņan mepmoti ekme amnaņ kwaweti sâpe sâpe bumbuyet age ma mânep bemkwiti kwiti tapmme indikti egaņ mânep mundum âtât peme kutume age mundumaņ setnaņ ke mâtâtindemâpme kwawepmâmbien. ¹⁶ Kegok mti muluwaņ keboņ ke sesewat mka tema-

nen ewe kwitnaņ kwitnaņ timet timkot mimiyele zemkulumindeye. ¹⁷ Mti zet kapigok diindoye, “Kawawaņgalen Zet Itnananen meluwaņ ņen kapigok miminaj tazin,

‘Nâlen mkannan am msat sambeyan kwaweti dundundu mulup mbep!’ (*Aizaya 56:7*)

Âpme in naman mka kapi mme,

‘Am kambu titi ekņengalen mkanok tabein.’” (*Zelemia 7:11*)

¹⁸ Zisasiyaņ kekok mme sâpe sâpe bumbu an ņenaņ ma zii zet zikat indanda an ekņenaņ ņeņin zime set ņen aikti Zisas kume gakikiyele nâmbien. Keyaņgut am sambeyan Zisasiyet zetnaņgat nâme mobotnaņ mambemtanapmti kingati belak peme tage.

¹⁹ Âpme Zisasmak nemanjane ilin-sakwep ke manepeme tambusâgât tapmme ekņenaņ Zelusalem mka temaņ katipemti Betani mkaenegak gilik zem mebien.

Pik tep memuņ beye

(*Matiyu 21:20-22*)

²⁰ Mewembienaj msame tambuņan gilik zem koti ekme pik tep piwan memuņaj penaņ bem tapme ekti ²¹ Pitayaņ Zisasiyaņ zet zeye ke otnâmti zeye, “An zikat indanda, geņ saņenen pik tep saik kumpemanan piwan memuņaj bem tazingat ekbak!”

²²⁻²³ Âpme Zisasiyaņ dopmaņ kapigok gilik zem indaye, “Neņ zet penaņ zema nâit, inmagatnaņ ņenaņ keņ zutpiņ Kawawaņgat nâmkipepe beme nuknaņ notnaņ kalaņ nemoņ keyet kapigok zewe, ‘Geņ epeemti nembuen towet,’ zemti zetnnaņgat penaņaj sokbembeyet zemti keņ zutpiņ tati dunduwe beme nuknaņ kalaņnemoņ keyaņ ņep etumti nembuen metowebe. ²⁴ Neņ ingat pigok penaņ zema nâit, in nâmkipepe kaliņa mti kwitnaņ kwitnaņ ke penaņ sokbemandandayelen e nâmkatikbemti dun-

duwewen ñep sokbemindawe. ²⁵Âpme geñ dundusât mbanik kan keyet am ñenmak kalalañit tazin beme yomañ ke katikpewanik. Katikpewane Kawawañ kululuñen main egañ kegogak gâlen yomdi katikpewe. ²⁶Âk geñ an ñenmak yomit tazin ke ku katikpewanik beme Bipdi kululuñen main egañ kegogak gâlen yomdi ku katipewe.”

“Zisasiyañ mulup winde deyet timti mamin,” zemti Zuda an ñeñañ ekñeñañ yañkwesiwien
(*Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8*)

²⁷⁻²⁸Zisasiyañ zet kegok zemdelan zeme ekñeñañ naman Zelusalem mkaen ewe mesâgât mebien. Meti Zisasiyañ ewe sesewat mka temanen moti tatokwapme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma zii zet zikat indanda an ma sesewat mka temañgalen damuñ notnañ ekñeñañ ekmagen kot ondekti yañkwesiwien, “Geñ kwiyañ nâmgemti zemgeme kot am sesewat mkaen indamâtnak ma muluwañ mamananañ notnañ mamnik? Keyet yañañ zemane nâne.”

²⁹Yañkwesime Zisasiyañ dopmañ pigok diindoye, “Neñ ñeñañ yañkwesisi ñen yañkwesima in keyet dopmañ ñeñañ gilik zem nameñgut neñ kwiyañ nâmneme muluwañ mamananañ mamiap keyet yañañ kegogak zema nâseip.” ³⁰Zemti pigok indayañkwesiye, “Zân tu zululut an egañ mulup mam ke Kawawañmagengatnan ma ammagengatnan timam ze zeme nâmbi?”

³¹Kegok indayañkwesime ekñeñañ ilinak zenâ zenâ mti zewien, “Nin ‘Zânañ mulup Kawawañañ saye,’ zesenuñ beme egañ zesem, ‘Âpme kwilekiyet in egat zetnañ ku manâmkiñpeip?’ dindosem. ³²Ma nin, ‘Ammagengatnan timti mamm,’ zesenuñ beme naman am sambeyañ, ‘Egat nâme golañ zenze an mobotnañ temañ,’ manzeip keyepmti zet

ke nâmti ndoseipmagen zemti kiñgati peme tage.”

³³Mti Zisasiyet zewien, “Nin egat yañañ ku nânup.”

Zeme Zisasiyañ zeye, “In egat yañañ ku nâip keyepmti neñ kwiyañ nâmneme mulup kapi mamiap keyet yañañ e kegogak ku diindosap.”

Wain mulup damuñ bekañañgat bemzenze zet Zisasiyañ zeye
(*Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19*)

12 Zisasiyañ Zuda am ma ñeñañine ekñengat bemzenze zet ñen pigok diindoye, “An ñeñañ wain mulup mti kimbatnañ tokwat bembuluñti peye. Mti wain katnañ misikme tuñañ bebeyet nâmti mundumañ simenañ weyañ taimpemti mka teepmañ beñañ walatpemti an ñeñañ mka keyet dukñañ gwaen tati mulup ke ekdamuñ mimiyet walage. Mulup ke mmâpme delan zeme an notnañ ekñengat belinan bemti an ekñen keyañ damuñ mme mânep keyetnañ mme kwapme butnañ ilinañgat timti butnañ ikñañgat masam kwakwagat zemindemti ikñañ msat ñenñaset mege. ²Yañ met maneti peme wain penañ mâtâtâgalen kanañ beme mulup toñañañ mulup anañ ñen zempeme mulup mamtemien ekñenmagen meti katnañ notnañ timti met sasayelen nâmti zempeme mege. ³Mulup an keyañ mepatañ zeme mulup damuñ ekñeñañ atamti omba penañ witikne witikne peme weme zempeme gilik zem belak etañ mege. ⁴Mepme ekti mulup toñañañ mulup an ñen ewe zempeme mepatañ zeme mulup an ekñeñañ atam tati tep pemañañ ñokñañ somti sakambuk samti ku mâpme belak gilik ze mege. ⁵Mepme ekti egañ ewe tusumti mulup an ñen zempeme kopme ekñeñañ penañ kume gakiye. Gakime mulup toñañañ mulup an sambe ewe zemindeme kopme notnañ penañ indome gakime notnañ be-

lak indom peyak peyak mamtemien.⁶ Indomwalet mme delaŋ zeme ikŋaŋgat nemuŋaŋ kwep etaŋ ek tikŋaŋ nâmpeme mamtan egaŋ igak tage. Tapme bam pigok nâmti nemuŋaŋ penaŋ ke zem-peme mege, ‘Neŋ nananŋat nemun penaŋ kapi zempema mesemnen egat nâme mobotnaŋ beme zetnaŋ gawepuwep.’⁷ Nâmti zempeme mepme mulup damuŋ mamtemien ekŋenaŋ nembraŋaŋ penaŋ ke kopme ekti ilinak zenâ zenâ mti zewien, ‘Maneti bam nemuŋaŋ penaŋ kapiyaŋ mulup kapi toŋaŋ beweyet kame nin kumann gakime mulup pi ningat bewe.’⁸ Kegok zemti ekŋenaŋ atamti kume gakime sekŋaŋ mandamti paset zupman baen met peme weŋge.

⁹Âpme mulup toŋaŋ keyaŋ bam koti am ekŋen ke zigok penaŋ mimindawe? Egaŋ koti an ekŋen ke indome gakimâpme naman mulup ke an notnaŋ ŋen indame ekŋenaŋ damuŋ mbep.¹⁰ In Kawawaŋgalen zet itnaŋaŋ zet ŋen kapigok kukuŋaŋ tazin ke in nâip, ‘Mka walalat ekŋenaŋ tepum eklati belakŋan peme mewenŋeyaŋ tepum keyaŋ alak sutneteman peme kwatageyaŋ kaliŋaŋ penaŋ bemitazin.¹¹ Amobotnaŋ Kawawaŋaŋ ikŋaŋ ke mme sokbeyepmti nin ke ekmann dolakŋaŋ penaŋ bein.’” (*Sam 118:22-23*)

¹²Zisasiyaŋ zet kekok diindome nâmti an ŋeŋaŋ bembe notnaŋ ekŋenaŋ, “Bemzenze zet ke ningat zein,” kekok nâmtâti ŋeŋin zime atamti zemkukuyelen nâmbienanŋut am sambeyaŋ zetnaŋ zeme tatnâmbien ekŋen keyet kiŋgati peme tage.

**Takis mânep bembeyet
Zisas dombem kuwien**

(*Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26*)

¹³Âpme Palisi ŋeŋaŋ ma Elotgalen mulup an ŋeŋaŋ ekŋenaŋ mulup anŋin notnaŋ zemindeme Zisasi met tetipeme,

“Egaŋ zet ŋen zemyuŋgume ekti met zemkusenuŋ,” zemti zemindeme mebien.¹⁴ Meti Zisasiyet zet kelakŋaŋ kapigok msawien, “An zikat indanda, nin nânuwen gâlen zedi ma mzikat indandandi esemteŋ penaŋ mamkawaŋ benik. Nin nânuwen am kwilinmak ma am kwilinpiŋ ekŋenmagen Kawawaŋgalen zezapat dolakŋaŋ sakam kwep mamkawaŋ bemindenik. Yaŋgut geŋ zet penaŋ Kawawaŋmagenaŋ amnaŋ mama mimi zigok tatagalen ke mamkawaŋ bemindenik. Keyepmti zemanen nâne, ningalen zii zelaŋ zeinen nin mânep takis Loma gapman sasayelen ma yek?”¹⁵ “Nin ek takis mânep ŋep sawanuŋ ma ku sawanuŋ? Ze zemanen nâne.”

Zeme Zisasiyaŋ dâsukiŋinaŋgat yaŋaŋ nâmtâti zeye, “Eneyet neŋ tatetineip? In mânep kasetnaŋ ŋen mkopme ekbi.”

¹⁶Zeme ekŋenaŋ mânep kasetnaŋ ŋen mkosame ekti indayaŋkwesiye, “Mânep palen an zimosetnaŋ ma kwitnaŋ kwiyelelen kumpepeŋaŋ?” Kegok indayaŋkwesime ekŋenaŋ zewien, “Loma gapmangalen amobotnaŋ kwitnaŋ Sisa egat weŋaŋmak kwitnaŋaŋ tazin.”

¹⁷Ekŋenaŋ kekok zeme Zisasiyaŋ zeye, “Ele, kwitnaŋ kwitnaŋ amobotnaŋ Sisayet weŋaŋ tatatnaŋ beme ek sawep ma am in Kawawaŋ ikŋaŋgalen bet muluwaŋ keyepmti in ikŋaŋgat zapat mait.” Kegok diindome ekŋenaŋ zetnaŋgat nâmtemtem mpepmi peme tapme belak mepmâbien.

**Sadusi ekŋenaŋ gakikiengatan gilik
zemwawat keyet Zisas yaŋkwesiwien**

(*Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40*)

¹⁸⁻¹⁹Âpme Sadusi ekŋenaŋ am gakikiengatan wawat ku tazin manzemtemien keyepmti an ekŋen keyaŋ Zisasmagen koti yaŋkwesiwien, “An zikat indanda, Mosesiyaŋ zii zelen zet meluwaŋ kapigok minndaye,

‘An ñenañ imbi wati nembrañ ñen sokbembepiñ mme an keyañ gakiwe beme meniñañ imbi kwambetnañ ke wati datnañgat mundumañ alikñañ ñen mme sokbewe.’²⁰ Âpme an yañkogili 7 kekok mamtemien. Maneti yuñinañ imbi ñenañ wage. Wat maneti nembrañapiñ gakiye.²¹ Gakime muñañ totu imbi keyegak wati nembrañapiñ maneti gakiye. Gakime gwalañ kekok wage.²² Mti an 7 ekñen piwan imbi kwep ke wati nembrañpiñ belak etañ gakimâbien. Yan maneti ekñengalen imbi kwambet keyañ kekok gakiye.²³ An yañkwep 7 ekñañ imbi kwep ke wabiengapmti gakikiengatnan wawat kanen imbi ke an kwiyet imbiñañ bewe?”

²⁴ Zeme Zisasiyañ pigok diindoye, “In Kawawañgalen winde ma egalen zetnañ ku weyañ manâmâtâlipgapmti zet ke zemyunquip.²⁵ An ma imbi gakikiengatnan gilik zemwabewen awembiñ mama ewe ku mambep. Belak Kawawañgalen ensel kululuñen talip keboñ etañ bemti mambep.²⁶ In gakikiengatnan wawat ku tazin manzeip âpme Mosesiyañ didik kunduman tep tazime ke ekti tapme Kawawañ zapat dundume nâmti egañ zapat meluwañ mge ke maiñti manâmâtâlip. Kawawañ Mosesiyet kapigok zeye, ‘Neñ alak kapiyet Abalaamgalen Kawawañ ma Aisakgalen Kawawañ ma Zekopgalen Kawawañ.’ (Kisim Bek 3:6)

²⁷ Keyepmti neñ ingat pigok zema nâit. Kawawañ zet ke yañañ kapigogapmti zeye, ‘Ek am gaki meti mama kanzizit mamaip ekñengalen Kawawañ wa ek am gakiki katikñañ mañgakip ekñengalen Kawawañ yek. In zet ke manâmyunquip!’”

Kawawañgalen zii zet kapiyañ zii zet notnañgalen ñotekñañ penañ bein

(*Matiyu 22:34-40; Luk 10:25-28*)

²⁸ Âpme zii zet zikat indanda an ñenañ keyak tati ekme Zisasiyañ Sadusi ekñenmak zenâ zenâ mti yañkwesisininañgat yañañ dolakñañ tagilik zemindame egañ nâmti Zisasmagen meti yañkwesiye, “Zii zet ziboñañ notnañ sambe bee silim indemti ñotekñañ penañ bein?”

²⁹ Yañkwesime Zisasiyañ dopmañ pigok gilik zem zeye, “Zii zet sambeyet ñotekñañ kwep kapiyañ bein,

‘Israel am in nâit, Amobotnañ ek kwewetañañ ningalen Kawawañ bein.

³⁰ Keyepmti in Kawawañgat gogot mpemti keñinmak weñin ma ñoktikñinmak winderñin bee katañ egat ketalasim samâbep.’ (*Zii Zet 6:4-5*)

³¹ Zii zet keyet kandañan zet notnañ ñen kapigok tazin,

‘Gitangat mañgembein keyet katañ am notnañ ekñengat gogot mbanik.’ (*Wok Pris 19:18*)

Zii zet ñenañ eget zut kapi ku seabemidein.”

³² Zeme zii zet zikat indanda an keyañ nâmti Zisasiyet pigok zeye, “An zikat indanda, geñ ñep penañ zenik,

‘Amobotnañ e Kawawañ kwewetañ egat baman ñen ewe ku tazin.

³³ Keyepmti am ñenañ Kawawañgat gogot mpemti keñañmak ñoktikñañ ma winderñañ egat etañ sawe.’ (*Zii Zet 4:35; 6:5*)

Mti ikñañgat manâin keyet katañ am notnañ ekñengat keñañ bewe beme sâpe sâpe bumbu ma Kawawañgat taolet be-mbe set ke seabem pemâbe.”

³⁴ Zii zet zikat indanda an keyañ yañañ dolakñañ penañ zeme nâmti Zisasiyañ zeye, “Geñ ilak Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke titiyelen sokñañik penañ kodik.” Zet es- emtenñ kekok zemti selin bekekme ekñe-

naŋ yaŋkwesisi ŋen ewe yaŋkwesisiyet olapme beme peme tapme mebien.

**Kilais ek Dewitgat alikŋaŋ
ma eget Amobotnaŋ**

(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵Zisasiyaŋ Zelusalem sesewat mka temaŋ ke tati zet zapat tadiindoneti ekŋen kapigok indayaŋkwesiye, “Ingalen zii zet zikat indanda an ekŋenaŋ Kilais ek Dewitgat iŋsokŋaŋaŋ bam kobe manzeiwaŋgut ³⁶ewerŋan Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ zet kapi amobotnaŋ Dewit zem same Dewilaŋ pigok zemkawaŋ beye,

‘Amobotnaŋ Kawawaŋaŋ nâgât Amobotnaŋŋ Kilaisiyet pigok zeye, “Geŋ Amobotnaŋgat kot betn penaneset totati windendi temaŋ timti tabanik. Âpme neŋ gapmukulem mma geŋ kasandine sambe ekŋen windenjin mtoindewanik.” *(Sam 110:1)*

³⁷Dewilaŋ ikŋaŋ Kilaisiyet ‘Amobotnaŋŋ’ zeye keyepmti zigoset Kilaisiyaŋ naman Dewitgat iŋsokŋaŋ bein etaŋ? Ke penaŋ neŋ Dewitgat alikŋaŋma-gen sokbewan yaŋgut neŋ Kawawaŋaŋgat Nemuŋaŋ penaŋ kogogapm Dewilaŋ Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋen kuyeen ke nâgât ‘Amobotnaŋŋ,’ zeye eneyet neŋ Kawawaŋaŋ zemnemetot amgat yomgat dopmaŋ gakikiyet toban.” Zisasiyaŋ kok zeme am sambe penaŋ tabienaŋ zetnaŋ nâmtikŋaŋ mbien.

**Zisasiyaŋ an zii zet zikat
indanda ekŋengat mama
mimiŋin kumâbâgat zeye.**

(Matiyu 23:1-36; Luk 20:45-47)

³⁸Âpme Zisasiyaŋ am sambe tazemzikat indammetneti pigok zeye, “In an zii zet zikat indanda ekŋengalen ŋoktik mgasik ke ku mâti mbep. Ekŋenaŋ melakandu teepmaŋ

gwaen biminangatnan baen selinan tot lapit mepme mamti ilinaŋgat nâme mobotnaŋ beme selen ma tambaŋgumen mame amnaŋ sekŋin moindendeyet etaŋ manâip. ³⁹Ekŋenaŋ sesewat mkaen amobotnaŋgalen mundumen ŋeŋaŋ gwaenen etaŋ mametalip. Ma ondedak temanen ekŋenaŋ meu ma songom temaŋ indame niniyelen etaŋ manâip. ⁴⁰Ekŋenaŋ imbi kwambetgalen mânep milawat ma mkaŋin mee pi menzem timti indamâpme kileŋ mepme dundundu teepmaŋaŋ myuŋguŋguŋin beke mamim atanepeme amnaŋ ŋep ku eegalen mambein. Am ekŋen keboŋ ke maneti kan delaŋ zenze kanen Kawawaŋaŋ zem indomti tosaŋin bekaŋaŋ penaŋ mmoti indawe!”

**Imbi kwambet ŋenaŋ
tewalaŋ mânep beye**

(Luk 21:1-4)

⁴¹Zisasiyaŋ sesewat mka temanen mânep pelep keyet sokŋanik tati ekme am sambeyaŋ mânep pelewen tabem mambien. Am sambe ekŋenaŋ mânewin temaŋ pelewen tapeme towepme ⁴²imbi kwambet bekopsat ŋenaŋ koti mânep ŋamaŋ isisikŋaŋ zut piwan peme pelewen towege. ⁴³Kegok mme Zisasiyaŋ ekti nembraŋaneyet zeme kopme pigok diindoye, “An ekŋen, neŋ penaŋ sukwep zema nâit. Imbi kwambet bekopsat kapiyaŋ mânep pelewen bep keyaŋ an imbi sambe notnaŋaŋ tewalaŋ beyo bee seabemindein. ⁴⁴Am mânep milawatmak notnaŋ ekŋenaŋ mânewin omba penaŋ tazinaŋgut butnaŋ bugan timti kot pelewen time towelep. Yaŋgut imbi kwambet bekopsat keyaŋ mânepmaŋ bugan tazin elak kopeme pelewen towepme delaŋ zein mkaŋanen daenen butnaŋ ŋen ewe ku tasain, yek penaŋ.”

**Zisasiyan Zelusalem sesewat mka
temañ beke kasa ekñeñ
kumasekbep keyet zapatñañ diindoye**

(Matiyu 24:1-31; Luk 21:5-28)

13 Zisasmak nemañane ekñeñ sesewat mka temanengatnan toti mepmambe Zisasiyet nemañañ ñeñañ sesewat mka temañ beke ektemtem mti zeye, “Wenañe nañeye, an zikat indanda, gwa ekbak, nanañ yañan tatat nemoñ weyañti mka dolakñañ walapepeñañ gwa ekbak!”

²Zeme Zisasiyan dopmañ pigok gilik zem saye, “Geñ nanañañ mka temañ walalatñañ kapi alak ego ego mnik. Yañ maneti bamgat nanañañ mundumin talip keyet katañ ku tabep. Kasa ekñeñ kokume epeemti nanañ igak kwep kwep lala bubuk mekobep.”

³⁻⁴Kok zemti Zelusalem mka peme tapme meti Olip kalañan mosât mobien. Motati Pitamak Zems Zânmak Endulu ekñeñ ilinak Zisasmagen meti zikalin Zelusalem mkaeset ekme topme Zisasiyet yañkwesiwien, “Sesewat mka temanen daenen tati zet zenak ke kan zukñañ penañ sokbewe. Ma keyañ sokbesâgât tapmme menok zigogañ ñeñañ beme ekti nâmbanup kwitñañ kwitñañ gâgâegañ sokbembeyet zeye walak kapi sokbesâpm zewanup.”

⁵Zeme Zisasiyan pigok diindoye, “In weyañ eksem mambep. Mineti am notñañ tetimindemti indatetimti mebegat. ⁶An notñañ Zisasiyet kwitñañ belak mimyambumti kot an imbi notñañ tetimindemti zewep, ‘Neñ Kilaisiyañ kolap!’ ⁷Ma msat butnan butnan kasa tawapmepme keyet buñam zapatñañ nâwep ma kasa kwisak wekumepme keyet yayañ palen ku tabep. Kawawañañ kwitñañ kwitñañ keboñañ ñeñañ sokbembeyet zeye yañgut msat kululuñ kumasesegalen kan sakwep ku kobe. ⁸Am mañge kwewañ

epeemti dopmañ mekum kokum mbep. Ma msat temanen amobotñañ zulañ wati âwalup. Ma msat katañ mâkinañ temañ mbe ma msat sambe meuyet kameñ temañ sokbemmebe. Kwitñañ kwitñañ ke imbiyañ nema sokbesâpmme yañbemti sindem manâip keyet katañ sokbemmâbe.

⁹Ekñeñ belak kileñ indatimti amobotñañ ekñengalen ondedagen meti zet muluwen indewep ma Zuda ekñengalen sesewat mkaen indatim moti sindiwañ indawitikbep keyet eksemambep. Ekñeñ kogok mimindamti gapmangalen am ñeñañ notñañ ma amobotñañ temañ ekñengat zikalinan met onzemindeme tati nâgât yaññ zemâtâtât mulup mbep. ¹⁰Kogok mme msat katañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañañ ñeñañ am ilindiñ bemindemengut keyet sakñañ gwaenen msat kululuñ aseke. ¹¹Keyepmti am notñañ ekñeñ indapmeti zem indomti mka katikñañ indesât mbep. Kan keyet in zet muluwen motati, ‘Pe zet zigok zesenu,’ zemti yaññ temañ penañ ku mbep. Kan keyet Kawawañgalen Emetak Teñañ zet keñinanen bemindeme zewep. ¹²Âpme datñañ meniyañ kume gakikiyet mezemdelañ zewep. Ma biwinañ nemañane kogogak indome gakikiyet mezemdelañ zemindewep. Ma nema ekñeñ mambiwine kasa mimindemti indome gakikiyet zemindowep. ¹³In nâgât manâmkinpeipgapmti amnañ ingat nâme kangañañ etañ bewe. Yañgut am ñeñañ nâmkinpepeñañ katikñañ bemtapmetneti gakiwe beme kan delañ zenzeñañ Kawawañañ an ke mama kanzizit sawe.

¹⁴Golañ zenze an Danielañ meluwañ kapigok mge, In zet kapi mañti weyañ nâit, ‘Kwileki ñen mamañañmak ma kinğagatñañmagañ Zuda am ekñengalen

sesewat mkaen ku moti tatagale-
nanjut egañ mot ke tati indawale-
beyet,' (Daniel 9:27; 11:31; 12:11)

in ke ekti am Zudia msalen mam-
bewañ keyegak tapeñ tati kunzuñti
kalañan mowebep. ¹⁵Âpme am ñenañ
mka solonan tatneti gilik zem mka
keñan moti milawatnañ tiyap zemti
tim yape yape mti kan ku walabe
msalen keyegak tati kunzuñ mebe.
¹⁶Ma ñenañ muluwen maneti gilik zem
tâgâ melakandunañ msâgât mkañan ku
mebe keyegak tapeñ tati kunzuñbe.
¹⁷Imbi keñmak ma imbi nembrañin ewe
okakñañ nam manip bekakane ekñen ke-
boñañ zigok penañ mbewe. ¹⁸In kwitnañ
kwitnañ nukñañberñ ke map tâgâ
keñan ku indandayet nâmti Kawawañ-
gat dundume egañ mteteyet sokbem-
beyet nâmindewe. ¹⁹Kan keyet amnañ
sek sindem tisâiwen keboñ ke eweñan
Kawawañañ yañbemti kwitnañ kwitnañ
msokbeye ma tunğupman mamkwati
alak tatnup ma bam mamti masâpm-
nup keyet keñañ ñen ku sokbeye ma
ku sokbewe. ²⁰Amobotnañañ kan ke ku
mme pemkwepmañ benagen am ñenañ
alík ku manak. Yañgut egañ am ikñañ-
gat indaombemindeye ekñengat nâmti
nukñañ temañ keyañ kan teepmañ ku
sokbembeyet nâmti kan ke mme pemk-
wepmañ beye.

²¹Âpme kan keyet am notnañañ teti-
mindemti zewep, 'Kilais pien tazingat
koegit!' Ma 'Kilais daen tazingat mee-
git!' Zeme zelin gawepumti ku nâmk-
iñpemindewep. ²²Sadañañ am sambe
winde indame ekñañ wati Kilais ma
Kawawañgalen zapat zem zemsokbe-
mbe an ekñengat kwilinan mimyam-
bumti menok sepem igak igak mti
Kawawañgalen am keñin mme yuñgum
mâbe. Yañ ekñañ Kawawañgalen am
ikñañ ombemindeye ekñengat keñin
myuñguñguyelen nâmbep beme ñep
mbep. ²³Kwitnañ kwitnañ ke ewe sokbe-

mbepiñ tapme neñ eweñanak yayañ
mti diindoyapgapmti weyañ eksemti
mambep.

²⁴Sindem kan keyet kwati delañ zeme
sakñañ gwaen kasup zikatnañ sopsop
sime eyonga busatnañ yek bewe. ²⁵Ma
wenzim notnañ kululuñengatan tuluk
talak zemti topme enzuñañ sokbeme
wenzim notnañ tabep ekñañ ulugâlâk
bemtemebep. ²⁶Kogok mme neñ Angat
Nemunañ neñ mgulumbuk palen tati
windennberñ penañ ma sanğa sonğanañ
uluñ elañ tapmme kopma in nikbep.
²⁷Mti keyegak neñ ensel kululuñengat-
nan zemindema,

'Ekñañ msat butnan butnan ma msat
tunğupman mekoti Kawawañañ
amñane ombemindenñañ ekñen
indaakume manğe kwep kwao
tabep'. (Zii Zet 30:4; Zekaraia 2:6)

Balam balam tepgat yañañ Zisasiyañ zemâtâge

(Matiyu 24:32-35; Luk 21:29-33)

²⁸In balam balam tep ke ekti
nâmâtâlit balam balam tep keyet
katnañañ dolakñañ penañ sokbeme ekti
manzenup, 'Olak mtete kan sokñañ
bein.' ²⁹Sepem kegogak nukñañ sambe
beke sokbeme ekti nâmbep, 'Olak Zisas
kokotnañgalen kan ilak sokñañ bein.'
³⁰Neñ penañ sukwep zema nâit, am
in talip kapi notnañañ ewe gakikipiñ
tati ekme kwitnañ kwitnañ zeyap kapi
sokbeme ekbep. ³¹Msat ma kululuñ
eget kapi asekbalup yañgut nâlen zeti
ku delañ pewe yek penañ.

Zisasiyañ kobe keyet kanañ an ñañañ kasup ma kan tunğupmañ desetgat kobe ke ku nâin

(Matiyu 24:36-44)

³²Neñ kokotnañgalen kan ke kasup
ma kan tunğupmañ desetgat kobap ke
msalengatnañ am ñenañ ku nâin penañ.
Ma kululuñen gwaen Kawawañgalen

ensel ekñenañ kan keyet penañ kobe ke ku nâip ma nenn ikñañgat Nemuñañ penañañgut zukñañ zemneme kobap keyelen kan ke ku nâyap. Bipm Kawawañañ igak etañ nâin. ³³Kan zukñañ kobap ke ku nâipgapmti nâpeñ nâpeñ kelem mti mambep. ³⁴Kan ke amobotnañ ñenañ mkañañ peme tapme msat ñenen mesâti an mulupmañ weyañdamuñ mimiyet zemâtâtât mulup mpemti sekekek damuñ kaliñañ mimiyet zempemti pigok dunduye, ‘Neñ kopma set kwalet newanigat nâpeñ nâpeñ matapmambanik.’ ³⁵Sepem kegogak in weyañ eksemti mamambep. Neñ gasiyet ma tambusutnan ma msat msasât tapmme ma tambuñan kobap ke kan esemterñ penañ ku nâipgapmti in nâpeñ nâpeñ nâgât damuñ matapmambep. ³⁶⁻³⁷Mineti in nânâpiñ meluk tawenepeme neñ koti indikma endilipewepmagengat in ma am sambe zet kapi nâmti nâpeñ nâpeñak mamambep.”

Zuda an ñenañ ekñenañ Zisas kume gakikiyelen zembiliwebien

(Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Zân 11:45-53)

14 Zuda amgalen Anjalalañ Kendo Nupmamañ Yispiñ Niniyelen Kendo kasup zut delañ zemenñgut tatagalen tapme sâpe sâpe bumbu an ñenañ ma zii zet zikat indanda ekñenañ Zisas buzakset atamti betnañ zamti kume gakikiyelen zemkabewien. ²Yañgut naman pigok zemti kiñgabien, “Mineti nin kendo kanen pigogat msenup beme amnañ kasa kileñ kuseipmagengapmti pemann talak.” Zemti peme tage.

Imbi ñenañ Zisasiyet ñokñañ welañ mulage

(Matiyu 26:6-13; Zân 12:1-8)

³Zisasiyañ Betani mkaen Saimon itnañañ an liñgit satmak mamtanañ weyañpeye egalen mkaen meu nini mundumen totapme imbi ñenañ wet kelakñañ sesikñañ dolakñañ kwitnañ nalat ke okop nanzañañ weyañañ keyet keñañ tapme mkoti butnañ ñilikñañ gwaen kume etume Zisasiyet ñokñañ mulapme toge. Wet ke tosañañ mobotnañ penañ. ⁴Kegok mme am notnañ ekñenañ ekme ñep kumbeme ilinak zenâ zenâ mti zewien, “Pi kwilekiyet penañ wet tosañañ mobotnañ penañ pi belak kileñ walezin? ⁵Egañ wet kapi nin ndame mmet bemann tosañañ 300 kina mee kekok ndame am bekopsat ekñen kalañ indawanek ze ñep benak.” Zemti imbi keyet nâme bekanañ beye.

⁶Âpme Zisasiyañ nâmti pigok diindoye, “Imbi kapiyañ neñmagen mulup dolakñañ mipgat in egat zet ñen zen-zepiñ belak peme talak. ⁷Am bekopsat ekñen pi innak kwesiñ kapi mamambepgapmti in kwileki ñen miindasâgât nâmti ñep miindawep. Âpme neñ innak msalen kapi kwesiñ ewe ku mambap. ⁸Belatnik bugan bukapi tapmoti gakima am sumen nabewepgapmti egañ ikñañgat keñañ galak eweñanak wet sesikñañ dolakñañañ mulati zulutnein. ⁹Neñ penañ sukwep zema nâit. Am msat katan Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zemebep katan imbi kapiyañ kwitnañ kwitnañ mnain keyet zapatnañ eyo zeme manâmambep.”

**Zudayan amobotnaŋ
ekŋengat zikalinan Zisas
zemkukuyet zetik mimindeye**

(Matiyu 26:14-16; Luk 22:3-6)

¹⁰ Zisasiyet nembraŋane 12 ekjenmagatnaŋ nembra ŋen Zudas Iskaliot mkaengatnaŋ egaŋ sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ekjenmagen meti Zisas zem-sokbemindandayet zemkaliŋ bemind-eye. ¹¹ Kegok zeme sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ekjenanaŋ nâmti oloŋen mti dopmaŋ mânep sasayet zetik mpeme Zudayaŋ set ŋen aikti Zisas zemsokbemindame atatayet mulupmaŋ mge.

**Zisasiyaŋ nembraŋanemak Anŋalalaŋ
Kendoyet meu bimbiŋgat nimbien**

(Matiyu 26:17-30; Luk 22:7-23; Zân
13:21-30; 1 Kolin 11:23-25)

¹² Nupmamaŋ yispiŋ niniyelen kendo ke kan sokŋanik beme am ekjenanaŋ sip-sip makumbumtemien kan ke beyeyepm nembraŋeŋaŋ Zisasiyet yaŋkwesiwien, “Nin mkan den meti Anŋalalaŋ Kendo tati tu meu niniyet weyaŋ besenup?”

¹³ Yaŋkwesime Zisasiyaŋ nembraŋane zut zemidemti zeye, “It Zelusalem mka teman moti ekmalu an ŋeŋaŋ tu menzim belen mmepme aikti keyegak baman mâti mepmalu ¹⁴ egaŋ mka ŋengat mowepme ekti keyegak mâpmoti mka keyet toŋangat zeselup, ‘Amobotnaŋaŋ pigok zemndeme kolup. Neŋ nembannemak Anŋalalaŋ Kendoyelen meu mka keŋaŋ de tati nsenup?’ ¹⁵ Zemalu egaŋ idati mka keŋaŋ temaŋ tedukŋan gwaenen kwitnaŋ kwitnaŋ eweŋanak weyaŋ bembraŋaŋ ke zikat idame it meu ke bumbemalu kot nsenup.”

¹⁶ Zisasiyaŋ kegok diidome egeŋaŋ meti kwitnaŋ kwitnaŋ zeye keyet kataŋ

penaŋ aikti Anŋalalaŋ Kendoyelen meu niniyet weyaŋ tabumbembambun.

¹⁷ Âpme msat tambusât tapmme Zisasiyaŋ nembraŋane 10 indatimti mka keyet keŋaŋ mopmâbien. ¹⁸ Motati meu nini mundumen totati meu nimambe Zisasiyaŋ pigok zeye, “Neŋ penaŋ sukwep penaŋ zema nâit, inmagengatnaŋ nembra ŋeŋaŋ meu neŋmak pelep keŋep tatnilup egaŋ zemnome kasa ekŋengat belinan bemneme ekjenanaŋ nome gakiwap.”

¹⁹ Zeme nembraŋane ekjenanaŋ nâme nukŋaŋ beme Zisasiyet igak keŋep keŋep pigok yaŋkwesiwien, “Mneti nâgât mene tazemasenigat zema nâmbi?”

²⁰ Kegok yaŋkwesime egaŋ pigok diindoye, “Nembra neŋmak nsakwep nupmamaŋ tu batien pemalu towepme mkwat nselup an keyet nâmti tazeyap. ²¹ Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen neŋ Angat Nemuŋaŋaŋ neŋ zemâtâtneneŋaŋnok meti gakiyelen zemneneŋaŋ. Wakae, neŋ zemnowe an ke sindem omba penaŋ tiwe. An ke mamaŋaŋ ku ambetnak ze dolakŋaŋ penaŋ benak.”

²² Zemti Zisasiyaŋ nupmamaŋ ŋen mti Kawawaŋgat wisikŋ zemutumti indamti zeye, “In mti nit kapi nanaŋgat sek sesumban.” ²³ Nime delaŋ zeme wain okop tageen ke mti Kawawaŋgat wisikŋ zemti kegogak indame nimbien. ²⁴ Nime zeye, “Kapi tâtâ alakŋaŋ ammak Kawawaŋmak sipmnaŋ tusum indeyap. Ke am sambe ekjen yomengatnaŋ indatim kwakwagat nâmti kegok mbap.” ²⁵ Kegok zemti zeye, “Neŋ penaŋ sukwep zema nâit, neŋ wain tu ke ninipiŋ maneti bamgat kululuŋen gwaen mama katikŋanen tati wain niyap kaboŋ yek; wain alakŋaŋ nimbap.” ^{**26} Zeme delaŋ zeme keyegak tapen tati sesewat silik

**** 14:25** Wain alakŋaŋ Zisasiyaŋ nsât zeye ke ikŋaŋ mama kanzizilen ningat Amobotnaŋ tati mama ekmagengatnaŋ kopme timti ekmak nimwiaŋwiaŋ kwesiŋ mti mambanup keyet zeye.

kume delanj zeme mkaengatan toti tam-buyelak Olip Kalanjan mowebien.

**Pitayan Zisas yanpewe
keyet zetnanj zeye**

*(Matiyu 26:31-35; Luk
22:31-34; Zân 13:36-38)*

²⁷ Motati Zisasiyan nembajane pigok diindoye, “In kasa kuku an ekjenan kopme ekjengat kingati nemkunuz mekopme nenak etanj tertawat tasap. Kawawanjalan Zet Itnanjanen Kawawanjan iknanj pigok zeye, ‘Nej sipsip damunj kuma gakime sipsip ekjenan kilenj lala bubuk kunzuj mekobep.’ *(Zekaraia 13:7)*

²⁸ Yangut bam Kawawanjan nej mme gakikiengatan gilik zem watinjut Galili msalen mepma in bam napmâti kobep.”

²⁹ Zeme Pitayan pigok zeye, “Nemba notnanjan bamkumgemeseip yangut nej nep ku bamkumgemesap.”

³⁰ Zeme Zisasiyan dopmanj pigok gilik zem saye, “Alak tambumbu kapiyet sakokolok apmanj kwitnanj sakwep kumti sek zut ewe kukupinj tapme geñ nâgât sek tuk yanjesenik.”

³¹ Zeme Pitayan zekanjkanj mti zeye, “Nej nome gakikiyelen mseiwangut nej geñ ku yanggesap penanj.” Zeme nemba notnanj sambe ekjenan zet sepemanj kwep kegozak zemâbien.

**Zisasiyan Gesemani
muluwen dunduye**

(Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Zemti ilinsakwep Gesemane muluwen mebien. Mepataj zemti Zisasiyan nembajaneyet zeye, “In kapi totapme nej nenak mulup butnan daen metati dundumti kosap.”

³³ Zemindemti Zisasiyan nembajane tuk Pitamak Zems ma Zân indatimti mege. Âpme yanbemti nuknanj sambe penanj keyet nâmti keñanj sindem iganjan penanj beme sek monzalamanj ul-

uluj pem toge. ³⁴ Mti nembajane tuk ekjengat zeye, “Nej keñanj sindem beme gakikiyelenok tatnâyapgat in kapi kaik tapmaseip.”

³⁵ Kegok zemti belaknik bugan meti keñanj nuknanj beme msalen nenzimoset-naset palak palak tokutumwemti pigok dunduye, “Bien, geñ set elej belanj nen aiknanayelen nâsenik beme aiknamane sindem temanj timti ku gakisap.”

³⁶ Kegok dundumti zeye, “Bien, Bien, geñ nâmane sindem temanj kapiyan duknan ku mosem. Yangut nâlen zet zeap ke mâti msenik yek; giti nâmtadik keyet katarj mâsenik.”

³⁷ Kegok dundum delanj zemti nembajane tuk ekjenmagen gilik zem koti indikme meluk taweme Saimon Pitayet zeye, “Pita, geñ ewe kegozak meluk tawenik? Kan belaknik bugan kaik tati otnânâ mulup bugan ku mbek? ³⁸ In mama mimi bekananen ku toindondoyet nâmti eksem kaik tati dundundu mulup mit. Keñnanj nâgât kemberj nâyo yangut sekjananj nuknanj bein.”

³⁹ Zemti ewe gilik zem met zet Bipmanjat dunduye kegozak ewe zemdunduye. ⁴⁰ Dundum delanj zemti koindikme zikaline ewe melujan kwasime taweme keyet zeme ekjenan zet dopmanj gilik zem sasayet timabien.

⁴¹ Âpme met sek tuk ewe dundumti gilik zem koindikme ewe muluk taweme zeye, “In ewe tagomti meluk tawep? Angat Nemujan nej zemnomti am yomtonj ekjengalen belen mobogalen kann ilak sokjanik bein. ⁴² Wapme an nej zemsokbemneneyelen walek kozingat meti ekne!”

**Zudasiyan meti kasa ekjen
Zisas zikat indame atawien**

*(Matiyu 26:47-56; Luk
22:47-53; Zân 18:3-12)*

⁴³ Zisasiyan nembajaneyet zapat kegozak diindomambe tapme nemba

12 ekjengat tunjuwinangatnaŋ ñen Zudasianaŋ piwan kasa kuku an ñeñaŋ bemindeme kobien. Zudasianaŋ sâpe sâpe bumbu an ñeñaŋ ma zii zet zikat indanda an ma sesewat mka temaŋgalen an damuŋ notnaŋ ekñenaŋ kasa kuku an notnaŋ ekmak zemindeme wanam kukñaŋmak ma tepemaŋ mee pi belen belen timti kopmâbien. ⁴⁴Selen kopmambe Zudasianaŋ pigok zemâtâtindeye, “Neŋ meti an mkumpema in ekti keyegak weyaŋ atamti bambuluŋ wapmeseip.”

⁴⁵Zemindatim koti keyegak Zisasma-gen meti “Amobotnaŋŋ” zemti ambet mkumpeye. ⁴⁶Kegok mme ekti kasa ekñenaŋ met betnanen atam kitik mti tabien. ⁴⁷Âpme Zisasiyet nemaŋjane ekñenmagengatnaŋ ñenaŋ ñeñaŋ zime wanam kukñaŋmak pitakñaŋengatan mandapeme kwapme sâpe sâpe bumbu an ñeñaŋgat mulup anaŋ wakñaŋ nembet sâmpeye. ⁴⁸Âpme Zisasianaŋ pigok diindoye, “In nâgât nâme kambu titi an bema wanam kukñaŋmak ma tepemaŋ mee pi timti kot natam kitik mtalip? ⁴⁹Neŋ kan kataŋ inmak sosok sesewat mka temanen an imbi Zet Zapat Dolakñaŋ diindomti mamtemanen ke in ku natawien. Yaŋgut alak pi Kawawaŋgalen Zet Itanaŋan nâgât meluwaŋ mim-inaŋ keyet kataŋ sokbein.”

⁵⁰Zeme nemaŋjane sambe ekñenaŋ kiŋgati pemkuŋkunzuŋmâpme delaŋ zeye.

⁵¹⁻⁵²Notnaŋaŋ kuŋkunzuŋ mâpme Zisas nemaŋjane ekñenmagengatan nema zomolim ñen saŋgum kwewetaŋaŋ kaik mamaŋgeyaŋ atanup zem saŋgumaŋ kwep mâtât mtaŋpme belak talak kunzuŋ mege.

**Ekñenaŋ Zisas sâpe sâpe
bumbu an ñeñaŋ ekjengat
temaŋin ma amobotnaŋ notnaŋ
ekñenmagen wapmebien**

(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55,
63-71; Zân 18:13-14, 19-24)

⁵³Sâpe sâpe bumbu an ñeñaŋ ekñen ma zii zet zikat indanda an ma damuŋ notnaŋ ekñenaŋ sâpe sâpe bumbu an ñeñaŋin temaŋ egalen mkaen met ondek tati Zisas taekme Zisas zem kukuyet nâmti ekmagen wati ⁵⁴tapmepme Pitayaŋ baman mâti kiŋgapeŋ beŋan daen igak takopmaŋge. Koti ekñenaŋ zem kuku mka kimbaleŋ toti mka keŋan mowepme Pitayaŋ kegogak kimbat keŋan toweti zupman baen sâpe sâpe bumbu an sambe ekjengat ñeñaŋin egalen mulup anaŋ tep bum kâtapmambien totti tep kâti tapmaŋge. ⁵⁵Âpme ekñen sâpe sâpe bumbu an ñeñaŋ ma amobotnaŋ sambe ekñenaŋ ondekti Zisasiyet nukñaŋaŋ ñen aikti kume gakikiyet zemtimaŋpme beye. ⁵⁶Am sambe ekñenaŋ Zisas zemkukuyelen zet dâsuki notnaŋ bemzem zewienanŋgut zelinanŋ sepem igak igak bemâge.

⁵⁷⁻⁵⁸Âpme an notnaŋaŋ ondedagen tabienanŋ wati Zisasianaŋ zet zeme nâmbien ke mti pigok zewien, “Nin sek ñen tatnâmann Zisasianaŋ kapigok zeye, ‘Neŋ sesewat mka temaŋ amnaŋ walabien bekapi ñep asekti kasup tugat keŋan neŋ alakñaŋ ñen walabap.’” ⁵⁹Zet notnaŋ kogok zewien keyaŋ zelin sepemaŋ kwewagak ku bemâge.

⁶⁰Mme sâpe sâpe bumbu an ñeñaŋ ekjengat ñeñaŋinaŋ wat zimoseŋinan tati Zisasiyet pigok yaŋkwesiye, “Ekñenaŋ gâgât zet sambe tabem zep; kapi geŋ dopmaŋ ñen gilik zem indandayelen ñen nânik ma yek?”

⁶¹Yaŋkwesime Zisasianaŋ belak zetnepiŋ tapme naman ñen pigok yaŋk-

wesiye, “Kawawañ masesewatsanup egat Nemuñañ Kilais kokotnanggat damuñ matatnuwan, geñ kapi?”

⁶² Yanñkwesime Zisasiyañ zeye, “Penañ ke zenikmak. Neñ Kilais. Angat Nemuñañañ neñ yañ bam in nikme neñ winde toñañ Kawawañgalen betnañ penaset tati gilik zem am indatisât msalen zanza palen tati tobap.” (*Sam 110:1; Daniel 7:13*)

⁶³ Zeme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ sambekngat ñeñañin bekeyañ nâme bekanañ beme ñenzinziñ palen ikñañgat melakanduñañ mendalemte zeye, “Kwilekiyet zet sambek ewe tusumzesenup? ⁶⁴ Egañ Kawawañgat zet mobotnang penañ min keyepmti in zuk nâip?” Zeme am sambek ñeñañañ zemdelañ zemti zewien, “Ek gakikiyelen zapat etañ bein.”

⁶⁵ Zemdelañ zeme keyegak notnangañ yañbemti zawagañ wasekpewien ma notnangañ zikatnang melakanduñañ zam-peme tapme kumti zewien, “Kwiyañ goin? Ze zemane nâne.” Tapmme sâpe sâpe bumbu an sambek ñeñangat ñeñañin egalen mulup an ñeñañañ kwapem penañ kuwien.

Pitayañ Zisasiyet yañpeye

(*Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Zân 18:15-18, 25-27*)

⁶⁶⁻⁶⁷ Âpme Pitayañ mka temañ keyet kimbat keñan tep kât tapme sâpe sâpe bumbu an sambek ñeñangat ñeñañinañgat mulup imbi ñeñañ koti Pita ekmototi zeye, “Geñ kapiyañ Zisas Nasalet mkaengatnang ekmak manik.”

⁶⁸ Zeme Pitayañ yañpemti zeye, “Geñ zet tazenigen ke yañañ ku nâyap.” Zemti set tokwakwalen metowesât mme sakokologañ kwitnang yañbem kâkâkââk kuye.

⁶⁹ Âpme imbi keyañ metneti Pita ewe aikti am tabien ñeñangat zeye, “An kapi Zisasiyelen mangeyengatnangañ

tazin.” ⁷⁰ Imbi keyañ kok zeme Pitayañ ewe yañge belaknik tapmetneti am tabien ñeñañañ Pitayet zewien, “Penañ, geñ ñeñangalen mangengatnang Galili msalengatnan kopmanan.”

⁷¹ Zeme Pitayañ zeye, “Neñ Kawawañgat zikatnan penañ zeyap, an ke ku nâyap. Neñ dâsuki zeyap beme Kawawañañ nâgât sekñ ñep saik kumnewe.”

⁷² Zemambe tati nâme sakokolok ap-mañañ kwitnang sek zut kume Pitayañ eweñan baenen Zisasiyañ, “Sakokolok kwitnang zut kukupiñ tapme geñ yañnemanek sek tuk bewe,” zeye ke otnâmti keñan bekanañ penañ beme si sum ñetñet temañ mti tusumti suye.

Loma gapmangalen an ñeñañ ñen Zudia msalen matatan kwitnang Paillet ekmagen wati mebien

(*Matiyu 27:1-2, 11-14; Luk 23:1-5; Zân 18:28-38*)

15 Msat msasâgât tapmme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma sesewat mka temañgalen an damuñ notnang ma zii zet zikat indanda an ñeñañañ ondekti, “Zisas zigok msasenup,” zemti zembiliwati am notnangañ Zisas tek katikñañañ betnang zamti amobotnang Pailletmagen wapmepme ² Pailelañ Zisas yañkwesimti zeye, “Geñ penañ Zuda am ñeñangalen Amobotnang manik?”

Zeme Zisasiyañ zeye, “Zet penañ ke zenikmak.”

³ Âpme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ñeñañañ zet dâsuki zet sambek sekñanen bemzewien. ⁴ Kegok zeme Pailelañ yañkwesiye, “Am sambeyañ gâgât bemzenze zet sambek tazeip. Âpme geñ ñeñangat zelin dopmañ ñen gilik zenzeyelen mtatnik ma yek?”

⁵ Yanñkwesime Zisasiyañ dopmañ ñen ku gilik zem zeyeyepmti Pailelañ nâmtemtem penañ mpeye.

**Paillelañ Zisas gakikiyet
zemdelañ zempewe**

*(Matiyu 27:15-26; Luk
23:13-25; Zân 18:39-19:16)*

⁶Nup kan katañ Añgalalañ Kendo matakwatemiennen amobotnañ Paillelañ am mka katikñañgatnañ ñen amnañ zetnañ zemdelañ zempewe makwawetan. ⁷Kogogapm an notnañ ekñañ gapmanmak kasa mwati am notnañ indome gakiwien keyepmti an ekñañ ke indatimti mka katikñañ meindewien. Ekñañmagengatnañ an ñen kwitnañ Balabas egañ keggak kasaen meti am notnañ indoye keyepmti mka katikñañ ilinsakwep met indeme matatemien. ⁸Âpme am sambe penañañ Pailletgalen mka solonan koondakti Pailletgat nup kan katañ Añgalalañ Kendoen mamtan keyet katañ mimiyelen yañkwesiwien. ⁹Yañkwesime egañ zeye, “In neñ Zuda am ilinañgalen Amobotnañin nâmpema inmagen kokogalen nâip?” ¹⁰Amobotnañ Paillet egañ sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ekñañ Zisasiyet keñ kuku mti pien wakolo e nâmtatiyepm keggok indayañkwesiye.

¹¹Âpme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ notnañ ekñañ am ke tabien ekñañgat keñin walatindemti zewien, “In Zisasiyet munduman Balabas zempewe kwatotogât,” zeseip.

¹²Zeme Paillelañ ewe indayañkwesimti zeye, “In Zuda am ilinañgalen Amobotnañin, ek neñ zigok msasayet nâip?”

¹³Indayañkwesime ekñañ ñagak palen zewien, “Tewen kumasasok peme gakik!”

¹⁴Zeme Paillelañ indayañkwesiye, “Egañ kwileki yom mgeyepmti tewen kuseip?”

Yañkwesime ekñañ sambeyañ kwizet ñagak ewe mti zewien, “Tewen kumasasok peme gakik!”

¹⁵Kegok zeme Paillelañ am ekñañ keñin mme oloñen bembeyelen nâmti Balabas nâmpeme ekñañmagen mege. Mti Zisas zemdelañ zempewe Pailletgat mulup anene ekñañ sindiwañ witikti tewen kumasasok pepeyet kasa kuku ekñañgat belinan bemindeye.

**An kasa kuku ekñañ Zisas
sekñeyak igak igak msawien**

(Matiyu 27:27-31; Zân 19:2-3)

¹⁶Kasa kuku an notnañ ekñañ Zisas wati Pailletgalen mka teman meti kasa kuku an notnañ indakumtetime ¹⁷kopmâpme ekñañ melakandu ñamañ amobotnañ mamunduñmamtemien keboñañ Zisas munduñpewien. Ma amobotnañ bunduñ mamunduñmamtemien keyet sesepmañ ekñañ sepmeñ muñgumti ñokñañen munduñpewien. ¹⁸Munduñpemtiti yañbem kwizet kaliañ msamti zewien, “Zuda ekñañgalen Amobotnañ geñ ewe gakikipti kan teepmañ mamambanik!” ¹⁹Zemti puñ kasetnañ ñokasetnanen somti zawagañ wasakpemtiti belak segañ etañ dâsuki beke pedondom samti zemsesewatpewien. ²⁰Ekñañ mobotnañ ma pep keggok tapmsaneti kasa kuku ekñañ Amobotnañgalen melakandu munduñpewien. Ke guluñpemtiti ikñañgalen itañañ keyañ ewe gilik ze munduñpemtiti tewen kumasasok pesâgât wapmebien.

Zisas tewen kumasasokpewien

*(Matiyu 27:32-44; Luk
23:26-43; Zân 19:17-27)*

²¹Selen mepmambe an ñen aikbien kwitnañ Saimon ek Aleksandia ma Lupus egegat biwit. Ek Apelika msalengatnan mkañañ Sailini keyetnan koti Zudia msalen ke mamtan, an keyañ Zelusalem mka teman mesâgât tapmepmañgeyañ selen ke aikti Zisas

ku masasokpepeyelen tepmañ ikñañ pumti taolat kopmañge ke mukulem mti pupuyet ze kañkañ ²²mpeme pume Golgata kalañan mowesât mowebien. Golgata kwit keyet yañañ “am ñokanzinañ ekñengalen mundum.” ²³⁻²⁵Kalañ ke moti Zisas tambuñan 9 kilokgat tewen masasokpemi gwilimañ kumpewien mti sindem temañ ku nânây et nâmti wainmak sakokolokgalen munziñ kañkañañmak lelmiti sawienañ egañ niniyet wisat mge. Âpme kasa kuku an ekñañan kwitnañ kwitnañañ gulum m timti mañge kwep bemi nanañ guluk giluk mti an kwiyañ nanañ omba kum timti katan sañgum melakanduñañ kwep kwep tiwien. ²⁶Kumasasokpemi tep keyet palen meluwañ kapigok kumpewien,

“AN KAPI ZUDA AM

EKÏENGALEN AMOBOTNAÏ.”

²⁷Kan keyegak am indomti milawalin kambu matimtemien ekñenmagengatnañ an zut ñen Zisasiyet betnañ penaset ma alomeset kumasasok idewien. ²⁸[Kegok mme Kawawañgalen zet zapat itnañan meluwañ pigok mimiñañ ke penañañ sokbeye, “Ekñañan ek am bekañañ egetmak temakwep tusumti indowien.”] (*Aizaya 53:12*)

²⁹⁻³⁰Âpme amnañ selen mebekoti Zisas ekti tete pulet msamti zewien, “Anbeñgwa egit! Geñ Zelusalem sesewat mka temañ beke asekti kasup tugat keñañan etañ walasât manzenik wan geñ gitañgat sekdi mukulem mpemti tewengatnañ palam kwatot!”

³¹Naman ekñañ sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma zii zet zikat indanda an ekñañan ilinak zenâ zenâ mti zewien, “An kapiyañ am notnañ ñep mamukulem miindeinañ naman ikñañgat sekñañ ñep ku mukulem mpen. ³²Ek Kilais Israël am ningalen Amobotnañ penañ mamain beme tep ke pemti kwatopme ekti egat penañ nâmkinañpesenup.” Zeme an zut

tewen ilinsakwep kumasasokindewien egeñañ kegogak zentalalat zet zewun.

Zisas gakiye

(*Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Zân 19:28-30*)

³³Tewen ke kumpeme anzam tatnepeme meti msat tinsutnan penañ 12 kilok beme kasup zikatnañ sop kume tambumbuyañ msat katan sumuñ tatnepeme gasiyet 3 kilok beye. ³⁴Kan keyegak Zisasiyañ Zuda zeleset kwizet pigok kuye, “Eloi, Eloi, lama Sabaktani?” Zet keyet yañañ kapigok, “Kawawañ, Kawawañ, kwilekiyet bankumnenik?”

³⁵Kwizet kegok kume, am notnañ sokñañan tabienañ nâmti pigok zewien, “Nâip, Zisasiyañ golañ zenze an Ilaizayet kwizet takun.” ³⁶Âpme Zisasiyañ eyak geyak temañ tatime an ñeñañ winde bemi met kwileki ñen yembem nemoñ ke mti wain tu akñañ keyet keñañ peme topme mkwat puñ kasetnañ palen zam-pemti Zisas same beseseyet nâmti mge. Mti zeye, “Yegat kame nin belak tati ekmann golañ zenze an Ilaizayañ kot mukulem mpesem manze ekne!”

³⁷Kegok tazeme Zisasiyañ kwizet temañ kumti keyegak gakiye.

³⁸Kan keyet Zelusalem sesewat mka temanen sañgum teepmañ mapeme totatatnañ keyañ gwaengatnañ yañbem endelepeme mane mane tot yañañ baen endelet delañ zemti metat kotat mge. ³⁹Âpme kasa kuku ekñañgat ñeñañnañ taekme Zisasiyañ gakime Golgata kalañan mâkinañ ma kwitnañ kwitnañ sambe notnañ ke sokbeme ekti zeye, “Penañ sukwep an kapi Kawawañgat Nemunañ penañ!”

⁴⁰Imbi notnañ ekñañan kegogak beñañan tati Zisas ekti timti tapmambien. Imbi ekñañ keyet kwilin: Malia Maktala mkaengatnañ ma Malia Zems nempa zomolim ma meniñañ

Zoses egegat mamit ma imbi ñen Salome ekñen kegogañ tapmambien. ⁴¹Zisasiyañ Galili msalen mamtanen kan keyet imbi ekñen ke ma imbi notnañ ekñenañ mâpmamti mukulem mammpemtemiengapm Zisasiyañ Zelusalem mkaen kopme ekñenañ keyegak màti kobien.

**Zisas sekñañ nanzañ
enzuñanen bewien**

*(Matiyu 27:57-61; Luk
23:50-56; Zân 19:38-42)*

⁴²⁻⁴³Zuda ekñengalen kâtnânâ kan sokñañ beme weyeyañ mulup mimi kan keyet Zosep Alimatia mkaengatnan an keyañ koti amobotnañ Paillet egat zikatnan nâmtalati kiñgagapiñ motati Zisas sekñañ nâmpeme mâtâpmti mebembeyet yañkwesiye. Zosep ek Zuda an ñeñañ ekñengalen mañgeengatnan an notnañ ekñenañ ek kwizet bujamañ temañgapm egat nâme mobotnañ mambemtan. An keyañ Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama eegat damuñ matatan. ⁴⁴Egañ mezeme Pailletañ sakwep gakip zemti nâmtemtem mti kasa kuku ñeñañgat zeme kopme yañkwesiye, “Zisas ilak gakip?” ⁴⁵Yañkwesime, “Egañ ilak gakip,” zeme nâmti Zosewañ sekñañ mmet sumen bembeyet ⁴⁶nâmpeme Zosewañ met sangum satnañ ñen kwitimti met Zisas sekñañ tewengatnan mpeme topme sangum satnañañ sumuñti am sum nanzañ ñen kakalim pepeñañ keyet enzuñanen mebepemti nanzañ temañ ñen mewililipemetot aimboñañ bekek tage. ⁴⁷Malia Makdala mkaengatnañ ma Malia Zoseyetañ mamañ egelañ taekmalu Zosewañ Zisasiyetañ sekñañ mmet beye.

Zisasiyañ sumengatnan wage

*(Matiyu 18:1-8; Luk
24:1-12; Zân 20:1-10)*

16 Zuda am ekñengalen kâtnânâ kasup kwep elak tapme delañ zeme imbi tuk Malia Makdala mkaengatnañ ma Malia Zemsiyetañ mamañ ma Salome ekñenañ wet sesikñañ dolakñañ Zisas sekñanen zulutpepeyetañ met kwitimti bewembien. ²Yañ Sonda tambuñan penañ kasuwañ alagak patañ zemkwapme keyegak am zaimen mebien. ³Selen mepmambe ilinak pigok zenâ zenâ mtapmepmambien, “Pe kwiyañ penañ nanzañ temañ aimboñañ bekek tazin, ke mâtâtndeme keñañ moti sekñañ zulu-pesenup?” ⁴Zemambe ekñenañ beñañ pienea metati ekme nanzañ temañ penañ pi walak ñenañ kwanzepeme nanzañ aimboñañ ñandem tage. ⁵Ke ekti ekñenañ mobotnak amsum nanzañ aimboñañ keyetañ keñañ moti ekme anemba zomolim melakanduñañ satnañ teepmañañ mundumti bet penaset totapme ekti endilipeme ⁶indikti imbi ekñengat pigok zeye, “In endilipepepiñ neñ nâyañ in Zisas Nasaletañ mkaengatnañ tewen kumasasok peme gakime mkobemien ke eksât kolip. Ek pi ku tazin. Ilak wati melepgat mundumañ etañ pi tazingat egit. ⁷Keyetañ in met Zisasiyetañ nembrañane Pita ma notnañ ekñengat pigok diindoit: ‘Eweñañ baenen Zisasiyañ diindoye keyetañ katañ in Galili msalen ñeñañ bemindemti metatme meekbep.’”

⁸Zet kegok zeme imbi ekñenañ nâmti keñin puñpuñ mme sebelañ diñdiñ mti nanzañ keñangatnan kwakwatnak toti am zaim katipemti windembem mebien. Kogok mbiengapm kiñgagalañ sekñin sumuñme selen am ñengatañ zapat dundundupij belak windembemti mebien.

**Zisasiyañ Malia Makdala
mkaengatnañ sokbemsaye**

(Matiyu 28:9-10; Zân 20:11-18)

⁹Zisasiyañ Sonda tambuñan penañ wati ñeñañ penañ Malia Makdala mkaengatnañ ke sokbemsaye. Imbi ke eweñan baen Zisasiyañ ikñañ we bekanañ 7 kekok mâpeye. ¹⁰Am itnañañ baenen Zisas mâti mamtemien ekñañañ keñin nukñañ beme nâpeme mekwapme sumti matatemienañ imbi keyañ winde bemti met Zisasiyañ sokbemsame ege keyet zapatnañ pigok diindoye, ¹¹“Zisasiwan gakikiengatnan wati alik tapmain,” kekok diindome ekñañañ zetnañ nâme penañ ku beye.

**Zisasiyañ an zut
nâmkiñpepenjtmak sokbemidaye**

(Luk 24:13-35)

¹²An zut nâmkiñpepenjtmak egelañ Zelusalem mka temañ katipemti selen tapmepmalu Zisasiyañ sepemañ asekti am belakñañ ñen nemoñ bemti egetmagen mesokbemidame ¹³ilinsakwep zepmak zepmak metneti egañ gelañ zepmepme an zut egelañ gilik zem ewe Zelusalem mkaen koti nempa notnañ ekñengat diindome ekñañañ zelit keyet nâme penañ ku beye.

**Zisasiyañ nempañane 11
ekñenmagen sokbemidaye**

(Matiyu 28:16-20; Luk 24:36-49; Zân 20:19-23; Nembayelen Muluwin 1:6-8)

¹⁴Keyepmti nempañane 11 ekñañañ meu nini mundumen totati meu tatnime

Zisasiyañ kot sokbemindamti, “Am notnañañ neñ gakikiengatnan wala kekok diindome kwilekiyet keñin katikñañ beme ekñengalen zet ke ku nâmkiñpeip?” Zemti memendep mimindamti ¹⁵naman tusum zeye, “In msat katañ meti am sambe Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ diindome ¹⁶am ñeñañ nâmkiñpem nemti tu zulube ek mama kanzizit tiwe. Âk am ñen egañ nâmkiñpem nenepiñ mbeen ek bamgat zet muluwen moti walelet aikbe. ¹⁷Am neñ nâmkiñpem newep ekñañañ mulup kapigok mmebep. Nâgât kwitnnanen kumti am we bekanañ ñep mâindewep ma zet ñandañ ñenñaset zewep. ¹⁸Ma ekñañañ menemae mee pi ke belañ ñep atawep ma kwitnañ kwitnañ tu meu mgasik notnañ amnañ nimti gakikiyelenañgut ekñañañ nimti ku gakiwep. Ma am zawatmak belinan sekñinan bem dundume ekñañañ ñep ewe alik bewep.”

**Kawawañañ Zisas
kululuñen wapmoge**

(Luk 24:50-53; Nembayelen Muluwin 1:9-11)

¹⁹Zisasiyañ zet kekok zemdelañ zemti tapme Kawawañgalen windeyañ mpeme katiindemti kululuñen moti egañ Kawawañgat betnañ penañ winderañmak keyeset totazin. ²⁰Mowepme nempañane ekñañañ Zudia msat katañ meti Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ pi zemkawañ bewien. Kan keyet Amobotnañañ ikñañ winde indame menok kwitnañ kwitnañ mti zelin mme winderañber etañ bemâge.

Luk

Zisasiyet yaŋaŋ Lugaŋ meluwaŋ mge

Luk ikŋaŋgat yaŋaŋ penaŋ kapigok. Egaŋ Zisasiyet nembraŋane ekŋengat tuŋguwinangatnaŋ yek. Naman ek kegogak am Zuda maŋgeen ku sokbembraŋ yaŋgut egaŋ buŋam zapat kapi meluwaŋ mge. Ma Luk ek kegogak an dokta mamtan (Kolosi 4:14) ma an nânânaŋ temaŋ Gilis amgalen zet mninge keyepmti buŋam zapat kapi weyaŋti Zisasiyaŋ sokbem mamkwati gakiyet keyet buŋamaŋ weyaŋ kuye. Egaŋ kegogak Pâl mukulem mti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ kapi timti timet timkot mbun.

Lugaŋ buŋam zapat kapi an kwepgat kumsaye. An ke kwitnaŋ Tiopilas. An ikŋaŋ kapiyegak kwitnaŋ ewe nempa ekŋengalen muluwinanŋgalen papia keyet keŋan tazin. Kogogapmti am Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋaŋ mulupmaŋ mamiwaŋ zeuwen Lukgaŋegak Nembayelen Muluwin ke kogogak kuye. Zet zapat an kwepgat kuye yaŋgut zet keŋaŋ tazin keyaŋ an kwepgalen zapatnok ku ekbak. Zet zapat keŋaŋ tazin keyaŋ nin sambe ŋep ndamukulem msâpm. Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ an tuk ekŋenmak Lugaŋ kuwienâŋ belak etaŋ ku kuwien. Ekŋenaŋ yaŋaŋmak nâmtati kuwien. Zet sepem kwepnok kuwienâŋgut an maŋge ikŋak ikŋakgat nâmti kuwien. Kegogapmti Lugaŋ am maŋge Zuda maŋgeen ku sokbembraŋaŋ ekŋengat Zisasi nâmkippepeŋin mamti zet notnaŋ ekŋenaŋ manzemaiŋpnok keyet wetekume zeye. Lugaŋ Zisasiyet kwitnaŋ Angat Nemuŋaŋ kuye ma ikŋaŋegak Zisasiyaŋ mulup notnaŋ am ekŋenmagen mge keyet zetnaŋ omba kuye: An-

imbi yomtonŋ ekŋenmak meu nini ma am kwep kwepgalen mkaen mot indige ma am kwep kwepget nâmtikŋaŋ mindeye. Egaŋ kogogak Emetak Teŋgat mulupmaŋgat yaŋaŋ zemâtâge. Zet kapi egalen buŋam zapalen etaŋ tazinaŋ makuwek.

Zet ŋotekŋaŋ temaŋ kapigogaŋ Lukgalen buŋam zapat keŋan talip:

1:1-4 Zet katnaŋ bemzenzeyelen zet

1:5-2:52 Zisasiŋmak Zânmak sokbem-beŋitdangalen busup zet zenzeŋaŋ

3:1-4:13 Zisasiyaŋ ammagen mulup msâgât weyayaŋ mulup mge

4:14-9:9 Zisasiyaŋ Galili msalen an kwep kwep mukulem mimindeye

9:10-11:54 Zisasiyaŋ ikŋaŋgat yaŋaŋ msokbemti nembraŋane mulup zet indaye

12:1-19:27 Zisasiyaŋ amgalen mama mimi bekaŋgat zet kutuk mti zemâtâtât zet omba keyet paleset bemzeye

19:28-24:53 Zisasiyaŋ ningapmti gakimti wat kululuŋen mowage

Lugaŋ Zisasiyelen zapat pembenaŋ Tiopilasiyet zapat meluwaŋ kumsaye

1¹⁻²O amobotnaŋ Tiopilas, am notnaŋ ekŋenaŋ Kilais egaŋ msalen maŋge keyet zet zapatnaŋ ke mulup winderanŋbeŋ mti meluwaŋ mme nin ekbenn. Mti ekŋenaŋ zet zapat dolakŋaŋgalen an ekŋen yaŋbembraŋaŋ baenen Zisasi ikŋaŋmak sokŋan mamti zikalinan weyaŋ eknâmâtâtnkwabien an ekŋen keyaŋ meluwaŋ ke mbien. ³Âpme neŋ kegogak kukŋaŋgat penaŋ kwileki notnaŋ sokbemkwage keyet papia sambe makumti nâmâtâti amobotnaŋ Tiopilas gâgât neŋ Zisasiyelen zet zapat ekdelanŋ zewann keyet kataŋ kapi kabemti meluwaŋ kuyap. ⁴Ma neŋ meluwaŋ kumgama geŋ zet zapat mganŋaŋaŋ ke zet zapat penaŋ kogok nâmâtâbanik.

Zânañ sokbemberaᅇgalen zet zapat

⁵Âpme an kwitnañ Elolañ Zuda msalen amobotnañ mame kan keyet sâpe sâpe bumbu an ñen maᅇge egat kwitnañ Zekalayasi ek Abiyayelen mulup mimi katnanengatnañ mamtan. Imbiñañ kwitnañ Elisabet ek kegogak sâpe sâpe bumbu an Alongat sipbutnañ. ⁶Egelañ Kawawaᅇgat zimosetnan mama mimiñjit dolakñañ kwetetepmañ mamkwati Amobotnañ Kawawaᅇgalen zet ma zii zetnañ maᅇgawepum mâti mambun. ⁷Ma Elisabet ek imbi tipkatik keyepm egelañ nembapiñ mamkwatneti an imbi ilip bewun.

⁸Âpme kan ñengat Zekalayasiyañ sâpe sâpe bumbu mulupmanen Kawawaᅇgalen sesewat mka temanen mge. Egañ mulup ke kan katañ mammtan keyet katnañ mge. ⁹Sâpe sâpe bumbu an ilinaᅇgalen selin sepem mama mimiñjin ek ombemti zempeme Kawawaᅇgalen sesewat mka teman kambe sesikñañmak dolakñañ Amobotnaᅇgalen zikatnan busât mowege. ¹⁰Egañ moti kambe sesikñañmak dolakñañ tabume Zuda am ekñañañ zupman ondek tati Kawawaᅇgat dundundu mulup tapmambien. ¹¹Egañ kegok tapmnepepe Kawawaᅇgalen enseliyañ sokbemti kambe sesikñañ bumbu sisak ganzenaᅇ bet penaset kotage. ¹²Ke kotapme Zakaliasiyañ ekti palapemti weñañ mepe mekiᅇgagaᅇ. ¹³Kegok mme enseliyañ ekti pigok dunduye, “Zakalias, geᅇ kiᅇgagaᅇpiᅇ. Kawawaᅇgaᅇ dundundujit nâyeypemti imbindi Elisabelañ nempa keᅇmak tati nempa ambepme egat kwitnañ Zân kuwanik. ¹⁴Kegok sokbeme keᅇdan oloᅇnen nâwanik ma am sambe ekñañañ sokbemberaᅇgat nâmtikñañ mpewep. ¹⁵Egañ Amobotnañ Kawawaᅇgat zikatnan an temañ mambe. Mti egañ wain ma tu katikñañ notnañ ku

nimbe. Egañ mamaᅇgat keᅇjanenak taweme Emetak Teñañ ekmak tabe. ¹⁶Ma Isael am sambe yomengatnan keᅇjin mgilik zemindeme Amobotnañ Kawawaᅇjin sesewatpewep. ¹⁷Âpme golañ zenze an itnañañ kwitnañ Ilaiza ekmagen Kawawaᅇgalen Emetak Teᅇgalen winde wemsaye sepem kegogak Zânmaᅇgen wemsame zet zapat dolakñañ zenze an bemti mambe. Egañ mulup mbeen kapigok: egañ bipnempa ekñañ yominangatnañ keᅇjit mgilik zeme kwep tusum tabalup. Ma am keᅇjin katikñañmak ekñañ Zânañ weyaᅇindeme an teᅇ ekñaᅇgalen nânâyet kandaᅇanen wakbemti ekñañañ Amobotnaᅇgat Zânañ zeme katañ weyaᅇti tabep.”

¹⁸Enseliyañ kogok zeme nâmti Zakaliasiyañ zet kapigok gilik zem saye, “Imbinmak nit an imbi ilip penañ keyepm gâlen zet ke nâma ñep penañ ku bein.”

¹⁹Kegok zeyeyepemti enseliyañ pigok dunduye, “Nânik, neᅇ kwitn Gabiel. Neᅇ Kawawaᅇgat zikatnan matalawaᅇ ikñañ zemneme toti zapat pembenañ kapi diᅇgoyap ²⁰keyaᅇgut zetn ku nâmkiniᅇpenik keyet dopmaᅇ geᅇ kopa bemti zetpiᅇ manepemane zet diᅇgoyap kapiyaᅇ penaᅇñañmak sokbewe. Bam nâlen zetn penaᅇñañ sokbeme ekbanik.” Enseliyañ kegok zeye.

²¹Kan tuᅇgupaᅇ keyet Zakaliasiyañ Kawawaᅇgalen sesewat mka temanen kwisiᅇ penaᅇ tapme an imbi ekñañañ egat damuᅇ kwisiᅇ penaᅇ tati, “Zigok tapm,” zemti yayaᅇ igagen mbien. ²²Kegok tapmnepepe bam ekñaᅇmaᅇgen toti zet diᅇndosâgât olapme ekñañañ pigok nâmtâmbien ek sesewat mka temanen, “Kuleki ñen mamananañaᅇ sokbemsap.” Ma egañ belaᅇ sesepmaᅇ etaᅇ mimindaye, zet zigoset zenak.

²³Zakaliasiyañ kegok ke tapmnepepe kasup mulup kan delaᅇ zeme mkaᅇnaᅇ gi-

lik zem mege. ²⁴Âpme bamgat imbiñañ Elisabelañ namba keñmak tati mkañan etañ tatnepeme eyoñga 5 zeye. ²⁵De-lañ zeme pigok zeye, “Neñ nembapiñ mambañ Kawawañañ kan kapiyet namukulem mnein keyepm am sambeyet zikalinan sakambuk ku msap.”

Ensel Gabieliañ Zisasiyet busup zet Malia zemsokbemsaye

²⁶Elisabelañ namba keñmak tapme eyoñgañ 6 beme Kawawañañ ensel Gabiel zempeme Galili msalen Nasalet mkaen mege. ²⁷Mka keyet keñan imbi nembip ñen mange kwitnañ Malia ekmagen busup zet ñen mmege. Ek ke an ñen kwitnañ Zosep amobotnañ Dewitgat in-sokñañ egat imbi zapatnañ zempepeñañ. ²⁸Enseliyañ Maliamagen sokbemsamti zeye, “Ai, nânik, keñ sewakñañ geñmagen wesemin. Kawawañ Amobotnañañ geñmak tazin ma egañ gâgât nâmtikñañ mgain.”

²⁹Enseliyañ zet kekok zeme keñañañ nâmkwindemti pigok nâye, “Kwilekiyet zet nukñañ kaboñ kapi dinoin?”

³⁰Kegok otnâme enseliyañ pigok dunduye, “Malia, geñ ku kiñgat! Kawawañañ nâmtikñañ mgain. ³¹Nânik, geñ kambakmak tati namba an ambeti kwitnañ Zisas kuwanik. ³²Egañ Amobotnañ penañ mambe. Amnañ egat, ‘Amobotnañ Temañ Penangat Nemuñañ,’ zewep. Amobotnañ Kawawañañ sokñañ Dewitgat munduman zempeme tabe. ³³Âpme egañ Zekopgat alikñane ekñen Zuda am ekñenmagen Amobotnañ bemti damuñ mulup mimiñañañ delañ zenzepiñ mmobe.”

³⁴Kegok zeme Maliayañ ensel kapigok yañkwesiye, “Neñ apmpin mayapgapmti zet zenik keyet penañañ zigoset sokbewe?”

³⁵Kegok zeme enseliyañ zetnañ pigok gilik zemsaye, “Kawawañgalen

Emetak Teñañ gâgât keñdan menok msokbeme namba kambakmak tapmane Kawawañañ zewe, ‘Namba ke nâlen Nemun Penañ.’ Kegok zeme Namba ambebanik ke Teñ Toñañ mambe. ³⁶Keyepmti kapigok zema nâmbak. Imbi nodi Elisabet ek imbi iliwañ namba kambakmak tapme eyoñgañ 6 bein. Egat, ‘Imbi tipkatik,’ manzeiwañgut ekmagen kekok sokbein. ³⁷Keyepmti Kawawañañ kwileki ñen msât mnagen ku mim alenak egañ ñep mnañ.”

³⁸Kegok zeme Maliayañ pigok dunduye, “Neñ Amobotnangalen mulup imbi namba keyepmti zet zenik keyañ neñmagen ñep sokbemnasemin.” Kegok zeme enseliyañ pemti mege.

Maliayañ Elisabet eksât mege

³⁹Enseliyañ mepme kan teepmañ ku beme Maliayañ sakwep penañ milawatnañ omakumbe akumbe mti Zudia msat kalañan mka ñen tageen ke memoge. ⁴⁰Mot patañ pemti Zakaliasiyelen mkaen moti imbiñañ Elisabet ekti zem oloñen mpeye. ⁴¹Zem oloñen mpeme tatnânepeme keyegak kambakñanen namba okagañ titokñañ mge. Âpme Emetak Teñañ Elisabetgat keñan tot bemisige. ⁴²Âpme Elisabelañ olimti Maliayet zeye, “Kawawañañ imbi ñenañ namba kapi ambebegalen ku ombempewe. Egañ gâgât nâme mobotnañ penañ beme geñ gaombem geye. Keyepmti am ekñenañ gâlen namba ke egat nâme mobotnañ penañ beme ek sesewatpewep. ⁴³Geñ Amobotnañañ ambebanigañ Kawawañañ zeme geñ neñmagen kodik keyepm oloñen miap. ⁴⁴Zem oloñen mnemane nâma keyegak keññnanen namba okagañ endilipemti oloñen mme nâyap. ⁴⁵Geñmagen Kawawañañ menok mme sokbembeyet zeyeen nâmkipewanangapmti geñ imbi oloñen toñ.”

Maliayan Kawawangat sesawat silik kuye

⁴⁶⁻⁴⁹ Âpme Maliayan silik kapigok kuye,

“Kawawang egañ mulup imbi nembayan tototnañ penañ neñ mnotneme neñ sesewatpemi keñnan oloñen penañ nâmpema am sambeyañ nâgât nâmneme neñ imbi oloñentor bemobe. Ma Kawawang ek An Winde Toñ keyepmti menok kapi neñmagen min. Ek kwitnañ An Teñ Toñ. Egañ yomengatnañ mkwatnein. ⁵⁰ Âpme am keñin Kawawangat nâme mobotnañ mambein ekñen ilin ma alikñañine ekñenmagen aňgalañ gogotnañañ wemti wemobe. ⁵¹ Kawawang ek windenañ igagen wemsain keyepm am notnañañ nânâñinañgat nâme mobotnañ mambein ekñen nânâñin makume tozin. ⁵² Egañ amobotnañ notnañ ilinañgat nâme mobotnañ penañ mambein ekñen munduminangatnañ zemindeme keiñan mamtotindein, yangut am ilinañgat nâme tototnañ penañ mambein ekñen mmot indeye. ⁵³ Egañ ola olat palen mamaip ekñen indamukulem mimindein. Ma polak polak maip ekñen ku maindamukulem mimindein. ⁵⁴ Egañ yeñsokñe ekñenmak zetik mimindaye ke katikñañ bein. Keyet penañañ Islael amñane ekñen indamukulem min. ⁵⁵ Ke aňgalañ gogotnañgat penañañ Abalaam ma egat alikñane sambe ekñenmagen wemoti weweyelen nâmâtâtî kekok zikat sasañañ.”

Silik kogok kuye. ⁵⁶ Maliayan eyoňga tuk mee kekok Elisabetmak tapmâti mkanañ gilik ze koge.

Zânañ sokbeye keyelen zet zapat

⁵⁷ Âpme Elisabet nempa ambebegalen kanañ kopme nempa okak an sokbeye. ⁵⁸ Kegok sokbeme am notnañ sokñan ke mambien ekñenañ keyet zapatnañ nâmti ekmagen koti Amobotnañgalen aňgalañ gogotgat penañañ ekmagen sokbeye keyet olim sesewatsawien.

⁵⁹ Keyet palañañ kasup mulup mimi 7 delañ zeme 8gat ekñenañ nempa okak keyet sekñañ butnañ Kawawangalen piliñ antumpemti kwitnañ bipmañgat opmañ Zakalias kusâgât zewien. ⁶⁰ Kegok zeme mamañañ zemkulumin-denti zeye, “Ekñen, ke yek; kwitnañ Zân kusenup.” ⁶¹ Mamañañ kekok zeme ekñenañ kapigok zewien “An nodinema-gen kwit keboñ ñen ku matazin!”

⁶² Kegok zemti zet mmot mtot mti bipmañ an kopa beyeyepm belañ sesepmañ msamti yañkwesiwien, “Kwitnañ kwi kukuyelen nânik?” ⁶³ Yañkwesime egañ meluwañ mimimak papiamak meluwañ kukuyet belañ sesepmañ mme mkot same egañ, “Kwitnañ Zân,” kekok meluwañ mme ekbien. Ekti ekñenañ keyet nâmtemtem igagen mbien. ⁶⁴ Kegok mme keyegak Zakalias nambalamañ gilik zeme zetnañ zemti Kawawang sesewatpeye. ⁶⁵ Âpme an notnañ sokñañ sokñañ mambien ekñenañ zet zapat ke nâme igagen penañ beye. Ma zet timet timkot mmetnepeme Zudia msat kalañan zelañ memot sambelenge. ⁶⁶ Âpme Amobotnañ nempa ke ektikñañ mpeyepmti an imbi notnañ zapat ke nâme igagen penañ beme pigok zewien, “Anempa keboñañ sememti bamgat amobotnañ temañ bewe.”

Zekalayasayan

Kawawangat sesewage

⁶⁷ Âpme Zângat bipmañ Zakalias ek Emetak Teñañ keñanen bemisikme kwit-

nañ kwitnañ bam sokbewe keyet golañ zenze anañ zenzeñañnok zet kapi zeye,
⁶⁸“Israel am, nin Amobotnañ Kawawañ sesewatpene! Iknã amñane ninmagen koti walelelengatnan ndatin. ⁶⁹⁻⁷⁰Itnañ golañ zenze an teñ ekñañ busup zet zewienen kelak kapi sokbemkawañ bein. Ke kapigok zewien, ‘Mulup anañ Dewitgat alikñane nin walelelengatnañ ndatitiyelen Amobotnañ awindeñañberñen mmonzemndain. ⁷¹Ma ekñañ kasa mimindawien ekñengalen windeengatnañ ndamukulem mbe.’ ⁷²Kawawañ yensokñneyet kapigok diindoye, ‘Neñ angalañ gogot mimindewap. Ke tususu zet inmak mimiñañ keyet otnãmti kekok mbap.’ ⁷³⁻⁷⁴Egañ ningat sokñ Abalaamgat kapigok zemkatik beye, ‘Neñ kasañine ekñengat belinañgatnañ indamukulem mimindema in nãmtalasimti neñ sesewatnewep. ⁷⁵Keyet in nãgãt zimosetnnan kwetetepmañ ma keñañ teñ mamti zezapatn mmamkwatneti gakime delañ zewe.’ ⁷⁶Âpme nemun, gãgãt amnañ, ‘Kawawañ Temañ penangalen golañ zenze an,’ zewep. Geñ Amobotnañ ammagen kokogalen kukñañgat setnañ weyeyañ mulup mti keyet zezapatnañ diindowanik. ⁷⁷Mti amñane pigok diindowanik, ‘Kawawañ yomin katikpenti walelelengatnañ indatisãpm.’ ⁷⁸Âpme kasuwañ msat mme mambusatnañ mambeinok keyet katañ Kawawañ an ñen zempeme koti ndamukulem mti tambusosogengatnañ mbusatnañ bemndemti ikñañmagen timkwatndewe. Ke Kawawañgalen angalañ gogot ma keñ sewakñañgapmti kekok

mimndewe. ⁷⁹Ma busatnañ keyañ nin am tambusosok katikñanen matatnup nin mbusatnañ bemndeme busatnanen kwati keñ sewakñañgalen set aikgalen sokbeme meti aikbanup.”

Egañ kekok zeye.

⁸⁰Âpme anemba ek sekñañ ma nãnãñañ Kawawañmagen kekokak semen katik beye. Kegok mti msat tuñgupman mepmanepeme Kawawañgalen mulup mimiyañ kanañ sokbeme Israel am ekñenmagen koti sokbemkawañ bemindeye.

Zisas sokbeyeyelen zezapat

(*Matiyu 1:18-25, 2:1; Zãn 1:14*)

2 Âpme kan keyet Loma msatgalen amobotnañ temañ kwitnañ Ogastan egalen zemkatik bembe ñen kapigok zemkatik beye, “Am msat katañ nãlen zemãtãtãtgat katnanen maip ekñen kwilin makumti papiaen mkatikñañ beseip.” ²(Âpme an kwitnañ Kwiliniã ek Silia plowins amobotnañ temañ tati kan keyet mulup nembãane zemindeme am kwilin makuku mulup ke egañ kukñañgat yañbemti mge.) ³Kegok sokbeme am sambe ekñañ mkañin ñotakñanen katañ kwilin besãgãt mepmãbien.

⁴Mepmãpme Zosep egañ Galili msalen Nasalet mkaen mangeyañ pemti Zudia msalen Beteleem mkaen amobotnañ Dewit egañ sokbeyeen mkañan ñotakñan ke kwitnañ bembeyelen mege. Ek amobotnañ Dewitgat alikñañgapmti ke mege. ⁵Egañ imbi zapatnañ Malia tetimti ilizuzut kwilit amobotnañgalen papiaen besãt mebun. Ke Malia namba keñmak tetime mebun. ⁶Beteleem ke met tatnepemalu Malia okak sokbembeyelen kanañ bududuk beye. ⁷Kegok sokbeme am sambeyañ amkupalen mka ke bemisikti tabien keyepm Maliyañ bulmakau mkañan nemuñan yu am-

beti sanguman sumunŋi peme bulmakau batiŋan towenŋe.

Sipsip damuŋ an ekŋenmagen enseliyaŋ sokbeye

⁸Âpme msat keyegak sipsip damuŋ ekŋenaŋ tambuyet msat tungupman kwaŋ tageen sipsiwin ekdamuŋ mbien. ⁹Mti tatnepeme Amobotnaŋgalen ensel ŋenaŋ ekŋenmagen sokbemindame busatnaŋaŋ mbusatnaŋaŋ bemindeme omba penaŋ kiŋgati sebelan diŋdiŋ mbien. ¹⁰Kegok mbien yaŋgut ensel egaŋ kapigok diindoye, “An ekŋen, in ku kiŋgalit! Neŋ zapat dolakŋaŋ ŋen diindosâgât kolap. Keyet penaŋaŋ an imbi sambe ekŋenaŋ oloŋen temaŋ palen tabep. ¹¹Alak Amobotnaŋ Kilaisiŋin yomengatnan indatiti ek Dewitgalen mka ŋotekŋan sokbemindain. ¹²Keyepmti an am yominangatnaŋ indetitiyelen kozin egalen piliŋaŋ kapigok: In namba okakŋaŋ penaŋ bulmakau mkaŋan sanguman sumunpepenaŋ bulmakau batiŋanen weme meekseip.”

¹³Zeme zeme keyegak kululuŋengatnaŋ ensel maŋge temaŋ penaŋ ekŋenaŋ kotati pigok zemti Kawawaŋgat olim sesewabien, ¹⁴“Kululuŋ bete bete gwaen penaŋ Kawawaŋ olim sesewat mpepeyelen. Egaŋ msalen am kwi ekŋen nâmtikŋaŋ mimindeme egalen keŋ sewaŋaŋ ekŋenmak wembe.”

¹⁵Ensel ekŋenaŋ kegok zemdelaŋ zemti gilik zemti ekŋenaŋ kululuŋen mowepme sipsip damuŋ ekŋenaŋ ilinak zenâ zenâ mti zewien, “An ekŋen, kame nin Beteleem mkaen meti Amobotnaŋaŋ kwileki sokbeme dindoin keyet penaŋaŋ meekne.”

¹⁶Ekŋenaŋ kegok zemti sakwep bulmakau mkaen meti Zosepmak Malia egelaŋ namba okak pemalu batikondoen weme tapmalut moindikbien. ¹⁷Ke metati sipsip damuŋ ekŋenaŋ ekŋen

meindikti namba okak ekti enseliyaŋ namba okakgat zezapat mimindaye ke diidowien. ¹⁸Âpme am notnaŋ ekŋenaŋ sipsip damuŋ ekŋengalen zezapat ke nâmti nâme igagen penaŋ beme nâmtemtem mbien. ¹⁹Ma Maliayaŋ zet ke keŋan penaŋ bempemti otnâpeŋ penaŋ mamantan. ²⁰Sipsip damuŋ ekŋenaŋ kegok zemdelaŋ zemti gilik zemti meti enseliyaŋ kwileki sambe mzikat indame eknâm mbien keyepmti Kawawaŋgat olim sesewatbien.

Nemba okak kwitnaŋ sawien

(Luk 1:59)

²¹Âpme mulup mimi kasup 7 delaŋ zeme 8gat namba sekŋaŋ butnaŋ antumpemti kwitnaŋ Zisas kuwien. Kwit ke kukŋaŋgat namba okak ku sokbeme enseliyaŋ zemsokbeye.

Malia ma Zosewaŋ Zisas wati sesewat mka temanen mobun

²²Âpme Mosesiyelen zii zelen tage ke mâti Maliamak Zosewaŋ sesewat mka temaŋ mobopiŋ mamtemun ya bamgat Malia egalen namba sokbeyeyelen sip katim delaŋ zeme Zelusalem sesewat mka temanen Zisas Amobotnaŋgat zapat sasayet wapmobun. ²³Ma Mosesiyelen zii zelen kapigok zenzeŋaŋ, “Anemba yu ekŋen Amobotnaŋgat zapat indandayelen.” (Kisim Bek 13:2-12)

²⁴Ma Amobotnaŋgalen zii zelen zet ŋen kapigok mimiyeleŋ,

“Sasakandenombe awembiŋ zut yek beme kopende awembiŋ zut sâpe sâpe bumbuyelen mobogalen.” (Wok Pris 12:24)

Egelaŋ ke mâti kwitnaŋ kwitnaŋ ke timti bumbuyelen mowebun.

²⁵Âpme kan keyet an ŋen kwitnaŋ Simion egaŋ Zelusalem mka teman mamtan. Ek an dolakŋaŋ Kawawaŋgalen zet gawepumti Islael am ekŋenmagen yominangatnaŋ

indatitiyelen An ngenat damuḡ mamtan. Ma egaḡ Emetak Teḡmak mamtan. ²⁶Keyepmti Emetak Teḡaḡ kapigok zemââtâpeme mamtan, “Geḡ gakikipiḡ tapmane Kawawaḡaḡ Kilais zempeme kokogalen zetik mpepeḡaḡ ke ektingut gakiwanik.” ²⁷Zeme tatnepeme Zisas mamaḡ bipmaḡaḡ wati sesewat mka temanen zii zelaḡ zenzeḡaḡ ke mâti mowebun. Kan keyet Emetak Teḡaḡ Simion zemââtâpeme sesewat mka temanen mowet ²⁸tapme Maliayaḡ nempa okak same ambetati Kawawaḡat wisikḡ kapigok zeye,

²⁹“Amobotnaḡ, geḡ zetikdi bandim mnik keyepmti alak mulup andi neḡ nempa okak ambetati keḡ sewakḡaḡ penaḡ beingapm nemane ḡep gakisap. ³⁰Alak neḡ nempa kapiyaḡ am nin walelelengatnaḡ ndatim kwakwagalen ke zikatnnaḡ penaḡ egaḡ. ³¹Kawawaḡ geḡ weyeyaḡ mulup ke am sambe ekḡenaḡ ek nâmâtâtâgalen keḡok mnik. ³²Ma an geḡ pemane kozin keyaḡ Zuda am ningat tuḡupmaḡ tati walelelengatnaḡ ndamukulem mbe ma egaḡ keḡogak am Zuda maḡgeen ku sokbembeḡaḡmagen meti Kawawaḡgalen zezapat dolakḡaḡ mzikat indame ekḡenaḡ nâmâtâbep.”

³³Kegok zemsesewatpeme nempa mamaḡ bipmaḡ egeḡaḡ Simionaḡ nempa okakgat zet ḡandaḡ zeye ke nâmḡti nâmḡtemḡem mbun. ³⁴Kegok mmalu Simionaḡ Kawawaḡaḡ eget winde idadayelen wekumḡti egaḡ Zisas mamaḡgat kapigok dunduye, “Nempa okak kapi Kawawaḡaḡ ikḡaḡ ombempeme koge. Ya Israeḡ am notnaḡ egat nâmkiḡpewewaḡ ku walebep. Ma notnaḡ ekḡenaḡ egat sek kaḡḡaḡ nâmpewewaḡ walebep. Nempa okak kapiyaḡ Kawawaḡgalen golaḡ zet ammagen diindome ekḡenaḡ zet ke

ku mkipmaḡ bewep. ³⁵Ma nempa kapiyaḡ amgalen nânâḡḡin enzililiḡaḡ penaḡ keyet yaḡaḡ mkawaḡ bewe. Keḡok sokbeme geḡmagen sindem omba penaḡ sokbewe sakamaḡ wanam kukḡaḡ penaḡaḡ sekdi aḡme sindem mambein keboḡ penaḡ tiwanik.” Keḡok zemdelayaḡ zeye.

³⁶Âpme kan keyegak imbi ilip golaḡ zenze imbi ḡen mamtan kwitnaḡ Ana. Ek imbi kwambet Panueliyet nempaḡaḡ Aseliyet sipbutnaḡ. Egaḡ an wati manepeme nup kan 7 etaḡ beme apmaḡaḡ gakime ³⁷igak kwambet manepeme nup kanaḡ 84 beye. Egaḡ sesewat mka temanen mene mene Kawawaḡat olim sesewati mandundum samtan ke tu meuyet nâmḡtalati keḡok mamtan. ³⁸Egaḡ Simionaḡ olim sesewat tapmaḡgeen keyegak kot patarḡ pemḡti Kawawaḡat wisikḡ zemḡti am notnaḡ ekḡen Kawawaḡaḡ Israeḡ am yomengatnaḡ indatitiyelen damuḡ matatemien ekḡen nempa keyet zapat diindoye.

Zisasmak mambipmaneyaḡ Nasalet mkaen gilik zewien

³⁹Âpme Zosepmak Malia egeḡaḡ Amobotnaḡgalen zii zelaḡ zenzeḡaḡ ke mâti kwileki mimiyet zenzeḡaḡ ke mdelaḡ zemḡti nempa okak wetimḡti gilik zemḡti mkaḡjitdan Nasalet Galili msalen mebun. ⁴⁰Âpme nempa ek winderḡaḡmak ma nânâḡaḡ temaḡmak sememe Kawawaḡaḡ ek oloḡen igagen mpeye.

Zisasiyaḡ anembaen sesewat mka teman mowege

⁴¹Nup kan kataḡ Zisasiyet mamaḡ bipmaḡaḡ Anḡalalaḡ Kendoyet Zelusalem mka temanen mamotemun. ⁴²Âpme Zisasiyaḡ nup kanaḡ 12 beme Kendoyet mamotemun keḡogapm mowebien. ⁴³Ke moti mame Kendo delaḡ zeme am ekḡe-

naŋ gilik zemti mkaŋinan mekopme an namba Zisas ek Zelusalem mka temaŋ tapme mamaŋ bipmanaŋ nânâpiŋ pemti ilidak mebun. ⁴⁴Egelaŋ, “Wan notnaŋnemak olokati melep,” zemti mebun. Kegok tapm nepemalu kasup kwep delaŋ zeme selen ekmepmalu yek beme sipbutnaŋ ma notnane ekŋenmagen timamat mulup mbun. ⁴⁵Egelaŋ kegok mti ku aikbungapm egelaŋ Zelusalem mka temaŋ gilik zemti egat timapmebun. ⁴⁶Kegok tapmalut kasup zut delaŋ zeme tugat keŋan egelaŋ Zelusalem sesewat mka temaŋ keŋan Zuda zii zet diindondo an ekŋenmak tomtati zenâ zenâ tapmme moti aikbun. ⁴⁷Ekŋenaŋ egat nânânaŋ ma yaŋkwesisinaŋgat dopmaŋ zeye ke ekti nâme igagen beme nâmtemtem mbien. ⁴⁸Kegok tapme mam bipmanelaŋ ek ekti kan keyet nâmtemtem temaŋ mti mamaŋaŋ pigok dunduye, “Nemun, kwilekiyet mti geŋ pigok mimndamane bipdimak nit keŋ sindem palen gâgât timalup?”

⁴⁹Kegok zeme egaŋ kapigok gilik zemti diidoeye, “Maŋge bien, kwilekiyet natimalup? It neŋ Bipmnaŋgalen mka keŋan tatagalen ke ku nâlup?” ⁵⁰Kegok zeme egelaŋ Zisasiyelen zetnaŋ gilik zemidaye keyet yaŋaŋ ku nâmâtâbun.

⁵¹Kegok sokbeme Zisasiyaŋ mamaŋ bipmaŋ egetgalen zelit gawepumti ilinsakwep gilik zemti Nasalet mkaen mebien. Meti ke mamti mamaŋ bipmaŋgalen zelit gawepumti mantan. Mamaŋaŋ egalen zet ke keŋanen mkatikŋaŋ bemti nâmamtan. ⁵²Âpme Zisasiyaŋ sekŋaŋ sememe nânânaŋ kegogak nâmtelaŋ peme Kawawaŋaŋ ma amnaŋ ek ekti nâmtikŋaŋ mme maŋge.

Zânaŋ Zisasiyelen mulupmaŋ mbe keyelen weyeyaŋ mge

(*Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Zân 1:6-8, 15-36*)

3 Âpme an kwitnaŋ Tibeliasiyaŋ Loma msalen amobotnaŋ temaŋ maŋge. Kan keyet an ekŋen kapiyaŋ polowins sambe Lomayelen zemâtâtât kandaŋan mambien ekŋengalen amobotnaŋ mambien: Pontias Paillet Zudia, Samalia, Idumea polowins tuk ekŋen keyelen amobotnaŋ maŋge; Elolaŋ Galili ma Pelea polowins zut keyelen amobotnaŋ maŋge. Elotgat meniŋaŋ kwitnaŋ Piliwaŋ Itulia am ma msat isikŋaŋ kwitnaŋ Talakonaits ekŋengalen amobotnaŋ maŋge. Âpme Lisaniasiaŋ msat isikŋaŋ kwitnaŋ Abilin ekŋengalen amobotnaŋ maŋge. ²Âpme Anas ma Kaiapas egelaŋ Zelusalem sesewat mka temaŋgalen sâpe sâpe bumbu amobotnaŋ ilizuzut mam-bun. Kan keyet Kawawaŋaŋ zezapat Zân Zekalayasiyet nemuŋaŋgat msat tunŋgupman ke zemsame kopme ³Zân egaŋ Zodan tu nembet nembet mka ŋande tapmege ke meti zezapat kapigok diidoeye, “Keŋ gilik zenze aikti yomengatnan kwati tu zulupme Kawawaŋaŋ yomin katikpesem.” ⁴Zeme zet ŋande keyet golaŋ zenze an Aizayayaŋ Kawawaŋgalen zapat itnaŋanen meluwaŋ mge keyet katnanen sokbein. Zet ke kapigok, “An ŋenaŋ msat tunŋgupman kwizet buŋam kapigok takuin, ‘Amobotnaŋaŋ kokotnaŋgalen weyeyaŋ mulup mit. Set mobototot mimiŋaŋ utume kweteteŋmaŋ beme egaŋ kokogalen setnaŋ sokbak. ⁵Ma luŋ temaŋ tototnaŋ sambe msat aŋbeme kwepmâlak ma kalaŋ mobotnaŋ utume tolaŋ. Set guŋgwaŋ guŋgwaŋ mimiŋaŋ weyaŋme teŋ bek ma set aimboŋaŋmak ma kaŋaŋ mobot totot mme kweteteŋmaŋ bek.

⁶ Msalen am sambeyan Kawawayan yomengatnan ndatetim kwazin ke ekmâtâbep!” (*Aizaya 40:3-5*)

Zet njan de ke Aizayayan zeye ya Zânan ewe zet njan de keyegak zeye.

⁷ Âpme am sambe ekjenan Zânan tu zulutindende ekragen kopme kapigok diindoye, “In nombeyelen alikjan. In nâme Kawawayan yominan gat dopman mutumindasâgat tapm ke walabep bein? Yek penan. ⁸ In mama mimi dolakjan mme keyan in yomengatnan kejin gilik zewien ke sosok sokbemkawan bewe. In kejinan kapigok ku otnâit, ‘Nin Abalaamgat iqsokjane manup keyepm Kawawayan ku zemndowe.’ Nejan pigok diindoma nâit, zet ke belakjan penan. Kawawayan egan zenak beme ke nep zeme nanzan ekjen kapiyan Abalaamgat alikjane bewiek.” ⁹ Kegok zemti zet zapat sesepman ewe tusum pigok zeye, “An nen ek nâmkijpepejanmak bewe ke tep katnan maelikzin kebon. Âpme an ek nâmkijpepejan bewe ek tep sinan memun beme tobe kebon ke ek tepgat zapat bewe.”

¹⁰ Kegok zeme am ekjenan yan kwesiwien, “Nin zigok mmann nep benak?”

¹¹ Zeme egan zet dopman kapigok gilik zemindaye, “An nen melakandunan zut wemsain beme nen an melakandunepin main ke sawe ma an nen meu nimwan wianjanmak main beme am notnan tu meupin ekjen kalan kum indawe.”

¹² Kan keyet takis mânep titi an ekjenan kegogak Zânmagen tu zululugalen kobien. An ekjen keyan kapigok yan kwesiwien, “An diindondo, nin kwileki mmann nep benak?”

¹³ Ekjen kegok yan kwesime egan kapigok diindoye, “In takis mânep katnanen bemberan ke anjosomti moti matip ke katikpemi zemâtâp pepejanen esemtejan matimambep.”

¹⁴ Âpme kasa kuku an notnan ekjenan koti kegogak yan kwesiwien, “We nin zigok? Nin kwileki mbanup?” Zeme kapigok diindoye, “In am ekjenmagen mânep indapilimti zem kingat indemti zet mutum mutum zemti ku tiwep. In muluwinan gat tosanjan kejan pemberan palen indame tiwep.”

¹⁵ Am ekjenan webe webe mamimtemien keyet penanjan yanjbemti sokbeme ekjenan kejinan kapigok otnâwien, “Zân kapi Kilais sokbembeyelen zenzenjan ke mene.”

¹⁶ Kegok zeme Zânan ekjen sambe kapigok diindoye, “Nejan kejin gilik zeme tu etan manzulutindeyan yanjut bamnan An kosâpm ek Amobotnan temajan winderanbejan penan. Ek Amobotnan penan; nejan an tototnan. An keyan koti ikjan Kawawayan galen Emetak Tejan mulupman tezanjan yom zim kwetepman mambein kemak temakwep zulutindewe. ¹⁷ An keyan am nâmkijpepejanmak time manje nen motasâip mti nâmkijpepejanpin kegogak time manje nen motatsâpmnen sepeman imbi nenan kawakjan ondesâgat makalopbein kogok mbe. An ke mulupman imbiyan kawakjan makalopbemti bekanan matime mezin keyet katajan egan am nâmkijpepejanpin timti time tezan nandan towebep. Mti kawak ketnan pemberan ondesât time mamotazinen kogok ke am nâmkijpepejanmak indatime ikjanmak tabep.” ¹⁸ Âpme Zânan am mama mimi jin ekmâtâti kejan gilik zenze aiikgalen egan zapat dolakjan yomengatnan indamukulem mbe keyelen golan zet set katnan igak igak zemsokbemindaye.

Zânan Zisas tu zulutpeye

(*Matiyu 3:13-17; Mak 1:9-11*)

¹⁹⁻²² Âpme am ekjenan tu zulupe delan zeme Zisasiyan kegogak mepme

tu zulutpeye. Kegok mti keyegak tadundume kululuŋ ɲandeme Kawawangalen Emetak Teŋaŋ sasakandenombe nembon bemti ekmagen toge. Ke topme kululuŋengatnaŋ zet ɲande kapigok sokbeye, “Geŋ nanangat Nemun penaŋ. Neŋ gâgât nâmtikŋaŋ omba penaŋ manâyap. Neŋ geŋ gaombemgewanen am yominangatnaŋ indati kwabanik keyet oloŋen miap.”

Âpme amobotnaŋ Elolaŋ meniŋaŋgalen imbi kwitnaŋ Elodias kambu menzem wage ke ma sekŋeyak notnaŋ bekanan penaŋ mge keyepmti Zânaŋ egaŋ yom mge keyet musuwewet zet zeye. Kegok mme Elolaŋ Zân mka katikŋan peye ke yom temaŋ ɲen ewe tusuye.

Zisasiyet yeŋsokŋane ekŋengat kwilin

²³ Âpme Zisasiyaŋ nup kanaŋ 30 beme mulupmaŋ yaŋbemti mge. Am notnaŋaŋ Zisasiyet nâme Zosep ikŋaŋgat nemuŋaŋ penaŋ beye.

Zosepgat bipmaŋ Eli,

²⁴ Eliyet bipmaŋ Matat.

Matatgat bipmaŋ Liwai.

Liwaiyet bipmaŋ Melki.

Melkiyet bipmaŋ Zanuai.

Zanuaiyet bipmaŋ Zosep.

²⁵ Zosepgat bipmaŋ Matatias.

Matatiasiyet bipmaŋ Amos.

Amosiyet bipmaŋ Naum.

Naumgat bipmaŋ Esili.

Esiliyet bipmaŋ Nagai.

²⁶ Nagaiyet bipmaŋ Mat.

Matgat bipmaŋ Matatias.

Matatiasiyet bipmaŋ Semein.

Semeingat bipmaŋ Zosek.

Zosekgat bipmaŋ Zoda.

²⁷ Zodayet bipmaŋ Zoanan.

Zoanangat bipmaŋ Lesa.

Lesayet bipmaŋ Zelubabel.

Zelubabeliyet bipmaŋ Sealtiel.

Sealtieliyet bipmaŋ Neli.

²⁸ Neliyet bipmaŋ Meliki.

Melikiyet bipmaŋ Adi.

Adiyet bipmaŋ Kosam.

Kosamgat bipmaŋ Elimadam.

Elimadamgat bipmaŋ Eili.

²⁹ Eiliyet bipmaŋ Zosua.

Zosuayet bipmaŋ Eliezel.

Eliezeliyet bipmaŋ Zolim.

Zolimgat bipmaŋ Matat.

Matatgat bipmaŋ Liwai.

³⁰ Liwaiyet bipmaŋ Simion.

Simiongat bipmaŋ Zuda.

Zudayet bipmaŋ Zosep.

Zosepgat bipmaŋ Zonam.

Zonangat bipmaŋ Eliakim.

³¹ Eliakimgat bipmaŋ Melea.

Meleayet bipmaŋ Matata.

Matatayet bipmaŋ Natan.

Natangat bipmaŋ Dewit.

³² Dewitgat bipmaŋ Zesi.

Zesiyet bipmaŋ Obet.

Obetgat bipmaŋ Boas.

Boasiyet bipmaŋ Salimon.

Salimongat bipmaŋ Nason.

³³ Nasongat bipmaŋ Aminadap.

Aminadapgat bipmaŋ Alini.

Aliniyet bipmaŋ Esilon.

Esilongat bipmaŋ Peles.

Pelesiyet bipmaŋ Zuda.

³⁴ Zudayet bipmaŋ Zekop.

Zekopgat bipmaŋ Aisak.

Aisakgat bipmaŋ Abalaam.

Abalaamgat bipmaŋ Tela.

Telayet bipmaŋ Naol.

³⁵ Naoliyet bipmaŋ Seluk.

Selukgat bipmaŋ Leu.

Leuyet bipmaŋ Pelek.

Pelekgat bipmaŋ Abel.

Abeliyet bipmaŋ Sela.

³⁶ Selayet bipmaŋ Kainan.

Kainangat bipmaŋ Alapasat.

Alapasatgat bipmaŋ Sem.

Semgat bipmaŋ Noa.

Noayet bipmaŋ Lemek.

³⁷ Lemekgat bipmaŋ Metusela.

Metuselayet bipmaŋ Enok.

Enogat bipmanj Zalet.
Zaletgat bipmanj Maalalel.
Maalaleliyet bipmanj Kenan.
³⁸Kenangat bipmanj Enos.
Enosiyet bipmanj Set.
Setgat bipmanj Adam
ma Adamgat bipmanj Kawawanj.

**Sadañan msat tunjupman
Zisasiyet yañan mim ege**

(*Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13*)

4 Âpme Zisas Emetak Teñan keñan tage keyepm egañ Zodan tu katipemti mepme Emetak Teñ keyañ Zisas msat tunjupman met zeme ke meti ²msasa 40 ke Zisasiyañ tu meu ninipij mamti egañ tu meuyet penañ kakiwaleletgalen mge.

³Kegok tapmme msasa 40 delañ zeme Sadañan ekmagen koti yañan m eksâti pigok dunduye, “Geñ Kawawañgat Nemunañ penañ benik beme nanañ kapi zemane meu sokbeme ñep nsenik.”

⁴Kegok zeme Zisasiyañ kapigok dunduye, “Kawawañgalen Zet Itnañanen meluwañ kapigok kukuñañ tazin, ‘Amnañ keñin tu meuyet etañ bemti ku mamayelen. Yek penañ.’” (*Zii Zet 8:3*)

⁵Kegok zeme Sadañan Zisas kalañ teepmanj temañ ñengat dukñañ aikmoti msat katañ amobotnañ sambe ekñengalen msat sambe zikat same ek-mâpmeñgut ⁶Zisas kapigok dunduye, “Neñ amobotnañ sambe ekñengalen msat sambe msat katañ tazin ke ma ekñengalen kwitnañ kwitnañ dolakñañ sambe ke gâgât gasap. Ekñen kwitnañ kwitnañ sambe kapi nâlen ma neñ an ñen ma an ñen sasâgâti ñep sasap. ⁷Keyet geñ nâgât pedondomti dundudu mnasenik beme kwitnañ kwitnañ sambe ekdigen ke gâgât gasap.”

⁸Kegok zeme Zisasiyañ zet dopmanj kapigok dunduye, “Kawawañgalen Zet Itnañanen meluwañ kapigok kukuñañ tazin,

‘Kawawañ Amobotnañdi etañ pedondom samti dundum sawanik ma ek kwep etañ sisiliñ mim samti mambanik.’” (*Zii Zet 6:13-14*)

⁹Kegok dundume Sadañan Zisas Zelusalem sesewat mka temañ dukñañen aikti mot peme tapme kapigok dunduye, “Geñ Kawawañgat nemunañ beme kapiyetnan palam towet ¹⁰enenogat Kawawañgalen Zet Itnañanen meluwañ ñen kapigok kumpepeñañ tazin,

‘Kawawañan enseliñañ peme kot añ-galañgame ku walebanik.’

¹¹Ma ñen ewe kapigok,

‘Ekñenañ belinañ gamat topme nanañ sedo ku aña.’” (*Sam 91:11-12*)

¹²Kegok zeme Zisasiyañ Sadañan kapigok dunduye, “Yañgut Kawawañgalen Zet Itnañanen meluwañ ñen kapigok tazinegak,

‘Kawawañ Amobotnañdi tetimaemaenen ku pewanik.’” (*Zii Zet 6:16*)

¹³Sadañ ek yañan kekok m ek m ek mgeyañ yek beme bam yañan m eekgalen nâmti pemege.

**Zisasiyañ Kawawañgalen zet
zapat dolakñañ yañbemti
Galili msalen zemsokbeye**

¹⁴Âpme Zisasiyañ Galili msalen gilik zem mepme Emetak Tengalen winde ekmak tage. Ke kot mame kwizapatnañan sakwep palakñañ bemti msat ke ma notnañ sokñañ tapmeliwen ke mekoge. ¹⁵Ke mekopme egañ Zuda amgalen sesewat mka isisikñañ sambe ke meti am Kawawañgalen zezapat dolakñañ diindome ekñenañ zetnañ ke nâmtikñañ ma oloñen penañ mti zemsesewabien.

**Nasalet mkaengalen am ekñenañ
Zisas zetnañgat ku nâmtikñañ mbien**

¹⁶Âpme Zisasiyañ Nasalet mkaen mamti semeyeen ke metapme Sabat tañoño kan sokbeme sesewat

mkaen kan katañ mametan kegogak metati Kawawañgalen zezapat itnaññ maingalen dendañ watapme¹⁷ sesewat mkaengalen mulup an ñenañ golañ zenze an Aizayayelen papia muñgugunañ meluwaññmak ke mti same mototi zet ñen kapigok ekti maing,

¹⁸“Aizayayañ kapigok zenzenañ,

‘Amobotnangalen Emetak Teñañ ekmagen koti egañ ombem neme am tototnañ ekñengat zezapat dolakñañ mkawañ bembeyelen koban. Ma am notnañ mka katikñañ matalip ekñañ lala mebep. Ma am zikalín beñañ ekñañ zikalín ekbep. Ma am notnañ am notnaññ mtoindewien ekñen ke tiñkwatindewe. ¹⁹Ma egañ Kawawaññ amñañ yomengatnañ indamukulem mimiyelen kanañ sokbein keyelen zet zapat zemkawañ bewe.” (Aizaya 61:1-2)

²⁰Zet kegok maingme delañ zeme papia ke muñgumti mulup an ke samti egañ zet keyet yaññ mkawañ bembeyelen totapme animbi sambe sesewat mkaen tabien ekñañ zikat gwalalañ ek kwep ekbien. ²¹Kegok mme egañ zet yañbe-mti kapigok diindoye, “Alak zet zapat maingma nâip keyet penaññ ñenmagen sokbem tazín.”

²²Kegok zeme ekñañ nâme penañ beme zetnañgat nâmtikñañ mti tek tek mti nânâññgat pisem zewien, “Anemba kapi sosok Zosepgat nemuññ wa kapi.”

²³Kegok zeme egañ diindoye, “Ñeñ nâyap in neñ zapat dinosâbip ke amnañ zezapat ke nânâññ manzeip ke kapigok, ‘Geñ dokta benik beme gitanggat nodine weyañindesenik.’ Ma in nâgât kegogak zesâbip, ‘Geñ Kapaneam mka temanen menok sepem igak igak mbananen ke alak kapi mkandi ñotekñañ mulupdi ke kegogak mmane ekne.”

²⁴Kegok zemti egañ tusum zeye, “Golañ zenze an ñen mkaññ ñotekñañ tapme ikñañgalen manje ekñañ notn notn dolakñañ ku mamimpeip.”

²⁵Ma zet ñen ewe pigogat zema nâit, “Golañ zenze an Ilaiza egañ manje kan keyet Israeł msat katañ nup kan tuk ma eyoña 6 kegok mtete temañ tapme msat katañ meuyet kamber sokbeye. Ke penañ kan keyet Israeł msalen imbi kwambet sambe mambien. In ma neñ nânup. ²⁶Kawawañ egañ golañ zenze an Ilaiza imbi kwambet Israeł msalen mambien ekñen indamukulem mimiyelen ku zempeme mege. Yek penañ. Egañ ek Israeł manjeen ku sokbemberañ mka kwitnañ Salepat Saidon msalen imbi kwambet ñenmagen zempeme mukulem mpepeyelen mege. ²⁷Âpme naman golañ zenze an ñen kwitnañ Elisayañ manjeen kan keyet Israeł msalen am liñgit katikñaññmak sambe penañ mambien yañgut egañ ekñenmagatnañ ñen mukulem mme dolakñañ ku beye. An kwitnañ Naeman ek Zuda manjeen ku sokbemberañ ek Silia msalengatnañ mukulem mpeme ek etañ liñgitnañ ñeluye.”

²⁸Zisasiyañ kegok diindome am sesewat mka keññ tabien ekñañ zet keyet nâmti ñenzinziñ penañ mbien. ²⁹Kegok sokbeme ekñañ wati Zisas âtâpe âtâpem toti Nasalet mka ñande ganzenan met pewien. Ma ekñengalen mka ñande ke kalañ temañ keyet dukñañ matatan. Keyepmti ekñañ mandamti kalañ kandañaset moti ekñañ Zisas ñandañan âtâpeme towesât mbien ³⁰yañgut egañ ekñengat tunguwinaset mege.

Zisasiyañ we bekanañ an ñengat keñangatnañ zempeme mege

³¹Âpme Zisasiyañ ke toti met Galili msalen mka temañ kwitnañ Kapaneam ke patañ zemti Sabat tagoño ka-

nen zezapat dolakñan am ekñen kema-gen zemzikat indaye. ³²Egan zetnañ windeñanmak zeye keyepm amnañ egañ zezapat diindoye ke nâmti nâmtentem mbien.

³³Âpme sesewat mka keyet keñan an ñen we bekanañanmagañ keyak tapmañge. ³⁴Yañ we bekanañ keyañ Zisas ekinğati omba penañ kwizet kumti zeye, “Eii! Zisas Nasalet mkaengatan, geñ ninmak mulup msâpmnik ke nin nânu. Geñ nin ndawaleletgalen nâmti kodik, ma? Geñ an kwi ke neñ ñep nâmtâlap. Geñ Kawawañgalen Nemunañ Teñ penañ.”

³⁵Kegok zeme Zisasiyañ we bekanañ keyet pigok zeye, “Buzak tati an keñangatan kwati met.” Kegok zeme we bekanañ an keyet keñangatnañ kwaweti am ekñengat zikalinan an ke mme tokutum peweme egañ ku waletpeye.

³⁶Kegok sokbeme an imbi sambeyañ ke ekti nâmtentem mti ilinak kapigok zemâbien, “Kae, egañ zet windeñanbeñ penañ tazein. Ke ek an kwizapatnañmak ma windeñanmakgapm zet zeme we bekanañan am keñangatnan wati mamepmâlip.” ³⁷Âpme amnañ Zisasiyet zezapat ma menok mamananañ mkwage keyañ Galili msalen mka ñande igak igak sokñan ma beñan ke zapatnañ mekopme delañ zemâge.

Zisasiyañ Saimongat tatnañ imbi ma am notnañ weyañindeye

³⁸Âpme Zisas sesewat mkaengatan totti Saimongalen mkaen mowege. Kan keyet Saimongat tatnañ imbi zawat sek kip temañ mti tawemañgeyañ egat yayañ mti Zisasiyet pigok yañkwesi-wien, “Geñ imbi kapi ñep mukulem mpe-senik ma yek?” ³⁹Kegok zeme Zisasiyañ imbi weñgeen mka keyet keñan meti mundum imbiyañ tawemañgeen

ganzenan dendañ tati kusum toti sekñañ kipmañ ke atam nâmti zawat sek kikip ke zempeme egañ keyegak wawatnak ekñengat tu meu weyeyañ mulup mge.

⁴⁰Kegok mti tatnepeme kasup towesâgât mme Sabat tagonjo kan delañ zeme am sambeyañ noline zawat kwitnañ igak igakmak indatimti Zisasmagen kopme betnañ ilizuzut am kwep kwep sekñinan beme ñep bewien. ⁴¹Kegok mme we bekanañan am keñingatnan kwati kwizet ñagak omba penañ mti zewien, “Geñ Kawawañgat Nemunañ penañ!”

Ekñenañ Zisasiyet yañan Kilais nâmbien keyepmti egañ ekñen zemkulumin-demti, “Buzak talit,” zemindeye.

⁴²Âpme msat msame egañ toti msat tunggupan butnañ ñen met dundundu mulup mti tapmañge. Âpme am ekñenañ Zisas timat meti met aikti ekñenmak mamayet anğalanbien. ⁴³Ekñenañ kekok mme egañ pigok diindoye, “Neñ mka temañ katañ meti Kawawañgalen zemâtâtât katnanen mama keyet zet zapatnañ diindondoyelen Kawawañan zemneneñanğapmti ñep ku tasap.”

⁴⁴Kegok zemti Zudia msat keyelen sesewat mkaen meti Kawawañgalen zezapat dolakñañ mandiindometan.

Zisasiyañ mulup nembrañane yañbemti tiye

(Zân 21:6-8)

5 Âpme kasup ñengat Zisas egañ Genesaleet tundua^{††} ganzenan gambibigen tati Kawawañgalen zezapat dolakñañ tazeme keyegak animbi sambeyañ nânâyelen kot ñenañ ñen âtâpem âtâpem mti kot bembuluñti zetnañ ke nâwien. ²Ma gambibik palen ke wañga zut kekok tapme anğala titi an ekñenañ wañaninangatnan toti met eleñgolañ temañ anğalayelen

^{††}5:1 Galiliyet kwitnañ ñen Genesaleet.

ke tazulutmambien. ³Kogok tapmme Zisasiyaŋ waŋga ŋengat dukŋan mowege ke toŋaŋ kwitnaŋ Saimon. Ke motati egaŋ Saimongaŋ zeme waŋganangame tundua palen mepme egaŋ ke totati Kawawaŋgalen zezapat dolakŋaŋ animbi zemzikat indaye.

⁴Diindomâpme delaŋ zeme Saimon egat zeye, “Nin nsakwep tundua sut-natemanen imbejanen meti in eleŋgolaŋ temaŋ peme topme aŋgala notnaŋ tiseip.”

⁵Kegok zeme Saimonaŋ kapigok dunduye, “An zikat indanda, nin mulup temaŋ tambu tetak kapi eleŋgolaŋ penaŋgut aŋgala ŋen ku tin. Yaŋgut geŋ zenikgapmti ewe mepemti eksâp-minup.” ⁶Kegok zemti ilinsakwep meti Saimongaŋ mulup anŋaneyaŋ eleŋgolaŋ temaŋ peme towepme aŋgala igagen penaŋ keyet keŋan atame nukŋaŋgat penaŋ mti eleŋgolaŋ tekŋaŋ etisâgât penaŋ mge. ⁷Kegok mti mandam alewienan ku kwapme noline waŋga ŋen mambien ekŋengat kwizet kumti bepelep mme kot indamukulem mindemti aŋgala waŋga zut keyet keŋan time topme ilizuzut gak zemkwapme waŋga tundua keŋan towesâgât mbun.

⁸⁻⁹Kegok mti Saimonaŋ aŋgala maŋge temaŋ tiwien ke ekti ikŋaŋ ma an notnaŋ ekŋenaŋ ke ektemtem penaŋ mbien. Kegok sokbeme Saimon Pitayaŋ ke ekti Zisasiyet kandaŋan met pedondom samti zeye, “Amobotnaŋ, neŋ a yomtoŋ keyet geŋ nemti met!”

¹⁰Ma Saimonmak mulup an notnane mamtemienen kwilit Zems ma Zân Zebediyet nemulatnenet egeŋaŋ koekti ektemtem kegogak mbun. Mme Zisasiyaŋ Saimon kapigok dunduye, “Geŋ ku kiŋgat! Geŋ aŋgala titiyaŋ bam Kawawaŋgalen zezapat dolakŋaŋaŋ am titi mambanik.” ¹¹Kegok zeme ekŋenaŋ waŋga mandame gambibik palen keŋan mowepme kwitnaŋ kwitnaŋ sam-

benjin bamkumpemti Zisasmak tusumti mebien.

Zisasiyaŋ an ŋen liŋgit satnaŋmak weyaŋpeye

(Matiyu 8:2-4; Mak 1:40-44)

¹²Âpme Zisas ek maneti mka ŋen met mame an ŋen liŋgit satnaŋmak tapmaŋgeyaŋ Zisas ekti kot kandaŋan pedondom samti weyaŋpepeyelen otnâmti keŋaŋaŋ sume kapigok zeye, “Amobotnaŋ, weyaŋne. Geŋ nâgât sekŋ mmane ŋep bembeyelen nânik beme ŋep weyaŋnesenik!” ¹³Kegok zeme Zisasiyaŋ betnaŋ sekŋanen timekti zeye, “Nâmgeyapgapm sekdi ŋep bak!” Zeme keyegak sekŋaŋ liŋgit sambe ŋeluye.

¹⁴Kegok mpemti Zisasiyaŋ zemkumlumpemti kapigok dunduye, “Nânik, geŋ zet zapat kapi am ŋengat ku zemane nâmbep. Geŋ belak esemteŋ met sâpe sâpe bumbu anmagen meti sekdi met zikat samane wilingisem. Ma Mosesiyaŋ eweŋan zeyenok sâpe sâpe bumane am sambeyaŋ nâme gâlen liŋgit satnaŋ ŋep bein ke zewep.”

¹⁵Âpme an ŋep beye keyet buŋam zapalaŋ sakwep penaŋ mekopme animbi sambeyaŋ Kawawaŋgalen zezapat dolakŋaŋ Zisasiyaŋ zeme nânâyelen kobien ma am zawalinmak sambe Zisas egaŋ weyaŋindendeyelen kopme maweyaŋindemtan. ¹⁶Kogok mmambe Zisasiyaŋ mene mene dundunduyelen msat tungupman metati mandundumtan.

Zisasiyaŋ an wesiy ŋen weyaŋpeye

(Matiyu 9:2-8; Mak 2:1-12)

¹⁷Âpme kasup ŋengat Zisasiyaŋ am Kawawaŋgalen zapat dolakŋaŋ tadiindo maŋgeen Palisi an ma zii zet zikat indanda an notnaŋ ekŋenaŋ kegogak keŋan ke koti tabien. An ekŋen ke Galili ma Zudia msalen ma Zelusalem mka temaŋ keyetnaŋ kopmâbien. Tap-

mme am zawalinmak weyañindendeyelen Amobotnañ Kawawañgalen winde Zisas ekmak tasaye. ¹⁸Âpme an notnañ wesij ñen lueen lue mti koti mka Zisas tapmañgeen pum moti Zisasiyet kandañan bembeyelen moolatbien. ¹⁹Am sambeyañ mka keñañgatnañ bemisik peme sekekegen kot kindiñ zeye keyepm ekñañan mowewegalen set ku sokbeye. Mme beme pumti mka ñokñañ moweti mka ñokñañ butnañ asekti lueñañ melesiñ âlâlân peme am sambeyet tunguwinan Zisasiyet kandañan totage.

²⁰Ekñañan nâmkijpewienen Zisasiyañ an wesij weyañpesem nâmbien keyepmti Zisasiyañ nâmkijpepeñin ekti an wesij dunduye, “Notn, gâlen yomdi katikpeyañ.”

²¹Kegok zeme Palisi an ma zii zet zikat indanda an ekñañan zet ke nâmti keñañan kapigok otnâmbien, “Amgalen yom katikpepe mulup ke Kawawañgalen etañ. Âpme an kapi ikñañgat nâme kwileki penañ ben?”

²²Ekñañan kegok nâme Zisasiyañ keñañgat yañañ ekmatâtâti kapigok diindoye, “In kwilekiyet neñ zet zeya ke nâme Kawawañgat mobotnañ mpeyañ penañ beme nânâñinañ taosolalip?”

²³Neñ kapigok zeya, ‘Notn, gâlen yomdi katikpeyañ’. Zet ñande zeya ke in nâme pepesut bep. Ele, in naman wak bemti egat zet ñande ñen zesowap kapi in eknâme pepesut ku besem. Kawawañgalen winde neñmagen tatnain keyepm neñ zet ñande ñen ma ñen zewak beme penañan sokbenak.

²⁴Neñ Angat Nemuñañ am msalen yom katikpepeyelen Bipm Kawawañgalen winde nayeyepmti neñ yom ñep katikpeyañ. Keyet yañañ ekmatâtâlit.” Kegok zemti an wesij ke kapigok dunduye, “Neñ gâgât zeya, geñ wati luendi gapumti mkandan met!”

²⁵Zeme keyegak ekñañgat zikalinan wati luanñañ tawemañgeen wati gapumti mkañan mesâti mepmambe selenak tapmeti Kawawañgat sesewatsaye.

²⁶Mme am sambeyañ ke ekti nâmtemtem temañ mti kingagatmak tati Kawawañ sesewatpemtî ilinak zenâ zenâ mti kapigok zewien, “Alak kapi menok sepem mamanamañ igak igak sokbeme zikatnañ ekñup.”

Zisasiyañ Liwai ekmak tusumti mamayelen zeme koge

(*Matiyu 9:9-17; Mak 2:13-22*)

²⁷Âpme Zisasmak nemañane ekñañan mka temañ tapmambien ke katipesâgât mti takis titi an kwitnañ Liwai ek mânep titi mkañan totapme meekti Zisasiyañ ek kapigok dunduye, “Geñ koti nâlen mañgeen tusumane metne.” ²⁸Kegok dundume Liwai ek wati kwitnañ kwitnañ weyañ bepemtî Zisasiyelen mañgeen tusume mebien.

²⁹Meti Liwaiyelen mkaen moti egañ Zisasiyet nâmti tu meu temañ bume mânep takis titi an sambe ma an notnañ kegogak mototati tu meu ilinsakwep nimbien. An ekñañ meu ilinsakwep Liwaimak kobien ekñañ ke an yomtoñ. ³⁰Tatnime Palisi an ma ilinañgalen zii zet zikat indanda an ekñañan ke eknâme bekañan penañ beme Zisasiyet nemañane ekñañmagen meti kapigok indayañkwesiwien, “In kwilekiyet am yomtoñ ma an mânep takis butnañ kambu matip ekñañmak meu tatnimo?”

³¹Kegok indayañkwesime Zisasiyañ nâmti kapigok diindoye, “Am zawatpñ maip ekñañan doktamagen ku mamelip. Yek penañ. Am zawalinmagañ mamelip. ³²Ma neñ am teñ maip ekñañ indamukulem mimiyelen ku toban yek; am yomtoñ indamukulem mima yomen-gatnan keñ gilik zenze aikiñgalen nâmti msalen kapi toban.”

**Am ekjenaj Zisasmagen koti tu
meu zemkulumpempeyelen
set keyet zet zewien**

³³ Âpme Zisas zet kegek zeme am notnaj ekjenaj egat kapigok zewien, “Zângalen nempa ekjenaj msasa sambenik tu meu zemkulumpemti dundundu mulup mamip ma Palisi an ekjenalenaj kegek mamiwanjut gâlen nempa ekjenaj tu meu ku zemkulumpemti dundundu mulup ku mamip.”

³⁴ Kegok zeme Zisasiyâj bemzenze zet ñen ikñangât palen bam sokbewe keyelen bemzeye, “An ñenaj imbiñaj wasât mti notnanemak tapme ekjenaj tu meu zemkulumpempepij; oloñen penaj tati tu meu nimwianñi tatnepemegut ³⁵ an imbi wasâgât mge ek kasajane ekjenaj koti manda mepme kan keyet notnaneyaj keñ sindem palen ma tu meu zemkulumpemti tabep.”

³⁶ Zisasiyâj bemzenze zut zesâpm kapi yanaj kwep e kapigok. Set itnanajmak ikñangalen zet zapat alakñajmak pepep ñep ku tabuk keyelen bemzenze kapi bem zeye, “Mka tokan tungupmanen etimbembenaj selik alakñaj antimti ku weyan bek. Weyansât tapmnepemane egaj bululuj zemtobodak. Keyepmti alakñaj etañaj mpemane dolakñaj kaliñaj tadak keboñ. ³⁷⁻³⁸ Ma am ñenaj siñgaponj sâñsâñ busât selik telepmanj pewewenjangat ku bunak. Bunak beme seliganj sakwep epeeme sâñsâñaj mulatnak. Keyepmti selik alakñanen buwek beme egaj epeepij; dolakñaj zinak! ³⁹ Âpme am notnanaj mama mimi itnanaj keyet nâme dolakñaj beme mâti mama mimi alakñaj neñmagengatnaj kapiyet nâme pepesut penaj mambein eneyet mama mimi alakñaj neñmagengatnaj tikñajmak ke ekjenaj ñen ku tiwien.”

Sabat tagoñgo kangalen zet

(Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28)

6 Âpme Sabat tagoñgo kan ñeniyet Zisas ma nembajaneyaj set wit mulup tungupmaset mebetnaj ke moti mebien. Mepmambe nembajane ekjenaj meuyet mti wit katnaj kwep kwep timti belaj enzanme wit sekñaj toweme penañaj nimbien. ² Ekjenaj kegek tapmepme Palisi an notnaj ekjenaj indikti indayanjkwesiwien, “In kwilekiyet Sabat tagoñgo kangat mulup ku mimiyelelen zenzenaj ke tapmip?”

³ Kegok indayanjkwesime Zisasiyâj kapigok diindoye, “In Dewit ma anene ekjenaj meuyet mti kwitnaj kwitnaj mbien keyet zapatnaj Kawawanjal Zet Itnanaj tazinen ke in mamainj nâip. ⁴ Ke kapigok, Dewit egaj Kawawanjal sesewat mka temanen moti nupmamanj Kawawanjat wisikj bembenaj ke sâpe sâpe bumbu an egaj msame ikñaj ma nembajane nupmamanj ke nimbien. Ke zii zelen tazinen sâpe sâpe bumbu an ekjenaj etaj niniyelen zenzenaj. Am notnanaj ke ku niniyelen zii zelen zemâtâtpepenaj. Dewit egaj zii zet anjosoye keyangut egaj mge keyet bekanaj ku manzeip.” ⁵ Kegok zemti zet kapigok zemdelañ zeye, “Angat Nemunaj neñ Sabat tagoñgo kangalen Amobotnaj talap.”

**Zisasiyâj an betnaj
seleuñaj weyanpeye**

(Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Âpme Sabat tagoñgo kan ñeniyet Zisasiyâj Kawawanjal sesewat mka isikñaj moti Kawawanjal Zet Zapat Dolakñaj Penaj am zemzikat inda mme an ñen betnaj penaset seleuñaj ke motapmanje. ⁷ Ma keyegak zii zet zikat indanda an ma Palisi an notnaj ekjenaj Zisasiyâj am Sabat tagoñgo kan-

gat weyañindeme ekti zelen pepeyelen damuñ motapmambien. ⁸Ekñenañ kekok otnâwien yangut Zisasiyañ ekñengat nânâñjin ekmâtâti an betnañ seleuunañ keyet kapigok dunduye, “Geñ wati neñmagen pien sosok kotat.” Kegok zeme nânâñjak wati ekmagen mege.

⁹Ke mepme Zisasiyañ am sambe kapigok diindoye, “Neñ indayañk-wesima in zigok nâip? Keyet dopmañ zeme nâmbi. Ningalen zii zelañ zigok zein? Sabat tagoñgo kanen kwitnañ kwitnañ dolakñañ mimiyelen ma kwitnañ kwitnañ bekanañ mimiyelen zein? Am weyañindendeyelen ma am waletindendeyelen zein?” ¹⁰Zisasiyañ kekok indayañk-wesimti am meindik koindik mti an tageen ke kapigok dunduye, “Bedi weyañ mututut!” Zeme keyegak an keyañ betnañ mututume dolakñañ beye.

¹¹Kegok sokbeme ekñenañ menok ke ekti keñinan kasayañ sokbeme Zisas e ma e msasayelen zet zenâ zenâ msâgât zewien.

Zisasiyañ mulup nembajane 12 ombemindeye

(Matiyu 10:2-4; Mak 3:13-19)

¹²Âpme kan keyet Zisasiyañ kalañan dundundu mulup msât moweti tambu teepmañ Kawawañgat dundum samti tapme msat msaye. ¹³Msat msame egañ nembajane mâpnamtemien zeme ekmagen kopme indaondak indemti ekñenmagangatnañ 12 kekok ombemindeyeen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zemkawañ bembeyelen an ombemindemti indemebegalen ombemindeye. ¹⁴⁻¹⁶An ekñen keyet kwilin kapigok:

Saimon, kwitnañ ñen kekok Pita
Zisasiyañ kuye,
ma datnañ Endulu

ma Zems
ma Zân
ma Pilip
ma Batolomiyu
ma Matiya^{‡‡}
ma Tomas
ma Zems Alapeasiyet nemuñan
ma Saimon amnañ kwitnañ ñen Zelot makumtemien,
ma Zuda Zemsiyet nemuñan
ma Zudas, Iskaliot mka temañgatnañ.
Egañ bamgat Zisas kasa ekjengat belinan bewe.

Zisasiyañ am zezapat dolakñañ zematik indaye ma am zawalinmak weyañindeye

¹⁷Âpme egañ nembajane 12 indatimti kalañangatnañ msat doweñan toti dâpmeleñañ sambe indaige ma am sambeyañ kekok ekmagen ondekbien. Am sambe ekñen ke Zudia msalengatnañ ma Zelusalem mka temañ zut nembu ganzenangatnañ. ¹⁸Ekñenañ kot zezapat dolakñañ nânâyelen ma am zawalinmak weyañindendeyelen indatim kobien. Ma am we bekanañañ waletindendenañ kekok kopme ekñen sambe ke weyañindeye. ¹⁹Kegok sokbeme am sambeyañ ek timekti dolakñañ bembeyelen nâmti winderañ mbien. Enenogat timekbien ekñenmagen winderañañ mepme ekñenañ dolakñañ bemâbien.

Oloñen ma kembegalen zet (Matiyu 5:3-12)

²⁰Âpme Zisasiyañ nembajane ekñenmagen zikat indikti zet kapigok diindoye, “In yominangat nâme kember mambein ma keñ señañ mtoti mamaip beme in kululuñgat zapat ombeminde-

^{‡‡}6:14-16 Kwitnañ ñen Liwai, an takis titi mamtan (Luk 5:27-29).

wan keyepm olojen temaŋ inmagen sokbein.

²¹ Ma in mama mimi teŋ Kawawaŋaŋ indandayet windenaŋ mamip in olojen temaŋ palen talip. Eneyet Kawawaŋaŋ keŋinan nâip keyet kataŋ mimindame olojen palen tabep. Ma in yominaŋ-gat keŋinan masumsaip in olojen temaŋ mamip. Keyet in Kawawaŋaŋ yomin katipeme keŋin olojen penaŋ bewe.

²² In Angat Nemuŋaŋ neŋmak mamaip keyepm amnaŋ wisat nâmindemti ingat tikŋaŋ ku nâmti zet bekaŋaŋ diindomti ingat am bekaŋaŋ manzeip keyaŋgut olojen temaŋaŋ inmak taindain. ²³ In maneti nukŋaŋ keyaŋ inmagen sokbeme in keŋ olojen penaŋ mti pala motobep. Enenogat tosaŋin temaŋ kululujen gwaen motiwep. Wa ke in etaŋ yek; golaŋ zenze an eweŋan tipman baen mamkwabien ekŋen am ingat wisat mimindewep ekŋengat yeŋ-sokŋineyaŋ sisipeŋpeŋ sepem kegogak mimindamkwabien.

²⁴ Wakae, in alak mânep milawalin temaŋmak talip in msat kapiyelen zapat etaŋ. Inmagen sindem omba penaŋ tiwep! ²⁵ Wakae, inmagen sindem omba penaŋ tiwep. Enenogat in mama mimi dolakŋaŋ mâbâgalen ku nâwien-gapm in kemak walebep. Iŋen ewe kapi in yominaŋgat keŋinaŋ ku masuip in Kawawaŋaŋ yomin ku katipeme keŋinaŋ bekaŋaŋ penaŋ bewe. ²⁶ Wakae, sindem omba penaŋ tiwep. Amnaŋ ingat yaŋin bekaŋaŋ ke ku nâmtâtâti keyepm ingat, 'An dolakŋaŋ,' manzeip. Sakam kegogak am ekŋengat yeŋsokŋineyaŋ itnaŋaŋ golaŋ zenze an dâsuki ekŋengat zewienok.

Kasanneyet gogot mbanup

²⁷ Âpme neŋ ingat ilinsakwep zema nâit: In kasaŋinaŋgat gogot mti am ingat wisat mamip ekŋengat pembe-naŋ mimindawep. ²⁸ In amnaŋ saik ku-

mindeip ekŋengat zet dolakŋaŋ zewep. Ma am ingat bekaŋaŋ mbep ekŋengat Kawawaŋgat dundum same yomin katipewe. ²⁹ Ma am ŋenaŋ neŋgumdi nembet omba taime geŋ pemane nembet kegogak taiwe. Ma am ŋenaŋ tâgâyelen melakandu sekdanen gulum mme melakandu tipmangatnaŋ pemane kegogak gulum mbe. ³⁰ Ma an ŋenaŋ olati kwitnaŋ ŋengat wekumgame nâmtalati sawanik. Ma am ŋenaŋ gâlen kwitnaŋ ŋen mme zemane gilik zem gaŋgayet zet katikŋaŋ ku zewanik. ³¹ Amnaŋ geŋ mgaŋgayelen manânik sepem kegogak geŋ kukŋaŋgat mimindawanik.

³² Âpme in am ingat gogot mamip ekŋengat etaŋ mbep beme Kawawaŋaŋ in dopmaŋ dolakŋaŋ ku indawe. Am yomtonŋ ekŋenaŋ kegogak gogot dopdop mamip. ³³ Ma in notn notn am mimiŋaŋmak etaŋ mme ekŋenaŋ kegogak mamimindaip beme ke Kawawaŋaŋ in dopmaŋ pembe-naŋ ku mimindawe. Enenogat am yomtonŋ ekŋenaŋ kegogak mamip. ³⁴ Ma am ŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋgat olalat penaŋ mti notnaŋgat zeme mânep sain beme notnaŋ mânep sain keyaŋ, 'Mânepmaŋ dopmaŋ nain ma yek,' keyet webe webe penaŋ mimipiŋ. Am yomtonŋ ekŋenaŋ kogogak dopmaŋ sam dopmaŋ sam mamip. Keyet ŋenaŋ webe webe mbe beme Kawawaŋaŋ dopmaŋ pembe-naŋ ku sawe. ³⁵ Yaŋgut in kasaŋinaŋgat gogot mimindemti dolakŋaŋ mimindewep ma mânep indamti dopmaŋ titiyelen webe webe ku mbep beme in tosa pembe-naŋ tiwep ma amnaŋ ingat 'Amobotnaŋ Kawawaŋgat Nemaŋane,' zewep. Kawawaŋaŋ an keŋ katik ma an bekaŋaŋ ekŋen keboŋ maindamukulem min. ³⁶ Ma Biwin Kawawaŋaŋ ingat kembeŋ mam keyepm in am sambeyet sepem kegogak kembeŋ manâmindemambep.

In am ñen zem kukupinj

³⁷In am ñen sakwep penañ ku manâmbemindembep. Am zemindowep beme Kawawañañ in zemindowe. Ma in am notnañ yomin katipewep sepem kegogak Kawawañañ ingat yomin katipewe. ³⁸Ma in am taolet mimindame Kawawañañ in kegogak taolet mimindawe. Egañ in indawe ke elendanan meu sambeyañ gak zeme eleyañ etim totogalen mnak bemzenze zet kebongat sepem indawe. Âpme in kwitnañ kwitnañ sepem zigok amgat mbep Kawawañañ sepem amgat sawanik kegok gawe.”

³⁹Kegok zemdelañ zemti Zisasiyañ be- mzenze zet kapigok diindoye, “An zikat beñ ñenañ notnañ zikat beñañ ñen ñep ku betnamti mebuk. Egeleñ kegok mbuk beme ilizuzut enzuñan toidonak. ⁴⁰Ma nembayañ an zikat indandañañ seabem pepeyelen ku tazin yek. Nemba keyañ kwitnañ kwitnañ nâmâtâti an zikat indandayet katañ beme mandelañ zein.

⁴¹Âpme geñ kwilekiyet nodangalen kakalak isikñañ zikatnan tazin ke ekniganğut gitañgalen zikadan tep pañañ temañ tazin ke ku nâmâtâtnik? ⁴²Ma naman tep pañañ temañ gitañgalen zikadan tapmeñğut nânâpiñ geñ zigoset nodangat kapigok zempemane ñep bewe, ‘Notn, nâmane zikadan kakalak isikñañ tazin ke timgewi.’ An nambalamdi zut, geñ ñeñañ gitañgalen tep pañañ temañ ke mpemti zikadañ weyañ ekmâtâtinğut nodangalen kakalak ke timpewanik.

Tep katnañañ tepgat yañañ mamsokbein

⁴³Âpme tep dolakñañañ penañañ bekañañ ku maelikzin ma tep wesinyañ penañañ pembedañ ku elikdak.

⁴⁴Ma amnañ tepgat yañañañ eegalen penañañañ manzem sokbein. Ma an ñenañ sanğanenanan sindip katnañ ku mâtâtnak. Ma sepem kegogak sâkâyañ meyawak ku eliknak. Yek penañ. ⁴⁵Am ñen dolakñañ keñañ dolakñañ egañ mama mimiñañ pembedañ mkawañ benak. Ma an ñen bekañañ egañ mama mimiñañ bekañañ mkawañ benak. An kejanen kwitnañ kwitnañ gak ze matazin keyañ zet dembusekjanen masokbein.

An zulañ mkanjit walabungat bemzenze zetmak keyet yañañ

(*Matiyu 7:24-27*)

⁴⁶Kulekiyet nâgât, ‘Amobotnañ,’ zemnamti zet manzeyap ke ku mañgawepuip? ⁴⁷An ñen neñmagen koti zetn nâmti gawepun ek an sepem ziboñ ke neñ am ke ñep mkawañ besâwap kapigok mbe. ⁴⁸Ek ke an ñenañ mka walage keyet katañ bein. An ek keyañ tepum msalen teepmañ walapme towepme nanzañañ tepum ganzenan time towepme gwatnañ mpeme kaliñañ bemti tage. Mti mka walapme delañ zeme mañ tâgâ temañ kwageen tunğwam kwati tuyañ mka kumaleme gwengweñ penañ kumti tage. Enenogat tepumañañ msat imbeñañ penañ towepme nanzañañ ganzenan gwatnañ mge kogogapm katikñañ tage. ⁴⁹Yañğut an ñenañ zetn nâmti ku gawepuwe ek an ñen mka winderjepiñ keboñ tepumañ imbeñañ ku toge ma nanzañañ tepum ganzenan ku gwatnañ mpeye. Keyepmti tunğwam kwageen tuyañ mkañañ kume tepumañ bik zemti mka tu palen kutume walelet temañ aikge. An nâgât manâmkiñpeinen an mka katikñañ walage keboñ. Ma nâgât ku nâmkiñpeinen an mkañañ tuwat tuwat walage keboñ.”

**Zisasiyaŋ Loma kasa kuku
neŋaŋin angat mulup anaŋ
zawatnaŋ mme alik beye**

(*Matiyu 8:5-13*)

7 Âpme Zisasiyaŋ zet zapat ke am diindome delaŋ zeme Kapaneam mka teman koge. ²Ke koti tapme Loma mka temaŋgalen kasa kuku an neŋaŋ bemberinaŋgalen mulup nembraŋaŋ nâmtikŋaŋ penaŋ mamtan keyaŋ zawat nukŋaŋ mti gakikiyelen bududuk tage. ³Kegok sokbeme kasa kuku an neŋaŋ keyaŋ Zisasiyet zet zapat nâmti egaŋ Zuda sesewat mka temaŋgalen an damuŋ indeme Zisasiyet zenaŋâyelen mebien egaŋ nep koti mulup nembra weyaŋpepeyelen zeye. ⁴Kegok zemindeme ekneŋaŋ Zisasmagen koti egat zebabak zet giŋgiŋ mti zewien, “An ke gâlen mulup mamingat mukulem mpesenik. ⁵Egaŋ ningalen aminne gogot penaŋ mamimindein ma egaŋ ikŋaŋ mânep beme ningalen sesewat mka walatndewien.”

⁶Kegok dundume nâmti ekneŋmak meti mkaŋanen sokŋan kwapme kasa kuku an neŋaŋ egaŋ an notnaŋne zet kapigok zemti zemindeme Zisasmagen meti zewien, “Amobotnaŋ, an neŋaŋnaŋ zet kapigok zep, ‘Geŋ kapi tati nâlen mkaen set kokogalen mulup ewe ku msenik.’ Neŋ an gâgât kandaŋdan talap geŋ nâlen mkaen nep ku kokogalen. ⁷Ma kegogak neŋ nâyawen gâgât zikadan neŋ nep ku kokogalen geŋ amobotnaŋ penaŋ keyepmti geŋ belak zet etaŋ zemanen nâlen mulup an alik besem. ⁸Neŋ kegogak kasa kuku an neŋaŋ notnaŋgalen kandaŋan tati mulupm mamiyaŋ ma kegogak neŋ kasa kuku annemak ekneŋaŋ nâgât kandaŋnan matalip. Neŋ ann neŋgat, ‘Met,’ zema mamezin ma neŋgat, ‘Kot,’ zema makozin ma mulup nembraŋ nep egat, ‘Mulup mi,’ zema

zetn gawepumti mamm. Keyepm neŋ nâyawen geŋ kapi tati zedi etaŋ zemanen nâlen mulup annaŋ alik besem.”

⁹Kegok zeme Zisasiyaŋ zet ke nâme nâmtemtemneŋmak beme gilik zem an notnaŋ baman kobien ekneŋ indikti diindoye, “Neŋ zema nâit, neŋ Isael aminne inmagengatnaŋ nâmkinepepe temaŋ keboŋ nep ku aikban!”

¹⁰Kegok zeme amjane ekneŋaŋ gilik zemti mkaen moti ekme mulup nembraŋ alik bem totage.

**Zisasiyaŋ imbi kwambet neŋgat
nemunaŋ mme gakikiengatnan wage**

¹¹Âpme kasup nep Zisasiyaŋ mka temaŋ nep kwitnaŋ Nain ke mepme nembraŋane ma am sambe ekmak mebien. ¹²Ke meti egaŋ mka temaŋgalen setokwakwalen kwapme am notnaŋ an gakikiŋaŋ lueen pumti setokwakwalengatnaŋ kwati sumen mesâgât mebien. An gakikiŋaŋ ke imbi kwambet neŋgat nemunaŋ kwep etaŋ keyaŋ gakime am sambe mka temaŋ keyetnaŋ ekmak mebien. ¹³Ke takopme Amobotnaŋ egaŋ egeen keŋaŋaŋ imbi kwambet keyet kemberi penaŋ mti kapigok dunduye, “We, imbi, geŋ susupij.” ¹⁴Kegok zemti met an gakikiŋaŋgalen lue atame an tapummepmambien ekneŋaŋ kot nep pemti msalen an gakikiŋaŋ tobe-wien. Tobeme Zisasiyaŋ kapigok zeye, “An zomolim, geŋ wat!” ¹⁵Kegok zeme gakikiŋaŋaŋ wati yaŋbemti zet zeme Zisasiyaŋ betnanen betnamti mamaŋ saye.

¹⁶Kegok sokbeme am ekneŋaŋ ke ek kiŋgati Kawawaŋgat zemesesewatpemti kapigok zewien, “Golaŋ zenze an temaŋ tuŋgupmnan kapi sokbein ma Kawawaŋ ek amjane indamukulem mimindein!”

¹⁷Kegok sokbeme keyet zapatnaŋaŋ Zudia msalen palakŋaŋ beye ma msat notnaŋaŋ kegogak nâme delaŋ zemâge.

Zisasiyañ Zân tu zulutindende nemañaneyet zet zeye

(Matiyu 11:2-19)

¹⁸ Âpme Zân mka katikjan tapme nemañaneyay ekmagen koti Zisasiyañ kwitnañ kwitnañ mge keyet zapatnañ msawien. ¹⁹ Ma egañ nemañane zut Zisasmagen mebegalen zemideye. Kegok zemti diidome, “Amobotnañmagen egañ zenânâyelen meseluwen kapigok yañk-wesiselup, ‘An kokogalen Zânañ zeyeen ke geñ kapi ma ñen?’ Meti kegok yañkwesiselup.”

²⁰ Kegok zemideme egelañ Zisasmagen kobunen kapigok yañkwesiwun, “Zân tu zulutindende an egañ gâgât gayañkwesi nânâyelen ndeme kolup, ‘An kokogalen egañ zeyeen geñ kapi ma ñen?’”

²¹ Yañkwesimalu yegak Zisasiyañ kan keyegak am zawat sepem igak igak weyañindeye ma we bekañ mâtindeye ma zikalin beñan zikalin mme ekbien. ²² Kegok tapmme an egelañ koti yañkwesimalut kapigok diidoye, “It kwitnañ kwitnañ eknâmâtâlut keyet met Zângat zezapat msamti kapigok dunduselup: ‘Zikalin beñañ zikat taegip, selin wesin ma selin tapmaip ma am liñgit satnañmak mma liñgilin takñelun ma wakñin kekekñan mma zet tatnâip ma gakikiñan mma wati tapmaip ma an tototnañmagen zet zapatn dolakñan ekñenmagen timepme tatnâip. ²³ Ma am ñenañ nâgât keñ zut ku min beme egañ oloñen palen tazin.’ Kegok met Zân dunduselup!”

²⁴ Kegok zemideme Zângalen nema egelañ gilik zemti Zân magen mepmalut Zisas egañ am sambe tabien ekñen Zângat kapigok diidoye, “In eweñan Zân magen betut sinañnok tâgâyañ kumbume mebe kokot tapme msat tunğupman eksât mebien? Yek. Zân ek windeñepiñ keboñ yek. ²⁵ Ma in msat

tunğupman an ñen kâlâpmañ dolakñan tosañan temañ ke eksâgât mebien? Yek penañ. Nâip, an kâlâwin dolakñan ekñenañ amobotnañnok mka pembeñañ etañ keyet keñan matalip. ²⁶ In zeme nâmbi, in kwileki eegalen otnâmti mebien? In golañ zenze an eegalen mebien? Ke penañ, ek golañ zenze an sambe mambien sebemindein enenogat ek nâlen set weyeyañ. ²⁷ Kawawañgalen zet zapat itnañanen Zângat kapigok zemkawañ bemeñañ,

‘Neñ zapat zenze an pema koti egañ kukñañgat meti set neñmagen keñin gilik zenzeyelen gâgât weyañ be.’

(Malakai 3:1)

Kawawañan kekok zeye. ²⁸ Neñ ingat zet penañ kapi zesowap, Zân tu zulutindende an egañ am sambe msat katañ sokbemkwabienen sebemindemti mobotnañ penañ bein. Yañgut am in neñ napmâti tapmaip in Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnañ ke in weyañ eknâmâtâti nâmkinipeip keyepm Zân sebem pemti nâmâtâlup.”

²⁹ Âpme am sambe ma takis mânep titi an ekñenañ Zângat zetnañ nâwienekñenañ Kawawañgalen mama mimi teñ mâpme egañ tu zulutindeye. ³⁰ Yañgut Palisi an ma zii zet zikat indanda an ekñenañ Kawawañgalen ñoktik ku mâti wisat mpewien ma ekñenañ Zân magen tu ku zulubien.

³¹ Âpme Zisasiyañ pigok zeye, “Neñ kwilekiñen am alak talip kapiyelen mama mimiñin keboñmak bemzewi? Ekñen pe ziboñ? ³² Ekñen imbi nema egañ silik kume notnañeyañ dopmañ ku mañgilik zem kuip. Ma silik kum tasume ku masumpeip. Ekñen keboñ. ³³ Ma Zânañ tu meu ninipiñ mamayelen set mâpme am sambeyañ Zângat kapigok zewien, ‘Ek we bekañmak main!’ ³⁴ Ma Angat Nemuñan neñ koti tu meu ninipiñ mamayelen set ku mâpma in nikti nâgât zet kuku mamip ke

kapigok, 'An kapi tu meu temañ ma wain tu manin ma mânep takis titi an ma am yomtoñ ekñengat nolin!' Kegok manzeip. ³⁵ In nânânjinmak benak beme nigalen yañnit meu ninindaset ma mama mimindaset ekmâtâbiek."

Imbi yomtoñan Zisasiyet setnañ zulutpeye

³⁶ Âpme Palisi ñen kwitnañ Saimon egañ Zisasiyañ ekmak meu niniyelen zem mandame mkañan moti meu niniyelen munduman totage. ³⁷ Ke motapme mka temanen keyetnañ imbi yomtoñ ñenañ Zisas Palisiyelen mkaen tu meu niniyelen molep zeme nânti wet kelakñañ sesikñañ dolakñañ tosañañ temañ señgewen gak zem tatatnañ ke mti ³⁸ mot Zisasiyet bamanen setnanen pedondom tati si sume siapmañañ toti setnañ mme tutulupsek beme ñoksinañañ kaput pemti setnañ nuknuk mpemti wet kelakñañ sesikñañ dolakñañ setnanen mulapme toge. ³⁹ Imbiyañ kegok mme Palisi egañ Zisas zem mandame koge egañ ke ekti keñañañ kapigok otnâye, "Imbi kapi kwitnañ kwitnañ msain kapi bekañañ. An kapi golañ zenze an penañ benak beme imbi egat setnañ taatain keyet yañañ ñep ekmâtâdak ma imbi ke imbi yomtoñ penañ ke ñep nânak!"

⁴⁰ Kegok otnâme Zisasiyañ kapigok dunduye, "Saimon, neñ zet ñen zema nâmbak."

Zeme zeye, "An zikat indanda, ñepgat zemane nâmbi."

⁴¹ Zeme Zisasiyañ pigok yañbemti zeye, "An zut ñenañ mânep an mânepmak egalen ñenañ 5000 kina ma ñenañ 50 kina belak mti bam dopmañ mututuyelen nânti mbun. ⁴² Ya bam koti mânep dopmañ sasayelen kanañ sokñañ kopme eget mânepmak ku taidaye. Kegogapm mânep toñañañ egalen mânep mbun

keyet ketalasimidaye. Geñ nânigen egetmagengatnañ kwiyañ mânep toñañgat nântikñañ mpeye?"

⁴³ Kegok yañkwesime Saimonañ pigok dunduye, "Neñ nâyawen an mânep temañ mge keyañ keñanen nântikñañ penañ mpeye."

Kegok zeme Zisasiyañ kapigok zeye, "Geñ ñep zenik."

⁴⁴ Kegok zemti imbimagen gilik zemti Saimon kapigok dunduye, "Imbi pedondom tazin kapi ekdik? Neñ gâlen mkaen kwalaeñ geñ nnañgalen set moti tu setn zululugalen ñen ku nanak. Yañgut imbi egañ siapmañañ setn mme tutulupsek beme ñoksinañ kaputnep. ⁴⁵ Geñ nâgât oloñen mti nuknuk ku mnanak yañ imbi egañ neñ kwatapma keyegak yañbemti setn nuknuk mpeme tatnup. ⁴⁶ Geñ wet kelakñañmak nâgât ku weyañ benak yañgut imbi egañ wet kelakñañ sesikñañ dolakñañ tosañañ temañ keyañ setnanen mulapme tolep. ⁴⁷ Neñ ñingoma nâmbak, egañ ke mip ke egañ gogot omba mnep keyañ mkawañ bep ke yomañ sambe delañ zep. Yañgut am ñenañ nâme yomañ isikñañ bugan Kawawañañ yomañ ke katikpenak manâin beme ekmagen gogot isikñañ bugan tasain."

⁴⁸ Kegok zemti imbiyet kapigok dunduye, "Yomdi katikpeyap."

⁴⁹ Kegok zeme am notnañ tu meu ilin sakwep nimti tabien ekñañañ yañbemti nânânjinañ kapigok otnâwien, "Ek kapi am yomin ñep ku katikpepeyelen. Ek dâsuki tazen."

⁵⁰ Ekñañañ kegok otnâme Zisasiyañ imbi ke pigok dunduye, "Nâmkinpependañ gapmukulem mme keñdi sewakñañ beme met mamambanik."

Imbi notnañ Zisasmak mamti mulup mbien

8 Kan keyet palañañ Zisasiyañ Galili msalen mka teman ma isikñañ sambe mameti am Zet Zapat Dolakñañ

Kawawangalen zemâtâtâtgat katnañ mama kanañ bududuk bein ke diindom mege. Ma nembajane 12 ilinsakwep mantemien ²ma imbi notnañ kegogak indamât mebien. Imbi ekjen ke Zisasiyañ ewejan we bekanajmak ma zawalinmak mâtindeye. Ekjen ke kwilin kapi: Malia ek Makdala mka temangatnañ ekmagen we bekanaj 7 Zisasiyañ mâpeye. ³Ma ñen kwitnañ Zoana apmañ kwitnañ Kusa ek Elotgalen mkayelen an damuñ matatan. Ma imbi ñen kwitnañ Susana ma imbi sambe notnañ mânep milawalin ilinañgalenañ Zisas ma nembajane indamukulem mbien.

Wit katnañ time muluwen mekokogalen bemzenze zet

(*Matiyu 13:1-17; Mak 4:1-12*)

⁴Âpme mka temañ ñen mka temañ ñen keyelen am sambe penañ Zisasmagen koondakti tapme indikti egañ bemzenze zet kapigok zeye,

⁵“An ñenañ wit katnañ muluwen time mekokogalen mege. Meti wit katnañ msalen time mekogeen notnañ selen totem mepme amnañ mekoti selañ dukñañ ime ageyañ ekti onimbien. ⁶Sepem kegogak wit katnañ notnañ msat memunañ nanañ keñañ totemepme dukñañ patañ zem kwageyañgut kasuwañ ekme memun beye enenogat msat ke nanañ kulun kâlân. ⁷Ma wit katnañ notnañ nusi keñañ totem mege. Keyet dukñañ patañ zem kwapme nusiyañ mzilime eiñeiñ simti ku kwage. ⁸Ma wit katnañ notnañ msat kelakñañmagen toti kwati penañ sambe penañ sokbeye. Yañañ kwep kwepgat penañ keñañ katnañ sambe sopmañ kegok elik mâge.” Zisasiyañ zet kegok zemdelañ zemti zeye, “An ñen zet nânâyelen tikñañ tazineñ zet kapi ñep opeimti nâsem.”

⁹Âpme Zisasiyet nembajane ekjenañ bemzenze zet keyet yañañ nânâyelen yañkwesime ¹⁰egañ diindoye, “Kawawañ in zet enzilim tazin sambe keyet yañañ ñep nânâyelen nâmpepeñañ enenogat bemzenze zet sambe keyañ Kawawangalen zemâtâtâtgat katnañ mama kanañ bududuk bein ke mkawañ tabein yañgut am ekjenmagen bemzenze zet etañ bewe, eneyet keñin keyet eyak ku bemindain keyet penañ,

‘Am ñenañ zikat eek ektingut kwitnañ kwitnañ ku maekmâtâlip ma ekjenañ nânâ nâmtingulak yañañ ku nâmâtâbep.’ (*Aizaya 6:9*)

Sepem golañ zenze an itnañañ ekjenañ zet bam sokbewe zewien kegok.

Zisasiyañ bemzenze zet keyet yañañ zemkawañ beye

(*Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20*)

¹¹Bemzenze zet zeya keyet yañañ kapigok, wit katnañ keyañ Kawawangalen zetnañ bein. ¹²Ma wit katnañ selen totem mege ke sepemañ am Kawawangalen Zet Zapat Dolakñañ manâip yañgut Sadañañ koti Kawawangalen Zet Zapat Dolakñañ nâwienen ke mme Kawawañgat ku nâmkinpepeyelen ma ekmagen keñin ku gilik zenzeyelen masokbein. ¹³Ma wit katnañ nanañ palen towenge ke sepemañ am ekjen keboñañ Zet Zapat Dolakñañ nâmtikñañ mti olojen palen mmambep yañgut kindiñañ msat keñañ baen penañ ku towege ke am Zet Zapat Dolakñañ keñinanen katikñañ ku tageyepmti nukñañ sambe ma sisipeñpeñ sambeyañ kwabeen nâmkinpepeñin mme towembe. ¹⁴Ma wit katnañ notnañ tek kukñañmak keñañ totemege ke sepemañ am ekjen Zet Zapat Dolakñañ nâmbewañgulak kwitnañ kwitnañgat yayañ omba penañ mamip ma mânep milawatgat kandañan

mamelip ma segesetgalen kwitnañ kwitnañgat olojen mti ilinañgat etañ maotnâip. Mama mimiñin keboñ keyañ nâmkijpepeñin mme ku mkatikñañ beme towembep. ¹⁵Ma wit katnañ notnañ msat kelakñañmagen totemege am ekñen keboñañ Zet Zapat Dolakñañ nâmti mkatikñañ bemti mambep. Ma Kawawañgalen zezapat pembedañ am notnañmagen zemkawañ beme am ekñen keyañ kegogak nâmkijpewep.

Lamgalen bemzenze zet

(*Matiyu 5:15-16; Mak 4:21-23; Luk 11:33*)

¹⁶Âpme amnañ lam koñ bemti menzimañ dukñañ ku makwalapenup ma mundum wewe kandañan ku mam-bepenup. Nin lam koñti munduman tatatanen sosok bempemann tapme am mka keñan matalip mbusatnañ mambe-mindein. ¹⁷Nâlen zetn ke lam nembon keyepmti in nâlen zetn zemkawañ bewep beme nânâ enziliñañ matazin ke ewe ku enzilim tabe ma nânâ kwatam tazin mâtâpeme kawañ bewe.

¹⁸Keyepmti in weyañ nâmtâbep enenogat am ñen Kawawañgalen zetnañ nâmti nâmtikñañ mbe beme Kawawañañ nânâñañ ewe tusumti sawe keyepm egañ nânâñañ sambe penañ tasawe. Ma am ñenañ zetnañ nâmti nâmtikñañ ku mbe beme Kawawañañ nânâñañ isikñañ ekmak tasain ke menzem mbe.”

Zisasiyet mam notnaneyañ eksâgât kobien

(*Matiyu 12:46-50; Mak 3:31-35*)

¹⁹Âpme Zisasiyet mam notnane ekñenañ Zisas eksâgât kobien yanğut am sambeyañ ekmagen kot bembuluñ tabi-engapm mamnotnaneyañ kot olati belak ganzenan tabien. ²⁰Kegok mme an ñenañ indikti Zisas kapigok met dunduye,

“Mamnordine ekñenañ giksâgât koloyañ olati mka tambagumen baen talip.”

²¹Kegok zeme Zisasiyañ nâmti am ekñen kapigok diindoye, “Am Kawawañgalen zet nâmti mañgawepup ekñenañ nâgât mam notnne beip.”

Tâgâ temañmak nembu mamañañ Zisasiyet zetnañ gawepuwun

(*Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41*)

²²Kasup ñengat Zisas ma nembajane ilinsakwep wañgaen motati egañ kapigok diindoye, “Kame nin tundua kutumti tundua nembet daeset metne.” Kegok zemnâmti yanbemti mebien. ²³Tapmepmambe Zisas melukgapmti wañgaen meluk wenğe. Taweme tâgâ temañ penañ kwati tundua mamañ temañ kumbume wañga keñan tuyañ towepme waleletgalen mbien. ²⁴Kegok sokbeme nembajane ekñenañ met butemti zewien, “An zikat indanda! Tundua keñan towesât tapmnupgat wat ndaangalañ nde!”

Kegok zeme egañ wati tâgâ temañ ma tundua mamañ zemkulumideme egat zetnañ gawepumti tunduayañ titokñepiñ penañ tage ma tâgâyañ diñpeye. ²⁵Mti ekñengat kapigok diindoye, “In nâmkijpepeñin yek, ma?”

Kegok zeme namba ekñenañ menok ke ekti kingati nâmtemtem mti ilinak kapigok zenâwien, “An kapi kwi penañ? Egañ tâgâ ma tundua mamañ zeme zetnañ gawepulup!”

Zisasiyañ we bekañañ an keñangatnañ zemindeme bo keñanen towemâbien

(*Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20*)

²⁶Âpme ekñenañ ke metneti met tundra kutumti Galili msat tundua nembet met Gadala msalen am ekñenmagen met patañ zewien. ²⁷⁻³⁰Ke meti Zisasiyañ keñan mowepme mka keyetnañ an ñen we bekañañ sambemak

keyañ koti Zisas aikge. Egañ talak kwisiñ mamkwage ma mkaen ku mawemtan, egañ am sumen kileñ kileñ mamamtan. We bekanañ an ke kan sambe ek damuñ mme amnañ setnañmak betnañmak senañ zampeme mitim yaloñti msat tunggupan makunzuñ metan enenogat we bekanañ winde same ke mamantan. Âpme we bekanañ an keyet keñañ tabienañ Zisas ekti ekñañ egat kwizet ñakñak temañ kumti an ke msalen mkutum peme Zisasiet kandañan pedondom samti zet omba kapigok zenzeyet zeme zeye, “Zisas geñ Kawawañ Temañgalen Nemuñan penañ, geñ ninmagen mulup msâpmnik ke nin ñep nânup keyepm nin gâgât gawekunup keyet geñ nin sindem temañ ndandapiñ.”

Zeme Zisasiyañ we bekanañ an ke keyet keñañ tageengat yañañ nâsâti an ke yañkwesiye, “Geñ kwidi kwi?”

Yañkwesime zeye, “Neñ kwitn Sambe Sopmañ Penañ.” We bekanañ sambe penañ egat keñañ matatemien keyepm egañ kegek zeye.

Zeme Zisasiyañ we bekanañ, “Anmagengatnañ kwaweti mebegat,” zeme nâmti we bekanañ ³¹ Zisas wekum samti zewien, “Geñ nin ndapmâti ndeman we bekanañ nnañgalen mundum bekanan ke mebepiñ.” Kegok zewien.

³² Âpme msat keyet bo mange temañ kalañ nembeleset tati meu tatnimmambien keyepm we bekanañ ekñañ Zisas wekumsamti egañ ñep nâmindeme boyet keñinan ñep metobiek keyet yañkwesim nâwien. Yañkwesime Zisasiyañ nâmindeme ³³ we bekanañ anmagengatnan kwati bo keñinan towepmâbien. Kegok mme bo mange temañ ekñañ kagwiliñti windem bemti ñandañ palamtoti tunduaen toti tu nimti gakimâbien.

³⁴ Âpme bo damuñ ekñañ muluwañ sokbeye ke ekti kunzuñti mka teman ma isikñan meti keyet zezapat zeme

nâmâbien. ³⁵ Menzeme nâmti ekñañ mka katipemti kwitnañ kwitnañ sokbeye ke eegalen mebien. Meti ekñañ Zisasmagen patañ zemti ekme an we bekanañmak mamtan piwan we ekñañ peme mopme egat ñoktikñañ ñep beme sañgum melakandu miakti Zisasiyet setnanen totapmange. Ekñen ma bo damuñ ilinsakwep ke koekti nâmtemtem mti kiñgabien. ³⁶ Âpme am ke tati ekme an we bekanañmak mamamtanañ pembenañ beye keyet zapat mimindamâbien. ³⁷ Ekñañ ke eknâmti Zisasiyañ Gadala msat katipemti mebegalen zempewien enenogat ekñen kiñgagalañ penañ indaige keyepmti Zisas ma nembrañane ekñen ilinsakwep wañga keñañ moti mebegalen motapme ³⁸ an we bekanañmak Zisasiyañ mâpeye egañ Zisasmak mebegalen wekumsamti zeye, “Neñ nânmemane geñmak mebi.” Yañgut Zisasiyañ ñep ku zemti ³⁹ kapigok zempeye, “Geñ mka temañdan gilik zem meti Kawawañan muluwañ geñmagen mge keyet kwizapatnañ mpalakñañ bewanik.” Zeme nâmti an egañ gilik zem meti Zisasiyañ ek weyañpeye keyet zet zapatnañ amñane diindomâge.

Imbi nempa gakikiñañmak ma imbi zawatmak egegalen zezapat

(Matiyu 9:18-26; Mak 5:22-43)

⁴⁰ Âpme Zisasiyañ tundua nembet gilik zem kogeem am sambe egat olim peme koge enenogat ekñañ egat damuñ matatemien. ⁴¹ Kotapme sesewat mka isikñañ amobotnañ ñen mange kwitnañ Zailas egañ Zisasiyet kandañan pedondom samti eegalen mkaen mebegalen wekumsaye. ⁴² Enenogat ek nembrañ imbi kwewetañ egat nup kanañ 12 etañ keyañ zawat nukñañ gakikiyelen katnan tage.

Tapme Zisasiyan selen tapmepme am manje temañ ekmak bembuluñti tapmepmambien.⁴³ Tapmepmambienen tuñguwinangatnañ imbi ñen sipmañ nup kan 12 sipmañ omba penañ belak makwawetan. Egañ mânep milawatnañ ilindiñ dokta ekñen indame weyañpepeyelen nâmti indame ekñenañ ñep ku weyañpewien.⁴⁴ Âpme imbi keyañ am ekñengat tuñguwinaset moti Zisas bamanen meti kolopmañ butnañ atame sipmañ keyegak katiye.

⁴⁵ Mme Zisasiyan ke nâmti zeye, “Am kwiañ natain?” Am sambeyañ, “Nin yek,” zemâbien.

Zeme Pitayañ zeye, “An zikat indanda, am sambeyañ gambembuluñti geñmagen watakumti tatalip.”

⁴⁶ Yangut Zisasiyan zeye, “Am ñenañ natame windennañ mepme nâyap.”

⁴⁷ Âpme imbiyañ ke eknâyeen ilak mkawañ beip nâmti koti sebet diñdiñ mti Zisas setnañ kandañan beñgumen gunduñti am sambe zikalinan yañañ kwilekiyet mti ataye ma zawatnañ keyegak ñep beye keyet zemkawañ beye.

⁴⁸ Mme Zisasiyan egat kapigok zeye, “Ipm, yayañ mimipiñ, geñ nâmkijñenakgapm mma ñep benik. Keyet keñdi sewakñañ beme meti mambanik.”

⁴⁹ Zisasiyan kegok zemti tapme sese-wat mkayelen amobotnañmagen an ñenañ buñam zet mkoti kapigok dunduye, “Nemandi ilak gakip, keyet an zikat indanda ku zempeman kolak.”

⁵⁰ Yangut Zisasiyan zet ke nâmti Zailas kapigok dunduye, “Geñ kiñgagapiñ nâmkijñependi mkipmañ bemane egañ ñep alik besem.” Zisasiyan Zailasiyet kegok zeme nâme mebien.

⁵¹ Meti ekñenañ Zailasiyelen mkaen mepatañ zemti Zisasiyan am mka keñan mobogalen indaombeyeen: Pita ma Zân ma Zems ma mambipmanet ekñen etañ mobogalen zemti notnañ zemkulumindeye.⁵² Kegok mti am si zesu zesu imbi

nemba gakiye keyet tapmambien ekñen Zisasiyan kapigok diindoye, “In ku suit, imbi nemba ek ku gakip ek belak meluk etañ tawen.”

⁵³ Kegok zeme ekñenañ penañ gakip ke nâmkatik bemti egañ zet zeye keyet zeyen temañ yeñbien.⁵⁴ Kegok mme Zisasiyan imbi nemba gakiñañ tawemangeen mka keñan moweti imbi nemba keyet betnan atamti zet omba mmoti zeye, “Imbi nemba, geñ wat.”⁵⁵ Kegok mme mamañañ gilik zeme egañ keyegak dendañ wage. Mme Zisasiyan mamañ bipmañgat meu notnañ sait zemideme sawun.⁵⁶ Zisasiyan kegok mme mamañ bipmañgañ nâmtemtem penañ mbun. Âpme Zisasiyan mamañ bipmañgat am ñengat kwitnañ kwitnañ sokbeye keyet ku zenzeyelen zemkulumideye.

Zisasiyan nemañane mulup zet indamti zemindeme mebien

(*Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13*)

9 Âpme Zisas ek nemañane 12 zeme kot ondek tapme we bekanañ amgat keñan mâtindendeyelen ma am zawalin sepem igak igak mme alik bembeyelen winde ke talasim indamâge.² Mti indeme Kawawañgalen zezapat dolakñañ diindomti Kawawañ ekñenmak keñinan damuñ msâpm ke diindowep. Ma zawatmak weyañindendeyelen zezapat mindamti zemindeme mebien.³ Kegok zemti zemâtâtindeye, “In selen mesâpmti kwitnañ kwitnañ ñen ku timebep. Am in indamukulem mbep ekñen keyañ in indikdamuñ mbep keyepm tonje ma ele ma tu meu ma mânep ma melakandu zut ku timebep.⁴ Ma mka temañ ñen mobep beme an ñenañ ingat egalen mkaen tatagalen indamandame ekmak etañ tati mebep. Mneti in selak selak mame mka toñañ, ‘Nâgât wisat mip,’ nâmindeweyet.⁵ Ma in mka temañ ñen patañ zeme am ekñenañ ingalen zet ku

nâmti mka weweyelen ku indame keyet Kawawaŋaŋaŋ ekŋengalen mama mimi keboŋ keyet ŋenzinziŋ min nânâyelen zipelukŋin seŋti ke ku gilik zem kobep.”

⁶Kegok zemdiindome ekŋenaŋ Zisas pemeti mka ŋande ŋen ŋen meti Zisas Kilaisiyelen zezapat dolakŋaŋ diindomti am zawatmak weyaŋ indemâbien.

Elolaŋ Zisasiyet zapatnaŋ nâmti kiŋgaye

(Matiyu 14:1-12; Mak 6:14-29)

⁷⁻⁹Âpme Galili msalengalen amobotnaŋ kwitnaŋ Elot egaŋ Zisasiyaŋ menok igagen mme keyet zapatnaŋ nâmti, “Wa Zân tu zulutindende an gakikiengatnaŋ gilik zem koti mamaŋaŋ tin.” Kegok zeme nâŋge. Kegok nâme notnaŋaŋ, “Golaŋ zenze an Ilaiza ewe sokbemti tapmain,” zewien ma notnaŋaŋ, “Golaŋ zenze an itnaŋaŋ ŋenaŋ mamaen gilik zem koti tapmain,” nâwien. Kegok zeme Elolaŋ nâmti keŋ sindem palen tati kapigok zeye, “Zân ek neŋ zema bimaŋ elenŋewien. Âpme an ke kwiyaŋ kegok mme neŋ zapatnaŋ tatnâyap?” Kegok zemti Zisas eegalen penajaŋ mge.

Zisasiyaŋ am sambe tu meu indaye

(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Zân 6:1-14)

¹⁰Âpme nembraŋane ekŋenaŋ gilik zem koti kwitnaŋ kwitnaŋ mmebien keyet zezapat Zisas msamâbien. ¹¹Kegok dundume nâme ilinsakwep mepme am sambe penajaŋ ekŋenaŋ mebien ke nâmâtâti indamâti mebien. Egaŋ ŋep nâmindeme Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke zemkawaŋ bemindaye ma am zawalinmak notnaŋ weyaŋindeye.

¹²Kegok tapmnepe me kasup zikatnaŋ towesâgât mme nembraŋane 12 ekŋenaŋ Zisasmagen koti zewien, “Kapi msat tuŋgupman penajaŋ tatnup keyet geŋ am

indemane mka temanen ma isikŋanen mekoti tu meu ma mka weweyelen aikseip.”

¹³Kegok zeme Zisasiyaŋ kapigok diindoye, “In ilin meu aik indait.”

Kegok zeme ekŋenaŋ zet dopmaŋ kapigok gilik zemti zewien, “Ninmagen nupmamaŋ kumbuŋaŋ isisikŋaŋ 5 ma aŋgala sonaŋ isisikŋaŋ zut etaŋ tandain.” Kegok zemti egat yaŋkwasien, “Geŋ nin am sambe penajaŋ kapiyet meu mekwiti kokogalen tazenik?” ¹⁴Âpme am tabienen ke an etaŋ indamakume 5000 kegok beye. (Âpme imbi ma nembra isisikŋaŋ ku indamakukuŋaŋ.)

Âpme Zisasiyaŋ nembraŋaneyet kapigok zeye, “Am ekŋengat zeme maŋge kwep kwepgat keŋan am makume 50 50 kegok totaseip.”

¹⁵Zeme nembraŋanyaŋ egat zetnaŋ nâmti am ekŋen egaŋ zemindeye keyet kataŋ zeme totabien. ¹⁶Totapme Zisasiyaŋ nupmamaŋ 5 ma aŋgala zut ke mti zikatnaŋ kululuŋen ekme mopme Kawawaŋgat, “Wisikŋ,” zemti meu ke mutumti nembraŋane indame ekŋenaŋ am ekŋen kalaŋkum indawien. ¹⁷Kegok mme ekŋenaŋ nimwianŋi butnaŋ notnaŋ tapmege ke nembra ekŋenaŋ makumti beme tise 12 gak zem tage.

Pitayaŋ Zisasiyet yaŋaŋ zemkawaŋ beye

(Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)

¹⁸Âpme kan ŋengat Zisasiyaŋ igak dundundu mulup tapmaŋgeen nembraŋane ekŋenaŋ ekmagen mebien. Mepme egaŋ kapigok indayaŋkwekiye, “Amnaŋ nâgât kwi manzeip?”

¹⁹Kegok zeme nembraŋane ekŋenaŋ kapigok dunduwien, “Notnaŋaŋ gâgât Zân tu zulutindende an manzeip. Ma am notnaŋaŋ gâgât Ilaiza manzeip. Ma am notnaŋ golaŋ zenze an itnaŋaŋ ŋenaŋ mamain gilik zem kolep manzeip.”

²⁰ Kegok zeme Zisasiyan nâmti ekñengat zeye, “Âpme in nâgât an kwi manâip?”

Egan kegok indayan kwesime Pitayan zeye, “Geñ Kawawañan ombemgeme am yomengatnañ indatitiyelen kobanan. An Kilais ilak geñ ke.” ²¹ Kegok zeme Zisasiyan am notnañgat zet ke ku zenzeyelen zemkulumindeye.

Zisasiyan gakikiñangat zapat diindoye

(*Matiyu 16:20-28; Mak 8:30-9:1*)

²² Zemkulumindemti egan ewe tusumti zeye, “Sesewat mka temañgalen an damuñ ma sâpe sâpe bumbuyelen ñeñanin ma zii zet zikat indanda an ekñenañ nâgât ku nâmtikñan mti Angat Nemuñan neñ sindem temañ nambep. Neñ nome gakimti kasup zut delañ zeme tugat yanbemberan ewe gilik zem mamaen wabap.”

²³ Ma egan ewe ekñengat zet ñen kapigok zeye, “Am ñenañ neñmagen tususâgât mbe beme egan ikñangat sekñan mtoti segalen kwitnañ kwitnañgat ku nâmtikñan mti egan kasup katañ sindem temañ Angat Nemuñan neñ tiwap sakam keboñ timti namâbe.

²⁴ Ma am ñenañ sekñangat yayan mti Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñan ku mkawañ bewe beme egan mama kanzizit ku tiwe. Yanğut am ñen egan sekñan nâgât talasiwe beme mama kanzizit mama ke ñep tiwe. ²⁵ Am ñen ek msat kapiyelen milom bilombi sambe ke tim nalak nalak maminepeme mamañan yungume ek keyañ walebe. Msalengalen kwitnañ kwitnañ keyañ zigok mukulem mme mama kanzizit tiwe? Kegok ñep yek. ²⁶ Am ñenañ nâgât ma zezapatn dolakñangat sakambuk mbe beme Angat Nemuñan neñ kegogak kobawen an ke sakambuk mpewap. Neñ ensel teñmak gilik ze kobap. Ma Bipmnañgalen windenañ ma busatnañan na-

sumuñme kobap. ²⁷ Neñ zet penañ zema nâit, am in talip inmagengatnañ notnañ ku gakimti tapmoti ekme Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke sokbesâpm.”

Zisasiyet sekñan asekm sepem ñen beye

(*Matiyu 17:1-8; Mak 9:2-8*)

²⁸ Âpme Zisas ek zet kegok zemti tapme sonda kwep delañ zeme dundundu mulup msâgât nemañane Pitamak, Zânmak Zemsmak indatimti kalañan dundusâgât mowebien. ²⁹ Moti kan keyet tadundumañgeen ikñangat zimosetnañan sepemañ kasupgalen busatnañ nemoñ beye ma kâlâpmañ teepmañan satnañ leñganañ penañ bemti tage. ³⁰ Keyegak an zulañ ekmak tati zet zenâ zenâ mbien. An zut ke Mosesimak Ilaizamak egelañ ³¹ kululuñengatnañ sanğa sonğanitmak kotati Zisasiyan Zelusalem mka teman gakiwe keyelen zezapat msamti Kawawañgalen nânâ ekmagen sokbewe keyet zemkawañ bempewun. ³² Pita ma notnane zut ekñenañ meluk temañ wembien yanğut wati Zisas sanğa sonğamak tapme an zut ekmak tapmalut ke ekbien. ³³ Ekñenañ ke ekme an zut keyañ yanbemti Zisas pemesâgât tapmmalut Pitayan Zisasiyet kapigok zeye, “An zikat indanda, kapi dolakñan penañ tatnup keyepm nâmane mka mzalañ tuk walatne gâgât ñen Mosesiyet ñen ma Ilaizayet ñen.” (Egan zet ke yanğut ku nâmâtâti zet kegok zeye.)

³⁴ Kegok zeme keyegak zanza sepe-
mañ ñen busatnañmak keyañ ekñengat dukñinaset kwatotiti an ekñen tuk kululuñgalen busatnañmak tabien ekñen indasumuñme Zisasiyelen nemañane tuk ekñenañ ke ekti kiñgati sebelañ dindiñ mbien. ³⁵ Kegok sokbeme zet ñande ñen zanza keñaset kapigok zeme ekñenañ

nâwien, “Kapi nâgât Nemun penañ; nen ombempewan. In egat zetnañ nâmti gawepuwep.”

³⁶Âpme ekñenañ zet ke nâmti ekme Zisas igak tapme ekbien. Kegok sokbeme nempa tuk ekñenañ kwitnañ kwitnañ sokbeye ke ekti kan keyet am ñengat diindondopiñ; keñinan etañ bemti mamtemien.

Zisasiyañ we bekanañ anemba keñangatnañ zempeye

(Matiyu 17:14-23; Mak 9:14-32)

³⁷Ekñenañ ke tatneti tapme miya balañ peme ekñenañ kalañangatnan topme an imbi sambeyañ meti Zisas-mak selen kumaikbien. ³⁸Âpme keyegak am ekñengat tunjuwinangatnañ an ñenañ Zisasiyet kapigok kwizet temañ kumti zeye, “An zikat indanda, ekbak, neñ gâgât gawekuyap neñ nemun ma namban sambe ku talip. Nemun kwewetañ kapi mukulem mpe-senik.” ³⁹Kegok zemti ewe zeye, “We bekanañ egat keñan metoweti mme egañ kañkañ kumti endilipemti katik katik sim zawak sala kalak kalak mam. Ma we bekanañ mse kwep kweggat peme-sâpmti nempa ke kumsagat omba penañ mpemti mamezin. ⁴⁰Âpme neñ nembandine ekñenañ we bekanañ mâbâgat indawekuma ekñenañ mim aleo.”

⁴¹Egañ kegok zeme Zisasiyañ am sambe tabien ekñengat kapigok zeye, “In nâmkijpepeñinpiñ, ma? In set teñ ku mamâlip! Neñ inmagen menok igak igak mma in ewe Kawawañgalen windeyet ku nâmkijpeip.” Kegok zemti nempa keyet bipmañgat zeye, “Nemundi neñmagen tetim kot.”

⁴²Kegok zeme nembayañ takopmañgeen we bekanañ mme nempa keyañ msat palen kutumti katik katik sim zawak sala kalak kalak mge. Kegok mme Zisasiyañ ke ekti we bekanañ nempa ke pemti mebegalen

zempeye. Kegok sokbeme nempa keyañ alik bemti wati bipmañgañ tapmañgeen mege. ⁴³Kegok sokbeme am sambe ekñenañ Kawawañgalen winde temañ ke ekti nâmtemtem penañ mbien. Ke sokbeme am ekñenañ Zisasiyañ mulup mge keyet ewe nâmtemtem tapmme egañ nempañaneyet kapigok diindoye, ⁴⁴“Neñ zet diindosowap kapi in kandadapiñ! An notnañ neñ Angat Nemunañ natamti amobotnañ windemak ekjengalen belinan nemti nome gakiwap. Ke amgat nânâyet yek; Kawawañ ikñañgat nânâyet kok sokbewe.” ⁴⁵Kegok zeme nempañane ekñenañ zet keyet yañañ ku nâmtâtâbien. Zet yañañ ke nukñañ penañ; ku nâmtâtâgaleñ Kawawañgañ nâmpeye. Ma ekñenañ kegogak zet keyet egat yañkwesisiyet kiñgabien.

An kwiyañ amobotnañ bein?

(Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)

⁴⁶Âpme nempañane ekñenañ ilinak an kwi egañ amobotnañ bewe keyet mdândâwien. ⁴⁷Kegok tapme Zisasiyañ keñinan indik mâtâti nempa isikñañ ñen mti ikñañgat ganzenan pemti ⁴⁸ekñengat kapigok zeye, “An ñen nempa isisikñañ nâgât mti zem oloñen mpewe egañ neñ zem oloñen mnein sepem keboñ bein. Ma an ñen neñ zem oloñen mnewe egañ kegogak an neme kobanen ke zem oloñen mpewe. Keyepmti in nempa isikñañnok tototnañ mamambep beme Kawawañgat zikatnan mobotnañ bewep.”

An ñenañ ku zemtalat indein ek ingalen nolin bein

(Mak 9:38-40)

⁴⁹Âpme Zânañ Zisasiyet zeye, “An zikat indanda, nin an ñenañ gâgât kwidan kumti we bekanañ mâpeme ekti ninmak kumamaingapmti zemkulumpenn.”

⁵⁰ Kegok zeme Zisasiyañ Zân ma nembajane notnañ ekjengat pigok diindoye, “An ñen ingat ku zemtalatindein ek ingat nolin kegok nâmpeip keyepm in zemkulumpepepij.”

**Samalia am ekjenañ Zisas
ekjengalen mka temanen ku
tatagalen zemkulumpewien**

(Zân 7:2-10)

⁵¹ Zisas ek kululuñen gilik zemti mobogalen kanañ sokñan beme Zelusalem mkaen mobogalen ikañ nâmdelañ pemti mege. ⁵² Nâmdelañ pemti an notnañ egañ mebegalen zemindeme busup zet mmebien. Kegok zemindeme meti Samalia msalen mka temañ ñenmagen met patañ zemti Zisasiyet mka ma kwitnañ kwitnañ aik sasayelen busup zet am ekñen diindowien. ⁵³ Yañgut Samalia am ekjenañ Zuda am ekñenmak ku sekbem maip keyepm ekjenañ ek Zelusalem mka temanen dundundu mulup msât kozin kegok nâwien. ⁵⁴ Zisas ma nembajane ekjenañ Samalia msalen mka teman kokogalen sokñanik kopme an ekñen busup zet mkobien ekjenañ zet nembelen dopmañ diindowienen ke nâmkoti Zisas ma nembajane koindaikti diindonti zemkulumindewien. Kegok zeme Zems ma Zânañ eknâmti egełañ Zisasiyet kapigok zewun, “Amobotnañ geñ nâmane kululuñengatnañ teziñ zemalut toti indembuk ma geñ zigok nânik?”

⁵⁵ Kegok zemalu Zisasiyañ egegat gilik zemti musuwawat zet diidoye. ⁵⁶ Kegok zeme ekjenañ mka temañ ke pemti mka temañ ñen mebien.

Zisasmagen tusumti mebegalen zet

(Matiyu 8:18-22)

⁵⁷ Tapmetnepeme an ñenañ Zisasmagen koti kapigok dunduye, “We, geñ

deset ma deset mesâgât mmame neñ gamâpmebap.”

⁵⁸ Kegok zeme Zisasiyañ kapigok dunduye, “Neñ namâti mamayelen ñep yañgut nukñañ temañ penañ titiyelen. Zit ekñen mkañinmak ma age ekñen kegok mkañinmak yañgut Angat Nemuñañ neñ mka ma mundum weweyelen ku wemnain.” ⁵⁹ Âpme Zisasiyañ an ñen ekti kapigok dunduye, “Geñ koti neñmagen tusum kot.” Zeme an egañ Zisas kapigok dunduye, “Amobotnañ, nânmemane meti bipm zawalen tazin ya mmalema gakime mzilimtiñgut gilik ze kobap.”

⁶⁰ Zeme Zisasiyañ egat kapigok dunduye, “Geñ pemane am ku napmâlip ekjenañ bipdi gakime bewep. Yañgut geñ meti Kawawañgalen zemâtâtât katananen mama keyet zetnañ ammagen zemkawañ bemebanik.”

⁶¹ Sepem kegok an ñenañ Zisas kapigok dunduye, “Amobotnañ, neñ geñmagen tususuyet nâyp yañgut geñ nânemane kukñañgat meti mam bipm ma notnneyet geñmak mebegalen zet diindomtiñgut gilik zemti kobap.”

⁶² Zeme Zisasiyañ egat kapigok dunduye, “Am ñenañ mulup selen winde taben beme egañ gilik ze bamseset egepij. Egañ selen weyañ tep kindiñan ma nanzañ mee notnañ zigoset tazin ke ekmâtâti winde benak. Âk egañ bamseset ekdak beme setetek mti tokunak. Sepem kegok am ñenañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ mkawañ besât nâin beme ek bamanan gilik zemti kwitnañ kwitnañ msat palengalen ke eknâmtikñañ mimipiñ. Egañ kegok mbe beme Kawawañgalen zemâtâtâtgat katananen maip keñan mulup ñep ku mbe.”

**Zisasiyañ nembajane sambe
zemindeme mepmâbien**

10 Âpme maneti Zisasiyañ nembasambe makumti 72 ewe in-

daombemindemti mulup zet zemind-eye. Kegok mti ikñaŋ bam msat mebegalen nângeen kataŋ namba zut zut kekok zemindeme mebien. ²Kegok mti egaŋ ekñengat ewe kapigok tustum zeye, “Kawawaŋgalen mulup sambe penaŋ mimiyelele tazin yaŋgut mulup am sambe yek. Kwep kwewetaŋ keyepmti in mulup toñaŋ dundum same mulup mimi am notnaŋ aikindeme mulupmanen sakwep mepmâbep. ³In meti kapigok otrâmbep, neŋ alak in sipsip nembonj tam zupmaŋ ekñengat keŋan zemindema melip keyepm in weyaŋ eksemte mebep mneti ekñenaŋ indawalebepgat. ⁴In mesâpmti mânep ma ele temaŋ milawatmak ma setwewet titipiŋ mebep. Ma selen am ñen aikti zapat belakñaŋ zenâ zenâ ku mbep. Belak etaŋ mebep. ⁵Âpme kan kataŋ mka ñengat keŋan weweyelen mosâgât mti kukñaŋgat mka toñaŋgat kapigok dunduwep, ‘Keŋ sewakñaŋ inmak tabe.’ ⁶Zeme egaŋ mkaŋanen indaikti mobe beme, ‘Keŋ sewakñaŋ geŋmak tazin,’ kekok dunduwep. Âk kekok ku mbe beme keŋ sewakñaŋ ilinmak tapme mebep. ⁷Âpme mka motabewen keyegak tatat mimi ke tapme tu meu ilin nimti zibonj indaip beme in ke mti nimbep. In mulup ekmagen mbep keyepm tu meu ñep indame nimbep. Ma in mka kukñaŋgat tabep ke pemti mka ñen weweyet ku mebep.” ⁸Kegok zemti ewe kapigok tustumti zeye, “Kan kataŋ mka temaŋ ñengat keŋan mopme anaŋ ingat zemoloŋen mti kolit zeme meti meu zibonj ingat weyaŋ mbep ke nimbep. ⁹Kegok mti am zawalinmak mka teman keyet keŋangatnaŋ weyaŋindemti am ekñengat kapigok diindowep, ‘Kawawaŋaŋ ingalen Amobotnaŋin kozinen keyelen kanaŋ mulup anene inmagen kolip keyaŋ zemkawaŋ beinen egalen zemâtâtât katnaŋ mama ilak sokbein.’ ¹⁰Yaŋgut kan kataŋ mka temaŋ

ñengat keŋan mopme ekñenaŋ ingat zemoloŋen ku mip beme mka temaŋgalen set tuŋgupman tazinen metati amgat kapigok zewep, ¹¹‘Ingalen kânzunuzuŋ ningat setnnanen imann talep ke pâmpâm kumann ilinmagen tozin keyaŋ mkawaŋ beinen Kawawaŋaŋ ingat ñenzinziŋ min. Yaŋgut in kapigok otrâit Kawawaŋaŋ ingalen Amobotnaŋin inmagen kotati in indikdamuŋ msâpmme in ku nâmtikñaŋ mti zempeip.’ ¹²Neŋ penaŋ zema nâit, eweŋan baenen Sodom mka teman am ekñenaŋ bekaŋaŋ mimiŋinaŋgat zet mulup mimi kanen Kawawaŋaŋ dopmaŋ bekaŋaŋ katikñaŋ penaŋ indaye. Âpme in mka keyelen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakñaŋ Penaŋ inmagen kopme in ku nâmtikñaŋ mti ektalabien. Keyepmti Kawawaŋaŋ dopmaŋ titiyelen kanen in dopmaŋ bekaŋaŋ penaŋ Sodom am ekñen sebemindemti in mobotnaŋ penaŋ tiwep.”

¹³Kegok zemti nembraŋaneyet mka temaŋ zut kapiyet zet diindoye, “Wakae, inmagen bekaŋaŋ penaŋ sokbewe. Kolazin mka temaŋgalen am ma Besaida mka temaŋgalen am inmagen neŋ menok igak igak temaŋ sambe mban ke eweŋan Taia mkaengalen am ma Saidon mkaengalen am ekñenmagen sokbenak ze, nap sâk teŋgenañaŋ ambuluti kâyaŋ sekñinan mulati yominaŋgat nâmti sakambuk mti zemsu zemsu palen talip keyet zikat indanagen yominmagengatnaŋ gilik zewiek. ¹⁴Keyepmti neŋ in ewe pigok diindoma nâit, Taia ma Saidon ekñen am bekaŋaŋ tipman baen mambien ekñengalen dopmaŋ titiyelen kananen Kawawaŋaŋ yominaŋgat tosaŋaŋ mtoti indawe yaŋgut in yominaŋgat tosaŋin mmoti penaŋ indawe. ¹⁵Kapaneam ingalen mka teman neŋ tatat mimi mti menok yaŋaŋ yaŋaŋ mma Kapaneam am in nikmâtâbien yaŋgut in alak pi sekñin omba penaŋ tapmolip. Keyepmti neŋ ingat pigok nâyap,

In sekñin omba penañ tapmmoliwañgut Kawawañañ in indeme teziñ ñandanen towebep.”

¹⁶Egañ kekok zemti nemañane ekñengat kapigok diindoye, “Am ñenañ ingalen zet nãmti mkipmañ bewe egañ nãlen zet kekokak nãmti mkipmañ bewe. Ma am ñenañ in indik kiñgatindewe egañ kekokak neñ nakiñgat newe enenogat in zet zapat dolakñañ manzeip ke nãlen zezapat bein. Ma ñenañ neñ makiñgatnein egañ kekokak An neñ zemneme koban ek kekokak makiñgatpein enenogat nãlen zezapat ma Kawawañgalen zezapat eget sakam kwep bein.”

Nemañane 72 ekñañ gilik zemkobien

¹⁷Âpme Zisasiyañ nemañane 72 indeme mebien ekñañ met maneti gilik zemti koti ekñañ Zisasiyet zezapat oloñen palen kapigok dunduwen, “Amobotnañ, nin gãlen kwidanen we bekañañ amgat keñinan kekokak zemindemann ekñañ ningalen zet gawepumti kwawabien!”

¹⁸Ekñañ kekok zeme egañ zet dopmañ kapigok gilik zem zemti zeye, “In kekok mbien ke enenogat Sadañgat winderñañ tatimtopme egañ kululuñengatnañ sakamañ ambeyak busatnañ sakwep peyak mamm kekok winderñañ katipemti toge ein menok nãgãt kwitnnañ tapmmeyepm topme ekban. ¹⁹Nãit, in winde indawan ke asiñ am indindi ma lanzi ekñen sela indiwep ma kasa ekñengalen winderjin kume tobe. Kekok mme kwitnañ ñenañ ku indawalebe. ²⁰Yañgut in we bekañañ zelin gawepuwien keyet keñ segeyak ku mit. Kawawañañ kwilin papiaen kululuñen kumpepeñañ ma in mama kanzizit kwesiñ kwesiñ mamayelen ke tiwep keyet keñ segeyak mbep.”

Zisasiyañ keñ oloñen nãmti Bipmañ Kawawañgat wisikñ zeye

(*Matiyu 11:25-27, 13:16-17*)

²¹Âpme kan keyet Emetak Teñañ Zisas keñanen oloñen mimiyeleñ mpeme penañ mti kapigok zeye, “Bien, kululuñ ma msatgalen Amobotnañ, neñ gãgãt wisikñ nãngeyap enenogat am nãnãñinpiñ ekñenmagen mulupdi ma zezapadi dolakñañ ekñenmagen mkawañ bemane ekmãtãbien keyañgut an nãnãñin temañ ekñenmagen kwitnañ kwitnañ enziliwanan. Bipm, geñ kwitnañ kwitnañ msokbewanen ke gitañgat nãnãyet ma nãmtikñañdangãt mbanan.

²²Bienañ kwitnañ kwitnañ sambe kapi betnnañ bem neñge. An ñenañ nãlen yaññ ku manikmãtãzin; Bienañ kwep manikmãtãzin. Ma Biengalen yañañ kekokak an ñenañ ku maekmãtãzin. Nenak kwep maekmãtãlap. Ma neñ am ombemindema Bipmnañgat yañañ maekmãtãlip.”

²³Kekok zemti Zisasiyañ nemañane 72 ekñenmagen gilik zem zetnañ ñandañ mti kapigok diindoye, “In oloñen palen talip enenogat in kwitnañ kwitnañ sambe ilin mti ma ke eknãmãtãbien. Neñ kapigok diindowi, ²⁴ewenã baenen golañ zenze an ma an teñ notnañ ekñañ kwitnañ kwitnañ mamiyap eksãtgãt ma nãgãt zetn nãsãgãt webe webe mbien yañgut ku nikti nãmbien. Naman in alak nen nikti zetn nãmtiñgut ku nãmãtãlip.”

Samalia an dolakñañ ñengat bemzenze zet zenzeñañ

(*Matiyu 22:34-40; Mak 12:28-34*)

²⁵Âpme kan ñengat an zii zet nãmãtãtãtãñañmak ñenañ koti Zisas tetipemti eegalen kot yañkwesiye, “An zikat indanda, neñ kwileki mti mama kanzizitgat zapat bewap?”

²⁶ Kegok zeme Zisasiyañ nâmti kapigok dunduye, “Mosesiyelen zii zelen mama kanzizitgat zigok kumpepeñañ? Keyet yañañ geñ zigok otnânik?”

²⁷ Yañkwesime egañ zeye, “Geñ keñdi ma nâmamandi ma windendi ma ñok-tikdi ekñen ke ketalasimti Amobotnañ Kawawañgat etañ gogot mpewanik. Ma zet ñen ewe kapigok, gitañgat mañgemben katañ am notnañgat kogogak gogot mbanik.”

²⁸ Zeme Zisasiyañ zet dopmañ kapigok gilik zem dunduye, “Geñ zet teñ penañ zenik. Geñ kegok mbanik beme mama kanzizit tiwanik.”

²⁹ Yañgut zii zet nâmatâtât an egañ am notnañgat gogot ku mge keyepmti egañ nânâñañ ke Zisasiyañ ku nâmatâtâgalen nâmti egañ zet ñen zesât mti zet kukñañgat ke atam pemti zeye, “Nâgât notn ke an kwi?”

³⁰ Kegok zeme Zisasiyañ egat dunduye, “Kan ñengat Zuda an ñenañ Zelusalem mka temangatnañ Zeliko mkaen totogalen totnepeme kambu titi an ekñañañ ek aikti milawatnañ kambu timti kume gakikiyelen wembe katnan etañ tapme pemti kunzuñ mebien. ³¹ Kegok sokbeme an zut Zuda mañgaangatnañ sâpe sâpe bumbu an ñenañ Zeliko mka temanen mebegalen nâmti set egañ togeen ke tatotneti an ke ekti set keñañset toti mege. ³² Sepem kegogak Kawawañgalen sesewat mka temañgalen mulup an set keyegak kotneti an kemagen patañ zemti ekmagen sokñañ meti ekmâtâti pemti set keñañset toti mege. ³³ Âpme Samalia am ekñañañ Zuda am ekñañmak kasa kasa mamip. Yañgut Samalia an ñenañ set keyegak tapmetneti an ke egeen keñañañ an keyet kember penañ nâye. ³⁴ Keyepmti ekmagen sokñañ penañ meti wain ma tep tuñañ kelakñañmak kumsowienen ke bepemti sâk butnañ

mti kwaikpeye. Kegok mti doññañ dukñañ ambepeme mopme aikmeti an ñengalen mkaen mowebun. Ke moweti ekdamuñ mge. ³⁵ Âpme mseñañ mka keyet toñañ mânep silwa kasetnañ zut msamti kapigok zempeye, “Geñ an kapi weyañ ekdamuñ mbanik. Âpme neñ set kapiyegak gilik zem koti gâlen kwitnañ kwitnañ timane mebe ke neñ koti dopmañ ñep mutuwap.”

³⁶ Zisasiyañ zet kegok zemdelañ zemti zii zet zikat indanda an keyet yañkwesiye, “Geñ zigok otnânik, an tuk ekñañgat tunguwinangatnañ an kwiañ an kambu titiyañ kuwien ke notn dolakñañ mpeye?”

³⁷ Kegok yañkwesime zii zet zikat indanda an keyañ kapigok zeye, “An egat kember nâmti mukulem mpeye ke.”

Zeme Zisasiyañ zetnañ dopmañ gilik zeye, “Geñ meti sakam kegogak mbanik.”

Zisasiyañ Matamak Malia egetmagen mege

³⁸ Âpme Zisas ma nembrañane ekñañañ tapmetneti mka ñande temañ ñen kopatañ zemti Zisasiyañ mka temañ keyet keñañ moweti imbi ñen kwitnañ Mata egalen mkaen mowege. ³⁹ Ma egat weneñañ kwitnañ Malia. Egañ koti Zisasiyañ mot totapmangeen ke koti Amobotnañ egat setnañ ganzenan totati egañ zezapat dolakñañ tazemzikat indamangeen ke tatnâmange. ⁴⁰ Âpme Matayañ meu weyañ igak tapm olati weneñañgat nâmsokumti keyepm koti Zisasiyet zeye, “Amobotnañ, geñ taekdik, wenennañ neñ nemti geñmagen kotapme mulup nenak tapm olalap. Zemane koti neñ namukulem mik!”

⁴¹ Zeme Zisasiyañ kapigok dunduye, “We, o Mata, geñ kwilekiyet kwitnañ kwitnañ sambeyet yayañ mti nâmnukñañ mnik? ⁴² Maliañañ

nâgât zetnnaŋgat nâmtikŋaŋ min keyaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe msalen kapi sebemindein. Ke ŋenaŋ menzem mimiyele sakam yek.”

Dundunduyelen set katnaŋ

(*Matiyu 6:9-13, 7:7-11*)

11 Âpme kan ŋengat Zisasiyaŋ mundum ŋen metati tadundumaŋge. Ya dundum delaŋ zeme nembraŋane ŋenaŋ egat yaŋkwesiye, “Amobotnaŋ, geŋ dundundu set katnaŋ ŋen Zânaŋ nembraŋane zemzikat indayenok zemzikat ndasenik.”

²Zeme egaŋ diindoye, “In dundundu sakam kapigok dunduwep: Bien, nin gâgât kwidi mmotnuwen kogogak am sambeyaŋ mmobogat dundunup. Geŋ kot nin sambe ndadamuŋ mi.

³Geŋ alak tu meu nnaŋgat weŋnok niniyet ndasenik.

⁴Nin am ekŋenaŋ myuŋgum ndandaŋaŋ makatikpenup sepem keogok geŋ ningalen yomm katikpe. Yomgalen tetimaemaeyaŋ ndatime ku katikndewanik. Windendi ndamane bekananen ku towebanup.”

⁵Zisasiyaŋ kekok zemti nembraŋane kapigok diindoye, “Inmagengatnaŋ am ŋenaŋ tambusutnan notnaŋ ŋenmagen medak beme meti set toŋtoŋ kumti zenak, ‘Notn, gâlen nupmamaŋ tuk nasenigaŋ dopmaŋ gawap. ⁶Nâlen notn ŋen set teepmaŋ koti kotapme neŋ meu eksasayelen ŋen ku tatnain!’ ⁷Geŋ kekok zewek beme nodi keyaŋ mka keŋan tati kapigok zenak, ‘Geŋ nabutetepiŋ, sekekek kekpeya ma nemban ma nen ma imbin nsakwep mundumen meluk tawenup. Neŋ wati kwitnaŋ ŋen ku gasap.’ ⁸Yaŋgut neŋ kapigok diindowi, geŋ egat notnaŋ ya egaŋ ku wati gamukulem mgenak. Yaŋgut geŋ yaŋkwesiŋ giŋgiŋ mbek beme egaŋ ŋep wati nupmamaŋgat zewek ke ŋep mganak. ⁹Âpme neŋ

dundundu mimiyele set katnaŋ ingat bemzenze zet tuk kapigok diindowi: Kawawaŋgat dundum same kwitnaŋ kwitnaŋ indawe. Ma timamat mulup mti penaŋaŋ aikbep ma ŋanda kasaŋ kume set kwaselemti kwitnaŋ kwitnaŋ indawe. ¹⁰Mandunduiwaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ matip. Matimaliwaŋ penaŋaŋ maaigip ma ŋanda kasaŋ makuiwaŋ sekekek kweselemindamti kwitnaŋ kwitnaŋ maindain.” ¹¹Dundunduyelen zet ŋen ewe kapigok zeye, “Inmagengatnaŋ an ŋenaŋ nembayet biwin tatnak beme nemuŋaŋaŋ meuyet mti aŋgalayet yaŋkwesime nombe kukŋaŋbeŋ ku masain. ¹²Ma egaŋ sakokolok katnaŋgat yaŋkwesime lanzi ku masain. ¹³In am bekananŋ penaŋ ya nemunambaŋin kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ maindapelangaŋ. Âpme Biwin kululuŋen ek An dolakŋaŋ penaŋ. Egaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ biwineyaŋ nempa maindaip ke sebempemti mobotnaŋ penaŋ indaweyeyepm in Kawawaŋgat Emetak Teŋ ndandayelen dundum same egaŋ Emetak Teŋ ŋep indawe.”

Am ekŋenaŋ Zisas we bekananmak main kekok sekŋan bemzewien

(*Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27*)

¹⁴Am ŋen we bekananmak mamti zet ku manzemtan. Ek an kopa ya Zisasiyaŋ we bekanan mâpeye. We bekananaŋ kwawepme an keyaŋ yaŋbemti zet zeye. Kekok sokbeme am sambeyaŋ nâmtemtem mbien ¹⁵yaŋgut am notnaŋaŋ zewien, “Zisas ek we bekanan ekŋengalen ŋeŋaŋ bembenaŋ kwitnaŋ Beelsebul egaŋ winde same we bekanan tazemindein.”

¹⁶Kekok zeme am notnaŋaŋ Zisas tetipemti eegalen ma egaŋ menok notnaŋ mme Kawawaŋ ekmak penaŋ tazin ke nâmti egat yaŋkwesiwien.

¹⁷Âpme Zisasiyan ekngat nânâninan zekukuñan mbiengapm kapigok diindoye, “Am mange ñenan ilinak kalañti mange ñen mange ñen bemtati maom kwaom mbiek beme ekñenan kwesiñ ku mambiek ma ekñenan mama mimiñinan kileñ bewiek. Sepem kegogak awembiñ ma nemunambañine ekñenan ilinak kalañbiek beme ekngalen mama mimiñinan kileñ benak. Neñmak Sadañmak kasa kasa mamilup kogogapmti Sadañ wende name egalen wende kumatotogat wende ku nanak. ¹⁸Eneyet Sadañgalen mangeyan kalañti ilinak maom kwaom mbiek beme ekñenan windemak ñep ku tabiek. ¹⁹Âpme neñ Beelsebul egalen windeyet we bekañan mamâtindeyan zeyoyepmti kwiyan nambañine wende indame we bekañan mâtindewep, Beelsebul egalen windeyet ma Kawawañgalen windeyet mamâlíp? Ilinangat nambañineyan we bekañan mâlo keyan in zekuku miyo ke mme penañepiñ bep. Eneyet nambañinenan yañanin msokbeyo. ²⁰Wa ke Beelsebulgalen windeyan yek. Kawawañgalen Emetagan manapmukulem mme we bekañan maindamâláp. Kapiyan msokbemindainen Kawawañgalen zemâtâtâtgat katnan mama keyelen wende ke alak inmagen kapi tazin.

²¹Âpme an windeyanbeñ ñenan kasayet damuñ msâgât timbiyan weyanñti mkañan damuñ mnagen mkañan dolakñan tadak. ²²Yañgut an windeyanbeñ penañ ñenan koti an ke kumsagapmti timbiyan namukulem msem nâyeyeen ke, ‘Kambu titi an ke mtopesap,’ nâmti mgeyanñgut egalen kwitnan kwitnan ke ma milawatnan

kambu tiye. Timeti notnane ekñenmak kalakumti tiwien.[¶]

²³An ñenan neñmak ku mambe beme ek nâgât kasan.

We bekañan gilik zem toti munduman mobotnanen mege

(Matiyu 12:43-45)

²⁴We bekañan an keñangatnan kwaweti msat tunjupman mundum tatagat timati mundum ñen ku aige. Keyepmti ikñangat kapigok otnâye, ‘Mkan eweñan pemti koban keyegak gilik zem meti eksap.’ ²⁵Kegok zemti gilik zem meti egeen mka ke belak weyanñti kaput peme toñepiñ tage. ²⁶Keyepmti met we bekañan notnane 7 ekñen keyan bekañan penañ ek sebempeip ekñen ke indatime kot keyegak tatat mimi mbien. Kegok sokbeme an ke eweñan bekañanik maangewan bekañan penañ bemtazin.”

Oloñen mama mamayelen yañan

²⁷Âpme Zisasiyan zet kegok zemdelan zeme imbi ñen am mange tabien ekngat tunjuwinan tati Zisasiyet kapigok zeye, “Imbi geñ gambage ma nam gaye egañ oloñen penañ mbe!”

²⁸Kegok zeme Zisasiyan imbi keyet kapigok dunduye, “Geñ kegok zenik, âpme nen nâyawen am Kawawañgalen zezapat dolakñan nâmti manğawepup ekñenan oloñen penañ mbep!”

Zona egañ piliñ beye

(Matiyu 12:38-42)

²⁹Âpme am sambeyan koondakbienen kan keyet Zisasiyan zet ewe tusumti kapigok ekngat diindoye, “Am alak kan kapiyet talip in bekañan penañ ma Kawawañgat ku nâmkijpeip! In neñ menok ñen mma eegat nâmti manayanñk-

[¶]11:22 Zet zapat keyan mkawan beinen Sadañ windeyanmagangut Zisasiyelen windeyan Sadañgalen wende mtopein.

wesip. Yanggut in menok ñen ku ekbep. Piliñ kwewetan Kawawangalen golan zeze an itnanan kwitnan Zonamagen sokbeye keboñ bam ekbep.³⁰ Ke kapigok golan zeze an Zonayan Ninewe msalen keñ gilik zenzeyet zeye keyet piliñ beye sepem kegogak Angat Nemunan neñ am alak talip in kapimagan nen piliñ beyap. Ninewe ekñenan keñ gilik zenzeyelen zet Zonayan mediindome keñin gilik zeye. Âpme neñ inmagen keñin gilik zenzeyet diindoma keñin gilik zeme nâmkijpepe-mak mamayelen nâmti tadiindoyap.³¹ Âpme itnanan baenen imbi mobotnan Siba msalengatnan egan beñangatnan amobotnan Solomon nânânan teman ke eksâgât nâmti koge. Âpme neñ amobotnan Solomon ek sebempeyap. Yanggut neñ ingat tunguwinan pi tati mulup mma in keñinan ku mkipman benemti yominangatnan ku gilik zeip. Keyepmti imbi mobotnan Siba msalengatnan ean Kawawangat zikatnan zemindoween, 'Neñ beñangatnan Solomon etan eksât koban âpme in Zisas soknan tazinanngut in yanang ku ekmâtâlipgapmti keyan ingalen yom teman bein.'³² Âpme Zonayan zet zapat dolaknan Ninewe am ekñen diindoyeen yomengatnan keñin gilik zem mâpme delan zeye keyet dopman dolaknan Kawawangat indawe. Ma ekñenan Kawawangat zikatnan in zemindowep. Enenogat neñ alak inmagen pi tati Zona mobotnan penan sebempemti tapma in nâlen zet zapatn dolaknan nâmti ewe yomengatnan ku gilik zeip. Keyepmti dopman bekanan teman inmagen sokbewe.

In am ekñengalen lam keboñ bemti tabep

(Matiyu 5:15-16, 6:22-23; Mak 4:21-22; Luk 8:4)

³³ Âpme amnan lam koñ bemti menziman duknan ku makwalapenup. Nin

lam koñti munduman tatatnanen sosok sapemann tapme mbusatnan beme amnan ekti mka keñan makwalip.³⁴ An ñen ek nâmamanan Kawawangagen bemti mamain ek busatnanen mamaingapmti keñan ma seknan busatnanen talip. Mme an ñen ek nâmamanan Kawawangagen ku mambein an ke tembusosogen mamain kegok zenzeyelen. Keyangut, 'Neñ ñep Kawawangat mâtî mamti naman kwitnan kwitnan msatgalen kogogak timambap,' an keyan kogok zein beme ek tembusosogen penan tazin.³⁵ Weyan ekmâtâbep. Mti zikalin ekpeme Kawawangagen mebe keyan keñin sekñin mme busatnananmak bewe. Kogok ku mbep beme tembusosogen keñin ma sekñin pesak pewe.³⁶ Âpme keñinan busatnan tisâgât indembein ekñenan zet zapat penan ke tip ma busatnan kogogak tip eneyet neñ busatnan ma zet zapat penan. Sepem keyet katan laman mka keñan mbusatnan mambein kegok mbe."

Zisasiyan Palisi zet memendep mimindaye

(Matiyu 23:13-36; Mak 12:38-40)

³⁷ Âpme Zisasiyan zet kegok zemdelan zeme Palisi an ñenan Zisas egalen mkaen tu meu niniyelen zemmandaye. Kegok zeme mka keñan moweti meu niniyelen mundumen totage.³⁸ Ke totati betnan Zuda am ilinangalen zii zelan bet zuluti tu meu niniyelen zenzenan ke ku mâtî bet zululupin tu meu niñge keyepm Palisi an keyan ke ekti nâmtemtem mge.³⁹ Kegok otnâme Zisasiyan egat nânânan ekmâtâti kapigok dunduye, "In menzim seknan etan manzulupme keñanen zulupin mme meu pâpman melesin matazin. Ingalen mama mimin sepem menzim keboñ. In amgat zikalinan an pembenanok mamaip yanggut keñinan kambu ma sekgalen eiyak kwitnan kwitnanan bemisik wen.⁴⁰ Wakae, inmagen bekanan penan sokbewe. In an kilen

penaŋ. In zigok otnâip? Kawawaŋaŋ menzim sekŋaset weyaŋti egaŋ kegogak keŋaset weyaŋge, ma? ⁴¹ Yaŋgut menzim ma pelep keŋan kwilekiyaŋ tazin ke timti am tototnaŋ ekŋen indawep. Kegok mme kwitnaŋ kwitnaŋ sambe inmagen kweteteŋmaŋ bewe.

⁴² Wakae, Palisi inmagen bekaŋaŋ penaŋ sokbewe! In kwilekiki isikŋaŋ sikokok ma suŋem saŋgo muluwengatnaŋ ma soŋgom ekŋen keboŋgalen maŋge 10magengatnaŋ maŋge kwep ke Kawawaŋgat masaip. Yaŋgut in Kawawaŋmagen kweteteŋmaŋ mama ku mamaip ma ek gogot ku mampep. Egat ke mti keyet palaŋan kwitnaŋ kwitnaŋ isisikŋaŋ kegogak mbep.

⁴³ Wakae, Palisi inmagen bekaŋaŋ penaŋ sokbewe! In sesewat mkaengalen mundum totatat dolakŋaŋ ilin ombempepeŋan etaŋ matotalip. Ma amnaŋ bem kwiti kwiti munduman indikti indamukume nâme mobotnaŋ bembeyet manâip. ⁴⁴ Wakae, inmagen bekaŋaŋ penaŋ sokbewe! In sum piliŋaŋ ma elimiakŋaŋpiŋ tapme am sambumbuŋan tazin ke nânâpiŋ amnaŋ dukŋan mamelip. Ma ingalen keŋin bekaŋaŋ penaŋ ke amnaŋ sekŋinaset ku maegip. Amnaŋ sum dukŋan egapiŋ mamelip sepem keboŋ.”

⁴⁵ Âpme an zii zet zikat indanda ekŋenmagengatnaŋ ŋenaŋ Zisasiyet kapigok dunduye, “An zikat indanda, geŋ zet zenik keyaŋ nin kegogak mtotndein!”

⁴⁶ Kegok zeme Zisasiyaŋ zeye, “Wakae, an zii zet zikat indanda inmagen kegogak bekaŋaŋ penaŋ sokbewe! In nukŋaŋ sambe timbemâti am ekŋengat dukŋinan beminde me ekŋenaŋ taolapme ilin belak kakanemuŋ bet bugar kukupiŋ mamaip. ⁴⁷ Wakae, inmagen bekaŋaŋ penaŋ sokbewe!

In nanaŋaŋ temaŋ dukŋan meluwaŋaŋ kumpemti yeŋsokŋineyaŋ golaŋ zenze an indowien ekŋengat suminanen bempewien. ⁴⁸ Ma yeŋsokŋine ekŋenaŋ golaŋ zenze an indokwebien ke nâmti, ‘Ŋep,’ zeip keyepemti in sumin elimiak pembenaŋ mamiakpeip. ⁴⁹ Âpme Kawawaŋaŋ an nânâŋaŋ temaŋ egaŋ kapigok zeye, ‘Neŋ golaŋ zenze an ma an zet zenze ekŋenmagen indema kopme notnaŋ indome gakiwep ma notnaŋ sisipeŋpeŋ mimindawep.’

⁵⁰ Ingat yeŋsokŋineyaŋ kan Kawawaŋaŋ msat ma kululuŋ weyaŋgeen keyetnaŋ yaŋbemti golaŋ zenze an ekŋen indokwebiengat dopmaŋ alak talip in Kawawaŋaŋ musuwet indesâpm. ⁵¹ Ke yaŋbemberaŋ baenen Keinaŋ meniŋaŋ Abel kume gakiye ma keyetnaŋ mamkwati Zakalaya ek sesewat mka temaŋgalen sisak ma kambuk mka teŋ tunŋuwidan amnaŋ nanaŋaŋaŋ kume gakiye. Neŋ penaŋ zema nâit, am alak talip in keyet dopmaŋ Kawawaŋaŋ indame puwep!

⁵² Wakae, an zii zet zikat indanda inmagen bekaŋaŋ penaŋ sokbewe! In Kawawaŋgalen zet penaŋ amnaŋ nânâyet kwatapemti ku mamkawaŋ beip. In zet penaŋ ke ku mkipmaŋ bemti am kegogak zemkulumindeme ekŋenaŋ zet penaŋ ke ku nâmkipewien!”

⁵³ Kegok zemdelan zemti Zisasiyaŋ Palisi an keyelen mkaengatnaŋ toti pem ŋen mege. Âpme kan kataŋ Zisasiyaŋ am zet zapat mandiindome zii zet zikat indanda ma Palisi ekŋenaŋ kot ek mtopepeyelen zet zemti yaŋkwesisi sambe sepem igak igak mayaŋkwesimtemien. ⁵⁴ Ma ekŋenaŋ egat yaŋaŋ m ekti tetipemti zet bekaŋaŋ ekŋengalen zii zelen tazinen ŋen mtopeme eknâmti zelen pepeyelen keyet mamtemien.

**Zisasiyan nembajaneyet Palisi
ekjengat weyan eksemambep
keyet golañ zet diindoye**

(Matiyu 10:26-27; Mak 8:14-21)

12 Âpme am tausen sambe penañ ñep ku makukuyelen koti koon-dakti kitik kitik tati notnañan notnañ kakalim notnañ kakalim kekok tap-mme notnañan ewe takopmambien kan keyet Zisasiyan nembajaneyet golañ zet kapigok diindoye, “In Palisi ekjengalen yis plawa manzim semen keyet weyan eksemti mambep. Zet keyet yañan ekñen an zet nambalam zut zenze. ²Âpme in yis nupmamañ keñan ku egoyangut nup-mamañ sememe nâyo yis keñan beyo. Keyet katañ Palisi ekjengalen mama mimi an nambalam zulañ mama keyet penañan bamgat sokbemkawañ beme yañin ekmâtâbep. ³Ma Palisi ingalen zet mama mimi enzilim tazin ke bamgat ku enzilim tabe. Sosok sokbeme keyañ yañanin dâsuki ke msokbewe.

**Zisasiyan ku kiñgagagat
zet zapat diindoye**

(Matiyu 10:28-31)

⁴Notnne, neñ zema nâit, amnañ sekñin etañ kume gakime keñ kayombañin kukuyelen windeyeyet timabep keyepmti ekjengat ku kiñgabep. ⁵Neñ An kwiyyet kiñgabep ke zikat indama egit: In Kawawañgat etañ kiñgabep enenogat ek winde tasainen am indome gakimeñgut teziñ ñandenñen âtâtindeme towebep. Zet ke penañ. Egat etañ kiñgabep.

⁶Âpme in gwasembelebele indikgit ekñen Kawawañan nâmâtâti indikdamuñ mamm. Gwasembelebele ek belakñañ penañ. Ekñen tosanjin isikñañ penañ titiyelen yañgut ekñenmagengatnañ ñen gakime Kawawañan age ñen gakin manâin! ⁷Keyañgut in gwasembelebele belakñañ

penañ keboñ yek. Kawawañan nâinen in mobotnañ penañ beip. Ma in age ekñen sebemindeip ya kwitnañ kwitnañ bekañan sambe inmagen sokbeme Kawawañan ingat nâmâtâzin keyepm kiñgagapiñ!

**Am ñenañ Zisas mabâgalen
sakambuk ku mbe**

*(Matiyu 10:32-33, 12:32;
Matiyu 10:19-20)*

⁸Am ñenañ, ‘Neñ Zisasiyeyet nâmkiñpemtî ekmagen tusuyap,’ zemti am notnañgat zikalinan egañ kekok zemkawañ bewe beme Angat Nemuñan neñ kekokak Kawawañgalen ensel ekjengat zikalinan an ke, ‘Nenañgat zapat penañ,’ kogok zewap. ⁹Yañgut am ñenañ am ekjengat zikalinan nanzemkandabeen Angat Nemuñan neñ kekokak Kawawañgalen ensel ekjengat zikalinan zemkandatpewap.

¹⁰Âpme an ñenañ zet bekañan notnañ Angat Nemuñan nâgât zeiwene Kawawañan yomin katipen yañgut am ñenañ Emetak Teñgalen windeyeyet naman Sadangalen winde zeine Kawawañan yomin ke ku katipewe. ¹¹Ma in sesewat mka isikñañgalen mulup an zelen idendeyelen indateti mobep ma gapmangalen zet mulup mimi mundumen indati mebep ma amobotnañ ñen zet nânâyelen winderañmak ekmagen indati mepme, ‘Zet zigok zesenu?’ ma ‘Zet kwileki zesenu?’ keyet yayañ mimipiñ. ¹²Kan keyet Kawawañgalen Emetak Teñan zet kwileki zenzeyelen ke mzikat game zet zewanik.”

**An kileñ mânep milawatnañmak
egat bemzenze zet zenzeñan**

¹³Zisasiyan zet kekok zemdelañ zemti tapme an ñen mañge temañ kemagen-gatnañan Zisasiyeyet zet kapigok yañkwe-siye, “An zikat indanda, datnmak nigat

bipmdaᅇ gakisât mti msat ma mânep milawat datnmak nilisakwep ndaye. Ya neᅇ alak milom bilombi ke nâgât butnaᅇ zenzeᅇaᅇ ke kalopbemti nanayelen nâypagat datnnaᅇgat zemane nasem.”

¹⁴ An keyaᅇ kekok yaᅇkwesime Zisasiyaᅇ dunduye, “Notn, Bien Kawawaᅇaᅇ neᅇ igalen zet weyayaᅇgalen ma milawat milom bilombiᅇit ke kalalaᅇgalen nâmti ku neme koban.” ¹⁵ Zisasiyaᅇ zet ewe tusumti am maᅇge temaᅇ ekᅇneᅇgat kapigok diindoye, “In milawatmak mamayet eksegat ku mbep. Keyaᅇ indamukulem mme mama kanzizit ku tiwep.”

¹⁶ Kegok zemti Zisasiyaᅇ bemzenze zet ᅇneᅇ kapigok diindoye, “An mânep milawatnaᅇmak egalen muluwen saᅇgo ma meu notnaᅇ dolakᅇaᅇ penāᅇ kwage.

¹⁷ Kegok sokbeme egaᅇ nânâ mulup mge, ‘Neᅇ mundum ᅇneᅇ saᅇgo ma meu notnaᅇ bembeyelen ᅇneᅇ ku tatnain. Neᅇ zigok mbap?’ ¹⁸ Kegok otnâmti egaᅇ nânâᅇaᅇ ᅇneᅇ kapigok aige: ‘Neᅇ mkan isikᅇaᅇ sambe kapi aseᅇma delaᅇ zeme mkan temaᅇ sambe walati saᅇgo ma meu notnaᅇ ke timti mka keyet bewap.’

¹⁹ Kegok otnâmti ikᅇaᅇgat kapigok zeye, ‘Neᅇ an delaᅇ zenzeᅇaᅇ! Neᅇ kwitnaᅇ kwitnaᅇ sambe ke nup kan sambe tatnawe. Neᅇ nanaᅇgat mamann mma eleᅇ beᅇeᅇ penāᅇ bein ma oloᅇen palen tu meu ntabap.’

²⁰ Egaᅇ kekok otnâme Kawawaᅇaᅇ egat zeye, ‘Geᅇ an kileᅇ penāᅇ! Geᅇ tembumbu kapiyet gakisenik. Âpme kwitnaᅇ kwitnaᅇ sambe gitaᅇgat ondekbeᅇwananen ke kwiyaᅇ tiwe?’”

²¹ Zisasiyaᅇ zet kekok zemdelaᅇ zemti ewe tusum zeye, “Am milom bilombi ilinaᅇgat etaᅇ maondakbeip am ekᅇneᅇ keboᅇ ke Kawawaᅇgat zikatnan ekᅇneᅇ am mânep milawalinpiᅇ bewep.”

Msat palengalen kwitnaᅇ kwitnaᅇgat yayaᅇ ku mbep

(*Matiyu 6:25-34*)

²² Âpme Zisasiyaᅇ nembraᅇneyet kapigok diindoye, “Neᅇ zet keyet butnaᅇ ewe kapigok zema nâit: In alik tataᅇgalen meuyet ma in sekᅇrinaᅇgalen sâk melakanduyet yayaᅇ mimipiᅇ. ²³ Ma sâk melakanduyet ma tu meuyet etaᅇ ku maotnâmamabep. Naman in mama kanzizit titiyelen keyet maotnâmamabep. ²⁴ In tedukᅇan gwaen gwasembelebele indigit. Ekᅇneᅇaᅇ meuyet yayaᅇ ku mamip. Ekᅇneᅇaᅇ mmonde onde ma timondak mka mzalaᅇen ku mambeip yaᅇgut Kawawaᅇ egaᅇ meu maaikindame manip. Kogogapm Kawawaᅇaᅇ ingat nâme mobotnaᅇ mambein. Ma egaᅇ indikdamuᅇ mamm keyepm yayaᅇ mimipiᅇ mamabep. ²⁵ Ma am inmagatnaᅇ kwiyaᅇ yayaᅇ mti ikᅇaᅇgat mamaᅇaᅇ nup kanaᅇ butnaᅇ ᅇep tusum manak? Am ᅇneᅇaᅇ ᅇep yek, keyepm yayaᅇ mimipiᅇ mamabep.

²⁶ Ma in nup kan butnaᅇ tususuyelen isikᅇaᅇ bukapi ᅇep ku mamip ya in kwilekiyet tu meu ma sâk melakanduyet yayaᅇ penāᅇ mamip?

²⁷ Âpme in tep belaalik msalen wein ke indigit. Ekᅇneᅇaᅇ ilinaᅇgat saᅇgum melakanduᅇin ku maweyaᅇip ma mulup ku mamip. Yaᅇgut keyet yaᅇaᅇ neᅇ ingat diindoma nâit. Solomon ek mânep milawatnaᅇ temaᅇmak miak miakᅇaᅇ dolakᅇaᅇ yaᅇgut tep belaaligat katnaᅇ ego egoᅇaᅇmak keyet kataᅇ Solomonāᅇ ku miage. ²⁸ Âpme Kawawaᅇaᅇ didik ekᅇneᅇ ikᅇaᅇ kwapme mamiakindein yaᅇgut kan belantik tati sakwep memuᅇ beme tep mambumannzin. Âpme Kawawaᅇaᅇ in saᅇgum melakandu ᅇep ku maindaingapm in yayaᅇ mamip? In nâmkᅇpeᅇeᅇinpiᅇ, ma? ²⁹ Keyepm in nânâ mulup, ‘Tu

meu kwileki nsenup?’ Keyet nâmti yayaŋ mimipiŋ. ³⁰Ke am Kawawaŋ ku nâmkijpeip ekjenanŋ nânânjin keyet maketalasip. Keyaŋgut Biwin kululuŋen egaŋ in kwitnaŋ kwitnaŋ ekjen keyet olalip ke ɲep nâmindein. ³¹Keyepmti in naman keŋin sekjin ketalasime Kawawaŋgalen zemâtâtât katnaŋ mama kandaŋan tabep ma Kawawaŋgalen zetnaŋ kandaŋan mepmeŋgut keyet palaŋanen tu meu saŋgum melakandu indawe.”

**Mama mimien kwitnaŋ kwitnaŋ
dolakŋaŋ ondek bembeyelen**

(Matiyu 6:19-21)

³²Zisasiyaŋ zet ewe kapigok tustum diindoye, “Nâmkijpepemak manje isikŋaŋ, in Biwin kululuŋengatnaŋ egalen zemâtâtâtgat katnaŋ mama ke ikŋaŋmak damuŋ mbep keyepm kingagapiŋ mambep. ³³Ma in milom bilombiŋin taindain ke beme amnaŋ kwitime mânep ke timti am kwiyaŋ olalip ekjen indawep. Ma in kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ keboŋ mammambep beme keyaŋ Kawawaŋaŋ oloŋen mpewep. Mama mimi dolakŋaŋ keyet dopmaŋ ikŋaŋ kululuŋen gwaen indame kambu titi an ekjenanŋ ku tiwep ma kwawaŋ ku nimbe. ³⁴In kwitnaŋ ɲengat keŋin penaŋ maindembein beme ingat keŋin sekjin nâmanaŋin peme keyet palen mamepmatim tazin.”

**In Amobotnaŋgat
damuŋ weyaŋ tabep**

(Matiyu 24:37–25:30)

³⁵Zisasiyaŋ zet kekok zemti ewe kapigok tustumti diindoye, “In saŋgumin zamti melakanduŋin munduŋti lam koŋti peme tazime kwitnaŋ kwitnaŋ weyaŋ mulup mme delaŋ zeme Amobotnaŋgat damuŋ tabep ³⁶sakam kekok amobotnaŋinaŋ awembiŋ bembeyelen mundumengatnaŋ gilik

zem kobe kan keyet mulup amŋane ekjenanŋ egat damuŋ mti weyaŋ mulup mbep. Kan egaŋ kobeen kwizet kume mulup amŋane ekjenanŋ sekekek sakwep kwaseleme keŋan mowebe. ³⁷Kan keyet mulup amŋane ekjenanŋ ikŋaŋ zemindeme kataŋ mâti meluk wewepiŋ egat damuŋ kaik tapmambep kogok tapmti ilinaŋgat oloŋen penaŋ mbep. Neŋ diindoma nâit, amobotnaŋ keyaŋ saŋgum melakanduŋaŋ gulum yaloŋti ɲen tim miakti ekjengat zemindeme meu niniyelen munduman totapme egaŋ meu seŋti indawe. ³⁸Âpme amobotnaŋinaŋ tambusutnaŋ ma msasayen koindikme mulup amŋane ekjenanŋ meluk wewepiŋ tapmambep beme ilinaŋgat kekok mbep keyet oloŋen mbep. ³⁹Yaŋgut in nâmâtâliti. Mka toŋaŋaŋ kambu titiyaŋ kan zukŋan kobe ke nânak beme egaŋ mkaŋaŋ ekdamuŋ mme kambu titiyaŋ mkaŋaŋ kwaselemti kambu ku tinak. ⁴⁰In sakam kekok weyaŋ mulup mtabep enenogat Angat Nemuŋaŋ nen in kan ku nâme neŋ memendepmak kobap.”

⁴¹Zisasiyaŋ zet kekok zeme Pitayaŋ kapigok yaŋkwesiye, “Amobotnaŋ, geŋ bemzenze zet zenagen ke ningat etaŋ ma am sambe kapiyet temakwep nâmti zenak?” ⁴²Pitayaŋ kekok zeme Amobotnaŋaŋ zeye, “Neŋ bemzenze zet ɲen an damuŋ nânânjaŋ temangat zesowap ke kapigok, an ɲen amobotnaŋaŋgalen mkaŋaŋ ekdamuŋ mti mulup amŋane meu indandayelen kan ke amobotnaŋ ikŋaŋ ombempeye kan keyet maindamtan. ⁴³Kegok tapmnepepe amobotnaŋ keyaŋ gilik zem kobeen an mulup mamtan keyelen mulupmaŋ koekme dolakŋaŋ beme an damuŋ keyaŋ oloŋen penaŋ mpemti tosaŋaŋ temaŋ sawe. ⁴⁴Neŋ diindoma nâit, amobotnaŋaŋ mulup damuŋaŋ ke kwitnaŋ kwitnaŋ sambe amobotnaŋ ikŋaŋgalen ekdamuŋ mimiyele

zempewe. ⁴⁵Yanggut an damuŋ keyaŋ iŋkaŋ kapigok zenak, ‘Amobotnaŋ sakwep ku kobe,’ kekok zemti mulup animbi ndomti meu ma tu kaliŋaŋ nimti keŋaŋ yuŋgu yuŋgu kwadak. ⁴⁶Kekok sokbeme kan ŋengat an damuŋ keyaŋ amobotnaŋaŋaŋ kobeen ke ku nâmatâge. Amobotnaŋaŋaŋ koekti an damuŋ ke sindiwaŋ omba penaŋ witikdak enenogat amobotnaŋaŋ mulup zet saye keyet kataŋ ku mge. Keyepmti wati met am bekanaj mimi ekŋengalen mundum bekananen ke peme ilinsakwep tabep.

⁴⁷Âpme an damuŋ keyaŋ amobotnaŋgalen nânâŋaŋ nâmatâge yanggut egaŋ weyeyaŋ mulup ku mti esemterŋ penaŋ ku mâpme amobotnaŋaŋaŋ koekti sindiwaŋ omba penaŋ witikbe. ⁴⁸Yanggut an damuŋ ŋen mulup amobotnaŋgalen nânâŋaŋ mulup sakam zigok mimiye-len ke ku nâmatâti egaŋ mulup mme bekanaj bewe ya amobotnaŋaŋaŋ koekbeen omba penaŋ ku witikbe. An ŋen ek mânep milawatnaŋ ma nânâŋaŋ omba talasim sasaŋaŋ beme egaŋ penaŋaŋ ombaegak aikme ŋep bewe ma mulupmaŋ kokak windembeŋ mbe.”

Zisasiyaŋ am manŋe kalaŋindewe

(*Matiyu 10:34-36*)

⁴⁹Zisasiyaŋ zet ewe kapigok tustum zeye, “Neŋ msalen am ingalen nâmk-ŋpepe mkatikŋaŋ bembeyelen koban. Ma ingalen nâmkŋpepe iŋkaŋ ke mma temaŋ bemti teziŋ keboŋ omba penaŋ ziwe. ⁵⁰Âpme neŋ nukŋaŋ temaŋ ma sindem omba penaŋ tiwap keyet nâmnukŋaŋ palen mmeti tima delaŋ zewe. ⁵¹In nâgâegaŋ an kasa kume to-togalen koge ke manâip, ma? Yek, neŋ keyet penaŋ zema nâit, neŋ am kalalaŋgalen koban. ⁵²Kan kapiyet yaŋbemti am mka kweggat makukuŋin 5 ya kalaŋti an tugaŋ nembet ma an zulaŋ nembet nembet tati kasa kasa

mbeŋ. ⁵³Sakam kekok biwineyaŋ nemuŋine ekŋenmak kasa kasa mbeŋ. Ma naniŋaŋ apmaŋgat mamaŋmak naniŋaŋ nemuŋaŋgat imbiŋaŋmak kasa kasa mbe. Âe yaŋaŋ kapigogat, ekŋenmagen notnaŋaŋ nâgât nâmkŋpeme notnaŋaŋ ku nâmkŋpewep keyepm set sakam kekok sokbewe.”

Kulekiki tasokbein keyet yaŋaŋ ku nâmatâbien

(*Matiyu 16:2-3*)

⁵⁴Âpme Zisasiyaŋ am manŋe temaŋ ekŋengat kapigok diindoye, “In kasup towewetnaset zanza sop kume in sakwep penaŋ, ‘Map tosâpm,’ manzeip. In kekok zeme penaŋ masokbein. ⁵⁵Ma tâgâyaŋ baeset keyetnaŋ kwapme beme in, ‘Kasup tasâpm,’ manzeip. In kekok zeme penaŋ masokbein. ⁵⁶In an zet nambalam zutmak zenze! In kululuŋ ma msat egegalen sakamaŋ ekti eknâm mamip keyaŋgut kwitnaŋ kwitnaŋ alak tasokbein kapiyelen yaŋaŋ ku maeknâmatâlip.”

⁵⁷Zisasiyaŋ zet ewe kapigok tustum zeye, “Neŋ nâyawen inmagen zet weyayaŋaŋ set katnaŋ kapiyaŋ ku tazin. ⁵⁸Ke kapigok weyaŋ bep, inmagatnaŋ an ŋen zet muluwen aik mebep beme ewe zet mulup mimi mkaen mebepiŋ tati igalen mânepgalen zet ke weyaŋbalup. Mneti geŋ zet nânâ an ekmagen gaik mepme egaŋ an dakutum ekŋengat belinan geme an dakutum ekŋenaŋ mka katikŋaŋ kekgewep. ⁵⁹Neŋ zema nâmbak, geŋ mka katikŋaŋ towewepiŋ ewe belakŋaŋ tati mânep dopmaŋ sambe indamane delaŋ zewe mneti mka katikŋaŋ kwesiŋ kwesiŋ mamayelen gewepgat.”

Am keŋin ku gilik zewep ekŋen bam walebep

13 Zisasiyaŋ zet kekok zemdelaŋ zeme kan keyet am notnaŋ

Pailelan zemindeme Galili am notnaŋ Kawawaŋgat sâpe sâpe tabumambien Pailletgalen kasa kuku an ekŋenaŋ indome gakiwien keyelen zezapat Zisasiyet msawien. ²Kegok zeme Zisasiyaŋ ekŋengat zeye, “Galili am ekŋen set katnaŋ kegok mme indowien ekŋen keyelen yominaŋ mkawaŋ benen Galili am notnaŋ yomin sebemindeip, ma? ³Yek penaŋ! Neŋ zema nâit, in yomengatnaŋ ku gilik zewep beme ekŋenaŋ gakiwien in sakam kegok gakiwep.” ⁴Kegok zeme Zisasiyaŋ zet ewe tusumti kapigok zeye, “Am 18 Siloam mkaengatnaŋ ekŋen keyaŋ mka teepmaŋ kandaŋan tapme mka keyaŋ etumti indakwatame gakiwien. In nâiwen keyaŋ mkawaŋ beinen ekŋengalen bekananŋ mimiŋinaŋ Zelusalem am sambe ekŋengalen bekananŋ mimiŋin sebemindein, ma? ⁵Yek penaŋ! Neŋ zema nâit, in yomengatnaŋ ku gilik zewep beme in sambe sakam ekŋenaŋ gakiwienok in gakime delaŋ zewe.”

**Tep kwitnaŋ pik katnaŋ elilikpiŋ
mamm keyelen bemzenze zet**

(Aizaya 5:1-7; Matiyu 21:18-20)

⁶Âpme Zisasiyaŋ bemzenze zet kapigok diindoye, “An ŋenaŋ tep pik wain mulupmanen ondempye. Ya egaŋ tep pik katnaŋgat meegeyaŋ penaŋepiŋ beye. ⁷Keyepmti egaŋ mulup angat kapigok zeye, ‘Nânik, neŋ nup kan tuk pi tep pik katnaŋgat tepmanen mekoti ekbanaŋ ŋen ku elige. Keyepmti geŋ aŋpemane melak enenogat tep kapiyaŋ msat kelakŋaŋ saik mamm.’ ⁸Kegok zeme mulup an keyaŋ kapigok zeye, ‘Damuŋ, nup kan kwep ŋen pemane belak tapme neŋ tep yaŋan msat tokwat utumti sakokolok tipmaŋ timatopme omguluk gilik mti ekbap. ⁹Kegok mma katnaŋ elikzin ma ze ekbap. Elikbe

beme dolakŋaŋ penaŋ. Âk yek bewe beme neŋ ŋep aŋbap.”

**Zisasiyaŋ imbi wesin ŋen Sabat
tagoŋgo kanen weyaŋpeye**

¹⁰Âpme Sabat tagoŋgo kan ŋengat Zisasiyaŋ sesewat mkaen am Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zemzikat indaye. ¹¹Kegok tapmme imbi ŋen keŋan ke tage ek we bekananŋmak. We bekananŋ keyaŋ nup kan 18 ekmak mamkwapme egaŋ zawat mkwage. Ma bisetnaŋaŋ kusum topme egaŋ dendaŋ esemteŋ ku matatagalen. ¹²Kogok mame Zisasiyaŋ imbi ke ekti kwizet kume kopme egaŋ egat kapigok dunduye, “Imbi, geŋ zawadi mâlap!” ¹³Kegok zemti egaŋ betnaŋaŋ imbi keyet bisetnaŋ atame keyegak bisetnaŋaŋ esemteŋ beme imbi keyaŋ Kawawaŋgat sesewage.

¹⁴Kegok sokbeme sesewat mkaengalen amobotnaŋaŋ Zisasiyaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ ke Sabat tagoŋgo kangat mge keyepm egaŋ ŋenzinziŋ mge. Mmambe egaŋ am sambe tapmambien ekŋengat kapigok diindoye, “Kasup mulup 6 keyet mulup mamambep keyepmti kan ekŋen keyet koti am weyaŋindende mulup mamambep wa Sabat tagoŋgo kangat yek!”

¹⁵Egaŋ kegok zeme Amobotnaŋaŋ egalen zetnaŋ nembet gilik zeye, “In an zet nambalam zut zenze! In Sabat tagoŋgo kangat makau apmaŋin ma donkiŋin tegen kwalet indemti mkaŋinangatnaŋ indatimti tu meu indaipgalen mundumen meti tu meu indame manip.”

¹⁶Kegok zemti zeye, “Imbi kapi Abal-aamgalen alikŋaŋ ya we bekananŋaŋ ekmak nup kan 18 mkipmaŋ penaŋ bemtage. Ya ek ŋep Sadanŋgalen winde Sabat tagoŋgo kanen ŋep mâpepeyelen.”

¹⁷Egalen zet dopmaŋaŋ kasaŋane ekŋen mme sakambuk penaŋ tiwien. Keyegak am sambe tabien ekŋenaŋ menok sokbeye ke ekti oloŋen penaŋ mbien.

Mastat katnaŋ keyelen bemzenze zet

(*Matiyu 13:31-32; Mak 4:30-32*)

¹⁸ Âpme Zisasiyaŋ bemzenze zet ñen kapigok zemti diindoye, “Kawawaŋgalen zemâtâtât katnaŋmamayet yaŋaŋ ke mastat katnaŋ keboŋ. Ma neŋ mastat katnaŋ keyet palen bemzema nâseip. ¹⁹ Ke sepemaŋ mastat tep katnaŋ isikŋaŋ penaŋ amnaŋ mti muluwen on-deme kwati tep temaŋ sinaŋ betnaŋaŋ mme age ekñenaŋ mkaŋin tep betnaŋ dukŋan walabien keyet sakam.”^{§§}

Yis keyelen bemzenze zet

(*Matiyu 13:33*)

²⁰ Kegok zemti ewe kapigok tusum zeye, “Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katanen mama ke yis keboŋ. Ma neŋ yis keyet palen bemzema nâseip. ²¹ Ke yis plawa melesenaŋ isikŋaŋ bugan imbi ñenaŋ plawa omba kemak lelime keŋan kaindeyegak tasemem kwatneti temaŋ sosok makwazin keboŋ.*

Setokwakwat isikŋaŋ

(*Matiyu 7:13-14, 21-23*)

²² Zisasiyaŋ Zelusalem mka temanen mebegalen meti mka ñande isikŋaŋ ma mka ñande temaŋ keyelen am Kawawaŋgalen zezapat dolakŋaŋ zemzikat indaye. ²³ Kegok tapmepme an ñenaŋ egat kapigok yaŋkwesiye, “Amobotnaŋ, geŋ zigok nânik, am kwep kwewaŋ mama kanzizit tiwep ma?”

Kegok zeme Zisasiyaŋ am sambeyet diindoye, ²⁴⁻²⁵ “In setokwakwat isikŋaŋ mama kanzizit titiyelen keyet keŋan

mobogalen mulup winderŋaŋbeŋ mbep. In kekok ku mbep beme mka toŋaŋaŋ wati sekekindewe. Neŋ diindoma nâit, am sambe keŋan ke mobogalen mbep keyaŋgut ñep ku mobep. Kegok sokbeme in zupman tati mka toŋaŋgat kwizet kumti zewep, ‘Amobotnaŋ, set kwaseleman kwatne!’ zewewaŋ egaŋ zewe, ‘In deyetnaŋ kolip? Neŋ ingat ku nâmindeyap!’

²⁶ Egaŋ kekok zeme in egalen zet dopmaŋ kapigok gilik zewep, ‘Nin tu meu geŋmak ningalen mkaen nim-benn ma geŋ ningalen mka temanen Kawawaŋgalen zezapat dolakŋaŋ mzikat ndawanan.’

²⁷ In kekok zeme egaŋ ewe zewe, ‘In deyetnaŋ kolip ke neŋ ku nâmindeyap. In am mama mimi bekaŋaŋ mamipgat in sebeit!’ ²⁸ Kegok sokbeme in kulu-luŋen Kawawaŋgalen mundumen Abal-aam ma Aisak ma Zekop ma golaŋ zenze an dolakŋaŋ ekñen indikme Kawawaŋaŋ zemindeme in zupman tati sindemgat si zemsu zemsu mti zelin aŋgalikbep! ²⁹ Âpme am sambe kasup kwakwatnaset ma towewetnaset ma baeset ma gwaeset nâmkĩŋpepeŋinmagaŋ keŋan mowebep. Ekñen keyaŋ Kawawaŋgalen mundumen totati Kawawaŋ ikŋaŋmak tu meu nimwiyaŋbep. ³⁰ Mme am ñen kwitnaŋpiŋ tototnaŋ mamti Kawawaŋgat manâmkĩŋpein egaŋ bamgat Kawawaŋgat zikatnan kwitnaŋmak bewe. Ma am ñenaŋ kwitnaŋ mmoti winderŋaŋmak mamti Kawawaŋgat ku nâmkĩŋpein egaŋ bamgat Kawawaŋgat zikatnan kwitnaŋpiŋ bewe.”

§§**13:19** Zet kapiyet yaŋaŋ kapigok: Kawawaŋgalen zezapat dolakŋaŋaŋ am sepem igak igak msat sambemagen mekopme am ekñen keyaŋ mme nâmkĩŋpepeŋinmak tabep.

***13:21** Bemzenze zut ekñetgat yaŋaŋit kwep eget kwitnaŋ kwitnaŋ isikŋaŋ penaŋ yaŋgut muluwit mamuluwen winderŋinbeŋ penaŋ. Keyet kataŋ Kawawaŋgalen zemâtâtâtgat katnaŋ mama ke An kwepmagen yaŋbein keyaŋ palakŋaŋ bemti am sambemagen mekobe.

Zisasiyanj Zelusalem amgat kembej mge

(*Matiyu 23:37-39; Luk 19:41-44*)

³¹ Âpme kan keyegak Palisi an notnaņ Zisasmagen koti zewien, “Wae, amobotnaņ Elolaņ gosâgât zepgapm geņ kapi pemti mesenik.”

³² Ekņenaņ kekok zeme Zisasiyanj diindoye, “In tam kukņanbeņ keyet kapigok met dunduseip, ‘Neņ alak ma saņenen we bekananĭ ammagen zemindewap ma am weyanjindewap. Ya âgânen mulupm mdelaņ zemti mebap.’ ³³ Egaņ zet kekok zemdelaņ zemti am tabien ekņengat kapigok diindoye, ‘Neņ alak ma saņen ma âgânen Zelusalem mka teman mebap.’ Golaņ zenze an ñen msat belakņan kume gakikiyelen ke ñep yek. Ek Zelusalem etaņ mepme kume gakikiyelen.

³⁴ O Zelusalem am, in golaņ zenze an ekņen maindome gakip. Ma in Kawawaņgalen zet busup an indeme makolip ke nanzaņan maindome gakip. Kan sambe neņ betnnaņ in Zelusalem am sambe indabembululuņgalen manâyap sakam sakokolok mamaņan nemaņane time pâpmaņ kandaņan maņge mambe-mindein kekok. ³⁵ Keyepmti neņ zema nâit, ingalen sesewat mka temaņ ke Kawawaņan katipeme ilinangat belinan tapmosâpm. Âpme neņ diindowi, Zelusalem am, in neņ ewe ku nikkbep ya maneti kan delaņ zenzeen keyet in kapigok zewep,

‘Kawawaņan Nemaņan ombempeme kozin keyet nin oloņen penaņ mnup.’ (*Sam 118:26*)

Kegok zemaņgut neņ kobap.”

Zisasiyanj an zawatnaņmak weyaņpeye

14 Âpme Sabat tagoņgo kanen ñengat Zisasiyanj Palisi amobotnaņ ñengalen mkaen moti tu meu nim-

bien. Kegok mme Palisi notnaņanĭ Zisasiyet zikat giņgiņ tapmmambien. ² Kegok tapmme an setnaņ betnaņ sememaņanĭ ñenaņ Zisasmagen kopme ³ egaņ ekti zii zet zikat indanda an ma Palisi an ekņengat kapigok indayaņkwesiye, “In zigok nâip, ningalen zii zelaņ am Sabat tagoņgo kanen ñep weyaņindendeyelen ma yek?” ⁴ Kegok indayaņkwesime ekņenaņ zetpiņ diliņ zemtabien. Kegok sokbeme Zisasiyanj an ke betnaņanĭ atamweyaņti zempeme mege. ⁵ Kegok mti egaņ ekņengat indayaņkwesiye, “Inmagengatnaņ an ñengat nemaņanĭ mene ma makau apmaņanĭ pusak teepmaņ penaņ keņan baenen tuyaņ tatatnaņ keyet keņan Sabat tagoņgo kangat towedak beme zigok mnak? Egaņ nemaņanĭ mene ma makauņanĭ ke keyegak mandame kwadak, ma yek?”

⁶ Egaņ kekok zeme ekņenaņ ke nâmti sakambuk mtati zet dopmaņ gilik zenezepiņ diliņ zemtabien.

Am ñenaņ ikņangat sekaņanĭ mtoti mamayelen

⁷ Tapme meu niniyelen mundumen tati Zisasiyanj indikme am notnaņ zemindamandawien ekņen keyaņ koti mundum amobotnaņgalen ombempewienen totabien. Kegok sokbeme Zisasiyanj ekti bemzenze zet ñen kapigok diindoye, ⁸ “An ñenaņ geņ awembiņ bembeyelen tu meu niniyelen zengamandanak beme geņ meti amobotnaņgalen mundumen sokņan an imbi wawagalen tadak ekmak ñep ku totabek, mneti mundum egat ganzenan ke amobotnaņ geņ sebem gein ñengat ombem penak. ⁹ An imbi wawagalen keyaņ geņmak an ñenmak idamandanak ya egaņ geņmagen koti zenak, ‘Notn, geņ mundum totadigen kapi an ñen kapiyet ombempewe keyepm geņ watati ek pemane totalak.’ Kegok zeme geņ sakambuk penaņ mti bam baenen

metabek. ¹⁰Ma naman geŋ an imbi wawagalen keyaŋ zengamandame geŋ meti mundum bam baen totabanik. Geŋ kekok mmane an geŋ ganzemandawe keyaŋ kot gikti zewe, 'Notn, geŋ koti mundum nenmak sokŋan kukŋaŋgat gwaen totat.' Kekok zeme mebanik keyaŋ mkawaŋ benen geŋ mobotnaŋ am sambeyet zikalinan kwabanik. ¹¹Am ŋenaŋ ikŋaŋgat sekŋaŋ tapmozin bewe Kawawaŋaŋ an ke mtopewe âk am ŋenaŋ ikŋaŋgat sekŋaŋ tapmozin beme Kawawaŋaŋ an ke mmopewe."

¹²Kekok zemti Zisasiyaŋ Palisi an ek zemandaye egat kapigok dunduye, "Kan ŋengat meundi dolakŋaŋ ŋen bumti nodi ma gitanggat nodi penaŋ ma gitanggat sip butnaŋ ma an mkaŋandaŋit kwep ŋen mânep milawatnaŋmak ekŋen ke ku zem indamandawanik enenogat geŋ meu zem indamandamti tu meu indawanik keyepm ekŋenaŋ dopmaŋ zengamandamti gawep. Geŋ sakam kekok mnik beme dopmaŋ dilak ke tatinik. ¹³Âpme naman tu meundi bumuluŋti am toweweaŋ ma am setnaŋ betnaŋ seleuuaŋ ma am wesij ma am zikat beŋ ekŋen ke zemindamandawanik. ¹⁴Geŋ kekok mbanigen Kawawaŋaŋ gâgât nâme dolakŋaŋ penaŋ bewe enenogat ekŋenaŋ gâlen tu meu dopmaŋ ŋep ku mutuwep. Kan am teŋ ekŋenaŋ sumengatnaŋ wabep kan keyet Kawawaŋaŋ dopmaŋ mutumgawe."

**An ŋenaŋ tu meu niniyelen
am zemindamandaye
keyelen bemzenze zet**

(Matiyu 22:1-14)

¹⁵Âpme an ŋen Zisas ekmak tu meu tatnmambien egaŋ Zisasiyaŋ zet zeye ke nâmti kapigok zeye, "Am Kawawaŋ mundum maekdamuŋ mnen kululuŋen ke ondekti ekmak tu meu

temaŋ nimwiaŋbep am ekŋen keyaŋ oloŋen penaŋ mbep."

¹⁶Egaŋ kekok zeme Zisasiyaŋ dunduye, "An ŋenaŋ tu meu temaŋ bum ondekti am sambe zemindamandaye. ¹⁷Kan tu meu temaŋ bumuluŋgalen kwapme egaŋ mulup anaŋ zempeme am notnaŋ zemindamandawien ke zeme kokogalen kapigok zempeye. Geŋ meti kapigok zeseni, 'Kwitnaŋ kwitnaŋ sambe weyeyaŋ mulup mme delaŋ zepgat in kolit.' ¹⁸Mulup an keyaŋ meti ekŋengat kekok zeme ekŋenaŋ zapat ke nâmti yaŋbemti zet tinjo yaloŋ yaloŋ zet zewien.

An kukŋaŋgat egaŋ kapigok zeye, 'Neŋ msat butnaŋ ŋen kwitiman ya ke meti eksâbap. Keyepm nâmnemane neŋ ŋep ku kosap.'

¹⁹Ma an ŋenaŋ ewe kekokak zeye, 'Neŋ makau apmaŋ 10 kwitiman ya alak ekŋen ke mulup indandayelen m ek m ek mimiyelen weyayaŋ mulup miyap. Keyepm nâmnemane neŋ ŋep ku kosap.'

²⁰An ŋenaŋ ewe sakam kekokak zeye, 'Neŋ alakŋati imbi wapman ya yaŋaŋ keyepmti neŋ ŋep ku kosap.' ²¹Kekok zemâpme mulup an keyaŋ zet sambe ke timti met an damuaŋ dunduye.

Kekok zeme amobotnaŋaŋ ŋenzinŋ penaŋ mti mulup anaŋgat kapigok dunduye, 'Geŋ sakwep penaŋ mka ŋande temangalen set isisikŋanen ma set temanen meti ekmane am toweweaŋ ma am sebelin seleuuaŋ ma am selin wesij ma am zikalin beŋaŋ indatimane nâlen mkaen koseip.'

²²Kekok zeme mulup anaŋ meti egaŋ zeyenok mme delaŋ zeme koti zeye, 'Amobotnaŋ, neŋ geŋ zemnenaknok mma delaŋ zep keyaŋgut mka keŋan anaŋ ewe ku gak zep.'

²³Kekok zeme amobotnaŋaŋ mulup anaŋgat zeye, 'Geŋ mka ŋande temaŋ ke pemti set temanen ma isikŋanen meti ekmane amnaŋ wiaŋme indatimane nâlen

mkaen koti gak zeseip.’²⁴ Kegok zemti ewe kapigok tusum zeye, ‘Nej in nâlen mkaen kolip ingat zema nâit, am ekñen kukñañgat zem indamandama ekñenañ ku kobien ekñen keyañ nâlen tu meu tikñañ ku nim nâwep, yek penañ.’”

**Zisas mâbâgalen mama mimi
sewakñañ penañ yek**

(Matiyu 10:37-39)

²⁵ Âpme Zisasiyañ Palisi an keyelen mka keñangatanñ zupman toti mepme am mañge temañañ ekmak mebien. Ke kopme egañ gilik zem indikti diindoye,²⁶ “An ñenañ neñ napmâti nâgât nemban kwasât nâwe beme keñañañ nâgât omba penañ gogot mti mambipmañ ma imbiñañ ma nemunambañane ma ikñañgat ip notnane sip kwep ma ikñañgat nâme tobe. Âk egañ kegok ku mbe beme egañ nâgât nemban ku tabe.²⁷ Ma naman an ñenañ nâgât nemban tasât nâwe beme egañ neñ napmâti ikñañgat nukñañañ pumti egañ gakikiyelen weyeyañ mulup mbe enenogat egañ nâgât manâmk-iñpein.”²⁸ Kegok zemti zeye, “An inmagangatnañ ñenañ mka teepmañ amnañ tati an kasayet dombembeyet wasât nânak beme egañ, ‘Mânep zigok time mebe?’ ma ‘Kwitnañ kwitnañ zibon kwitiwap?’ ke nâmâtâti kwitimi mka ke ñep walapme delañ zenak.²⁹ Âpme an keyañ kegok ke ku mnak beme mka teepmañ ke walat delañ zenzepiñ mka ke timbilange etañ mpeme tatak. Egañ kegok mpeme am notnañañ mka ke ekti egat zet mtopen zet zemti ek yeñti kapigok zewiek,³⁰ ‘An kapi mkañañ yañbeye ya egañ ewe ku mdelañ zein!’³¹ Sepem kegogak amobotnañ ñen kasa kuku anañ ten tausen (10,000) etañ ya egañ amobotnañ ñengalen kasa kuku anañ twenti tausen (20,000) ekñenmak auuyelen nânak beme egañ weyañ nâmâtâti amobotnañ ñen keyelen windeñañ kume toto-

galen ma yek keyelen nâmbiliwetnak.³² Kegok sokbeme egañ otnânañañ ñep ku auuyelen benak enenogat amobotnañ ñen keyelen kasa kukuñane windenibeñ penañ. Keyepm egañ an notnañ indeme sabenañ keyegak tapme amobotnañ ke meaikti ku auuyelen yañkwesimti egañ milawat kwilekiyet nâmtikñañ min keyet yañkwesiwiek.³³ Sakam kegogak am ñenañ nâgât nemban ma neñ napmâsât nâwe beme egañ kwitnañ kwitnañ sambe bankumpewe.”

**In am ekjengalen dalañ
keboñ bemti tabep**

(Matiyu 5:13; Mak 9:50)

³⁴ Âpme Zisasiyañ zet ewe kapigok tusum zeye, “Dalañ ek dolakñañ ma tikñañ penañ. Âk dalañañ tikñañ delañ zenak beme nin tikñañ ke mulupmañ mti ñep ku aikbenek.³⁵ Dalañ sakamañ keboñ keyañ muluwen sikokok ma meu ñep ku mukulem mme dolakñañ kwakwagalen keyepm belak peme mebegalen. An ñen zet nânâyelen tikñañañ tazinañ zet kapi ñep opeimti nâsem.”

**Sipsip galañ zenzengalenañ
bemzenze zet**

(Matiyu 18:12-14)

15 Âpme kan ñengat an mânep takis titi ma am yomtoñ ekñenañ Zisasmagen sokñañ egalen zet nâsâgât kobien.² Kegok sokbeme Palisi ma zii zet zikat indanda an notnañ yañbemti sekañañ zet zemti kapigok zewien, “An kapi a yomtoñ ekñenmak notn notn mti meu mka kwep manip!”³ Ekñenañ kegok zeme Zisasiyañ bemzenze zet ñen kapigok diindoye,

⁴ “An inmagangatnañ ñen sipsipmañ 100 tasanak ya kwep ñen galañ zenak beme egañ zigok penañ mnak? Kegok sokbenak beme egañ sipsip 99 ekñen meuñin maniniñanen munduman indeme tapme egañ kwep keyet timat met-

neti aikdak. ⁵Egañ aikdagen kan keyet oloñen penañ mti ñandenjan oletetep peme weme ⁶mkañan pum kotnak. Kegok mti egañ notnane ma am egalen mkamagen sokñan talip ekñengat zeme koondakme diindonak, ‘Neñ sipsipm galañ zeme timalawañ aikti oloñen penañ miyap keyepm koondakme tu meu bumuluñti nne!’ ⁷Zisasiyañ kegok zemti ewe kapigok tusum zeye, ‘Neñ in zema nâit, sakam kegogak msalengalen an yomtoñ ñenañ yomengatanñ keñañ gilik zemti neñmagen matusunen kululuñen ekñenañ oloñen penañ mamip. Kegok sokbeme am 99 ekñenañ yominangatnañ ku gilik zeip ekñengat manâiwen ekñen an kwetetepmañ penañ.’

Mânep galañ zenzeñangalen bemzenze zet

⁸Kegok zemti ewe tusum zeye, ‘Imbi ñen tambu kwep tu meu kwitim niniyelen silwa mânep kanziyañ 5 tasanak ya ñen galañ zenzeñan benagen egañ zigok mnak? Egañ lamañ koñti mka keñañ kaputi weyañ timat metneti mânepmañ ke aik mti ⁹kan keyet oloñen penañ mti notnane ma am egalen mkamagen sokñan talip ekñengat zeme koondakme diindonak, ‘Ekñen, mânepm galañ zeme matimalawañ aikti oloñen penañ miyap keyepm koondakme tu meu bumuluñti nne!’ ¹⁰Neñ diindoma nâit, sakam kegogak Kawawañgalen enselñane kululuñen ekñenañ a yomtoñ ñenañ mama mimiyañ bekañañ bankumpemti neñmagen matusunen ensel ekñenañ oloñen penañ mamip.’

Anemba zomolim ñenañ mambipmañ idemege keyelen bemzenze zet

¹¹Kegok zemdelañ zemti ewe kapigok tusum zeye, ‘An ñen nemuñane zomolim melezut matapmambuk. ¹²Ya nemuñan muñañ bipmañmagen koti kapigok zenak, ‘Bien, msat ma milom

bilombi bam nanayelen nâwanan ke ilak alak kapi na!’ Kegok zeme biwidañ msat ma milom bilombi kalañti nemulatnene idaye. ¹³Kegok sokbeme kasup mulup mimi notnañ delañ zeme nemuñan muñañ msat ma milom bilombiñañ beme amnañ kwitime egañ msat ke pemti mânepmañ timti pem ñen beñañ penañ mege. Ke mepmamti mânepmañ sambe mama mimi bekananen time mepme delañ zeye. ¹⁴Kan mânepmañañ delañ zeyeen meuyet kambenñ temañ msat katarñ sokbeye. Kegok sokbeme ek kwitnañ ñen ku tasaye. ¹⁵Keyepm egañ met an msat keyelen an ñengalen mulup mge. Âpme an keyañ peme met egalen bo mkaen bo damuñ mge. ¹⁶Egañ meuyet penañ gakisât mti boyelen meuñan ke niniyelen nâye yangut bo damuñ keyañ ku nâmpeme niñge. ¹⁷Kegok sokbeme kan egañ nânâ dolakñañ aigeen ikñañgat kapigok zeye, ‘Bipmañgalen mulup am sambe meu maniwiñañip ya neñ pi tati meuyet gakisowap! ¹⁸Keyepm neñ wati bipmmagen meti kapigok zewap, ‘Bien, neñ Kawawañgat zikatnan ma gâgât zikadan yom mban. ¹⁹Ya ‘Geñ nâgât nemun,’ ñep ewe ku zenzeyelen. Geñ nemane gâgât mulup andi etañ tabi.’ ²⁰Kegok nâmti wati bipmañmagen mege.

Egañ ewe bipmañgalen mkaen mebepiñ beñañ tapmepme bipmañañ ekti keñañañ nemuñangat kemberñ penañ nâmti winde bem meti nemuñan kot ambeti zem oloñen mpemti egañ gilik ze koge keyelen oloñen penañ mge. ²¹Kegok mti nemuñanañ bipmañgat zeye, ‘Bien, neñ Kawawañgat zikatnan ma gâgât zikadan yom mban. ‘Geñ nâgât nemun,’ zenzeyelen ñep yek.’ ²²⁻²⁴Nemuñanañ kegok zeme bipmañañ mulup an sambeyet kwizet kume kopme diindoye, ‘An ekñen, nemun kapi neñ nemti mepmame wa gakiye

zem mban yaŋgulak alak pi ninmak alik tazin keyepm in sakwep penaŋ met kâlâp teepmaŋ dolakŋaŋ penaŋ ke mkoti munduŋpeit ma besaŋ isikŋaŋ mkoti betnaŋ dukŋanen wepeit ma set mundunduŋ mkoti setnanen munduŋpeme tapme makau nembraŋaŋ gandenajaŋ mepmti kume gakime tu meu bumuluŋti olioli temaŋ mti nsenup!’ Egaŋ kekok zemindeme zetnaŋ gawepumti tu meu weyaŋ beme nimti oliŋen mbien.

²⁵ Kegok sokbeme kan keyet nemuŋaŋ yuyaŋ muluwen tage. Ya egaŋ mulup mdelaŋ zemti mkaen kokogalen sokŋan koti nâme ekŋengalen olioli silik ma gwasim kwisak nâye. ²⁶ Egaŋ kwisak ke nâmti mulup anaŋ ŋen ekti kwizet kume kopme yaŋkwesiye, ‘Wae, an notn, da kwileki tapmip?’

²⁷ Kegok zeme mulup anaŋaŋ dunduye, ‘Muŋdi gilik zem kopme bipdaŋ makau nembraŋaŋ gandanajaŋ kumti bup enenogat muŋdaŋ kasayet belinan mobopiŋ esemteŋ tati gilik ze kolep keyepm olioli tapmip.’ ²⁸ Kegok zeme nemuŋaŋ yuyaŋ ŋenzinziŋ penaŋ mti mka keyet keŋan mobogalen ku nâmtikŋaŋ mge keyepmti bipmaŋaŋ zupman kwatoti egat keŋan mtoti mka keŋan mobogalen wekuye. ²⁹ Bipmaŋaŋ kekok zeme nemuŋaŋaŋ bipmaŋgat zeye, ‘Bien, ekbak, neŋ nup kan sambe pi mulup katikŋaŋ mulup andinok gâgât mkwabab ma neŋ gâlen zet ŋen ku makuluyap. Geŋ kwileki penaŋ mnawanan? Geŋ meme nembraŋaŋ gandenajaŋ bugan ŋen ku namane notnne ekŋenmak bumuluŋti ku nimbenn, yek penaŋ!’ ³⁰ Kegok zemti ewe zeye, ‘Ya nemundi muŋ kapiyaŋ gâlen msat ma milom bilombi beme amnaŋ kwitime mânep timeti sek kileŋ imbi indame delaŋ zeme gilik zem mkaen kolewen geŋ makau nembraŋaŋ gandenajaŋ egat kumti bunak!’

³¹ Egaŋ kekok zeme bipmaŋaŋ dunduye, ‘Ayu, nemun, geŋ neŋmak kwe-siŋ matakwadik ya nâlen kwitnaŋ kwitnaŋ sambe kapi gâlen etaŋ. ³² Nodi kapi nin ndemti mepmame wa gakiye zem mbenn yaŋgulak alak pi ninmak alik tazin keyepmti nin tu meu bumuluŋti olioli temaŋ msenup.’”

Mânep milawat damuŋ an ŋoktikŋaŋ temaŋ keyelen bemzenze zet

16 Âpme Zisasiyaŋ nembraŋane ekŋengat zet kapigok diindoye, “An mânep milawatnaŋ temaŋmak ŋen maŋge. Egaŋ an ŋen mulup damuŋ peye ya maneti am notnaŋaŋ mulup damuŋ keyaŋ mânep kambu mip kekok zemti an mulup toŋaŋmagen zem kuwien. ² Kegok zeme an mulup toŋaŋ keyaŋ mulup damuŋ ke zemandaye, ‘Geŋmagen zet nâya ke kwilekiyelen? Geŋ meti nâlen kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ke kabemane topme nen kotna enenogat geŋ nâlen mulup damuŋ ewe ku tatagalen.’ ³ Kegok zeme mulup damuŋ keyaŋ ikŋaŋgat kapigok zeye, ‘An mulup toŋaŋ muluwen zemnen ya neŋ zigok penaŋ mbap? Neŋ an pembenajaŋ msat enzuŋaŋ walalatgalen winde ku tatnain ma neŋ amgat mânepgat wekukuyet sakambuk penaŋ miyap. ⁴ Oo neŋ kwileki mbap ke alakŋati nâyap. An mulup toŋaŋ zemneme notnne sambe ekŋenaŋ nikdamuŋ mbep.’

⁵ Keyepmti am an mulup toŋaŋgalen mânep butnaŋ belak tiwien ekŋen inda zemandame egalen mkaen koondakbien. Kegok sokbeme kwep kukŋaŋgat koge keyet yaŋkwesiye, ‘Geŋ mânep amobotnaŋmagen zigok tiwanan?’

⁶ Yaŋkwesime egaŋ zeye, ‘Neŋ kelakŋaŋ tuŋaŋ nukŋaŋaŋ 800galen tiwan.’

Kegok zeme an damuŋ keyaŋ zeye, ‘Ele, kelakŋaŋ tuŋaŋ belak mbanan

keyelen papia kapi tewen bumane zime alakñaḡ kapi mti kelakñaḡ butñaḡ 400 etaḡ kumpe.’

⁷Kegok mti an damuḡ keyaḡ an ḡeḡat yaḡkwesiye, ‘Geḡ an mulup toḡaḡ-galen mānep belak zigok tiwanan?’

Kegok zeme an keyaḡ zeye, ‘Neḡ wit katñaḡ bek 400 kwep kwep nukñaḡaḡ 50 kilo kegok tiwan.’

Kegok zeme an damuḡ keyaḡ zeye, ‘Ele, wit katñaḡ belak mbanan keyelen papia kapi tewen bumane zime alakñaḡ kapi mti bek 300 etaḡ kumpe.’ ⁸Kegok mme an damuḡ keyelen an mulup toḡaḡ an damuḡ keyaḡ iḡñaḡgat kambuḡaḡ aḡgalalaḡgalen zet nāmātātān-ñaḡmak zeye keyet nāmti nāme moge. Eneḡgat am msalen Kawawaḡgat ku maḡāmkiḡpeip ekñaḡaḡ mama mimiḡjin bekaḡaḡ mimenzililiyelen nānāḡjin pembeḡaḡ matatindame am Kawawaḡgat maḡāmkiḡpeip ekñaḡaḡ seḡem indeip.”

⁹Zisasiyaḡ nemaḡane zet ewe kapigok tulum zeye, “In nāwienen neḡ sakam kegok ku mimiḡyelen zemindewan, yek penaḡ. Neḡ notn notn tetimaeyaḡ kwititiyelen ku zemindewan. Ma tetimae keyaḡ nānā dolakñaḡ game mama kanzizit ke mti kwesiḡ kwesiḡ mambanik? Yek penaḡ! ¹⁰An ḡenaḡ kwitñaḡ kwitñaḡ isikñaḡgat dāsuki ku zewe beme egaḡ kegogak kwitñaḡ kwitñaḡ temaḡgat dāsuki ku zewe. Ma an ḡenaḡ kwitñaḡ kwitñaḡ isikñaḡgat dāsuki zewe beme temaḡgat kegogak dāsuki zewe.

¹¹In msatgalen kwitñaḡ kwitñaḡ weyaḡti dolakñaḡ ku ekdamuḡ mbep beme Kawawaḡgalen mulup ḡep ku nāmindeme ekdamuḡ mbep. ¹²Ma in nolin ḡengalen kwitñaḡ kwitñaḡ weyaḡti dolakñaḡ ku ekdamuḡ mbep beme kululuḡengalen kwitñaḡ kwitñaḡ Kawawaḡaḡ in ḡep ku nāmindeme ekdamuḡ mbep. ¹³Mulup an ḡenaḡ mulup damuḡ zutgat kandaḡidaḡ ḡep

ku mamayelen. Egaḡ kegok mnaḡ beme ḡeḡat sekaḡaḡ mpemti ḡeḡat gogot mnaḡ. In kegogak Kawawaḡgalen mulup ma mānep milawatmak mama egeḡ temakwep idapepeḡemti ku mimidadayelen.”

Nemba isisikñaḡ Zisasmagen indatimkobien

(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)

¹⁴Âpme Zisasiyaḡ zet kegok zeme Palisi ekñaḡaḡ zet ke nāmātāti ekñaḡaḡ mānepgat nāmḡtikñaḡ mamip keyepemti Zisasiyet zetnaḡgat wisat mbien. ¹⁵Ekñaḡaḡ kegok mme Zisasiyaḡ indik mātāti zeye, “In amgat zikalinan ilinaḡgat nāme mobotñaḡ penaḡ mambein yaḡgut Kawawaḡaḡ iḡat keḡin maekmātāzin. Amaḡaḡ in kwilekiyet nāme mobotñaḡ mambein ke Kawawaḡgat zikatnan okbi okbi mambein.” ¹⁶Zisasiyaḡ zet ewe tulum zeye, “Itñaḡaḡ baen Mosesiyelen zii zelen ma golaḡ zenze an notñaḡaḡ meluwaḡ mbien amaḡaḡ ke māpmane peme kan Zān tu zulutindende an egaḡ koge. Kan keyet Zānaḡ Kawawaḡgalen zemātātāt katnanen mama keyelen zezapat dolakñaḡ mkawaḡaḡ beme amaḡaḡ zezapat dolakñaḡ keyet nāmḡtikñaḡ penaḡ mti mābien. ¹⁷Kululuḡ ma msat ke Kawawaḡaḡ elenḡ beleḡ penaḡ aseḡbe keyaḡgut Kawawaḡaḡ iḡñaḡgalen zet ke ku aseḡbe.”

¹⁸Zisasiyaḡ zet ewe kapigok tulum zeye, “An ḡenaḡ imbiḡaḡ aseḡpemti imbi ḡen wabe beme egaḡ awembiḡ mama ke kalaḡti yom tiwe. Ma an ḡenaḡ imbi apmaḡ aseḡpepeḡaḡ wabe beme an keyaḡ awembiḡ kalalaḡ mti egaḡ Kawawaḡgat zikatnan yom tiwe.”

An mānep milawatñaḡmak ma Lasalus egegalen zet zapat

¹⁹Âpme Zisasiyaḡ zet ewe kapigok tulum zeye, “An mānep

milawatnaŋmak ŋen maŋge. Egaŋ kâlâp teepmaŋ dolakŋaŋ penaŋ tosaŋaŋ temaŋ mamunduŋ mamtan ma kan kataŋ egalen tatat mimiŋaŋ dolakŋaŋ penaŋ matakwatan. ²⁰Âpme an ŋen peweweŋaŋ penaŋ kwitnaŋ Lasalus egaŋ Kawawaŋgat gogot penaŋ mamtan. Ma ek sekŋaŋ ilindiŋ liŋgilaŋ pesak pepeŋaŋ ke wakoti an mânep milawatnaŋmak ke egalen kimbata setokwakwalen peme mawemtan. ²¹Ke matapme, ‘An mânep milawatnaŋmak egalen meu butnaŋ temepme makumtinti kot name nsap,’ kekok otnâmti matatan. Ma tam ekŋenaŋ koti egalen liŋgitaŋ mambesemtemien. ²²Kekok sokbeme Lasalus ek gakime Kawawaŋgalen ensel ekŋenaŋ kopmti Abalaamak kululuŋen gwaen mopewien. Kekok mme an mânep milawatnaŋmak keyaŋ kekokgak gakime sumen mebewien. ²³Kekok sokbeme an keyaŋ teziŋ ŋandaŋen metoti sindem temaŋ tiye. Kekok mti ekme mopme Lasalus ya Abalaamgat ganzenan beŋan tabalut idige. ²⁴Ke tapmalut egaŋ idikti kwizet kapigok kume moge, ‘Bipm Abalaam, geŋ nâgât kemberŋ nâmti Lasalus zempemane tu bugan betnaŋaŋ olekti nambalam mnan olekme kipmaŋ kapiyaŋ ombem tolak enenogata tewen kapi tati sindem omba penaŋ tiyaŋ!’

²⁵Egaŋ kekok zeyeyaŋgut Abalaamaŋ dunduye, ‘Nemun, geŋ kapi ot-nâmbak, geŋ msat palen baenen mamandi dolakŋaŋ penaŋ mambanan âpme Lasalus ek an peme weweŋaŋ penaŋ maŋge. Yaŋgut egaŋ pienen nenmak oloŋen tapme geŋ teziŋ ŋandaŋen sindem tatinik. ²⁶Âpme ŋen kapi, ningat tuŋgupmnan ma gâgât tuŋgupdan ŋandaŋ temaŋ penaŋ tazin keyepmti an ŋenaŋ piengataŋ geŋmagen kainde kwakwagalen nân beme ŋep ku kwadak. Ma

ŋenaŋ geŋmagengataŋ ninmagen pien ŋep ku kwakwagalen.’

²⁷Abalaam kekok zeme an mânep milawatnaŋmak keyaŋ kapigok zeye, ‘Bien, neŋ gâgât gawekuyap, geŋ Lasalus pemane nâlen bipmnaŋgalen mkaen melak. ²⁸Mkaen ke notnne 5 ekŋenmagen meti mama mimiŋin bekaŋaŋ mamip keyet golaŋin timti diindome ekŋenaŋ mundum bekaŋaŋ sindemaŋmak neŋ talap kapi ku kobep.’

²⁹Kekok zeme Abalaamaŋ dunduye, ‘Mosesiyelen zii zet ma golaŋ zenze an notnaŋgalen golaŋ zet kumpepeŋaŋ ke maiŋti nânâyelen. Zet keyaŋ ekŋengataŋ golaŋin titiyelen.’

³⁰Kekok zeme an mânep milawatnaŋmagaŋ kapigok zeye, ‘Bipm Abalaam, zet keyaŋ ekŋen ku mkawaŋ bem indendeyelen yaŋgut an ŋenaŋ gakikien-gataŋ wati Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ mkawaŋ bewe beme keyaŋ mme keŋin yominaŋgataŋ gilik zewep.’

³¹Egaŋ kekok zeyeyaŋgut Abalaamaŋ dunduye, ‘Âpme ekŋenaŋ Mosesiyelen zii zet ma golaŋ zenze an ekŋengalen zet wisat mbiek beme ekŋenaŋ an gakikien-gataŋ wadak egalen zet ku nâmti mâbiek.’”

Yom katikpepeyelen set katnaŋ

(*Matiyu 18:6-7, 21-22; Mak 9:42*)

17 Âpme Zisasiyaŋ zet kekok zemdelan zemi nembane ekŋengataŋ kapigok diindoye, “Am yomen zet kelakŋaŋ mti tetipepeyelen keyaŋ inmagen takwasâpm keyaŋgut wakae, am ŋenaŋ yomen tetimae mbe keyaŋ sindem omba penaŋ tisâpm! ²An ŋenaŋ nemba isikŋaŋnok ekŋen kapimagengataŋ ŋen tetipeme yom mbe beme an walepewe ek ke nanaŋ siput temaŋ penaŋ bimanen andopemti âtâpeme nembu keŋan toweti gakiwe keyaŋ dolakŋaŋ bein ma musuwewet keyaŋ nukŋaŋ ku bein.

Mneti ekñenañ kekok ku mme egañ belak tapmetneti Kawawañgalen zemdelañ zenze kanen dopmañ nukñañ bekanañ penañ tiwe. ³In weyañ ekmâtâbep!

Âpme nodi ñen nâmkîñpepeñañma- gañ yom kwitnañ ñen mbe beme zet weyeyañ katnan meti weyañpewanik. Kegok mmane yomañ zemkawañ bein beme yomañ pemane mebe. ⁴Âpme nodi keyañ geñmagen kasup kweggat yom sek zigok min beme egañ geñma- gen sek mbe keyet katnañ koti nâm- sokukuñañ ke zemkawañ bebgeme geñ egalen yomañ katipewanik.”

Nâmkîñpepe msokbembeyelen yañañ set katnañ

⁵Âpme Zisasiyañ zet kekok zemde- lañ zeme nembrañane ekñenañ egat kapigok zewien, “Geñ mukulem minde- mane ningalen nâmkîñpepenn katikñañ bak.”

⁶Ekñenañ kekok zeme Amobotnañañ zeye, “Kapis alik katnañ ek isikñañ penañ keyañgut egañ msat keñangat- nañ winderañ bemti sosok patañ pemti sinañañ mme matimbunup. Ya ingalen nâmkîñpepeñin sakam keboñ benak beme in tep kaindeyete zewiek, ‘Geñ giti señti gitiyegak, nembu tungupman metabanik.’ Kegok zempeme egañ ingat zelin gawepumti kekok mnak. Ya ingalen nâmkîñpepeñin sakam keboñ be- nak beme in Kawawañgalen mulupmañ ñep mme penañañ sokbenak.”

Kawawañgalen mulup an ekñenañ ammagengatnañ zemesewatgat zikat ku mbep

⁷⁻⁸Âpme Zisasiyañ zet ewe tsum zeye, “Inmagengatnañ ñengat imbiñañ muluwengatnañ mulupmañ mdelañ zemti tep yâgâp mti mkaen koti yalonpemi tu meu bume nimbiek keyet apmañañ mânep sawe? ⁹Yek, kekok ñep ku mnak. Egañ ikñañgat mulup

imbiñañ mimiyeleñ zempepeñañ keyet katnañ mip.” ¹⁰Zisasiyañ kekok zemti ewe tsum zeye, “Inmagen sakam keboñ keyañ bein. In Kawawañgalen mulup mti am ekñenañ ingat wisikñ zenzeyet ku wekuwep eneyet mulup e in mimiyeleñ zemindendeñañ. ‘Nin mulup an etañ kwizapatnpiñ. Nin mulup zemindendeñañ etañ katnan mâti mbenn.’”

Zisasiyañ an 10 liñgit satnañinmak weyañindeye

¹¹Âpme Zisasiyañ Zelusalem mka teman mebegalen Galili msalen koti Samalia msalen kot patañ zenzeyele- len koge. ¹²Keyetnañ koti mka ñande isikñañ kopatañ zeme an liñgilin satnañ- mak 10 ekñenañ beñañ tati ¹³kwizet kapigok kuwien, “Zisas! Amobotnañ! Ningat kembeñ nâmnde!”

¹⁴Kegok zeme Zisasiyañ indikti zeye, “In sâpe sâpe bumbu an ekñenma- gen mepme ekñenañ ingat sekñin wil- iñgisem.” Kegok zemindeme ekñenañ se- len tapmetnepeme sek liñgilin ñeluye. ¹⁵Kegok sokbeme ekñenmagengatnañ an ñenañ sekñañ wilingiyeyañ sekñañ liñgit satnañ ñelume gilik ze Zisasma- gen koti Kawawañgat kwitnañ mwati kwizet kumsesewage. ¹⁶Kegok mmeti Zisasmagen patañ zemti egat setna- nen msalen baenen pedondo mti egat wisikñ zeye. (Âpme an ke Zuda am mangeen ku sokbembeñañ ek Samalia msalengatnañ.) ¹⁷An keyañ kekok mme Zisasiyañ ke ekti kapigok zeye, “Neñ nâyawen an 10 ekñenañ ñep beyo ya ekñenañ neñmagen koti Kawawañgat wisikñ ñep zenzeyelen yañgut 9 ekñe- nañ belak mepme an kapi Zuda ekñen- galen mangeengatnañ yek yañgut ek etañañ Kawawañgat wisikñ neñmagen kozein.” ¹⁸Kegok zemti zeye, “Ekñenañ Kawawañgat sesewawatgalen neñmagen ku kolo keyañgut an msatnañ pemñen-

gatnaŋ kapiyaŋ etaŋ kolep.”¹⁹ Zisasiyaŋ kekok zemti an keyet kapigok dunduye, “Geŋ nâgât nâmkiŋpenik keyepm geŋ ŋep benigat wati met.”

**Kawawaŋgalen zemâtâtât
katnaŋ mamayaŋ kotazin**

(Matiyu 24:23-28, 37-41; Luk 19:11-12)

²⁰ Âpme Palisi notnaŋaŋ Zisasiyet yaŋkwesiwien, “Kan kwilekiyet Kawawaŋaŋ an peme koti egalen zemâtâtât katnanen mamayet zeye keyaŋ kobe?”

Ekŋenaŋ kekok yaŋkwesime Zisasiyaŋ kapigok diindoye, “Kawawaŋgalen an kobe ke amnaŋ ku eknâmâtâtâgalen set katnaŋ kekok kobe. ²¹Ma am ŋenaŋ kapigok ku zewe, ‘Pien tazingat egit!’ ma ‘Daen tazingat meegit!’ Kegok ku zewe. Enenogat Kawawaŋ an peme kokogalen zeye ke ingat tuŋguwinan tazin.”

²²Zisasiyaŋ kekok zemti nembraŋane ekŋengat diindoye, “Âpme Angat Nemuŋaŋgalen kanaŋ kopme in kasup kwep eegalen nâmtikŋaŋ penaŋ mbep keyaŋgulak in ek ku ekbep. ²³Ma am notnaŋaŋ ingat kapigok zewep, ‘Egit, ek danen tazin!’ ma ‘Ek pien tazin!’ Kegok zeme in ke meegapiŋ. ²⁴Angat Nemuŋaŋ neŋ kokotnaŋgalen kanen sakam ambeyegaŋ kululuŋ nembetgatnaŋ nembet busatnaŋ temaŋ peyak mme am sambeyaŋ maegip sakam keboŋ kopma in nikti nâmâtâbep. ²⁵Yangut kukŋaŋgat am alak talip kapiyaŋ sekaŋaŋ nâmnemti ku nâmtikŋaŋ mnemti nomti sindem ombanawep. ²⁶⁻²⁷Âpme set katnaŋ an kwitnaŋ Noa egalen kanen sokbeyeen amnaŋ mamtemienok tu meu nimwiaŋti awembiŋ bemâti Kawawaŋgat ku ot-nâwien. Sakam kekok tapmambienen Noayaŋ waŋga temaŋ keŋan mowepme tuŋgwam temaŋaŋ kwati animbi ekŋen ma kwilekiki sambe indanziliye. Angat Nemuŋaŋ neŋ kokotnaŋgalen kanen sepem kekok sokbewe. ²⁸Ma set kat-

naŋ kekok an kwitnaŋ Lot egalen kanen sokbeye keboŋ. An imbi sambeyaŋ tu meu nimwiaŋbien ma aem kwaem mbien ma timonzewien ma mka walabien. Kegok mti Kawawaŋgat ku ot-nâmbien. ²⁹Kan Lot an egaŋ Sodom mka temaŋ pemti mepme teziŋmak nanaŋ salpa kululuŋengatnaŋ mapnok toti animbi indawalepme gakiwien. ³⁰Sakam kekok Angat Nemuŋaŋ neŋ sosok kwakwagalen kanen sokbewe.

³¹Âpme kan keyet am ŋenaŋ mkaŋaŋ tambaŋguman tapmambe ya keyaŋ sokbeme milawatnaŋ mka keŋan ku akum tinak. Ma sepem kekok am ŋenaŋ muluwen tapmanak ya keyaŋ sokbeme egaŋ milawatnaŋgat nâmti mkaen ku medak. Mneti ek pemepme olatnagat. ³²Sakam Lotgat imbiŋaŋaŋ bamanen gilik zem ekti gakiye keyet ot-nâit! ³³Âpme an ŋenaŋ sekŋaŋgat yayaŋ mti sekŋaŋ ku ketalasiwe beme egaŋ mama kanzizit ke ku tiwe. Ma an ŋenaŋ sekŋaŋ nâgât nâmti talasiwe beme egaŋ mama kanzizit ke ŋep tiwe. ³⁴Neŋ diindoma nâit, kan Angat Nemuŋaŋ neŋ kokotnaŋgalen kanan keyet an zulaŋ tambuyet mka keŋan kwepgat meluk tawemambaluwaŋ kwep ŋen aikmepme ŋen peme tabe. ³⁵Ma imbi zulaŋ saŋgo sâŋsâŋ tapmambaluwaŋ kwep ŋen teti meti ŋen peme tabe. ³⁶[Ma an zulaŋ muluwen mulup tapmambaluwaŋ kwep ŋen teti meti ŋen peme tabe.”] ³⁷Zisasiyaŋ zet kekok zemdelaŋ zeme nembraŋane ekŋenaŋ egat yaŋkwesiwien, “Amobotnaŋ, zenigen ke msat deset sokbewe?”

Ekŋenaŋ kekok yaŋkwesime Zisasiyaŋ diindoye, “Ke in nâip kan tep katnaŋ saŋgamaŋ penaŋ elikme age sambeyaŋ maondagip. Sekam kekok kwitnaŋ kwitnaŋ ke ilinmagen sokbeme ekti nâmkawaŋ bewep.”

**Imbi njenmak an zet nânâ
njenmak egegalen bemzenze zet**

18 Âpme Zisasiyañ bemzenze zet kapi nembanjañeñañ kan katañ dundume Kawawañañ nânâyelen mzikat indaye ma ekjenañ nâmnukñañ ku mimiyelen kapigok diindoye, ²“An zet nânâ njen mka teman njenat matatan. Egañ Kawawañgalen zetnañ ku gawepuye ma amgat nâme ku moge. ³Âpme mka temañ keyegak imbi kwambet njen ke matatan. Egañ an zet nânâ kemagen kan sambe mekoti zeye, ‘Kasan njenañ zelen nepgat geñ namukulem mi!’ ⁴Imbiyañ kegek zeme an keyañ kan teepmañ penañ ku mukulem mimiyelen nâyê yañgut bamgat ikñañgat kapigok zeye, ‘Ke penañ, neñ Kawawañgalen zetnañ ku mañgawepuyap ma amgat nâma ku mamozin. ⁵Yañgut imbi kwambet kapiyañ kan katañ mekoti nukñañ nanayelen min keyepm mukulem mma kasañañ mtopewe. Mneti kegek ku mma mekoti tapmnanepeme sekañañ ma egat zimosetnañ eegat wisat miyañ!’”

⁶Amobotnañ Zisasiyañ kegek zemti ewe kapigok tusum zeye, “An zet nânâ bekañañ keyañ imbi kwambet ke njen mukulem mpeye. ⁷In nâwien Kawawañgat tambu msa mandundum samti keñañañ masuip ke egañ kasañine zemindomti in maindamukulem min. Ma egañ sakwep maindamukulem min. ⁸Neñ in diindoma nâit, Kawawañañ ikñañgat pembenañañgat mti sakwep penañ indamukulem mamin. Am nâgât manâmkiñpeip ma dundum naip ekjenañ keñin mkipmañ bemtapme kan kobawen ke koti indikbap.”

**Palisimak mânep takis titi
an egetgalen bemzenze zet**

⁹Âpme Zisasiyañ kegek bemzenze zet kapi am ilinañgat nâme kwetetep-

mañ beme am sambe ekjenat nâme bekañañ beme maindiktalalip ekjen keyet diindoye, ¹⁰“Ke kapigok, an zulañ sesewat mka temañ keñañ dundusât mowebun. Njen ek Palisi ma njen ek mânep takis titi an. ¹¹Ke moweti Palisi an keyañ am notnañ tabien ekjen keyañ egegalen nâmti kawañañ sosok dendañ tati kapigok dunduye, ‘Kawawañ, neñ gâgât wisikñ zeyap. Am notnañañ kwitnañ kwitnañ guwak matimaip ma zet dâsuki manzeip ma set kileñ mamaip. Neñ am ekjen keboñ yek. Kawawañ neñ gâgât wisikñ zeyap neñ takis mânep titi an kanda nemborñ yek. ¹²Neñ sonda katañ kasup zut gâgâpm meu zemkulumpemti dundundu etañ mamiyañ. Neñ meu ma mânep milawat matiyañ ekjen keboñgalen mañge 10magengatnañ mañge kwep ke gâgât mañgeyañ.’ ¹³Egañ kegek mme mânep takis titi an egañ Palisi an ekmagen sokñañ ku tage. Beñañ tati zikatnañañ njen ku ekme mobogalen nâyê ma egañ bekañañ mimiñañgat nâmti sakambuk penañ nâmti ñokñañ kusum toweti Kawawañgat kapigok dunduye, ‘Kawawañ, neñ yomton ke nâmti dundugayap keyepm kemberñ nâmne!’” ¹⁴Zisasiyañ bemzenze zet kegek zemdelañ zemti kapigok tusum zeye, “Neñ diindoma nâit, takis mânep titi an keyañ sesewat mka temañ pemtoti mkañañ mege. Ma Kawawañgat zikatnan an keyañ kwetetepmañ kwage. Âpme Palisi an keyañ kwetetepmañ ku kwage. Am njenañ ikñañgat yomañgat nâme pepesut beme Kawawañgat sakambuk palen ku mandunduin ek ke Kawawañañ yomañ ku katipewe. Âpme naman am njenañ yomañgat nâme nukñañ beme sakambuk palen mandunduin ek ke Kawawañañ yomañ makatipein.”

Zisasmak nemba isisik ekjengalen zezapat

(*Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16*)

¹⁵ Âpme an imbi sambeyan nembajan okakjan Zisasmagen indakopme egan betnanan seknin tengunguyelen nâmti kobien. Kegok mme nembajane ekjenan ke ekti ekjenan Zisasmagen ku kokogalen zemkulumindewien. ¹⁶ Nembajane ekjenan kegok mme Zisasiyan nemba okak mama bipmaneyet kwizet kegok kumti nembajane ekjengat diindoye, "In nemba mam biwine zemkulumindendepin. In peme nejmagen kolit. Enenogat am ekjen nemba isikjan tototnan kebon ekjenan Kawawangalen zemâtâtâtgat katnanen mama ke tusuwep. ¹⁷ Nejan penan sukwep diindowi, in seknin ku mtoti ma yomin ku bankumpemti nemunamba isikjan ekjengat sepem ku mambep beme in Kawawangalen zemâtâtâtgat katnanen mama ku tusuwep."

An mânep milawatnanmak jengalen zapat

(*Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31*)

¹⁸ Âpme an damu jenan Zisasmagen koti yanqwesiye, "An zikat indanda dolakjan, nejan mulup dolakjan nen zibon mti mama kanzizitgat zapat bewap?" ¹⁹ Egan kegok zeme Zisasiyan dunduye, "Gejan nâgât, 'An zikat indanda dolakjan zenik.' Zet keyet yanjan jep nâmdelan zenik? Kawawan kwewan dolakjan. ²⁰ Gejan Mosesiyelen zii zet kapigok tazin ke nânik. Ke kapigok kumpejan, 'Gejan awembin kalalan ku mbanik ma kasa kasa kumti am ku kumane gakiwe ma kambu ku mbanik ma zet dâsuki ku zewanik ma mam-bipdineyet kandanidan meti zet nânâ katnan mambanik.'"

²¹ Zisasiyan kegok zeme an damu keyan zeye, "An zikat indanda, kwit-

nan kwitnan zenik ke nemba isikjanenak baenen yanbemti gawepumkwabanana ewe mangawepuyap."

²² Kegok zeme Zisasiyan zet ke nâmti egat pigok dunduye, "Gejan mulup nen ewe mimiyele tagain. Gejan gilik zem mkandan meti milawadi sambe tazin ke beme kwitime mânep timtati am bekopsat indamtigut nejmagen kopmane meselup. Kegok mbanigen maneti dopman dolakjan kululuwen gwaen tiwanik." ²³ Kegok zeme an ek mânep milawatnan temjan penan tasayeyepm zet ke nâmti mânep milawatnanjat kejan penan beye.

²⁴ An keyan kegok mme Zisasiyan ke ekti zeye, "Am mânep milawalin temjan ekjenan msalen kapi am nâmkijpepejinmak Kawawangalen zemâtâtâtgat katnan maip ekjenmak tususuyelen olalatnanmak mbep!" ²⁵ Zisasiyan zet kegok zemti ewe kapigok tusum zeye, "Bo temanan bujan aimbonan isikjanen jep ku modak. Yek penan. Sepem kegogak am mânep milawalinmagan Kawawangalen zemâtâtâtgat katnan maip ekjenmak tususuyelen nâmnukanjan penan mamip."

²⁶ Kegok zeme am tabien ekjenan zet ke nâmti egat yanqwesiwen, "Kegok beme kwijan mama kanzizit jep tiwe?"

²⁷ Ekjenan kegok zeme Zisasiyan zeye, "Mânep milawalan set bekekme am Kawawangalen zemâtâtâtgat katnan maip ke ku tusuwep yanjut Kawawanjan am ekjen keyet kejan mim elejan bejan beme mama kanzizit ke jep tiwep."

²⁸ Kegok zeme Pitayan pigok zeye, "Wae, Amobotnan, nânik, nin kwitnan kwitnan sambe pemann tapme gejan gapmâbenn keyepm maneti keyet dopman Kawawanjan kwileki penan ndawe?"

²⁹ Kegok yanqwesime Zisasiyan kapigok diindoye, "Nejan penan sukwep kapigok zema nâit, am jenan nâgât ma zet zapat dolakjan gapmti mkanjan

ma imbi nembajane ma dapmenijane ma ipmamnotnane ma mambipmane mee pi katipemâbe beme ³⁰Kawawañaj egat dopmañ omba penañ msalen pien sawe ma maneti bam kululuñen mama kanzizit ke sawe.”

Zisas ek ewe ikñañgat gakikiyet zapañnañ nembajaneyet diindoye

(Matiyu 20:17-19; Mak 10:32-34)

³¹Âpme Zisas ek nembajane 12 zem indamandanti kayakñaset toweti kapigok diindoye, “An ekñen nâip, nin alak Zelusalem mka temanen tapmotnup. Golañ zenze an ekñenañ tipman baen Angat Nemuñaj egat zewienen ke penañ mkawañbesâpm. ³²Âpme Zuda am ekñengalen amobotnañ Zelusalem mka temanen mambien ekñenañ Loma gapman ekñengalen amobotnañine Zelusalem mambien ekñengat belinan mopma kasa kukuñineyañ sokñan tati pep zet mnamti zawagañ waseknewep. ³³Kegok mti sindiwañ nawitikti nome gakiwap. Yangut kasup tuk delañ peme gakikiengatnañ wati mamaen mobap.”

³⁴Egañ kekok zeme nembajane ekñenañ zet keyet yañaj nâmkandabien. Zisasiyañ zet keyet yañaj ku mkawañ bemindemti zet keyet ekñenmagen enzilim tage keyepm ekñenañ yañaj ku nâmâtâbien.

Zisasiyañ Zeliko mka temanen an zikat beñañ weyañpeye

(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)

³⁵Âpme Zisas ek metneti Zeliko mka teman sokñanik mege. Ke mepme set ganzenañ an zikatnañ beñañ ñen totati mânep milawatgat mawekumtan. ³⁶Âpme an keyañ am mañge temañ ekñengat sepalak kwisakñin ma zezet bambañin nâmti, “Wae, zigogat kwisak temañ amnañ tapmmukup,” am indayañkwesime ³⁷am ekñenañ

egat zewien, “Zisas Nasalet mka temanengatnañ kozin.”

³⁸Kegok zeme egañ nâmti kwizet temañ kumti zeye, “Zisas, geñ Dewitgalen alikñañaj, nâgât kemberñ mi!”

³⁹Kegok mme an ñeñañ bemti mobien ekñenañ kwizet peme tatagalen zemkulumpewien. Yangut egañ zelin ku nâmti ewe tusumti kwizet omba kumti zeye, “Geñ Dewitgat alikñañ, nâgât kemberñ mi!”

⁴⁰Kegok kume Zisasiyañ nâmti ewe ku meti selen keyegak tati zeye, “In an ke neñmagen tetim kolit.” Zeme an zikatnañ beñañ Zisasmagen tetim kopme yañkwesimti zeye, ⁴¹“Wae, neñ geñmagen kwileki penañ mgañgayelen nâmti tazenik?”

Kegok zeme an zikatnañ beñañ zeye, “Amobotnañ, neñ zikatn ewe eegalen nâyp.”

⁴²Egañ kekok zeme Zisasiyañ kapigok dunduye, “Zikadi belak zem ekbak! Nâmkiñpependañgapm zikadañ dolakñañ bein.”

⁴³Zisasiyañ kekok zeme an keyañ zikatnañ keyegak ege. Kegok mme Zisas mâpmeti Kawawañ sesewatsaye. Ma am sambe menok ke ekbienañ ekñenañ kekok Kawawañ sesewatpewien.

Zakiasiyelen zet zapat

19 Âpme Zisas ma nembajane ma am sambe Zeliko mka teman kot patañ zemti Zeliko mka tungupmaset moweti mebien. ²Âpme mka keyegak mânep takis titiyelen amobotnañ ñen milombi lombiñañ sambe ke matatan kwitnañ Zakias. ³Ya Zisasiyañ selen tapmepme egañ, “Zisas an kwi penañ?” nâmti eegalen mege. Egañ kekok mme am sambeyañ bembuluñme ek an danañgapm Zisas ku ekti, ⁴“Set kapiestet kosem,” ke nâmti kukñañgat meti tep kwitnañ sikamo keyet dukñañ Zisas eksât nâmti mowege. ⁵Âpme Zisasiyañ

tep keyet yaŋaŋ sokŋan kokogalen koti ekme mopme Zakias ekti zeye, “Zakias, geŋ sakwep kwatot; neŋ alak gâlen mkaen geŋmak metaselup.”

⁶Egaŋ kegek zeme Zakiasiyaŋ tep dukŋangatnaŋ sakwep kwatot zemolonen mpemti keŋan oloŋen penaŋ beme Zisas aikti egalen mkaen mekun. ⁷Zakiasiyaŋ kegek mme am sambe ke ekbienaŋ zet yupmet yupkot mti zewien, “Zisas ek ayomtoŋ egalen amkup mezin!” zewien.

⁸Egelaŋ ke meti mka keŋan moti totati tagoun. Kegen mme Zakiasiyaŋ dendaŋ watati Amobotnaŋgat kapigok dunduye, “Amobotnaŋ, geŋ nâmbak! Neŋ milombi lombin butnaŋ kalaŋti am bekopsat indamti am notnaŋmagen tetimae mti mânewin tiwan ke sek zulak zulak dopmaŋ tusum indasap.”

⁹Egaŋ kegek zeme Zisasiyaŋ dunduye, “Alak mka kapiyet toŋaŋ geŋmak imbindi nemandine in Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ nâmti yomin bamkumpemti Kawawaŋgalen nemunamba kwalip. ¹⁰Ma Angat Nemunaŋ neŋ am Zakias ek nemoŋ Kawawaŋgat ku manâmkijpemti yom mamip ekŋen indamukulem msâgât ma yomin katipeyelen keyet toban.”

Mânep kasetnaŋ golmak keyelen bemzenze zet

(Matiyu 25:14-30)

¹¹Âpme am maŋge temaŋaŋ Zisasiyelen zet nâmdelaŋ zeme egaŋ bemzenze zet ŋen zesât nâye. Kan keyet ekŋen Zelusalem mkaen sokŋan koti ekŋenaŋ otnâwienen Kawawaŋgalen zemâtâtâtâgat katnan mama alak sakwep sosok sokbesâpm ke otnâme Zisasiyaŋ keŋinan indikmâtâti ¹²bemzenze zet ŋen kapigok zeye, “An kwizapatnaŋmak ŋen maŋge yaŋ egaŋ msat beŋaŋen mepme keyelen amobotnaŋaŋ msatnaŋgalen amobotnaŋ kwakwagalen ombempeme gilik zemti

msatnaŋ yaŋaŋ kokogalen weyaŋ weyaŋ mge. ¹³Kan egaŋ mebegalen tati mulup anŋane 10 ekŋengat zeme kotondakme mânep kanziŋaŋ golmak ke kwep kwep indamti kapigok diindoye, ‘An ekŋen nâit, mânep kapiyaŋ mulup notnaŋ same mânep tâgâŋaŋ butnaŋ mandamindame neŋ koti ekbap.’

¹⁴Kegok zemindemti mepme am mkaŋaŋ ŋande kwep ekŋenaŋ sekaŋgaŋ nâmpewien keyepm an zet zenze notnaŋ indeme ekmagen meti kapigok zewien, ‘Nin geŋ amobotnaŋ tatagat ku ndembeme wisat mgenup.’

¹⁵Ekŋenaŋ kegek zewien yaŋgut amobotnaŋ ke msat keyelen amobotnaŋ amnaŋ ombempeme gilik zem msatnaŋ yaŋaŋ koge. Kotati mulup anene 10 ekŋen keyet zeme kopme mânep indaye keyet yaŋaŋ nânâyelen indamandaye.

¹⁶Kegok mti mulup an ŋen kukŋaŋgat koti amobotnaŋgat dunduye, ‘Amobotnaŋ, geŋ mânep golmak kwep nawanan ya ke mulupmaŋ sama mânep tâgâŋaŋ 10 mandawan.’

¹⁷Egaŋ kegek zeme amobotnaŋaŋ dunduye, ‘Geŋ mulup nempa dolakŋaŋ penaŋ keyepm geŋ mulup dolakŋaŋ penaŋ mbanan! Geŋ kwitnaŋ kwitnaŋ isikŋaŋ weyaŋ dolakŋaŋ ekdamuŋ mbanan keyepm neŋ mka ŋande temaŋ 10 geŋ gema indikdamuŋ mbanik.’

¹⁸Sakam kegogak mulup an ŋenaŋ amobotnaŋmagen koti zeye, ‘Amobotnaŋ, geŋ mânep golmak kwep nawanan ya ke mulupmaŋ sama tâgâŋaŋ 5 aikban.’ ¹⁹Kegok zeme amobotnaŋaŋ dunduye, ‘Geŋ mka ŋande 5 gema indikdamuŋ mbanik.’

²⁰Kegok sokbeme mulup an ŋenaŋ koti zeye, ‘Amobotnaŋ, gâlen mânepdi golmak kwep ke pine. Neŋ saŋgum paŋaŋaŋ kwaikti belak mambema tazin. ²¹Geŋ an keŋdi kaliŋaŋ keyepm neŋ gâgât kiŋgati mânep golmak belak mambema tazin.’ Kegen zemti egaŋ ewe

tusum zeye, ‘Gej mânep amnañ bembenañ ke gej matinik ma suñem sanço amnañ tim onzenzenañ ke gej kegogak matinik.’

²² Eganñ kegok zeme amobotnanañ dunduye, ‘Gej mulup an bekanañ penañ. Gitanggat zedi tazenik keyet neñ zemgosowap! Gej nâgât yanñ nânik. Neñ an keñ kaliñañ ma am notnanañ milawat bembenañ matiyap ma suñem sanço timonzenzenañ ke matiniyap. ²³ Ya kegok benak beme kwilekiyet mti nâlen mânepm mânep mkanan ku bewanan? Kegok mbanan ze neñ mânep tâgâñañ notnañ mandam nanak.’

²⁴ Amobotnanañ kegok zemti am notnañ ke tabiangat zeye, ‘In mânep kwep golañ mimiñañ ekmagen tasain ke mti an mânep 10 tasain an ke sait.’

²⁵ Eganñ kegok zeme ekñenañ zewien, ‘Amobotnañ, ek mânep golmak 10 tasain. Kulekiyepmti mânep kwep kapi eksasenup?’

²⁶ Ekñenañ kegok zeme amobotnanañ zeye, ‘Neñ diindoma nâit an ñen kwitnañ kwitnañ notnañ tasame mulupmañ masain beme kwitnañ kwitnañ notnañ ewe tusumti same ekmagen polak polak wemsawe. Âk an ñen kwitnañ kwitnañ ñen isikñañ tasawe beme ewe kwitnañ kwitnañ isikñañ penañ bugan tasain ke kogak menzempewep.’ ²⁷ Kegok zemti ewe kapigok tusum zeye, ‘Neñ amobotnañ msat ñengalen takwapma am nâgât zekuku mti nâgât ku nâmtikñañ mbien ekñen ke indatim kot nâgât zikatnnañ indome gakit!’”

Zisasiyañ Zelusalem mka temañ keñan moge

(*Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Zân 12:12-19*)

²⁸ Âpme Zisasiyañ bemzenze zet kegok zemdelañ zemti egañ ñeñañ mepme nembajane ma am sambe ekñenañ Zelusalem mowewegalen mâti mowe-

bien. ²⁹ Moweti Betpage ma Betani mka ñande teman mobogalen moti kalañ ñen kwitnañ Olip Kalañ ke motati nembajane zut kukñanggat ideme mebegalen ³⁰ buñam zet kapigok zemideye, “An zut, Betani mka ñanden sokñan kanda meti keñan moweseluwen doñki nembajañ tegan opempepenañ amnañ ku mim mamañañ ke ekti kaluti neñmagen pien tetim koselup. ³¹ It kegok mma-lut toñañañ kapigok idayañkwesisem, ‘It kwilekiyet doñki tekñañ takwalelup?’ zeme it kapigok dunduselup, ‘Amobotnanañ kapiyañ mulupmañ sasayelen zemndep,’ kegok zeselup.”

³² Kegok zemideme egeañ meti mkaen patañ zemalut kwitnañ kwitnañ Zisasiyañ kabem idaye keyet katnañ sokbeye. ³³ Kan keyet ke metati doñki ñen ekti tegañ takwalepmalut doñki keyet toñañañ koti idayañkwesiye, “It kwilekiyet doñki tekñañ takwalelup, e?”

³⁴ Eganñ kegok idayañkwesime egeañ zewun, “An nodi, Amobotnañ kapiyañ mulupmañ sasem.” Egeañ zet dopmañ kegok zemti ³⁵ doñki nembajañ piwan Zisasmagen teti meti tâgâ melakandu teepmañ gulumti doñki palañañ yanñgempemti Zisas mukulem mti doñki palañañ ambepeme moge. ³⁶ Âpme kan Zisasiyañ doñki dukñan motati megeen am sambe penañañ tâgâ melakandu teepmañ gulumti doñkiyañ set megeen yanñgempeme mege.

³⁷ Kegok sokbeme Zisas ma am ekñenañ Zelusalem mka temañmagen sokñan koti set isikñañ Olip Muluwen towezinen ke patañ zewien. Ke koti am sambe Zisas mâti kobien ekñen keyañ yanñbemti Zisasiyañ menok temañ mzikat indaye keyet Kawawanggat wisikñ zemti kwizet palen zemsesewati kapigok kuwien,

³⁸ “Kawawañañ Nemunañ Amobotnañ ombempeme kozin keyet nin oloñen penañ mnup;’ (*Sam 118:26*)

Ekñen sambe kululujen talip ekñenañ sesewatpeit ma nin Kawawañ kululujen gwaen penañ tazin egat kwitnañ mmot pene!”

³⁹ Kegok sokbeme Palisi an notnañ am ekñengat tunguwinan ke tati Zisas ekti kapigok yañkwesiwien, “An zikat indanda, geñ mangendine ekñen kapi zemkulumindemane kwizetpiñ buzak talit!”

⁴⁰ Ekñenañ kekok zeme Zisasiyañ diindoye, “Notnne, neñ zema nâit, ekñenañ kwizet kukupiñ mseip beme nanzañ ekñenañ Kawawañgat kwitnañ zemesesewatseip.”

Zisasiyañ Zelusalem mka walebe keyet nâmti si suye

(Luk 13:34-35)

⁴¹ Ke meti Zelusalem mka temañmagen sokñan kwati Zisasiyañ Zelusalem ekti egañ keñañ bekanañ beme sumti ⁴²kapigok zeye, “Zelusalem am, neñ nâyawen in kwileki mti keñ sewakñañ aiikgalen ke in ku nâip alak keñ sewakñañ aiikgalen kan delañ zein. ⁴³Âpme bangat kasañineyañ inmagen kot nembet nembet indabembuluñti sepalon teepmanañ ingalen kimbale tim onzemti keyet dukñaset moti nembet nembet kwatobep. ⁴⁴Ke kwatoti mka temañ kapi kasañineyañ walebep ma am keñañ matalip ekñenañ kekokgak walebep. Ma mka nanzañ walalatnañ ma kimbale ma sesewat mka temañ nanzañ walalatnañ ekñen keyañ mundumin katipemti lala bubuk totemebep enenogat alak Kawawañ An in yomen-gatnañ gilik zemindatitiyet zempeme kozin ke in ku mkipmañ beip!”

Zisasiyañ sesewat mka temañ keñañ moge

(Matiyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Zân 2:13-22)

⁴⁵Âpme Zisasiyañ kekok zemdelañ zemti Zelusalem mka temañ keñañ ke moti sesewat mka temañ keñañ moweti ekme amnañ keñañ ke aem kwaem tapmme yañbemti indamâti zeye, ⁴⁶“Kawawañgalen Zet Itnañanen pigok zeme meluwañ mimiñañ,

‘Nâlen sesewat mkan ke amnañ dundu dundu mulup ke mbep.’ *(Aizaya 56:7)*

Yañgut in naman mme,

‘An kambu titiyelen enzilili mka kwazin!’” *(Zelemia 7:11)*

⁴⁷ Kegok mdelañ zemti msasa katan sesewat mka temañ keñañ am zezapat dolakñañ mzikat indaye. Kegok tapmme sâpe sâpe bumbu an ekñengalen an ñeñañ bembe ekñen ma an zii zet zikat indanda ekñen ma sesewat mka temañgalen an damuñ ekñenañ Zisas kume gakikiyelen setgat timabien. ⁴⁸Ekñenañ kekok mimiyyet nâwien keyangulak am sambe ekñenañ egalen mzikat indandañgat nâmtikñañ penañ mti ekñenañ egalen zet sambe ke nânâyelen etañ nâwien keyepm kekok ku mbien.

Zisas mulupmangalen windeyey yañkwesiwien

(Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-33)

20 Âpme kasup ñengat Zisasiyañ sesewat mka temañ keñañ tati am Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ tazikat indamañge. Egañ kekok tapmme sâpe sâpe bumbu an ekñengalen ñeñañ bembe an ma zii zet zikat indanda an ma sesewat mka temañgalen an damuñ ekñenañ ekmagen koti ²kapigok yañkwesiwien, “Wae, geñ winde deyenañ ma kwiyañ nâmgame amnañ sesewat mka keñañ bem kwiti kwiti tapmme indamâbanan?”

³Ekñenañ kekok yañkwesime Zisasiyañ pigok zeye, “An ekñen, neñ yañkwesisi kwep penañ indayañkwesiwi. Ele, notnne, zeme nâmbi, ⁴Zân tu zulutindende an ek am tu zulutindendeyelen kwiyañ nâmpeye? Kawawañañ nâmpeye ma amnañ nâmpewien?”

⁵Egañ kekok zeme ekñenañ ilinak zenâ zenâ mti zewien, “Nin egat zigok zesenu? ‘Kawawañmagengatnañ,’ zesenu beme egañ zet dopmañ pigok zesenu, ‘Yañ kok ke kwilekiyet mti Zân-galen tu zululut mulupmañ ke ku nâmk-ñpewien?’ ⁶Yangut nin, ‘Ammagen,’ zesenu beme am sambeyañ nanzañañ ndome gakisenu. Enenogat ekñenañ nâiwen Zân ek golañ zenze an dolakñañ kekok nâip.” ⁷Kekok zemti ekñenañ Zisasiyet dunduwen, “Wae, deyetnañ ke nin ku nânu.”

⁸Kekok zeme Zisasiyañ diindoye, “Ele, neñ kekok winde deyetnañ timti kwitnañ kwitnañ tapmiyañ ke ku zema nâseip.”

**Wain mulup an keñ katik
ekngalen bemzenze zet**

(Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹Âpme Zisasiyañ zet kapigok tustum zemti bemzenze zet ñen am ekñenmagen zemkawañ bemindeye, “An ñenañ wain alikñañ mulupmanen ondemti an notnañ ekñenañ ekdamuñ mti ikñañgat notnañ sasayelen zemindemti msat pemñen meti kwesin mañge. ¹⁰Ke mepmame kan wain katnañañ elikti ñep bem weme an mulup toñañ mulup an ñen zempeme wain katnañ egat weñañnok muluwen ke titiyelen mege. Kekok zempeme mege yanggut an ekñen mulup damuñ mamtemien ekñen keyañ mulup an ke omba penañ kumti kwitnañ ñen sasapiñ mme belak mege. ¹¹Kekok sokbeme an mulup toñañ ewe mulup an ñen zempeme muluwen ke mege yanggut mulup damuñ mamtemien ekñe-

nañ kumsage penañ mti zet sakambuk igak igak msamti belak kwitnañ ñen sasapiñ zempeme mege. ¹²Kekok sokbeme mulup toñañañ mulup nempa ñen ewe zempeme keyegak mege. Yanggut mulup damuñ ekñenañ kumsage penañ mti zempeme kimbat zupman toge. ¹³An kemagen kekok sokbeme mulup toñañ keyañ ikñañgat zeye, ‘Neñ zigok penañ mbawe? Oo, alakñati nâyap. Neñ nanangat nemun penañ gogot mamiap ke zempema muluwen ke mebe. Kekok mbawen ekñenañ eksemti wain katnañ ñep same kobe!’ ¹⁴Egañ ikñañgat kekok zemti ikñañgat nemuñañ ke peme mege. Ke meti muluwen kokogalen sokñañ kopme mulup damuñ mamtemien ekñen mulup toñañ ikñañgat nemuñañ ke ekti ilinak zenâ zenâ mti zewien, ‘Ikñañgat nemuñañ kwitnañ kwitnañ sambe kapi toñañ bewe keyepm nin kuman gakime kwitnañ kwitnañ sambe kapi nin toñañ bewanup.’ Kekok zewien. ¹⁵Ekñenañ kekok zenâ zenâ tapmme mulup toñañgat nemuñañ keyañ paselengatnañ keñañ moti ekñenmagen sokñañ mepme ekñenañ ambeti paselen watoti kume gakiye.” Zisasiyañ kekok zemti am indayañkwesiye, “In zigok nâip, wain mulup toñañañ an keñ katik ekñen kemagen zigok mimindewe?”

¹⁶Egañ kekok zemti ewe kapigok tustum zeye, “Mulup toñañ keyañ kasa kuku an ekñenmak koti an keñ katik ekñen indome gakime wain mulup ke an notnañ belakñañ indame ekñenañ ekdamuñ mti wain katnañ notnañ ikñañgat sasayet nâmti indaye.”

Egañ kekok zeme am tabien ekñenañ ke nâmti zewien, “Yanggut an keñ katik ekñen keyañ kok ke ñep ku mbiak!”

¹⁷Ekñenañ kekok zeme Zisasiyañ ekñen indikti kapigok diindoye, “Kawawañgalen Zet Itnañanen zet papiaen kapigok kumpeñañ,

'Mka walalat an ekjenan tepum nen ekme bekanan beme wisat mti peme wenge. Yan tepum kewan tepum minan beye.' (Sam 118:22)

Zet kapiyet yanjan zigok?"¹⁸ Zemti ewe tusum zeye,

"Tepum ke amnan, "Sambujan," zewien yanjut tepum ke kalijan. Ya amnan tepum keyet dukjan tokutuin beme tepum tapen tapme am ke gakiwep. Ya tepum keyan am keyet palen tokutum beme am keyan kegogak gakiwe.' (Aizaya 8:14-15)

Keyepm nen tepum kenok beyap."

¹⁹Egan kekok zeme zii zet zikat indanda ma sâpe sâpe bumbuyelen an nenan bembe ekjenan Zisas keyegak atamti mka katikjan pepeyelen nâwien enenogat bemzenze zet keyan ekjen indampuye. Ekjenan kekok mimiye-len nâwien keyanjut am mange teman ekjenan nanzanan ndoseip ke nâmti kingabien.

Takis mânep membeyet Zisas yanjan m ekbien

(Matiyu 22:15-22; Mak 12:13-17)

²⁰Kegok nâmti ekjenan Zisas weyan maeknâmtemien. Ekjenan kekok tapmti an dâsukiton notnan mânewan indakwitimti zemindeme an pbenanok Zisasmagen zikat kambu eegalen ma egan zet zemyungume zii zet zikat indanda ma sâpe sâpe bumbu an nenan bembe ekjenmagen gilik zem koti zemkume ekjenan Loma gapmangalen amobotnanmagen zemkumti winde tasain ma zemdelan zenze ekmak tazingapm zemindeme mebien. Yanjut an zikat kambu eek ekjen ke an bekanan. ²¹An zikat kambu eek ekjen keyan meti Zisasiyet yankwesiwien, "An zikat indanda, nin nânuwen gâlen zedi ma mzikat indandandi esemten penan

mamkawan benik. Nin nânuwen am kwilinnak ma am kwilinpian ekjenmagen Kawawangalen Zet Zapat Dolakjan sakam kwep mamkawan bemindenik. Yanjut gen zet penan Kawawanmagengatnan amnan mama mimi zigok tatagalen ke mampkawan bem indenik. ²²Ekjenan kekok zemti ewe tusum zewien, 'Ele zemane nâne. Ningalen zii zelan zeinen nin mânep takis Loma gapman sasayelen ma yek?'"

²³Ekjenan kekok zeme Zisasiyan ekjengalen tetimaenin ke ekmâtâti kapigok diindoye, ²⁴"Ele, notnne, in mânep kanzijan nen taindain beme name ekbi. Mânep palen an zimosetnan ma kwitnan kwiyelen kumpepenan?"

Kegok indayan kwesime ekjenan zewien, "Loma gapmangalen amobotnan kwitnan Sisa egat wenanmak kwitnanjan tazin."

²⁵Ekjenan kekok zeme Zisasiyan zeye, "Ele, kwitnan kwitnan amobotnan Sisayet wenan tatatnan beme ek sawep ma am in Kawawan ikjanngalen bet muluwan keyepmti in ikjanngat zapat mait."

²⁶Kegok diindoye keyepm kan egan ammak tapme ekjenan ekmagen tetimae mti zemkukuyelen nen ku mbien enenogat egan ekjengalen yankwesisi dopnan zeye keyet nâmtemtem mti zetpian buzak tabien.

Sadusi ekjenan am gakikiengatnan gilik zem wawat keyet Zisasi yankwesiwien

(Matiyu 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷Âpme Sadusi an notnan Zisasmagen kobien. An ekjen keyan maotnâmtemien am gakikijanjan ku belek zemwabep. Kogogapmti ekjenan koti Zisasiyan yankwesiwien, ²⁸"An zikat indanda, Mosesian meluwan papiaen kapigok kuye,

‘An njanan imbiñan wadak ya maneti an keyan nembapanin gakinak beme notnan isikñanjan imbi kwambet ke wati notnan temangalen kwitnan mwawagalen nempa ambedak.’” (*Zii Zet 25:5*)

²⁹ Kegok zemti ewe tusum zewien, “Kan njan an nengat nemulatnene 7 mamkwabien. Ya yuñinan imbi wati nemunambapanin belak gakiye. ³⁰ Yuñinan gakime muñanjan imbi kwambet ke wage. ³¹ Ya muñinmagen sakam kegogak sokbeme an gwalañ imbi kwambet ke wage. Sakam kegogak ekñen sambemagen ilindin sokbeme nemunambapanin gakiwien. ³² Ekñenmagen kegok sokbeme bam penañ imbi keyan gakiye. ³³ Kegok sokbeme an 7 ekñenan imbi ke mkipman bewien keyepm kan am gakikinan belek zem mamayen wabep kan keyet imbi ke an kwiyet imbiñan penañ bewe?”

³⁴ Ekñenan kegok zeme Zisasiyan di-indoye, “An ma imbi alak takwalip kapiyan awembiñ mambeip ³⁵ yanggut an ma imbi ekñenan kululungat zapat matalip ekñenan nep gakikiengatan belek zem wati kululunjen mobep. An imbi ekñen keyan kululunjen gwaen awembiñ ku mambep. ³⁶ Ma ekñenan enselnok mamti ewe ku gakiwep. Ekñen Kawawanjalan nempa matalip enenogat ekñenan gakikiengatan belek zem wabien. ³⁷ Âpme ingalen yan kwesisi penañ am gakikinangatan wawat keyet yanjan nâsât nânti mkoloen yanjan kapigok. Mosesian am gakikinanjan mambeleke zemwati mama kanzizit matip keyelen yanjan msokbembeyelen Kawawanjan didik kunduman tep tazime keyet Moses sokbemsame Mosesian Kawawanjan kapigok zeyeyet meluwan mge ke mañti

ku manâmâtâlip? Mosesian Kawawanjan kapigok zeye,

‘Geñ alak kapiyet Abalaamgalen Kawawanjan ma Aisakgalen Kawawanjan ma Zekopgalen Kawawanjan tadnik.’ (*Kisim Bek 3:6*)

³⁸ Wae, ek am gakikinanjalan Kawawanjan yek. Ek am ikñan mama kanzizitgat zapat ombemindeye ekñengalen Kawawanjan mangeyan tapmain. Am gakiwien ekñen ewe alik mamaip enenogat Kawawanjan nâmindeinen ekñen alik ikñan nembon tapmaip.”

³⁹ Egan kegok zeme zii zet zikat indanda an ekñenan zewien, “An zikat indanda, geñ yan kwesisiyet dopman dolakñan penañ zenik!” ⁴⁰ Kegok ke sokbeme Zisasiyet yan kwesisi njan yan kwesisiyet kinngatanjan mak mbien.

Kilais ek Dewitgat alikñan ma eget Amobotnan

(*Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37*)

⁴¹ Âpme Zisasiyan am ekñengat diindoye, “Am inmagenganjan njektik dâsuki njan tageen kapigok, Kilais ek Dewitgat inñokñanjan etan manzeip. ⁴² Dewilañ Kilaisiyet zet kapi kulekiyet mti papia kwitnan Sam keyet keñan kapigok kuye, ‘Amobotnan Kawawanjan nâlen Amobotnanngat pigok zeye: geñ betn penaset kwatotati tapmopmane ⁴³ kasandine mtoindewap.’ (*Sam 110:1*)

⁴⁴ Dewilañ Kilaisiyet ‘Amobotnanjan’ zeye ke zigoset mti in ‘Dewitgat alikñan etan tadak?’ Ke penañ Kilais neñ sokbewan yanggut neñ Kawawanjan Nemunanjan penañ kogogapm Dewilañ zet zapat itnanjan kuyeen ke nâgât ‘Amobotnanjan,’ zeye eneyet neñ Kawawanjan zemnemetot amgat yomgat dopman gakikiyet toban.”

**Zisasiyaṅ an zii zet zikat
indanda ekjengat mama
mimi kumâbâgat zeye**

(*Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40*)

⁴⁵ Âpme am sambeyaṅ wak bemti Zisasiyelen zet tatnâme egaṅ nembanyaeyet kapigok diindoye, ⁴⁶ “In zii zet zikat indanda an ekjengalen ṅoktik mgasik ke ku mâti mbep. Ekjēnaṅ melakandu teepmaṅ gwaen biminangatnan baen selinan tot lapit mepme mamti ilinaṅgat nâme mobotnaṅ beme selen ma tambaṅgumen mame amanaṅ sekṅin moindendeyet etaṅ manâip. Ekjēnaṅ sesewat mkaen amobotnaṅgalen mundumen ṅeṅaṅ gwaenen etaṅ mametalip. Ma ondedak temanen ekjēnaṅ meu ma soṅgom temaṅ indame niniyelen etaṅ manâip. ⁴⁷ Ma ekjēnaṅ imbi kwambetgalen mânep milawat ma mkaṅin mee pi menzem timti indamâpme kileṅ mepme dundundu teepmaṅaṅ myuṅguṅguṅin beke mamimatanepepe amnaṅ ṅep ku eegalen mambein keyepm kan delaṅ zenze kanen Kawawaṅaṅ zem indomti tosaṅin bekaṅaṅ penaṅ mmoti indawe!”

**Imbi kwambet ṅenaṅ
tewalaṅ mânep beye**

(*Mak 12:41-44*)

21 Âpme Zisasiyaṅ sesewat mka temaṅ keṅan mânep pelep mambeip keyet sokṅanik tati ekme am mânep milawalinmak notnaṅ ekjēnaṅ tewalaṅ mânewin temaṅ pelewen tapeme topwemaṅge. ² Ma egaṅ kegoṅgak ekme imbi kwambet bekopsat ṅenaṅ koti mânep ṅamaṅ isisikṅaṅ zut piwan peme pelewen towege. ³ Kegok mme Zisasiyaṅ ekti nembanyaeyet zeme kopme pigok diindoye, “An ekjēn, neṅ penaṅ sukwep zema nâit. Imbi kwambet bekopsat kapiyaṅ mânep pelewen bep keyaṅ an imbi sambe notnaṅaṅ tewalaṅ beyo

bee sebemindein. ⁴ Am mânep milawatmak notnaṅ ekjēnaṅ mânewin omba penaṅ tatindainaṅgut butnaṅ bugan timti kot pelewen time towelep. Yaṅgut imbi kwambet bekopsat keyaṅ mânepmaṅ bugan elak kopeme pelewen towepme delaṅ zein. Mkaṅanen daenen butnaṅ ṅen ewe ku tasain, yek penaṅ.”

**Zisasiyaṅ Zelusalem sesewat
mka beke kumasekbep keyet
zapatnaṅ diindoye**

(*Matiyu 24:1-2; Mak 13:1-2*)

⁵ Âpme Zisasmak nembanyaṅ ekjēnaṅ sesewat mka temanengatnaṅ toti mepmambe nembanyaṅ notnaṅaṅ sesewat mka temaṅgalen nanaṅaṅ temaṅ kwetetepmaṅ ma am Kawawaṅgat taolet mânep temaṅ bewien keyelen miak miakṅaṅ dolakṅaṅ penaṅ ke ektemtem mti zewien. ⁶ Ekjēnaṅ keṅok zeme Zisasiyaṅ diindoye, “In kwitnaṅ kwitnaṅ ekti zeip ke kan ṅengat kasa kuku ekjēnaṅ kumasekme nanaṅaṅ keyaṅ mundumin katipemti lala bubuk totemebep.”

**Sisipeṅpeṅ sokbewe keyet
Zisasiyaṅ zemkawaṅ beye**

(*Matiyu 24:3-14; Mak 13:3-13*)

⁷ Egaṅ keṅok zeme ekjēnaṅ kapigok zewien, “An zikat indanda, zenagen ke pe zukṅan sokbewe? Ma kwilekiyaṅ mkawaṅ beme kan keyaṅ kwasâpm ke nâwanup?”

⁸ Ekjēnaṅ keṅok zeme Zisasiyaṅ zeye, “An sambeyaṅ nâlen kwilen koti, ‘Neṅ Kilais!’ zewep ma, ‘Kan delaṅ zenze ilak kozin.’ Kegok zeme in zelin gawepumti indamâbâpiṅ. In weyaṅ ekmâtâbep mneti indayunguwepgat. ⁹ Ma in msat temaṅ ṅengalen kasa kuku an ekjēnaṅ msat temaṅ ṅengalen kasa kukumak aume nâmti in keyet kiṅgagapiṅ. Enenogat kwitnaṅ kwitnaṅ keboṅ keyaṅ kukṅaṅgat sokbewe wa ke kan delaṅ zenze yek.” ¹⁰ Kegok

zemti egaŋ ewe tusum zeye, “Msat temaŋ ŋenmak msat temaŋ ŋenmak meaum kweaum mbalup. ¹¹Ma mâkinaŋ temaŋ penaŋ kwabe ma meuyet kameŋ sokbewe ma nukŋaŋ ekŋen keboŋ ke msat kataŋ sokbewe. Ma kwitnaŋ kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak sokbeme amnaŋ ke ekti kiŋgabep. Ma kululuŋen piliŋ mamananāŋ sokbeme amnaŋ ekti kiŋgabep. ¹²Kan kwitnaŋ kwitnaŋ keyaŋ sokbembepiŋ mme inmagen sisipeŋpeŋ temaŋ nâgât mti mimindawep ma in notnaŋ an damuŋ ekŋengat zikalinan sesewat mkaen indatim mepme ekŋenaŋ zem indomti mka katikŋaŋ indewep. Ma in notnaŋ msalinangalen amobotnaŋ temaŋ ma amobotnaŋ egat kandaŋan matalip ekŋengat zikalinan zemindowep. Nennmak matusuip keyepm nukŋaŋ kekok inmagen sokbewe. ¹³In kekok mbewen set katnaŋ dolakŋaŋ Kawawaŋgalen zezapatnaŋ zemkawaŋ bembeyelen sokbewe. ¹⁴In zelen ewe mebepiŋ tati, ‘Zet zigok zewanup,’ keyet yayaŋ mti nâmnukŋaŋ mimipiŋ ¹⁵enenogat nen zet zenzeyelen nânâ dolakŋaŋ indama zet zenzeyeen kanen kasaŋine ekŋenaŋ in ku mtotindowep. ¹⁶Ma notnaŋ in mambiwin ma noline ma sip butnaŋ ekŋenaŋ msalinangalen amobotnaŋ ekŋengat belinan beme mka katikŋan indewep. Ma in notnaŋ indome gakiwep. ¹⁷Ma in neŋ napmât maip keyepm am sambeyaŋ ingat sekaŋgaŋ nâmindewep. ¹⁸Yanŋut neŋ indikdamuŋ mbap keyepm an ŋenaŋ ku indowe ma kekokgak ŋokzuwin ŋen ku towembe. ¹⁹In kekok mimindame in nâmkiiŋpepen kaliŋaŋ tabewen in mama kanzizit ke ŋep tiwep.”

Zelusalem mka temaŋ walebe keyet Zisasiyaŋ zemkawaŋ beye

(Matiyu 24:15-21; Mak 13:14-19)

²⁰Âpme Zisasiyaŋ kapigok tusum zeye, “In ekme kan kasa kuku an ekŋenaŋ Zelusalem mka temaŋ kot bembuluŋme in nâwep, ‘Oweŋ, walelelak sokŋan sokbesâpm,’ ke otnâwep. ²¹Kegok sokbween am Zudia msalen talip ekŋenaŋ kunzuŋti kalaŋ dukŋan mowebep. Ma am ŋenaŋ mka temaŋ keŋan tapmambe egaŋ ke pemti pem ŋen mebe. Ma am ŋenaŋ mka temaŋ ganzenan talip ekŋenaŋ mka temaŋ keŋan ku mobep. ²²Kan keyet Kawawaŋgaŋ Zuda am yominangat dopmaŋ bekaŋaŋ penaŋ indawe. Ke Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen meluwaŋ kumpepeŋaŋ keyet katnaŋ sokbewe. ²³Keyaŋ sokbween imbi keŋmak ma imbi nempa okakŋaŋmak kan keyet ekŋenaŋ kunzunzungat nâmnukŋaŋ penaŋ mme ekŋenmagen kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ penaŋ sokbewe. Enenogat nukŋaŋ temaŋ penaŋ msalen kapi sokbewe ma Kawawaŋgaŋ Zuda am ekŋen kemagen ŋenzinziŋ penaŋ nâmbe. ²⁴Ma am notnaŋ kasaŋineyaŋ wanamaŋ indaŋme gakiwep ma notnaŋ msat beŋan beŋan indatim mepme keŋ titi mulup kaliŋaŋ mbep. Ma am Zuda mange ku sokbembeŋaŋ ekŋenaŋ Zelusalem mka temaŋ keŋan timkwati kwitnaŋ kwitnaŋ kumasekti kekok mme ekŋengalen kan delaŋ zeme peme tabe.”

Angat Nemuŋaŋaŋ kokotnaŋgalen kan

(Matiyu 24:29-31; Mak 13:24-27)

²⁵Âpme Zisasiyaŋ zet ewe kapigok tusum zeye, “Kan keyet piliŋ mamanaŋaŋ sepem igak igak kasup ma ey-ongga ma wenzim ekŋenmagen sokbewe. Ma am msat sambe kataŋ ekŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ ke sokbeme kanda-

dat mulup mbep ma nembu temañ kwisakñañ ma nembu mamañ temañ takutume kwisakñañ nomti kiñgagat omba penañ mbep. ²⁶Ma wenzim ma kwitnañ kwitnañ sambe ekñen keyañ mundumin matokwaliwen puluk pilik pemti mundum belakñañ tokwabep keyepm am sambeyañ kwitnañ kwitnañ sokbesâpm keyet nâmti kiñgagat omba penañ aikbep. ²⁷Kegok sokbeme Angat Nemuñañ neñ zanza palen winde temañmak ma sañga soñga busatnañ temañ keñan kopma nikbep. ²⁸Âpme kan keyañ yañbemti sokbemeen in den-dañ tati zikalin kululuñen ekme mobe enenogat Kawawañañ in indatitiyelen kan ilak bududuk bein. Kegok otnâwep.”

**Tep balam balamegeset
nânâ aiikgalen**

(Matiyu 24:32-35; Mak 13:28-31)

²⁹Âpme Zisasiyañ bemzenze zet ñen kapigok zeye, “In balam balam tep ekñengat otnâit. ³⁰Kan tep balam balam katnañ yañbemti kwapme manzeip, ‘O, ilak mtete yañbesâpm’. ³¹Sakam tep katnañ kwabe kegogak kwitnañ kwitnañ mamananañ ekñen keyañ sokbeme nâwep, ‘Ilak Kilaisiyelen zemâtâtât katan mama kanañ sokñañ bein,’ otnâwep.

³²Neñ penañ sukwep diindoma nâit am alak talip kapi ilindiñ ku gakimâpme kwilekiki sambe kapi sokbesâpm. ³³Âpme msat ma kululuñ asekmalut delañ zesâpm yañgut nâlen zetn delañ zenzeñepiñ matapmambe.”

**Kan delañ zenze sakwep kosâpm
keyepm weyañ ekmâtâbep**

(Matiyu 24:34-51; Mak 13:30-37)

³⁴Âpme Zisasiyañ zet ewe tusum zeye, “Weyañ ekmâtâbep! Mneti in amandanda ma tu kaliñañ ma segalen kwitnañ kwitnañgat ñoktikñin temañ ekñen keyet nâmkatik bemti tapmne peme kan delañ zenze sakwep kobeyet weyañ ek-

semti mambep. ³⁵Ke sakamañ lelem-beyañ kwap sakwep makuin keboñ msat sambe am ekñenmagen sokbewe. ³⁶In weyañ ekmâtâti Kawawañgat dundupeñ tapme winde indame kwitnañ kwitnañ nukñañ keyañ inmagen gwañkumepme in windebeñ tabep. In kegok mbewen Angat Nemuñañ nâgât zikatnan ñep tabep.”

³⁷Âpme kasupgat Zisasiyañ Zelusalem mka temanen tati egañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ sesewat mka temañ keñan am mamzikat indamtan. Egañ kegok tapmme tambume egañ Olip Kalañan meti mawemtan. ³⁸Kegok mamme msat msame am sambeyañ sesewat mka teman tambuñan penañ Zisasiyañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ mkawañ beme nânâyelen makotemien.

**Zudasियां amobotnañ ekñenmagen
Zisas zemkukuyet zetik mge**

(Matiyu 26:1-16; Mak 14:1-11; Zân 11:45-53)

22Âpme Nupmamañ Yispiñ Niniyelen Kendo kwitnañ ñen Angalañ Kendo sokñañ sokbeye. ²Ke sokbeme sâpe sâpe bumbuyelen an ñeñañ ma zii zet zikat indanda an ekñenañ Zisas kume gakikiyet nâwien. Yañgut amnañ ndoiseip nâmti kiñgati Zisas kukuyelen setgat timabien.

³Kegok tapmme Zuda kwitnañ ñen Iskaliot Sadañañ egat keñan towege. Ek Zisasiyet nembrañane 12 ekñenmagengatnañ. ⁴Kegok sokbeme egañ sâpe sâpe bumbuyelen an ñeñañ ma sesewat mka temañgalen tipdakutum ekñengalen amobotnañ ekñenmak met Zisas set katnañ zigoset atamti ekñengat belinan bembeyelen zemâtâtindaye. ⁵Kegok zeme amobotnañ ekñen keyañ egalen zetnañgat oloñen penañ mti ek mânawañ kwititiyelen zetik mbien. ⁶Kegok mme Zudas egañ ekñengalen

zetik keyet ñep zeye. Ñep zemti egañ Zisas set ñen aikti ekñengat belinan bembeyet kan amnañ ku mambembu-
luñtemien keyet nâye.

Zisasiyañ tu meu Añgalalañ Kendoyet weyayañgat zemindeme weyañbien

(*Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Zân 13:21-30*)

⁷Âpme Nupmamañ Yispiñ Niniyelen Kendo keyañ sokbeme kan keyet sipsip nembrañ kumbumti nupmamañ yispiñ kemak niniyelen kwitnañ Añgalalañ Kendo keyañ sokbeye. ⁸Ke sokbeme Zisasiyañ Pita ma Zân ege-
lañ met weyayañ mulup mimiye-
len zemâtâtidaye ke kapigok, “It meti Añ-
galalañ Kendo meu nimitasenu-
pgat weyañ mulup mselup.”

⁹Egañ kekok zeme nembrañe ege-
lañ yañkwesiwun, “Wae, Amobotnañ, nit tu
meu pe mka deset weyañselup?”

¹⁰Ege-
lañ kekok yañkwesimalut Zisas-
iyañ diido-
ye, “It nâit, it mka temañ
keñan moweseluwen an ñen menzim
temañ tumak keyañ idaiksem. Idaikme
it ek mâti mka egañ mepme keyegak
mât moweselup. ¹¹Ke moti mka toñañ-
gat kapigok dunduselup, ‘An zikat in-
dandayañ gâgât yañkwesip: Mka keñan
nembanne Añgalalañ Kendoyelen tu meu
nsenup ke deset tazin?’ Kekok zeselup.
¹²It kekok zemalut egañ mka teduknañ
mot zikat idasem. Keyet keñan mundum
totatat ma menzim pelep ma meu
bumbu mundumañ ma kwitnañ kwitnañ
notnañ keyet keñan tapme it tu meu
weyayañ mulup mselup. It nâlup?”

¹³Zemideme ege-
lañ meti kwitnañ
kwitnañ Zisasiyañ zemideye keyet katañ
sokbeme ege-
lañ Añgalalañ Kendoyelen
tu meu weyañbun.

Zisasiyañ nembrañe tambuñalem indaye

(*Matiyu 26:20-30; Mak 14:17-26; 1 Kolin 11:23-25*)

¹⁴Âpme tambuñalem niniyelen kan sokbeme Zisas ma nembrañe ekñenañ mundum totatalen totabien. ¹⁵Ke to-
tati egañ ekñengat diido-
ye, “Neñ Añ-
galalañ Kendo kapiyelen tu meu inmak
niniyelen eweñañ baenen nâmtikñañ
penañ mban ya alak tatnnup bamgat
an notnañañ sindem omba penañ na-
seip! ¹⁶Neñ diindoma nâit, neñ Añgalañ
Kendoyelen meu ewe sek ñen ku nim-
bap yañ maneti am yomengatnañ timk-
wat indema nâmkijpepe aikme mulup
keyañ delañ zeme kan keyet kululuñen
gwaen tu meu ke nsakwep nimbanup.”

¹⁷Egañ ke zemti okop wain tumak
mti Kawawañgat wisikñ zemti ekñengat
ze-
ye, “In kapi mti ilinak nit.” ¹⁸Kekok
zemti zeye, “Neñ penañ sukwep zema
nâit, neñ wain tu ke ninipiñ maneti bam-
gat Kawawañgalen zemâtâtâtgat kat-
nañ mama kululuñen gwaen tati wain
alakñañ ke nsakwep nbanup.”

¹⁹Sakam kekok egañ nupmamañ
ñen mti Kawawañgat wisikñ zem-
tumti nembrañe indamti zeye, “In
mti nit. Kapi nanañgat sek sesumban-
nok ke ingat indayap. Ke ingat in-
dama nimti nâgât otnânâyelen nâmti in-
dayap.” ²⁰Kan ekñenañ tu meu nim de-
lañ zeme sakam kekok okop ikañ ke
mti zeye, “Okop wain tumak kapi tususu
alakñañ inmak Kawawañmak. Sipmnañ
tusum indeyap. Sipm tewen nâme sipm-
nañ tobe ke in yominangatan indatim
kwakwagat nâmti kekok mbap.

²¹Yañgut, nembanne, in egit! An ñe-
nañ zemnowe ke ninmak meu nini
munduman kapi totazin! ²²Angat Ne-
muñañ neñ Kawawañañ zemâtâtâtñañ
set katnañ ke mâti gakiwap. Yañgut an

neḡ zem noseḡ an kemagen bekaḡ neḡ pen-
naḡ sokbewe!”

²³ Zisasiyaḡ keḡok zeme nemaḡane
ekḡenaḡ ilinaḡ zenâ zenâ mti zewien,
“An ekḡen, an pe kwiyaḡ kogok mbe?”
Keḡok zewien.

An kwiyaḡ amobotnaḡ bein?

(Matiyu 20:25-28; Mak 10:42-45)

²⁴ Âpme Zisasiyet nemaḡane ekḡe-
naḡ ilinaḡ an kwiyaḡ mobotnaḡ bein
zemi zet mmot mtot mti mdândâwien.

²⁵ Keḡok tapmme Zisasiyaḡ nâmti diin-
doye, “Msalengalen amobotnaḡ ekḡen
amḡin indikdamuḡ mimiyelen winde
taindain. Ma an damuḡ ekḡen am-
naḡ, ‘Amgalen noline,’ kwilin makuip.

²⁶ Yaḡgut inmagen keboḡ keyaḡ ku sok-
bewe. Yek penaḡ. Âpme naman in-
gat tuḡguwinaḡ amobotnaḡ an kwiyaḡ
tabeen iḡḡaḡgat sekḡan mtoti am kwilin-
piḡ ekḡeḡgat kandaḡjinaḡ mambe. ²⁷ An
kwi ek amobotnaḡ? An mundum to-
tatalen totati meu tatnin ke ma meu
menzimen taseḡzin an ke? Ke penaḡ, an
mundum totatalen totati meu tatn an ke
amobotnaḡ. Yaḡgut neḡ keḡogak ingalen
amobotnaḡin neḡ nanaḡgat sekḡ mtoti
tapmamti taindamukuleḡ miyaḡ.

²⁸ Âpme kan nukḡaḡ sepeḡ igak
igak neḡmagen sokbeyeen in neḡ
ku katinewien. ²⁹ Bipm kululuḡen
egaḡ am indikdamuḡ mimiyelen
zetik mneyeyepm ma neḡ keḡogak in
indazetik mimindeyaḡ ³⁰ in neḡmak
kululuḡen gwaen mundum totatalen
totati tu meu nsakwep nimbanup ma
in mundum elimayaḡḡaḡmak keyet
duḡḡan totati Israeḡ am maḡe 12
indikdamuḡ mbep.”

Pitayaḡ Zisas bamkumpewe keyelen Zisasiyaḡ zemkawaḡ beye

*(Matiyu 26:31-35; Mak
14:27-31; Zân 13:36-38)*

³¹ Âpme Zisasiyaḡ ewe tusum zeye,
“Saimon, Saimon, geḡ nâmbak, Sadaḡaḡ
ingalen nâmkḡpepeḡin mimindikme
mkatikḡaḡ bep ma tuwat tuwat talip
keyelen Kawawaḡaḡ nâmpap. ³² Yaḡgut
Saimon, neḡ Kawawaḡaḡ gapmukuleḡ
mme nâmkḡpependaḡ kaliḡaḡ
tatagalen dunduya. Ya geḡ yomdi ke
nâmkawaḡ bewanigen keḡdi gilik zeme
nâlen zetn tapmâtigulak nodine neḡ
manamâtmaip ekḡeḡgalen nâmkḡpepe
bandim mimindewanik.”

³³ Egaḡ keḡok zeme Pitayaḡ kapigok
dunduye, “Amobotnaḡ, neḡ geḡmak
mka kaliḡan meti geḡmak gakikiyelen
weyeyaḡ mulup miyaḡ!”

³⁴ Egaḡ keḡok zeme Zisasiyaḡ dun-
duye, “Pita, neḡ gâḡât zema nâmbak,
alak tambuyet sakokolok apmaḡ kwit-
naḡ kukupiḡ mme geḡ nâḡât sek tuk
zemkandaseniḡ.”

Kan nukḡaḡ pupuyelen sokbesâpm

³⁵ Âpme Zisas nemaḡaneyet kapigok
diindoye, “Neḡ indema msat notnaḡ
Kawawaḡgalen zezapat dolakḡaḡ
mkawaḡ bembeyelen mebieneḡ
kan keyet in mânep eleḡaḡ ma ele
milawat wawat ma set wewet ke ku ti
mebien kan keyet in kwitnaḡ kwitnaḡ
notnaḡgat olalat mbien ma yek?”

Egaḡ keḡok indayaḡkwesime ekḡenaḡ
zewien, “Yek penaḡ, ku olabenn.”

³⁶ Ekḡenaḡ keḡok zeme Zisasiyaḡ
zeye, “Yaḡgut alak an mânep
eleḡaḡmak ma ele milawat wawat ke
tiseip. Ma an ḡen wanam teepmaḡaḡ
yek egaḡ kâlâp tâḡâyelen munduḡ
main ke beme kwitime wanamaḡ
teepmaḡ kwitiwe. ³⁷ Ma neḡ diindoma
nâit: Kawawaḡgalen zezapat itnaḡaḡ

kapigok zenzeñaj, 'Ek zelen zem kuwep sakam aindondo am ma an kambutiti ekñen maindeipnok!' Âpme kwitnañ kwitnañ sambe golañ zenze an ekñenañ nâgât kukuñañ ke sosok sokbemkawañ tabein." ³⁸Egañ kegek zeme ekñenañ zewien, "Amobotnañ, ndikbak, nin wanam zut tatndain."

Zeme egañ zeye, "Neñ wanam kwititiet zeya ewan wanam penañ kwititiet ku zeya. Nukñañ bam sokbesâpm keyet amnañ zigok weyeen mulup mimiyet nâmti zeya. Keyet wanamgat zapat ñen ewe zenzepiñ. Ele, metne."

Zisasiyañ Olip Kalañan dundundu mulup mge

(Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42; Zân 18:1)

³⁹Âpme Zisasiyañ mka temañ ke pemti Olip Kalañan mametan kegek mepme nembrañane ekñenañ mâti mebien. ⁴⁰Ke meti ekñenañ ke patañ zemti egañ ekñengat zeye, "In kapi tati tadundumaseip mneti Sadañaj ingat yañin mimindikme toweseipgat."

⁴¹Kegok zemindemti ekñen katim indemti amnañ nanzañ mapemezin keyet katañ metati pedondomti kapigok dunduye, ⁴²"Bien, gitañgat nânâyet nâlen nukñañ kapi mââpesenik. Yañgut geñ nâlen nânân mâbâpiñ; geñ gitañgat nânândi mâsenik." ⁴³Kegok tadundume Kawawañgalen enselañ kululuñengatnañ ek winde sasayelen koge. ⁴⁴Kegok sokbeme Zisasiyañ gakikiyelen kan bududuk sokbeye keyepm nâmnukñañ mti ewe tusum omba windeñañbeñ penañ dunduye ma pusinañaj señañengatnañ sakam sipnok petak petak msalen toge.

⁴⁵Nembrañaneyañ kwitnañ kwitnañ sokbesâpm keyet nâmnukñañ penañ mti ma tambu tetak takwabiengapm melugañ indome wem kopa bewien. Egañ dundu delañ zemti dendañ

wati nembrañanemagen meti indikme tawemambien. ⁴⁶Indabutemti ekñengat zeye, "In meluk wewepiñ. Kaik watati dundundu mulup mit. Mneti amnañ koti ingat nâmkîñpepeñinañgat yañaj mimindikseipgat."

Zudasiyañ Zisas kasayet belinan beye

(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Zân 18:3-11)

⁴⁷Zisasiyañ zet ewe tusumti tazeme an manje temañaj kobien. Âpme ekñenmagengatnañ an Zudas ek Zisasiyet nembrañane 12 ekñenmagengatnañ egañ kukñañgat indatim koti Zisasmagen mebien. ⁴⁸Ke kopme Zisasiyañ yañkweysiye, "Zudas, geñ nuknuk mnesenik keyañ mkawañ beinen Angat Nemuñañ neñ amgat belinan nesenik, ma?"

⁴⁹Âpme Zisasiyet nembrañane ekñenañ kwitnañ kwitnañ sokbesâpm ke ek kawañ bemti egat zewien, "Amobotnañ, geñ nâmndemane nin wanamañ ekñen indañsenup?" ⁵⁰Kegok zemti ekñenmagengatnañ ñenañ sâpe sâpe bumbu an ñeñañ egalen mulup an ñen wanamañ wakñañ penaset sâmpeme enzañ galañ galañ mge.

⁵¹Kegok sokbeme Zisasiyañ ekti zeye, "Muluwañ bekanaj ke katipe!" Kegok zemti an keyet wakñañ anzam tage ke tangume ñep beye.

⁵²Kegok sokbeme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma sesewat mka temañgalen an dakutum ma sesewat mka temañgalen an damuñ ekñenañ Zisas atasâgât kobien ekñen keyet zeye, "In wanam ñilikñañ ma wenzomak natatayelen kolo keyañgut neñ an kambu tititoñ yek. ⁵³Neñ inmak kasup katañ Kawawañgalen sesewat mka temañ keñan matateman ke in ku natawien. Ya alak ingalen kan neñ natatayelen beme Sadañaj mulup bekanaj mamnen sosok sokbein."

Pitayan Zisas yanpeye

(*Matiyu 26:57-58; Mak 14:53-54, 66-72; Zân 18:12-18, 25-27*)

⁵⁴ Zisasiyan kekok zeme ekjenan atamti tetimet sâpe sâpe bumbu an ekjengalen an nenan egalen mka kejan wapmobien. Apme Pitayan igak bam sukwep takopmange. ⁵⁵ Ke koti ekme an notnanan zet nânâ mka tungupman tep mmenzime totatmbien Pitayan kot ekjenmagen totage. ⁵⁶ Ke kototapme mulup imbi nenan tewen ke totapme ekti weyan zikat memuj ektati zeye, “An kapi kekok Zisasmak mamtan!”

⁵⁷ Imbiyan kekok zeme Pitayan yanți zeye, “Imbi nânik, neŋ an ke ku nâmpayap!”

⁵⁸ Ya belaknik ke tati an nenan Pita weyan ekmâtâti zeye, “Geŋ kekok Zisasiyelen mangeen mamanik!”

Kekok zeyeyangut Pitayan ewe yanți zeye, “Notn, geŋ zenigen ke penan sukwep an ke neŋ ku nâypap!”

⁵⁹ Ke tapmâti aua kwep kekok delaŋ zeme an nenan ekti zet windejanben yankwesimti zeye, “Kapi penan, an kapi kekok Zisasmak tapme ekban ma ek kekok Galili msalengatan!”

⁶⁰ Kekok zeme Pitayan zeye, “Notn nânik, geŋ an zenigen ke neŋ ku nâmâtâlap!”

Egaŋ kekok tazeme keyegak sakokolok apmanan kwitnan kuye. ⁶¹ Kekok kume Amobotnanan gilik zemti Pita eksem tage. Amobotnanan kekok mme Pitayan egalen zet ewenan dunduye ke nâmkawan beyeen kapigok, “Geŋ alak sakokolok apman kwitnan kukupij tapme geŋ nâgât ku nâmpayap sek tuk zesunik.” ⁶² Pitayan zet nande ke otnâmti zupman kwatoti si omba penan suye.

Zisasiyet pep zet msamti witikbien

(*Matiyu 26:67-68; Mak 14:55-65; Zân 18:19-24*)

⁶³ Apme an ekjen Zisas ekdamuj mbien ekjen keyan pep zet msamti witikbien. ⁶⁴ Kekok mti sangum pananan zikatnan kwaik pemti yankwesiwien, “Geŋ golaŋ zenze an manzenikgat an kwiyan goin geŋ ke zeman nâne!” ⁶⁵ Kekok msamti zet bekanan totot tototnan sambe msawien.

⁶⁶ Msat msame sesewat mka temangalen an damuj ma sâpe sâpe bumbuyelen an nenan ma zii zet zikat indanda ekjenan Zisas wati an damuj sambeyan ondekbien ke aik meti yankwesiwien, ⁶⁷ “Geŋ zema nâne, geŋ Kilais, Kawawan an iknan ombemgeŋgeŋ ma an kwi?”

Kekok yankwesime egaŋ diindoye, “Neŋ keyet yanŋ ingat zesap beme in ku nâmkijpeseip. ⁶⁸ Ma neŋ yankwesisi nenan indayankwesisap beme in keyet yanŋ ku dinoseip. ⁶⁹ Yanŋut kwitnan kwitnan sokbesâpm kapiyet bamen Angat Nemunan neŋ mundum bet penaset Kawawan an iknanmak tatagalen nâme matazin mundum ke windeyelen mundum ke nename totabap.”

⁷⁰ Egaŋ kekok zeme ekjen sambeyan yankwesiwien, “Keyepm geŋ Kawawan-gat Nemunan, ma?”

Ekjenan kekok yankwesime egaŋ diindoye, “Ilin zemkawan bep kelak neŋ kapimak.”

⁷¹ Egaŋ kekok zeme ekjenan zewien, “Nin yegak zetnan zem kukuyelen kelak nâmâtâtnup keyepm an nenan egalen zet bandim mimiyelen ku aiksenup.”

Zisas amobotnañ kwitnañ Pailletmagen teti mebien

(*Matiyu 27:1-2, 11-14; Mak
15:1-5; Zân 18:28-38*)

23 Âpme amobotnañ sambe ekjenañ zet ñande ke nâmwati Zisas aikti amobotnañ Pailletmagen mebien. ²Ke metati egat zet dâsuki ekjenañ Pailletgat zikatnan ombem zewien, “An kapiyañ ningalen amm ekjengat amobotnañ Sisamagen mânep takis ku kwititiyelen zemkulumindeye ma egañ ikñañgat ‘Amobotnañ Kilais’ zeye.”

³Ekjenañ kekok zeme amobotnañ Paillelañ Zisasiyet yañkwesiye, “Geñ Zuda mañgeyelen Amobotnañ ma?”

Zeme Zisasiyañ egalen zet dopmañ gilik zeye, “Giti ke zenik kemak.”

⁴Kegok zeme amobotnañ Paillelañ sâpe sâpe bumbuyelen an ñeñañ ma am mañge tabien ekjengat zeye, “Neñ an kapi zem kukuyelen zet dolakñañ penañ ñen ku aigap.”

⁵Egañ kekok zeme ekjenañ zet omba moti zewien, “An kapiyañ Galili msat katañ yañbemti am keñin mwapme gapmanmak kasa kukuyelen zempeme Zelusalem mka teman zemkwezin. Ma Zudia msalen katañ sakam kekokgak tasokbein.”

Zisas amobotnañ kwitnañ Elotmagen teti mebien

⁶Âpme amobotnañ Paillelañ zet ke nâmti am ekjen indayañkwesiye, “An kapi Galili msalengatnañ, ma?” ⁷Egañ ot-nâyeeen Galili msat ke amobotnañ Elo-lañ maekdamuñ min nâmti Zisas peme amobotnañ Elotmagen teti mebien. Elo-lañ kan keyet Zelusalem mka temanen kotage. ⁸Ya Zisas amobotnañ Elotmagen tetimebien kan teepmañ Elo-lañ Zisasiyelen zet zapat sambe ke nâmti ek eegalen maotnâmtan keyepm Zisas

eegalen oloñen penañ mge. Egañ ot-nâyeyen Zisas egañ menok ñen mme eegalen nâye. ⁹Keyepmti amobotnañ Elo-lañ Zisas yañkwesisi omba penañ yañkwesiye yañgut Zisasiyañ egalen zet dopmañ ñen ku zeye. ¹⁰Kegok sokbeme sâpe sâpe bumbuyelen an ñeñañ ma zii zet zikat indanda ekjenañ amobotnañ Elotmagen sokñañ koti Zisas zemkukuyelen zet windeñañber zewien. ¹¹Kegok zeme amobotnañ Elot ma eegalen an kasa kuku ekjenañ Zisas pep zet msamti zet mtopepe zet zemti kâlâp teepmañ dolakñañ penañ same mundumge sepem amobotnañ ekjenañ mamunduñip keboñ mundumpemti tetimti amobotnañ Pailletmagen gilik ze mebien. ¹²Tipman baenen amobotnañ Elotmak amobotnañ Paillet egetmagen kasa kasa takwage ya kan keyet egelañ notn notn pembenañ mbun.

Paillelañ Zisas gakikiyelen zemdelañ zeye

(*Matiyu 27:15-26; Mak
15:6-15; Zân 18:39-19:16*)

¹³Ke aikti kopme amobotnañ Paillelañ sâpe sâpe bumbuyelen an ñeñañ ma sesewat mka temangalen an damuñ ma an imbi sambe zeme ondekme ¹⁴kapigok indayañkwesiye, “In an kapiyañ animbi keñin tapm yuñgun kekok zemti in neñmagen aiikolo yañgut neñ ingat zikalinan an kapiyet yañañ mim egeyañ egalen bekanañ mimiñañ in zem kuyoyen ke ñen ku aigap. ¹⁵Ma kekokgak amobotnañ Elo-lañ egalen bekanañ mimiñañ ku aikti peme ninmagen kozin. Ma an kapi nin kumann gakikiyelen bekanañ mimiñañ ñen ku mge. ¹⁶Keyepmti neñ zema kasa kuku an ekjenañ witikme belak zem pema mesem.”

¹⁷[Âpme Anjalalañ Kendoyet katañ amobotnañ Paillelañ an kwep Zuda ekjenmagengatnañ mka katikñañ

tatatnaŋ ekŋen manzemindeme belak kwawetemien.]

¹⁸⁻¹⁹ Âpme an ŋenaŋ kwitnaŋ Balabas ek am keŋin walapme Loma gapmanmak an kasa kasa Zelusalem mka temaŋ keŋan ke mti an ŋen kume gakime mka katikŋan pewien. Paillelaŋ Zisas peme belak mebegalen nâm zemeŋgut an imbi sambeyaŋ kwizet kumti zewien, “Kume gakik. Balabas belak peme mesem!”

²⁰ Âpme amobotnaŋ Paillelaŋ Zisas belak peme mesât nâmti am ekŋengat yaŋkwesisi kwizet paleset kuye.

²¹ Kegok kuye yaŋgut ekŋenaŋ kwizet dopmaŋ kapigok kuwien, “Tewen kume gakik! Tewen kume gakik!” kwizet kegok kuwien.

²² Kegok kume egaŋ sek ŋen ewe indayaŋkwesime sek tuk beme kapigok zeye, “An kapiyaŋ kwileki myuŋguye? Neŋ egaŋ gakisem kapiyelen myuŋguŋguŋaŋ ŋen ku aigap! Keyepm witikti belak pemann mesem.”

²³ Egaŋ kegok zeyeyaŋgut ekŋenaŋ kwizet ewe giŋgiŋ kumti Zisas tewen kume gakikiyelen zewien. Kwizet kegok takume amobotnaŋ Paillelaŋ zelin gawepumti ²⁴ ekŋenaŋ nâwienen keyet kataŋ Zisas zemdelaŋ zempeye.

²⁵ Paillelaŋ kegok mti an ekŋenaŋ belak mka katikŋan kwaselen peme kwawewegalen an ke wekume belak zempeme kwawege. An ke gapmanmak kasa kasa mti an ŋen kume gakime mka katikŋan pewien. Kegok mti Zisas ekŋengat belinan beme ekŋenaŋ ilin nâwien keyet kataŋ mbien.

Zisas tewen kume gakiye

(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Zân 19:17-27)

²⁶ Âpme ekŋenaŋ kegok mti Zisasiyaŋ gakikiŋaŋgalen tepmaŋ iŋnaŋ pume mepmambe an ŋen kwitnaŋ Saimon Silini msalengatnaŋ an ke Zelusalem mka temaŋ keyelen kimbat zupman tap-

maŋge ya egaŋ Zelusalem kimbat keŋan mowepme kasa kuku an ekŋenaŋ aikti apitilime Zisasiyelen gakikiŋaŋgalen tep ke pumti Zisasiyet bamanen mege.

²⁷ Ekŋenaŋ kegok mme an imbi sambeyaŋ Zisas mâbien ekŋengat tuŋguwinangatnaŋ imbi notnaŋ si zesum zesum egat tapm mepmambien.

²⁸ Ekŋenaŋ kegok tapm mepme Zisasiyaŋ gilik zem indikti zeye, “Zelusalem imbi, nâgât susupiŋ! Neŋ nâyawen dolakŋaŋ ilinaŋgat ma nembraŋineyet suit. ²⁹ Enenogat kan nukŋaŋ temaŋaŋ sokbeme amnaŋ zewep, ‘Imbi ekŋen nembraŋinpiŋ ma imbi nempa okak ku maambelip ma imbi nempa okak nam ku maindap ekŋen keyaŋ oloŋen penaŋ mbep.’ ³⁰ Ma kan keyegak amnaŋ kiŋgati

‘Kalaŋgat pigok zewep, “In epeemti ndakwatait!” ma sepem kegogak kalaŋ isikiŋaŋgat zewep, “Nin aŋ-galaŋ nde!” zewep!’ (Aizaya 2:19-20)

³¹ Âpme an yomepiŋ ekmagen kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ ekmagen sokbein beme am yomtoŋ ekŋenmagen bekaŋaŋ penaŋ sokbewe!”

³² Ma keyegak kasa kuku ekŋenaŋ an zut idatim mebien. An zut ke an kambu titi ya Zisasmak idome gakikiyelen idati mebien. ³³ Ke meti kalaŋ kwitnaŋ Iŋokanzij Kalaŋ ke patan zemti Zisas tewen kumasasok pemti mwat onzempewien. Ma Zisas betnaŋ penaset ma alomset an kambu titi zut ke tewen gakikiyelen idewien.

³⁴ Ekŋenaŋ kegok mme Zisasiyaŋ zeye, “Bien, ekŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ tapmip ke ku nâmâtâlip keyepm ekŋengat yomin katipe!” Egaŋ kegok zeme kasa kuku an ŋeŋaŋinaŋ sâk melakanduŋaŋ nanzaŋ bet guluk gilik mti kwiyaŋ penaŋ tisem ke nâmti mbien. ³⁵ Kegok sokbeme an imbi sambeyaŋ dendaŋ tati taekme keyegak Zuda ekŋengalen amobotnaŋ ekŋenaŋ

Zisasiyet pep zet msamti zewien, “Egañ am notnañ maindamukulem mimindein ya ek Kilais, Kawawañañ ikñañ ombempepeñañ beme ikñañgat sekñañ ñep mukulem mpesem!”

³⁶ Sakam kekok kasa kuku an ekñe-nañ msamti ekmagen sokñañ koti wain tosañañ isikñañ ke same niniyelen ke nâmti mbien. ³⁷ Kegok mti zewien, “Geñ Zuda amgalen Amobotnañ beme gitañ-gat sekdi mukulem mi!”

³⁸ Âpme meluwañ ñen kapigok kumpewien,

“AN KAPI ZUDA AM
EKIÑENGALAN AMOBOTNAÑ.”

³⁹ Kegok sokbeme an kambu titi zut egetmagengatnañ ñenañ Zisasiyet pep zet msamti zeye, “Geñ Kilais, Kawawañ an ikñañ ombemgeñgeñañ beme gitañ-gat sekdi mukulem mti nit kekokgok ndamukulem mi!”

⁴⁰ Ñenañ kekok zeme ñenañ zet ke nâmti ñenzinziñ msamti zeye, “Geñ Kawawañgat kiñgadik ma yek? Nin tuk kapi nsakwep gakikiyelen zemdelañ zemndeyo. ⁴¹ Nit bekañañndañgat dopmañ gakisâpmlup ke ñep yañgut an kapi ek myuñgunñgunñañ ñen ku tazin, yek penañ.” ⁴² An keyañ kekok zemti Zisasiyet zeye, “Geñ Amobotnañ kobanigen nâgât nâmnewanik!”

⁴³ Egañ kekok zeme Zisasiyañ dunduye, “Neñ penañ sukwep zeyap, alak geñ neñmak kululunjen tasenik.”

Zisasiyañ gakiye

(*Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Zân 19:28-30*)

⁴⁴ Âpme 12 kilok kasup sutnañ bebeyelen sokñañ beme msat tambumbuyañ pesak peme tapmeti 3 kilok gasiyet beye. ⁴⁵ Kegok sokbeme sañgum temañ Zelusalem sesewat mka temañ keñañ maopem peme topmatatan ke tunñgupman edelet balalañ zemtoti butnañ butnañ beye. ⁴⁶ Kegok sokbeme

Zisasiyañ kwizet temañ kumti zeye, “Bien, nâmamann gâlen belen beyap!” Kegok zemti gakiye.

⁴⁷ Kegok sokbeme kasa kukuyelen an ñenañ egañ kwitnañ kwitnañ ke eknâmti Kawawañgat sesewati zeye, “Penañ sukwep, an kapi an kwetetepmañ penañ!”

⁴⁸ An imbi sambe tabien ekñenañ ke ekmâtâti kembeñ penañ nâmti mkañjanan mebekobien. ⁴⁹ Âpme am Zisas egat nâmtâtâbien ma imbi ekñen Galili msalengatnañ Zisas mâkobien ekñenañ beñanik tati kwitnañ kwitnañ sokbeye ke eknâmâtâbien.

Zisas sumen mziliwien

(*Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Zân 10:38-42*)

⁵⁰⁻⁵¹ Âpme an ñen kwitnañ Zosep ek Zuda ekiñengalen mka temañ kwitnañ Alimatia keyetnañ. Ek an dolakñañ ma an kwetetepmañ ma ek amobotnañ Zisas zemkuwien ekñenmagengatnañ ñen ek keyañgut egañ ekñengalen nânâ Zisas kukuyelen nâmbilibien keyet nâmtikñañ penañ ku mge. Egañ Kawawañ an ikñañ ombempepeñañ koti Kawawañgalen zemâtâtât katnañ mama mamkwatan. ⁵² Keyepm egañ amobotnañ Pailletmagen meti Zisas sekñañ tewen mtoti sumen bembeyelen meti yañkwesime amobotnañ Pailelañ ñep nâmpeye. ⁵³ Ñep nâmpeme Zosewañ Zisasiyet sekñañ tewen mtoti sâk palakñañañ sekñañ sumuñ penti mti met nanzañ kapalañ enzuñ temañ kwañ pepeñañ an ñen ku bembeyañ keyet keñañ mmet beye. ⁵⁴ Ma kan keyet Bepmañ ma Sabat tagoñgo tatagalen sokñañ koge.

⁵⁵ Kegok sokbeme imbi ekñen Galili msalengatnan Zisasmak kobien ekñen keyañ Zosep mâti Zisas sekñañ mepme sum deset bembeyelen ma sepem zigok pewesem ke eegalen mebien. ⁵⁶ Imbi ekñen keyañ ke koekti gilik zemti mkañji-

nan meti wet sesikñaj dolakñaj Zisas sekñaj kumpepeyelen ke met weyeyaj mulup mbien. Enenogat Sabat tagoñgo kanen mulup ñen ku mimiyelen ilinañ-galen zii zelañ zemkatik bein.

Zisasiyaj gakikiengatnaj wage

(*Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Zân 20:1-17*)

24 Âpme Sabat tagoñgo kan delañ zeme mseñan Sonda tambunan msat tapm msame imbi ekñen wet kelakñaj weyeyaj mulup mbien ekñen keyaj wet kelakñaj ke mti sumen ke kobien. ²Ekñenaj ke koti ekme nanzaj temañ sumgalen sekekek bekek pewien ke welilim peme ganzenan metage. ³Kegok sokbeme ek nâmti ekñenaj keñan mowebien yañgut Amobotnaj Zisasiyet sekñaj ku tapme ekbien. ⁴Ke motati nâpeme mekwapme tatnepeme keyegak an zut melakandujit busatnaj temañmak keyaj ekñenmagen sokñan kotabun. ⁵Ekñenaj ke ekti kiñgagalañ indatime kusumti zikalinañ msalen baen ektatnepeme an zut keyaj kapigok zewun, “In kwilekiyet mti am gakikiñajgalen mundumen pi an alik walep keyet kwilekiyet taegip? ⁶An in eegalen kolo ke kapi ku tazin. Egañ gakikiengatnaj walep. In egañ Galili msalen inmak tati zezapat kapigok diindoye ke otnâit ke, ⁷‘Angat Nemunaj neñ a yomtoñ ekñengat belen mopma tewen gwilimañ nowep. Ya kasup mulup mimi tuk keyet mamaen gilik zem wabap,’ kekok diindoye.”

⁸An zut keyaj kekok zematut imbi ekñen keyaj zet ñande ke otnâmti ⁹sum katipemti mkañinan gilik zem meti kwitnaj kwitnaj eknâmbien keyet met Zisasiyelen nemba 11 ma notnañgat zezapat mimindawien. ¹⁰Imbi ekñen zezapat nembrañane ekñengat kozewien ekñen ke kwilin Malia Makdala mkaengatnaj ma Zoana ma Malia Zemsiyet

mamañ ma imbi notnañ ekñen ke. ¹¹Kegok kozewien yañgut nembrañane ekñenaj imbi ekñen keyelen zelin nâme pepesut imbi zezet beye ma ekñengat ku nâmkipewien. ¹²[Pitayaj zet ke nâmti wawadak winde bemti sumen meti sekekegen kusum toti zikatnañaj Zisasiyelen mundumanen ke egeen sañgum miak pewien ke etañaj tage. Ke ekti mkañan meti kwitnaj kwitnaj sokbeye keyet nânâ mulup temañ mge.]

Zisasiyaj am zut Emaus mka temañgalen selen idaige

(*Mak 16:12-13*)

¹³Âpme kan keyet am zut Zisas mâp-mamtemien egeñaj Emaus mka temañgalen selen mkaen ke mebegalen tapmepmambun. Mka keyetnaj Zelusalem mka temanen ke mebegalen mael 7 kekok mametemien. ¹⁴Egeñaj ke mepmambe Zisasmagen kwitnaj kwitnaj sokbeye keyet zenâ zenâ tapmepmambun. ¹⁵Kan egeñaj zenâ zenâ tapmepmambunen keyegak Zisas ikñaj egegat tunjuwidan ke patak zemti ilinsakwep mebien. ¹⁶Ke sokbemidame egeñaj an ke ekbun yañgulak egeñaj am ke Zisas ke ku eknâmâtâbun. ¹⁷Âpme Zisasiyaj idayañkwesimti zeye, “It pe kwilekiyet set teepmañ pi zenâ zenâ tapmkolup?” Egañ kekok idayañkwesime egeñaj teñ kindiñ pemtati zimoselidan kemberj sakam ekbun.

¹⁸Egetmagengatnaj an ñen kwitnaj Kelopas egañ Zisas yañkwesiye, “Notn, geñ kwitnaj kwitnaj Zelusalem mka temanen âgânen ma tugenen da sokbeye ke geñ ku nâmâtâdik?”

¹⁹Kegok zeme Zisasiyaj zeye, “Pe kwilekiyet tazenik?”

Zeme Kelopasiyaj zeye, “Nit kwitnaj kwitnaj Zisas Nasalet mkaengatnaj ekmagen sokbeyan keyet tazelup. An ke golañ zenze an dolakñaj penañ. Kawawañaj ma amnañ egat dolakñaj

nâmpewien enenogat egañ menok temañ sepem igak igak mge ma zetnañ windenarñmak zemkawañ beye.²⁰ Kegok tapmkwapme ningalen sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma sesewat mka temañgalen an damuñ ekñeñañ Loma gapmangat belinan beme gakikiyet zemdelañ zempeme tewen gwilimañ kumasasokpeme gakiyan.²¹ Nin otñâwenen an ke Kawawañañ Israeł an mañje indamukulew mimiyeleñ koge ke nâwenn! Âpme kwitnañ kwitnañ sokbeyanen keyetnañ kwati alak kasup mulup mimi tuk tatnuwen kapiyegak kwitnañ mamananañ ñen kegogak sokbep.²² Ningalen mañgeengatnañ imbi notnañañ ekñeñañ zet alakñañ dindoyo, 'Ekñeñañ msat balañ zem topme topme sumen melo²³ yanggut Zisas egat sekñañ ku ego.' Kegok sokbeme ekñeñañ gilik zem koti zeyo, 'Nin ensel ekmann enselañ kapigok dindop, "Zisas ek alik tazin," kegok zep.'²⁴ Imbi ekñeñañ kegok kozeme ningalen mañgeen an notnañañ sumen ke melo ya imbi ekñeñañ zeyoyen katañ ekmâtâti Zisas ñen ku ekti mkaen gilik zem kolo."

²⁵ Kegok zemalut Zisasiyañ diidoeye, "It ñoktikñitpiñ, in golañ zenze an ekñeñañ zet zewien ke in sewak sewak penañ manâmkinpeip!²⁶ In kapigok nânâyelen Kilais an Kawawañañ ikñañ ombempepeñañ ek sindem timti gakimti set kannañ keyañ mme kululuñen meti Amobotnañ kwabe."²⁷ Zisas egañ Kawawañgalen Zet Itnañanen Mosesiyelen papi-aen yañbemti ma golañ zenze an ekñeñañ ikñañgat meluwañ mbien keyet zemkawañ bemideye.

²⁸ Ekñeñañ ke takotneti mka kosâgât nâwienen ke patañ zemti Zisasiyañ ewe mebegalen nok mge²⁹ yanggut egelañ zemkulumpemti zewun, "Kopmane nigalen mkaen metne enenogat kasuplak towepme tambumbuyañ pe-

sak pesâpm." Kegok zemalut Zisasiyañ eget idamâti egetgalen mkaen meti tabien.³⁰ Ke tati meu nini munduman egetmak totati Zisasiyañ nupmanañ mtati Kawawañgat wisikñ zemti meselemti eget idame³¹ egelañ kwitnañ kwitnañ egetmak takoti mkawañ beye ke nâmkawañ bemti Zisas ikñañ ekmâtâbun yanggut ke sokbemidamti keyegak galañ zeye.³² Kegok sokbeme egelañ ilidak zenâ zenâ mti zewun, "Notn, selen daenen egañ nigat zet zapat tazemap ma Kawawañgalen zet zapat itnañañ tazemkawañ bemndemap kan keyet nigat keññdan tip busat penañ nâlut."

³³ Kegok zemti keyegak wawadak Zelusalem mka temanen gilik zemebun. Ke meti Zisasiyet nembrañane 11 ekñeñañ notnañ ekñenmak mka keñañ ondek tapmambien ke met patañ zewun.³⁴ Ke metapmalut ekñeñañ egetgat kapigok diidowien, "Amobotnañañ gakikiengatnañ wazan ke penañ. Ke Saimonmagen sokbemsayan!"

³⁵ Ekñeñañ kegok zeme egelañ kwitnañ kwitnañ sambe selen sokbeye keyet zemkawañ bewun ma nupmanañ meseleme Zisas eknâmâtâbun keyet zezapat mimindawien.

Zisasiyañ nembrañanemagen sokbemindaye

(*Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Zân 20:19-23; Nembayelen Muluwin 1:6-8*)

³⁶ Egelañ ewe kegok tusumti tazemalut Zisas ikñañ ekñengat tunguwinan keyegak sokbemindamti kapigok diidoeye, "Keñ sewakñañ inmak taindain."

³⁷ Ke sokbemindame ekñeñañ, "We eknup," zemti kiñgagalañ omba penañ indatiye.³⁸ Ekñeñañ kegok mme egañ diidoeye, "In nâgât zemkandapipiñ ma in neñ gakikiengatnañ wapman keyet keñ zut mimipiñ!³⁹ In nâgât setn betn gwilim zemberañ pi egit. Neñ nenn kapi-mak. In nâgât sekñ timekti nâit. We

ekñen sesumbañin ma kanziñinpiñ. Neñ sakam we nembon yek. Neñ sesumbann ma kanziñmak talap ke in egit.”

⁴⁰ [Egañ kekok zemti setnañ betnañ gwilim zembeñañ zikat indeme]

⁴¹ nâmtemtem penañ mti keñin oloñenañ pesak peye yañgut egañ ekñenmagen koti tage keyet ku nâmkiniñpewien keyepm egañ indayañkwesiye, “In meu notnañ kapi taindain ma yek?” ⁴² Kegok zeme ekñenañ añgala zinziñañ butnañ msame ⁴³ ekñengat zikalinan ke niñge.

⁴⁴ Egañ ke nim delañ zemti ekñengat zeye, “Kan neñ inmak takwabanan neñ ingat zezapat kapi diindowan: Mosesiyelen papiaen ma golañ zenze an kwep kwep ekñengalen papiaen ma Sam papiaen nâgât meluwañ kwitnañ kwitnañ mbien ke penañ sokbein.”

⁴⁵ Ke zemti ekñengat ñoktikñin mkawañ beme zet zapat keyet yañañ nâmtâbien. ⁴⁶ Kegok mti ekñengat diindoye, “Zet zapat kapiyañ nâgât Kawawañgalen Zet Itnañanen zenzeñañ: An Kilais, Kawawañ ikañ ombempepeñañ ek sindem timti kume gakime kasup mulup mimi tuk keyet gakikiengatnañ wabe. ⁴⁷ Ma nâgât kwitnnanen zet ke amnañ mkawañ beme amnañ nâmti yomengatnan keñin gilik zenzeyelen ma an Kawawañ ikañ ombempepeñañ egañ amgalen

yomin ke katikpepeyelen Zelusalem ammagengatnañ yañbem am sambe msat katañ ekñenmagen sepem kekok sokbewe. ⁴⁸ Ma in golañ zenze an ekñenañ zet zewien ke penañ sokbeme in kwitnañ kwitnañ sambe ke eknâmbien. ⁴⁹ Âpme nenn Bienañ Emetak Teñ indandayelen zetik mimindeye ke indawap. Yañgut in Zelusalem mka temanen kapiyegak tapme Kawawañgalen Emetak Teñañ winde indawe.”

Kawawañ Zisas kululuñen wapmoge

*(Mak 16:19-20; Nembayelen
Muluwin 1:9-11)*

⁵⁰ Kegok zemti Zisasiyañ nembrañane indatimti mka temañ katipemti zupman toti Betani mka ñande isikñañ ke meti ondekindemti betnañ ilizuzut mwati zet ñande kapigok zeye, “Keñ sewakñañ ma Kawawañgalen winde inmagen taindawe.” ⁵¹ Egañ zet ñande kekok tazeme zeme keyegak ekñen katim indemti Kawawañ kululuñen wapmoge. ⁵² Kegok sokbeme egat zemsesewati oloñen palen Zelusalem gilik zem mebien. ⁵³ Âpme ekñenañ Zelusalem ketati mse katañ Kawawañgalen sesewat mka temañ keñañ Kawawañgat manzemesesewatemien.

Zân

Zisasiyet yaŋaŋ Zânaŋ meluwaŋ mge.

Zânaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj kapi kuye. Zân kapi Zisasiyet nempaŋaŋneyet tuŋguwinaŋgatnaŋaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj kapi kuye. Zemsiyet meniŋaŋ ma biwidaŋgat kwitnaŋ Zebedi (Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19 ma Luk 6:12-16). Zânaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ kuyeen ikŋaŋgat kwitnaŋ esemteŋ kumti, “Neŋ Zânaŋ kuyap,” kekok ku zeye. “Egaŋ nempaŋaŋ nâmtikŋaŋ mamin,” kekok kuye. Zet keboŋ ke omba kukuŋaŋ makuwek. Egaŋ buŋam zapat kapi etaŋ ku kuye. Zapat meluwaŋ tuk ŋen kuyeyaŋ bamgat eknup.

Matiyumak Mak ma Luk ekŋenaŋ am maŋgeen kwep kweggat kumindawien. Zânaŋ buŋam zapat kapi apapalak papia kuye. Am sambe msat kataŋ ekŋengat zapat kuye. Zet Zapat Dolakŋaŋ kapi Matiyumak Mak ma Luk ekŋenaŋ kuwien keyet kateŋ yek. Egaŋ Zisasiyet yaŋaŋ penaŋ deyetnaŋ kokotnaŋ ma egaŋ kuleki penaŋ mimiyet koge keyet yaŋaŋ weyaŋ kuye. Zet ŋotekŋaŋ Zânaŋ kuyeen ŋen kapigok, Zisas ek Kawawaŋaŋ an peme koti am mama mimiŋin bekananengatnaŋ gilik zemin-datimti mama teŋ am indandayet zenzenaŋ wan ilak koti kekok mmâge.

Zet ŋotekŋaŋ temaŋ Zângalen buŋam zapat keŋan kapigogaŋ talip:

1:1-18. Zisas eweŋan an kwi penaŋ maŋge

1:19-51. Zân an tu zulutindende egaŋ mulupmaŋ ewe tapme Zisasiyaŋ yaŋbemi nempaŋanen indage

2-6 Zisasiyaŋ am tuŋguwinaŋ mulup yaŋbemi mge

7-11 Zisasiyaŋ menok notnaŋ mti an ŋeŋaŋ bembe ekŋenmak zet mdândâ notnaŋ mge

12-19 Zisasiyaŋ gakikiyelen set im mege

20 Zisasiyaŋ gakikiyengatnaŋ wage

21 Nempaŋaneyet zemgwatnaŋ notnaŋ mimindamti kululuŋen mowege

Zet mamaŋaŋmak keyaŋ naman am sokbeye

1 Eweŋan baen Zet egaŋ yaŋbemi Kawawaŋmak ilisakwep mamkwabunaŋ Zet ke Kawawaŋegak. ²Ke tipman baen Kawawaŋmak ilisakwep mamti ³Kawawaŋaŋ zempeme kwitnaŋ kwitnaŋ sambe bepi mme sokbemâge. Ek piŋan kwitnaŋ kwitnaŋ igak ŋen ku sokbemâge yek. ⁴Zet ek mama keyet toŋaŋ egalen busatnaŋaŋ am mbusatnaŋ bemindeye.

⁵Âpme busatnaŋaŋ tambu sosok keŋan mepme tambu sosogaŋ kunzuŋti mege.

⁶⁻⁷Âpme an ŋen kwitnaŋ Zân. Ek msalen kapi am busatnaŋgat zapatnaŋ diindome am ilindiŋ busatnaŋ toŋaŋ Zisas egat zapatnaŋ nâmti nâmk-ŋepeyeyet nâmti Kawawaŋaŋ ikŋaŋ zem-peme koge. ⁸Wa Zân ikŋaŋ am mbusatnaŋ bemindendeyet ku koge. Egaŋ belak an busatnaŋ toŋaŋ tobe keyet buŋam zapatnaŋ etaŋ manzemtan. ⁹An busatnaŋ toŋaŋ keyaŋ msalen kapi sokbemkawaŋ bemi am msalen mammbusatnaŋ bemindein.

¹⁰Ek ke eweŋan Bipmaŋmak mam-bunen msat kapi mme sokbeye. Ya egaŋ naman mamkwati msalen kapi amnaŋ masokbenupnok sepem sokbemenŋgut am msalengatnaŋ ekŋenaŋ naman egat yaŋaŋ penaŋ ku weyaŋ eknâmâtâbien. ¹¹Egaŋ Zuda msalen ke mame Zuda am ma ikŋaŋgat don-notnane ma eiŋbipmane mee penaŋ piyaŋ ek mtopemti wisat mpewien.

¹²Âpme am ek notn mpemti nâmk-
ijpewien ekjen Kawawaŋgat nemunam-
baŋane bemti mamayet indapmukulem
mimindeye. ¹³Wa animbi Kawawaŋgat
nemunambaŋane penaŋ bemti mamaip
ke animbiyaŋ mame namba masokbeip
sepem keboŋ yek. Ma angalen segat
tikŋaŋaŋ ndabeme mamaip keyet pe-
naŋaŋ yek. Kawawaŋaŋ ekjenaŋ ikŋaŋ-
gat nemunambaŋane bambeyet nâmin-
deme kogok ekjenmagen sokbeye.

¹⁴Âpme Zet egaŋ amnaŋ masokbe-
nup keyet kataŋ sokbemti am ningat
tuŋgupmnan kapi mamtan. Mamti keŋ
taoletmak ma zetnaŋ penaŋ penaŋjak
zem mamti menok sepem igak igak mme
amnaŋ Kawawaŋgat Nemuŋaŋ kwep
etaŋ keyet mama mimiŋaŋ dolakŋaŋ ke
ma winderŋaŋ temaŋ ke Bipmaŋaŋ miak
peme koge ke ekbenn.

¹⁵Zânaŋ egat zetnaŋ pigok zemkawaŋ
beye, “Neŋ an ikŋaŋ keyet buŋam za-
patnaŋ diindowan, ‘An bamnan takozin
egaŋ neŋ sebemnemti Amobotnaŋ penaŋ
bein. Msat kululuŋ ma neŋ mee pi sokbe-
mbepiŋ tapma egaŋ tipman penaŋ baen
mamkwage.’”

¹⁶Egaŋ ningat tikŋaŋ manâmndein
keyepmti keŋ taoletnaŋgat penaŋaŋ
ikŋaŋgalen mama mimi dolak dolakŋaŋ
sambe piyaŋ elimiak ndeye. ¹⁷Moses
egaŋ Kawawaŋgalen zii zet ke aikndaye.
Âpme Zisas Kilaisiyangut keŋ taoletmak
Zet Zapat Dolakŋaŋ penaŋ timtot ndaye.
¹⁸An ŋenaŋ Kawawaŋ sepemaŋ bugan
ku ege. Nemuŋaŋ neŋ Bipmmak ma-
mayap neŋ egalen zet zapatnaŋ ke mkoti
zemkawaŋ bemindama nâmbien.

Zân an tu zulutindende anaŋ ikŋaŋgat yaŋaŋ zeye

(Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Luk 2:1-18)

¹⁹Zuda amobotnaŋ ekjenaŋ
Zelusalem mkaen tati sâpe sâpe bumbu
an ekjengat kandaŋinaŋ mulup an
mamaip ekjen zemindeme Zânmagen

meti pigok yaŋkwesiwien, “Geŋ pe
Kilais ma an kwi? Ze zemane nâne.”

²⁰Zeme egaŋ keyegak ikŋaŋgat
yaŋaŋaŋ pigok penaŋ zemkawaŋ bemti
diindoye, “Neŋ wa Kilais yek.”

²¹Zeme ekjenaŋ naman ewe pigok
yaŋkwesiwien, “Âpme geŋ an kwi? Geŋ
Ilaiza?”

Zeme egaŋ pigok zeye, “Neŋ ek yek.”

Zeme ekjenaŋ zewien, “Âpme geŋ nin
golaŋ zenze an temaŋ ŋen ninmagen
kokogat damuŋ matatnuwen geŋ kapi?”

Zeme egaŋ pigok zeye, “Neŋ golaŋ
zenze an ke yek.”

²²Zeme ekjenaŋ pigok zewien, “Geŋ
kwi penaŋ? Ze weyaŋ yaŋaŋdi zemane
nâne. Am zemndeme kotn am ekjen
keyet pe zigok met zeman nâseip?
Geŋ gitangat penaŋ yaŋdi zigok penaŋ
manzenik?”

²³Zeme Zânaŋ pigok diindoye, “Neŋ
golaŋ zenze an Aizaya egaŋ zet pigok
zeye keyet penaŋaŋ,

‘An ŋenaŋ msat tuŋgupman mamti
animbiyet pigok takuin, “Pi mamti
amnaŋ yomin zeme delaŋ zeme
keŋjin weyaŋti Amobotnaŋgat
damuŋ talit,” mandiidoin!’” (Aizaya
40:3)

²⁴Âpme an ekjen Palisi ekjenaŋ
zemindeme kobienan ²⁵naman pigok
yaŋkwesiwien, “Nin tatnâmann geŋ,
‘Neŋ Kilais yek ma Ilaiza yek ma golaŋ
zenze an ŋen yek,’ zenik. Kegok beme
geŋ kwilekiyet am tu manzulutindenik?”

²⁶Zeme Zânaŋ kapigok diindoye,
“Neŋ am tu etaŋ manzulutindeyap.
Âpme an ingat tuŋguwian sokbeyayaŋ
mamain ek ke in ku maekmâtâlip.
²⁷An keyaŋ bamnan gwaen takozin. An
bekeboŋ beke neŋ bukaboŋ kapiyaŋ
elewat temaŋ timpema ŋep ku bewe.”

²⁸Ekjenaŋ meyaŋkwesiwienan ke Be-
tani mka Zodan tu nembet daeset tazi-
nen ke mebien. Zânaŋ mka ke mamti am
Zodan tuyen tu manzulutindemtan.

Zânañ Zisasiyet yañañ zembkawañ beye

²⁹ Msat msame Zânañ am tu zulutin-demambe tati ekme Zisasiyañ ninmagen takopme ekti ningat pigok dindoye, “An inde takozingat egit. An kainde Kawawañgalen Sipsip Nembawañ. Zuda am ekñenañ yomin delañ zenzeyet nâmti Sipsip Kawawañgat sâpe sâpe mambuip. Sepem kegogak Kawawañañ ikñañgat Nemunañ takozin ke amgat belen beme msat sambe am ningat yom delañ zenzeyet kume gakiwe. ³⁰ Neñ an keyet ilak eweñan pigok diindowan, ‘An bannan takozin ke Amobotnañ temañ neñ ewe sokbembepiñ tapma egañ eweñan tipman penañ baen mamkwage.’ ³¹ Ek eweñan Kawawañañ an yomengatnañ gilik zemndadagat ombempeye ke neñ ku ekmâtâban yañgut Kawawañañ zet zapatnañ etañ zembkawañ bemname neñ Israeł am in ondekindemti egat zapatnañ diindoma nâmti in egañ kokogat weyeyañ mulup mti mamayet nâmti inmagen tu zululut mulup kapi mimiyyet zemneme inmagen yañbewan.”

³² Kogogapm Kawawañañ pigok dinonje, “Neñ Emetak Teñañ kululuñengatnan age sasakandenombe nembonj bemti ekmagen totapme ekbanik beme an ilak ke. ³³ Nen an ke eweñan ku nâmâtâtpewan yañgut Kawawañañ neñ am tu zulutindendeyet mulup zet kapi nañgeyañ pigok dinoye, ‘Nâlen Emetak Teñañ toti dukñanen tapme ekbanik beme an keyañ am nâlen Emetak Teñ ke indamâbe.’ ³⁴ Neñ yañañ kegok zemâtâtname ekbangapmti muluwañ kegok sokbeme ekti ek ilak Kawawañgat Nemunañ penañ elak nâmâtâtpewan.”

Zisasiyañ yañbemi nembawane zulak zulak ilak indatiye

³⁵ Msat msame Zânañ nembawanet nit ndatimti msat keyegak koti tapmambenn. ³⁶ Tatnepemann Zisasiyañ keyegak kwawepme ekti Zânañ nigat pigok dinitdoye, “An zut, an da egit. Ek Kawawañgalen Sipsip Nembawañ.”

³⁷ Zeme nempa zut piwan nânâñgak keyegak Zân pemti met Zisasiyyet baman mâti mebun. ³⁸ Mepmalu Zisasiyañ gilik zem idikti pigok idayañkwesiye, “An zut, it kwilekiyyet napmâti takolup?”

Ndayañkwesime nit pigok zewelín, “Labai, (E Ibulu zet âpme ningalen zelezet ‘an zikat indanda,’ kok zewanek.) geñ mka pe deset mawenik.”

³⁹ Yañkwesimalu pigok dinitdoye, “It kopmalu neñ met mkan zikat idama egit.” Zemti idati tapmetnepeme msat gasim beme ekmak ke tapmetneti tambu sutnan gilik zemti naman mkanjidanen kobun.

⁴⁰ An zut Zânañ Zisasiyyet yañañ zeme nâmti ekmagen mebun nitmagengatnañ nempa ñen kwitnañ Endulu ek Saimon Pitayet datnañ. ⁴¹ Enduluyañ metneti meniñañ Saimon aikti pigok dunduye, “Neñ Mesaya, kwitnañ ñen Kilais[†] manzeip ek ilak aiga.”

⁴² Kegok zemti meniñañ Zisasmagen wati mepmalu Zisasiyañ ekti zeye, “Geñ Saimon Zângat nemunañ muñ. Gâgât kwidi alakñañ neñ Sipas gayap.” (Sipas kwit keyet yañañ “nanzañ”.)

⁴³ Msat msame Zisasiyañ Galili msalen mesât tati Pilip selen aikti pigok dunduye, “Geñ kopmane neñmak medi.” Zemti wati mebun. ⁴⁴ Âpme Pilipmak Endulu muñanet ekñen mkanjin kwep Besaidayetnañ.

[†]1:41 Kwit zut keyet yañit kapigok Kawawañañ am yomengatnan gilik zemndatiyyet ombempeye.

⁴⁵Metneti Piliwan Nataniel meaikti pigok dunduye, “Mosesimak golan zenze an notnañan itnañan baenen an kapi Kawawañan nin yomengatnañan gilik zem ndadagat ombempeye keyet zetnañ meluwan mbien ewan penañan alak aikti ekmak tapmanup. An ke Zisas Zosepgat nemuñan Nasalet mkaengatnañ.”

⁴⁶Zeme Natanieliyan zet dopmañ kapigok gilik zemti saye, “Geñ nâmane Nasalet mkaen bukanda kwileki dolakñan ñen sokbewe bein?”

Zeme Piliwan zeye, “Kok zenikgat kopmane met zikat gama ekbak.”

⁴⁷Zemti Nataniel wati Zisasmagen mepme Zisasiyan Nataniel ekti zeye, “An kapi Israel an penañ. Ek zet dâsuki ñen ku manzein.”

⁴⁸Zeme Natanielan zeye, “Zisas, neñ pe de mama yanñ nikbanangapmti kekok zenik?”

Zeme Zisasiyan zeye, “Piliwan geñ ewe met gaiikpiñ tapme geñ tep kwitnañ pik kandañan ke tapmane giga.”

⁴⁹Zeme nâmti egañ Zisas pigok dunduye, “An zikat indanda, geñ penañ sukwep Kawawañgat Nemuañ penañ Israel am ningalen Amobotnañ Temañ.”

⁵⁰Zeme Zisasiyan pigok zeye, “Neñ geñ tep pik kandañan tapmane giga zeya keyepmti nâgât nâmkipemnenik? Nânik, pi ewe belak yanbempti butnañ isikñan bugan ekdik. Âpme penañ penañ ewe bam sokbeme mamti ekmebanik!”

⁵¹Kegok dundumti naman nembajane ilinsakwep pigok diindoye, “Neñ zet penañ ñen pigok diindoma nâit, bamgat in taekme kululuñ gwaenen ñandem tapme Kawawañgalen ensel ekñenan Angat Nemuañ neñmagen motopme ekbe.”

Zisasiyan zeme tu penañan naman wain beme nimbien

2¹⁻²Ke mti manepeme kasup zut be-melak Galili msalen mka ñen kwit-

nañ Kana manzeip ke animbi zut ñen awembiñ bemidesâgâti tu meu mee akume kopme bumti Zisas mamañ ma Zisas ikñan ma nembajane nin nsakwep ndamandame tu meu nsâgât meti ³meu tatnepemann meuyan ewe tapme wain tu ilak delañ zeme Zisas mamañan ekti pigok zeye, “Wae, ekñen pi ilak wain tu delañ zeme belak talipgat nâmbega.”

⁴Zeme Zisasiyan mamañgat pigok zeye, “Mange, wa mulup kapi nin tapminup yek. Nâlen mulup miminn kann ewe bam sokbemnawe.”

⁵Zeme mamañan mulup nempa ekñenmagen meti pigok zeye, “In tatnepeme Zisasiyan kwileki ñen mimiyyet diindome zetnañ gawepumti mseip.”

⁶Âpme mka keyet ganzenan menzim tosiñ temañ temañ 7 bekapi onze-mindeme matatemien. Menzim tosiñ temañ kwep bekeyet tu 100 lita mee kekok makasimpemtemien. Kasimpeme tapme sesewat mkayelen amobotnañan set bemindaye keyet katañ mâti kasup katañ selin belin manzulutemien. Menzim tosiñ bekeboñ sambe mka katañ mawemetan.

⁷Kegogapm Zisasiyan mulup an ekñen pigok diindoye, “In tu omti menzim tosiñ temañ taliwen kapi kasime towep-mâlak.” Zeme mulup an ekñenan menzim tosiñ temañ 7 pi tu omti kasime gak zemâge.

⁸Omkasime delañ zeme pigok diindoye, “In tu butnañ menzim isikñan kasimtimti met an meu damuñ ke sait.”⁹⁻¹⁰Zeme omti mmepme tuyañ wain beme an meu damuñ keyañ wain tu ke nim ekti kapi pe desetgatnañ mkolip ke ku weyañ nâmatâti mulup nempa ekñenan Zisasiyan zeme tu penañ omti mebien. Kegogapm ekñenan wain tu zigoset sokbep eyet yanñan ñep nâmatâbien.

Kegok mme an meu damuñ keyañ animbiñanmak bet butewun ke zeme

kopme pigok dunduye, “Ningalen set temañ kapigok tazin, wain tu dolakñañ penañ ke am ñeñañ indame nimti tapmeñgut naman bam bekañañnik ke maindame nip. Yañgut geñ kileñ mnak wain pemenañ pi belak pemane tapme bekañañnik ñeñañ indamane niyo. Geñ set dâsuki mti wain tikñañ kapi aŋgalañ pemane tapmawañ bam mti kolip.”

¹¹ Zisasiyañ mka keyet yañbemti menok ke mti Amobotnañ main keyet yañañ am ekñenmagen mkawañ beme nembajane nin winderñañgat yañañ ekti nâmkijpewenn.

¹² Keyetnan Zisasmak mamnotnane ma nembajane nin nsakwep Kapaneam mkaen ke tambu msasa isikñañ bugan topmambenn.

**Zisasiyañ sesewat mka temanen
amnañ omkwiti kwiti
tapmme indikti indapmâge**

(Matiyu 21:12-13; Mak
11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³ Topmanepemann Zuda ningalen Añgalalañ Kendo elak bududuk beye keyepmti Zisasiyañ Zelusalem mka teman Kendo ke eksâgât mowebenn.

¹⁴ Moti ekme sesewat mka temañgat tambañgumen amnañ kwaweti Kawawañgat sâpe sâpe bumbuyet makau ma sipsip ma sasakandanombe mee pi time kwawepme omkwiti kwiti mti mânep sisak dukñañ bemti omañ maiñ tapmmambien. ¹⁵ Tapmme Zisasiyañ indikti ñeñañ penañ zime egañ tek timti menderme katikñañ beme mtati makau ma sipsip mee pi wuwap indawitikti indamâpme kuñkunzuñ kwawepmâpme mânewin timtati time mekopme sisakñin mtati gilik zempeme weñge. ¹⁶ Âpme am sasakandenombe mtabien ekñen indikti memendep mimindamti pigok diindoye, “In sasakandenombenjin timti toti melit. In Biengalen mka kapi

mme ingalen bemkwiti kwiti mkanok ku bek.” ¹⁷ Zisasiyañ moti kekok mme nembajane nin Kawawañgalen zet zapat itnañanen meluwañ pigok mimiñañ tazin keyet otnâmbenn, “Gâlen sesewat mkayepm ñeññ penañ zimetip.” (Sam 69:9)

¹⁸ Âpme Zuda amobotnañ ekñenañ Zisasmagen koti pigok yañkwesiwien, “Geñ kapigok penañ tapminikgat pe Kawawañgañ winde game egalen windeen maminik beme geñ menok ñen mmame nin ekti yañañdi ekmâtâsenup?”

¹⁹ Yañkwesime egañ keyegak pigok zeye, “In sesewat mka temañ kapi asekyaloñme neñ naman kasup tuk keyet keñañ etañ timtusu tusu mti walapma delañ zemâbe.”

²⁰ Zeme ekñenañ Zisasiyet pigok zewien, “Yeñsokñne ekñenañ nup kan 46 bepi sesewat mka temañ kapi tawatatne walatne peme delañ zeye. Âpme geñ bukapiyañ kasup tugat keñañ etañ walasât zenik?”

²¹ Yañgut Zisasiyañ zet ke wa sese-wat mka temañ keyet penañ nâmti ku zeye egañ ikñañgat sekñañgat nâmti zeye. ²² Yañ maneti Zisasiyañ gakiyeyañ gilik zem wapme kan keyet nembajane nin sesewat mka temañ asekti walalagat zeye keyet ma Kawawañgalen zet zapat itnañanen muluwañ mimiñañ keyet penañañ ekmagen sokbeme ekti nâmkijpewenn.

²³ Zisasiyañ Zelusalem mka teman Añgalalañ Kendoen mamti menok temañ sepemañ igak igak mme am sambe ekñenañ ke ekti Zisasiyet nâmkijpewien. ²⁴ Yañgut Zisasiyañ am sambe ekñen bekapi notnañañ keñinan ñenzinziñañ tage e indik mâtâti ekñen sambe keyet nâme notnañne etañ ku beye. ²⁵ Egañ am ñeniyet yañañ nâsâti am ñen yañkwesime ku dundume nâñge. Egañ ikñañ am keñin baen ekti yañañjin eknâmâtâge.

Zisasiyañ Nikodimasmak zapat mbun

3 Palisi an ekñenmagengatnañ an ñen kwitnañ Nikodimas. An beke Zuda am ekñengalen sesewat mka temañ-galen an damuñ temañ ñen ek ke. ²An keyañ buzak tambuyet Zisasmagen moti pigok dunduye, “An zikat indanda, nin gâgât yañañdi nânup. Geñ an zikat indanda penañ Kawawañmagengatnan kwatobanan. Âpme geñ menok sepem igak igak maminik keboñ kapi an ñen Kawawañpiñ mamti mulup keboñ keboñ ke ñep ku mnak.”

³Âpme Zisasiyañ zeye, “Neñ penañ sukwep pigok zema nâmbak: An ñenañ nempa okak masokbeip keyet katañ okak ku sokbewe beme an keyañ Kawawañmak tusumti egalen zemâtâtât-gat katnañen mama keñan ke ku mebe.”

⁴Zeme Nikodimasiyañ pigok zeye, “Weneñe, an temañ penañ bekeyañ naman zigoset mamañgat keñan toweti naman nempa okak sokbewe?”

⁵Zeme Zisasiyañ naman pigok dunduye, “Neñ zet penañ sukwep pigok zema nâmbak: An ñenañ tuyañ ma Emetak Teñmagengatnañ mama alakñañ ke ku tiwe beme an keyañ Kawawañ-galen zemâtâtât katnanen mama keñan ñep ku mebe. ⁶Amgalen mamaen masokbep ekñen amgat sepem. Âpme Emetak Teñañ ammagen mulup mme mama teñ matip ekñen Kawawañgat zapat mambeip. Ekñen ke Emetak Teñ-galen am penañ. ⁷‘Geñ neñ sokbembe alakñañ sokbembe,’ keyet zema geñ nâmane nukñañ penañ kumbek. ⁸Tâgâ ek belak kileñ ke kumbume kwisakñañ etañ kume manânup. Âpme geñ pe deset yañbemi met deeset mamezin e ku manânik. Âpme Emetak Teñañ am ñen-magen mulup mme mama teñ matin ek-magen Emetak Teñañ tâgâyañ mulup maminok mamin.”

⁹Zeme Nikodimasiyañ nâmti zet dopmañ kapigok gilik zem saye, “Pe zigok penañ mti alakñañ sokbembeyelen nâmti zet kapi tazenik?”

¹⁰Zeme Zisasiyañ Nikodimas pigok dunduye, “Geñ Isael am ekñengalen an zikat indanda temañañ zet kapi zema geñ kwilekiyet nâmane nukñañ taben? ¹¹Neñ penañ pigok diñgoma nâmbak: Neñ kwitnañ kwitnañ sambe Kawawañañ zemâtâtname nâmban keyet zapatnañ ma Kawawañañ ammagen mulupmañ kawañan sosok mamme egap keyet zapatnañ diindoma in sambeyañ ningalen zet ke nâme ewe pepesut beme ku manâmkijpeip. ¹²Neñ kwitnañ kwitnañ msalen sosok masokbemâpme egip kapiyet palen bemzema in ku manâmkijpeip. Âpme neñ kwitnañ kwitnañ kululuñen gwaen masokbemezin keyet palen bemzema in zigok ñep nâwiek? ¹³An ñenañ kululuñen gwaen moti kwitnañ kwitnañ tazin ke ku ege. Angat Nemuñañ neñ kululuñengatnan toban keyepmti kululuñen gwaen kwitnañ kwitnañ wein e nâmâtâpma delañ zemâzin.

¹⁴Itanañ Moses egañ msat tunggupañ nombe weñañ aenañ weyañti tep palen kwasim pemti mwat onzempeme tapme ekbien. Sepem kegogak Angat Nemuñañ neñ ke tep palen palak palak masasok neme wema nomti mwat onzemneme tapma ekbep. ¹⁵Amnañ neñ nikti nâmkijñemti mama kanzizit aikgat kekok mbep. ¹⁶Kawawañ egañ msalen am sambe ingat gogot penañ mamimindein keyepmti egañ ikñañ-gat Nemuñañ kwep penañ ke ketalasimti msalen peme toge. Keyepmti am neñ nâmkijñewep ekñañañ walelepiñ; mama kanzizit tiwep. ¹⁷Kawawañañ Nemuñañ neñ msalen neme toban ke wa am yominañgat dopmañ indandayet nâmti ku neme toban. Neñ am yomen-

gatnan gilik zemti indatitiyet Bipmnañ zemneme toban.

¹⁸ An ñenañ Kawawañgat Nemuñañ neñ manâmkiñnein beme yomañgat dopmañ ku tiwe. Âpme an ñenañ Kawawañgat Nemuñañ neñ ku manâmkiñnein ek yomañgat dopmañ ilak titiyet damuñ matazin. Elak egañ Kawawañgat Nemuñañ neñ nâmkiñnenepiñ mamm keyepmti sepem kekok sokbemsawe. ¹⁹ E yañañ kapigogapmti tosa mgasik kapi tiwe. An ekñenañ busatnañ msalen kapi sokbeme buñam zapatnañ ekñenmagen mepme nâmtiñgut ekñenañ bankumpemti ekñenañ mama mimi bekanañ mti tambusosogat zapat mambeip. ²⁰ An ñenañ yom mamin beme egañ busatnanen mopma yomm sosok sokbesem zemti busatnañgat makingazin. ²¹ An ñenañ Kawawañgalen zet nâmti mañgawepumti main egañ busatnañgat ku makingazin. Âpme egañ busatnanen mopme busatnañañ mama mimiñañ dolakñañ ke sosok mamkawañbein.”

Zânañ Zisasiyet yañañ zemkawañ beye

²² Ke maneti Zisasiyañ nemañane nin ndatime Zelusalem mka pemti Zudia msat butnaset ñen meti mambenn. Ke met ekñenmak mamti animbi tu mazulutindemtemenn. ²³ Âpme Zân egañ kekokak mka ñen kwitnañ Enon zeme ke Selim msaleset tu sambe penañ matatan ke mamti am tu manzulutindemtan. ²⁴ [Kan keyet Zân ewe mka katikñan pepipiñ tapme egañ belak mamti mulup ke mamtan.]

²⁵ Zângalen nemañane Zudayetnañmak Zuda an ñenmak tu zululugat ²⁶ mdândâmti Zângat nemañane ekñenañ Zânmagen meti pigok dunduwiñ, “An zikat indanda, geñ an ñen Zodañ tu nembet daeset tapme zikat ndamane ek-

benn an keyañ alak am tu tazulutindeme am sambe pi ekmagen etañ ondek mepmâpme delañ zein.”

²⁷ Zeme Zânañ nâmti pigok diindoye, “An ñen Kawawañañ mulup ñen zemdelañ zem sasapiñ mme egañ mulup belak keñan galak ku mamin. ²⁸ ‘Neñ Kilais yek, neñ belak Kawawañañ an keyet zapatnañ zenzeyet ñenañ zemneme koti zema nâmbien. Âpme in zet ke eneyet sakwep penañ kandabien.’ ²⁹ An ñeniyet imbi zapat zempepenañ an keyañ imbi keyet apmañ penañ. Yañ egañ imbiñañ kemak bet butemti keñ oloñen mme notnane ekñenañ zapatnañ nâmti ekmak tusumti ilinsakwep oloñen mamip. Keñ oloñen temañ penañ keboñ ke sokbennanayelen kan elak alak penañ kapi sokbemnain. ³⁰ Zisasiyet kwizet buñamañañ palakñañ beme kopme nâlenañ naman uluk zemti towebe.

³¹ An ñen msalen kapiyetnañ sokbemañ egañ kwitnañ kwitnañ msalen kapiyetnañ etañ ekti manzein. Âpme an kululuñen gwaengatnan tototnañ ek kwitnañ kwitnañ sambe kapiyet Amobotnañañ tazin. ³² Egañ kululuñen kwitnañ kwitnañ sambe tazin keyet zapatnañ zemeñgut am ekñenañ nâme dâsuki beme ku nâmkiñpewien. ³³ Âpme an ñenañ zetnañ ke nâmti mamkitik pein beme egañ Kawawañgat yañañ an zet penañ penañañ zemti main, e nâmâtâpewep. ³⁴ Kawawañañ an zempepe toge an keyañ koti Kawawañgat yañañ manzemkawañbein. Keyepmti Kawawañgalen Emetak Teñañ winde omba penañ same egalen windeen mulup mamin. ³⁵ Bipmañañ Nemuñañ egomti kwitnañ kwitnañ sambe bepi egañ damuñ mimiyet betnanen be-mâge. ³⁶ Âpme an ñenañ Kawawañgat Nemuñañ ke manâmkiñpein beme mama kanzizit eweñan msalen kapiyegak yañbemti masokbemsain yañgut am ñenañ Kawawañgat Nemuñañ egalen zet

ke ku gawepuwe beme mama kanz-izit ke ku tiwe. Am keboŋ ekŋenmagen Kawawaŋgalen welili eweŋanak msalen kapiyegak masokbemindain.”

Zisasiyaŋ Samalia imbi ŋenmak zapat mbun

4 Zisasiyet zapatnaŋ Palisi ekŋengat pigok kot zeme nâmbien: Zisasiyaŋ am tu tazulutindein eyaŋ Zânaŋ am tu zulutindeye ekŋen indasebemind-eye. ²(Zisasiyaŋ ikŋaŋ am tu ku zulutindeye nembraŋane nin etaŋ am tu zulutindewenn.) ³⁻⁵Amnaŋ Zudia msat pemti Galili msalen mesât Samalia msat tuŋgupmaset beke tapmetne metne Galili msalen mapataŋ zemtemien.

Âpme Zisasiyet zet sambe kegek tazeme nâmti egaŋ nin nembraŋane nda-time Zudia msat pemann tapme Galili msalen gilik zemti mesât Samalia msaleset beke tapmetne metne mka ŋande ŋen kwitnaŋ Saika zeme ke patan zewenn. Mka ke Zekowaŋ nemuŋaŋ Zosep msat saye keyet ganzenan matatan. ⁶Msat keyegak Zekowaŋ tu pusak timpeyeyaŋ maomnimtemien. Âpme Zisasiyaŋ set teepmaŋ kotne kotne tinsutnan penaŋ beme sebetnaŋ sukŋaŋ beme tu pusak solonan ke moti totapmaŋge.

⁷⁻⁸Ke tot tagom tati nembraŋane nin zemndeme mkaen tu meu kwitim tisât mepmann Zisasiyaŋ igak tu pusagen ke totati ekme Samalia imbi ŋenaŋ tu osâgât menzimaŋ kwindiŋti kot tuyen osât tapmme Zisasiyaŋ ekti pigok yaŋkwesiye, “Geŋ tu bugan bemti namane nimbi.”

⁹Kegok yaŋkwesime imbi keyaŋ pigok dunduye, “Israël ammak Samalia am nin zapat zenâ zenâ kwep ku mamm-nup. Yaŋ geŋ eneyet koti tuyet nâgât tatnayaŋkwesinik?”

¹⁰Zeme Zisasiyaŋ pigok dunduye, “Kawawaŋaŋ geŋ kwileki ŋen taolet gasât tapm ma neŋ an tuyet tadin-

goyap nâgât yaŋŋ nânâpiŋ keyepmti tapminik âk nâmti ze nayaŋkwesimane neŋ tu zikatnaŋ kwapeŋ matazin keyetnaŋ gama nimbek.”

¹¹Zeme Samalia imbi keyaŋ pigok zeye, “Amobotnaŋ tu kapi pusak beŋan penaŋ baen mambemtimkwatnup. Âpme geŋ tu oo menzimdi ŋen ku tagain ke geŋ tu zikatnaŋmak e deset tazi-naŋ omti nasenik? ¹²Ningat sokŋ Zekop egaŋ tu pusak temaŋ kapi timpeye. Mti ikŋaŋ ma nemuŋane ma sipsip ma makaŋane ekŋenaŋ tu kwep kapi man-imzulumien. Âpme geŋ Zekop ek sebe-mpemti naman tu dolakŋaŋ penaŋ ŋen zikatnaŋmak makozin ke desetgatnaŋ aikndasâgât tazenik?”

¹³Samalia imbi keyaŋ kegek zeme Zisasiyaŋ kapigok dunduye, “In tu kapi ometnimti ewe tuyet mti mene mene mamekotomnip. ¹⁴Âpme nâlen tu tazeyap ke am ŋen sama nimbe beme egaŋ tuyet ŋen ewe ku atotoyelen. Neŋ tu sawap ke keŋanen baen tu yeeŋaŋ dolakŋaŋ zikatnaŋmak penaŋ kwati telepgat tati mama aiksama mambe.”

¹⁵Zeme Samalia imbi keyaŋ pigok dunduye, “Amobotnaŋ, geŋ tu tazenik ke namane nimti tuyet ŋen ewe atotopiŋ mamambap. Mti tuyen pien mene mene mamekolap e alakŋaŋ ŋen ewe ku mekobap.”

¹⁶Kegok zeme Zisasiyaŋ pigok dunduye, “Geŋ meti apdimak wati kolit.”

¹⁷Zeme imbi keyaŋ zeye, “Neŋ apmpin; belak mamayap.”

Zeme Zisasiyaŋ pigok zeye, “Geŋ, ‘Neŋ apmpin,’ e penaŋ zenik. ¹⁸Yaŋgut geŋ an 5 ekŋenmak mamkwati asekindemkwabanan. Ya alak pi ŋen wapmanik ke gitangat apdi penaŋ yek keyepmti geŋ, ‘Apm yek,’ zet e penaŋ zenik.”

¹⁹Zeme imbi keyaŋ pigok dunduye, “Amobotnaŋ alagati neŋ gâgât yaŋaŋdi nâyaŋ. Geŋ Kawawaŋmagen golaŋ zenze an ŋen penaŋ. ²⁰Âpme geŋ nânik,

ekjen yejsokjne ekjenan kalar kapiyet dukjan motati Kawawanjat mandundum samtemien. Âpme Zuda am ingulak Zelusalem mka teman ke tati Kawawanjat mandundum saip.”

²¹ Zeme Zisasiyan pigok zeye, “Imbi, neŋ pigok zema nâmbak, in kan ke penaŋ sokbeme kalar kapiyet ma Zelusalem mkaen met ondekti Bien ku dundum sawep. ²²In keyet yaŋaŋ nânâpiŋ; belak ek masesewatsaip. Âpme Israeal am ningut egat yaŋaŋ nâmâtâti maminup. Kawawanjat Zuda am ningat tungupmnangatnaŋ an ŋen am yomengatnaŋ gilik ze ndatitiyet peme kokogat zenzeŋaŋ ²³kan kelak alak kapi sokbem tazin. Âpme egalen am maŋge penaŋ ekjenan keŋinan penaŋ Emetagalen set esemteŋ penaŋ tazin keyet kataŋ mamti Bien dundum sawep. Bienaŋ am ekjen keboŋgat nâme dolakjaŋ mambein. ²⁴Kawawanjat ek an enzililijaŋ mamain keyepmti amnaŋ ek sesewatsasâgât mbep beme ekjengalen sesewawalin ke keŋinan baenengatnaŋ kwapme mama mimiŋin esemteŋ penaŋ kemak tati sesewatsawep.”

²⁵ Zeme imbiyan pigok dunduye, “Mesaya ma kwitnaŋ ŋen Gilik zeleset Kilais makuip egaŋ sokbemti kwitnaŋ kwitnaŋ sambe keyet yaŋaŋ zemkawaŋ bemndandayet zenzeŋaŋ e neŋ nâyaŋ.”

²⁶ Âpme Zisasiyan pigok dunduye, “An e sokbembeyet zenzeŋaŋ elak neŋ kapi tati zet tadiŋgoyapmak.”

²⁷ Kegok tazeme zemelak nin nembajane ilak meu kwitim timti koti ekmann Zisasiyan Samalia imbi kemak zapat tapmme ekti nâmtemtem mbien. Mti imbiyet, “Geŋ pi kwileki tapmnik?” ma Zisasiyet Samalia imbiyet, “Zet kwileki tadundumann?” mee ke idayan kwesisâgât mbennaŋgut nâmann nep ku beme belak pemann tage.

²⁸ Âpme imbi piwan tu menzimaŋ mee piwan peme weme belak windembemti

mkaen meti am pigok diindoye, ²⁹“In kopme neŋ Zuda an ŋen kotazingat met zikat indama egit. An keyaŋ nâlen yomm sambe bepi sosok zemkawaŋ bem namâlep. An ke Kilais sokbembeyet zenzeŋaŋ wa ke mene?”

³⁰⁻³¹ Zeme nâmti am bee ilinsakwep Zisasmagen kosât ewe selen takopme kan keyet nembajane nin pigok zewenn, “An zikat indanda tu meu bugan niya!”

³² Âpme egaŋ ningat zeye, “Neŋ tu meu sepemaŋ ŋen tatnain e in kunâip.”

³³ Kegok zeme nâmti nempa nin nak pigok zenâmbenn, “Am pe kwiaŋ meu mkot same niwaŋ?”

³⁴ Tazemann ndikti pigok dinndoye, “Neŋ Bienaŋ mulupmaŋ mimiyet zemneme toban keyepmti egalen mulupmaŋ mdelaŋ zesap keyaŋ tu meunok penaŋ bein. ³⁵In pigok manzeip, ‘Meu muluwen ondemann kwati eyoŋga zulak zulak beme meu penaŋ masokbein.’ Yaŋgut neŋ pigok diindoma nâit, in teŋ zemwati mulup egit muluwen meu penaŋ sokbembe temaŋ ilak alak kapi sokbein. ³⁶Âpme an ŋenaŋ mulup mti keŋanen mapein kemak am nusi mti penaŋaŋ maakumtin. Egeŋaŋ ilisakwep muluwit keyet tosaŋaŋ timti oloŋen temaŋ mbalup. Sepem kegogak an nâmk-ijpepemak ŋenaŋ an ŋen Kawawanjalen Zet Zapat Dolakjaŋ dunduye. Âpme naman ŋenaŋ mukulem mme yomengatnan keŋan gilik zemti kululuŋen mobotgat zapat bemti main keyepmti an zut keyaŋ muluwidaŋgat tosaŋaŋ ilizuzut timti oloŋen ilisakwep mbalup. ³⁷Âpme nin set kapigok maminup: An ŋenaŋ mulupmaŋ mti maondein. Âpme an ŋenaŋ mukulem mti nusi kayak mti penaŋaŋ timti time maŋge kwep mamozin. ³⁸Âpme neŋ in nâlen muluwen meti mulup nembanne indamukulem mti ekjenmak ilinsakwep meu penaŋ akum time temakwep mobotgat nâmti zemindeyapgat melit.”

³⁹Tazeme Samalia imbi piwan meti animbi sambe ekjen pigok diindoye, “Nej yom kwitnañ kwitnañ mkwaban piwan egañ zemkawañ bemti namâpme delañ zep.” Zet kegok zeme nâmti am sambeyañ ek nâmkinpewien. ⁴⁰Keyepmti Samalia am ekjenañ Zisasmagen koti ekjenmak mamayet yañkwesime Zisasiyañ nâme ñep beme nin meti ekjengalen mkaen kasup zuletañ nsakwep mambenn.

⁴¹Ke met mamti zet zapatnañ diindome am sambe penañañ ewe tusumti Zisasiyet nâmkinpewien. ⁴²Mti imbi Zisas ñejañ met aige ek ke pigok dunduwen, “Nin ñejañ geñ zet zemane nânnañ pi ilak nin penañ dembusekjanen zetnañ penañ nâmti nâmkinpenup. An kapi penañ Kilais msat sambe am nin pi yomengatnan gilik zemti ndatiwe.”

Zisasiyañ gapmangalen amobotnañ ñengat nembajañ ñen zawalen tapme mme alik beye

⁴³Âpme Zisas nembajane nin kasup zut pi Samalia am ekjenmak ke maneti naman gilik zemti Galili msalen mebenn. ⁴⁴Mesât mepmambe Zisasiyañ ikañ pigok zeye, “Golañ zenze an ñen ikañgalen mkañañ ñotakjanen ke tapme ikañgalen manje ñeneyañ zetnañ gawepumti egat nâme mobotnañ ku mambein.” ⁴⁵Âpme Zisasmak nembajane nin meti Galili msalen patañ zemann Galili msalen animbi ekjenañ olojen mti ndazemtetime mkaen mobenn. Nin Anjalalañ Kendoyet Zelusalem mka teman baen met mamti ekmann Zisasiyañ menok notnañ mme ekbenn keyepmti Zisas ekti ndazemtetime mobenn.

⁴⁶Ke nin moti keyetnan mane mane naman Kana mka msalen tu zeme wain beye mka keyegak met patañ zewenn. Âpme Kapaneam mka keyet gapmangalen amobotnañ ñen manje

egat nemuñañ zawat nukjañ penañ mti mawemtan. ⁴⁷Âpme Zisasmak nin Zudia msalengatnan ewe Galili msalen kopmann zeme nâmti amobotnañ piwan Kana mka msalen meti nembajañ gakisât penañ tapmme koge keyepmti Zisasi wati mebegat yañkwesim nânge. ⁴⁸Âpme Zisasiyañ pigok dunduye, “In kapi nej menok ma kwitnañ kwitnañ zikalinan mamananañ sokbeme ekti zetn nâmkinpesât maâip.”

⁴⁹Zeme amobotnañ keyañ pigok zeye, “Amobotnañ Zisas, nemban gakisemma-gat kopmane sakwep medi.”

⁵⁰Zeme Zisasiyañ pigok zeye, “Nemundi ilak alik beingat ñepgat gitak met!” Zeme amobotnañ keyañ Zisasiyet zetnañ nâmkinpemt mege. ⁵¹Selen tapmepme sisiliñ nembajane ekjenañ ek aiksâgât selen metaikti pigok dunduwen, “Nemundi alik bep.”

⁵²Zeme egañ indayañkwesiye, “Kan zuknañ penañ alik bep?”

Zeme ekjenañ zewien, “Sañenen kasup sutnañ teman penañ tapme kan keyet zawatnañ yek bep.” ⁵³Kegok zeme amobotnañ keyañ yajañ pigok nâmâtâge. Kan keyet penañ Amobotnañ Zisasiyañ zemnemti pigok zep, “Nemundi ilak alik bep.” Ke nâmti mam ip don notnane zemâtâtindame nâmti ilinsakwep Zisasiyet nâmkinpewien.

⁵⁴Zisasiyañ Zudia msalengatnan Galili msalen sek zut meti menok ke mme sek zulak beye.

Zisasiyañ an ñen Betesda tu lemunan weyañpeye

5 Ke manepeme Zuda am ekjengalen kendo temañ ñen beme Zisasiyañ Zelusalem mka teman mege. ²Âpme Zelusalem mka temañ keyet keñan tu lemunan temanik ñen sipsip set tokwakwat manzemtemien keyet solonan matatan. Âpme tu lemunañ keyet nembet nembet mka mzalañ 5 walapeme

matatan. Ma Zuda ekñengalen zelinaset tu keyet kwitnañ Betesda makumtemien. ³Âpme mzalañ keyet keñanen am zawatmak ma am zikalin beñañ ma am setnañ wesij ma selin belin wesij bembenañ sambenañ ke wemti tu titok mme ekti towewegat damuñ matatemien. ⁴Ke tatnepeme kan notnangat tu lemunan keyet palen Kawawangalen enselañ kululungatnañ ñenañ tot titok mme ekti an kwiyañ ñenañ penañ mapalamti totan egañ sakwep sekñañ dolakñañ mambe-mtan. ⁵Âpme an ñen setnañ betnañ wesij yañ kan teepmañ nup kan 38 pi notnañ ekñañ windeñañ bemti towepme egañ olapme beme belak ke kwesij matatan. ⁶Âpme Zisasiyañ an ke kan teepmañ penañ matatan ke ekti kemberñ penañ mti yañkwesiye, “Geñ dolakñañ bembeyet nânik ma yek?”

⁷Zeme an wesij keyañ zeye, “Amobotnañ, an notn dolakñañ penañ kwiyañ tu titok mme sakwep nambepeme tu keñan towebak? Nen towesât ewe wati tiktik takuma an ñenalak sakwep palam tu lemunan toti ilak alik mambein.”

⁸Zeme Zisasiyañ pigok dunduye, “Geñ sindi ambepelet timti met.” ⁹Zeme keyegak an keyañ wawadak Zisasiyet nânâpiñ belak sinañ ambepeleti mkañan mesât mege kasup keyegak Sabat tagoñgo kan tapmambien. ¹⁰Keyepmti Zuda amobotnañ notnañ ekñañ an dolakñañ beye ke selen aikti egat pigok dunduwien, “Alak Sabat tagoñgo kan sutnan milawadi ambepeleti wati kodik ke set dolakñañ penañ yek.”

¹¹Zeme egañ pigok diindoye, “An weyañnep egañ pigok dinop, ‘Geñ wati sindi ambepelet timti met.’”

¹²Zeme nâmti an keyet pigok yañkwesiwien, “An wati sindi ambepelet met diñgop an ke geñ kwitnañ nâmtadik?”

¹³Yañkwesime an sekñañ weyañañ keyañ Zisas dañan ku nâmâtâge. E eneyet am sambe penañ tabien

keyepmti Zisasiyañ sakwep am tungupmaset enzilimege.

¹⁴Yañ ke maneti Zisasiyañ an ke sesewat mka temanen tapme aikti añkeñoo zet pigok dunduye, “Geñ sekdi ilak dolakñañ bep. Keyet geñ bekañañ ñen mbanikmagat eksemti mamambanik. Mineti nan nukñañ temañ penañ ñen dukdan mobeyet.”

¹⁵Zeme an piwan Zisas weyañ ek-mâtâti met Zuda amobotnañ pigok diindoye, “An weyañnewan kwitnañ Zisas.” ¹⁶Zisasiyañ Sabat tagoñgo kan sutnan penañ an ke weyañpeye keyepmti Zuda amobotnañ ekñañ Zisasiyet nâme ñep ku beme kan keyet yañbemti Zisas kume gakikiyet zetnañ mbien. ¹⁷Ñenzinziñ mme Zisasiyañ pigok diindoye, “Bienañ am tagoñgoñepiñ indamukulem mammin âpme neñ sepem kegogak mamiyap.”

¹⁸Âpme Zuda an ñenañ ekñañ Zisasiyañ an ñen Sabat tagoñgo kan sutnan weyañpeye keyet ma Kawawangat nâgât Bipm penañ nit mulup tagoñgoñepiñ mamilup zeye keyepmti ñenjin penañ zime kume gakikiyet zewien.

Kawawañañ Zisas mulup sambe mimiyelel winde betnan beye

¹⁹Âpme Zisasiyañ zet pigok diindoye, “Neñ penañ sukwep pigok zema nâit: Neñ Kawawangat Nemuñañ neñ keñngalak mulup ku mamiap. Neñ Bienañ mulup mme ekti keyegak mamiap. ²⁰Âpme Bienañ Nemuñañ neñ ke manigoñ keyet mti mulup mamiap katan egañ weyañ zikat name mamiap. Yañ mulup mma maegip ke etañ yek. Temañ penañ ewe zikat name mma in ekti nâmtemtem penañ mbep. ²¹Bienañ am gakikiengatan mme mawalip. Keyepmti Nemuñañ neñ kegogak an ñen gakikiengatan mma wasât mbawen ñep mma wabep. ²²Âpme Bienañ ikñañ am mama titiyet

ma walelet keyet zelin ku zemdelañ zewe. Mulup ke Bienañ nâgât betnnan etañ beme delañ zeye. ²³Keyepmti amnañ Bipmnañgat kwizet buñamañ mamwalip sepem kegogak Nemuñañ nâgât kwizet buñamm mwabep. An ñenañ nâgât kwizet buñamm ku mwabe beme egañ Bipm zemneme koban an keyet kwizet buñamañ kegogak ku mwabe.

²⁴Neñ penañ zema nâit: An ñenañ nâlen zet kapi nâmti An zemneme toban ek nâmkñpewe beme an keyañ walelet ku aikbe. Egañ msalen kapiyegak gakiki ma yom dopmañ titi set e penti mama kanzizit elak tiyeyañ mamain. ²⁵Neñ zet penañ pigok diindoma nâit: Kan alak tatnuwen kapiyet keyepmti am mama mimi bekanangalen seleset mâti mamaip ekñenañ neñ Kawawañgat Nemuñañ nâlen zet nâmti nâmkñpewep beme naman mama kanzizit aikbep. ²⁶Bien ek mama keyet ñotekñañ âpme Nemuñañ neñ kegogak mamayet ñotekñañ bebeyet Bienañ nâmnenge. ²⁷Neñ Angat Nemuñañ keyepmti Kawawañ Bipmnañ amgat zet zemdelañ zenze mulup ke mimiyyet zemdelañ zemneñge. ²⁸In neñ zet zeyap keyet nâme setnañ ku mimiyyelenok ku besem. Kan ñen besâpmnen am zaimen am tawep ekñenañ kwizetn nâmti wapmâpme delañ zewe. ²⁹Âpme am mama mimiñin dolakñañ mti mambien ekñenañ mama kanzizit titiyet oloñen palen wapmâbep. Âpme am mama mimiñin bekanañ ekñenañ yominañgat dopmañ timti teziñ ñandañ towesât bembesipeñ wapmâbep.

Kawawañañ Nemuñañgat yañañ mamsokbein

³⁰Neñ nanangat keññañgalak mulup ke ku mamiyap. Bipmnañgalen zet keyet katnañ am mama mimiñinañgat katañ zet muluwen indemti dopmañ esemtañgak mutumindawap. Ke wa nenañ-

galen zet yek An zemneme koban egalen zet gawepumti mbap.

³¹Neñ nanangat yaññ nenak zema in nâme penañ ku mambein. ³²Nâgât yaññ Bipm Kawawañañ manzemkawañ bemnein keyañ penañ bein. ³³In Zân an tu zululut an ekmagen yañkwesime egañ zet penañ ñotekñañ ilak ke zemkawañ bemindame nâmbien kemak. ³⁴Wa Zânañ nâgât yaññ zemkawañ bemindaye ke nâgât kwizet buñamm temañ bebeyet nâmti yek. In nâgât yaññ nâmtâtati neñmagen keñ gilik zenze aikti mama kanzizitgalen set ke mâti mebegat diindoye. ³⁵Zân an tu zulutindende egañ lam temañnok bemti in mbusatnañ bemindeme sokñañ in kan isikñañ bugan ke ekti belak etañ egowien. ³⁶Âpme nâgât yaññ bee Bienañ ikñañ manzemkawañbein. Ek ke wan Zân keboñ yek. Ek winderañ sepe-mañ igak penañ. Egañ neñ mulupm ke mimiyyet zemneme koban. Mulup ke mima mulup keyañ neñ Kawawañ ikñañgat Nemuñañ e sosok mamimsokbemnein. ³⁷⁻³⁸Bienañ nâgât yaññ in ilak zemkawañ bemindame nâmnembien. In ekmak dopmañ ek dopmañ ek ku mamip ma egañ indik tati zet ikñañ esemteñ penañ diindome ku manâip. Âpme in naman neñ egañ zemneme koti egalen zet manzemkawañ beyap mee pi ku manâmkñpempneip. ³⁹In Kawawañgalen Zet Itnañañen zet kapigok tazin ke maiñti yañañ maomkakalimti nâip. Zet keyet keñan mama kanzizit aiksenup zematimaliwañ zet keyañ nâgât yaññ manzemâtâtindainen mama kanzizit neñmagen titiyelen. ⁴⁰Âpme in neñmak tusum mamti mama kanzizit titiyelen e ewe wisalagak mamip.

⁴¹Âpme wa neñ amnañ sekñ mmobotgat am tunñgupman belak motati ku manzeyap. ⁴²Neñgut ingat yañañin elak nâma delañ zein. In keñinan Kawawañgogot penañ ku mampeip. ⁴³Neñ Bi-

enañ ikñanggat munduman zemneme toban keyangut in neñ ku nâmkijpeme-neip. Âpme an ñenañ igak nânâñak koti neñ an keboñ keboñ zemeñgut in an ke sakwep manâmkijpeip. ⁴⁴Mti ilinak notnañañ notnañgat kwizet buñamañ mwat notnañañ notnañgat kwizet buñamañ mwat mmamti keyet nâme dolakñañ mambein. Keboñ ke ingat kwizet buñamin zigok mwabe? Naman in zigoset nâgât nâmkijpemnewep? ⁴⁵In nâgât pigok ku nâseip egañ Bipmañmagen meti nin zemndowe neñ egok ñep ku mbap. In Mosesimagen mawetekummaip keyepmti Mosesiyañ Bipmagen zemindowe. ⁴⁶Egañ zet kuye ke nâgât kuye. Yañ in Mosesiyelen zet penañ nâmkijpewiek ze elak nâgât nâmkijpenewiek. ⁴⁷In Mosesiyañ zet kuye ke ku nâmkijpewien keyepmti naman neñ zet manzeyap, kapi zigoset nâmkijpewiek?”

**Zisasiyañ an 5000 bepi tu
meu indame nimbien**

*(Matiyu 14:13-21; Mak
6:30-44; Luk 9:10-17)*

6 Zisasiyañ zet kegok zeme delañ zeme Galili tundua kwitnañ ñen Taibilias manzemtemien tundua ke somti nembet daeset mebenn. ²Mepmann animbi sambe ekjenañ Zisasiyañ animbi zawatmak ma wesij mee pi taweyañindeme ekmambiengapmti keyegak ndamâti mebien. ³Âpme Zisasmak nin nembet moti ndatimti kalañ dukñan gwaenen moti totapmambenn. ⁴Kan keyet Zuda am ekñengalen Angalañ Kendo sokñan beye.

⁵Âpme Zisasiyañ am manje temañ penañ kwaweti weme indikti egañ Pilip pigok yañkwesiye, “Pilip, am manje temañ penañ kapi nupmamañ desetgat penañ kwitimti am sambe kapi indamann nseip?” ⁶(Zisasiyañ, “Kwitnañ

kwitnañ zigok msap e nâmtati,” Pilipgat belak tetipem ege.)

⁷Âpme Piliwañ wa penañ penañ zep mene zemti pigok zeye, “Nin mânep 200 Kina bukapiyañ meu kwitimti am manje temañ bekapi indamann isiksik bugan munzuti nseip mene.”

⁸Zeme Zisasiyet nembrañ ñen Endulu Saimon Pitayet datnañ egañ Zisasiyet pigok dunduye, ⁹“Zisas, anemba ñenañ nupmamañ 5 ma angalañ zut etañ eleñan weti tapme ekti aikolap. Âpme am sambe kamendepmañ bekañ bekapi bukapi zigok munzutindamann ñep benak?”

¹⁰Zeme nâmti Zisasiyañ ningat pigok dinndoye, “In am ekñen zemindeme sutnakwep totalit.” Zeme nin am zemindemann kwañ sinañ yati gwilelañ totabien an 5000. Âpme imbimak nembamak ekñen ku indamakukuñañ. ¹¹Zisasiyañ nupmamañ ke mti Kawawañgat wisikj zemti mutumti am tapmebienen indaye. Mti angala sepem kegogak meselemti am kalañti indamepme nimâbien. ¹²Meu nimkiñgapme temepme Zisasiyañ ningat pigok dinndoye, “Nime meu butnañ totemelep e belak wemti walesemmagengat akume manje kwep molak.” ¹³Âpme nin nupmamañ 5 etañ bukapiwan Zisasiyañ mme sambe beme nimwianme butnañ temege. Pi timti tise 12 kapi wepme gak zeye.

¹⁴Âpme am ekjenañ Zisasiyañ menok ke mme ekti pigok zewien, “Kawawañmagen golañ zenze an temañ msalen pi sokbembeyet zenzeñañ kelak an ikñañ kapimak!” ¹⁵Zemti Zisas atamti amobotnañin onzempesâgât tazenâme egañ wak kambu nâmti nâme ñep kumbeme igak buzak kalañan mowege.

Zisasiyañ tundua paleset mege

(Matiyu 14:22-33; Mak 6:45-52)

¹⁶⁻¹⁷Msat ilak gasi penañ beme nembrañane nin nnak tundua ganzenan

toti waŋga ñen mti Kapaneam mka msalen daen mesât nâmti towebenn. Towepmann msat tambuyeyepmtilak Zisas ke tapme nnak waŋga ñen mti mebenn. ¹⁸Tapmepmann tâgâ omba penaŋ kumbume tundua mamaŋ omba penaŋ takume ekambe tapmepmambenn. ¹⁹Nin waŋgaen moti ilak beŋan daen tu sutnan[‡] kegok tapmepmann Zisasiyaŋ kalaŋangatnan toti nembu paleset ninmagen sokŋanik tapmepme nin ekti, “Wa! we eknup,” zemti kiŋgabenn.

²⁰Kegok mmann ndikti kwizet kumti zeye, “Neŋ nen takolapgat in ku kiŋgalit.” ²¹Zemti met pataŋ zeme nin betnamann waŋgaen molak zem tapminepeme waŋgayaŋ ilak msat mesât nâmti mebiennen ke met sakwep metage.

Am ekjenaŋ Zisasiyet timabien

²²Animbi sambe ekjenaŋ tundua nembet daen tatnepeme msat msame zewien, “Sajen tambuyet waŋga kwewetaŋ tapme ekmennek elak Zisaspiŋ nembraŋeŋayaŋ etaŋ moti mepme indikmen.” ²³Kegok zemti tatnepeme waŋga notnaŋ Taibilias mkaesetgatnan Amobotnaŋ Zisasiyaŋ Bipmaŋgat wisikŋ zeme tu meu sambe sokbeme amnaŋ nimwiaŋbien keeset kot pataŋ zemâbien. ²⁴Âpme am ekjenaŋ Zisas ma nin ndatimati naman waŋga keyet moti Kapaneam mka msalen meti tokwat ndatimabien.

²⁵Timat meti met ndaaikti Zisasiyet zewien, “An zikat indanda, geŋ zukŋan tu nembet daengatan kopmanan?”

²⁶Yaŋkwesime zet kapigok diindoye, “Neŋ zet penaŋ sukwep zema nâit: Neŋ menok windeŋaŋbeŋ inmagen mamiyaŋ keyet nâmkŋipemnemti

ku kolo yek. In meu sambe penaŋ aikindama nimti ekmien keyepmti nâgât tatokwatnatimalip. ²⁷In kwitnaŋ kwitnaŋ walebe keyet mulupmaŋ ku mbep. Mama katikŋaŋ keyelen meu keyet mulupmaŋ weyaŋ mbep. Mama katikŋaŋgalen meu ke Angat Nemuŋaŋaŋ neŋ indandayet Kawawaŋaŋ ikŋaŋ nâmneme ñep beme zemdelaŋ zemneŋge.”

²⁸Zeme zet dopmaŋ pigok gilik zemti sawien, “Nin mulup pe zibonŋ ke mmann Kawawaŋaŋ ningat nâme dolakŋaŋ bewe.”

²⁹Yaŋkwesime pigok diindoye, “An Kawawaŋaŋ zempeme koge ke nâmk- iŋpewep keyaŋ muluwin ñotekŋaŋ penaŋ bein.”

³⁰Zeme ekjenaŋ zet pigok dunduwen, “Geŋ pe menok zibonŋ penaŋ mmane ekti nâmkŋipemgewanup? Ma geŋ pe mulup zibonŋ penaŋ mbanigat tazenik? ³¹Nin yeŋsokŋne ekjenaŋ msat tuŋgupman meu piŋan mamti meuŋin kululuŋengatnaŋ topme nimti mambien. Keyet Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen pigok meluwaŋ mamaŋ nânuŋ, ‘Kawawaŋaŋ meu kululuŋengatnaŋ aikindame manimtemien.’”

³²Âpme Zisasiyaŋ pigok diindoye, “Neŋ zet penaŋ diindoma nâit: Moses egaŋ meu kululuŋengatnaŋ penaŋ ke ku indaye. Mosesiyaŋ Bien Kawawaŋgat dundume Bienaŋ kululuŋengatnaŋ meu ke belak seŋriŋ etaŋ bandim mimiyet maindamkwatan. Âpme alak meu penaŋ ke Kawawaŋaŋ ikŋaŋ am indapmukulem penaŋ mimiyet nâmti kululuŋengatnan peme toti alak ingat tuŋguwinan kapi tazin. ³³Meu kululuŋengatnaŋaŋ toti am mama maaikindain ke Kawawaŋmagen meu penaŋ elak kapi tazin.”

[‡]6:19 mael tuk ma zulak zulak

³⁴Zeme ekjenaj zewien, “Amobotnaj, gej me u zenik ke nin mandamambanik.”

³⁵Zeme dopmaj pigok diindoye, “Mamayelen me u elak ne j kapimak. Am nenagen nejmagen wetekumti mambe beme ega j meuyet ku mbe. Ma am nenaj ne j namkinjpennewe beme ega j kegogak tuyet ku atowe. ³⁶Ne j pigok diindoma nait: in ne j zikalina j ke niktingut ewe ku manamkinjpenneip. ³⁷Bienaj am namindeme nejmagen makolip ekjen ke ne j nep ku zemindema mebe p. ³⁸Ne j kululu j gwaengatan toban e wa msalen kapi nana jgat nanannajgat eta j mamayet ku toban. An zemneme toban egalen zet gawepumti keyet kata j mamayet toban. ³⁹Bienaj am namdelaj zemti nalen belen bemindeye. Ekjen ke maneti walelet aikbiekmagengapm ne j indikdamu j dolakaj mti maneti bam kobawen ekjen ke ilindij gakikiengatan mamaen mkwatindewap. An zemneme toban egalen nanâ ilak zeya kegok. ⁴⁰Am ne j nikmâtati manamkinjpenneip ekjen bam gakikiengatan mwat indema mama kanzizit keyet to j bewep. Biengalen nanâ j kegok penaj tazin.”

⁴¹Zisasi j “Ne j me u kululu j engatan” zeye keyepmti Zuda am ekjenaj nâ me bekanaj beme zet mmot mtot sambe penaj mbien.

⁴²Mti pigok zewien, “Zisas pi mamar bipmaj Zosep ma Malia e namidenup. Apme naman ega j zigoset ne j kululu j engatan kwatoban pi tazein?”

⁴³Zemti ilinak zet nunu j nunu j tapmepme Zisasi j indikti pigok diindoye, “In zet nunu j nunu j peme talak. ⁴⁴Nâip, an nenaj ikjagat ke jgalak nejmagen kokot ke nep ku tazin. Bienaj an ke nampemengut nep nejmagen kokogalen. Apme ne j an nejmagen kobe ke maneti bam kokot kananen koti gakikiengatan mwat pewap. ⁴⁵Go-

la j zenze an ega j Kawawangalen Zet Itnananen pigok meluwa j mbien, ‘Kawawa j ikjagat am sambe ikjagat yaja j zemkawa j bemindeye.’ (Aizaya 54:13)

Keyepmti an nenaj Biengalen zet ke namti keyet kata j mambe ega j nejmagen kobe. ⁴⁶An nenaj Bien sepe maj bugan ku ege yek penaj. Ne j Kawawa j mengatan toban ne j eta j gulak nampeyap. ⁴⁷Ne j zet penaj pigok diindoma nait: An nenaj ne j namkinjpennewe beme ega j mama kanzizit tiwe. ⁴⁸Mamayelen me u ne j. ⁴⁹Yej sokjine ekjenaj msat tungupman mamti meujin me u kululu j engatan manimtemien yangut gakimâpme dela j zeye. ⁵⁰Apme me u kululu j engatan kwatoge ke an nenaj nimbe beme ega j nep ku gakiwe. ⁵¹Mama keyelen me u kululu j engatan toge elak nen kapi. Keyepmti an nenaj me u kululu j engatan tototnaj ke nimbe beme ek mama kanzizit mameti mambe. Sesumban keya j meunok bein ke msat sambe am indama nime keya j mama kanzizit aikindaweyet indawap.”

⁵²Apme Zuda am ekjenaj ke namti ilinak nenjin mti zewien, “An kapija j zigoset ikjagat sesumbana j munzut ndame nin niniyet tazein?”

⁵³Tazenâ me Zisasi j indikti pigok diindoye, “Ne j penaj sukwe p penaj pigok zema nait: In nâgat sesumbann ma sipm ke ku nimbe p beme in mama kanzizit ku tiwep. ⁵⁴An nenaj nalen sip sesumbann nimbe beme ega j mama kanzizitgat zapat bemti mame ne j kobawen ek gakikiengatan mima wabe. ⁵⁵Nalen sip sesumbann ke tu me u nemo j penaj ⁵⁶keyepmti an nenaj nâgat sipm sesumbann ke nimbe beme ega j ne jmak tusuwe. Apme ne j ekmak tususu dolakaj mti mambalup. ⁵⁷Bien Kawawa j ek mama to j ega j ikjagat zemneme toban. Ne j ekmak ma-

mayap keyepmti neḡ mama kanzizit tim-talap. Kegogapm an ḡenaḡ neḡ nat-nimbe beme egaḡ nâgât pembedaḡnnaḡ-gat mti mama kanzizit timti mamambe.⁵⁸ Meu kululuḡngatnan toge wa e yeḡ-sokḡineyaḡ msat tuḡgupman mamti me manimtemien sepem keboḡ yek. Ekḡe-naḡ me ke timti manimkwatemien-aḡgut gakim mâbien. Âpme an ḡenaḡ nâlen me zeyap kapi nimbe beme egaḡ gakikipiḡ kwesiḡ kwesiḡ mameti mambe.”

⁵⁹ Zisasiyaḡ Kapaneam sesewat mkaen am Zet Zapat Dolakḡaḡ tazemzikat indametneti iḡḡaḡgat zet zapatnaḡ kapi zeye.

Am notnaḡaḡ Zisasiyet nâme wisat beme bankumpemti mebien

⁶⁰ Am notnaḡ ek mâti mamtemien ekḡenaḡ zetnaḡ ke nâmti pigok zewien, “Zet kapi pe zeme nâmann keḡḡ penaḡ ku bein. Zet keboḡ ke an kwiyaḡ ḡep apumti zenak?”

⁶¹ Zemti wisat zet mme Zisasiyaḡ keḡinan baen indikmâtâti pigok diindoye, “In zet zeya keyet nâme keḡin penaḡ ku beme wisat mnemti mesât tatnâip! ⁶²Âpme in tati ekme Angat Nemuaḡaḡ neḡ gilik zemti naman mundumnan maneti tobanen keyegak mowepma in ke ekti pe zigok nâmbep? ⁶³Nin mambipmmagen masokbenup ke ekḡenaḡ mama msat palen kapi mamayelen mme masokbenup keyaḡḡulak Kawawaḡgalen Emetak Teḡaḡ mama alakḡaḡ titiyelen keḡnan mam mme sokbein. Keyepmti neḡ zet zeya ke Kawawaḡgalen zet in mama indandayelen ke diindoya. Âpme an ḡenaḡ zet ke nâmkḡipewe beme egaḡ Emetak Teḡaḡ mama kanzizit ke same mamambe. ⁶⁴Âpme inmagen am notnaḡaḡ zet keyet nâme penaḡepiḡ beme ku nâmkḡipewo.” (Zisasiyaḡ am zet zapatnaḡ dolakḡaḡ kapi bankumpewep ma maneti bam

an zemkuwe e mee eweḡanak indikmâtâpme mamamtemien keyepmti egaḡ zet kekok diindoye.) ⁶⁵Mti zet butnaḡ ḡen pigok tustum zeye, “Neḡ kefogapmti eweḡan pigok diindoya an ḡen Bienaḡ keḡaḡ mim eleḡ beleḡ bembepiḡ mme egaḡ igak nânâḡjak nâlen ḡep ku kobe.”

⁶⁶ Zeme kan keyet am notnaḡ ekḡen Zisas mâti mamamtemien ekḡenaḡ ewe mâti mamayet wisat mti bankumpemti mepmâbien.

⁶⁷ Âpme Zisasiyaḡ nembraḡane 12 nin pigok ndayaḡkwesiye, “In am notnaḡaḡ tapmelip kefogak nemti mesât tatnâip?”

⁶⁸ Zeme Saimon Pitayaḡ pigok zeye, “Amobotnaḡḡ, nin geḡ gemti naman kwimagen mebanup? Mama katikḡaḡ titiyelen zetnaḡ geḡ etaḡ manzemâtâtndamane nânup. ⁶⁹Nin geḡmak mamti pigok manânup geḡ Kawawaḡgat Nemuaḡaḡ teḡ penaḡ e nâmgemti manâmkḡipemgenup.”

⁷⁰ Zeme Zisasiyaḡ nin pigok dinndoye, “Neḡ nembra in 12 kapi indatimamayap yaḡgut ingat tuḡguwinangaḡnaḡ ḡen Sadaḡmak mamain.” ⁷¹Egaḡ Zudas Saimongat nemuaḡaḡ Iskaliot mkaengatnan keyet nâmti zeye. Zudas ke nembra 12 ninmagangaḡnaḡ an ḡen ilak ke. Yaḡ maneti an keyaḡ Zisas zemkuwe.

Zisasiyet meniḡane ekḡenaḡ ku nâmkḡipewien

7 Zelusalem mka teman Zuda amobotnaḡ mambien ekḡenaḡ Zisas kume gakikiyet zeme nâme Zisasiyaḡ ilinaḡgalen msalen Zudia ke mebepiḡ Galili msalen mka isisikḡaḡ sambe tokwati mulup mamtan. ²Âpme Zuda am ekḡengalen mka mzalaḡ isikḡaḡ walati Mzalaḡ Kendo keyet weweyelen ilak sokḡan beye. ³Âpme Zisas iḡḡaḡgat meniḡane ekḡenaḡ koti pigok dunduwien, “Geḡ Galili msalen pien mamti menok sepem igak igak maminik kefogak Zudia msadan gwaen meti

mmane amdine ekjenaj gikbep. ⁴An njenaj kwizet bujamañ temañ tisât nâmti mulup enzilimti ku mamin. Geñ mulup kekok msât yanbewanangat sosok sokbemti mulup mmame am msat sambe ekjenaj gikmâtâbep.” ⁵Meniñane ekjenaj Zisas nâmkinjpepepiñ mtopemti zet kekok zewien.

⁶Zeme Zisasiyañ pigok diindoye, “In Zelusalem mka teman moti mulup e ma e msâti kileñ belak mamolip. Âpme neñgulak ke mobotgalen kan ewe ku beingapmti talap. ⁷Am ekjenaj in belak ekjengat kandañinan zet nânâñ mame zigogat ekjenaj kasa mimindawep? Neñgulak ekjengat myuñguñguñin zemkawañ bemindama keyepmti neñ kasa kasa mamimnaip. ⁸In Kendoyet neppgat ilinak Zelusalem mka teman mowelit. Âpme neñ ke mobogalen kan ewe ku beingapmti sakwep ku mosap.” ⁹Kekok zemti Galili mkaenak tage.

Zisasiyañ Mzalañ Kendoyet Zelusalem mkaen mege

¹⁰Tapme ekjenaj pemti mepme egañ igak bam meti am keñan buzak buzak tatokwapmange. ¹¹Âpme Kendo beme Zuda amobotnañ ekjenaj am indayanjkwesimti zewien, “Zisas ek de tazin zenâit?”

¹²Indayanjkwesime am sambe ekjenaj egat zapatnañ omba mezem kozem mme palakñañ beye. Mme am notnañ zewien, “An ke an dolakñañ.”

Âpme notnañ naman pigok zewien, “Yek, an ke am keñin mme mayuñgumtemezin.” ¹³Amnañ Zuda amobotnañ ekjengat kiñgati zet sosok sosok ku zewien.

¹⁴Âpme Kendo tapmetnepeme sutnateman bemeñgut Zisasiyañ sesewat mka temanen moti am Kawawañgalen Zet Itnañan zemzikat indame ¹⁵Zuda amobotnañ ekjenaj nâmtemtem temañ

mti zewien, “An kapi ningalen zii zet zikat indanda anne ekjengat kandañinan ku mañgeyañ egañ zigok mti Kawawañgalen Zet Itnañgalen yanaj kapi dolakñañ penañ tazemâtâzin?”

¹⁶Zeme Zisasiyañ pigok diindoye, “Neñ Kawawañgalen Zet Itnañ diindoyap kapi wan nanañgat keñnañgalak yek. An zemneme koban ekmagengatnañ timti tazeyap. ¹⁷Âpme an njenaj zet kapi Kawawañmagengatnañ ma nenmagengatnañ nâsât mbem beme egañ elerj beleñ bemti Kawawañgalen zet ke gawepumti neñmagengatnañ ke neñ nâmtâbe. ¹⁸An njenaj ikñañgat etañ nâmti mulup mbe beme egañ belak ikñañgat kwizet bujamañ etañ mwabe. Mme neñ An zemneme toban egat kwizet bujamañ mwasât toban wa neñ zet ke dâsuki ku manzeyap. Zet penañ penañak zemti kwizet bujamañ mamwapeyañ. ¹⁹Mosesiyañ zii zet mtotindaye ke inmagengatnañ an njenaj ke neñselak penañ gawepume delañ penañ ku manzein. Âpme in naman neñ zii zet ku mañgawepuyañ zemneme gakikiyet pi manzeip?”

²⁰Zeme am sambeyañ pigok zewien, “Geñ kwiyañ gosât manzein? Geñ penañ keñdanen we bekanañañ totapme zet kileñ kileñ tazenik.”

²¹Zeme Zisasiyañ pigok diindoye, “Neñ Sabat tagoñgo kanen menok temañ kwep mma ekbien keyepmti in nikti nâmtemtem omba penañ mamimneip. ²²Neñ pigok diindoma nâit, Mosesiyañ in nemuñine sekñin butnañ antim indendeyet zemindeme mamip yanjut ke Mosesiyañ ikñañ set ke ku yanbeye; ingat yeñsokñine ekjenaj yanbewien. Yañ mulup ke mamkwatne kwatnelak alak pilak nempa sokbembenjin mâti Sabat tagoñgo kanen eyo mamip. ²³In Mosesiyelen zii zet ke gawepumti Sabat tagoñgo kanen eyo nemuñine sekñin butnañ maantip. Âpme neñ an we-

siŋ ŋen Sabat tagoŋgo kanen sekŋaŋ mma dolakŋaŋ penaŋ beye keyet naman kwilekiyet nâgât ŋenzinŋ mbien? ²⁴In zet nâmâtâtâpiŋ belak kileŋ ku manzemambep. In weyaŋ nâgât yaŋŋ nâmâtâlît. Neŋ Kawawaŋgalen nânân dolakŋaset kwitnaŋ kwitnaŋ penaŋak manzemti mamiap.”

**Zisas ek penaŋ Kilais
Kawawaŋmagengatnaŋ toge
zemti zem usulabien**

²⁵Âpme Zelusalem mka mtoŋ notaŋ ekŋenaŋ pigok zewien, “An damuŋ ekŋenaŋ an kusât manzeiwan an ikŋaŋ kapi manze egit. ²⁶Egaŋ zet sosok penaŋ am sutnan penaŋ kapi tazeme amobotnaŋne ekŋenaŋ ekti eneyet ku zemkulumpeip? Ekŋenaŋ ek ilak Kilais e sosok ekti keyepmti belak nâmpeme tati tazein mene? ²⁷Nin an kapiyelen mkaŋaŋ ŋotekŋaŋ ŋep nânup. Âpme Kilais kobe ek nin yaŋaŋaŋ ma mkaŋaŋ mee ŋep ku nâmpewanup.”

²⁸Zisasiyaŋ Zelusalem sesewat mka teman ke tati am ikŋaŋgat yaŋaŋ diindomambe nâme kekok zeme nâmti bim ŋandenaŋ mwati pigok diindoye, “In nâgât yaŋŋ penaŋ zigoset koban ke ku nâmâtâlîp. Neŋ nenak keŋŋ naŋgalak ku toban. An zet penaŋ penaŋak manzein An keyaŋ zemneme toban nâip. Âpme in An ek ku nâmâtâpeip. ²⁹Neŋ ikŋaŋmak manepema zemneme toban keyepmti neŋ egat nâmâtâpeyaŋ.”

³⁰Kegok zeme ŋeŋin zime wati mka katiŋan met pesât nâmbien yaŋgut Kawawaŋaŋ egat kanaŋ beye e ewe ku koge keyepmti atatayet belin nukŋaŋ beme peme tage. ³¹Âpme am notaŋ sambe tabien ekŋenaŋ Zisas nâmk-ŋepmti pigok zewien, “Kilais egaŋ koti menok sepem igak penaŋ mbe zenzenaŋ elak an kapiyaŋ set kwitnaŋ kwitnaŋ sambe bee mme delaŋ tazein.”

**Zisasiyaŋ Bipmaŋgalen gilik zemti
mosât zeme ekŋenaŋ kadatbien**

³²Am ekŋenaŋ zet kusuŋ kasak tapmme Palisi ekŋenaŋ nâmti met sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ekŋenmak zenâmti sesewat mka temaŋgalen antipdakutun zemindeme Zisas wati met mka katikŋan pesât mebien. ³³Âpme Zisasiyaŋ pigok diindoye, “Neŋ kan isikŋaŋ bugan kapi inmak maneti bam gilik zemti naman An zemneme koban ekmagen mowebap. ³⁴Âpme in neŋ natimabep yaŋgut ŋep ku naikbep. Neŋ met mambawen ke in ku kobep.”

³⁵Kegok zeme Zuda amobotnaŋ ekŋenaŋ pigok zemti ilinak zenâ zenâ mbien, “An kapi pe deset buzak penaŋ mepme nin timabanupgat tazein? Ma ek pe Glik msalen Zuda am notnane ekŋenmagen met enzilim mamti ikŋaŋgat yaŋaŋ dâsuki ke Glik am diindosâgât mene nâmti pigok tazein? ³⁶‘In natimati ŋep ku naikbep ma mebaŋ ke in ku kobep,’ zet keboŋ ke yaŋaŋ penaŋ zigogat nâmti tazein?”

Zisasiyaŋ Emetak Teŋgat yaŋaŋ zeye

³⁷Zuda am ekŋenaŋ Mzalaŋ Kendo ilak tat delaŋ zesât mme sâpe sâpe bumbu an ekŋenaŋ mawaŋ kokogat dundusât towepme Zisasiyaŋ tunŋuwinan watati zet memendepmaŋmak pigok zeye, “Am ŋen tuyet maatoin beme egaŋ nenmagen koti tu nimbe. ³⁸Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen tu ke Emetak Teŋgat nâmti zet zemak zemak mimiŋaŋ keyet yaŋaŋ kapigok, ‘An ŋenaŋ neŋ nâmkŋepmnewe beme egat keŋanen tu am mama maaikindain keyaŋ an keyet keŋanen zikatnaŋmaknok kwati kwesiŋ matapmambe.” ³⁹Zet kekok tazin keyepmti am Zisas nâmkŋepwien ekŋengat Zisasiyaŋ pigok zetik mimiŋdaye, “In kapi tapme neŋ kululuŋen mundum elimiakŋaŋmak keyet keŋan

gilik zem moti Emetak Tej zempema in-mak totmambe.”

⁴⁰ Am ekjenaj zet ke nâmti ilinak Zisasiyet pigok zembien, “An kapi penaj golañ zenze an nin egat kokogat damuñ matatnuwen ilak kapi.”

⁴¹ Âpme am notnañaj pigok zewien, “An kapi penaj Kilais Kawawañaj ikñaj ombempeme kokogat zeye.”

Zeme am notnañaj zewien, “Kilais ek Galili msalen kapi ku sokbembeyet zenzeñaj? ⁴² Kawawañgalen Zet Itnañanen zet pigok zenzeñaj,

‘Kilais ek amobotnañ Dewitgat sokñaj keyepmti egañ Dewitgalen mka ñotakñan Beteleem sokbembeyet zenzeñaj.’” (*Maika 5:2*)

⁴³ Am ekjenaj Zisasiyet zet kekok zemti ilinak kalañbien. ⁴⁴ Mti am notnañ ekjenaj Zisas atamti met mka katikñan pesât mbienañgut belak peme tage.

Zuda an ñeñaj ekjenaj Zisas ku nâmkijpewien

⁴⁵ Âpme sesewat mka temañgalen antipdakutum zemindeme mebien ekjenaj naman belak etañ gilik zemti Palisi ma sâpe sâpe bumbu ekjenagalen an ñeñaj ekjenmagen mepme indikti ekjenaj pigok indayañkwesiwien, “In zigogat Zisas wawapiñ belak pi kolip?”

⁴⁶ Indayañkwesime ekjenaj zewien, “Egañ zet manzein kekok ke an ñeñaj zet keboñ penaj ñen ñep ku zenzeyelen keyepmti nâmtemtem mti ku atan kotnup.”

⁴⁷ Zeme Palisi ekjenaj pigok diindowien, “In egañ keñin kekok myuñgup mene wa kapi? ⁴⁸ In ekme sâpe sâpe bumbu ekjenagalen an ñeñaj ma Palisi an ninmagengatnañ notnañ ekjenaj egat zetnañ ñen nâmkijpeme ekbien? ⁴⁹ Am ek mâti tapmaip ekjen ke Mosesiyelen zii zet kapi ku weyañ manâmâtâlíp keyepmti am

ekjen ke maneti bamgat Kawawañaj indawalebe.”

⁵⁰⁻⁵¹ Âpme Palisi an ekjenagatnañ an ñen kwitnañ Nikodimas. An keyañ itnañaj tambuyet moti Zisasmak zapat mbun. Ek keyañ notnane ekjenagat pigok zeye, “In nin an ñen yomañmak ma yek keyet yañajaj nânâpiñ belak etañ gakikiyet zetnañ zemdelaj zenzeyet zetnañ ñen zii zelen meluwañ mimiñaj ñen ku tazin.”

⁵² Zeme notnane sambe ekjenaj pigok dunduwen, “Geñmak ek msalit Galili kwegapmti m anğalañ pemti tazenik? Geñ Kawawañgalen zet meluwañ itnañaj mimiñaj ke weyañ maiñti keyet nânâ mulup omba mbegen An Kawawañaj ombempeye ke sokbembeyet zenzeñaj ke Galili msalen kapi ku sokbembeyet zenzeñaj ekbek.” ⁵³ [Mti ondedagen zet mmot mtot mti belak kalañti ekjenaj mkañinan mekopme Zisasiyañ Olip Kalañan mowege.

Imbi set kilej mamañaj ñen wati Zisasmagen mebien

8¹⁻² Zisasiyañ Olip Kalañan ke mopmanepeme msame toti sesewat mka temanen mowepme am sambe penajaj ek ekti ekmagen met pende pende tapmme egañ ke totati Kawawañgalen zet zapat dolakñaj tadiindome ³ kan keyet Palisi ma an zii zet zikat indanda an ekjenaj imbi ñen set kilej mame ekti wati met am tunguwinan onzem-pemti Zisasiyet zewien, ⁴ “An zikat indanda, imbi kapi apmañ pemti met set kilej manepeme ekti wati gâlen kotnup. ⁵⁻⁶ Imbi ekjen kabonj kapi nin nanzañ timti indomann gakikiyet Mosesiyañ zii zelen zemâtâtndaye.” Ekjenaj, “Nin yañkwesimann Zisasiyañ zet zigok ñen zeme ekti wati zelen met pesenup,” zemti pigok yañkwesiwien, “Amobotnañ

imbi kapi zigok msasenup ze zemane nâne?”

Zeme Zisasiyan kusum tati betnañ yuyan msalen baen meluwan takumañge. ⁷Âpme ekñenañ yañkwesim giñgiñ penañ mme egañ nâmtage tageyañ yek bemeñgut teñ zem wat indikti pigok diindoye, “Inmagengatnañ an ñen yomepiñ kweteteþmañ penañ main egañ yañbemti imbi kapi nanzañ kukñañgat kumeñgut in sambeyañ kummeti kume gakisem.” ⁸Zemindamti egañ ewe kusum toti msalen baen betnañ yuyan meluwan takumañge.

⁹Âpme ekñenañ ilinak pe an kwiyañ yañbem kume ekti kusenup zemti meek koek mbienañ yek beme an penañ penañ ñenañ yañbemti pakpak kwep kwep toti kwawet mme eyetnan am notnañ ekñenañ tapmetne metne peme delañ zemâge. Âpme imbi kemak Zisasmak ilidak etañ tabun. ¹⁰Âpme Zisasiyan teñ zem wati ekme imbi piwan igak tapme ekti zeye, “Am gosâgât kot tapmmo ekñen pi wan de melo? An ñenañ tati geñ ku gonak?”

¹¹Zeme imbiyañ pigok zeye, “Amobotnañ, am pi kunzuñ mepme delañ zep.”

Âpme Zisasiyan zeye, “Neñ kegogak yomdangat dopmañ ñen ku zemgoñ-goyelen. Geñ mepmamti set kileñ mama manik ke pemane tabe.”]

Zisasiyan ikñañgat yañañ zemkawañ bemindaye

¹²Âpme kan ñengat Zisasiyan sesewat mka temañ keñan tati am zet ñen pigok diindoye, “Neñ msat sambekapiyelen tañam keyepmti am ñenañ neñ napmâti mamambe beme egañ tambusosok keñan ku mambe. Ek nâlen busatnañ mbusatnañ bempeme egañ ek-mâtâti mama dolakñañ mambe.”

¹³Kegok zeme Palisi ekñenañ pigok dunduwien, “Pi gitiyegak yañañdi dindonik kapi nâmann penañ ku bein.”

¹⁴Zeme Zisasiyan pigok diindoye, “Neñ nananggat yañ zeyap kapi penañepiñ ku bein. Neñ deyetnañ koban ma maneti naman deeset meþap e nâmâtâti tazeyap. Âpme in ke ku nâmti belak kileñ tazeip. ¹⁵In neñ zet zeya keyepmti ilinañgalen nânâñinañ ma mama mimiñin mamimkwaliþ ke nâmti keyet katañ zet muluwen neip. Âpme neñ am zet muluwen nenak ku pepeyelen. ¹⁶Neñ kwileki ñeniyet am ñengat zetnañ zemdelañ zesâti esemter penañ zemdelañ zempewak. Neñ am zet muluwen indendeyet mulup e nenak etañ ku mamiyaþ. Bien zemneme koban egañ napmukulem mnemeñgut nilisakwep ñep mimiyeleñ. ¹⁷Ilinañgalen zii zelinan zetgat yañañ kapigok tazin, ‘An zulañ an ñeniyet yañañ kok kok main zemalu amnañ nâme penañ mambein.’ (Zii Zet 17:6; 19:15)

¹⁸Âpme neñmak Bipm zemneme toban nit nilisakwep nâgât yaññ bandim mti manzemkawañbein keyepmti neñ nananggat zema zetn penañ mambein.”

¹⁹Zet kegok diindome ekñenañ pigok yañkwesiwien, “Bipdi pe deset tapme tazenik?”

Zeme pigok diindoye, “In nâgât yaññ ku maekmâtâliþ keyepmti Bipm kegogak ku manâmâtâþeip. In nâgât nâmâtâþiek ze Bipm kegogak nâmâtâþewiek.”

²⁰Zisasiyan Kawawañgat tewalañ mânep bembe boñgis matatan mka keñañ keyet keñan tati am zet zapaþ dolakñañ tadiindometneti zet kapi zeye. Keyepmti am ekñenañ ek wati mka katikñañ met pesât nâmbienangut Kawawañañ egat kanañ beye e ewe ku beye keyepmti atatayet belin nukñañ beye.

**In neŋ Bienmagengatnaŋ
koban ke in ku nâip**

²¹ Mti Zisasiyaŋ ewe pigok tusumti diindoye, “Neŋ indemti mepma in natimapme yek beme bekaŋaŋin msekpeŋ gakiwembep. Neŋ meti mambap ke in ŋep ku kobep.”

²² Kegok zeme Zuda am ekŋenaŋ zewien, “Neŋ mebap ke in ku kobep, kegok ke yaŋaŋ kwilekiyet nâmti tazein? Ikŋaŋ sekŋaŋ waleti gakisâgât mene nâmtazein?”

²³ Âpme Zisasiyaŋ pigok diindoye, “In msat kapiyelen am. Âpme neŋ kululuŋen gwaengatnaŋ wan neŋ msat kapiyetnaŋ yek. ²⁴ Keyepmti neŋ eweŋanak pigok diindoya in yomin melesiŋ maneti gakiwep. In neŋ Kilais mayap ke ku nâmk-ŋpempnewep beme in maneti yomin sekpeŋ gakiwembep.”

²⁵ Zeme nâmti pigok yaŋkwesiwien, “Âpme geŋ kwi? Ze zeman nâne.”

Zisasiyaŋ pigok diindoye, “Neŋ ilak yaŋŋ zemkawaŋ bemindama nâmâlo kemak. ²⁶ Neŋ ingalen nukŋaŋ sambe weme ekti ŋep zemindondoyelen yaŋgut belak ekpemtî mamayap. An zemneme toban egaŋ keyet zet esemteŋ zemti dopmaŋ mutumindawe. Âpme neŋ belak zetnaŋ zeme eknâm mban ke etaŋ msalen kapi mamti am sambe kapiyet sosok manzemkawaŋ bemindayap.”

²⁷ Zisasiyaŋ Bipmaŋgat zapatnaŋ kegok diindome amobotnaŋ ekŋenaŋ ku weyaŋ nâmâtâbien. ²⁸ Keyepmti Zisasiyaŋ tusumti ewe pigok diindoye, “In Angat Nemuaŋ neŋ tewen nâmti mwat onzemnemtingut neŋ Kilais keyet yaŋaŋ weyaŋ ekmâtâbep. Neŋ wa mulup mamiyap kapi nanaŋgat windeyet mamiyap yek. Bienaŋ zet zemâtâtneŋge keyet kataŋ zet am manzemâtâtindayap. ²⁹ An zemneme toban ek neŋmak mamain. Âpme neŋ

mulup sambe zemti mma egaŋ manigoin keyepmti egaŋ ku manemezin.”

³⁰ Zet kegok zeme am sambeyaŋ zetnaŋ ke nâne penaŋ beme nâmkŋepwien.

**An ŋenaŋ bekaŋaŋ mbe beme
keyet kandaŋan meti mambe**

³¹ Âpme Zuda am Zisas nâmkŋepwien ekŋen keyet pigok diindoye, “In neŋ zet diindoyap keyet katnanen mamti nemunambanne penaŋ bewep. ³² In nâlen zet ke mâti keyet kataŋ mame keyaŋ bekaŋaŋalen kikitek ke elanġemindeme neŋmak tusumti belak lala mambep.”

³³ Âpme am notnaŋ Zisasiyet ku nâmk-ŋpewien ekŋenaŋ zet ke nâmti zet dopmaŋ pigok dunduwien, “Nin Abalaamgat nemunambaŋane nin an kwiyaŋ ndaŋgalaŋti kandaŋan ndeme matatnupgapmti geŋ ningat, ‘In kikitekŋin e kwalet indema belak lala mambep.’ Pi zenik?”

³⁴ Zeme Zisasiyaŋ pigok diindoye, “Neŋ penaŋ sukwep pigok diindoma nâit. An ŋen yom mamimambe beme an ke yomgat kandaŋan meti egat sisiliŋ muluwetaŋ mamimambe. ³⁵ Sisiliŋ an egaŋ amobotnaŋ egalen mkaen kwe-siŋ matazin keyaŋgut nemuaŋ yek. An keyet nemuaŋ penaŋaŋ kelak ikŋaŋ-gat nemuaŋ. ³⁶ Keyepmti Kawawaŋgat Nemuaŋ neŋ yomġalen kikitek keŋan mamti sisiliŋ mulup mamip ke kalutindewap beme in belak lala penaŋ mambep. ³⁷ In Abalaamgat iŋsokŋane e neŋ nâmindeyap. Keyepmti neŋ zet diindoma zetnnaŋ belak ingat sekŋinan mot kumti gwalalaŋ kumti matozin keyepmti in neŋ nosât manzeip. ³⁸ Neŋ Bienaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ zikat name ekban keyet zapatnaŋ mandiindoyap. Âpme in biwineyaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ zikat indawien ke mamip.”

³⁹Zeme pigok dunduwien, “Ningat bipm Abalaam.”

Zeme Zisasiyañ pigok diindoye, “In Abalaamgat nemunambañane penañ mambiek ze Abalaamañ Kawawañgat zetnañ kandañan mamantan keyet sepem mamambiek. ⁴⁰Neñ Kawawañgalen zet penañan kapi mandiindoma in naman nâme dâsuki beme nosât mamip. Abalaamañ muluwañ bekañan keboñ ke ñen ku mge. ⁴¹In biwinanñgalen set mâti mamip.”

Âpme ekñenañ pigok zewien, “Nin an ñenmagatnañ ku sokbewenn; Kawawañ ek ningat Bipm penañ.”

⁴²Zeme Zisasiyañ pigok zeye, “In Biwin Kawawañ ze in Egañ neñ zem-neme toban keyepmti in neñ ñep notn mniewiek wa neñ nanañgat keñnañ galak etañ ku toban Kawawañan iññañ zem-neme toban. ⁴³In zigogat penañgapm keñ katik mmame neñ zetn zema keñnan ku matowezin? Ma zigogat neñ zet zema wakñin ku mambeip? ⁴⁴In biwin Sadañ keyepmti egañ zemâtâtindame egalen nânâen mulup mamip. An ke eweñan am indawalelet mulup mgeyañ ewe mamimkwazin. Egañ Kawawañgalen zet bankumpeye keyepmti egat keñanen zet penañ zenze ke ñen ku matazin. Ek zet dâsuki zenze keyañ mama miminñan beyeyepm ek an dâsukitoñ ma zet dâsuki zenze ke bipmañ ek. ⁴⁵In egat kandañan meti mamaip keyepmti neñ Kawawañgalen zet penañ kapi diindoma in ke nâmti zetn ke ku manâmkiñpeip. ⁴⁶Inmagen an ñenañ nâlen yomm ñen zemkawañ bemname nâsap? Neñ an teñ penañ mamayawañ zet zapat dolakñañ kapi diindoma in kwilekiyet penañ zetn ku manâmkiñpeip? ⁴⁷Am Kawawañgat zapat mamaip ekñenañ Kawawañgat zetnañ manâip. Âpme in Kawawañgat

zapat ku mamaip keyepmti in zetnañgat wisat mamip.”

Abalaamak Zisasiyet zet zenzeñan

⁴⁸Zeme Zuda am ekñenañ zet dopmañ pigok gilik zemti sawien, “Nin kegogapmti manzenup Samalia an geñ kapi we bekañanñ keñdan tapme zet kilej kilej tazenik.”

⁴⁹Zeme Zisasiyañ pigok diindoye, “Neñ we bekañanñ keññ ku mimyuñguin. Neñ Bipm Kawawañgat kwitnañ mamwapeyap. Âpme ingulak neñ niktalati selañ nime belakñañ penañ mambeyap. ⁵⁰Wa neñ nanañgat kwizapatn temañ bembeyet nâmti mulupmañ ku mamiyap. Nâgât kwizet buñamm mwati zenze mulup ke An ñenañ mbe. An ke zemdelañ zenze anañ mbe. ⁵¹Neñ zet penañ pigok diindoma nâit, An ñenañ nâlen zet gawepumti mim mambe beme ek gakikiyelen set ku aikbe.”

⁵²Kegok zeme Zuda am ekñenañ pigok zewien, “We bekañanñ keñanen tazin zet e penañ tazenup! Abalaam gakiye ma golañ zenze an ekñen sambe kegogak gakimâbien. Âpme geñ na zet pigok tazenik, ‘An ñenañ nâlen zet kapi gawepumti mambe beme egañ ku gakiwe.’ ⁵³Bipm Abalaam temañ bepiwan gakiye. Âpme geñ bukapiyañ ek sebempesâgât zenik? Golañ zenze an sambe bepi kegogak gakime delañ zemâge. Âpme geñ ziboñ penañgapm kok zemti gitañgat sekdi omba penañ mmodik?”

⁵⁴Zeme Zisasiyañ pigok diindoye, “Neñ nanañgat sekñ mmopma ñep penañ ku benak. Bipm in egat, ‘Kawawañ,’ manzeip egañgut nâgât kwizet buñamm mamwazin. ⁵⁵In ek ke ku maweyañ nâmâtâpeip âpme neñgut ek manâmâtâpeyap. Neñ zigok dâsuki ke ek ku nâmpeyap zesap e mtilak in nemboñ an dâsukitoñ besapgat. Neñ

egat yaŋaŋ nâmâtâti keyepmti zetnaŋ maŋgawepuyap. ⁵⁶Biwin Abalaam ke neŋ kopma niknikgat keŋaŋ seŋme muluk kaik matatan. Yaŋ nen koban kapiyet belak sesepmaŋ Kawawaŋaŋ zikat same ekti keŋ oloŋen penaŋ nânge.”

⁵⁷Zeme Zuda am ekŋenaŋ zewien, “Geŋ ewe anemba nup kandi 50 bembepiŋ bukapiyaŋ Abalaam zigoset ekbanan?”

⁵⁸Zeme Zisasiyaŋ pigok zeye, “Neŋ penaŋ pigok zema nâit, neŋ Abalaam ewe sokbembepiŋ tapme mambanaŋ ewe mamamkwalap.”

⁵⁹Kegok zeme ekŋenaŋ ŋeŋin zime nanzaŋ timti kusât mme egaŋ buzak am keŋan keŋanset sesewat mka temaŋ pemti zupman toweti mege.

Zisasiyaŋ an ŋen zikatnaŋ beŋaŋ mamkeŋ sokbembeŋaŋ weyaŋpeye

9 Zisasiyaŋ kunzuŋ toti nembraŋane ndatime nsakwep selen tapmetneti selen ke an ŋen zikatnaŋ beŋaŋ mamkeŋ keboŋ sokbembeŋaŋ aikbenn. ²Aikti nin Zisas pigok yaŋkwesiwenn, “An zikat indanda, an kapi kwiyeleŋ yomgat zikatnaŋ beŋaŋ kapi mamkeŋ sokbeye mamaŋ bipmaŋ egetgalen yomgat ma nemba kapi ikŋaŋgalen yomgapmti kapigok sokbeye?”

³Zemann Zisasiyaŋ pigok dinndoye, “Wa ke mamaŋ bipmaŋgalen yomgat ma ikŋaŋgalen yomgapmti kekok ku sokbeye. Kawawaŋgalen winde ke ek-magen sokbemkawaŋ bembeyet ek keboŋ sokbeye. ⁴Nin an zemneme koban egalen mulup ewe kasup tapme kapiyet tapmmambanup. Yaŋ kan ŋeniyet msat tambuwe beme ilak mulup mimiyet setnaŋ yek bewe. Zet kapiyet yaŋaŋ pigok zemâtâpma nâit: Nin ewe alik mamti kan kapiyet An zemneme toban egalen mulup mbanup. Maneti gakiwanup beme egalen mulup ŋen ku

mimiyelen. ⁵Neŋ msatgalen busatnaŋ-gapmti neŋ msalen kapi mamamti am mambusatnaŋ bemindeyaŋ kekok mti am ŋoktikŋin mkawaŋ bema ekŋenaŋ Kawawaŋgat yaŋaŋ manâmâtâlip.”

⁶Kegok zemti zawagaŋ msat wasekpeŋti lelimâpme bakŋaŋ beme mkwati zikat sâkŋanen witiŋliwaŋ zuluŋtpeŋti pigok zempeye, ⁷“Geŋ meti Siloam lemuŋan ke zimosedan witiŋlip kapi zuluŋmane kwawesem.” (Siloam zet keyet yaŋaŋ Zempeme mege). Âpme an piwan meti zimosetnaŋ tuyen zuluŋti zikatnaŋ dolakŋaŋ beme mkaŋaŋ gilik zemti kopme ⁸am notnane ma am notnaŋ mânep milawatgat mawekumindame ektemien ekŋenaŋ ekti ilinak dopmaŋ yaŋkwesim yaŋkwesim mti zewien, “An kapi selen totati nin mânep milawatgat mawekumndain wan an kapi?”

⁹Âpme am notnaŋ ekŋenaŋ zewien, “An ikŋaŋ kapimak,” zeme notnaŋaŋ, “Yegat,” zemti,

“An kapimak ŋenmak egat sepemit kwepgat.”

Kegok zeme an ikŋaŋ keyaŋ pigok zeye, “Nenen mânep milawatgat mawekumindayap kemak.”

¹⁰Zeme pigok yaŋkwesiwien, “Geŋ zigok mti zikadi ekdak?”

¹¹Yaŋkwesime pigok diindoye, “An ŋen kwitnaŋ Zisas an keyaŋ zawakŋaŋmak msatmak lumaŋti zikatn sâkŋan gwaen kaput nemti pigok dinop, ‘Geŋ Siloam tu lemuŋan meti witiŋlip zuluŋmane melak’ zemnep. Âpme neŋ meti zikatn sâkŋanen witiŋlip kaputnep ke zuluŋpma mepme zikatn pembenâŋ beme ega.”

¹²Kegok zeme pigok yaŋkwesiwien, “An ke deset tazin ke geŋ nânik?”

Yaŋkwesime zeye, “An ke pe deset tazin ke neŋ ku nâyap.”

¹³Âpme am ekŋenaŋ an zikatnaŋ ege ke Palisimagen wati mebien. ¹⁴Zisas-

iyaj an zikatnaj zawaknajmak msatmak lumañti zikatnaj weyanpeye ke Sabat tagonjo kanen mge keyemti wati mebien. ¹⁵ Mepme Palisi an ekjenaj ewe pigok yanqwesiwien, “Geñ zikadi pe zigok mti ekdak?”

Yanqwesime pigok diindoye, “Neñ msalaj zikatnan zulutneme met tuyen zuluti zikatn ega.”

¹⁶ Zeme Palisi ekjenmagengatnaj an notnajan pigok zewien, “An zikadi weyanpeye ek Kawawanjalen mulup an yek. Keyemti nin Sabat tagonjo kanen ke tapmann egañ tagonjo sutnan penaj mulup mip.”

Zeme notnajan pigok zewien, “Ek a yomtoñ mamanan ze egañ mulup keboñ ke zigok mnak?” Kegok zemti ilinak zet mmot mtot mbien.

¹⁷ Mti an zikatnaj beñaj weyanpeye ek sek tuk ewe pigok yanqwesiwien, “An zikadi weyanpeye an keyet geñ zigok nâmpenik?”

Yanqwesime egañ pigok zeye, “An ke neñ nâmpema golañ zenze an ñen bein.”

¹⁸ Âpme Zuda amobotnaj ekjenaj an kapi pe zikatnaj beñaj kapuk sokbeye. Zemti keñ zut mbienaj yek beme mamañ bipman idazemtetime kopmalu pigok idayanqwesiwien, ¹⁹ “Nemuñit kapi ilak penaj zikatnaj beñaj sokbeye? Ek zigok mti zikatnaj egap ke it bugan nâlup?”

²⁰ Idayanqwesime mambipmanelaj pigok zewun, “Ek nigat nemunit penaj okakñanak zikatnaj beñaj sokbeye e nit ñep nâlup. ²¹ Yangut naman zigok mti zikatnaj egap ma an kwiyan zikatnaj weyanpeye ke nit ku nâlup. Ek ilak an temañ kwitnaj kwitnaj ikñaj nâmâtâtatnajmak keyet ikñaj weyan yanqwesime diindome nâit!” ²²⁻²³ Zuda amobotnaj ekjenaj zet kapigok zemkatik bewien. An ñenaj Zisasiyet Kilais zewe beme ek mâpman paset zupman belakñan mebe zewien

keyemti mamañ bipman egelañ Zuda amobotnaj ekjenaj kingati zet pigok zewun, “Ek ilak semem delañ zenzenajgat ikñaj yanqwesime yanjanaj diindome nâit!”

²⁴ Zemalu ekjenaj an zikatnaj bekanaj weyanpeye ke ewe zeme kopme pigok dunduwien, “Geñ Kawawanjat zikatnan zapadi penaj penajak zemane nâne. Nin an weyanpeye keyet yanjan nânup an ke an yomtoñ.”

²⁵ Zeme an keyaj pigok diindoye, “An ke an yomtoñ ma yek ke neñ yanjan ku nâmâtâlaj. Yangut neñ eweñan zikatn beñaj mamtemanañ egañ mme zikatn ekman e penaj nâmtalaj.”

²⁶ Zeme ewe pigok yanqwesiwien, “Pe sepem zigok penaj mti zikadi mme ekmanan?”

²⁷ Yanqwesime pigok diindoye, “Neñ zet elak diindoma nâyo e ewe ku nâmâtâlo. Eneyet zet ewe ikñaj keyegak diindoma nânâyet tatnayanqwesip? In egat kandanaj meti egat nembajane bembeyet nâmti tatnayanqwesip?”

²⁸ Zeme kwelatnaj kumti zewien, “Egat nemunaj elak geñ kapimak ningut Mosesiyet nembajane. ²⁹ Moses ek Kawawanjan zet dunduye e nin nâmtatnup. Âpme an ke deeset sokbemti mulupman tapm kozin ke nin ku nâmpenup.”

³⁰ Zeme an keyaj zet pigok gilik zemindaye, “In an zikatn weyanpeye egat sokbembenganat kanda zenze mulup mme neñ nâmtentem penaj mimindeyap. ³¹ Kawawanjan am yomtoñ ekjenajalen dundundunin ku manâin ke nin nânup. Egañ am kwizet buñaman mamopeip ekjen etaj manâmindein. Egañ ikñajalen nânâñaj ke amnaj mimiyet nâmbiliwege. ³² Nin msat kululuj sokbembenganatnal alak pi tatnup pi an ñenaj am zikatnaj beñaj ñen weyanpepenaj keyet zapatnaj ñen

ku manânup yek penañ. ³³Keyepmti an ke Kawawañmagengatnañ ku kodak ze mulup kegok ke igak zigoset mnañ?”

³⁴Zeme pigok dunduwien, “An bekanaj yomdimak mamkwabananañ ewe mamaniñ geñ bukaboñañ nin kapi set zikat ndasât tazenik?” Kegok zemti sesewat mkaengatnan zempeme zupman toti mege.

³⁵Zempeme paset zupman mege zapat ke amnañ ilinak zenâ zenâ tapmempeme Zisasiyañ wak kambu nañge. Keyepmti an ke selen aikti pigok yañkwesiye, “Geñ Angat Nemuñañ egat nâmkijpenik ma yek?”

³⁶Âpme an keyañ zeye, “Amobotnañ, geñ zenik ke an kwi ze zikat namane ekti ñep nâmkijpempewi!”

³⁷Zeme Zisasiyañ pigok dunduye, “Neñ zet tadiñgoma tatniknik an elak neñ kapimak.”

³⁸Zeme an keyañ zeye, “Amobotnañ, neñ penañ nâmkijpempgeyap.” Kegok zemti tot pedondom samti sesewatpeye.

³⁹Âpme Zisasiyañ pigok zeye, “Neñ am yañañin mimsokbembeyet msalen toban keyepmti am notnañ zikalin beñañ ekñañ zikalin dolakñañ ekbep. Âpme am zikalin ekti mamaip ekñañ zikalin naman beñañ bewe.”

⁴⁰Kegok zeme Palisi am ekmak ilin-sakwep tabien ekñañ zet ke nâmti pigok zewien, “Zeme nin mee kogok zikatn beñañ nâmnendik?”

⁴¹Zeme Zisasiyañ pigok diindoye, “In an zikalin beñañ mamambiek ze in yominpiñ mamambiek. In ilinañgat, ‘Nin an zikatn beñañ yek,’ manzeip keyepmti in yominmak mamaip.”

Zisas ek sipsip damuñ dolakñañ

10 Zisasiyañ zet ñen pigok zeye, “Neñ zet penañ sukwep pigok diindoma nâit, An ñenañ sipsip ekñengalen kimbaleñ towesâgât egañ set penañ tapme kimbat dukñañ belakñañset

añgosomti towebe beme an ke kambutoñ ma an sage kuku toñañ kegok zewanup. ²An ñenañ set tokwakwale-set meti sipsip ekñenmagen mebe beme an ke sipsip toñañ penañañ mowezin nâmpewanup. ³Mopme setokwakwat damuñ egañ ek sipsip toñañ penañ e ekmâtâti kwalet peme moti sipsip kwilinan kwilinan indakumtetime toñañgat bim ñandañañ nâmti ek-magen kopme indatimti zupman baen matowezin. ⁴Iknjañgat zapat ke indatimti zupman toti mepme ekñañ bim ñandañañ nâmti ekmâti mamâmelip. ⁵Ekñañ an bimñañanin mamamañ ekñen ku maindamâti melip. Ekñañ bimñañanin sepemañ igak ke nâmti makingakunzuñip.”

⁶Zisasiyañ am ningat nâmti bemzenze zet sipsip palen bemti zeme am ekñañ pe bemzenze zet kapi yañañ kwilekiyet zein ke ku nâmatâbien.

⁷Keyepmti Zisasiyañ bemzenze zet kapiyet yañañ kapigok zeye, “Neñ penañ sukwep penañ diindoma nâit, sipsip ekñengalen setokwakwat e neñ. ⁸Neñ ewe sokbembepiñ tapma am tetimaemae ñeñañ sokbemti inmagen kobien ekñen an kambu titinok mamti zet dâsuki, ‘Neñ Kawawañañ an zempeme kosât zetik mge nen kapi,’ zemti mambien keyepmti nâlen am ekñañ zelin ku mâbien. ⁹Âpme neñ amgalen sekekek keyepmti am ñenañ neñ nâmkijpempneinen ek añañgalap pewap. Neñ ekñen indikdamuñ mimindema mamambep. ¹⁰Âpme an kambu titi ekñañ belak buzakset moti kwitnañ kwitnañ kumsagat mti sipsip mee kileñ indomkumti notnañ buzak kambu indatimti mesâgât makolip. Yañgut neñ sipsip ekñen indadamuñ dolakñañ mimindema ekñañ kakanemuñ mamti mamobep.

¹¹Âpme neñ sipsip toñañ penañ keyepmti ekñenmagen kwileki ñen sokbeme ekñengapmti ñep gakiwap.

¹²Mme sipsip damuj belak tosayelak etañ nâmti mamin ek toñañ penañ yek keyepmti mulup wisat palen tapneti ekme tam zupmañ ñenañ sipsip indim nsât kwindiñ kwapme ekti sipsipgat yayañ mimipiñ ketalat indemti yayañgat kunzuñme tam zupmañ kwati indimâpme makalañ mekolip. ¹³Ek sipsip damuj penañ yek keyepmti egañ sipsip ekñengat yayañ mimipiñ kingati makunzuñzin. ¹⁴⁻¹⁵Neñ sipsip ekñengat toñin penañ mamayap keyepmti Bienañ nâgât mama miminnañgat yayañ dolakñañ nâmnain mme neñ kegogak egat nâmâtâpewap. Sepem kegogak neñmak sipsip mañganne nin dopmañ nâm dopmañ nâm mti mañga kwep mamanup. Keyepmti kwileki ñen sipsipmagen sokbeme neñ sipsip ekñengapmti maman ñep ketalasiwak. ¹⁶Âpme neñ sipsip mañganne notnañ ewe maip wa ekñen kimbat kapiyet keñangatnañ yek. Neñ ekñen ke eyo indakakalima kot neñmak kapi mamti bimñanden nâme delañ zeme sipsiwañ mañga kwep tapme nenn kwep indadamuj mbap.

¹⁷Neñ maman ketalasimti gakiwap ya naman gilik zem wati maman ke naman tiwap keyepmti Bien Kawawañañ nâgât nâmneme dolakñañ penañ mambein. ¹⁸An ñenañ nânâñak neñ kilerñ nome ku gakiwap neñ nen nâmâtâtati mamann ketalasiwap. Ya naman gilik zemti wawagalen winde ke tatnain. Bipmnañ neñ kegok mimiyet nâmnenge.”

¹⁹Zisasiyañ zet kegok zeme nâmti Zuda am ekñenañ nâme ñep ku beme ilinañgat bet wanok zet mmot mtot mbien. ²⁰Mti am sambe penañañ pigok zewien, “An kapi we bekañañañ keñañ mme yuñgume zet kilerñ kilerñ tapmme in eneyet momtati zetnañ taweyañ nâip?”

²¹Âpme naman am notnañañ pigok zewien, “An ñen we bekañañañ keñañ tapme zet dolak dolakñañ kabon kapi

ñep ku zenak. Ma an zikatnañ beñañ mee ñep ku weyañpenak.”

Zuda am notnañañ Zisas ek Kilais ku nâmkiniñpewien

²²Zelusalem sesewat mka kambuk mme belakñañ bembenañañ Omzuluti mme kambuk bembenañalen Kendo ke nup kan katañ matakwatemien. Yañ nup kan katañ Kendo ke mawalam keñañ masokbein. ²³⁻²⁴Âpme Zisasiyañ sesewat mka temañ keyet keyet keñañ ñen Solomon zeme keyet setokwakwalen ke mebe kokot tapmme Zuda am ekñenañ tokwat bambuluñ tati pigok yañkwesi-wien, “Geñ eneyet yañañdi sosok penañ zemkawañ bembepiñ mmane nin gâgât weyañ ku manâmâtâtñup? Geñ penañ Kilais, an Kawawañañ ombemgengeñañ beme yañañdi weyañ zemâtâtñdamane nâne!”

²⁵Âpme Zisasiyañ pigok diindoye, “Neñ nanañgat yaññ diindoma in ku manâmkiniñpemneip. Neñ Bipmnañgalen windeyet mulup dolak dolakñañ mamiyap keyañ nanañgat yaññ Kawawañañ ikñañ zemneme toban ke mammsokbemnain. ²⁶Âpme in nâlen sipsip mañganne penañ bemti ku mamaip keyepmti zetn ku manâmkiniñpeip. ²⁷Âpme am nâlen sipsip mañga bemti mamaip ekñenañ bimñanden nâmti neñ manamâpmaip. ²⁸Keyepmti neñ mama kanzizit indama walelepiñ kwesiñ kwesiñ mameti mamambep. Ekñen ke nâlen belengatnan am ñenañ ku indamenzemtimti mebe yek penañ. ²⁹Am ekñen ke Bipmnañ ikñañ nâlen belen mamayet nañgeyepmti mame ikñañ maindamamuj min. Ek windenañ igagen penañ keyepmti am ekñen ke an ñenañ nâlen belengatnan ku indamenzem tiwe. ³⁰Bienmak nit keñ kwep penañ bemti mulup mamilup.”

³¹ Kegok zeme Zuda am ekjenan nâme ñep ku beme nanzan ambepolet timti kusât mbien. ³² Mme Zisasiyan pigok diindoye, “Neñ mulup dolak dolaknan sambe penan Biengalen windeen mamima egip. Âpme in mulup mamiyap ke mulup ziboñ ke ekme bekanan beme nanzan timti nosât tapmip?”

³³ Zeme Zuda am ekjenan zewien, “Wa geñ mulup dolaknan maminik keyet mti gosât ku tapminup. Giti zet mobotnan mti geñ am nin nemboñak yangut, ‘Neñ Kawawan,’ tazenik keyepmti gosât pi tapmnp!”

³⁴⁻³⁶ Kegok zeme Zisasiyan pigok diindoye, “Kawawan galen Zet Itnananen pigok zenzenanan tazin, Kawawan an zemdelan zenze an mamkwabien ekjengat pigok zeye, ‘In mulup kekok mamip enenogat in Kawawan nemboñ.’ Kawawan galen zet sambe ke tapmezine ke anan nin ku omenzanpepeyelen yek penan. Âpme neñ Kawawan iknan mulup dolaknan mimiye zemdelan zemneme msalen kapi toban keyepmti neñ Kawawan gat Nemunan zema in eneyet egan set ku mimiñ mti Kawawan mtopemti sek mrobot zet tazein manzeip. ³⁷ In mulup mamiyap kapi ekme Bipmnan galen katan ku mambein beme zetn kapi bankumpeme ñep bewe. ³⁸ Âk ekme mulupm Kawawan mnak keyet katan mamiyap wa zet manzeyap etan yek. Mulupm mamima egip keeset eyo ekti Bienmak nit keñ kwep bemti mulup mamilup e ndik mâtabep.”

³⁹ Kegok diindome ekjenan ñeñin penan zime wati mka katiknan pene zeminepeme yumbemindemti toti mege.

⁴⁰ Meti Zodan tu nembet daen Zânan am tu itnanan manzulutindemtanen ke meti mamtan. ⁴¹ Ke meti mame am sambeyan ekmagen koti pigok zewien, “Zânan menok ñen ku mme ekbenn. Âpme

Zânan an iknan kapiye nâmti zet sambe zemâge ke an kapimagen penananmak etan tasokbemâzin.” ⁴² Zemti am sambeyan egat nâmkipemâbien.

Lasalus gakime bewien

11 Betani mka msalen ke an ñen mamtan kwitnan Lasalus ek zawat teman penan mti tapme ipmanet Maliamak Mata egeñ ke tati mamomatemun. ² Lasalusiyet ipman Malia kapiyan maneti bam Amobotnan Zisas gakikinagan kan bududuk beme wet kelaknan sesiknan dolaknan penan piyan ek setnanen zulutpenti ñoksinnan kaput pewe. ³ Lasalusiyet ipmanet zut keyan iwitdangan yayan mti Zisasmagen zet pigok bemalu mege: “Amobotnan, nodi penan Lasalus piwan zawat teman tapm weingat kot eksenik.”

⁴ Âpme Zisasiyan zet ke nâmti pigok zeye, “Zawat keyet penan wa gakiki sokbembeyet yek. Kawawan gat Nemunan e galen kwizet bujanan msalen pien palaknan beme Kawawan gat kwizet bujanan mwat onzemppeyete kekok sokbein.”

⁵ Zisasiyan Lasalus ipmanet Matamak Malia ekjen kemak notn notn dolaknan mti mamtemien. ⁶ Âpme Zisasiyan zapat ke nâmpemti mka keyegak kasup zut pi ewe tage. ⁷ Yan msame wati Zisasiyan nembanane ningat pigok zeye, “Kame naman Zudia mkaenak gilik zemti metne.”

⁸ Zeme nin pigok dunduwenn, “An zikat indanda, geñ alagati kanda manepemane nanzanan gosâgât mme kunzunñi kotn yanaman keyegak gilik zemti mesâgât tazenik?”

⁹ Yan kwesimann pigok dinndoye, “Pi ewe tambunanak mulup mimiye kan ewe teepnan tazin. An ñen kasupgat zikanan ekmâtati mepme kwileki ñenan seknan ñen ku mawalezin. ¹⁰ An ñenan

tambuyet mamezin beme egañ busatnañ ku tazingapmti tambusosokgat pumpem pumpem olat metingut tep palen ma nanzañ palen mee sekñañ mawalezin.”

¹¹ Kegok zemti zet ñen ewe pigok tusumti ningat zeye, “Notn Lasalus ek zawat mti muluk tawein yañ neñ meti butema wasem.”

¹² Zeme nembajane nin pigok zewenn, “Amobotnañ, egañ zawat mti muluk tawen beme ikñañ ñep alik bemti wabe.”

¹³ Zisasiyañ Lasalus penañ gakiye ke met mme wawagat nâmti zeye. Âpme nempa nin nâmann zawat mti muluk tawenañ met buteme wasem kok nâmti zewenn. ¹⁴ Âpme Zisasiyañ naman pigok weyañ zemkawañ bemndaye, “Lasalus ek tambumbu tuk weñge yañ neñ meti butema ewe wasem. ¹⁵ Neñ zawat zapañañ nâmban yañgut kapiyegak mamann gakiyan. Âpme neñ ekmagen mulup mma in ekti nâmkijpepe kaliñañ aikbep keyepmti nâma dolakñañ penañ bein. Ele kame nin ilak ek eksât metne.”

¹⁶ Âpme ninmagengatnañ nempa ñen kwitnañ Tomas kwitnañ ñen Glik zeleset Didimas makumtemien ke ningalen zeleset nempa pepet kok zewanek. Egañ nin pigok dinndoye, “Kame nin sambe bepi nsakwep ekmak mepmann ndome gakimâbanup.”

Zisas ek gakikiengatnan wawat ma mama keyet toñañ

¹⁷ Zisasmak nin ewe kainde maman Lasalus met beme kasup zulak zulak pi sumen weme egañ bam mege. Keyepmti kwapatañ zemann am ekñañañ zewien, “Lasalus ilak tungan bewen.” ¹⁸ Betani mka ke beñañ penañ yek; Zelusalem mka temañ keyet sokñanik. (Mail zut mee kegok mamekotemien.) ¹⁹ Keyepmti Zuda am sambe ekñañañ Matamak Malia iwit gakime ambembesi mimidesât mepmâbien.

²⁰ Âpme Matayañ Zisasmak nin kotnup zeme nâmti wenañañ ke tapme egañ windembem toti selen meti ndaige. ²¹ Kegok mti Zisasiyet pigok dunduye, “Amobotnañ, geñ kapi mambek ze ipm ku gakinak. ²² Yañgut alak pigogat geñ kwileki ñeniyet nâmti bipdi dundum samane egañ keyet penañañ ñep mamgain.”

²³ Zeme Zisasiyañ pigok dunduye, “Geñ yayañ ku mi, ipdi Lasalus ek ñep gilik zemti wasem.”

²⁴ Zeme nâmti Matayañ pigok zeye, “Maneti bam kan temanen gilik zemti wabe e ñep nâypap.”

²⁵ Zeme Zisasiyañ pigok zeye, “Gakikiengatnan wawat ma mama keyet ñotekñañ neñ keyepmti am ñenañ neñ nâmkijpemnewe beme gakiwe yañgut neñ ñep mamañañ ewe gilik zemsawap. ²⁶ Ma am ñen ewe sekñañ melesij mamti neñ nâmkijpemnewe beme egañ gakikiipij mamambe. Geñ neñ zet zeyap kapi ñep nâmkijpenik?”

²⁷ Zeme Matayañ zeye, “Amobotnañ, geñ Kilais, Kawawañgat Nemuñañ, msalen kapi totogat bujam zapañañ zenzeñañ elak geñ kapi e penañ nâmkijpemgeyap.”

²⁸ Zet kegok zemti met wenañañ Maliayet zeme kopme igak buzak pigok dunduye, “An zikat indanda ilak kotati gâgât tazein.” ²⁹ Zeme Maliayañ nânâñak wati sakwep Zisasmak nin tabenen mege. ³⁰ Nin mka set biman baen tati Mata zempeme kwapme ewe keyegak to-tapmambenn. ³¹ Zeme nâmti Maliayañ mka keñangatnan sakwep wawatnak toti mepme Zuda am ekmak ambembesien tapmambien ekñañañ wa sumen daen susât mezin mene zemti mâti kwatopmâbien.

³² Âpme Maliayañ windembemti mka set biman baen toti ndikme tapmann Zisas pedondom samti pigok zeye,

“Amobotnañ, geñ kapi tabek ze ipm ñep ku gakinak.”

³³ Zemti sume Zuda am ek mâti me-bien ekñenañ ek mukulem mti ambem-besi temañ mbien. Tapmme Zisasiyañ indikti keñañ bekañañ penañ beme siyañ bimañ soye. ³⁴ Some pigok indayañkwe-siye, “In sekñañ pe denen bemien?”

Indayañkwesime ekñenañ zewien, “Amobotnañ, kopmane meti sumañ zikat gaman ekbak.”

³⁵ Met zikat same ekti Zisasiyañ siap ulu alep timti suye.

³⁶ Sume Zuda am ekñenañ ekti zewien, “An pi an kapimak notn notn penañ mti mamalup keyepmti egat tasuin egip.”

³⁷ Âpme notnañ ekñenañ zewien, “An kapi an ñen zikatnañ beñañ ñen weyañp-eye keyet zapatnañ mekopme nâmbenn. Kogogapm an kapi sakwep kodak ze Lasalus kapi ñep weyañpeme alik tadak.”

³⁸ Âpme Zisasiyañ keñañ ewe bekañañ penañ beme sum sokñañ penañ mebenn. Lasalus gakime sekñañ mti met miña keñañ wepemtî nanzañ temañ ñen wilili peme met einzunañ bekek tage. ³⁹ Keyet mti Zisasiyañ sumpemtî pigok zeye, “In nanzañ temañ kapi kwanzepeme kainan melak.”

Zeme an gakiye keyet mâñañañ pigok zeye, “Amobotnañ, tambumbu zulak zulak ilak sumen tapme tozin yalak pi sek sesikñañ tapein pi zigogat nanzañ kwanzempepeyet tazenik.”

⁴⁰ Zeme Zisasiyañ pigok dunduye, “Neñ zet daen ñingoya e nâmane betetnañ bein. Geñ belak nâmkînpem nemane neñ Kawawañgalen winde keyet penañañ mma sokbeme eksenik.” ⁴¹⁻⁴² Âpme am notnañ ekñenañ nanzañ temañ bepiwan kwanzepeme mepme Zisasiyañ zikatnañ kululuñen gwaen ekme mopme pigok dunduye, “Bien, geñ dundundun kan katañ nâmti manamukulem mnik keyepmti

wisikñ ñingoyap. Neñ am manje sambe talip ekñen kapiyañ neñ giti penañ zemneman koban keyet yañañ ekmâtâtâtgat mulup msât tati ñingoyap.” ⁴³ Kegok zemti kwizet temañ pigok kuye, “Lasalus, geñ pien kwatot!” ⁴⁴ Zeme am gakikîñañ piwan banisiyañ setnañ betnañ kwasim pepeñañ ma ñokñañ sañgum meselem zempewien melesin kwatopme Zisasiyañ zeye, “In banisiyañ betetak temañ mpepeñañ e kwalet pemti peme melak.” Zeme kwalet pewien.

Zuda an ñeñañ ekñenañ Zisas kume gakikiyet zemdelañ zempewien

⁴⁵ Âpme Zuda am sambe Maliayet ip-mañgat siyet kobien ekñenmagengatnañ am sambe notnañañ Zisasiyañ muluwañ mamanamañ mme ekti nâmkînpem-pewien. ⁴⁶ Âpme notnañañ belak Palisi ekñenmagen meti Zisasiyañ Lasalus gakikiengatnan mme watage keyet zet zapatnañ mimindawien. ⁴⁷ Minindame nâmti sâpe sâpe bumbu an ñeñañ temañ ma Palisi egat kandañan mambien ekñenañ an ñeñañ bembe notnañ indazemte-time kot ondekme pigok diindowien, “An kapi muluwañ mamanamañ omba penañ am sutnan tapmmezîñ kapi zigok msawanup? ⁴⁸ Nin nâmti belak nâmpemtî mamann am sambe bepi ekma-gen met tusumâpme delañ zeme Loma amobotnañ manndadamuñ min egañ ekme ñep ku beme ningalen sesewat mka temañ pi kumasek yaloñti aminne eyo indom yalom bep!”

⁴⁹ Ekñengat tunguwinangatnañ an ñen kwitnañ Kaipas ek kan keyet sâpe sâpe bumbu sambe ekñengat ñeñañin mam-tan. An keyañ pigok diindoye, “In sambe bekapi keñinpiñ penañ! ⁵⁰ Nin am sambe bekapi waleletgat zapat etañ bemâp-mann ñep ku bewe keyepmti an kwe-wañ ningat dopm gakimti am sambe pi ma nin mee eyo ndamukulem mbe.”

⁵¹Zet ke belak ikñanggat keñangalak ku zeye. Kawawañaj zet ke keñanen beme zemkawañ beye. Nup kan keyet egañ sâpe sâpe bumbu sambe ekñengat ñeñañin mamtan keyepmti kwitnañ kwitnañ bam sokbewe keyet zetnañ zemkawañ beye. Zisas ek penañ Zuda am nin yomengatnan gilik zemti ndatitiyet gakikiyet zenzeñaj. ⁵²Wa ke Zuda am ekñen etañ indamukulem mimiyet etañ ku gakiwe. Egañ gakimti am Kawawañgalen mañge msat katañ mamanup nin bepi ondekndeme mañga kwep bemti mamambanup.

⁵³Âpme Zuda an ñeñaj ekñenañ kan keyet yañbemti Zisas kume gakikiyet zetnañ mbien. ⁵⁴Âpme Zisas Zuda amobotnañ ekñenañ mineti gakikiñaj temañ ewe tapme sutnateman kume gakinakmagengapmti Zuda msalen sosok penañ ku mañge egañ nin msat tungupman keyet ganzenan mka ñen kwitnañ Epalaim zeme ke met mamtemenn.

⁵⁵Zuda am ekñengalen Anğalalañ Kendoñin ke sokñan beme mka isisikñaj am sambe ekñenañ Zelusalem mka teman yominangat nâmti Kawawañgat sâpe sâpe busâgât eweñanak ñeñaj mepmâbien. ⁵⁶Meti Zuda am ekñenañ sese-wat mka temanen motati Zisas zimosetnañ timati ilinak met zenâm kot zenâm mti zewien, “An kapi pe Anğalalañ Kendoyet kapi kopme eksenup manze weyañ zeme nâne.” ⁵⁷Zeme Palisi an ma sâpe sâpe bumbu ñeñaj ekñenañ zet pigok am zemkabem indawien, “Zisas kopme ekti ningat kot sakwep zem-sokbemndaseip. Mme nin an ke wati met mka katikñaj pesenup.”

Lasalusiyet weneñaj Malia egañ Zisas wet sesik dolakñajañ zulutpeye

12 Anğalalañ Kendo tatagalen kasurep 6 ewe tapme Zisasmak nin Betani mkaen mebenn. Nin mka ke

Lasalus gakikiengatnan mme wage keyet motabenn. ²Zisasmak nin mepmann ekti notnane ekñenañ tu meu weyañ bume mopme ambepoleti met Matayelen mkaen tapme am zeme moti Zisasmak nin Lasalusmak totapmann Matayañ tu meu timti kalop bem ndame nimbenn. ³Ke tati tatnimann Maliyañ wet sesikñaj dolakñaj penañ tosañaj mobotnañ penañ makwitimtemien ke nukñajañ temañ pi mkoti keyañ Zisasiyet setnan mulapme topme zulutpemti ñoksinañaj kapupeye. Âpme mka keñaj tapmambenn bee wet sesik dolakñaj bepiyañ pimpemti tage. ⁴Âpme nembajane ningat tungupmnañgatnañ Zudas ek Iskaliot mkaengatnañ namba keyañ maneti Zisas bam zemkuwe. ⁵Egañ nâmti pigok zeye, “Wet kelakñaj sesikñaj dolakñaj penañ kaboñ kapi belak mti met bemann amnañ 300 Kina ndame mti am bekopsat ekñen indawenek ze ñep benak!” ⁶Egañ wa mânep ke timti am bekopsat penañ indasât nâmti ku zeye. Egañ ningalen mânep ele nemuññ ke mmamti mânep ndame mwatpemti mânep butnañ buzak kambu matim makumkwitim nimitan keyepmti ndame wanok kok mbak nâmti zeye.

⁷Âpme Zisasiyañ pigok zeye, “In imbi kapiyet zet sambe zenzepiñ. Egañ wet sesikñaj dolakñaj ke neñ sekñ kapi zulutneinen maneti gakima nabembeyet nâmti kwitimti beme matazin yañ alak kapi zulutnein. ⁸Am bekopsat sambe ekñen bepi inmak msalen kapi kan teepmañ ewe mamambep mme neñ inmak kan teepmañ ewe ku mambap.”

⁹Âpme Zisasiyañ Betani mkaen ke met Lasalusmak mame Zuda am ekñenañ zapatnañ nâmti Zisasmak Lasalus an Zisasiyañ gakikiengatnan mme wage an ke eyo ilisakwep idiksâgât kobien. ^{10–11}Zuda am ekñenañ Lasalusmageset sâpe sâpe bumbu an ekñen bamkum in-

demti Zisas mâti mepmâbien. Keyepmti sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ekje-nañ Zisasmak Lasalus ilisakwep idome gakikiyet zetnañ zewien.

Zisas Zelusalem mka teman mowepme kwizet bujamañ mwabien

(*Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40*)

¹² Msat msame am sambe penañ ekje-nañ Anjalalañ Kendo tasâgât Zelusalem mka kopmâbien ekje-nañ zet pigok nâmbien: Zisas ewe selen baen takozin zeme nâmti ¹³ ekje-nañ niwet sinañ mee pi mutum timti Zisasmak nin selen baen ndaiksâgât mepmâbien. Met ndaikti kwizet bujamañ mwati kwizet pigok kumbien,

“An kapi Amobotnañ Kawawañañ ikñañ zempeme kozingat Kawawañgât kwizet bujamañ mwati sesewatpene! Kawawañañ ikñañ Israeël am ningalen Amobotnañ kapi keñ sewakñañ mpen.” (*Sam 118:25*)

¹⁴ Keyet Kawawañgalen Zet Itnañanen kapigok zenzeñañ keyet katañ Zisasiyañ doñki nembrañ ñen aikti keyet dukñañ totati moge.

¹⁵ “Am Zaion mka temañ talip in ku kin-galit. Amobotnañin ilak kozin. Egañ doñki nembrañ ñeniyet dukñañ mot totati ingalen kozin.” (*Zekaraia 9:9*)

¹⁶ Nembrañane nin kwitnañ kwitnañ sokbeye ke ekbennañgut yañañ ku nâmâtâbenn. Yañ bam Zisasiyañ gakimti kululuñen mundumañ saña songañañmak keyet keñan ewe mowepme nin Kawawañgalen Zet Itnañanen zet keyet yañañ eknâmâtâti pigok otnâmbenn, “O, an pi sesewatpewenn ke meluwañ pi mimiñañ keyet katañ penañ msawenn.”

¹⁷ Zisasiyañ Lasalus gakikiengatnan mme wapme am sambe tati ekbien ekje-

nañ meti am notnañ zet zapat mimindame ¹⁸ am sambe penañ ekje-nañ zapat ke nâme delañ zeye keyepmti ekje-nañ selen meti Zisas aikbien. ¹⁹ Aiksâgât selen mepmâpme Palisi ekje-nañ indikti ilinak zenâ zenâ mti zewien, “Nin belak zet mulup etañ tapmmann am sambe bepi ilak ekmagen met tusume delañ zemâzin!”

Glik am notnañ ekje-nañ Zisas eksâgât mebien

²⁰ Zuda am Anjalalañ Kendoyet Zelusalem mka teman Kawawañ sesewatsasât mopmâbien kan keyet Glik am notnañañ kegogak Kawawañ sesewatsasâgât koti tapmambien. ²¹ Yañ an ekjen keyañ Pilip Galili msat keyet mka ñen Betsaida keyetnañ ekmagen meti zewien, “An notn, nin Zisas eksâgât nâmti kotnup.”

²² Zeme Piliwañ met Enduluyet zeme wati ilisakwep Zisasmagen meti “Glik am notnañ giksât kolip,”

²³ zemalu Zisasiyañ nâmti zeye, “Kawawañañ Angat Nemuñañ kwizet bujamañ mwat peme amnañ eegalen temañ ilak dangoin. ²⁴ Neñ zet penañ pigok zema nâit, nin sañgom alik kwewetañ sumuñti kasiñen bemann e ikñañ kwep keyak matazin. Yañ msalen met ondemann moti penañ bilimak sambe mapein. ²⁵ Âpme an ñenañ msalen kapi mamti nâgât kwizet bujammangapmti mamañañ ketalasiwe beme bam mama kanzizit tiwe. Âpme am ñenañ nâgât kwizapatnnañgât mti mamañañ ketalat ku pewe beme bam an ke walelet aikbe. ²⁶ Am ñenañ nâlen sisiliñ nempa besât nâmben beme neñ mambawenak napmâpmeti mulupm mti mambe. Am ñenañ nâlen mulup mti mambe beme Bienañ kwizet bujamañ mwapewe.

Zisasiyañ gakikiñañgat yañañ zemkawañ beye

²⁷ Pi gakikiyelen kan sokñañ penañ kopme nâmti keññ sindem penañ bein. We, ne pe zigok msap? ‘Bien, geñ kan bewanan kapi sebem neneyelen zesap ma zigok?’ Wa kekok yek, sindem kekok ke titiyet msalen kapi toban. ²⁸ Keyepmti Bien, geñ ñepgat nukñañ beke pemane nâgât palen mopme keyañ gâgât kwizet bujamdi mwabe!”

Zeme kululuñengatñañ zet pigok sokbeye, “Geñ mmame nâgât kwizet bujamm msalen ke palakñañ beyeyañ ewe mmame omba penañ palakñañ bem mekobe.”

²⁹ Âpme am sambe ninmak tapmam-benn ekñañ kwisak ke nâmti zewien, “Kululuñ kwisak kun.”

Zeme am notñañ zewien, “Kawawañgalen ensel ñenañ Zisas zet tadunduin.”

³⁰ Zeme Zisasiyañ zet ke nâmti pigok zeye, “Wa zet ke nâgât mti ku zep. Ingat mti kululuñengatñañ zet ke sokbep. ³¹ Pi ilak msalen am Kawawañ zelin nâmti keyet dopmañ mutumin-dandayelen kan bein. Keyepmti msalengalen mama mimi mgasik keyelen toñañ Sadañ ilak mkutupeme wembe. ³² Âpme neñ tep palen palak palak wema nom-nemti mwatonzemnewep kan keyet msat sambe am ekñañ zapatn ke nâmti neñmagen kot tusumti mambep.” ³³ Ke Zisasiyañ gakiki zigok gakiwe keyet zetñañ zemkawañ bemindaye.

³⁴ Zeme nâmti am tabien ekñañ pigok dunduwien, “Nin Kawawañgalen Zet Itñañanen zet kapigok maeknup, Kilais ek msalen koti gakikiññ kwesiñ kwesiñ mamambe. Âpme naman geñ eneyet pigok zenik, Angat Nemuñañ ek tewen kumti mwatonzempewep. Geñ Angat Nemuñañ ke pe an kwiyet penañ nâmti tazenik?”

³⁵ Yañkwesime Zisasiyañ zet dopmañ pigok gilik zem diindoye, “Nâlen tañamm busatñañ ingat tuñguwinan kan isikñañ bugan busatñañ bemti tabe. Tapme in tañam sokñaset ke ekti mebep. Mineti in tambusosok temañañ indasumuñme keyet keñañ mebepmagengat ek titiwep. Geñ tambusosok kiñkiñañ keñañ mebegen set ñep ekmâtâti ku mebek. ³⁶ Keyepmti tañamm busatñañ toñañ neñ ewe kapi yagak tapma in nâgât nâmkĩñpenti nâgât nemunamban penañ bewep.” Zisasiyañ zet kekok dinndomti buzak pak zemti met enzilim mebenn.

Zuda am notñañ Zisas ku nâmkĩñpewien

³⁷ Zisasiyañ am zikalin palen penañ menok sepem igak igak mme ekbien-añgut am sambe penañ ku nâmkĩñpewien. ³⁸ Bee golañ zenze an Aizayayañ eweñañ baen zeye keyet katañ amñañ mbien. Egañ pigok zeye, “Amobotñañ, am pe kwiyañ penañ ningalen zet nâmkĩñpewe? Ma Amobotñañ am pe kwi penañmagen menok mme windendi temañ ke ekbep?” (*Aizaya 53:1*)

³⁹ Amñañ Zisas ku nâmkĩñpewien keyet zetñañ eweñañ golañ zenze an Aizayayañ ikñañak zet ñen ewe pigok zeye,

⁴⁰ “Am ekñañ zet zapatn nâmti nâme belakñañ mambein keyepmti am ekñen keyañ kwitñañ kwitñañ ñen ekti yañañ nâmâtâbiekmagengapmti Amobotñañ zikalin ma keñin mee pi mme bubep pemâge. Mineti ekñañ eknâmâtâti keñ gilik zenze aikme weyañindenakmagengapmti kekok mge.” (*Aizaya 6:10*)

⁴¹ Golañ zenze an Aizayayañ zet zeye kapi egañ Zisasiyelen mulupmañgat

winderaj bam kwabe beke ektati egat zetnañ kapi zeye.

⁴²Âpme an ñeñaj bembe notnañ ekje-
nañ Zisas nâmkijpewien. Yangut nâmk-
ijpepenn sosok zemkawañ bemann Pal-
isi ekjeñaj ndiksokbempti paset zup-
man ndamâpme towebanupmagen zemti
buzak mamtemien. ⁴³Ma am ekjeñaj
zapatn nâmti mme kwizapatn tototnañ
bewemagen zemti nâme nukñaj beye.
Mti ekjeñaj Kawawañ kwizet buñamañ
mwatpepetyet nâme tototnañ beye.

Zisasiyelen zetnañaj bam zemndowe

⁴⁴⁻⁴⁵Zisasiyañ zet pigok bekap pe-
nañ zeye, “Am ñeñaj neñ nikmâtâti
nâmkijpemnewe beme wa neñ etañ
yek an zemneme toban ek eyo ek-
mâtâti nâmkijpempewe. ⁴⁶Neñ kulu-
lungatnan msalen kapi am mbusat-
nañ bemindesâgât toban. Âpme am ñe-
nañ neñ nâmkijpemnewe beme egañ
tambusosogengatnan nâlen busatnanen
kwabe. ⁴⁷Am ñeñaj zetn nâmti wisat
mti bankumpewe yangut neñ keyet dop-
mañ ku sawap. Neñ wa am yominañ-
gat dopmañin indandayet msalen kapi
ku toban am yomengatnan gilik zemti
indatitiyet toban. ⁴⁸Âpme am ñeñaj neñ
bam kumnemti zetnnañgat wisat mbe
beme bam zet mulup temanen tabe. Zet
zema wisat mamin zet kapiyañ ikñañ
kan delañ zenzeñajgat zet muluwen
peme tati ekbe. ⁴⁹Wa neñ zet kapi
nanañgat keñnañgalak ku manzeyap.
Bien zemneme toban egañ ikñañ zen-
zeyet zemâtâtnañge keyet katañ pe-
nañ manzemkawañ beyap. ⁵⁰Neñ zetnañ
ikñañ kapiyañak am mama kanzizit
maaikindain e nâmkijpemti keyepmti
egalen zet ke ikñañ zemâtâtnañgenok es-
emterñ manzemkawañ beyap.”

Zisasiyañ ningat setn zulutndeye

13 Anğalalañ Kendo tatagalen kasup
kwep ewe tapme Zisasiyañ pigok

nâñge, “Olak, neñ msat kapi pemti Bipm-
magen mobogalen kan ilak bududuk pe-
nañ bein,” nâmti ammak nin ek nâmk-
ijpemti ekmak oloñkati oloñen palen
mamamtemenn keyepmti ningat kem-
beñ temañ penañ nâmdndeye.

²Zisas ma nemañane nin tambume
tu meu nsâti mot ondektati tatnneti
pemann Saimongat nemuñaj Zudas
Iskaliot mkaengatnañ ek Sadañaj
Zisas zemkukuyet zet kelakñañ
mpeye. ³Âpme Zisasiyañ pigok nâñge,
“Bienañ kwitnañ kwitnañ sambe
pi nâgât betnnañ beye. Âpme neñ
ikñañmagengatnan toban yanaman
ewe gilik zemti naman ikñañmagennak
mowebap.” ⁴Ke nâmtati egañ meu
nini mundumengatnan wati kâlâpmañ
teepmañ sakñangatnañ bee gulupeme
weme taot mti pemanen kwasimpemti
⁵tu pelewen kasime topme mti
yañbempti nemañane nin sambe setn
palakñañ zulutndemti taot pemanen
zampeye ke mti takaput ndemepmañge.
⁶Tapmmetneti Saimon Pitamagen koti
setnañ zulupesâpme egañ pigok zeye,
“Amobotnañ, geñ eneyet neñ bukapiyet
setn penañ pi zulutnesenik?”

⁷Zeme Zisasiyañ pigok dunduye, “Neñ
muluwañ tapmiyañ kapiyet yañaj pe-
nañ alak kapi ku nâmtâtâdik bamgegut o
nâgâek piwan yañaj pigogapmti tapm-
nemañge e nâmtâtâbanik.”

⁸Âpme Pitayañ pigok zeye, “Yek pe-
nañ, geñ nâgât setn zululupin!”

Zeme Zisasiyañ pigok zeye, “Neñ
sedi ku zulutgesap beme geñ neñmak
tususunit ewe ku tabe.”

⁹Zeme Pitayañ pigok dunduye,
“Amobotnañ, kekok beme setn etañ yek,
betn ma ñokñ mee temakwep zulutne!”

¹⁰Zeme Zisasiyañ pigok dunduye,
“Amnañ tu zuluti bam belaknik meti kot
witalip selinan etañ zuluti matalip. In
sambe kapi yompiñ kwetetepmañ etañ
bemâbien. Âpme tuñguwinangatnañ an

kwewañ kwetetepmañ penañ ku main.”¹¹ Egañ an zemkuwe egat nâmti keyepmti pigok zeye, “In sambe kapi dolakñañ etañ yek; an kwep bekanañ.”

¹²Setn zulut mepme delañ zeme kot kâlâpmañ ewe mim munduñti met munduman tot tagom tati pigok din-doye, “In neñ selin zulutindeya kapiyet yañañ ñep nâip?”¹³ In nâgât Amobotnañ ma An zikat indandan manzeip e ñep nâmnemti manzeip.¹⁴⁻¹⁵ Âpme neñ Amobotnañin ma An zikat indandan manâmnemti neñ alak selin zulutindema egip sepem kegogak in ilinak ñenañ ñengat setnañ zulutpem ñenañ ñengat setnañ zulutpem mammambep.¹⁶ Neñ zet penañ pigok diindoma nâit, sisiliñ nempa ñenañ Amobotnañ sebebemti egañ mobotnañ ku mamain ma amobotnañ ñenañ nempa ñen mulup zet manzempeme mezin beme nempa mamezin keyañ an mulup zet masain ke ñep ku mamtopein.¹⁷ In zet kapi dindoma nâyo keyet katañ penañ mbep beme in set ke ekme dolakñañ beme oloñen mbep.

¹⁸Neñ zet kapi zema in sambe ilin-sakwep ku indati mâzin. Neñ in sambe kapi nenn nâmti indati mâban. Âpme kwep ñen bekanañ e nâmtiñgut waban keyepmti ekmagen Kawawañgalen Zet Itañañen zet ñen pigok tazin ke katikñañ bewe,

‘An nermak meu pelep kwep nilut egañ neñ zemnowe.’ (Sam 41:9)

¹⁹Kwitnañ kwitnañ kapi penañ ewe sokbembepiñ tapme neñ eweñanak diindoyap keyepmti kwitnañ kwitnañ nâgât palen tasokbeme ekti pigok nâmbep. ‘O, Amobotnañañ ikrñañ zeme nâmbenn wan penañañ ilak alak kapi sokbemsame eknuptomak,’ nâmbep.²⁰ Neñ zet penañ sukwep pigok zema nâit, am ñenañ neñ an ñen zempema kopme egañ kwitnañ kwitnañ dolakñañ mimindawe beme wa ekñen mimindanup zemti neñ-

mak Bien zemneme koban nit eyo keñ taolet minndawe.”

Zisasiyañ nempañane ekñenmagengatnañ ñenañ zemkuwe keyet zemkawañ bemindaye

(Matiyu 26:20-25; Mak
14:17-21; Luk 22:21-23)

²¹Zisasiyañ zet kegok zeme delañ zeme Zudasiañ alak zemnosem e nâmti keñañ bekanañ penañ beme nempañane nin pigok zem sokbemndaye, “Neñ penañ sukwep penañ zema nâit, ingat tunguwinangatnañ ñenañ neñ zemnosem.”

²²Zeme nâmti nempañane nin weñ mepme nnak meek koek mti pe kwiyet nâmti zein zemti nâpemann mekwapme tabenn.²³ Âpme nempa ninmagengatnañ Zisasiyañ nâmpeme dolakñañ penañ mambemtan nempa keyañ Zisasiyet solonan penañ totapmañge.²⁴ Keyepmti Saimon Pitayañ nempa keyet zikat petañ mti zeye, “Kwiyet nâmti tazein ze belaknik yañkwesimane ningat zeme nâne.”

²⁵Âpme neñ uluñzemet Zisasiyet wakñanen bemti pigok yañkwesiwan, “Amobotnañ, geñ zet kapi ninmagengatnañ kwiyet nâmti tazenik? Ze zemane nâne.”

²⁶Yañkwesima Zisasiyañ pigok dinoye, “Neñ meu tunanen nupmamañ pema topme olek sama nsem an keyet nâmti tazeyap.” Kegok zemti nupmamañ peme topme mkwati Saimongat nemuñañ Zudas Iskaliot mkaengatnañ ke same mti niñge.²⁷ Nime nime keyegak Sadañañ keñanen toti keñañ mme yuñgume delañ zeye. Âpme Zisasiyañ pigok dunduye, “Geñ keñdan kwileki msâgât tatnânik elak sakwep meti miya!”²⁸ Zisasiyañ Zudas zet kegok tadundume nempa nin tabenn nin Zisasmak Zudas egeñañ zet eneyet tazelup ke ku nâmbenn.²⁹ Keyepmti

nemba notnaŋaŋ pigok otnâmbien Zudas ek ningalen mânep egaŋ mandamuŋ min keyepmti Zisasiyaŋ Kendoyet meu nim tabanupgat nâmti meu met kwititiet mene ma am bekopsat ŋen mânep met sasayet tazempein mene nâmti tapmambenn.

³⁰ Âpme nupmamaŋ Zisasiyaŋ Zudas olek same nim pemti keyegak tambu sutnan toti mege.

³¹ Zudasiyaŋ toti mepme mepme Zisasiyaŋ nembraŋane nin pigok dinndoye, “Angat Nemuŋaŋ neŋ alak nukŋaŋ palen mopma keyaŋ kwizet buŋamm temaŋ tisowap. Âpme nâgât paleseti Kawawaŋgalen kwizet buŋamaŋ kegogak temaŋ bemesâpm.

³² Âpme Kawawaŋaŋ Angat Nemuŋaŋ neŋ kwizet buŋamm ammagen mpalakŋaŋ beme neŋ egat kwitnaŋ kegogak mwat onzempewap. Kelak belaknik penaŋ kapi sokbeme eksâip.

³³ Nembanne, neŋ inmak kan isikŋaŋ bugan kapi etaŋ tasâpmnup. Âpme bamgat in neŋ tokwati natimapme bewe. Âpme neŋ zet Zuda an damuŋ diindowan keyegak naman ingat diindoma nâit, ‘Neŋ mebaŋ ke in ŋep ku kobep.’ ³⁴ Kegogapm neŋ zii zet alakŋaŋ pigok diindoma nâit: In ilinak ŋenaŋ ŋengat gogot ŋenaŋ ŋengat gogot mti gogot palenak mambep. Neŋ in gogot mimindemti indatimamkolap sepem kekok in ilinak mti mambep. ³⁵ In kekok mti dolakŋaŋ mame am ekŋenaŋ in nâgât nembanne mamaip e sosok nâmâtât indewep.”

Pitayaŋ Zisas zemkandatpesem keyet zemkawaŋ beye

(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Âpme Saimon Pitayaŋ pigok yaŋk-wesiye, “Amobotnaŋ, geŋ pe deset mebanik?”

Yaŋkwesime Zisasiyaŋ pigok zeye, “Neŋ mebawen geŋ keyegak ŋep ku kobanik bangulak ŋep kobanik.”

³⁷ Zeme Pitayaŋ pigok zeye, “Amobotnaŋ, geŋ pigogat neŋ ku gapmât kokogat zenik? Neŋ gâgât mti geŋmak meti manan ŋep ketalasiwap nânik!”

³⁸ Âpme Zisasiyaŋ pigok dunduye, “Geŋ nâgât mti neŋmak meti sekdi ketalasi sâgât zenik? Neŋ penaŋ suk-wep pigok zema nâmbak, tambu sutnan sakokolok kwitnaŋ ewe kukupiŋ tapme geŋ sek tuk zemkandat newanik.”

Zisasiyaŋ Kawawaŋmagen mebegalen set damuŋ bein

14 Zisasiyaŋ nembraŋane nin pigok dinndoye, “In nâgât kemberŋ temaŋ mti keŋinaŋ yayaŋ temaŋ ku mit in belak Kawawaŋmak nit nsakwep nâmkiŋpemndemti windemak talit. ² Bienaŋ mamainen gwaen mka sambe sambe penaŋ wemez in e ku tatnak ze neŋ met mkaŋin weyaŋpepeyet zetnaŋ kapi ku diindowak. ³ Neŋ pi meti mundumin beke weyaŋne weyaŋne pema delaŋ zemengut naman gilik zemkoti indatima nsakwep meti neŋmak ke mamambanup. ⁴ Neŋ mebaŋ in mka set ke nâip.”

⁵ Zeme Tomasiyaŋ pigok yaŋkwesiye, “Amobotnaŋ, geŋ pe deset mebanik? Nin zet tazenik kapi ku weyaŋ nâmâtâtnup keyepmti nin pe set zigoset gâlen ke kwabanup?”

⁶ Zeme Zisasiyaŋ pigok zeye, “Set ma zet penaŋ ma mama keyet toŋaŋ neŋ. Neŋ kandat nemti ŋenaŋ igak set belakŋaset Bienmagen ŋep ku mobogalen. ⁷ In eweŋanak baen mamkwabennen ke nâgât Kilais kekok nâmâtât nembiek ze Bipmnaŋgat kekok ŋep nâmâtâpewiek. Yaŋ alak pi kwitnaŋ kwitnaŋ sambe nâgât palen kwapmâsâpm ke ekti Biengat yaŋaŋ ŋep ekmâtâsâip.”

⁸Kegok zeme Piliwan pigok zeye, “Gej Bipdi ke de ze zikat ndamane nin ekti nâmann delaŋ zeme oloŋen palen mambanup.”

⁹Zeme Zisasiyan pigok dunduye, “Pilip, neŋ kan teepman bepi inmak mamkwaban pi geŋ ewe yaŋŋ ku nikanmâtâtnik? Am ŋenaŋ neŋ maniknâmâtâzin beme egaŋ Bien maekmâtâzin. Âpme geŋ zigog pigok nayanŋkwesinik, ‘Gej Bipdi ke de tazin ze zikat ndamane ekne?’ ¹⁰Bienmak nit kwep mamamti napmukulem mme mulup mamiyap pi Pilip, geŋ ewe ku manndikmâtâdik? Neŋ zet sambe mandiindoyap ke wa nanaŋgat keŋnaŋgalak ku manzeyap. Bienaŋ neŋmak mamti zet keŋnaŋ bemneme manzeyap. ¹¹Bienmak nit kwep mamalup manzeyap. In zet ke penaŋ nâmkiŋpewep. Neŋ zelaŋ etaŋ zema nâme zet dâsukinok besemagengat mulup sambe mamiyap beke ekti penaŋ nâmkiŋpemnembep. ¹²Neŋ zet penaŋ pigok diindoma nâit, am ŋenaŋ neŋ nâmkiŋpemnewe beme egaŋ neŋ mulup mamiyap kaboŋaŋ ŋep mbe. Ya wa ke etaŋ yek egaŋ neŋ mamiyap ke sebempemti sambe mmebe. Neŋ Bienmagen mobap keyepmti am ekŋen ke winde indamti indamukulem mimindema ekŋenaŋ mulup kegok mbep. ¹³⁻¹⁴In neŋ nâmkiŋpemnemti nâgât kwitnnanen kwileki ŋeniyet nâmti dundum name neŋ keyet penaŋaŋ ŋep maaikindamambap. Kegok mma Bienaŋ nâgât paleset kwizet buŋamaŋaŋ temaŋ tiwe.

Zisasiyan Emetak Teŋ peme togotat zetik mge

¹⁵In nâgât gogot mti mamambep beme in nâlen zetn manzeyap kapi maŋgawepup. ¹⁶Keyepmti neŋ moti Bipmanŋgat zema egaŋ ingat mukulem miminŋ ŋen peme toti inmak kwesiŋ kapi

mamti maindamukulem mmambe. ¹⁷Zet penaŋgalen Emetak Teŋ kapi am msalen nâmkiŋpepeninŋ belak kileŋ mamaip ekŋenaŋ ku tiwep. Ekŋenaŋ ek ku ekbien ma keyet yaŋaŋ ku nâip. Âpme ingut egat yaŋaŋ nâip keyet mti ingat keŋinan mame in egat yaŋaŋ nâmpeip.

¹⁸Neŋ gakimti indemti mebet katikŋaŋ penaŋ ku mebab; Neŋ bam ewe gilik zemti inmagen kobap. ¹⁹Neŋ kan isikŋaŋ bugan kapi tapmoti gakimti naman wabap. Âpme am msalen belak kileŋ mamaip ekŋenaŋ ku nikbep. Âpme ingut ŋep nâmkiŋpemnemti mamaip keyepmti nikbep. Neŋ mama kanzizit ke indama timti mambep. ²⁰Neŋ gakikiengatnan wabap kan keyet Bienmak nit kwep penaŋ bemti mambalup ma neŋ kegogak inmak kwep bemti mambanup. Keyet yaŋaŋ ŋep mamaŋinaŋ ekmâtâbep.

²¹Am ŋenaŋ nâlen zeomkalili sambe kapi nâmti gawepumti nâgât kandaŋnnan meti nâgât gogot mimnewe beme Bipmnaŋ an ke kegogak gogot mpewe. Âpme neŋ an ke gogot mpemti yaŋŋ penaŋ zemkawaŋ bem sama nâmâtâtnembe.”

²²Kegok zeme nâmti Zudas Iskaliot mkaengatnaŋ keyet opmaŋaŋ pigok yaŋkwesiye, “Amobotnaŋ, geŋ kwilekiyet yaŋaŋdi am sambe bepi aŋgalaŋ indemti nin etaŋ kapi zemkawaŋ bem ndasâgât etaŋ pi zenik?”

²³Yaŋkwesime Zisasiyan zet dopmaŋ pigok gilik saye, “An ŋenaŋ neŋ gogot mnewe beme egaŋ nâlen zet nâmti ŋep gawepuwe. Âpme Bipmnaŋ ek gogot penaŋ mpewe keyepmti Bienmak nit nsakwep ekmagen koti ekmak mamambalup. ²⁴Âpme an ŋenaŋ nâgât wisat nâmnembe beme egaŋ zigoset zetn nâmti ŋep gawepuwe. Zet sambe mandiidomkwapma nâip ke wa nenaŋgalen ŋoktikŋ-

nanğat etaŋ yek. Bien zemneme toban ekmagengatnaŋ ke timti mandiindoyap.

²⁵Nenn ewe inmak kapiyak mamti zet kapi mandiindoma nâip. ²⁶Âpme neŋ moti zema Bienaŋ mukulem mimiŋin Emetak Teŋ ke zempeme egaŋ toti nânâ dolakŋaŋ sambe sambe zikat indamâbe. Mti neŋ zet diindoma in notnaŋ kandapmâbien mee pi ewe mbutem indame nâmbep.

²⁷Neŋ indemti mesât tati betziŋŋ keŋ sewakŋaŋ palen mama ke indayap wa ke am belakŋaŋ ŋenaŋ mamimindaip keboŋ yek nenangalen keŋ sewakŋaŋ penanŋ ke keŋinan bemindeyap. Keyepmti neŋmagen kwitnaŋ kwitnaŋ nukŋaŋ sambe sokbeme ekti in keŋin yayaŋ temaŋ kwapme ku kiŋgabep. ²⁸Neŋ ŋeŋaŋ pigok diindoma nâyo, 'Neŋ inde-mebawaŋ met maneti bam ewe inmagen gilik zemti kobap.' In keŋin neŋmagen penaŋ bempemti mamambiek ze neŋ Bien an windeŋaŋbeŋ ekmagen mobap zema nâmti oloŋen temaŋ mbiek. ²⁹Pi ewe kwitnaŋ kwitnaŋ sokbembepiŋ tapme eweŋanak tadiindoyap keyepmti in tati ekme kwitnaŋ kwitnaŋ nâgât palen ke sokbeme ekti zet tazema nâip kapi nâmkŋipewep. ³⁰Neŋ zet sambe teepmaŋ ku diindosap msat kapiyelen damuŋ Sadaŋ ek ilak kokogalen bududuk penaŋ min. Egaŋ neŋ ŋep ku mtot neneyelen. ³¹Neŋ Bienaŋ ikŋaŋ zemâtâtneye keyet kataŋ Bien gogot msamti zetnaŋ gawepumti mulup sambe kapi mmepma msalen am sambe kapiyaŋ nikmâtâpmâbep. Keyet wapme ilak mka pi pemti metne.

Zisas ek wain tep yaŋaŋ nembonŋ

15 Neŋ wain tep yaŋaŋ ŋotekŋaŋ penaŋ âpme wain mulup keyet toŋaŋ Bienaŋ ikŋaŋ bein. ²Keyet mti mulupmaŋ mmeti ekme betnaŋ ŋen neŋmagen om mebetnaŋaŋgut penaŋaŋ pepipiŋ tapme ekti maantimpeme

mezin. Âpme naman betnaŋ ŋen ekme penaŋaŋ dolakŋaŋ maelikzin beme egaŋ weyaŋ betnaŋ bekananŋ notnaŋ elengem time topme tati penaŋaŋ sambe maelikzin. ³In neŋ zet diindoma zetn nâmti nâmkŋipemti ilak kweteteŋmaŋ bemti neŋmagen tustumâbien. ⁴Keyet mti in neŋmak tususuŋin dolakŋaŋ mme neŋ inmak tususu keŋogak dolakŋaŋ mti mamambanup. Âpme wain tep betnaŋ ŋen pemanen daen tususuŋin belak igak tungupman anzam tati penaŋaŋ igak ŋep ku maelikzin. Egaŋ tep penaŋmak daen tustum tatiŋgut penaŋaŋ maelikzin. Âpme in keŋogak neŋmak tususuŋin mambep beme in penaŋin dolakŋaŋ zigoset elikbe?

⁵Wain tepmaŋ bee neŋ mme sinaŋ betnaŋ e in keyepmti am ŋen neŋmak tususunit kwep tabe beme am kemagen penaŋaŋ omba elikmâbe. In neŋ nemti ilinak etaŋ anzam tati kwileki ŋen pembedanŋ ku aikbep. ⁶An ŋen neŋmak tususuŋaŋ tapme keyet penaŋaŋ ku sokbein beme neŋ tususunit ke elengem pewe. Âpme wain betnaŋ elengem time towemti aŋgasimti memuŋ bem weme timti tewen time moti manzin ek sepem keŋogak msawep. ⁷In neŋmak tususuŋin kwep tapme zetn gawepumti mambep beme in kwileki ŋeniyet nâmti dundum nawep beme neŋ keyet penaŋaŋ msokbewap. ⁸In ammagen mulup mme am nâmkŋipepemak sambe sokbemâbep beme set keyeset am ekŋenaŋ in nâgât nemunnambanne penaŋ mamti mulup mamip e indikmâtâti Kawawaŋgat kwizet buŋamaŋ omba penaŋ mwabep. ⁹Âpme in neŋmak tususuŋin matazin keyepmti in am sambe gogot mamimindeip keyepmti neŋ ingat gogot penaŋ mamimindeyap sepem keŋogak Bien Kawawaŋaŋ neŋ gogot penaŋ mamnain. ¹⁰Âpme neŋ Biengalen zet sambe bee gawepumti mamiap keyepmti Bienaŋ

nâgât gogot penañ mamnain. In sepem keogak nâlen zetn sambe gawepumti mambeb beme neñ ingat gogot penañ mimindewap.

¹¹Âpme neñ oloñen palen mamayap keyepmti in neñmak pepep bemamti kwitnañ kwitnañ zeya kapi keogak mbep beme in neñ mamayapnok keñ oloñen palen mamambep. ¹²Neñ ingat zemâtâtât zet ñen kapigok diindoma nâit, neñ in gogot mamimindeyap sepem keogok in ilinak ñenañ ñengat gogot mti mamambep. ¹³An ñenañ am notnaneyet mti mamañañ kileñ ketalasiwe beme an keyet nâma amgat gogot omba penañ mamimindein keogok nâmpewap. ¹⁴In mulup zet diindoyap keyet katañ mâti mme neñ indikma nâgât notnne penañ bewep. ¹⁵Neñ ingat sisiliñ nembanne ewe ku zeyap neñ ingat notnne penañ zeyap. Sisiliñ an egañ amobotnañngalen keñanen zet zigok tazin ke ku manzeme nâinañgut Bienmagengatnañ zet sambe timti toban bee in sambe diindoma nâmâbien keyepmti neñ ingat nâma notnne penañ mambemâzin. ¹⁶In neñ ku nabien; neñ in neñmak mamayet indati zemindema meti muluwin dolakñañ mme penañañ sambe sokbemti wemti kwesiñ tatagalen keyet diindowan. Keyepmti in met mulup mimamambe kwileki ñeniyet olati nâgât kwitnnanen Bien dundum same egañ indamukulem mimindewe. ¹⁷Neñ zemâtâtât zet ñen pigok diindoma nâyo keyegak ewe zema nâit, in ilinak ñenañ ñeniyet gogot mti mamambep.

Zisas nembajane ekñen mulup mme sisipeñpeñ mimindewep

¹⁸In mulup tapmim mepme am ekñenañ indik talati mtoindewep beme in nenn mamimname egip keyet otnâmbep. ¹⁹In am ekñen kemak tusumti mambiek ze ekñenañ kasa kasa ñep ku mimindawiek. Neñ in am kapiyet tunguwinangat-

nan indatimti set ñen zikat indama ilinañgalen set itnañañ ke bamkumpemti nâlen mama mimi mâti mamip. Keyet mti indiktalati mtoindewep. ²⁰In neñ zet ñen pigok diindowan e nâip, ‘Sisiliñ nembayañ amobotnañañ sebempemti mobotnañ ñep ku manak.’ Keyepmti am ekñenañ neñ sisipeñpeñ mimnawien sepem keogak in mimindawep. Ma am notnañañ nâlen zet gawepuwien sepem keogak am notnañañ ingalen zelin ñep gawepuwep. ²¹Am nâmkinpepepiñ ekñen kapiyañ neñ Kawawañañ ikñañ zemneme toti mulup mamiap ke ekñenañ ku nâmâtâlip. Keyepmti ekñenañ in neñmak tusumti mamaip keyepmti in omba penañ mtoindewep. ²²Neñ msalen kapi toti am ekñen ke zet zapatn kapi ku diindowan ze zet kapiyañ yomin sosok ku mkawañ bem indenak. Pi zemkawañ bewan keyepmti yomin sosok mamimkawañbein. Kwileki ñenañ yomin ke ñep ku aŋgalañpepeyelen. ²³An ñenañ neñ niktalati mammtotnein beme egañ Bien keogak mammtopein. ²⁴Neñ am tunguwinan menok temañ temañ amnañ ku mimiyelen ke mamkolap ke ku mbak ze ekñenañ nâgât ñenzinziñ mti yom temañ ku aikbiek. Pi neñ yomin mimsokbema yomin ke ekmâtâtîngut ekñenañ naman nâgâek mtopenup zemti Bien kululuñen main ek eyo mammtopeip. ²⁵Kegok mme golañ zenze an zet ñen kapigok zenzerñañ ke penañañ masokbein,

‘Ekñenañ yompiñ belak tungupman penañ ñenzinziñ msamti mammtopeip.’ (*Sam 35:19; 69:4*)

²⁶Neñ mulupgat indamukulem miminjin Emetak Teñ Bienmak mamain ke moti zempema toti egañ Bien Kawawañmak nigat yaññ weyañ zemkawañ bem indame nâmâtât ndewep. ²⁷Âpme neñ in indatimti mulup yañbemti mkopma nikbien keyet zet zapatn am zemkawañ bemindame nâmâbep.

16 Mineti amnañ kwitnañ kwitnañ nukñañ ñen mimindame nâmkîñpepeen sukñañ bewepmagat zet eweñanak tipman baen pigok diindowan. ²Am ekñañ in Zuda am ekñengalen sesewat mkaen mebegat zemkulumindemti pase zupman indewep ma kan ñen beme am ekñañ nin Kawawañgalen mulup penañ tapminup zemtati mamti in indome gakiwep. ³Ekñañ Bienmak nigat yaññ ku weyañ manâmâtâlîp keyepmti sepem kegok mimindawep. ⁴Neñ zet eweñanak kapi tadiindomkwapma nâip keyepmti manepeme kwitnañ kwitnañ keboñ sokbemindame ekti zewep. ‘O, Amobotnaññ zet dindoye walak penaññ piki sokbemndain,’ zewep. Zet kapi ilak kan teepmañ tipman baen mamkwabennen ke ku diindowan. Pilak Bienmagen mobogalen kann bududuk beme nâmti keyepm tadiindowap.

Emetak Tengalen mulup kapigok mam

⁵Pi neñ An zemneme toban ek-magen mobogalen kan bududuk penañ beme mosât tapmma inmagen ñe-nañ pigok ku nayañkwesin, ‘Geñ pe deset mebanik?’ ⁶Neñ indemesât zet kapi zema keyepmti in belak kembeyañ keñin bemisikme belak zelinpiñ talip. ⁷Neñ zet penañ pigok zema nâit, neñ mobap ke ingat mti mobap. Âk neñ ku mobap beme mukulem mim-iñin ke ñep ku todak keyepmti neñ moti ek zempema tobe. ⁸Âpme egañ koti am msalen kapi yominañgat yaññ zikat indawe ma egañ mama mimi teñ ke yaññ zikat indawe ma yominañ-gat dopmañ zemindondo keyet yaññ zikat indawe. ⁹Âpme ekñañ yomi-nañgat yaññ pigok ekbep ekñañ neñ ku manâmkiñpemneip keyañ yomin bein. ¹⁰Ekñañ mimyungunñinañgat nâme ñep mambein. Kulekiyet neñ Bi-

engalen melap yañgut in ewe neñ ñep ku nikbep. ¹¹Ekñañ Kawawañgalen yominañgat dopmañ zemindondo keyet yaññ ku nâip. Kwilekiyet msalengalen damuñ Sadañ ek eweñan zemkuye.

¹²Zet keboñ keboñ ke diindondoye-len sambe penañ timtalap yañgut alak kapigogat sambe diindoma zigok am-bepeleseip. ¹³Emetak Teñañ tobe kan keyet egañ Kawawañ an zet penañgat ñotekñañ keyet yaññ zemâtâtindamti mama mimi dolakñañ keyelen set zikat indame nâmâtâbep. Egañ kwitnañ kwit-nañ ikñañgat keñanegak etañ ku zewe. Nen zemâtâtsama nâmti kwitnañ kwit-nañ bam sokbemâbe keyet zapatnañ di-indowe. ¹⁴Zet ke nâgât keññngat-nañ timti zemkawañ beme nâgât kwizet buñammnañ msalen palakñañ penañ bemti mekobe. ¹⁵Bienmagen kwitnañ kwitnañ tazin keyet toñañ neñ keyepmti neñ zet pigok eweñan diindoya, Emetak Teñañ nâlen keñnanengatnañ zet timti in diindowe.

Zisasiyañ met maneti naman gilik zemti ndatisât kobe

¹⁶Neñ kan isikñañ bugan tazin kapi delañ zeme mepma in neñ natimati ilinak mame neñ met belaknik bugan mamti naman gilik zemkopma nikbep.”

¹⁷Kegok zeme nin nnak sek putuñ pitij mti zewenn, “An kapi zet kapi pe yaññ zigogat nâmti pigok pi zein? ‘Kan isikñañ bugan tazin ke delañ zeme mepma natimabep yañ met belaknik maneti naman ewe gilik zemti inma-gen kopma nikbep.’ Naman zet ñen pigok zep, ‘Neñ Bienmagen mobap?’” ¹⁸Kegok zemti ewe sakwalamti zewenn, “An kapi, ‘Pe kan isikñañ bugan tazin,’ tazein kapi kwilekiyet nâmti tazeinañ? Ke nin yaññ ku nâmâtâtnup!”

¹⁹Zem mbenañ yek beme Zisas yañk-wesisâgât tapmmann Zisasiyañ ndik mâtâti zeye, “‘Neñ kan isikñañ bugan

tazin ke beme mepma natimabep. Ya naman met kan isikŋaŋ bugan tati naman gilik zem kopma nikbep,' zeya keyet in zenâmti nayaŋkwesisât tapmip?²⁰ Neŋ zet penaŋ pigok zema nâit, neŋ nome gakima in nâgât si kemberŋ temaŋ tapmme am nâmkiŋpepeŋinpiŋ ekŋenaŋ keŋ oloŋen temaŋ penaŋ mbep. In kemberŋ palen ke manepeme neŋ bam gilik zemti indatisât kopma nikti oloŋen temaŋ mbep.²¹ Imbi ekŋenaŋ nemba sokbesâpme sek sindem omba penaŋ timti keŋin sindem mambein. Yaŋ bam nemba sokbeme nembraŋaŋ ke ekti sindem titiŋaŋ ke nâme betetnaŋ beme keŋ oloŋen temaŋ mamip.²² Âpme in sepem kegoŋak kan isikŋaŋ bugan kapi in si kemberŋ mti mambep. Manepeme neŋ mamaen gilik zem wapma nikti naman keŋ oloŋen penaŋ mbep. Keŋ oloŋen keboŋ ke am ŋenaŋ ku menzembe.

²³ Neŋ Bienmagen mobap kan keyet in kwileki ŋeniyet yaŋaŋ penaŋ nâsâgât ŋen ku nayaŋkwesiwep. Neŋ penaŋ sukweŋ pigok zema nâit, in kwileki ŋeniyet olati Bien dundum same egaŋ nâgât pembenaŋnaŋgapmti kwilekiyet olati wekuwep ke indawe.²⁴ Neŋmak tusumti mamkwabien kan keyet in kwileki ŋeniyet olati nâgât kwitnnanen Biengat ku yaŋkwesiwien. Yaŋ alak pi in nâgât kwitnnanen kwileki ŋengat olati Biengat yaŋkwesime egaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ ŋep indame olalapiŋ timamti oloŋen palenak mambep.

Zisasiyaŋ Sadangalen winde sambe kume topmoge

²⁵ Neŋ zet sambe diindomkwaban ke belak bemzenze zet etaŋ diindomkwaban. Maneti bamgat neŋ bemzenze zet ŋen ewe ku diindowap neŋ Bien-gat yaŋaŋ belak sosok zemkawaŋ bemi zemâtâtindama nâmâbep.²⁶ Kan keyet in nâlen bemberaŋ keyepmti nâgât kwitnnanen Biengat gwaen dun-

dum same neŋ ingat munduminan tati Biengat manzemtemanok ewe ku zewap.²⁷ Neŋ Kawawaŋmagengatnan kwatoban e in nâmkiŋpemnemti nâgât goŋot penaŋ mamimneip keyepmti Bienaŋ ingat sepem kegoŋak goŋot penaŋ mami-mindein.²⁸ Neŋ Bien pemti msalen pien inmagen kwatoban yaŋ pi naman in indemti kululuŋen Bienmagen gilik zem mowebap.”

²⁹ Kegok zeme nin nâmti pigok dunduwenn, “Geŋ alak pi bemzenze zet ŋen zenzepiŋ sosok belak zemâtâtindamane nâmâtâtnup.³⁰ Keyepmti nin gâgât pigok nâmgenup geŋ an ŋenaŋ gayaŋkwesisiŋ mme geŋ gitiyegak kwitnaŋ kwitnaŋ sambe beeyet yaŋaŋ manâmâtâpmane delaŋ zein. Keyepmti geŋ Kawawaŋmagengatnan tobanan e nâmkiŋpemgenup.”

³¹ Zeme Zisasiyaŋ pigok dinndoye, “Kapi zema in alakŋatiŋgut nâmkiŋpemneip?³² Kan belaknik penaŋ kapi in neŋ nemti kunzuŋti mkaŋinan me enzilim kot enzilim msâip. Ke nem mekopme neŋ nenak etaŋ ku tabap Bienaŋ namukulem mti neŋmak tabe.³³ In neŋmak tusumti mamaip keyepmti in keŋ sewakŋaŋ palen mamayet nâmti zet sambe bee diindomkwala. In msalen kasa kasa mimindame keyet keŋaŋ nâmisim mamaip. Âpme nenn msalengalen kwitnaŋ kwitnaŋ bekanŋaŋ sambe kapiyelen winderŋaŋ mtopemâban.”

Zisasiyaŋ nembraŋane ekŋengat nâmti dunduye

17 Zisasiyaŋ zet keŋok zemdelan zemti zikatnaŋ kululuŋen gwaen ekme mopme pigok dunduye, “Bien, gakiki kann ilak bududuk penaŋ bein. Kan keyet geŋ nâgât kwizet buŋamm mwapmane neŋ naman gâgât kwizet buŋamdi mwabap.² Kawawaŋ, geŋ msalen am sambe bekapi ilindiŋ neŋ indadamuŋ mimiyet nâgât kandaŋnnan

yalon indemti indadamuŋ mimiyet winde nawanen. Mti am geŋ gitanggat zapat penaŋ ombem indewanen ekŋen ke neŋ mama kanzizit indawap. ³Amnaŋ mama kanzizit ke yaŋaŋ kapigoseŋ mti matip: geŋ Kawawaŋ penaŋ mamaniŋ ma Zisas Kilais neŋ nemane toban am ekŋenaŋ yaŋnit kegok penaŋ nâmâtâtndemtiŋut mama kanzizit ŋep tiwep. ⁴Geŋ mulup mimiyet zemnemane tobanŋ mulup bepi mmetne metne pema msalen kwizet buŋamdaŋ palakŋaŋ bemti tazin. ⁵Bien, msat kululuŋ ewe ku sokbeme neŋ eweŋan geŋmak mamti kwizet buŋamm temaŋmak mamanteman. Sepem kegogak pi ewe gilik zemti geŋmagen kwapma kwizet buŋam ke ewe namane timti gâgât monzalamdanen mamambap.

⁶Msalen am sambe penaŋ kapiyet keŋan am gitanggat zapat ombemindewanen ekŋen ke nâlen belen beindewanen ekŋenmagen kwizapadi ilak zemkawaŋ bemindama nâmti mkatikbemaŋpme delaŋ zeye. ⁷Mti ekŋenaŋ neŋ mulup kwitnaŋ kwitnaŋ sambe mamiyap ekŋen kapi winde geŋmagengatnaŋetaŋ matimiyap elak ekŋen sambeyaŋ eknâme delaŋ penaŋ zemâzin. ⁸Zet sambe nawanen e diindoma delaŋ zeye. Ekŋenaŋ penaŋ nâmkiŋpeip neŋ geŋmagengatnan koban. Ma geŋ nemane koban.

⁹Keyepmti neŋ geŋ am gitanggat zapat ekŋen ke nâgât belen bewanan ekŋen keyet etaŋ nâmti pigok dundum gayap. ¹⁰Am sambe geŋ nâlen belen bemane maindadamuŋ miap pi toŋaŋ nilizuzut belup ya am ekŋen kapiyaŋ nâgât kwizet buŋamm ŋep mwatnewep. ¹¹Âpme neŋ msalen pien kwesiŋ penaŋ ku mambap ilak geŋmagen kwakwagalen kan bududuk bein. Âpme amdine ekŋen bekakan nâlen belen bemane maindadamuŋ mkwalap pi ewe msalen

kapi kwesiŋ mamambep. Keyepmti Bien, An teŋ mamaniŋ, geŋ kwileki ŋenaŋ mto indeweyet indadamuŋ dolakŋaŋ mimindemane mambep. Âpme ekŋenaŋ gâlen winde ke sosok ekmâtâti keŋ kwep bemti kume kwaopme mambep. Nit keŋ kwep bemti mamalup sepem kegogak ¹²neŋ ekŋenmak mamayap. Kan kapiyet neŋ gâlen windeen zet zapadi dolakŋaŋ kapi zemti mkatikŋaŋ bemindewan keyepmti ekŋen sambe penaŋ ku walebien. Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet tazin ke katikŋaŋ bembeyet an kwewetaŋaŋ set tetakŋaŋ palakŋaŋ beme mmetneti mme pilik zeme teziŋ ŋandaŋgat zapat beye. ¹³Neŋ ilak geŋmagen kokogat kann bududuk beme keyepmti neŋ ekŋengat yayaŋ mimindemti dundum gayap. Geŋ indamukulem mimindemane oloŋen palen mambep nen mamayap sepem kegogak. ¹⁴Âpme neŋ zedi zemâtâtndama ekŋenaŋ ke nâmti neŋmak tusume manup keyepmti am ninmak tusumti ku mamaip ekŋenaŋ nsakwep ŋenzinziŋ minndamti mamtot ndeip. ¹⁵Wa neŋ geŋ msalen kapiyetnan indatimti mobogat nâmti ku dundum gayap. Mneti Sadaŋgalen windeyaŋ mtoindewemagengapmti geŋ indapmukulem mimindemane mamayet nâmti dundum gayap. ¹⁶Neŋ msat kapiyet zapat ku mamayap sepem kegogak ekŋen kapiyaŋ msat kapiyet zapat ku mamaip. ¹⁷Geŋ gitanggat zedi penaŋ sukwep penaŋ keyaŋ keŋin mmane kwetetepmaŋ penaŋ beme ekŋenaŋ yomgalen mama mimi bekanan ke bamkumpemti gâgât zapaletaŋ mamambep. ¹⁸Geŋ neŋ msalen pien zedi penaŋ sukwep penaŋ ke zempalakŋaŋ bembeyet zemnemane toti mamiyap kegogak ekŋen bekakan kapi neŋ zemindema msalen kapi ammagen zedi ke tim mebep. ¹⁹Neŋ ekŋenaŋ gâlen zedi teŋ penaŋ kapi nâmti gâgât kandaŋ

dan penañ kokogat nâmti indamukulem mimiyyet keñj temañ penañ matazin.

²⁰Ya wan neñ ekñengat etañ nâmti ku dundum gayap ekñenañ kapi mamti zedi timepme am notnañañ zelin nâmti nâgât nâmkijpemnemti mambep ekñengat eyo nâmti dundum gayap. ²¹Bien, neñmak geñmak keñ kwep bemti gogot palen mamalup sepem kegogak ekñenañ nitmak tusumti ilinak keñ kwep bemti gogot palen mame am notnañ gâlen zet zapat dolakñañ bamkumpemti mamaip ekñenañ geñ giti neñ zemnemane toban ke penañ nâmkijpemnewep zemti dundum gayap. ²²Geñmak nit keñ kwep bemti mamalup sepem kegogak ekñenañ ilinak keñ kwep bemti mamambep. Geñ neñ nigomti kwizet buñamm temañ nambanan sepem kegogak neñ ekñen kegogak indikgomti kwizet buñamin mamwalap. ²³Geñmak nit keñ kwep bemti mamalup sepem kegogak neñ ekñenmak keñ kwep bemti mamalup. Kegogak ekñenañ ilinak keñ kwep penañ bemti mambep. Sepem kegogak mti mame am gâlen zet bamkumpemti mamaip ekñenañ mama mimiñin dolakñañ ke ekti penañ geñ giti zemnemane toban ma geñ gogot mnemti ekñen eyo gogot mamimindanik e nâmâtâbep.

²⁴Bien, geñ am indamakumti nâgât betnnan bewanan. Keyepmti ekñenañ neñ kwabap keyegak kwabep. Mti ekñenañ geñ msat kululuñ ewe sokbembepiñ tapme geñ nâgât gogot penañ mnemti kwizet buñamm temañ nawanan kwizet buñamm temañ ke ekmâtâbep. ²⁵Bien, An teñ penañ mamani, am sambe msalen pi wemelip ekñen bepiyañ gâgât yañdi eweñañ ku nâmbien neñ kwep gâgât yañdi nâmgeyap. Keyepmti geñ am ekñen ke nânânjin mkawañ bemane ekñenañ neñ geñmagengatnan toban e nâmâtâtnewep. ²⁶Neñ am ekñen kemagen zet zapadi zemâtâtindawan

yañ pi ewe manzemâtâtindamelap. Keyet geñ nâgât gogot mamimnenik sepem kegogak ekñengat gogot mimindewanik.”

Kasayañ Zisas met atawien

18 Zisasiyañ dundundu kegok dundumepme delañ zeme wati nin ndatime mka pem toti met Kidolon tu somti tu nembet daen olip mulup temañ matatanen ke mobenn. ²Mulup keyet keñan Zisasiyañ ninmak kan katar ke meti maondaktemenn keyepmti Zudasasiyañ mulup set ke nâme delañ zein. ³Keyepmti ekñenañ ke mepme Zudasasiyañ meti zeme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma Palisi ekñenañ an kasa kuku ma sesewat mkayelen an tipdaktum mee pi zemindeme Zudasasiyañ ikañ nembrañañ wati mamtan egañ ikañ ñeñañ bemti indatime ñelip sage timti tambuyet tañam koñti koñti piyañ Zisas wasâgât kopmâbien. ⁴Âpme Zisasiyañ am kasayañ koti kwitnañ kwitnañ sambe mnamâseip e nâme delañ zeye keyepmti ekñenañ takopme kopme egañ keeselak ekñenmagen sokñañ meti pigok zeye,” In an pe kwiyet tatimalip?”

⁵Zeme ekñenañ zewien,” Nin Zisas Nasalet mkaengatnañ ek tatimatnup.”

Zeme Zisasiyañ pigok zeye, “Ne toka kapi talap.” ⁶Zeme ekñenañ weñin mepme tikande kande meti toindomâge. ⁷Mme Zisasiyañ ewe indayañkwesiye, “In an pe kwiyet tatimalip?”

Indayañkwesime zewien, “Nin Zisas Nasalet mkaengatnañ egat tatimatnup.”

⁸Zeme Zisasiyañ pigok diindoye, “Neñ pi talap,” tazeyap pe tatnâip ma yek? In neñ tatnatimalip beme nembanne indondopiñ; nen kwep natamti napmelit. ⁹Sepem kegok sokbeme Zisasiyañ ekñengat dunduyeen keyet penañañ sokbem katik beye, “Nemba akum namane maindadamuñ mkwalap ekñenmagengatnañ ñenañ ku walege.”

¹⁰Âpme Saimon Pitayanj Zisasiyepmti gembo pitakñanen yuñmamange pi sakwep señkwati sâpe sâpe bumbu an ñeñañ egalen sisiliñ nemba ñen kwitnanj Malakas zeme ke ek wakñañ penaset sâmpeme mege. ¹¹Kegok mme Zisasiyanj Pita pigok dunduye.” Geñ gembondi sakwep mti mkañan wepe. Bienañ neñ sindem temañ kapi titiyet zemneñge pi alak geñ naman bekek nesât tapmnik?”

Zisas wati Anas egalen mkaen mebien

¹²Zemti tapme am ek wati kosât mebien ekñenanj Zisas atamti betnanj tegañ zampemti wati mebien. ¹³Ekñenanj ñeñañ Kaipasiyet tatnanj Anas ekmagen wati mebien. Kaipas egañ nup kan keyet sâpe sâpe bumbu an sambe ekñengat ñeñañjin temañ mamayet ombempeme mamtan. ¹⁴Kaipas an keyañ Zuda am ekñengalen ondedagen tati zet kapigok zeye, “Zisasiyanj tapme nin nukñañ temañ aikbanupgat nin ek kwep kumann gakime dolakñañ mambanup.”

Pitayanj Zisas zemkandat peye

¹⁵Saimon Pitamak notnanj kwep ñenmak Zisas zet muluwen wati mepme mâti eksât mebun. Nemba ñen ke sâpe sâpe bumbu an sambe ekñengalen ñeñañjin temañ keyañ egat nâmpain keyepmti Zisas wati egalen mka keñan mopme mâti keyegak mowege. ¹⁶⁻¹⁷Âpme Pitayanjgut igak paset zupman baen tati notnanj mebun ke sâpe sâpe bumbu an sambe ekñengalen ñeñañjin temañ egañ nâmpain keyepmti egañ nâmtalati met imbi sekekek damuñ keyet zeme nâmti Pita set kwalet peme keñan kwapme imbi keyañ Pita sepemañ ekti yañkwesiye, “Geñ kapi an kandayet nembrañañ ñen tagigap.”

Yañkwesime Pitayanj yañti zeye, “Geñ pe kwiyet tazenik ne pi ka yegat.”

¹⁸Kegok zempemti mulup an ma kasa kuku an ekñenanj tâgâyet mti tep bume

zime bembuluñti kât tapmambien ke mot wanzangum tati tep kât tapmange.

Sâpe sâpe bumbu an sambe ekñengalen ñeñañjin temañ Zisasiyanjkwesisi sambe tayanjkwesimange

¹⁹Âpme sâpe sâpe bumbu an sambe ekñengalen ñeñañjin temañ keyañ Zisasiyet nembrañane nin zigoset indatiye ma egañ zet ziboñ zikat indammge pe zigok penañ manzein keboñ keboñ keyet yañañ nâsâgât tayanjkwesimange. ²⁰Âpme Zisasiyanj pigok dunduye, “Neñ am sambe ekñengat tuñguwinan ma Zuda am nnañgalen sesewat mka temanen ma am ondedakñin tema temanen sosok belak zetn zemzikat mti mkawañ bemeban. ²¹Âpme geñ nâgât pi eneyet tatnayanjkwesinik? Am sambe zet mandiindoma nâip ekñen ke indayanjkwesimane zet pe zigok mandiindoyap e ekñenanj zeme nâmbak.”

²²Kegok zeme an tipdakutum damuñ mti tapmambien ekñenmagengatnanj ñeñañ bepalaksat nañgumañ somti zeye, “Geñ sâpe sâpe bumbu an sambe ekñengalen ñeñañjin temañ kapi zet keboñ ke eneyet dundunik?”

²³Zeme Zisasiyanj an ke ekti pigok zeye, “Neñ zet bekanañ ma pembenañ zeya ze yañañ weyañ zemane nâmti tapmanjgut nowek. Geñ belak kileñ etañ eneyet nonik?”

²⁴Zeme Anasiyanj sâpe sâpe bumbu an sambe ekñengalen ñeñañjin mulupmanj temañ delañ zeme belak pemti mamtan keyepmti Zisas betnanj ewe zapeñ ke tapme zempeme sâpe sâpe bumbu an sambe ekñengalen ñeñañjin alakñañ tatnanj Kaipas ekmagen wati mebegat zemindeye.

Pitayanj Zisasiyet sek ñen ewe ku nâmpeyap zeye

²⁵Âpme Pitayanj ewe tep ke kâp-mambe tapme am notnanj ekti yañk-

wesiwien, “Geŋ kapi pe an kandayet nemanane ekjengat tunŋuwinanŋatnaŋ nŋen geŋ kapi ma zem tatnânup?”

Âpme egaŋ zeye, “Neŋ yek penaŋ.”

²⁶ Zeme Pitayaŋ sâpe sâpe bumbu nŋeŋanŋat mulup anaŋ nŋen wakŋaŋ sâmpaye keyet notnaŋaŋ ekti zeye, “Geŋ saŋenen ekmak ilinsakwep muluwen daen mamane gikman pi.”

²⁷ Zeme Pitayaŋ yaŋti zeye, “Neŋ penaŋ egat ku nâyap.” Zeme zeme keyegak pepup apmaŋaŋ yaŋbemi kâkâkââk kuye.

Zisas wati naman amobotnaŋ Pailletmagen mebien

²⁸ Tambuyet pi Kaipasiyelen mkaen ke zet mulup mti tapmetnepeme msame watoti naman Loma amobotnaŋ Paillet Zelusalem mkaen matatan ekmagen wati meti ilin penaŋ amobotnaŋ Paillet egalen mkaen ku mobien. Ekŋenaŋ puk nâmti mbien, “Nin Anŋalalaŋ Kendoyen tu meu niniyelen kan sokŋanik bein kapi egalen mkaen mopmann nŋep ku besem.” Kegok nâmti zupman baenak kot tabien.

²⁹ Ekŋenaŋ wakoti belak tambanŋumen baen tapme indikti Paillelaŋ mka keŋanŋatnaŋ toti pigok indayaŋkwesiye, “In an ke pe yom zigok mme wati kotalip?”

³⁰ Indayaŋkwesime ekŋenaŋ zewien, “An kapi bekananŋ ku mnak ze nin wati geŋmagen kapi ku kobenek.”

³¹ Zeme amobotnaŋ Paillelaŋ pigok diindoye, “In ilinaŋgalen zii zelin tazin keyet kataŋ nâmtati zetnaŋ zemdelan zempetit.”

Zeme Zuda am ekŋenaŋ zewien, “Nin am nŋen zetnaŋ zemdelan zemti kumann gakikiyet ku nâmndenderaŋ.”

³² Zuda am ekŋenaŋ kekok zemti Zisas Loma amobotnaŋŋat betnan beme Zisasiyaŋ maneti bam tep palen nomti masasoknewep zeye zet ke penaŋ sokbeye.

³³ Âpme Paillelaŋ mkaŋaŋ keŋan motati Zisas zemandame mopme pigok yaŋkwesiye,” Geŋ penaŋ Zuda am ekjengalen Amobotnaŋ manze zemane nâmbi?”

³⁴ Yaŋkwesime Zisasiyaŋ zeye, “Zet ke am notnaŋaŋ zeme nâmti zenik ma gitaŋat keŋdanŋalak nâmti tazenik?”

³⁵ Zeme Paillelaŋ zeye, “Neŋ Zuda an keyepmti nâgât tatnayaŋkwesinik? Zet ke gitaŋat amdine ma sâpe sâpe bumbu an nŋeŋanŋdine ekŋenaŋ geŋ zigok mmane gikti gati nâlen pi kolo?”

³⁶ Zeme Zisasiyaŋ zeye, “Wa neŋ Amobotnaŋ msat kapiyetnaŋ yek. Neŋ Amobotnaŋ kululuŋen gwaenganŋaŋ. Neŋ msat kapiyelen Amobotnaŋ mambak ze neŋ aminne zemindema ekŋenaŋ nadamuŋ katikŋaŋ mtapme Zuda am ekŋenaŋ nŋep ku natamti kobiek.”

³⁷ Zeme nâmti Paillelaŋ zeye, “Âpme geŋ Amobotnaŋ temaŋ nŋen geŋ bekapi?”

Yaŋkwesime Zisasiyaŋ pigok zeye, “Giti zenik kemak! Neŋ zet penaŋ nŋotekŋaŋ kapi zemkawaŋ bembeyet nâmti msalen kapi toti am mamaen sokbewan. Am zet penaŋ nŋotekŋaŋ kapiyet yaŋaŋ manâmâtâlîp ekŋenaŋ nâlen zetn manâip.”

³⁸ Zeme Paillelaŋ nâmti pigok zeye, “Zet penaŋ nŋotekŋaŋ ke pe kwilekiyet nâmti tazenik?”

Kegok zemti ewe tambanŋumen toti Zuda am pigok diindoye, “Neŋ ankaŋgwayelen yomaŋ nŋen ku aigap.

³⁹ Keyepmti neŋ ilinaŋgalen set tazin keyet kataŋ Anŋalalaŋ Kendo kataŋ am mka katikŋanen tatatnaŋ an nŋen ilin zeme nâmpema zupman makwawezin keyet kataŋ zeme neŋ Zuda ilinaŋgalen Amobotnaŋin kapi belak zempema totogalen nâip?”

⁴⁰ Âpme ekŋenaŋ kwizet nŋak nŋak temaŋ mti zewien, “Wa ek yek. Balabasiŋgut belak zempemane tolak!” Bal-

abas egañ Loma gapman mtoindeme keyepmti ekñeñañ wati mka katikñañ mepewien.

Amobotnañ Paillelañ Zisas gakikiyet zemdelañ zempeye

19 Amgat zemiñgeyañ yek beme gilik zem mka keñañ wapmoti Zisas kume gakikiyet zetnañ zemdelañ zemti kasa kuku an zemindeme sindi-wañ witikti ²sepmeñ muñguñti ñokñañ-nen peme topme kâlâp teepmañ ñamañ piyañ munduñpeme tapme ³zimosenan met ondektati kwizet kaliñañ temañ msamti mbien ke pep mtiyepm zewien, “Geñ Zuda am ekñengalen Amobotnañ kan teepmañ telepgat penañ mamambanik.” Zemti bepalaksat neñguman taiwien.

⁴Âpme Paillet egañ Zuda am ekñenmagen ewe toweti zeye, “Neñ an kañgwa yomañ penañ timapma bemeyepmti watotindesât tottiindoyap. Keyepmti in ilin nâmti talip keyet katañ msaseip.” ⁵Zemti mot Zisas ek sepmeñ tekñañ ñokñañ kwasim pewien ma kâlâp ñamañ teepmañ munduñ pewien mee bee mele-siñ watoti Paillelañ zikat indamti zeye, “In an bukapi ekti kembeñ bugan mip ma yek?”

⁶Zeme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ekñen ma amiñine sambe ekñeñañ kwizet ñakñañ mti zewien, “Tewen kume gakik! Tewen kume gakik!”

Kume Paillelañ zet dopmañ pigok gilik zemti indaye, “Neñ yomañ ñen ku aiga keyet in ilin nâipnok wati met tewen kume gakik!”

⁷Âpme Zuda am ekñeñañ pigok zewien, “An keyañ ikñañgat, ‘Neñ Kawawañgat Nemuñañ,’ zemti mobotnañ mamm. Ma zii zetnnañ an mobotnañ keboñ ke indome gakikiyet zenzeñañ. Keyepmti an Kawawañgat zet mobotnañ mamin kapi kume gakisem.”

⁸Zeme Paillelañ zet mobotnañ mamm zewien ke nâmti kiñgage. ⁹Mti Zisas ewe mka keñañ gilik zem wapmoti pigok yañkwesiye, “Geñ pe mkandi ñotekñañ pe deset?” Yañkwesime Zisasiyañ zetnañ dopmañ gilik zemsasapiñ; ¹⁰belak etañ tapme Paillelañ pigok dunduye, “Geñ zetn dopmañ ñen eneyet ku gilik zemti nanik? Neñmagen winde zemdelañ zema tewengongoyelen ma belak zemgema mebegalen tatnain ke ku nânnenik?”

¹¹Zeme Zisasiyañ pigok dunduye, “Geñ nâgât zetn zemdelañ zenze keyet winde Kawawañ kululuñen gwaen mamain egañ gaye keyepmti geñ nâgât zetn zemdelañ zesâpmnik. Belak ze geñ nâgât zetn ñep ku zemdelañ zewek. Mme am nati kot gâlen belen neyo ekñengalen yominañ gâlen sebempein.”

¹²Paillelañ zet ke nâmti set ñen aikti Zisas belak zempeme kwaweweget zeme Zuda am ekñeñañ kwizet kaliñañ kumti zewien, “Geñ an ke belak zempemane mesem beme damuñdi temañ Sisa ekmak Loma mka ñotakñañ tazin ekmak tususundi ku tabe. An ñeñañ amobotnañ nen kwep zemti amobotnañ Sisa mimtopewe beme Sisayañ ekmak kasa kasa mbe.”

¹³Paillelañ zet ke nâmti egañ Zisas wati zupman baen toti egañ zemdelañ zenze munduman mototage. Mundum ke nanzañañ weyañti kwetetepmañ mpepeñañ keyepmti Ibulu zeleset Gabata makumtemien. ¹⁴Kan ke ilak Añgalalañ Kendo sañen ñokñañ tatagalen beye keyepmti zet mulup ke tapmimetnepeme tinsutnañ penañ beme Paillelañ Zuda am pigok diindoye, “In Amobotnañin wa piyet egiti!”

¹⁵Zeme ekñeñañ kwizet kaliñañ temañ kumti zewien, “An ke kumeñ gakik, kumeñ gakik, tewen kumasasokpeit!”

Âpme Paillelañ zet dopmañ pigok diindoye, “Ilinañgalen Amobotnañin kapi

neñ tewen kumasasokpepeyet nâmti tazeip?”

Zeme sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ekñeñañ Pailletgat pigok zewien, “Wa nin amobotnaññ zutmak yek. Nin amobotnaññ Sisa kwewetañ.”

¹⁶ Am sambeyañ zet sambe ke mme ekti Pailelañ nâme ñep kumbeme Zisas nâmisimti tewen kumasasokpepeyet zemdelañ zempeye.

Zisas tewen kumasasokpewien

¹⁷ Zemdelañ zempeme kasa kuku an ekñeñañ Zisas tep palen bemkukuyelen tepmañ bee ikñañ mesame pumti Golgata kalañan mowebien. “Golgata” ke Ibulu ekñengalen zeleset makuip âpme ningalen zeleset ñokaset Kalañ kuwanek. ¹⁸ Ke wapmoti tewen kumasasok pewien. Zisas tuñgupman kumpemti an zut nembet nembet gakikiyet kogogak kumindewien. ¹⁹ Âpme Pailelañ zeme Zisas kuwien tep keyet dukñanen gwaen meluwañ kapigok kumpewien,

“ZISAS NASALET

MKAENGATNAJ ZUDA AM
EKJENGALAN AMOBOTNAJ.”

²⁰ Zisas kumpewien msat keyet sokñan bee Zelusalem mka ñande temañ ke matatan. Âpme Amobotnañ Pailelañ zeme meluwañ ke Ibulu ekñengalen zeleset ma Glik ma Latin zeleset kumpeme tage. Âpme amnañ setemamen mekoti zet ke maiñnâmbien. ²¹ Keyepmti sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ekñeñañ ekme ñep ku beme Pailletgat pigok dunduwien, “Geñ, ‘Zuda am ekñengalen Amobotnañ kegok eneyet kumpenak.’ Yegat, asekti naman pigok kumpe, ‘An kapiyañ ikñañgat pigok manzein, “Neñ Zuda ekñengalen Amobotnañ.” ”

²² Zeme Pailelañ pigok zeye, “Neñ zet ilak kumpeya ewe asekti naman sepem ñen ewe ku kusap.”

²³⁻²⁴ Âpme an kasa kuku ekñeñañ Zisas tewen kumpeme tapme sekñanen kwitnañ kwitnañ gulum m timti manje zulak zulak beme tapme ikñañgat ikñañgat toñañ toñañ tiwien. Âpme kâlâpmañ keñañgatnañ teepmañ keñgut ku seliliñañ keyepmti pigok zewien, “Pi mineti mendelepman kileñ besemangengat kopme nin nanzañ guluk gilik mti an kwiyañ ñeñañ kwasem beme egañ kâlâp ke mti mesem zemti kegok mbien.” Sepem kegok mme Kawawañgalen Zet Itnañanen meluwañ pigok mimiñañ tazin keyet katañak beye,

“Ekñeñañ sekñanen kwitnañ kwitnañ gulum m timti toñañ toñañ tiwien. Âpme kâlâp teepmañ keñañgatnañ ke nanzañ guluk gilik mti an ñeñañ kwage egañ mge.” (*Sam 22:18*)

²⁵ Zisas tewen kumpeme tapme Zisas ikñañgat mamañ ma maweneñañ Malia Kolopasiyet imbiñañ ma Malia Makdala mkaengatnañ imbi ekñen keyañ Zisasiyet kembeñ nâmti met tep mwatonzempewien kandañan tati ekpeme mopme tapmambien. ²⁶ Tapmann Zisasiyañ nâgât gogot penañ mamtan kegogapm mamañmak nit tapmalu ndikti mamañgat zeye, “Manje, nemundi kemak mamambalup.”

²⁷ Zemti neñ nikti zeye, “Geñ mamdi talup kapimak mamambanik.” Âpme ke tatneti kwawesâti neñ Zisasiyet mamañ wati mkannanen meti ekdamuñ mpema mamamtan.

Zisas tewen anzamtapmetneti gakiye

²⁸ Zisasiyañ tewen ke anzam tati gakikiyañ keñañ minzilim kopme nâmti pigok nânge. Mulup msalen mkoban ewan ilak alak delañ zein. Zemti Kawawañgalen Zet Itnañanen zet ñen kapigok tazin ke penañañ bembeyet zet pigok zeye, “Neñ tuyet penañ miyapgat tu ñen omti name nimbi.”

²⁹Âpme ekñenan menzim ñen wain tu akñan penan pi kasim pepeñan ke ekti yembem notnanj timti takaset dukñan gwaen tegañ ñeliwen zampemti peme menzim keñan ke towepme mkwati peme mane mane dembusekñan mot olañme ke ululuk niñge. ³⁰Wain tu akñan penan ke nimti zeye, “Ilak msalen mulup mimin delañ zein.” Kegok zemti gakimti ñokñanjan gwak zemtoqe.

³¹Kan ke Anjalalanj Kendo tatagat kan sokñanik penan beye keyepmti Zuda am ekñenanj Pailletgat pigok zewien, “Sanjen tagoñgo kanen am sekñan ekñenanj tep dukñanak ku tabep.” Zeme Pailelanj an kasa kuku ekñenanj am ekñen ke met selin kasetnanj kume etume anzam tati gakime sekñin timti met indabembeyet nâmindeye. ³²⁻³³Âpme kasa kuku an ekñenanj meti an zut bekananj mimi Zisasmak idowien. Eget ke met ñen setnanj kasetnanj kume etume met ñen setnanj kasetnanj kume etume Zisasmagen koti ekbienalak ek ilak gakim weñgeyepmti setnanj kasetnanj ku kume etuye. ³⁴Belak kasa kuku an ñenanj ñeliwanj gatnaneset omti ñelip señkwapme sipmak tumak lumanj tobun. ³⁵Neñ sokñan ke tati ekma kwitnanj kwitnanj ke nanangat zikatn palen sokbeme ekban keyepmti zet kapi kumti indayap. In zet kapi nâme penan sukwep penan bewe. ³⁶Kwitnanj kwitnanj kapi Kawawanjalen Zet Itnananen zet ñen kapigok tazin ke penanjanmak bembeyet nâmti sokbemmâqe,

“Ekñenanj kanziñan ñen ku kume etuwe.” (*Sam 34:20*)

³⁷Naman zet itnananen keyegak zet ñen pigok tazin,

“Ekñenanj ñeliwanj omti señme amnanj zikalin gwalalanj ek ekbep.” (*Zekaraia 12:10*)

Zisas sekñanj mâtâpmtoti met sumen bewien

³⁸Âpme Zosep Alimatia mkaengatanj an ke Zisasiyelen manje yanggut sosok sokbemti mama Zuda amobotnanj ekñenanj nikmâtâti mka katikñan met newepmagen zem meti buzak enzilim mamtan. An keyan Zisas sekñan mti met bembeyet Paillet yangkwesime ñep bembeyet nâmpeme met Zisas sekñan mâtâtosât mege. ³⁹Met mâtâtoti tobeme tapme Nikodimas an tambuyet buzak moti Zisasmak zet zenâmbun an keyan bam mâti mege. Eganj mesâti wet am sekñin mme sesikñan dolakñan mapein ma keyan am sekñin mme sambumbupin kwesiñ matazin ke mti mege keyet nukñanjanj 50 kilo mee kegok. ⁴⁰Meti Zosep mukulem mme egelañ Zisas sekñanj Zuda ilin am gakime sekñin miak indemti maindabemtemien keyet katanj wet sesikñan dolakñan zulutpemtiti sâk satnanjanj weyanj sumuñpemu tapme besât luanzamti mebun. ⁴¹Zisas kuwien msat keyet nembet daeset tep belak mulup ñen matatan ke nanzanj temanj ñen eweñan am bembeyet nâmti kakalimpepeñan ke am ñen ku indabembenjanj belak etanj matatan. ⁴²Âpme Zuda am ekñen ilak tagoñgo kan tatagat kan bududuk penan beye keyepmti egelañ Zisasiyet sekñanj sawep mâtâpmti sokñan ke met bempemti kobun.

Zisasiyanj gakikiengatan gilik zemti wage

20 Sonda tambujan penan msat ewe sasat takume Malia Makdala mkaengatanj keyan Zisas sekñanj eksâgât meti ekme an zulan nanzanj temanj ñen wilili pemalu met enzuñ bekek tage e naman wililipeme kaiñan met tage. ²Kegok ekti eganj weñanj mepme windembem mane mane Saimon Pita-

mak neŋ Zisasiyaŋ nâgât gogot mamtan ninmagen meti zeye, “An zut, Amobotnaŋ sekŋaŋ piwan ewande ŋen mmelo mme neŋ sumen daen meti ekma yek bep!”

³Kegok zeme Pitamak neŋmak nâmti am sumen daen eksât mebelin. ⁴Windembem mane mane Pita ewe sewak sewak tapmepme neŋ sakwep windembem met sumen patan zewan. ⁵Meti keŋan baen ku towewan. Belak zupman baen tati bim kekesimti saŋgum satnaŋ etaŋ baen tapme ekban. ⁶Âpme Pitayaŋ bam met patan zemti keŋan keim toweti saŋgum satnaŋ kwasimpewien kwep weme ege. ⁷Ma ŋokŋanen sâk kwasim pepeŋaŋ e kegogak weyaŋ mutumti igak bempepeŋaŋ tapme ege. ⁸Âpme neŋ kegogak keŋan toweti nilisakwep kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ke ekmâti pigok nâmkîŋpewan. Zisasiyaŋ ikŋaŋ wasât zeme nâmban walek penaŋ kapi wati melep. ⁹Mme nempa notnaŋ ekŋenaŋ Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen Zisasiyaŋ gakikiengatanan wawagat zetnaŋ meluwaŋ mimîŋaŋ ke ekŋenaŋ ku nâmbien. ¹⁰Ke ekti egelaŋ belak weŋit mepme am zaimengatanan kwakwadak mkaen mebun.

Zisasiyaŋ Malia Makdala mkaengatanŋaŋ sokbemsaye

¹¹⁻¹²Âpme Malia Makdala mkaengatanŋaŋ keyaŋ naman met sum ganzenan ganzenan ke tokwat sumti mgeyaŋ yek beme met bimkekesimti zikatnaŋ sum keŋan baen ekpeme mepme Kawawaŋgalen ensel zut kâlâwit satnaŋ satnaŋaŋ miakpewun piyaŋ Zisas peme wengeen ke ŋenaŋ setnaŋaŋ weŋgeeset ŋenaŋ ŋokŋaŋaŋ weŋgeeset totapmambun. ¹³Egelaŋ imbi ke ekti zewun, “Imbi, geŋ pe kwilekiyet nâmti tasunik?”

Âpme egaŋ zeye, “Amobotnaŋ nnaŋgalen sekŋaŋ pi ewande ŋen mmepme munduman timapma beme tasuyap.”

¹⁴Kegok zemti gilik zemti wa belakŋan zem Zisas ikŋaŋ ege yangut kapi Zisas ke ku ekmâtaŋe. ¹⁵Âpme Zisasiyaŋ pigok yaŋkwesiye, “Imbi, geŋ pe kwilekiyet tasunik?”

Zeme imbi keyaŋ wa mulup kapiyet damuŋaŋ ŋenaŋ mene tazin zemti pigok dunduye, “An sum damuŋ, geŋ mene an sekŋaŋ kapi mti ewande ŋen met benak beme zeman nâmti met mkobi.”

¹⁶Zeme Zisasiyaŋ Malia pigok dunduye, “Malia!”

Zeme nâmti Maliayaŋ eleŋ zem kwat Zisas ekti Zuda zeleset pigok zeye, “Laboni!” (Zet keyet yaŋaŋ An Zikat Indanda.)

¹⁷Zemti endilipemti atasât mme Zisasiyaŋ pigok dunduye, “Geŋ kot sekŋ timakmakpiŋ! Neŋ Bienmagen ewe mobopiŋ talapgat! Geŋ notnne ekŋenmagen meti pigok diindo, ‘Neŋ nin sambeyet Bipmmagen ma nin sambeyet Kawawaŋmagen mowebap.’”

¹⁸Zeme nâmti Malia Makdala mkaengatanŋaŋ keyaŋ sakwep windembemti Zisas ikŋaŋgat nempaŋane ninmagen meti pigok dinndoye, “Neŋ Amobotnaŋ ekti kolap!” Zemti zet dunduye ke dinndomâge.

Nempa ekŋenaŋ mka keŋan ondek tatnepeme Amobotnaŋaŋ sokbemindaye

¹⁹⁻²⁰Âpme Sonda tambuyet nin mka kwep ŋeniyet mot ondek tati Zuda amobotnaŋ ekŋengat kiŋgati setn kili kili penaŋ kekti tapmann Zisasiyaŋ belak tuŋgupmnan ke petak zem kwatati pigok dinndoye, “Inmagen keŋ sewakŋaŋaŋ wembe.” Kegok zemti betnaŋ zemberaŋ nembet nembet ma gatnanen zemberaŋ ke zikat ndaye. Âpme nin Zisas ekti keŋ dolakŋaŋ penaŋ beme tabenn. ²¹Âpme

ewe pigok dinndoye, “Inmagen keñ se-wakñañañ wembe. Bienañ neñ zem-neme toti inmagen mulup mban kegoak neñ in muluwen mebegat zemindeyap.”²² Kegok zemti indakumbunti zeye, “In Emetak Teñ tit.”²³ In am yomin zemzulutindewep beme yomin penañ yek bewe. Âk am notnañgat yomañ tata-gat nâmpewep beme yomañ ke kaliñañ tabe.”

Tomasiyañ Zisas ege

²⁴ Âpme Zisas nembrañane 12 ninmangatanñ nembra ñen kwitnañ Tomas ek keyet kwitnañ ñen Didimas manzemtemenn, ningalen zeleset, nembra pepet kekok zewanek. Egañ ewande ñen mame Zisasiyañ nembra notnañ etañ sokbemindaye.²⁵ Keyepmti nembra notnañ nin Zisas sokbemndame ekbenn nin zewenn, “Nin Amobotnañ sokbemndame ekañ.”

Zemann Tomasiyañ pigok dinndoye, “Neñ nen penañ betnañ palakñañ gwilim zemberañ ke ma gatnanen ñelip zemberañ ke betnañ atam ektiñgut zelin kapi nâma penañ bewe.”

²⁶ Zemti mamotnepeme Sonda ñen beme naman Tomasmak nsakwep mka keñañ ñengat ondekti mka wanok setnañ keñañset kili kili kekpemti tapmambenn. Tatnepemann Zisasiyañ ewe tungupman patañ zem kwatati pigok zeye, “Keñ sewakñañ inmagen wembe.”²⁷ Zemti Tomas pigok dunduye, “Geñ zewanang-at betn zemberañ pi timak ekbak ma betdañ daen pemane mepme ñelip zemberañ timak nâmbak. Mti keñ zut ewe mimipiñ; penañ nâmkijpemne.”

²⁸ Zeme Tomasiyañ atam ekti zeye, “Geñ penañ Amobotnañ ma Kawawañañ!”

²⁹ Zeme Zisasiyañ pigok dunduye, “Geñ natimak ekti keyepmti nâmkijpemnenigat. Âpme am neñ sepem eekpiñ belak manâmkijpemneip am ekañ ke Kawawañañ indamukulem

mimindeme oloñen palen penañ mamambep!”

³⁰ Zisasiyañ ewe msalen pien mamti menok sepemañ igak igak sambe penañ nembrañane ningat zikatnañ mamimkwapme ektemenn. Sambe bee papiaen pi ku kuma delañ zemâge.³¹ Bugan pi kumpepeñañ pi ilak kapigogapmti kukuñañ. In sambeyañ maiñnâmti Zisas ek Kilais ek Kawawañgat Nemuñañ penañ ke nâmkijpepeyegat bugan kapi kumpewan. Keyepmti an ñenañ zet kapi maiñnâmti egat nâmkijpewe beme egañ mama kanzizit aikbe.

Zisasiyañ nembrañane 7 sokbemindaye

21¹⁻³ Mamoti Zisas nembrañane 7 ke nin kapigok: Saimon Pita, Tomas kwitnañ ñen Nembra pepet, Natanael Galili mkaengatanñ ma Zebediyet nemulatnenet ma nembrañane zut nit ewe Taibilias tundua ganzenan met ondek tapmann Saimon Pitayañ nin pigok dinndoye, “Neñ añañalayet timasât tapmiap.” Zeme nin nsakwep meti wañaen moti meti tambu tetak pi mulup temañ mti añañala ñen ku atawenn.

⁴ Ke tapmimetnepemann ilak msaye. Âpme Zisasiyañ gambibik palen daen tapmame ekbenn. Yañgut nin an ke Zisas ke ku nâmatâpewenn.⁵ Mme Zisasiyañ ndikti kwizet pigok kuye, “An ekañ da, in añañala ñen mandayo ma yek?”

Ndayañkwesime nin zewenn, “Yek, ñen ku mandann.”

⁶ Zeme pigok dinndoye, “In eleñgolamin mti naman waña ganzenan bet penaset peme topme añañala omba mandait.” Zeme nin eleñgolamin mti waña nembeleset pemann towepme añañalayañ totne totne eleñgolamin bepi gak zem tapme eleñgolamin mandamann kwasâgât teñteñ penañ siwenn.

⁷ Âpme neñ Zisasiyañ nâmneme dolakñañ mambentan keyañ Pitayet

pigok zewan, “Pita, an kanda ilak Amobotnañan ikñañ tazin nânik.” Zeme Saimon Pitayañ nânâñak kâlâpmañ mti biman kaikti tuyen palam toti tukutumti tu paleset zelean mege. ⁸⁻⁹Âpme wañga bugan nembu sutnanik daen 100 mita mee kegok tage keyepmti nempa notnañ nin wañga mme kaiñañ mopmann elengolam añaala melesin mandapemann kaiñanik motapme gambibik palen gwaen moti ekmann tep kwetnanen añaala ma meu mee piyañ tazimange.

¹⁰Âpme Zisasiyañ dinndoye, “In añaala tiyo e notnañ piene mti kolit.”

¹¹Zeme Saimon Pitayañ wañgaen moti elengolam tekñañ pi kwaleti elengolam añaala melesin mandamti katikñañ mot peme weñge. Keñanen bee añaala temañ temañ penañ 153 bekapiyañ tabien yañgut elengolam tekñañ ku etiy. ¹²Mme Zisasiyañ pigok dinndoye, “In añaala ke tapme pien kot meu timti nit.”

Zeme nin ilak Amobotnañ elak nâmpewenn keyepmti nin, “Geñ pe an kwi?” kegok ke ku yañkwesiwenn. ¹³Âpme Zisasiyañ kot totati añaalamak meu tewen tapmañge ke timti kalañ ndame nimbenn.

¹⁴Zisasiyañ gakikiengatan wati nin sek zut ilak sokbemndaye yalak kan piyet sokbemndame sek tuk bein.

Zisasiyañ Saimon Pita sek tuk kapi yañkwesiye

¹⁵Nin meu ke ndame nimann delañ zeme Zisasiyañ Saimon Pita pigok yañkwesiye, “Saimon, Zângat nemuñan, no-dine ekñañan nâgât keñin temañ penañ bemti gogot mamimneip. Âpme geñ nâgât zigok penañ manânnenik?”

Zeme Pitayañ zeye, “Amobotnañ, neñ gâgât gogot omba penañ mamiyañ elak nep nânnenik.”

Zeme Zisasiyañ zeye, “Geñ nâlen sip-sip mañge maindadamuñ mmambanik.” ¹⁶Kegok zemti ewe keyegak sakwalamti zeye, “Saimon, Zângat nemuñan, geñ penañ nâgât gogot penañ maminik?”

Zeme Pitayañ zeye, “Amobotnañ, neñ gâgât gogot penañ mamimgeyañ e nânnenik.”

Zeme Zisasiyañ zeye, “Geñ sipsip mañganne maindikdamuñ mmambanik.”

¹⁷Zeme Zisasiyañ ewe sakwalamti pigok yañkwesiye, “Saimon, Zângat nemuñan, geñ penañ nâgât gogot mamimmenik?”

Egañ zet sepemañ kwep ke yañkwesiye sek tuk beme Pitayañ nâmti keñañ bekañañ penañ beme zeye, “Amobotnañ, geñ kwitnañ kwitnañ sambeyet yañañ nâmane delañ manzein. Neñ gâgât gogot mamimgeyañ e kegokak nânnenik.”

Zeme Zisasiyañ zeye, “Geñ sipsip mañganne kapi maindikdamuñ mmambanik. ¹⁸Neñ penañ sukwep penañ pigok diñgoma nâmbak, geñ nempaengatan mamkwabanan yañ ewe mamobanik pi bitimdi giti zamti set deset ma deset mesâti giti nâmtati mamepmbanik. Yañ maneti an penañ bewanik kan keyet geñ bedi etañ mwapmane am notnañ ekñañan bitimdi zamgemti geñ mesât ku nâmbanigen ke gaik mebe.”

¹⁹Zisasiyañ kegok zemti Pitayañ zigok gakiwe keyet zet bimbim zet zeye gakikiñañ sepemañ igak keyañ Kawawañgat kwizet buñañan mim wawagat zeye. Zet kegok dundumâti pigok dunduye, “Geñ nâlen nempa penañ kwati mamambanik.”

²⁰Âpme Pitayañ gilik zemti ekme Zisasiyañ neñ nempa ektikñañ mampeptan keyañ egegat bamidan penañ mepma nikbun. Neñ Añgalalañ Kendoen meu tatnimambenn kan keyet neñ Zisasiyet wakñañ bemti pigok yañkwesiwan, “Amobotnañ, pe kwiyañ geñ zengowe?”

²¹ Neḡ bamidan taidamâtmepma Pitayaḡ nikti Zisas piḡok yaḡkwesiye, “Amobotnaḡ, namba kapi bam amnaḡ zigok msame gakiwe?”

²² Yaḡkwesime Zisasiyaḡ piḡok dunduye, “Egaḡ ewe alik mame neḡ gilik zemti kobap ma gakime kobap e nen nâyap. Âpme geḡ zet keyet eneyet tatnayaḡkwesinik? Geḡ nâlen namba penaḡ kwati mamambanik.”

²³ Âpme am Zisas nâmkîḡpentî mantemien notnaḡ ekḡenaḡ zet ke nâmti Zâḡgat piḡok zemyuḡguwien, “Namba kapi ku gakiwe.” Wa Zisasiyaḡ ek gakikipiḡ teleḡgat mamambe keyet nâmti ku zeye.

Pitayaḡ yaḡkwesime keyepmti Zisasiyaḡ piḡok zeye, “Egaḡ ewe alik mame

neḡ gilik zemti kobap ma gakime kobap e nen nâyap. Âpme geḡ zet keyet eneyet tatnayaḡkwesinik?”

²⁴ Neḡ kwitnaḡ kwitnaḡ sambe ke eknâm mima delaḡ zemâḡe keyepmti zet sambe beke papiaen kapi weyaḡ zemâtâti kumâti peyap. Keyepmti nin zet meluwaḡ kumpeye kapiyet nâmann penaḡ penaḡak bein.

Zânaḡ zet kapigok zemdelaḡ zeye

²⁵ Âpme Zisasiyaḡ kwitnaḡ kwitnaḡ mkwage sambe bee ilindiḡ papiaen kuma topmâdak ze papia ḡotekḡḡaḡ sambe penaḡ sokbemâdak.

Nembayelen Muluwin

*Zisasiyet nembayaneyan egalen bunjam
zapat dolaknanj timet timkot
mbiangalen zapatnanj kukunanj*

Kawawanngalen Zet Zapat kapi kwitnanj Nembayelen Muluwin. Zet zapat kapi Lugaŋgak kuye. An sepem kwep bunjam zapat njanj kumsaye keyegak zet zapat njan kapi kogogak kumsain. An keyet kwitnanj Tiopelas. An keyet yanjan ku nânup yanjut Lugaŋ zet zapat kapi kogogak kume an kwep keyelene-gak mezin. Zet notnanj zet zapat kapiyet keŋan tazinen an zet zapat kukunanj kapiyan ilinsakwep mamti mulup miminjanngapmti zet zapat esemtanj penanj kumâge. Zet njan zeyeen kapigok, “Nsakwep msat ke pemti met ke kwabenn.” Ek iknanj ilin sekwegak mamtemien (Nembayelen Muluwin 16:10-17; 20:5; 21:18; 27:1–28:16). Zet kapiyet keŋan makunikgen zet zeya ke ilak eknik.

An ekjen kapiyan Zisasiyak mam-bien keyepmti kwilin Zisasiyelen nembayanje kogok zenzenjan. Âpme zet zapat kapiyet keŋan makusâpmnigen an ekjen keyan Kawawanngalen Zet Zapat Dolaknanj Penanj zempalaknanj bewien keyet zetnanj omba penanj tazin. Zet Nembayelen Muluwin 1:8 keyet penanj zet zapat kapiyet omba penanj makumnânik. Tunjupmanj kwepgatnanj 28 delan zeinen zet kapigok nep mainnâsenik: Emetak Tenngalen winde ma mulupmanngalen yanjan ma Emetak Tenjan an Kawawanngalen zet timamti zempalaknanj bambeyet indakumtetitinanj indamukulem mimindeme Kawawanngalen Zet Zapat Dolaknanj Penanj timmet zempalaknanj bemâbien ma ekjenan Zelusalem mka temanengatnanj timmet timkot mme msat kataŋ palaknanj bemâge.

Zet noteknanj temanj kapigoganj Nembayelen Muluwin zenup kapiyet keŋan talip:

1:1–5:42 Dapmelange kuknanjtan yanjbembenanngalen zezapatnanj

6:1–9:31 Dapmelange ekjenmagen sisipenpenj sokbembenanngalen zet zapatnanj

9:32–12:35 Pitayan Kawawanngalen Zet Zapat Dolaknanj Penanj zemkawanj bemti naman Zuda am mama kemak bukjen zemyunngunjanj

13:1–14:24 Pâlanj Kawawanngalen Zet Zapat Dolaknanj Penanj timti set njanjan yanjbem megeyelen zet zapat

15:1-41 Dapmelange njanjan ekjenngalen an damunj ekjenan ondekek njanjan Zelusalem mka temanj ondekbien

16:1–18:23 Pâlanj Kawawanngalen Zet Zapat Dolaknanj Penanj timti set mepme sek zut beye

18:24–21:14 Pâlanj Kawawanngalen Zet Zapat Dolaknanj Penanj timti set mepme sek tuk beye

21:15–28:31 Pâl atamti peme Loma mkaen zelen tasâtmege

Zisasiyanj moti Emetak Tenj zempeme totogat zetik mge

1¹⁻² Tiopilas an notn, neŋ ewenjan tipman baen papia kum gawan ke Emetak Tenjan Zisas winde same egaŋ kwitnanj kwitnanj mti ombemindendenjanngane nânâ zikat indamkwage keyet Zapatnanj ma mulupgat yanjan zikat indamti msat kataŋ mekoti mulupmanj mimiyet mulup belinan bemindemti kululunjen mowege keyet zapatnanj kum gama ekbanan. ³ Âpme Zisas amnanj sindem sameti kume gakime bewienan bamgat gilik zem wati kasup 40 kekok ewe msalen kapiyegak mamti Ombemindendenjanngane kan sambe sokbemenzilimimindamti manje. Mneti ekjenan pe penanj wageyan main ma

yek kekok zemti keŋ zut mbiekgapmti egaŋ yaŋaŋaŋ zemkawaŋ bem indamti Kawawaŋgalen zemâtâtât katnanen mama keyet zapatnaŋ kekokak diindoye. ⁴Âpme kan ŋengat ondek tati Zisasiyaŋ Ombemindendeŋaŋaneyet zeye, “In Zelusalem mka temaŋ kapi ku peme tapme mebep. In kapiyak tatnepeme neŋ eweŋan kwileki ŋen Bienaŋ indandayet zetik mge keyet zapatnaŋ zema nâmbien ke sokbemindawe. ⁵Nâip, Zânaŋ am tu etaŋaŋ manzulutindemtanaŋ yaŋ kan belaknik kapi mamopme Kawawaŋaŋ Emetak Teŋ ingat keŋinan bemindewe.”

Zisasiyaŋ kululuŋen mowege

⁶Zisasiyaŋ Ombemindendeŋaŋane-mak Olip kalaŋan mot ondek tati Ombemindendeŋaŋaneyaŋ Zisasiyet yaŋkwesiwien, “Amobotnaŋ, geŋ alak Israeŋ am manŋe ndaondak ndemti ningalen Amobotnaŋaŋ temaŋ bemane nin Itali msalen amobotnaŋ Loma mka teman tazin egat kandaŋan ewe ku tabanup?”

⁷Kegok yaŋkwesime Zisasiyaŋ zeye, “Bienaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ ke mme sokbembeyelen windeŋaŋ tasainaŋ kanaŋ beye ke ewe tazingat in eneyet keyet tatnaŋaŋkwesip yaŋgut ke ingalen kwitnaŋ kwitnaŋ yek. ⁸In belak kapi tatnepeme Emetak Teŋaŋ kopme in ke time winde indame nâgât zet zapat zenze an bemti Zelusalem mkaen ma Zudia msalen mka sambe tapmezinen ma Samalia msalen mka sambe tapmezinen ma msat sambe zet zapatn zempalakŋaŋ beme pelelaŋ bem mekobe.”

⁹Zisasiyaŋ zapat kekok diindomti tapme Kawawaŋaŋ mme Zisasiyaŋ eleŋ beleŋ bemti kululuŋen mopme Ombemindendeŋaŋane ekŋenaŋ ektitipeŋ tatnepeme zanza ŋenaŋ koti utuk kekme eekpiŋ mbien.

¹⁰⁻¹¹Mopme ekŋenaŋ kululuŋen gwaenegak ektitipeŋ tatnepeme keyegak an zut melakanduŋit satnaŋaŋ ekŋenmagen sokbem tati zewun, “Galili mkaengatnaŋ an, in kwilekiyet zikalin kululuŋen gwaenen negak ekpeme mowepme talip? Zisas in taekme indemti kululuŋen mowelep ek maneti sepemaŋ keboŋak ewe gilik zemkopme ekbep.”

Zudayet munduman Matiasiyaŋ tatagat ombempewien

¹²Kegok zeme nâmti ekŋenaŋ Olip Kalaŋ ke katipemti Zelusalem mkaen gilik zemti mebien. Olip Kalaŋaŋgatan Zelusalem mkaen mametemien set tungupmaŋ ke maeliŋaŋ butnaŋ etaŋ mametemien. ¹³Meti Zelusalem mka temanen pataŋ zemti mot mundumin matatemien keyegak an kwilin kapi-gogaŋ motabien:

Pita,
Zân,
Zems,
Endulu,
Pilip,
Tomas,
Batolomiyu,
Matiyu,
Zems, Alipiasiyet nemuŋaŋ,
ma Saimon, itnaŋaŋ an manŋe Zilot ekŋenmak manŋe ekmak Zuda, Zemsiyet nemuŋaŋ an kegoŋaŋ tapmambien.

¹⁴An ekŋen ke ma Malia Zisasiyet mamaŋ ma imbi notnaŋ ma Zisasiyet meniŋane ekŋenaŋ keŋ kwep bemti dundundu mulup kan kataŋ omteŋ mamkwatemien.

¹⁵⁻¹⁶Kan kataŋ kekok maondak metne peme bamgat ondedak ŋengat am nâmkŋepepeŋinmak 120 kegoŋaŋ tapme Pitayaŋ ondedagen ke watati zeye, “Dapmeniŋŋne, eweŋan tipman baenen Kawawaŋgalen Emetak

Teñaj Zudasijaj Zisas kasa ekñen zemsokbemindame atawep keyet zet zapatnaj Dewit zemsokbemsame zemkawanj beye keyet penañaj ilak sokbeme ekbenn ke. ¹⁷Zudas ek ningalen mañgaengatnaj Zisasiyaj ikñaj mulup ninmak mimiyelen nãmti ombempeyeyangut egañ kilenj beye.”

¹⁸(Keyepmti egañ myuñguñguñaj-galen tosañaj ke timti msat kwitiye. Msat ke kwitimi msatnasan ke met anzamti dilinj zem tokumti kambakñaj epeeme tipmaj wiselepmañ âlâk zemti zupman kwawege. ¹⁹Kogok mme Zelusalem mka temanen am sambe tabien ekñenaj Zudasijet zapatnaj ke nãmti msat keyet kwitnaj ilinangat zelinaset Akeldama zewien, zet ke ningalen zeleset gilik zewanegen, Sip Sombem kekok benak).

²⁰Âpme Pitayaj Kawawangalen zet zapat itnajañ Sam papiaen zet tazin ke mti pigok zeye,

“Mkañaj ñepgat belak tabe an ñenaj ke ku tabe.” (*Sam 69:25*)

Âpme Sam ikñaj keyegak zet ñen pigok tazin, ‘Mulupmañgut an ñenaj toñaj bemti mbe.’ (*Sam 109:8*)

²¹⁻²²Keyepmti nin Zuda egat munduman an ñen Zân tu zululut anañ mulup mge keyetnaj yañbemti kwat Zisas Kawawañaj kululujen wati moge. Kan tuñgupmaj ke ninmak mamkwati kwitnaj kwitnaj sambe bee ekmâtâpme delaj zemâge. An keboñ aikmann ninmak mamti Zisas wawatnañgalen zet zapat kapi zemkawanj bewe.”

²³Pitayaj kekok zeme an zut idaikbien. An ñen kwitnaj Zosep Balsabas manzemtemien ma ikñaj keyak kwitnaj ñen Zastas ma an ñengat kwitnaj Matias. ²⁴⁻²⁵Idaikidemti dundundu mulup mti zewien, “Amobotnaj, geñ am ningat keññangat yañaj nãmâtâdik. Keyepmti geñ an zut kapiyet nãmâne an kwiyaj Zuda an mama mgasik mâti metneti

keyet dopmaj timti gakiye. Egat munduman tati egañ Zisasiyaj mulup zet ndaye ke mimiyet nãnik beme aik ndamane eksenup.” ²⁶Kegok dundumti ekñenaj takaset zut teepmaj ñen pemkwepmaj ñen mti butnaj baen angalañ tati butnaj etañ zenzelim peme kwatapme Matiasijaj teepmaj señ mge keyepmti egañ Zudasijelen mundum ke time Ombemindendañ ewe 12 munduminan egañ kwapme kekok beye.

Pentikos Kendoyet Emetak Teñaj kululujengatnan toge

2¹⁻²Nup kan katañ Pentikos Kendoyet Kawawangat sâpe sâpe bumbuyet kwitnaj kwitnaj timti buluj belaj mmekoti mambemtemien ke beme am nãmkiñpepemak ekñenaj mka keñaj kwepgat ondek tatnepeme keyegak kululujengatnan tâgâ kwisaknok temañ penañ kumtoto ekñenaj mka tabienen ke kwisakñañaj bemisik tage. ³Kwisak kokume ekbienaj tañam nambalam keboñaj am tabien katañ ekñenmagen pelelañ beme tapmâge. ⁴Emetak Teñaj keñinanen bemisik indemti zet sambe keñinan bemindeye katañ yañbemti zet ñen ñenaset zemâbien.

⁵Âpme Zuda am sambe mulupgapmti msat sambe mekoti mamtemien ekñenaj Kawawangat zetnaj kandañ mamamtemien. Ekñenaj kendo keyet koti keyegak tapmambien. ⁶Yañ Emetak Teñ toge kan keyet am ekñen keyaj tatnâme kwisak temañ takume pe kwilekiyaj tapm zemti weñin mepme kwaweti ekme Zisasiyet nembrañane ekñen Emetak Teñaj nãnâ indame ekñenaj zet zapat dolakñañ tazeme am sambe keyaj nâme zelinan esemterj tazeme nãmâtâpmâbien. ⁷Meluwanj mamananaj kekok mme ekñenaj nãmtemtem temañ mti zewien, “An ekñen zet ñen ñenaset tazeip an ekñen kapi Galili msalengatnaj etañ. ⁸Nin

msat kataŋ met ambesomti ekjengalen zet nâwenn zet keyegak ikŋaŋgat ikŋaŋgat kapi zigoset nâmti zeme nâmâtâpmann delaŋ zein. ⁹Nin bepi msat sambe kapigogatnan kopmobenn: Palitia, Midia, Elam Mesopotamia msalengatnaŋ, Zuda, Kapadosia, Pontas, Esia, ¹⁰Pilisia, Pampilia, Izip ma Libia msat ilindiŋ ke Sailini msat keyet sokŋanik. Ninmagengatnaŋ am notnaŋ Loma mka temangatanan kopmâbien. ¹¹Ma Zuda am penaŋ ma am Zuda mangaen tususuŋaŋ ma notnaŋaŋ Kilit ma Alebia msat sambe keyetnan kopmâbien. Kawawaŋaŋ an ekŋen kapimagen menok temaŋ mme ekŋenaŋ am sambe nin bepi ninangat zetnaset Kawawaŋgalen zet zapatnaŋ pi zemâtâtndame tuluŋ telaŋ penaŋ weyaŋ nâmâtâtŋup.” ¹²Ekŋenaŋ ke ku weyaŋ ekmâtâti nâmtemtem mti ilinak zenâ zenâ mti zewien, “Kwitnaŋ kwitnaŋ kapi yaŋaŋ zigoset sokbein?”

¹³Mme am notnaŋ ekŋenaŋ an nâmk- iŋpepeŋinmak ekjengat zet kanzowak mti zewien, “Ekŋen tu katikŋaŋ niy- oyaŋ keŋin kileŋ beme zet kilom kilom tazeip.”

Pitayaŋ am ekjengat zet zeye

¹⁴Âpme Ombemindendeŋaŋ 11 ekŋenaŋ ilinsakwep watati Pitayaŋ am sambe penaŋ tabien ekjengat kwizet kumti pigok diindoye, “Zuda am notnne ma amkup notnaŋ koti Zelusalem mkaen tadik, in wakŋin weyaŋ beme neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ tasokbein kapiyet yaŋaŋ zema weyaŋ nâit. ¹⁵In nâme nin kapiyaŋ tu katikŋaŋ nimti keŋi kileŋ tabein mene kekok otnâmndeip. Yaŋgut yek. Pi ewe tambuŋan 9 kilok etaŋ pimak. ¹⁶⁻¹⁷Muluwaŋ kapi sokbembeyelen Kawawaŋgalen golaŋ zenze an Zoel egaŋ kapiyet eweŋan baenen Kawawaŋaŋgalen Zet Itnaŋanen

pigok zeme nâmti meluwaŋ kapigok mge,

‘Kan bududuk beme neŋ nemu- nambaŋine ekŋenaŋ neŋmagen bamgat zigok sokbeweyet zet timti zemkawaŋ bemâbep. Ma nambaŋine zomolim notnaŋ ekŋen zikalim mitima meluwaŋ mamananam notnaŋ ekbep ma ailip ekŋen kwitnaŋ kwitnaŋ notnaŋ kieset zikat indama ekbep ma Emetakŋ Teŋ msat sambe am keŋinan bemisik indewap. ¹⁸Ma kan keyet sisiliŋ animbinne ekŋen Emetakŋ Teŋaŋ keŋinan mulat indema ekŋenaŋ neŋmagen bamgat zigok sokbeweyet zet indama zemkawaŋ bemâbep. ¹⁹⁻²⁰Neŋ kululuŋen ma msalen menok notnaŋ kapigok mma sokbemâbe. Msalen tep temaŋ zime kasak temaŋ kwaikbe ma am sipmaŋ kileŋ mulapmebep ma kululuŋen neŋ kasup zikatnan mma sopsop kuwe ma eyonga zikatnaŋaŋ ŋamaŋ sip nemoŋ beme Amobotnaŋaŋ kopme oloŋen mimi keyet kanaŋ ke bewe. ²¹Kegok sokbeme an ŋenaŋ Amobotnaŋgat kwitnanen dunduwe beme egaŋ aŋgalaŋpewe.’ (Zoel 2:28-32)

²²Israel am notnne, in zet kapi tatnâme zema nâit: Kawawaŋaŋ ikŋaŋ Zisas Nasalet mkaengatnaŋ mulup same egaŋ inmagen menok kwitnaŋ kwitnaŋ mzikat indamkwapme ekmâtâbien. ²³Ewaŋan tipman baen Kawawaŋaŋ ikŋaŋ ke mimiyelen nâmâtâtpeye keyet kataŋ inmagen sokbeme in an bekanan mimi penaŋ ekjengat belinan beme ekŋenaŋ tewen kumasasok peme tati gakiye. ²⁴Yaŋgut gakikiyelen windeyaŋ ku atam tage. Kawawaŋaŋ mme gilik zem wati gakikiyelen nukŋaŋ sambe beye gaipeme wenŋe. ²⁵Keyet Dewilaŋ

eweñan Zisasiyet zetnañ kapigok zemkawañ beye,

‘Neñ Amobotnañ ekma zimosetnnan kwesin matazin. Egañ nâgât betn penaset tazingapmti kwilekiñ nukñañ ku naikbe. ²⁶Egañ neñ gakikiengatnan mme wapma mama kanzizit nanayet zetik mnengeyet webem mayap. Keyepmti neñ nâma dolakñañ penañ beme zetn oloñ palen manzeyap. ²⁷Geñ ek ketalatpeman am gakikiñañ mundumen ku tabe. Ma geñ Nemundi Teñ ek pemane gakimti sekñañ msalen ku sambuwe. ²⁸Geñ mama kanzizitgalen set zikat nawanan. Âpme gâgât monzalamdan neñ oloñ temañ penañ mbap.’ (Sam 16:8-11)

²⁹Notnne, neñ yeñ sokñ Dewit egat zet pigok penañ zemkawañ bema nâit. Ek ilak itñañ gakime bewien yañ bewien ke am zaimañ sosok tapme maeknp. ³⁰Ek golañ zenze an mamkwapme Kawawañ egat zetik mpemti kapigok zemkatik bempeye. In sokdine ekñenmagengatnañ an ñen aikma egañ nâlen Amobotnañ mundumm ke tiwe. ³¹Ke nâmti eweñanak tipman baen Kilaisiyañ gakimti wabeyet zetnañ pigok zeye,

‘Kawawañ am gakikiñañ ekñengat tunguwinan peme wemti sekñañ ku sambuwe.’ (Sam 16:10)

³²Zet keyet katañ Zisas ek Kawawañ gakikiengatnan mme wapme nin Zisas walep elak penañ ekmâtâbenn. Keyet zapatnañ kapi manzemkawañ benup. ³³Egañ wati moti Kawawañ betnañ penaset moti tapme Kawawañ Zisasiyet Emetak Teñ peme totogat zetik mpeye keyet katañ Emetak Teñ peme toti ninmak tati mulup mme in alak egat yañ kapi sobbeme egip. ³⁴⁻³⁵Dewit sekñañ

melesin kululuñ ku moge yañgut zet belak kapigok etañ zeye,

‘Kawawañ nâlen Amobotnañ pigok dunduye, “Kot betn penaset tot tapmane neñ kasandine manje kwep bemindema geñ windenin mtoidewanik.”’ (Sam 110:1)

³⁶Keyepmti Isael am in pigok nâmkatik beseip, in Zisas an yomengatnan ndatitiet koge an ke tep palen kume gakiye. Kilais ek ke Kawawañ alak mtati Amobotnañ onzempeme tazin.”

³⁷Pitayañ zet kekok zeme amnañ nâmtem mti Pita ma ombemindenñañ an notnane notnañ pigok indayañkwesiwen, “Notnne, nin zigok penañ mmann ñep penañ besem?”

³⁸Zeme Pitayañ pigok diindoye, “In kwep kwewañ bekañañ eknâmti yomengatnañ gilik zemti Zisas Kilais nâmkijpemti egat kwitnanen tu zulutme Kawawañ ingat yomin katikpewe. Kegok mme Kawawañ in Emetak Teñ taolet m indawe. ³⁹Ilin ma nemunambañine ma am msat sambe tapmelip kapi Amobotnañ Kawawañ zetnañ nâmti ekmagen kobep katañ egañ Emetak Teñañ indandayet zetik mpeye ke indawe.”

⁴⁰Pitayañ zet kekok diindomti ewe tusumti golañ zet pigok diindoye, “In am myungunñin temañ ekñenmagen peme tapme keñin gilik zemti kobep. Am bekañañ ekñen ke Kawawañ indawaletbe nâip!” ⁴¹Kegok zeme kasup keyegak am 3000 mee kogañ Kawawañgalen zet zapat dolakñañ nâmti nâmkijpeme tu zulutindeme Kilaisiyelen am manje ekñenmagen tusuwien.

**Am nâmkijpemek ondedakñin
ma mama mimiñin kwep
dolakñañ wemkwage**

⁴²Âpme am ekñen kapi ombemindenñañ ekñañ Kawawañgalen zet za-

pat dolakṅaṅ mandiindom kwatemien. Mti keṅ kwep penaṅ bemti tambuṅalem niniyet ma dundundu mulup mimiyet mene mene maondaktemien.

⁴³ Āpme Kawawaṅaṅ ombeminden-deṅaṅ ekṅengat palesetgatnaṅ menok sambe penaṅ mgeyepmti am sambe ekṅenaṅ nāmtemtem palen mamkwabien. ⁴⁴ Am nāmkiṅpepemak ekṅenaṅ keṅ kwep bemti kwitnaṅ kwitnaṅjin sambe bee temakwep apalak tim nimwiaṅ wiaṅ mmamkwabien. ⁴⁵ Ma ekṅenaṅ msalin mkaṅjin ma kwitnaṅ kwitnaṅjin sambe bee ketalasime amnaṅ keyet tosaṅaṅ māmep indame timti ondek bemti naman ilinagak olat zeme kataṅ kalaṅ indame matimtemien. ⁴⁶ Ekṅenaṅ tambu misa kataṅ Zuda am ilinaganen sesewat mka teman ilindiṅ maondaktemien. Ondekpemti naman kalaṅti mka ṅen mka ṅen mekoti meu time kwawepme ilindiṅ kalaṅ kumnimti oloṅen palen tati tambuṅalem manimetemien. ⁴⁷ Mama mimi dolakṅaṅ kekok mkwati Kawawaṅ kwizet buṅamaṅ mwati sesewatsamkwapme am notnaṅaṅ ke egomti ekṅenmagen tusumti nāmkiṅpepe aikme Amobotnaṅ Kawawaṅ ikṅaganen maṅgeen ke matusum indemtan.

Pitamak Zānaṅ an setnaṅ bekanaṅ ṅen weyaṅpewun

3 Kan ṅeniyet Pitamak Zān egelaṅ 3 kilok dundundu kanaṅ beme Zuda am ilinaganen sesewat mka teman dundundu mulup msāt mowebun. ² Āpme an ṅen setnaṅ wesiy mamkeṅ keboṅ sokbemberaṅ an ke notnaneyaṅ tambu msa luaen luenzamti kot Zuda ilinaganen sesewat mka temaṅ keyet “Setokwakwat Dolakṅaṅ” manzemtemien keeset peme tati ekme am sambeyaṅ sesewat mka temanen mobot totot mme indikti māmep

milawatgat mawekumindamtan. ³⁻⁴ An keyaṅ tati idikme Pitamak Zān egelaṅ sesewat mka teman mowesāt mmalu idikti kekok māmep milawatgat idawekume egelaṅ ek eksememuṅ mtati Pitayaṅ pigok dunduye, “Geṅ pien ndikbak!” ⁵⁻⁶ Mme an setnaṅ bekanāṅ egaṅ wa kwileki ṅen nasāpmilup mene zemti eleṅzemoidikme Pitayaṅ egat zeye, “Nit māmep milawat mene ṅen ku tatndain. Kwewetaṅ tatndain ke gasāpmilup. Zisas Kilais Nasalet mkaengatnaṅ egat kwitnānen zeyapgat wati met!” ⁷⁻⁸ Kekok zemti betnaṅ penaset betname setnaṅ ṅandoṅaṅ dolakṅaṅ beme sakwep eleṅ beleṅ bemti wat mutututi mebekokot mti egetmak ilinsakwep sesewat mka temaṅ keṅan moti set mamaṅaṅgat oloṅen mti palam mobot totot mti Kawawaṅ zemesewatpeye. ⁹⁻¹⁰ Āpme an keyaṅ set tapmamti Kawawaṅ tasesewatsame am sambeyaṅ ekti nāmtemtem mti zewien, “Sesewat mka temaṅ ‘Sekekek Dolakṅaṅ’ manzeip ke totati māmep milawatgat ndawekumti matazin wa an ikṅaṅ kapimak zemti nāmtemtem mbien.”

Pitayaṅ am Kawawaṅgalen zet zapat dolakṅaṅ diindoye

¹¹⁻¹² An keyaṅ Pitamak Zān egetmaṅgen met ilinsakwep mka keṅan ṅen kwitnaṅ Solomon makumtemien ke mame amnaṅ indikti buluṅ bililiṅ ilinsakwep ekṅenmak ke met ondektati nāmtemtem temaṅ mti tapme Pitayaṅ am ke indikti pigok diindoye, “Am in kapi kwilekiyet an wesiy dolakṅaṅ bep keyet ektemtem mti nit ṅandem tatndigip? Kwitnaṅ kwitnaṅ ke ndaṅgat windenidaṅgat ma teṅ mamandaṅgat mamaṅaṅ ku aiksolut. ¹³ Nit yeṅsokṅne Abalaam ma Aisak ma Zekop mee ekṅengalen Kawawaṅ egaṅ Nemuṅaṅ Zisas ek Amobotnaṅ mwat onzempemti winde temaṅ saye. An ke

in zemkumti kasa kuku an ekngat belinan beme ekjenan wati amobotnan Pailletmagen mepme egañ yomañ ñen ku aikti belak zempeme mebegalen mgeyañgut in zekañkañ mti kume gakikiyet zewien. ¹⁴In An Teñ ma Kwatetepmañ ek bamkumpemti amobotnan Pailletgat kwizet kaliañ kumti an bekañan am indom enzilili ke nâmpeme inmagen totogat zewien. ¹⁵Mti in An mama toñañ ek kume gakiye yañgut Kawawañañ gakikiengatan mme gilik zem wage. Nin an keyet zet zapatnañ manzempalakñañ benup. ¹⁶Keyepmti nit Zisasiyañ ikañ winde ndame nit nâmkijpepemak tati ikañgat kwitnanen an kapi mmalu dolakñañ bemti ingat zikalinan tapme taegip kapi.

¹⁷Notnne, neñ ñep nâmindeyap in ma amobotnañine in Zisasiyet yañañ ku nâmtiyepm ek yomepiñañgut belak kekok msawien. ¹⁸In meluwañ ke mme Kawawañañ golañ zenze anane ekngat zeme ekjenan Kilais sindem nâmeti gakikiyet zet zapatnañ dolakñañ papia itnañanen meluwañ mkwabien ke penañañmak beye. ¹⁹Keyepmti in yomengatnañ keñin gilik zemti Kawawañmagen kopme egañ mama mimiñin bekañan ke katikpemti gilik zemindatime in sek welelañin kwawepme mambep. ²⁰Zisas Kilais ke Kawawañañ ninmagen peme kokogat ombempeye. Yañ maneti zempeme ninmagen kapi toge. ²¹Zisasiyañ Bipmañgalen mowegeen keyegak mame Bipmañañ msat kululuñ pi asekti naman alakñañ mme sokbemâbe keyet zetikañ eweñañ golañ zenze anane teñ zemindeme ekjenan keyet zapatnañ esemteñ zemkawañ bemâbien. ²²Golañ zenze an ekjen keyet tunguwinagatnañ ñen Moses egañ zet kapigok zemsokbeye, 'Amobotnañ Kawawañañ inmagatnañ nolin ñen mwat onzempeme

egañ neñ golañ zenze an mamayap keyet katañ mamti zetnañ zeme nâmti gawepuwep. ²³Golañ zenze an keyelen zetnañ am notnañañ gawepumti ekmagen ku tusuwep beme Kawawañgalen mañgeengatan zemindeme zupman meti walelet aikbep.' (*Zii Zet 18:15, 19*)

²⁴Âpme eweñañ tipman baenen golañ zenze an Samuel ma notnañ egat bamañ mamkwabien ekjenan kan kapi sokbembeyet zetnañ papiaen meluwañ mkwabien. ²⁵In golañ zenze an ekngat nemunambañine in kapiyet Kawawañañ yeñsokñin Abalaamak tususu mti egat zetik pigok mpeye ke toñañ in bewep. Kawawañañ egat pigok zeye, 'Neñ gâlen mañgaengatnañ an ñen egat pembenangapmti msalen am sambe talip ekjenmagen kwitnañ kwitnañ dolakñañ mimindawap.' (*Sokbembe 22:18*)

²⁶In kapiyepm Kawawañañ eweñañ nâmtâti Nemuñañ Zisas zempeme kot msalen kapi sokbeye ke in ñeñañ mama mimi bekañanengatan indapmukulem mti gilik zemindatitiyet kekok mge."

Pitamak Zânmak mka katikñañ idewien

4¹⁻³Pitamak Zânañ ke tati animbi zet kekok diindomambe tapmalu sâpe sâpe bumbu an ekjen ma Zudayelen sesewat mka temañgalen an tipdaktum ekngat ñeñañin ma zii zet zikat indanda an ekjenan kopmâbien. Ekjenan kotati ekme Pitamak Zânañ Zisasiyañ wage ma am gakikiñañ wabep keyet zapatnañ animbi sambe tadiindom kwapmalu ekjenan keyet nâme ñep ku beme indatimti zemidosât nâmbienangut msat gasi beyeyepmti belak idatimti met mka katikñañ sekek idewien. ⁴Yañgut am egetgalen zet nâmti notnañan nâmkijpepe aikti Zisasmagen

tusume am nâmkijpepemak sambe penaj temakwep 5000 mee kogok beye.

**Pitayan an damuḡ ekjengat
monzalamanan Zisasiyet
yanḡ zemkawan beye**

⁵⁻⁷Msa msame sâpe sâpe bumbu an ḡenanḡ ma sesewat mka temaḡgalen an damuḡ notnaḡ ma zii zet zikat indanda an ekḡenanḡ meti sâpe sâpe bumbu an ḡenanḡin temaḡ Anas ma egalen maḡgaengatnaḡ am notnaḡ ma Kaipas ma Zân ma Aleksandîa ma sâpe sâpe bumbu an notnaḡ ekḡenmak temakwep Zelusalem mka teman ondekti Pitamak Zân tunḡuwinan onzemidemi pigok idayanḡkwešiwien, “It winde kwiyanḡ ma kwiyet kwitnanen ma meluwanḡ zigok penaḡ mti an wesinḡ kapi mmalu dolakḡanḡ beyan?”

⁸⁻⁹Idayanḡkwešime Pitayet kejanen Emetak Teḡanḡ zet same zelin dopmaḡ pigok gilik zemindaye, “Sâpe sâpe bumbu an ḡenanḡḡne ma sesewat mka temaḡgalen an damuḡḡne in nit awesinḡ ke zigok penaḡ mti mmalu dolakḡanḡ bep keyet yanḡanḡ penaḡ nâšâḡât ndayanḡkwešimti talip.” ¹⁰Keyepmti nit zemkawanḡ bermalu in ma Islael am ilinsakwep yanḡanḡ nâmâtâlît. Zisas Kilais Nasalet mkaengatnaḡ e in tewen kumasasok peme gakime bewien. Yanḡ Kawawanḡanḡ naman gakikiengatnan mme wageyanḡ main. Egat kwitnanen an wesinḡ kapi sekḡanḡ mmalu dolakḡanḡ beyanaḡ kapi tapme taegip. ¹¹An Zisas keyet Kawawanḡgalen Zet Itnanḡanen baen meluwanḡ kapigok mimiḡanḡ tazin,

‘Mka walalat an ekḡenanḡ tepum ḡen bekananḡ zemti peme mewenḡgeyanḡ alak tepum keyanḡ mka tepumaḡ kalijanḡ penaḡ bemi mka atam tazin.’ (Sam 118:22)

¹²Kawawanḡanḡ msalen an ḡenanḡ am ḡen yomengatnan gilik zemti indati-

tiyet winde ḡen ku saye. Eḡanḡ Zisasiyanḡ mulup ke mimiyet nâmti ek etaḡ saye.”

¹³Zet keboḡ keboḡ etaḡ tazemalu am tabienanḡ nâmti zewien, “An zut kapiyanḡ nânâ mka temanen ku mebun. Zisamak belak mamtemunangut nânâ kabonḡ kapi deeset tiwunaḡ kiḡgagapiḡ pi nâm-talati tazelup.” Zemti nâmtemtem penaḡ mbien. ¹⁴Âpme ekḡenanḡ an setnaḡ bekananḡ weyanḡpewun ke egetmak ilinsakwep tapme indikti zet dopmaḡ ḡen gilik zemindandayet nâme ḡep ku beme peme tage. ¹⁵Kegok zemti tabienanḡ yek beme eget zemideme zupman towepmalu ilinak tati pigok zenâ zenâ mbien, ¹⁶“An zut kapi zigok mimidasenup,” zem zenâwien? “Egelaḡ menok ke msokbemalu Zelusalem mkaen animbi sambeyanḡ keyet zapatnaḡ ilak nâme delaḡ zep keyepmti nin ḡep ku iyanḡ indendeyelen bein.” ¹⁷Zem mbienanḡ yek beme zewien, “Yegat mulup ewe tusum mmalu am sambeyanḡ nâmbepgapmti nin zemkiḡgagat zet zemann egelaḡ keyet kiḡgati Zisasiyet kwitnaḡ ewe ku mpalakḡanḡ bewalup.”

¹⁸Kegok zemnâmpemti naman idazemtetime mka kejanenak mowepmalu pigok zewien, “It am ḡen ewe Zisasiyet yanḡanḡ ḡen ku zemzikat indawalup.” ¹⁹Kegok zeme Pitamak Zân egelaḡ zewun, “Nit zet kapi zemalu ilin opem nâit. Ingalen zet gawepumti Kawawanḡgalen zet peḡ pemalu toweme keyet Kawawanḡanḡ nigat nâme zigok bewe? ²⁰Nit Zisasiyet mulupmaḡgat yanḡanḡ sambe be ekmâtâpmalu delaḡ zeye. Keyepmti kwizapatnaḡ kapi belak atam pemalu ku tabe.” ²¹Egelaḡ kegok zemalu an ḡenanḡ ekḡenanḡ zemkiḡgagat zet notnaḡ ewe tusumdiidomti belak ideme toti mebun. Am sambe ekḡenanḡ muluwanḡ ke ekti Kawawanḡgat sesewatsawien keyepmti an temaḡ temaḡ ekḡen keyanḡ kwindemti an zut ke kwileki ḡen ku miidawien. ²²An

wesiŋ Pitamak Zânmak menok temaŋ egat palen mti weyaŋpewun. An ke nup kanaŋ 40 sebempein.

Am nâmkijpepemaŋ dundundu mulup katikŋaŋ mbien

²³ Pitamak Zânaŋ amobotnaŋ ekje-naŋ katikideme egelaŋ nâmkijpepemak am nolitne ekjenmagen koti ondedagen sâpe sâpe bambu an ma sesewat mka temaŋgalen an damuŋ notnaŋ ekjenaŋ zet zewien keyet zapatnaŋ mimindawien. ²⁴ Âpme ekjenaŋ zet ke nâmti kejin ondek kwep bemti Kawawaŋgat pigok dunduwien,

“Amobotnaŋ, geŋ kululuŋ msat ma nembu temaŋ ma kwitnaŋ kwitnaŋ sambe mamaŋaŋmak wemezin kapi mmane sokbem mâge. (*Kisim Bek 20:11; Sam 146:6*)

²⁵ Geŋ ningat yeŋsokŋ Dewit mulup andi Emetakdi Teŋaŋ keŋaŋ m eler beŋer beme zet kapigok zeye,

‘Zigogat am Zuda maŋgaen ku sokbembeŋaŋ ekjenaŋ Amobotnaŋgat ŋenzinziŋ mti kusât tapmip? Ma pe kwilekiyet am ekjen kapiyaŋ ondekti kwitnaŋ kwitnaŋ yaŋaŋ yaŋepiŋ kapi msâgât tazenâip? ²⁶ Msalen an damuŋ sambe ekjenaŋ Amobotnaŋ Kawawaŋ ma Nemuŋaŋ Kilais egetmak âsâgât keŋ kwep bemti zenâ zenâ tapmip.’ (*Daniel 9:24*)

²⁷ Dewilaŋ zeye keyet kataŋ amobotnaŋ Elotmak amŋane Israeŋ ekjenmak am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋmak amobotnaŋjin Pailat ekjenaŋ mka temaŋ kapi temakwep bemti Kawawaŋ geŋ Zisas mulup andi teŋ ke pemane am yomengatnan ndatitiyet ombempemti zempemane koge ek kume gakikiyet mulupmaŋ penaŋ sukwep mbien. ²⁸ Geŋ eweŋan baen mulup andi kemagen kwitnaŋ kwitnaŋ ke sokbembeyet zemkabe-wanan keyet kataŋ sokbemsaye. ²⁹ Yaŋ

alak pi naman nin Zisas mâti mamann amnaŋ ningat kasa tapminndaip keyet Amobotnaŋ geŋ kasa keyet keŋan winde ndamti ndamukulem mmane nin kiŋgagapiŋ gâlen zet zapadi dolakŋaŋ kapi ammagen windeŋamberŋ zemkawaŋ bemann zet zapadaŋ palakŋaŋ bewe. ³⁰ Kawawaŋ, geŋ mulup andi teŋ, Zisas egat mti winde ndamane nin am zawatmak ekjen mmann alik bewep ma nemundi Zisas egat kwitnaneŋ nin menok yaŋaŋ igak igak mbanup.”

³¹ Kegok dundum delaŋ zeme mka ondek tapmambienen ke titok temaŋ mti mekwapme Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ am tabien bee keŋinan topme ekjenaŋ kiŋgagapiŋ eler beŋer bemti zet zapat dolakŋaŋ am keŋan windeŋamberŋ penaŋ zemkawaŋ bemebien.

Nâmkijpepemak ekjenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋjin apalak timambien

³² Zisas nâmkijpepeŋaŋ am ekjenaŋ ondekti keŋ kwep bemti milawalin mee toŋan toŋan ku timamkwabien ekjenaŋ milawalin belak apalak timamkwabien. ³³ Kegok taindame ombeminden-deŋaŋ ekjenaŋ Zisas gakikiengatnan wage keyet zapatnaŋ windeŋaŋberŋ am ekjengat zemkawaŋ bewien. Âpme am nâmkijpepemak ekjengat tunguwinan Kawawaŋgalen keŋ taolelaŋ bemisik tage. ³⁴ Ekjenmagen ŋenaŋ ola olat palen ku maŋge. Ekjenaŋ msalin mee tage ke an ŋenaŋ kwitime mânep ke mti met ombeminden-deŋaŋ an ekjengat belinan mambemtemien. ³⁵ Âpme ekjenaŋ ke timtati am ŋenaŋ kwileki ŋengat olati kot zeme kataŋ milombiŋinanengatnan ke timtati maindatemien.

³⁶ Âpme kan keyet an ŋen Zosep ombeminden-deŋaŋ ekjenaŋ kwitnaŋ Banabas manzemtemien. (Banabas kwit keyet yaŋaŋ, An Zemgwatnaŋ Mimi.) An ke Liwaiyelen maŋgeengatnaŋ msatnaŋ Saipalasiyetnaŋ. ³⁷ An keyaŋ msatnaŋ an

neniyet zeme kwitime mânep ke mti kot ombemindendeñaj ekñengat belinan beye.

Ananiasmak imbiñaj Sapila egetgalen zapat

5 Awembiñ jut ñen mamamtemun apmañ kwitnañ Ananias imbiñaj Sapila egelañ kegogak msalit butnañ ñen tosayet zemalu amnañ kwitiwien ²⁻³ yangut mânep piwan timti imbiñajmak zenâmti keñ kwep bemti mânewit butnañ enzilim pemti butnañ etañ apmañaj mti met ombemindendeñaj ekñenmagen beme Pitayañ mânep ke ekti zeye, “Ananias, geñ kwilekiyet Sadañaj keñdi myuñgume mânep msadañgat tosañaj tinak ke butnañ buzak enzilimpemti butnañ etañ mti kot Emetak Teñ tatetipenik? ⁴ Geñ msadi kekok nâmti belak pemane gitañgat zapat tadak. Ma an keyañ msadi kwitime mânepdi giti timti kwilekindi ñen msât nâmti mbek piwan? Geñ kwilekiyet mânep ekti keñdi puñpuñ mme kekok mnak. Geñ wa nin ku tetindenak; Kawawañ tetipenak nânik!” ⁵ Zet kekok zeme Ananiasiyañ nâmti keyegak tokutumti gakime am notnañ tabien ekñenañ ekti kiñgabien. ⁶ Âpme an zomolim notnañ tabien ekñenañ moti egat sekñaj sâgañ sumuñti met am sumen bewien.

⁷⁻⁸ Ke mti belaknik tatnepeme Ananiasiyet imbiñajañ apmangata zapat nânâpiñ belak kwawopme keyegak Pitayañ egat zeye, “Msatgalen mânep kapi etañaj apdañ mti kobep?”

Zeme imbiñajañ zeye, “Ilak buke etañ keyalak ke mkobepmak.”

⁹ Zeme Pitayañ zeye, “Abdimak it kwilekiyet Emetak Teñ tetipepuyet keñit kwep belut? Nemba zomolim set tokwakwalen talip ekñen kaimañ abdi mmet beyo yañ geñ kekok gapmet beseip!” ¹⁰ Kegok zeme imbiwan setnañ

kandañaj ke tot gakiweme an nemba zomolim tabien ekñenañ mka keñaj kwati sekñaj mti apmañ bewien keyet solonan mebewien. ¹¹ Kegok mme am nâmkijpepeñinmak manje ma am notnañ ekñenañ zapat ke nâmti zemkiñgagat omba penañ mbien.

Ombemindendeñaj ekñenañ menok sambe mkwabien

¹²⁻¹³ Ombemindendeñajmak am nâmkijpepemak ekñenañ keñ kwep bemti sesewat mka temañ keñaj ñen Solomon manzemtemien ke maondaktemien. Mti tokwati am tunguwinan menok sepem igak igak mme ekti am notnañaj nâmkijpepemak ekñengat nâmindeme mobotnañ beme ekñenmak tususâgât manâmtiemien yangut Zuda amobotnañ notnañgat makingatemien. ¹⁴ Yangut mulup ke ewe tusum mmepme animbi sambe penañaj Zisas nâmkijpemti ombemindendeñaj ekñengalen manjeen omba penañ metusumâbien. ¹⁵ Âpme ombemindendeñaj an ekñenañ menok sambe mme kwizet bujamañaj mekopme nâmti keyepm am ekñenañ noline zawat sek sindemak indaluanzam timti Pitayañ kasuwen kwawepme weñañaj ekñengat paleset kwawepme dolakñaj beseip zemti ekñen set ganzenan sin yangemindeme toti selen dombem tapmebien. ¹⁶ Âpme Zelusalem mka temañ keyet sokñanik mka tapmege keyet am sambe penañ ekñenañ kekokak noline zawat sek sindemak ma we bekanajañ keñinan tatatnañ indatimti kopme Pitayañ weyañindeme dolakñaj bemâbien.

Ombemindendeñaj sisipeñpeñ mimindawien

¹⁷⁻¹⁸ Mulup dolakñaj kekok tapm mepme sâpe sâpe bumbu an sambe ekñengat ñeñañin ma notnane

Sadusi notnaŋ ekŋenaŋ ilinsakwep ombemindendeŋaŋ ekŋengat nâmbekambemindemti keyegak wati met indatamti mka katikŋaŋ meindeme ¹⁹⁻²⁰tatnepeme tambu sutnan Kawawaŋgalen enselaŋ toti set kwaletindemti zupman indatimtoweti zeye, “In meti sesewat mka temaŋ keŋan moti animbi mama mimi alakŋaŋ kapiyet zapatnaŋ ewe tusumti diindoseip.” ²¹Ombemindendeŋaŋ ekŋenaŋ zet ke nâmti toti met tambuŋan penaŋ sesewat mka temanen moti animbi zezapat diindomâbien. Âpme sâpe sâpe bumbu an sambe ekŋengat ŋeŋaŋin ma notnane ekŋenaŋ Zuda am ekŋengalen amobotnaŋ sambe ekŋenaŋ kopme ondektati ombemindendeŋaŋ zelen indendeyet nâmti zet beme mekopme an ŋeŋaŋ notnaŋ zemindeme mka katikŋaŋ meti ombemindendeŋaŋ ekŋen indatim kopme amobotnaŋ zimoselinan tati yaŋaŋin zenzeyet nâmti zemindeme mebien. ²²Am indatisât mebien ekŋenaŋ mka katikŋaŋgalen an damuŋ ekŋen ilinsakwep damuŋ mti tapme moindaikti mka katikŋaŋ set mâtâti keŋan moti ekme ombemindendeŋaŋ ekŋen ŋen ku tabiangapmti meti zewien, ²³“Nin met patanŋ zemti set damuŋ ekŋen bee nsakwep sekekek kaliŋaŋ tapme ekti set mâtâti moekmann ombemindendeŋaŋ ekŋenaŋ keŋan ku talo.” ²⁴Zet kegok zeme nâmti sâpe sâpe bumbu an sambe ekŋengat ŋeŋaŋin ma sesewat mka temaŋgalen antipdakutum ekŋengat ŋeŋaŋin ekŋenaŋ ombemindendeŋaŋ ekŋenaŋ kwawabien ke zeme nâmti nâmtemtem temaŋ mbien. ²⁵Tazem timatnepeme an ŋenaŋ patanŋ zemkwati zeye, “An in mka katikŋaŋ met kek indeyo ekŋen piwan kwawaloyaŋ sesewat mka teman daen moti animbi Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ tadiindoip.” ²⁶Zeme nâmti sesewat

mka temaŋgalen damuŋ mimi egat ŋeŋaŋinaŋ an notnaŋ ndatime sesewat mka temanen meti nin mot ekŋengat zet zenepepeman amnaŋ nanzaŋaŋ ndoseipmagen zemti kiŋgapeŋ met ombemindendeŋaŋ ekŋen zesewak sewak mimindemti indatkobien.

Ombemindendeŋaŋ ekŋenaŋ an damuŋ temaŋ temaŋ ekŋengalen ondedagen tati zet kiŋgagapiŋ zewien

²⁷Indatim koti amobotnaŋ ondedagen indat koindeme ekŋengat tunguwinan tapme sâpe sâpe bumbu an sambeyet ŋeŋaŋinaŋ pigok indayaŋkweysiye, ²⁸“Nin an kapiyet kwit zapatnaŋ am ekŋenmagen zempalakŋaŋ ku bembeyet zemkulumindewan. Âpme in Zelusalem mkaen am zapat ke ewe zempalakŋaŋ bemti an Zisas ke kuwien e nin kukuŋaŋnok manzemndoip.”

²⁹Zeme Pitamak ombemindendeŋaŋ notnaŋ ekŋenaŋ dopmaŋ pigok gilik zem zewien, “Nin amgalen zet gawepumti Kawawaŋgalen zet kulumann ŋep penaŋ ku bewe. ³⁰In Zisas tewen kumti masasokpeme gakiye yaŋgut weŋsokŋnemak ningalen Kawawaŋaŋ buteme wageyaŋ ewe alik mamain. ³¹Âpme Kawawaŋaŋ mme wapme wapmoti iŋŋaŋgat betnaŋ penaset Amobotnaŋ peme tati Isael am yomengatnan keŋŋ gilik zemann ndatitiyet mulup zet eyo saye. Keyepmti Isael amnaŋ Zisasmagen yom zemkawaŋ bemann egaŋ yomm katimndendeyet damuŋ matazin. ³²Nin zet tazenuwen pi wa kwitnaŋ kwitnaŋ notnaŋ sokbemâpme eknâmâtâben ke manzemkawaŋ benup. In Kawawaŋgalen zet gawepumti mame Kawawaŋaŋ Emetakŋaŋ Teŋ iŋŋaŋgat keŋ taoletnaŋgapmti tewalaŋ indaye egaŋ in zet sambe kapi zemkawaŋ bemindame kegogak ekmâtâbep.”

³³Zet kekok zeme an ñejañ ekjenañ nâmti kejin bekanaj penaj beme ombemindendejañ ekjen indome gakikiyet zenâ zenâ mbien.

Gamalieliyañ notnane notnañ zemkulumindeye

³⁴Amobotnañgalen ondedak keyet kejan an ñen Gamaliel ek an zii zet zikat indanda. An ke am sambeyañ nâmpeme mobotnañ penaj mambemtan. Egañ watati, “Ombemindendejañ ekjen belaknik zemindeme zupman baen towewegat,” zeye. ³⁵Zeme ombemindendejañ ekjen zemindeme towepme ilinak tati amobotnañ sambe ekjengat zeye, “In an ekjen kapi kwileki ñen mimindasâgât nâseip beme weyañnâmâtâtati mseip. ³⁶Itanañ tipman baen an ñen kwitnañ Teudas egañ wati, ‘Neñ amobotnañ,’ zem mme am 400 kegogañ ekmagen met wetekumti manepeme an ke kume amjane ekjenañ kalañ mekopme ondedak nin takwage ewan yek beye. ³⁷Ya naman bam an ñen Zuda zeme ke Galili mkaengatnañ egañ gapmanan am kwilin bemtiti mulup mge kan keyet am notnañ Zudayañ zet kelakñañ mimindeme koti ek mâti meti amobotnañ notnañ mtoindesâgât mme ekjenañ ek kegogak kume gakime mañgejane ekjen indomkume kalañ mekobien. ³⁸Keyepmti in am ekjen kapi indondopiñ belak indeme talit. An ñejañ ñejañ bemti tapm between mulup tabep kapiyañ ñep towembe. ³⁹Âk Kawawañañ ikañ ñejañ beme tapmip beme in m aleme yek bewe. Mneti nin Kawawañgalen mulupgat kasa mbanupmagengat eksewanup!” ⁴⁰Kegok zeme an ñejañ notnañ tabien ekjenañ nâme ñep beme ombemindendejañ ekjen ewe indazemtetime mopme sindiwañ indomti Zisasiyet kwizet bujanañ ewe tusumti

ku zenzeyelen zemkulumindemti zemindeme ⁴¹toti met Zisasiyet kwizet bujanañgapmti katikñañ bemtati sindem ma sakambuk time keyet Kawawañañ nâme ñep beyeyepmti oloñ mti ⁴²kan katañ sesewat mka temanen ma am nâmkiñpepemak ekjengalen mka katañ ondekmeti Zisas Kilaisiyet kwizet bujanañ ewe zempalakñañ bemebien.

An 7 indaombemindeme ombemindendejañ indamukulem mti segeset mulup mbien

6 Kan keyet am nâmkiñpepemak mañge temañ penaj sokbemti mambien keyepmti am Glik zet manzemtemien ekjenañ zewien, “In am zet Ibulu manzeip in kan katañ meu ma milawat makalañkuip katañ ningalen kwambet notnañ dolakñañ ku maweyañindeip.” Kegok zemti zetnañ belaknik bugan sokbeye. ²Keyepmti ombemindendejañ 12 ekjenañ nâmkiñpepemak am ekjen ondekindemti zewien, “Nin segalen bandingat yayañ mti Kawawañgalen bujam zapat zenze mulup pemann toweme ñep ku bewe. ³Keyepmti notnne, in ilinañgat tunguwinangatnañ an nânâjinmak ma an kwizet bujamin dolakñañ Emetak Tejañ kejinan bemisik matazin. Ekjen keboñ indik mâtâti an 7 indaikti kopme nin segalen bandim mulup maminup kapi ekjengat belinan bemann ekjenañ mbepe. ⁴Âpme nin dundundu ma Kawawañgalen zet zapat ammagen zemzikat indanda mulup etañ mbanup.”

⁵Zet ke zeme nâmkiñpepemak am ekjenañ nâme ñep beme an 7 kapigok indaikbien:

Stiwen ek an nâmkiñpepeñañ kaliñañ ma kejanen Emetak Tejañ bemisik matatan.
Ek ma Pilip

ma Polokolosimak
Naikena
ma Taimonmak
Pamenas

ma Nikolas an kapi Antiok msalengatnan egañ Zuda am ekñenmak eweñan kot tusumti am nâmk-ijpepemak bewien an ekñen kekok indaikbien. ⁶Mti an ekñen kapi ombemindendeñan ekñenmagen indatimepme ekñenañ belin ñokñinan bemti dundum indemti mulup ke belinan bemindewien.

⁷Kegok mme Kawawañgalen zelañ meti Zelusalem am m elerñ beleñ bemindeme Zisas nembañane ekñenmagen tatusumepme sambe penañ beye ma sâpe sâpe bumbu an notnañ sambe ekñenañ nâmkijpepe aikti ekñenmagen metusumâbien.

Zuda am ekñenañ Stiwen zet muluwen pewien

⁸Stiwen ek Kawawañmagengatnañ keñ taolet ma windeyañ bemisik tapme am sambe tuñguwinan menok kwitnañ kwitnañ sambe mge. ⁹Kegok mme Zuda am notnañ msalin yañañ pemti Silia ma Aleksandia ma Silisia ma Esia msalen met mamañañañ koti sesewat mka ñen kwitnañ “Am Lala” ekñengalen manzemtemien ke kot tusumti mamamtemien ekñen keyañ yañbemti Stiwenmak zet mmot mtot mbien. ¹⁰Âpme Kawawañgalen Emetak Teñañ Stiwen nânâ dolakñañ same zet tazemañge keyepmti an notnañañ egalen zetgat windeñañ ñep ku mtopepeyelen sepem tabemañge. ¹¹Keyepmti ekñenañ am notnañ zet dâsuki notnañ bemzenzeyet zet kelakñañ buzak set mimindeme ekñenañ zet dâsuki pigok zewien, “Penañ, nin tatnâmann egañ Mosesimak Kawawañ egetgat zet mobotnañ tapmmañge.” ¹²Ekñenañ kok zemti am

notnañ ma sesewat mka temañgalen an damuñ notnañ ma zii zet zikat indanda an notnañ ekñengat keñin walapme ekñenañ zelin nâmti kot Stiwen wati ondedak temanen mebien. ¹³Ekñenañ am notnañ Stiwenget bemzenze zet notnañ zenzeyet zemindeme ekñenañ ondedagen meti sekñañ bemzenze zet notnañ sambe Stiwenget ewe pigok zewien, “Kan sambe an kapiyañ sesewat mka kapiyet ma Mosesiyelen zii zet zemtatalat zet manzeme eknup. ¹⁴Nin tatnâmann egañ zet ñen ewe pigok zeye, ‘Zisas Nasalet mkaengatnañ egañ sesewat mka temañ bekapi kumasek muti Mosesiyañ mama mimi notnañ zikat ndaye ke egañ mguluk gilik mme naman sepemañ ñen bewe,’” kok zeye. ¹⁵Âpme am notnañ amobotnañ ekñenmak ondedak temanen tapmambien ekñenañ Stiwen zimosetnañ ekme Kawawañgalen ensel ekñengalen zimoselin keboñ beme weyañeksememuñ mtapmambien.

Stiwenañ amobotnañ ondedak temanen tapmambien ekñengat zikalinan zet zapat dolakñañ zemkawañ beye

7 Âpme sâpe sâpe bumbu an ñeñañañ Stiwenget pigok yañkwesiye, “Anañ gâgât zet sambe tazeip kapi penañ ma dâsuki ze zemane nâmbi?”

²Yañkwesime Stiwenañ pigok zeye, “Bipnotnne, neñ pigok zema nâit. Yeñsokñ Abalaamañ ewe Alan mka msalen mebepiñ Mesopotamia msalen mame busatnañ toñañ Kawawañañ sokbem-samti pigok dunduye,

³‘Neñ msat ñen zikat gama geñ amdine ma msadi kapi katikpemti ke mep-mambanik.’ (Sokbembe 12:1)

⁴Zemti zempeme Abalaamañ nâmti keyet katañ Kalidia msat ke pemti met Alan mkaen matatan. Mka ke Silia msat keyet keñan tazin. Ya ke met manepeme

bipman e gakime naman Kawawañan zempeme mka ke pemti msat ñen kot tiye yañ msat timpeye keyegak nin matatnup. ⁵Wa msat ke egat penañ ku saye ma msat butnañ bugan ku ketalasim saye yek. Egañ nembañepiñ manje yangut Kawawañan maneti msat ke ekmak nembañane indandayet zetik mimindeye. ⁶Mti Kawawañan zet ñen ewe kapigok dunduye,

‘Iñsokdine ekñenañ nup kan 400 pi msat tungupman belak mamti amgat sisiliñ mulup etañ mti ola olat palen ma sek sindem palen mambe.’ (Sokbembe 15:13)

⁷Mti Kawawañan zet ñen ewe pigok zeye,

‘Am manje kwiyañ sisiliñ mulup an etañ indatimti mambep ekñen ke neñ dopman mutumindamti gilik zemin-datima koti msat kapi mamti neñ etañ sesewatnamti mambep.’ (Kisim Bek 3:12)

⁸Kok zemti egañ Abalaamak tususu mge keyet piliñan Abalaamgat nemuñan ñen sokbeme sekñan butnañ antitiyet zempeme keyepmti Abalaam manepeme nemuñan Aisak sokbemtapme kasup 8 beme Aisakgat sekñan butnañ antimpeye. Âpme Aisakgat nemuñan Zekop sokbeme Aisagañ Zekop sakam kegogak mpeye. Yanaman Zekopgat nembañane 12 sokbewien ekñen bee Zekowañ sakam kegogak etañ mimindeye.

⁹Âpme yeñsokñe an 12 keyañ meniñin isikñan Zosep biwinañ gogot penañ mampemtan keyepmti ekpeñpeñ mpemti an ekñenmagen beme mânep indamti Izip msalen wapmeti sisiliñ an peme mamtan ¹⁰yañgut Kawawañan ekmak tati nukñan sambe keyet keñan mukulem mti nânâ dolakñan same mulupman dolakñan mme Izip am ekñengalen amobotnañ Palaoyañ egomti nâmpeme ikñangalen kwitnañ

kwitnañ damuñ mti Izip amgalen amobotnañ eyo mamtan. ¹¹Kan keyet meuyet kamben temañ Izip msalen ma Kenan msalen sokbem weme yeñsokñe ekñenañ meuyet penañ timabien. ¹²Kegok tapme Zekowañ nâme amnañ Izip msalen meu tapme takwitip kegok zeme nâmti nembañane zemindeme meu kwitisât Izip msalen mebien. Met kwitimti kot e nime delañ zeme ¹³naman sekñan ewe mepme meniñin Zosewañ yañañan datnaneyet zemâtâtindame amobotnañ Palao egañ Zosepgat sipbutnane nâmâtâtindeye. ¹⁴Âpme Zosewañ datnaneyañ met biwin Zekop aiikokogalen zeme ekñenañ met biwin aikti amñane notnañ indaaikti kobien ekñen am 75 kogañ ¹⁵koti Izip msalen ke maneti Zekowañ gakiye. Âpme Zekopgat nemuñane ningat yeñsokñe ekñenañ ewe Izip msalen keyegak maneti kegogak gakimâbien. ¹⁶Gakime iñsokñine ekñenañ indatim met Sikem msat Abalaamañ am sumgat nâmti Emo ekñengalen msat butnañ ñen kwitiye ke maindabemtemien.

¹⁷Âpme Kawawañan Abalaamgat zetik mpeye keyet kanañ dangome Islael am ekñenañ Izip msalen omba penañ ¹⁸sambelenñti mame Izip amobotnañ alakñan ñen sokbeye keyañ Zosewañ mamti mulup dolakñan mkwage keyet yañañ ¹⁹kandati ningat yeñsokñe ekñenmagen meluwañ mgasik penañ mti zeme mulup temañ penañ mamtemien. Âpme amobotnañ alakñan keyañ yeñsokñe ekñenañ nemuñine indatimti met zupman indeme gakikiyet zemkatik bemindeme namba an timti met tuyen matimemetan. ²⁰Kan keyet Moses namba okak sokbeye ek sek sepemañ dolakñan penañ. Âpme mamañ bipmañan eyonga tuk pi mkañinan ke buzak enzilimpeme tapme matatemien. ²¹Tapmetneti met suasembeen peme weme tuyen

mebeme Palaoyet nambaŋaŋaŋ metneti aikti namba ke mkot toŋaŋ bemi ekdamuŋ mme ²²bugaŋ sememe Izip am ilinaŋgalen mama mimininaŋgalen nânâ ke ma zet zemusuwewet zenze ke zezikat sam mme egaŋ zet zemâtâti mulupmaŋ dolakŋaŋ mkwage.

²³Mosesiyaŋ ke manepeme nup kan 40 mee kok beme Israeŋ am notnane bugaŋ meindidigalen ²⁴nâm̄ti indiksât selen tapmetneti ekme Izip an ŋenaŋ Israeŋ an ŋen takume ekti Mosesiyaŋ notnaŋ Israeŋ ke mukulem mpemti Izip an bee kume gakiye. ²⁵Mti Mosesiyaŋ Israeŋ am maŋgeŋene kapiyaŋ kapigok nâip nâŋge. Kawawaŋaŋ nâgât pembedaŋ nnaŋgapmti gilik zemndatiwe. Nâip nâŋge yaŋgut ekŋenaŋ kekok ku nâmbien. ²⁶Naman mise ŋen ewe indiksâgât meti ekme Israeŋ an zulaŋ ilidak taâmalu idikti idasubemti zeye, 'In sip kwewaŋ kwilekiyet taâlup?' ²⁷Zeme an aŋkuk ŋeŋaŋ yaŋbemti mge egaŋ notnaŋ takumaŋge e peme tapme Moses âtâpeme mepme ŋenzinziŋ msamti zeye, 'Geŋ kwiyaŋ nin ndadamuŋ mti zemdelan zenze mulup mimiyet zemgeye?' ²⁸Geŋ saŋen Izip an ŋen kumane gakiyan ewan alak naman neŋ nâmane gakikiyet nâm̄ti kot tazenik?' ²⁹Kegok zeme nâm̄ti Mosesiyaŋ Izip amobotnaŋ egaŋ zapat kapi nâm̄ti nowemagen zemti kiŋgati Midian ekŋengalen msalen kunzuŋmet ke mamti imbiŋaŋ msat keyetnaŋ wati mame nemuŋanet yumuŋ zut sokbewun.

³⁰Egaŋ Midian msalen ke meti nup kan 40 kekok mame delaŋ zeme kan tuŋgupaŋ keyet Sainai Kalaŋ kandaŋan msat tuŋgupaŋ am piŋan ke mame Kawawaŋgalen enselŋenaŋ tep ŋotekŋan tep tazime keyet keŋaset sokbemsaye. ³¹Mosesiyaŋ tep ke tazime yaŋaŋ ekmâtâsâgât nâm̄ti mululumti sokŋan tapmetnepeme Amobotnaŋaŋ Mosesiyet pigok dunduye, ³²'Moses, neŋ yeŋsokdine Abalaam, Aisak ma Zekop

ekŋengalen Kawawaŋaŋ.' Zeme Mosesiyaŋ zet ke nâm̄ti kiŋgati sebelan diŋdiŋ mti mot eegat nâm̄temtem mti belak kusumti tage. ³³Âpme Amobotnaŋaŋ zeye,

'Geŋ msat imti tadik ke kambuk penaŋ keyet setwewedi gulumm. ³⁴Neŋ Izip msalen aminne sisipeŋpeŋ mimindame sek sindem temaŋ palen tati si kemberŋ mname nâm̄ti indamukulem msât kwatolap. Keyet geŋ wati Izip msalen meti indatim kot.' (*Kisim Bek 3:7-10*)

³⁵Kawawaŋaŋ zet kekok zeme Mosesiyaŋ kiŋgaga e yaŋaŋ kapigogat. Egaŋ Izip msalen daen mame Israeŋ am ekŋenaŋ ek kiŋgati zewien, 'Geŋ kwiyaŋ ningalen amobotnaŋ ma damuŋ temaŋ geye?' Zeme kunzuŋti koge an ke naman tep ŋotekŋan tep tazime Kawawaŋgalen enselaŋ tep keŋan sokbemsame ke ekti kusumtapme Kawawaŋaŋ Israeŋ am ekŋengat amobotnaŋin onzempemti zempeme meti Israeŋ am ŋeŋaŋ bemindemti indatim kokogat mege. ³⁶Izip msalen meti indatimkosât tati Izip msalen menok sepemaŋ igak igak mme amobotnaŋ Palaoyaŋ ekti kiŋgatindeme selen indatimeti nup kan 40 pi Nembu ŋamanen ma msat tuŋgupaŋ mee pi menok sepem igak igak mti indatimti koge. ³⁷Kopmambe Mosesiyaŋ Israeŋ am pigok diindoye, 'Bam Kawawaŋaŋ ningat tuŋgupaŋnaŋgatnaŋ notn ŋen mti onzempeme neŋ golaŋ zenze an mayapnok mambe.' ³⁸Âpme Mosesiyaŋ indatimti met msat tuŋgupaŋ ondekindeme tapme egaŋ ikŋak Sainai Kalaŋan mowepme ensel egaŋ zet zapat dunduye. Mme Mosesiyaŋ zet mamaŋaŋmak ke nâm̄timtoti nin dindome nâm̄tâbenn.

³⁹Yaŋgut yeŋsokŋne ekŋenaŋ Mosesiyelen zetgat wisat mti bankumpemti nânâŋinaŋ gilik

zemti naman Izip msalen mesâgâlak manâmtiemien. ⁴⁰Âpme Mosesiyan kalajan ke moti ewe ke mame Isael am ekjenan Elongat zewien, 'Gej ningat kawawan jen weyannda. Mosesiyan Izip msalengatnan ndatim kot msat tungupman pi kilom ndemti deset melep e nin ku nânpugat gej ke mimndamane keyan njen jen bemndame naman gilik zemti Izip mkaenak mebanup.' ⁴¹Zeme egan makau nembayan weyan njen ke betnanjen weyanpeme weme bepmeluwanjen ke ekti olojen mti sâpe sâpe bum samti age silik temanj msawien. ⁴²Mobotnanjen kekok mme Kawawanjen indikti pigok nâmti bamkumindeye. Ekjenanjen kasup eyonga ma wenzimgat njen sesewatsasayelen nâmti kekok mge. Muluwanjen kebojen keyet golanjen zenze an ekjenanjen Kawawanjen Isael am ekjenanjen zet pigok zeye ke mtati Kawawanjen Zet Itnananen meluwanjen kapigok mge,

'Isael am, in msat tungupman nup kan 40 mambien kan keyet in sipsip ma makau kumti sâpe sâpe ke nâgât buwien? ⁴³In kawawanjen nopiom Mâlok ek sesewatsamti egalen sesewat mka mzalanjen walalatnanjen ke luayanjamti mamaip. Ma in kawawanjen wenzim Lapan ke sesewatsamti egat weyanjen weyanpeme weme luayanjamti mamaip. Keyepmti njen zemindema Babilon mka temanj ke sebempenti naman bejan daen mebep.' (*Aizaya 63:10; Zelemaia 19:13; Amos 5:25-27*)

⁴⁴Eweyanjen yensokjene ekjenanjen msat tungupman mamtemien ke ekjenanjen Kawawanjen penanganjen sesewat mka mzalanjen ke gapum mamti egat masewatsamtemien. Mka mzalanjen ke Kawawanjen ikjanjen Moses sokbemsamti mka mzalanjen zigok walalagalen keyet weyanjen zikat samti zemâtâtsaye keyet katanjen wala-

bien. ⁴⁵Bam yensokjene ekjenanjen biwine ekjenmagen sesewat mka mzalanjen ke mgapumti Zosuayanjen njenjen bemindeme kasaen mepme Kawawanjen ikjanjen indamukulem mti kasanjen indamâpme mepme msat kapi indaye. Âpme sesewat mka mzalanjen ke matakwatnepeme Dewit amobotnanjen sokbeye. ⁴⁶Âpme Zekopgalen Kawawanjen Dewit kejenjen sewakjanjen mpeme nâmti Kawawanjen sesewat mka njen walalagat nâmti Kawawanjen yanjenkewesie yanjenut Kawawanjen ku nâmp-eye. ⁴⁷Maneti bam Dewitganjen nemujanjen Solomonanjen Kawawanjen sesewat mka ke walage.

⁴⁸Yanjenut Amobotnanjen Temanj Penanjen kululunjen main eganjen sesewat mka amnanjen walalatnanjen keyet kejanjen ku matazin. Kegogapmti Kawawanjen ikjanjen pigok zeme golanjen zenze an Aizayanjen meluwanjen pigok mge, ⁴⁹'Amobotnanjenjen pigok zein, "Kululunjen ke nâlen mundumm penanjen ke tati msalen belak setnnajen etanjen maimtalap. Keyepmti in nâlen mka pe sepemanjen zibojjen penanjen walabep? Ma njen mundumm zibojnanjen penanjen tot kâtnâm tabap? ⁵⁰Nenjen betnnajen kwitnanjen kwitnanjen ke ku mban ma?" '

⁵¹In an kejenjen katikjanjen penanjen Kawawanjenalen zet wakjanjen nânâ nâmtiingut kejenjen penanjen ku mambeip. Mti itnanjenjen yensokjineyanjen mamtemienok in Emetak Tejanjen inmagen mulup msâpmmen in kan katanjen belak maâtâpeme mezin. ⁵²An Tejen tonjanjen sokbembeyelen zet golanjen zenze an ekjenanjen manzemkwatemien ekjenmagen njenjen angalanjen pewien? Sokjine ekjenanjen an kebojen sambe penanjen indomwalet mkwabien. Yanjen maneti an ikjanjen ke sokbeme am in kapiyanjen kume gakiye. ⁵³In Kawawanjenalen zii zet ensel ekjenanjen indawien ke nânâ nâmtiingut makuluip nâip!"

Zuda am ekñenaj Stiwen nanzanaj kume gakiye

⁵⁴Stiwenaj zet kekok diindome an ñenaj ondedagen tabien ekñenaj tiwin kwasime egat ñenzinziñ temañ penañ mbien. ⁵⁵Mme Stiwen Emetak Teñaj keñanen bemisikme zikatnañ kululuñen gwaen ekme mopme Kawawañgalen busatnañ keñan Zisasiyan Kawawañgat betnañ penaset tapme ⁵⁶ekti zeye, “Kululuñen gwaen egit! Neñ kululuñ ñandeme Kawawañgat Nemuñaj am ma-maen sokbeye egañ Kawawañgat betnañ penaset tapme egañ!”

⁵⁷⁻⁶⁰Kegok zeme am sambe tabien ekñenaj wakñin bekekti zet oyak oyak temañ mti wati ekmagen windembemti met âtâpeme mebe kokot mti tetimti Zelusalem mka temañ solonan baen topemti an ñenaj ekñenaj kolowin sakñanğatnañ gulumti an zomolim Sâl egat kandañan bempeme tapme ekñenaj yañbemti nanzaj mâtâti kume an notnañan indamukulem mti kume egañ kusumtati Amobotnañ Zisasiyet pigok dunduye, “Amobotnañ Zisas, geñ nâlen emetakñ mi!” Kegok zemti tot pedondom tati kwizet temañ penañ kumti zeye, “Geñ an ekñen tatnoip kapiyelen myuñguñguñin katipe.” Kegok zemti wembekatañ topme gakime Sâlañ ke tati ekti keyet nâme dolakñaj penañ beye. Âpme sesewat mka temañgalen an damuñ ekñenaj gilik zem meti sâpe sâpe bumbu an ñenaj temañ egat zapañnañ met zeme nânge.

Sâlañ am nâmkiñpepemak ekñengat kasa mimindaye

8¹⁻²Âpme an notnañ Zisasiyelen mama mimi mâti mamtemien ekñenaj nâmtalat meti Stiwingat sekñaj mti am sumen mmet bemti ambembesi temañ mbien. Kan keyet penañ yañbemti am nâmkiñpepemak

Zelusalem mkaen mamtemien ekñen kasa kasa mimindame ekñenaj kalañti Zudia ma Samalia msalen mekopme ombemindendeñaj ekñenaj etañ Zelusalem mkaen matatemien.

³Âpme Sâl egañ setetekñaj palakñaj beme ñenaj bemti animbi nâmkiñpepemak indawaleti ekñengalen mka katañ moti indatime kwawepme mka katikñaj timet maindemtan.

Piliwañ Samalia msalen zet zapat dolakñaj am zemkawañ bemindaye

⁴Kegok mti am nâmkiñpepemak indamâpme ekñenaj msat sambe lala bubuk mekoti Zet Zapat Dolakñaj Penañ msat sambe zemkawañ bemâbien.

⁵Âpme Piliwan Samalia am ekñengalen mka ñande temañ ñengat patañ zemti am Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakñaj Penañ zemkawañ bemindame ⁶am sambe ekñenaj zetnañ nâmti tikñanğat mbien. Ma kwitnañ kwitnañ mamananaj mti ⁷am we bekananinmak sambe tabien ekñen we bekananin indapmâpme am keñangatnan kwati ñakñak mti kunzuñbien ma am sambe notnañ selin belin wesin mee pi mme dolakñaj bemâbien. ⁸Keyepmti mka keyelen am ekñenaj Pilipgat oloñen mti Kawawañgat kwizet buñamañ mwabien.

⁹Âpme mka temañ keyet keñan an ñen mamtan kwitnañ Saimon egañ ke mamti anğkambuk mulup nup kan sambe penañ mamtan. Mti egañ ikñanğat sekñaj mmoti, “Neñ amobotnañ mayap,” zeme animbi sambeyañ egat nâmpeme mobotnañ mambemtan.

¹⁰Egañ kekok mme amobotnañ ma tototnañ ekñenaj Saimongat zetnañ nâme mobotnañ beme zewien. “An kapiyan Kawawañmagen Winde Temañ manzeip ke timti mamin.” ¹¹Âpme egañ anğkambuk mulup nup kan sambe penañ mti mamkwage keyepmti am ekñenaj egat nâme mobotnañ penañ

mambemtan. ¹²Kegok mti manepeme Piliwaŋ met pataŋ zemti animbi sambe Kawawaŋgalen zemâtâtât katnanen mama keyet yaŋaŋ ma Zisas Kilaisiyet yaŋaŋ zemkawaŋ bemindame nâmti nâmkĩŋpepe aikme tu zulutindeye. ¹³Âpme Saimon egaŋ kegogak zet nâmkatik bemti nâmkĩŋpepe aikme tu zulutpeme Pilipgat kandaŋan mame Piliwaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ mamanamaŋ mme ekti nâmtemtem mamtan.

¹⁴Âpme Samalia am ekŋenaŋ Kawawaŋgalen zet zapat nâmti mkatik bewien keyet zapatnaŋ Zelusalem mka teman ombemindendeŋaŋ ekŋenmagen mepme nâmti ekŋenaŋ Pitamak Zân zemideme ¹⁵Samalia msalen mepataŋ zemti am nâmkĩŋpepemak ekŋenaŋ Emetak Teŋmak bembeyet nâmti Amobotnaŋgat dundum sawun.

¹⁶Tipman baenen ekŋenmagen Emetak Teŋaŋ ku toge belak Amobotnaŋ Zisasiyet nâmkĩŋpeme egat kwitnanen tu etaŋ zulutindewien. ¹⁷Keyepmti ombemindendeŋaŋ zut egeleŋ belit ŋokŋinan bemti dundumalu Emetak Teŋaŋ tot keŋinanen bemisikme

¹⁸Saimon an keyaŋ tati ekme ombemindendeŋaŋ zut keyaŋ amgat belit ŋokŋinan bemti dundumalu amnaŋ Emetak Teŋmak tabeme indikti egaŋ winde ke kwitisât met mânepmaŋ timti egetmagen koti zeye, ¹⁹“It winde tapmilup ke neŋ namalu neŋ kegogak am notnaŋ betnnaŋ ŋokŋinan bema Emetak Teŋmak bewep.” ²⁰Zeme Pitayaŋ pigok gilik zemsaye, “Geŋ nâmane Kawawaŋgalen taolet takozin kapi mânewaŋ ŋep kwititiyelen bein? Keyepmti geŋ mânepdi tipeŋ teziŋ ŋande towebanik! ²¹Geŋ ŋoktik bekaŋaŋ kegok nânik keyaŋ nitmak tusumti mulup kaboŋ kapi ŋep ku mimiyelen. Kawawaŋaŋ ŋoktikdi kegok tazin ke ekti nâme bekaŋaŋ bein.

²²Keyepmti geŋ otnânândi bekaŋaŋ

taotnânik ke pemane tapme keŋdi gilik zemti Amobotnaŋ Kawawaŋgat dundum samane egaŋ nânândi bekaŋaŋ keyelen yom katipewe. ²³Geŋ mama mimi bekaŋaŋ keboŋ keboŋ keyaŋ keŋdanen gak zemti tazin keyepmti nit mulup dolakŋaŋ kapi tapmmalu geŋ ndikti eyak penaŋ tapmmane gigup.”

²⁴Zemalu Saimonaŋ egegat zeye, “Ililagak nâgât mti Amobotnaŋgat dundumalu egaŋ napmukulem mneme kwitnaŋ kwitnaŋ zelup keyaŋ neŋmagen ku sokbemâbe.”

²⁵Egeleŋ Kawawaŋaŋ egetmagen mulup zigok mge keyet zapatnaŋ ma Amobotnaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ Samalia am zemkawaŋ bemindamalu delaŋ zeme Zelusalem mka teman mesât mepmambe sele selen mka isisikŋaŋ notnaŋ indaikmeti am Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ diindom diindom piyaŋ mebun.

Itiopia msalengatnaŋ an ŋen Piliwaŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ zemkawaŋ bemsaye

²⁶Âpme Kawawaŋgalen ensel egaŋ Pilipmagen koti zeye, “Geŋ wati toti Zelusalem mkaengatnan Gaza mkaen mesât mamelip set keeset mâti mesenik.” ²⁷Zeme nâmti Piliwaŋ set ke metneti selen an ŋen Itiopia msalengatnaŋ aige. An ke Itiopia imbi mobotnaŋ Kandasi egalen mânep ekdamuŋ mamtan. Egaŋ Zelusalem mka teman Kawawaŋgat sesewat mulup met mti ²⁸gilik zemti mkaŋan mesât kalisiŋan mototati mepmambe ²⁹golaŋ zenze an Aizayayelen meluwaŋ ke tapmaiŋ mepme Emetak Teŋaŋ Pilip zempemti zeye, “Geŋ kalis tapmezín kainde met aikti an kemak melit.”

³⁰⁻³³Zeme Piliwaŋ winde bemti met sokŋan ke meti nâme an keyaŋ golaŋ zenze an Aizayayaŋ papia pigok kuye ke tapmaiŋ manŋe,

“Ekņenaņ sipsipnok kume gakikiyet wati kolip. Ekņenaņ sipsip zupmaņ elenģesâti wati kopme kwitnaņ ku makuin sepem kegogak an ke wati kopme egaņ yeye ņen ku mge. Ekņenaņ omba penaņ mtopemti zetnaņ esemteņ zemdelañ zenzepiņ belak kume gakiye keyepmti nin egat iņsokņane ņen ku mamame indiknup.” (Aizaya 53:7-8)

Âpme Piliwaņ zet ke nâmti yaņkwesime, “Zet ke maiņti zigogak penaņ nâmti zenzeņaņ keyet yaņaņ bugan tatnânik?”

Yaņkwesime an keyaņ pigok zeye, “An ņenaņ zet kapiyet yaņaņ ku zemâtât-name neņ nenak etaņ zigoset yaņaņ nâmâtâbak? Keyet kwati neņmak kapi totati zet kapiyet yaņaņ weyaņ zemâtât-namane nâmbi.” ³⁴ Zemtetime motapme amobotnaņ keyaņ Pilip pigok yaņkwesime, “Geņ zemane nâmbi an papia kuye kapi ikņaņgat nâmti kuye ma anņengat nâmti kuye?”

³⁵ Yaņkwesime Piliwaņ golaņ zenze an keyelen zet ke mtati Zisasiyelen Zet Zapat Dolakņaņ Penaņ kemak pepem bemi zemkawaņ bemsame ³⁶ mepmambe amobotnaņ keyaņ zeye, “Tu pi tazingat geņ neņ tu zulutneneyet nâmane ņep beme zulutnesenik?”

³⁷ [Zeme Piliwaņ zeye, “Geņ Zisas Kilais ilak penaņ nâmkijpenik beme zenik kegok ņep mimiyelen.”

Zeme an keyaņ zeye, “Zisas Kilais ek Kawawaņgat Nemuņaņ penaņ e ņep nâmkijpeyaņ.”]

³⁸ Zemti mulup anaņ zeme kalis atam tapme Pilipmak amobotnaņaņ tuyen toweti Piliwaņ tu zulutpemt ³⁹ ilisakwep kaiņaņ kwati keyegak Amobotnaņgalen Emetak Teņaņ Pilip wati mepme amobotnaņ keyaņ Pilip ņen ku ege. Mti egaņ setnaņ mesâgât nâmti kogeem ke mâti keņ oloņen palen mege. ⁴⁰ Âpme Pilip wapmeti Azotus mka msalen met peme egaņ mka temaņ notnaņ ke tok-

wapmeti am Zet Zapat Dolakņaņ Penaņ diindom diindom meti Sisalia mka msalen met patañ zeye.

Sâliyaņ keņaņ gilik zeye

9 Âpme Sâlaņ am Amobotnaņ Zisas mâti mamamtemien ekņen indikti timti indapmâtindome gakikiyelen mulupmaņ temaņ penaņ mamimtan keyepmti egaņ sâpe sâpe bumbu an ņeņaņ temaņ ekmagen meti ² zemâtâtât papia ņen same mti Damaskas mkaen Zuda ilinaņgalen sesewat mka isisikņaņ kataņ meti animbi Amobotnaņ Zisasiyelen set alakņaņ mâti maip ekņen indatimatimti kokogat yaņkwesime sâpe sâpe bumbu aniyaņ zemâtâtât zet kapigok kumsaye. An ma imbi ekņenaņ Amobotnaņ Zisasiyelen mama mimi alakņaņ kapi mâti maip beme egaņ ņep indatimti belin zamtimti Zelusalem mkaen indatim kobe.

³ Kegok kumsame mti Damaskas mka sokņanik mepme kululujengatnaņ busatnaņ temaņ penaņaņ toti egat palen mbusatnaņ bemti tage. ⁴ Kegok mme egaņ msat palen tot kutum wemti tati nâme zet ņen kapigok sokbeye, “Sâl, Sâl, geņ kwilekiyet neņ napmât giņgiņ penaņ mti nawalesât mulupmaņ temaņ tapmnik?”

⁵ Zeme Sâliyaņ pale kaim wepeņ tati yaņkwesime, “Amobotnaņ, geņ kwi?”

Zeme Amobotnaņaņ zeye, “Neņ Zisas, geņ napmât giņgiņ mti nawalesât maminik kapimak. ⁶ Keyet geņ wati mka temaņ daen mepmaneņgut bam an ņenaņ mulupdi zigok mbanik ke zemâtâtgame nâmbanik.”

⁷ Âpme Sâlmak am notnaņ mebien ekņenaņ muluwaņ ke ekti weņin mepme zetpiņ belañ diliņ zem tati nâme zet ke sokbeye yaņgut ekņenaņ am penaņ ke ku ekbien. ⁸ Âpme Sâlaņ wati zikat eksâgât olapme am notnane ekņenaņ betnamti Damaskas mkaen mebien. ⁹ Ke mepeme

kasup tuk pi zikatnaŋ beŋaŋ piyaŋ tu me u mee ninipij; belak mawemtan.

¹⁰Âpme Zisas nâmkijpepeŋaŋ an ŋen kwitnaŋ Ananias zeme ke egaŋ Damaskas mkaen ke matatan. An keyet Amobotnaŋaŋ kie kienok sokbemsamti Ananiasiyet pigok kuye, “Ananias!”

Zeme Ananiasiyaŋ zeye, “Amobotnaŋ, neŋ pine talap.”

¹¹Zeme Amobotnaŋaŋ pigok dundu-ye, “Geŋ wati Set Teŋ manzeip keeset meti Zudayelen mkaen moti an ŋen Tasas mkaengatnaŋaŋ dundundu mulup tapmgat moti aiksenik. An keyet kwitnaŋ Sâl. ¹²Egaŋ tati geŋ kie kienok gikme geŋ ekmagen meti bedaŋ ŋokŋanen bemane zikatnaŋ ewe dolakŋaŋ beme ekmâtâlep.”

¹³Amobotnaŋaŋ kegek dundume nâmti Ananiasiyaŋ ke nâme nukŋaŋ beme zeye, “Amobotnaŋ, am sambe ekŋenaŋ an keyet yaŋaŋ pigok manzeme nâyap. Egaŋ Zelusalem mkaen amdine geŋ gapmâtmaip ekŋen ke egaŋ sambe penaŋ maindawalezin.

¹⁴An ke sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋaŋ nâmpemti papia same mti Damaskas mka temaŋ pien animbindine geŋ sesewatgamti mandundunganup. Nin setn betn zamti mka katikŋaŋ ndatimti mesât kozan.”

¹⁵Zeme Amobotnaŋaŋ zeye, “Geŋ ŋepgat met an ke nen mulup an aikman. Egaŋ nâgât kwizet buŋamm mti am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ma amobotnaŋine ma Isael am ekŋenmagen meti zemkawaŋ bemnewe keyet geŋ met ekti zikatnan weyaŋpe. ¹⁶Âpme nenn egaŋ kwizet buŋamm mmamti sek sindem tiwe keyet set zikat sama ekbe.”

¹⁷Zeme Ananiasiyaŋ mka zemâtâp-eyeye ke esemteŋ met aikti mka keŋan moti betnaŋaŋ Sâl ŋokŋanen bemti zeye, “Sâl notn bekan, Amobotnaŋ Zisas-iyaŋ selen baen sokbemgame ekdak. Egaŋ neŋ kot zikadi mma ewe ee-

galen zemneme kolap. Egaŋ geŋ zikadi ekti Emetak Teŋmak bembeyet tazein.”

¹⁸Zeme keyegak zikatnaŋ keŋangatnan aŋgala galaŋaŋ pâpmaŋ nembon piyaŋ doloŋ zem topme zikatnaŋ weyaŋ ekti wati zeme Zisasiyet kwitnanen tu zultupemti ¹⁹bam tu me u same nimti winderŋaŋ timti ²⁰keyegak Zuda am ilinaŋgalen sesewat mka sambe meti Zisas-iyet yaŋaŋ zempalakŋaŋ bemti pigok zeye, “Zisas ek Kawawaŋgat Nemunyaŋ penaŋ.”

²¹Kegok zeme nâmti amnaŋ nâmtemtem mti zewien, “An kapiyaŋ Zelusalem mkaen daen an kwitn kapi kumti sesewatsame egaŋ indom walet mammnaŋ naman pien koti kegek animbi kwit keyegak kumti masesewatsaip. Ekŋen kapi belin zamtimti sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ekŋenmagen indatimti mesât koge e wa an ikŋaŋ kapi manzeegit?”

²²Yaŋgut Sâlaŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ ke winderŋaŋbeŋ zemti amgat Zisas ek Kilais keyet yaŋaŋ weyaŋ diindomti zemâtâpme am Zuda Damaskas mkaen matatemien ekŋenaŋ zet ŋen dundunduyet olati ŋeŋin penaŋ zime ²³ekŋenaŋ ilinak ondedak mti Sâl kume gakikiyet zemtâwien. ²⁴Zuda am ekŋenaŋ kegek zemti tambuyet ma msayet mka temaŋ keyet set biman baen damuŋ mtati Sâl topme kusenuŋ zemti tapme egaŋ zapalin ke nâŋge. ²⁵Kegok mme Sâlgaŋ notnane Zisas nâmkijpepeŋaŋ ekŋenaŋ tambusutan buzak Sâl suasembeen weti kimbata enzuŋaset tegen timtati peme âlâlâlân zupman baen toweti mege.

Sâlaŋ Zelusalem mka teman mege

²⁶Sâl egat yaŋaŋaŋ manâmtemien keyepmte egaŋ Zelusalem mkaen gilik zem meti am Zisas nâmkijpepeŋaŋ ekŋenmak ondeksât mme ekŋenaŋ egat nâme Zisasiyet kasa mamm

wan an kapi nâmbien keyepmti ek kîngatpeme ²⁷Banabasiyañ Sâl tetimti ombemindendeñañ ekñenmagen meti Amobotnañañ Sâl Damaskas selen sokbemsamti zet dunduye ma Sâlañ Damaskas mkaen moti Zisasiyet yañañ windeñañbeñ penañ zemâtâge keyet yañañ zemkawañ bemindame ekñañañ nâmâtât peme ²⁸ekñenmak ke tati egañ Zelusalem am nâmkiñpepemak ekñengalen ondedakñinan kan katañ meti Amobotnañgat kwizet buñamañ windeñañbeñ manzempalakñañ bemtan. ²⁹Mti Zuda am Glik zet manzemtemien ekñenmak Sâlmak zet zapat dolakñañgat zet mmot mtot mti Zuda Glik zet manzemtemien ekñengat ñeñin zime set ñen aikti Sâl kume gakikiyet nâmbien. ³⁰Âpme am notnane notnañ Zisas nâmkiñpepeñañ ekñañañ zapat ke nâmti Sâl wati Sesalia mka teman topeme Tasas mkaen mege.

³¹Âpme Zudia ma Galili ma Samalia msalen am Zisas nâmkiñpepeñañ mañge mambien ekñenmagen sisipeñañ ku sokbeye keyepmti ekñengat tunguwinan sewakñañañ weme Emetak Teñañ indapmukulem mimindeme nâmkiñpepeen gweñ gweñ kumti Amobotnañgat kandañañgak mambien. Âpme Am notnañ Emetak Teñañ keñin m eleñ beleñ beme ekñañañ kot am nâmkiñpepemak ekñenmagen tusume indama kume omba penañ beye.

Pitayañ Lida mkaen an wesin ñen mme dolakñañ beye

³²Pitayañ msat katañ Zet Zapat Dolakñañ Penañ mandiindom metneti Zisas nâmkiñpepeñañ Lida mka msalen mamtemien ekñenmak kegogak met mamti Zet Zapat Dolakñañ Penañ diindoye. ³³Egañ mka keyetnañ an ñen kwitnañ Inias ek setnañ wesin bemberañañ nup kan 8 pi egañ set mee bugan mebepiñ belak mkaen

milam mawemtan. ³⁴Yañ Pitayañ an ke meekti pigok dunduye, “Inias Zisas Kilaisiyañ mme dolakñañ benik keyet geñ wati sindi weyañ kutumbe.” Zeme egañ keyegak pututuk zemwati sinañ bekan kutum bemti mebe kokot mge. ³⁵Pitayañ muwañ kekok mme Lida am ma Selon am ekñañañ an wesin wati mepme ekti Amobotnañ Zisasiyet nâmkiñpewien.

³⁶Âpme naman Zopa mka msalen imbi ñen nâmkiñpepeñañmak mamtan kwitnañ Tabita kwitnañ ñen Glik zeleset Dokas makumtemien. Egañ kan katañ am sambe bee keñ taolet mimindamti am bekopsat notnañ ola olat palen mamtemien ekñen indapmukulem mti maweyañindemtan. ³⁷Âpme Pitayañ ewe Lida mka msalen keyegak mame kan keyegak imbi keyañ zawat temañ mti gakime tuyañ sekñañ zulutpemtî met mka keñan sakñañ gwaen mopeme wenge. ³⁸Âpme Zopa mka ke Lida mka keyet sokñañit matatan. Keyepmti Zopa am nâmkiñpepemak ekñañañ Pita Lida mkaen kotazin zeme nâmti ekñañañ Zopa an zut zemideme meti Pitayet zewun, “Lida am ekñañañ nit geñ gaikti sakwep mebegat zemndeme gaikmesâgât kolup.” ³⁹Zemalu Pitayañ milawatnañ bekan mutuweti egetmak Zopa mkaen mebien. Met patañ zeme keyegak wati Dokas mka keñañ ñen tedukñañ gwaen peme weme tapmambien ke wati mopme imbi kwambet sambe ekñañañ Pita bembuluñtati Dokasiyañ alik mamti kâlâwin teepmañ ma kwitnañ kwitnañ notnañ sambe selim indamâge ke zikat samti si kundundu tapmmambien. ⁴⁰Mme Pitayañ am ekñen ke zemindeme zupman towepmâpme igak tot pedondom tati Kawawañgat dunduye. Dundum delañ zemti zimosetnañ imbi gakikiñañ tage keeset ekti zeye, “Tabita wat!” Zeme

imbi gakikinaṅaṅ belak zemti Pita waekme ⁴¹Pitayaṅ met betname am nâmkijpepemak ma imbi kwambet ekṅen indakumtetime kwapmâpme Dokas mme alik beye ke zikat indame ekti oloṅen temaṅ penaṅ mbien. ⁴²Âpme keyet zapatnaṅaṅ Zopa animbi sambe bee nâme delaṅ zeme am sambe penaṅaṅ Amobotnaṅaṅ nâmkijpewien. ⁴³Mme Pitayaṅ an ḡen Saimon soṅgom sekṅaṅaṅ kwitnaṅ kwitnaṅ notnaṅ maweyanṅtan an keyelen mkaen kan teepmanik mawemtan.

Kawawaṅgalen ensel ḡenaṅ Konelias sokbemsaye

10 Sisalia msalen Loma an ḡen mamtan kwitnaṅ Konelias. Ek kasa kuku an 100 ekṅengalen an damuṅin. Ekṅen keyet amnaṅ “Itali ekṅengalen kasa kuku an” manzemtemien.

²Koneliasiyaṅ Kawawaṅgat nâme mobotnaṅ beme ek mâti mamtan. Keyepmti egalen mkaen animbi mamtemien ekṅenaṅ ilinsakwep Kawawaṅgat masesewatsamtemien. Âpme Konelias egaṅ ikṅaṅ Kawawaṅgat mene mene penaṅ mandundum samtan. Mti Zuda animbi bekopsat notnaṅ indapmukulem omba penaṅ mamimtan. ³Koneliasiyaṅ kekok mamimkwatnepeme kan ḡeniyet Kawawaṅgalen ensel ḡenaṅ gasiyet 3 kilok keyet kie kienok sokbemsanti egat kwitnanen kumti zeye, “Konelias!”

⁴Zeme Koneliasiyaṅ ensel ekti weṅaṅ mepme eksememuṅ mtage tageyaṅ yek beme yaṅkwesiye, “Amobotnaṅ, zigok ze zemanen nâmbi?”

Zeme Amobotnaṅaṅ zeye, “Taolet mi-mindi ma dundundundi Kawawaṅmagen ilak mopme nâp. ⁵Keyet geṅ an ḡen zempemane Zopa mkaen meti an ḡen kwitnaṅ Saimon ma ikṅaṅ keyegak kwitnaṅ ḡen Pita manzeip ke wati koti kapi koseip. ⁶An ke opmaṅ Saimon

soṅgom sekṅaṅaṅ milawat weyeyaṅ egalen mkaen tazin. An keyelen mka nembu ganzenan penaṅ baen matazin.”

⁷Kawawaṅgalen ensel egaṅ kekok zemti galaṅ zemepme Koneliasiyaṅ mulup anenet zut ma kasa kuku an ḡen mkaṅaṅ ekdamuṅ mmamti egaṅ Koneliasmak ilizuzut Kawawaṅgat nâme mobotnaṅ beme mamamtemun. ⁸An ekṅen ke zeme kopme zet weyaṅ zemâtâtindame nâmti Pita wasâgât Zopa mkaen mebien.

Pitayaṅ kie kienok muluwaṅ mamanamaṅ ḡen ege

⁹Ekṅenaṅ selen ke tapmetne peme tambume tambuyet eyo tusumti tapmetne metnepeme msat msame met Zopa mkaen pataṅ zewien. Âpme Pitayaṅ kan keyegak tambuṅan dundundu mulup msâgât mka dukṅan gwaen mowege. ¹⁰Opmaṅgat imbiṅaṅaṅ meu ewe tabume Pitayaṅ mowege keyepmti egaṅ meuṅaṅgat wiselepmaṅ alaṅaṅ beme kan keyet kie kienok kwileki ḡen pigok sokbemsame ege. ¹¹Kululuṅ gwaen ḡandeme saṅgum temaṅ wakṅaṅ zulak zulak piyaṅ kululuṅ keṅangatnan peme Pitamagen âlâlâlâlâṅ piyaṅ toge. ¹²Saṅgum keyet keṅan zit sepem igak igak ma nombe sepem igak igak ma age sepem igak igak piyaṅ misik tapme toge. ¹³Âpme zet ḡen kapigok sokbeye, “Ele Pita, geṅ wati ekṅen kapi kumaṅti ni.”

¹⁴Zeme Pitayaṅ zeye, “Amobotnaṅ, neṅ kwitnaṅ kwitnaṅ kabonṅ kapi niniyet zemkulumneneṅaṅ keyepmti ḡep ku kumaṅti nsap.”

¹⁵Zeme zet ewe pigok sokbeye, “Kawawaṅaṅ mme dolakṅaṅ bein ke geṅ keyet mgasik zenzepiṅ.” ¹⁶Muluwaṅ kekok sokbemsame sek tuk beme ekme beewan naman gilik zemti melesiṅ kululuṅenagak mowege.

¹⁷Âpme Pitayaṅ muluwaṅ kie kienok ege keyet yaṅaṅ nânâyet nânâ

mulup temaŋ tapmme kan keyegak Koneliasiyaŋ am zemindeme kobien. Ekŋenaŋ Saimon Pitayet timati amgat mezeme mka zemâtâtindame nâmti met egalen mkaen setokwakwalen tati¹⁸ zewien, “Saimon Pita mka kapi tazin ma yek?”

¹⁹Âpme Pitayaŋ ewe muluwaŋ keyet yaŋaŋ nâsâgât nânâ mulup temaŋ tapmepme Emetak Teŋaŋ pigok dunduye, “Pita nânik, an tugaŋ baen gâgât kot tati-malip. ²⁰Keyet geŋ totindaikti taŋga taŋgandi kutum weti ekŋenmak mebegat nâmane nukŋaŋ beme nâmtemtem ku msenik. An ekŋen ke nenn zemindema gaiksâgât kolo.” ²¹Âpme Pitayaŋ gwaengatnan toti sekekek mâtâti ekŋenmagen zupman toweti zeye, “An in kapiyaŋ nâgât tatnatimapmo? In kwilekiyet kolo ze zeme nâmbi?”

²²Zeme pigok dunduwien, “Kasa kuku an ŋeŋaŋ Konelias ek Kawawaŋ sesewatsamti mama teŋ mame Zuda am ekŋenaŋ egat nâme dolakŋaŋ mambein. Ek Kawawaŋgalen ensel teŋ egaŋ geŋ gati egalen mkaen mepmann geŋ zapat dundumane nânâyelen dundume nâmti zemndeme geŋ gaiksâgât kotnup.” ²³Kegok zeme nâmti Pitayaŋ an ekŋen ke mkaen indatim moti timum muluŋti indatime wembienaŋ msame wati mesât mme Zopa am nâmkŋepepeŋaŋ notnaŋ ekŋenaŋ Pitamak an tuk kobien ekŋenmak ilinsakwep mebien. ²⁴Ekŋenaŋ Sisalia msalen mesât tapmetnepeme msat tambume tambuyet eyo metnepeme msame msayet meti Sisalia mkaen pataŋ zewien. Âpme Koneliasiyaŋ am sipbutnane kwep ma am notnane notnaŋ zeme kopme eweŋanak ondekti ekŋengat posi tapmambien. ²⁵Keyepmti Pitayaŋ set kwaleti mka keŋan mopme Koneliasiyaŋ kandaŋan sokŋanik met pedondom samti zemesesewatpeye. ²⁶Âpme Pitayaŋ pigok dunduye,

“Konelias wat! Neŋ kegogak geŋ nemoŋ mkaengatnaŋ amnegak.”

²⁷Pitayaŋ ekmak zet zenâmambe ilisakwep mka keŋan motneti am sambe tapme indikti ²⁸Pitayaŋ ekŋengat pigok diindoye, “In Zuda am nin am notnaŋ belakŋaŋ ekŋenmak metati zapat zenâ zenâ mimi ma ekŋenmagen metatat keyet zemkatik bemebeŋaŋ tazin ke ilin nâip. Yangut neŋ Kawawaŋaŋ kie kienok sokbemnamti an ŋeniyet bekanan ŋep ku zenzeyelen dinomti zemneme inmagen kapi kola. ²⁹Keyepmti in nâgât zet beme mege ke nâmti inmagen kokogalen nâmtemtem ku mban. Keyepmti in yaŋaŋ eneyet nazemtetiyo ze zeme nâmbi?”

³⁰Zeme Koneliasiyaŋ dunduye, “Neŋ muluwaŋ ŋen pigok sokbemname ekti manepema kasup ilak tuk mezin keyet zema nâmbak. Ne gasiŋeniyet 3 kilok mee kok beme dundundu mulup tapmma an ŋen melakanduŋaŋ satnaŋ penaŋ puyuk peyak piyaŋ sokbemnamti ³¹pigok dinoyan, ‘Konelias, Kawawaŋaŋ dundundundi ma taolet mimindi ke ekti gâgât nâmgeme dolakŋaŋ penaŋ bein. ³²Keyepm geŋ Zopa mkaen am zemindemane an ŋen kwitnaŋ Saimon Pita ke tetim koseip. An ke opmaŋ Saimon soŋgom sekŋaŋaŋ milawat weyeyaŋ egalen mka nembu ganzenan ke mawein kegok zemâtâtnap.’ ³³Keyepm neŋ an tuk kapi zemindema geŋmagen kopmien. Âpme geŋ zetn gawepumti kodak keyepm neŋ gâgât nâma dolakŋaŋ bein. Kawawaŋgat zimoseŋaŋ ondekti tatnupgat geŋ Amobotnaŋaŋ zet zigok zemkawaŋ bem game timti kodak ze zemâtâtndamane nâsenup.”

Pitayaŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ diindoye

³⁴Zeme Pitayaŋ yaŋbemti pigok zeye, “Kawawaŋ egaŋ am segeset nâmndeme mobototot ku mambein

ke nâmkîpēyap. ³⁵ Yanggut msat sambe am kwi ekjenan Kawawangat kandan meti mama mimi teḡ penaḡ mti mamaip. Am ekjen keyet Kawawanḡ tikḡan manâmindein. ³⁶ Am sambe nin kapiyelen Amobotnan Teman Zisas Kilais ek nâmkîpēmti Kawawanḡmak mama sewakḡan mmamayet Kawawanḡ ikḡan keyet zetnaḡ Israel am ninmagen zemkawan bemndaye e in nâmtalip. ³⁷ Zânan am tu zuluti Kawawanḡmak tusumti mama keyet yanḡan diindom kwage. Keyet sekḡan gwaen Zisasiyan Galili msalen yanḡbenti kwitnaḡ kwitnaḡ nukḡanḡben mpeme keyetnan Zudia msat sambe bee eyo palakḡan bemekoge. ³⁸ Âpme Zisas Nasalet mkaengatnaḡ ek Kawawanḡ winde ma Emetak Teḡ same egaḡ Zuda mka kataḡ mekoti am keḡ taolet mimindaye ma Sadaḡan am mme wesḡ bemberḡan ma am notnaḡ keḡin mme yungume mamtemien eboḡ eboḡ e Sadaḡ mâpme mepme mme dolakḡan bewien. Kawawanḡ ekmak tati mukulem keḡok mme mulup temanḡ temanḡ sepem keḡok mkwage. ³⁹ Âpme Zuda am ningalen msalen ma Zelusalem mka temanen kwitnaḡ kwitnaḡ mge ma zet zemkwatnapeme Zuda am ekjenan ḡenzinziḡ mti tep palen kumasasok peme gakiye ke nin ekmâtâbenn. ⁴⁰ Âpme sekḡan sumen met beme sumen ke kasup tuk wenepeme bamgat Kawawanḡ mme gilik zemti wati sokbemndam galaḡ mkwage. ⁴¹ Wa ke am belakḡan ekjenmagen penaḡ ḡen ku sokbeye. Egaḡ gakikiengatnan gilik zem wati am zapatnaḡ dolakḡan zenze am Kawawanḡ eweḡan ndaige nin etaḡ sokbemndame nin ekmak meu nimti zenâ zenâ kwep mbenn. ⁴² Âpme Kawawanḡ ek mmoti am gakikiḡan ma alik mamanup ningalen zemdelan zenze an onzempēye. Egaḡ mosâti nin ikḡanḡgat zet zapatnaḡ ke nin am msat

kataḡ zemkawan bemindandayet mulup zet ndamti moge. ⁴³ Âpme am ḡenaḡ egat nâmkîpewe beme Kawawanḡ egat pembenḡat mti yomin zulutindewe. Ewanḡan golaḡ zenze an ekjenan zet keḡok zemkwabien.”

Koneliasiyelen manḡe ekjenan Emetak Teḡ tiwien

⁴⁴ Pitayan zet keḡok diindomambe tapme Emetak Teḡan toti am nâmti tapmambien ekḡengat keḡinan gak zemti tage. ⁴⁵ Âpme Zuda am nâmkîpēpemaḡ notnaḡ Zopa mkaengatnan Pitaḡmak mebien ekjenan ekme Kawawanḡ am Zuda manḡeen ku sokbemberḡan ekjenmagen eyo Emetak Teḡ indame ⁴⁶ ekjenan zet ḡande igak igak zemti Kawawanḡ kwitnaḡ mwat zemsese-watpeme ekjenan indikti nâmtemtem temanḡ mbien. ⁴⁷ Âpme Pitayan zeye, “Nin ilak Emetak Teḡ timti Zisas Kilaisiyet kwitnanen tu zulubenn keyepmti am ekjen kapi keḡogak Emetak Teḡ ilak tiyo. Âpme nin naman kwilekiyet Zisas Kilaisiyet kwitnanen tu zululugataḡ angalaḡ indesenup?” ⁴⁸ Keḡok zemti Konelias ikḡan ma amḡane ekjen bee Zisas Kilaisiyet kwitnanen tu zulutindeme Pitaḡ angalaḡme kasup mulup mimi notnaḡ pi ekjenmak ke ewe tati Zet Zapat Dolakḡan Penan diindomkwage.

Pitayan ikḡanḡgat yanḡan am nâmkîpēpeḡinmak ekḡengat diindoye

11 Ombemindenderḡan notnane notnaḡ ma am nâmkîpēpeḡinmak Zudia msalen mambien ekjenan am Zuda manḡeen ku sokbemberḡan eyo Kawawanḡgalen Zet Zapat Dolakḡan nâmti mkitik zewien keyet zapatnaḡ mme nâmbien. ² Keyepmti Zuda am nâmkîpēpemaḡ Zelusalem mkaen mamti am sekḡin butnaḡ antitiyet zet winderḡan mamimtemien ekjenan

Pitayan am ekjen ke sekjin butnan antitipij belak indemti gilik zemkopme ekti nâme ñep ku beyeyepmti Pita mtopemti pigok zewien, ³“Gej kwilekiyet am Zuda mangeen ku sokbembejan sekjin butnan ku antitijan ekjengalen mkaen met mamane ekjenaj tu meu kilej game mti manimtemanan.”

⁴Kegok zeme Pitayan kwitnan kwitnan sambe am ekjen kaimdemagen sokbemindaye keyet yajanan baengatan yanbemi pigok zemâtâti zemkawan bemindaye. ⁵“Nej Zopa mkaen dundundu mulup tapmma kie kienok Amobotnanaj muluwan kapigok zikat name ekban. Kuleki ñen sangum temaj keboj busilijan zulak zulak piyan kululuñ gwaengatan âlâlâlâñ nejmagen totapme ⁶ne kejan baenen weyan ekbanen keyet kejan songom didikjanngatnan sepem igak igak ma nombe sepem igak igak ma age sepem igak igak piyan kejan beke misik tapme ekban. ⁷Âpme nejmagen zet ñen kapigok sokbeme nâmban, ‘Pita, geñ wati kwitnan kwitnan kejan tazin ke tim anji ni!’

⁸Âpme neñ zet ke nâmti zewan, ‘Amobotnan, neñ kwitnan kwitnan zemkulumnenejan ma bekanaj keboj ku maniap, yek penaj.’

⁹Kegok zema kululuñngatnan zet ñen ewe kapigok sokbeme nâmban, ‘Kawawanaj kwitnan kwitnan mme dolakjan bein ke geñ ku zemtalat.’

¹⁰Zet kegok sek tuk zeme nâma naman kwitnan kwitnan beewan gilik zemti sembe melesij kululuñ mowepme

¹¹keyegak an ñen Sisaliayetnanaj an tuk kapi zemindeme neñ naiksâgât mka neñ matatemanen ke kot tapme

¹²Emetak Tejan nâgât pigok dinoye, ‘Geñ toti am kot talip ekjen kemak mebegat nâmtemtem ku msenik.’ Kegok zeme neñ toindikti ekjenmak

mesât mma am nâmkijpepemak an 6 ekjenaj napmât meti nsakwep kasa kuku an ñejan Konelias egalen mkaen mowepmann ¹³egan zapat kapigok dinndoye, ‘Nâlen mkaen Kawawanjalen ensel ñenan kwati pigok dinop. Geñ am zemindemane Zopa mkaen meti an ñen kwitnan Saimon Pita ek wati kopme ¹⁴egan zet zeme nâmti geñ ma mangendine in nâmkijpepe aikme Kawawanj in yomengatan gilik zemindatiwe.’ ¹⁵Âpme neñ Zet Zapat Dolakjan Penaj diindomambe tapma ewerjan Emetak Teñ ninmagen toge sepem kegogak ekjenmagen topme ¹⁶neñ kwitnan kwitnan ke ekti Amobotnanaj zet pigok zeye ke otnâmban, ‘Zânan animbi tu etaj zulutindeye âpme neñ Emetak Tejan kejanan bemisikindewap.’ ¹⁷Keyepmti nin Amobotnan Zisas Kilais nâmkijpemti zet zapatnan dolakjan zemkawan bemindamann egan nin Emetak Teñ ketalasim ndaye sepem kegogak egan Emetakjan Teñ ketalasim indame neñ bukaboñaj zigok Kawawanjat zemkulumpewak.”

¹⁸Kegok diindome ekjenaj zet ke nâme penaj beme Kawawanjat zemsesewatpemti pigok zewien, “Kawawanj am Zuda mangeen ku sokbembejan ekjen kegogak yomengatan keñ gilik zenze aikti mama kanzizit keyet toñaj bembeyet eyo tatnâmindein.”

Antiok mka teman Zet Zapat Dolakjanaj palakjan beye

¹⁹Stiwen kuwien kan keyet am nâmkijpepemak Zelusalem mkaen mambien ekjenaj ke ekti sekjin zime msat kataj kalañti kilej mekobien. Notnanaj bejan Pinisia msalen mepmâbien ma notnanaj Saiplas msalen mepmâbien ma notnanaj Antiok mka teman mebien. Kegok

mekoti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Zuda am eweŋan meti msat ke mamaŋaŋ ekŋenmak ilinak etaŋ zenâ zenâ mti mamamtemien.²⁰ Yaŋgut am nâmkĩŋpepemak notnaŋ Saiplas msalen ma notnaŋ Sailini mka teman Zuda am nâmkĩŋpepemak mambien notnaŋ ekŋenaŋ Antiok mka teman meti am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋen keŋogak Zisasiyelen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ diindome²¹ Amobotnaŋgalen windeyaŋ ekŋenmagen sokbembindame am sambe penaŋaŋ nâmkĩŋpepe aikti Amobotnaŋmagen tsumâbien.

²²Keyet zet zapatnaŋ Zelusalem mka teman meti pataŋ zeme nâmti Banabas zempeme egaŋ Antiok mka teman meti²³ indikme Kawawaŋgalen keŋ taoletnaŋ ekŋenmak tapme indikti nâme dolakŋaŋ beme keŋinaŋ Amobotnaŋmagen ewe kaliŋaŋ bemtatagat nâmti animbi sambe zemgwatnaŋ mimind-eye.²⁴ Banabas ek an dolakŋaŋ nâmkĩŋpepeŋaŋ temaŋ ma Emetak Teŋaŋ egat keŋan bemisik matatan. Keyepmti Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zeme am sambe penaŋaŋ nâmti nâmkĩŋpepe aikti Amobotnaŋmagen ewe tsumâbien.

²⁵Âpme Banabasiyaŋ Talasas mkaen Sâl eksâgât meti²⁶ meaikme ilisakwep gilik zemti Antiok mkaen koti Antiok mkaen animbi nâmkĩŋpepeŋaŋ sambe ekŋengat tuŋguwinan ke nup kan kwep mamti am Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ diindom zikat indam mamtemun. Âpme kan keyet am Kilais nâmkĩŋpepeŋaŋ ekŋenaŋ yaŋbemti kwilin Kilaisiyelen am maŋge ke kuwien.

²⁷Kan keyet golaŋ zenze an notnaŋ ekŋenaŋ Zelusalem mka temaŋ katikpemtī Antiok mkaen kobien.²⁸Âpme golaŋ zenze an kobien ekŋengat tuŋguwinanŋatnaŋ an ŋen kwitnaŋ Agabas. Ek Emetak Teŋaŋ zet keŋanen bempeme egaŋ ondedak temaŋ ŋeniyet motati msat sambe

kambeŋ temaŋ sokbewe keyet zet zapatnaŋ diindoye. Yaŋ maneti Loma amobotnaŋ Kolodiasiyaŋ maŋge kan keyet zetnaŋ zeye keyet penaŋaŋ sokbeye.²⁹Keyepmti am nâmkĩŋpepemak ekŋenaŋ Zudia am nâmkĩŋpepemak nolīe indamukulem mimiyet zenâmti³⁰ am kwep kwewaŋ mânewin taindaye kataŋ sepep minok ondek bemti Banabasimak Sâl zemideme egeŋaŋ mânep ke timti Zudia msalen am nâmkĩŋpepemak ekŋengalen an ŋeŋaŋjine mambien ekŋenmagen mmebun.

Elolaŋ Pita mka katikŋan mepeye

12Âpme Elolaŋ yaŋbemti am notnaŋ nâmkĩŋpepemak indom walet mti notnaŋ belak mka katikŋan timet indeye.²Elolaŋ zeme kasa kuku an ekŋenaŋ Zems Zâŋgat datnaŋ ek wanam kukŋaŋbeŋaŋ omeseleme gakiye.³Egaŋ muluwaŋ mŋasik keŋogak mme Zuda am ekŋenaŋ set keyet nâme dolakŋaŋ beme indikti keŋin wapme Pita keŋogak Anŋalalaŋ Kendoyet atamti mka katikŋan mepeye.⁴Pigok nâmti mepemti kasa kuku an 16 kapi indeme damuŋ mammatemien. Ke tapme nin Anŋalalaŋ Kendo kapi tapmann delaŋ zeme naman keyegak tusumti Nupmamaŋ Yispiŋ Manimtemien Kendo ke yaŋbemtati keyet kuma gakiwe zemti wati mepeye.⁵Âpme am nâmkĩŋpepemak ekŋenaŋ Kawawaŋaŋ Pita mka katikŋanen mukulem mpepeyet dundundu mulup mene mene mkwabien.

Pitayaŋ mka katikŋanŋatnan kwatoge

⁶Elolaŋ Pita wati zelen onzempepeyelen kanaŋ saŋen nokŋan tapme tambu keyet kasa kuku an zulaŋ nembet nembet tati damuŋ katikŋaŋ mmalu egetgat tuŋguwidan sen katikŋaŋ zulaŋ

zampepeñaj beye melesij tawemañge. Ápme kasa kuku an notnañ ekñenañ setokwakwalen baen damuñ katikñañ mti tapmambien. ⁷ Ápme keyegak Amobotnangalen ensel ñenañ mka keñan ke belak sokbemtapme busatnañajañ mka keñaj bee mbusatnañ bemti tage. Ápme Kawawangalen ensel keyañ Pita butemti zeye, “Pita, sakwep wati dendañ tat!” Zeme Pitayañ dendañ pututuk wapme setnañ betnañ sen katikñañ zampepeñaj ewan belak puluk pilik pemti topmâge. ⁸ Kegok mme Kawawangalen enselañ Pitayet zeye, “Pita, geñ bitimdi weyañ zamti set wewedi weti melakandunđi teepmañ mti pemane topme napmât kot.” ⁹⁻¹¹ Zeme Pitayañ zeye kegok mti Amobotnangalen ensel ke mâti ilisakwep kasa kuku an notnañ ekñenañ setokwakwat ñeñañ gwaen damuñ mti tapmambien ke topmalu set ikñañ dâlâñ zeme toti met namañ sekekek ñen towepmalu e kegogak ikñañ belak dâlâñ zeme toti eyetnan met kimbatalen sekek aen temañ ke mepmalu belak ikñañ etañ ñandeme zupman baen toti mka temanen mebun. Amobotnangalen enselañ Pita wati kwitnañ kwitnañ mmege ke Pitayañ nâme kapi penañ tapmiap ma belak kie kien tapmiap mene kegok otnâñge. Selen metneti Amobotnangalen ensel egañ galañ zemti mepme Pitayañ keyegak keñañ teñ peme nâmti pigok nâñge, “Penañ sukwep pi neñ nâmâtâlap. Amobotnajañ ensel ñen zempeme toti egañ Elotgalen belengatnan ma Zuda am ekñenañ neñmagen kwitnañ kwitnañ mnasâgât mimien keyetnan nañgalañti natozin.”

¹² Egañ kegok otnâmti keñañ yayañ kwapme met Zângat mamañ Malia egalen mkaen memoge. Am nâmkinpepemak sambekñañ egalen mkaen ke ondek tati Pitayet nâmti dundundu mulup tapmambien. ¹³ Ápme Pitayañ moti setokwakwat

zupmaset baen kwat set toñtoñ takume mulup imbi nempa kwitnañ Loda egañ am pe kwiyañ set toñtoñ kwatakuin zemti eksâgât koti ¹⁴ Pitayet zet ñandañ nâmti segeyak mti set kwalelepiñ belak mka keñan gwaen meti am notnañ tabiangat pigok diindoye, “Pitawan kolewañ kamba tazin.”

¹⁵ Zeme ekñenañ zewien, “Keñdi kiler beme tazenik! Pita pi mka katikñañ daen tazin.”

Zeme egañ zekañkañ mti zeye, “Penañ sukwep ek kamba kotazin.”

Zeme ekñenañ zewien, “Bati ke ensel ñenañ mene kotapme ekti kotazenigat.”

¹⁶ Ápme Pitayañ ewe set toñtoñ giñgiñ kupen tapme ekñenañ meti set kwaleti ekti weñin mepme zezebarbañ omba mbien. ¹⁷ Ápme Pitayañ ekñenañ zet temañ temañ ku zenzeyelen nâmti belak belañ sesepmañ mti zemkulumindeye. Mti egañ Amobotnajañ mka katikñañgatnan gilik zemti angalañ peye keyet zet zapat mimindamti zeye, “In meti Zems (Zisasiyet meniñañ) ekmak am notnane notnangat zet zapat kapi met miindaseip.” Kegok zemindemti toti naman msat butnaset ñen mege.

¹⁸ Ápme tambuñan penañ kasa kuku an ekñenañ wati Pitayet ekme yek beme weñin mepme zewien, “Ege! Pita pi zigoset melep?” Zemti tokwatimabienañ yek beme zet beme ¹⁹ Elotmagen mepme egañ nâmti kasa kuku an notnañ ewe zemindeme Pita aiikgalen tokwat timabienañ yek beme kasa kuku an ¹⁶ Pita damuñ mti tabien ekñen met indatimti zet muluwen met indeme zet zesât olabiengapmti Elotgat mezeme egañ zemdelañ zemindeme Pitayet munduman ekñen ke indome gakiwien. Elolañ Zudia msat pemti Sisalia mka msalen topmaneti gilik zem kokogat nâmti towege.

Amobotnaŋ Elot gakiye

²⁰ Kan keyet Eloŋaŋ Taia ma Saidon animbi ekŋengat ŋenzinziŋ temaŋ mimindeye. Keyepmti animbi sambe mka keyetnaŋ ekŋenaŋ temakwep bemkoti meluwaŋ damuŋaŋ Balastas ekmagen mot zet zemti ŋenzinziŋ kapi yek bembeyelen nâmti egaŋ indatimti amobotnaŋ Elotmagen mepme zelin weyayaŋgat nâmti zet kelakŋaŋ mpewien. E yaŋaŋ kapigogat ekŋenaŋ Amobotnaŋgalen msalen ke meti meu makwitimtemien keyepmneti egaŋ setnaŋ bekekme olati meuyet gakiwanupmagen zemti yayaŋ mti muluwaŋ kekok mbien.

²¹⁻²² Âpme Eloŋaŋ yaŋkwesisinjin keyet dopmaŋ gilik zemindandayet nâmti kan bemindaye ke daŋgome amobotnaŋgalen miak miak sopmaŋ ke mti amobotnaŋgalen mundumen mototati zet tadiindome am sambe ekŋenaŋ kaliaŋ temaŋ kumti zewien, “Zet kapi dolakŋaŋ penaŋ Kawawaŋaŋ manzein keyet kataŋ penaŋ tazein.” ²³ Kegok zemsesewatpeme Eloŋaŋ ikŋaŋgat nâme mopme Kawawaŋgat nâme tototnaŋ beye keyepmti kan keyegak Amobotnaŋgalen ensel egaŋ nâmbekam bempeme binaŋ kejanen imkume gakiye.

²⁴ Kegok mme Kawawaŋgalen zelaŋ windenaŋber palakŋaŋ bemti msat kataŋ mekoge.

²⁵ Âpme Banabasimak Sâl egeŋaŋ Zelusalem mka temanen mulup zemidendaŋ ke mmalu delaŋ zeme egeŋaŋ Antiok mkaen mesât mti Zân Mak ek wati ilinsakwep mebien.

Banabasimak Sâl Kawawaŋgalen mulup mimiyet zemideme mebun

13 Antiok dapmelange keyet keŋan golaŋ zenze an ma an zikat indanda kapigogaŋ mambien: Balabas ma

Simion an sopmaŋ makumtemien ma Lusias Sailini mkaengatnaŋ ma Manaen ekmak amobotnaŋ Elotmak egeŋaŋ ilisakwep zenzelim mamti same mbun ma Sâl am ekŋen kogaŋ ke mamti mulup mamtemien. ² Ekŋen keyaŋ meu zemkulumpemti Kawawaŋmagen keŋin ondek bemti sesewatpemti tapmambien. Âpme Emetak Teŋaŋ ekŋengat zeye, “In Banabasimak Sâlmak ideme egeŋaŋ neŋ mulup mimiyelen nâmti zewan ke met mbalup.”

³ Ekŋenaŋ meu zemkulumpemti dundundu muluwen an zut eget ke Kawawaŋaŋ mulup keyet ombem idep nânâyet tati eksokbemti belinan ŋokŋidan atamti mulup ke mimiyet zemgwaŋnaŋ mimidamti ideme mebun.

Saipalas msalen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ zemkawaŋ beye

⁴ Emetak Teŋaŋ zemideme egeŋaŋ meti Selusia mkaen toweti waŋga ŋen mti msat nembu tuŋgupman tageen kwitnaŋ Saiplas ke meti ⁵ egeŋaŋ mka ŋotakŋan Salamis ke mot pataŋ zemti Zuda am ekŋengalen sesewat mka tapmege kataŋ meti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ zemkawaŋ bewun. Zânaŋ eget idamukulem mti ilinsakwep mulup mbien.

⁶ Ekŋenaŋ msat ke meti Zisasiyelen Zet Zapat Dolakŋaŋ zempemalu mane mane nembet daen mka ŋen Papos ke pataŋ zemti mka keyetnaŋ Zuda aŋkambuk ŋen aikbun. Kwitnaŋ Bal Zisas an keyaŋ ikŋaŋgat, “Neŋ golaŋ zenze an” kogok manzemtan. ⁷ An keyaŋ msat keyelen gapman ŋeŋaŋ kwitnaŋ Selegias Pâlas an kemak notn notn mmamtemun an ke nânâŋaŋ temaŋ penaŋ. Amobotnaŋ temaŋ keyaŋ Banabasimak Pâlaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ dundumalu nânâyet nâmti idazemtetime kobun. ⁸ Yaŋgut aŋkambuk Bal Zisas kwitnaŋ ŋen Glik ze-

leset Elimas makumtemien an keyañ amobotnañ temañ egañ Sâlmak Banabas egeleñ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ ke zemalu nâme penañ ku bembeyelen timyape yape zet notnañ dunduye. ⁹Yañgut Sâl kwitnañ ñen Pâl manzemtemien an ke Emetak Tengalen windeyañ keñanen misik tapme Elimas zikat memuç ekatati zeye, ¹⁰“Sadangat nemuñañ, geñ mama teñ keyet kasa mpemti am tetimaemae omba mimindamti Kawawañgalen zet pi imkwatamane belakñañ penañ mambein. Geñ mama mimi bekanañ ke geñmagen omba penañ gak zem tazin nânik! ¹¹Keyepmti alak Amobotnañ Kawawañañ betnañañ zikadi enzugeme beñan besem. Âpme geñ kasup ñen eekpiñ mane pemane kan sambe mebe.”

Pâlañ zet kegek zeme keyegak sakwep zanza keboñañ tot Elimasiyet zikatnañ bekekme tambusosok beme Elimas zikatnañ eksât olage. Mti, “An ñen aikma napbetnamti set zikat name mebi,” zemti olati bemanzat mege. ¹²Muluwañ kegek sokbeme gapman an ñeñañ keyañ Amobotnañ Zisasiyelen windeñañ temañ ke ekti nâmtemtem temañ mti Zisasiyelen zet keyet nâme penañ beme Zisasiyet nâmkijpeye.

Pâlmak an notnañ Pisidia msalen meti Antiok mka teman mulup mbien

¹³Pâlmak am notnañ ekmak mebien ekñeñañ Papos mka ke peme tapme wañga ñen mti Pampilia msalen Pelga mka temanen ke mebien. Âpme Zânañ ekñen katikindemti igak Zelusalem mkaen gilik zemti koge. ¹⁴Âpme ekñeñañ Pelga mka ke peme tapme naman Pisidia msalen meti Antiok mkaen ke mulup mti manepeme Sabat tagoñgo kan ke beme Zuda am ekñengalen sesewat mkaen motati ekme ¹⁵ekñeñañ Mosesiyelen zii zet ma golan

zenze an ekñeñañ zet kuwien ke main mepme delañ zeme sesewat mka keyet ñeñañ ekñeñañ Pâl ma amñane mototabien ekñengat pigok indayañkwe-siye, “Notnne, in animbi kapi zemgwatnañ mimindendeyelen zet ñen mti talip beme kwatati diindome nâit.”

¹⁶Zeme Pâlañ wati belañ sesepman mti zeye, “Israël am ma am notnne Zuda mangeen ku sokbembeñañ in Kawawañgagat masesewatsaip, in wakñin weyañ bemti tapme zet kapi zema nâit. ¹⁷Israël am ningalen Kawawañ egañ yeñsokñne ekñen ikñañgat zapat penañ indaombe-mindeye. Yañ ekñeñañ Izip msalen lueñ mamti omba penañ sokbem sambelenti mame Kawawañañ Kenan msalen indatimti kosât tati egañ Izip amobotnañ Palaomagen menok sepem igak igak mme ekti kiñgatnâmindeme Izip msat pemti mebien. ¹⁸Selen msat tuñgupman indatim kopme ekñeñañ mobotnañ msamkobienañgut egañ sewakñan mti indadamuç mamimkotnepeme nup kan 40 bepi set tuñgupman ke delañ zeye. ¹⁹Kan keyet Kenan msalen am mange 7 bepi Kawawañañ indaasekti ekñengalen msat ke yeñsokñne ekñengat indame ekñeñañ msat ke toñañ bemti mame ²⁰nup kan 450 kegek delañ zeme keyet baman gwaen Kawawañañ zemdelañ zenze an notnañ indaaimke ekñeñañ mamti amgat zelin nâmti maindamusuwat indemkwatnapeme golan zenze an Samueliyañ sokbemti mulupman mkwage. ²¹Zuda mange ekñeñañ amobotnañin ñen aikkgat zeme Kawawañañ Benzamingalen mangeengatnañ an ñen Kis egat nemuñañ Sâl ek aikindame egañ Amobotnañ mulup mti indamamkwatnepeme nup kan 40 pi delañ zeye. ²²Yañgut naman Kawawañañ ikñañ zempemti mundumanen Dewit ek nâmpeme amobotnañ tapme zeye, ‘Neñ Zesiyet nemuñañ Dewit ek ekma dolakñañ penañ beme keyepmti

amobotnaŋ mamayelen nâmti aiga. Egaŋ nâlen ŋoktik ke mâti keyet kataŋ mulupmaŋ mbe.’ (1 Samuel 13:14; 15:23, 26, 28; 16:1, 13)

²³ Kawawaŋaŋ amobotnaŋ Dewit egat sokŋaŋ ŋen sokbemti Israeŋ animbi sambe yomengatnaŋ gilik zemti indatitiyet Israeŋ am zetik mimindeye keyet penaŋ Zisasiyaŋ kot sokbeye. ²⁴ Eweŋaŋ Zisasiyaŋ mulupmaŋ ewe mimipiŋ tapme Zân tu zululut anaŋ ŋeŋaŋ yaŋbemti Israeŋ am ekŋen mama miminŋ bekaŋaŋ ke katikpemti keŋ gilik zenze aikme tu zulutindendeyet zetnaŋ windeŋaŋbeŋ diindom kwage. ²⁵ Zânaŋ Kawawaŋaŋ mulup zempeye ke mmepme ilak delaŋ zenzeyelen bududuk beme am pigok indayaŋkwesiye, ‘In nâgât nâme kwi mambeyap? Wa in nâme neŋ an ŋen kokogalen damuŋ mamip ke bein? An ikŋaŋ ke ewe bam daen takozin an bekeboŋ beke neŋ bukaboŋaŋ elenn sama time ŋep ku bewe.’

²⁶ Ip notnne Abalaamgat iŋsokŋane ma notnne Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ Kawawaŋaŋ masewatsaip ingat pigok zema nâit, an yomengatnaŋ gilik zemndadagat zenzeŋaŋ e ninmagen sokbembeyet nâmti zenzeŋaŋ. ²⁷ Yaŋaŋ an ke sokbeme Zelusalem animbi sambe ma an ŋeŋaŋine ekŋenaŋ an yomengatnaŋ gilik zemndatitiyet koge elak an kapi kekok nânâpiŋ ma ekŋenaŋ kât-nânâ kendo kataŋ golaŋ zenze an ekŋenaŋ an kapiyet meluwaŋ miminŋaŋ mamaŋ kwatnup ke an kapi e nâmâtâtâpiŋ belak etaŋ ekandatpemti kume gakiye. Kegok mme golaŋ zenze an ekŋenaŋ zet meluwaŋ mbien bee penaŋaŋmak etaŋ bemâge. ²⁸ Zuda am ekŋenaŋ an keyelen myuŋguŋguŋaŋ ŋen gakikiyelen kataŋ ku aikbien yaŋgut ekŋenaŋ egat ŋenzinŋ etaŋ mpemti amobotnaŋ Pailleŋaŋ zemdelâŋ zeme kume gakikiyet zekaŋkaŋ penaŋ mbien. ²⁹ Kegok mme golaŋ zenze an ekŋenaŋ an kapi mu-

luwaŋ kapigok msameti kume gakikiyet zetnaŋ eweŋaŋ meluwaŋ mkwabien keyet kataŋ am ekŋenaŋ tewen kumasasokpewienâŋ mâtâpmti am sumen met bewien ³⁰ yaŋgut Kawawaŋaŋ am sumengatnaŋ mme gilik zemti wage.

³¹ Âpme am nâmkiŋpepemak notnaŋ ekmâti Galili msalengatnaŋ Zelusalem mkaen mebien. Ekŋen kemagen Zisasiyaŋ gakikiengatnaŋ gilik zem wati sokbemenzilim sokbemenzilim mamkwatan. Am ekŋen keyaŋ keyet zapatnaŋ am diindom kwabien. ³²⁻³³ Kawawaŋaŋ yeŋsokŋne ekŋengat Nemunaŋ penaŋ peme totogat zetik mimindeye keyet penaŋaŋ elak ningalen kanen kapi Nemunaŋ Zisas gakikiengatnaŋ mme wage keyepmti Banabasimak nit inmagen kapi Zet Zapat Dolakŋaŋ ke mti koti tazelup. Keyet zapatnaŋ Kawawaŋgalen Zet Itanaŋaŋ Sam tuŋgupaŋaŋ zut keyet keŋan meluwaŋ kapigok miminŋaŋ tazin, ‘Geŋ Nemunn penaŋ alak neŋ gâgât Bipdi penaŋ beyap.’ (Sam 2:7)

³⁴ Zisas gakikiengatnaŋ gilik zemti wageyaŋ ŋen ewe gakimti ku sambuwe. Keyepmti Kawawaŋaŋ keyet zet kapigok zeye,

‘Neŋ Dewitmagen zetik mban keyet penaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ in indamâbap.’ (Aizaya 55:3)

³⁵ Naman Kawawaŋgalen Zet Itanaŋaŋ Sam ikŋaŋ keyegak pemaŋ ŋen naman pigok zein,

‘Geŋ Andi Teŋ ek kileŋ pemane msalen ŋep ku sambuwe.’ (Sam 16:10)

³⁶ Amobotnaŋ Dewitgat yaŋaŋ pigok nânup. Dewilaŋ Kawawaŋgalen am mambien ekŋenmagen Kawawaŋaŋ mulup zempeye ke ekŋengat tuŋguwinan mmeti gakime sekŋaŋ mti yeŋsokŋ notnaŋ indabewien mundum keyegak mebeme sekŋaŋaŋ msalen ke sambuye. ³⁷ Yaŋgut Zisas ek Kawawaŋaŋ mme gakikiengatnaŋ gilik zem wage. Ek sekŋaŋ msalen

ke ku sambuye. ³⁸Keyepmti notnne in pigok penaŋ nâseip. Nin ingat zet sosok zemkawaŋ bemti kapigok manzenup. Yom delaŋ zenzeyelenset e Zisasmageset etaŋ tazin. ³⁹Mosesiyelen zii zet sambe ke gawepumti mame Kawawaŋaŋ keyet mti yomin ku makatipein yek. Am sambeyaŋ Zisas ek kwep nâmkijpemengut Kawawaŋaŋ egat mti yomin ŋep makatipein. ⁴⁰Golaŋ zenze an ŋenaŋ Kawawaŋaŋ zet kapigok zeme nâmti meluwaŋ pigok mge. Ke penaŋaŋ inmagen sokbewemagengat weyaŋ eksemti mambep. Kawawaŋaŋ ekŋengat pigok zeye,

⁴¹'In nâip, neŋ nukŋaŋ temaŋ inmagen sokbewe keyet zapatnaŋ diindomaŋgut in zetn nâme pepesut mambein ma neŋ am ŋen zempema koti zapat keyegak diindome e kegogak zetnaŋ nâme pepesut beme neŋ mamimtotneip. Keyepmti neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ nukŋaŋbeŋ penaŋ inmagen sokbembeyet zewan ke pema kopme in ekti kiŋgati gakim temebep!'" (*Habakuk 1:5*)

⁴²Pâlaŋ zet kegok zeme delaŋ zeme Banabasimak egelaŋ toti kwawesât mmalu animbi sambeyaŋ zewien. It kot Sabat tagoŋgo kan ŋen tabanuwen zet ikŋaŋ kapiyegak ewe tusumti zemâtâpmalu nâmbanup. ⁴³Kegok zemti sesewat mkaengatnan aseki toti Zuda am ma am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ Zudayelen nâmkijpepe keyet kataŋ nâmkijpemti mamaŋaŋ ekŋenaŋ Pâlmak Banabasimak idapmât mepme egelaŋ gwatnaŋ zet diindomti Kawawaŋgalen keŋ taoletnaŋ ekŋenmagen weme ekŋenaŋ eegalen mulupmaŋ mti mamayet diindowun.

⁴⁴Naman Sabat tagoŋgo kanaŋ ŋeniyeŋt mka temaŋ keyelen animbi sambe penaŋaŋ Kawawaŋgalen zet nâsâgât sesewat mkaen kwaweti

bemisik tabien. ⁴⁵Âpme Zuda sesewat mka keyet keŋaŋ ŋeŋaŋ mambien ekŋenaŋ ekme animbi sambe penaŋaŋ kwaweti weme indikti nâmbekam bembe mimindemti ekŋenaŋ Pâlmak Banabas egelat zelit windaŋaŋ mtoidendeyet nâmti zemtalalat zet zewien. ⁴⁶Kegok mme Pâlmak Banabasiyaŋ zet windaŋambeŋ ewe pigok zewun, "Islael am in zet kapi ŋeŋaŋ diindome nânâyelen zenzaŋaŋaŋgut in bamkumpemti mama kanzizit mama keyet wisat mnup zeipgapmti ŋep nit in katimindemti am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekŋenmagen etaŋ mulup mmann nâmbep. ⁴⁷Amobotnaŋaŋ pigok zemndeye,

'Neŋ am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekŋenmagen busatnaŋ mti mebegat zemindeyap. In msat sambe tapmezinen mekoti animbi indapmukulem mimindeme nâgât nâmkijpem neme Kawawaŋaŋ yomengatnan gilik zemindatiwe.'" (*Aizaya 49:6*)

⁴⁸Âpme am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekŋenaŋ zet ke nâmti oloŋen temaŋ mti Kawawaŋgat wisikŋ zewien. Âpme am mama kanzizitgat zapat bembeyet Kawawaŋaŋ eweŋaŋ nâmindeye ekŋenaŋ zet zapat dolakŋaŋ nâmti nâmkijpewien.

⁴⁹Mme msat keyet keŋaŋ Amobotnaŋ Zisasiyelen Zet Zapatnaŋ Dolakŋaŋaŋ palakŋaŋ bemti mekoge. ⁵⁰Yaŋgut Zuda am sesewat mka keyet ŋeŋaŋ mambien ekŋenaŋ mka keyelen imbi kwizet bujamin temaŋ Kawawaŋgat mandundumtemien ma an ŋeŋaŋ notnaŋ ekŋengat keŋin walapme ekŋenaŋ Pâlmak Banabas idapmâpme msat ke pemti belakŋaŋ mebun. ⁵¹Egelaŋ Aikoniam mka msalen mesât tati mama miminjin bekanŋaŋ ke timti mamayet nâmindemti selidangaŋgalen kakalakŋaŋ ke

kapupmalu mka keyegak topmâpme mebun. ⁵²Âpme naman am notnaŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ ke nâmti Zisas nâmk-ijpewien ekŋenaŋ oloŋen palenagak mame Emetak Teŋaŋ ekŋengat keŋinan bemisik tage.

**Pâlmak Banabasiyaŋ Aikoniam
mka temanen mulup mbun**

14 Egelaŋ Aikoniam mka teman ke meti muluwaŋ sepemaŋ kapigok mbun. Egelaŋ Zuda am ekŋengalen sesewat mkaen moti Zet Zapat Dolakŋaŋ setnaŋmak weyaŋ bemti zemâtâpmalu Zuda am ma Glik am sambeyaŋ Zisasiyet nâmkijpepe aikmâbien. ²Âpme Zuda am notnaŋ Zisasiyet ku nâmkijpewien ekŋenaŋ wati am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ notnaŋ zet kelakŋaŋ mimindeme ekŋenaŋ nâmkijpepemak am ekŋengat ŋenzinziŋ mimindawien. ³Pâlmak Banabasiyaŋ kan teepmaŋnik Aikoniam mkaen ke ewe nâmisim mamti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ windeŋambeŋ penaŋ zemkawaŋ bewun. Âpme Amobotnaŋaŋ ikŋaŋ winde idame menok mbun. Keyepmti animbi sambeyaŋ Kawawaŋgalen keŋ taoletnaŋ keyet penaŋaŋ ekti nâmtemtem mti zet keyet nâme penaŋ etaŋ beye. ⁴Keyepmti mka keyet keŋanen animbi sambeyaŋ kalaŋ kumti notnaŋaŋ met Zuda am Zisasiyet kwizapatnaŋgat kasa mamimtemien ekŋenmak tabien ma notnaŋaŋ epeemti Pâlmak Banabas egetmak metabien.

⁵Âpme Zuda am ma am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekŋen ma ŋeŋaŋine ekŋenaŋ ondekti keŋ kwep bemti Pâlmak Banabas nanzaŋaŋ idome gakikiyet zemtâwien. ⁶⁻⁷Âpme egelaŋ zet ke nâmti kunzuŋ naman Likonia msalen mka isisikŋaŋ wemegeen ke Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ zepemalu mane mane met mka ŋande

temaŋ temaŋ zut Lisitalamak Delebe ke pataŋ zewun.

An wesij ŋen dolakŋaŋ beye

⁸Âpme Listala mkaen ke an ŋen mamkeŋ setnaŋ wesij sokbemberaŋaŋ ke tapme ekbun an ke set mebe kokot bugan ku mamimtan penaŋ. ⁹Yaŋ Pâlaŋ zet tazeme an keyaŋ totati zet ke nâmambe tapme Pâlaŋ zikat memuŋ an ke ekti nâŋge, “An wesij kapi nâmkijpepeŋaŋ ŋep tazin yaŋ neŋ ŋep mukulem mma dolakŋaŋ besem nâyaŋ.” ¹⁰Kegok nâmti an keyet zet pigok zeye, “Geŋ wat mutututi sedaŋ imti tat.” Zeme keyegak sakwep pututuk wati dendan mebe kokot mge.

¹¹Pâlaŋ muluwaŋ mamanamaŋ kegok mme am sambeyaŋ ekti Likonia ilinaŋgalen zeleset ŋakŋak mti zewien, “Nin nopiom zut masesewatidanup piwan am nemoŋ bemti kwatolulaŋ pi tuŋgupman tapmalup.” ¹²Zemti Banabas egat kwitnaŋ nopiom Zeus kuwien. Âpme Pâl ek zemâtâtât an keyepmti egat kwitnaŋ nopiom Elemes kuwien. ¹³Nopiom Zeus egalen sesewat mka temaŋ ke mka temaŋ keyet ganzenan daen matatan. Yaŋ sesewat mka temaŋ keyet sâpe sâpe bumbu an ŋenaŋ makau ma tep katnaŋ dolak dolakŋaŋ ke timti an zut egegat sâpe sâpe bumidasâgât met ambepolet timti mka temaŋ keyelen kimbat setokwakwalen koge.

¹⁴Kegok mme Banabasimak Pâl egelaŋ zapat ke nâmti weŋit mepme kâlâwit kumendelet muti windeŋitbeŋ am sambeyet keŋan meti kwizet ŋagak pigok kuwun, ¹⁵“Am in pi kwilekiyet muluwaŋ kapigok penaŋ kapi tapmip? Nit an in talip kaboŋak! Nit Zet Zapat Dolakŋaŋ kapi zemalu in nâmti kwitnaŋ kwitnaŋ belakŋaŋ kapi time mepme gilik zemti Kawawaŋ penaŋ mamaŋaŋmak ekmagen mebegalen nâmti manzenup. Kawawaŋ nit

zapatnaŋ tazelup kapiyaŋ msat kululuŋ ma nembu ma kwitnaŋ kwitnaŋ sambe weme eknuŋ bepi mme sokbeye.¹⁶ Kan tipman baenen am Kawawaŋaŋ nâmindeme belak kileŋ lala bubup mamkwabien.¹⁷ Yaŋgut Kawawaŋaŋ am ekjenaŋ nikseipmagen zemti ku enziliye. Egaŋ kululuŋen mamti am keŋ sewaknaŋ mimndamti map ma muluwinan kwitnaŋ kwitnaŋ mme dolaknaŋ sokbeme manimwianŋi oloŋen palen mamanup.”¹⁸ An zulaŋ zet mulup temaŋ kegoŋ mti zekaŋkaŋ mti zemkulumindeme sâpe sâpe bumidasât tapmambien e naman peme tage.

¹⁹ Kegoŋ mme Zuda am notnaŋ Antiok ma Aikoniam mka metatatnaŋ ekjenaŋ animbi Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ notnaŋ keŋin walapme ekjenaŋ Pâl nanzaŋaŋ kumti wa gakip nâmti seknaŋ mandamti tot mka temaŋ ganzenan baen totpeme²⁰ weme nâmkijpepemak am ekjenaŋ kot ondekti mti mebene zemtapmnepepe me egaŋ wat indikti met mka temanenak ke mowenŋeyaŋ msame wati Banabas ilisakwep Delebe mka teman ke meti²¹ Zet Zapat Dolaknaŋ am ekjengat zemkawaŋ bermalu am sambe ekjenaŋ koti Zisasiyelen maŋge bemâbien. Âpme egeleŋ bam gilik zemti ewe Listala, Aikoniam, Antiok am nâmkijpepemak wiliŋim indik indik mebun.²²⁻²³ Zisasiyelen maŋge ekjen nâmkijpepeŋinaset zemgwatnaŋ mimindem mimindem mti animbi keyet ŋeŋaŋine eyo aikindemti tu meu zemkulumpemti belak tati ekjengat dundundu mulup mti Amobotnaŋgat betnanen indem indem mmebun. Mti pigok zemebun, “Nin msalen sisipepeŋ palen kapi mametneti bam Kawawaŋmak mama kanzizit gwaen tatagalen zemndenderaŋaŋ manup.”

²⁴ Kegoŋ mti egeleŋ Pisidia msat sutnatemaset kumalu balaŋ zeme meti Pampilia msalen pataŋ zemti²⁵ Pelga

mka msalen Zet Zapat Dolaknaŋ zemkawaŋ bemti eyetnan toti Atalia mka msalen met pataŋ zewun.²⁶ Egeleŋ Atalia mkaen ke waŋgaen mopmalu idatimti naman Antiok mkaen kobun. Mka ke am nâmkijpepemak ekjenaŋ an zut ke tipman baenen Kawawaŋgalen keŋ taolelaŋ egetmak tati idamukulem mme mulup mimiyet dundum idamti zemidedeŋaŋ ke ilak mdelaŋ zemti kobun.

²⁷ Âpme animbi nâmkijpepemak sambe ekjen ondek indemti Kawawaŋaŋ mukulem mimideme mulup mammetneti kobun keyet zapatnaŋ ma Kawawaŋaŋ am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekjen eyo nâmkijpepeyet set mâtâtindeye keyet zapatnaŋ mimindamti²⁸ ekjenmak ke kan teepmaŋ mamamtemun.

Ondedak temaŋ Zelusalem mkaen sokbeye

15 Zudia mkaengatnaŋ am nâmkijpepeŋaŋ notnaŋaŋ Antiok mkaen meti am nâmkijpepeŋinmak mka ke mambien ekjengat pigok zemzikat indam mti zewien, “In Mosesiyaŋ zet zeye keyet kataŋ sekŋin butnaŋ ku antiwep beme in mama katikŋan ku mebeb.”² Kegoŋ zeme Pâlmak Banabasiyaŋ zet ke nâmti ekjengat nâme bekanŋaŋ penŋaŋ beme zelin winderŋaŋ mtopemti zet mmot mtot kan teepmaŋ tapmme am nâmkijpepemak Antiok mkaengatnaŋaŋ indikti zewien, “In kapi mme nin ekmann ŋep ku bein keyepemti Pâlmak Banabasimak am nâmkijpepemak notnaŋin Zelusalem mkaen meti ombemindenderŋaŋ ma an ŋeŋaŋ notnaŋ ekjenmagen zet kapi mmepe me ekjenaŋ zemusuwebeb.”

³ Kegoŋ zemti dapmelanŋe ekjenaŋ zemgwatnaŋ mimindemti zemindeme meti Pisia ma Samalia

msat sutnatemaset mepmambe am nâmkijpepemak indaikti pigok diindom diindom mebien. Am sambe ekjenaj nâmkijpepemak bemti ninmak tatusuip. Kegok diindome ekjenaj nâmti olojen temañ mbien. ⁴Zemambe zemambe piyañ mane mane Zelusalem mkaen mot patañ zeme Zet Zapat Dolakñajalen an ñejañ ma ombemindendejañ ma am nâmkijpepejinmak ekjenaj indapmukum indeme motati ekjenaj Kawawañaj winde indamti indamukulem mimindeme mulup mbien keyet zet zapatnañ mimindawien. ⁵Zet zapat sambe mimindame delañ zeme Palisi ekjengalen mañgaengatañ an nâmkijpepejañ notnañaj wati zewien, “Am Zuda mañgeen ku sokbembejañ yañ nâmkijpepemak bewien. Am mañge ekjen ke zeme sekñin butnañ antim pempti Mosesiyelen zii zet ke zemâtâtindame weyañ nâmti gawepume delañ zewe.”

⁶Âpme ombemindendejañ ma dapmelangeñine notnañ ekjenaj zet ke zemusuwewegat ilinak ondek tati ⁷zet zepeme mebe kokot tapm metnepeme Pitayañ watati zeye, “Notnne, am Zuda mañgeengatañ ku sokbembejañ ekjenmagen Zet Zapat Dolakñaj yañbem zenze ke Kawawañaj ewejañ ingat tunguwinangatañ neñ naobem neme neñ meti ekjenmagen mulup mma ekjenaj nâmti Zisas nâmkijpewien keyet yañaj e ilin nâip. ⁸Âpme Kawawañ am keñinan eek toñañaj Zuda am ningat eyak mti Emetak Teñañ ndaye. Kegogak egañ am Zuda mañgeen ku sokbembejañ ekjengat eyak mti Emetak Teñañ kegogak indaye. ⁹Wa egañ ekjenmagen mulup naman sepemañ igak ku mge. Ninmagen mge sepem kegogak ekjenaj nâmkijpepe aikme keñin mme kwetetepmañ beye. ¹⁰Keyepmti

in kwilekiyet Kawawañ tazemusuwat peip? In am nâmkijpepemak ekjen kwitnañ kwitnañ nukñañ keyañ biminanen andom indendeyet zetnañ sambe ku mit. Itnañañ yeñsokñne tipman baen mamkwabien ma alak nin pi manup nin zii zet ke timanuwañgut zet ke ku mangawepumann delañ penañ zein. ¹¹Keyepmti nin kapigok nâmkijpenup Amobotnañ Zisasiyelen keñ taletnañgapmti Kawawañaj nin ma ekjen nsakwep yomengatnan gilik zem mandatin.”

¹²Âpme am sambe ondedagen tabien ekjengat Pâlmak Banabasiyañ am Zuda mañgeen ku sokbembejañ ekjenmagen mulup mmalu Kawawañaj menok sepem igak igak ekjengat palen mge keyet zet zapatnañ mimindame am ekjen keyañ buzak penañ diliñ zem tati tatnâmbien. ¹³Âpme egejañ zet ke zemeti zemdelañ zemalu Zemsiyañ wati zeye, “Notnne, neñ pigok zema nâit, ¹⁴Kawawañaj ñejañ yañbemti am Zuda mañgeen ku sokbembejañ notnañ ekjenmagen meti ikñañgat zet zapatnañ ilak Saimon Pitayañ zeme nâyo ke. ¹⁵Âpme golañ zenze an ekjengalen papiaen meluwañ mimiñañ keyañ Pitayañ zet zep kemak sepem kwep belup. Zet meluwañ kapigok mimiñañaj tazin,

¹⁶‘Amobotnañaj pigok zeye: Bam neñ gilik zemkoti Dewitgalen mka etumtoge ewan naman ewe mwat onzempewap. ¹⁷Kegok mma am Zuda mañgeen ku sokbembejañ animbi sambe ekjenaj wati Amobotnañgat timapmat mulup temañ mbep. Am ekjen ke nenn ewejañ nanañgat zapat ombem indewan. ¹⁸Amobotnañaj ikñañ zet keboñ tipman baen zeye.’ (Amos 9:11-12; Zelemaia 12:15; Aizaya 45:21)

¹⁹Keyepm neñ kapigok nâyañ: Am Zuda mañgeen ku sokbembejañ notnañ

ekñenaj keñ gilik zenze aikti Kawawañ nâmkiñpenti ekmagen mepme nin mulup temañ ñen ewe dukñinan bemindaman ñep penañ ku bewe.²⁰ Nin belak nopiom egat meu bemberañ ke ninipiñ mimiyet ma imbimak set kileñ ku mamayet ma songom tegen timtapme sipmañ keñanak tatatnañ ke ma sip mee ku niniyet zemkululu meluwañgut bemann mepme ekbep.²¹ Tipman penañ baen yañbenti alak pi mamkwatnuwen msat katañ sesewat mka tapmezinen katañ Sabat tagoñgo kanen Mosesiyelen zii zet ke maiñ indamti Kawawañgalen zet eyo manzemkawañ bemindamkwalip.”

Meluwañ kumti Antiok mkaen beme mege

²² Âpme ombemindendeñaj ma dapmelañge ñeñaj beme an notnañ ekñenmak dapmelañge sambe ilinsakwep zenâmti an damuñ zut idaikti Pâlmak Banabasimak ideme mebegalen nâmti an zut idaikbien. An ñen kwitnañ Zuda ma an ikñañ keyegak kwitnañ ñen Balsabas ma an ñen Sailas eget ke ombemideme an zutmak ilinsakwep Antiok mkaen zemindeme mesât mme²³ meluwañ ñen kapigok kumti indawien,

“Nin noline ombemindendeñaj ma Zet Zapat Dolakñañgalen an ñeñaj beme ma am nâmkiñpepemak mañge pien maip nin nsakwep tati am Zuda mañgeen ku sokbemberañ nâmkiñpepemak notnne Antiok mkaen ma Silia ma Silisia msalen maip ingat zemsesewatindemti meluwañ kapi kumbemann kozin.²⁴ Nin ku nâmann an notnañ piengatnañaj koti zet diindomti keñin mme yuñgum temege.²⁵ Keyepmti nin nnak pien ondekti keyet zetnañ zenâmti keñ kwep bemti an

damuñ zut idaikti idemann Pâlmak Banabasimak ilinsakwep kolip.²⁶ An zut Pâlmak Banabasimak kolup egeñañ Amobotnañ Zisas Kilais egat zet zapatnañgapm mamañit ketalasiwun.²⁷ Âpme an zut Zudasmak Sailas zemidemann kolup egeñañ eyo tusumti zet zapat dembusek dolakñañ mimindame weyañ nâmbep.²⁸ Emetak Teñañ nin ingat palen nukñañ sambe penañ bembeyelen ku nâmti keyepm belaknik pigok gulak bemindesâgât zemnâmti zemtâmpenn:²⁹ In nopiomgalen sâpe sâpe ma songom belak bimanen tegañ mzame gakikiñañ ma sip ma imbimak set kileñ ku mambep beme mama keyañ dolakñañ bewe.”

³⁰ Zet kekok kumti indame mti Antiok mkaen met patañ zemti am nâmkiñpepemak sambe ondek indemti papia ke indawien.³¹ Zemgwañaj mimi papia ke indame maiñ ekti keñin oloñen temañ beye.³² Âpme Zudamak Sailas egeñañ ilit Kawawañmagen zet mti zenze an mamtemun keyepmti egeñañ tusumti zemgwañaj zet sambe zemti nâmkiñpepeñin mkatikñañ bem indawien.³³ Ekñenaj Antiok mkaen ke kan teepmanik maneti Zudamak Sailasiyañ naman gilik zem ewe Zelusalem mkaen mesât mmalu am nâmkiñpepemak ekñenaj Kawawañaj selen idadamuñ mimideme mebegat nâmti dundumti mukum ideme mesât mineti naman Sailasiyañ asekti tapme Zudayañ igak etañ mege.³⁴⁻³⁵ Âpme Sailasmak Pâl ma Banabas ekñenaj ilinak ewe Antiok mkaen tati am sambe ekñenmagen mulup mti Amobotnañgalen Zet Zapat Dolakñañ zemkawañ tabeme am nâmkiñpepemak notnañ ekñenaj indapmukulem mti mulup mbien.

Pâlmak Banabasiyaŋ kalaŋti mekobun

³⁶Kasup sambenik ke maneti Pâlaŋ Banabasiyet zeye, “Nit mka ŋande temaŋ kataŋ am sambe Zet Zapat Dolakŋaŋ diindomalu nâmkîŋpepemaŋ bewien. Notnaŋ ekŋen ŋep tapmaip manze ewe tokwat indawiliŋgimpemalu mebe.” ³⁷⁻³⁸Kok zeme nâmti Banabasiyaŋ Zân Mak ek tetimti ilinsakwep mebegat zeme Pâlaŋ zeye, “Eweŋaŋ Zân Mak egaŋ nitmak mulup mmetneti belak tuŋgupman Pampilia mkaen metati gilik zemkolep keyepmti ek ŋen ewe ku wapmeselup.” ³⁹Egelaŋ ilidak Zân Makgapmti zet mmot mtot mti kalaŋti Banabasiyaŋ Zân Mak aikme met waŋga mti Saipalas msat ŋetakŋaŋ mebun. ⁴⁰Âpme Pâlaŋ Sailas wapme mesât mmalu am nâmkîŋpepemaŋ ekŋenaŋ Kawawaŋgalen taolelaŋ egetmak tatagalen dundum idemti ideme mebun. ⁴¹Met Silia ma Silisia msat tuŋgupman kumalu etume meti am nâmkîŋpepîŋmak ekŋen zemgwaŋnaŋ mimindem mimindem keyaŋ mebun.

Timotiyaŋ Pâlmak Sailasmak mege

16 Pâlmak Sailas egelaŋ meti Delebe ma Listala mkaen met pataŋ zemti mka keyet keŋanen an nâmkîŋpepeŋaŋmak ŋen mamtan. Kwitnaŋ Timoti nempa ke Zuda imbi nâmkîŋpepeŋaŋmak ŋeniyet nemuŋaŋ nempa keyet bipmangut Glik msalengatnaŋ. ²Lisitalamak Aikoniam am nâmkîŋpepeŋinmagaŋ koti Timotiyaŋ mama mimi dolakŋaŋ mamtan keyet yaŋaŋ Pâl zemâtâtsawien. ³Âpme Pâlaŋ Timoti meleŋgeŋaŋ wati matokwakwagat dunduye. Âpme msat keyet Zuda am mambien ekŋenaŋ Timoti bipmaŋ Glik msalengatnaŋ ke nâmtâtpewiengapmti Pâlaŋ

Mosesiyelen zii zet tazin keyet kataŋ Timoti sekŋaŋ butnaŋ antimpemtiŋgut wapmebun. ⁴Mka kataŋ meti Zelusalem mkaen daen am nâmkîŋpepeŋinmak ma ombemindendeŋaŋ ŋeŋaŋ notnaŋ ondekti mama mimi kapi mimiyet zemâtâtât zet ke animbi nâmkîŋpepemaŋ ekŋen diindom diindom piyaŋ mebun. ⁵Kegok mme an ekŋen nâmkîŋpepeŋinmak gwatnaŋ mimindeme nâmkîŋpepeŋin katikŋaŋ penaŋ beye. Âpme am mange notnaŋaŋ mama mimi dolakŋaŋ ke egomti kan kataŋ nâmkîŋpepeen tatusum metnepeme am omba penaŋ beye.

Pâlaŋ Masedonia an ŋen kie kienok ege

⁶Ekŋenaŋ Piligia ma Galesia msat tuŋgupman mulup tapmepme Emetak Teŋaŋ Esia msaleset Zet Zapat Dolakŋaŋ am ku diindondoyet zem bekekindeme ⁷ekŋenaŋ Misia msalen met tati keyetnan Bitinia msalen mesât mbienangut Zisasiyelen Emetak Teŋaŋ kegogak zemkulumindeye. ⁸Keyepmti ekŋenaŋ Misia sebempemti Toloas mkaen towebien. ⁹Âpme tambuyet Pâlaŋ kie kienok tati ekme an ŋenaŋ Masedonia msaleset daen tati Pâlgaŋ bepelep pelep mti kwizet kumti zeye, “Geŋ pien kwati nin ndamukulem minnde.” ¹⁰Pâlaŋ kegok ekti wat zeme nin pigok nâmbenn. Kawawaŋaŋ ikŋaŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ am ekŋen kaindamagen zenzeyet ndakumtetin kegok zemti wat milawatn mebegalen sakwep weyaŋ bewenn.

Lidiayaŋ nâmkîŋpepemaŋ beye

¹¹Âpme nin Toloas mkaen ke waŋga mti Samoteles mkaen ke met pataŋ zewenn yanaman keyetnan mane mane Niapolis mkaen ke kwati waŋga pemann tapme naman ¹²seleset meti Pilipai mkaen pataŋ zewenn.

Ke Masedonia msat temaŋ keyelen mka temaŋ ŋen beke Loma gapman ŋeŋaŋ egaŋ mka ŋotekŋaŋ ke tati am maindadamuŋ mtan. ¹³Mka ke meti manepemann Sabat tagoŋgo kanen beme mka ganzenan tu matatanen ke kapigok zemti towebenn. Zuda am ekŋenaŋ dundundu mulup tu ganzenan tati mamambiekgat toti ekne. Zemti met indikme imbiyaŋ ilinak ondek tapme indikti ekŋenmak ke metotati Zet Zapat Dolakŋaŋ diindowien. ¹⁴Âpme imbi ekŋen keyet tuŋguwinangatnaŋ imbi ŋen kwitnaŋ Lidia ek Tiatila mkaengatnaŋ mulupmaŋ saŋgum ŋamaŋ dolakŋaŋ penaŋ pi selim timti ammagen timepme makwitimtemien. Imbi keyaŋ Kawawaŋgat masesewatsamtan keyepmti Amobotnaŋ Zisasiyaŋ keŋan mme eleŋ beleŋ beme Pâlaŋ zet tazeme ŋandemti zikatnanak taekmaŋge. ¹⁵Yaŋ ondedak ke delaŋ zeme imbi keyaŋ tu zulutindendeyet zeme Pâlmak notnaneyaŋ imbi ke ma egalen mkaen am matatemien ekŋen ilinsakwep tu zulutindeme imbi keyaŋ zeye, “In nâme neŋ penaŋ Amobotnaŋgat penaŋ nâmkiŋpeyaŋ bein beme in nâlen mkaen pien kwapme nsakwep wesenuwaŋgut saŋenen indema mebep.” Zeme moti ekmak ke wembien.

Pilipai mkaen Pâlmak Sailas mka katikŋan idewien

¹⁶Kan ŋeniyet Pâlmak Sailasiyaŋ dundundu mulup msâgât ondedak mundumen mesât metnepemalu sisiliŋ mulup imbi nempa ŋenaŋ selen ke kot idaige. Imbi nempa ke we bekanajaŋ keŋan tapme egaŋ zet enziliŋaŋ notnaŋ manzemsokbemtan. Mti zet kwileki ŋeniyet we bekanajaŋ ke yaŋkwesime egaŋ penaŋ esemtaŋak maŋgilik zemsamtan keyepmti animbi nempa ke damuŋ mamimtemien ekŋenaŋ mânep

milawat temaŋ penaŋ matimtemien. ¹⁷Imbi nempa keyaŋ Pâlmak nin selen ndapmât meti kwizet ŋakŋak mti kapigok tazemaŋge, “An in kapiyaŋ Kawawaŋ Amobotnaŋ temaŋ egalen mulup mti am yomengatnan gilik zemti indatitiyet zetnaŋ manzemaŋtindaip.”

¹⁸Zet kwizet ŋakŋak sepem kegogak kan kataŋ kaŋaŋaŋ beme gilik zem we bekanajaŋgat pigok dunduye, “Neŋ Zisas Kilaisiyet kwitnanen zema we bekanajaŋ geŋ imbi nempa keŋangatnan kwati met!” Zeme keyegak we bekanajaŋ kwati kunzuŋ mege. ¹⁹Âpme imbi nempa ke damuŋ mti mânep milawat titiyet webem mamtemien piwaŋ setnaŋ yek beme ekti imbi nempa damuŋ mamtemien ekŋenaŋ meti Pâlmak Banabas idatamti mka tuŋgupmaset idamandamti met amobotnaŋ egalen ondedagen meti ²⁰zemdelajaŋ zenze angat kandaŋan moti zewien, “An zut kapi Zuda an yaŋ egeleŋ ningalen mka teman kapi koti mulup notnaŋ mwati mmalu set ke ekmann bekanajaŋ tabem temezin. ²¹Ekŋenaŋ koti Zuda ilinaŋgalen mama mimi ke Loma am nin ku mimiyelen ke tazikat ndaip.”

²²Âpme am maŋge temaŋ tabienaŋ ŋenzinziŋ temaŋ penaŋ nâmidemti met idatamti amobotnaŋ ekŋenmagen idatimepme ekŋenaŋ egegat kâlâwit mendelet yalom idemti zeme sindiwaŋ ²³omba penaŋ idome segit duluŋ diliŋ peme idatimti met mka katikŋaŋ idemti mka katikŋaŋgalen an damuŋ ekŋenaŋ an zut ke weyaŋ idadamuŋ katikŋaŋ mtatagat zemindewien. ²⁴An damuŋaŋ zet kegok zeme nâmti egaŋ idatimti met mka keŋan sutnateman penaŋ ke idemti tep an selemti selit ilizuzut keŋan peme topme kemak limbeŋ bemti bem zam idemewembun.

²⁵Yaŋ tambusutnan penaŋ Pâlmak Banabasiyaŋ Kawawaŋgat silik dun-

dundu mti tazemesewatpemambun. Âpme am mka katikñan indendeñan ekñeñan kwisagit ke tatnâmbien.²⁶ Mme keyegak mâkinanñ temañ penañ mme mka katikñanñgat tepumañ bee mme titokñanmak etañ bemâpme setokwakwat sambe bee ilin belak ñande mâpme delañ zeme am selin belinan tek katikñanñanñ zam indeme mawemtemien e ikñanñ belak kwalet topmâpme delañ zeye.²⁷ Âpme mka katikñanñgalen damañ egañ mulugengatnan wati meekme set sambe bee ñandeperñ ñandeperñ weme ekti endilipeye. Mti wa am mka katikñanñ kek indendeñan pi ilak kunzuñ mâlo zemti ikñanñgat gemborañ ñilikñanñ pitakñanen yuñmamañge e mandapeme kwapme sekñanñ ikñanñ osâgât mme²⁸ Pâlañ ekti ñakñak penañ mti zeye, “Ai, geñ sekdi giti walelepiñ. Nin sambe pi ewe ilindiñ esemteñ tatnup.”

²⁹ Zeme nâmti egañ am ekñengat zeme tañam mkot same mka keñan sebelañ dindiñ mpeñ moti Pâlmak Sailasiyañ tabunen met kandañidan tot pedondom idaye.³⁰ Mti tambu sutnan keyegak mka keñangatnan idatim beñgumen toti idatimti mkañan mege. Motati an zutgat idayañkwesiye, “Amobotnañne, neñ zigok penañ mti mama kanzizitgat zapat bewap?”

³¹ Âpme egeñan zewun, “Geñ ma imbi nemandine in Amobotnañ Zisas Kilaisiyet nâmkñipemtiñgut mama kanzizitgat zapat bemâbep.”³²⁻³⁴ Kegok zemalu nâmti mka katikñanñgalen damañ egañ an zut sindiwañ idome segit buyuk beyak bemti liñgit bemberañ ke zuluti kwasim ideme tati egeñan ek ma mañgeñane Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñanñ diindomti tu zulutindeme ekñeñan indatimti mkañinanñ moti tu meu nini mundumen ke ideme totapmalu zeme meu bumti idame nimalu

naman idatimti kot mka katikñanak ideye. Âpme an mka katikñanñ damañ ma mañgeñane ekñeñanñ Zisasiyet nâmkñipemti Kawawañgat zapat bewien keyepmti segeyak mti oloñen mbien.

³⁵ Msat msame tambuñan an zemdelañ zenze an ekñeñanñ an tipdakutum notnañ zemindeme koti mka katikñanñgalen damañgat zewien, “Geñ an zut kapi belak kwalet idemane meliti!”

³⁶ Zeme mka katikñanñgalen damañ keyañ koti Pâlgat zeye, “Zemdelañ zenze an ekñeñanñ neñ it belak idema mebegat zeme kolep. Keyepmti neñ idema met keñ sewakñanñ palen mambalup.”

³⁷ Zeme Pâlañ am zet mti mebien ekñengat pigok diindoye, “Nit Loma mka mtoñ penañ yañgut in nigat zet esemteñ zemti yom ñen aikiñpiñ kegogañgut belak kileñ am zikalinan onzemndemti sindiwañ sekñ bekan kume etim temepme mka katikñanñ met ndeyo. Yanaman pi in buzak enzilimti zemndeme mebegat tazeip? Nit ku meselup, yek penañ. Mka kapiyelen Loma an ñeñanñ ilin kotingut ndatimti tot zupman baenen ndeme meselup.”

³⁸ Kegok zemalu an tipdakutum ekñeñanñ nâmti met zemdelañ zenze an ekñengat zapat ke diindome nâmti endilipemti kiñgati³⁹ ekñeñanñ ilin wati mka katikñanñ meti kemberñ zet diindomti belak zemindeme mka katikñanñ ke katipemti zupman toindemti mka belakñanñ ñen mebegat zemidewien.⁴⁰ Âpme egeñanñ toti met Lidiayelen mkaen meti am nâmkñipemmak ke indikti zemgwañtañ zet diindomti naman msat ñeñanñ mebun.

Pâlmak Sailasiyañ Tesalonaika mkaen mebun

17 Âpme Pâlmak Sailas egeñanñ Ampipolis ma Apolonia msat tuñgupañ nesetgatnan met

Tesalonaika mkaen patañ zewun. Mka eyet keñan Zuda am ekñengalen sesewat mka ñen matatan. ²Pâlañ msat notnanen mamimkwatan kegogak sesewat mka ke moti Sabat tagoñgo kan kasup tuk pi ewe ekñenmak ke tati Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ ke maiñti ³yañañ diindom metneti Zisas Kilais sindem temañ timti gakimti wawagañ golañ zenze an ekñenañ itnañañ meluwañ mbien ke zemkawañ bemindamti Zisas ek Kilais penañañ gakimti wage. ⁴Kegok zeme Zuda am notnañ ma Glik am sambe Kawawañ sesewatsamti mamamtemien ma imbi sambe kwizet buñamin temañ ekñenañ zet keyet nâme penañ beme Pâlmak Sailas egetmak am sambe penañañ kot tustumâbien.

⁵Keyepmti Zuda am notnañ ekñenañ nâmbekambemindemti met an bekopsat ma am keñin katikñañ notnañ indatimti ñakñañ temañ mti mka temañ keyet keñan tokwapme am sambe penañañ ekñenmak kot tusumti Zesongalen mkaen ke an zut kot idatimti met an damuñ ekñengat belinan idendeyet nâmti kopmâbien. ⁶Koti ekbienañ yek beme dopmañ Zeson ma am nâmkñipepeñinmak notnañ indapmandamtimti mka damuñ ekñenmagen indatim meti kwizet ñagak kapigok mmebien, “Msat katañ set yunçu yunçu masokbem mezin. Piwan alak ninmagen sokbeme ⁷Zesonañ am ekñen ke indatimumuluñti timbewep. An zut ekmak kot welut keyañ Loma amobotnañ ewe tapme egat kwizet buñamañ mtopemti naman Amobotnañ alakñañ Zisas egat kwizet buñamañ tazempalakñañ tabemelup.” ⁸Zet kegok zeme nâmti mka mtoñ sambe ma an damuñ ekñenañ nâmti weñin mege. ⁹Âpme an damuñ ekñenañ Zeson ma amñane notnañ ekñen zet

kanñañ miindame mânep etañ beme nâmindeme toti mebien.

Pâlmak Sailasiyañ Belea mkaen mulup mbun

¹⁰Âpme tambu keyegak penañ am nâmkñipepemak ekñenañ Pâlmak Sailas ideme tambuyet toti metne metne Belea mkaen met patañ zemalu msat ke msaye. Âpme Zuda am ekñengalen sesewat mkaen amnañ tapmowepme indikti setugit melesiñ keyegak mowebun. ¹¹Msat ke am mambien ekñen keñin sewakñañ wa am Tesalonaika msalen maip ekñen keboñ yek keyepmti ekñenañ Zet Zapat Dolakñañ eleñ beleñ bemti nâmbien. Mti Pâlgalen zet ke penañ ma dâsuki zemti kasup katañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ itnañanen maiñti yañañ mguluk gilik zemti zenâ zenâ mbien. ¹²Kegok mti Zuda animbi sambe ma Glik an sambe ma Glik imbi kwizet buñamin temañ notnañ ilinsakwep nâmkñipepe aikbien. ¹³⁻¹⁴Pâlañ Belea mkaen meti am Zet Zapat Dolakñañ zemkawañ bemindaye keyet zapatnañañ elelañ Zuda am notnañ Tesalonaika mkaen mamtemien ekñenmagen mepme nâmti ekñenañ Belea mkaen koti tokwati animbi sambe ondek indemti Pâlmak Sailas mtot indendeyet zet kelakñañ mimindeme am keñin yunçum temege. Âpme am nâmkñipepemak ekñenañ Sailasmak Timoti idangalañme Belea mkaen ke tapmalu notnañañ Pâl wati nembu ganzenan baen toti ilinsakwep waña mti ¹⁵Aten mkaen mepemti kosât mme Pâlañ zet kapigok Sailasmak Timotiyet zemindeme kobien, “In met an zut eget zemindeme sakwep penañ neñmagen kobalup.”

Pâlañ Zet Zapat Dolakñañ Aten mkaen zemkawañ beye

¹⁶Pâlañ Aten mkaen ke an zutgat damuñ tati mka keyet keñan

ke ku nâmpewanup. ³⁰ Kawawaŋaŋ am tipman baen mamkwabien ekŋen ikŋaŋgat yaŋaŋ daŋan ku nâmbiangapmti myuŋguŋgu sambe mkwabien ekŋen ke zet mulup omba penaŋ ku indaye mama keyelen kanaŋ delaŋ zeye. Âpme alak pi msat kataŋ am sambe yomengatnaŋ keŋin gilik zemti mama mimi bekanan ke peme tapme ikŋaŋmagen kot tususuyet tazein. ³¹ Egaŋ kan ŋen beyeyaŋ tazin kan ke sokŋan beweyen am msat sambe mama mimiŋinangat yaŋaŋ msokbemti keyet kataŋ tosaŋaŋ indamobe. Mulup ke mimiyele an ŋen aikpeye an ke msalen am sambeyaŋ ek nâmtâtpepeyet nâmti Kawawaŋaŋ gakikiengatan mme wageyaŋ mamain.”

³² Pâlaŋ zet kegoŋ diindome am notnaŋaŋ zet ke nâmti yeŋbien. Âpme notnaŋaŋ zewien, “Kan ŋengat ewe koti zapat zenik kapiyegak dinndomane nâmbanup.” ³³ Âpme Pâlaŋ zetnaŋ tazemaŋgeen elak peme tage. ³⁴ Âpme am notnaŋaŋ zet ke nâmti Zisas Kilaismak tusumti nâmkŋippepe aikbien ekŋengat tuŋguwinangatnaŋ an ŋen kwitnaŋ Dionisias ek Kansol ekŋengalen mulup an ŋen. Ek ma imbi ŋen Damalis ma am notnaŋ sambe tusumâbien.

Pâlaŋ Kolin mkaen mulup met mge

18 Egaŋ mulup ke mdelaŋ zemti Aten mka katipemti Kolin mkaen mege. ² Mka ke Zuda an ŋen kwitnaŋ Akwila zeme ke aige. Ek Pontas mkaengatan yaŋ met Itali msalen manepeme msat keyelen amobotnaŋ temaŋ Kolodias Loma mka teman matatan egaŋ Zuda am Itali msalen maip ekŋenaŋ msat ke pemti mebe kokogat zeye keyepmti Akwilamak imbiŋaŋ Pilisila ekŋenaŋ Itali msat pemti Kolin mkaen ke alaknik koti mamtemun. ³ Animbi zut keyaŋ muluwit mka walalatgalen saŋgum katikŋaŋ selimti mamtemun

âpme Pâlaŋ mulupmaŋ sepemaŋ kwep keboŋak mamimtan keyepmti egaŋ animbi zut ke idikti egetmak ke tati mânep mulupmaŋ mka walalatgalen saŋgum katikŋaŋ ke selim beme amnaŋ kwititiet nâmti mamtan. ⁴ Mulupmaŋ ke mmambe tati Sabat tagoŋgo kan kataŋ Zuda am ekŋengalen sesewat mkaen motati Zet Zapat Dolakŋaŋ keyet yaŋaŋgat Zuda am ma Glik ammak zet peme mebe kokot mti egaŋ nâmkŋippepemek bem-beyet indapmukulem mamimtan.

⁵ Yaŋ bam Sailasmak Timotiyaŋ Masedonia msalengatan gilik zem kopmaluŋgut Pâlaŋ yaŋbemti mulup keyegak mti Zuda am ekŋengat Zisas Kilais ek Kawawaŋaŋ ikŋaŋ ombempemti zempeme toge keyet yaŋaŋ zemâtâtindaye. ⁶ Yaŋgut am notnaŋ ekŋenaŋ zetnaŋ windenaŋ mtopemti zet mobotnaŋ msamti zetnaŋ ku nâmbiangapmti egaŋ kegoŋ diindoye, “In bam walelet aikbep keyelen yomaŋ neŋmagen ku kobe yek.” Kok zemti kâlâpmaŋ tetelime kakalakŋaŋaŋ bululuŋ zemtopme zeye, “In kegoŋ mnaipgapmti neŋ in indemti am Zuda maŋgeen ku sokbembenaŋ ekŋenmagen meti mulup mbap.” ⁷ Kegoŋ zemti an ŋen Titias Zastas egalen mkaen ke meti mawemtan. Âpme an keyaŋ Kawawaŋgat sesewatsamti mamtan egalen mkaŋaŋ Zuda ekŋengalen sesewat mka keyet sokŋanik matatan. ⁸ Âpme Zuda am ekŋengalen sesewat mka keyet damuŋ temaŋ egat kwitnaŋ Kilispas ek ma egalen sip butnaŋanen ma am notnaŋ sambe ekŋenaŋ Pâlgalen zetnaŋ nâmti Amobotnaŋ Zisasiyet nâmkŋippeme Pâlaŋ tu zulutindeye.

⁹ Âpme tambu ŋeniyet Amobotnaŋaŋ Pâl kie kienok sokbemsamti pigok dunduye, “Geŋ nâgât zapatn ammagen zen-zeyet kiŋgati dembusekdi aŋgalalaŋpiŋ nâmtalati zemkawaŋ bewanik. ¹⁰ Neŋ geŋmak tapma an ŋenaŋ wati ku gawalabe mka temaŋ kapiyet keŋan nâlen an-

imbinne sambe penaŋ talip.”¹¹ Kegok zempeme Pâlaŋ mka keyegak mamti am ekŋen ke Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ ewe mandiindom zikat indam mkwatnapeme nup kan kwepmak butnaŋ ŋen mege.

¹²Âpme Galio ek Akaia ekŋengalen amobotnaŋ mmonzempewien kan keyet Zuda am ekŋenaŋ Pâlgat keŋin kasa beme ilinak zenâ zenâ mti keŋ kwep bemti Pâl Galiomagen wapmeti zewien,¹³ “An kapiyaŋ zii zet keŋan mama mimi tazin ke tapme egaŋ naman animbi sambe indatimti set sepemaŋ ŋen zikat indame Kawawaŋgat masesewat-saip.”¹⁴ Kegok zeme Pâlaŋ zet zesât mmangeyaŋ Galioyaŋ Zuda am Pâl wakobien ekŋengat zeye, “An kapiyaŋ yom nukŋaŋ penaŋ ŋen zetnaŋ neŋ mimiyelenok benak ze neŋ inmak sewakŋaŋ totati ŋep zewanek.”¹⁵ Âk pi in zii zelin tazin keyet zet mmot mtot mti zesâti ilinak etaŋ baen manzemambep ke nâlen mulup yek.”¹⁶ Kegok zemti indamâpme zupman toti¹⁷ ekŋen sambeyaŋ Zuda sesewat mka keyelen damuŋ atamti Galioyelen mka solonan met kwapem penaŋ kume Galioyaŋ indikŋingut ku indidikŋaŋ sepem tapme takumambien.

Pâlaŋ gilik zemti Antiok mkaengatnan Zelusalem mkaen daen mege

¹⁸Pâlaŋ Kolin mkaen kan sambenik maneti bam nâmkŋepemak am indamukum indemti Silia msalen mesât mme Pilisilamak apmaŋ Akwila ege-laŋ ilinsakwep meti Seŋkilia mkaen patar zemti mka ke Pâlaŋ mulup ŋen msât nâmti egaŋ Kawawaŋgat zemkatik bempemti keyet piliŋaŋ ŋoksinaŋ an ŋeniyet zeme kwenzipme mepme delaŋ zemâpme bam waŋgaen moti Silia msalen mebien.¹⁹ Keyetnan ewe waŋgaen moti met Epesa mkaen moti ke

kalaŋ mebien. Âpme Pâlaŋ igak Zuda am ekŋengalen sesewat mkaen moti ekŋenmak Zet Zapat Dolakŋaŋ zenâ zenâ mbien.²⁰ Âpme Zuda am ekŋenaŋ Pâlaŋ ekŋenmak ewe tusumti mamayet zeme egaŋ zelin kumti zeye,²¹ “Neŋ manepema Kawawaŋaŋ nâmnewe beme ewe bam inmagen kapi gilik zem kobap.” Kegok zemti ekŋen mukumindemti waŋgaen moti Sisalia msalen mesât mege.

²²Waŋgayaŋ Sisalia msalen mepeme egaŋ meti Zelusalem mkaen moti am nâmkŋepemak am bet butem indemti eyetnan toti Antiok mkaen meti²³ ke kan belatnik bugan maneti naman msat temaŋ Galesia ma Piligia meti mka isikŋaŋ notnanen tokwat meti am nâmkŋepemak zemgwatnaŋ mimindem mimindem piyaŋ mege.

Apolosiyaŋ Epesa mkaen Zet Zapat Dolakŋaŋ zemkawaŋ beye

²⁴Zuda an ŋen Epesa mkaen ke koti mamtan an keyet kwitnaŋ Apolos Aleksandia mka temaŋ ke sokbemamti temaŋ beme²⁵ am notnaŋ ekŋenaŋ Zânaŋ tu zululut mulup mge keyet yaŋaŋ ma Zisas kobe keyet Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet tazin ke eyo zeme nâmti oloŋen palen am kopma diindomtan.²⁶ Yaŋ kan ŋeniyet Pilisilamak apmaŋ Akwila ege-laŋ sesewat mkaen ke motati nâmalu egaŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ winderjaŋberj bemti am tazemâtâtindame nâmti ege-laŋ wati mkaŋidan meti Zisas toti gakimti wage keyet zapatnaŋ weyaŋ yaŋaŋmak zemâtâtsamalu nâŋge.²⁷ Âpme Apoloyaŋ Akaia msalen mesât mme am nâmkŋepemak Epesa mkaen mambien. Ekŋenaŋ Akaia msalen am nâmkŋepemak mambien ekŋengat zet kapigok kumti Apolo ikŋaŋ same mti mege, “An kozin ke inmagen kopme ekti in notn mpewep.” Meluwaŋen zet kegok kumti ikŋaŋ same mti mege. Mane

mane Kolin mkaen met patañ zemti am Kawawañañ keñ taoletnañgapmti nâmkijpepemak bewien ekñen Zet Zapat Dolakñangalen mulup penañ indapmukulem mti ²⁸ am mañge temañ penañ ekñengat zikalinan zetnañ winderañber zemti Zuda am ekñenmak zet mnot mtot mti Kawawañgalen Zet Itnañanen golañ zenze an ekñengalen zet tazin ke mkatikñañ bemti zeye, “Zisas ek Kawawañañ an yomengatnañ gilik zem ndadagalen ombempeye.” Kegok zeme amnañ zetnañ nâmkijpewien.

Pâlañ Epesa mkaen mulup mge

19 Apolos egañ ewe Kolin mkaenagak tapme Pâlañ Esia msat tungupmaset mane mane Epesa mkaen patañ zemti mka ke Kilais nâmkijpepeñañ am notnañ ke indaikti ² indayañkweysiye, “In Zet Zapat Dolakñañ diindome nâmti tu zulutbien kan keyet Emetak Teñ tiwien ma yek?”

Zeme ekñañ zewien, “Nin Emetak Teñ tazin mee keyet zapatnañ ku nânuip.”

³ Kegok zeme naman ewe indayañkweysiye, “In kwiyet nâmkijpemti tu zulutbien?”

Zeme ekñañ zewien, “Nin Zânañ zet zemkoge ke nâmkijpemti tu zuluben.”

⁴ Zeme Pâlañ zeye, “Zânañ tu e amnañ keñ gilik zenze aikti yomin bam kumpepeyet etañ mulupmañ ke mti Is-lael am ekñengat pigok diindom kwage, ‘In an Zisas bamnan takozin egat nâmkijpeit.’”

⁵ Kegok zeme ekñañ zet ke nâmti Amobotnañ Zisasiyet kwitnanen tu zulutindeme ⁶⁻⁷ Pâlañ betnañ ñokñinan beme Emetak Teñañ kululuñengatnan ekñenmagen toti keñin m eleñ beleñ beme am 12 mee kogañ zet meluwañ igak igak taoselem zem metnepeme Kawawañañ zet keñinan beme katañ ikñañgat ikñañgat zemkawañ bewien.

⁸ Âpme Pâlañ eyoña tuk pi ekñenmak ke tati kan katañ Zuda am ilinañgalen sesewat mkaen motati Zet Zapat Dolakñañ winderañmak manzemâtâtindamtan. Mti Kawawañgalen zemâtâtât katnanen mama sokbewe keyet zetnañ zemti am notnañ ekñenmak zet mnot mtot mamtemien. ⁹ Ma an notnañ ekñañ nâmkijpepepiñ belak Zisasiyet Zet Zapatnañ Dolakñañ bam kumpemti ondedak temanan Zisas Kilaisiyet zemtalatpewien keyepmti Pâlañ katimindemti am notnañ Zisasiyelen Zet Zapat Dolakñañ nâmti tikñañgat mbien. Ekñen ondekindemti Tilanas nânâ mkaen ke mene mene ondekti ekñenmak Zet Zapat Dolakñañ zenâ zenâ mamtemien. ¹⁰ Egañ mulup kegok mti Zuda am ma Glik am Esia msalen mambien ekñengat tunguwinan nup kan zut pi mamti mme ekñañ Amobotnañgalen zet zapatnañ nâme dulus delañ zemâge.

¹¹ Kawawañañ ikñañ Pâlmak mamti mukulem mme egañ menok temañ sambe am ekñenmagen msokbemkwage.

¹² Am ekñañ ñetip kapuputnañ ma sañgum kâlâpmañ mee pi timti met am zawatmak ma am we bekanañinmak mee pi indame tim ekti zawalin ma we bekanañin mee pi kwati mepmâpme naman dolakñañ bemâbien.

¹³ Âpme Zuda an notnañ mka katañ tokwati we bekanañ notnañ am keñangatnan manzemindeme kwati mamtemien ekñañ naman mmak mmak Amobotnañ Zisasiyet kwitnanen kumti we bekanañ am keñan tage ekñengat zewien, “Nin Pâlañ an Zisas egat zet zapatnañ manzempalakñañ bein egat kwitnanen ingat zet winderañber pigok zenup: In am keñangatnan kwati melit!” ¹⁴ Âpme Zuda am Epesa mkaen mamtemien ekñengalen sâpe sâpe bumbu an ñeñañ Siwa egat nemuñane 7 kapi

mamtemien. Ekņenaj mulup keyegak mamtemien.

¹⁵ Ekņenaj an we bekaņanajmak űngalen mkaen meti Zisasiyet kwitnaņ kumti we bekaņanaj zempeme kwaweweget zeme an we bekaņanajmak egaņ kapigok gilik zem zeye, “Neņ Zisasmak Pâl egegat nâmidayap âpme in kapi kwiyaņ desetgatnan kolo ke ku nâmidayap.”

¹⁶ Kegok zemti egaņ wati indom kumti saņgum kâlâwin kumandeleți indamunzut kume sip balak balak timti talak piyaņ mkaņinan kunzuņ mepmâbien.

¹⁷ Âpme keyet zet zapatnaņ Zuda ma Glik am Epesa mkaen mamtemienaj nâmti omba penaņ kiņgati Kilaisiyet kwitnaņ mwati sesewatpewien. ¹⁸⁻¹⁹ Mti am sambe nâmkijpepe aikti kwitnaņ kwitnaņ notnaņ aņkambugat ma am indindiyelen zetnaņ ma gwesep gwesepgalen zetnaņ notnaņ papiaen kumtimti ekti mamtemien ke ma dipsawat ma am kasetnaņ ma nopiom mee bee timti kot ondekti am zemkawaņ bemindamti ekņengat zikalinan bume zimâge. Âpme am ekņenaj papia bewien keyet mânep maiņme 50,000.00 kina beye. ²⁰ Kegok mti Kawawaņgalen zelaņ windeņanbeņ palaknaņ bemti pelelaņ mekoti am tuņguwinan dolaknaņ sokbem wenęe.

Pâlaņ mulup tapmme am notnaņaj ekti endilipewien

²¹ Pâlaņ mulup kegok mine mine mimdelaņ zemti egaņ naman Masedonia ma Akaia msat kume balaņ peme Zelusalem mkaen mesâgât otnâmti zeye, “Neņ Zelusalem mkaen meti bam naman gilik zemti Loma mkaen kwawabap.”

²² Âpme egaņ mukulem mimiņanet an zut Timotimak Ilastas ideme egeļa Masedonia msaleset mepmalu Pâlaņ iķnaņ Esia msalen ke bugan ewe tusumti maņęe. ²³ Kan keyet am notnaņ ekņe- naņ Amobotnaņgalen zet keyet nâme

ņep ku beme ekņen am sambeyaņ zet ke mtopepeyet zet kelaknaņ mimin- dawien. ²⁴ Silwiyaņ an weņaņ mee weyeyaņ an űen mamtan kwitnaņ Dimi- tilias egaņ Glik am nopiom imbi Artemis egalen sesewat mkaen iķnaņgat weņaņ temaņ matatan keyet sepemmak egaņ isisiknaņ buk pi weyaņme mopme an- imbiyaņ makwitimtemien keyepmti ek ma an notnaņ ke maweyaņtemien ekņe- naņ mânep temaņ penaņ matimtemien. ²⁵ Keyepmti egaņ mulup anene ma an mulup keboņ mamtemien keboņ keboņ ondek indemâti pigok diindoye, “Nin mulup kapigoset mânep temaņ matinup. ²⁶ Âpme an űen kwitnaņ Pâl zeme ke egaņ koti zet zapat tazein elak ilin eknâmien. Egaņ Esia msalen mka kataņ mekoti animbi keņin mme yuņgume egalen zet ke mamâpmaip. Yaņ alak Epesa mkaen koti animbi sambe keņin myuņgumti pigok tazein, ‘Kawawaņ am- naņ belaja mimiņaņ ke penaņ yek.’ Kegok zeme am sambeyaņ nâme penaņ beme ek tapmâpmelip. ²⁷ Egaņ kegok mme wa in nâme mulupm kapi etaņaņ yek bewe ku nâseip. Nopiom imbi temaņ Artemis egalen sesewat mka temaņ keyet animbi ekņenaj nâme belaknaņ beme bankumpeme delaņ zeme Artemis egalen kwizet buņamaņ tototnaņ penaņ bewe nâip? Esia msalen ma msat sambe not- naņ ekņenaj nopiom imbi keyet masese- watsaip. Yaņ Pâl egaņ kwizet buņamaņ ke mme tototnaņ bembeyet mulupmaņ omba tapm.”

²⁸ Zet kegok zeme nâmti űeņiņ zime űok kiliņ kiliņ temaņ mti zewien, “Epesa mkaen nopiom imbi Artemis tazin egaņ etaņ imbi mobotnaņ temaņ bein.” ²⁹ Kegok zemti mka temaņ Epesa keyet keņa tokwati űakņak mme am sambeyaņ wati tusumti űakņak mpeņ piyaņ met Masedonia an zut Pâl mâti mamtemun kwilit Gaiasmak Alistakasimak idamandam

timti ondedak mundumen ke mesât mepme am sambeyañ zet yañañ nânâpiñ belak baminan mâti ñakñak mmepe ³⁰Pâlañ kwisak ke nâmti indapmâti ondedak keyegak msâgât mepme am nâmkîñpepamak ekñenañ aňgalañme tage. ³¹Mme Pâlgat notnane mobotnañ mambien ekñenañ zapat ke nâmti Pâlañ ondedagen ke ku mebegat nâmti zemkululu zet beme mege. ³²Âpme ondedak mundumen ke tati animbi sambeyañ omba penañ ñakñak tapmimambien. Yañgut am notnañañ yañañ penañ kwilekiyet minup ke nânâpiñ belak ke ñakñak etañ tapmimambien. ³³Kegok mme Zuda am ekñenañ nolin ñen kwitnañ Aleksandia ke zempeme zet zenze keyet mundumen am sutnateman motati animbiyañ kwisak bugan peme tapme zet diindondoyet betnañañ sesepmañ mme am sambeyañ wa an ewelak kapi mozinmak zemti mbien. ³⁴Yañ bam ekñenañ ek Zuda an ñen ke ekmâtâti kan teepmanik aua zut mee kegok am sambeyañ kwizet ñakñak mti tazemambien, “Ningalen Atemis Epesa mkaen tazin egañ etañ imbi mobotnañ bein.”

³⁵Kegok tapmnepepe Epesayetnañ an ñeñañ egañ wati kwizet kaliyañ tapmimambien ke zemkulumindeme peme tapme zet zemdelañ zemti pigok zeye, “Epesa am, an kwiyañ Epesa mka temañ keyañ Atemis temañ egalen sesewat mka temañ mandamuñ min ma nanzañ kambuk kululuñengatan toge ke kegogak mandamuñ min keyet in ku nâip? ³⁶An ñenañ ningalen kwitnañ kwitnañ kapi ñep ku mtopewe keyet in nâme delañ zein. Keyepmti in keñin bugan mtoti kwitnañ kwitnañ kileñ ñen ku mseip. ³⁷An zut idatimti kolo egelañ ningalen nopiom imbi Atemisiyelen sesewat mkaengatnañ kwileki ñen kambu ku mbun ma Atemis

egat zemtalalat zet ñen ku mbun. ³⁸Keyepmti Dimitiliasmak mulup sepem kwep mamimtemien an notnañ ekñenañ an ñeniyet nâme bekanañ bein beme nâmbekambembe zenze kan ke beme amobotnañ ekñenmagen meti zemkawañ bem indawep. ³⁹Ma ilinangat zelin igagen zesâti an ñeñañine notnañ ekñengat zeme ekñenañ kan ñen beme ke ondekti ekñengat zikalinan zelin zemusuwebep. ⁴⁰In muluwañ yañepiñ belak kileñ am keñin walapme kasa sokbesât mip keyet zapatnañ amobotnañ temañ Loma mka temañ tazin egañ nâmti yañañ nâsâgât ndapmandame nin moti yañañ zigoset zemann nâmâtâtâgalen ke zet penañ ñen ku tazin.” ⁴¹Amobotnañ zet kegok zemti ondedak ke kalañindeme belak mekobien.

Pâlañ Masedonia ma Glik msalen mege

20 Zet kwisak temañ takumange ke delañ zeme Pâlañ Epesa peme tapme Masedonia msalen mesât tati am nâmkîñpepamak ondekindemti zemgwatnañ mimindemti bet butem indemti mane mane met ²Masedonia msalen ke patañ zemti selen selen am nâmkîñpepamak indikti zet diindomti gwatnañ mimindem mimindem piyañ metne metne Glik msalen patañ zemti ³msat ke eyoñga tuk pi ekñenmak ke maneti bam naman nembuyen baen toweti wañgaen moti Silia msalen mesât mme Zuda am ekñenañ setnañ bekekti buzak ku peme mebegat zewien. Keyepmti egañ naman kogeenañgak Masedonia msalen selak mesât mme ⁴Belea mkaengatnañ Pilasiyet nemuñañ Sopatelmak Tesalonika mkaengatnañ an zut kwilit Al-istakasimak Sekandas ma an ñen kwitnañ Gaias Delebe mkaengatnañ ma an ñen kwitnañ Timoti Esia mkaengatnañ ekñenañ Pâl mâti ilinsakwep me-

bien. Âpme an zut Tikikasmak Tolopimas ⁵egelañ ilidak nembeleset ñeñañ meti Toloas mkaen ke ekñengat damuñ matatemun. ⁶Âpme Nupmamañ Yispiñ Niniyelen Kendo ke Pilipai mkaen ke tapmann delañ zeme toti wañga mti kapsup 5 kekok nembu palen etañ metne metne bam Toloas mkaen patañ zemti an zut ñeñañ mebus ke idaikti nsakwep mka ke sonda kwep ekñenmak tapmann mege.

Pâlañ Toloas mkaen anemba ñen gakiengatnan mme wage

⁷Sabat tagoñgo kan ñeniyet tambuyet tambuñalem niniyet nâmti temakwep ondek tati Pâlañ msame indemti mesât nânge keyepmti egañ tambu keyet animbi Zet Zapat Dolakñañ tadiindom metnepeme tambu sutnan penañ beye. ⁸Âpme mka ekñañ tapmambien keyet keñan lam sambe penañ koñti sapeme towemti tazimambien. ⁹Âpme anemba ñen kwitñañ Yutikas zeme egañ mka tipmasek tipmasek wala mobotñañ keyet keñañ sakñañ gwaen tâgâ setnaset ke totati Pâlañ zet tazeme tatnâmañge. Pâlañ Zet Zapat Dolakñañ kan teepmañ penañ tazemepme anemba piwan nâmtage tageyañ ilak zikatñañ mulugañ kwasime wemkopa bemtiñgut telak zemti wuwup msalen baen pup tokutum weme am ekñañ topmimkwat ekbienañ ilak gakimti sâlâgât toge. ¹⁰Âpme Pâlañ keyegak toweti anemba piwan ambepuluñ mkwat ekti am ekñengat zeye, “In si kemberñ temañ ku mit. Ek ewe mamañañ tazin.” ¹¹Kegok zemti wati ilinsakwep ewe mka keñan moti tambuñalem nime delañ zeme Pâlañ ewe zet tusumti zemege. Tazenâmetnepeme msat msame Pâlañ tambuñan penañ toti ¹²mepme ekñañ anemba tot gakiyeyañ ewe alik bem wage ke ekti keñin oloñen penañ beme wati mebien.

Pâlañ Toloas katipemti Mailitas msalen mege

¹³Âpme am notñañ nin Pâlañ zemndeme wañgaen moti Asos mkaen mosât moti mepmann Pâlañ ikñañ nembu gilot seleset meti Asos mkaen keyegak patañ zeye. ¹⁴Mti Pâlañ naman ekñenmak wañgaen moti ilinsakwep Mitilini mkaen met patañ zewien. ¹⁵Nin Malitas mka pemti metne metne pemann msat tambume tambuyet eyo metne metne Kios msat ñetakñañ ke patañ zemti Kios msat ke sebempemti mepmann msat msaye. Keyetnan mane mane pemann msat naman tambume tambuyet eyo mane mane Samos mkaen patañ zewenn. Ya e pemti naman mepmann tambume tambuyet eyo mane mane Malitas mkaen patañ zewenn. ¹⁶Âpme Pâlañ Pentikos Kendo ke Zelusalem mkaen ke tatagat nânge keyepmti wañgayañ Epesa mkaen ke peme Esia msat ñetakñañ ke manepeme kan delañ zenak keyepmti belak Malitas ¹⁷ke metati nemba notñañ zemindeme Epesa mkaen ke meti Zet Zapat Dolakñañgalen an ñeñañ bembe notñañ indatimti ¹⁸kopme Pâlañ zet kapigok diindoye, “In neñ Esia msalen kwati mulupm inmagen yañbemti mban keyet yañañ ilin ñep nâmâtâtalip. ¹⁹Neñ Zuda am ekñañ niktalati mtot nemti nome gakiyiyet mulupmañ omba penañ mbien. Yañgut kileñ ke si kemberñ palen mamti Amobotñañgalen sisiliñ mulup mti mamteman. ²⁰Zet in diindondoyelen ñen ku añañalañ pema tage. In pembenañ bembeyelen nâmti Zet Zapat Dolakñañ tambuñgum sutnan ma mka sambe mekoti sosok belak mandiidomteman. ²¹Kan katañ neñ Zuda am ma Glik am in temakwep yomengatnan keñ gilik zenze aikti Kawawañmagen sokñañik meti Amobotñañ Zisas

Kilais nâmkijpepeyet zet windenjanben manzeyap. ²²Nej Emetak Tejan zemneme zetnaŋ gawepumti Zelusalem mka teman zesowap yangut daen sepem zigok sokbemnawe ke ku nâ yap. ²³Nej mka temaŋ tapmezinen kataŋ mesât mma Kawawaŋgalen Emetak Tej egaŋ am ekjenanŋ kasa mnemti mka katikŋan ma sindem nawep eyet zapatnaŋ ewejanak mandinoin. ²⁴Nej mama nnaŋgat nâma mobotnaŋ penaŋ ku mambein. Zet zemâtâtanaŋanŋ ke olojen palen mamti mmetne metne mma delaŋ zenzeyet keŋŋ temaŋ matazin. Ma Kawawaŋanŋ keŋ taoletnaŋgapmti Zet Zapat Dolakŋanŋ ke zemkawaŋbembeyelen Zisas Kilaisiyaŋ zemneŋge. Mulup ke mmeti mma delaŋ zenzeyelen keŋ temaŋ ke matazin.

²⁵Âpme pi naman zet ŋen pigok di-indoma nâit: Nej ingat tuŋguwinan kapi mamti Kawawaŋgalen zemâtâtât katnanen mama keyet zapatnaŋ diindomambe mama manigip. Yaŋ bamgat zimosetn ŋen ewe ku ekbep. ²⁶Nej Kawawaŋanŋ kwitnaŋ kwitnaŋ zemâtât-nange e ilak okindama delaŋ zemâge ŋen ku aŋgalaŋban. ²⁷Keyepmti nej inmak mambanen Kawawaŋanŋ ingat kwitnaŋ kwitnaŋ nâmbiliwepme weŋge keyet zetnaŋ ŋen ku aŋgalaŋpemti zewan. ²⁸An damuŋ in ilinak kegogak dopmaŋ damuŋ dopmaŋ damuŋ mti am Emetak Tejan Kawawaŋ Nemunaŋgalen gakiki-ŋanŋ keyet paleseti dapmelaŋgeŋane indaige ekjen ke indadamuŋ mimiyet zemindeye ekjen ke weyaŋ indadamuŋ mimindeme mambep. ²⁹Nej nâ yap nej indemebap kan keyet an bekananŋ notnaŋ ekjenanŋ koti Zisasiyelen Zet Zapat Dolakŋanŋ diindondoŋanŋ myuŋgumti sepemaŋ ŋen diindowep. ³⁰Âpme an notnaŋ ilinaŋgat tuŋguwinangatnaŋ notnaŋanŋ eyo wati Zet Zapat Dolakŋanŋ zem yuŋgumti tetim indemti ilinaŋgalen nânâ mgasigeset ke indamandamtime-

begat zet zewep. ³¹Keyepmti in weyaŋ eksemti mambep. In nâip, nej inmak nup kan tuk bepi mamti in nâmkijpepe aiikgat nâmti am ilinak kwep kwep penaŋ indapmukulem mimindemti mulup temaŋ simak simak mban. Ke in nâpeme mepme nâmtâtâlit!

³²Nej Kawawaŋgat belen bemindeyap. Egat keŋ taoletnaŋgalen zet keyaŋ ŋep gwatnaŋ mimindewe. Âpme in am keŋin mme teŋ bembenaŋ sambe indatime met mama kanzizit ke toŋanŋ toŋanŋ bemtiwep. ³³Nej mânep milawat titiyet am ŋenmagen met zema ŋenaŋ ku nange. ³⁴Nej nenn betnaŋ mulup sek sindem mti keyet penaŋanŋ aikti notnne notnaŋ nsakwep mamti mulup maminup ekjen indabandim mimindemti nin nsakwep ola olat palen ku mamtemenn e ilin ŋep nâmtalip. ³⁵Nej belaŋ mulup temaŋ kekok mti keyet penaŋ aikti am towewenaŋ indamukulem mimindendeyelen set dolakŋanŋ ke ilak zikat indama eknâm mbien. Âpme nej baen ekspema mepme Amobotnaŋ Zisasiyaŋ mge ke nâ yap, ‘An ŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ am maindian keyelen keŋ segeyaganŋ kwitnaŋ kwitnaŋ an masain keyelen seabempein.’”

³⁶Pâlaŋ zet kekok zemdelaŋ zeme ilin-sakwep tot pedondom tati ³⁷dundum delaŋ zemti bim kuluŋ mti omba penaŋ sumpewien. ³⁸Egaŋ nej sepem ŋen ewe ku ekbep zeye keyepmti keŋin bekananŋ penaŋ beme bim kulum mti sumpemti wati waŋgaen topemti betnaŋ butempeme mege.

Pâlaŋ Zelusalem mkaen mesât mege

21 Nin Epesa am ekjen belin butem indemti waŋgaen moti esemteŋ piyaŋ mane mane Kosi mkaen patanŋ zewenn. Eyetnan mametne metne Lodes mkaen patanŋ zemann msat ke msame keyetnan metne metne Patala mkaen

patañ zewenn. ²Ke met tati ekmann waŋga ñen Pinisia msalen mesât tapmme ekti naman waŋga ñen kobenn ke pemti ñen keyet moti mebenn. ³Meti ekmann Saiplas msat bet alomeset daen tapme ekti belak sebempemti metne metne Silia msalen patañ zemti waŋgayaŋ Taia mkaen met ombem tati waŋgayaŋ milawat msat keyelen timti mege ke tatime topmaŋge. ⁴Âpme nin toti met am nâmkijpepemak notnaŋ indaikti ekñenmak kasup 7 mambenn. Âpme Emetak Teñaŋ am notnaŋgat zemindeme ekñenaŋ koti Pâlaŋ Zelusalem mkaen ku mebegalen zemkulumpewien-aŋgut egaŋ zelin ku nâŋge. ⁵Ke manepemmann mebegalen kan beme imbi ma namba sambe ekñenaŋ ndatimti nembuyen toweti nsakwep pedondom tati Kawawaŋgat dunduwenn. ⁶Dundum delaŋ zemti bet butem aimti nin waŋgaen moti mepmann ekñenaŋ gilik zemti mkañinan mobien.

Sisalia msalen Agabasiyaŋ Pâl golaŋ zet dunduye

⁷Nin waŋgaen moti Taia msat katipemti metne metne Tolemes mkaen patañ zemti am nâmkijpepemak ekñen mukum indemti kasup kwep pi ekñenmak ke wembenn. ⁸Yaŋ msat msame metne metne Sisalia mkaen patañ zemti Pilip aikbenn. Egaŋ msat ke mamti Zet Zapat Dolakñaŋ Penañ manzemtan. Ek ke aikti ekmak ke matatemenn an ke eweñaŋ Zelusalem mkaen daen mame ombemindendeñaŋ indamukulem mti mulup mimiyet zemindewien ekñen kemagengatnaŋ an ñen ilak ke. ⁹Ek nambalatnene zulak zulak nembip bepiyaŋ mamtemien. Ekñen ke Kawawaŋgaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ bam zigok sokbewe keyet zapatnaŋ diindome nâmti am mandiindomtemien. ¹⁰Nin ke ondektatnepemann Zudia mkaengatnaŋ

golaŋ zenze an ñen kwitnaŋ Agabas zeme ke egaŋ kotneti ninmagen patañ zeye. ¹¹Pataŋ zemti Pâylet bitimaŋ kwaleti egalen bitim ke mtati ikñaŋgat setnaŋ betnaŋ zampemti zeye, “Emetak Teñaŋ kapigok dinop, ‘Bitim kapiyet toñaŋ ek Zelusalem mkaen met patañ zeme Zuda am ekñenaŋ kapigok msamti am Zuda maŋgeen ku sokbembeñaŋ ekjengat belen bempewep.”

¹²Agabasiyaŋ zet kekok zeme nin ma mka mtoŋ nin nsakwep ondekti Pâlaŋ Zelusalem mkaen ku mebegat zemkulumpewenn. ¹³Âpme Pâlaŋ pigok dinndoye, “Kulekiyet nâgât keñin bekanañ beme tasumnaip? Neŋ Zelusalem mkaen mka katikñaŋ etaŋ mobogalen yek. Amobotnaŋ Zisas kwitnaŋgat mti gakikiyelen nâmdelaŋ zemti weyaŋ talap.”

¹⁴Nin egat zet kekok zemann egaŋ ningalen zet ku nâme keyepemti nin pigok etaŋ zewenn, “Yegak pemann ke mepme Amobotnaŋgaŋ ikñaŋ nâmtazin kekok msawe.”

Pâlaŋ Zelusalem mkaen mege

¹⁵Kasup notnaŋ pi ekñenmak ke tapmann delaŋ zeme naman Zelusalem mkaen mebegalen milawatn weyaŋ bewenn. ¹⁶Âpme Sisalia am nâmkijpepemak notnaŋ ekñenaŋ ndatime Zelusalem mka teman meti Mnasongalen mkaen meti ekmak ke matatemenn. An ke Saiplas mkaengatnaŋ yaŋ egaŋ Zisasiyet eweñaŋ penañ nâmkijpemti mamtan.

¹⁷Ekmak ke mamann am nâmkijpepemak notnaŋ ekñenaŋ ndikti ningat oloŋen temaŋ penañ minndawien. ¹⁸Yaŋ msat msame dapmelangeyelen an ñeñaŋ notnaŋ ekñenaŋ Zemsiyelen mkaen mot ondek tapme Pâlaŋ nin ndatime bam keyegak moti ¹⁹Pâlaŋ belin butem indemti Kawawaŋgaŋ mukulem mpeme am Zuda maŋgaen ku sokbembeñaŋ

ekñenmagen Zet Zapat Dolakñañ diindom mege. Keyet zapatñañ ilindiñ penañ weyañ diindom mâge. ²⁰ Pâlañ zet zapat ke zemdelañ zeme ekñenañ Kawawañ zemesewatpenti Pâl pigok dunduwen, “Notn, nânik Zuda am sambe penañ tausen ñen tausen ñen pi Zisas nâmkijpem mâbienañ talip. Ekñen sambeyañ Mosesiyelen zii zet ke omba penañ windenañ bemti bandim mti matalip. ²¹ Âpme geñ muluwen daen mamane gâgât zapadi kapigok kopme nâmbenn. Gâgât egañ Zuda am kwep kwep am manje notnañ ekñengat tunguwinan met maip ekñen Mosesiyelen zii zet ku mâbâgat mandiindon. Mti nemuñine ekñengat sekñin butnañ ku antitiyet manzemkulumindemezin. Ma Zuda am mama mimiñin ke katikpe mâpme delañ zenzeyet maindapitilin. ²² Am ekñen piyañ gâgât yañañdi kekok manâip kapi zigok msenup? Ekñenañ gâgât ek Zelusalem mkaen kolep zapadi elak nâmpmien. ²³⁻²⁴ Keyepmti nin geñ zemgenup kapigok sakwep penañ msenik. An zulak zulak ekñen talip kapi Kawawañgat zikatnan kwetetepmañ etañ mamayet nâmti zetik katikñañ penañ mti mamaip keyepmti geñ ekñen kapi indatimti met Zuda nnañgalen mama mimi tazin keyet katañ ekñengat ma gitañgat sipsip mee ke kwitimti Kawawañgat sâpe sâpe bumti ilinsakwep ñokñin kwenzipme mepme tapme am notnañ ekñenañ in Kawawañgat zikatnan kwetetepmañ maip. Keyet yañañ ke indikti gâgât zet bemzenze mamip ke peme tapme geñ Mosesiyelen zii zet e aᅇgososopiñ mañgawepunik ke gikmâtâbep. ²⁵ Âpme msat notnanen am nâmkijpepemak bemberañ ekñen keyegut nin ekñenañ soᅇgom sipmañ ma soᅇgom minzamti tatatnañ ke ma imbimak set kilom

mee ku mamayet nin papia ñen kumti bemann mepme ekti gawepuwep.”

²⁶ Kegok zenâmti tabien yañ msat msame Pâlañ an zulak zulak ke idatimti sekñin weyañ zuluti kwitnañ kwitnañin weyañme dolakñañ beme sesewat mka teman moti kan zigok sesewat mka teman ke tapmetiᅇgut bam kot sâpe sâpe nnañgat buwanup zemti keyet yañañ sâpe sâpe bumbu an yañkwesim nâsâgât mowebien.

Pâlañ sesewat mka temanen tapme atawien

²⁷ Sâpe sâpe bumbuyelen kan sokñañ beme Pâlañ moti sesewat mkaen mame Zuda am Esia msalen mamtemien ekñenañ ekti animbi keñin walapme ekñenañ ²⁸ atam kitik mtati kwizet ñakñak mti zewien, “Israel am kot ndapmukulem mit! An kapiyañ msat katañ meti nin sambe kapi Mosesiyelen zii zet ma sesewat mkan kapi eyo zemtalati mamimtotndein. Mti Glik an notnañ indatimti kwapme ekñenañ mme sesewat mkan temañ kapi okbi okbiñañmak mambein nâip!” ²⁹ Pâlañ an ñen kwitnañ Tolopimas Epesa mkaengatnañ ke wati Zelusalem mka temañ ke mebe kokot mmalu maidiktemien keyepmti ekñenañ wa sesewat mka temañnan eyo mawakwazin kekok nâmyuᅇgumti kekok zewien.

³⁰ Kegok zeme Zelusalem animbi sambe ekñenañ zapat ke nâmti weñin mepme windem bemti kot ondekti Pâl atamti sesewat mka temanengatnan mandamti zupman baen toweti sesewat mka temañgalen set sakwep puñ pañ kekme delañ zemâge. ³¹ Am ekñenañ Pâl atamti kume gakikiyelen tapmme keyet zapatnañañ elelañ Loma kasa kuku an ñeñañ temañ ekmagen pigok mopme nâñge. Zelusalem am ekñenañ kasa kukuyelen ilinsakwep zenâ zenâ mti talip. ³² Kegok nâmti kasa kuku

an mobotnaŋ ma tototnaŋ indatime buluŋ sakwep mepme am ekŋenaŋ Pâl takunapeme kasa kuku ŋeŋaŋaŋ kasa kuku notnaŋ ekŋen indatimti mepme indikti peme tapme telelaŋ mekoti tabien. ³³Âpme kasa kuku an ŋeŋaŋ keyaŋ zeme Pâl wati tek katikŋaŋ zulaŋ betnaŋ zampeme tapme am ekŋengat indayaŋkwesiye, “An kapi kwitnaŋ kwi ma ek desetgatnaŋ ma yom zigok penaŋ mip?” Kegok yaŋkwesime ³⁴animbi sambeyaŋ zet yaŋaŋ sepemaŋ igak igak zemti kwizet kaliyaŋ temaŋ mbien. Kegok mme kasa kuku an ŋeŋaŋ egaŋ zelinaŋgat yaŋaŋ ku weyaŋ nâmtâtati keyepm zeme Pâl wati kasa kuku ilinaŋgalen mkaen wati mobien. ³⁵Âpme Pâl wati mka sepaloŋen mopme am ekŋenaŋ mot yuptot kusât mme kasa kuku an ekŋenaŋ luanzamti mka keŋan ³⁶wapmosât mopme am sambeyaŋ baman moti ŋakŋak mti pigok zewien, “An ke kume gakik, kume gakik!”

³⁷Pâl mka keŋan wati mosât tapmopme Pâlaŋ kasa kuku ŋeŋaŋgat yaŋkwesimti zeye, “Geŋ ŋep nâmnemane neŋ am kamba zet ŋen diindosap?”

Zeme an ŋeŋaŋaŋ yaŋkwesiye, “Geŋ Glik zet ŋep nânik? ³⁸Eweŋan penaŋ Izip an ŋenaŋ gapmanmak kasa kukuyelen am 4000 indatimti msat tungupman mebien an ke geŋ kapi ma belakŋaŋ ŋen?”

³⁹Yaŋkwesime Pâlaŋ pigok dunduye, “Neŋ Zuda an penaŋ Talsas mka temaŋ penaŋ Sisilia msalen tazin ke sokbewan keyet geŋ nâmnemane neŋ am zet bugan diindowi.”

⁴⁰Zeme nâmpeme Pâlaŋ sepaloŋ dukŋan gwaen tati am zemkulumin-deme zepiŋ buzak tati nâme zet Ibulu zeleset pigok zeye,

22 “Notnne ma bipmne, neŋ ŋeŋaŋ nanaŋgat yaŋaŋ pigok zemâtâpma nâit!” ²Pâlaŋ Ibulu zeleset

kegok zeme nâmti kwisak ma zet sambe topme delaŋ zeme buzak penaŋ tapme pigok diindoye,

³“Neŋ Zuda an penaŋ Silia msalen Talsas mka temanen ke sokbewan yaŋ Zelusalem mka teman kapi koti mamti an zikat indanda Gamaliel egat kandaŋan mtoti mama egaŋ zet Mosesiyelen zii zet yeŋsokŋ ekŋen indandaŋaŋ keyet zapat weyaŋ zemkawaŋ bem name eksemti keyet kataŋ mâti mamban. In alak Kawawaŋ winderŋaŋ bemti mâti tapmaip sepem kegogak. ⁴Neŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ alakŋaŋ kapi mma yek bembeyelen mulupmaŋ mti animbi sambe ke mâti mamaŋaŋ ekŋen ilin-sakwep belinan zamtimti mka katikŋan maindem meteman. ⁵Nâgât yaŋŋ sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ma sesewat mka temaŋgalen an damuŋ notnaŋaŋ ŋep nâmtalip. Wa neŋ zet kapi dâsuki ku zeyap. Ekŋen keyaŋ am nâmkiiŋpepe-mak notnaŋ Damaskas mkaen mambien ekŋengat papia kumti name mti pigok nâmti mmeban. Ne meti animbi nâmkiiŋpepemak notnaŋ Damaskas mkaen indaikti belinan zamtimti Zelusalem mkaen mka katikŋaŋ indatimti kobap.

Pâliyaŋ ikŋaŋ keŋaŋ gilik zeyeyet yaŋaŋ zeye

⁶Kegok otnâmti selen metne metne kasup sutnateman beme Damaskas mka sokŋanik mepma busatnaŋaŋ kululuŋen gwaengatnan neŋmagen naombem tapme ⁷neŋ totpale baen kutum wemti nâma zet ŋen kapigok sokbeye, ‘Sâl, Sâl, geŋ kwilekiyet napmât giŋgiŋ penaŋ mti nawalesât tapmnik?’

⁸Yaŋkwesime neŋ kaimak wepeŋ tati zewan, ‘Amobotnaŋ, geŋ kwi?’

Zema egaŋ pigok dinoye, ‘Neŋ Zisas Nasalet mkaengatnaŋ. Geŋ napmât giŋgiŋ mti nawalesât mamnik elak neŋ kapimak.’

⁹⁻¹⁰ Zeme nâmti neŋ sekjan ŋen ewe yaŋkwesiwan, ‘Amobotnaŋ, neŋ kwileki mnasâgât tapmnik?’

Zeme Amobotnaŋaŋ zeye, ‘Geŋ belak wati Damaskas mkaen daen mepmanenŋgut mulup kwileki mbanik keyet zapatnaŋ daenen Kawawaŋaŋ ikŋaŋ diŋgome nâmbanik.’ Âpme an notnaŋ neŋmak mebenn ekŋenaŋ busatnaŋ ke ekbienanŋgut zet dinoye ke ekŋenaŋ ku nâmbien. ¹¹ Mme neŋ busatnaŋaŋ zikatn mme bekananŋ beyeyepmti ekma sop-sop kume olati teŋtewat tapma aminne ekŋenaŋ nabetnamti Damaskas mkaen nati mebien.

¹² Mka ke an ŋen mamtan kwitnaŋ Ananias egaŋ zii zet sambe ke weyaŋ ekdamuŋ mti gawepumti mamtan keyepmti Zuda am mka ke mamtemien ekŋenaŋ egat nâme dolakŋaŋ mambemtan. ¹³ An keyaŋ neŋmagen koti pigok dinoye, ‘Pâl, geŋ zikadi dolakŋaŋ ekbak.’ Zeme keyegak zikatn busatnaŋ beme ekmâtâban. ¹⁴ Ekma zet kapigok dinoye, ‘Yeŋsokŋne ekŋengalen Kawawaŋ egaŋ yaŋaŋaŋ ke zikat game an teŋ toŋaŋ ekti zet zapatnaŋ nâmkaliŋ bembeyelen nâmti ikŋaŋ selen daenen gaombemgeyan. ¹⁵ Keyepmti geŋ kwitnaŋ kwitnaŋ eknâm mbanan ke am msat kataŋ diindomane nâmâbep. ¹⁶ Keyepmti pi kan teepmaŋ eneyet belak mambanik? Keyet geŋ wati Zisasiyet kwitnaŋ nâmkinŋpemanen tu zulutgema Zisasiyet dundumane egaŋ yomdi katipewe.’ Zemti tu zulutnembien.

Kawawaŋaŋ Pâl am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋaŋ ekŋenmagen zet zapat timmepmegat peme mege

¹⁷ Kegok mneme Zelusalem mkaen kapi koti sesewat mka temanen dundundu mulup tapmmambe tati kie kienok Zisas ikŋaŋ ekmâtâpma ¹⁸ kapigok dinonŋe, ‘Mka kapiyelen am

ekŋenaŋ gâgât dembusegen nâgât zet zapatnaŋaŋ topme nâmti wisat mbep keyepmti geŋ sakwep Zelusalem mka kapi pemti belakŋan met.’ ¹⁹ Zeme nâmti neŋ dopmaŋ pigok gilik zemti zewan, ‘Amobotnaŋ, neŋ amdine mka sambe meti sesewat mkaen indakapisikma motapme sindiwaŋ kwapem maindomteman. ²⁰ Mti buŋam zapadi zenze an Stiwen ek kusâti an ekŋenaŋ melakanduŋin gulumti neŋ name timtati ekma nanzaŋ mâtâti kume sip balak balak timti gakime ego ego mti nâma ŋep beye.’ ²¹ Kegok zema Amobotnaŋaŋ pigok dinoye, ‘Geŋ mebegalen weyaŋ tapmanen neŋ msat beŋan am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋaŋ ekŋenmagen gema mebanik.”

²² Pâlaŋ am zet kegok diindome nâmti keyegak kwizet kaliyaŋ temaŋ kumti zewien, “An keboŋ ke gakime delaŋ zep. An keboŋ keyaŋ msalen kapi ku tatagalen!” ²³ Kegok zemti ŋakŋak temaŋ mti melakanduŋin gulumti time mebekopme tot kânzunzu timti teteleme am palen palen gwaen mekopme ŋenzinziŋ palen tapme indikti ²⁴ Loma kasa kuku an ŋeŋaŋ egaŋ kasa kuku an ekŋengat zeme Pâl wati mkaŋin keŋan moweti sindiwaŋ witikŋinŋgut amnaŋ yaŋaŋ kwilekiyet penaŋ muluwaŋ kapi tapmip. Zemti Pâl yaŋkwesim nânâyet zemindeye. ²⁵ Âpme ekŋenaŋ sindiwaŋ witiksâgât mot tep palen mututut pemti setnaŋ betnaŋ tepmak pepe bemti zampemti witiksât tapmme Pâlaŋ an ŋeŋaŋin keyet yaŋkwesiye, “In Loma an penaŋ zetnaŋ dolakŋaŋ zemdelanŋ zenzepiŋ belak sindiwaŋ wititikgalen set ŋen tapme mamiwaŋ neŋ alak kegok mnasât tapmip?”

²⁶ Kegok zeme an ŋeŋaŋ keyaŋ an ŋeŋaŋin temaŋ ekmagen meti zeye, “An kapi Loma an keyepm zigok penaŋ msasenup?”

²⁷ Zeme kasa kuku an ñejañ egañ Pål-magen meti zeye, “Geñ Loma an penañ manze zemane nâmbi?”

Yañkwesime Pålaj zeye, “Ilak penañ sukwep penañ ke zenikmak.”

²⁸ Zeme kasa kuku an damuñ temañ keyañ nâmti zeye, “Neñ mânep omba penañ katipemti keyepmti Loma an penañ bewan.”

Zeme Pålaj zeye, “Âpme neñgut bipm Loma am mañgeengatnañ kokotnañ keyepmti neñ Loma an penañ beyap.”

²⁹ Zeme nâmti Pål bembuluñ tati sindiwañ witiksâgât tapmmambien piwan keyegak peme tapme mepmâpme kasa kuku an ñejañin temañ egañ neñ kwilekiyet an keboñ kapi kileñ penañ zema setnañ betnañ zamti kusât miyo. Zemti weñañ penañ mepme nâpeme mekwapme tatneti weñge.

³⁰ Yañ msat msame kasa kuku an ñejañ egañ Pål sen katikñañ zam-pewien ke kwaletpemti Zuda ekñengalen sâpe sâpe bumbu an ñejañ ma an ñejañ notnañ sambe indamandame kopme zigoset mti Pâlyet nâmsopkuku aikbien keyet yañangat indayankwesisisâgât nâmti zeme ondekme egañ Pål wati tot ondedak keyegak peme totapmange.

Pålaj Zuda am ekñengalen ñejañ bembe ekñenmagen zet zemkawañ beye

23 Pålaj an ñejañ bembe indiktitimti pigok diindoye, “Notnne, neñ Kawawañgat zikatnan zii zetgat zemtalalat zet ke ñen nânânnan ku tapme mambanañ ewe mayap.”

² Kegok zeme sâpe sâpe bumbu an ñejañ sambe ekñengalen ñejañin temañ penañ Ananias egañ am Pâlyet kandañañ tabien ekñengat pigok diindoye, “In an ke zet kilom tazeingat dembusekñañ kutut!”

³ Zeme Pålaj Ananias pigok dunduye, “An yompañ, egañ segeset mulup dolak dolakñañ notnañ mti an pembenañnok mamani. Âpme keñdanen baengut mama mimi bekanañañ etañ gak zemti matazin. Keyepmti geñ bam Kawawañañ gawalebe. Geñ zii zelañ zein keyet katañ mamti mulup mimiyet zemgeñgeñañ yañ geñ kwilekiyet ke kulumti neñmagen musuwewet mulup kileñ mimiyet kegok diindonik?”

⁴ Kegok dundume am Pålak tabien ekñañ pigok dunduwien, “Geñ Kawawañgalen sâpe sâpe bumbu an ñejañ pi eneyet zet mgasik keboñ ke dundunik?”

⁵ Zeme nâmti Pålaj pigok zeye, “Notnne, neñ ek sâpe sâpe bumbu an ñejañ main ke nâmti ku zeyap. Mosesiyelen zii zet Kawawañgalen Zet Itnañanen kapigok zenzeñañ,

‘In Kawawañgalen sâpe sâpe bumbu an ñejañine ku zemtalat indewep.’”

(Kisim Bek 22:28)

⁶ Âpme ondedagen ke an notnañ Sadusi ma notnañ Palisi ekñañ ilin-sakwep tapmambien. Pålaj ke indikti ñakñak omba penañ mti pigok zeye, “Nâgât weñpampne tipman baenen Palisi mamkwati gakikiengatnan wawat tazin manzemtemien. Yañ alak neñ gakikiengatnan wawat keyet webem mayap tazema kapiyepmti in alak zelen pi onzemneip.”

⁷ Zet kegok zeme Palisi ma Sadusi ekñañ ilinak sakwep wati zet mmot mtot mti ñejañ bembe ilinañgat tunguwinan kalalañ temañ sokbeye.

⁸ Sadusi ekñañ gakikiengatnan wawat ma Kawawañgalen ensel ma we mee ku talip manzemtemien. Âpme Palisi ekñañ naman ke talip manzemtemien.

⁹ Keyepmti ondedakñinan ke kwisak temañ penañ kuye. Kegok mme Palisi ekñenmagatnañ zii zet zikat indandanañ an notnañañ wati zet

memendepmak mti zewien, “Nin an kapiyelen yomañ ñen ku tapme eknup. Kawawangalen ensel ma we ñenañ dundume nânge mene ke ku nânup.”

¹⁰Kegok mti kasa kasa omba penañ mme kasa kuku an ñeñañ nânge. Mneti ekñenañ Pâl yupmet yupkot mme sutnañ teman etim mebekokot mme gakisem zemkingati kasa kuku an zamindeme met Pâl am ekñengat tunguwinangatnan sañ mti kasa kuku mkaen wati mebien.

¹¹Tambu keyet Amobotnañ Pâl-magen sokbemti zeye, “Geñ windendi timti kaliñañ bemti tabanik. Zelusalem mkaen pien manzemkawañ bemnenik sepem kegogak naman Loma mkaen meti zemkawañ bemnewanik.”

Zuda am notnañ ekñenañ Pâl kume gakikiyet buzak zemtâmpewien

¹²Msat msame Zuda an ekñenañ zet zemtâmti zewien, “Nin tu meu mee ninipiñ belak mamti Pâl kumann gakimeñgut tu meu bamgat nimbanup.”

¹³An 40 mee kogañ zenâ zenâ mti kegok zemtâmpewien. ¹⁴Mti an ekñen keyañ sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma sese-wat mka temangalen an danuñ notnañ ekñenmagen met sokbemti pigok zem-sokbemindawien, “Nin tu meu ninipiñ belak mamti Pâl kumann gakimeñgut tu meu niniyet zemkatik bempemti pi imagen kot sokbemindanup. ¹⁵Keyepmti in kasa kuku an ñeñañ ekmagen zet kapigok beme mebe. Geñ Pâl ningalen ondedagen ewe pemane kopme pien zetnañ ondedakñnan ke zetnañ zemdelañ zewanup. Âpme egañ zelin nâmti peme kopme nin selen dombemti buzak kumann gakiwe.”

¹⁶Kasa zet kegok tazemnâme Pâlyat biatnañ zet ke wak kambu nâmti windem bemti kasa kuku mkaen ke moti eiñañgat zet ke dunduye. ¹⁷Dundume nâmti Pâlañ kasa kuku an ekñengat

ñeñañ ñen zeme kopme zeye, “Geñ nemba kapi wati kasa kuku an ñeñañ temañ ekmagen wati mepmane nemba isikñañ kapiyañ zapat ñen dundusem.”

¹⁸Zeme kasa kuku ñeñañ keyañ naman kasa kuku ñeñañ temañ penañ kaimdemagen wapmeti zeye, “Pâl an mka katikñan pemann matazin egañ nazemtetime mepma nemba kapiyañ gâgât zapat ñen ñingoyoyelen nâmti mene zeme aikti geñmagen kolap.”

¹⁹Kegok dundume kasa kuku an ñeñañ temañ keyañ nemba isikñañ ke betnamti ganzenan ilidak metati yañk-wesiye, “Zet zigok ze zamane nâmbiya?”

²⁰Zeme nemba keyañ pigok dunduye, “Zuda an ñeñañ ekñenañ geñmagen zet kapigok beme kokogat zet zenâ zenâ tapmme nâya. Geñ Pâl ekñengalen ondedagen wati meti yañañ penañ ewe zemâtâtindandayet zeyo. ²¹Keyepmti geñ tatnâmane ekñenañ zet ke beme kopme geñ zelin ku nâmindesenik. An 40 mee sebempein kegogañ Pâl kume gakikiyet nâmti tu meu kiñgati belak mamti Pâl kume gakimeñgut bam tu meu niniyet zemkatik beyo. Ekñenañ selen baen dombem tati Pâl geñ zempemane mepme kukuyet gâgât damuñ talip.”

²²Nemba isikñañañ zet kegok zeme kasa kuku an ñeñañ temañ egat pigok zempemti peme mege, “Geñ zet zamane nâyap ke an ñen ewe ku dundundupiñ.”

Kasa kuku an ekñenañ Pâl Sisalia mkaen wati mebien

²³Âpme an kasa kuku ñeñañ temañ egañ kasa kuku an ñeñañ zut idamandame kopmalu pigok diidoeye, “It kasa kuku an seleset mebegalen an 200 ma âs palen tati mebegalen an 70 ma ñelip sage tiwep an 200 kegok indaaimane ekñenañ 9 kilok tambuyet penañ wati Sisalia mkaen mebe. ²⁴Âpme Pâl egat âsiñañ ñen weyañpeme keyet

nin zii zetn tazin keyet kataŋ kwitnaŋ kwitnaŋ msasâgât tapmnepemann⁷ kasa kuku an ŋeŋaŋ temaŋ Lisias egaŋ kasa kukuŋanemak kot memendepmak belak menzemwati mebien.⁸ Mti an met zelen pewien ekŋen ke geŋmagen kapi kot sokbengamti egat zetnaŋ geŋmak zenzeyelen zemindemti wati mege. Keyepmti nin egat zet zenup ke geŋ Pâl ikŋaŋ yaŋkwesimane egaŋ ikŋaŋgat yaŋaŋ ikŋaŋ zemkawaŋ bemgame nâsenik.”⁹ Egaŋ zet kegek zemsokbeme Zuda an notnaŋ tabien ekŋenaŋ mukulem mti zetnaŋ ke mkatikŋaŋ bewien.

¹⁰ Âpme amobotnaŋaŋ zet zenzeyelen Pâlyet belak belaŋ seseŋmaŋ mpeme Pâlaŋ wati zeye, “Geŋ msat kapi amobotnaŋ kan teepmaŋ mamti Zuda ningalen yaŋŋ ŋep nânik. Keyepmti neŋ zet nâmtemtempinŋ pigok zema nâmbak.

¹¹ Neŋ Zelusalem mkaen Kawawaŋ sese-watsasâgât moti manepema kasup 12 kegek beye. Geŋ zetn nâmti keŋ zut msenik beme ekŋengat indayaŋkwesimane zeme nâsenik.¹² Neŋ sesewat mka temaŋ ma sesewat mka notnan ma ondedak mundum notnanen am ondek indemti zet mdondondo mti ammak an mee ââyet keŋin walalat zet ŋen ku diindowan.¹³ An ekŋen kapiyaŋ belak sekŋnan bemti tazeip ke penaŋaŋ zigoset zikat game ekti nâmâtâsenik?

¹⁴ Ekŋenaŋ nâgât pigok manzeip, ‘Nin mama mimi alakŋaŋ maektalatnup ke egaŋ mamin manzeip ke penaŋ. Neŋ ke mti yeŋ papmne ekŋengalen Kawawaŋ ek mandundum sayap. Mti Mosesiyelen zii zet ma golaŋ zenze an ekŋengalen zet zemkwabien e eyo maŋgawepuyap.’

¹⁵ Nin maneti am teŋ ma bekaŋaŋ nin nsakwep gakikiengatnaŋ Kawawaŋaŋ mme wapmobanup keyet an ekŋen kapi ma neŋ nsakwep webemti mamanup.¹⁶ Kegen mti neŋ Kawawaŋgat zikatnan

ma amgat zikalinan myuŋguŋgupiŋ mamayet nâmti eksemti kuma kwaopme mamayap.

¹⁷ Âpme neŋ Zelusalem mka pemti nup kan sambe pi msat belakŋaŋ met mamti zema am nâmkiniŋepemak am msat belakŋaŋgatnaŋ ekŋenaŋ Zuda am ekŋengat mânewin bugan akumti beme ke timti indasât ma Kawawaŋgat sâpe sâpe eyo busât nâmti Zelusalem mkaen meban.¹⁸ Meti sesewat mka teman moti Kawawaŋgat wisikŋ zemti sâpe sâpe tabumamban kan keyet mka keŋan ke am sambe neŋmak ŋen ku tabien ma am notnaŋ kasa kukuyet keŋin ŋen ku walaban.¹⁹ Zuda am notnaŋ Esia msalen met maneti kokotnaŋ ekŋenaŋ kwep Zelusalem sesewat mkaen ke tapme indikbangat ekŋenaŋ nâlen myuŋguŋgunn ŋen kan keyet aikbien beme kwati ilin gâgât zemkawaŋ bem game nâsenik.

²⁰ Ma an ŋeŋaŋ ondedagen talip ekŋen kapiyaŋ nâlen myuŋguŋgunn ŋen Kansol ondedagen tabienen ke ekbien beme ilin kwat zemkawaŋ bem game nâsenik.

²¹ Neŋ ekŋengat tuŋguwinaŋ tati zet kwep ŋen zema yuŋgume ekŋenaŋ nâme ŋep ku beye mene. ‘Ma neŋ gakikiengatnan wawat tazin manzeyap.’ Keyepmti ekŋenaŋ nâme ŋep ku beme zelen neme ingat monzalaminaŋ kapi kwatalap.”

²² Amobotnaŋ Pilik egaŋ Pâlyet zet zemdelaŋ zenze sakwep ku mge egaŋ zapatnaŋ isikŋaŋ bugan nâŋgeyepm belak etaŋ pigok diindoye, “Nin zet kapi belak pemann tapme kasa kuku an ŋeŋaŋ temaŋ Lisias egaŋ Zelusalem mkaengatnan kopmeŋgut ekmak tati nsakwep zet kapi zemdelaŋ zewalup.”²³ Kegen zemti kasa kuku an ŋeŋaŋ pigok dunduye, “In Pâl damuŋ mti tati kasa zimoset ku ekbep ma notnane notnaŋaŋ wati kwileki ŋen sasâgât mme nâmindeme mot ŋep masamambep.”

Pâlaņ Pilikmak Dulusila egetgat monzalamidan tage

²⁴ Mepeme ke matatnepeme amobotnaņ Pilikmak imbiņaņ Dulusila egeļaņ Sisalia mka pemti Zelusalem mkaen kobun. Dulusila imbi ke Zuda imbiņaņ. Yaņ egeļaņ motati Pâl zem tetimalu moti egat Zisas Kilais nâmkinpepeyet yaņaņ manzemkawaņbemtan keyet yaņaņ ²⁵ ma dolakņaņ bemti mayelen setnaņ ma set kileņ mama keyet ma eksemti mama ma dopmaņ titiyelen kan keyet zapatnaņ Pilik imbinet zemâtâtidame Pilik winderņaņ topme delaņ zeme Pâl pigok dunduye, “Ņepgat met ya maneti neņ kan tungupmaņ ņen sokbemnameņgut ewe zema kot tusumti zemane nâmbap.” ²⁶ Amobotnaņ egaņ Pâlaņ mânep sasayet nâmti kan kataņ mamandame kopme zet zenâ zenâ mamimtemun. Yaņgut Pâlaņ mânep ku saye.

²⁷ Mamotneti nup kan zut delaņ zeme amobotnaņ alakņaņ ņen kwitnaņ Polσίας Pestas zeme ke. Egaņ Pilik egat munduman tage âpme amobotnaņ Pilik egaņ Zuda am ekņaņ egaņ nâmpeme dolakņaņ bembeyet nâmti Pâl ewe mka katikņanak peme tapme mege.

Zuda am ekņaņ Pâl amobotnaņ alakņaņ Pestasiyet zikatnaņ zemkuwien

25 Pestasiyaņ amobotnaņ mundum timti mame kasup tuk etaņ mepme Sisalia mkaengatnaņ Zelusalem mkaen mesât mege. ² Met pataņ zeme sâpe sâpe bumbu an ņeņaņ ma Zuda an ņeņaņ bembe notnaņ ekņaņ ekmagen koti Pâlyet zapat dundume ³ egaņ zelin nâmindemti Pâl peme Zelusalem mkaen kokogat yaņkwesim giņgiņ mbien. Ekņaņ Pâl selen baen bekekti kume gakikiyet nâmti amobotnaņgat kegok yaņkwesiwien. ⁴ Pestasiyaņ

pigok diindoye, “Pâl ek Sisalia mkaen mka katikņaņ tazin âpme neņ gilik zem keyegak sakwep kapi towebap. ⁵ Keyepmti in Pâlyet zet ņen zesât mbep beme inmagengatnaņ an ņeņaņ notnaņ neņmak nsakwep Sisalia mkaen toweti egat zetnaņ kaim taindikma zewep.”

⁶ Kegok zemti Zelusalem mkaen ke kan teepmanik kasup 8 ma 10 mee kegok maneti Sisalia mkaņan met towege. Toweņgeyaņ msat msame zet zenze mkaen motati Pâl zeme wati mowebien. ⁷ Mopme Zelusalem mkaengatnaņ Zuda an ņeņaņ notnaņ mebien ekņaņ mot bembuluņ tati sekņaņ bemzenze zet omba penaņ tapmambien. Yaņgut zet bemzenzeņinaņgat zet katnaņ penaņaņ ņen ku sokbeye. ⁸ Zeme Pâlaņ zelin mtopenmti pigok diindoye, “Neņ Zuda ekņengalen zii zet ma sesewat mka temaņin ma Loma amobotnaņ keyet ņen ku zem talaban.”

⁹ Zeme Pestasiyaņ Zuda am ekņa ke keņin mme oloņen mimiyeļen nâmti Pâlyet pigok yaņkwesie, “Geņ Zelusalem mkaen gwaen gapmoti ke zedi zemdelaņ zewap ma zigok nânik?”

¹⁰ Yaņkwesime Pâlaņ pigok dunduye, “Loma am ningalen zet zemdelaņ zenze mka kapi. Geņ ningat yaņaņ nâmtadik neņ Zuda am muluwaņ bekaņa ņen ku mimindawan. Yaņgut ekņaņ zelen pi belak taonzemneip. ¹¹ Neņ yom penaņ ņen mbagen geņ nâsâgât mbegeņ sekj ņep ku aņgalaņbak. Pi ekņaņ belak sekņaņ tabemzeip keyepmti an ņeņaņ ekņengat tiwin busat bembeyet nâmti ekņengat belinan ku bem newe. Keyepmti Loma amobotnaņ Sisayaņ zetn zemdelaņ zenzeyelen penaņ nâmti zeyap.”

¹² Kegok zeme Pestasiyaņ Zuda an ņeņaņ ekņenmak zenâ zenâ mti Pâl pigok dunduye, “Geņ amobotnaņ temaņgat nâmti zenik keyepmti ekmagen mepmane egaņ zedi zemdelaņ

zemgewe. Kegok zemti wapmet ewe mka katikjanak peme tage.”

**Pestasiyaŋ Pâlyet zet
zapat Agilipa msaye**

¹³Ke mamotneti kan ŋeniyet amobotnaŋ Agilipamak imbiŋaŋ Belnismak amobotnaŋ Pestas eksâgât ¹⁴meti kan teepmanik pi ekmak ke mamalu Pestasiyaŋ amobotnaŋ ke Pâlyet zet zapat msam metneti zeye, “Amobotnaŋ Pilikjaŋ mka katikjan an ŋen zemdelan zenzepiŋ belak penti mepme kan teepman pi egaŋ belak mka katikjanak matazin. ¹⁵Âpme neŋ Amobotnaŋ alakjaŋ onzemnewien kan keyet Zuda sâpe sâpe bumbu an ŋejaŋ notnaŋ ma Zuda an ŋejaŋ notnaŋ ekjeŋaŋ koti an ke neŋ kuma gakikiyet nayaŋkwešiwien. ¹⁶Âpme neŋ zet dopmaŋ pigok diindowan, Loma an nin notn ŋen belak ŋenzinziŋ etaŋ mti ku maindonup. Nin zet tojaŋ ma an zelen mapeip ekjeŋ ondedagen zet dopdop zemti yaŋaŋ mmann sosok kawaŋ sokbeme ektatiŋgut keyet kataŋ dopmaŋ maindanup. ¹⁷Kegok diindoma Zuda an ekjeŋaŋ zetgat lele mti neŋmagen kot sokbeme nâmindemti wembennaŋ msameŋgut Pâlmak ilinsakwep ondekindemti taindikma zelin zeme zelinanŋat yaŋaŋ ekmatâban. ¹⁸⁻¹⁹Wa ekjeŋaŋ egat yomaŋ penaŋ ŋen aikseip mene zemti taindik nepema ekjeŋaŋ nâmkijpepejinaŋgat zetnaŋ ma an ŋen gakikiŋaŋ kwitnaŋ Zisas egat zetnaŋ tazemambien. An keyet Pâlaŋ gakikiengatan walewaŋ main manzemtan. Keyet mti Pâl zet omba tapmsamambien. ²⁰Zet kekok sokbeme neŋ zelin ku weyaŋ nâmatâti keyepmti Pâl Zelusalem mkaen mopme zetnaŋ ke zemdelan zenzeyelen nâmti Pâl ikjaŋ yaŋkwešima ²¹egaŋ ikjaŋ Loma amobotnaŋaŋ zetnaŋ zemdelan zenzeyelen nâmti dinânge. Keyepmti

neŋ Loma amobotnaŋmagen pema mebegalen damuŋ ewe mka katikjaŋ pema matazin.”

²²Pestasiyaŋ Agilipa kekok dundume nâmti Agilipayaŋ zeye, “An keyaŋ neŋ zet notnaŋ ŋep dinome nâsap?”

Zeme Pestasiyaŋ zeye, “Ŋep, saŋenen-gulak wati kopma zet nâsât zenik ke zeme nâmbanik.”

²³Zemti wembienanŋ msat msame Agilipamak imbiŋaŋ Belnis egelaŋ miak miak sopmaŋ mti zet zenze mkaen mepmalu kasa kuku an ŋejaŋ ma mka katikjanŋgalen an ŋejaŋ notnaŋ ekjeŋaŋ indapmâti keyegak mowebien. Motati Pestasiyaŋ zeme Pâl wati keyegak mowebien. ²⁴Motati Pestasiyaŋ zet kapigok diindoye, “Amobotnaŋ Agilipa ma aminne notnaŋ kotalip, neŋ pigok zema nâip. An tapme egip kapiyet Zuda am Zelusalem mkaen talip ma notnaŋ Sisalia mkaen talip ekjeŋaŋ zekaŋkaŋ mti kwizet ŋak ŋak mti pigok zewien: An kapi ewe msalen teepmaŋ ku mambe. Kegok penaŋ zewien ²⁵yaŋgut neŋ an kapiyelen yom ekma gakikiyelen kataŋ penaŋ ku beye. Âpme an kapiyaŋ ikjaŋ naman Loma amobotnaŋaŋ zetnaŋ zemdelan zenzeyet zeye keyepmti neŋ Loma amobotnaŋmagen pema mesâpm. ²⁶Âpme zet wikatnaŋ penaŋ amobotnaŋ temaŋ Loma mkaen tazin egat zemkawaŋ bembe zet zigok penaŋ kumti besap zemti maolalap keyepmti an pi alak in ma amobotnaŋ Agilipa in tati ekme ingat zikalinan onzempema tazin. Keyepmti in zetnaŋ pembenanŋ ŋen aikti zemeŋgut zemkawaŋ bembe zet papiaen meluwaŋ mti bemann mepme egaŋ ke ekti Pâlyet zetnaŋ ŋep zemdelan zempewe. ²⁷Neŋ an mka katikjan tatatnaŋ ŋen yom zigok mge keyet zet zapatnaŋ ŋen zemkawaŋ bem papiaen kukupiŋ belak etaŋ pema mebegat nâma ŋep penaŋ ku bein.”

**Pâlanj amobotnañ Agilipa ma Pestas
egegat zikalidan zet zeye**

26 Âpme Agilipayañ Pâlyet zeye, “Geñ giti yañañdi zemkawañ bemanê nâne.”

Zeme Pâlanj zet kapigok diindoye, ²“Zuda am ekñenañ zelengatnan zelen etañ maonzemnemkolip. Ke naman alak Amobotnañ Agilipa geñ tapmane gâgât zikadan zetrn zesâgâti keñj oloñen bein. ³Geñ ilak Zuda am nin mama mimiyet zet mmot mtot mamnup ma kwitnañ kwitnañ notnañgat mamnup ke giti yañañ penañ ñep nâmâtât tadik. Keyepmti geñ wisat mimipiñ wakdi bemti tatnâmane zetrn zewi.

⁴Neñ nembra isikñañ bugan penañañ Talsas mkaen ma Zelusalem mka teman ke mebe kokot mmamti sememban. Sememti mamkwalap kapi set notnañ myuñgungupiñ mamkwabanañ mayap ke Zuda am ekñenañ ñep nâme delañ zein. ⁵Keyepmti Zuda am notnañ nâlen kanen mambien ekñenañ nâlen mama mimi ziboñ mkwabanañ ke ñep nâmtalip. Neñ kan keyet Palisi an mamti zii zet ma zet sambe notnañ ilin bemti mañgawepup ke windeñañ bemti baengatan mañgawepuñkwalap. Keyepmti ke mama am yañañ ekmâtâbien beme ekñenañ nâgât yaññ ñep nâmtalip. ⁶Âpme neñ alak pi Kawawañañ yeñsokñe ekñengat zetik mimindeme webem mambien keyet penañañ sokbeme ekti neñ egat nâmkiñpema keyepmti pi tazemnoip. ⁷Amobotnañ, neñ pigok zema nâmbak. Ekñen yeñsokñe mañge 12 mambien ekñenañ Kawawañañ zetik mpeye keyet penañañ sokbeme titiyet damuñ mamti tambu msa Kawawañgat mandundum samtendien. Neñ zetik keyet penañ sokbeme keyet nâmkiñpema keyepmti zelen pi manemkolip nânik. ⁸Kawawañañ am

gakikiengatan mme mawalip zet ke in kwilekiyet nâme ñep ku mimiyelenok mambein?

⁹Âpme neñ nanangat yañañ pigok diindoma nâit. Neñ Zisas Nasalet mkaengatanñ egat kwizet buñamañ mma yek bembeyet mulupmañ windeñañbeñ penañ mkwabanañ. ¹⁰Zelusalem mkaen kainde muluwañ ke yañbemti mban. Mti sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ekñengat zema zemâtâtât papia ñen kumti name ke mti am nâmkiñpepemak mañge sambe penañ indakapisikma met mka katikñañ gak manzemtemien ekñen ke notnañ indome gakikiyet zelin zemdelañ zemindeme nâma ñep penañ mambe-mtan. ¹¹Neñ Zuda am nnañgalen sesewat mka tapmege katañ meti am nâmkiñpepemak Zisas zemtalalatgat kwitnañ kwitnañ mgasik penañ mamimindamteman. Mti ñeññ penañ zime msat katañ mekoti am nâmkiñpepemak sisipeñpeñ temañ penañ mamimindamkwateman.”

**Pâlanj ikñañ keñ gilik zenze aige
keyet zapatnañ diindoye**

¹²“Kegok tapmma sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ekñenañ nikme ñep beme papia ñen namti zemneme Damaskas mkaen mesâgât meban. ¹³Tapmetnepema kasup zikatnañ sutnateman beme busatnañ temañ ñen kululuñengatan puñ zem toti neñ ma aminne tabenn nin mbusatnañ bem ndeye. Wa amobotnañ, neñ kasupgalen busatnañ pi ekma windeñañ tototnañ beye. Âpme busatnañ ekban keyet busatnañañ temañ penañ. ¹⁴Âpme nin sambe ke msat palen tokutumti wemti neñ tatnâma Zuda zetnnaset zet ñen kapigok sokbeme nâmban, ‘Sâl, Sâl, geñ kwilekiyet nâgât sisipeñpeñ igagen tapmnanik? Sisipeñpeñ tapmnik ke yañepiñ penañ. Mti keyañ gitangat sekdi sindem tasanik kegoñ bein.’

¹⁵Zeme neŋ pigok yaŋkwesiwan, ‘Amobotnaŋ, geŋ pe kwi?’

Yaŋkwesima egaŋ pigok dinoye, ‘Neŋ Zisas kwizapatn yek bembeyet animbinne indamât giŋgiŋ mti maindamâdik nenn kapimak. ¹⁶Geŋ wati dendaŋ tat neŋ geŋ nâlen mulupm mimiyet nâmti sokbemgayap. Keyepmti neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ alak zikat gama ekdik kapi ma bam zikat gamobap keyet zet zapatnaŋ zenze an mambanik. ¹⁷Neŋ mulupm-nangapmti geŋ Zuda amdine ekjen-gat tuŋguwinan ma Zuda am maŋgeen ku sokbemberaŋ ekjenmagen zengema mepmane ekjenaŋ gawalesât mme neŋ nenn gapmukulem mti aŋgalaŋgema mamti mulupm mbanik. ¹⁸Mti ekjenmagen zengema meti busatnaŋgalen set dolakŋaŋ ke zikat indamane ekjenaŋ tambu sosokgalen set mgasik ke ek mâtâti bam kumpemti busatnaŋgalen set etaŋ mâti mambep. Mti Sadaŋgalen mulup peme tapme Kawawaŋgat zapat bemti neŋ nâmkijpemneme neŋ yomin katikpema Kawawaŋgalen am maŋge indaombemindeye ekjenmak tusumti kululuŋen mundum dolakŋaŋ tazin ke motiwep.’

Pâlaŋ mulupmaŋ mmege keyet zapatnaŋ diindoye

^{19–20}Amobotnaŋ Agilipa, neŋ kululuŋengatnan zet kekok zeme nâmti ke gawepumti Damaskas mkaen ma Zelusalem mka teman ma Zuda msat sambe ma Zuda am maŋgeen ku sokbemberaŋ ekjenmagen meti amnaŋ yomen-gatnaŋ keŋin gilik zemti Kawawaŋmagen pepap bemti keŋ gilik zenze keyet penaaŋaŋ aiikgalen nâmti Zet Zapat Dolakŋaŋ mandiindom meteman. ²¹Neŋ kekok mbangapmti Zuda am ekjenaŋ sesewat mka temanen tatnepema mot naikti natamti nome gakikiyet nâmti namandamti mebien. ²²Yaŋgut Kawawaŋaŋ naŋgalaŋ neme ewe mamti

Zet Zapat Dolakŋaŋ ewe manzemkwalap. Mti am mobotnaŋ ma tototnaŋ zet zapat belakŋaŋ ŋen yek. Golaŋ zenze an ekjenmak Mosesiyaŋ zet wesip zet zemkwabien ke mandiindom kwalap. ²³Kilais ek Zuda am nin ma am maŋge notnaŋ busatnaŋgat zapatnaŋ diindondoyet zempeneŋaŋ ma sindem nâmeti gakiweyaŋ naman gilik zemti am gakikiŋaŋ ekjen-gat ŋeŋaŋin bemwawagat zenzeŋaŋ neŋ zet ke bandim mpemti manzeyap.’

²⁴Pâlaŋ mulupmaŋgat zetnaŋ kekok zemâtâti diindome amobotnaŋ Pestasiyaŋ nâmti zeye, ‘Pâl, geŋ keŋdi penaaŋ yuŋguin. Geŋ nânâ mulup teman mamne pemane ŋoktikdi kileŋ penaaŋ bein nânik!’

²⁵Zeme Pâlaŋ nâmti zet dopmaŋ pigok gilik zemti saye, ‘Amobotnaŋ Pestas, neŋ keŋ ku yuŋguin neŋ zet penaaŋ sukwep penaaŋ kapi tazeyap. ²⁶Amobotnaŋ Agilipa, kwitnaŋ kwitnaŋ sokbeye kapi enzililiŋan ku sokbeye keyepmti geŋmagen kapi tazemkawaŋ bema geŋ zet tazeyap kapiyet yaŋaŋ ŋep tat-nâmâtâdik. ²⁷Amobotnaŋ Agilipa, geŋ golaŋ zenze an ekjen-galen zet ke nâmane penaaŋ bein ma yek? Neŋ gâgât yaŋdi ŋep nâyaŋ. Geŋ nâmane penaaŋ bein!’

²⁸Zeme Agilipayaŋ Pâl pigok dunduye, ‘Kan belanik bugan kapi tapm nepema an kapi Kilaisiyelen an besem nâgât kekok nâmmenik?’

²⁹Zeme Pâlaŋ pigok dunduye, ‘Geŋ ma am notnaŋ in alak kapi zet kapi zema nâit. In Amobotnaŋ Kawawaŋaŋ indamukulem mme neŋ nemberaŋ bembeyelen nâmti zapat pi tadiindoyap. Wa neŋ mka katikŋan mayap kekok mamayet yek. Zet zapat Dolakŋaŋ Penasetgat nâmti tazeyap.’ ³⁰Kekok zeme amobotnaŋ Agilipa ma Pestas ma Belnis ma am notnaŋ ekjenmak ondedagen tabien ekjenaŋ dendaŋ wati ³¹met

zenâm kot zenâm mti pigok zewien, “An kapi mka katikñan tatagalen ma kume gakikiyelen keyet katañ muluwañ mgasik penañ ñen ku mge.”³² Âpme Agilipayañ Pestasiyet pigok dunduye, “An ke ikñañ Loma amobotñañan zetnañ ku zemdelañ zenzeyet zenak ze neñ ñep kapi zemdelañ zempema met belak manak.”

Pâl nembueset Loma mkaen wati mebien

27 Itali msalen mebegalen kan bewien ke beme amobotñañan zet beme mepme Loma amobotñañan kasa kuku an ñeñañ ñen kwitnañ Zulia zeme ke egañ koti Pâlmak mka katikñañan an notnañ ndatime² wañgaen mobenn wañga ke Adalamitiam am ekñañan yañ msat keyetnañ milawat notnañ timti Esia msalen bemesât koge. Nin wañga keyet keñan mobennen an ñen kwitnañ Alistakas zeme an ke Masedonia mkaengatnañ mkañan penañ Tesalonaikayetnañ ekmak nsakwep moti mebenn.³ Tambuyet yañbenti tapmetnepemann msat msame met Saidon mkaen wañga ombemti tabenn. Mka ke Zuliasiyañ Pâlmak oloñen mkobun keyepmti nâmpeme notnane notnañ mka ke tabien ekñañmagen mepme meu mee bugan same niñge.⁴ Eyetnan naman moti mepmann tâgâyañ mebeneset winderjañbeñ penañ koge keyepmti nin wañga mti Saipalas msat ñetakñañ ganzenañ daeset mebenn.⁵ Nin nambu Silisia ma Pampilia msat e baeset totapmalu gwaen kumann epeeme metne metne Mila mkaen ke mot ombemti taben. Mila mka ke Lisia msat keyet keñan tazin.⁶ Ke metati kasa kuku amobotñañan egañ Aleksandia mka temañgalen wañga ñen Loma mkaen mesât tapmme aikti naman ndatime naman wañga ñen keyet⁷ moti manepemann tâgâ temañan

ndakumbume mulup temañ mti sewak sewak metne metne Kidus mka sokñañan patañ zewenn. Ke metnepemann naman tâgâyañ ndakumbume Kilit msat ñetakñañ keyet kandañan daeset toweti ekmann tâgâ temañ kumbubupij mge keyepmti keeset meti Salmone mka ke sebempemti meti⁸ Kilit msat ñetakñañ ke tâgâmak mulup temañ mti sewak sewak metne metne wañga munduman dolakñañ manzemtemien mundum ke met ombem tabenn. Mka ke Lasia mka temañ keyet sokñañan tage.

Pâlañ yayañ zet zeme ekñañan kulumti mebien

⁹ Mka ke kan teepmanik tatnepemann map tâgâ kanañ sokñañ beme mesâtati Pâlañ yayañ zet pigok diindoye,¹⁰ “Nin ewe gilik zem mebegalen keyet nâma ñep penañ ku bein. Mesenup beme wañga kume epeeme milawat ma am nsakwep nambu keñan towesenupmagen zemti nâmtemtem mti pi tazeyap.”¹¹ Kegok zeme kasa kuku amobotñañan Pâlyelen zet ke nâmtalatpemtî wañga damuñ an ma wañga toñañmak egegalen zet etañ nâme penañ beye.¹² Âpme mka ke nambu palakñañ penañ keyepm wañgayañ ke tatagalen nâme ñep penañ ku beme wañgayelen mulup an ekñañan zewien, “Nin mundum kapi pemann tapme Pinik nambu betnañ ke wapmoti keeset enzilim tatnepemann map tâgâ temañ kapi delañ zemeñgut mebanup.” Zemti nambu betnañ ke wati mobien.

Nambu keñan meti walesâgât mbien

¹³ Tapmopmann bamnaset tâgâ belaknik bugan kopme ekti aen butnañ wañga atam tatagat nâmti peme nambu keñan topmatatan ke mandamann keñan mopme Kilit msat wapme wapme¹⁴⁻¹⁵ tapmetnepemann keyegak tâgâ winderjañbeñ penañ Kilit msat ñetakñañaset koti ndakumbume wañga

weyaŋ musuwet pemann melak zem olat mbenay yek beme pemann tapme belak tapmann waŋga ke belak tâgâyaŋ etaŋ kumbume mege. ¹⁶Meti msat ŋetakŋaŋ ŋen Kauda keyet bamaset daen mepme tâgâ winderayŋ bugan topme nin waŋga isikŋaŋ tapmanda mepmambenn ewan naman mandapemann waŋga kejanen mobotgat mulup temaŋ penaŋ mbenn. ¹⁷Mulup temaŋ mne mne mandamann waŋga kejan mowepme tegaŋ kili kili zam pewenn. Mti Apelika msat sokŋanik ke met gambibik palen mot kusenupmagen zemti sâk mandamann topme belak tu palen etaŋ elelaŋ mebenn. ¹⁸Tâgâ ewe winderayŋberj tapeŋ tageyepmti msat msame yaŋbemtî milawat notnaŋ timtati timann nambu kejan mepmâge. ¹⁹Naman mise ŋen ewe kegoak tageyepmti waŋgayelen milawat notnaŋ kejan tage ke timtati time nembuyen mebâge. ²⁰Naman kan notnaŋgat map tâgâ temaŋ mti zanzayaŋ kwasim tapme nin kasup eyoŋga mee pi eekpiŋ mti kapuk manâmtemenn. Puk penaŋ tapminup pi nin ewe alik ku mambanup yek.

²¹Âpme an ekŋenaŋ weŋin mepme tu meu mee kiŋgati tapme Pâlaŋ tuŋguwinan met tati pigok diindoye, “In neŋ zet zewan ke nâmti Kilit msat ke pemti ku kobenek ze nukŋaŋ temaŋ pigok sokbeme milawat notnaŋ tatimann mezin pigok ku mbenek. ²²Yaŋgut in keyet yayaŋ temaŋ ku mit an nin ŋen ŋep ku walebann waŋga kapiyaŋgut penaŋ walebe. ²³Saŋen tambuyet Kawawaŋ neŋ masesewatsayap egalen ensel egaŋ neŋmagen kosokbemnamti pigok dinoyan, ²⁴Pâl, geŋ nembuyen toti walesap zemti kiŋgagapiŋ. Ŋep meti Loma amobotnaŋ ekmagen patay zewanik. Kawawaŋaŋ ŋep gâgât mti am sambe geŋmak waŋga kwep maip in aŋgalaŋ indewe.” ²⁵Keyepm notnne, in

wa walesenup zemti yayaŋ temaŋ ku mit. Neŋ Kawawaŋgat keŋ zut ku miap. Zetnaŋ zep ke penaŋak ndamukulem mimndewe. ²⁶Yaŋgut waŋga kapiyaŋ msat ŋetakŋaŋ ŋen mot kumti asasim tobe.”

²⁷Kegok zeme nâmti nin Edilia Nambu ke mâti mulup temaŋ maminepemann tambumbu 14 kapi mege. Âpme nin pigok nâmbenn pi ilak msat ŋen sokŋanik kotnup mene. ²⁸Kegok nâmti pe msat bejanik ma sokŋanik tazin zemti tegaŋ kwileki ŋen nukŋaŋ ke opempemti tek butnaŋ atamtati pemann towegeyaŋ 37 mita beme naman mandamann mowege. Naman kan belaknik bugan tati ewe pemann towepme ekbenay 27 mita beye. ²⁹Âpme nanzaŋ palen mosenuup mee zemkiŋgati waŋga tikandaŋaset baen aen nukŋaŋ temaŋ zulak zulak bepi tegaŋ opem pemann towepme msat sakwep penaŋ msasayet otnâpeŋ otnâpeŋ ³⁰tatnepemann waŋgayelen mulup an ekŋenaŋ buzak set waŋga isikŋaŋ mti mesâgâti mot waŋga isikŋaŋ piwan tekŋaŋ kwaleti dâsuki puk zewien, “Nin waŋga ŋeŋaset gwaen meti aen nukŋaŋ ŋen pemann towesâpmgat in kapi tapme,” ³¹kegok zemti tapmme neŋ indikti met kasa kuku amobotnaŋ ma kasa kuku an notnaŋ pigok diindowan, “Waŋgayelen mulup an piyaŋ waŋga peme tapme waŋga isikŋaŋ moti mepme nin nembuyen towesenup nâip.” ³²Kegok zeme nâmti am tabien ekŋenaŋ waŋga isikŋaŋ piwan tekŋaŋ antime nembuyen mepme naman peme tapme tabien.

³³Âpme msat bugan balalaŋ tapeme Pâlaŋ am sambe ekŋen pigok diindoye, “In kasup 14 keyet kejan waŋgayayŋ taindakutum kotnepeme meu kiŋgati belak leplep mtemelip keyepmti in meu nâmisim nimti winderayŋ bugan timti talit. ³⁴Nin tu meun nimkatik

besenup beme nembuyen palam toti nembu paleset mesenup beme sekj butnañ ñen ku walesenup.”³⁵⁻³⁶ Kegok di-indomti nupmamañ ñen mti Kawawañgat wisikj zemti ekñengat zikalinan meselemti nime ekti ekñenañ kegogak meu niniyelen indem beme meuñin time kwapme nim katikbemti tabien.³⁷⁻³⁸ Wañga keyet am 276yañ mebenn meu igagen nim kiñgati wañga keñan-gatnañ wit bek temañ temañ pi ambe timann nembu keñan mepmâpme wañ-gayañ bugan eleñ beleñ bemti leñ zemkwage.

Wañga bekañ bem tage

³⁹⁻⁴⁰ Msat msame msat deset penañ kotnup ke ekmâtâtâpiñ meti nembu ganzenan ñen nanzañ meekepiñ belak gambibik etañ ekti wañga mpemann mañgalimti ke towewegat nâmti an ekñenañ aen nukñañ temañ opem pewien piwan tekñañ antimann delañ zeme timann nembu keñan towepme stia tekñañ moti zampewien ewan kwalet peme munduman totapme sâk mandamann mopme tâgâyañ ndakumbume gambibigen esemteñ musuwepmann mebegat nâmti⁴¹ wañga omkakalili mulup temañ mti taolatnepemanngut ewe nembu sutnatemanik kaimak wañga butnañ ñilikñañ gambibigen omnañgemti kaliñañ bem tage. Âpme nembu mamañañ meti wañga keyak tapeñ tapme tikelakjaset baen kume lambañ bem toge.

⁴² Topme kasa kuku an ekñenañ zet kapigok zemtâwien, “Am mka katikñan-gatnañ indatimti kotn ekñen tu paleset nembet moti kunzuñ meseipgat kame kapiyegak indomann gakit.”⁴³ Zeme kasa kuku an ñeñañ egañ Pâl ekgapm zemkulumindemti zeye, “Am tu paleset mebegalen yañañ bugan nâiwañ in ñeñañ tuyen palam toti tu paleset nembu

nembet daen mepmâlit.”⁴⁴ Âpme am notnañ tu paleset mebegat yañañ ku nâip ekñenañ tep pemañ notnañ ma wañgayelen katapa butnañ butnañ timti keyet paleset mepmâlit zemindeme timti mepmâbien. Am ñen tuyen ku mege ilindiñ gambibigen daenen mot puñpuñ mtemebien.

28 Nin ke ilindiñ mot tapmann msat ñetakñañ motabenn keyet kwitnañ Malta kume nâmbenn.² Âpme msat keyelen am ekñenañ kot ndikti notn notn minndamti map tâgâ temañ mindame tâgâyet diñdiñ tapmmamben- ngapmti tep timkoti bum ndeme kâti tapmambenn.³ Âpme Pâlañ tep sembe melesin kopeme weñge ke kwabume nombe kukñañbeñ ñen tep sembe keñan ke tageyañ tewañ zime tep kipmañgapm kwati Pâl betnanak imtapme⁴ msat mtoñ ekñen keyañ ekti weñin mepm e ilinak zet kusuj kasañ mti zewien, “An kapi am kileñ maindoin keyepmti nembuyen baen toti gakikipiñ mip yañ pi kwat tatnepeme nombeyañ dopmañ pi mutumsain egip.”⁵ Nombe kukñañbeñ keyañ ime Pâlañ tetelipeme tewen toti zime egañ sek sindem ma zikat gililiñ mee ñen ku mge.⁶ Kegok mme am ekñenañ sekñañ semesem ma zikatnañ gililiñ peme tokutumti gakisem mene zemti tati ekbien ekbienañ yek beme zewien, “Kawawañ ñen an kapi!”

⁷ Nin msat moti mambenn keyelen amobotnañin kwitnañ Pabilias. Egalen mulupmañ nin taben keyet sokñañ kandati tage. An keyañ nin egalen mkaen ke mebegalen zet beme mepm kopme nin met ekmak ke kasup tuk tabenn.⁸ Kan keyet Pabiliasiyet bipmañañ mkañanen ke zawat temañ sek kip ma tip zawat mti mawemtan. Yañ Pâlañ zapatnañ nâmti mkañanen moti betnañ an penañ egat ñokñañ bemti Kawawañgat dundume zawatnañ delañ peye.⁹ Kegok mme am msat keyet-

naŋaŋ zapatnaŋ nâmti am zawatmak ma liŋgilinmak indatim kopme weyaŋindeme alik bemâbien. ¹⁰Pâlaŋ kekok mme am ekŋenaŋ keŋin pembedaŋ nâmdemti tebumolet omba penaŋ mimndamti ke ndapmanepeme eyoŋga tuk delaŋ zeme keyet sakŋan naman mebegalen kan beme set ŋalem mee bumti ndame timti naman waŋga ŋengat moti mebenn.

**Pâl mee ekŋenaŋ waŋga ŋen
moti Loma mkaen mebien**

¹¹Waŋga ke Aleksandia mka temangatnan koge. Waŋga keyet ŋeŋaset gwaen msat keyelen kawawaŋin nempa pepet keyet weŋit mimiŋaŋ ke onzemideme matatemun. Nin tabenn kan keyet waŋga ke map tâgâyepm keyegak met matatan. ¹²Yaŋ keyet moti mane mane Silakus mka temanen pataŋ zemti mka ke kasup tuk etaŋ tabenn. ¹³Eyetnan naman mane mane Legium mka teman pataŋ zewenn. Msat msame naman tâgâ ŋenaŋ kot bamnaset windeŋaŋbeŋ ndakumbume sakwep msasa zut etaŋ pi nambu palen e metne metne Puteoli mka teman pataŋ zemti ¹⁴mka keyetnaŋ am Zisas nâmkŋipepeŋaŋ notnaŋ indaaikmann ekŋenaŋ ndazemtetime moti kasup 7 pi ekŋenmak ke matatemenn. Keyetnan ewe tusum meti Loma mka teman pataŋ zewenn. ¹⁵Âpme Loma mka keyet am notnaŋ Zisas manâmkŋipemamtemien ekŋenaŋ nin kokogalen zapatn eweŋanak nâmbien keyepmti notnaŋaŋ koti Apias bemkwiti kwiti mundumen ke ndaikbien. Âpme notnaŋaŋ Mukup Tuk mka teman ke ndaikme Pâlaŋ indikti keŋaŋ eleŋ beleŋ beme Kawawaŋgat wisikŋ zeye.

**Pâlaŋ Loma mka teman Zisasiyelen
Zet Zapat Dolakŋaŋ
Penaŋ zemkawaŋ beye**

¹⁶Met pataŋ zemann Lomayelen amobotnaŋ temaŋaŋ Pâyeyet zeme met mkaŋaŋ igak ŋen timti tapme kasa kuku an kwewaŋ damuŋ mti tatagat zempeye.

¹⁷Pâl ke mepeme kasup tuk kekok tati Zuda an ŋeŋaŋ notnaŋ Loma mkaen ke mamtemien ekŋen indaondak indemti zeye, “Zuda am notnne neŋ Zuda am notnne notnaŋ ku kalaŋindewan ma yeŋsokŋne ekŋengalen mama mimi ke ku myunguwan yaŋgut an damuŋ nne ekŋenaŋ belak etaŋ Loma an ekŋenmagen zem nome ekŋenaŋ Zelusalem mkaen mka katikŋan newien. ¹⁸Âpme Loma amobotnaŋ Sisalia mkaen main egaŋ zetn ke guluk gilik mti yaŋaŋ nâŋgeyaŋ yom yaŋaŋ ŋenpiŋ nome gakikiyelen kataŋ ŋen kum beye keyepmti belak nâmneme kwaweweget zeye. ¹⁹Yaŋgut Zuda am notnaŋ ekŋenaŋ Sisalia amobotnaŋ mamain egalen zet mtopemti neŋ nome gakikiyet zetnaŋ windeŋaŋ mbien. Keyepmti neŋ pigok nâmban yegat neŋ amobotnaŋ temaŋ Loma tazin egalen mepma egaŋ zetn nâmti zetn zemdelat zemnewe. Kekok nâmti zema keyepmti neme kapi kopman. Neŋ notnne ekŋen kaindeyaŋ muluwaŋ mnawien keyet nâmbekambemindemti ekŋengat ŋenzinziŋ ŋen ku mimindawan. ²⁰Keyepm neŋ in indikti inmak zet zenâ zenâ mimiyelele nâmti zema kolo. Neŋ Israeal am nin Kawawaŋaŋ zetik mndandaŋaŋ keyet penaŋaŋ sokbembeyet webemti mamamtemenn keyet penaŋaŋ sokbeme keyet zet zapatnaŋ zempalakŋaŋ bema keyepmti nati mka katikŋaŋ met newien aŋ ewe mka katikŋanagak ewe pi tatakolap.”

²¹ Kegok diindome ekñenañ zewien, “Msatnnan Zuda am notnne mambien ekñenañ gâgât zemâtâtât papia ñen ku ndame ekbenn ma am ñen zempeme egañ koti gâlen yom zet ñen ku zeme nâmbenn. ²² Keyepm geñ giti yañañdi penañ weyañ dindomane nâne. Am nâmkĩñpepe set alakñañ mâtĩ tapmaip am manje ekñen keyet zapalingulak manzeme nânu. Am manje alakñañ ilinak ondekti tapmaip ekñengat am sambeyañ peñpeñ mamiindeip. Keyegulak zapalin zemkopme manânu.”

²³ Kegok zemti belak ondedagat kanañ kwep bem indamti belak zemindeme mekobien. Met manepeme kan ke bemengut Zuda am Loma mkaen ke mamtemien ekñen sambe penañañ Pâlyelen mkaen ke met gak zem tabien. Âpme Pâlañ Kawawañgalen zemâtâtât katnanen mama keyet ma Mosesiyelen zii zet ma golañ zenze an ekñenañ Zisasiyet zetnañ zemkwabien keyet yañañ tambuñan yañbemti tadiindom metnepeme met msat gasi penañ beye. ²⁴ Zet zapat mimindame nâmti am notnañ ekñenañ zetnañ nâme penañ beye. Âpme am notnañ ekñenañ nâmti ku nâmkĩñpewien. ²⁵ Mti ilinak zet mmot mtot mme Pâlañ nâmti zet kapigok diindoye, “Emetak Teñañ dolakñañ penañ golañ zenze an Aizayayet zet pigok dundume nâmti egañ met yeñsokñneyet diindome nâmbien. ²⁶ Geñ meti am manje pigok diindo,

‘Wak etañ bemti zet ñep nâmbep yañgut yañañ nâmâtâtât ke ku

mbep. Kwitnañ kwitnañ zikalañ eek e ñep ekbep yañgut kwitnañ kwitnañ ekti yañañ ku ekmâtâbep. ²⁷ Am manje ekñen kapi seon penañ keyepmti ekñenañ wakñin mambekek maip ma zikalin manzimon maip kegok ku mbiek benagen zikalinañ kwitnañ kwitnañ ñep ekmâtâbiek ma wakñinañ zet ñep nâmâtâbiek ma keñinañ kwitnañ kwitnañ ñen nâmâtâtât ke penañ ñep penañ nâmbiek. Kegok mti neñmagen keñin gilik zeme neñ ñep mukulem mimindema nâgât yaññ nâmâtâtĩ napmâpmambiek.” (*Aizaya 6:9-10*)

²⁸ Zet kegok penañ diindoye keyepmti neñ pigok diindoma nâit, “Kawawañañ am weyañ timkwat indendeyet setnañ aige ke am msat belakñañ ekñenañ setnañ ke ekmâtâtĩ nâmkatikñañ mbep am ekñen keyet zapat bewe.” ²⁹ [Pâlañ zet kegok zemdelañ zeme Zuda am ekñenañ ilinak zet mmot mtot mbienañ yek beme belak toti mepmâbien.]

³⁰ Âpme Pâlañ nup kan zut pi mka belakñañ igak maweme am ekñenañ mot ekmak zet zapat zenâ zenâ msâgât mamototemien. ³¹ Mot ekmak tapme egañ ekñengat kwalañ kwalañpiñ Kawawañgalen zemâtât katnanen mama keyet zapatnañ ma Amobotnañ Zisas Kilaisiyet zapatnañ zet winderañber manzemâtâtindamtan. Âpme keyet an ñenañ ñen ku manzemkulumpemtan.

Loma

Loma am nâmkînpêpejînmak ekjengat zapat meluwan Pâlañ kumindaye.

Loma zapat meluwan kapiyelen zet yanbempti zenzeyelen kapigok. Pâl egañ Zisasimak ku mañge yanğut egat kwitnañ Zisasiyelen namba ekjengalen mañgeen tazin. Yañañ kapigokgalen: Egañ mulup mge ke Zisasiyet nembanjañeyañ mimiyelen sepem keyet katañ Pâlañ mulup mge. Kogogapmti egat kwitnañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ timamti zenzeyelen an kumteti ombempepeñañ kekok ñep zewanek. Loma zapat meluwan kapi Pâlañ kuye. Pâlañ Kawawañgalen Tâtâ Alakñañ kapiyet keñanen egañ zapat meluwan mme 14 kekok beye. Pâlañ Loma zapat meluwan kapi kukñañgat ku kuye yanğut an mañge Kawawañgalen Zet ondekbeme papia ñotekñañ kwep kwage ekñañ Loma ñeñañ bewien. Pâlañ zapat meluwan kapi Kolin mkaen tati am nâmkînpêpejînmak Loma mka temanen mamtemien ekjengat kumindaye.

Pâlañ zet yañañ kulekiyet zapat meluwan kapi kuye? Zet ñotekñañ kapigok: Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañañ set pembenañ zikat ndame Kawawañmagen tususu aikgalen setnañ nâmkînpêpe. Kegok mme Kawawañañ an teñ zemindendeyelen. Wa ke zii zet gawepupunianğapmti yek. Ke Zuda am mañge ekjengalen etañ yek. Am notnañ Zuda mañgeen ku sokbembeñañ ekjengat temakwep. An ñeñañ Loma zapat meluwan Pâlañ kuye kapiyet zet ñen pigok zeye, “An ñen notnañ set zikat same nâmkînpêpe aikgalen nâmti Loma zapat meluwanen mâtâti notnañ

set ke ñep zikat sasayelen, enenogat tungupmañ sambeyet yeweñinan set keboñgat zetnañ e zemâtâzin etañ.” Zet isisikñañ notnañ kapigok: Egañ Loma dapmelañge met indikti keyetnañ Sipenia mebegalen nâmti kumindaye (1:10-15; 15:22-29). Pâlañ Kawawañgalen keñañ temañ kapigok tazin zeye, Zuda am ma am sambe ekjen temakwep Kawawañmagen kokogalen nâmti kuye.

Zet ñotekñañ temañ kapigogañ Loma zapat meluwan kapiyet keñañ talip:

1:1-15 Zet mopmañ bemti zet zenzeyelen zet

1:16-17 Zet yeweñañ kapiyet keñañ tazinañ zet zapat meluwan kapiyelen zet ñotekñañ penañ bein

1:18-8:39 Zuda ammak am Zuda mañgeen ku sokbembeñañ ekjen temakwep am yom toñañ. Nâmkînpêpe etañañ am mme teñ makwalip

9:1-11:36 Israeal am ekjengalen zet kululuñin ma Kawawañañ ekjengat zigok manâmtazin keyelen zetnañ

12:1-15:13 Mama mimiyen nâmkînpêpeyetañ yañañ ñep msokbembeyelen

15:14-16:27 Zet zemdelañ zenzeñañ notnañ ma wisikñ zetmak zemgwatnañ zet notnañ mge

1 Neñ Pâl Zisas Kilaisiyelen mulup anañ mamti Kawawañgat Zet Zapat Dolakñañ Penañ zempalakñañ bembeyelen nâmti ombemneñge

²Kawawañgalen Zet Itnañañ teñ keyañ Zet Zapat Dolakñañ Penañ keyet eweñañ Kawawañañ zetik mti golañ zenze anene zeme kumâbien. ³⁻⁴Ke ikñañgat Nemunañ ningat Amobotnañ Zisas Kilais. Ek an ningalen sek penañ timti amnañ masokbenup keyet katañ Dewit egalen mañgeen sokbeye. Naman Kawawañañ gakikiengatan mme wage keyañ msokbeinen ek ilak Kawawañgat Nemunañ. Ek An Teñ Kawawañmak windeen tati zemâtâtât

mulup msâpm ke sosok sokbemkawan beye. ⁵Zisas Kilais Amobotnangnangtat pbenangtat Kawawanang keŋ taolet mnamti ombemneme Zet Zapat Dolakŋang Penang mmebegalen mulup ke nange. Kegok mti Zet Zapat Dolakŋang Penang kapi msat kataŋ zemepma ikŋangtat kwizet buŋaman palakŋang bemepe amnaŋ nâmkŋipemti gawepupuyelen nâmti zemneŋge. ⁶Mti in Loma mkaen talip kegogak Zisas Kilaisiyelen am bembeyelen Kawawanang indazemtetiŋang keyepmti Kawawanngalen mulup kapi inmagen kegogak mimiyet zemneŋge.

⁷Keyepmti neŋ in sambe Kawawanngogot mimindamti indakumtetime ikŋangtat zapat bewien Loma mkaen maip ingat zapat meluwan kapi kumindayap. Neŋ ingat keŋ nembeinen Bipm Kawawanng ma Amobotnang Zisas Kilaisiyang keŋ taolet ma keŋ sewak mimindawe.

Pâlang Loma am ekŋen met indidikgat nânge

⁸In Zisas Kilais nâmkŋipewien keyet zapatnang msat kataŋ am sambe ekŋenmagen mekopme ingat nâmindeme dolakŋang bein keyepmti neŋ in sambeyet nâmti Zisas Kilaisiyet kwitnanen Kawawanngangtat wisikŋ zeyap. ⁹Neŋ Nemunangtat Zet Zapatnang Dolakŋang Penang zemti keŋnang Kawawanng sisiliŋ mulup msama egaŋ eknâm mme neŋ penang zeyap neŋ kan kataŋ mandunduyapnok ingat maotnânyap. Ke Kawawanngang ŋep nâin. ¹⁰Maneti Kawawanngang nâme ŋep beme sakwep set aikme inmagen kokogat nâmti mandundum sayap. ¹¹Neŋ in koindidigalen penang nânyap. Neŋ kolawen ingat nâmkŋipepeŋin mkatikŋang bema Emetak Teŋmagangtatnan mama mimi makozin keyang kot mukulem

mimindeme katikŋang bemti tatagat nânyap. ¹²Yang inmagen kolawen nâlen nâmkŋipepen Kawawanngangen tazin keyang in indamukulem mimindawe ma ingalen nâmkŋipepeŋin Kawawanngangen tazin keyang neŋ kogogak mukulem mnewe. Kogok mbanup keyang ningalen tususu kwep e wemdain kegok nâmbanup.

¹³Kilaismagen notne, in nâgât yang kandabepmagangapmti pigok zema nâit. Neŋ am Zuda mangeen ku sokbembenang notnang ekŋen Kilaismagen timkwat indendeyet mammelap kegogak inmagen mulupmngangtat penangŋang sokbembeyet manânyap. Yangut kan sambe kosât penang mma mulup sambenang nayupme tentewati matalap. ¹⁴Neŋ am sambe Glik zet nâip ekŋenang ilinangtat nânanginmak manâip ma am zet notnang nâiwenngat nâmindeme an tototnang mambeip ekŋen kemagen Zet Zapat Dolakŋang Penang timmet diindondoyet mulup zet ke nanangŋang ke ilak ekŋengalen tosa butnang neŋmagen tazin keboŋnok. ¹⁵Kegok keyepmti neŋ Loma mka teman am inmagen Zet Zapat Dolakŋang Penang zenzeyet keŋnang puŋpuŋ kogogak mamin.

Nâmkŋipepe etaŋang mme mama kanzizit tiwanup

¹⁶Neŋ Zet Zapat Dolakŋang Penang kapiyet nâma sakambukŋangmak ku mambein. Ke Kawawanngalen winde keyepmti am kwiyang nâmkŋipewe beme egaŋ kululungtat zapat mambe. Zet Zapat Dolakŋang Penang ke Zuda am ekŋenang ŋenang nâmbien. Âpme alakŋati am notnang Zuda am mangeen ku sokbembenang ekŋenmagen mesokbein. ¹⁷Zet Zapat Dolakŋang Penangŋang manzemâtâtndainen Kawawanngang am mme ikŋangmak teŋ mamayelen manzemkawanng beinen am ek nâmkŋipeip. Kegok ke ewenang baenen mkwageang ewe tusumti mmobe

ke nâmkijpepejin Kawawaŋmagen tazin keyepm ekŋengat kogok manâin. Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ pigok zenzenaŋ,

“Am Kawawaŋ manâmkijpep ekŋen Kawawaŋaŋ nâmkijpepejinaŋ ek-magen tazin ke ekti kwilin, ‘An teŋ,’ makuin.” (*Habakuk 2:4*)

Am sambeyaŋ Kawawaŋ bankumpemâbien

¹⁸An ekŋenaŋ Kawawaŋ bankumpemti ekŋenaŋ mama mimi bekaŋaŋ mti Kawawaŋgalen zet penaŋ ke mtopeipgapmti Kawawaŋgalen ŋenzinziŋ kululuŋengatnaŋ sosok masokbemkawaŋ bein. ¹⁹Kawawaŋgalen yaŋaŋ am ekŋenaŋ nânâyelen ke sosok penaŋ. Kawawaŋaŋ ikŋaŋegak zemsokbemindaye. ²⁰Kawawaŋaŋ kululuŋ ma msat yaŋbemti mge kaimgatnan alak kapi amnaŋ ek ku eekgalen yaŋgut windexaŋ delaŋ zenzepiŋ ke sosok nâip. Ke egaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ mge keeset eknâm mamip. Keyepmti ekŋenaŋ sapepe zet ŋen ku zenzeyelen. ²¹Ekŋenaŋ Kawawaŋ mamain ke nâmtiŋgut ku mamainok egat nâme belakŋaŋ penaŋ beme egat kwizet buŋamaŋ ku mwabien ma egat wisikŋ zet ŋen ku zewien yek. Ekŋenaŋ zem yuŋguŋgu omba penaŋ mti keŋin kilom beme tambusosogaŋ indasumuŋge. ²²Mti, “Nin nânânmak mamanup,” zemti mbienangut ekŋen nânâŋinpiŋ penaŋ bewien. ²³Kegok mti ekŋenaŋ Kawawaŋ mama kanzizit mamain ke sesewatsasapiŋ ekŋenaŋ nopiom ma age weŋaŋ nemboŋ ma soŋgom weŋaŋ nemboŋ ma sayomgamak nombe weŋaŋ nemboŋ bam yek bemâbe ekŋengat weŋin sâme temepme ke sesewatsawien.

²⁴Kegok mme keyepmti Kawawaŋaŋ indik talat indeme mama mimiŋin bekaŋaŋgat tikŋaŋaŋ indamandame

meti bekaŋaŋ omba sakambukŋaŋmak penaŋ ilinaŋgat nâmtikŋaŋinaŋgat mamip. Keyaŋ indamandame nolin ilin nemboŋ kemak set kileŋ mama omba mbien. ²⁵Ekŋenaŋ Kawawaŋgalen zet penaŋ peme tapme zet notnaŋ dâsuki tusumti nâmebien. Âpme ekŋenaŋ Kawawaŋgat mundumanen kwitnaŋ kwitnaŋ egaŋ mme sokbeye ke sesewatindawien. Kawawaŋ An kwitnaŋ kwitnaŋ mme sokbembeyelen An ikŋaŋ ke amnaŋ kan kataŋ sesewatgatnan sesewatsasayelen. Ke penaŋ.

²⁶Am ekŋenaŋ ek bankumpewien keyepmti Kawawaŋaŋ katik indeme ekŋenaŋ sekŋinaŋgalen tikŋaŋ ombaŋaŋ indamandame yom sakambukŋaŋmak mbien. Ma imbi mee ekŋenaŋ kogak Kawawaŋgalen zemâtâtât katipemti mama mimi bekaŋaŋ imbiyaŋ imbi nolinmak set kileŋ mambien. ²⁷Ma an ekŋenaŋ kegogak awembiŋ mama ke katikpemti keŋinan set kileŋ mamayelen tikŋaŋ ombaŋaŋ indamandame anaŋ nolinemak tamaŋ mama kataŋ mambien. Ili ilinagak kegok mti sakambuk temaŋ aikbien ma keyet penaŋaŋ sekŋinan walelet aikme delaŋ zeye.

²⁸Naman ekŋenaŋ Kawawaŋgat yaŋaŋ ke nâmtiŋgut nânâŋinaŋ ek mkatik bembeyet ku nâmbien keyepmti Kawawaŋaŋ katimindemti nâmindame ekŋenaŋ mama mimi mgasik penaŋ amnaŋ ku mimiyaŋ ke ekŋenaŋ mkwabien. ²⁹Mti ekŋenaŋ mama mimi bekaŋaŋ yaŋaŋ yaŋaŋ sambe ma nolineyaŋ kwitnaŋ kwitnaŋgat kakiki ma kasa kasa ma pepet ma dâsuki tetimae ma zekuku mamip. ³⁰Ma zeok zet ma Kawawaŋgat ŋenzinziŋ mimi ma noline mtoidende zet ma segeyak notnaŋ ma sek mmobot mti mapoŋgeŋin makup ma ekŋenaŋ bekaŋaŋ sambeyet ŋoktik bembe ma mambiwineyet zet kululu ³¹ma keŋ weyaŋ otnânâpiŋ mama ma

zemkatik bemberin ku mamtalip ma am kemberinpij. Mti ilinaŋgat siwin butnaŋ ku maotnâindaip. ³²Kwitnaŋ kwitnaŋ ke mbep beme gakiwep Kawawaŋgalen zii zet tejen kekok tazin ke nâmtiŋgut mamaip. Yaŋgut ke etaŋ yek. Notnaŋ ekjenaŋ mama mimi keyegak mme ekjenaŋ kwizet buŋamin mamwatindeip.

Nin am sambe an yomtoŋ

2 Kilaismagen notne, in eneyet amnegak yominaŋgat tosaŋaŋ mutumindandayet omkakali mulup mamip? Kawawaŋaŋ am yominaŋgat tosaŋin mamutumindain keyet zet mobotnaŋ mimipij mbek? In ekjengat am bekaŋaŋ dopmaŋin mutumindandayelen kogok zeip beme in ilinaŋgat yomin zemsokbeip. Eneyet in yom sepem kwep ekjenaŋ mamip keyegak mamip. ²Mti am kekok mamip ekjen ke Kawawaŋaŋ zet zemdelaj zenze mulup mti yominaŋgat dopmaŋin mutum maindainen keyet yuŋguŋguŋaŋ ku tazin. Ke nin nâmtatnupgapmti ³kapiyet otnâit. In ilin ekjengalen myuŋguŋguŋin keyet zetnaŋ zemti naman ilin keyegak mamip. In nâme Kawawaŋgalen dopmaŋ mututu kan keyaŋ in ku sebem indewe nâseipgat. ⁴Kawawaŋaŋ ingat gogot ma keŋ pembedaŋ tatnâmindein ma damuŋ nâmisim main pi yaŋaŋmak: Egaŋ in yominangatnaŋ keŋin gilik zemti egat keŋin talasim sasayelen nâmti damuŋ tazin keyepmti in bamkumpepepij. Mama mimi bekaŋaŋ tapmip keyaŋ zemsokbeinen in Kawawaŋgat yaŋaŋ ku nâmtâtâlîp. ⁵Ma kekokgak inmagen zigok sokbewe kapi nâmtâtâbep. In keŋin katikjaŋaŋ penaŋ. Kok keyepmti in yominaŋgat dopmaŋin Kawawaŋgalen ŋenzinziŋ ma zemdelaj zenze myuŋguŋguŋepij keyet kanaŋ sokbesâpm ke ewe inmagen mobogalen

mme omba mambein. ⁶Kawawaŋaŋ nin mama mimi mben keyet kataŋ tosaŋaŋ ndamâbe. ⁷⁻¹⁰Am notnaŋ ekjenaŋ mama mimi dolakjanen katikjaŋaŋ bemti matalip. Mti mama mimi busatnaŋmak mamip ma mama mimi Kawawaŋaŋ nâmtikjaŋaŋ mam ke ma mama ŋep ku yek bembeyelen Kawawaŋmagen titiyelen webem maip ekjen ke Kawawaŋaŋ mama kanzizit ke indawe. Zuda am ekjen ŋejaŋ indamti am notnaŋ Zuda am maŋgeen ku sokbemberaŋ bam indawe. Yaŋgut am notnaŋ ilinaŋgat etaŋ nâmti zet penaŋ ŋotekjaŋaŋ mambankumpemti mama mimi bekaŋaŋ mâtimaip ekjen Kawawaŋaŋ ŋenzinziŋ m indamti dopmaŋin kwitnaŋ kwitnaŋ nukjaŋbeŋ penaŋ mutumindawe. Bekaŋaŋ mimi am sambe ekjen sindem ma nukjaŋaŋ temaŋ ekjenmagen sokbewe ke Zuda am ekjenmagen ŋejaŋ ma am notnaŋ Zuda am maŋgeen ku sokbemberaŋ bam sokbemindasâpm. ¹¹Kawawaŋmagen ekj ke ekj ke ku tasain.

¹²Am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekjenaŋ zii zet nânâpij mamti bekaŋaŋ mamipgapmti yominaŋgat dopmaŋ mutumindamti walelelen indaween zii zelen timtati ku zem indowe. Enenogat ekjenaŋ bekaŋaŋ ke pembedaŋ ke keŋinan baen zemâtâtât kekok ke sokbeme nâmpemti mamip keyet penaŋaŋ Kawawaŋaŋ dopmaŋ mutumindawe. Ma am zii zet nâmtâtâtiŋgut bekaŋaŋ mamip ekjen ke Kawawaŋaŋ zii zelaŋ tazin keyet kataŋ zelin zemdelaj zemindewe. ¹³Zii zet belak wagaŋ etaŋ manâmpeme wein ekjen keboŋ ke Kawawaŋaŋ indikme teŋ penaŋ ku mambeip. Nâmti maŋgawepuip ekjen keboŋgagut egaŋ nâmindeme teŋ mambeip. ¹⁴(Am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekjenaŋ zii zet ŋen ŋep zemzikat indam ku

mimiŋaŋ ekŋenaŋ keŋinaŋgalak zii zet gawepumti am zii zepiŋaŋgut zii zetmak mamaŋaŋ mamaip. ¹⁵Kegok mme zii zet keŋinan baen meluwaŋ mpepeŋaŋ keyet yaŋaŋ mamsokbemkawaŋ bein. Zii zet ke Kawawaŋaŋ keŋinan kumpeye keyepmti keyaŋ kemi kemi mamimindain. Âpme Zuda am mangeen ku sokbembeŋaŋ ilinaŋgat ŋoktikŋinan epeeme kalaŋti nembet mambekekindeip naman nembet mama mimi mamip keyet nâmindeme ŋep mamip.) ¹⁶Kawawaŋaŋ Zisas Kilais amgat zet zemdelaŋ pepeyet mulup zet zapat zepepeŋaŋ kan ke kosâpm. Koti am sambeyelen bekaŋaŋ mimiyelen tikŋaŋin, ŋotikŋinaŋ nâmbien ma keŋinan enzililiŋan maakumbeip ke kalaŋ kumti ekmâbe. Neŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penanen zem ndowe mandiindoyap. Keyet kataŋ am sambe Kawawaŋgalen zet muluwen tapmann delaŋ zemâpbe.

Zuda am ekŋenaŋ zii zet ekŋenmagen tazin kogok zemti sek mmobot mamip

¹⁷Âpme in Zuda am keyepmti sekŋin mmoti manzeip, “Zii zelaŋ etaŋ ŋep ndamukulem m ndeme Kawawaŋmak notn notn mmambanup,” manâip. ¹⁸“Nin Kawawaŋ amnaŋ zigok mimiyelen manâmain ke ŋep nâmtatnup. Nin zii zet keŋan pembeŋaŋ de mamayet ke eweŋan nâmbenn,” zemti sek mobot maip. ¹⁹Mti in am zii zet ku matimaipgat pigok manâip, “Ekŋen ke zikalin beŋaŋ ma tambusosogen mamaipgapmti nin ŋep indamandamti busatnanen kweindewanup.” ²⁰In am nânâŋinpiŋ ekŋengalen zemâtâtât ma Zuda am maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋen nemunambanok nâmindemti manzikat indaip ma in zii zet taindaingapmti in kwitnaŋ kwitnaŋ ŋep nâmâtâtatnup zemti zet mobotnaŋ mamip keyepmti

in zet zeip ke penaŋak kok manâip. ²¹Ma in kegok zemti am notnaŋ etaŋ zemzikat indaip yaŋgut keŋin zemzikat sasapiŋ mamip. In amgat, “In kambu ku tiwep,” zemtingut ilin kambu matip. ²²“In sek kileŋ ku mambep,” zemtingut in ilin sek kileŋ mamaip. In nopiom mee manzentalat indeip yaŋgut in ilin naman nopiomgalen mkaengatnaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ kambu matip. ²³In zii zetgat nâme mobotnaŋ beme sek mmobot palen mamaip yaŋgut zii zet kulumti mama mimi bekaŋaŋ mamip keyaŋ Kawawaŋ kwizet buŋamaŋ mamtopeip. ²⁴Keyepmti Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen kapigok zein, “Am Zuda mangeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenaŋ ingalen myungungu ke ekti Kawawaŋgat kwitnaŋ kwe-lat makumpeip.” (*Aizaya 52:5; Esekiel 36:22*)

Sek butnaŋ antimpepe keyaŋ mme Kawawaŋgalen am ku bembeyelen penaŋ

²⁵In ilinmagen Kawawaŋgalen piliŋ bemti sekŋin butnaŋ antipepeŋaŋ ke zii zet gawepume penaŋaŋmak bewe. Ma zii zet ku gawepume sekŋinan piliŋ bembeŋaŋ keyaŋ penaŋepiŋ bewe. ²⁶Keyepmti an Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ sekŋaŋ butnaŋ ku antim pepeŋaŋ yaŋgut mama mimi esemteŋ mti zii zet gawepuween ek Kawawaŋaŋ egat nâme sekŋaŋ butnaŋ antimpepeŋaŋ keboŋ bewe. ²⁷Zuda am in zii zet taindain ma sekŋin butnaŋ antitiŋaŋ keyaŋgut in zii zet maŋgosoip keyepmti am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenaŋ mama mimi dolakŋaŋ mamip keyaŋ in zem indoin. ²⁸An ŋenaŋ sekŋaŋ butnaŋ antitiŋaŋaŋ sekŋanen piliŋ etaŋ mti belak sekŋaŋ Zuda am sepem mambe an keboŋaŋ Kawawaŋgat zikatnan an ke Zuda ammagengatnan penaŋ ku

bein. Sek butnañ antiti ke kegogak mamayelen ma keñgalen pilij. Angat nâmkijpepenañ Kawawañmagen tazin ke pilij nembon. ²⁹Âk an ke keñaset pilij bembenañ beme egañ Zuda an penañ mambein. Ke Kawawañgalen Emetak Teñañ keñanin mulupmañ mme nâmkijpepe maaigip wan zii zelañ yek. An ke Kawawañañ masesewatpein, amnañ yek.

**Mama mimi bekanañañ mama
mimi pbenañgalen winde
ñep ku mtopepeyelen**

3 Keyepm Zuda am mama ma sek butnañ antimpenti Kawawañmak teñ mama aiikgalen setnañ ñep ku tazin yañgut Zuda am mama ma sek butnañ antiti eget muluwitmak. ²Penañ sukwep! Kukñañgat Kawawañañ Zuda am ekñen ikrñañgalen Zet Itnañañ kukuñañ ke ti mamayelen indaye. ³Âpme Zuda am ekñenañ Kawawañgalen Zet Itnañañ kukuñañ am notnañ ke ku nâmkijpewien yañgut Kawawañañ ekñen zigok mindasâgât zemkatik beye keyet katañ mbe. ⁴Penañ sukwep! Kawawañañ zetik mge ke penañ msâpm. Dâsuki yek. Am sambeyañ dâsuki manzemann delañ zein. Kawawañ etañañ zet penañ manzein. Keyepmti Kawawañgalen Zet Itnañanen zet pigok zenzeñañ, “Zedi sambe ke esemteñ etañ be-mâzin. Mti ekñen zemindowanik beme gâlen zemindondo ke esemteñ ma teñ.” (*Sam 51:4*)

⁵Âpme mama mimi bekanañ Kawawañ Teñ mamaññgat yañañ mamsokbein keyepmti Kawawañañ mama mimi bekanañ keyet dopmañ mutumndame ñep ku bewe. (Zet ke amgalen nânâ etañ penañ zeyap.) ⁶Kegok ñep zenzeyelen. Ke ñep penañ yek. Kawawañ ek bekanaññnañgat tosañañ ndame ñep penañ bewe.

Kawawañ ek esemteñ ku mamanan ze zigoset egañ am sambe kapiyelen zelin zemdelañ zenak?

⁷Âpme naman Zuda am nin Kawawañgalen zet ku gawepumti keyet nâmann pbenañ tatnup beme keñnan kapigok nânup. Kawawañañ am indikme yom mip ekñengat am yomtoñ manzeingapmti neñ bekanañ miap keyañ Kawawañañ manzein ke bandim mti mma egat kwitnañ mamwatomzempeap. Mti pigok zenup Kawawañañ ningalen bekanan nnañgat dopmañ ku mutumnanayelen enenogat egañ Zuda am mañeen ku sokbembenañ ekñen mammimindain keyet katañ ñep ku minndawe. ⁸Âpme ñoktikñen Zuda am ekñenañ manâiwen kapigok, “Nin bekanañ omba penañ mne, kogok mman Kawawañmak teñ mama ke soksok sokbek.” Am notnañ ekñenañ ñoktik keboñ ke timamti tazempalakñañ beyap zemti neñ nâmbem neyo. Keyepm bam maneti keyet tosañañ tiwep. Zet ke penañ sukwep.

An ñen teñ yek

⁹Zemdelañ zesâti zet ñen kapigok zezowap. Zuda am nin Zuda am mañee ku sokbembenañ ekñen silim indemti pbenañ mamnup kegok ñep ku zenzeyelen. Yek, nin kegok ñep ku zenzeyelen. Am nin sambe ilak bekanañgat keñan toweti tatnup. ¹⁰Kawawañgalen Zet Itnañanen zet kapigok tazin, “Msalen am ñenañ teñ penañ ñen ku main. Yek penañ. ¹¹Ma am ekñen ke Kawawañ ku nâmatâlip. Ma ekñen ke Kawawañ ku matimalip. ¹²Am sambe Kawawañ bamkumpeme delañ zeme yom mti mimiek etañ mamip. Am ñenañ mama mimi ñen dolakñañ ku mamin. Yek penañ.” (*Sam 14:1-3*)

- ¹³ “Dembusekñin zaim timpeme matazin kegogak ñandemti matalip. Nam-balaminaj mobototot mme zet dâ-suki manzemyaloñip.” (*Sam 5:9*)
- “Zelin kukñajbenj nombeyelen zet tunaj bekanaj am indime mangakip keboñ keboñ.” (*Sam 140:3*)
- ¹⁴ “Dembusekñinanen saik zet akñaj be-misuk tazin.” (*Sam 10:7*)
- ¹⁵ “Ekñenaj am indome gakikiyet windenaj penaj mamip. ¹⁶ Kan katañ ekñenaj kwitnañ kwitnañ kumwaletmeti am nukñaj maindaip. ¹⁷ Ekñenaj mamasi palen mama keyet setnañ ñen ku nâip.” (*Aizaya 59:7-8*)
- ¹⁸ “Mti ekñenaj Kawawañgat bugan ku makingalip.” (*Sam 36:1*)
- ¹⁹⁻²⁰ Nin kapigok manâñup, zii zelen zet zenzenaj sambe ke am zii zetgat kandañan mamaip ekñengat etañ zenzenaj. Zii zet etañ mâti Kawawañgat zikatnan teñ mamayelen ku tazin. Kegok yek. Keyepmti an ñenaj pigok ñep ku zenzeyelen, “Neñ teñ penaj mamayap.” Zii zelañ mama mimi bekanaj etañ manzikat ndain. Msat sambe am mamanupgalen yomnañgat Kawawañgat dopmañ mutumndandayelen kan keyet am ñenaj ku zemusulabe.

Am Kilais manâmkinpein egañ kwit “Teñ mama” ke matin

²¹ Keyepmti Kawawañgat zii zet ke tapeñ tapme egañ mama mimiñaj teñ ke sokbemkawañ bembeyet setnañ ñen aigeyaj amnañ ekti nânâyelen tazin. Zii zetmak golañ zenze an ekñengalen meluwañen tazinen Kawawañgat amnañ mama mimi teñ mamayet setnañ ñen aikbe. ²² Am Zisas Kilais manâmkinpeip ekñen etañ Kawawañgat mme teñ makwalip. Kogok mti Kawawañgat am Kilais nâmkinpepenaj Zuda ma am Zuda mañgeen ku sokbembenañ ekñen Kawawañmagen nâmkinpepeset

kolip ekñen ke indikme sepem kwep mambeip. ²³ Nin sambe yom mbenn keyepmti Kawawañgalen mama teñ ke nin ku titiyelen. Kegok mti nin Kawawañgat mama mimiñen nânge ke ku mbenn kegoselañ Kawawañgat kwitnañ ku mwatpewann. ²⁴ Kogok mamann Kawawañgat ningalen yomgat dopmañ Zisas Kilais peme toti gakiye. Kogok mge ke Kawawañgat keñ taolet mindayeyepmti ningat, “An teñ,” kogok manzein. ²⁵ Kawawañgat eweñan amnañ yom mkwabien keyet dopmañ sakwep ku mutumndaye. Egañ keñ taolet mimindamti Zisas peme koti yominanggat dopmañ gakikiyet nâmti maindiktatan. Ya am egat nâmkinpewien Zisasiyet sipmañaj toti yomin zulut kwetetep mamindein kan keyet Kawawañgalen mama mimi teñ ke mamkawañ bein. ²⁶ Yanggut Kawawañgat ikñaj keñ teñ toñaj keyet yañaj zikat indandayelen alak pigogak am yomin belak ku maekpeme wen. Kogok mti egañ ikñaj teñ keyet penañaj am Zisas manâmkinpeip ekñen mme teñ mambeip. ²⁷ Keyepmti nin mampongañaj ene pembedañ mbengapm kuwanek. Kegok nin ku mimiñen. Enenogat ningalen mama kanzizitgat setnañ ke nnañgat pembedañnangapmti ku aiikgalen. E Kilaismagen nâmkinpenup keyaj maaikndain. ²⁸ Keyepmti kapigok nâmann wembe. Am nin zii zet gawepumtiyepm teñ ku mambenup. Nâmkinpepen Kawawañmagen tazin ke ekti ningat an teñ manâin. ²⁹ Kawawañ ek Zuda am ningalen etañ yek. Ek kogogak am Zuda mañgeen ku sokbembenañ ekñengalen. Ek nin sambeyelen Kawawañgat temakwep. ³⁰ Ek Zuda am ma am Zuda mañgeen ku sokbembenañ ningalen Kawawañ apalak matatndain. Zuda am notnañ ekñenaj Zisas nâmkinpewiangapmti am

teḡ manâmindein. Am Zuda maḡgeen ku sokbembeḡaḡ notnaḡ ekḡen kogogak nâmkĩḡpepeḡinaḡapmti am teḡ manâmindein. ³¹Nâmkĩḡpepeen keḡok mti Kawawaḡgalen zii zetgat winde ke ku maasekman delaḡ zein. Yek penaḡ. Nin zii zet ke mwatonzemti matatnup.

Kawawaḡaḡ Abalaamgat an teḡ zeye

4 Abalaam ek an nin kabonaḡ ningat yeḡsokḡ. Keyepmti nin Abalaamaḡ mama mimi sepem zibonaḡ mame Kawawaḡaḡ an teḡ zeye e enenogat yaḡaḡ zenâ zenâ mne. ²Abalaam ek zii zet gawepupuḡaḡapmti teḡ benak ze eḡaḡ ḡep ikḡaḡgat kwizet buḡamaḡ mwatnak. Yaḡgut Kawawaḡaḡ eḡaḡ kwitnaḡ kwitnaḡ dolakḡaḡ mge ke ekme betetnaḡ beye kogogapm Abalaamaḡ mamponḡaḡaḡ zigok sonak? ³Kawawaḡgalen Zet Itnaḡanen zet kapigok zein,

“Abalaam ek Kawawaḡaḡ nâmkĩḡpeye keyepmti Kawawaḡaḡ eḡat an teḡ nâmpeye.” (*Sokbembe 15:6*)

⁴An ḡenaḡ mulup mme nin tosaḡaḡ samti kapigok ḡep ku zenzeyelen, “Kapi taolet gayap.” Keḡok ku zewanek. Ke mulupmaḡgat tosaḡaḡ. ⁵Am nâmindeme teḡ kwakwagalen ke Kawawaḡaḡ etaḡ mimiyelen keḡogapm an ḡenaḡ zii zetgat mulup mimipiḡ belak tati Kawawaḡgat nâmkĩḡpewe beme Kawawaḡaḡ an yomaḡmak keyet an teḡ zewe. ⁶Dewilaḡ zet ḡen zenzeḡaḡ kangwa bandim mti zeye, “Am zii zet ku maḡgawepup yaḡgut Kawawaḡaḡ nâmkĩḡpeme ekḡen keyet an teḡ zemti yomin katikpeḡapmti am ekḡen ke keḡin oloḡen bewe.” ⁷Naman Dewilaḡ meluwaḡ pigok kuye,

“Kawawaḡaḡ, geḡ myuḡḡuḡuḡin makatikpenik ma yomin manzuludik ekḡen keyaḡ keyet nâme oloḡen penaḡ bein. ⁸An ḡen Amobotnaḡaḡ nâmpeme

yomaḡmak ku mambein an keyaḡ oloḡen min.” (*Sam 32:1-2*)

⁹Keḡ oloḡen ke am sekḡin butnaḡ eleḡḡeḡeḡaḡ ekḡeḡat zapat etaḡ bein yek. Am sekḡin butnaḡ eleḡḡeḡeḡeḡ mimiaḡaḡ ekḡeḡat zapat kogogak bein. Abalaam eḡet yaḡaḡ pigok nânuḡ, ek Kawawaḡaḡ nâmkĩḡpepeḡaḡapmti, “An teḡ,” zeye. ¹⁰Kawawaḡaḡ Abalaamgat, “An teḡ,” kuyeen kan eḡaḡ sekḡaḡ butnaḡ antimpepeḡin mame kuye. ¹¹Ek sekḡaḡ butnaḡ ewe antitipiḡ mamti Kawawaḡaḡ nâmkĩḡpeme Kawawaḡaḡ yomaḡ katipeye keḡok mtiḡgut bam sekḡaḡ butnaḡ antitiyet zempeye. Âpme Abalaamaḡ keḡok mti am bam nâmkĩḡpepe aikti yompiḡ mambeip ekḡeḡat ḡeḡaḡ bem indeye. Am ekḡen ke sekḡin butnaḡ antitipiḡaḡgut nâmkĩḡpepeḡinaḡapmti, “An teḡ” maip keḡok nâmindeye. ¹²Mti am piliḡinmak nin Zuda am ningalen ḡeḡaḡ bembe keḡogak beye. Yaḡgut piliḡmak etaḡapmti yek. Abalaam piliḡpiḡ mamti nâmkĩḡpemi keyaḡ ningat set bein ke nin keyegak mâti nâmkĩḡpemi Abalaam eḡat ḡeḡaḡ bembe an zemann ḡep bembeyelen. ¹³Kawawaḡaḡ Abalaam ma iḡsokḡane msat sambeyet toḡaḡ bembeyet zetik mimindeye. Ke zii zet gawepupuḡaḡapmti yek. Nâmkĩḡpepeḡinaḡapmti yomin katikpemi keḡok mimindaye. ¹⁴Âpme zetik mimindandaḡaḡ ke nâmkĩḡpeme indandayet zetik mimiaḡaḡ wan zii zet maḡgawepup keyet yek. Kogogapm Kawawaḡaḡ kwitnaḡ kwitnaḡ sokbembeyet zapatnaḡ diindoye ke elak penaḡeḡiḡ bein, eneyet ku nâmkĩḡpewien. ¹⁵Zii zelaḡ ndamukulem mme zetikgat keyet penaḡaḡ ku msokbenak. Ziin zelaḡ yomgat dopmaḡ sekḡnanen Kawawaḡgalen ḡenzinziḡ matime mozin; zii zetpiḡ ze nin am zii zet kululu

ñep ku zewanek. ¹⁶Keyepmti kwitnañ kwitnañgat zetik mimindandañañ ke nâmkijpepeyepmti penañañ Kawawañgalen keñ taolet palen sokbemi Abalaamgalen iñsokñane nin sambemagen katikñañ bemi tabe. Am zii zet timaip ekñenmagen etañ yek. Abalaamañ nâmkijpepemak set iye keyegak mâti mamnup ninmagen sepem kegogak masokbein. Egañ Kawawañgat zikatnan ningat yeñsokñ bein. ¹⁷Kawawañgalen Zet Itnañanen zet kapigok kukuñañ,

“Neñ geñ am sambe ekñengat biwin bewanik zemti zengewan.” *(Sokbembe 17:5)*

Kawawañgat zikatnan am nâmkijpepemak nin Abalaamgat iñsokñane benup. Ek am gakikiñañ ñen mme wasât nâmti ñep mme wadak. Ma Kawawañ winañañ kwitnañ kwitnañ alakñañ ku tatatnanen kwitnañ kwitnañ ñep mme sokbenak. ¹⁸Abalaam ek am sambeyet biwin bembeyet Kawawañañ zeye keyet webemti zet ke penañañ zigok sokbewe keyet otnâpeñ mamtan.

“Alikñañdine sambe sokbemâbep,” *(Sokbembe 15:5)*

kapigok penañ Kawawañañ dunduyeyepmti keñ zut ku mge keyet nâmkijpemti mamantan. ¹⁹Yañgut ek nup kanañ 100 besât mme nânge, “Neñ ailip. Neñ nemba ñep ku msokbembeyelen. Ma Sela ek kegogak imbi ilip penañ beye keyepm egañ ñep nemba ku ambebegalen.” Sepem Abalaamañ ilidañgat kegok ekti keyañgut nâmkijpepenañ ku katikpemâge. ²⁰Kawawañ zetik mpeye keyet nâme penañepiñ ku beye. Mti nâmkijpepen katikñañ bem tati Kawawañgat nâme mobotnañ beme zemsesewatsamti zeye, ²¹“Kawawañ kwileki ñen mimiyet zetik mamin beme keyet penañañ masokbein.” ²²Keyepmti Abalaam ek zet keyet

nâmkijpemti mamkwage keyepmti Kawawañañ, “An teñ,” zempeye. ²³Kawawañañ nâme an teñ beye zet ke Abalaamgat etañ ku zenzeñañ. Ningat eyo nâmti zenzeñañ. ²⁴Nin Kawawañañ Amobotnañ Zisas gakikiengatnan mme wage ke nâmkijpenup. Kegok mmann Kawawañañ nin an teñ nâmdewe. ²⁵Ningalen yomgapmti Kawawañañ nâmindeme Zisasi kume gakiye. Naman nin kwetetepeñañ bembeyet Kawawañañ gakikiengatnan mme wage.

Kawawañañ ningat, “An teñ,” manzein

5 Nin nâmkijpepenañgapmti, “An teñ” bewen keyepmti nin Zisas Kilaismagen wetekum tati Kawawañgalen keñ sewakñañ keyet kandañañ mamanup. ²Zisasiyañ iñkñañ set kweselem ndeme Kawawañgalen keñ sewakñañ keyet keñan mebenañ mamanup. Mamti Kawawañañ keñ taoletnañgapmti ningat kwitnañ kwitnañ ego egomak iñkñañmak mamayet nâme weñge keyet webemti oloñen palen mamanup. ³Yañgut ke etañ yek. Nin nukñañ palen mama keyet kegogak oloñen mamnup. Mti pigok manânup nukñañ palen mamti nukñañ ku mann tolep keyañ keññ mgwatnañ mindeme epum mamayelen winde mandain. ⁴Keñ mgwatnañ mindeme epum manupgapmti Kawawañañ maman ke ekme ñep beme mulup anañ manâmndein. Mti kegok mmann Kawawañañ ningat kwitnañ kwitnañ ego egomak ndandayelen keyet webepañ tabanup. ⁵Nin nâmdelañpenuwen ningalen webembenn Kawawañmagen tazin ke penañañ kapigok: Kawawañgalen taolet Emetak Teñ keñnanen beme keyañ Kawawañgalen gogot bemisikndeme mambanup. Keyet webem tapmmann zeye katanñ mindasâpm. ⁶Eweñañ

am nin bekañ mti Kawawañ bamkumpem mambenn kan keyet Kilaisiyañ nin gilik zemndatitiyet gakimti am Kawawañ bamkumpemti mamanup nin ndatimâge. ⁷An ñenañ an teñ penañgat mti gakiki ke ninmagen kwep kwep tazin. ⁸Keyañgut Kawawañ egañ nin bekañ msamti mamann egañ gogot mimndamti zeme Kilaisiyañ ningat mundumnan gakiye. ⁹Egat sipmañgapmti nin kwit animbi teñ ke tiwen. Keyepmti nin pigok nânup, egañ nin añañ ndeme nin Kawawañgalen ñenzinziñen ku mobanup. ¹⁰Nin Kawawañ kasa msamti bamkumpemmanepeman Nemuñañ gakiye keyet pembedañgapmti Kawawañmak keñ kwep bewen. Naman Kilaisiyañ alak pigogat ek mama kanzizit mamti ningat Bipmañgat mamkandañan tati nin am nâmkijepemak yom ku mimiyet tadundum sain. ¹¹Kogok mge keyepm nin keñ oloñen palen mane enenogat nin Kawawañgat kasañan yek. Nin ekmak tususu mbenn e Amobotnañ Zisas Kilaisiyet gakikiñañgapmti Kawawañan gegok minndain.

Adamañ walelet mkotndaye ma Zisasiyañ mama mkotndaye

¹²Keyepmti nin kapiwok nâne. Adamgalen yomgapmti am sambe yommak bemann delañ zeme gakiki ke ningat zapat bemâge. Eneyet nin Adamgat iñsokñañeyepmti kogok sokbemndaye. Adamañ Kawawañgalen zet kulume Kawawañan gakiki ekmagen sokbembeyet zeye keyet katañ. ¹³Zii zet ewe sokbembepiñ tapme bekañañ eweñan sokbemti weñge. Zii zetpiñ keyepmti bekañañgat zem kakaliliyelen set ñen ku tage. ¹⁴Âpme gakikiyañ Adam ekmagen yañbemti am sambe zii zetmak mamkwabien ma zii zetpiñ mobotnañ bem indeme

mamkwatnepeme Mosesiyañ zii zet tiye. Adamañ bekañ mme keyañ peuñ pemti am sambe nin ndabuluge sepem kegogak Kilaisiyañ gakimti mama aikndaye keyañ peuñ pemti nin sambe ndabuluge. Neñ ewe an zut kapiyet yañit zigosetgatnañ igak igak bein keyet tusumzesowap.

¹⁵Adamgalen yomañ am keñin utukek indeme Kawawañgalen set ku mâbien yañgut Kilaisiyelen zet gaipupuyañ am Kawawañgalen set bemindeme mama aikmâbep. An kweggalen yomgat am sambe gakiwien yañgut Kawawañgalen keñ taolet eyañ omba penañ am ninmagen lenzim polak polak mimiyet nâmti Zisas Kilaisi peme toge. ¹⁶Mti kogogak Adamgalen zet kululuyet penañañan am sambemagen gakiki sokbeye. Zisas Kilaisiyelen zet gaipupuyet penañañan am sambeyelen yom zem zuluge. Kogok mti nin sambe Kawawañgalen ñenzinziñen-gatnañ ambulut ndemti an teñ mama kogok zemndeye. ¹⁷An kwewetañgalen zet kululuyepmti gakikiyañ sokbemti am sambe indatiye yañgut Kawawañgalen keñ sewakñañ ma keñ taolet keyet penañañ ningat am teñ kegok zeye. Keyañ gakikiyelen mama mimi ke omba penañ sebempemti tazin. Keyepmti am sambe ekñañ kapi tiwep beme ekñañ mama kanzizit oli oliñañmak Zisas-magen metimti mambep ke Zisas Kilaisi egalen mulup keyet penañan.

¹⁸Keyepmti pigok eknup an kwewetañañ zet kulume am sambe nin teziñ ñandañgat zapat bemâben. Sepem kegok an kwewetañañ mama mimi teñ mme Kawawañan am nin ñep an teñ kegok zemndeme mama kanzizit matinup. ¹⁹An kwep egalen zet kululuyepmti am sambe bekañan bemann delañ zemâge. Kegogak an kweggalen zet gawepupunañgapmti nin ñep teñ bemâbanup. ²⁰Âpme bam zii zet sokbeme zii zet añañsosoyelen

mama mimiyaŋ omba penaŋ sokbeye. Yomgalen mama mimi temaŋ penaŋ sokbeyeyaŋgut kan keyegak Kawawaŋgalen keŋ taoletnaŋaŋ zii zet aŋgososoyelen mama mimi sebempemti omba penaŋ beye. ²¹Zet timtâmti kapigok zenzeyelen, yomaŋ gakikiyelen amobotnaŋ bemti mamain. Sepem kegogak Kawawaŋgalen keŋ taoletnaŋ amobotnaŋ bemti yompiŋ an teŋ bemann egaŋ ndaikti mama kanzizit ndawe. Ke Amobotnaŋ Zisas Kilais gakimeyepmti set kegok ke sokbeye.

Nin Zisasmak temakwep gakiwen

6 Am notnaŋaŋ kegok nâmtiyepm kapigok mene manzeip, “Nin yom ewe mti mimiek tapmmann Kawawaŋgalen keŋ taolelaŋ sokbemti temaŋ beme bekaŋgalen mama mimi sebe-mpewe.” Zet kegok ke zewienaŋgut kegok ŋep ku zenzeyelen. ²⁻³Kegok ŋep yek. Nin Zisas Kilais nâmkippemti tu zulutbenn kan keyet ningalen keŋ itnaŋaŋ yomen ndatimti matowezin ke gakiyenok. Mti mamaen keyaŋ ndatimti Kilaisiyelen gakikiŋaŋmagen temakwep tusumndeye. Eweŋan yomaŋ ndatimti mme gakikiŋaŋnok mambenn keyepmti nin ewe yomen tusumti mama ke ku mambanup. In zet ke nâip, ma? ⁴Nin Kilaismak tusumti tu zulutbenn kan keyet ekmak gakimann sumen ndabewienok. Kegok ke sokbeyeyepmti Kawawaŋ Bipmaŋ winde toŋaŋ egaŋ Zisas am sumengatnan mme wapme mama alakŋaŋ saye kegogak nin ekmak wati mama alakŋaŋ tiwenn. ⁵Ke nin ekmak tusumti egaŋ gakiyenok gakiwenn keyepmti egaŋ gakikiengatnaŋ wagenok nin wati egaŋ mama alakŋaŋ tiyenok nin kogogak timti mmamambanup. ⁶Nin kapigok nânuwen ningalen keŋ itnaŋaŋ ke Zisasmak tewen kuwien ke keŋ itnaŋaŋ bekaŋgalen winde yek bem- beyelen ma bekaŋgalen sisiliŋ mulup

ewe ku mimiyet kegok mge. ⁷An Kilais nâmkippemti ekmak tususu mge egalen keŋ itnaŋaŋ Kilaismak gakiyenok keyepmti yomgalen mama mimiyaŋ ku maatam kitik mamtazin. ⁸Nin Kilaismak gakiwenn keyet penaŋaŋ mama mimi alakŋaŋ kapiyegak aikti masâpmnup. Kegok penaŋ sukwep nânuŋ. ⁹Nin Kilais egat yaŋaŋ nânuwen ek gakikiengatnan wage yaŋ bam ewe ku gakiwe. Gakiki winderŋaŋ kume togeyepm gakikiyaŋ egat mobotnaŋ ewe ku mimiyelen. ¹⁰Bekanaŋgapmti gakiki kwep Zisasiyaŋ ke gakime delaŋ zeye. Yaŋ alak pi egaŋ mama mimi Kawawaŋaŋ nâmtikŋaŋ mimiyelen ke mamin. ¹¹Naman in ilinaŋgat kapigok nâpeŋ nâpeŋ mamambep inwan bekaŋaŋ ilak gakimti gaipeme weme pi ilak Zisas Kilaismak tusumti mama mimi Kawawaŋaŋ nâmtikŋaŋ mam ke mpeŋ mpeŋ mamambep. ¹²Keyepmti yomgalen mama mimi keyaŋ ewe amobotnaŋ bemti ku indikdamuŋ mme keŋ itnaŋaŋgalen tikŋaŋ bekaŋaŋ ke ku mâbep. ¹³In gakikiengatnaŋ indame wawatnaŋgapmti sekŋin ewe bekaŋgalen mama mimien ke- talasime sisiliŋ mulup ku mbe. Yek. In sekŋin Kawawaŋaŋ mama mimi nâmtikŋaŋ mamin keyet sisiliŋ kuwep mti sekŋinaŋ bekaŋaŋgat tikŋaŋ manâi- nen gaipeme weme Kawawaŋaŋ teŋ mama indandaŋaŋ keyet mulupmaŋ mbep. ¹⁴In zii zet kandaŋan mamaip- gapmti yek. Kawawaŋgalen keŋ taole- t keyet kandaŋan mamaip keyepmti bekaŋaŋaŋ amobotnaŋ ku bemindewe.

Nin mama mimi teŋ keyelen sisiliŋ mulup mbanup

¹⁵Am notnaŋaŋ keŋinan kegok nâmti kapigok zeip mene, “Nin Kawawaŋaŋgalen keŋ taoletgalen kimbat keŋan tatnup. Ma naman zii zelaŋ zemndowe keyet keŋaŋ ku tatnup keyepmti nin bekaŋaŋ ewe

mti mimiék mbanup.” Kegok zeip yangut nin kekok ñep ku zenzeyelen. ¹⁶Msalengalen amobotnañ ñeniyet tikñañ nâmti zetnañ gawepumti egalen sisiliñ an bemti mulupmañ mamip. Kogogapmti keñ itnañañgalen zet gawepup beme ek sisiliñ kumsamti gaki walelelen melo yangut keñ alakñañgalen mama mimiyet tikñañañ tazin ke gawepuwanik beme ek sisiliñ kumsamti mama mimi teñ ke titiyelen. In zet ke nâip, ma? ¹⁷In eweñañ bekañañgat sisiliñ mulup mkwabien ke ilak delañ zeye. Âpme pi in Kawawañ mâtî mamti Zet Zapat Dolakñañ Penañañg kandañañ mepmâbien. Yañ alak pi in zet ke timti mamaip keyepmti nin Kawawañgat wisikñ zenup. ¹⁸In mama mimi bekañañgalen kimbat keñañ mambienen kelak Kawawañañ kweselem indeme paselen kwawewetnañ. Kogok mti in mama teñ keyet sisiliñ kukuyet an bem indeme mamaip. ¹⁹Kwitnañ kwitnañ nâmtâtâgalen ñoktikñin windeñañ ewe ku taindain keyepmti zet ñen sisiliñ mulup mimi keyet bem zema nâip. In eweñañ selin belin ma sekñin ke ketalasime mama mimi mgasik mti zii zet añañsomti yom sepem igak igak keyet sisiliñ mulup mti kileñ penañ mamkwabien. Ya kan pi in selin belin ma sekñin ketalasime mama mimi teñañgalen ma Kawawañañ mama mimi tikñañ nâin keyet sisiliñ mulup mit. ²⁰Eweñañ penañ in bekañañgalen sisiliñ mulup mmamkwabien kan keyet mama mimi teñañ ku indatam kitik mti tage. ²¹In alak pigogat mama keyet nâmti sakambuk aigip keyepm mama mimi keyet penañañ pembenañ yek. Keyet sekñañ gwaen gakiki aiikgalen etañ tazin. ²²Âpme kan pigogat bekañañgalen tek ke kwalet topme Kawawañgalen am bemti maip. Mti keyet penañañ keñ kwetetepmañ

mama ke tiwien yañ bam maneti mama kanzizit ke tiwep. ²³Bekañañgat tosañañ teziñ ñandañen mebegalen âpme Kawawañgalen añañgalañ gogot keyet penañañ Amobotnañ Zisas Kilaismak tusumti mama kanzizit ke tiwep.

Zet zemkawañ bembeyet zet ñen awembiñgat palen bem zenze zet zein

7 Kilaismagen notnne, neñ zet kapi an zii zet nâmtâtâtanañ ingat nâmti zeyap. In pigok nâip zii zelañ am alikmagen mulupmañ mam. Ekñañ gakikñañmagen yek. ²Zet zesowap kapi zet zeya kangwayet bem zenzenok zesowap. Imbi ñen apmañ ewe alik tazinen awembiñ mama keyañ apmañmak tâm itdeme awembiñ talup. Gakiki etañañ awembiñ mama ke maelaengein. Mme imbiyañ keyet palañañ kwileki ñen msât ñep minn. ³Âk imbi ke apmañ ewe alik ke mame ek katipemti met an ñen wabe beme egañ awembiñ mama walepme yomañmak bewe. Apmañ gakime awembiñgalen tâtâ ke elengewe. Âpme keyet palañañ an ñen mewabe beme keyañ awembiñ walepme yomañmak bein kekok ku bewe. ⁴Keyepmti Kilaismagen notnne, nin bemzenze keyet yañañ kapigok nânâyelen, Kilais ek tewen kume gakiye kan keyet nin ekmak temakwep ndome gakiwannok. Mme zii zet keyet windeñañañ nin ku ndatam tatagalen. Eneyet zii zet am gakikñañgalen zapat yek. Nin Zisas Kilais Kawawañañ gakikiengatnañ mme wage an keyelen zapat. Keyepmti nin zii zetgat kandañañ ku tatnup; nin Kilaisiyet kandañañ tati Kawawañgalen mama mimi ego egoñañmak ke nin toñañ bemti timamasâpmnup. ⁵Nin an sekmak mambennen mama mimi bekañañgalen kimbalen tabenn kan keyet zii zelañ kwitnañ kwitnañ

mgasik mimiyeleगत tikᵑaᵑ nānā ke mme mamnup keᵑ itnaᵑaᵑ ke tatndaingapmti yom mamnup. Kogok maminupgalen penaᵑaᵑ gakiki maaikndain. ⁶Yaᵑgut nin alak gakimti kwitnaᵑ kwitnaᵑ mandatamkitik mimitazin ke Kawawaᵑaᵑaᵑ kwelet ndein. Mme Zuda amgalen zii zelaᵑ ᵑen ewe ku ndatam kitik mti tazin. Keyepmti alak nin mama mimi tapmnup kapi nin Emetak Teᵑaᵑ ndamukulem mme mama mimi bekaᵑaᵑ katikpenti Kawawaᵑaᵑaᵑ mama mimi nāmtikᵑaᵑ mamin ke tapminup.

Yomaᵑ nālen tususun Kawawaᵑmagen tazin maantiin

⁷Keyepmti am notnaᵑaᵑ zet ke nāmti kapigok mene tazeip, “Zii zet bekaᵑaᵑ-gat ᵑotekᵑaᵑ.” Kegok zeip keyaᵑgut nin kegok ᵑep ku zenzeyelen. Zii zet ku tadak ze neᵑ yomgat yaᵑaᵑ ku weyaᵑ nāmātābak. Zii zelaᵑ kapigok mandiiᵑdoin,

“Geᵑ am ᵑengalen kwitnaᵑ kwitnaᵑ ku kakim tiwanik.” (*Kisim Bek 20:17*)

Zet ke zii zelen ku tadak ze kwitnaᵑ kwitnaᵑ kakim titi keyet yaᵑaᵑ ku nāmbak. ⁸Yaᵑgut bekaᵑaᵑgalen mama mimi ke zii zelaᵑ mamaᵑ bempeme, zii zelaᵑ keᵑnanen kwitnaᵑ kwitnaᵑ kakim titiyet ᵑoktik omba penaᵑ ma-mandain. Zii zet ku tadak benagen yom belakᵑaᵑ ᵑenok benak. ⁹Neᵑ eweᵑan zii zetpiᵑ nānāpiᵑ mambanen dolakᵑaᵑ penaᵑ mam kwaban. Yaᵑ bam neᵑ zii zetgat yaᵑaᵑ nāmban kan keyet neᵑ kakim titi ewan nāma yom beye. Kogok mme neᵑ nāyap Kawawaᵑgalen zimoseᵑnan neᵑ a yomtoᵑ beyap. ¹⁰Zii zelaᵑ neᵑ napmukulem mneme Kawawaᵑmak mamayet zenzeᵑaᵑ ewanan zenzeᵑaᵑ keyet kataᵑ ku mip egaᵑ tususun Kawawaᵑmagen tazinen antinep. ¹¹Yom mimiyeᵑ tikᵑaᵑaᵑ Kawawaᵑgalen zii zet myembumti natetineme wa penaᵑ zemti

yom mamiap. Kegok mme Kawawaᵑaᵑaᵑ zii zetnanen egalen set mābāgalen zenzeᵑaᵑ ke maᵑgosoyap. ¹²Keyepmti nin pigok nānup, zii zet ikᵑaᵑ teᵑ penaᵑ ma Kawawaᵑgalen mama mimi kwep kwep nin mimiyeᵑ zein ke esemteᵑ ma dolakᵑaᵑ penaᵑ.

¹³Āpme zii zet dolakᵑaᵑ keyaᵑ nālen Kawawaᵑmak tususun ku antineᵑge. Kegok yek. Yomgalen mamaᵑaᵑ ikᵑaᵑ nālen Kawawaᵑmagen tususun antim nemti mama mimi bekaᵑaᵑ ikᵑak ikᵑak keᵑan towege. Keyepmti yomgalen mama mimi keyaᵑ zii zet dolakᵑaᵑ pi mgilik zeme yom bekaᵑaᵑ penaᵑ ke mamsokbemkawaᵑ bein. Egaᵑ kwitnaᵑ kwitnaᵑ dolakᵑaᵑ ke timti gakikiyeᵑ zapat neye.

Bekaᵑaᵑaᵑ sekᵑ sambe sulume delaᵑ zeye

¹⁴Nin pigok nānup, Kawawaᵑ ek zii zet keyet toᵑaᵑ; yaᵑgut neᵑ an msalengatnangapmti yomgalen mama mimiyaᵑ naopeme tati egalen sisiliᵑ mulup mamiyaᵑ. ¹⁵Neᵑ mama mimin mamiyaᵑ keyet yaᵑaᵑ penaᵑ ku manāmātālap. Neᵑ kwileki ᵑen mimiyeᵑen penaᵑ manāyap ke ku mamiap ma kwileki ᵑen maektalalap ke naman mamiyaᵑ. ¹⁶Mti mama mimi mgasik penaᵑ manzeap ke mamiap. Kogok mti zii zelaᵑ mama mimi ku mimiyeᵑ zenzeᵑaᵑ ke kuluyayet ᵑoktikᵑnan gwaenen nāyaen zii zet esemteᵑ elak ku māti miya. ¹⁷Keyepmti neᵑ myuᵑᵑuᵑgu mimiyeᵑen tikᵑaᵑ ku nāyap keyaᵑgut myuᵑᵑuᵑgu ke mamiyaᵑ. Kegok miawen ke nāgāt keᵑnanen bekaᵑaᵑ mimiyeᵑ tikᵑaᵑ ewe tatnain keyaᵑ keᵑ tikok mpeme bekaᵑaᵑ mamiyaᵑ. ¹⁸Neᵑ pigok nāmātālap, nāgāt keᵑnanen baen kwileki dolakᵑaᵑ ᵑen ku tazin penaᵑ. Neᵑ kwitnaᵑ kwitnaᵑ dolakᵑaᵑ mimiyeᵑen manembein ke ku mamiyaᵑ.

¹⁹Kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ msâgât penaŋ mamiyap ke ku mamiyap. Ma kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ ku msât zemtiŋgut naman ke mamiyap. ²⁰Bekaŋaŋ ku msât zempemtiŋgut mamiyap keyet yaŋaŋ kapigok. Ke nen mimiyeŋ penaŋ nâmti bekaŋaŋ ke ku mamiyap. Yomgalen mama mimi keŋŋan tazin keyaŋ tikok mneme mamiyap. ²¹Keyepmti neŋmagen mama mimi kapigok masokbein elak nâmâtâlâp. Neŋ mama mimi dolakŋaŋ msât manâyap yaŋgut mama mimi bekaŋaŋaŋ neŋ napaŋpaŋ mti mamtazin. ²²Penâŋ keŋŋan baen Kawawaŋgalen zii zet keyet nâma tikŋaŋ penaŋ mambein ²³yaŋgut yomgalen winde sekŋ sambe suluŋti matazin. Kemak Kawawaŋgalen zii zetmak notn notn ku mti an âmalu manâyap. Mti bekaŋaŋgalen winde sekŋ sambe suluŋti matazin keyaŋ naŋgalaŋme egalen mka katikŋan matalap. ²⁴Neŋ an kemberŋ penaŋ. Kwiyaŋ sekŋ gakikiyelen zapat kemberŋaŋ keyetnan gilik zemnapbe? ²⁵Amobotnaŋ Zisas Kilais etaŋ sekŋ gakikiyelen zapalengatnan kwaletneyepmti keyet Kawawaŋgat sesewatsayap. Nenn keŋŋnaŋ penaŋ Kawawaŋgalen zii zetnaŋ gawepumti sisiliŋ mulup mamsayap yaŋgut keŋ itnaŋaŋaŋ bekaŋaŋgalen winde ke gawepumti sisiliŋ mulup mamsain.

Kilaisiyaŋ yomengatnaŋ gilik zemdatimti Emetak Teŋ ndaye

8¹⁻²Emetak Teŋaŋ Zisas Kilaisiyaŋ ningat yomgat gakimti mama alakŋaŋ aikndaye ke windenaŋmak beme keŋ itnaŋaŋmak gakiki ninmagen ku kwakwagalen mulupmaŋ mam. Kilais Zisasiyaŋ yomgat dopmaŋ ke gakikiŋaŋaŋ mutumti nin ekmak tsumndeyepmti Kawawaŋaŋ nin ndikti zein, “In an ku zemindowan ma teziŋ

ŋandaŋgat zapat ku mambep.” ³Zii zet ke keŋ itnaŋaŋ keyaŋ windenaŋ mtopeme ninmagen mulup msâgât penaŋ olage. Zii zelaŋ nin ŋep ku ndamukulem mgeyaŋgut Kawawaŋaŋ nin ndamukulem msâgât set ŋen ewe aikge. Iknagaŋ Nemuŋaŋ penaŋ ke zempeme am bekaŋaŋ mimi ningalen sek sindem timti bekaŋaŋgat dopmaŋ gakiye. ⁴Kogok mgeyepm nin keŋ itnaŋaŋgalen mama mimieset mebegalen yek. Set alakŋaŋ Emetak Teŋgalen set mâti zii zet gawepumti mama mimi teŋ Kawawaŋaŋ nâmtikŋaŋ mnen ke Emetak Teŋaŋ keŋŋan mulup mme Kawawaŋgalen zii zet kegoset mamâtnup. ⁵Mama mimi itnaŋaŋgalen seleset mamaip ekŋengat ŋoktikŋin temaŋ ma mama mimiŋin keŋ itnaŋaŋgalen mama mâti sekŋinaŋgat tikŋaŋ tazin ke etaŋ mamip. Ma Emetak Teŋgalen seleset mamaip ekŋen keŋin otnânâŋin ma mama mimiŋinan Kawawaŋaŋ ekŋenaŋ mama mimiyeŋ nâmtikŋaŋ minen ke mamip. ⁶⁻⁷Emetak Teŋgalen mama mimi ke mâti minuwen Kawawaŋmagengatnaŋ keŋ sewakŋaŋ ma mama kanzizit ke maaikndain. Naman nembet kogogak keŋ itnaŋaŋgalen mama mimiyeŋ maotnâip keyaŋ Kawawaŋ kasa msamti Kawawaŋmagen tususunn tazin ke maelenŋein. Mme Kawawaŋgalen zii zet ku mamâlip. Eneyet ekŋenmagen winde keboŋ ke ŋen ku tat indain. ⁸Am keŋ itnaŋaŋgalen seleset mamaip ekŋenaŋ Kawawaŋaŋ mama mimi mimiyeŋ manâin ke ŋep ku mimiyeŋ. ⁹Yaŋgut nin keŋ itnaŋaŋgalen mama mimiyaŋ ku ndadamuŋ mme tatnup. Nin Emetak Teŋgalen kogogapmti Emetak Teŋaŋ ndadamuŋ mti ndap mme Kilais egalen zapat bemti Kilaisiyelen Emetak Teŋaŋ ningat keŋŋnan matazin. An ŋen Kilaisiyelen Emetak Teŋpiŋ main beme ek Kilaisiyelen

zapat ku main. ¹⁰Kogogapmti Kilais keŋŋnan tazinangut sekŋ yom toŋaŋ kapi penaŋ gakiwe. Mme nan nâmananaŋ Kilaismak mama kanzizit ke mepmambe, eneyet Kawawaŋaŋ Kilaisiyet pembenangat mti nin an teŋ manzein keyet penaŋaŋ. ¹¹Âpme Kawawaŋ Zisas Kilais gakikiengatnan mme wage. Egaŋ kogogak in gakikiengatnaŋ mme wabep. Enenogat Emetak Teŋaŋ keŋinan bem indeyepmti egat Emetak Teŋaŋ am in gakikiŋaŋ ke kekok mme wabep.

Emetak Teŋaŋ mme Kawawaŋgalen nemunambaŋane mambanup

¹²Keyepmti notnne, nin mama mimi itnaŋgalen set ku mâbâgalen. ¹³In mama mimi itnaŋanen mâti mambep beme in walelet aikbep. Ma in Emetak Teŋgalen mama mimi dolakŋaŋ mâti mambep beme keŋ itnaŋgalen mama mimi mgasik ke kume gakiwe. In mama mimi katikŋaŋ ke timti kwesiŋ mamti mambep. ¹⁴Am ekŋen Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ mama mimi dolakŋaŋ zeinen mâti mamip ekŋen ke Kawawaŋgat nemunambaŋane. ¹⁵Nin Kawawaŋgat nemunambaŋane ma egalen Emetak Teŋaŋ ninmagen tazin keyepmti nin keŋŋ itnaŋaŋ sisiliŋ ku kumsasayelen ma Kawawaŋgat ku kiŋgagagalen. Nin “Kawawaŋgat Bipm,” kumti ekmagen nâmtalati mebegalen. ¹⁶Nin Kawawaŋgat nemunambaŋane mammanup keŋ keyet nânâyet Emetak Teŋaŋ keŋnanen baenen zemkawaŋ mambemndein. ¹⁷Nemunambaŋane mammanuwaŋ bam Kawawaŋgalen kwitnaŋ kwitnaŋ ke Kilaismak ninmak temakwep toŋaŋ bemti tiwanup. Ewan msalen pieneŋ egaŋ sindem tiye keboŋagak nin sindem tiwanup ke epum timaneti Kawawaŋgalen mama ego egoŋaŋmak main ke nin keyegak mopmambanup.

Bam nin mama ego egoŋaŋmak mambanup

¹⁸Bamgat nin mama ego egoŋaŋmak Kawawaŋ ikŋaŋmak mambanup kemak alak msalen kapi mamti sek sindem tatinup eget ke sepem kweŋ yek. Bamgat mama tiwanup keyaŋ sebempemti mobotnaŋ penaŋ bein. ¹⁹Keyepmti kwitnaŋ kwitnaŋ sambe Kawawaŋaŋ zeme sokbemberaŋ ekŋengat webeberjin temaŋ penaŋ tatindainen ekŋen kan deyet nin Kawawaŋgat nemunambaŋaŋ mama ego egoŋaŋmak Kawawaŋ ikŋaŋmak mama ke ninmagen sokbembeyet nâpeŋ nâpeŋ talip. ²⁰Kwitnaŋ kwitnaŋ sambe masambuin ma bekanŋ mambemâzin ke ilinaŋgat yomgat mti kekok ku masokbemindain. Kawawaŋaŋ ikŋaŋ kekok sokbembeyet zempeye. Enenogat yomaŋ sokbeme keyepmti kekok mge. Yangut ekŋen sindemen kwesiŋ kekok tatagat ku nâmindenderaŋ. ²¹Kwitnaŋ kwitnaŋ sambe Kawawaŋaŋ mge ekŋenaŋ kekok gakim walet mamip. Ke katikpemti nin Kawawaŋgat nemunambaŋane mama ego egoŋaŋmak Kawawaŋ ikŋaŋmak tabanup keyen kotusumti mamayet webemtalip. ²²Nin nânup kwitnaŋ kwitnaŋ Kawawaŋaŋ mme sokbewien ekŋenaŋ kemberŋ palen mamti sek sindem temaŋ penaŋ imbiyaŋ nempa ambesâti manâip sepem kekok tatnâip. ²³Yangut kwitnaŋ kwitnaŋ sambe Kawawaŋaŋ mge ekŋenaŋ etaŋ kekok ku mamip. Nin Kawawaŋaŋ Emetak Teŋ ndandaŋaŋ keŋŋnan tazin keyaŋ bamgat Kawawaŋaŋ ikŋaŋmak mamayet zeye keyet wembekat alaŋnok ndaye. Nin nemunambaŋane mammanup nin kogogak sek sindem timambe webe webe palen tapmanuwen wan kan keyet Kawawaŋaŋ ningat sosok zemkawaŋ bemndemti, “nemunambaŋane,” zewe keyet damuŋ mti tatnup. Mti kan keyet

sekn̄ gakikiyelen kapi mme alakn̄aj ku gakikiyelen ke ndawe. ²⁴ Kawawan̄aj sekn̄ alakn̄aj ku gakikiyelen ndasâgât zetik mge ma nemunambanjane kwakwagat zetik mge ke alak kapigogat sosok ku mindame eknup yan̄gut eknen ke penañ enzililiñaj tazin keyepmti nin ke titiyet nâmkijpemt̄i webe palen mane eneyet kan denen ke ndandayet zeye e ewe tazin kegapmti ku ekti yan̄gut nâmkijpepen giñgiñ mti mamamup. ²⁵ Penañaj sosok penañ ku masokbein yan̄gut nin ewe webepen mamambanup.

²⁶ Ningalen webembe keyet mukulem mimiñan̄en Emetak Teñ Kawawan̄aj ndaye keyet keñnan tazin egañ ningalen nukñaj keyet mukulem mimiyyet ninmak keñ sindem kwep nâmti egañ Kawawan̄gat nin giñgiñ nâmkijpem tatagat Kawawan̄aj winden̄ajben̄ mandundum sain. ²⁷ Emetak Teñ ek Kilaisiyelen am man̄ge ekñengalen nukñan̄in nâmtazin ma Kawawan̄aj ekñengat zigok mimindandayelen kogogak nâmtazin keyepmti keyet katn̄aj Kawawan̄aj indamukulem mimiyyet mandunduin. Mme Kawawan̄aj ek am keñin̄agat yan̄aj maekzinañ Emetak Teñgalen dundundu ke man̄ain.

²⁸ Nin nâmtatnup am Kawawan̄aj gogot mamsaip ma amñene ikñan̄gat zapat mamayet nâmbiliwet indenden̄aj eknenmagen nukñaj sokbein beme Kawawan̄aj nukñaj keyet keñan̄ mulup mme nukñaj keyan̄ zigoset amñene kemagen pambenan̄aj sokbembeyelen mulupman̄ mam. ²⁹ Nin nânup itnan̄aj Kawawan̄aj am Nemun̄aj Zisas nâmkijpewep eknen ke ombemindeme ikñan̄gat beip. Mti am eknen ke mme ikñan̄gat Nemun̄ajnan̄aj mama mimi mge keyet katan̄aj mamip. Kogok mamip egañ dalin temañ beme eknen̄aj ipmenin̄ajane bemti mamambep. ³⁰ Kawawan̄aj ek am ikñan̄gat bembeyet ñen̄aj nâmindemti

ikñan̄mak mamayet kumindatetime kobien. Egañ am eknen keyet zeye, “In an teñ,” zemindemti sekn̄in alakn̄aj gakikiyan̄ ku mme waleletgalen ego egoñan̄mak keyan̄ elimiak indewe.

**Kawawan̄galen an̄galan̄
gogot ninmagen delan̄
zenzen̄ajpiñ wemti wembe**

³¹ Zet zeya keyet penañaj ilak zet kapiyan̄ mamajnok besâpm. Kawawan̄aj ninmageset tazin keyepmti an̄ ñenan̄ ningat tususu ekmagen tazin ke ku elen̄gem ndendeyelen.

³² Kawawan̄aj ikñan̄gat Nemun̄aj ningat ketalasim ndaye. Kogogapm egat tusumti kwitn̄aj kwitn̄aj dolakñaj ningat mamam mukulem mimiyyelen ke eyo ndawe. ³³ Kawawan̄aj nin ikñan̄gat bembeyet nâmti kumndatimti ikñan̄gak ke an teñ manzemndein keyepm nin Kawawan̄gat zikatnan̄ zelen ku tatagalen. ³⁴ Kilais Zisasiyan̄ ningat gakiye keyepmti an̄ ñenan̄ Kawawan̄magen nin an bekan̄aj ñep ku zemti zemndondoyelen. Kilais ek gakikiengatnan̄ wageyan̄ alak pigogat kwizet bun̄amñan̄mak Kawawan̄gat betn̄aj penaset tati nin ndamukulem mimiyyet mandunduin. ³⁵ Kawawan̄galen gogot Kilaisiyen̄ ningat mti msokbeye keyet keñan̄ tapmann kwitn̄aj kwitn̄aj ñenan̄ ñep ku ndamenzemndabe:

Nukñaj ikñak ikñak msalen nin mtot-ndendeyelen tazin keyan̄

ma sekn̄ sindeman̄ keñ nukñaj palen mamayan̄ matim kozin keyan̄

ma nâmkijpennan̄gapm sisipen̄pen̄ mindanda keyan̄

ma meuyet kamber̄ palen mama keyan̄

ma olat olat palen mama keyan̄

ma kwileki bekan̄aj ñenan̄ ndawalet-sâgât mbeyan̄

ma an ñenan̄ ndome gakiwanup keyan̄

ma kwitnaḡ kwitnaḡ ekḡen keboḡaḡ
Kilaisiyelen gogolen ḡep ku ndamen-
zemndabe. ³⁶Kawawaḡgalen Zet Zapat
Itanaḡanen zet ḡen ḡigok zein keyet kataḡ
kwitnaḡ kwitnaḡ masokbemndain.

“Nin ḡalengapmti kan kataḡ omba pe-
naḡ mandawalet kwalip. Ekḡenaḡ
nin ndikme sipsip maindoip keboḡ
beme mandawalelip.” (Sam 44:22)

³⁷Yaḡgut kwitnaḡ kwitnaḡ keboḡaḡ
Kilaisiyelen gogolen ḡep ku
menzemndenak. Nin Zisas ikḡaḡmak
tatnup kegoḡapm kwitnaḡ kwitnaḡ
keboḡaḡ mtot ndesḡḡt mnaḡgut
ikḡaḡ ndamukulem mme windemberḡ
tati nukḡaḡ ekḡen keyelen windenḡin
kumann topme nin windennberḡ
matatnup. ³⁸⁻³⁹Keyepmti ḡen kapigok
nāmkatikpeyap, mama ma winde
notnaḡ kapi kusowap ekḡenaḡ
Kilaisiyelen gogolen ḡep ku menzem
ndadagalen.

Gakiki keyaḡ

ma mama alak talap kapiyelen nukḡaḡ
notnaḡ keyaḡ

ma ensel windenḡaḡberḡ ḡenaḡ ḡep ku
menzem ndadagalen

ma we nombeyaḡ nin mtot ndesḡt
mamip ekḡen kegoḡak

ma kwitnaḡ kwitnaḡ notnaḡ alak tap-
minup kapiyaḡ

ma bam kwitnaḡ kwitnaḡ ninmagen sok-
bewe keyaḡ

ma kwitnaḡ kwitnaḡ windenḡaḡberḡ nin
ndawaleletgalen talip zeip keyaḡ

ma mundum gwaenen ḡen mot en-
zililiyelen nānik keyet

ma mundum ḡen msat keḡaḡ towet en-
zililiyelen nānik keyaḡ

ma kwitnaḡ kwitnaḡ Kawawaḡaḡ
msokbeye keyaḡ Kawawaḡgalen
aḡgalaḡ gogotnaḡgatnan ḡen ku
menzem ndadagalen. Kawawaḡaḡ
aḡgalaḡ gogotnaḡ keyet penanaḡ
Amobotnaḡḡ Kilais Zisas ikḡaḡgat
Nemunaḡ nāmpeme ningat mti gakiye.

Pālaḡ Zuda am notnane indikti ekḡengat kemberḡ mimindeye

9 Emetak Teḡaḡ keḡnanen zet
zesowap kapiyet mopmaḡbemti
mkawaḡ beme nāmti ingat keyegak
zemkawaḡ bemindasowap. Neḡ
Kilaisiyelen an keyepm zet zesowap
kapi dāsuki yek; penaḡ sukwep.
²Kilaismagen notnne, ingat kemberḡ
temaḡ penaḡ mti kan kataḡ keḡnan
sindem penaḡ mambein. ³Zuda am
notnne sip kwep ekḡenaḡ Kilais
nāmkḡipeyelen nāmti keyet
sepaloḡaḡ nāḡḡt palen Kawawaḡaḡ
nukḡaḡ ḡen nanak mme keyet
palengatnaḡ indamandame koḡḡḡt
nānak beme keḡok ḡep mnanak. ⁴Nin
Israel am maḡḡe Kawawaḡaḡ ikḡaḡ
nemunambaḡane ndatimti ikḡaḡgalen
busatnaḡ saḡḡe soḡḡaḡmak
yeḡsokḡne kemak ndat kopme ekbien.
Mti Kawawaḡaḡ ekḡenmak zet
zemtātāyet nāmti zii zetnaḡ indame
ekḡenaḡ ek etaḡ sesewatpeyeyet
zemindemti ekḡen indamukulem
mimiyet ikḡaḡgalen buḡam zet zetik
mimindame mmambien. ⁵Ningat
yeḡ sokḡine baenen mamkwabienen
Kawawaḡgalen am maḡḡe katikḡaḡen
ma ekḡen ke ningat yeḡsokḡne
mamkwapme Zisas Kilais sokbeye
ek ningalen sip butnaḡ. Yaḡ ke
etaḡ yek. Ek kogogak Kawawaḡgat
nemunaḡ kwitnaḡ kwitnaḡ sambe
keyet amobotnaḡḡin tazin keyet nin
Kawawaḡgat kwizet buḡamaḡ mwati
kan kataḡ masesewatpemamambanup.
Ke penaḡ.

⁶Zuda am notnaḡ ekḡenaḡ Kilais
ku nāmkḡipeipḡapmti kapigok ḡep ku
zewiek,

“Kawawaḡ Abalaamak zetik mge ke pe-
naḡepiḡ beye.”

Kegok ku zenzeyelen. Eneyet Israel an
penaḡ mama ke ekḡengalen siwenn

sokbembe ke yek. Am Kawawaŋ nâmk-
iŋpeip ekŋenaŋ Islael maŋge penaŋ
beip. ⁷ Abalaamgalen sip butnaŋ sambe
yaŋgut ekŋen sambe keyaŋ Kawawaŋ-
galen zetik Abalaam mpeye keyet toŋaŋ
ku bemâpbien. Am Kawawaŋaŋ zetik
keyet toŋaŋ bembeyet ombemindeye
ekŋen keyaŋ etaŋ Abalaamgat sipmaŋ
butnaŋ bewien, “Aisakgalen nembayaŋ
gâgât sokdine penaŋ bewep.” ⁸ Zet zeya
keyet yaŋaŋ kapigok, nemba Abal-
aamgat iŋsokŋane zeip ekŋen ilindiŋ
Kawawaŋgalen am ku beip. Nemba
Kawawaŋaŋ Abalaamgat nembane be-
mbeyet zetik mti ombemindeye ekŋen
keyaŋ Abalaamgat iŋsokŋane penaŋ
beip. Zetik penaŋaŋ nembandi an Selam-
agen sokbengawe kemagen sokbewe Is-
mael imbindaŋgalen sisiliŋ imbi keyelen
nemba yek. ⁹ Zetik kapigok mŋaŋgaŋaŋ,
“Nup kan sakŋaŋ kangwayet eyoŋga
sepem kwep kapigogak neŋ koti
Sela imbindi m eleŋ belanŋ mpema
nemba kambakmak tabe ke nemba
an sokbengawe.” (*Sokbembe 18:10*)

¹⁰ Zet tusumti ewe kapigok zewi. Sip
kwep ilinmagen muluwaŋ mamananŋ
ŋen kapigok sokbeme Kawawaŋgalen
zetik penaŋaŋmak beye. Lebekamagen
sepem kapigok sokbeye. Egaŋ weŋsokŋin
Aisakmak mamti nemba pepet sok-
bewun. ¹¹⁻¹² Âpme nemba zut keyaŋ
ewe ku sokbemti bekananŋ ma pem-
benanŋ keyet yaŋaŋ nânâpiŋ tapmalu
Kawawaŋaŋ mamidangat kapigok zeye,
“Datnaŋaŋ meniŋaŋgat sisiliŋ mulup
mbe.” (*Sokbembe 25:23*)

Kawawaŋaŋ ikŋaŋ zetnaŋ katikŋaŋ
bembeyet nâŋge keyet kataŋ nemba
kwep ombempeyeyaŋ ikŋaŋgalen zet
ke penaŋaŋmak bembeyet kekok mge.
Nemba ikŋaŋgat pembenanŋgat yek.
¹³ Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet
keyet kapigok zenzeŋaŋ,
“Neŋ Zekop nâmtikŋaŋ mti ombempe-
wan. Âpme Isâ yek.” (*Malakai 1:2-3*)

¹⁴ Am notnaŋaŋ zet ke nâmti kapigok
mene zewiek, “Kawawaŋaŋ egatmagen
mulup teŋ penaŋ ku mge.” Zet kekok ŋep
ku zenzeyelen. ¹⁵ Kawawaŋaŋ Mosesiyet
zet pigok dunduye,

“Neŋ an ŋen aŋgalaŋ gogot mpesâgât
nâmti ŋep aŋgalaŋ gogot mpewap.
Ma ŋen keŋ taolet msasâti ŋep
msawap.” (*Kisim Bek 33:19*)

¹⁶ Keyepmti amgat windenŋin ma ekŋen-
gat mama mimiŋ dolakŋaŋ mme keyepm
Kawawaŋgat keŋaŋ ekŋengat beme ku
mam. Kawawaŋ am ikŋaŋgat bem-
beyet maombemindein ke aŋgalaŋ gogot
nânâŋak mam. ¹⁷ Kawawaŋgalen Zet It-
naŋanen Kawawaŋaŋ Palaoyet zet pigok
dunduye,

“Neŋ geŋmagen kwitnaŋ kwitnaŋ
mgawap keyaŋ nâlen winde
msokbeme kwizet buŋammnaŋ
msat kataŋ mebet kopme nâmbep.”
(*Kisim Bek 9:16*)

¹⁸ Keyepmti Kawawaŋgat yaŋaŋ kapigok
nânup, “Ek an ŋen aŋgalaŋ gogot
mpepeyete nâmti ŋep aŋgalaŋ gogot
mpein. Ma ŋen zetnaŋ ku nâme ikŋaŋ-
galen keŋ ke mâti nâmpeme keŋin
katikŋaŋ beme mamaip.”

¹⁹ Geŋ nâgât zet zeya kangwayet
kapigok mene yaŋkwesiwek,
“Kawawaŋaŋ nâmneme keŋŋ katik
mmaya keyet naman kwilekiyet
Kawawaŋaŋ mama keyet zem
nonoyelen? Egaŋ nâmneme keŋŋ katik
mmaya, e?” ²⁰ Amnaŋ kwilekidangat
Kawawaŋgat zetnaŋgat zet mobotnaŋ
msamti zewanik? Menzimaŋ zigoset
an weyaŋge egat pigok zewe.
“Geŋ zigogapm sepem kabonŋ kapi
naweyaŋbanan?” ²¹ Neŋ zet zesowap
kapiyet in neŋmak keŋ kwep beseip
e nâyap. An menzim tosi weyaŋaŋ
egaŋ ampambet sakam kwep mti
menzim ŋen weyaŋsât nâin beme egaŋ
menzim zibonŋ ma zibonŋ weyaŋsât nâp
ke weyaŋep. Menzim tosi mobotnaŋ

nen weyañep ma menzim nen kan katañ meu timbumbuyelen weyañep ilak an weyañep egat betnan tazin. ²²⁻²³Neñ bemzenze zet an menzim maweyañzingat palen bemzeya e nin Kawawañañ ammagen mulupmañ mam keyet yañañ nânâyet nâmti zeya. An menzim weyañañ iññañgat keñañgat nânâñak menzim ziboñ ma ziboñ weyañzin keyet katañ Kawawañañ iññañgat keñañgalak Zuda am ma am Zuda mañgeen ku sokbemberañ nânâñak kwitnañ nen mimindasâgât mamindan. Kawawañañ Zuda am ekñengat nâmti kan teepmañ indame ekñenañ yom mti Kawawañañgat ku otnâme keyañ Kawawañañ am Zuda mañge ku sokbemberañ egalen ñenzinziñ ke eekgalen nâmti Zuda am ketalat indeme walelet aiikgalen nâñge. Mti naman am mañge nen ekñenmagen Kawawañañ muluwañ mamananañ sepem iñjak notnañ mgeen ke añañgalañ gogotnañ beke eekgalen mge. Ekñen kekok mimindayeen ekñenañ Kawawañmak mama ego egoñañmak Kawawañ iññañmak mamayet nâñge ke eweñañ baen nâmbiliwapme weñge. ²⁴Kogogapmti Zuda am nin etañ Kawawañañ añañgalañ gogotnañ mamayet ku ombemndeyet am Zuda mañgeen ku sokbemberañ ekñen kogogak egalen añañgalañ gogolen mamayet ombemindeye. ²⁵Keyet golañ zenze an Osiayañ Kawawañgalen zet nen kapigok zeye,

“Am mañge ku indatiwen ekñen nâlen am mañge kekok zemindeyap. Ma am mañge ke neñ gogot ku mimindawan ekñen ke neñ gogot mimindamti, ‘Nembanne,’ zewap.” (*Hosea 2:23*)

²⁶Ma Kawawañañ kogogak Osiayet zet nen kapigok zeye,

“In nâlen am yek zenzeñañangut in am msat kainde mamaip in am-

nañ, ‘Kawawañgat nemunambanane,’ zemindewep.” (*Hosea 1:10*)

²⁷Mti Aizaya egañ Israeł ekñengat yayañ mti kapigok zeye,

“Israeł egalen alikñane tu ganzenan nelum gambibik tazin keyet katañ sokbesâgât nâmti ñep sokbewewañgut Kawawañañ keyet keñanen mañge isikñañ bugan indatiwe. ²⁸Amobotnañgalen bimbim zetnañañ penañañ msalen muwañ memendepmak mme penañañmak bemâpbe.” (*Aizaya 10:22-23*)

²⁹Aizayañ itnañañ zet nen kapigok zeye,

“Kululuñegalen an kasa kuku mañge temañ ekñengalen Amobotnañañ ninmagatnañ am notnañ nen ku katikindeme tabiek ze Sodom ma Gomola mkaengatnañ am egegalen sepem penañ bewenek.” (*Aizaya 1:9*)

Israeł am ekñenañ mama mimi teñ penañ mamayet olapme beeye

³⁰Keyepmti nen zet kapigok zemdelañ zesowap, am Zuda mañgeen ku sokbemberañ ekñenañ kopa mame Kawawañgalen zelañ koindaikme keñ gilik zenze sakwep aikbien eneyet yominañgat ekme nukñañ beme Kawawañmagen nâmkñepmti Zisas Kilais ek ekñengat mti gakiye e nâmkñepwien. ³¹Âpme Israeł am ekñenañ Kawawañañ indikme an teñ kwakwatgalen setnañ zii zet etañ gawepumti mama manâmtemienañgut Kawawañañ an ñenañ set kegoset mamamti egalen am ku bembeyelen zeye. ³²Ke yañañ kwilekiyet kekok mbien? Ekñenañ nâmkñeppeñin Zisasmagen ku bemti zii zet etañ gawepumti an teñ kwabanup manâmtemien. Mti nanañ selen tazin ekñenañ ekti sebempemti mebegalen Kawawañañ peme koti ekñengat yomgat

gakiye ke ku nâmkijpemtî Kilaisiyañ ekñengalen nanzañ selen ulugaluk tapme ku nâmkijpepgapmti ime uluk zeme topmaindon. ³³Kawawañgalen Zet Itnañane pigok zein,

“Nâip, neñ Saion Kalañan nanzañ ulugaluk ke am ime uluk peme indawaleletgalen katañ nâmti beyap. Âpme an ñenañ Zisas nanzañ ulugaluk nemoñ ke nâmkijpewe an ke Zisasiyañ ku bamkumpewe.” (*Aizaya 8:14; 28:16*)

Israel am ekñenañ Kawawañgalen mama mimi teñ penañ ke ku tiwien

10 Kilaismagen notnne, neñ Kawawañañ Israel amñane ewe keñin gilik zeme indatitiyet kemben nâmti kan katañ Kawawañgat mandundum sayap. ²Ekñenañ Kawawañ sisiliñ msasayet windenjin tazin ke maindikgapgapmti kekok zeyap, yañgut ekñenañ Kawawañañ ekmagen kokogat set nânge ke ku mamâlip. ³Ekñenañ Kawawañmagen meti yompin bembe keyet setnañ makandalip. Keyepmti ilinagak dolakñañ bembeyet mulupmañ mti ekñenañ Kawawañ am indamukulem mme teñ makwalip an ke mabamkumpeip. ⁴Kilais egañ zii zet amnañ zii zet gawepumti teñ kwabanup nâmti mulup mamip keyet ñoktik kume totogat koge. Kekok mti am indamukulem mme Kawawañ nâmkijpemtî an teñ kwakwagalen setnañ beye.

Kawawañañ am sambe gilik zemndatitiyet manâin

⁵Zii zet gawepumti mama keyet Moses egañ zet pigok kuye,
“An ñen zii zetgalen set mâpme delañ zenak beme egañ mama kanzizit keeset tinak.” (*Wok Pris 18:5*)

⁶Ma Mosesiyañ zet ñen amnañ nâmkijpemtî teñ bembeyelen keyet zet pigok zeye,

“An ñenañ kululuñen ku moti Kilais wat topme amnañ teñ bembeyelen zetnañ diindondoyelen mowatobe.”

⁷Ma am ñenañ Kilais gakikiengatnañ towakwapme amnañ teñ bembeyelen keyet zetnañ diindowe,

“Kogok ku mimiyeleñ enenogat Kilais ilak kululuñengatnañ toti gakimti wage.”

⁸Keyepmti Kawawañgalen Zet Itnañanen meluwañ kapigok kukuñañ tazin,

“Kawawañañ am mme teñ bembeyelen keyet buñam zapatnañ enzililiñañ yek; sokñañ tazin. Ke zikalinan mama kuip mti keñinan ke nâmkijpepeyelen ma dembusekñinan zet keyet zenâ zenâ tuñguwinan mimiyeleñ.” (*Zii Zet 30:11-14*)

Ke zet nin nâmkijpepeen timet ndendeyelen zet. ⁹Keyepmti zet zenzeninan, “Zisas ek Amobotnañ,” ke zemkawañ bewep. Ma Kawawañañ Zisas mme wage keyelen zet keñinan nâmkijpemenggut Kawawañañ ingat, “An teñ,” zemindemti mme ikñañgat nembrañ bewep. ¹⁰Keñin penañ Zisas nâmkijpewewen an teñ bewep. Ma dembusekñinan Zisas Kawawañañ An in mukulem mimiyeleñ peme toti indage kogok zemkawañ bewewen in an teñ talip bein. ¹¹Keyepmti Kawawañgalen Zet Itnañanen kapigok meluwañ kukuñañ,

“An Zisas nâmkijpewe an ke Zisasiyañ ku bamkumpewe.” (*Aizaya 28:16*)

¹²Kogogapm am sambe nin zet keyet kandañan tapmann delañ zein. Zuda am ma Glik am ekñen sepem igak igak penañ ku beip. Zisas kwep etañañ ningat Amobotnañ temakwep mamamndain. Mti am ñenañ egañ mukulem mimindendeyelen nâmti mandundum saip ekñen taolet mamindain. ¹³Zet ke

Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋaŋ bandim mti pigok zenzeŋaŋ,

“Am ŋenaŋ Amobotnaŋaŋ yomaŋ katikpepeyelen dundum sawe beme an ke yomaŋ katikpewe.” (*Zoel 2:32*)

¹⁴ Ekŋenaŋ Amobotnaŋ Zisas ku nâmk-
iŋpeip keyaŋ zeinen ekŋenaŋ egaŋ
yomin peme mebegat ku mandundum
saip. Mti nan ekŋenaŋ Kawawaŋ zetnaŋ
ku nâmbien benak beme zigoset egat
nâmkŋepewiek? Ma an ŋenaŋ Zet Za-
pat Dolakŋaŋ Penaŋ ke timti ku met di-
indonak beme zet ke zigok nâmbiek?

¹⁵ Ma am ŋenaŋ buŋam zet mmebegalen
an ŋen ku indeme mebiek benak beme
buŋam zet ke zigok nâmbiek? Kawawaŋ-
galen Zet Itnaŋanen kapigok meluwaŋ
mimiŋaŋ tazin,

“Am Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ
Penaŋ Nemuŋaŋ ningat Amobot-
naŋ nin ndamukulem mimiŋet peme
toge an zet ke timti ninmagen ko-
bien ekŋen keyaŋ muluwaŋ pembe-
naŋ penaŋ mip.” (*Aizaya 52:7*)

Israel am Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋgalen mama mimi dolakŋaŋ ku mâmbien

¹⁶ Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ am
sambe ilinsakwep penaŋ ku gawepuwien
keyepmti golaŋ zenze an Aizayaŋaŋ
pigok zeye,

“Amobotnaŋ buŋam zapat zemkawaŋ
bembeŋaŋ an ke am sambeyaŋ ku
nâmkŋepewien.” (*Aizaya 53:1*)

¹⁷ Keyepmti nin kapigok nânup, Zet
Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zemkawaŋ
beme nânup keesetgatnaŋ nâmkŋepe-
pe maaikndain. Ma nan am ekŋen keyaŋ
Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ Kawawaŋaŋ
Kilais ningapmti peme toti gakimti
ndage zet ke zemkawaŋ beme nin nânup
am ekŋen ke Kawawaŋaŋ zemindeme
ninmagen kobien. ¹⁸ Yanggut notnaŋaŋ
in kapigok mene nâgât zesâip, ekŋenaŋ
Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ

Penaŋ Zisas Kilaisiyet zein ku nâmbien.
Ke penaŋ yek. Sam Kawawaŋgalen Zet
Itnaŋanen zet ŋen kapigok tazin,

“Msat sambe buŋam zapat timti zem-
palakŋaŋ bemepme amnaŋ nâme
delaŋ zemâge. Buŋam zapat keyaŋ
msat ilindiŋ bemisikti msat beŋan
eyo mepme kopmâge.” (*Sam 19:4*)

¹⁹ Yanggut ewe tusumti yanŋkwesiwop,
“Israel am ekŋenaŋ zet kapi ku nâip ma
zigok?” Kegok yek. Ekŋenaŋ zet kapi
nâmtalip. Iŋeŋaŋ Mosesiyaŋ zet pigok
kuye ke zemkawaŋ bewi,

“Neŋ am Zuda mangeen ku sokbem-
beŋaŋ indatima ekŋenaŋ nen nâmk-
iŋpem neme ekŋengat dolakŋaŋ
nâmindema in ke egomti nâmbekam
bemnembeŋ. Neŋ am ekŋen
nânâŋinpiŋ indatima in keyet nâmbekam
bemti ŋenzinziŋ mbeŋ.” (*Zii
Zet 32:21*)

²⁰ Naman bam Aizayaŋaŋ kiŋgagapiŋ zet
windenŋbeŋ kapigok zeye,

“Am Zuda mangeen ku sokbembeŋaŋ
nâgât ku natimamat mulup mbien-
aŋgut ekŋenaŋ nâmkŋepemnewien.
Am nâgât zem timapmapiŋ
mambien ekŋenmagen sosok
sokbemindawan.” (*Aizaya 65:1*)

²¹ Mti Aizayaŋaŋ Israel am ekŋengat zet
pigok meluwaŋ mge,

“Neŋ am zet kululu ma zet gaipupuŋin
yek ekŋengat kan teepmaŋ neŋma-
gen gilik ze kokogalen damuŋ tati
bet talalaŋ mimindamti matalap.”
(*Aizaya 65:2*)

Kawawaŋaŋ Zuda am keŋ taolet mimindasâpm

11 Kawawaŋaŋ Israel am ekŋengat
keŋaŋaŋ zigok manâin keyet
zetnaŋ kapi zesowap. Kawawaŋaŋ
amŋene ku bamkumindeye.
Kawawaŋaŋ ekŋen ku katimindeye.
Yek penaŋ. Neŋ kegogak Israel an
mamayap. Neŋ Abalaamgat iŋaŋ ma

nâgât yaŋŋ omâtâbagen met Benzamin am maŋge kemagen pataŋ zenak.

²Kawawaŋaŋ amjene ombemindemti indatiye ke ku kandat indeye. In Ilaizayet Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet zapatnaŋ tazin ke in makumti manâip. Ilaiza egaŋ Israeal am ekŋengat ŋenzinziŋ nâmindemti Kawawaŋgat pigok dunduye,

³“Amobotnaŋ, ekŋenaŋ golaŋ zenze andine indom walet mti sâpe sâpe bumbu mundumdi kume epeem temege. Âpme pi neŋ nenak mama kegogak nosâgât tazeip.”

⁴Kogogapm Kawawaŋaŋ zet dopmaŋ kapigok dunduye,

“Geŋ kwep yek. Neŋ am 7,000 indaŋ-galaŋma nopiom Bal ku sesewat-samti tapmaip.” (*1 Kij 19*)

⁵Âpme kan pigogak Kawawaŋaŋ Israeal am isikŋaŋ bugan keŋ taoletnaŋgapmti aŋgalaŋ ndeme mamanup. ⁶Nnaŋgat mulupgat dopmaŋgapm ku ndatiye. Egaŋ keŋ taoletnaŋgapmti ndatiye. Nin nnaŋgat mulupnnaŋgat dopmaŋ zewenek beme Kawawaŋgalen keŋ taolet ke penaŋepiŋ benak. ⁷Keyepmti nin kapigok ŋep zenzeyelen, Israeal am ekŋenaŋ Kawawaŋmak teŋ mamanup nâmbienanŋgut Kawawaŋaŋ indikme ekŋenaŋ teŋ mama ke titiyet tim yape yape mbien. Indamakum titiŋaŋ ekŋenaŋ etaŋ teŋ mama ke aikbien. Notnaŋ sambeyaŋ Zisas ku manâmkŋipeip kegogapmti ekŋen keŋin katikŋaŋ beme maip. ⁸Kogok sokbemindayelen Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen pigok zein,

“Kawawaŋaŋ keŋin myuŋgum indeme zikalini taegiwaŋgut mme beŋaŋnok bewe. Ma wakŋin tatnâiwaŋgut bekekeŋaŋnok bewe. Kegok mimindame mambienanŋ ewe mamamkwaliŋ.” (*Zii Zet 29:4; Aizaya 29:10*)

⁹Naman Dewilaŋ kegogak Kawawaŋgat pigok dunduye,

“Israeal am ekŋenaŋ Kawawaŋaŋ ningat nâmtikŋaŋ mamm nânâ manâip keyaŋ ilinaŋgat aŋkapipilinok beme ŋoktikŋin nâip keyet penaŋaŋ ku msokbeme keyaŋ indowe. Ma nin Kawawaŋgalen zii zet timama toŋaŋ manâip keyaŋ aŋkapipit ŋandolopmaŋ soŋgom bimane tim tapme gakisât mammnok nânâŋin keyaŋ nukŋaŋin beme bekananŋgat dopmaŋ mutumindawe. ¹⁰Ekŋen zikalini beŋaŋnok beme ŋep ku ekmâtâbep. Âpme geŋ Kawawaŋ nukŋaŋ indawanik keyaŋ bisekaselin mututuŋaŋnok bewe keyaŋ kwesiŋ matamambe.”

Dewilaŋ Kawawaŋgat kogok dunduye. (*Sam 69:22-23*)

Kawawaŋaŋ Zuda am maŋgeen ku sokbembeŋaŋ indatiye

¹¹Keyepmti nin keŋŋnan pigok ku nâmbanup, Kawawaŋ ek ilak amŋane Zuda nanaŋ ulugaluk selen amnaŋ ekti sebempepeyelen ke imti toindome egaŋ ekŋengat keŋaŋ teenŋaŋ beye. Yegat. Kawawaŋ egok mnen am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenaŋ Kawawaŋ nâmkŋipepeyelen nâmti kan tusumindain. Kawawaŋaŋ kegok mme Zuda am ekŋenaŋ ke ekti keŋin walatme Kawawaŋinmak mamayet tikŋaŋin sokbemindame kot ekmak tusumti mambep. ¹²Zuda am ekŋenaŋ nanaŋ ulugaluk amnaŋ ekseseyet Kawawaŋaŋ bempeye ke ekti ime ulukpeme toindoye. Kan keyet Kawawaŋaŋ am msat sambe ekŋenaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ keyaŋ koinaikme nâmkŋipepe aikbien. Yaŋgut nâmbak, Zuda am ekŋenaŋ gilik zemti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ ke eknâmti nâmkŋipepe aikbep beme keyet

palanjaan am nin sambemagen Kawawaŋmak mama eyaŋ lembimti wembe.

¹³ Am Zuda mangeen ku sokbemberaŋ ingat zet kapi diindoma nâit. Neŋ ingalen an Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj timamayet an ombem neŋge keyet nâma mobotnaŋ penaj bein. Kogogapmti neŋ Kawawaŋaŋ in-magen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj ke diindondoyet zemneme takum indayap. ¹⁴ In Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj diindoma keeset mene nanaŋgat sipm but-naŋne keŋin puŋpuŋ mme yomin ekme topme Kawawaŋaŋ gilik zemindatitiye-len dundum sawep. ¹⁵ Kawawaŋaŋ Zuda am katikindeye kan keyet egaŋ msat kataŋ am sambe indatime ekmak keŋ kwep bembeyet nâmti mge. Ya bamgat Zuda am ekŋenaŋ Kawawaŋaŋmagen gilik zemkopme indatiwe beme ekŋenaŋ gakikiengatan walip sepem kekok bewe. ¹⁶ Abalaamak Aisakmak Zekop ekŋen Kawawaŋaŋ ikŋaŋgat anene zemindeye keyepmti am mange ekŋen-magengatan sokbemberaŋ Zuda am ekŋen kogogak Kawawaŋgat amŋane beip. Enenogat am ekŋen kapiyet yaŋin Kawawaŋaŋ ikŋaŋ yaŋbemti ombemind-eye ke tep teŋgat yaŋaŋnok beip. Mme tepgat betnaŋne kekokak teŋ mama ke tiip. ¹⁷ Âpme Kawawaŋaŋ olip tep betnaŋ notnaŋ elenŋem time mege. Zuda am kokok miindemti in olip zupmaŋgat betnaŋ antim olip tep ŋotekŋaŋ kwep keyet kot tusumindeye. Âpme in Zuda mangeen ku sokbemberaŋ in olip zupmaŋgat betnaŋ keyaŋ kot tepgat tuŋaŋ pembedaŋ in tim nimti pembedaŋ tapmaip. ¹⁸ In olip zupmaŋgat betnaŋ in olip penangat betnaŋ etum towewenaŋ ekŋengat nâmindeme tototnaŋ ku beme ilinaŋgat sekŋin ku mmobep. Kekok mamip beme pigok nâit, tewaŋ tu meuŋaŋ betnasetgatan kot kindiŋanen kumapelaŋguin yek. Kindiŋasetgatan

kwati sinaŋ betnaŋ mapelaŋguin. ¹⁹ Neŋ kekok zema in nembetnaŋ kapigok mene zewiek, “Kawawaŋaŋ nin tusumndesâgât nâmti betnaŋ itnaŋaŋ antu time mepmâge.” ²⁰ Ke ŋep zeip yaŋgut Zuda am ekŋen ke tati nâmkŋepepe ku aikbiengapmti antum indemti ekŋengat munduminan in nâmkŋepepe aikbien keyepmti tusumindeme talip. Keyepmti in ilinaŋgat sekŋin mmobopiŋ mamti eksewep. ²¹ Kawawaŋaŋ olip betnaŋ penaj ku aŋgalaŋ indeye. Âpme in olip zupmaŋgat betnaŋaŋ in mobotnaŋ mbewen in Kawawaŋaŋ kekokak tususuŋin ekmagen tazin ke elenŋem indewe. ²² In Kawawaŋgat yaŋaŋ penaj ku nâmtâlîp. Egaŋ am keŋ taolet mami-mindainen bakbak palen mamin. Ma am ŋen kasa mimindasâti bewelep kwisak palen mamimindain. Am Kawawaŋgalen mama mimi ku mamâlîp ekŋengat kasa mamiminden ma in nâmkŋepewien keyepmti in bakbak mimin-deme tapmaip keyepmti Kawawaŋgalen mama mim eksemti mmambep. Kokok ku mbep beme egaŋ ingat zewe, “Neŋ in ku nâmindeyap.” ²³ Âpme betnaŋ itnaŋaŋ atum time mebetnaŋ ekŋenaŋ keŋ katik penaj ku tabep ma Kawawaŋmagen gilik zemti nâmkŋepewep beme egaŋ indatimti tusum indesât ŋep tusumindewe. ²⁴ Kegogapmti in olip zupmaŋgat betnaŋ mti olip mtawenaŋgat palen tusumindeye kekokak Kawawaŋaŋ olip mtawenaŋgat betnaŋ elenŋempewe ke ewe mkwat tusumpesât nâmbep beme sewak mkwat tusumindewe enenogat olip yaŋaŋ e olip mtawenaŋ.

Kawawaŋaŋ am sambe keŋ taolet mamimindain

²⁵ In ilinaŋgalen nânaen tusumti manâmyuŋgupaŋm Kawawaŋaŋ Zuda am ekŋengat nâmbiliwepme tazin ke zemkawaŋ bema in am Zuda mangeen ku sokbemberaŋ in kapigok nâit.

Ekñenañ Kawawañ bamkumpewien kan keyet in Zuda mangeen ku sokbemberañ in sambe ke Kawawañ ombem indeme koti Kawawañ nâmkîñpepetyet indame tapmaip keyet sekñin mmobopiñ. ²⁶ Kawawañ Zuda am ewe gilik zemindatisâpm kan ke ewe kabigok. Am Zuda mangeen ku sokbemberañ ekñenmagengatnañ Kawawañ iknangat ombemindeye ekñen sambe keyañ nâmkîñpemeñgut kan keyet Zuda am sambe Kawawañ nâmkîñpeme gilik zemti indatiwe. Kawawañgalen Zet Itnañanen pigok meluwañ mimiñañ tazin,

“Saion mkaengatnan Weyeyañ An ñen koti Zekopgalen iñsokñane yomen-gatnañ gilik zem Kawawañmagen kopme yomin katikpesâpm.”

²⁷ Kawawañgalen zet ñen ekñengat kapigok zeye,

“Neñ ewe yomin zulupma mepme ekñenmak tâtâ alakñañ ewe mbap.”
(*Aizaya 27:9*)

²⁸ Zuda am ekñenañ Zet Zapat Dolakñañ Penañ bamkumpewien keyepmti Kawawañ ekñengat kasañin beye. Yanğut eweñan Kawawañ yensokñin Abalaam, Aisak ma Zekop iknangat zapat ombemindeye keyepmti ekñenmak zetik mge keyet nâmti keñ taolet mamimindain. ²⁹ Kawawañ Zuda am ñenemak zetik mge ke kanda kume zet tim yape yape ñep ku mimiyele. Zetnañ zeye ke bandim mti penañ mme sokbewe. ³⁰ Zuda am mangeen ku sokbemberañ in eweñan Kawawañ ku nâmtiyepm zetnañ kulumti mamamtemien. Âpme Zuda am ekñenañ Kawawañmak mamayet wisat mme egañ naman in indatime egalen anğalañ gogot keñan kwabienañ mamaip. ³¹ Mme nan Zuda amnañ in eweñan mambienok Kawawañ tazin e nâmtiñgut egat zetnañ nâmti ku manâmkîñpeip mme in Kawawañ

anğalañ gogot in mamimindain. Yanğut ekñenañ gilik zemti Kawawañ nâmkîñpeme egañ kogogak Zuda am ekñen anğalañ gogot mimindawe. ³² Zuda ammak am Zuda mangeen ku sokbemberañ ekñen ilinsakwep Kawawañgat zimasetnan a yompañset bemâbien. Kogok mame Kawawañ ilinsakwep kemberñ mimindamti anğalañ gogotnanen indatim kwat indeme tapmaip.

Nin Kawawañgat kwizet buñamañ mimwatonzempewanup

³³ Wakae, Kawawañgalen nânâ ma egalen ñoktik ke temañ penañ tu temañ bekeboñ. Zemdelañ zenzeñangatañ yanğut ke am ñenañ yanğut ñep ku nâmtâtâtâgalen. Ma mulup mimiñangatañ yanğut kegogak am ñenañ ñep ku eknâmtâtâtâgalen. ³⁴ Kawawañgalen Zet Itnañanen zet kangwayet kapigok zein,

“Amobotnañgat keñanen zet tazin ke an ñenañ ñep ku nânge. Ma egañ zet tazeme an ñenañ ku mukulem mpemti zeye.” (*Aizaya 40:13*)

³⁵ Zet ñen ewe kapigok zein,

“Ma an ñenañ kwitnañ ñen ñeñañ msayeyañ keyet dopmañ mutum-sawe?” (*Zop 35:7; 41:11*)

³⁶ Kwitnañ kwitnañ ekmagengatnañ etañ makopmâzin. Egañ kwitnañ kwitnañ sambe keyet ñotekñin bein ma egañ keyet damuñin bein ma kwitnañ kwitnañ sambe mge keyet nin egat kwizet buñamañ mwawagalen kegok mti sesewatsaperñ mamambanup. Ke penañ.

Nin keñ ma sekñ Kawawañgat sâpe sâpenok sawanup

12 Kilaismagen notnne, neñ Kawawañ anğalañ gogotnañ-gapmti zet nanañañ ñen zema nâit. In keñ sekñin Kawawañgat sâpe sâpenok ke teñ ewe segen alik kapi tapmamti

ketalasime egat etaŋ bewe. Mme in ilin sâpe sâpeŋin nemboŋ ke Kawawaŋaŋ ekme oli oliŋaŋmak nâmtikŋaŋ min keyet kataŋ wembe. In kogok mip keyaŋ Kawawaŋgat sesewatsaip keyet kataŋ bein. ²Mti mama mimiŋinaŋ am nâmkĩŋpepepiŋaŋ mamamti maip sepem keboŋ ku mambep. In keŋ otñânâŋin mim gilik peme sepem ikŋak penaŋ beme Kawawaŋgalen zetnaŋ tazin keyet kataŋ mulup dolakŋaŋ ma mulup Kawawaŋaŋ ektikŋaŋ mimiyelen ma kweteteŋmaŋ keyet zapat mambep.

Am ŋen Kawawaŋaŋ winde saye keyet kataŋ mulupmaŋ mbe

³Kawawaŋaŋ keŋ taolet mnamti mulup kapi naŋgayepmti in sambeyet pigok zema nâit. Am ŋenaŋ ikŋaŋgat nâme mobotnaŋ ku bewe. Kawawaŋaŋ in nâmkĩŋpepeyet winde indaye keyet nâmkĩŋpepe keyaŋ mopmaŋ bemindeme keŋin mtoti mambep. ⁴In kapigok nâit, sekŋ kwewetaŋ yangut betnaŋ setnaŋ mee keyaŋ mulup mimiŋin sepem ikŋak ikŋak miwaŋgut ekŋen sek kweggat butnaŋ. ⁵Kenok nin Kilaismak tusumti kweg bewennaŋ manup nin sepem kweg keboŋ. Nin am sambeyaŋ ondekti nâmkĩŋpepeen kweg bemti Kilaisiyet setnaŋ ma betnaŋnok bemmamti mukulem ikŋak ikŋak mamnup. Ewan sek kweg ke bandim mpeŋgât mamnup. Nin sambe piwan sek kweggat butnaŋ butnaŋnokgapmti mukulem mukulem kekok mamambanup. ⁶Nin Kilaisiyet sekŋaŋ butnaŋnokgapm Kawawaŋaŋ keŋ taolet m ndamti sisiliŋ kukuyet winde toŋak toŋak ndaye. Am ŋenaŋ Kawawaŋmagengatnaŋ zet notnaŋ tin ma Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zemkawaŋ bembeyelen winde sasaŋaŋaŋ buŋam zapat ke zemkawaŋ besâgâti Kawawaŋaŋ zet kapi ndain

ke nâmkĩŋpemti zet ke etaŋ zewep. ⁷Ma ninmagengatnaŋ ŋen ek notnaŋ mukulem mimiyet winde sasaŋaŋ beme mulupmaŋ ke eksemti mbe ma ŋen ek Kawawaŋgalen zet zikat indandayet winde sasaŋaŋ egaŋ an zikat indanda mulupmaŋ ke eksemti mbe. ⁸Ma nan ninmagengatnaŋ ŋen ek Kawawaŋgalen zelen zet tazin ke timti am zengwatnaŋ mimiyelen winde sasaŋaŋ ek mulup ke weyaŋti mbe. Manan ŋen ek mânep milawatmak mama keyet winde sasaŋaŋ ek mânep milawatnaŋ ekdamuŋ mti bekopsat indamukulem msâgât nâmtemtempin mbe. Ma ŋen ek an damuŋ mulup mimiyet winde sasaŋaŋ egaŋ an damuŋ mulupmaŋ weyaŋ mbe. Ma ninmagengatnaŋ ŋen ek notnaŋ nukŋanen tapme kemberŋ mimiyelen winde sasaŋaŋ egaŋ nukŋaŋ titi ke oloŋen palen mbe.

Notn notn mamayelen set

⁹Notdangat gogot mimi ke keŋdaŋgatnaŋ penaŋ kwapme mbanik belak dembusek etaŋaŋ yek. Mti mama mimi bekaŋaŋ ke kasa kumpemti naman mama mimi pembeŋaŋ mkipmaŋ bemti mamambanik. ¹⁰In notn notn penaŋ mti mambep. Mti in sambeyaŋ no-line ekse ekse mti ilinaŋgat manâme topmambe. ¹¹In Kawawaŋgalen mulup mimiyet sebet susukpin, winderinberŋ mbep. Naman mulup kekok windembeŋ mamambep. ¹²In Amobotnaŋaŋ inimagen kwitnaŋ ŋen mimindasâpmti damuŋ mamti oloŋen palen mamambep. Nukŋaŋ ŋen inimagen sokbeme in winde timti katikŋaŋ bemti tabep. Mti kan kataŋ in dundundu mulup mpeŋ mamambep. ¹³Naman Kawawaŋgalen am notnaŋ indikme olat olat palen mame indamukulem mimindewep. Ma am mukup notnaŋ kopme indikti in weyaŋ indikdamuŋ mimindewep.

**Am nâmkijpepeņinpiņmak
notn notn mamayelen set**

¹⁴ Amnaņ in tototņak indom walesâpme in Kawawaņaj ekņen dolakņaj mimindandayet dunduwep. Kegogak ingat dembusekņinaņgatnan saik zet ņen ku tobep. ¹⁵ Nolinaņ keņaj segeyek mme in ekmak sebemti kwilekiyet segeyek min ke mukulem mti tabep. Naman nolin ņen keņ sindem palen tapme mukulem mti keņin sindem palen tabe. ¹⁶ In ilinaņgat maotnâip ņoktik sepem keboņagak noline tototnaņ ekņengat otnâmindewep. In ilinaņgat nâme mobotnaņ ku bewe, nolineyet nâme mobotnaņegak bewe. ¹⁷ An ņenaņ inmagen kwileki ņen mim yuņgum indame in dopmaņ kegogak ku myuņgum sawep. Yaņgut in am sambe ekņengat zikalinan mama mimi dolakņaj etaņ mamambep. ¹⁸ Mti an ņenmak ņenzinziņ ku mbep. Am sambe ekņenmak notn notn mmambep. Naman an ņenaņ gâgât notn notn ku mbe beme e egalen kwitnaņ kwitnaņ. ¹⁹ Notnne penaņ, in am ņenaņ myuņgum indame keyet dopmaņ ku gilik zemti mindawep. Myuņgunu ke Kawawaņgat betnan esemteņ bempewep eneyet Kawawaņaj ikņaņ pigok zeye.

“Dopmaņ mututu ke nâlen mulup.” (*Zii Zet 32:35*)

²⁰ In kapigok etaņ mbep,

“Kasaņin meuyet gakime meu indawanik ma tuyet gakime tu samane nimbe. Geņ kegok mmane gâlen mama mimi dolakņaj keyaņ an tondi ke sakambuk temaņ sawe. Mme keņaņ mgilik zenak mene.” (*Totatgale Set 25:21-22*)

²¹ Mama mimi bekaņaņ geņ ku mtogewe. Geņ mama mimi dolakņaj mmane keyaņ bekaņaģalen winde kume topmâbe.

**Nin gapman ekņengalen zet
kandaņaņ mamambanup**

13 Gapman mulup ke Kawawaņ-maģengatnan sokbeyeyepm an sambe gapmaģalen zet kandaņa mepme delaņ zemâpbe. Ekņen Kawawaņaj zemâtâtpeye keyet katnanen mulupminn mamip. ² Kegogapmti annne gapman mulup mti maip ekņengalen zet ku kuwanup. Zelin kulunup beme ekņengalen yek; Kawawaģalen zet kulunupnok bein. Keyet dopmaņ kangat zelen tabanup. ³ Mti am damuņin mamaip ekņengat kiņģagatpiņ. Mama mimindi dolakņaj tagain beme eneyet kiņģasât? Bekanaņ mamip ekņenaņ kiņģat indeip eneyet ekņenaņ bekaņaņ mamip keyepm kegok mip. Âpme nin kiņģagatpiņ mamasât nâmti mama mimi dolakņaj mbanup. ⁴ Gapman ekņen Kawawaģalen mulup angapmti ndamukulem mme dolakņaj mamayet mulup mamip. Âk ekņengalen zet dolakņaj mimiyet zeip ke ku gawepumti bekaņaņ mnup beme ekņen bekaņaģat dopmaņ mututuyet mulup mimiyelen Kawawaģaj mulup zet ke indaye. ⁵ Keyepmti in zelin penaņ gawepuwep. E yaņaņ kapigogat: dopmaņ mutumgawep keyet kiņģagagatnaģat etaņ yek ma ingat keņinane ke mimiyelen keņin maindembein keyet penaņaņ msât nâmtiyeypm mamip. ⁶ Ekņen Kawawaģaj damuņ mulup mimiyet zemindeye ke mamip. Keyet nin takis mânep bemann keyetnaņ timtati tosaņin tiwep ma ninmagen mulup mbep. ⁷ Âpme in kwitnaņ kwitnaņ zemâtâtâtnaņ keyet kataņ mbep. Takis indandayet zenzeņaņ ekņen takis mânep indawep. Ekņen sisiliņ mulup mimindandayet zenzeņaņ ekņen sisiliņ mulup mimindawep. Kandaņinan mtoti mamayet zenzeņaņ ekņengat

kandañinan mtoti mambep. Kwizet bujamin mwawatgat zenzeñaj ekñen kwizet bujamin mawat indewep.

**Notn notn mti keñ
taolet dopdop mbep**

⁸Nodañgalen dopmañ geñmagen tazin beme ke mutuwanik. Ninmagen dopmañ ñen mututuyelennok tazin ilak nolinañgat indembembe ke taindame nolin kan katañ gogot mimindemambep. Kogok mbewañ zeinen in nâlen gogotgalen zii zetn mañgawepup bein. ⁹Zii zelen pigok zenzeñaj:

“Awembiñit kalelañ ku mbalup,”

“Geñ kasa ku kuwanik,”

“Geñ kambu ku tiwanik,”

“Nodañgalen kwileki ñeniyet eyak ku mbanik.” (*Kisim Bek 20:13-17*)

Zii zet ke ma añkeño zet notnañ sambe talip ekñengat temakwep bemti ñotekñañ pigok zenzeñaj,

“Gitañgat mañgembein sepem kegogak nodañgat gembewe.” (*Wok Pris 19:18*)

¹⁰Am gogotmak mambe egañ notnañ kwileki ñen ku myuñgum sawe. Keyepmti am ñenañ gogot palen mamain egañ zii zet nodañgat gogot mimi ke ilak mañgawepun.

¹¹Kegok mimiyet zemindendañ in kan alak tapmanup kapiyet yañbemti mit. In muluk wewenanoñ mama tapmaip e peme tapme eweñañ Kawawañ nâmkĩpemtĩ mama mimi dolakñañ mbien ewan mit eneyet Amobotnañ kokotnañgalen kan sokñañ bein. ¹²Tambumbu delañ zeme msalañ msasâgât sasat kuingapmti nin tambumbuyelen kwitnañ kwitnañ timan tameppme msat msame kasayelen timbi sâk timti eksemti tatne. ¹³Nin amnañ msayet mananup kegogapm mama mimi pemañ mam mambanup. Nin tu katikñañ nimti keñ kileñ ku mbanup. Nin kanzowak kileñ kileñ mti imbimak set kileñ ku mambanup. Ma nin am notne ekñen-

galen kwitnañ kwitnañgat eyak mti ñenzinziñ kileñ ku mbanup. ¹⁴Zisasi Kilais ek nâmkĩpemtĩ ekmak tususuñin tapme mamti mambep. Mti keñ itanañgalen mama mimi mgasik sambe e bankumpemtĩ keyet ñen ewe ku otanâmbanik.

**Nin notnneyelen mama
mimiñinañgat yañaj ekti, “Geñ
keboñ neñ keboñ nngagak,”
zemti ku atindândañep**

14 Am nâmkĩpepenĩmak notnañ ingat tuñguwinan tapmaip ekñen nâmkĩpepenĩn tuwat tuwat kogogapmti mama mimiñinañgat ku atindândañep. ²Notnañ inmagen an nâmtemtemiñiñ ekñengalen mama mimiñin kapigok tatindain, “Neñ kwitnañ sambe ñep nimâbâgalen etañ.” Ma notnañ nâmtemtemiñinmak pigok nâip, “Neñ kwitnañ kwitnañ Kawawañañ nâme neñ niniyelen beye ke etañ niniyelen,” zemti msikokok etañ manip. An nâmtemtemañpiñañ an nâmtemtemñañmagat ku ekme topme nâmtalat pewe. ³It temakwep Kawawañgalen am kegogapm geñ nâmtemtem kumti kwitnañ kwitnañ eksesepĩñ mannik in noline nâmtemtemiñinmak ku indikme topme ektalat indewep. ⁴Keyepmti geñ an zibonañ an ñeniyelen mulup an ñeniyet, “Geñ Kawawañgalen set tazinen ke ku mainik,” zeme ñep bewe? Egañ mulupmanen windañaj bemti tabe ma tuwat tuwat bewe keyet zetnañ zenze ke Amobotnañañ zenzeyelen, eneyet zet keboñ zenze ke Kawawañgalen; nin yek. Keyepmti egañ tuwat tuwat ñep ku bembeyelen Amobotnañañañ mukulem mpeme ñep gweñ gweñ kumti tabe. ⁵An ñenañ kasup kwep ñeniyet nâme mobotnañ penañ beme pigok manâin, “Kasup mulup mimi kwep kapiyañ kasup notnañ sebemindemti

gwaen tazin kekok mambein.” Âpme an ñenañ nâme, “Kasup mulup mimi sambe bepi sepemin kwep mambein” Am sambe nânâñin sepem ikñak ikñak kekok tazingapmti kwileki ñen msât nâmbep beme ñep ilinak kwep kwep nâmti mbep. ⁶An msasa ñen Amobotnañgat sesewatsasayet nâmti ombepep beme egañ Amobotnañ kwitnañ kwitnañ mwasâti kekok mip. Ma an songom meu nâmtemtemañpiñ manin ma an nâmtemtem mti eksemti egañ sikokok etañ manin. Mti egelañ kekok milut ke Amobotnañ Kawawañgañ kwitnañ kwitnañ meu maidain keyet nâmti dundum samti wisikñ zemti manilup. ⁷Am nin mamanup kapi ninañgat kwizet buñamak bembeyet mti ku mamanup yek. Nin mama miminnanen kwitnañ ñen minup beme nin ke mman Kawawañgañ keyet kwizet buñamañ tin. Mti mama mamanup ke Kawawañgañ nâme tikñañ bembeyelen ke mti keyet keñañ mene gakiki aiknup beme ke kekok Kawawañgat zapat bein. ⁸Kegogapmti nin msalen kapi mamti Amobotnañgat kwitnañ mwtomzempemti mamabanup. Nin Kawawañgalen zapat mamanup keyepmti gakinup ma alik mabanup beme Kawawañgalen kwitnañ kwitnañ etañ. ⁹Amobotnañ gakimti naman gilik zemti wage ke yañgañ kapigogat, Kilaisiyañ am gakikinañ ma am alik mamanup ningat Amobotnañ temakwep mamayet nâmti gakimti wage eyañ ningat Amobotnañ tazin. ¹⁰Kilais ek ningat Amobotnañ kogogapm geñ songom meu ku manik in ekñen songom meu manip ekñengat zekukuñin ku mbep. Naman kekok geñ songom meu manik in ekñen songom meu ku manip ekñengat zekuku ku mbep. Nin sambeyañ Kawawañgat zikatnan sokbemenn egañ nin sambeyet zetn zemdelañ zewe. ¹¹Kawawañgalen

Zet Itnañanen golan zenze an Aizayañ zet meluwañ kapigok mimiñañ tazin, “Amobotnañgañ zeinen neñ penañ sukwep penañ mamayapgapmti in nâgât pedondom namti zewep. Nen Kawawañgañ neñ an zet zemdelañ zenze an.” (*Aizaya 49:18; 45:23*)

¹²Keyepm nin sambe pi Kawawañgat zikatnan yañgañ zemsokbemenn delañ zemâbe.

In nolineyañ Kawawañgañ mabâgalen selin kwitnañ ñenañ ku bekekbep

¹³Keyepmti in Kilaisiyelen am mañge ekñengat zet zemdelañ zenze zet mulup ku mbep. Mti naman ñen kapigogak ku mbep, in Kilaisiyelen am mañge selinan kwitnañ ñen mme keyañ ekñen mme toindondoyelen seleset ku indaik mebep. ¹⁴Neñ Amobotnañ Zisasmak tusuwanagañ mamayap keyepmti neñ pigok nâyañ, meu sepemañ iñak iñak tapmezinañ keyañ naman keñ mme bekañañ beme neñ Kawawañgalen ku bembeyelen mulup mamm. Kogogapm ñen egañ meu ekseseñañmak, “Iñen nimti keñ keyañ mme bekañañ beme Kawawañgalen an ku bewap,” nâme nin egalen nânâ ke ku mann topme meu ke niniyelen apitilimpewek mene. ¹⁵Kogok apitilimpemtiñgut geñ zedi mâti meu egañ, “Nima keñ mme bekañañ bewe,” manâin ke naman geñ giti totati tatnimane gigep. Gikti egañ keñañ nâme bekañañ bep. Kogok mnak beme gâlen nodañgat keñdi bembe ke ku tazin. Geñmak nodi it ilisakwep Kilaisiyañ gilik zemti idadagat gakiye. Keyet geñ nodañgat ñoktik nâmamañañ kumane gakikiyet setetekdi lendetme mama mimi egañ nâmtemtem min ke ku mbanik. ¹⁶In kwitnañ kwitnañ pembeñañ zemti maip keyañgut mama mimi keyet nodañ ekme nukñañ ma eksesemak mambein kogogapm geñ eksemti mbanik. Mneti

nodan keyet nâme mgasik mambeinan zeok zet notnan zeweyet eksemti mammambanik. ¹⁷Kawawaḡgalen zemâtâtâtgat mama ke Emetak Teḡan amgat keḡinan mulup mme amnan mama kapigok mamip: nolinmak oloḡkati mamaip ma nolinmak keḡ sewakḡan palen ma mama kweteteḡman Kawawaḡan nâmtikḡan min ke mamaḡinan mamkawaḡ beip. Kawawaḡgalen amnan in keyet otnâmti tu meuyet etaḡ atindândâ ku mbep. ¹⁸Keyepm an ḡenan set ke imti Kilais sisiliḡ mulup msamti mainen Kawawaḡan ek nâmpeme dolakḡan bewe. Ma am ekḡenan kegogak egat nâme dolakḡan penaḡ bewe. ¹⁹Keyepmti sewakḡan mama keyaḡ notnnekam ningalen mamayet popeḡan bembeyelen ḡokaḡkaḡ kumti mbanup. Naman notn mukulem mukulem ke kogogak mti Kawawaḡgalen mama mimi in mimiyet manâinen ke mamaḡinan penaḡ mkatikḡan bewep. ²⁰Geḡ tu meuyepmti nodanḡalen nâmkḡipepeḡan Kawawaḡmagen tazin ku walebaniḡ. Bo meu sambe ekḡen ke dolakḡan etaḡ. Kawawaḡan nin niniyelen bempeye yanḡut bo meu ninup keyet notn keḡan walatme ekme tokukuyelen bep beme geḡ bo meu ke ninipiḡ. ²¹Geḡ nodi keḡan ku mmane bekaḡan bembeyelen nâmbanik beme geḡ soḡgom sesumbanaḡ ma wain tu ma kwileki ḡen ku nimbanik ma kwileki ḡen mmane nodanḡat keḡan mme bekaḡan ku bewe. ²²Geḡ kapigok nâmbanik, tu meu niniyelen maotnânik ke geḡ ma Kawawaḡ igalen kwitnaḡ kwitnaḡ. Kegogapmti nodimak tu meuyet atindândâpiḡ. Geḡ kwileki ḡen yayaḡ palen ku mnik beme keyet keḡdan nâmane ḡep beme oloḡen mbanik. ²³Yanḡut an ḡenan keḡ zut mtḡḡut kileḡ ke nimbe beme ek nimti yommak bewe. Egaḡ nâmkḡipepeḡiḡ

ilak nin keyet penaḡan kegok sokbewe. Nin kwileki ḡen nâmtemtem palen belak etaḡ mman keyaḡ yommak etaḡ bemâpbe.

Nin Kilaisiyāḡ maḡge sepem keyet kataḡ mambanup

15 Nin nâmkḡipepeen katikḡan bemti kwitnaḡ kwitnaḡ ḡen ku eksemti kambuk ku manzenup ḡen am nâmkḡipepeḡin tuwat tuwat kwitnaḡ kwitnaḡ eksemti kambuk manzeip ekḡenmak atindândâpiḡ sewakḡan palen mambanup. Kogok mamti nin nânuwen kapiyaḡ pembedan etaḡ kogok nâmti sek mmopmot ku mbanup. ²Nin notnne indamukulem mman nin mama mimi dolakḡan minuwen keyaḡ ekḡen indamukulem mimindeme Kawawaḡmak tusu mamaḡin mkatikḡan bewe. ³Kilais egaḡ kegogak ikḡanḡat nâme mopme ku maḡge. Kegogapmti Kawawaḡgalen Zet Itnaḡanen Dewilaḡ Zisasiyet zet ḡen kapigok kuyeyaḡ tazin ke penaḡanmak beye,

“Kawawaḡ zemtalat pewien keyaḡ neḡ zemtalat newien kegok bein.” (*Sam* 69:9)

⁴Kawawaḡgalen Zet Itnaḡanen zet ke belak ku kukuḡan. Zet keyaḡ mama mimi dolakḡan zikat ndandayelen nâmti meluwaḡ mimiḡan. Zet keyet keḡan tazin keyaḡ nin ḡep ndamukulem mme nâmkḡipepeen kaliḡan bem tati Kawawaḡan koti yommak gakiki mtot idesâpm keyet damuḡ mti webepḡ tabanup. ⁵Kawawaḡ ek am keḡin mkatik beme kaliḡan bemti tatat toḡanaḡ ḡep indamukulem mimindeme Kilaisiyelen mama mimi ke timti keḡ kwep bemti mambep. ⁶Kogok mti nin sambe keḡ kwep bemti Amobotnaḡ zemsesewatpewanup. Kegok minuwen Zisas Kilaisiyet bipmaḡ Kawawaḡ nin zemsesewat mnup keyaḡ kwizet buḡamaḡ mme palakḡan bein.

⁷Notn notn mti keŋ kwep bem mama keyaŋ ingalen mamayet popeŋaŋ beme noline keŋ oloŋen palen indazemtetime kopme mait. Kilaisiyaŋ in indazemtetiye keyet penaŋaŋ notn notn mmame mti Kawawaŋgat kwitnaŋ mme palakŋaŋ bewe. ⁸Kawawaŋaŋ notnne Zuda indamukulem mme kapigok nânâyelen nâmti Kilais peme koge. Egaŋ ekŋengat mukulem mimi an yeŋsokŋineyey zetik mge ilak Kilais zempeme kogeyaŋ egalen zetik ke mme penaŋaŋmak sokbeye. ⁹Kegok mgeyepm am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenaŋ Kawawaŋgalen aŋgalaŋ gogotgat zemsesewatpepeyey nâmti kegok mme Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen tazin keyet katnaŋ sokbeye,

“Neŋ Zuda am maŋgeen ku sokbembeŋaŋ am ekŋengat zikalinan zemsesewatgemti silik kwizet buŋamdi mwawatgat mililim kuwap.” (2 Samuel 22:50; Sam 18:49)

¹⁰Naman zet ŋen ewe Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ zenzeŋaŋ kapigok tazin,

“Am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenaŋ koti ikŋaŋgalen maŋgeen ekŋenmak tusumti zemsesewatnewep.” (Zii Zet 32:43)

¹¹Naman zet ŋen ewe kapi zenzeŋaŋ tazin,

“Am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ, in ilinsakwep Amobotnaŋ oloŋen mpemti sesewatpewep ma am sambe ekŋenaŋ kegogak egat nâme mopme zemsesewatpewep.” (Sam 117:1)

¹²Ma Aizayaŋaŋ zet ŋen kapigok kuye, “Zesimagatnaŋ an ŋen sokbewe egaŋ Zuda am maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋen ma am sambe ekŋengalen Amobotnaŋ bewe. Mme am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenaŋ egaŋ indamukulem mbeyet webe-mti mambep.” (Aizaya 11:10)

¹³Keyepmti neŋ in Zuda am maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ingat nâmkŋipepeŋin ma webembeŋin Kilaismagen tazin keyaŋ keŋin msewak beme mamayet mandunduyap. Kawawaŋ ek webembe toŋaŋ keyepm Emetak Teŋ indaye keŋinan tazin keyaŋ webembeŋin mkatikŋaŋ beme mamayet mandunduyap.

Pâl Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ timti am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenmagen zenze an

¹⁴Kilaismagen notnne, inmagen keŋ taolet mimi ma mama mimi teŋ keyelen set ke ilak ke Kawawaŋaŋ keŋinan bemisik peme mamaip keyepmti ilinagak mukulem mukulem mti ŋoktik dolakŋaŋ dopmaŋ sam dopmaŋ sam mimiyet ŋep mmambep. Neŋ ingat yaŋaŋin kegok ke ilak manâmkatik beyap. ¹⁵Âpme neŋ Kawawaŋaŋ keŋ taoletnaŋgat Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zenze mulup ke tewalaŋ mnenge keyepmti neŋ zet notnaŋ ingat zesâgâti kwalan kwalan ku mamiyap. ¹⁶Kilais egaŋ am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenmagen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zempalakŋaŋ bembeyet naombemneŋge keyepmti neŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋgapmti sâpe sâpe bumbu anok beyap. In Kawawaŋgat wisikŋ tewalaŋ Emetak Teŋaŋ keŋinan mme kwetetepmaŋ beme Amobotnaŋgalen wisikŋ tewalaŋ dolakŋaŋ Kawawaŋmagen neŋ mmet Kawawaŋgat tewalaŋ ke sâpe sâpe bumbuyet mulup zet ke naŋge. ¹⁷Neŋ keŋŋ bugan oloŋen bein enenogat neŋ Kawawaŋgalen mulup ke mma keyet keŋanen Kilais Zisasiyey kwizet buŋamaŋ mwaban keyet nâyap. ¹⁸Neŋ sekŋ mobot zet zeya gwa yaŋaŋ kapigogak, neŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ timti mulup dolakŋaŋ am Zuda maŋgeen

ku sokbemberaṅ ekṅenmagen timet zema Kilaisiyaṅ indamukulem mme nâmkîṅpepen kwabien keyepmti zeya. ¹⁹Neṅ menok ma winde mamanamaṅ notnaṅ tatname zet zewan ke Emetak Teṅaṅ winde name mti Zelusalem mkaengatnaṅ yaṅbemi Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakṅaṅ Penāṅ katnaṅ ke ilak msat kataṅ zempalakṅaṅ bemmeti met Ililikam msalen met pataṅ zewan. ²⁰Neṅ am ṅenaṅ mka taṅkawat tendempeye keyet palen mka walalatgat nâma ṅep ku bein. Kegogapm nanaṅgat mawalalap. Kegok mamiawen neṅ Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakṅaṅ Penāṅ kapi am notnaṅ ku nâip ekṅenmagen met zempalakṅaṅ bembeyet tikṅaṅṅ omba penāṅ matazin. ²¹Kawawaṅgalen Zet Itnaṅanen golaṅ zenze an Aizayayaṅ zet zeye ke penāṅaṅmak bembeyelen maṅyawan ke kapigok zeye,

“Am zet zapatnaṅ ku nânâṅaṅ ekṅenaṅ ke eknâmâtâbep.” (*Aizaya* 52:15)

²²Zet keboṅ keyaṅ naopem manamandame mulup mamiyap ke ekma ektemtemṅaṅmak beme inmagen sakwep kokogalen kwindendeṅaṅmak beye.

Pâlaṅ Loma am met indikti omteṅ Sipaen msalen mesâgât nânge

²³Neṅ am ekṅen kapimagen mulup mimiyet nâmbanen ilak mma delaṅ zeme inmagen kosâgât webe webe teepmaṅ mban ke elak dangome inmagen kosowap. ²⁴Neṅ in kot indikti inmak belaknik taindema mukulem notnaṅ mnamengut indemti Sipaen msalen indem mebap ke nâma kopme oloṅen miap. Sipaen msat ke mebegalen maṅyap kegogapm mebap. ²⁵Yaṅgut alak pi Kawawaṅgalen an imbi indamukulem msâgât Zelusalem mkaen mesâgât weyaṅbe weyaṅbe notnaṅ tapmiap. ²⁶Ke notnne Kawawaṅgalen am bemberaṅ Masedoniamak Akaia Plowins ekṅenaṅ Zelusalem mkaen

Kawawaṅgalen am olat olat palen mamaip ekṅen indamukulem mimumdemi zemtâmti milawat akumbemti beme Zelusalem mesâgât oloṅen palen tapmip. ²⁷Ekṅenaṅ keṅ taolelin tazin keyet kataṅ mme dolakṅaṅ penāṅ bein. Yaṅgut ekṅen Zelusalem am ekṅenmagen dopmaṅin butnaṅ tazin. Ekṅenaṅ am Zuda mangeen ku sokbemberaṅ ekṅengat Kawawaṅgalen Zet Zapat Dolakṅaṅ Penāṅ timamti zenze an bemti ekṅenmagen Zet Zapat Dolakṅaṅ Penāṅ timkokotnaṅ keyaṅ ekṅengalen dopmaṅin mututuyelenok keyepmti ekṅenaṅ sekgalen bandim ke akumbemti indame ṅep penāṅ bembeyelen. ²⁸Âpme zemkatik bewien keyet penāṅaṅ sekgalen bandim akum bewien ke neṅ timti met indama delaṅ zeme gilik zem inmagen koti keyetnan Sipaen msalen mebap. ²⁹Neṅ inmagen kobawen belak penāṅ yek. Neṅ Kilaisiyelen winderṅaṅmak koti ingalen nâmkîṅpepenṅin Zisasmagen bemtalip ke kegogak mgwatnaṅ mimindewap.

³⁰Kilaismagen notnne, neṅ Amobotnaṅ Zisas Kilais egapmti Kawawaṅaṅ nin egalen mulup an ombemndeyepmti Emetak Teṅaṅ keṅnan bempaye keyaṅ indamukulem mme notnneyet gogot mimiyet ndaye. Keyet Kawawaṅaṅ nâlen nukṅaṅ ke mukulem mimiyet dundum sait. ³¹In kegok namukulem mme Kawawaṅaṅ Zudia msalengatnaṅ am nâmkîṅpepenṅinṅin ekṅengalen belengatnaṅ gilik zemti napbe. Ma Kawawaṅgalen am Zelusalem mamaip ekṅengat am Zuda maṅgeen ku sokbemberaṅ ekṅenaṅ milawat ondek beme tim mebap keyet oloṅen mbep. ³²Kegok mme neṅ inmagen kosâgât oloṅen palen koti inmak bugan tat indema kegoset ke Kawawaṅaṅ in ma nâgât keṅṅ mme oloṅen bewe. ³³Kawawaṅ ek keṅ sewak mama keyet ṅotekṅaṅ egaṅ inmak kwe-siṅ mamayet nâmti dunduyap.

Pâlaŋ Loma mka temaŋgatnan an imbi ekŋengat nâpeŋ mamantan

16 In nâgât Kilaismagen ipm Pebe egaŋ inmagen kot pataŋ zeme in ek weyaŋ ekdamuŋ mbep. Ek Senkli mkaen imbi damuŋ matazin. ²Âpme neŋ in Amobotnaŋgat nâmti Pebe mkitik peme ingat tunguwinan mamayet nâmti diindoyap. Kawawaŋgalen an imbi nin mama mimi dolakŋaŋ kekok ŋep penaŋ mimiyelen. Egaŋ kekok neŋ ma am notnaŋ mandamukulem mamimindain keyepm ek nukŋaŋ ŋen sokbemsame in mukulem mpewep. ³Mti Plisilamak Akwila eget nenmak nsakwep Kilais Zisasiyelen mulup animbiŋaŋet nâgât egaŋ indamukuin zewep. ⁴Egelaŋ nâgât mti sekŋit walesât mbungapmti Kawawaŋgalen am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ma neŋ egetgat keyet nâmamozin. ⁵Ma egalen mkaen an imbi ondekti Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zenâ zenâ mamip ingat kekok indamukumindein. Ma in Epinetas notn penaŋ Esia an Kilais kukŋaŋgat nâmkŋipeyeen ek kekok mukumpeyap. ⁶Malia eget kekok zeme nâk egaŋ inmagen mulup omba penaŋ mge keyepm neŋ eget nâma dolakŋaŋ beme ek kekok mukumpeyap. ⁷Adonikus an ma Zunias ek imbi eget am maŋge msat kwepgatnaŋ neŋ keyetnaŋgapmti neŋmak nsakwep mka katiŋan kek ndeme taben. Egetgat zeme nâselup neŋ eget kogogak mukumideyap. Eget an imbi kwizet buŋamit temaŋaŋ ma eget kogogak an imbi Kawawaŋgalen zet timamti zenze an ekŋengat tunguwinan mamti Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ ŋeŋaŋ bemti nâmbun. Neŋ ewe belak mama egelaŋ kekok mbun. ⁸Ampliatius ek Amobotnaŋgalen mama mimien notn penaŋgapm mukumpeyap. ⁹Ulbanus ek Kilaisiyelen mulupgat

mandamukulem mindein ekmak Stakis eget notnet penaŋgat idamukum ideyap. ¹⁰Apelis ek Kilaisiyelen mulupgapm sindem omba same ke epumti maŋge keyaŋ mme ek Kilaisiyelen an penaŋ mamain mukumpeyap. Mti am Alistobulus egalen mkaŋanen matalip ekŋen kekok mukumideyap. ¹¹Zuda an notn Elodion ma am Nasisuyelen maŋge Amobotnaŋmak mamaip ekŋen kekok indamukumindeyap. ¹²Imbi zut Tilipenamak Tiliposa egelaŋ Amobotnaŋgalen mulup nukŋaŋbeŋ penaŋ mamilup. Imbi eget kekok mukumideyap. Pesis ek Kawawaŋgalen mulup windaŋaŋbeŋ mamgapmti ek kekok mukumpeyap. ¹³Lupus ek an Amobotnaŋ mâti mamayet giŋgiŋ mamain. Ek mamenet egelaŋ dolakŋaŋ nadamuŋ mbun mti mamaŋaŋ nâgât mamnok penaŋ beye keyepmti eget kekok mukumideyap. ¹⁴Asinklitusmak Pligon ma Elmes ma Patlobas ma Elmas ma an notnne notnaŋ ekŋenmak mamaip ekŋen kekok mukumideyap. ¹⁵Pilologusmak imbiŋaŋ Zulia ma Neliasmak ipmaŋ ma Olimp as ma Kawawaŋgalen an imbi sambe ekmak matalip ekŋen kekok indamukumindeyap. ¹⁶Kawawaŋgalen an imbi mama mimiŋin tazin keyet kataŋ ilinak notn notn mti bet butem aiwep. Msat kataŋ Kilaisiyelen maŋge ekŋenaŋ ingat kekok nâpeŋ mamaip.

Am notnaŋaŋ nâmkŋipepemak maindakalaŋ indeip ekŋengalen zet

¹⁷Kilaismagen notnne, in indakalaŋti Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zemzikat indamimiŋaŋ ke myuŋgusât mamip. Am ekŋen keboŋgat indiksem indemti bamkumindewep. ¹⁸Am ekŋen keboŋ keyaŋ Amobotnaŋ Kilais eget mulupmaŋ ku mamip. Ekŋenaŋ ilinaŋgat keŋinaŋgalak mulup ke mamip mti sek mmobot zet zemti an imbi

notnaŋ keŋin uwatnaŋ zet kelakŋaŋ mimindamti maindatetimindeip.
¹⁹Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj nâmti maŋgawepup keyet zet zapalin msat kataŋ mepmâge. Âpme neŋ keyet ingat keŋ dolak nâmti pigok diindosowap. Kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ mimiyet keŋin imbelanaŋ beme oloŋen palen mbep. Kwitnaŋ kwitnaŋ bekananŋatgut imbelanaŋ bemti ku mbep. ²⁰Kawawaŋ An sewakŋaŋ toŋaŋ egaŋ Sadaŋ belaknik kapi mtopesâpm. Amobotnaŋ Zisas Kilais egalen keŋ taolelaŋ inmagen wemti wembe. ²¹Mukulem mimin Timoti ma Zuda am notne notnaŋ Lusias ma Zeson ma Sosipata ekŋenaŋ in kegogak indamukumindeip. ²²Tetias neŋ Pâlaŋ zet zeme keyet kataŋ zet kapi kumti Amobotnaŋgat kwitnanaŋ zet kapi ingat kumidalup mti neŋ in kegogak indamukumindeyap. ²³Gaiasyaŋ neŋ ma nâmkîŋpepeŋinmak manndikdamuŋ minden egaŋ kegogak in indamukumindein. Ma Elastas ek Loma gapmangalen mulup an

mka kapiyelen mânep damuŋ ek ma ningat notn Kwotas egelaŋ in kegogak indamukumindeip. ²⁴Amobotnaŋgalen anŋalaŋ gogolaŋ inmagen wemti wembe penaj. ²⁵Kawawaŋaŋ neŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj tim kotdiindowanaset ingalen nâmkîŋpepeŋin Zisas Kilaismagen tazin ke mme windenŋaŋbeŋ ŋep tatagalaŋ. Mme Kawawaŋgalen zet enzililiŋaŋ eweŋan baen takwage ke Nemunaŋ ningapmti peme kotgakikiyelen nâŋge kelak sokbeye keyet zapatnaŋ mandiondonup. ²⁶Kawawaŋ mama kanzizit mamain egaŋ zemndeme nin keyet kataŋ manzemkawaŋ benup. Ma am sambeyaŋ ke nâmti gawepupuyet nâmti zeme golaŋ zenze an ekŋenaŋ papiaen yaŋaŋ sosok zemkawaŋ bemti meluwaŋ mpepeŋaŋ. ²⁷Âpme Kawawaŋ ek an ŋoktikŋaŋ temaŋ mamain Zisas Kilais ningapmti zempeme koge keyepmti Kawawaŋ zem oloŋen mpemti kwesiŋ kwesiŋ sesewatpepeyelen! Ke penaj.

1 Kolin

Pâlaŋ Kolin am ekŋengat zapat meluwaŋ ŋeŋaŋ kapi kumindaye

Zapat meluwaŋ kapi Pâlaŋ Kolin ekŋengat ŋeŋaŋ kumindaye. Kolin ekŋengat zapat meluwaŋ zut kuye yaŋgut nukŋaŋ sepem ikŋjak ikŋjakgapmti sek zut kuye. Pâlaŋ Kolin mkaen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ timpeme sek zut beye kan keyet Kolin dapmelange msokbemindemti koge. Koti mame nukŋaŋ notnaŋ sokbeme kot zeme nâmtiyepm zapat meluwaŋ kapi kuye.

Kolin mka temaŋ ke Akaia plowis keŋaŋ tazin. Manan Akaia msat ke msat temaŋ alak pigokgat Glis makup keyet keŋaŋ tazin. Am msat keyetnaŋaŋ zelin Glik zet ke manzeip. Kolin mka keyaŋ nembu ganzenan ma msat busiliŋaŋ ŋetekŋaŋ Aika msat temaŋ ma Kolin mka temaŋgatnaŋ mezinen ke atam tatatnaŋnok mam tazin. Âpme am waŋgaen makotemien ekŋenaŋ tokwat bembuluŋgat wisat mti sakwep mepmegalen nâmti waŋgaŋin Kolin msat busiliŋanen ke gapumoti nembet daen mebemti moti mametemien. Mme naman Kolin ke kawa kambuk ikŋjakŋen tapme keŋanen amnaŋ sesewat mulup sepem ikŋjak ikŋjak mamtemien. Kawa kambuk ŋengat keŋan Kawawaŋ sesewatsawien ma ŋengat keŋan nopiom mânep milawatgalen mene sesewatsawien ma kawa kambuk ŋengat nopiom imbi set kileŋgalen. Kogok mme Kolin mka ke mama mimi mgasikgalen sulumsesikgaŋ Kolin am indabulut tapmeyepm Pâlaŋ zapat meluwaŋ kapi kumindaye. Nukŋaŋ notnaŋ Kolin mkaen dapmelange mambien ekŋenmagen sokbeyeen kapigok: Ekŋenaŋ meu nopiom ekŋengat sâpe sâpe zemindamti naman timkot bemk-

witi kwiti munduman kobeme dapmelange ekŋengat tuŋguwinanen notnaŋaŋ ke met kwitim nime zezet baŋbaŋaŋmak sokbeye. Notnaŋaŋ nolinanŋalen mama mimiyet ektekalili mulup omba mbien. Nolin toweweŋaŋ ekŋengat tewalaŋ bebmeyet nâmti kumindaye (7:1; 8:1; 12:1; 16:1).

Zet ŋotekŋaŋ temaŋ kapigogaŋ 1 Kolin zapat meluwaŋ keŋan talip:

1:1-9 Pâlaŋ indamukumti zemgwatnaŋ zet notnaŋ zeye

1:10-4:21 Zet atindândâ yaŋ dapmelange kalaŋge

5:1-6:20 Msatgalen mama mimi bekaŋaŋaŋ dapmelange ekŋengalen nâmkŋipepeŋin waletme delaŋ zemâge

7:1-40 Pâlaŋ awimbiŋ mamayet zet notnaŋ zeye

8:1-11:1 Keŋ zut palen ku mamayelen; Zisas kwewetaŋ nâmkŋipemti mamayelen

11:2-14:40 Dapmelange ŋoktik sepem ziboŋ mâti Kawawaŋ sesewatpepeyelen

15:1-58 Zisasiyaŋ gakikiyeengatnaŋ wageyepmti am nâmkŋipepeŋinmagaŋ kegogak wabep

16:1-24 Pâlaŋ ikŋaŋgat zigok mimiyelen nâŋgeyet zemkawaŋ bemti zemgwatnaŋ mindamti eksem mamayet zemindeye

1 Pâl neŋ Kawawaŋaŋ ikŋaŋ nâŋganok Zisas Kilaisiyaŋ buŋam zapatnaŋ zempalakŋaŋ bembeyelen annaŋ nakumtetiye ma ningat notn nâmkŋipepeŋaŋmak kwitnaŋ Sosenes ²nit meluwaŋ kapi kumti Kawawaŋgalen am nâmkŋipepeŋinmak Kolin mka teman mamaip ingat kumbemalu kozin. Kawawaŋaŋ in Zisas Kilaismak tusumindemti mme teŋ kwapme iknaŋgat zapat etaŋ mamayet indakumtetiye. Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ keyaŋ am sambe msat kataŋ Amobotnaŋŋ Zisas Kilais masesewatpeip ekŋenmagen penaŋ bein

ma egañ ekñengalen Amobotnañin ma sakam kegogak ningalen Amobotnañ bein.

³Bipm Kawawañ ma Amobotnañ Zisas Kilais egetmagengatnañ keñ taolet ma keñ sewakñañ inmagen wemti weweyelen mandundulup.

Kolin am ekñenmagen zet zapat dolakñañgalen penañ sokbeye

⁴Kawawañañ in Zisas Kilais nâmk-ñpeme keyepmti egat pembedañgat keñ taolet omba mamimindain. Neñ Kawawañgalen keñ taoletgat ma kwitnañ kwitnañ kapiyet egat kan katan wisikñ zemti mandundayap. ⁵Enenogat in Zisasiyelengapmti Kawawañ kwitnañ kwitnañ sambe in tim mamayelen indaye ke kapigok: in nânâ penañ keyelen yañañ kogogak winde indame nâmbien ma Kawawañgalen zet katnañ penañ ke amgat diindondoyet winde ñep indayeñañ tat indain. ⁶Ke Kilaisiyet buñam zapañañ ingat tuñguwinan zemkawañ bemann keñañ atam katik mbien. ⁷Keyepmti in Kawawañgalen Emetak Teñañ taolet yañañ yañañ maindain kwep ñen ku matimalip timti in Amobotnañ Zisas Kilais bamgat sokbemkawañ beme eegalen gulak damuñ mamip. ⁸Ma Kilaisiyañ in kegogak bandim mimindeme teñ mama tapmepme kan delañ zenze sokbween Amobotnañ Zisas Kilaisiyelen kokot kanden ingat myuñguñguñin ñen ku aikbe. ⁹Kawawañañ Amobotnañ Zisas Kilais ekmak pepem bemti mamayet nâmti indakumtetime kobien. Ek zet ñen zem ñen zem ku mamin.

Kolin dapmelañge ekñañ kalalañ mbien

¹⁰Kilaismagen notnne, neñ Amobotnañ Zisas Kilaisiyet kwitnañgapmti

in golañ zet diindoma nâit. In zet mmot mtot mti tuñguwinan kalalañ temañ ku sokbak. In keñ kwep bemti kalalañin tazin ke weyañme kwep bak. Mme keñañ ma nânâñinan tusumti keñ kwep mamayelen nâwep. ¹¹Kilaismagen notnne, ingalen tuñguwinan atindândâ temañ tasokbein keyet zapalin ke Koloweyelen sip kwep notnañañ kot dinome nâmban. ¹²Zet zapalin kapigok kot zeme nâmban. Inmagen notnañañ manzeip, “Nin Pâl egalen am.” Ma notnañañ manzeip, “Nin Apolosiyele am.” Ma notnañañ, “Nin Kepasiyele^f am,” manzeip. Ma notnañañ, “Nin Kilaisiyelen am,” manzeip. ¹³Kegok ñewañgut pigok ñep zenzeyelen Kilaisiyañ ikañ epeemti sambe ku beye. Ma Pâl neñ ingapmti tewen yomengatnañ indatitiyele ku gakiwan. Ma Pâl nâlen kwilen tusumindemti tu ku zulutindewien.

¹⁴Neñ inmagengatnañ am sambe tu ku zulutindewan yek. Keyet neñ nâma ñep bein. An zut Kilipusmak Gaias eget etañ zulutidewan. ¹⁵Keyepmti inmagengatnañ ñenañ, “Pâlgat kwitnannen tu zulutgeyap,” ñep ku zenzeyelen. Egañ kegogak, “Neñ egalen zapat,” ñep ku zenak. ¹⁶Neñ Stiwen ma an notnañ egalen mkaen matalip ekñen tu zulutindewan ke nâmtalap. Yañgut am notnañ tu zulutindewan ma yek ke ku nâmtâtindeyap ¹⁷enenogat neñ Kilaisiyañ am tu zulutindendeyet ku zemneñge. Egañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zemkawañbembeyelen mulup ke nañge. Yañ neñ am nânâñin temañ ekñañ manzeip kegok am ku maapitilimindeyap. Neñ belak Kilais tewen kumasasokpewien zapat ke amnañ nâmkñipepeyelen mandiidoyap enenogat zet zapat ke ikañgat winderñañ omba penañ tasain.

^f1:12 Kapi Pitayet kwitnañ ñen gilik zeleset makuip.

Kawawaṅaṅ amgat set maweyaṅzin ke ṅoktik dolakṅaṅ penaṅ

¹⁸ Am waleletgalen mama mimi tapmip ekṅenaṅ Zisasiyet gakikiṅaṅgat buṅam zapat diindomann ekṅenaṅ nâme belakṅaṅ penaṅ mambein. Yaṅgut am yomengatnaṅ indatetiṅaṅ ekṅengat buṅam zapat ke diindoman kemageset keṅinan Kawawaṅaṅ ekṅenmagen mulupmaṅ windeṅaṅber mamm. ¹⁹ Kawawaṅgalen Zet Itnaṅaṅ meluwaṅ ṅen pigok mimiṅaṅ tazin,

“Neṅ am ṅoktikṅin temaṅ ekṅengalen nânâṅin mtot indewaṅ. Ma am ṅoktik sambe ma otnâip ekṅen ṅoktikṅin peṅ pema mebe.” (*Aizaya 29:14*)

²⁰ Mti amnaṅ nâme ṅoktik temaṅ mambein ke Kawawaṅaṅ mapeṅpeme mezin. Kelak egaṅ am nânâ omba manâip ekṅengalen nânâ ke ku matimti zein. Egaṅ, “Am Zuda ekṅengalen zii zet nânup,” manzeip ekṅengalen nânâ ke ku matimti zein. Egaṅ am zelaṅ auuyelen weyaṅti manzeip ekṅengalen zet ke mapemewen.

²¹ In nâit, am Kawawaṅgalen Zet Zapat Dolakṅaṅ Penaṅ ku manâmkṅipeip ekṅenaṅ Kawawaṅgalen ṅoktik temaṅ penaṅ ke nâme zet kilom mambein. Mme ekṅenaṅ ilinaṅgat ṅoktikṅinaṅgat Kawawaṅ ku nâmâtâpewien. Yaṅgut Kawawaṅaṅ am Kilais nâmkṅipewien ekṅen ombemindemti yomengatnaṅ indatitiyet egalen Zet Zapat Dolakṅaṅ Penaneset nin manzemkawaṅ benup keyaṅ am Kawawaṅgat zapat maṅgalaṅindein. ²² Zuda am ekṅenaṅ menok yaṅaṅ yaṅaṅ eegalen ṅoktikṅin temaṅ keeset bemti matalip. Ma am Zuda maṅgeengatnaṅ ku sokbemberaṅ ekṅenaṅ nânâ temaṅmak mamayet ṅoktikṅin keeset mambeip. ²³ Yaṅgut nin Zisas tewen kukuṅaṅ keyet zapatnaṅ manzemkawaṅ benup. Mme Zuda am

ekṅenaṅ Kilais tewen gakiye keyet zapatnaṅ nânâyet ṅenzinziṅ mamip ma am Zuda maṅgeen ku sokbemberaṅ ekṅenaṅ nâme zet ke kilom mambein. ²⁴ Yaṅgut Kawawaṅaṅ Zuda am notnaṅ ma am Zuda maṅgeen ku sokbemberaṅ notnaṅ ikṅaṅgat zapat bembeyelen indamandaye ekṅenaṅ Kilaisiyelen buṅam zapat zemkawaṅ beme nâmti ekṅenaṅ Kawawaṅgalen windeṅaṅ am yominan-gatnaṅ matimkwatindein ke maegip ma nânâṅaṅ temaṅ am walelelen ku mebegalen manâin ke kegogak maegip. ²⁵ Am ekṅenaṅ Kawawaṅgalen zet keyet kilom zeme keyaṅ naman egalen nânâyaṅ amgalen nânâ masebembein. Ma Kawawaṅgat an windeṅaṅ isikṅaṅ bugan nâme keyaṅ naman egalen windeyaṅ amgalen winde masebembein.

²⁶ Ke neṅ pigok nâyapgat zema nâit: Kilaismagen notnne, in ewe ikṅaṅgat zapat ku indakum tetiyeen baen kan keyet in sambe notnaṅ nânâmak ku mambien ma notnaṅaṅ kogogak windemak ku tabien ma notnaṅ kwizet buṅammak ku mambien. ²⁷ Am msat palengatnaṅaṅ anṅine ṅoktik temaṅinmak maombem indeip yaṅgut Kawawaṅaṅ am ṅoktikṅin temaṅmagaṅ sakambuk mimiyelen nâmti keyepm am tototnaṅ penaṅ ke ikṅaṅgalen mulup mimiyelen maonzemendein. Ma am windeṅinmak ekṅenaṅ sakambuk mimiyelen nâmti keyepm am ekṅen windeṅinpiṅ mamaip ke Kawawaṅaṅ maonzemendein. ²⁸ Mme Kawawaṅ ṅep kwitnaṅ kwitnaṅ sambe am msat kapiyetnaṅaṅ nâme mobotnaṅ mambein ke asesekgalen manâin keyepm egaṅ am tototnaṅ maṅgeengatnaṅ ma am msat kapiyetnaṅaṅ nâme ekṅen am tototnaṅ bemberaṅ ma ekṅengat kogogak nâmindeme belakṅaṅ penaṅ bemberaṅ ke ombemindeye. ²⁹ Msalen am ṅenaṅ Kawawaṅgat zikatnan sek mmobot mnakgapmti Kawawaṅ yaṅaṅ

kegok mamimindain. ³⁰ Kawawaŋaŋ ikŋaŋgat ŋoktikŋaŋgalak in indatetimti Zisas Kilaismak tusumindeye ma Kawawaŋaŋ mme Kilaisiyaŋ ningalen ŋoktikŋ beye. Mti Kilaisimageset in Kawawaŋaŋ ikŋaŋgat zapat mamayet ma yomengatnaŋ timkwat indemti teŋ mamayet ombemindeye. ³¹ Keyepmti Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ meluwaŋ pigok mimiŋaŋ,

“An ŋenaŋ ikŋaŋgat sekŋaŋ ku mobe. Amobotnaŋaŋ mulup mge keyet nâme mobe.” (*Zelegaia 9:24*)

Pâlaŋ Zisas kumasasokpepeŋaŋ keyet zapat diindoye

2 Âpme Kilaismagen notnne, neŋ in-magen koti Kawawaŋgalen zet enzililiŋaŋ penaŋ zewan ke zet dolakŋaŋ weyaŋti zenze ma ŋoktik temaŋ temaŋ ŋen timti ku diindowan. ² Neŋ kapigok nâmkatik bemti inmagen koban. Zet notnaŋgat yek; Zisas Kilais tewen kumasasokpewien keyet zapatnaŋ etaŋ di-indosât koban. ³ Neŋ inmak mambanen kan keyet neŋ sebetn sukŋaŋ beme kiŋgati sebet diŋdiŋ palen mamban. ⁴ Neŋ zet zemzikat indandan ma zet zapat zemkawaŋ bewan ke an ŋoktikŋiŋn temaŋaŋ zemkawaŋ bemti mamip keyet kataŋ ku mban. Neŋ Emetak Teŋaŋ winde name Zisasyelen buŋam zapat ke zemkawaŋ bema in nâmkŋipewien. ⁵ Wa ke am ŋoktikŋiŋn temaŋ ekŋengalen zet sakam ku zewan. Enenogat neŋ nâmbanen ingalen nâmkŋipepeŋin ke am ŋoktik temaŋ ekŋengalen zelen peme ku wetekum tatagalen nâmban; Kawawaŋgalen windeen peme wetekumti tatagat nâmban.

Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ manzemkawaŋ bemndain

⁶ Yaŋgut neŋ am nâmkŋipepeŋin katikŋan ma Amobotnaŋgat zetnaŋ

maŋgawepuip ekŋengat tunŋuwinan talawen buŋam zapat Kawawaŋgalen ŋoktikŋaŋ temaŋmak neŋ zet mandiindoyap. Naman zet manzeyap keyaŋ neŋ am ŋoktikŋiŋn temaŋmak msat kapiyelen amobotnaŋ manzeip keboŋ yek. An ekŋen keyelen ŋoktik ke belakŋaŋ penaŋ bewe. ⁷ Yaŋgut nin zet enzililiŋaŋ manzenup ke Kawawaŋmagengatnaŋ. Zet enzililiŋaŋ kapi Kawawaŋgalen ŋoktik temaŋ eweŋan baen msat ku weyaŋgeen ke nâmbiliwege. Zet enzililiŋaŋ ke Zisas Kilais nin pembenanŋ bembeyet ketalasim ndaye. Yaŋgut egaŋ an ŋen ku dundum mamkwatnepeme alak tatnuwen kapi kwazin. ⁸ Msalengatnaŋ amobotnaŋ ŋenaŋ Kawawaŋaŋ ŋoktikŋaŋ temaset kwitnaŋ kwitnaŋ setnaŋ zigoset mamin ke ŋenaŋ ku nâmâtâge. Ekŋenaŋ Kawawaŋgalen ŋoktik temaŋ ke ku nâwien keyepm Amobotnaŋ Kawawaŋgat yaŋaŋ penaŋ mamsokbein ke tewen kuwien. ⁹ Keyet Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ zet meluwaŋ kapigok mimiŋaŋ tazin,

“An ŋenaŋ zikalanaŋ ku ege ma wagaŋ ku nâmâtâge ma an ŋenaŋ Kawawaŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ pembenanŋ am ek gogot mammpaip ekŋengat indandayelen weyaŋ beye ke ku eknâmmge penaŋ.” (*Aizaya 64:4*)

¹⁰ Nin kwitnaŋ kwitnaŋ pembenanŋ ke nin nâmâtâtnup enenogat Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ zemâtâtndaye. Ke penaŋ enenogat Emetak Teŋaŋ Kawawaŋgalen ŋoktik temaŋ biliwawatnaŋ sambe ke maekmâtâzin. ¹¹ An ŋenaŋ ŋep notnaŋgat keŋaŋgat yaŋaŋ ku nâmâtâtdak keŋ toŋaŋaŋ ikŋaŋ kwewetaŋ manâmâtâzin. Kegogak Kawawaŋgat keŋaŋgat yaŋaŋ an ŋenaŋ ku nâin; Emetak Teŋaŋ etaŋ ŋep nâmâtâzin. ¹² Âpme nin Emetak Teŋ am ŋoktikŋiŋn temaŋmagengatnaŋ ke ku

tiwenn. Yek, nin Kawawangalen Zet Zapat Dolakñaj Penaj ke eknâmâtât mimiylengapm ikñajgalen Emetak Teñ ke ndaye. ¹³Keyepmti nin zet mandiindonuwen am ñoktikñin temañaj manzeip keyet katañ ku diindowenn yek. Nin zet Emetak Teñaj manzemzikat ndainen ke mandiindonup. Sepem kegogak nin am kwitnañ kwitnañ mandiindonuwen Emetak Teñaj mandiindoin sepem kegogak mandiindonup. ¹⁴Am ñen Emetak Teñajpiñ egañ Kawawangalen Emetak Teñgalen zet ku manân ek kwilekiñangat nâmâtâtnak? Egañ zet ke nâme penañepiñ mambein. Zet ke am Emetak Teñ tat indain etañaj maweyañnâmâtâlip. ¹⁵Am Emetak Teñ keñinan tazin ekñenañ kwitnañ kwitnañ keyet yañaj ñep manâmâtâlip. Am Emetak Teñ keñinan ku tazin ekñenañ am Emetak Teñ keñinan tazin ekñengat zelin zemdelañ zenze mulup ñep ku mimiyele.

¹⁶“Amobotnangat keñanen zet tazin ke an kwiyañ nãñgeyañ ñep zemâtât zikat same mnak?” (*Aizaya 40:13*)

Nin Kilaisiyelen ñoktik ke Emetak Teñaj zikat ndame ke etañ timti manup.

Dapmelange ekñengalen an ñeñaj bembe ekñen Kawawangalen mulup an

3 Kilaismagen notnne, neñ inimagen koti am Emetak Teñaj indadamuñ mme mamaip ekñengat zet diindondoyelen keyet katañ ku diindowan. Ingat ñoktikñin am msat kapiyelen sepem keboñ ma in Kilaisiyelen buñam zapat ku nãwien keyepmti neñ ingat okak ekñengat zet zewaknok zewan. ²Neñ meu katikñaj ku indawan, belak nam etañ indama nimbien ma meu katikñaj zigok nimbiek? Enenogat kan pigogak in meu katikñaj niniyelen katañ ewe ku beip. ³Alak in am Emetak Teñaj indadamuñ

mme mamaipnok ewe ku mamaip. Ingat ñoktikñin am msat kapiyelen sepem keboñ nãmti pepet ma atindândândâ tunguwinan mti am nãmkñipepenjpiñ ekñenañ mti maip sakam kegok tapmip. ⁴In pigok tazeip, “Neñ Pãliyelen am,” ma “Neñ Apolosiyelen am.” Kegok tazeip keyañ zeinen in am msat kapiyelen nembon beip.

⁵Apolos ma neñ nit kwiyepti in ingat egegalen am manzeip? Nit mulup an etañaj belak Kawawangalen Zet Zapat Dolakñaj Penaj diindomalulu in Kilais nãmkñipewien. Keyet katañ Amobotnañaj mulup ikñajngat kwep kwep zemndeyenok mbelin. ⁶Neñ alikñaj katnañ etañ onzewan. Âpme Apolos egañ kegogak nusiñaj etañ mge. Âpme Kawawañaj ikñaj mme penañaj sokbeye. ⁷Keyepm an katnañ ondeye ma nusiñaj mge keyañ mulup omba penañ mge ñep ku zenzeyelen. Kawawañaj mme penañaj masokbeingapmti egañ mulup omba mamgulak ñep zenzeyelen. ⁸Maondeme mozin ma nusiñaj mamin an eget ke sepemit kwep. Yanggut mulup mimiñit dangat katañ tosañajngalak ikñaj ikñaj tiwalup. ⁹Nit belak Kawawañ mukulem mimiñaj anenet mme in Kawawangalen mulupmangalen msat nembon. Kogogak in Kawawangalen mka nembon nit tawalalup.

¹⁰Kawawañaj keñ taolet mnami nãnã nange katañ neñ mka walalalaj tañkawat kaliñaj pema towege. Âpme timbilange ilak mpepenaj keyet palen amnañ mka penañ tusumti tawalatmolip keyepm am ekñen keyañ weyañ nãmâtâtati walapbep. ¹¹Kawawañaj Zisas Kilais amnañ mka timbilange mampeipnok bempeye. Zisas Kilais ek am nãmkñipepenimmak ekñengalen mka timbilangeñaj keyepmti an ñenañ asekti timbilange alakñaj mimiyele sakam yek. ¹²Âpme mka timbilange mpepenaj keyet

am notnañaj tusumti gol ma silwa ma nanzañ tosañaj temañ ma tep ma mgek ma puñ kawaseñ kebonaj walamobep. ¹³Kan temañgat Zisas kobe keyet muluwinangat yañaj tewañ zimti mka butnañ kwep keyet kwiyaj katikñaj ma bakñaj walalatnañ keyet penañaj msokbewe. Mka keyet palen tep temañ zimti tewañ mka mulup mimiñaj keyet yañaj msokbewenok am kwep kwepgalen kegogak mbe. ¹⁴Âpme an ñenañ mulupmañ mka timbilançe mpepeñajnok keyet palañan walage ke tewañ zim alewe beme egañ keyet tosañaj tiwe. ¹⁵Ma an ñeniyelen mulupmañ ke tewañ zime delañ zemâbe beme mulupmañgat tosañaj ku tiwe. Âpme mka toñaj ke zinziyelen bududuk penañ tapmeñgut Kilaisiyañ an ikñaj ke etañ añgalañpewe.

¹⁶In Kawawañgalen sesewat mka ma Kawawañgalen Emetak Teñaj ingat tuñguwinan mamain. In kegok nâmtalip ma yek? ¹⁷Kawawañgalen sesewat mka ke ikñajgalen etañ. Sesewat mka ke dapmelançe in kemak. Keyepmti am ñenañ Kawawañgalen dapmelançe sesewat mka nemoñ ke walebe beme Kawawañaj kegogak an ke waletpewe.

¹⁸In keñ otnânâñin ku tetipewep. Inmagengatnañ ñenañ nâme ñoktikñajmak bewe beme egañ am msat kapiyelen ekñenañ maotnâit sepem keboñ. Egañ ikñaj ñoktikñajmak ku nâwe. Egañ kogok peme tapme Zisas nâmkipewe keyaj mme ñoktikñajmak penañ bewe. ¹⁹Eneñogat msalengalen kwitnañ kwitnañgalen ñoktik keboñ ke Kawawañaj nâme belakñaj penañ mambein. Kawawañgalen Zet Itnañaj meluwañ ñen kapigok mimiñaj tazin, “Egañ am ñoktikñin temañ ekñenañ kwitnañ kwitnañ tetimae palen tapmme Kawawañaj ke timti añkapipilinok ompeme indowe.” (*Zop 5:13*)

²⁰Ma ñen ewe kapigok zenzeñaj,

“Amobotnañ egañ am nânâñin temañ ekñengalen zet nâme belakñaj etañ mambein.” (*Sam 94:11*)

²¹Keyepmti nin ingat an ñenañin tapmanup kalañ kumndemti, “Neñ ekmak talap,” zemti sek mrobot palen ku mambein. Yangut kwitnañ kwitnañ sambe ke ilinañgalen zapat: ²²Neñ ma Apolos ma Kepas nin ingalen zapat mamanup ma msat kululuj ma wenzim eyonça talip ma gakiki ma alik mama pigogata wein ma bam wemobe ke ingat zapat bein. ²³Ma in Kilais egañ zapat mambeip âpme Kilais egañ naman Kawawañgat zapat bein.

Amobotnañaj ikñaj mulup anene ekñengat yañin msokbemâbe

4 Kogogapm ningat nâmdeme nin Kilaisiyelen mulup an ma egañ mulupmañgat ñenañ bembe ndeme nin amgat Kilaisiyelen buñam zapat itnañaj ku nâwien ke zemkawañ bembeyelen ndeye kogok nâwep. ²Âpme Kilaisiyelen mulup an ekñenañ weyañti muluwin zemâtâtindendeñajnok nâmsenteñ mbep. ³Mti naman pi nanañgat yaññ zema nâit. Nâlen mulupgat in ondedakñinan manzemkwalalip beme neñ keyet yayañ ku mamiap. Ma neñ nâmtalawen neñ mulupm ñen ku myuñguwan. ⁴Neñ Kawawañgalen mulup mimiñangut myuñguñgu ñen ku mban ke nâyap yangut neñ yompiñ penañ mayap kegok ñep ku zenzeyelen. Amobotnañaj nâgât yaññ ewe msokbewe. ⁵Keyepm in amgat yañin bekanaj zemti msokbembeyet mulupmañ sakwep ku mbep. Amobotnañ egañ ikñaj koti kwitnañ kwitnañ enzililiñan tazin ke mkawañ bemâbe ma am keñan nânâ ziboñ tapmezine ke kegogak msokbemâpbe. Mme zemdelañ zenze kanen Kawawañaj ikñaj sakamin nâmti keyet katañ zemsesewatindewe.

⁶Kilaismagen notnne, in zet kapi ilak manzeip, “Zet kumpepeñaḡ ke ku sebempepeyelen.” Zet ke yañaḡ kapigok, Kawawaḡgalen zelen zet tazin ke ku sebempepeyelen. In zet ke gawepup beme an ḡeñaḡine ḡengat sekñaḡ mmoti ḡengat peme topme kegok ḡep ku mimiyelen. Neḡ ma Apolos nigat palen in kegok mamip. ⁷In ilinaḡgat sekñin mmopemti am notnaḡgat kwit zapalin mamtotpeip. Kegok ke kwiyaḡ zemindeyeyepm mamip? Âpme kwitnaḡ kwitnaḡ sambe taindanaḡgut ekñenmagatnaḡ kwep ḡen Kawawaḡñaḡ ku indadañaḡ, ma? Ekñen sambe ke Kawawaḡñaḡ talasim indadañaḡñaḡgut in nâme ku indadañaḡnok beme sekñin mammolip.

⁸Âpme in nâme, “Kawawaḡgalen zet sambeyet yañaḡ ilak bemisik ndeyeyaḡ manup,” manzeip. In nâme ninpiḡ ilinak amobotnaḡ ḡep kwebenek zemti ilinagak amobotnaḡ bewienaḡ talip. Neḡ nâme in amobotnaḡ ḡep tabiek ze nin inmak tusumti amobotnaḡak tabenek. ⁹Amnaḡ kogak nâme nin belakñaḡ peweñaḡ gakikiyet zapat penaḡnok beme tetepulet mimindamti yeyḡgalen nembonḡ kwitnaḡ kwitnaḡ sambeyet zikalinan ma ensel sambe ma msat palen am ilindiḡ penaḡ tatndigip keyepm neḡ nâme Kawawaḡñaḡ nin an ombemndemti buḡam zapatnaḡ zemkawaḡ bambeyelen anene mundum delaḡ zenzeñaḡ tototnaḡ penaḡ ndeye mambein. ¹⁰In nâme nin Kilaisiyelen mulup mamnupgapmti an kopanok benup. Mme in nâme ilin Kilaismagen nâmkiḡpeipgapmti am ḡoktikñin temaḡnok mambeip. Âpme nin windenpiḡ mme in windeninmak kogok nâip. Ma nin tototnaḡ benup mme ilin mobotnaḡ beip kegok nâip yaḡgut enenogat kegok ke zeap ¹¹nin tu meuyet gakim walet mbennaḡ ewe mamnup. Mti elimiak miakpiḡ ma kasayaḡ mandoip ma

mkayet olat olat palen mamnup. ¹²Mti kwileki bugan aikti mamayet nâmti nin betnaḡ mulupmaḡ temaminup. Ma am notnaḡñaḡ saik makumndeiwaḡgut nin Kawawaḡñaḡ pembedaḡ etaḡ mimindandayet mandundunup. Ma amnaḡ sisipeḡpeḡ mti kasa mamndaikwaḡgut nin epumtati dopmaḡ ku mamnup. ¹³Amnaḡ dekuku mindame keḡ sewaḡñaḡ zet mandiindonup nin mgasik penaḡ bemti msat sambe ekñenḡgalen isek iseknok bemti mam kobenaḡ ewe mamnup.

¹⁴Âpme neḡ meluwaḡ kapi sakambuk indandayet ku kuyap. Belak nanaḡgat nemunambanne gogot mimindawaknok mti golaḡ zet etaḡ zemti m indayap keeset indamukulem miap. ¹⁵Kilaismagen am mukulem mimiḡine sambe penaḡ mene tatindaip, yaḡgut ḡenaḡ ingat biwinnembonḡ penaḡ ku tazin. Neḡ kukuḡñaḡgat Zisas Kilaisiyepm Kawawaḡgalen Zet Zapat Dolakñaḡ Penaḡ diindoma nâmkiḡpewien keeset neḡ kwewetaḡ kapiyaḡ biwin bewanaḡ indadamuḡ mti mayap. ¹⁶Keyepmti neḡ kapigok apitilim indesowap in neḡ mayapnok napmâti mamambep. ¹⁷Keyepmti neḡ Timoti Amobotnaḡmagen nemun pembedaḡ gogot mampeap ma ek an mulupmaḡ nâmsemteḡ mam zempema inmagen kozin. Koti egaḡ neḡ Zisas Kilais nâmkiḡpemamti mama mimi mamiap ke ma msat kataḡ meti am manzemzikat indayap eget keyaḡ sepem kwep mambein kegok diindowe.

¹⁸Inmagatnaḡ notnaḡñaḡ nâḡâek, “Ku kobe,” zemti mobotnaḡ mbien. ¹⁹Kegok tapmiwaḡgut neḡ Amobotnaḡñaḡ nâme ḡep bewe beme kan belaknik bugan inmagen ke kobap. Koti an notnaḡ mobotnaḡ tapmip ekñen zeletaḡ tazeip ma Emetak Teḡgalen windemak tazeip ke eknâmbap. ²⁰Enenogat Kawawaḡgalen zemâtâtât katnaḡ mama

ke Emetak Tengalen winde palen masok-bein amnañ zelak zelak etañ mamip ke yek. ²¹Ke penañ in neñ nenzinziñmak ku kokogalen nâip nâyap keyepmti in mama mimiñin weyañit mme neñ gogot ma keñ sewakñañ palen kobap.

Kolin dapmelañge mama okbi okbiñañmak mbien

5 Neñ ingalen zapat kapigok ilak penañ dinome nâmti talap. Inmagen kwitnañ kwitnañ okbi okbiñañmak am Kawawañañ ku nâmkijpenti maip notnañ ekñenmagen ku sokbe-mbeyelen ke inmagen sokbemti tazin. Nemuñañañ gilik zemti naman manañ mpelañguñguñañmak alak set kileñ malup keyet zeyap. ²Mama mimi keboñ mmambe in naman mobotnañ igagen tapmip. In mama keboñ ke weingapmtiñgut kemberñ mti an keboñ ke peme ingat tuñguwinan ku tabe. ³Neñ sekñañ bejan pien tapme nânânnañ inmagen kopme an muluwañ bekañañ ke mge eget zet ingat tuñguwinanok mamti zet zewaknok ilak kapigok nâmdelañ zewan. ⁴⁻⁵In ondektapme neñ keññan etañ inmagen tusumtati zemdelañ zempeman an keyet keñañ sekñañ mama mimi itnañangalen ke tikñañ nâmezingapm Amobotnañ Zisas egat kwitnanen Sadangalen kimbaleñ pemann sek sindem tusumsawe. Nin kekok mmann egañ zupman totati keñ itnañangalen tikñañ keyet, “Yek,” zenzeyelen winde timti tabe. Mme keeset keñan gilik zeme Amobotnañ egalen kanañ dañgome an kemak in temakwep Amobotnañañ indatiwe.

⁶Mama mimi bekañañ keboñ tatin-dame in sekñin mammolip keyepmti neñ nâma ñep penañ ku bein. Bo kañkañañ ek isikñañ buganañgut bo penañ olekme bumann keyañ bo penañ mme akñañ mambemâzin. Ke in nâip, ma? ⁷Sip-sip yomgat dopmañ kukuñañ ke Ki-

lais. Ingat kañkañin indam menzemitâbâtnañ keyepmti akñañin ekmâtâti peme mepme penañin tikñañ bewe. ⁸Kilaisiyañ ningat yomnañgat dopmañ gakiye keyepmti kwilekiki akñañ ke katikpewanup ma mama mimi bekañañ akñañ ke katikpenti mama mimi busatnañañmak ma penañañmak ke mtati Añgalalañ Kendo Penañ ke tatne.

⁹Eweñañ neñ meluwañ ñen kapigok kumindama ekbien. Meluwañ keyet keñanen kapigok zewan in am set kileñ maip ekñenmak zenâ zenâ ma aem kwaem ku mbep. ¹⁰E am Kilais ku manâmkijpeip ekñenañ set kileñ mama ma nolineyelen kwitnañ kwitnañ ego ego mti kileñ matip ma am kambu titi ma nâmkijpepe dâsuki notnañ mamip ekñen katikindemti ilinak pañsetnak tatagat ku nâmti kuwan. Enenogat ekñen msatgalen am mme nin kogogak msalen kapiyelen am mananup. ¹¹Neñ kapigogapmti kumindawan. An ñen nâmkijpepeñañmak ñenañ set kileñ mamain met walebe ma notnañgalen kwitnañ kwitnañ notnañ ego ego mti mandamtiwien ma nopiom sesewatindanda ma nolineyet dekuku mamip ma tu katikñañ nimâbât ma kambu titi an. Am ekñen keboñ kati-mindeme met zupman mame in naman ekñenmak zet zenâ zenâ mti tu meu nimwian wiañ ku mbep.

¹²Neñ am Kilais ku nâmkijpeip ekñengat zet zemti ku zemdelañ zemindewak. In ilinañgat noline Kilaismagen maip ekñengat mimyunguñguñinañgat musuwewet zet diindome ñep bewe. ¹³Âpme am Kilais ku nâmkijpeip ekñengalen mimyunguñguñinañgat zetnañ Kawawañañ zemdelañ zewe. Naman in Kawawañgalen Zet Itnañañ mâti, “Inmagengatnañ am bekañañ mimi keboñ ke indeme ingat tuñguwinan ku mambep.”

Nukñañin notnañ sokbemindame ilinak ku zemdelañ zewien

6 Inmagengatnañ ñenañ notnañmak kalalañ mbe beme egañ kalalañit ke mmeti am Kilais ku nâmkijpeip ekñenmagen notnañ zelen ku pewe. Ekñelañ nâmkijpepeñinmak ilinañgat tunñuwinan kalalañit ke weyañbalup. ²Am nâmkijpepemak nin maneti am nâmkijpepeñinpiñ ekñengalen zet zemdelañ zewanup ke in nâip keyepmti ilinañgat tunñuwinan zet notnañ isikñañ sokbeme ñep zet zemdelañ zenze mulup mbep. ³Nin ensel ekñen kegoak zet zemdelañ zemindewanup ke in ku nâip? Ya nin keboñañ nukñañ notnañ nnañgat tunñupmnañ sokbeme zelin zemdelañ zenzeyet nâmtemtem ku mimiyele. ⁴Kalalañ keyelen nukñañ sokbeme am Kilais ku manâmkijpeip ma dapmelañge ekñenañ an ekñen ke indikme an damuñ ku mambep ekñenañ zet zemdelañ zenze mulup ku mbep. ⁵Mama mimi kapi mamip ke nâme sakambukñañmak bembeyet nâmti zet kapi diindoyap. Neñ nâyap inmagen an ñen zet nâmtâtâtnañ dolakñañ main in nukñañin ekmagen mmepme egañ ñep zelinagañ zemdelañ zenze mulup mbe.

⁶In kegoak penañ ku mamip, yek penañ. An nâmkijpepemak zulañ nâmbekambembenit tapme in katikpeme an nâmkijpepeñepiñ ekñenmagen mmepmalu manzem musuwetindeip. ⁷Âk kalalañin zupman mmeti weyañsât zeip beme Kawawañgalen set ku mâti mme keyañ am nâmkijpepeñinmak sakambuk indamti Kawawañgat kwit zapatnañ mamtotpeip. Set keboñ dolakñañ yek. Nodañ myuñguñgap ke timane weme nâmpemane gâlen kwitnañ kwitnañ notnañ tiwe.

⁸In ilinañgat tunñuwinan nâmkijpepeen noline ekñengalen

kwitnañ kwitnañ tatetimindem tip ma myuñguñgu sambe tapmip. Kok penañ ke tapmimindaip ke ñep penañ yek.

⁹⁻¹⁰Am set kileñ mamaip ma nopiom masesewatsaip ma awembiñ kalalañ mamip ma an anekgañ muluwañ bekañañ mamilup ma an kambu titi ma amgalen kwitnañ kwitnañ notnañgat eyak mamip ma am tu kaliañ omba manip ma nolinañgat zemtalalat zet manzeip ma kwitnañ kwitnañ tetimaem titi. Am mama mimi bekañañ kegoak mamip ekñenañ Kawawañgalen zemâtâtât katnanen mama keyet keñañ ku mebep keyepmti in bekañañ sambe kapi ñep mimiyele zenti keñañ ku tetipewep. ¹¹Itñañ in notnañ sepem kegoak ke mti mamkwabien yañ pi ilak in Amobotnañ Zisas Kilais nâmkijpeme egañ yomin sambe zemzuluge. Mme Kawawañgalen Emetak Teñ ikñañgat zapat mame Kawawañañ indikme an teñ bewien.

¹²Am notnañ, “Kwitnañ kwitnañ sambe kapi ñep mimiyele,” kegoak tazeip. Yañgut kwitnañ kwitnañ ke mma ñep ku napmukulem mbe. Kwitnañ kwitnañ sambe ñen mimiyele tapmezín, yañgut ekñenmagengatnañ ñenañ neñ nadamuñ mimiyele ku nâmpewap. ¹³Tu meu ke tip kambakñañgat kwitnañ kwitnañañ etañ âpme tip kambakñañ ke tu meuyet elañañ. Kegoak kek penañ yañgut eget ilisakwep Kawawañañ indawalepme yek bewalup. Sekñ kapi set kileñ mama keyet zapat yek; ke Amobotnañgat zapat bein. Egañ sekñañgat toñañañ ikñañ ekdamuñ mamm. ¹⁴Âpme Kawawañañ Amobotnañ gakikiengatnan mme wage keyet katañ maneti egalen windeen sekñ kapi mama alakñañ samti mme wabanup.

¹⁵Sekñ kwewañ butnañ butnañ sambe sepem kogok nin sambe Kilaisiyet zapalañ egat sekñañ kwep keyet butnañ

kwep kwep benup. Ke in nâip, ma? Ke nâmtiŋgulak in Kilais nâmkijpepeŋaŋ in sekŋin kilom timeti imbi set kileŋmak tusum tapmaip beme ke pembeŋaŋ penaŋ yek. Kelak peme tasem. ¹⁶Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ meluwaŋ kapigok mimiŋaŋ tazin, “Egat zulaŋ pepep bernalu sek kwepnok mambein.” (*Sokbembe 2:24*)

Kegogapmti an ŋenaŋ imbi set kileŋtoŋ ekmak mepmain beme egaŋ ekmak keŋan aem kwaem mti eget kwepnok mambelup. Kegok ke in ku nâip, ma? ¹⁷Ma naman ŋen egaŋ Amobotnaŋ ekmak tusumti keŋ kwep bemti pepep mambelup.

¹⁸Am ŋenaŋ yom notnaŋ ŋen mbe keyaŋ sekŋaŋ zigok ŋen ku mamsain yaŋgut am ŋenaŋ set kileŋ mambe egaŋ sekŋaŋ Amobotnaŋgat zapat zenzeŋaŋ ke walebe keyepmti in set kileŋ mama eksemti kunzuŋbep. ¹⁹Ma in kapigok ŋep penaŋ nâip, sekŋin ke Emetak Teŋgalen sesewat mkanok bein. Emetak Teŋaŋ ingalen sekŋin keyet keŋan ke mamayet Kawawaŋaŋ ketalasim indaye keyepmti ingalen sekŋin ke ilinaŋgalen etaŋ yek. ²⁰Eneŋogat in Kawawaŋaŋ tosa temaŋ penaŋaŋ indakwitiye keyepmti sekŋinaŋ Kawawaŋgalen kwizet buŋamaŋ mwawatgat mulup mbe.

Awembiŋ mamayelen zemâtâtât

7 In yaŋkwesisi kumbeme koge ke meluwaŋen bemti pigok zemâtâtindama nâit. An ŋenaŋ imbi wawatpiŋ masât nâme e ŋewak bewe. ²Yaŋgut set kileŋ mamayelen tetimaemae temaŋ penaŋ tazin keyepmti an ma imbi ŋenaŋ apmaŋ ma imbiŋaŋ wati ekmak etaŋ esemteŋ mambe. ³Kegok mti apmaŋaŋ sekŋaŋ imbiŋaŋgat aŋginaŋ ku mpewe ma imbiŋaŋaŋ kegogak sekŋaŋ apmaŋgat aŋginaŋ ku mpewe. ⁴Imbiyaŋ ikŋaŋgat sekŋaŋ toŋaŋ yek; apmaŋaŋ

toŋaŋ bein. Ma apmaŋaŋ kegogak ikŋaŋgat sekŋaŋ toŋaŋ yek; imbiŋaŋaŋ toŋaŋ bein. ⁵Awembiŋ, in sekŋin aŋginaŋ kileŋ penaŋ ku mbep. In duŋduŋdu msât kan keyegut an imbiyaŋ ilisakwep zenâmti keŋ kwep bemti segit aŋginaŋ mti kan tuŋgupaŋ isikŋaŋ bugan ke duŋduŋduyet otnâwalup. Mti keyet palaŋaŋ an imbi mama mimiŋit ke ŋep tusumti mambalup. It kegok mti an imbi mamayet tikŋaŋ damuŋ mmalu Sadanaŋ tetimae ŋep ku idemti yomen ku idatimtowebe. ⁶Awembiŋ mama kapigoset mambiegen ŋep mene benak keyet nâmti zet kapi zeyap. Wa zemkatik bemindemti ku zeyap. ⁷Nanaŋgat keŋnaŋ pigok nâyaŋ: Am sambe pi neŋ mayap kegok imbi wawatpiŋ mambenek. Yaŋgut Kawawaŋaŋ winde sepem igak igak ndame notnaŋaŋ imbi ma an wawatpiŋ ma notnaŋ awembiŋ bembeyelen winde maindain.

⁸Sipkotem ma animbi kwambet ingagulak pigok zeyap: In neŋ imbi wawatpiŋ belak mayap sakam keboŋak mambiek beme ŋep benak. ⁹Yaŋgut sipkotem ma animbi kwambet in awembiŋ mamayelen sek tikŋaŋ omba tapme sekŋin ŋep ku damuŋ mimiyeleŋ beme awembiŋ ŋep bewep. Mneti sekŋinaŋgalen tikŋaŋaŋ indamandame yom mbepgat awembiŋ ŋep bewep.

¹⁰Awembiŋ maip ekŋengat zet pigok zema nâit (kapi nenangalen zet yek; Amobotnaŋaŋ zeye): Imbi ŋenaŋ apmaŋ ku asekpemti mebe. ¹¹Ma ilak apmaŋ asekpemti megeyaŋ main beme egaŋ apmaŋ peme tapme mege ke ewe kot zet weyaŋti wabe. Âk yek beme an ŋen ewe ku wabe. Ma an ŋenaŋ kegogak imbiŋaŋ ku asekpewe.

¹²Ma am notnaŋ sambe ingat nanaŋgat keŋnaŋgatnaŋ zet zesowap. Wa ke Amobotnaŋaŋ zet ŋen zeye keyetnaŋ yek. Zet ke kapigok: An nâmkijpepeŋaŋmak ŋenaŋ imbi nâmkijpepeŋaŋpiŋ

ņep mimiyele. ²⁶Kan pigogat nukņaņ igagen penaņ tasokbein keyepmti an ņenaņ imbi wawatpiņ mamayelen zeme neņ nâma dolakņaņ penaņ bewe. ²⁷Ma imbindimak manik beme imbi ke aseksesâgât ku nâwanik. Ma geņ gitak belak manik beme imbi wasâgât ku zewanik. ²⁸Yaņgut imbi wasât mbanik beme ke wapmane yom ku beme ma imbi ņenaņ an wapme keyaņ yom ku bewe. Kegok ņewaņgut kan pigogat nukņaņ igagen penaņ tasokbein keyepmti kekok ku mti mamayelen nâmti kekok zeyap.

²⁹Kilaismagen notnne, zet pi zema nâit. Kan delaņ zenze ilak bududuk bugan beingapmti an imbiņaņmagaņ Amobotnaņgat mulup omba penaņ mamambe yaņgut nâme imbi ku wage nemoņ bewe. ³⁰Ma si zemsu zemsu mamip ekņenaņ si kemberņin ņeņinan bemi Kawawaņgalen mulupgat omba penaņ ku manâip ma am oloņen palen maip ekņen oloņeņin ņeņinan bemi Kawawaņgalen mulupgat omba penaņ ku manâip. Ma am milawat makwitip ekņenaņ milawat keyet nâme tatat katikņaņ tabe nâmti keņin temaņ keyet ku bewep. ³¹Ma am aem kwaem mulup mamip ekņenaņ mânep mulupgat etaņ nâme mobotnaņ penaņ beme ku mambe. Enenogat msat ma kululuņ kapi ilak sakwep delaņ zesâpm.

³²Mneti in kwitnaņ kwitnaņ belakņaņ keboņ timti mamti ņoktikņin temaņ keyet bemi nâmtemtem palen mambepmagen zemti keyet zemâtâtindayap. Imbi wawatpiņ ekņenaņ Amobotnaņgalen mulupgat yayaņin omba penaņ tatindain eneyet ekņenmagen opepeņaņ ņen ku tazin. Egaņ Amobotnaņaņ mama mimi nâmtikņaņ min ke mâti mam. ³³Yaņgut animbimagaņ sekgalen bandim keyet

nâmtemtem mamin. Mti imbiņaņaņ nâmpeme dolakņaņ bembeyelen mulupmaņ mamm. ³⁴Kogok mti ņoktikņaņ sambe makalaņzin. Âpme imbi apmepiņ ma imbi nembip ekņenaņ keņin ma sekņin Amobotnaņgat zapat sasât manâip mti Kawawaņgalen mulupgat yayaņ omba penaņ mamip enenogat ekņenmagen opepeņin ņen ku tazin. Mme naman imbi awinmak ekņenaņ sekgalen bandim keyet nâmtemtem temaņ mamip. Mti awinaņ nâme dolakņaņ bembeyet mulup mamip. ³⁵Neņ nukņaņ palerņinan bemi ku zeyap yek. Neņ zet kapi in indamukulem mimiyelele nâmti diindoyap. Neņ in kwilekiyaņ penaņ ma pembeņa ke mimiyelele nâmindayap mti keņin ma sekņin melesiņ ondekme Amobotnaņmagen mebegalen nâmti zapat kapi diindoyap.

³⁶Yaņgut imbiņaņ an zapatnaņmak awembiņ sakwep ku bemi damuņ teepmaņ tati welut beme ke pembeņa yek. Egeleņ kekok milut beme yom milut. ³⁷Yaņgut an ņenaņ imbi zapatnaņ zempepeņaņaņgut nâme egaņ ikņaņgat sekņaņgalen tikņa ke ņep ekdamuņ mimiyelele winde tasainaņ imbi zapatnaņ ku wazin beme keyaņ yom ku bein. ³⁸Keyepm an ņenaņ imbi zapatnaņ wazin beme ke ņep bein ma egaņ imbi zapatnaņ ku wazin beme keyaņ naman dolakņaņ penaņ bein.

³⁹Imbi ņen apmaņ mambeen egaņ apmaņmak tâtâņjit tapme mamambe. Apmaņ gakimeņgut bam an ņen wasât nâmti egaņ eknâmâtâti an Kilais nâmk-ijpepeņaņmak beme wabe. ⁴⁰Imbi egaņ ewe an ņen wawapiņ mambe egatgulak nâma dolakņaņ bein. Ke nanaņgat keņnaņgalak zeyap yaņgut Kawawaņgalen Emetak Teņa keņnan tazin keyaņ keņņ m eleņ beleņ beme zeyap.

**Songom nopiomgat sâpe sâpe
sasayet nsâti nâmâtâtati nimbep**

8 Âpme pi naman nopiomgat sâpe sâpe masaip keyet pigok zema nâit: Nin nâmkiñpepemağañ nânup nin sambe nânân tatndain. Nânâ temañañ am notnañ mme sekñ mobot mamip yañgut nin am gogot mimindenup beme nin mukulem mimindemann ekñenañ Ambotnañ weyañti dolakñañ mâbâgalen manânup. ²Inmagen an ñenañ nâme ikñañgat nânâñañ omba bein beme egañ, “Neñ ñep nâyap,” zet zein keyañ mkawañ beinen an ke Kawawañgalen nânâ penañañ penañ yañañ ewe ñep ku nânin. ³An ñen egañ Kawawañ gogot mampein beme Kawawañañ ek ekti zein, “An keyañ nânâ penañañ yañañ ñep nânin.”

⁴Keyepmti neñ zet ñeñañ nopiomgalen sâpe sâpe meu kukñañgat bembenañ niniyelen kapigok zesowap: Nin nânup nopiom ke amnañ sâsâñañ ma-mañapiñ ma ekñen ke Kawawañ penañ yek. Kawawañ kwewañ penañ mamain ke nin nânup. ⁵Am notnañañ kawawañ notnañ penañ kululuñen ma msalen talip manzeip. Penañ, ekñenañ amobotnañ sambe ma kawawañ sambe talip manzeip. ⁶Yañgut nin nânuwen Kawawañ ek ningalen Bipm ek kwe-wañ penañ mamain. Egañ kwitnañ kwitnañ sambe kapi Amobotnañ melakwep Zisas Kilais ekmagesetgatnañ etañ mme sokbemâge ma egañ mme nin ikñañ manâmkiñpempti ekmak mamanup.

⁷Yañgut zet penañ kapi am ilindiñ ku nâmâtâlíp. Am notnañ sambeyañ nopiomgat nâme mobotnañ penañ beyeyepm alak pigogat meu keboñ ke nim nâme nopiomgalen meu mambein. Ekñen keboñ keyet nâmkiñpepeñin tuwat tuwat ma ekñenañ keñinan nâme meu ke niyo beme am yomtoñ kogok nâyoy. ⁸Kawawañañ tu meuyepm nâmndeme

mobotnañ ku bewanup. Nopiomgalen tu meu kiñgabanup keyepm ku nâm-bekambem ndewe ma ke nimann ku zemesesewatndewe.

⁹Ma notnañ in yañañ weyañ nâmâtâti manip in noline nâmkiñpepeñin tuwat tuwat tazin ekñen keñin myuñgume yom beweyet eksewep. ¹⁰Âpme geñ nânândi ke tazinañ met nopiomgalen sesawat mkaen moti egat meu bumbembenañ ke tatnimane nodi ñen nâmtemtemñañ-magañ gikti egañ tatñingat nimbi kogok zemti nime yom bewe keyet geñ eksewanik. ¹¹Enenogat nodi kapiyet Kilaisiyañ egat mti gakiye ek nâmkiñpepeñañ tuwat tuwat ke gâlen nânâ keyañ mme sukñañ bemti meu ke nimti nâme yom beme walebe. ¹²Set kegoset in noline nâmkiñpepeñin tuwat tuwat waletindemti yom miyo. In kekok miyo keyañ in Kilais yom msayo bein. ¹³Keyepm notn Kilais manâmkiñpenañ meu nopiomgat sâpe sâpe bembenañ ke nima yom besem nânin beme neñ meu keboñ ewe ninipiñ penañ mamambap. Enenogat neñ ek mma yom ku mimiye-len kogok nâmmti mbak.

**An Zisasiyañ egalen zet zemkawañ
bembeyelen ombemti
kumtetitiñañgalen mama**

9 Zet zemkwala keyet butnañ ñen ewe kapi zesowap. Neñ kwitnañ kwitnañ keyañ ku naopemneneñañañ. Neñ belak âlâgâlâk talap. Ma neñ Amobotnañ Zisas penañ ekban. Neñ Amobotnañgalen mulupmañ penañ ingat tuñguwinañ mamti mban keyepmti in nâmkiñpepemak bewien. Keyepm neñ Zisasiyet buñam zapañtañ zemkawañ bembe an ombemnakumtetitiñañ penañ talap. ²Am notnañañ nâme mene neñ Kilaisiyelen buñam zapañtañ zemkawañ bembe an ku ombemnemti nakumtetitiñañ ku beyawañgut in yaññ penañ suk-wep nâmneip. Enenogat neñ Kilaisiye-

len bujam zapat zempalakñañ beme an ombemnemti nakumtetitiñañ mamti zapatnañ diindoma in Amobotnañ nâmk-ijpewien keyañ neñ an kwi keyet yaññ penañ msokbeye.

³Âpme yaññañgat zet kuku mti nâgât Zisasiyelen bujam zapat zempalakñañ beme an ombemnemti nakumtetitiñañ ku manzeip ekñen keyet zet dopmañ kapigok gilik zemindayap. ⁴Nin inmagen mulup mamnupgarn in tu meu ndandayelen ñep wekukuyelen yañgut nin ku mawekunup. ⁵Amobotnañgat nembrañañne notnañ ma meniñane ma Sipas ekñenañ imbiñinemak zet zapat dolakñañ manzemelip. Keyepmti notnañ nin sepem kegok mimiyelen nâmbenek beme nin ñep kogok mbenek. ⁶Kulekiyet neñmak Banabas nit betndañ mulup mti mânep keeset aikti meu kwitim niniyelen mamilup âpme ekñenañ in indapelañguyet manzeip? Ke set pembenañ yek.

⁷Kasa kuku an ñenañ mulupmanen mamti ikñañgalen mânewañ tu meu ma kwitnañ kwitnañ sambe ke kwititiyelen mulup belakñañ ñen mti keeset mukulem ku matin. Ma an ñenañ mulup mip keyet penañañ weme belak peme tatagalen ku maondein yek. Egañ meu penañañ ñep bep ke akumti manin. Ma bo toñañañ ekdamuñ mme sememe kumti manin. ⁸Pi an zet etañ ku zeyap; zet kapi zii zelen keyegak zemkawañ bembrañ tazin. ⁹Mosesiyelen zii zelen zet ñen kapigok meluwañ mimiñañañ tazin, “Bupaloyañ mulup mgemti kwañ sinañ nsât mme ku añañañ mpewanik.”

(Zii Zet 25:4)

Âpme Kawawañañ zet ke bupalo ekñengat etañ nâmti ku zeye. ¹⁰Zet ke am ningat penañ zenzeñañ. An mulup mimonze onze mamm ma an meu penañ maakumbein egelañ meu penañ ke ilisakwep kalañti nimbolut ke nâmti mamilup. ¹¹Âpme nin Kilaisiyet bujam

zapat diindowen kan keyet nin mulup an mulup mimondendeyelen zapat sakam keboñ mbenn. Nin mulup keboñ mmann Emetak Teñañ ingat keninan topmañge keyepmti nin inmagengatnañ segalen mukulem mimiylengat omba penañ ndandayelen ku mawekunup. ¹²Mulup an notnañañ inmagengatnañ segalen bandim titiyelen beme nin kegogagak segalen bandim titiyelen bein enenogat nin inmagen mulup yañbemtî mbenn. Yañgut nin inmagengatnañ meu milawatgat ku wekuwenn. Mneti Kilaisiyelen zapat pembenañ bekepewanekmagen zemti inmagen titiyelen zenzeñañ ke katikpewan. ¹³Zelusalem mka temañgalen sesewat mka temanen an mulup mamip ekñenañ meu sesewat mka temangatnañ matinip. Ma an sâpe sâpe sisagen mambuip ekñenañ keyetnañ meu butnañ niniyet zenzeñañ timti manip. In set ke ñep penañ nâip. ¹⁴Âpme set keeset Amobotnañañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zenze an nin zet zapat dolakñañ zemepman am ekñen keyañ tu meu aikndame niniyet nâmti zet ke diindoye.

¹⁵Neñ set ke ku mamâlap. Mti in sakam keyet katañ mnanayelen otnâmti meluwañ ku miyap yek. Nen betnañañ mulupmañ mti maaikniyap keyet nâma mobotnañ mambein. Enenogat ingat tu meuyet indawekumindandayet nâma sakambukñañmak penañ mambein. ¹⁶Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zempalakñañ bembeyelen mulup ke zemkatikbemtî ilak nâgât belen bempepeñañ yañgut neñ am bujam zapat dolakñañ diindondopiñ mma wakai Kawawañañ sindem omba penañ nawe keyepm bujam zapat manzempalakñañ beyap keyet sek mmobot zet zema dolakñañ penañ ku besem. ¹⁷Mulup ke nanangat keñañgalak sokbemtî mbak ze maneti tosañañ tiwak. Yañgut

nanangat kejnangalak mulup kapi ku tiwangapm pigok nep zewi, Kilaisiyaj Kawawangalen Zet Zapat Dolaknaj Penaj zenzeyelen zenengeyepm manzeyap.

¹⁸Kawawangalen mulup mamipgat tosanjin kapigok: nep Kawawangalen Zet Zapat Dolaknaj Penajngalen mulup mmeti am mulup keyet tosanngat ku wekuwap. Kawawangalen Zet Zapat Dolaknaj Penaj manzeap keyet tosanaj nep titiyelenañgut keyet ku mawekuyap. Keñ oloñen nâyap keyaj tosannok bein keyet nâma pembedañ bein. ¹⁹Nep zet keboñ keyaj ku naopemneme talap keyañgut nep am sambeyet kilambañinan gwidikti ekngengalen sisiliñ an beyap. Enenogat nep keeset am sambe indatetima Kilais nep nâmkijpepeyelen nâmti mamiyap ²⁰Keyet yañaj nep Zuda am ekjenmak mamti Zuda am ekngengalen mama mimi timti ekjenañ Kilais nâmkijpepeyelen mulupmaj mban. Zii zet keyet sisiliñ mulup mamip ekjenmak tusumti ekngengalen mama mimi keyet meti zii zetgat sisiliñ mulupnok mban. Mosesiyelen zii zet itanañ nâgât damuñ ku mam keyañgut am keyet sisiliñ mulup mamip ekjenañ Kilais nâmkijpepeyelen kekok mamiyap. ²¹Nep Kawawangalen Zet Zapat Dolaknaj Penaj am Zuda mangeen ku sokbembenañ ekjen zemkawañ bembeyelen ekjenmak mamti ekngengalen mama mimi ke timti sepem ekjen nembonañ Zuda amgalen zii zepiñ mamayap. Âpme kogok mama ekjenañ Kilais nâmkijpepeyelen mamiyap. Kapiyañ nep zii zet maangosoyap kogok ku bein enenogat Kilaisiyaj nep mama mamayelen mandinoïnok mayap. ²²Âpme Kawawangalen Zet Zapat Dolaknaj Penanen Kilaisiyet yañaj mandiïndoyawen am nâmkijpepenjin tuwat tuwat ekjenañ kwilekiki nâme

bekanañ am nâmkijpepemagañ ku mimiyele bein ke nep belak mapeyap. Kogok mti nep mukulem mimindema weyañ nâmatâlip ma set kekok set nep am sambe yañaj yañaj maipnok ma mama ekjenañ Zisas Kilaisiyet nâmkijpewep. ²³Keyepm nep set ekjen sambe ke mma am sambe msat katañ ekjenañ Kawawangalen Zet Zapat Dolaknaj Penaj nâmti nep ma in sambeyañ kwitnañ kwitnañ pembedañ sambe Kawawañaj am Kilaisiyelen buñam zapanaj manâmkijpeip ningat zetik mimndaye ke titiyelen mamiyap.

²⁴Âpme in pigok nâit, kanzowak mimi mundumen am sambe ekjenañ ilinsakwep yañbemti winde mambeip. Yañgut an ñenañ winde bemti ñenañ piliñen ke kwati milawat ke matin. Âpme in kekokak kululuñgalen milawat tazin ke tisât nâwep beme in winde bewewen an ñenañ bemti makwazin kekok winde bewep. ²⁵Am ekjenañ msalen kanzowak msâti sesep mulup tagongonepiñ mti kwitnañ kwitnañ notnañ ekseñemañmak mti mamaip. Ekjenañ msalengalen milawat sakwep waleletgalen keyet kekok mamip. Nin mama kanzizitgalen milawat kululuñ kanzizit matazin keyet kekok mbanup. ²⁶Nenn kekokak piliñ bembenañ ke ektati keyet esemter mawindem beyap. Nep nasamek belak tuñgupman kilen kuma elepema mezin weyañti ter maeleyap. ²⁷Nep am Kawawangalen Zet Zapat Dolaknaj Penaj manzemkawañ bemandanetiñgut nenn zet ke ku mâti mbap beme walelet aikbap keyepm sekñangalen tiknaj igak igak ke mtotpenti nen damuñ mma etañ mamain.

Israel myungunguñinaset ningat golañj titiñaj

10 Kilaismagen notnne, nep eweñaj yeñsokñe ekjenañ Moses mâti mama mimi mkwabien keyet

zapatnaŋ mimindama nâit. Ekŋen ilindiŋ zanzayaŋ indautukekme meti nembu diliŋ zem metat kotat mme Kawawaŋaŋ atamtapme tuŋgupmaset walelepiŋ nembelen mepataŋ zewien. ²Âpme ekŋen am manŋe kwep Mosesiyaŋ ŋeŋaŋ bemindeme ekmak zanza mâbien ma nembu diliŋ zemti metakotat mti katime tuŋgupmaset mebien. ³Âpme ekŋenaŋ ilinsakwep tambu kataŋ Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ mme kululuŋengatnaŋ me sepemaŋ kwep matotan ke nimbien. ⁴Ma ekŋenaŋ Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ nanzaŋ kapilaŋ sepemaŋ igagen keyetnaŋ tu mme kwapme ekŋen ilindiŋ nimbien. Nanzaŋ kapilaŋ ke Kilais iŋŋaŋ nembonŋ. Egaŋ deset ma deset mebien ke ekŋengat winderinaŋgat yaŋaŋ ŋotekŋaŋ penaŋ tapme mamamtemien. ⁵Kawawaŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe weyaŋindeyeyaŋgut sambeyaŋ Kawawaŋaŋ nânŋe kogok ku mambiengapm egaŋ zemindeme msat zetik mimindendaŋaŋ ku mebegalen zemti notnaŋ indeme msat tuŋgupman amnaŋ ku maiwen gakiwien.

⁶Ekŋenaŋ mama mimi bekaŋaŋ msâgât keŋin temaŋ wemindaye keyepm ekŋenmagen kwitnaŋ kwitnaŋ sokbeye. Keyaŋ ningat golaŋ tin mneti nin kegogagak mbenekmagengat. ⁷Kawawaŋgalen zet Itnaŋaŋ papiaen meluwaŋ pigok mimiŋaŋaŋ tazin, “Am ekŋenaŋ nopiomgat kandaŋan to-tati tu meu nimwiarŋti silik kumti wendiwien.” (*Kisim Bek 32:6; Makuku 25:1-3*)

Ekŋenmagen notnaŋaŋ nopiom sesewatpewien. Nin sepem kegogak ku mbanup. ⁸Ekŋenmagen notnaŋaŋ kegok mme kasup kwep keyet Kawawaŋaŋ am sambe penaŋ (23 tausen) indawalege keyepm nin set kileŋ ekŋenaŋ mambienok ku mambanup. ⁹Ekŋenaŋ Kawawaŋ m ekmeyepm Kawawaŋaŋ

nombe zemindeme koti indime gakiwien. Kegogapm nin Amobotnaŋgat m ek m ek mimiyeleŋ yom omba penaŋ ku mmobanup. Penaŋ, egaŋ dopmaŋ ekŋen gilik zemindayenok ndawe. ¹⁰Âpme in Kawawaŋgat kwileki ŋen ku tatndain zemti kwelat zet ku dunduwep. Ekŋenmagen notnaŋaŋ kegok mme ensel am indome gakiyelenanŋ koti indome gakiwien.

¹¹Âpme msat kululuŋ asesekgalen kanaŋ bududuk tabeme manupgapmti ekŋenmagen kwitnaŋ kwitnaŋ sokbeye ke ningat golaŋnok bein. Nin ekŋenaŋ mama mimi mgasik mbien kegok ke ku mme. ¹²Âpme an ŋenaŋ nâme egaŋ Amobotnaŋgat nâmkŋepepeŋaŋ tazingapm tetimaeeŋ katikŋaŋ beak nâin egaŋ weyaŋeksewe. Enenogak ek ŋep tetimaeme am itnaŋaŋ ekŋenaŋ yom mbienok mnak. ¹³Inmagen tetimaemaemae masokbein sepem kegogagak am sambe masokbemindain. Âpme Kawawaŋaŋ zemkatik bembenaŋ mamâzin keyepm egaŋ peme tetimaemaeyaŋ ingalen winderin aŋgosomti ku masokbein. Yaŋgut tetimaemaeyaŋ inmagen masokbein beme Kawawaŋaŋ indamukulem mimiyeleŋ setnaŋ ŋep weyaŋme in katik bem tapme tetimaemaemae keyaŋ ŋep ku mamtoindein.

¹⁴Keyepmti Kilaismagen notnne penaŋ, in nopiom masesewatindap ke bankumpemti kuŋzuŋit. ¹⁵In zet opeem nânâyelen nânânŋin tazin keyepmti zet kapi zema ilin opeemti nâseip. ¹⁶Okowen wain mannap kan keyet nin Kilaisiyet sipmaŋ ningalen yomgat mti mulage ke otnâmti nin keyet Kawawaŋgat wisikŋ manzenup. Âpme nin wain mannuwen kan keyet nin am sambe Kilaisiyaŋ ekŋengat yominanŋapm sipmaŋ mulage ekŋengat bulinan tusunup kegok masokbein. Âpme nin

nupmamañ mutumti mannuwen kan keyet nin Kilaisiyañ gakimti sekñañ ningalen yomgat dopmañ ndaye kan keyet maotnânup. Nin kogok mti am sambe Kilaisiyañ ekñengapmti sekñañ talasiye ekñen keyet bulinan tusunup kekok masokbein. ¹⁷Keyepmti nupmamañ kwepnok âpme nin sambeyañ nupmamañ ikñañ kwep ke mannup. Âpme nin nupmamañ nsakwep mannuwen keyañ nin butnañ sambenok keyañ ondekti sek kwepnok benup kekok masokbein.

¹⁸Âpme ñen pigok zema nâit, Zuda am sambe kwi ñenañ sâpe sâpe meu sisak dukñañ bumbuñañ manip ekñenañ ilinsakwep sisak keyelen Kawawañ masesewatsaip. ¹⁹Neñ zet notnañ zemk-wala keyet in nâmkileñ bemti nâgât egañ nopiomgat sâpe sâpe meu sasañañ keyet nâme sâpe sâpe penañ bein ma nopiomgat nâme Kawawañ penañ bein. Kegok ke yek. ²⁰Yañgut neñ neman guluk gilik tazeyap ke am Kilaisiyet ku manâmkijpeip ekñañañ nopiomgat sâpe sâpe mambumsaip ke wa Kawawañ-gat yek. We bekañañ masesewatpeip bein. Kok keyepm neñ in we bekañañ-mak tususuyelen ku nembeingapmti ekñen eksemindendepeñ. ²¹In Amobot-nañgalen okowen wain nti naman dem-busek kwep keyañak we bekañañgalen windeyet tazemopenik keyañ pembe-nañ yek. Ma in nupmamañ Amobot-nañañ ikñañgat sekñañ otnâmti niniyelen ningat ndaye ke nti naman dembusek kwep keyañak we bekañañgat songom sasañañ ke ñep ku niniyelen. ²²Nin kogok mmann Amobotnañañ ningat keñ kuku mti ñenzinziñ penañ mbe. Nin nâmann nin windenmak beinañgut egalen musuwewet ke nin ñep ku sebempepeyelen penañ.

Ilinanggat etañ otnânâ keyañ pembeñañ yek

²³Am notnañ, “Kwitnañ kwitnañ sambe kapi ñep mimiyeleñ,” kekok tazeip yañgut kwitnañ kwitnañ ke mma ñep ku napmukulem mbe. Kwitnañ kwitnañ sambe tapmezin keyañ nâmkijpepeen katikñañ bemti mamayelen setnañ ku kabemndawe. ²⁴Am nâmkijpepemak ñenañ kwitnañ kwitnañ ikñañ mukulem mimiyeleñ etañ ku mbe egañ naman am notnañ indamukulem mimiyeleñ keeset mbe.

²⁵In songom kwitisât omkwiti kwitim mundumanen meti songom ke nopiom sâpe sâpe sasañañ keyet yañkwesisipiñ ñep kwitiwep. ²⁶Eneogot Kawawañ-galen Zet Itnañañ kapigok zenzeñañ, “Msat ma kwitnañ kwitnañ sambe msat palen tazin ke Amobotnañgalen etañ.” (*Sam 24:1*)

²⁷Am Kilais ku nâmkijpein ñenañ tu meu weyañbemti indazemtetime keñinan mobogalen indembeme ñepgat ekñengalen mkaen mowebep. Mowepme ekñañañ tu meu indame nâmtemtem mti nopiomgat sâpe sâpe bumbu mundumañgatnañ kwitiyo zemti ku indayañkwesiwep. Belak nimbe. ²⁸Yañgut in nsâgât tapmme an ñenañ pigok diindowe, “Songgo kapi nopiomgalen sesewat mkaengatnañ.” Zeme nâmti in ke ku nimbe. An zet zemkawañ bemindawe egat otnâmti meu ke ku nimbe mneti ñoktikñinañ nâmnukñañ mbepgat. ²⁹Wa in nâme bekañañ beingapm ku nimbe kogok ku zeyap yek. An ñen keyañ nâme bekañañ bein egat mti ku nimbe. Yañgut an ñenañ kapigok mene zein, “Neñ kwitnañ kwitnañ keñnan nâma ñep mimiyeleñ bein beme an ñenañ nâme bekañañ bein beme keyepm egañ neñ ñep ku zemkulumneneyeleñ. ³⁰Neñ Kawawañgat wisikñ zemti niyap beme

an belakñaj ñenaj, 'Geñ an bekanaj,' ke ñep ku zenak. Enenogat neñ kwitnaj kwitnaj sambe msat palen tazin ke Kawawañgalen etañ nâyap."

³¹Notnaj kogok zewien mene mme neñ kapigok zesowap, in tu meu nimbep ma kwitnaj kwitnaj sambe mbep ke in mme Kawawañgat kwitnaj m onzempepetyet nâmti mbep. ³²In kwileki ñen mme Zuda am ma am Zuda manjeen ku sokbembeñaj ma Kilaisiyelen am nâmkijpepeñinmak ñen setnaj bekekme Kawawañ zetnaj ku mâbeyet eksewep. ³³In neñ mamiyapnok mamambep. Neñ kwitnaj kwitnaj sambe mamiyap ke mma amnaj oloñen mimiyelele nâmti mamiyap. Nanañgat pembenaññanñat etañ ku mamiyap. Neñ kegogak am sambeyet pembenaññanñat nâmti mma am sambe Kilaisiyañ anñalañindendeyet nâmti mamiyap.

11 Neñ Kilaisiyelen set kaisasat ekti mâti mayap. Âpme in kegogak nâlen set kaisasat ke ekti namât mambep.

Silik dundundu mimiyelele zemâtâtât

²In Zuda am ekñengalen mama mimi mâti mamayet neñ zemâtâban keyet katañ mamaip keyepmti ingat nâma dolakñaj penaj beme oloñen miyap.

³Âpme pi naman Zuda am ekñengalen mama mimi ñengat zet kapigok zema nâit. Angat yañaj Kilaismagangatnaj kozin. Âpme imbi kogogak egat yañaj anmagangatnaj kozin. Âpme Kilaisiyet yañaj Kawawañmagangatnaj kozin.

⁴An ñenaj bunduñ ñokñanen munduñ tati dapmelanñe tunñuwinan dunduwe ma Kawawañgalen zet zapat dolakñaj zewe beme egañ Kilais sakambuk

sawe. ⁵Ma imbi ñenaj sanñum ñokñan ambululupuñ tati dunduwe ma Kawawañgalen zet zapat dolakñaj dapmelanñe tunñuwinan zemkawañ bewe beme egañ apmaj sakambuk sawe.⁸ Kogok min beme egañ imbi ñokñaj pilik pilik kwanzetpepeñan nemboñ bein.** ⁶Keyepmti imbi ñen sâk ambululupuñ mame ñok sinañ antim pewep. Ma egañ keyet sakam mti ñok sinañ antitipiñ mbe beme ek sâgañ ñokñaj ambulut be. ⁷An in ñokñin ondedagen sumumuñpiñ enenogat inmagezetgatnaj ñep Kawawañgat sakamañ ma kwitnaj mamsokbein. Ma imbi inmagezetgatnaj ñep angat kwitnaj mamsokbein. ⁸Neñ kegok zeyap enenogat Kawawañaj an kukñanñat mti anmagangatnaj imbi mge. Imbimagangatnan an ku mge. ⁹Kawawañaj an imbiyepmti ku mimiñaj. Egañ imbi angapmti mimiñaj. ¹⁰Keyepmti imbi apmanñat eksempeinañ ondedagen sanñumañ ñokñaj ambuluti mamezin enenogat ensel ekñenaj taekgip. ¹¹Yanñut am Kilais nâmkijpepenti maiwañ imbiyañ apmanñat mukulemañ bein ma anañ kogogak imbiñanñat mukulemañ bein. ¹²Kawawañaj imbi kukñanñat anmagangatnaj mge keyepmti naman alak imbiyañ an mammsokbeip. Kogok keyanñut eget ma kwitnaj kwitnaj sambe Kawawañmagangatnajak sokbewien.

¹³In nâmkijpepeñinmak, ilinak weyañ nâmatâlit. Inmagangatnaj imbiyañ dapmelanñe tunñuwinanen Kawawañgat dundusât nâwe beme egañ ñokñaj sâk ambululupuñ mbe beme keyañ pembenañ yek. Imbi in ñokñin ambulubep. ¹⁴Kogok keyepm in kapi

§11:5 Ke Zuda am ekñengalen set kegok matazin.

**11:5 Imbi set kileñ inda aikti ñokñin makwanzetindeip ke Zuda am ekñengalen set kegok matazin.

ekme penañ bein enenogat kwitnañ kwitnañ setnañ talip in nâip. Ñjen pigok egip an ñenañ ñokñañ sinañ teepmañ peme tozin beme ke sakam bukñañmak. ¹⁵Yañgut imbi ñenañ ñoksinañ peme teepmañ tozin beme nin nâmann keyañ mme sepemañ dolakñañ bein. Enenogat ke Kawawañañ ikñañ imbiyañ ñoksiñin teepmañ kogok toti kwatan tapme mamayet nâmti beye. ¹⁶Am ñenañ zet kapiyet nâme ñep ku beme mdândâsât setnañ zulutbe beme kapigok nâmbe. Set kapi Kawawañgalen dapmelañge sambe nin mâti mamnup.

Amobotnañañ tu meu ndandañañ

¹⁷Âpme neñ tambuñalem zigok niniyelen ke zemzikat indasowap. Neñ in set mamip keyet zemsesewatin-dendeyelen yek. Enenogat set in alak kapi tapmip kapiyañ indamukulem mme Amobotnañ Kilais nâmkatik bempemti zetnañ gawepumti yek. Keyañ naman mme in Amobotnañ nâmkatik bemti zetnañ gawepupuyelen mme naman bakñañ betobep. ¹⁸Kukñañgat neñ pigok zesowap. Neñ zet pigok nâwan in tambuñalemgat ke ondaktiñgut tuñguwinangatnañ am notnañañ zet mopmtot mti kalalañ mawen. Am notnañ zapat kegok mnawien ke naman nâma bugan penañ penañnok beye. ¹⁹Yañgut inmagengatnañ mange denenañ set pembenaset kwitnañ kwitnañ tapmip ke ñep ekmâtâtâtgalen ke kapigok, ekñañañ mange temañ katikindemti kalañti sokbemkawañ bembeyelen mamip. ²⁰In ondekti tambuñalem nsât koti tu meu bumti koti nolineneyet zikat gatnan mti tatnip. Kegok ke in tapmip. ²¹In sambeyañ meuñin timkoti nolineyet damuñ tatapiñ sakwep manip. Ñenañ igak kambak balañ mmepme ñenañ meuyet mamimti melip ma notnañañ wain omba penañ nimti keñ

kileñ mamip. ²²In tu meu etañ nsât nâmti ilinañgat mkañinan manimambep enenogat in Kawawañgalen dapmelañge ondegwiwen in ku maeksemindeip ma am bekopsat ekñañ sakambuk maindaip. Neñ keyepmti ingat zigok zenzeyelen ke ku nâmâtâlap. Keyepmti neñ keyet oloñen ñep ku mimiyelen.

²³Neñ zet kapigok Amobotnañmagen tiwanen ke in zemâtâtindama delañ zeye. Tambuyet Amobotnañ Zisas Zudasiyañ Zuda am ekñengalen an ñenañ ekñañmagen zemkuye kan keyet Amobotnañañ nupmamañ mti ²⁴keyet Kawawañgat wisikñ zemutumti zeye, “Nupmamañ kapi nanañgat sekñnok ingat yomin katikpepeyelen indawap. Nimbep katañ nâgât otnâpeñ mamambep.” ²⁵Meu nime delañ zeme wain okop sakam kegogak mtati pigok zeye, “Wain kapi nanañgat sipmnok. Tâtâ Alakñañ sipmnañ miap. Nimbep katañ nâgât otnâpeñ mamambep.” ²⁶Kok keyepm in nupmamañ ma wain kapi manimambep katañ Amobotnañgat gakikiñañgat zapatnañ zemkawañ bepeñ manepeme ikñañ kobe.

²⁷Keyepmti an ñenañ set pembenañ ku mâti nupmamañ ma wain nti keeset egañ Amobotnañgalen sip sesumbañañ ku eksempepgapmti yom mip. ²⁸Keyepmti am ñen nupmamañ ma wain nsâpmti ikñañgat keñañgat yañañ nâmâtâti nimbe. ²⁹Ñjen egañ Amobotnañgat sekñañ keyet yañañ ku nâmâtâti nupmamañ ma wain nimbe beme Amobotnañañ zemkuwe. ³⁰In notnañ set pembenañ ku mâti Amobotnañgalen tu meu manipgapmti zawat sukses ma sek sindem matip ma notnañ gakiwien. ³¹Yañgut nnañgat yañ ek-mâtâti nimbanup beme Amobotnañañ ku zemndowe. ³²Yañgut Amobotnañañ yañ msokbemti manndamusuwezin kogok mme egañ am Kilais ku nâmkikñpeip ekñañ nsakwep ku zemdelañ zemndowe.

³³Keyepmti Kilaismagen notnne, in nupmamañ ma wain nsâti am sambe ilinsakwep ondekme delañ zemeñgut yañbempti manimambep. ³⁴Ïenañ meuñañgat penañ mbe beme egañ meuñañ mkañan nimtiñgut bam kobe. Mneti ondedak ke myuñgunepeme Kawawañañ zemkuwe.

Zet notnañ notnañ ke nen kotiñgut zemâtâtindawap.

Emetak Teñañ taolet yañañ yañañ mulupmañgat manndain

12 Kilaismagen notnne, neñ Emetak Teñañ mulupmañ am nâmkijpepeñinmak ekñengat mamañinan zigok mamm yañkwesisi keyelen dopmañ gilik zesowap. Neñ in kapi weyañti nâmtâtâtâgalen nâyap. ²Ilin nâmtalip in itnañañ tambusosop keñañ mambienen nopiom yañañ yañañ mamañinpiñ pedondom indamti masesewatindemtemien. ³Keyepm neñ nembetnañ pigok diindosowap: An ñen ek Kawawañgalen Emetak Teñañ keñañ m eleñ beleñ beme egañ pigok ku zenak, “Zisas geñ zemtalat geyap.” Ma ñen Emetak Teñañ keñañ ku m eleñ beleñ beme egañ pigok ku zenak, “Zisas ek Amobotnañ.”

⁴Emetak Teñañ taolet yañañ yañañ am nâmkijpepeñinmak sambe ke mulupmañgat winde indame mamip. Yañgut Emetak Teñ ikñañ kwep keyañak am nâmkijpepeñinmak taolet sambe ke maindain. ⁵Amobotnañgalen mulup kwep kwep am nâmkijpepeñinmak sambeyañ mimiyelen maindain. Yañgut Amobotnañ ikñañ kwep keyañak ikñañgalen am sambe mukulem mimiyelen mulup ke maindain. ⁶Ma Kawawañañ mulup mimiyelen am nâmkijpepeñinmak kwep kwep winde sepem igak igak maindain. Yañgut Kawawañ ikñañ kwep keyañak

ikñañgalen am sambe mulup mimiyet winde maindain.

⁷Emetak Teñañ am nâmkijpepeñinmak taolet sakam ikñañ ikñañ maindainen keyañ msokbeinen Emetak Teñañ am ñeniyet tuñguwinan mulupmañ penañ tapm. Kogok mimindainen am sambeyañ mukulem titiyet nâmti mamm. ⁸Emetak Teñañ nânâ dolakñañ nânâyelen taolet same egañ am Kawawañañ mama mamañelen nâmtikñañ mam ke manzemkawañ bemindain. Emetak Teñ ikñañ kwep keyañak am nâmkijpepeñinmak taolet sambe ke maindain. ⁹Ïen Emetak Teñ ikñañ kwep keyañak taolet mpeme Kilaismagen nâmkijpepeñañ kaliñañ penañ tatagalen masain. Ma ñen ek Emetak Teñ ikñañ kwep keyañak am zawat mme alik bembeyelen taolet masain. ¹⁰Ma ñen Emetak Teñ ikñañ menok notnañ mimiyet taolet masain. Ma ñen ek Emetak Teñañ buñam zapat same timti dapmelange ondedageñinan mandindon. Ma ñen ek taolet mpeme winde ke Kawawañmagengatnañ makozin ma we bekañañmagengatnañ ke maekmâtâzin. Ma ñen taolet zet mamananañset zemkawañ bembeyet masain ma ñen ek taolet zet mamananañset zeme nâmti am zelinaset gilik zemindandayet masain. ¹¹Emetak Teñ ikñañ kwep keyañak taolet sambe kapi mulup sambeyet winde am kwep kwep maindain. Mti Emetak Teñ ikñañgat keñañgatnañ am nâmkijpepeñinmak sambe taolet sepem ikñañ ikñañ makalañ kumti indain.

Sekñ butnañ butnañ ekñen muluwin ikñañ ikñañ yañgut sek ek kwewetañ

¹²Am nin sekñ kwewetañ yañgut sekñ butnañ butnañ ekñen sambeyañ muluwin ikñañ ikñañ penañ mamiwañgut ekñen keyañ ondekti sek kwegat mulup mamip. Kilaismagen sepem keboñak

tazin. Nin am sambeyangut mange kwep benup ma mange ke Kilaisiyelen sekñaj. ¹³Notnañ nin Zuda am ma notnañ Zuda mangeen ku sokbemberañ ma notnañ sisiliñ kuku an etañ ma notnañ lala bubuk etañ mamayet Emetak Teñ kwep keyañ nin sambe sek kwep kekok mamayet temakwep ondekndeye.

¹⁴Âpme sekñ iññaj ke butnañ kwep etañ yek; sambe penañ. ¹⁵Keyepmti setnnañ kapigok ñep ku zenzeyelen, “Neñ bet yek keyepmti neñ sekma-gen etimti nanak etañ mepmamambap,” kekok ñep ku zenak. ¹⁶Ma wagañ kapigok ñep ku zenzeyelen, “Neñ zikat yek keyepmti neñ sekma-gen etimti nanak etañ mepmamambap,” kekok ñep ku zenak. ¹⁷Sekññañ zikat etañ bemâdak ze zigoset zet nânak? Ma wak etañ tamâtnak ze zigoset kambe sesik nânak? ¹⁸Sekñ iññaj tazin kapigok Kawawaññañ iññangata keñangalak butnañ butnañ iññaj nânge nogak beye. ¹⁹Sekñ butnañ sambe sepemañ kwewetañ ze sekñ kapiyet sekñ ku zewanek. ²⁰Sek iññaj tazin kapigok butnañ sambe yangut sekñ penañ kwep.

²¹Âpme zikalañ betgat pigok ñep ku zenak, “Neñ gepiñ ñep mambap.” Ma ñokññañ setn zutgat pigok ñep ku zenak, “Neñ itpiñ ñep mambap.” ²²Kogogapm sekñ butnañ notnañ nâmindema winderinpiñ mambeip; ekñenpiñ beme sekññañ dolakññañ penañ ku tadak. ²³Nin sekñ butnañ nâmindemann tototnañ mambein ekñen indikdamuñ dolakññañ mamnup ma notnañ sakambukññañmak maangalañindenup. ²⁴Sekñ butnañ notnañ sakamañ pembedañ ekñenañ sosok matamâlip. Kawawaññañ sekñ mmeti sek butnañ notnañ tototnañ yangut mulup temañ indaye. ²⁵Ke sekñ butnañ ekñenañ epeemti kileñ mekokopiñ sisiliñ mulup sakam kwep penañ mimiyet nâmti kekok

mge. ²⁶Keyepmti sekñ butnañ kemak ñenañ sindem nâme sekñ sambe ekñen sindem mambein etañ. Ma ñenañ zemsese-watpeme ekñen sambe ekñenañ kemak oloñen mammâlip.

²⁷Inmagen kekok bein. In sambeyañ temakwep Kilaisiyet sekññañ beip. Ma in kwep kwewañ sek keyet butnañ butnañ bep. ²⁸Kawawañ egañ amñene nâmkñpepemak mange ninmagen am kapigok taolet mimindamti indem mege.

Ñeñañ an ombemindemti buñam zapat zemkawañ bembeyelen indeye, keyetnan golañ zenze an, keyetnan am zikat indanda, keyetnan am menok mimiyelen, ma am zawat sek sindemak weyañjendendeyelen, keyetnan am mukulem mimi ma am damuñ ma zet mamananañ iññak iññak zenzeyet am indaye.

²⁹Kawawaññañ am sambe ombemindemti buñam zapat zemkawañ bembeyelen an etañ taolet ku indaye. Ma am sambe golañ zenze an bembeyet taolet ku indaye. Ma am sambe an zikat indandayelen taolet etañ ku indaye. Ma am sambe menok yaññañ mimiyelen taolet etañ ku indaye. ³⁰Ma am sambe zawat sek sindemak weyañjendendeyelen taolet ku indaye. Ma an zet mamananaset zenze keyelen taolet etañ ku indaye. Ma am zelinaset zemguluk gilik mimiyelen taolet an etañ ku indaye.

³¹Yangut neñ in Emetak Teñmagengatnañ taolet mobotnañ ke indandayelen omba penañ indembewe. Keyañ indamukulem mme mulup dolak dolakññañ dapmelañgeyet tunguwinan ñep mimiyelen. Kegogapm neñ set pembedañ ñen kapigok zikat indasowap.

Am nâmkijpepeninmagalen gogot

13 Âpme neŋ taolet ŋen zet ma-manamaŋ zenzeyet nanaŋaŋ ma ensel ekŋengalen zet ŋep zeyap yaŋgut am ŋengat gogot ku miap beme neŋ belo ma gwesim nemboŋ kwisakŋ yaŋepiŋ nemba isikŋaŋaŋ kunak keboŋ. ²Ma neŋ Kawawaŋgalen buŋam zapat timti dap-melaŋge ondedageŋinan diindowak ma neŋ Kawawaŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ bam mme sokbembeyelen enzilim tazin ke nâwak, ma neŋ am Kawawaŋaŋ mama mamayelen nâmtikŋaŋ mam ke ŋep manzemkawaŋ bemindama delaŋ penak ma nâmkijpepe kaliŋaŋ name Kawawaŋ dundum sama winde name kalaŋ zem-pema piyetnaŋ kainde medak yaŋgut neŋ am ŋengat gogot ku mimindawak beme neŋ belakŋaŋ penaŋ beap. ³Âpme neŋ milawatn kalop bemti am tototnaŋ ekŋen indawak ma sekŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penanŋapm ketalasimindama kumti buwiek yaŋgut am ŋengat gogot ku mbak beme neŋ belakŋaŋ penaŋ beap.

⁴Am keŋinanen gogolaŋ misik tazin ekŋenaŋ sindem indame dopmaŋ ku mutumindaip ma sindem indame keyet peme weme dopmaŋ pembedaŋ mamimindaip, ma eyak ku mamip ma ilinaŋgat mamponŋaŋin ku kumti kwilin ku mamwalip. ⁵Ekŋenaŋ am nolineyet sekŋeyak ku mamin indaip; ekŋengat nâme mobotnaŋ mambeip. Ma ilinaŋgat etaŋ nâme ku mamolip ma ŋenzinziŋ sakwep ku mamip ma myuŋgum indame keyet nâmbekambembe teepmaŋ ku mamm maip. ⁶Am gogolinmagaaŋ bekanaaŋaŋ palakŋaŋ bemepme keyet nâme pembedaŋ ku mambein yaŋgut ekŋenaŋ mama mimi dolakŋaŋaŋ palakŋaŋ bembeyet nâme pembedaŋ mambein. ⁷Ekŋenaŋ nukŋaŋ sepem ikŋak ikŋak ke nâme betetnaŋ beme mapuip, ma am

ŋen ekti ekŋengat ku manâmbemindeip. Ekŋenaŋ am notnaŋaŋ mamaŋin gilik zeme pembedanen kokogat webepen mamaip. Nukŋaŋ sambe sokbemindeime ekŋenaŋ katikŋaŋ bemti matalip.

⁸Gogot ke delaŋ zenzeŋepiŋ. Âpme Emetak Tengalen taolet golaŋ zenze an kapi delaŋ zenzeŋaŋmak ma Emetak Tengalen taolet zet mamananaset zenze kapi kegogak delaŋ zenzeŋaŋmak. Ma Emetak Tengalen taoletnaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ yaŋaŋ nâmtâtât kapi kegogak delaŋ zenzeŋaŋmak. ⁹Enenogat alak pigogat Kawawaŋgalen mama butnaŋ etaŋ nâmti ke dapmelaŋge ondedakŋinan buŋam zapat butnaŋ etaŋ ke mandiiindonuwaŋ ¹⁰bamgat Zisasiyaŋ ikŋaŋ kopmegulak taolet ekŋen kapi delaŋ zeme nin kwitnaŋ kwitnaŋgat yaŋaŋ nâmtâtâbanup enenogat Kawawaŋ ikŋaŋmak tapmann kegok sokbewe.

¹¹Neŋ nemba isikŋaŋ mambanen zet ma mama ma otnânân nemba isisigaŋ mamip keyet kataŋ otnâmti mammteman. Yaŋgut maneti an temaŋ bewan kan keyet nemba ekŋengalen nânâ ke pema temege. ¹²Alak pigogat Kawawaŋgalen yaŋaŋ isikŋaŋ bugan nâmtâtâtnup yaŋgut bamgat Zisasmak sokŋan tati zikalaaŋ dopmaŋ ek dopmaŋ ek mbanup. Alak kapiyet Kawawaŋgat yaŋaŋ butnaŋ butnaŋ etaŋ maeknâmtâtâtnup yaŋ kan keyet egat yaŋaŋ nâmtâtâpmann delaŋ zewe. Kawawaŋaŋ nâgât yaŋŋ nâme delaŋ manzein sepem keboŋ neŋ egat yaŋaŋ eknâm mman delaŋ zemâpbe.

¹³Alak pigogat mama mimi kapigok wem ndame tapmanup; Nâmkijpepemak mama ma Zisasiyet kokotnaŋgat webemti mama ma gogot mti mama. Ekŋen tuk kegogaŋ talip, yaŋgut ekŋen kemagengatnaŋ gogot palen mama keyaŋ egat zut ke seabemtidemti dolakŋaŋ penaŋ bein.

**Emetak Tenġalen taolet
kapiyaŋ neŋaŋ penaŋ bein**

14 Kogogapm in am sambe
gogot mimindewep. Mti
Emetak Tenġmagengatnaŋ taolet kapi
titiyelen keŋinan omba indembewe:
Kawawaŋmagengatnaŋ buŋam zet timti
dapmelaŋġe ondedagen diindondo
mulup ke nâme mobotnaŋ bewe. ²Am
neŋaŋ zet mamanamaset manzein
egaŋ amgat yek; Kawawaŋgat etaŋ
manzein ma keyaŋ ek etaŋ mamukulem
mpein. Egaŋ Emetak Tenġaŋ zet ke
zenzeyet keŋaŋ m eleŋ beleŋ mpeme
manzein mme am ekneŋaŋ yaŋaŋ
ku manâmâtâlip. ³Keyaŋgut am
neŋaŋ Kawawaŋgalen buŋam zapat
manzemkawaŋ bein egaŋ am zet
ke diindome keyaŋ nâmkiŋpepeŋin
bandim mamindein ma mamaŋin
gwatnaŋ mamin ma keŋin mamkipmaŋ
bein. ⁴Zet mamanamaset manzein egaŋ
ikneŋaŋgat keŋaŋ mambutein yaŋgut
Kawawaŋgalen buŋam zapat manzein
egaŋ am nâmkiŋpepeŋinmak mgwatnaŋ
mam indein.

⁵In zet mamanamaset zeme neŋ ingat
nâma neŋ penaŋ bein, yaŋgut naman
Kawawaŋgalen zet zapat zemkawaŋ
bembeyelen an beme neŋ keboŋ keyet
nâma pembenâŋ penaŋ mambein.
Kawawaŋgalen zet zapat manzemkawaŋ
bein egaŋ am zet mamanamaset
manzeip ekneŋ bugan silim indem talip.
Yaŋgut ekneŋaŋ zet mamanamaset zem
meti keyet yaŋaŋ am nâmkiŋpepemak
zemâtâtindandayelen an neŋ tazin beme
dapmelaŋġe ekneŋmagen mukulem neŋ
omba penaŋ sokbenak.

⁶Kilaismagen notnne, neŋ inmagen
koti zet mamanamaset zewak beme
nâlen zet mamanamaŋ keyaŋ in
zigok indamukulem mindenak?
Inmagen kopmambak mene ze
Kawawaŋmagengatnaŋ nânâ zet katnaŋ

mzikat nayeen ke ma Kawawaŋgalen
nânâ dolak dolakneŋaŋ ma Kawawaŋgalen
buŋam zapat zemkawaŋ bemindawak
ma Kawawaŋ nâmkiŋpepemamayelen
zemâtâtât notnaŋ in kot zemzikat
indandayelen keboŋ timti kobak.
⁷Gwasim ma gita kulele belak etaŋ
kuma kwitnaŋ kuwaŋgut silik neŋandaŋ
ku mâti kun beme amnaŋ yaŋaŋ
neŋ ku nâmâtâtâgalen. ⁸Ma lumun
ondedagat makumbuiwen katnaŋ
ku kumbuyo beme kwilekiyet takup
ke neŋ ku nâmbek. ⁹Ma in kegogak
zet mamanamaset belak kwisak etaŋ
takume notnaŋ ekneŋaŋ zigoset zet
keyet yaŋaŋ nâmâtâbe. E to zeme met
penaŋepiŋ mambein. ¹⁰Msat sambe
kataŋ zet sepemaŋ ikneŋak ikneŋak penaŋ
wemezin yaŋgut zet zeip ke am maŋġe
keyelenaŋ neŋ yaŋaŋ zigogat tazeip
ke nâyo. ¹¹Yaŋgut neŋ zet ke ku
weyaŋ nâmâtâbap beme zet toŋaŋ egaŋ
nâġât nâme kopa penaŋ bewak ma
neŋ kegogak egat nâma kopa benak.
¹²Âpme inmagen sakam kegogak
tazin. Emetak Tenġalen taolet inmagen
sokbembeyelen manzeip e neŋ, yaŋgut
in taolet ke timti am nâmkiŋpepemak
indamukulem mimiyyet windeŋaŋ mbep.

¹³Keyepm zet mamanamaset animbi
zet diindosât mbanik beme Amobot-
naŋ dundum samane zedi ke gilik
zenze winde game timtati zemti gi-
lik zemindawanik. ¹⁴Neŋ zet mamana-
maset ondedagen dundusât nâmti dun-
duyap beme nanaŋgat keŋe ma sekneŋ
mme pâpâyelen talayaŋgut yaŋaŋ zi-
gogat miak ke neŋtikneŋan penaŋ ku
alalep. ¹⁵Keyepmti zigok neŋ mimiye-
len? Zet mamanamaset ondedagen dun-
duyap beme keyet yaŋaŋ neŋtikneŋan
sokbeme gilik zemindayap. Mme silik
neŋ zet mamanamaset ondedagen kuyap
beme keyet yaŋaŋ neŋtikneŋan sokbeme
gilik zemindayap. ¹⁶Ma geŋ ondeda-
gen keŋdan zet mamanamaset Amobot-

naŋgat zemesewatpemane, am ekjenaŋ gâlen zet yaŋaŋ ku nâip beme ekjenaŋ zigoset gamukulem mti keyet, “Ke penaŋ,” zewiek? ¹⁷ Geŋ dundundudanen Kawawaŋ zem olim pesât mene mti zet mamanamaset dundunak yaŋgut yaŋaŋ ku gilik zenak keyaŋ nodi ku mukulem mip.

¹⁸ Neŋ in bugan sebemindemti zet mamanamaset zet mamanamaŋ omba penaŋ manzeyap keyepmti Kawawaŋgat wisikŋ zemti mandundusayap. ¹⁹ Yaŋgut neŋ dapmelange ondedagen zet nâm taliwen Kawawaŋgalen buŋam zapat pemkwepmaŋ zema nâme tuluŋ telaŋ bembeyelen zelinan zema nâyo keyaŋ pembenajaŋ. Yaŋgut zet mamanamaset zemane amnaŋ yaŋaŋ ku nâme teepmaŋ zemti mandam mama ke pembenajaŋ penaŋ yek.

²⁰ Kilaismagen notnne, zet zemkwala keyet yaŋaŋ eknâmâtât mimiyelen ŋoktikŋinaŋ okak ekŋengalen sepem ku bewe. Bekanaŋ mimi ekŋenmagensetgut okak maipnok mambep, yaŋgut kwitnaŋ kwitnaŋ eknâmâtât mimiyelengut ŋoktikŋinan an temaŋ ekŋengalen kataŋ bewe. ²¹ Zii zelen zet ŋen kapigok kumpepeŋaŋaŋ matazin. Amobotnaŋaŋ zein,

“Neŋ am mamanamaŋ ma zelin igak ŋen zemindema ekjenaŋ koti nenangalen am maŋgemagen kobewen nâlen ŋenzinziŋgalen piliŋnok keyaŋgut nâlen amnaŋ ekjenaŋ keŋin kaliŋaŋ bewe mme yomengatnaŋ gilik zem kwakwagalen ku nâmbep.” (*Aizaya 28:11-12; Zii Zet 28:49-50*)

²² Am zelin mamanamaŋmak kobien ke am Kawawaŋgalen zet ku nâmkiŋpewien ekŋengat piliŋnok nâmindeme kokotnaŋ yaŋgut ke nâmkiŋpepemak am ekŋengat zapat ku beye. Âpme naman Kawawaŋgalen buŋam zapat zemkawaŋ bembe keyaŋ am nâmkiŋpepeŋinmak ekŋenmageset

pembenajaŋ masokbein enenogat keyaŋ keŋin mbutemti mamaŋin mgwatnaŋ mamm.

²³ Kogogapmti am nâmkiŋpepemak sambeyaŋ ondek tati zet mamanamaset tazeme am nâmkiŋpepeŋinpiŋ ekjenaŋ Emetak Teŋgalen taoletgat yaŋaŋ ku nâiwaŋ kot indikti pigok zewep, “Am kapi keŋin kilerŋ tabein.” ²⁴ Yaŋgut an Kawawaŋgalen buŋam zapat tazemkawaŋ beme am nâmkiŋpepeŋinpiŋ ekjenaŋ Emetak Teŋgalen taoletgat yaŋaŋ ku nâiwaŋgut koti zet ke nâme keyaŋ mama mimiŋin mgasik ke zikat indame ekti yayaŋ omba mbep. ²⁵ Âpme kejanen kwitnaŋ kwitnaŋ bekanajaŋ maenzilim tazin ke sokbemkawaŋ beme msalen tot kusum tati Kawawaŋ zemesewatpemtigok zewe, “Kawawaŋ inmak penaŋ mamain.”

Silik dundundu msât setnanen mâti mbep

²⁶ Keyepm Kilaismagen notnne, in zigok penaŋ mbep? In ondebep kan keyet ŋenaŋ silik yaŋbeme kuwep ma ŋenaŋ Kawawaŋgalen zetgat yaŋaŋ zemzikat indam mbe ma ŋenaŋ Kawawaŋmagengatnaŋ nânâ zet katnaŋ mzikat saye ke zemsokbewe ma ŋenaŋ zet mamanamaset zewe ma ŋenaŋ zet keyet yaŋaŋ gilik zewe. In kwitnaŋ kwitnaŋ silik dundunduŋinan mbep keyaŋ am nâmkiŋpepeŋin bandim mme katikŋaŋ bemtabe. ²⁷ Zet mamanamaset zet zesâti sambeyaŋ yek. Am zut tuk mee kekok etaŋaŋ mbep. Yaŋgut kwewaŋ zeme kwewaŋ zeme kekok mme ŋenaŋ yaŋaŋ gilik zem zeme amnaŋ nâmbep. ²⁸ An zet gilik zenze timabep beme ondedak keyet kejan zet mamanamaŋ ku zewep. Egaŋ zesât nâmbep beme iŋjak etaŋ ma Kawawaŋgat zewe.

²⁹ Ma Kawawangalen bujam zapatnaŋ zenzeyelen Emetak Teŋaŋ taolet indandaŋaŋ ekŋenmagengatnaŋ an zut ma tuk etaŋaŋ zewep. Aŋme am notnaŋ ekŋenaŋ zet ke yaŋaŋ penaŋ opemnâmbep. ³⁰ An ŋen Emetak Teŋaŋ Kawawangmagengatnaŋ nânâ zet katnaŋ mzikat same an keyaŋ zesât wabe beme an zet tazein keyaŋ notnaŋ zet zesât wazin ke ekti totabe. ³¹ Kawawangalen zet zapatnaŋ zemkawaŋ besâti ŋepgat zewep. Yaŋgut ŋenaŋ zeme nâm ŋenaŋ zeme nâm kekok mme am nâmkiŋpepenimkak ekŋenaŋ nâme keyaŋ keŋin mbuteme keŋin kikipmak mambep. ³² Kawawangalen bujam zapat zemkawaŋ bembe an ekŋenaŋ zet zigok zigok zesenuŋ e yaŋaŋ ilinagak omkalili mulup mbep. ³³ Kawawaŋ ek myuŋguŋgu keyet ŋotekŋaŋ yek. Ek sewakŋaŋ mama keyelen Kawawaŋ.

An zikat indanda notnaŋaŋ dapmelange ekŋengat tuŋguwinan zet kapi mamzikat indaip, ³⁴ “Ondedeginan imbi ekŋenaŋ zet zenzepiŋ belak tabep. Imbi ekŋenaŋ kekok mti tototnaŋ mambep. Nin etaŋ ku zenup; zii zelen kekok zenzeŋaŋ tazin. ³⁵ Kwileki ŋen nânâyelen nâmti mkaŋinaŋ daenen awinemak zenâ zenâ mbep. Mneti imbiŋineyaŋ dapmelenge ondedagen zet zeme sakambukŋaŋmak bewe.” ³⁶ Zet ke nâma yeyengalen penaŋ bein. Kawawangalen zet inmagen etaŋ sokbemberaŋ ma in ilinak etaŋ nâmamayet zet keyaŋ koindaige? Yek penaŋ. ³⁷ Inmagengatnaŋ ŋenaŋ ikŋaŋgat nâme golaŋ zenze an ma Emetak Teŋmak mayap bewe beme egaŋ zet kumindayap kapiyet nâme Amobotnaŋgalen zemkatik bembe bewe. ³⁸ An ŋenaŋ kekok ku nâwe beme, in eget nâme Kawawangalen zet zapatnaŋ zenze an penaŋ ku bewe mti naman egalen zet nânâpiŋ.

³⁹ Keyepm Kilaismagen notnne, kapiwok kwepgut nâseip. In Emetak Teŋgalen taolet Kawawangalen bujam

zapatnaŋ zemkawaŋ bembeyelengut windeŋaŋ mbep ma taolet ŋen zet mamanamaset zenze ke ku bekekbeŋ. ⁴⁰ Yaŋgut in siliŋ dundunduŋin ke weyaŋti ekdamuŋ mti esemteŋ mbep.

Zisasiyaŋ gakikiengatnaŋ gilik zem wawatnaŋgalen zetnaŋ

15 Kilaismagen notnne, pi ewe Kawawangalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ timkot diindoma nâmkiŋpemtî timaip ke ewe windeŋaŋ beŋ atam kitik mtalip. ² Kawawangalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zemzikat indam mban keyet nâmkiŋpeme keyaŋ indaŋgalaŋindeye. Keyet Kawawangalen zet katnaŋ ke weyaŋti atam kitik mti mamambep. Kekok ku mbep beme ingalen nâmkiŋpepe belakŋaŋ penaŋ bewe.

³ Zet ŋotekŋaŋ mobotnaŋ neŋ kukŋaŋgat zemâtâtnaŋaŋaŋ keyegak inmagen koti diindowanen kapiwok: Kilais ek eweŋaŋ Kawawangalen Zet Itnaŋanen zemâtâtpepenaŋ keyet kataŋ ningalen yommgat dopmaŋ gakiye. ⁴ Mti Kawawangalen Zet Itnaŋanen zenzeŋaŋ keyet kataŋ kumti met am sumen bewienaŋ kasup tuk etaŋ tati naman gakikiengatnaŋ gilik zemti wage. ⁵ Gakikiengatnaŋ wati ŋeŋaŋ Pita sokbemsaye eyetnaŋ nembraŋane sokbemindeye. ⁶ Eyetnaŋ zet zapat zenze anene 500 seŋempein kekok sokbemindeye ekmâbien. Am ekŋen ke ekbien ke notnaŋ gakiwien ma notnaŋ ekŋen ewe tapmaip. ⁷ Eyetnaŋ Zekop sokbemsamti met nembraŋane ekŋen ilindiŋ sokbemindeye. ⁸ Bam penaŋ neŋmagen pempetuk sokbemname ekban. Neŋ ekmak ku mambaŋaŋaŋgut kekok sokbemnamti an zet tim palakŋaŋ bembeyet an bekaŋaŋ neŋ nakumtetiye.

⁹ Neŋ an Kawawangalen bujam zapat zempalakŋaŋ bembeyet ombemindemti indakumtetiye ekŋen kemagengatnaŋ

neŋ toweweŋaŋ penaŋ. Tipman baenen neŋ Kawawaŋgalen maŋge indom walet mamteman keyepmti Kawawaŋgalen buŋam zapat zempalakŋaŋ bembeyet ombemnemti nakumtetitiŋaŋ kwit ke name ŋep penaŋ ku mambein.¹⁰ Yaŋgut neŋ alak Kawawaŋgalen buŋam zapat zempalakŋaŋ bembeyet ombemnemti nakumtetitiŋaŋ kwit ke timti talap ke pe Kawawaŋgalen keŋ taoletnaŋgapmti tiwan. Âpme Kawawaŋgalen keŋ taolet ke penaŋepiŋ ku beye yek penaŋ. Neŋ mulup mban keyaŋ Kawawaŋgalen buŋam zapat zempalakŋaŋ bembe ombemindemti indakumtetiye notne silim indemti omba penaŋ mban. Kegok mban ke nanak ku mban; Kawawaŋaŋ keŋ taolet mnamti napmukulem mme mban.¹¹ Âpme neŋ ma ekŋenaŋ buŋam zapat kwep keyegak mkoti zempalakŋaŋ bemann in zet ke nâmkĩŋpemti maip.

**Zisas gakikiengatnan
wageyepmti nin kegogak
gakikiengatnaŋ wapmâbanup**

¹² Nin Kilais gakikiengatnaŋ wawatnaŋgalen zapatnaŋ diindomangut inimagen notnaŋaŋ gakikiengatnan wawat ku tazin manzeip.¹³ Ekŋenaŋ zet tazeip ke penaŋ benak beme, Kilaisiyaŋ gakikiengatnan wage zet ke kegogak penaŋ yek.¹⁴ Kilais ku watnak ze Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zemkawaŋ bembenn ma ingat nâmkĩŋpepeŋin penaŋepiŋ bemâtnak.¹⁵ Âpme nin Kawawaŋgat zewenn egaŋ Kilais gakikiengatnaŋ mme wage. Naman in gakikiengatnaŋ wawat ku tazin zewiegen nin Kawawaŋgalen zet zapat zemyuŋguŋgu an bewenek.¹⁶ Am gakikiengatnaŋ ku mawalip kegok zewanup beme nin Kilaisiyet kegogak gakikiengatnan wage ku zewanup.¹⁷ Kilais gakikiengatnan ku watnak ze nâmkĩŋpepeŋin belakŋaŋ

beme, yomin asesekgalen selin ŋen ku tatindanak.¹⁸ Ma am notnaŋ Kilais nâmkĩŋpemti gakiwien ekŋen kogogak waleletgalen zapat bewiek.¹⁹ Nin Kilais manâmkĩŋpenup ke msalen mama tapmanup kapiyelen kwitnaŋ kwitnaŋ etaŋ benak beme nâmkĩŋpepe keboŋ ke kembeŋaŋmak.

²⁰ Yaŋgut kegok yek. Kilais ek penaŋ gakikiengatnaŋ am gakikiŋaŋ ŋeŋaŋ bemindamti wageyaŋ mamain.²¹ An ŋenaŋ yaŋbem gakiyeyepmti nin maŋgakimann delaŋ zein. Yaŋgut an ŋenaŋ kegogak yaŋbem wageyepm nin wabanup.²² Nin Adamgat sip butnaŋ keyepmti maŋgakimann delaŋ zein. Sepem kegogak Kilaismak tususun tazin keyepmti gakikiengatnaŋ wapmâbanup.²³ Gakikiengatnaŋ wawat ke setnaŋ kapigok penaŋ sokbesâpm: Kilais ek ilak Bipmaŋ Kawawaŋaŋ mme wage. Âpme Zisas kosâpm kan keyet egalen amŋaneyaŋ kegogak wapmâbep.²⁴ Kawawaŋaŋ kululuŋ ma msat kapi aseksâpm, kan keyet Zisasiyaŋ msatgalen amobotnaŋin sambe ma Sadanŋalen mulup anene ma winde sakam ikŋak ikŋak timtot indemti egaŋ ikŋak etaŋ Amobotnaŋin tabe. Ke ilak Kawawaŋgalen zemâtâtât katnanen mama ke sokbeme mtati Bipmaŋ same Kawawaŋaŋ damuŋ mbe.²⁵ Kan keyet Kawawaŋaŋ kasaŋene sambe timtot indeme setnaŋ kandenan tamâpme Nemunaŋ nâmpeme kwitnaŋ kwitnaŋ sambeyet Amobotnaŋin tabe.²⁶ Kawawaŋaŋ an kasa notnaŋ mtot indem metiŋgut gakiki wendeŋaŋ bekegogak mtot pewe.²⁷ Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ pigok zemkawaŋ bembeŋaŋ,
“Kawawaŋaŋ am ma kwitnaŋ kwitnaŋ sambe Kilaisiyet kandenan maŋge bempewe.” (*Sam 8:6*)
Zet ke Kawawaŋgat eyo ku zenzenaŋ enenogat Egaŋ am ma kwitnaŋ kwitnaŋ

sambe Kilaisiyet kandenjan manje be-mindewe. ²⁸ Kawawaŋaŋ am ma kwitnaŋ kwitnaŋ sambe Kilaisiyet kandenjan yaloŋpemi Kilais naman iŋŋaŋgat kandenjan pewe. Mti Kawawaŋaŋ iŋŋaŋ Kilais ma am ma kwitnaŋ kwitnaŋ damuŋ mme delaŋ zewe.

²⁹ Gakikiengatnaŋ wawat keyet zemkotnetipeya ke ewe tusum zesowap. Kawawaŋalen buŋam zapat zemkawaŋ bembe an notnne ekŋen sekŋin ketalasimti am nâmkŋipepepiŋ ekŋenmagen buŋam zapat timet diindome maindome gakip. Gakikiengatnaŋ wawat ku tazin beme eneyet ekŋenaŋ kekok mamip? ³⁰ Âpme nin kekok, kwilekiyet kwitnaŋ kwitnaŋ ndawalelegalen mme nâpemi set keyegak mamâtnup? ³¹ Kilaismagen notnne, neŋ Amobotnaŋ Zisas Kilais ekgapmti ingat keŋ oloŋen mambein. Zet kapi penaŋ sukwep diindoyap. Neŋ kasup kataŋ nukŋaŋ sambeyaŋ naminzilime gakikiyelen etaŋ mamkwalap. ³² Neŋ Epesa mkaen an soŋgom kukŋaŋbeŋnok ekŋenmak auwan. Nukŋaŋ tiwan keyet penaŋaŋ kwileki tiwap? Gakikiengatnaŋ wawat ku tazin beme neŋ kapigok zema ŋep besem,

“Seŋen mene gakiwanupgat alak tu meu akuman kwaopme nim wiaŋwiaŋ temaŋ mne.” (*Aizaya 22:13*)

³³ Am mama mimiŋin bekaŋaŋ ekŋenaŋ zet kelakŋaŋ mti indatetim mebeŋ beme ingalen mama mimi dolakŋaŋ ke mme bekaŋaŋ bewe. ³⁴ In yom mamip ke katikpeit. Mti eksemti mamambeŋ. Inmagen notnaŋaŋ Kawawaŋaŋgataŋ yayaŋ dolakŋaŋ ku nâmkâtkâlip ke sakambukŋaŋmak.

Gakikiengatnaŋ sek alakŋaŋ timti wabanup

³⁵ Notnaŋ ekŋenaŋ kapigok mene yaŋkwesiwiek, “Gakikiŋaŋ ekŋenaŋ

zigok mti wabep ma sek sepemin ziboŋmak wabep?” ³⁶ Yaŋkwesisi ke ku nâmkâtkâti belak kileŋ zenzeŋaŋ. Alik alik katnaŋ notnaŋ maondeip ke mamaŋaŋ sambume dukŋaŋ alakŋaŋ makwazin. ³⁷ In alik alik katnaŋ notnaŋ maondeip ke dukŋaŋ mitimti ku maondeip. Nin saŋgom ma kawek mee keboŋ ondemann dukŋaŋ ŋeŋaŋ pataŋ zemkwapme bam sinaŋ betnaŋ mamin. ³⁸ Âpme Kawawaŋaŋ zemâtkâtkâtpewe keyet kataŋ kwati penaŋaŋ iŋŋaŋ keyek masokbein ma katnaŋ kekok sek pem iŋŋaŋ iŋŋaŋ masokbein. ³⁹ Sekŋaŋgataŋ yayaŋ kekok sek pemanaŋ kwep penaŋ yek. Am ningalen sek sepem iŋŋaŋ iŋŋaŋ ma soŋgom ekŋen kekok sek sepemin iŋŋaŋ iŋŋaŋ ma age ekŋen kekok sek sepemin iŋŋaŋ iŋŋaŋ ma tuyengalen soŋgom ekŋen kekok sekŋeŋ sepeman iŋŋaŋ iŋŋaŋ. ⁴⁰ Msat kululuŋ palen kwitnaŋ kwitnaŋ tazin ke kululuŋ ekŋen sepemin iŋŋaŋ iŋŋaŋ ma msalen ekŋen kekok sek sepemin iŋŋaŋ iŋŋaŋ. ⁴¹ Ma kasup ek busatnaŋaŋ sepeman iŋŋaŋ ma eyoŋga ek kekok busatnaŋaŋ sepeman iŋŋaŋ ma wenzim ekŋen kekok busatnaŋin sepeman iŋŋaŋ iŋŋaŋ. Wenzim notnaŋ ekŋenaŋ nolinyet busatnaŋin sebemindemti ego egoŋaŋmak tapmelip.

⁴² Gakikiengatnaŋ wawat ke sepeman kekok tazin. Msalen bemeŋaŋaŋ sambumbuyet zapat; wabe ek mama kanzizit mamayet zapat mambe. ⁴³ Msalen bemeŋaŋ waleletnaŋ ego egoŋaŋpiŋ yaŋgut wabeyen elimiakŋaŋmak ma ego egoŋaŋmak. Msalen bemeŋaŋ windeŋepiŋ yaŋgut wabeyen keyaŋ windeŋaŋmak. ⁴⁴ Bemeŋaŋ msat sekmak, wabeyen kululuŋ sekmak. Msat sek timti manup kekok kululuŋ sek timti mambanup. ⁴⁵ Mama msalen sokbemti manup keyet kapigok zenzeŋaŋ,

“Kawawaŋaŋ an kukŋaŋgatnaŋ weyaŋti
mama saye kwitnaŋ Adam ke.”
(*Sokbembe 2:7*)

Âpme mama alakŋaŋ titiyelen
ke Kawawaŋaŋ Nemuŋaŋ Zisas
gakikiengatnaŋ mme wapme saye
keyepmti egaŋ mama alakŋaŋ mama
kanzizit ndawe ke egat An bamgatnaŋ
Kawawaŋgalen zelaŋ manzemkawaŋ
bein keyet kataŋ. ⁴⁶Msalengalen
sek ŋeŋaŋ ndame timti msalen kapi
mamanup; bamgut kululuŋengalen sek
ndame timti kululuŋen mambanup.
⁴⁷An ŋeŋaŋ ek Kawawaŋaŋ msalaŋ
mgeyepmti msat kapiyelen an beye.
Âpme An bam ek gakikiengatnaŋ
wapme kululuŋ sek sasaraŋ. ⁴⁸An
ŋeŋaŋ msalaŋ mge kegogapm nin
egat iŋsokŋene bemti msat sek timti
mamanup. Âpme naman An bamgatnaŋ
kululuŋ sek timti mamaingapmti nin
egalen bemberaŋ kogogak kululuŋ
sek timti ekmak mamti mambanup.
⁴⁹Âpme an msatgalen sek sakam
tiwenn sakam keyet kataŋ maneti bam
kululuŋengalen An ikŋaŋgalen sek
sakam timti mambanup.

⁵⁰Kilaismagen notnne, neŋ zet ŋen
pigok zema nâit. Am msat sekmak ekŋe-
naŋ Kawawaŋgalen zemâtâtâtgalen kat-
nanen mama keyet keŋan ku mebep.
Ma kwitnaŋ kwitnaŋ sambumbuyelen
ekŋenaŋ mama kanzizitgat toŋaŋ ku be-
wep. ⁵¹In weyaŋ tati nâme zet enzili-
iŋaŋ Kawawaŋaŋ am ŋen ku diindoye ke
neŋ dinoyeyepm ingat pigok zema nâit:
Nin notnaŋ ku gakimann Kilaisiyaŋ gi-
lik zemkopme nin sambe asekti sepem
ŋen bemâbanup. ⁵²Lumun temaŋ kuwe
keyegak nin sepem asekmek ikŋak ŋen
bemâbanup. Âpme gakikiŋaŋ ekŋenaŋ
sekŋin alakŋaŋ kululuŋengalen kemak
wabep ma alik mambanup ningat sekŋ
kapi asekmek sepemaŋ ŋen kululuŋen-
galen zapat bewe. ⁵³Sekŋ kapi gakimti
masambum yek mambein ke mgilik

zemti naman ku waleletgalen ke timti
mama kanzizit mambe. ⁵⁴Kegogapmti
sekŋ tetak ku mamayelen pi mgilik zeme
tetak mamayelen sokbewe. Kan keyet
zet pigok Kawawaŋgalen Zet Itnaŋane It-
naŋanen zenzeŋaŋ ke penanaŋ sokbewe,
“Mamayaŋ gakiki wilige.” (*Aizaya 25:8*)

⁵⁵“Kawawaŋaŋ gakiki ilak windaŋaŋ
mtotpein. Gakikiyet windaŋaŋ ninma-
gen ewe ku tazin.” (*Hosea 13:14*)

⁵⁶In kapigok nâit, yom ke nombe
kukŋaŋbenzat zetutuŋaŋ nembongapm
ndime gakinup. Zii zelaŋ nin
an yomtoŋ zemti keyet dopmaŋ
manzemndomwaleletgat zapat
manndein. ⁵⁷Kwitnaŋ kwitnaŋ
ekŋen keyelen winderinaŋ ninmagen
ŋen ku tim tazin enenogat Zisas
Kilaisiyaŋ gakimti winderin tim
totindeye keyet nin Kawawaŋgat wisikŋ
manzem mambanup. ⁵⁸Kogogapmti
Kilaismagen notnne, in katikŋaŋ bemti
tabep. Mti Amobotnaŋgalen mulup
ŋokkaŋkaŋ kumti windaŋaŋ bemti
mbep. Amobotnaŋgalen mulup mbep ke
penaŋepiŋ belak penaŋ ku wembe ke
nâmkatik bemti mbep.

Kawawaŋgalen an imbi toweweŋaŋ indamukulem mimiyeleŋ tewalaŋ akukuyet diindoye

16 Kawawaŋgalen an imbi
toweweŋaŋ ekŋengat mukulem
mimiyet mânep akum besât nâmbep
beme Galesia am diindowan sekem
kegogak mbep. ²In mânewin tiwep
kataŋ butnaŋ ŋen kalaŋti Sonda kataŋ
eweŋaneŋ mkaŋinan mopmangat
Kawawaŋgalen tewalaŋ bembeyet
wisimti beme tabe kogogapm neŋ
ke tisât kopma in nâmkwindendepiŋ
âlâkŋak bewep. ³Neŋ inmagen kot
pataŋ zemti an zemindewep ekŋen
zemâtâtât papia ŋen kumindama
tewalaŋin akum bemberaŋ kemak
indame timti Zelusalem mebep.

⁴Ma tewalañin sambe neñ nsakwep mebegalennok bewe beme ñep mebanup.

**Pâlañ Kolin ekñenmagen met
indidikgat zet beme mege**

⁵Neñ Masedonia msat kuma balañ zeme mamkotne kotne inmagen kot patañ zewap. ⁶Neñ Masedonia msalen kwesij penañ ku mambap, winde bembek inmagen kobap. Inmagen koti inmak belaknik bugan mambap ma inmak ke tapmetnepema mawalam kanden delañ zewe mene. Ma in set aikneme neñ katim indemti butnaset ñen mebap. ⁷Neñ inmak abatatat palen kotati mebegat ku nembein inmak ke Amobotnañañ nâmneme koti inmagen kan teepmañnik bugan mamayelen nâmti zeyap. ⁸Neñ pi ewe Epesa mkaen kapi mama Pentikos Kendo bewe. ⁹Pienen Kawawañañ ikrãngalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zenzeyelen set weyañneme mulup temañ penañ sokbe-mnain. Yañgut keyet keñan Kawawañ-galen Zet Zapat Dolakñañ Penañgalen kasa kuku an notnañ tapmaip ekñen neñmak ñeñbeluñ beluñ mti mulupnnañgat kasa bugan tapmip.

¹⁰Timoti egañ inmagen koti kiñgat-peñ mambeyet kopme ekti in wati mkitikpewep. Neñ Amobotnañgalen mulup mamiyap egañ mulup keyegak mamin. ¹¹Keyepmti in egat nâme tototnañ ku bewe. Ek ekdamuñ dolakñañ mpemti peme ewe gilik zemti nenmagen keñ sewakñañ palen kobe. Neñ ma am nâmkijpepemak notnañ nin egat damuñ tapmanup.

¹²Ningat notn Apolos ek inmagen am nâmkijpepemak notnañ indatime inmagen kokogat zegiñgiñ mpema egañ nâme bugan nukñañnik bein. Egañ kan kapi-gogat ku kobe bam maneti ikrãñ inmagen kokogalen nâmtiñgut kopme ekbep.

¹³In nâmkijpepeñin mme toweweyelen nukñañ sambe kobeyet eksemti tabep. Ma Kilais kogogak giñgiñ nâmkijpemti mambep. Am windetoñ ekñenañ nâmtalat matalipnok in kogogak nâmtalati mamambep. In mama mimi bekanañ ñen nâmpeme keyañ ku indikdamuñ mti tabe. ¹⁴Kogok mti kwitnañ kwitnañ sambe gogot palen mbep.

¹⁵In Stepanesmak am egalen mkaen matalipgat yañañin nâip. Akaia msalen an ke ma am egalen mkaen matalip ekñenañ ñeñañ bemi Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ nâmti nâmkijpepe aikbien. Ekñenañ dapmelañgeyelen damuñ mamti Kawawañgalen buñam zapalañ palakñañ bembeyet mukulem eyo mamip. Kilaismagen notnne, in kapigok ewe mimiyelen zema nâit, ¹⁶in ekñengat nâmindeme mopme an damuñ sambe neñ mamiap sepem kegogak mâti mamip ekñen eksemindewep. ¹⁷Ingalen an damuñ kapigogañ neñmagen Epesa kobien Stepanesmak Potiunetas ma Akaikas ekñenañ kopme neñ indikti oloñen penañ mimindewan. Ekñenañ ingat munduminan koti ingat zet zapalin mname keyañ keññ mkipmañ beye. ¹⁸Dolakñañ penañ an ekñen kapi zemindeme kobiengapm nâgât keññ ma ingat keññin kogogak msewakñañ bewien. In an keboñ ekñengat kegogak nâme dolakñañ bewe.

**Pâlañ amñane indamukumindemti
zemgwatnañ mimindein**

¹⁹Nâmkijpepemak am Esia msalen maip ekñenañ in indamukumindeip. Akwilamak Plisila ekñetgalen mkaen am nâmkijpepemak maondegip ma ege-lañ Amobotnañgat pambenañgapm in gogot palen indamukumindeip. ²⁰Kilaismagen notnne neñmak pien taliwañ indamukumindeip. Kawawañgalen Zet Za-

pat Dolakñaṅ Penañ mâti maip ilinak bet butem aimti oloṅen palen mambep.

²¹Pi neṅ Pâl inda mukukuyelen zet kapi betnnaṅ penaṅ meluwaṅ kumindayap.

²²Am ṅenaṅ Amobotnaṅgat wisat mbe beme ek teziṅ ṅandengat zapat bewe. Amobotnaṅ, geṅ kot!

²³Amobotnaṅ Zisas Kilaisiyelen keṅ taolet inmagen wemti weweyet mandunduyap.

²⁴Neṅ Kilais Zisasmagen tsumtati in sambe nâmtikñaṅ mimindeyap.

2 Kolin

*Pâlaŋ Kolin dapmelange ekŋengat
zapat meluwaŋ sekŋen ewe kumindaye*

Zapat meluwaŋ kapi Pâlaŋnegak kuye. Kan keyet Kolin dapmelange ekŋengat tunŋuwinangatanŋ an notnaŋaŋ Pâlmak atindânda msâgât set notnaŋ aikti egat keŋaŋ walalatgalen zet notnaŋ kapigok zewien: Pâlaŋ Kawawaŋgalen zet timti zempalakŋaŋ bembe an gwalak dâsuki manzein enenogat egaŋ eweŋan Zisasimak ku maŋge. Tungupmanen piwandesetgatnan koti zet kileŋ tazemulaloŋ mezin. Zet notnaŋ ikŋaŋgat mulupmaŋ mamneset bemzemti keyet zetnaŋ omba penaŋ zapat meluwaŋ kapiyet kumindaye. Pâlaŋ dapmelange ekŋenaŋ milawat notnaŋ akumbewien ke ondekbeme delaŋ zeme timti kokogat an zut ombemideme met indamukulem mindeme bukŋen ombanik akumbemtingut timti kot am Zuda msalen meuyet kamberŋ tapbien ekŋen indamukulem mimiyet zemgwaŋnaŋ zet notnaŋ diindoye. Egaŋ ekŋenmagen ewe gilik zemet indikdigat nâmti zapat meluwaŋ kapi kuye.

Zet ŋotekŋaŋ temaŋ kapigogaŋ 2 Kolin kapiyet keŋaŋ talip:

1:1-11 Zet yaŋbemti zenzeyelen zet.

1:12-7:16 Pâlaŋ Kolin dapmelange ekŋenmak zet weyeyaŋgalen notnaŋ zenzeŋaŋ.

8:1-9:15 Zuda amgat milawat om aku aku mulup mimiyelengat zemgwaŋnaŋ zet notnaŋ zeye.

10:1-13:10 Pâlaŋ ikŋaŋgat mulupmaŋgat yaŋaŋ bandim mti zet zenzeŋaŋ.

13:11-13 Zet zemdelaŋ zenzeyelen zet.

Zet yaŋbemzenzeyelen zet

1 Neŋ Zisas Kilais ikŋaŋgalen ombe- mindendeŋaŋ mamayet Kawawaŋaŋ ikŋaŋ nâmdelaŋ zemti neme mamti mulupmaŋ kapi mamiyap. Âpme neŋ- mak Timoti nâmkŋepepen notn ekmak nit Kawawaŋgalen am maŋge nâmk- iŋpepeŋinmak Akaia msalen mka kataŋ tapmelip ingat temakwep papia pigok kumti bemalu mkaŋin ŋotakŋan Kolin ke kozin. ²Kawawaŋ Bipm ma Amobotnaŋ Zisas Kilais egaŋ keŋ taolet mimindeme ingat tunŋuwinan keŋ sewakŋaŋ wemti weweyet nâmti dunduyap.

Pâlaŋ Kawawaŋgat zemsesewatpeye

³Amobotnaŋ Zisas Kilais egat Bipmaŋ Kawawaŋ ek bakbak toŋaŋ ma ninmagen mukulem ekmageset etaŋ makopmâzin keyet mti nin ek sesewatpewanup. ⁴Egaŋ Zisasiyet buŋam zapatnaŋaŋ kaliŋaŋ tatagat nâmti mulupmaŋ mmann am ekŋenaŋ nukŋaŋ sambe dukŋnan beme keyet palen tapmann Kawawaŋaŋ ikŋaŋ ndamukulem dolakŋaŋ mamin. Âpme nin naman mama mimi sepem keyegak timtati am notnne notnaŋ nukŋaŋ sambe sokbemindame maolalip ekŋen keboŋ ke indamukulem mimindewanup. ⁵Kilais egaŋ ikŋaŋ sek sindem omba penaŋ nâmeti gakiye. Keyet kataŋ nin Kawawaŋgalen kwizet buŋamaŋgapmti sek sindem kegogak omba penaŋ matinup. Keyepmti Kilaisiyaŋ Emetak Teŋaŋ peme toti egaŋ ndamukulem mti keŋŋ m eleŋ beleŋ bemndein. ⁶Ninmagen sek sindem sambe masokbemndain ke belak etaŋ penaŋ yek. In indamukulem mmann in yomengatanŋ gilik zemkwati mama kanzizit timti mamayet maminup. In nin sindem matinup sepem kegogak matip. Âpme Kawawaŋaŋ nin nukŋanen ndamukulem mndeme mambanup

beme nin keeset in nukjanen ñep indamukulem mimindemti zengwatnañ mimindemann mambep. ⁷Âpme nin ingat nântemtem temañ mimipiñ pigok manâmkatikbenup. In ninmak tusumti mamaip keyepmti sindem indame keyet kingagapiñ timti titiyak mamelip keyepmti Kawawañañ nin nukjanen manndamukulem min sepem kegogak in maindamukulem min.

⁸Nin Esia msalen mulup mmamti sek sindem palen etañ mamkwabenn. Keyet zapañañ bugan pigok zemâtâtindama nâit. Kwitnañ kwitnañ nukñañ omba penañ sekñañ moti mtotndeme ekti nin ilak kapi gakisâpmnup elak penañ nâmkatik bewenn. ⁹Sepem kegok mti windenn penañ kwalepme delañ zemâge. Yañgut kwitnañ kwitnañ ke belak etañ penañ ku sokbemndaye. E nin nnañgat nâmann tototnañ beme Kawawañ ek am gakikiengatnan mamme walip egat kwewetañ nâmkîñpepyet nukñañ sambe ke sokbemndaye. ¹⁰Nin nukñañ temañ ke timti gakikiyelen bududuk tapmnepemann Kawawañañ iññañ ndaŋgalañ ndemti ndatimti koge. Nan alak nukjanen tapmann pi ewe taañgalañ ndemkwazin. Yañ bam ewe tatndaŋgalañ mepmambe e penañ nâmkatik beyap. ¹¹Keyet mti in dundunduyañ ndamukulem minndewep. Âpme Kawawañañ dundunduñin nâmti ndaŋgalañ ndeme ewe mamann in ma am sambeyañ ningat mti Kawawañgat olim sesewatsawep.

Pâlañ Kolin mkaengatnañ am ekñen ñen ku tetim indeye

¹²Nin yañañ kapigogapmti nnañgat bugan nâmann dolakñañ mambein. Nin Kawawañañ ndadamuñ mme egat zikatnan zet penañ penañak zemti kwetetepmañ mamti am

nâmkîñpepepiñ ekñen indamukulem mamimtemenn. Âpme naman ingat tunguwinan kopmamti indamukulem omba penañ mamimtemenn. Ewan am nnañgalen nânâen yek. Ke Kawawañañ keñ taolet minndamti nânâ ndame egalen nânâen mulup mamimtemenn. ¹³Nin in zet maiñti nânâyelen ilak kapi kumti bemann kozin. Ke maiñti yañañ weyañ nâmtâpme delañ zemâbe ke nâmkîñpemindenu. ¹⁴In ningat yaññ omba penañ ku nâmtalip; isikñañ bugan nâmtalip yañgut yaññ belatnik mamoti nâsâip. Mme temañ penañ Amobotnañ Zisasiyañ kobeen kan keyet nin dopmañañ dopmañgat yaññ eknâm mbanup keyet oloñen temañ penañ mbanup.

¹⁵⁻¹⁶Neñ zet kapi keññañ penañ tageyepmti neñ weyeyañ mti ñeñañ in kot indikti nâmkîñpepepiñ gwatnañ mimindemti eyetnan Masedonia msalen met maneti gilik zemti ewe inmage-nak koti ewe sepem kegogak mimindema in naman napmukulem mimneme Zudia msalen mebegat nâmti zewan. ¹⁷Âpme in nâme neñ zet ke belak etañ tetim indewanok bein? Ma in nâme neñ am dâsukitoñ ekñañañ kwilekiñen mimiyet zet zemkatik bemtiñgut naman ñen mimipiñ belak mapeme wewnok sepem kegok mamiyap bein? ¹⁸Yek. Kawawañ ek an zet teñ toñ egat zikatnañ zet zewenn kelak penañ etañ. Dâsuki ñen ku tazin. ¹⁹Kogogapm Kawawañgat Nemuñañ Zisas Kilaisiyet buñam zapañañ neñmak Sailas, Timotimak nin tim koti diindowenn ke zemusulalatnañmak ku tazin. Zetlak iññañ kwep ke etañ diindowenn kemak. ²⁰Kawawañgalen zetik sambe sopmañ zigok mkwakwatnañ ekñen keyet penañin Zisasmagen sokbemâpme delañ zenzeñañ. Kogogapmti nin egalen zetikñañgalen penañañ ke nâmkîñpemti Zisas Kilaisiyet wisikñ zenup mti Kawawañ-

gat kwizet buɟamaŋ kegoseɗ mwaɗ-penup. ²¹Kegok ke Kawawaŋaŋ iƙŋaŋ in ma nin Kilaisiyet bembeyet zemg-watnaŋ mamminndein. Mti Kawawaŋ iƙŋaŋgat zapaɗ mamayet maombemndein. ²²Kawawaŋaŋ nin iƙŋaŋgat betziŋaŋ bembeyelen nâmti Emetak Teŋ keŋnan bempye keyaŋ ekmagen kwitnaŋ kwitnaŋ bam tiwanup keyet busilinan bugan kogok mndaye. ²³Kawawaŋaŋ neŋmak tapme zet kapi zeap. Neŋ Kolin dapmelaŋge inmagen ku gilik zemkobanen e yaŋaŋ kapigogat neŋ inmak ku atindândâyelen nâmbangapm ku koban. ²⁴Neŋ inmak ku atindândâyelen nâmbanen ke kapigogat neŋ ingat mobotnaŋjin bem tati nâmkiiŋpepen ke mit ke mit ku mimindandayelen nâmban. Nin inmagen mulup mbenen ke in nâmkiiŋpepen katikŋaŋ bemti oloŋen nsakwep mamayelen nâmti mbenn.

2 Neŋ inmagen ewe koti kemberŋ temaŋ aik indawapmagengapm nâmtemtem miyapgapmti ŋep ku kobap. ²Neŋ am nâgât keŋŋ mme oloŋen bembeyelen elak in kwep ke keyepmti neŋ mneti keŋin mma bekaŋaŋ bewe beme naman am kwiyaŋ nâgât keŋŋ mme oloŋen bewe. ³Mneti in ilinak nukŋaŋjin weyaŋpiŋ tatnepeme neŋ kot indikti nukŋaŋ tiwapmagen zemti papia ŋeŋaŋ baen kumti indawan. Am neŋ keŋŋ mme oloŋen bembeyelen am maŋge elak in kwep penaŋ ke. Keyepmti in nukŋaŋjin sambe weyaŋme delaŋ zeme tapme neŋ kot indikti oloŋen mma in ilin kegogak oloŋen mbep elak penaŋ nâmindeyaŋ. ⁴Neŋ ingat yayaŋ temaŋ mti keŋŋ sindem beme simak simak tati nâmisimti zapaɗ meluwaŋ ke kumti indawan. Wa neŋ zapaɗ meluwaŋ ke in nukŋaŋ aikindandayet nâmti ku kuwan. Neŋ keŋŋ temaŋ inmagen penaŋ matazin keyet yaŋaŋ e in ekmâtâtâgat nâmti ke kumindawan.

Am ŋenaŋ kwileki ŋen myuŋgumindame in yomin katikpewep

⁵Ingat tuŋguwinangataŋ an ŋenaŋ keŋin mme walebe beme wa ke nâgât keŋŋ eyo mme ku walebe ilinaŋgat keŋin ke waletindawe. Neŋ zet windeŋaŋberŋ an yom mge iƙŋaŋgat esemteŋ ombemzema ŋep ku besem. ⁶In sambenik penaŋaŋ an kwitnaŋ kwitnaŋ mgasik mimindaye keyet dopmaŋ msamkwabien elak ŋepgat peme tabe. ⁷Mneti egaŋ igak tapme nukŋaŋ sambe keyaŋ omba penaŋ mtopewemagat in yomaŋ ke katikpemtî zebabak mpemtî kandaŋinan pemti mambep. ⁸In notn notn penaŋ ewe mpemtî gogot penaŋ mti mimiek mimiyelen nâmzeap. ⁹Neŋ meluwaŋ keboŋgat zet eweŋan tipman baen zet diindowan ke maŋgawepup ma yek? Keyet yaŋaŋjin eknâsâgât nâmti papia ŋeŋaŋ ke kumti indawan. ¹⁰In noline ekŋenaŋ myuŋgum indame in yomin ke katikpewep beme neŋ kegogak ekŋengalen myuŋguŋuŋin katikpewap. An ŋenaŋ in myuŋgumindawe beme neŋ ingat tikŋaŋ omba matazin keyepmti Kilaisiyet monzalaman an keyet yomaŋ ke katikpewap. ¹¹Nin Sadaŋgalen tetimae-mae eyet yaŋaŋaŋ nâmpenup keyepmti nin egaŋ zet kelakŋaŋ mindandayet kawaŋaŋ bugan ku pewanup.

Pâlaŋ Toloas meti eyetnan Masedonia mege

¹²Neŋ meti Toloas mkaen patan zema Amobotnaŋ Kilaisiyaŋ iƙŋaŋ zet zapaɗnaŋ dolakŋaŋ kapi ammagen zenzeyet setnaŋ dolakŋaŋ penaŋ aikname tati ¹³naman notn Taitas ek ku aikban. Keyet mti egat yayaŋ temaŋ mti mulup dolakŋaŋ ku mban. Keyepmti neŋ Toloas mka pemti naman ek aiksât Masedonia msalen meban.

Nin Kilaismak tapmann nukñañañ omba ku mtotndeye

¹⁴Nin Kilaisiyañ kan katañ ndabandim minndeme nin egalen mulup mmpemann nukñañ sambe masokbemndain katañ mtopenmti keyet oloñen mti ambeliliñañ makunup. Amñañ kasañin mtoindemti oloñen mti ambelili makuip sepem keboñak nin Amobotñañañ ndabandim minndeme msat katañ Kilaisiyelen buñam zapat zememann am ekñañañ keyet nâme songompelep sesik dolakñañ keboñ mambein. Keyepmti nin Kawawañgalen winde keyet wisikñ manzenup. ¹⁵Wisikñ manzenup keyañ Kawawañañ nin ndikme zit kunuk sesik Kilaisiyañ Kawawañ mpeyenok mambenn. Âpme sesik keyañ kalañti mama kanzizitgat zapat bewep ma gakikiyet zapat bewep ekñañmagen mekobe. ¹⁶Âpme am yomengatnan ku gilik zenzeñañ ekñañmagen nin Kawawañgalen zet dolakñañ zemann nâmti waleletgat zapat mambeip. Ma am yomengatnan indatitiñañ ekñañañ nâme sesik dolakñañ beme mama kanzizitgat zapat mambein. Keyepmti mulup dolakñañ kabonñ kapi Kawawañañ ndamukulem ku mme nin nnañ etañ mulup temañ kapi ñep ku mbenek. ¹⁷Wa nin am Kawawañgalen zeleset kwizet buñam temañ etañ matip ekñañ keboñ yek. Nin Kawawañgat zetñañ kandañan mamanan keyepmti Kilaisiyañ nin ikñañgat mulupmañ kapi mimiyet zemndeyeyepmti Kawawañgat zikatnan esemteñ mamti mulupmañ mamnup.

Tâtâ alakñañgalen mulup an

3 In nâme nin nnañgat kwizet buñam etañ mobotgat mulupmañ mamnup bein? Ma in nâme an ñenañ ningat yaññ papia notñañ ningat kwizet buñam mmobogat kumti kot indawien? Ma in

papia notñañ keboñ kumti ningat kwizet buñamm mmot ndendeyet manzenup ma? E yek penañ. ²Ningalen papia elak in kemak. Ingat mama mimiñin dolakñañ ma nâmkñpepeñin an imbi sambeyañ ke ekti nin inmagen mulup dolakñañ mbenn ke ilinak maekmâtâlip. ³Nin inmagen mulup mmann in Kilaisiyelen papia keboñ bewien. Zet zeyap keyet yañañ sosok penañ tazin. Yañgut ke tinde sopmanen olekti meluwañ makunup sepem keboñ yek. E ikñañgat Kawawañ mama mamain egalen Emetak Teñ keyañ am keñinan baen meluwañ mpeye wa ke nanzañ palakñañ palen yek.

⁴Zet ke yañañ kapigogapmti zeyap Kawawañ nâmkñpepeyelen set ke Kilaisimagesetgatnañgut sokbeye. ⁵Penañ nin nnañ etañ mulup kwitñañ kwitñañ sambe kapi mmann ku sokbenak Kawawañañ etañ ndamukulem mme mulup sambe mmann penañ sokbem mâge. ⁶Kawawañ ikñañ nin tâtâ alakñañgalen mulup mimiyet ndaombem ndeme nin Emetak Teñañ zemâtâtndame keyet katañ mulup ke mamnup. Wa nin zii zelen meluwañ mimiñañ keyelen mulupmañ ku maminup. Âpme zii zet sambe keyañ nin ñep penañ ku gawepumann delañ zenzeyelen keyepmti zii zet meluwañ mimiñañ keyañ am gakiki katikñañ maaikindain. Âpme tâtâ alakñañ ke Emetak Teñañ mulup mme keyañ mama kanzizit maaikindain.

⁷Kawawañañ zii zet ke nanzañ palakñañ palen meluwañ mge. Zii zet keyañ mulupmañ am ekñañmagen mam ke gakiki aikindaye. Yañgut zii zet ke Kawawañ an busatñañañmak piyañ mme sokbeye. Keyepmti Kawawañañ Moses zii zet saye kan keyet Moses ñenzimosestnan busatñañ temañ bemti tapme topme Israeñ am ekñañañ zigok

epumti zimosetnaŋ ekbiek belak kwalan kwalan mbien yangut busatnaŋ ke Mosesiyet palen tatat katiknaŋ ku tage. ⁸Âpme Emetak Teŋgalen tâtâ alaknaŋ keyet busatnaŋ zii zetgalen busatnaŋ silipein. ⁹Penan sukwep Kawawaŋan Moses zii zet saye kan keyet Mosesiyet zimosetnanen sanŋa soŋgayan uluŋ elan tapmme toge. Zii zet ke dolaknaŋ yangut zii zet keyan am belak zet muluwen etaŋ maindein. Âpme naman Kawawaŋan am yomenganan ndanŋalanŋi tâtâ alaknaŋ ke mobotnaŋ igagen penan mme nin teŋ mamayelen winde keyet keŋan tazin. ¹⁰Mosesiyet ŋenzimosetnaŋ busatnaŋ tapme toge busatnaŋ keyan belaknik tapmetneti yek beye sepem kegogak zii zetgalen mulupman dolaknaŋ ewan belaknik tatopmâzin. Âpme tâtâ alaknaŋgalen buŋam zapat kapiyan naman itnaŋan ewan sebempemti gwaen tapmozin. ¹¹Set eweŋan sokbeye keyelen busatnaŋan elak kan pigogak tototnaŋ beme naman tâtâ alaknaŋ kapiyelen buŋam zapatnaŋan omba penan tapmakozin.

¹²Nin ŋoktiknaŋan zet keyan penan tazin keyepmti nin mulup Mosesiyen mge kegok ke ku maminup. Nin mulup tâtâ alaknaŋ ke mâti kinŋagapiŋ mulup windenŋanber mamnup. ¹³Âpme nin Mosesiyen mge sepem kegok ŋep ku mimiyelen. Egan busatnaŋ temaŋ ŋenzimosetnan tage ke Israeŋ am ekŋenaŋ ekti walebiek magengapmti egaŋ ŋenzimosetnaŋ sanŋum aiaiknaŋ keyan ambulutpeme tapmeti busatnaŋ ke yek bemeti yek beme delaŋ zeye. ¹⁴Mosesiyen mge sepem kegogak Israeŋ amŋane ekŋenaŋ keŋ otnânânjin sanŋuman atampemâbien. Keyepmti ekŋenaŋ Kawawaŋgalen Zet Itnaŋan e ŋep mamaŋ nâip yangut keyet yanŋan penan ŋep ku maweyanâmâtâlîp. Sanŋum ke gaipeme mebegalen. Setnaŋ

ke Kilais kwewetaŋ nâmkinŋepemtiŋut ŋep gaipeme mebegalen. ¹⁵Yan alak kan pigogat eyo ekŋenaŋ nin Mosesiyelen zet kapi gawepumti set keeset mama kanzizit mambanup. Zemti ke mâti mama keyan sanŋumnok keŋ otnânânjin maambulut tazin. ¹⁶Keyepmti am ekŋen keyan ilin keŋin gilik zemti Amobotnaŋmagen mepme sanŋum ke tim beme mekobe. ¹⁷Amobotnaŋ ek Emetak Teŋgak keyepmti egaŋ am ŋengat keŋan matazin beme egaŋ sanŋum ke tim beme mekopme an keyan belak lala mamain. ¹⁸Am nâmkinŋepemak ningulak zimosetnan busatnaŋ ke sanŋuman ku mautukekpenup. Nin gapiyamnok tapmann Amobotnaŋgalen sanŋa soŋga keyan ningat palen ome nin naman sepem asekmme Amobotnaŋgalen mama mimi ke omba penan mkwapmann am ekŋenaŋ nin Amobotnaŋgalen manŋe e sosok manndikmâtâlîp.

Nin am indamukulem mmann busatnanen kwabep

4 Kawawaŋan anŋalan gogotnaŋ-gapmti nin mulupman kapi mimiyet ndaye. Keyepmti nin mulupman kapi ku katikpewanup. ²Âpme nin zet manzemkawaŋbenup kapi Kawawaŋan iknaŋgalen zet penan. Keyet mti amnaŋ nin ndikti am ekŋen kapi Kawawaŋan iknaŋgat monzalaman mulup mamip elak manâmâtâtndeip. Nin zet dâsuki ma amnaŋ yom notnaŋ enzilimti mammelip ma tetimaemae ebon ebon bankumpemâbenn. Nin Kawawaŋgalen zet penan peman tapme naman dâsuki kileŋ ŋen ku manzenup. ³Nin Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolaknaŋ Penan kapi diindomann am waleletgat zapat mamaip ekŋenaŋ ku manâmâtâlîp ekŋen ke walepmâbep. ⁴Msat kapiyelen Amobotnaŋ Sadaŋ egaŋ am ekŋen kapi

tambusosok keñan maindatimti main keyepmti ekñenañ nâmkîñpepe ku maagip. Egañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ kapiyañ keñin mkawañ bem indeme Kilais ek Kawawañak ma am mama eyo maaikindain ke nâmâtâti nâmkîñpepeyet selin mambekkek indein. ⁵Nin toto kwati nnañgat kwizet buñamm mobotgat ku manzemmetnup. Nin Zisasiyet kwizet buñamañ etañ mwati Zisas Kilais ek ningalen Amobotnañ kekok manzenup. Mti nin ingat sisiliñ anñin mamanan elak sosok penañ mandindonup. ⁶Kawawañañ msat kululuñ mme sokbeye kan keyet pigok zeye, “Busatnañañ tambusosogen melak.” Zeme kekok mge. Sepem kekokak zeme am ningat keññan busatnañañ sokbeye. Keyet yañañ kapigok: Kawawañañ ikrñañgat windeñañ keyet yañañ Kilaismageseti am nin yomengatnan gilik zemti ndatiye keeset mkawañ beme ekmâtâbenn.

⁷Mti egañ ningat sekñ windeñepiñ menzim tosiñ bakñañ keboñ kapiyet keñan Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ tapme timti manzemkawañbemetnup. Ke wan nin keññnañgatnañ timti ku manzenup. Nin Kawawañgalen windeen etañ tati manzenup. ⁸Zisasiyelen buñam zapatgapmti kan sambe penañ amnañ nukñañ omba penañ manndaip yañgut ku mawaletnup nukñañ temanen tati pe zigok minndame eksenuwenn zemti keñ zut maminup. Yañgut kileñ ke nâmisimti mulup temaminup. ⁹Am sambeyañ ningat kasa ñenzinziñ omba mam ndaip. Yañgut nin Kawawañañ ikrñañ ndamukulem minndeme matatnup. Kan notnañgat kasa ekñenañ omba penañ manndoip yañgut penañ ndome ku mañgakinup. ¹⁰Msat sekñ kapi kan sambe penañ gakikyelen selen mamezin Zisas msamebien sepem kekokak mamimndaip. Âpme

am ekñenañ Zisas kume gakiyeyañ naman wageyañ ewe mamain. Egañ ndañgalañme nin ewe alik kapi mamann am sambe ekñenañ Kilais ek mama keyet toñañ elak sosok maekmâtâpeip. ¹¹Nin pi Zisasiyet zet zapatnañ zekawañ bemann keyet kasa mti ndom walet mme gakikiyelen bududuk penañ maminup. Yañgut Kilaisiyañ msat sekñ kapi ewe mukulem mme alik mamann am ekñenañ Kilais ikrñañ alik main elak sosok masokbemkawañ beme egip. ¹²Nin inmagen Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ diindomann keyepmti ndomkume gakisâgât penañ mimkwabenn sindem mulup kekok mkwabenngapmti in mama kanzizitgat zapat bewien.

¹³Kawawañgalen Zet Itnañañ Sam keyet keñan zet ñen kapigok tazin, “Neñ nâmkîñpepenn tazin keyet mti neñ Kawawañgalen zet manzemkawañ beyap.” (*Sam 116:10*)

Sepem kekokak nin pigok zenup, Nin nâmkîñpepenn tazin keyepmti Kawawañgalen zet pi manzemkawañ benup. ¹⁴Mulup ke mmambe pigok penañ manâñup Kawawañañ Amobotnañ Zisas gakikiengatnan mme wage. Âpme nin ekmak tusumti mamanan keyepmti Kawawañ egañ ninmak innak kekokak mme wapmann ndatimti mot Zisasiyet kandañan yaloñdewe. ¹⁵Nin ingat mti sek sindem mulup mkwapmann Kawawañañ keñ taoletnañgapmti am indiy ñen indiy ñen keñin m eleñ beleñ beme Kilais nâmkîñpemti Kawawañgat dundunduñinanen wisikñ zemti kwizet buñamañ mamwapmâlíp.

¹⁶Nin yañañ kapigogapmti nin mulup kapi mimiyet keññ eleñ beleñ beme maminup. Nin sekñañ belaknik belaknik piyañ mamenzeum tozin yañgut keñeset Kawawañañ mene mene ndamukulem mti gwatnañ maminndein.

¹⁷ Alak kan pigogat mulupgapmti nukñaḡ ma sek sindem tatim kwatnup kapi kan isikñaḡ bugan tapmoti delaḡ zewe. Ápme nukñaḡ kapi matinup keyet penañaḡ Kawawañaḡ mama kanzizit ndame keyet keñaḡ moti egat zimosetnan telepgat mambanup keyaḡ mobotñaḡ penaḡ bein. ¹⁸ Keyepmti nin keñaḡ otnânân nukñaḡ tasokbemndame eknup keeset ku bemann tabe. Nin bam kululuḡen gwaen moti oloḡen palen kwesiḡ mambanup keeset bemann tabe. Alak kwitñaḡ kwitñaḡ sambe tasokbemndain kapi kwesiḡ ku tapmobe. Bam mama oloḡen palen mamobanup keyaḡ kwesiḡ tapmobe.

5 Keyepmti nin pigok nânup: Nin msatgalen mka minzalaḡnok kapi Kawawañaḡ asekpeme toweme naman mka alakñaḡ ḡen kululuḡengatñaḡ ke ndame ke timti mama kanzizit mamti mambanup. Mka minzalaḡ ke wa am belajaḡ mawalatnup keboḡ yek minzalaḡ kapi sekñaḡ kapiyet nâmti zenzeñaḡ. ² Nin mama mamanuwen kapi nukñaḡ sambeyaḡ sokbemndame keyepmti msat sekñaḡ kapi gaipemann toweme kululuḡen gwaen moti sekñaḡ penaḡ ke timti sek welelaḡñaḡ kwawepme mamayet nâmti eyak temaḡ maminup. ³ Nin kululuḡen gwaen sekñaḡ alakñaḡ tazin yaḡ maneti gakimti mot bam tiwanup e nâmann tapme mamanup. ⁴ Alak sekñaḡ tazin kapi nukñaḡñaḡ kwati mamimtopein yaḡgut nin gakikiyet ku manânup. Nin belak sekñaḡ alakñaḡ kemak sekñaḡ itnañaḡ kapi-mak timundugti sekñaḡ alakñaḡ keyaḡ minzilime delaḡ zeme melesiḡ kululuḡen mobogat manânup. ⁵ Kwitñaḡ kwitñaḡ tasokbemndain kapi sokbemndandayet nâmti Kawawañaḡ eweḡanak nâmâtâpme weme keyet piliñaḡ Emetak Teñaḡ ke yaḡbemti ndaye.

⁶ Nin kwitñaḡ kwitñaḡ kekok sokbemndawe e nâmti keyepmti nâmann eleḡ beleḡ beme mamanup. Nin msalen

pien msat sekmak mamnup yaḡ maneti gakiwanup beme Amobotñaḡmak moti mambanup. Nin msalen pien msat sekmak mamanupgapmti nin Amobotñaḡñaḡ egalen mkaen ku matatnup. ⁷ Keyepmti kan pigogat nin Amobotñaḡ zikalaḡ eekpiḡ belak etaḡ nâmkinqemti mayelen kan tazin. ⁸ Nin Amobotñaḡmak moti mambanup e penaḡ nânupgapmti keyaḡ keñaḡ m eleḡ beleḡ bem ndeme gakikiyet mee eyet ku makinḡgatnup belak nâmann ḡep etaḡ mambein. ⁹ Nin sekñaḡ kapi melesiḡ msalen kapi mambanup ma kululuḡen moti sekñaḡ alakñaḡ timti mambanup beme kwitñaḡ kwitñaḡ notñaḡ sambeyet nâmann tototñaḡ beme Amobotñaḡñaḡ ek etaḡ keñaḡ mmann pembenañaḡ mamti mambe. ¹⁰ Maneti am nin sambe bepi Kilaisiyaḡ zet zemdelaḡ zenze munduman tapme egat kandañaḡ mopmann delaḡ zemâbe. Ápme egaḡ nin msalen pien mamti mama mimi dolakñaḡ mbenn ma bekañaḡ mbenn keyet tosañaḡ ikñaḡgat toñaḡ toñaḡ kalaḡ kumti ndamâbe.

**Pâlaḡ Zisasiyaḡ yomengatnan
ndatiye keyet buḡam
zapatñaḡ zemkawaḡ beye**

¹¹ Set kekok penaḡ tazingapmti nin Amobotñaḡgat nâmpemann mamozin. Keyepmti nin am indamukulem mmann nâmkinqepe aiikgat mulupmaḡ kaliñaḡ maminup ke Kawawañaḡ ikñaḡ penaḡ nâmnndein sepem kekok in ningat nâmnndeip e nâmtalap. ¹² Wa in nin kwizet buḡamm in mmot ndendeyet nâmti nnaḡgat keñaḡñgalak zet dolak dolakñaḡ ku mandiindonup. Nin Amobotñaḡgalen mulup esemteḡ penaḡ ke mmanngut am notñaḡñaḡ msatgalen mama mimi keeset mti sekñin etaḡ mammolip ekñaḡ keyaḡ ningat naman kasa maminndaip keyepmti in am ekñaḡ keyaḡ zet ḡen wakñaḡinan peme topme in dopmaḡ naman Amobotñaḡgalen zet

ke timtati diindowep. ¹³In ningat nâme keñin kilom mambein kekok manâip beme e nin Kawawañgat kwizapatnañ mwawatgat sepem kekok mamnup ma nin ñoktikñ esemteñ nâmâtâti mulup mamnup beme e in pembenañ bembeyet nâmti ke maminup. ¹⁴Kilaisiyañ ningat gogot penañ maminndain keyepmti nin pigok nânu: An kwewetañañ am nin sambeyelen yomgapmti gakimti nin ndamukulem mme nin yomgalen mama mimi mgasigen mamkwabenn bee bankumpemann delañ zemâge. ¹⁵Egañ msalen am sambe nin bekapiyet mti gakimti naman gakikiengatnan gilik zemwati mama alakñañ kapi aikndaye. Keyepmti nin mama ke mamti nnañgat sekñ ñep ku mmobogalen. Nin Kilaisiyelen mulupmañ ke winderñañber mti ek etañ manzemesewatpemambanup.

¹⁶Alak nin nnañgalen nânâ mâti am ñeniyet ewe zelin ku manzemdelañ zemindemambanup. Eweñañ nin am nnañgalen nânâ ke mâti keyet katañ Kilaisiyet zetnañ zemdelañ zempewenn. Yañ nin set sepem kekok ke ewe ñen ku maminup. ¹⁷An ñenañ Kilais ek penañ manâmkiñpein beme egañ Kilaismagen mama alakñañ ke timti naman an sepem igak ñen ke makwazin. Egañ mamañañ mgasik itnañañ mamkwage ewan katikpem mâpme delañ zeme egañ naman Kilaisiyelen mama alakñañ ke yañbemti mamezin. ¹⁸Nin itnañañ Kawawañgat kasa mti manepemann Kawawañañ Kilais egat mti egañ naman ndamimgilik zeme nin egat notnane penañ sokbewenn. Âpme egañ nin am notnañ ekñen eyo indamukulem mmann egat notnane sokbembeyet nâmti mulupmañ kapi ndaye. ¹⁹Nin Kawawañañ Kilais egat pembenangapmti msalen am sambe bepi notn notn etañ mamimndein keyet zapatnañ nin kapi zemkawañ

bemndame nin am manzemkawañ bemindanup. Am egat notnane penañ bemti mamaip ekñen ke egañ yominañgat dopmañ indandayet nâmti yomin kumabiliwezin.

²⁰Kawawañañ ningat paleset in zet mandiindoin. Nin Kilaisiyet kwitnanen ingat pigok zemti indayañkwesinup. Ka yek, in Kawawañgat kasa mamip e peme tapme Kawawañañ ikañgat notnane penañ bemti mamayet indatiwe. ²¹Kilais ek yomañ meepiñ yañgut Kawawañañ am ningat mti ningalen yomm bepiwan naman timtati Kilaisiyet dukñañ peme mowege. E nin ekmak tusumti Kawawañgalen mama teñ ke nin eyo titiyet nâmti kekok mge.

Pâlañ Kawawañgalen mulupgat nukñañ omba penañ tiye

6 Nin Kawawañ ikañmak mamti mulup maminuwañ in pigok indayañkwesinup: Ka yek, in Kawawañañ keñ taoletnangapmti mulup dolakñañ notnañ mimiyet winde indaye ke in belak peme ku tabe. ²Nâip, Kawawañgalen Zet Itnañanen zet ñen pigok zenzeñañ,

“Ñeñ kan esemteñ keyegak ingalen kwiz-elin nâmti yomengatnan gilik zemti indatiwan.” (*Aizaya 49:8*)

Nâip, kan kapi ilak am yomengatnan gilik zemti indatiti keyelen kan esemteñ penañ ilak alak kapi sokbein.

³Nin am ñenañ mulup maminup keyet keñanen myuñgungunn ñen ku aiikgat nâmti maweyañ mnup. Mneti nin kwileki ñen mmann yuñgume am ekñañañ ke ekti nâme ñep ku beme Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ manzenup kapi bankumpeme ñep ku bewe zemti maeksenup.

⁴Nin Kawawañgalen mulup kapi esemteñ timamti mmann am ekñañañ Kawawañgalen mulup an penañ maip e ñep ndik mâtâbep. Nin mulupmañ

ke mti sewak palen mamann am ekjenaj sisiperpej temañ mimndame nukñaj temañ keyet palen mot anzam tati olat olat palen mamti keyet nâmann kinğagatnañmak ku bewe. ⁵Am ekjenaj kilej manndomkuip ma ndatamti met mka katikñaj manndeip. Ma am sambeyaj bililim kot ndatamti ndome gakikiyelen bududuk maminup. Nin kekok minndame nâmisimti Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñaj Penaj zenze mulup tagoñgopiñ mimiek mmeti muluk mee wewepiñ ma tu meu mee dolakñaj aikninipiñ mamanup. ⁶Nin mama kwetetepmañ penaj mamanup. Nin Kawawañgat yañañaj sambe penaj nâñup ma sewak sewak palen mamanup ma am gogot dolakñaj mimindamti manup. Ma Emetak Teñañ gwatnañ mimndeme mamann am ekjenaj nin Kawawañgalen mulup an penaj mamanup elak manâñndeip. ⁷Nin Kawawañgalen windemak tati zetnañ penaj kapi manzemañbenup ma mama mimin kwetetepmañ keyañ timbi sâkñnok beme timtati nembelen sekñ añañapemti nembetnañ naman kasanne indelem mâpman mebep. ⁸Keyepmti am notnañ ekjenaj naman mamimtotndeip. Âpme notnañ ekjenaj ningat nâme mopme manzemesesawatndeip. Nin zet penaj ke zemangut notnañ ekjenaj ningat nâñndeme an dâsukitoñnok mambenup. ⁹Âpme am notnañ ekjenaj ningat Kawawañgalen mulup an pemañ yek kekok zemti nâñndeme tototnañ mambenup yañgut am notnañ sambe ekjenaj naman ningat yaññ ñep nâñndeme mandelañ zein. Am notnañ ekjenaj nin kwapem penaj ndome gakikiyelen bududuk penaj mamanup. Yañgut kilej penaj ke nâñsisimti temamanup. Naman kan notnañgat ndatimti mepme amobotnañ ekjenaj zemdelañ zeme omba penaj

mandom kwatamtemien. Yañgut penaj manndome ku mañgakinup. ¹⁰Nukñaj sambe penaj ke sokbemndame keññ sindem omba penaj mambein. Yañgut nin Amobotnañgat etañ nâñmti oloñen maminup. Nin mânep milawatniñ am bekopsat penaj mamanup. Yañgut nin am indamukulem mmann ekjenaj nâñkinpepemak bembeyet mulupmañ winderjañben maminup. Nin penaj kwitnañ kwitnañ sambe ku tatndain yañgut Kilaisiyelen mama mimi sambe bee penaj tatndame delañ zein.

¹¹Kolin am mañge notnne dolakñaj penaj, nin ingat tikñaññ omba penaj matatndain elak sosok penaj zemkawañ bemindamann nâip ke.

¹²Nin pien mamti ingat otnâpeñ penaj mamanup yañgut in ilinagak ningat wisat minndemti bamkumndewien.

¹³Keyepmti neñ am notnaññ nemunambañne ekñengat zet manzeip sepem kekok neñ ingat pigok penaj diindoma nâit. Nin ingat tikñañ manâmindenup sepem kekok in ningat tikñañ ewe nâñndemti kot tusume nsakwep mambanup.

Am nâñkinpepepiñ ekñengalen mama mimi ku mâti mamayet añkeñoo zet zenzeñaj

¹⁴In am nâñkinpepepiñ ekñenmak met lumañti ekjenaj mama mimi bekaññ mamip sepem kekok ku mbep. Am bekaññmak am dolakñaññ zigoset notn notn mti mambuk ma busatnañmak tambusosogañ zigoset temakwep ondekti tabuk? ¹⁵Ma Kilaismak Sadañ ekjenaj zigoset mulup ñen mimiyet zenâñmti keñ kwep bewuk? Ma am nâñkinpepeñañmak am nâñkinpepepiñ ekjenaj zigoset mañge kwep penaj bemti mambiek? ¹⁶Ma nin zigoset Kawawañ penañgalen sesewat mka temañ kemak naman nopiom egalen sesewat mkamak

tusumidewanup? Nâip, Kawawañ mama kanzizit mamain egalen sesewat mka ke am nâmkijpepemak nin. Keyepmti Kawawañ Zet Itnañanen pigok zeye, “Neñ aminne ingat tuñguwinan mundum weyañti ke mamambap. Nti neñ Kawawañin bemti mama in nâlen aminne bemti mambe.” (Wok Pris 26:12; Zelemaia 32:38; Esekiel 37:27)

¹⁷Keyepmti Amobotnañan pigok zeye, “In am neñ ku manâmkijpem neip ekjenmak tusummaneti ekjengalen mama mimi bekañan notnañ in ku mimiyelen zemkulumindenderañ ke mbepmegat wati kunzuñti nenmagen pien kopme nen indatiwap.” (Aizaya 52:11; Esekiel 20:34, 41)

¹⁸Âpme nen biwin mama in nemu-nambanne bemti mambe. Amobotnañ ek kwitnañ kwitnañ sambeyelen winde bee tasamâpme delañ zein. Egañ ningat zet kekok penañ zein.” (2 Samuel 7:14; 7:8; Aizaya 43:6; Hosea 1:10)

7 Notnne dolakñañ penañ, neñ pigok zemkawañ bema nâit: Kawawañan zetik sambe mge bee nin kapiyet nâmti mge. Keyepmti nin yomañ keññ sekñ mme bekañan bemberañ e zulutkaputmann delañ zeme kwetetepmañ penañ mamti Kawawañgat etañ nâmann mobotnañ beme egat kandañanak matapmambanup.

²In ningat keñin ewe beme ninmagen ewe kopme mamambanup. Inmagengatnañ am notnañ ekjenañ ningat ekjenañ am belak keñin mamyungum indeip ma am notnañ bekañan mimiyet zet kelakñañ mimindeme ke metneti mawalelip ma tetim indemti milawalin notnañ makakimtip manzeip. E ilin zet keyet yañan nâmtalip. Wa neñ zet kapi in mtot indendeyet nâmti zet kapi ku zeyap yek. ³In ninmak notn notn

dolakñañ penañ mamanup keyepmti gakiwanup ma ewe alik mambanup beme tususun tazin ke ku etiwe keboñ keyepmti neñ meluwañ neñañ kuwan ke wa in mtot indendeyet zetnañ ku kumindawan. ⁴In Kawawañgalen mulup dolak dolakñañ sambe ke ewe mmebep. E nâmkijpem indeyap keyepmti neñ ingat nâma dolakñañ penañ beme masesewatindeyap in nâgât keññ omba penañ gwatnañ mamimneip. Neñ Zisasiyelen mulupgarn sek sindem omba penañ timkwaban yañgut in naman mme keññ oloñen penañ mambein.

⁵Nin Masedonia msalen meti mulup yañbemti mbennen kan keyet nin tagoñgo dolakñañ ñen ku aikbenn penañ. Mka sambe mebenn katañ nukñañ sokbemndaye ma am notnañmak zet mmot mtot omba mbenn ma ndomkusât mme sekñañ omba penañ makingatan. ⁶Keyañgut Kawawañ ek an zemkâkât toñañ keyepmti egañ nin zemkâkât minndemti keññ m eleñ beleñ bemndendeyet nâmti Taitas zempeme ningalen pien koge. ⁷Wa egañ ninmagen koge keyet etañ nâmti ku zeyap. In ek gwatnañ zet dundumti naman neñ eyo kot niknikgat keñin temañ matazin keyet ma in nâgât kembeñ manâip ma nukñañan tapma otnânâñinan bandim mamimneip. Keyet zapatnañ kot zeme nâmti neñ ingat oloñen temañ penañ mban.

⁸Neñ itnañan meluwañ kumti indawan ke in maiñ nâmti keyet nâme bekañanik beye yañgut nenn zet kumti indawan keyet nâma bekañan ku bein. Zetn keyañ in kan isikñañ bugan bukapi keñin mme bekañan beye keyet nâma nukñañnik beye. ⁹Yañgut alak kan pigogat neñ ingat nâmti oloñen palen penañ talap wa meluwañ kumti indama ekti nâme ñep ku beye keyet yek. Nâmbekam bembe mbien keyelen yomañ keñin mgilik

zeye keyet nâma dolakṅaṅ bein. Zet ke Kawawaṅaṅ ikṅaṅ nâme wenḡe keyet katnanen sokbemindaye. ¹⁰Amgalen nukṅaṅ sepem keboṅ mataindain ke Kawawaṅaṅ mamaṅin mḡasik ke mḡilik zemti naman eḡaṅ mama kanzizitgalen set maaikindain. Keboṅ keyepmti nin nâmbekambembe temaṅ ṅen ku maaiknup. Am msalen sambe yomin bamkumpemti keṅin ku ḡilik zemti Kawawaṅaṅmagen ku mamelip. Ekṅen sambe bee mama mimiṅin bekanāṅ keyaṅ indaâtâindeme teziṅ ṅandaṅ mebep. ¹¹In nâip, in yom tuṅguwinan ke sokbeme nukṅaṅ palen mamkwabien ewan naman Kawawaṅaṅ mim ḡilik zeme inmagen mama mimi dolakṅaṅ sambe pigok sokbemindamâḡe. In yom sokbeye ke mtopepeyēt nânânjin kaliṅaṅ penaṅ matazin. Ma myuṅguṅgu notnaṅ tuṅguwinan sokbeme sakwep weyaṅti belaknok tapme amnaṅ myuṅguṅguṅin ku maegip. Ma myuṅguṅgu notnaṅ mimiyeṅ keṅin temaṅ ku matazin ma mineti Kawawaṅgalen ṅenzinziṅ ninmagen sokbesem zemti egat kiṅḡapeṅ maip ma nin kot indikmann dolakṅaṅ bembeyet nâmti myuṅguṅguṅin sakwep weyaṅti matalip. Ma mineti myuṅguṅgu ewe kwesiṅ tapme ṅep ku besem zemti Kawawaṅgat zikatnaṅ sakwep maweyaṅip ma an myuṅguṅgu mḡe e keyegak sakwep myuṅguṅguṅaṅgat dopmaṅ mutumsawien keyepmti yaṅaṅin keyaṅ pigok penaṅ mamsokbemindein ingat tuṅguwinan myuṅguṅguṅin bugan ku tazin. ¹²Neṅ eweṅan meluwaṅ kumti indawan ewan an myuṅguṅgu mḡe egat etaṅ nâmti ku kumindawan ma an ṅen an kapiyaṅ myuṅgumsaye egat etaṅ nâmti keḡogak ku kuwan yek. In Kawawaṅgat zikatnan ningat tikṅaṅin omba penaṅ matazin keyepmti ingat meluwaṅ kapi kumti indawan.

¹³Yaṅgut neṅ wan kwep keyet etaṅ nâmti keṅṅ dolakṅaṅ ku beye. Taitas inmagen kopme in zemtetimemopme mukulem dolakṅaṅ mpeme ekti eḡaṅ keṅaṅ pembedaṅ penaṅ beye keyaṅ eyo keṅṅ mme oloṅen beye. ¹⁴Taitasiyaṅ inmagen kosât mme neṅ in animbi dolakṅaṅ e eweṅanak dundumti ingat sekṅin mmoban. Yaṅ in manepeme eḡaṅ kopme neṅ zapat dunduwan keyet kataṅ msawien. Nin ingat zet ṅen nâmti manzenup ke zetnnaṅ kipmaṅak mambein sepem keḡogapmti nin Taitas inmagen kokogat zet zemti keṅaṅ mwat pewenn e penaṅak msawien. ¹⁵Taitas eḡaṅ ke kopme in egat nâme mobotnaṅ beme oloṅti met peme eḡaṅ zet notnaṅ zeme zetnaṅ gawepuwien. Yaṅ alak eḡaṅ pien tati kwitnaṅ kwitnaṅ sambe msawien keyet otnâm meti ingat nâmindeme dolakṅaṅ penaṅ mambein. ¹⁶Nin alak pigogat inmak tususunn ewe dolakṅaṅ sokbein keyepmti neṅ ingat oloṅen temaṅ penaṅ mimindayap. Mti ewe mama sepem kapigogak mamobanup e penaṅ nâmkṅipeyap.

Pâlaṅ tewalaṅ bembeyet zetnaṅ zemâtâḡe

8 Kolin dapmelaṅḡe notmne, in Kawawaṅaṅ Masedonia msalen dapmelaṅḡe maip ekṅen keṅ taolet temaṅ mimindame ekṅenaṅ Kawawaṅgat tewalaṅ temaṅ bewien keyet yaṅaṅ in weyaṅ indikmâtâtâtḡat nâmti pigok diindosowap. ²Masedonia dapmelaṅḡe ekṅen nukṅaṅ sambe sokbemindame keyet palen moti olat olat temaṅ mkwabien. Ekṅen am bekopsat penaṅ ke mambienāṅgut Kawawaṅgat tewalaṅ bembeyet keṅin oloṅen temaṅ penaṅ tage keyepmti tewalaṅ omba penaṅ bemkwabien. ³Ekṅenaṅ Kawawaṅgat tewalaṅin bembeyet eyakṅin omba penaṅ tage. Keyepmti ekṅenaṅ tewalaṅ omba

penaṅ bewien elak penaṅ nâmindeyap. Wa nâlen zetgat yek ilinaṅgat keṅinaṅgalak mmoti omba penaṅ bewien. ⁴Ekṅenaṅ nin nâmindemann Kawawaṅgalen dapmelaṅge Zudia msalen olat olat palen mambien ekṅen ke nin nâmindemann ekṅenaṅ eyo indamukulem mimndendeyet ndapitiliwien. ⁵Âpme nin ekṅenaṅ tewalaṅ gesiṅaṅ isikṅaṅ kekok bewep e nâmti tatnepemann naman ekṅenaṅ mmoti omba penaṅ mambeip. Ekṅenaṅ ilin melesiṅ Kawawaṅgat betnan beme maindikdamuṅ min yaṅ bam Amobotnaṅaṅ iṅaṅ nâme wenṅe keyet kataṅ ningat kekokak gogot minndawien. ⁶Âpme in eyo Zudia am indamukulem mimiyet Taitasiyaṅ kot indamukulem mme yaṅbemti sek bandim notnaṅ indandayet akuku mulup mmetneti peme muluwinaṅ memuṅ bemti tage. Mulup dolakṅaṅ mkwabien ke ewe kot indamukulem mme mimiyet zempewan. ⁷Kolin am inmagen mama mimi dolakṅaṅ kapigok wein: In nâmkîṅpepeṅin kaliṅaṅ tazin inmagen Kawawaṅgalen Zet Zapat Dolakṅaṅ Penaṅ zenze an dolakṅaṅ sambe talip ma in Kawawaṅgalen zet ḡotekṅaṅ sambe penaṅ nâip ma in am indamukulem mimiyet webembeṅin temaṅ tazin ma in ningat tikṅaṅin omba penaṅ tazin kekok keyepmti in tewalaṅ bembeyet eyo otnânâṅin temaṅ penaṅ bemti mamayet nâmti diindoyap.

⁸Wa neṅ in ke sakwep mimiyet ku indapitiliap. Masedonia dapmelaṅge notnne bekakan ekṅenaṅ tewalaṅ bembeyet otnânâṅin temaṅ penaṅ matazin in muluwin ke mbep beme muluwin keyaṅ in Zudia am ekṅengat gogot mamimindeip ke ilak penaṅ mkawaṅ bemindawe. ⁹In nâip, Amobotnaṅ Zisas Kilais ek keṅ taoletnaṅ temaṅ penaṅ eknup. Ek kwitnaṅ kwitnaṅ sambe bekapiyet

toṅaṅ yaṅgut egaṅ ningat mti kululuṅen mundumaṅ dolakṅaṅ e peme tapme toti am nin kaboṅ bekopsat penaṅ bemti maṅge. Mti set kegoset egaṅ am nin yomengatnan gilik zemti ndatimti mama kanzizit motitiyet setnaṅ aikndaye.

¹⁰⁻¹¹Pi nâgât nânânnan zet pigok tazin ke zemsokbemindama nâit: In nup kan tipman baenak yaṅbemti tewalaṅ mânep akum beme mulup kapi mimiyet keṅin puṅpuṅ penaṅ kwapme mkwatneti naman tungupman peme memuṅ bemti tage. In mânep akuku mulup ke alagak yaṅbemti keṅin seṅme oloṅen palen mulup ke mkwabien. Sepem kekokak ewe mmeṅpme amiṅine ekṅenaṅ mânep taindain kataṅ bemti beme delaṅ zewe. ¹²In tewalaṅ mânep ke bembeyet keṅin puṅpuṅ mme keṅ taolet palen taindain kataṅ bewep. Âk penaṅ ku taindawe beme keyet yayaṅ temaṅ ku mbep. Kawawaṅaṅ am sambeyet nânâṅinaṅgat yaṅaṅ maekmâtâpme delaṅ zein.

¹³⁻¹⁴Wa nin in mânep akumti am bekopsat indamti ilin naman omtimat timat palen mamayet nâmti ku zenup. Alak kan pigogat in mânep polak polak penaṅ taindain keyepmti in am notnaṅ deset olat olat palen tapmelip ekṅen indamukulem mimindewep. Ya naman maneti ekṅenaṅ nimwiaṅ wiaṅ temaṅ palen tapme in naman kamberṅ sokbemindawe beme naman ekṅenaṅ in kekokak indapmukulem mimindewep. ¹⁵Kawawaṅgalen Zet Itnaṅanen zet ḡen pigok zenzeṅaṅ tazin,

“Israël am ekṅenaṅ msat tungupman mameti meunṅin mana ke matim nitemien. Am meti mana omba polak polak maambeṅeleti timkotemien ekṅen polak polagak ku taindawe ma am meti mana ilinaṅgat kataṅ isikṅaṅ bugan timti

makotemien ekjenaj olat olat
temaj ku mbien.^{††} (*Kisim Bek 16:18*)

¹⁶Nej ingat tunjuwinan kot mamti
mulup mimiyet keñj temaj penañ
matazin. Sepem kegogak Kawawañaj
Taitas keñaj m eleñ beleñ beme
egañ ingat tunjuwinan mulup kot
mimiyet keñaj temaj penañ kegogak
matazin keyepmti nej Kawawañgat
wisikñ penañ manzeyap. ¹⁷Egañ in
kot indamukulem mimiyet keñaj
temaj eweñanak matazin yañ nej
in kot indamukulem mimiyet nãmti
zempema egañ zetn gawepumti oloñen
temaj mti inmagen kosãt tapmin.
¹⁸Nej ekmak an notn ñen kapi mamti
Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñaj
Penañ zenze mulup mme dapmelange
ekñen kapiyetnañaj mulup arjin ke
maegoip an kemak ilisakwep idema
kolup. ¹⁹An ke dapmelange ekjenaj
egomti zempeme nitmak ke koti in
tewalañ mãnep bewep ke timti Zudia
am met indandayet zempewien. Mulup
kegok mmanñ Zudia am ekjenaj nin
indamukulem mimiyet keñin temaj
tazin ke ekti Amobotnañgat kwizet
buñamañ temaj mmobep.

²⁰Nin in am bekopsat indamukulem
mimiyet tewalañ mãnep temaj ke beme
damuñ mti mmetnepemann tunjupman
notnañ yuñgume zet mmot mtot notnañ
tunjupman sokbewemagat weyañ
eksewanup. ²¹Amobotnañaj ikñaj nin
an dolakñaj elak mandikmãtãndein
keyepmti nin kwitnañ kwitnañ
kapiyet mulupm weyañti mmanñ am
ekjenaj kegogak ndikmãtãtãtgat nãmti
maminup.

²²Egetmak an notn ñen ewe pema
kozin ek ke piennen mukulem mulup
notnañ mimiyet zempemann egañ ñep
etañ mamme eknup keyepmti nin ingat

ekjenaj Zudia am nãmkijpepemak
ekñen indamukulem mimindendeyet
keñin temaj matazin keyet zapatnañ
zema nãmti egañ inmak kot mãnep
akuku mulup ñep penañ mbep elak
penañ nãmkatikbemtì pemann kozin.
²³An ñenañ Taitasiyet yañaj nãsãgãt
indayañkwesime in nãgãt ekmak
ilisakwep nin ndamukulem mimiyet
mulup mamilup kegok dundume
nãmbe. Ma an zut ñen keyet yañidañgat
idayañkwesime in pigok zewep,
“An zut kapi Kilaisiyelen kwizet
buñamañ mpalakñaj bembeyet nãmti
dapmelangeñine ekjenaj mulup
kapi mimiyet zemideme kobun.”
Kegok zeme nãmbep. ²⁴Nej ingat am
dolakñaj zemti dapmelange ekñengat
tunjuwinan sekñin mmotindewan
keyet katañ in an ekñen keyañ kopme
gogot mimindawep. Æpme nin meti
dapmelange notnañ ekñenmagen
met zet zemti ingat sekñin mam
moindenup keyet penañaj sosok
sokbeme ekmãtãbep.

**Pãlañ nãmkijpepemak am
indamukulem mimiyet mãnep
akum bembeyet zeye**

9¹⁻²In Kawawañgalen am Zudia
msalen maip ekñen indamukulem
mimiyet keñin temaj e eweñanak
matapme egañ. Keyepmti nej
Masedonia dapmelange ekñengat
zikalinan ingat sekñin mmot indemti
masesewatindemteman. Æpme am
nãmkijpepemak notnne bekakan
Gilis msalen maip ekjenaj nup kan
tipman baenak yañbemtì mãnep akum
bembeyet mulupmañ mkwabien.
Nãip, in Zudia am indamukulem
mimiyet keñin temaj tapme mamip
keyañ am sambe notnañ keñin

^{††}**8:15** Meu kwitnañ mana zenup kapi msat tunjupman Kawawañgalen amnañ
meuyet gakiwaletme meu kapiyañ msat tunjupman indapeleñguye.

mamwatindein. ³Nej ingat sekjin mmot indemti zet zewan keyet penaŋaŋ ku sokbenakmagat in keyet penaŋaŋ mânep akuku mulup tapmme an nâmkînŋepemak notnne notnaŋ zemindema kolip ekŋen keyaŋ inmagen kot pataŋ zemti indamukulem mme in mânep zenzeŋaŋ ke akum beme delaŋ zeme tapmambep. ⁴Mneti wan inlak akumti beyo mene zemti neŋ Masedonia am notnaŋ indati nsakwep kotneti indikmann in mânep ŋen ku akumti bemberaŋ tapme ekti inmak nin nsakwep Masedonia am ekŋengat zikalinan sakambuk mbanupmagat in mânep akuku mulup eweŋanak mbemti tapmambep. ⁵Neŋ mulup keyet nâma temaŋ penaŋ beme keyepmti an ekŋen ke eweŋanak ŋeŋaŋ zemindema kolip. Kot indamukulem mme in tewalaŋ mânep akumti beme mebegat zetik mbien ewan ke tapmme neŋ bam koti indikbap. Ke am ilinaŋgat keŋ taolelinaŋgat penaŋaŋ nâmti beip sepem kekok bewe. Wa ningat ekŋenaŋ zeme tapmnpup sepem kekok ku bewe.

⁶Pigok penaŋ zemâtâpma nâit: An ŋenaŋ mulupmaŋ temaŋ mti alik alik sambe kwitnaŋ kataŋ maondein. Ek nimwiaŋ wiaŋaŋ omba penaŋ mamin ma an ŋenaŋ mulupmaŋ belaknik mti alik alikŋaŋ belaknik maondein beme nimwiaŋ wiaŋaŋ belaknik bugan masokbemsain. ⁷An kwep kwep in ilinaŋgat nânânjin tazin keyet kataŋ nâmti keŋ taolet palen tewalaŋ mânep bewep. Wa ningat ekŋenaŋ zeip keyet ma amnaŋ tabeipgat bene zemti ku bewep. Kawawaŋaŋ am keŋ taolet tewalaŋ mambeip ekŋen keyet nâme dolakŋaŋ mambein. ⁸Âpme Kawawaŋaŋ am ekŋen ke naman kwileki ŋeniyet maolalip beme e egaŋ ŋep omba indamkwatawe. Âpme ekŋenaŋ olat olatpiŋ tim nimwiaŋti mamaip. Mti mulup dolak dolakŋaŋ

notnaŋ zigoset tapmezin ke mukulem mti mamelip. ⁹Sepem kegogapmti Kawawaŋgalen Zet Itnaŋan keyet keŋan zet ŋen pigok tazin,

“An ŋenaŋ am bekopsat sambe kwitnaŋ kwitnaŋ sambe maindamkwatain keŋ taoletnaŋ keboŋ ke am ŋenaŋ ku kanda pewe.” (*Sam 112:9*)

¹⁰Am sambe nin bepi Kawawaŋaŋ etaŋ meu alik alik maakumndain. Âpme nin msalen pemann egaŋ ikŋaŋ meu agulam mme penaŋaŋ sambe sosop sokbemndame matimti nimwiaŋnup. Egaŋ in alik alik sambe ke akumti indame in mme sambe penaŋ masokbemindain. Ke tim nimti notnaŋ timti Kawawaŋgalen am notnaŋ indamukulem mbep. ¹¹Kawawaŋaŋ in kwitnaŋ kwitnaŋ sambe indamkwatame olat olatpiŋ mamti in naman am bekopsat notnaŋ ekŋengat tewalaŋ akum beme nin timti met indawanup. Âpme ekŋenaŋ ingat keŋin dolakŋaŋ beme Kawawaŋgat wisikŋ zemti kwizet buŋamaŋ mwabep. ¹²In mulup kekok mti Kawawaŋgalen am sambe Zudia msalen maip ekŋen ke indamukulem mimindeme mama mimiŋin dolakŋaŋ keyaŋ am sambe keŋin mwapme sambe penaŋaŋ koti Kawawaŋgat wisikŋ zewep. ¹³In am nâmkînŋepemak bekopsat Zudia maip ma am keboŋak msat notnanen indamukulem mmepme ekŋenaŋ in tewalaŋ mimindamebep. Keyet oloŋen temaŋ mimindewep mti in Kilaisiyelen zet zapat dolakŋaŋaŋ manzein keyet kataŋ tati muluwin ke mme ekŋenaŋ keyet eyo nâmti Kawawaŋgat kwizet buŋamaŋ mwabep. ¹⁴In sepem kekok mme am ekŋenaŋ ingat tikŋaŋin omba penaŋ tapme Kawawaŋaŋ in indamukulem mimindendeyet dundum sawep. Set dolakŋaŋ kapi Kawawaŋaŋ ikŋaŋ keŋ taoletnaŋ omba penaŋ tasaingapmti weyaŋ zikat indayeen ke mamip.

¹⁵Kawawaŋaŋ iŋŋaŋ msalen am nin iŋŋaŋgat Nemuŋaŋ Kilais gogot penaŋ mampein mee piwan ningat tewalaŋ temaŋ ndame egaŋ toti ndamukulem mge keyepmti egat wisikŋ zempene.

**Pâl Kawawaŋaŋ mulup zet
sasanaŋ keyet yaŋaŋ zemâtâzin**

10 Alak neŋ nanaŋgat mmanaŋgat zapatnaŋ pigok diindoma nâit: In nâgât pigok manzeip, “Egaŋ ninmak kapi matazin beme egaŋ mtopmamti zet sewakŋaŋ mandinndoin. Ya naman met beŋan main kan keyet egaŋ naman nin papia tipkwasisi zet notnaŋ makumndain.” Yaŋgut neŋ Kilaisiyaŋ iŋŋaŋ mtot mamti zet sewakŋaŋ mandiidomtan set sepem kegogak mimiyet keŋŋ temaŋ matazin. ²Sepem kegogapmti neŋ inmagen kobap kan keyet in keŋŋ ku walabep. Mneti peme neŋ in sambe keyet zet tipkwasisi zet zema keyaŋ ŋep ku bewe. Âpme am ningat ekŋenaŋ msat kapiyelen mama mimi mgasik mâti maip manzeip ekŋen kemagengut zet ŋenzinziŋ mimindawap. ³Nin msat palen am bekaŋaŋ ekŋen kapiyet tuŋguwinan e penaŋ mamanup. Yaŋgut nin wa msat kapiyelen timbi sâk ke timti an ku maânup. ⁴Nin timbi sâk timti an maânup ke wan am bekaŋaŋ msat palen mamti maâip ekŋen keyelen timbi sâk sepem keboŋ yek. Nin Kawawaŋmagen timbi sâk windeŋambeŋ penaŋ ke timti an windeŋambeŋ penaŋ Sadaŋ egalen mka ŋande temaŋ maindelemâkunup. ⁵Nin timbi sâk ke timtati nin am zet dâsuki mmot mtot mti Kawawaŋgalen nânâŋaŋ ke mtopepeyeyet mulupmaŋ mamip keyelen windeŋaŋ mtopemti am ekŋen ke ŋoktikŋin mgilik zemann Kilaisiyaŋ ŋoktik mimiyet manâin ke etaŋ mti mamayet mamnup. ⁶In zetn kapi gawepumti mulup mme nin keyet sakŋan ektatiŋgut nin am

ningalen zet ku maŋgawepup ekŋen ke zet muluwen indendeyet kalem mbanup.

⁷In mulupm mamiap keyet penaŋaŋ ekti yaŋŋ nâmâtâtnembep. An ŋenaŋ nâgâegaŋ Kilaisiyelen mulup an penaŋ mamain kegok nâmnembe beme an keyaŋ neŋ Kilaisiyelen mulup an penaŋ mayap elak penaŋ nâmâtâtnembe. ⁸In neŋ nikme neŋ Amobotnaŋaŋ mulupgat winde nange keyet sekŋ omba penaŋ mammolapnok penaŋ bein beme ke wa in mtot indendeyet ku mamiap. In indamukulem mimiyet kegok mamiap keyepmti neŋ keyet nâma sakambukŋaŋmak ku bein. ⁹Keyepmti neŋ ingat papia sambe kumti indawan ke wa in sekŋin mma kiŋgagagat nâmti ku kuwan. ¹⁰Am notnaŋaŋ nâgât pigok manzeip, “Pâlaŋ beŋan met mamti papiaŋanen zetnaŋ nukŋaŋ ma tipkwasisi zet makum ndain ya naman pien ninmak kot mame ekmann an sâlâgâgâtaŋ bugan zetnaŋ mee zeme nâmann windeneŋepiŋ mambein.” ¹¹Am nâgât zet kegok manzeip ekŋen keyaŋ pigok nâmbep, neŋ beŋan met mamti papia makum indayap ma sokŋan inmak mamti zet mandiidoyap kemak sepemti igak igak ŋen ku belup.

¹²Wa nin am belak am nânâŋinpiŋ ilinaŋgat mmanaŋin bem ekti neŋ an keboŋ geŋ an keboŋ mti mamaip ekŋen keboŋ yek. Am ekŋen keyaŋ ilinaŋgat ziŋin notnaŋ ilinak bempemti ke ekti keyet kataŋ neŋ keboŋ ek keboŋ mamip. ¹³Yaŋgut nin wa Kawawaŋaŋ winde ndame mulup mamnup keyet nâmti nnaŋgat sekŋ ku mam motnup. Kawawaŋaŋ iŋŋaŋ nin mulup mimiyet gesiŋaŋ bemndaye ke inmagen mulup eyo mimiyet nâmti bemp-eye. ¹⁴Keyepmti nin Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ inmagen kot ŋenaŋ yaŋbemti zewenn. Wa nin mulupmnaŋgat gesiŋaŋ bemndendeŋaŋ ke sebempemti belak mulup kilom ku mammet-

nup. ¹⁵Wa nin mulup an manje njan inimagen mulup mimiñanjan nin keyak sakwalam mti kwizet bujam temañ titiyet nãmti ku mbenn. Nin Kawawanjan mulupm mimiñet gesiñan inimagen bemndeye keyepmti nin mulup mmann in Kilaismagen nãmkijpepeñin kaliñan bewe ma mulupmnan inimagen palakñan bemti omba mekobe e nãmkatik bemti mulup ke inimagen yanjbemti mbenn. ¹⁶Inimagen mulupmanñat penañan kekok sokbeme ektingut nin naman mulup msat beñan notnannen am njan mulup ku mimiñan nnanñat met yanjbemti keyet nãmti sekñ nep mmobanup.

¹⁷Kawawanñalen Zet Itnanjan keyet keñan zet nen pigok tazin,

“An njan ikaññat sekñan mmosãt nãmba beme egañ Amobotnanjan mulup ekmagen mge keyet nãmti sekñan nep mmobe.” (*Zelemia 9:24*)

¹⁸An njan mulup ikañ mbe keyet nãmti ikaññat zemsesebabe beme Amobotnanmagen nep ku bewe. Åk Amobotnanñat zemsesebatpewe beme Amobotnanjan an keyet nãme dolakñan penañ bewe.

Pãlmak ombemindendeñan dãsuki ekñengalen zet

11 In buzak tati nãme neñ zeti ewe tusumti pigok zema nãit: neñ nãnã kwitnan kwitnan keññanen tapme manzeyap ke in ekme am seon ekñenan manzeip sepem kekoknok mambein. ²Kawawan egañ ingat eyak penañ mamimindain. Neñ ingat sepem kekokak penañ mamimindeyap. In imbi nembip dolakñan penañ neñ in awin Kilais ek kwewetan ke wawagat ombemindewan. ³Mneti an njan nãnã sepeñan igak nen zikat indame ñoktikñin yungume Kilais bamkumpewepmagen zemti sekñ omba penañ manzin. In nãip Sadañan zet dãsuki zemti Ewa ñoktikñan

myungume egañ walege in sepem kekok mbepmagat eksewep. ⁴In am notnanjan inimagen koti Zisasiyet yanjan nin mandindonup e tapme nan sepemañ igak nen mandindoip ma Emetak Teñ e tapme naman emetak sepemañ igak nen main ma Kawawanñalen Zet Zapat Dolakñan Penañ nin diindondoñan e tapme nan sepemañ igagen diindome in ekñengalen zelin ke sakwep nãmti keyet nãme penañ beme manñawepup kebonñapmti neñ igat yayan penañ miyap.

⁵Neñ nãma in am ombemindendeñanñine dolakñan penañ mandindoip ekñen keyañ neñ sebam nemti gwaen ku talip bein. ⁶Neñ Kawawanñalen Zet Zapat Dolakñan Penañ zennan dolakñan penañ ku masokbemkawan beme egip mene yanñut neñ zet keyet yanjan nep nãmãtãpma delañ zein. Keyet yanjan notnne notnanmak nin set sambe mamimkwatnup keyañ nãnãn temañ ke msokbeme manndikmãtãkwalip ke.

⁷Neñ in mwat indendeyet nãmti nanangãt nãma tototnan beme kandaninan mamti Kawawanñalen Zet Zapat Dolakñan Penañ zenze mulup mkwaban. Kan keyet neñ in mulupm keyet tosanjan nanayet ku indayanñkweñwan. Wa neñ set ke ku myunguwan. ⁸Neñ ingat tunñuwinan mamti ingat mulup mma dapmelanñe notnan ekñenan etan mãnewan nabandim mneme mamti mulup mban. Ekñenmagen mãnep milawat belak kaim timti inimagen pien mulup mban. ⁹Neñ ingat tunñuwinan ke mamti kan notnanñat mãnepgat olati keyanñut ingat nen ku indayanñkweñimti nãmban. Ekñen Masedonia dapmelanñe notnne bekakan ekñenan kwitnan kwitnanñat maolateman ke timti kot manamtemien. Neñ eweñan mulup inimagen yanjbemti mkwaban kan keyet ingat palen nukñan nen ku pema moge

yaŋ ewe mulup mmobap keyet nukŋaŋ ŋen ewe ku indawap. ¹⁰Kilaisiyaŋ zet penaŋ penaŋak manzemtan. Neŋ sepem kegogak zemti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zenze mulup inmagen tosaŋepiŋ mamiyap keyepmti sekŋ ŋep mmobap. Ápme Akaia mkaengatnaŋ an ŋenaŋ ku bekek nembe. ¹¹Neŋ yaŋaŋ eneyet zet ke zeyap ke nâit. Wa neŋ zet kapi ingat wisat mimindemti ku zeyap. Neŋ ingat gogotn temaŋ penaŋ tazin ke Kawawaŋgat zikatnaŋ zeyap.

¹²Neŋ mulupm sakam kegogak ewe mmoti ombemindendeŋaŋ belakŋaŋ notnaŋ tosayet etaŋ nâmti muluwin mmambe nin Pâl mee ekŋenaŋ mulup mamip sakam kegogak maminup zegwem kegok zemti belak sek mmobot zet etaŋ mamip ekŋen keyelen selin bekekme olabep. ¹³Am ekŋen ke wan Kilaisiyelen ombemindendeŋaŋ penaŋ yek. Ekŋen ke belakŋaŋ penaŋ. Ekŋenaŋ muluwin dâsuki kegok mti nin Kilaisiyelen ombemindendeŋaŋjane penaŋ manup zemti am dâsuki matetimindeip. ¹⁴⁻¹⁵Sepem kegok tapmimyungume neŋ keyet keŋŋ ku mawazin. Sadaŋaŋ ikŋaŋ eyo sepemaŋ asekti Kawawaŋgalen ensel saŋga soŋgaŋaŋmak keboŋ mambein. Keyepmti Sadaŋgalen mulup anene ekŋenaŋ asekti naman Kawawaŋgalen mulup an penaŋ nin nemboraŋak mambeip beme neŋ keyet nâma kwileki ŋen mamananŋ ku mambein. Maneti bam kan temanen an ekŋen ke muluwin bekaŋaŋ mamip keyet tosaŋaŋ esemten bekaŋaŋak timâbep.

Pâlaŋ ombemindendeŋaŋ mulup mti nukŋaŋ omba tiye

¹⁶Neŋ zet ewe ikŋaŋ keyegak sak-walamti zema nâit, an ŋenaŋ nâgât an seoŋ kegok ku dinowe. In nâgât nâ-neme am seoŋ ekŋen kemak tusumti

mamain kegok manâmnep. Neŋ ekŋenmak mambak ze neŋ mulup ekŋenaŋ mamip sepem kegogak mti keyet nâmti sekŋ belaknik ŋep mmobak. ¹⁷E penaŋ. Neŋ zet tazeyap kabonŋ kapi Amobotnaŋaŋ nâme dolakŋaŋ ku bein. Sek mmobot zet kapi e penaŋ am nânâŋinpiŋ ekŋenaŋ zelin kok zemti ma-maip. ¹⁸Am sambe penaŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ mammelip keyet nâmti sekŋin mamimmopme indigap. Neŋ ekŋenmak mambagen sepem kegogak ŋep mbak. ¹⁹Kolin dapmelaŋge in ilinangat nâme nânâŋin temaŋ mambein keyet mti in am myuŋguŋguŋin temaŋ keboŋ ke nâmindeme mamti inmak zapat mamip. ²⁰In am ekŋen keboŋ ke nâmindeme kot indadamuŋ mti tetimindemti kwitnaŋ kwitnaŋin maomenzerŋtip. Mti ingat nâme tototnaŋ beme belak bepalaksat maindoip. ²¹Neŋ in sepem kegok mimindandayet winderŋaŋ ku mamiyap kegok mimindandayet nâma sakambuk mambein. Am ŋenaŋ mulup kwileki ŋen mti keyet sekŋaŋ mam mozin. Neŋ sepem kegogak ŋep mbak neŋ zet ke setnapinŋ e nâmtiŋgut belak kileŋ ke okpema kwazin.

²²Am ekŋen keyaŋ ilinangat sekŋin mmoti pigok manzeip, “Nin Ibulu am wa pimak, ma nin Islael am wa pimak Kawawaŋaŋ ikŋaŋ ikŋaŋgat zapat ndaombemndeye.” Ma naman pigok manzeip, “Nin Abalaamgat iŋsokŋane wa pimak.” Ekŋenaŋ zet sambe manzemelip beke neŋ kegogak tatnain. ²³Ekŋenaŋ nin Kilaisiyelen mulup mnup zemti mamimyunguiŋ keyepmti neŋ zet kapi ŋenzinziŋ palenok kilom ke zeyap. Ekŋenaŋ nin Kilaisiyelen mulup an manup e ŋep manzeip yaŋgut neŋ Kilaisiyelen mulup an penaŋ mamti ekŋen bugan sebemindemti

Kilaisiyelen mulup pi belak omba penaŋ pusinaŋ seksak mammelap.

Âpme keyet mti am notnaŋaŋ ŋeŋin zime nati mka katikŋan kan sambe met maneip

ma am notnaŋaŋ sindiwaŋ nawitikme sekŋ pi buyuk beyak mapein.

Kegok mme neŋ kan sambe penaŋ gakikiyelen bududuk penaŋ mamiyap.

²⁴ Sek 5 bepi Zuda am ekŋenaŋ sindiwaŋ nawitikme kwep nonoŋaŋgat sindip makuma 39, 39, 39 kapi manawitikwatemien.

²⁵ Sindiwan miset tuk kapi sek sambe nawitikne nawitikne peme sipsip timti wemban.

Kan ŋeniyet nanaŋaŋ nom kune kune peme wemban.

Sek tuk pi waŋgaen moti nambu sutnan daen mepma waŋgayaŋ bekaŋaŋ bemti towepme nembuyen waleletgalen bududuk mban.

Mise ŋen tambumbu kwep msasa kwep pi waŋga bekaŋaŋ bemti towepme tep pemaŋ ambeti tu palen etaŋ ke manepema toge.

²⁶ Kan sambe penaŋ neŋ Kilaisiyelen mulupgat set teepmaŋ penaŋ tokwati mamamteman.

Kan notnaŋgat map tuŋgwawam kwati napmesât mamtan.

Kan notnaŋgat an kambu titi ekŋenaŋ milawatn kambu tisât tati nopeme kileŋ mawemteman.

Nanaŋgat maŋgenne penaŋ Israeŋ ekŋenaŋ ilin ma am belakŋaŋ notnaŋ ekŋenaŋ nomkume gakisât penaŋ mamkwateman.

Mka ŋande temaŋ notnanen mepma nome gakikiyet nâmti am sambeyaŋ manabembuluŋtemien.

Msat tuŋgupman maneti tu meuyet mti gakisâgât bududuk mamteman.

Waŋgaen moti manepema nambu maŋaŋ temaŋ kumti manawaletan.

Am notnaŋ ekŋenaŋ, “Nin Kilais nâmkiiŋpenup keyet mti nin gâgât nodi,” zemti natetim nemti nati met kasa ekjengalen belen mambemnemtemien.

²⁷ Tambu misa sek sindem sambe tipeŋ mamamteman

ma tambu misa pi Kilaisiyelen mulupgat yayaŋ temaŋ mti muluk mee dolakŋaŋ ku maweyaŋ wemteman ma kan sambe pi mka ma saŋgum kâlâpingapmti tâgâyet diŋdiŋ mamteman.

²⁸ Wa zema nâip ke etaŋ yek. Kan sambe penaŋ dapmelaŋge sambe ŋep talip ma yek zemti keŋŋ yayaŋ temaŋ mambein.

²⁹ Am nâmkiiŋpepemaŋ ŋenaŋ nukŋaŋ ŋen aikme neŋ kegogak nukŋaŋ matiyap. Ya naman ŋenaŋ yom mme neŋ an keyet mti nukŋaŋ temaŋ matiyap.

³⁰ Neŋ sekŋ mmobogat nâmbak beme neŋ Kawawaŋaŋ nukŋanen napmukulem mme mamayap keyet nâmti ŋep sekŋ mmobak. ³¹ Neŋ Amobotnaŋ Zisasiyet Bipmaŋ Kawawaŋ an kwizet buŋamaŋ mene mene mamimwalip egat zikatnan neŋ zet ekŋen ke penaŋ zeyap. ³² Neŋ Damaskas mkaen meti mamban kan keyet amobotnaŋ Alatas egaŋ amobotnaŋaŋ ŋen peme Damaskas mkaen mamamtan keyaŋ kasa kuku an notnaŋ indeme ekŋenaŋ met mka set bimaŋ sambe bee nâgât egaŋ mesât kopme ekti atamti met mka katikŋan pesenup zemti dombemti tapmebien. ³³ Âpme am notnne notnaŋ ekŋenaŋ zapat ke nâmti buzakset nati met kimbat solonan tati suasembe keŋan naweti mka kimbat enzuŋaset tek tim tapme ululuŋ piyaŋ zupman baen toti keeselak buzak kunzuŋti meban.

**Kie kienok Kawawañaj Pâl
kwileki ñen zikat same ege**

12 Neñ nanangat sekñ mmoti keyet nâma ñep penañ ku mambein. Neñ kekok mimiyet nâma ñep benak beme neñ Amobotnañaj kie kienok kwitnañ kwitnañ enzililiñan tazin ke zikat name ekbak keyet nâmti sekñ ñep mmobak. ²⁻³ Neñ nup kan 14 tipman penañ kaimgat Kilaisiyañ nati kululuñ mundum dolakñan penañ keyet keñan natetim mopme ekban e nâyap yañgut ke pe sekñ melesiñ napmopme ekban ma belak kie kienok etañ zikat name ekban ke weyañ ku nâmâtâlap Kawawañaj ikñañgut nâin. ⁴ Âpme neñ ke totati neñ zet mamananañ penañ nâmban. Msalen pien am zet ñande igak igak manzemet-nup sepem keboñ yek igagen keyepmti neñ ñep ku zenzeyet ma msalen am zet ke zenâ zenâ mimiyet zemkuluñ neneñañ. ⁵ Ma neñ kwitnañ kwitnañ dolakñañ penañ kululuñ gwaen ek-mâban keyet nâmti sek mmobot zet ñep zewak. Yañgut neñ keyet nâmti sekñ ku mamimolap. Neñ nukñanen met tapma Kawawañaj manapmukulem mnein keyet nâmtiñgut sekñ mamimolap. ⁶ Neñ zet penañ zeyapgapmti neñ nanangat kwitn mmolap beme neñ am seon yek. Neñ an ñenañ nâmneme mobotnañ ku bewap. Egañ nâlen mama mimi ekti neñ zet zeyap kapi nâwe. Kok keyet nâme ñep teñ beweyepmti neñ nanangat kwitn ku mmobap yek.

⁷ Neñ ekma Kawawañaj kwitnañ kwitnañ dolakñañ zikat nañge. Keyet neñ nanangat sekñ ku mmolap Kawawañaj Sadañ nâmpeme zawat nukñañ sekñnanen bem neñge. ⁸ Miset tuk kapi Amobotnañaj ikñañ nukñañ sambe bekapi menzempeme mebegat dunduwan. ⁹ Yañgut egañ neñ dundundu nnañgat dopmañ pigok gilik zemti nañge, “Geñ kwitnañ

kwitnañ maolat temanen elak keñ taolet nnañgapmti elak mañgamâpma delañ zemâzin. Geñ sek sukñañ sukñañ palen mamananen nâgât windennañ geñmagen ewe windenañbeñ matazin.” Kegok dinoyepmti neñ sukñañ palen mama Kilaisiyañ manadamuñ mimnein keyet windenañ temañ tapme Kilaisiyelen winde keyañ nabembuluñti nadamuñ mme mamayap keyet oloñen mti sekñ omba ñep mmobap. ¹⁰ Neñ Kilaisiyet tikñañ omba penañ tazin keyepmti egat kwizet buñamañ mpalakñañ bema keyepmti amnañ sisipeñpeñ mnamti mene mene nom kupen mme neñ nukñañ sambe bee timtati tima dukñnan mopme sebe sugak sugak palen temama Kilaisiyañ ikñañ gwatnañ mneme egalen windeen katikñañ bemti matalap.

**Pâlañ Kolin am nâmkijpepemak
ekñengat yayañ temañ mimindeye**

¹¹ In papia kumti nâgât sekñ ku mmo-bien. In kekok mme neñ nanangat yañ kuwan keyepmti ingat tunguwinangatan am notnañ ekñañ nâgât nâme an seon ñenok mban kekok mambein. Neñ an tototnañ mambak ze in ombeminden-deñañnine dolakñañ manzeip ekñengat kandañinan baen penañ ku mambak. ¹² Neñ eweñañ inmak kot mamban kan keyet neñ Kilaisiyelen ombemindenañ mamayap elak eweñanak ke zemkawañ bemti indama nâmbien. Âpme ingat tunguwinan sewak sewak palen mamti menok sepem igak igak mti Kawawañgalen mulup sepe-mañ igak igak bepi mmepma in ekti maâtâtâlip. ¹³ Neñ dapmelañge notnañ ekñen dolakñañ maindamamuñ mmelap. Sepem kekok in indadamuñ dolakñañ mimkwaban. Mti mulup sambe notnañ bee mkwaban yañgut kwitnañ kwitnañ-gat olat olat mti in ke napmukulem mimiyet kwep kegut ku indayañkwesi-

wan. In keyet nâme neŋ ke myuŋguwan beme in yomm ke katikpewep.

¹⁴Neŋ inmagen sek zut pilak koban. Yaŋ pi ewe naman kot indiksât tapmiyaŋ in nâgât yayaŋ mti mânewin kileŋ ku time mebe. Neŋ inmagen mulup met mimiyet tikŋaŋŋ omba penaŋ matazin keyepmti kobap wa in mânep nanayet nâmti yek. Nemba isikŋaŋ ŋenaŋ mamaŋ bipmaŋ ku maidadamuŋ min. Nemba mamaŋ bipmaŋaŋgut nemba maindadamuŋ mip. ¹⁵Neŋ ingat gogotn omba penaŋ matazin keyepmti neŋ mânepm mee tima mepme in indamukulem mimiyet nâma oloŋenaŋmak beme mulup mamiyaŋ. Keboŋ mma in naman nâgât gogolin belaknik bugan matazin mene?

¹⁶In nâgât yaŋŋ ŋep nâmâtâlip neŋ in nukŋaŋ ŋen ku indawan. Keyaŋgut am notnaŋ ekŋenaŋ nâgât pigok manzeip, “Setnaŋ mee e ikŋaŋ ŋep kwitimti kobe. Yaŋgut pien kot mamti nin tetimndemti ŋoktikŋ mme yuŋgume mânepm mee tiwe.” ¹⁷In nâgât nâme neŋ an notnaŋ zemindema koti ingat zeme in mânep indame ekŋenaŋ mti kot name makwitim niap kegok mambein. ¹⁸Neŋ Taitas inmagen kokogat yaŋkwesim nâma egaŋ ŋep zeme nâmti ekmak notnne notnaŋ zemindema kobien. In nâme neŋ an ekŋen ke zemindema koti in zet kelakŋaŋ mimindamti mânewin mee zemtimti kot nanayet zemindewan kegok bein ma? Ekŋenmak neŋ nsakwep mulup yaŋaŋ kwep mimiyet mamnup ma mama mimi dolakŋaŋ sambe bee mmâbenn.

¹⁹Nin zet sambe mandiidom kwatnup bee in nâme nin ingat zikalinan kwetetepmaŋ mamayet nâmti etaŋ manzenup kegok mambein ma? E yek penaŋ. Nin Kilaisiyaŋ zet sepem kegok zemti Kawawaŋgat zikatnan mamayet nâmndeye keyepmti notnne dolakŋaŋ in pigok nâmbep. Nin kwitnaŋ kwitnaŋ sambe mam mann egip bee in in-

damukulem mimiyet etaŋ nâmti mamnup. ²⁰Mneti neŋ ingat sepemin nâmban e ŋen tapme in mama mimi bekanan sambe mti mdândândâ palen ma kwitnaŋ kwitnaŋ bekanan mimiyet eyak ma ŋenzinziŋ palen ma kwitnaŋ kwitnaŋ ilinaŋgat etaŋ time kwaopme nimwiaŋti mama ma lowek zet ma zeok zet ma sek mmoti mama kegok mti dapmelanŋeyelen set pi kumasekme delaŋ zeme name neŋ kot indikti endilipemti naman in nâgât nâmbien e tapme neŋ asekti sepem ŋen tapma nikbepmagengat eweŋanak eksemti mambeŋ. ²¹Ingaŋ tuŋguwinaŋgatnaŋ am notnaŋ ekŋenaŋ mama mimi okbi okbiŋaŋmak sambe penaŋ pigok mbien. An imbi set kileŋ mama ma mama mimi bekanan mimiyet sebelanŋ dindiŋ mimi ma nolinaŋgat imbiŋaŋ menzem wawat set sepem kegok mti ekŋenaŋ keŋin gilik zemti kwitnaŋ kwitnaŋ bekanan sambe ke bamkumpepepiŋ mbien. Yom temaŋ kegok ke mkwabien keyepmti maneti neŋ kan ŋeniyet indiksât kotneti indikma in ewe yomenagak tapme indikti Kawawaŋgat ŋeŋzimosetnaŋ sakambuk temaŋ mti ingat tuŋguwinan si temaŋ suma ŋep ku bewemagen zemti kiŋgalap.

Pâlaŋ eksese zet notnaŋ zeye

13 Pi neŋ inmagen kopma sek tuk ilak besâpm. Âpme Kawawaŋgalen Zet Itnaŋaŋ keyet keŋan zet ŋen pigok tazin,

“An zut ma tuk ekŋenaŋ an ŋeniyet myuŋguŋguŋaŋ ŋen ekti zewep beme an ke ŋep wati zet muluwen met pewep.” (*Zii Zet 19:15*)

²Neŋ inmak mamban kan keyet am yommak mambien in yomin zemkawaŋ bemti mamayet ma am notnaŋ in maŋaŋin weyaŋ ektitim mamayet eksese zet diindowan. Ya alak pi naman zapat meluwaŋ kapiyet keŋan in sambeyet temakwep eksese zet ewe

kumti indayap. Kan neŋ kobap keyet am yomin mbien ke ewe zemkawaŋ bembepiŋ mambep beme ekŋen ke zet muluwen katikŋaŋ penaŋ onzemindema tabep. Neŋ ekŋengat kembeŋ ku mbap. ³In nâgât pe Kilaisiyelen ombemindenderaŋ penaŋ main ma yek manâmnepi keyepmti neŋ inmagen koti am yominmak ke zet muluwen indesât zewan ke indema in Kilaisiyaŋ neŋmak tapme mulup mamiap keyet yaŋaŋ ŋep nikmâtâtnembep. Wa Kilaisiyaŋ ingat mulup poptep poptep bugan ku mamin egaŋ inmagen mulup windeŋambeŋak mamin. ⁴Egaŋ eweŋan msalen pien manepeme atamti tewen kumasasokpewien. Kan keyet penaŋ windeyep timmage yaŋgut Kawawaŋgalen windeyaŋ mme gilik zemti wati main. Âpme am nin met ekmak tusumti manup nin penaŋ windennpiŋ manup. Yaŋgut nin ekmak tapmann Kawawaŋgalen windeyaŋ ninmak tapme nin egalen winde kemak tati ingat zelin ŋep zemusuwet indewanup.

⁵In am nâmkŋipepeŋinmak ma belak mamaip e in ilinaŋgat otrânâŋinan baen kwalimti egit. In Kilaisi Zisas ingat keŋinan baen matazin ke in ku manâmmâtâpeip ma? Ku weyaŋ nâip beme Kilaisiyaŋ ingat keŋinan ku matazin elak sosok sokbemkawaŋbewe. ⁶Neŋ in ningat nâmndeme Kilaisi penaŋ nâmkŋipemti mamanup mambein elak penaŋ nâmkatikbemindeyap. ⁷In ningat ekŋen ombemindenderaŋ penaŋ yek e ŋep manâmnepi yaŋgut in Kilaisiyelen mama mimi dolakŋaŋ ke mâti mambep beme in ningat Kilaisiyelen ombemindenderaŋ penaŋ elak ŋep nâmndewep. Nin in Kawawaŋaŋ indamukulem mme yom ŋen mimipiŋ mamti mama mimi dolakŋaŋ Kawawaŋaŋ nâmtikŋaŋ mamin ke etaŋ mti mamayet nâmti mandundum sanup. ⁸Nin

Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ kapi windeŋaŋ kumann totogat mulupmaŋ ŋen ku mbenn. Elak ilin ŋep nâmâtâtndeip. Nin Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ kapi mukulem mmann msat sambe palakŋaŋ mebegat mulupmaŋ etaŋ mamnup. ⁹In nâgât an tototnaŋ bugan e ŋep mandinoip wa neŋ keyet nâma bekanan ŋe bein. Âpme in ŋepgat windeŋinbeŋ ke mambep. Yaŋgut nin in Kawawaŋaŋ indamukulem mme nâmkŋipepeen kaliŋaŋ penaŋ bemti mamayet nâmti Amobotnaŋgat mene mene mandundum sanup. ¹⁰Neŋ Amobotnaŋaŋ in gwatnaŋ mimindendeyet nâmti neŋ winde nanŋe wa ke in memendep mimindamti indawalet indendeyet yek keyepmti neŋ beŋan pien mamti in papia kapi eweŋanak kumti indayap. Ke ekti in eweŋanak weyeyaŋ mulup mimiyet nâmti bema kozin. Mneti neŋ koti winde keyaŋ naman mtoindema ŋep ku bewemagen zemti meluwaŋ kapi kumti indayap.

Pâlaŋ notnane mukumindeye

¹¹Notnne, neŋ zetn pigok zemdelan zema nâit: In Kilaismak maip keyepmti tunŋuwinan oloŋen palen mama mimi keyaŋ weme nâmkŋipepeen katikŋaŋ bemti mambep. In nâlen zet zeyap kapi gawepume delaŋ zemâbe. In ŋoktikŋin ma nânâŋin kwep bemti sewakŋaŋ palen mambep. Mme Kawawaŋ an gogot toŋaŋ ma an sewakŋaŋ toŋaŋ egaŋ ingat tunŋuwinan mambe.

¹²In Amobotnaŋmak maip keyepmti in ilinak dopmaŋ mukulem dopmaŋ mukulem mti bet butem aiwep. ¹³Am nâmkŋipepemak pien manup nin in indamukumindenup.

¹⁴Neŋ Amobotnaŋ Zisas Kilaisiyelen keŋ taolet ma Kawawaŋgalen gogot keyet keŋan tapme Emetak Teŋaŋ pende zamindeme in ilinak notn notn

mti olojen palenak mamayet nâmti
mandunduyap.

Galesia

*Pâlan Zisas Kilaisiyelen am manje
Galesia msalen mamamtemien ekjengat
zapat meluwan kapi kumindaye*

Pâlan zapat meluwan kapi kuye. Galesia zapat meluwan kapiyet zet kuye keyan an nânânin temañ Tâtâ Alakñañgalen nânâ mulup mamiwan egañ zapat meluwan kuye ma yek e zet kapiyetnañ timti zet ñen kemak bemekti Pâliyelen ma egalen yek e zet Galesia kuye kapiyetnañ zemusuwepme keyet katañ mamâlip.

Pâlan zapat meluwan kapi kuyeen Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ am notnañ Zuda manjeen ku sokbembenañ ekjenmagen alakñañgat ma ñeñañ timti megeen kan keyet ekjen dapmelañge sambe msokbem mege. Ekjengalen keñañgatnañ ñen ilak Galesia kapi ekjengat zapat meluwan kuye. Nukñañ kapiyañ tageyepm Pâlan zapat meluwan kapi mge. An notnañ Zuda am manjeengatnañ Galesia msalen dapmelañge tapmebien ekjengat tunguwinanen meti Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ Pâlan ekjenmagen timet zeye ke tapmeñgut sakñañ naman Zuda am ekjengalen yeñsokñineyañ Kawawañmak tusum mamayet zetik mimiñañgalen betziñ ke kegogak ewe pepem benti tim mamayelen zewien. Betziñ keyet piliñañ sek butnañ maantimtemien. “Ñep in nâmkijpepemak mamayet Zisas nâmkijpeme ingalen bep. Kegok ke set penañañ penañ mimiyelen yañgut keetañ ñep penañ yek. In kegok mti keyet palañañ sekñin butnañ ewe antiseip wagak.” Zet kegok mozeme amnañ keñ zut palen Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañañ Zisas nâmkijpenti mama kazizit aiik keyet mtobiengapmti Pâlan zapat meluwan kumti zet keboñ

keyañ Kawawañgalen zet ku mtotogalen nâmti kuye. Angalen mama mimi zetnañ Kawawañgalen zetmak ñep ku lumañti tim mamayelen yegat satnañ penañgat penañ zemti kumindaye.

Zet ñotekñañ temañ kapigokgañ Galesia zapat meluwan keñañ talip:

1:1-10 Zet yañbem zenzeyelen zet

1:11-2:21 Pâlan mulup kapi Kawawañañ ketalasim nañge kegok zeye

3:1-4:31 Kawawañgalen keñ taoletgat zet zapatnañ kapiyet mimiñañ

5:1-6:10 Dapmelañge ekjen Zisasimagen tâtânin tazin keyepmti ekjenañ kwitnañ ñen mimiyelen e kwidenderañpiñ

6:11-18 Pâlan zet zemdelañ zein

Pâlan Galesia am nâmkijpepemak ekjen indamukumin

1 Neñ Pâl, Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zemkawañ bem-beyet Zisasiyañ ombemneñge. Âpme neñ wa an ñenañ mulup kapi mimiyet ku zemneñge ma ku neme meban. Ningat Kawawañ Bipm egañ ikñañ Zisas Kilaisi gakiengatnañ mme wage ege-lañ muluwit kapi mimiyelen zemnem-bun. ²Âpme neñmak nâmkijpepeen an notnne sambe pien Galesia matalip ekjenmak nin in indamukunup.

³Mme neñ Kawawañ Bipm ma Amobotnañ Zisas Kilaisiyañ keñ taolet mimindamti indamukulem mimindeme keñ sewakñañañ ingat tunguwinan wemti weweyelen mandunduyap.

⁴Kawawañ Bipmnañ nâme wenje keyet katnan Kilaisi zempeme egañ zet gawepumti nin yomengatnañ gilik zemti ndatim kwakwagat ikñañgat keñañañ penañ mamañañ ke amgat belen ketalasime ekjenañ kume gakiye. ⁵Keyepmti nin Kawawañgat nâmann mobotnañ beme kan katañ sesewatsapen mamambanup. E penañ.

**In Kawawaŋgalen Zet
Zapat Dolakŋaŋ Penañ
kapi ku zemyuŋguwep**

⁶Kawawaŋaŋ in Kilaisiyelen keŋ taoletnaŋgapm indazemetetime ekmagen kobien. Ya in kot belak welep mti naman zet katnaŋ ŋen amgalen ŋoktikmak lumamaŋaŋ ke mamâlipgapmti neŋ ingat nâmtemtem penaŋ mimindeyap. ⁷In nâip, Kilaisiyelen zet katnaŋ penaŋ ŋen ku tazin. An notnaŋaŋ Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penañ diindondonaŋ ke amgalen ŋoktikmak lumaŋti ingat ŋoktikŋin manyuŋgumindeip. ⁸Keyepmti pigok zema nâit. Ninmagengatnaŋ an ŋen ma Kawawaŋgalen ensel kululuŋengatnaŋ ŋenaŋ zet katnaŋ diindowennen ke zemyuŋgumti ŋen diindowe beme an keboŋ ke Kawawaŋaŋ zemdelañ zempeme teziŋ ŋandaŋgat zapat bewe! ⁹Âpme zet pi eweŋaŋ zewan keyegak sakwalam zema nâit. An ŋenaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penañ diindowenn ke zemyuŋgumti zet katnaŋ ŋen diindoween an ke Kawawaŋaŋ welili mpeme teziŋ ŋandaŋgat zapat bewe.

¹⁰In nâme neŋ zet kapi amnaŋ nâmneme dolakŋaŋ bambeyet zeyap bein? E yek! Neŋ Kawawaŋaŋ iŋaŋ nâmneme dolakŋaŋ bambeyet nâmti manzeyap. Neŋ nanangat amnaŋ nâmneme mobotnaŋ bewak ze zigoset Kilaisiyet mulup an mambak?

**Kawawaŋaŋ Pâl mulupmaŋgapm
kumtetime koge**

¹¹Notnne, neŋ zet kapigok zema nâit: Neŋ Kilais iŋaŋmagengatnaŋ penaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penañ kapi timti diindowan wa ke ammagengatnaŋ yek. ¹²Neŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penañ manzeyap kapi am ŋenmagengatnaŋ ku tiwan ma

ŋenaŋ zemzikat ku mnaye. Zisas Kilaisiyaŋ iŋaŋ zemzikat naŋge.

¹³Neŋ Zuda am nnaŋgalen nâmk-iŋpepe ke mâti mmamkwabannen zigok mamban ke in mamannaŋgat yaŋaŋ ŋep nâip. Neŋ windenaŋ penaŋ bemti Kawawaŋ nâmk-iŋpepeŋaŋ am maŋge ŋen maŋge ŋen sisipeŋpeŋ mimindamti indawalesâgât mamkwateman. ¹⁴Neŋ itnaŋaŋ Zuda am nnaŋgalen sesewat mama mimien nempa sememen kwep notnaŋ indasebemindemti yeŋpampne ekŋengalen mama mimi ke mâpmamti keyaŋ katikŋaŋ bem tatagalen mulup windenaŋbeŋ mamtteman.

¹⁵Âpme Kawawaŋaŋ nâmnenge keyet kataŋ neŋ ewe sokbembepiŋ tapma eweŋaŋ tipman baenen egaŋ keŋ taoletnaŋgapmti naombemenge. Ma nâme weme nazemetetime iŋaŋgalen mulup mamiap. ¹⁶Âpme kan beme ekbanen egaŋ Nemuaŋ zikat name egalen buŋam zapat keyet yaŋaŋ am Zuda maŋgaen ku sokbembeŋaŋ ekŋengat ŋep zewak. Ma neŋ an ŋenmagen mepma zemmusuwewetgalen ŋoktik ku naŋge. ¹⁷Ma Zelusalem mkaen ku moti Zisasiyet nempaŋane an notnne eweŋaŋ yaŋbemti mamkwatemien ekŋen ku indikban. Neŋ belak Alebia msalen metatneti bam gilik zem Damaskas mkaen koban.

¹⁸Ke matokwatnepema nup kan tuk delaŋ zeme bam Pita eksâgât Zelusalem mkaen moti ekmak ke Sonda zut etaŋ mamban. ¹⁹Ekmak ke mamti Zisasiyet nempaŋane notnaŋ sambe ku tapme indikban. Amobotnaŋ Zisasiyet meniŋaŋ Zems etaŋgut tapme ekban.

²⁰Zet kapi dâsuki ku kumindayap. Penaŋ sukwep Kawawaŋgat zikatnan kuyap.

²¹Neŋ Zelusalem mka teman ke maneti keyetnan bam Silia ma Silisia msalen meti Kawawaŋgalen Zet Zapat

Dolakŋaŋ Penaj diindom diindom meban. ²²Kan keyet Zudia msalen Kilais nâmkîŋpepeŋaŋ am mambien ekŋenaŋ niknikpiŋ mme meban. ²³Neŋ mepma am notnaŋ ekŋenaŋ nâgât zapaŋ pigok etaŋ zeme nâmbien, “An nin sisipeŋpeŋ minndamti Zisasiyelen kwizet buŋamaŋ mme yek bembeyelen mulupmaŋ mamin piwan naman Zisas nâmkîŋpemtî egat kwizet buŋamaŋ zetnaŋ zemzikat indam tapmmezî.” ²⁴Ekŋenaŋ nâgât zapaŋ kegok zeme nâmti keŋin dolakŋaŋ penaj beme Kawawaŋgat wisikŋaŋ zewien.

Pâlaŋ ombemindendaŋaŋ notnaŋ Zelusalem mkaen met indige

2 Msat kataŋ matokwapmetnepema nup kan 14 delaŋ zeme Zelusalem mkaen ewe mesât tati Banabasimak Taitas ilisakwep idatima neŋmak meben. ²Ke belak penaj ku mobenn Kawawaŋaŋ zet zemkawaŋ bem namti keŋŋ m eleŋ beleŋ beme mosâti eget idatimti moban. Moti am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenmagen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj zemkawaŋ bemindawan keyet zapaŋtaŋ an ŋeŋaŋ etaŋ ondekindemti ekŋen zemkawaŋ bemindawenn. Kapigok nâmtiyepm mbenn mneti ekŋenaŋ neŋ mulup mamiyap ma mkwaban keyet zemtalat neme mulupmaŋaŋ penapeŋiŋ benakmagen zemti kegok mbenn. ³Âpme Taitas ek kogogagak Glik msalengataŋaŋ wati mebelin keyepmti ondedagen ek sekŋaŋ butnaŋ antimpepeyet ku nâmpewien. ⁴Keyaŋgut ningalen ondedak keyet keŋan an belakŋaŋ notnaŋ nâmkîŋpepeen sakamnok mamaip ekŋenaŋ buzak buzak ondedagen motati nin Kilais Zisasmak tustum mamti lala mamannup keyet yaŋŋ ndikmâtâti Zuda am ekŋengalen zii zet kandaŋan ke ewe gawepumti mimiyet nâmti

Taitas sekŋaŋ butnaŋ antimpepeyet zemndewien. ⁵Zemâtâtndame nin ekŋen keboŋ ke ondedagen zet zenzeyet kawaŋaŋ isikŋaŋ bugan ku indawenn. Nin Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj keyelen setnaŋ ke inmagen mkaliŋaŋ bemann tatagat nâmti mulupmaŋ maminup.

⁶Nâmkîŋpepemak am ekŋenmagen an ŋeŋaŋ notnaŋaŋ amobotnaŋ sakam bemti ekŋenaŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj zenze mulup mkwabien. Ekŋenaŋ nânâ alakŋaŋ ŋen ku zeme nâmban. Neŋ manzeyap sepem kegogak zemkwapme nâmban. Mobotnaŋ ma tototnaŋ, temaŋ ma isikŋaŋ, Kawawaŋaŋ nin sambe ndikme sepem kwep mambenup. ⁷Ekŋenaŋ ek nâme Kawawaŋaŋ Pita ek Zuda am ekŋenmagen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj zemkawaŋ bembeyet zempaye. Âpme neŋgut am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenmagen mulup mimiyet zemneŋge. ⁸Mti Kawawaŋaŋ Pita Zisas Kilaisiyelen buŋam zapat zemkawaŋ bembeyelen kumtetimti winde same egaŋ Zuda am ekŋenmagen mulup mge. Âpme neŋ kegogak an Zisas Kilaisiyelen buŋam zapat zemkawaŋbembeyelen nakumtetimti winde namti zemneme am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenmagen mulup mimiyet zemneŋge. ⁹Neŋ Kawawaŋaŋ keŋ taolet mnami mulup mobotnaŋ kapi naŋge. Mti Zemsmak, Pita ma Zân ekŋenaŋ am Kilais nâmkîŋpepeŋaŋ maŋge ekŋengat ŋeŋaŋin amobotnaŋ sakam bemti mambiengapm ndikmâtâti neŋmak Banabas nit notn minndemti bet butem ndemti nit am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekŋenmagen mulup mimiyet zemâtâtndame mepmalu ilin Zuda am ekŋenmagen mulup ewe tustumti mbien. ¹⁰Âpme ekŋenaŋ ondedagen keyet nin am nâmkîŋpepemak msat notnanen

maip ekjenmagen met zemalu milawat notnaŋ beme timti nin am bekopsat Kawawaŋgalen dampelange Zelusalem mka teman mamaip ekjen indapmukulem mimindendeyet etaŋ zemndewien. Âpme neŋ mulup ke eweŋan baen windenamber mammkwalawaŋ ya pi ewe mti indamukulem mmobap.

Pâlaŋ Pitayelen myuŋguŋuŋaŋ eksokbeye

¹¹ Âpme Pitayaŋ Antiok mka temanen kopme neŋ am sambе keŋan myuŋgu yuŋguŋaŋ ombemti zewan e kwilekiyet egaŋ myuŋguŋu sosok penaŋ mge. ¹² Kelak tipman baen Zemsiyaŋ am nâmkijpepemak Antiok mkaen ku indeme kobienen Pitayaŋ am nâmkijpepemak Zuda maŋge ku sokbemberaŋ ekjenmak tu meu manimtan. Yanan am ekjen keyaŋ kot pataŋ pewien kan keyet egaŋ naman ekjen Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekjenŋat kiŋgat kumti ekjenmak tu meu ku manimtan. Enenogat egaŋ ekjenayaŋ ek-sokbeseip ma an ekjen keyaŋ am sekjin butnaŋ antitiyelen keŋin temaŋ weŋge keyepmti kingati mge. ¹³ Âpme Zuda am nâmkijpepemak notnaŋ sambе ekjenayaŋ yaŋbemti Pitayaŋ kingati mgenok sakamkwep mme Banabas mee kogak ekjenŋat kiŋgati sululuk mege. ¹⁴ Kegok mti ekjenayaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ tazin keyet kataŋ ku mâpme indikti neŋ am sambeyet zikalinan Pitayet pigok dunduwan, “Geŋ Zuda anaŋ, Zuda am ningalen mama mimi tazin keyet kataŋ ku maminiŋ. Geŋ am Zuda maŋgeen ku sokbemberaŋ ekjenŋalen mama mimi keyet katnan maminiŋ ke ŋep penaŋ yek. Giti an keboŋaŋ naman zigok ekjenayaŋ Zuda am ningalen mama mimi keyet kataŋ ma-mayet maindapitiliniŋ?”

¹⁵ Nin Zuda am maŋge penaŋ wa nin am zupman mamaip amka yomtoŋ ekjen keboŋ yek. ¹⁶ Nin nânup an ŋenaŋ Zudayelen zii zet gawepumti keyepm Kawawaŋgat zikatnan teŋ ku mambein. Zisas Kilaisiyet etaŋ nâmkijpentingut teŋ ŋep bembeyelen. Nin kegogak Zisas Kilais nâmkijpewenngapmti Kawawaŋgat zikatnan teŋ mama ke mamanup. Wa zii zetgat yek. ¹⁷ Âpme am notnaŋ nin Kilaismak pepep bemti teŋ mamasâgât manzenup. Yaŋgut nin Kawawaŋgaŋ ndikme am yomtoŋ mamaip ekjen nembonaŋ mambein keyepmti in nâme Kilais egaŋ yom mimiyeŋ zemndeme mamanup bein? Wa kogok ke yek! ¹⁸ Neŋ zii zet ekma dolakŋaŋ bein keyaŋgut zii zet ke mâti teŋ setnaŋ bembе ke set ku tazin keyepm naman bamkumpewan ke naman ewe mma kwapme mti mambap beme neŋ an zet kululutoŋ bewap. ¹⁹ Âpme nin an gakikiŋaŋ sekŋaŋ ke mti zet muluwen ku mawapmotnup. Âpme neŋ kegogak am gakikiŋaŋnok mayap keyepmti zii zelaŋ ŋep ku zemnonak. Neŋ Kawawaŋ manâmkijpeyapapmti mama mimi teŋ penaŋ mamiyap. Keyepmti zii zelaŋ neŋmak Kilais tewen ndome gakiwelinok bein. ²⁰ Neŋ pigok nâmkijpeyap Zisas Kilais tewen gakiye kan keyet mama miminn itnaŋaŋ bekaŋaŋ sambе bee aseŋme yek bemâge. Keyepmti neŋ alak pi mama miminn itnaŋaŋ bekaŋaŋ ke mâti mulup mamin, keyet kataŋ ku mamiyap. Neŋ Zisas Kilais egalen ŋoktik etaŋ mâti mamiyap. Âpme Kawawaŋgat Nemuyaŋ Zisas Kilais egaŋ nâgât kemberŋ nâmnemti yomm pumti gakiye. Keyepmti neŋ keyet nâmkijpema egaŋ nâgât keŋnan koti matazingapmti egaŋ nâgât zet zigok ŋen manzein ke neŋ nâmti zetnaŋ maŋgawepuyap. ²¹ Neŋ Kawawaŋgalen keŋ taolet am ninmagen sokbeye ke ku manzematlatpeyap. Zii

zet gawepumti yompiñ bembe set ke tadak ze Kilais ek belak etañ gakiye kok zewenek.”

Zii zet gawepupu ma nâmkijpepeyelen zet

3 Wakae, Galesia am seoñ manje penañ! In am pe kwiyañ keñin mme kilom beye? Neñ Zisas Kilais tewen kumasasokpepenañ keyet yañañ weyañ zemâtâtindama nâmbien. ²In zii zetgalen mama mimi ke mâpmamti Kawawañgalen Emetak Teñ ke tiwien? Ma Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ kapi nâmti nâmkijpemti Kawawañgalen Emetak Teñ tiwien ze? Olak zeme nâmbi! ³In ke kwilekiyet seoñ penañ beme delañ zemâzin? In Kawawañgalen Emetak Teñgalen selen yañbemti mebianañ naman itnañañ ke ewe gilik zemti ilinañgalen windeen mdelañ zesâgât tapmip ma? ⁴In Kawawañgalen Emetak Teñmak kot tusume kwitnañ kwitnañ nukñañ inmagen sokbemindamâge ke in nâme belak penañ sokbemindaye kekok bein? ⁵Ma in zii zet mâti mamaip keyepmti Kawawañañ Emetak Teñañ indamti menok inmagen mammsokbein? Yek, in Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ nâmti manâmkijpeip keyepmti menok mamip.

⁶Kawawañgalen Zet Itnañañ keyañ Abalaamgat pigok zenzeñañ tazin, “Abalaamañ Kawawañgat nâmkijpeyepemti Kawawañañ egat nâme an teñ beye.” (*Sokbembe 15:6*)

⁷Keyepmti in pigok penañ nâit, am nâmkijpepemak mamaip ekñañañ Abalaamgat nemunambañañ penañ bemti mamaip. ⁸Am Zuda manjeen ku sokbembeñañ ekñañañ eyo nâmkijpepe aikme Kawawañañ indikme an imbi teñ bembeyet zenzeñañ keyepmti eweñañ Kawawañañ Abalaamgat zet

zapatnañ kapi zeme Kawawañgalen Zet Itnañanen pigok kumpewien,

“Abalaam, geñ nâmkijpepemak bewanan keyepmti geñmagengatnañ alikdi sokbewe. Âpme am msat sambe ekñañañ ek nâmkijpemti set keeset kaisasatnañ ke mâti mme neñ ekñañ añgalañindewap.” (*Sokbembe 12:3; 18:18; 22:18*)

⁹Keyepmti am Kawawañ manâmkijpeip ekñañañ Abalaamkat tusume Kawawañañ nsakwep tewalañ sambe mandamkwatain.

¹⁰Âpme am notnañ zii zelañ ñeñañ bemindeme mamaip ekñañ Kawawañañ saik makumindein keyepmti Kawawañgalen Zet Itnañañ kapigok mimiñañ tazin,

“Zii zelen zet sambe tazin ke ñep ku kululuyelen. Am ñeñañ kwep ñen makuluin beme ek Kawawañañ saik makumpein.” (*Zii Zet 27:26*)

¹¹Keyepmti an ñeñañ zii zet keyet keñañ mamti naman neñ Kawawañgat zikatnan teñ penañ yompiñ mayap. Kegok ñep ku zenzeyelen elak Kawawañgalen zet piyañ sosok penañ pigok zemkawañ beme nânup,

“Nâmkijpepeen etañ Kawawañañ indikme teñ mambeip am ekñañ keyañ etañ mama kanzizit aikbep.” (*Habakuk 2:4*)

¹²Zii zetgat keñanen nâmkijpepeyeltetnañ ñen ku zenzeñañ Kawawañgalen Zet Itnañañ pigok gulak zenzeñañ,

“An ñeñañ zii zet sambe ke mâti mamambe beme maneti keyet penañañ mama kanzizit tiwe.” (*Wok Pris 18:5*)

¹³Âpme Kawawañgalen Zet Itnañanen zet ñen kapigok tazin,

“Am tewen maindom masasokindeip ekñañ Kawawañañ saik makumindein.” (*Zii Zet 21:23*)

Âpme Zisas ek yomepiñ yañgut egañ am yominmak Kawawañañ saik kum indeme nukñañ matip sepem kekok

tiye. Kegok timti am zii zetgalen zemdelanj zenze muluwengatnan gilik zemndatiye. ¹⁴Zisas Kilaisiyelen zet gawepupu ma gakikiñan pbenanngapmti Kawawañan Abalaam Emetak Teñ sasayet zetik mpeye ke am Zuda mangeen ku sokbembeyan ekñenaj ke time delanj zeye. Âpme nin nâmkijpepemak bemtingut Emetak Teñ titiyet Kawawañan ikñan eweñan zapatnan zemndendeñan ke ñep tiwanup.

Zii zet keyañ Kawawañgalen zetik mge ke ñep ku asekbe

¹⁵Nâmkijpepeen notnne, neñ kwitnan kwitnan masokbeme eknâminup keeset zet ñen pigok bem zema nâit: an zut ñenan keñ kwep bemti muluwit kwileki ñen mimiyyet zemkatik bemalu an ñenan ku maasekidein ma an ñenan nânâ ñen ku matusumidain. ¹⁶Kawawañan Abalaamak iñsokñane sambe ekñenmagengatnan an kwep ñenmagen kwitnan kwitnan dolakñan bam sokbembeyet zetik mpeye. Kawawañgalen Zet Itnananen muluwan ke wa iñsokñane sambe ekñengat meluwan mimiñanaj ku mamainj nânup: Iñsokñane sambe, ekñengat tunguwinangatnan sokñan kwewetan egat zet zapatnan mimiñanaj mamainjñup sokñan ke Kilais. ¹⁷Kawawañan Abalaamak zemtâmti tâtâ ke mkatikñan beye ma zetik mge ke ñep ku asesekgalen. Kegok mti mamkwatnepeme nup kan 430 bemengut zii zet 10 ke Moses saye. Keyepmti zii zet keyañ Kawawañan Abalaamak tâtâ mti kwitnan kwitnan ke sokbembeyet zetik mpeye ke ñep ku asekbe. ¹⁸Zii zet ekñen kapi weyan gawepumann delanj zeme keyañ yomengatnan gilik zemti ndatiti set ke tadak ze nin naman zetik mimiñan keyet katañ ku mbenek. Âpme

Kawawañan keñ taoletnanngat Abalaam zetik mpeye keyet penañ saye.

¹⁹Âpme naman yanaj eneyet penañ Kawawañan zii zet kapi beye? Kawawañan am ekñenaj yommnangat yanaj ekmâtâtâtgat nâmti zii zet kapi indaye. Zii zet ke mti manepeme zetik mimiñan keyet penañan Kilaisiyen am mamain sokbeme zii zet kapi delanj zenzeyet zenzeñan. Kukñanngat Kawawañan zii zet ke ensel ñengat betnan beme egañ mti Kawawañan ma am ekñengat an tunguwin Moses egat betnan beye. Beme Mosesiyen mti kot yeñsokñine ekñen indanti zemâtâtindaye. ²⁰Âpme kukñanngat Kawawañan Abalaamngat zetik mpeyeen egañ igak etañ zeye. An ñenan tungupman tatat ke yek penañ, ensel ma Moses mee kogak yek.

Zii zelañ gapmukulem mti Kilaismagen ku gaikmebe

²¹Keyepmti in nâme zii zet alakgatnan zeya keyañ Kawawañan eweñan zetik mge ke ñep penpeme mebe bein? E ñep ku mimiyyelen. Kawawañan zii zet kapiyeset amnanj mama titiyet set aikndaye ze amnanj zet keeset etañ mepme Kawawañan indikme teñ beme mama ñep maaik indamanak. ²²Yanngut Kawawañgalen Zet Itnanaj nin pigok zikat ndain: Msalen am sambe bepi yom mimiyyet tikñanin omba penañ matazin. Keyepmti an ñenan Zisas Kilais nâmkijpewe beme Kawawañan Emetak Teñan ke taolet ndandayet zetik mge ke sawe.

²³Nin eweñan nâmkijpepeyelen setnanj ewe sokbemndandapiñ tapme zii zet katikñan kandanjan tatnepemann nâmkijpepeyeyet zetik mimiñan keyet penañan sokbemkawanj bem ndaye. ²⁴Zii zelañ ndamusuweti mandalem kwatnepeme Kilaisiyen ikñan kopme ek nâmkijpemtiti Kawawañanngat zikatnan yompiñ teñ bembeyet kekok mimiñan. ²⁵Kilaisiyen

kopme nin egat nâmkijpempti keyet sakjan gwaenen nin zii zetgat kandañan ñen ewe ku matatnup.

Nâmkijpepeen nin Kawawañgat nenuñambañane mambenuip

²⁶In Kilais Zisas nâmkijpewiengapmti in Kawawañgat nembañan bempti ma-maip. ²⁷In Kilaismak tususu mme tu zulutindeme Kilais ikñan nembonjak bewien. ²⁸Kegok mti am sambe Zuda ma am Zuda mangeen ku sokbembañan ma sisiliñ nempa ma am belak lala ma-maip ma an ma imbi nin sambe Kilaismak tusumti am mange kwep kwabien. ²⁹In Kilaisiyet zapat bewien kan keyet in Abalaamgat iñsokñane penañ bewien. Mti eweñan Kawawañan Abalaamgat zetik mpeye keyet penañan Emetak Teñ timti mamaip.

Nin Kawawañgat nembañane mamananup

4 Neñ bemzenze zet ñen ewe kapigok zema nâit. Nempa isikñan ñen bipmañ gakime sakwep keyegak bipmañ-galen kwitnañ kwitnañ keyet toñan bempti damuñ ku mamain. Ek anempa isikñan bugan keyepmti egañ kwitnañ kwitnañan keyet sisiliñ etañ main. Egañ ñep ku damuñ mimiyelen keyepmti ²bipmañ isikñan egañ datnañan kwitnañ kwitnañ yaloñ pempti gakiye ke time kwaopme ekdamuñ mti manepeme nempa isikñan gat bipmañan kan beye ke bududuk beme nempa ikñan gat betnan beme ikñan ekdamuñ mamin. ³Eweñan nin nempa isikñan keboñ sisiliñ nempa bempti zii zet ma Zuda ekñengalen set sambe notnañ bembañan keyet kandañan meti kapiyañ mama kanzizit ñep aikndasem zemti ke mâti manepemann bam Kilaisiyañ koge. ⁴Kawawañan kan nâmpaye kan ke kopme ikñan gat Nemuñan penañ Zisas ke Zuda imbi ñeniyet keñan beme kambakmak tati ambege.

Ambepme egañ Zuda amgalen zii zet gawepumti mamtan. ⁵Egañ ke nin zii zetgat kandañan gatnan gilik zemnda-time Kawawañgat nembañane bembeyet nâmti kegok mge.

⁶Egañ kegok mti indatime in egat nemuñane bewien keyepmti Kawawañan Nemuñan gat Emetagan butnañ ke ningat keñnan peme toweti egañ mme nin nâmtalati Kawawañgat kwizet pigok makunap, "Bien, Bien!" ⁷Keyepmti nin zii zet kandañan sisiliñ nempa ewe ku mamanan. Nin Kawawañgat nemuñane penañ bempti mamananupapmti ekmagengatnañ kwitnañ kwitnañ dolakñan kopme matinup.

Pâlan Galesia am nâmkijpepeñinmak ekñengat yayañ mge

⁸In eweñan Kawawañgat yayañ ku weyañ nâmtâtati keyepm Kawawañan kwitnañ kwitnañ zeme sokbem mâge keyet nâme kawawañ dâsuki mmonzempempti keyet kandañan meti mambien. ⁹Yañ alak in Kawawañ penañ egat yayañ ilak nâmtâlíp ma gilik zem kapigok zema ñep besem Kawawañan ingat yayañin nâmtâzin. Âpme in eneyet naman gilik zemti Kawawañan kwitnañ kwitnañ mge kemagen tapmelíp. Kwitnañ kwitnañ belakñan keboñ keyañ in indamukulem mimindendeyet winderañ ñen ku tazin, yek penañ. Âpme in yayañ ke nâmtiñgut naman kwilekiyet keyet kandañan ewe mebegalenak mamip? ¹⁰In kendo sambe sepem igak igak pi tapmeti keyet nâme mobotnañ beme ¹¹keyet kandañan mepmâpme neñ mulupm inmagen mban keyañ penañepiñ besemagen zemti keyet omba penañ maembembeliap.

¹²Notnne, in neñ Kawawañgat manâmkijpeyap kegogak nâmkijpepeyet nâmti zeap. In nukñan

nen ku aik nawien. Kegok tusumti mrobotgat wekum indayap. ¹³Nâip, neŋ eweŋan sek zawalaŋ naikgeyepmti inmak ke tati in Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penañ diindowan. ¹⁴Âpme zawat sebet susuk igagen penañ sokbemname in nâmneme mgasik beme ku nikkiŋgabien. Yek, in nikme Kawawaŋgalen ensel ŋenok bewan ma Zisas Kilaisnok bema nikdamuŋ dolakŋaŋ penañ mnawien. ¹⁵Kan keyet Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penañ diindoma nâmti oloŋen mbien. E naman eneyet pigogat winderŋaŋ peme tatozin? Kan keyet in zikalin kwanzemti neŋ nanayelen benak ze in nâgât zikatn bekanŋaŋ kwanzemnemti ingalen pembenŋaŋ keyaŋ wetneme neŋ mulup inmagen ewe tusumti mbak. ¹⁶Yanaman kan pigogat zet penañ sukwep diindoma in kwilekiyet neŋ naman nikme kasanŋin bema mambamkumneip?

¹⁷Âpme am zii zet zikat indanda dâsuki notnaŋ mamaip. Ekŋenaŋ in ekŋenmak met tusumti mamayet nâmti zet kelakŋaŋ mamimindeip. Ekŋenaŋ ŋep indamukulem mimindeme mama kanzizit ŋep ku tiwep. Ekŋenaŋ belak tususuŋin neŋmak tazin ke eleŋgem indeme in met ekŋenmak mamayet nâmti kekok mamip. ¹⁸Neŋ inmak ke mama ekŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ-gat setnaŋ zikat indamti indamukulem mme keyaŋ ŋep benak. Âk neŋ beŋan piyen mama ekŋenaŋ zet kelakŋaŋ etaŋ mimindamti indatimti ilinaŋgalen ma-maen mesât manzeip ke dolakŋaŋ penañ yek. ¹⁹Nembanne, neŋ in Kilaisiyelen mama mimi tazin sepem kekok titiyelen nâmti keŋŋ sindem temaŋ penañ beme inmagen mulup mamiap. Imbi ŋenaŋ nembraŋ sokbesâpmmme sek sindem matin sindem sepem keboŋ manâyap. ²⁰Neŋ alak pi inmak ke tabak ze dolakŋaŋ penañ. Neŋ in-

galen nukŋaŋ ke eknâm mti ŋep indamukulem mimindewak. Âk neŋ beŋan penañ pien tati ingalen nukŋaŋ ke zigoset ekti indamukulem mimiyelele ke ku nâmtiyepm ingat yayaŋ temaŋ penañ mimindeyap.

Selamak Aga egetmagen bemzenze zet zenzeŋaŋ

²¹Neŋ am in zii zet keyet keŋan meti mamaip in pigok indayaŋkwesima zeit, in zii zelaŋ zigok penañ zein keyet yaŋaŋ zemkawaŋ beme nâmbi? ²²Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet pigok zemkawaŋ bein, “Abalaamgat nemuŋanet zut sokbewun, ŋen ikŋaŋgat imbiŋaŋ penañ kwitnaŋ Sela ekmagengatnaŋ sokbeye. Ŋen sisiliŋ imbiŋaŋ kwitnaŋ Aga ekmagengatnaŋ sokbeye. ²³Âpme sisiliŋ imbiŋaŋmak ambebun ke Abalaamgalen ŋoktigengatnaŋ etaŋ sokbeye. Âpme imbiŋaŋ penañ kemak ambebun ke Kawawaŋaŋ zetik mpeye keyet katnaŋ sokbeye.” ²⁴Keyepmti nin eknuwen imbi Aga ek Kawawaŋaŋ Sainai Kalajaŋ Moses zii zet saye sepem keboŋ. Ma imbi Sela ek Kawawaŋaŋ Abalaamgat iŋ-sokŋane sambe sokbembeyet zetik mge sepem keboŋ. Aga ek sisiliŋ imbi etaŋ mamtan keyepmti iŋsokŋane ekŋenaŋ sisiliŋ am bemâbien. ²⁵Sisiliŋ imbi Aga ke Alebia msalen Sainai Kalaŋ tazin keyet sesepmaŋ bein. Yaŋ alak Aga egaŋ Zelusalem mka temaŋ keyet sesepmaŋ bein. Zelusalem mka ma am ke matalip ekŋenaŋ zii zetgat kandaŋan meti sisiliŋ mamip. ²⁶Âpme Abalaamgat imbiŋaŋ penañ keyaŋ Zelusalem alakŋaŋ kululuŋen gwaen Kawawaŋgat kandaŋan tazin keyet sesepmaŋ bein. Âpme Zelusalem kululuŋen tazin keyaŋ am lala mamanup ningat mamm kekok bein. ²⁷Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet kapigok tazin, “Imbi tipkatik mamanik geŋ nembra ambesâgât sek sindem ku matinik.

Keyet mti geŋ oloŋen mti kwizet temaŋ ku. Bam Kawawaŋaŋ geŋmagen menok mme geŋmagen nempa sambe penaŋ sokbem mâbep. Sisiliŋ mulup imbindaŋ nempa ambege ke sebempemti gâlenaŋ omba penaŋ sokbemâbep.” (*Aizaya 54:1*)

²⁸Âpme Aisakgaŋ Kawawaŋaŋ zetik mge keyet kataŋ sokbeye. Yaŋ alak pi notnne in Kawawaŋaŋ zetik mge keyet kataŋ sokbemti egat nemunambaŋane bemti mamaip. ²⁹Âpme nempa sisiliŋ imbi Agamagen sokbeye egaŋ Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ menok mme sokbeye nempa ke kasa kasa msaye. Sepem kegogak alak pi am zii zetgalen set mâti mamaip ekŋenaŋ nin kasa kasa maminndaip. ³⁰Âpme keyet Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zigok penaŋ zenzeŋaŋaŋ tazin?

“Sisiliŋ imbi ek nemuŋaŋmak ilisakwep idamâpmane msat belakŋan melit. Mneti sisiliŋ imbi egalen nemuŋaŋ keyaŋ imbindi penaŋgalen nempa keyelen kwitnaŋ kwitnaŋ ke toŋaŋ bewemagat.” (*Sokbembe 21:10*)

³¹Keyepmti notnne, wa nin sisiliŋ imbi keyelen nemunambaŋane yek. Nin Abal-aam ikŋaŋgat imbiŋaŋ penaŋ egalen nemunambaŋane mamanup.

Nin lala manuwaŋ lalayegak penaŋ mambanup

5 Kilaisiyaŋ in mme lala mekoti maip keyepmti in lala bubuk mekoti mambeb. Keyepmti in am notnaŋ kawaŋaŋ bugan indame ekŋenaŋ Zuda am ekŋengalen zii zet keyet kandaŋan meti mamayet zet kelakŋaŋ mimindamti ku indatiwep.

²Neŋ zet kaliŋaŋ kapigok zema nâit, in sekŋin butnaŋ antim indendeyet zeme nâmindewep beme Kilaisiyet gakikiŋaŋ keyet nâme belakŋaŋ penaŋ bewe.

³Neŋ zet keyegak ewe sakwalamti penaŋ pigok diindoma nâit, mneti

an ŋenaŋ sekŋaŋ butnaŋ antitiyet nâmindewe beme zii zet sambe ke esemteŋ weyaŋ gawepume delaŋ zemâbe. ⁴In zii zet gawepumann Kawawaŋaŋ indikme teŋ besenup zemti mamip. Inmagen Kilaismak tususu mbien e ilak etime delaŋ zeye. Keyepmti Kawawaŋgalen keŋ taolelaŋ inmagen ku matazin. ⁵Keyaŋgut nin Kawawaŋgalen Emetak Teŋgalen windeyaŋ nâmkŋipepeŋinan ndamukulem mimindeme mulup dolakŋaŋ mmann Kawawaŋaŋ nin nâmindeme teŋ bembeyet webemti damuŋ matatnup. ⁶Nin Zisas Kilaismak tususu mbennen am sekŋin butnaŋ antitiŋaŋ ma sekŋin butnaŋ antitipiŋ mama mimi keyet nâma kwitnaŋ kwitnaŋ ŋotekŋaŋ penaŋ ku beye. Nin nâmkŋipepeen gogot palen mama keyet nâmann penaŋaŋ penaŋ bein.

⁷Eweŋan in Kawawaŋgalen zet katnaŋ penaŋset mama mimi dolakŋaŋ ke mkwabien. Yaŋ alak kwi ŋenaŋ zigoset zet kelakŋaŋ mimindeme Kawawaŋgalen zet katnaŋ bamkumpemti naman set ŋen ŋaset mâti mamelip? ⁸In Kawawaŋaŋ indakumtetime kot egat zapat bewien. Yaŋ egaŋ in mama mimi bekaŋaŋ ke mimiyet egaŋ zet kelakŋaŋ mimindeme ku mamip. ⁹Nâip, nin yis isikŋaŋ bugan nupmamaŋ keŋan pemann toti keyaŋ nupmamaŋ mme omba penaŋ masemem kwapme eknup. Sepem kegogak an bekaŋaŋ kwewaŋ am dolakŋaŋ sambe ŋoktikŋin mamme yuŋgum temezin. ¹⁰Neŋ in Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ ŋep ku katik pewep ke nâmkatikbemindeyaŋ. Nin Amobotnaŋ Kilaismak tususunn tazin keyepmti in ŋoktik sepemaŋ ŋen ku mâti mebeb ke penaŋ nâmkŋipem indeyaŋ. Âpme am zii zet mâti mamaip ekŋenaŋ keŋin mamimyunguip keyepmti bamgat yomin keyet dopmaŋ Kawawaŋaŋ mutumindawe.

¹¹ Notnne, neŋ amnaŋ sekŋin butnaŋ antitiyet zetnaŋ diindowak ze zigoset Zuda am ekŋenaŋ sisipeŋpeŋ mnawiek? Ma kekok diindowak benagen Kilais tewen kumasasokpeme gakiye keyet zapatnaŋ zemann manâmbekambemndeip e kekokak ku mbiek? ¹² Am in sekŋin butnaŋ antim pepeyet zetnaŋ mandiindoip ekŋen keboŋ ke indikti diindome ilinaŋgat kalin sowep.

¹³ Notnne, in lala mamayet nâmti Kilaisiyaŋ indazemtetime kobien. Keyepmti in kapigok ku nâseip. Nin lala tatnup keyepmti mama mimi itnaŋaŋ ke ewe timann kwapme mne kekok ku otnâit in ilinak mukulem mukulem mti gogot palen mambep. ¹⁴ Âpme zii zet sambe keyet zet ŋotekŋaŋ temaŋ pigok pende mti zenzeŋaŋ,

“Gitaŋgat maŋgembein keyet kataŋ am notnaŋ ekŋengat gogot mimindewanik.” (*Wok Pris 19:18*)

¹⁵ In mneti tuŋguwinan zet mdândândâ mti dopmaŋ mekum kokum mti am mama mimiŋin dolakŋaŋ tazin ke walep mâbepmagen zemti yayaŋ zet kapi diindoyap.

Emetak Teŋaŋ mama mimi alakŋaŋ kapigok manndain

¹⁶ Neŋ ingat pigok penaŋ zema nâip: In Kawawaŋgalen Emetak Teŋ ek nâmpeme ingat mama mimiŋin damuŋ mbe. Kekok mme in keŋ itnaŋaŋgalen mama mimi bekaŋaŋ keyelen tikŋaŋ ke ku mâpmebep. ¹⁷ Keŋ itnaŋaŋgalen mama mimi bekaŋaŋ keyelen tikŋaŋaŋ Kawawaŋgalen Emetak Teŋ kasa mammpain. Âpme naman Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ kekokak keŋ itnaŋaŋgalen mama mimi bekaŋaŋ ke kasa mammpinegak. Egeleŋ kasa kasa kekok mmalu in kwitnaŋ kwitnaŋ notnaŋ msât maotnâip ke eleŋ beleŋ bemti ŋep ku mamip. ¹⁸ In Kawawaŋgalen

Emetak Teŋaŋ indadamuŋ mbe beme zii zetgat kandaŋan ewe ku mambep.

¹⁹ Keŋ itnaŋaŋgalen mama mimi sambe bee wa enzililiŋan ku tazin. Ke sosok kapigok ma sokbeme eknup: Imbimak set kileŋ mama ma muluwaŋ okbi okbiŋaŋmak muluwaŋ bekaŋaŋgat mimiyeŋ keŋ wawat. ²⁰ Ma nopiom sesewatindaip ke ma aindindi ma mulup kwitnaŋ kwitnaŋ we bekaŋaŋmak mee notnaŋ mamip. Ma kasa kasa mti an ââ ma am notnaŋgat nâmbembe mimi ma ŋenzinziŋ ma ilinaŋgat kwitnaŋ kwitnaŋin sambe tatagat mulup temaŋ mimi ma mdândâmti maŋge kalalaŋ ²¹ ma eyak zet ma tu katikŋaŋ nimti keŋ kileŋ mama ma ondedak keŋan mama mimi bekaŋaŋ penaŋ mti mama mimi sambe keboŋ keboŋ ke mamip. Am ekŋen keboŋ keyaŋ Kawawaŋgalen zemâtâtât katnanen mamaen ku mambep.

²² Âpme am Kawawaŋgalen Emetak Teŋmak mamaip ekŋengat mamaŋinaŋ mulup mme penaŋaŋ kapigok masokbein: Ammak gogot mama ma oloŋen palen mama ma keŋ sewakŋaŋ palen mama ma mama mimi sewak sewak mti mama am indamukulem mimi ma dopmaŋ mukulem mukulem mti mama ma zegawepupumak mama ma ²³ keŋ mtoti mama ma segaŋ mama mimi bekaŋaŋgat manâin keyet winderŋaŋ mtopemti mamti, mama mimi dolakŋaŋ keboŋ keboŋ ke zii zet ŋenaŋ ku mtopepeyelen. ²⁴ Am Zisas Kilaisiyet zapat mamaip ekŋenaŋ keŋ itnaŋaŋgalen mama mimi bekaŋaŋgat tikŋaŋ keyaŋ indapmandame yom mamip, keyelen winderŋaŋ ke Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ indamukulem mimindeme keŋ itnaŋaŋgalen winde omba penaŋ mtopeme delaŋ zemâge. ²⁵ In Kawawaŋgalen Emetak Teŋgalen windeyeŋ maip beme egalen windeen negak mamebep. ²⁶ Nin nnaŋgat sekŋ mmoti notnne notnaŋ ekŋengat

keñin mmann bekanaj ku bewe. Ma nin notnne notnaj ekjengat nâmbembe ku mbanup.

Dopmaj mukulem mukulem mti nukñajin pumti mamambep

6 Notnne, inmagengatnaj ñenaj tetimaemaen sukñaj bemti yom mme in Kawawangalen Emetak Teñmak nâmkijpepeñin kaliñaj matazinaj sewak sewak mti an ke mama mimiñaj weyañpewep. In egat mobotnaj mti sakambuk mti sakambuk samti ku mtopewep. Mneti mseñan Sadañaj in kegogak indatetim indeme toindoweyet weyañ eksemti mbep. ²Tuñguwinan nukñaj notnaj masokbemindain ke ilinak mukulem mukulem mti gapuwep. Kegok mti Kilaisiyelen zii zet bee ñep gawepuwep. ³An ñenaj ikñaj neñ amobotnaj mayap nâmbep yañgut am ekñenaj egat nâmbep amobotnaj ku bewe beme egañ belak sek mmobot etañ mbe. ⁴Keyepmti am kwep kwewañ ilinañgat muluwinangatañ yañajin weyañ ekmâtâbep. Ekme muluwinaj dolakñaj bewe bemengut muluwin keyet nâmti ilinañgat sekñin mmobep. Yañgut in ilinañgalen mulupmak nolin ñengalen mulupmak ku bemak ekbep. ⁵Mti am kwep kwewañ ilinañgat nukñajin ikñajngat ikñajngat timti met Kawawangatañ betnan bewep.

⁶In an Kawawangalen Zet Zapat Dolakñaj Penaj diindom zikat indamamip ekñen ke segalen bandim indamukulem mimindeme mamti mulup mbep.

⁷In kapigok ku nâmyuñguwep. Kawawañ tetipewep beme in an tetimaee toñaj bewep. Am ñenaj mulupmanen kwitnaj kwitnaj maondein keyet penañaj ikñaj keyegak sokbeme matin. ⁸Keyepmti am ñenaj mama mimi bekanaj ke keñanen bemisik tabe beme egañ maneti keyet

penañaj bekanajak timti walelet temañ aikbe. Ma am ñenaj Emetak Teñgalen mama mimi dolakñaj sambe ke keñanen tabe beme egañ maneti keyet penañaj mama kanzizit ke tiwe. ⁹Keyepmti nin kwitnaj kwitnaj dolakñaj mimiyet sekañaj palen ku mne. Nin sisiliñ palen mbanup beme penañaj titi kanen nin omba penaj ndamkwatame timti nimwian wiañ temañ mbanup. ¹⁰Kegogapmti nin timti mulup dolakñaj mti am notnaj indamukulem mimiyet setnaj sokbemndawe katañ mbanup. Kilais nâmkijpepeñaj ekñenmagen yañbemti mpemann mebe.

Pâlañ zetnaj delañ zenzeñaj zesâti añkeño zetañ zetañ

¹¹In papiaen muluwañ kasetnaj temañ temañ penaj nen betnajañ penaj kumindayapgat egit! ¹²Am notnaj ekñenaj amgat zikalinan kwizet bujamak bembeyet nâmti in sekñin butnaj antitijet zet giñgiñ penaj mamiindeip. Ekñenaj Kilais tewen gakiye keyet zetnaj etañ zemann sisipeñpeñ sokbemndasemagen zemti kegok mamip. ¹³An sekñin butnaj antitijañmak ekñen sambe keyaj zii zet sambe bee weyañ dolakñaj penaj ku mañgawepup. Ekñenaj in nâmindeme ingat sekñin butnaj antim indeme in ekñenmak tusumti ilinañgat kwizet bujamin mmot indendeyet nâmti kegok manzeip. ¹⁴Âpme nengut Amobotnajañ Zisas Kilais tewen gakiye keyet nâmbep mobotnaj beme keyet nâmbep mamayap. Neñ msalen kwitnaj kwitnaj tazin keyet nâmbep mobotnaj ku mambein ma ekñenaj kegogak nâgât mobotnaj ku matalip. ¹⁵Am sekñin butnaj antitijañ ma am sekñin butnaj antitijañ keyaj penañaj penaj ku bein. Kawawañaj mama alakñaj aikndaye keyaj penañaj penaj bein. ¹⁶Ma am sambe zetañ zetañ

kapi nâmti maṅgawepup in ma am Zisas Kilais manâmkiṅpemamaip in Islael alakṅaṅ Kawawaṅaṅ aṅgalaṅ gogot mimindeme keṅ sewakṅaṅ palen mamayet nâmti dunduyap.

¹⁷Pilak zetn pigok zemdelan zesowap: Notnne, neṅ Kilaisiyelen sisiliṅ an

bema sek yemben sambe tamezin ma sisipeṅpeṅ omba mnawien keyepmti am ṅenaṅ neṅ ṅep ku mtot neneiyelen.

¹⁸Notnne, Amobotnaṅṅ Zisas Kilais egalen keṅ taolelan inmak weweyet nâmti dunduyap. Penaṅ.

Epesa

Pâlan Epesa am nâmkijpepejinmak ekjengat zapat meluwan kapi kumindaye

Am sambeyan nâiwen zapat meluwan kapi Pâlan kuye nâmti manzeiwanjut zet kebonj ke sakwep ku zenzeyelen. Zet egok zenup e zet abatat. An notnanj zeiwen an ñenanj Pâl ammementi zapat meluwan kapi kuye yanjut nin sambeyan Pâlan kuye zemann aanjage keyepmti kegok zene. Epesa mka temanj keyet kejanen Loma gapman eganj kwitnanj kwitnanj sambe penanj mge. Epesa mme egalen mka ñoteknanj beye ma dalangalen mka ma sesewat sepem ikrak ikrakgalen mka ñoteknanj beye. Pâlanj Kawawangalen Zet Zapat Dolaknanj Penanj timepme zut beye keyet eganj Epesa msalen metapme nup kan tuk kegok mege. Mesâgât Timoti peme egat munduman tati dapmelange ke ekdamunj mge. Kie Kienogen dapmelange Epesa ekjen zet kegogak kumindandananj (Kie Kienok 2:1-7).

Pâlanj de tati zapat meluwan kapi kuye? Eganj mka katiknan Loma msalen tati dapmelange Epesa mkaen mambien ekjengat kuye. An notnanj nâmtaliwen zapat meluwan kapi am sambeyet apalak kuye. Kebonj keyepmti Epesa dapmelange ekjenanj makumti beme naman dapmelange notnanjagen mepmegalen nâmtiyepmti zapat meluwan apapalak kapi kuye. Epesa ekjenmagen nuknanj ñen sokbeme keyepmti ku kuye yek. Zet ñoteknanj notnanj kapigok: Kawawangalen keñ taoletgat penanj Zisas peme koge âpme Zisasiyan naman am nâmkijpepejinmak ekjengat tonjin kapigoset beyeyan tazin. Eganj am nâmkijpepejinmak ekjengat ap biwin ma ñokaselinnok beyeyan tazin Pâlanj kogok kuye.

Zet ñoteknanj temanj kapigoganj Epesa zapat meluwan keñan talip:

1:1-2 Notn mukuku zet

1:3-23 Kawawangalen keñ taoletnanj-gat penanj

2 Zisasiyan am nâmkijpepejinmak ondakme kwep mobien

3 Dapmelange penanj mama ke Kawawanganj nâmbiliwepme tazinen ke mamip

4:1-6:20 Kawawangmagengatnanj mama mimi alaknanj mti mamayelen zetnanj

6:21-24 Zet zemdelañ zenze zet

Zet yanjbem zenzeyelen zet

1 Neñ Zisas Kilaisiyelen an ombemneneñan Kawawanganj ikranj naombem neñge. Neñ meluwan kapi Epesa mkaen Kawawangalen an imbi Zisas Kilais panjan nâmkijpemtati katiknanj mti mamaip ingat kumindayap.

²Nin sambeyet Bipm Kawawang ma Amobotnanj Zisas Kilais egelañ keñ taolet ma keñ sewaknanj mimindame in keyet keñan tatagat mandundayap.

Kilaisiyet pembenangapmti Kawawanganj mama mimiñanj dolaknanj maketalasindain

³Nin Amobotnanj Zisas Kilais egat zapat manup keyepmti Bipman Kawawanganj kululunjengalen mama mimiñanj dolaknanj sambe keyanj maketalasi ndaingapmti kame nin ek sesewatpene!

⁴Kawawanganj eweñan tipman baenen penanj msat kululunj mee pi ewe sokbembepinj tapme nin ikranjgat zapat mamayet ndaombemndenderangapmti ikranjgat zikatnanj kwetetepmanj mamambanup.

⁵Eganj eweñan nâmtiknanj mimndemti kwitnanj kwitnanj mimiyan nânânanj kegok nâmbiliwepme wenjeyepmti Zisas Kilais egat pembenangapmti keñ

taolet mimndamti nin nemunambanjane bemti mamayet ikñaj nâmdelañ zemti zemndeme mamananup. ⁶Ikñajgat Nemujan penaj gogot penaj mamimpein piwan egañ am ningat tikñajaj omba penaj tazin keyepmti keñ taolet ek kinğagatnañmak mimndamti Nemujan ke ningat mti peme msalen kapi toge. Keyet kame nin Kawawañ zemesewatpene!

⁷Kawawañ ek keñ taoletnañ omba penaj tazingapmti nin yomgalen kimbat keñan manepemann egañ Nemujan Zisas Kilais zempeme koti tewen gakimti sipmañ mulapme sipmañ keyañ yomm sambe zulupme delañ zeme lala tobennañ mamananup. Egalen keñ taolet temañ bekapi ekti pisempeyap. ⁸⁻⁹Egañ ikñaj am ningat yañaj dolakñaj penaj nâmndein keyepmti eweñan baenen Kawawañ kwitnañ kwitnañ kapi mimiyet igak nâmbiliwepme weñge keyet penajañ Kilais peme toti ikñaj mkawañbemndame ekbenn. ¹⁰Kawawañ kwitnañ kwitnañ mimiyet kanañ nâmbiliwepme weñge kan ke penaj dañgome msalengalen kwitnañ kwitnañ weme eknup sambe bepi ma kululuñengalen kwitnañ kwitnañ wein sambe bee Kilaisiyet kandañan ondekme kwaoti kwep beme egañ keyet Amobotnañan mamain.

¹¹Egañ eweñanak nâmbiliwepme weñge keyet katañ Kilais egat mti egañ nin ikñajgat zapat penaj ndaombemndemti Kilais ekmak tsumndeye. Kawawañ kwitnañ kwitnañ sambe kapi sokbembeyet nâmbiliwepme weñge keyet katnanen masokbemkwapme eknup. ¹²Egañ nin ndamukulem dolakñaj penaj kekok mme nin ñejañ penaj yañbemti Zisas Kilais nâmkinpewenn keyepmti kame nin Kawawañ kwizet buñamañ temañ mamain ek sesewatpene!

¹³Âpme in kekok Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñaj Penañ ilak nâmti nâmkinpepe aikme keyet piliñaj Kawawañ ikñajgat zapat elingom indemti Emetakñaj Teñ eweñan penaj indandayet zetik mimindeye ke indame tiwien. ¹⁴Emetak Teñ ke Kawawañ bam ikñajgat zapat ndatimti mama kanzizit ndawe keyet piliñaj ke ndaye. Keyepmti kame nin Kawawañ kwizet buñamañ temañ mamain ek kwitnañ mwatpemtise sewatpene!

Pâlañ Epesa am ekñengat mandundumtan

¹⁵Âpme neñ in Zisas Kilais nâmkinpemamti Kawawañgalen am notnañ ekñenmak keñ kwep bemti notn notn palen mamaip. ¹⁶Keyet zapalin kopme nâmbangapmti kan katañ Kawawañ sesewatpemt ingat nâmti mandundumkwalap. ¹⁷Neñ ingat nâmti Amobotnañ Zisas Kilaisiyet Bipmañ Kawawañ kwizet buñamañ temañ egañ Emetak Teñ indame Emetak Teñañ in nânâ dolakñaj sambe indamti Kawawañgat yañaj dolakñaj mimkawañ bemindame in egat yañaj weyañ nâmâtâtâgalen nâmti mandundumsayap. ¹⁸Mti keñin mkawañ beme in Amobotnañ ikñajgat zapat indatimti kululuñengalen kwitnañ kwitnañ sambe ingat zapat zeye keyet nâme mobotnañ beme keyet nâpeñ nâpeñ mamambep. ¹⁹In yañaj kapigok penaj nâmkawañbewep. Kawawañ ek windeñaj temañ penaj tazin keyepmti am nâmkinpepemak sambe nin kan katañ manndamukulem min. ²⁰Windeñaj keyet yañaj Kilais gakikiengatnan mwati wat mot betnañ penaset kwizet buñamñañmak mamayet pemti kwitnañ kwitnañ sambe damuñ mimiyelen winde samâge keeset yañaj ekmâtâtnup. ²¹Egañ Zisas winde same msalen amobotnañ sambe ekñengalen

winde ma Sadañ mee piyelen winde ma ensel kululuñen maip ekñengalen amobotnañine sambe ekñengalen winde mee pi timtot ba pemti mobotnañ penañ gwaen motazin yañ bamgat mama katikñanen ewe tapmebe.²² Kawawañañ kwitnañ kwitnañ sambe kapi Kilaismagen winde titiyet nãmti ek ekñengat ñokteknin onzempemti egat kandañan yaloñ pemti ek mtati dapmelañgerjane nãmkñepemak manup ningat ñejañ onzempeye.²³ Msat katañ nin Kilaismak tusumti an kwep etañnok bemti mamanup. Kilaisiyet setnañ betnañ mee pi ilak nin dapmelañgerjane kapi. Âpme Kilaisiyañ ikañ ningat ñokasetn bein. Âpme kwitnañ kwitnañ sambe kululuñen ma msalen weme eknup pi ikañ mgeyañ indadamuñ dolakñañ mme wemelip.

Kawawañañ yomengatanan gilik zemndatiye

2 In eweñan yom mti gakikiñañnok mamti Kawawañgat zetnañ ku gawepuwien keyepmti waleletgat zapat etañ mamamtemien.² In belak msatgalen kwitnañ kwitnañ bekañañ sambe kapiyet nãme penañ beme ke mãti mamtemien. Mti Sadañgat kandañan meti zetnañ gawepumti mambien. Am Kawawañgalen zet makuluip ekñen kemagen amobotnañ Sadañ msat kululuñ tuñgupman gwaen mamain egañ maindadamuñ min.³ Nin eweñan am ekñen keboñak nãmkñepewepiñ mamti mama mimi mgasik ke mamtemenn. Mti sekñanñgalen tikañ ma ñoktikañanñgalen nãnã ke mãti mamann Kawawañañ ñenzinziñ minndamti keyet tosañañ ndandayet nãmndeye.

⁴⁻⁵ Nin bekañañ mti Kawawañ zetnañ gawepupupiñ belak kileñ mamkwabenn. Yañgut Kawawañ ikañgat keñ taolet omba penañ ma egañ ningat kem-

beñ penañ mti gogot penañ minndeye. Keyepmti egañ Kilais gakikiengatanan mme wapme nin ek nãmkñepemmann keyet paleset egañ naman mama kanzizitgat zapat ndatiye.⁶⁻⁸ Egañ Kilais gakikiengatanan mme wati Sadañgalen windeñañ kume topme kululuñen gwaen motati kwitnañ kwitnañ sambe kululuñen gwaen wein ma msalen pien weme eknup bekañ ndadamuñ mme delañ ze mãzin. Keyepmti nin Kilais Zisasmak tususunn tazin keyepmti nin Sadañgat windeñañ kegogak mam mtopenup. Âpme am sambe nin egalen keñ taoletnañ temañ beke maekmebegat kegok mge. Kawawañañ ningat tikañ penañ nãmndeye keyepmti egañ nin keñ taolet omba minndamti Zisas Kilais ek ndamukulem mti yomengatanan ndatitiyet zempeme msalen kapi kwatoge. Wa ke nin nnañgat pembenangapmti yek.⁹ Keyepmti an ñeñañ ikañgat sekñañ ñep ku mmobogalen.¹⁰ Kawawañañ nin Zisas Kilaismak tusumndemti mama alakñañ kapi ndaye keyepmti nin mulupmañ dolak dolakñañ sambe mimiyet ndaombemndeye. Kwitnañ kwitnañ kapigok sokbembeyet egañ eweñan tipman baenak nãmkabempeyenogak sokbeye.

Kilaisiyañ mme am mañge kwep mambenup

¹¹ In eweñan tipman baen am Zuda ekñenmak tususuñin ku tapme mamkwabien keyet otñãpeme melak. Kan keyet in sekñin butnañ antitipiñ belak mame Zuda am ekñenañ ingat an sekñin butnañ antitipiñ kegok mandiidomtemien. Âpme Zuda am ilinañgat sekñin butnañ maantimtemien ma zii zet notnañ mañgawepumtemien yañgut keñinanen mama mimi mgasigañ mañgak zemtatan.¹² Kan keyet in Kilais ek ku nãmkñepewien ma Zuda am ninmak tususuñin ñen

ku tage; in belak kainan mamtemien. Keyepmti Kawawaŋaŋ inmak tususu mti indamukulem mimiye zetik ŋen ku mimindeye. In belak Kawawaŋinpiŋ ma kwileki ŋen titiyet webembenjin ku tage. ¹³Keyepmti in Kawawaŋ bam kumpemti ilinak teleŋan daen pilingisimti mambien. Yaŋ alak pi Zisas Kilaisiyaŋ gakimti wati in yomengatnan gilik zemindariye mme Kilaisiyet sipmaŋaŋ in naman indamandame Kawawaŋgat kandaŋan koti mamaip. ¹⁴Kilais ek mamasi palen mama keyet toŋaŋgapmti egaŋ ikaŋa Zuda am nin ma in am Zuda maŋgaengatnaŋ ku sokbembenaŋ tuŋgupmnan kasa kasayelen kimbat tageen ke asekmekopme egaŋ timkot ikaŋaŋgat zapat maŋge kwep bemndeye yaŋ alak pi keŋ kwep tapmanup. ¹⁵Kilaisiyaŋ gakikiengatnan wati Zuda am ninmak ingat tuŋgupmnan kasa kasayelen kimbat tageen ke ma Zuda am nin inmak ku mamayelen zii zetn notnaŋ tage ewan Zisasiyaŋ kumasekme delaŋ zeme am maŋge kwep ikaŋaŋgat zapat ndatime kwaondakmann tuŋgupmnan mamasiyaŋ sokbeye. ¹⁶Apme Kilais tewen kumasaki peme gakimti wage keyaŋ kasa kasayelen kimbat tuŋgupmnan tage bee egaŋ kumasekme mekopme am maŋge zut nin bepi ndatimti Kawawaŋgat kandaŋan met yaloŋ ndeme keŋ kwep bemti mammanup. ¹⁷Kilaisiyaŋ koti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolaknaŋ Penaja mamasi palen mama ke mkoti nin Zuda am maŋge ikaŋaŋgat kandaŋan mammanup ningat ma am Zuda maŋgaen ku sokbembenaŋ in belak teleŋan pilingisimti mamaip inmak nin temakwep dinndosât koge. ¹⁸Kilaisiyaŋ ningapmti mamaŋaŋa ketalasiye keyepmti Kawawaŋgalen Emetak Teŋ egaŋ Zuda am nin ma am Zuda maŋgeen ku sokbembenaŋ

in nsakwep ndamukulem mimndeme nin temakwep Kawawaŋ Bipmmagen nâmkijepemti mametnup.

¹⁹Keyepmti in am Zuda maŋgaen ku sokbembenaŋ in Zisas Kilais nâmkijepemti Kawawaŋmagen meti amkup sepem ewe ku talip. In ekmagen meti mka mtoŋa penaja bemti matalip. Mti in am nâmkijepemmak msat kataŋ Kawawaŋgalen maŋge mamaip ekjenmak maŋge kwep bemti Kawawaŋgalen maŋge penaja mamaip. ²⁰Kawawaŋaŋ ikaŋaŋa nin ombemindendeŋaŋ ma golaŋ zenze an ma Kilais Zisas nin mka tepumaŋnok ndawalatime kwatabennaŋ tati dapmelangeŋane in indasektimti matatnup. Kilaisiyaŋ ikaŋaŋa tepum tuŋgupman penaja gwengweŋ kumti katiknaŋa bemtapme nin ganze ganzenan tati maindasektatnup. ²¹Kegok tapmann am sambe nâmkijepemagaŋa koti Kilaismak tusumti tusum tapm metnepemann Kawawaŋgalen sesewat mka temaŋnok masokbein. ²²Nin Kilais nâmkijepemmak am maŋge notnaŋa ekjenmak tusumti Kawawaŋgalen mkanok bemti tapmann Emetak Teŋaŋ ningat keŋnaŋa mamain.

Pâlaŋ am Zuda maŋgeen ku sokbembenaŋ ekjenmagen mulup mge

3 Neŋ Zisas Kilaisiyet kwit zapatnaŋ in am Zuda maŋgeen ku sokbembenaŋ tuŋguwinan mpalaknaŋa bema Kilais nâmkijepeme keyepmti mka katiknaŋa met newien. ²In nâgât zapatnaŋ pigok kopme nâmbien. Nâgâek Kawawaŋgalen keŋ taoletnaŋ omba tazin keyet zet zapatnaŋ timamti kalopbemti indandayelen an kegok zewien e penaja. ³Egaŋ mulup ke zemnemti kwitnaŋa kwitnaŋa tasokbeme eknuŋa keyet setnaŋa igak nâmbiliwepme tage ke zemsokbennamâge. Keyet penajaŋa neŋ pemk-

wep bugan kumpeya. ⁴Ke mainbewen neŋ Kilaisiyelen zet enzililiŋaŋ zigoset eknâmâtâban keyet yaŋaŋ e in kegogak ɲep nâmâtâbep. ⁵Zet enzililiŋaŋ ke am eweŋan tipman baen mamkwa-bien ekɲenmagen ku zemsokbembeŋaŋ. Alakɲati kapi Kawawaŋgalen Emetak Teŋ keyaŋ zemindendeŋaŋ an nin ma golaŋ zenze an teŋ ninmagen zemkawaŋ bemndame nâmbenn. ⁶Zet Kawawaŋgaŋ igak keŋanenak nâmpeme weŋge ke kapigok: Am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ maŋge in Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakɲaŋ Penañ nâmti Zuda am ninmak sepem kwep bemti maŋge kwep tati Zisas Kilaisiyepmti Kawawaŋgaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ ndandayet Zuda am ningat zetik minndeye keyet penaŋaŋ ewan inmak nsakwep toŋaŋ bewanup.

⁷Âpme Kawawaŋgaŋ neŋ keŋ taolet omba penaŋ mnamti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakɲaŋ Penañ kapi zempalakɲaŋ bembeyet naobem nemti wendeŋaŋ temaŋ penaŋ ketalasimti naŋge. ⁸Âpme neŋ Kawawaŋgalen am maŋge notnaŋ nâmkɲepemak tototnaŋ mamaip ekɲengat tunguwinan tototnaŋin penaŋ manepema Kawawaŋgaŋ ikɲaŋ keŋ taolet mnamti Kilaisiyaŋ am yomengatnan ndatitiyet toge keyet buŋam zapatnaŋ ma ekmagen kwitnaŋ kwitnaŋ sambe penaŋ mawein ke nin ɲep ku maiŋgalen keyet buŋam zapatnaŋ am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ inmagen zemkawaŋ bembeyet zemneŋge. ⁹Eweŋan tipman baenen Kawawaŋgaŋ msat kululuŋ mme sokbeye kan keyet am Zuda maŋgeen ku sokbembeŋaŋ ekɲen yomengatnan gilik zemti indatitiyet igak nâme weŋge keyet kataŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ke neŋ am sambe pi zemkawaŋ bemindama eknâmâtâpme tat delaŋ zein. ¹⁰Alak kan kapiyet Kawawaŋgaŋ am nâmkɲepemak

maŋge ninmagen mulup sepem igak igak tapmmepme ensel Kawawaŋgaŋ ikɲaŋ winde temaŋ temaŋ indamti ɲeŋaŋ mamayet zemindeye. Ekɲenaŋ Kawawaŋgalen nânâŋaŋ nâmbiliwepme weŋge ke kapiaset taekmâtâlíp. ¹¹Kawawaŋgaŋ eweŋan penaŋ msat kululuŋ sokbembepiŋ tapme keŋaŋaŋ nâmbiliwetpeye keyet penaŋaŋ Amobotnaŋaŋ Zisas Kilais peme koti egaŋ ke msokbeye. ¹²Nin Zisas Kilais nâmkɲepemti ekmak tusuwenn keyepmti Kawawaŋgat zimosetnaŋ kiŋgagapiŋ nâmtalati mandundum sanup. ¹³Keyepmti pigok penaŋ diindoma nâit. Neŋ ingapmti sisipeŋpeŋ palen mayap keyet zapatn nâmti keŋin yayaŋ temaŋ ku kwabe. Keyaŋ Kilaismagen nâmkɲeppeŋin mkatikɲaŋ bemindewe.

Pâlaŋ Epesa dapmelange ekɲengat dunduye

¹⁴⁻¹⁶Kegogapmti neŋ am nâmkɲepemak msalen manup nin ma am nâmkɲepemak gakimti kululuŋen mobienaŋ maip nin sambeyet Kawawaŋgaŋ Bipm apalak an wendeŋaŋ mobotnaŋ penaŋ ekmagengatnaŋ Emetak Teŋaŋ nâmindame ingat keŋinan Emetak Teŋaŋaŋ in winde aikindame in nâmkɲepepen kaliŋaŋ bemti egat kandaŋan topedondom samti mamayet mandunduyap. ¹⁷In nâmkɲeppe katikɲaŋ aikti Kilais mkitikpeme egaŋ ingat keŋinan telepgat tati gogot palen mama ke aikindame mama mimi keyaŋ ingat keŋinan tati tepnok kindiŋaŋ time mekopme nâmkɲepepen gweŋ gweŋ kumti tatagat mandunduyap. ¹⁸Sepem kekok ke tati in ma Kawawaŋgalen am nâmkɲepemak sambe notnaŋ nin nsakwep Kilaisiyaŋ am ningat gogot omba penaŋ maminndain keyet yaŋaŋ nâmâtâtâgalen ɲoktik dolakɲaŋ penaŋ ɲep tiwanup. ¹⁹In Kilaisiyaŋ am

ningat gogot omba penaŋ maminndain keyet yaŋaŋ nin nâmâtâpmann delaŋ zenzeyelen sepem yek; ke omba penaŋ. Keyet yaŋaŋ in ɲep weyaŋ nâmâtâtâgat nâyaŋ. Kawawaŋaŋ iŋkaŋ inmak tati indamukulem mme in egalen mama mimiŋaŋ dolakŋaŋ ke etaŋ mti iŋkaŋ nembonaŋ mamambep.

²⁰Kawawaŋaŋ iŋkaŋ winderŋaŋgat penaŋaŋ am ningat tuŋgupmnan pigok mamkawaŋbein ke delaŋ zenzeŋepiŋ tapmebe. Nin egalen winde keyaŋ ndamukulem minndendeyet nâmti mandundunup ke ma nânâ notnaŋ belak keŋŋnan nâmamm matazin mee pi egaŋ ekmâtâpme delaŋ zeme ndamukulem mamimndein. ²¹Nin Zisas Kilais egat pembedaŋgapmti nâmkiŋpepemak am sambe manup nin pi ma am bam sokbemambep kataŋ Kawawaŋ kwizet buŋamaŋ mwati sesewatsameti mamebanup! E penaŋ.

Kilaismagen nin am maŋge kwep bewenn

4 Neŋ Amobotnaŋgat kwit zapaŋaŋ mpalakŋaŋ bema keyet pepetnaŋ kwati mka katikŋaŋ newienŋaŋ tati pigok diindosowap. In Kawawaŋaŋ mama dolakŋaŋ mamayet nâmti indakumtetime kobien keyepmti in mama keyegak esemteŋ penaŋ mamambep. ²Mti am notnaŋ ekŋengat kandaŋinan tototnaŋ mambep ma am notnaŋaŋ myuŋgumindame in dopmaŋ kegogak ku mutumindawep. In noline keŋ sewakŋaŋ mimindamti ilinak gogot palenak mamti dopmaŋ mukulem mukulem mti mambep. ³Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ am maŋge sambe nin ondekndeme maŋge kwep bemti keŋ sewak palen mamamup. Mneti in mama dolakŋaŋ ke katikpewepmagengat kakanemuŋ ekdamuŋ mti mamambep. ⁴Nin maneti mama kanzizit titiyet Kawawaŋaŋ iŋkaŋ ndaombemndeme

iŋkaŋgalen Emetak Teŋaŋ keyaŋ ndaondak ndeme egat kandaŋan kwep kumann kwaopme webemti matatnup. ⁵Keyepmti nin Amobotnaŋaŋ Zisas Kilais egat kwitnanen ma nâmkiŋpepenn kwep ma an tuk ekŋengat kwilinanen tu manzulutindeip kelak kwep. ⁶Nin sambe bepi Bipm Kawawaŋ kwep egaŋ nin sambeyet Amobotnaŋaŋ apapalak mamain. Egaŋ ningat keŋnan mamti winde ndapeŋ tapme nin iŋkaŋgalen mulupmaŋ kapi maminup.

⁷Kilaisiyaŋ keŋ taoletnaŋgapmti mulupmaŋ sepem igak igak mimiyet kalaŋkumti ndamaŋgeyaŋ winde keyet katnanen mulupmaŋ maminup. ⁸Keyepmti Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet ɲen pigok zenzeŋaŋ tazin, “Egaŋ gwaen mosâti am kasaen indomti indatitiŋaŋ nembonŋ indati moge. Naman kegogak mosâtati am mulup mimiyet winde notnaŋ indaye.” (*Sam 68:18*)

⁹(Zet kululuŋen gwaen mowege ke belak penaŋ ku zenzeŋaŋ. Egaŋ ɲeŋaŋ penaŋ gakiki mkaen baen toweti Sadaŋ winderŋaŋ mtopemti kwati gwaen mowege egaŋ msalen pien eyo Sadaŋ winderŋaŋ mtopeye. ¹⁰An toge iŋkaŋ keyaŋak kasup eyonga mee pi sebemindemti mama katikŋanen penaŋ gwaen mogeyaŋ egaŋ kululuŋen ma msalen kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ilindiŋ manndadamuŋ min.) ¹¹Egaŋ msalen amŋane nâmkiŋpepemak nin winderŋaŋ ke ndamti mulupmaŋ mimiyet pigok kalaŋ kumti ndamti kululuŋen moge. An notnaŋ nin Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zenzeŋet ndakumtetimti ombemndenderŋaŋ ma notnaŋ Kawawaŋgalen buŋam zapat penaŋ zemkawaŋ bembeyelen an ma notnaŋ am nâmkiŋpepeŋinpiŋmagen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ timet zenze an ma notnaŋ am indadamuŋ mti Kawawaŋgalen Zet

diindom zikat indamimiyet zemindeye.
¹²Egañ mulup kekok kalañkumti ndame nin mulup ke mmann Kilaisiyet setnañ betnañnemboñ nin nâmkijpepenmak sememti kaliñañ kegoset mambenup.
¹³Mulup kapi tapm metne metne pemann amnañ nâmkijpepen keñ kwep bemti nin sambeyañ Kawawañgat Nemuñañgat yañañ nâmâtâpmann delañ zeme an penañ semem katikñañ bemti Kilais ikañ nemboñak bewanup.
¹⁴Nin Kilais ikañ nemboñak bemti tabanup beme am bekanañ notnañ kotu neñ kekok kekok mgawap zemti zekelakñañ minndame nin nempa isisikñañ ekñañ sepem pigok mamip kekok ku mbanup. Nempa ekñañ pigok mamip: Zet ñen diindome nâmti zet keyet nâme penañak etañ mambein. Ekñañ zet penañ ma dâsuki tazeip zemti yañkwesimti ku manâip; belak nâme penañ etañ mambein.¹⁵⁻¹⁶ Nin am penañgalen set tazin keyet katañ mti zet penañ penañak zemti notn notn mti dopmañ mukulem dopmañ mukulem mti mambanup. Nin kekok mmoti mambanup beme nin Kilaisiyelen mama mimien katikñañ bemti tabanup. Âpme egañ ikañ ndadamuñ dolakñañ mme nin egat kandañan mañge kwep kumann kwaopme egat palen metusum tusum mti tetekñnan ekmagen dolakñañ wati mekopme egat setnañ betnañ mee penañ ke bemti katikñañ bem tati Kawawañgañ mulup mimiyet winde ndaye katañ mulupm sakam igak igak mti notn notn gogot palen mukulem mukulem mti nâmkijpepen semem kaliñañ bewanup.

**Nâmkijpepemañañ mama
mimi alakñañ tiwep**

¹⁷Keyepmti neñ Amobotnañ egalen windeen tati ingat añañoo zet ñen pigok zema nâit. In am notnañ Kilais nâmkijpepepiñ mamti ñoktikñin

temañ msalengalen kwitnañ kwitnañ belakñañ keyet kileñ peme matazin in sepem kekok ku mbep.¹⁸⁻¹⁹ Am ekñañ keboñ keyet keñinanen mama mimi mgasigat tikñañ etañ bemisik tapme keyepmti ekñañ mobotnañ sambe mmeti Kawawañ mee bamkumpemti tu katikñañ nimti zet kilom kilom zenze ma imbimak set kileñ mama ma yom sepemañ igak igak mti keyet nâme dolakñañ etañ mambemâzin. Am ekñañ ke Kawawañgañ nin mama kanzizit ndawe ke ekñañ keyañ pañañ nembet bugan ku tiwep.

²⁰Âpme nin Kilaisiyet yañañ zikat indawennen kan keyet mama mimi sepemañ kabonñ ñen ku zikat indamann ekbien.²¹ In Zisasiyet yañañ diindowenn kan keyet Zisas ek an zet penañ penañak zenze toñañ elak penañ ke zemkawañ bemindamann nâmbien kemak.²² In eweñañ mama itnañ mamkwabien kan keyet mama mimi bekanagañ tikñañ indaminzilime keyet keñan matatemien e naman peme tapme Kilaismagen kobien. Ya naman mama mimi okmak eyañ gilik zem kwati tetimindemti mtoidesât tapm ke winderañ mtopemti²³ keñin ma otnânânjin ke wenzeume alakñañ etañ bemâbe.²⁴ Mti Kawawañ ikañgalen mama mimi teñ ma kwetetepeñañ ikañmak tazin sepem keboñagak ninmagen tatagalen Kawawañgañ nâmti nda mge.

²⁵In Kilaismak tusumti egalen mañge kwep mamaip. Keyepmti in zet dâsuki met zem kot zem e peme tapme kume kwaopme notn notn palen mamti zelin penañ penañak zemti mambep.²⁶ In nolin ñeniyet ñenzinziñ mti nâmsopkumti zelin weyayañpiñ tetak manepeme kasup zikatnañ ku towebe. Sakwep keyegak nolinmak zelin weyañbep.²⁷ Mneti belak maneti pemalu Sadañañ itmagen kotu keñit

mkatikñaḡ beme ḡenzinziḡ keyaḡ kwitnaḡ ḡen bekaḡaḡ aikindawe. ²⁸An kambu titi egaḡ kambu peme tapme betnaḡaḡ mulup windeḡaḡbeḡ mme sokbeme ikḡaḡgalen keyetnaḡ tim nimti notnaḡ am toweweḡaḡ ekḡen indamukulem mbe. ²⁹In am nolineyet tipkwasisi zet mee ku zewep. Zet dolakḡaḡ zeme am noline ekḡen zeliḡaḡ meti indamukulem mimindeme nâḡkiḡpepeḡinan kaliḡaḡ bewe. ³⁰Kawawaḡgalen Emetak Teḡ ke Kilaisiyaḡ kot indatimti Kawawaḡ ikḡaḡgat zapat kululuḡen indatimti mobotgat nâḡmti piḡiḡaḡ ke keḡinan bem indeyeyaḡ egaḡ ke tati maindamukulem min. Keyet yaḡaḡ ilin nâip. Keyepmti in naman meluwaḡ bekaḡaḡ kaboḡ mme Emetak Teḡaḡ ingat kembeḡ temaḡ penaḡ mme ḡep ku bewe. ³¹Keyepmti in tuḡguwinan nâḡbekam bembe ma keḡ kasa ma ḡenzinziḡ ma kwizet ḡakḡak mti mdândândâ ma nolineyet zemtalarat zet ma kalembi mee keboḡ ke ḡen ewe ku mbep. ³²Kawawaḡaḡ Kilaisiyepm ingalen yomin katimindeye kogogapm in am sambe bepi bakḡaḡ etaḡ mimindamti ekḡengat tikḡaḡ nâḡmindemti yom dopdop katipe katipe mti mamambep.

Nin busatnanen etaḡ mambanup

5 In Kawawaḡgat nemunambaḡane penaḡ ikḡaḡ gogot mamimindein keyepmti in Biwin Kawawaḡaḡ ikḡaḡ mama main sakam keboḡak penaḡ mamayet mulupmaḡ mbep. ²Amnaḡ yominangaḡ nâḡmti soḡgom Kawawaḡgat sâpe sâpe bume zim pilik sesik dolakḡaḡ peme nâḡmti yomin makatikpemtanaḡ sepem kegogak Kilaisiyaḡ ningat gogot penaḡ mti ningalen yom pumti tep palen gakime Kawawaḡaḡ ek ekti nâḡme dolakḡaḡ penaḡ beye keyepmti nin Kilaisiyaḡ mge keyet katnanen

gogot palen mamti dopmaḡ mukulem mukulem mti mambanup.

³Keyepmti nin Kawawaḡgalen am maḡge penaḡ manup nin imbimak set kileḡ mama tamaḡ mamaipnok mamayet zet kelakḡaḡ ma nolineyelen kwitnaḡ kwitnaḡgat eyak kileḡ ku mbanup. ⁴In zet sakambukḡaḡmak ma zet mgasik notnaḡ ma zet sambuḡ mee ke zeme ḡep penaḡ ku bewe. Kawawaḡgat wisikḡ zet keboḡ keboḡ etaḡ zemti mame keyaḡ dolakḡaḡ bewe. ⁵In penaḡ kapigok nâḡmbep, an imbimak set kileḡ tamaḡ maipnok maip ma zet sambuḡ manzeip ma amgalen kwitnaḡ kwitnaḡgat eyak mamip ekḡen ke nopiom pedondom samti keyet otḡapeḡ maip ekḡen keyaḡ Kilaismak Kawawaḡ ekḡengalen zemâtâtât katnanen mama keyet keḡan ku mebeḡ.

⁶Am notnaḡaḡ in tetimindemti mama mimi bekaḡaneset indatimti mesât zet kelakḡaḡ mimindame in zelin ke ku nâḡmbep. Muluwaḡ bekaḡaḡ keboḡ keyepmti Kawawaḡaḡ am zet kululutoḡ ekḡen keboḡ ke ḡenzinziḡ mimindamti dopmaḡ mutumindawe. ⁷Keyepmti in am ekḡen keboḡmak oloḡkati ku mamambep. ⁸In eweḡaḡ tambusosogalen mama mimi bekaḡaḡ ke timti mmamkwabien. Yaḡ alak pi Amobotnaḡmagen kot tusumti egalen am maḡge bemti busatnanen mamaip. Keyepmti in am maḡgeḡene itnaḡaḡ nin mamanup sepem kegogak mambep. ⁹Am busatnanen mamaip ekḡenmagen kwitnaḡ kwitnaḡ dolakḡaḡ kapigok masokbein. Ekḡenaḡ mama mimi dolakḡaḡ mti zelin penaḡ penaḡak zemti mama mimihḡin kweteteḡmaḡ mti mamaip. ¹⁰Kwitnaḡ kwitnaḡ ekmâtâti Amobotnaḡaḡ nâḡmindeme ḡep bembeyelen keboḡ keboḡ etaḡ mbep. ¹¹In am tambusosogalen mama mimi bekaḡaḡ mamip ekḡen kemak met tusumti ku mambep. In naman met am

bekakan ekjen ke indatimti busatnanen kobep. ¹²Mama mimi bekanaj ekjenaj enzilimti mamimelip keboj ke zetnaj sosok kawajaj zemkawaj bembeyelen nep yek keyepmti neŋ zet kapi zenzeyet nâma sakambuknajmak bein. ¹³⁻¹⁴Am sambe mama miminn dolaknaj ma bekanaj mamimenzili mâtnup bee Amobotnajgalen busatnaj keŋan sosok kot sokbemkawaj beme nin ekmâtâbanup. Keyet zet apapalak nen Kawawajgalen Zet Itnananen zenzenaj, “An muluk toŋ geŋ ilak wat. An gakik- iŋanok mawenik geŋ wapmane Kilaisiyelen busatnajaj mbusatnaj bemgek.” (*Aizaya 60:1*)

¹⁵In mama mimiŋin weyaj eksemti mbep in am nânâŋinpiŋ seŋj ekjenaj mamti mamip sepem keboj ku mam-mambep in am nânâŋinmak sepem keboj mambep. ¹⁶Kan pigogak bekanajaj msalen palaknaj beyeyaj tazingat kan isiknaj bugan taindain kataj Kawawajgalen mulup windenaj bemti mbep. ¹⁷In am seŋj sepem ku mambep. Amobotnajaj mulup maindain ke ek-mâtâti mbep.

¹⁸In wain tu katiknaj omba ku nimbep keyaj ŋoktikŋin mme yungume bekanaj sambe mmebepgat e bam kumpemti Kawawajgalen Emetak Teŋaj nâmpeme egaŋ indadamuŋ mbe. ¹⁹In ilinak silik Kawawajgalen Zet Itnananen tazin ke tim kukuŋaj ke kuwep ma silik notnaj Zisas milim kukuŋaj ke kumti sesewat silik notnaj kumti Amobotnajinangaj keŋ oloŋen nâmti sesewatpewep. ²⁰Amobotnaj Zisas Kilais egaŋmti kwitnaj kwitnaj mamimambep kataj Kawawaj Biwinangaj wisikŋ zepen mamambep.

Awembiŋ ekjengalen zet

²¹In Kilaisiyet kwitnaj mwatonzemti zetnaj maŋgawepup sepem kegogak ne-

naj ŋengat eksempem eksempem mti mambep.

²²Amobotnaj Zisasi eksempemti manâmkiŋpeip keyet penaŋaj imbi in kegogak awine eksemindewep. ²³An in imbiŋangaj ŋokŋin nembon sakam kegogak Kilaisiyaj dapmelaŋgenane ekjengat ŋokŋin nembon mamain. Kilaisiyet setnaj betnaj mee e dapmelaŋgeyet ŋoknaj tazin e eneyet Kilaisiyaj iknaj yomengatnan gilik zemti ndatiye. ²⁴Âpme dapmelaŋgenane ekjenaj Kilais eksempemti manâmkiŋpeip sepem kegogak imbi in awine eksemindewep.

²⁵Âpme an in imbiŋine ekjen gogot mimindawep. Sepem kegogak Kilaisiyaj dapmelaŋgenane nin kegogak gogot mimndamti gilik zemndatitiyet nâmti ikŋangaj mamaŋaj ke ketalasiye. ²⁶Egaŋ kegok ke mti am nin egalen Zet Zapat Dolaknaj Penaj ke nâmti nâmkiŋpepe aikmann yom zulut kapupme mepme tu zului Kawawajgat zapaletaj mamayet zet zapatnaj mandiiindoip keyet kataj mamambep. ²⁷Egaŋ nin ndatimti met kandanaj penaŋ maŋgenane penaŋ bemti mamann egaŋ iknaj nin ndikdamuŋ mimndeme nin yom mimipiŋ ma kwileki nen ku myuŋguwanup belak kwetetepmaŋ piliwilinaŋ piyaj mamambanup. ²⁸Keyepmti an in ilinangaj sekŋin ekdamuŋ dolaknaj mamip sepem kegogak imbiŋine indikdamuŋ dolaknaj mimindemti gogot mimindawep.

An ŋenaŋ imbiŋangaj gogot msawe beme ikŋangaj mbe. ²⁹⁻³⁰Nin an ŋenaŋ ikŋangaj sekŋaj kasa mpeme ku maeknup. Egaŋ sekŋaj ekdamuŋ dolaknaj mpemti tu meu dolaknaj masain. Âpme dapmelaŋge nin Kilaisiyet setnaj betnaj mee ke bemti mamanup keyepmti egaŋ dapmelaŋgenane ningat sepem

kegogak mamimndain. ³¹Keyepmti Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen pigok zenzeŋaŋ,

“An ŋenaŋ mamaŋ bipmaŋ katimidemti meti imbiŋaŋ wati ekmak pepap bemi am kwepnok bemamalup.”

(*Sokbembe 2:24*)

³²Zet Kilaismak dapmelaŋgeŋane ningat zenzeŋaŋ kapi yaŋaŋ nukŋaŋ penaŋ tazin. ³³An in ilinaŋgat sekŋin ekdamuŋ mti maweyaŋpeip sepem kegogak imbiŋine ekŋen gogot mimindawep. Âpme imbi in awineyet eksemindawep.

Nemba mambipmane ekŋengalen zapat

6 Animbi nemba in Amobotnaŋ Zisas egat mti mambiwine ekŋengalen zet gawepuwep. Mama mimi kabonŋ kapiyaŋ dolakŋaŋ penaŋ bein. ²Zii zelen zet ŋen pigok tazin,

“Geŋ mambipdine egegat nâmane mobotnaŋ beme zemsesewatidewanik.” Zet kapiyaŋ zii zet mobotnaŋ penaŋ bein ma zet keyet zetik pigok zempepeŋaŋ tazin, (*Kisim Bek 20:12*)

³“Nemba ŋenaŋ kegok mbe beme egaŋ msalen nukŋaŋ ŋen titipiŋ kan teepmaŋ penaŋ mamambe.” (*Zii Zet 5:16*)

⁴Âpme nemba mambiwine in nemaŋineyaŋ kwileki ŋen myuŋgume nâmbekambemti ŋenzinziŋ mti nemba ekŋen keŋin mme bekaŋaŋ ku bewe. In ekŋen indikdamuŋ dolakŋaŋ mimindamti Amobotnaŋgalen zet zapat dolakŋanen zet tazin ke zemzikat indawep.

Msalengatnaŋ amobotnaŋmak sisiliŋ an ekŋengalen zet zapat

⁵Sisiliŋ an in damuŋine ekŋengat nâme mobotnaŋ penaŋ beme kandaŋinan meti ekŋengalen zet gawepumti muluwin esemteŋ mti mambep. Kilaisiyet nâme mobotnaŋ

beme zetnaŋ gawepumti egat kandaŋan mamaip sepem kegogak ⁶in amobotnaŋine ekŋenaŋ indikme dolakŋaŋ bembeyet belak etaŋ segaŋ mulup mimindawepgat. In Kilaisiyelen mulup anene kegok mamti Kawawaŋaŋ mama mimi nâmtikŋaŋ mamin keboŋ keboŋ ke mâti mbep. ⁷Wa am ekŋenaŋ nâmindeme mobotnaŋ bembeyet nâmti yek. Amobotnaŋ Zisas egaŋ nâmindeme mobotgat nâmti muluwin oloŋen palen mbep. ⁸In nâit, am ŋenaŋ mulup dolakŋaŋ mti mambe beme Amobotnaŋaŋ dopmaŋ sepem kegogak sawe. Sisiliŋ an ma an lala manup bepi mulupmnangat dopmaŋ sepem kwep kwitnaŋ kwitnaŋ mimndawe.

⁹Âpme an damuŋ, in kegogak sisiliŋ nemaŋine weyaŋ indadamuŋ mbep. In ekŋen zemtalat indemti ku mtot indewep in pigok nâmbep. Sisiliŋ an ma an damuŋ nin Amobotnaŋin kwewetaŋ kululuŋen tazin. Egaŋ an mobotnaŋ ma sisiliŋ an sambe nin bepi zet mulup sepem kwewetaŋ ndeme tabanup.

Nâmkiiŋpepemak ekŋenaŋ kasa kuku an ekŋen keboŋ tabep

¹⁰Neŋ zetn delaŋ zenzeŋaŋ kapigok zemdelaŋ zesâwapgat nâit. In Amobotnaŋmagen wetekumti tapme egalen winderŋaŋ temaŋ keyaŋ indapbulupme gweŋ gweŋ kumti tabep. ¹¹Mti Kawawaŋmagengatnaŋ timbisok ma moe ke timti tatnepeme Sadaŋaŋ buzakeset kasa timkwapme winde timti gweŋ gweŋ kum tabep. ¹²Nâit, wa nin am ekŋenmak kasa ku maânup. Nin kasa Sadaŋgalen amobotnaŋ temaŋ temaŋ ma an ŋeŋaŋ temaŋ temaŋ ma maŋgeŋane bekaŋaŋ penaŋ winderŋinbeŋ mamaip nin zikalaŋ ŋep ku maindiknup ekŋen bekemak maâm bekambenup ekŋenaŋ msat kapi damuŋ mti mama mimi bekaŋaŋaŋ sambe sokbembeyet mulupmaŋ mamip.

¹³Keyepmti in Kawawaŋmagengatnaŋ kasayelen kwitnaŋ kwitnaŋ ke timti weyaŋ tabep. Keyepmti kasa kuku kanen katikŋaŋ bemti tapme kasa ekŋenaŋ indom walesâgât mbewaŋ olapme beme belak katim indemti mebep.

¹⁴In kapigok mti tabep, Kawawaŋgalen zet penanaŋ bitiminok zampemti mama teŋ mama keyaŋ melakandundu kapaŋinok beme suwalolo mbep.

¹⁵Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj sewak mamayelen zet keyaŋ sewawatnok beme weti ime kwijaŋ kume ektitipeŋ mambep. ¹⁶Naman ŋotekŋaŋ temaŋ nâmkijaŋpepeyaŋ moeŋinok beme mimwatonzemtapme an bekanaj Sadaŋ egalen namsamek kukŋaŋ keyaŋ kot keyet palen imti kukŋaŋ etumti tobe.

¹⁷Kawawaŋaŋ yomengatnan gilik zemti ndatimti mama kanzizitgat zapat ndaye nânâ keyaŋ sipakandak bunduŋnok ŋokŋinan peme toti ŋokŋin aŋgalaŋ tabe. Âpme Kawawaŋgalen Zet sambe Emetak Teŋaŋ manzemâtâtindain keyaŋ wanam ŋilikŋaŋ keboŋ mti Sadaŋmak an âwep. ¹⁸Emetak Teŋgalen windeen in Amobotnaŋgat mene mene dundum sapeŋ mamambep. Mti kandati mamapiŋ posijaŋ mpeŋ tabep. Mti Kawawaŋgalen animbi notnaŋ ekŋengat otnâmti dundundu mulup mbep. ¹⁹Mti nâgât kegogak dundume Amobotnaŋaŋ

dembusekŋ mim eleŋ beleŋ beme neŋ kiŋgagapiŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj enzililiŋan tazin kapi eleŋ beleŋ bemti windennbeŋ ammagen zemkawaŋ bemebap. ²⁰Neŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj ke zemkawaŋ bema keyepmti mka katikŋan tot newien. Keyet in neŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj ke kiŋgagapiŋ tusumti mka katikŋan pien eyo zemkawaŋ bambeyet dundunduyaŋ bandim mnewep.

Zetn delaŋ zenzeŋaŋ

²¹⁻²²Tikikas ek nâmkijaŋpepemak notn dolakŋaŋ penaj ek Amobotnaŋgalen mulup an dolakŋaŋ penaj keyepmti neŋ ek ke pema koti egaŋ neŋ mka katikŋan pien sepem zigok mamayaŋ keyet yaŋaŋ ma msat kapi am nâmkijaŋpepemak ekŋen sepem zigok mamaip keyet yaŋaŋ zemâtâtindame nâmti keŋin dukŋaŋ beme oloŋen mbep.

²³Kawawaŋ Bipm ma Amobotnaŋaŋ Zisas Kilaismagen notnne, in egaŋ keŋ sewakŋaŋ mimindemti nâmkijaŋpepeŋin mkatik bemindeme gogotmak mamambep. ²⁴Am Amobotnaŋ Zisas Kilais gogot penaj mpemti mamaip am ekŋen ke Kawawaŋaŋ keŋ taolet mimindamti manepeme met mama kanzizit ke titiyet nâmti mandunduyap.

Pilipai

Pâlanj Pilipai dapmelaŋge ekjengat zapat meluwaŋ kapi kumindaye.

Pâlanj zapat meluwaŋ kapi kuye. Pâlanj mka katikŋan Loma msalen tati Pilipai dapmelaŋge talip ekjengat zapat meluwaŋ kapi kuye. Pilipai dapmelaŋge ke Masedonia plowins keŋan mwawatnaŋ.

Ekŋenmagangatnaŋ an ŋen kwitnaŋ Epaolodaitas egaŋ Pâlyet milawat ondakbewienen mti Loma mka katikŋan ke metsame keyet wisikŋ zet ma tususuŋin Zisasimak tazin ke ewe mkatikŋan bemti mamayelen nâmtiyepm zemgwatnaŋ mimindeye. Ma keŋ oloŋen palen mama ke Kawawaŋaŋ winde indame mamayelen zetnaŋ notnaŋ zeye (1:18, 2:17, 18, 3:1, 4:4, 10). Keŋ mtoti mama keyet zetnaŋ Pâlanj zet zapat meluwaŋ kapiyet omba kuyeyaŋ tazin. Dapmelaŋge kapi Pâlanj Kawawaŋgalen zet timepme sek zut beye keyet mwage (Nembayelen Muluwin 16). Pilipai dapmelaŋge ke dapmelaŋge Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penanŋgalen sese-wat timamayelen maŋge ŋeŋaŋ kekok zenzeyelen.

Zet ŋotekŋaŋ temaŋ kapigogaŋ Pilipai zapat meluwaŋ keŋan talip:

1:1-2 Notn mukumti zet zenze keyelen zet

1:3-11 Pâlanj dapmelaŋgeyet dundumti naman wisikŋ zet zeye

1:12-30 Nukŋaŋ sokbeme Zisasiyaŋ Pâl winde same gwaŋgwaŋsim matatan

2:1-11 Kilasiyaŋ maŋge kogogak tototnaŋ mambep

2:12-18 Kawawaŋaŋ ningat tungupman mamti mulup mamin

2:19-30 Pâlanj Timotimak Epaolodaitas ideme Pilipai mebegat zeye

3:1-11 In Kilaismak maip keyepmti oloŋen mbep

3:12-21 In daen milawat bembenaŋ ke met titiyet winde bewep

4 Eksemti mamayet Pâlanj aŋkeŋoo zet zemti mukumindeye

1 Neŋmak Timoti nit nilisakwep Zisas Kilaisiyelen mulup mamilup. Ya nit zapat meluwaŋ kapi in Zisas Kilaisiyelen dapmelaŋge ma ingalen ŋeŋaŋ bembenaŋ ma an damuŋine Pilipai mka temanen mamaip ingat zapat meluwaŋ temakwep kapi kumti bermalu kozin.

²Kawawaŋ Bipm ma Amobotnaŋ Zisas Kilais egegalen keŋ taoletmak keŋ sewakŋaŋaŋ inmak wemti weweyet mandunduyap.

Pâlanj mka katikŋan tati

Kawawaŋgat wisikŋ manzemtan

³Kan kataŋ neŋ in am sambe nâmkijpepemak mamaip ingat otnâmeti Kawawaŋŋnangat wisikŋ zemti mandundumsayap. ⁴⁻⁵Neŋ in Zet Zapat Dolakŋaŋ Penanŋ diindoma nâmti keyegak ninmak kot tusumti nâmkijpepemak bemti kan keyegak yaŋbemti in ndamukulem mti Zet Zapat Dolakŋaŋ Penanŋ zenze mulup nsakwep mamkwatnup. Keyepmti neŋ Kawawaŋgat mandunduyap kataŋ ingat nâmti keŋ oloŋen palen mandunduyap. ⁶Neŋ dundumambe pigok manâmkatikbeyap. Kawawaŋaŋ inmagen mulupmaŋ dolakŋaŋ ke yaŋbemti mge ke tapmmetnepeme met Zisas Kilais kokot kananen delaŋ zewe. ⁷Neŋ ingat gogot penanŋ mimindeyap kegogapm zet ingat kekok zeya. Ma naman neŋ Kawawaŋaŋ keŋ taoletnaŋgapmti mulup naŋge kapi mma amnaŋ zet kapi nâme penanŋ beme Kilaismagen nâmkijpepe aiikgat nâmti mulupmaŋ windeŋambeŋ mti mamban kan keyet amnaŋ pepet mti alak mka katikŋan totnemetaŋma in

keyet popeñaṅ tati ewe tatnamukulem mkwalip. ⁸Zisas Kilaisiyaṅ ingat gogot penaṅ mamimindein sepem kegogak neṅ ingat gogot penaṅ mamimindeyap zet kapi penaṅ zeyap Kawawaṅ iḱñaṅ nâin.

⁹Neṅ ingalen gogolinaṅ ammagen ma Kawawaṅmagen ewe omba mkawaṅ bembeyet manâyap ma keyegak nânâ dolak dolakñaṅ am notn zet weyaṅ musuwewet ma indamukulem mti mama mimi teṅ mzikat indandayet nâmti manduduyap. ¹⁰Keyet mti in kwitnaṅ kwitnaṅ dolakñaṅ etaṅ ke ekmâtâti keyet kataṅ mmamti Kilaisiyaṅ gilik zemti kokotnaṅgat damuṅ ekpeṅ mamti mama mimi teṅ penaṅ ma kwetetepmaṅ etaṅ mti mame am ekñaṅ ingat zekukuṅin ḱen ku mbep. ¹¹In mama teṅ kekok mti mame Zisas Kilaisiyaṅ etaṅ gwatnaṅ mimindeme am ekñaṅ in indikgomti ingat paleset Kawawaṅgat kwizet buṅamaṅ omba mwati sesewatpewep.

Mama mimin Kilaisiyaṅ damuṅ min

¹²Notnne, neṅ pigok penaṅ zemkawaṅ bem indama nâit. Neṅ pien kwitnaṅ kwitnaṅ nukñaṅ sokbemnaṅge ke wa belak yek. Zet Zapat Dolakñaṅ Penaṅ kapiyaṅ palakñaṅ bemti msat kataṅ mebegat sokbemnaṅge. ¹³Neṅ Kilais kwit zapatnaṅ mpalakñaṅ bema keyet pepetnaṅ kwati mka katikñaṅ nati met nembien. Âpme nâlen zapat ke mka katikñaṅgalen an tipdakutum notnaṅ sambe ekñaṅ ma mulup an notnaṅ sambe ekñaṅ nâme delaṅ zemâge. ¹⁴Âpme neṅ mka katikñaṅ neme talap keyet penaṅ notnne notnaṅ sambe ekñaṅ Amobotnaṅgat nâmkipepe kaliñaṅ mti eleṅ beleṅ bemti Kawawaṅgalen Zet Zapat Dolakñaṅ Penaṅ kiṅgagapiṅ ewe tusumti am sambe ekñaṅmagen tazempalakñaṅ bemelip.

¹⁵Âpme kapi penaṅ am notnaṅ ekñaṅ neṅ Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakñaṅ Penaṅ zema ekñaṅ kekokak zene zemtati mamti Zet Zapat Dolakñaṅ Penaṅ neṅ zewi geṅ zewi mti yup met yup kot mti mamimdândâip. Âpme am dolakñaṅ ekñaṅ weyaṅ ekmâtâti keṅ sewak palen manzemelip. ¹⁶Neṅ Kawawaṅ Zet Zapat Dolakñaṅ Penaṅ kapi zemkawaṅ bembeyet mulup zet naṅge. Kapiyet popeñaṅ bemtati mulupmaṅ keyet kasaṅaṅ ku matopme mamiyap. Yaṅaṅ keyepmti am dolakñaṅ ekñaṅ kapiyaṅ nâgât gogot mnemti mulupm butnaṅ ewe tusumti mamimelip. ¹⁷Yaṅgut notnaṅ ekñaṅ belak nâyap nâyap palen Kilaisiyet kwit zapatnaṅ sek mmobotgat setnaset manzemkawaṅbeip. Ke neṅ mka katikñaṅ kapi tati keṅ sindem ewe nânâyet nâmti kekok manzemyuṅgum melip.

¹⁸Yaṅgut neṅ amnaṅ Zet Zapat Dolakñaṅ Penaṅ keṅinaṅ penaṅ nâmkipeṅmti zewep ma belak sekñaṅ etaṅ kwizet buṅam temaṅ titiyet zewep keyet neṅ zet sambe ḱep ku zesap. Kilaisiyelen zelaṅ palakñaṅ bemti msat sambe mamekozin keyet nâma dolakñaṅ penaṅ mambein. ¹⁹Neṅ pigok nâmti oloṅen palen mamayap. In nâgât mti dundume Zisas Kilaisiyelen Emetak Teṅaṅ namukulem mneme kwitnaṅ kwitnaṅ nukñaṅ tasokbemnain kapiyaṅ delaṅ zemâpme belak mambap. ²⁰Neṅ ḱoktikñaṅ kapigok penaṅ tapme nâpeṅ mamayap. Neṅ am ḱenaṅ Zisas maeksempeyap keyet zigok ḱen mnawe beme sakambuk ku mbap. Belak oloṅen palenak tati kwitnaṅ kwitnaṅ nukñaṅ sambe kopmâbe bee timtati dukñaṅ tima mopmâbe. Wa neṅ alik mama ma gakiki keyet ku kiṅgalap. Neṅ sekñaṅ belak kilom ketalasima sekñaṅ Kilaisiyet kwizet buṅamaṅ mwabe. ²¹Neṅ msalen pien ewe alik mamti

Kilaisiyet kwit zapatnaŋ zempalakŋaŋ bemepma amnaŋ nâmatâbep. Âk gakiwawen ke neŋ meti Kilaisiyet ŋenzimoseŋnan oloŋen palen penaŋ mambap. Mama keyaŋ mobotnaŋ penaŋ bein. ²²⁻²³Neŋ msalen kapi ewe kan teepmaŋ mamti mulup mma penaŋaŋ omba sokbewe ma sakwep gakiwawen mene zemti ewe keŋ zut palen nâmtemtem mamiyaŋ. Neŋ gakim meti Kilaismak mama dolakŋan mambap keyet nâma dolakŋaŋ penaŋ mambein. ²⁴Ma in belak kileŋ indemepma in nemba dumen mame ŋep ku benakgapmti inmak msalen kapi ewe tusumti mambap beme e ewe nâma dolakŋaŋak penaŋ bewe. ²⁵Keyepmti neŋ pigok penaŋ manâmkatikbeyap. Neŋ gakikipiŋ ewe msalen kapi mamti indamukulem mma in nâmkipepeen katikŋaŋ bemti oloŋen palen tapmopme neŋ indiktiŋgut bam gakiwaw. ²⁶Keyepmti neŋ ewe inmagen kotapma in nikti ilinaŋgalen mama mimiŋin Zisas Kilaismak mamaip keyet nâgât yaŋaŋmak oloŋen penaŋ mbep.

²⁷Tepumaŋ penaŋ kapigok mbep in mama mimiŋin weyaŋme esemteŋ beme Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ mâti maip keyet kataŋ mti mambep. Mti keŋ kwep ma tususuŋin kwep tapme kitik kitik tati am indamukulem mimindeme nâmkipepeen katikŋaŋ bemti tapme neŋ kot indikbap. Âk yek beme belak pien tati zapalin etaŋ nâmbap. ²⁸In kitik kitik bemti tapme kasaŋine ekŋenaŋ zemkiŋgagat mimindame kiŋ-gagaŋiŋ windeŋin timti katikŋaŋbemti tabep. Âpme Kawawaŋaŋ in indatimtati ekŋen belak katimindeme walelet aik-bep keyet yaŋaŋ ilinagak ekmatâbep. ²⁹Kawawaŋaŋ in Kilaisiyelen mulup mimiŋiyet nâmti kabemindaye ke sek sindemaŋmak. Egaŋ wa Kilais nâmkipepeyet etaŋ yek ekgapmti sek sindem palen eyo mobogat nâmindeye.

³⁰Keyepmti neŋ eweŋan tipman baen mulup sek sindem mkwapma nikbien. E ewe kan pigogat tapmma zapatn takopme tatnâip ke mulup sek sindem in mamip sepem kegogak neŋ pien mamiyaŋ.

In Kilaisiyaŋ manŋe kegogak tototnaŋ mambep

2 Kilaisiyaŋ in keŋinan mamti gwetnaŋ mamin ma Egaŋ gogot mamindamti mkipmaŋ mambein ma Emetak Teŋmak tusumindeme maip ke ma Kilaisiyaŋ kembeŋ mti aŋgalaŋ gogot mimindendeŋaŋ ²kegok taindaingapm in ŋoktik kwep bemti gogot palen mamti keŋ kwep bemti zenâ zenâŋin kwep tuŋguwinan tatindame kegok mame neŋ zapalin nâmti ingat oloŋen temaŋ penaŋ mbap. ³Nâip, in ilinaŋgat nâme mobotnaŋ beme mulup neŋ mbi geŋ mbi zemti sek mmobot palen ŋen ku mbep penaŋ. In keŋin sekŋin mtot mamti noline ekŋengat kandaŋinan meti ekŋengat nâme mobotnaŋ bewe. ⁴Ma in ikŋaŋ ikŋaŋgat kwitnaŋ kwitnaŋinaŋ dolakŋaŋ bembeyet etaŋ nâmti mulupmaŋ ku mbep. Nolone notnaŋ ekŋengalen eyo weyaŋme pembenap bembeyet mulupmaŋ mbep. ⁵In Kilais Zisasiyelen ŋoktik dolakŋaŋ tapme mama mimi dolakŋaŋ mti manŋe sepem kegogak penaŋ mti mambep: ⁶Zisas Ek Kawawaŋak manŋe yaŋgut neŋ Kawawaŋ mama mayap kapi zigok katipemti msalen towesap kegok zemti gwaenak ku tage. ⁷Egaŋ kululuŋen Amobotnaŋ mamtan mundumaŋ bee wan peme tapme msalen kapi toti an penaŋ sokbemti an tototnaŋ sisiliŋ an sepem kegok manŋe. ⁸Egaŋ Kawawaŋaŋ zempeye keyet kataŋ gawepumti tototnaŋ mameti tewen gakiye. ⁹Kegok mgeyepmti Kawawaŋaŋ ekme dolakŋaŋ beme wapmoti Amobotnaŋ temaŋ

onzempeye. Âpme egalen kwizet buŋamaŋ temaŋ keyaŋ palakŋaŋ bemti amgalen kwizet buŋam sambe tapmezín bee ilindiŋ indasebemíndemti igak belak gwa tazin. ¹⁰Keyepmti am kululuŋen mamaip ekŋen sambe ma msat palen mamaŋup nin sambe ma msat kandaŋan baen matalip ekŋen sambe Zisasiyet kwizet buŋamaŋ mwati pedondom samti sesewatsayelen. ¹¹Âpme nin sambeyaŋ Zisas Kilais ek Amobotnaŋŋ mamndain zemti kwizet buŋamaŋ manzempalakŋaŋ benup. Set keeset Kawawaŋ Bipmnaŋŋat kwizet buŋamaŋ mamwatnup.

Kawawaŋaŋ ningat tuŋgupmnan mamti mulup mamin

¹²Keyepmti notnne, neŋ inmak ke mamkwaban kan keyet zetn zema in nâmti dolakŋaŋ maŋgawepumtemien. Yanaman beŋaŋ pien teleŋan mamti zet bema kopme e keŋgak gawepuwep beme neŋ ingat nâma mobotnaŋ penaŋ bewe. In nâit, in Kawawaŋ yomengatnaŋ indatitiŋaŋ keyet nâme mopme egat kandaŋan kume kwaopme nâmsemtet mamambep. ¹³Kawawaŋaŋ ikŋaŋ ingat keŋinan mulup mti indamukulem mme zetnaŋ gawepupuyelen ma kwitnaŋ kwitnaŋ egaŋ nâmtikŋaŋ minen ke etaŋ mimiyelen manâin. ¹⁴⁻¹⁶Âpme in myuŋguŋgupiŋ keŋin kwetetepmaŋ mamti am mgasik penaŋ segeyakŋinberŋ msat kapiyet zapat mamaip ekŋengat tuŋguwinan wenzim eyoŋga busatnaŋ keboŋ bemtati mamayelen zet ke am notnaŋ diindome nâmkĩppe aikbep. In kwileki ŋeniyet zet mmot mtot mti mdândândâ mee ku mbep. Âpme maneti Kilais kokotgalen kanaanen neŋ ingat mti sindem nâmkwabán ma mulup msâgât olatkwabán keyet penaŋaŋ in Zisasiyet zikatnan sosok motapme neŋ indikti keŋ dolak penaŋ nâmbap. ¹⁷Neŋ mulup mamimetnepema amnaŋ nomti

sipm mulapme kwawabe mene beme kemak ingalen nâmkĩppepeŋinmak dundunduŋin keyaŋ Kawawaŋŋat sâpe sâpe mambuip sepem keŋgak bewe. Neŋ keyet otnâmti inmak oloŋen temaŋ mamiap. ¹⁸In sepem keŋgak keyet nâmti neŋmak oloŋen mamambep.

Pâlaŋ Timotimak Eapolodaitas ideme Pilipai mebegat zeye

¹⁹Neŋ Timoti inmagen ŋep pema kosâpm keyepm neŋ Amobotnaŋ Zisasiyet dunduma ek mukulem mme egaŋ sakwep inmagen kobe. Kot inmak maneti naman gilik zem kot inmagen kwitnaŋ kwitnaŋ zigok tasokbein keyet zet zapalin notnaŋ dinome nâmti oloŋen mbap. ²⁰An kemak neŋmak etaŋ in indamukulem mimiyet keŋnit temaŋ penaŋ matazin an ek keboŋ pielen neŋmak ŋen ewe ku tazin. ²¹Am sambe ekŋenaŋ ilinaŋŋat muluwin mimiyet etaŋ manâip. Mti Zisas Kilaisiyelen mulup mimiyet ku maotnâip. ²²Yaŋgut in Timotiyelen mamaŋaŋŋat yaŋaŋ ilin ŋep nâip. Egaŋ nembayaŋ biwin mamukulem mip sakam keŋgak egaŋ neŋ zet zapat dolakŋaŋgalen mulupŋat manapmukulem dolakŋaŋ penaŋ mamimkwazin. ²³Neŋ mka katikŋan kapiyetnan zemneme tobaŋ ma ewe tabap ke nâmtiŋgut Timoti ek sakwep penaŋ zempema inmagen kobe. ²⁴Âpme nenngut Amobotnaŋ ikŋaŋ setn weyaŋme neŋ kan belaknik bugan kapi inmagen kobap ke nâmkatikbeyap.

²⁵⁻²⁶Neŋ nenak pien mulup olat olat palen tapminepema in nâmkĩppepen notn Eapolodaitas peme koti egaŋ keŋgat mulup olat olat palen mti segeset napmukulem omba penaŋ mneme mulup mbelin. Egaŋ pien neŋmak mamti zawat mme in buŋam zapatnaŋ nâmti in egat yayaŋ temaŋ mbiengapmti egaŋ in kot indidigat keŋaŋ temaŋ penaŋ matazin. Keyepmti

alak pi naman pema inmagen kokogat nâyap. ²⁷Âpme ek zawat nukraŋ penaŋ mti gakisât penaŋ mge yangut Kawawaŋaŋ egat kemberŋ nâmti mukulem mpeme alik beye. Wa ek etaŋ yek. Neŋ nenn nukraŋan mamayaŋ yaŋ egaŋ yek benagen nukraŋ temaŋ ŋen ewe dukraŋan motdakgapmti neŋ kogogak Kawawaŋaŋ keyet kemberŋ nâmnemti napmukulem mneŋge. ²⁸Keyepmti in ek ekti keŋin dolakraŋaŋ bembeyet ma neŋ kegogak egat ewe nâmtemtempinŋ mamayet nâmti ek eweŋan pigogat pema sakwep inmagen kozin. ²⁹⁻³⁰Egaŋ Kilaisiyelen mulup keyet nukraŋaŋ pumaneti zawat temaŋ penaŋ mti gakisâgât penaŋ mge. In beŋan daen mambien keyepmti egaŋ ingat weŋnok kapi tati napmukulem omba penaŋ mamimnemneti gakisât penaŋ mge. Keyepmti egaŋ kopme in ekti Amobotnaŋmagen nolingapmti in oloŋen temaŋ mpemti notn mpewep. In ekme am ekraŋen kebonaŋ kopme indikti ekraŋengat nâmindeme mobotnaŋ mambemambe.

In Kilaismak maip keyepmti oloŋen mbep

3 Notnne, neŋ zet zemkwala elak kapi pema tapme naman ingat pigok zema nâit. In Amobotnaŋgalen am maŋge mamaip keyepm in ikraŋaŋ main sepem kegogak oloŋen palen mambep. Neŋ zet itnaŋaŋ kumindawan keyegak zenzeyelen nâma nukraŋaŋ ku bein. Neŋ zet kapi indamukulem mimiyelen zet keyepmti ewe keyegak ke sakwalamti pigok diindosowap. ²In am bekanaŋ tam zupmaŋ kebonŋ mamti zemyuŋgu yuŋgu mti sekraŋin butnaŋ etaŋ antimpemtiŋgut mama titiyet zetnaŋ manzeip ekraŋen kebonŋgat indiksewep. ³Nin sekraŋ butnaŋ antiti set keeset Kawawaŋgat nemunambaŋane ku mambenup. Nin Emetak Teŋgalen windeen Kawawaŋaŋ sesewatsamti

mama ma Kilais Zisas kwizet buŋamaŋ mwatpemti mama keesetgut Kawawaŋgat nemunambaŋane mambenup. Wa mulupm ŋen dolakraŋaŋ maminup keyet mti yek. Am nâmkraŋpepemak nin Zisas Kilaisiyaŋ ningat mti kwitnaŋ kwitnaŋ mge keyet nâmkraŋpemti Kawawaŋaŋ masesewatsanup. Nin ninyegak mama aikgalen mulupmaŋ mti ŋep ku titiyelen. ⁴Neŋ segeset kwitnaŋ kwitnaŋ notnaŋ mamip keyaŋ ŋep napmukulem mbe nâmbak ze keyet mulupmaŋ ŋep mbak. An notnaŋ ekraŋaŋ segeset keyet nâme ŋep ndamukulem mbe zemti ke mamip. Neŋ kegok msât nâmbak benagen neŋ am ekraŋen ke sebemindemti omba penaŋ mbak. ⁵Neŋ sokbemti tapmepma kasup 8 kegok beme sekraŋ butnaŋ antim newien. Neŋ Israeŋ an Benzamin-galen alikraŋaŋ. Neŋ Ibulu am ekraŋengat sip butnaŋ penaŋ. Neŋ eweŋan Palisi an zii zet timamayet ŋotekraŋaŋ penaŋ mamban. ⁶Ya neŋ wa Kawawaŋgalen mulup windeŋaŋbeŋ kapi tapmiapmak zemti egalen dampelaŋge omba penaŋ indawalekwaban. Âpme amnaŋ nikme zii zelen teŋ ma myuŋguŋgupaŋ kweteteŋmaŋ mamti mkwaban. ⁷Âpme neŋ eweŋan kwitnaŋ kwitnaŋ ke mmamti keyet nâma penaŋ beye. Yaŋ bamgat Zisas Kilaisiyet nâmkraŋpemti kwitnaŋ kwitnaŋ sambe mkwaban bee ekma belakraŋaŋ penaŋepinŋ etaŋ bemâge. ⁸Neŋ Amobotnaŋ Zisas Kilais egat yaŋaŋ weyaŋ eknâmâtâpma delaŋ zeme ek mkitik penaŋ pewan mti Kawawaŋaŋaŋ nikme dolakraŋaŋ kapi tabeinmak zemti kwitnaŋ kwitnaŋ eweŋan mkwaban keyet nâma penaŋaŋ ku beme ektalalap. Neŋ Kilais ekmak tususât tati kwitnaŋ kwitnaŋ mkwaban bee ekma okbi okbraŋaŋmak beme kraŋgat pema delaŋ zemâge. ⁹Neŋ Kilaismak tususu penaŋ mti ek nâmkraŋpemti mama Kawawaŋaŋaŋ yom katipemti mme kweteteŋmaŋ bewan. Wa nanaŋgat pembenaŋnnaŋgat teŋ be-

wap nâmban ke ma zii zet gawepumti mamban keyet mti yek. ¹⁰Nej kwitnañ sambe notnañ ekñengat nâma tototnañ beme Kilaisiyet yañañ etañ nânâyet mulupmañ giñgiñ penañ mamiap. Kilais ek Kawawañgalen winde temañ keyañ gakikiengatnan mme wage windeñañ keyet yañañ weyañ nânâyet mulupmañ mti egalen winde kemak mamti neñ egañ ningat sindem nânge kegogak neñ tusumti sindem nâmban. Ma egañ ningapmti gakiye kegogak neñ ñep gakiwap. ¹¹Neñ kegok mbawen bam maneti egañ gakikiengatnan wagenogak wabap.

In daen milawat bemberañ ke met titiyet winde bewep

¹²⁻¹⁴Wa neñ nanañgat Kilais nemboñak ilak bewan kegok ku zeyap. Neñ Kilaisiyañ ikañgat zapat nage keyepmti neñ kwitnañ kwitnañ egañ nâmtikñañ mamin ke mmepma delañ zenzeyet ikañ winde name egalen windemak tati winde mambeyap. Neñ mama mimi itnañañ mkwabab sambe beewan bankumpema delañ zemâge. Âpme neñ naman kwitnañ kwitnañ bam gwaen sokbemnambe keyet nâmti mulupmañ windeñañbeñ mamiap. Am ekñañañ kwileki ñengat nâmbempemti zeme ke titiyet winde temañ mambeip sepem kegogak neñ kwitnañ kwitnañ sambe bam kumpema delañ zeme neñ kwitnañ kwitnañ nâgât zapat bemberañ ke titiyet mulupmañ beka kwisak mmeti timâpma delañ zeme Kawawañañ keyet tosañañ nambe keyet nâmti mulupmañ windeñañberañ penañ mamiap.

¹⁵⁻¹⁶Am sambe nin nâmkijpepenn kaliñañ tazinañ nin set zemâtâlap kwep kapigogak mti mambanup. Nin Kawawañgalen mama mimi dolakñañ tiwenn ke nin mkatikñañ bemti mambanup. Âpme naman notnañañ zetn keyet nâme pepepeñañmak bewe

beme Kawawañañ keñin ñep m eleñ beleñ bemindeme eknâmâtâbep, e nâmindeyap.

¹⁷An notnne sambe, notnañ ekñañ neñ mama mimi dolakñañ mma ekti keyegak napmâti mamip ekñañ keboñ keyelen eyo indikti keyegak mbep. ¹⁸Eweñañ baen neñ zet mandiindom kwateman keyegak ewe simak simak tati pigok diindoma nâit. Ingat tunjuwinañ-gatnañ am notnañ ekñañañ Kilaisiyañ tewen gakiye keyet zet zapatnañ diindomann nâmbienañgut naman zet ke bankumpemti tapmelip. ¹⁹Am mañge ekñañ keyañ bam walelet temañ aikbep. Ekñañañ segalen kwitnañ kwitnañ sakambukñañmak ke mimiyet nâme oloñañmak mambein. Ma msatgalen kwitnañ kwitnañ sambeyet tikñañañ keñ otnânâñin bee maminzilime delañ zemâzin. ²⁰Âpme nin Amobotnañ Zisas Kilaisiyañ koti yomengatnan ndatimkwatndemti moge. Yanaman kot ndatimti kululuñ gwaen mobe keyet damuñ msalen kapi matatnup. ²¹Ek am ma kwitnañ kwitnañ sambe weme eknup bepi kandañan baen tim kot yaloñ pemti manndadamuñ min. Windeñañ keyañ sekñ belakñañ towewenañ kapi mgilik zeme ikañgalen sekñañ keboñak alakñañ sanja soñañañmak ndame ikañmak mamabanup.

Eksemti mamayet Pâlañ añañoo zet diindoye

4 Kilaismagen notnne, in kot indidigat keññ temañ penañ matazin ma neñ ingat gogot mamiap. Neñ ingat tunjuwinan mulup mma in nâmkijpepe aikbien keyet neñ oloñañ mimindemti am ekñengat zikalinan sekñin mamotindeyap. Kogogapm notnne dolakñañ penañ, in Amobotnañ Zisas ekmagen wetekumti gwenjwen kumti katikñañ matapmambeip.

²Imbi zut Yuodiamak ma Sintiki it Amobotnaŋ ekmagen nâmkijpepeŋit kwep tazin keyet mti it tuŋguwidan zet mmot mtot bugan tazin e pe-malu tapme keŋ kwep bemti mambalup. ³Kegok mmalu mulup an notn penaŋ geŋ imbi zut ke idikdamuŋ dolakŋaŋ mmame mambalup. Eget ma Kelemen ma am notnaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penangat napmukulem mti zempalakŋaŋ bemebien. Ekŋen ke kwilin mama kanzizitgalen papiaen ilak kumpepeŋaŋ tazin.

⁴In Amobotnaŋgat oloŋen mti sesewatsapeŋ mamambep zet ewe ikŋaŋ keyegak sakwalamti zema nâit. In Amobotnaŋgat oloŋen mti sesewatsapeŋ mamambep.

⁵Nâip, Amobotnaŋ ilak kokogalen kan sokŋanik bein keyet in am bakbak mimindemti nâmkijpepeen indamukulem mimindewep. ⁶In kwileki ŋeniyet olati keyet yayaŋ temaŋ ku mbep. In belak nânâŋin ke Amobotnaŋ zikat same egaŋ ŋep indamukulem mbe. Âpme in mukulemaŋ ke ekti egat wisikŋ kan kataŋ zepeŋ mamambep. ⁷Nin Kilais Zisasmak tususunn tazin keyepmti Kawawaŋ keŋ sewakŋaŋ toŋaŋ egaŋ tuŋgupmnanen keŋ sewak temaŋ mandain. Keŋ sewak keboŋ ke am nin yayaŋ ŋep ku nâmatâtâgalen. Keŋ sewak keyaŋ keŋin sekŋin damuŋ mimindeme kakanemuŋ mambep.

⁸Notnne, zet delaŋ zenzeŋaŋ pigok met zema nâit, in keŋinan kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ etaŋ wizinzimpemti mama mimiŋin esemteŋ ma kwetetepmaŋ mti am sambe bepi gogot etaŋ mimindamti mame am ekŋenaŋ indikti Kawawaŋgat kwizet buŋamaŋ mwabep. ⁹Mama mimi dolakŋaŋ ekŋen kapi neŋ zemti mkwapma ekti eknom mme delaŋ zeye. Keyegak mti mame Kawawaŋ keŋ sewak toŋaŋaŋ indikme dolakŋaŋ beme inmak mambe.

Pâlaŋ Pilipai daplamaŋge ekŋenaŋ taolet notnaŋ beme mepme ekti oloŋen mge

¹⁰In eweŋan nâgât milawatn ŋen ewe ŋep ke beme kotnakgalenaŋgut ilin-magen kamberŋ temaŋ takwapme olat olat palen mamkwabien keyepmti ku beme koge. Yaŋ alak pi in nâgât nâmti tewalaŋ ewe beme kozin keyepmti neŋ ingat keŋ dolak omba penaŋ nâmindemti Amobotnaŋ sesewatpeyaŋ. ¹¹Wa neŋ âŋ zet mti zet kapi ku kumindaŋyaŋ. Neŋ kwileki notnaŋgat omtimat timat palen mamti keyet ku manâmbekambeyaŋ. ¹²Neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe wem name mamayet ma olat olat palen mamayet ilizuzut nâma ŋep penaŋ mambein. Nim nalak nalak mti mama ma kamberŋ palen mama ma nimwiaŋ wiaŋ palen mama ma meuyet tip alaŋ nâpeŋ mama ekŋen ke yaŋaŋ mnâmti mama sekŋ beye. ¹³Kilaisiyaŋ winde name windemak mamayaŋ ma egalen windeyeteŋ neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe bee ŋep mmâbap.

¹⁴Yaŋgut neŋ olat olat palen manepema in napmukulem mnewien keyepmti neŋ ingat nâma dolakŋaŋ penaŋ bein. ¹⁵Pilipai mkaengatnaŋ am in ilin nâip. Neŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penangat mulup yaŋbemti Masedonia msat pempti mulup mmebanen daplamaŋge notnaŋ ekŋenaŋ belak mame in etaŋ segeset napmukulem mkwabien. ¹⁶Ma neŋ Tesalonaika msalen met mulup mamimtemanen in napmukulem mti segeset bandim omba penaŋ mamnamkwatemien. ¹⁷Wa mânep milawat keyet etaŋ nâmti ku zeyap. Mama mimi dolakŋaŋ ke inmagen temaŋ penaŋ tasokbein keyet eyo nâmti zeyap. In ewe kekok mmebewen keyet tosaŋaŋ Kawawaŋaŋ temaŋ indawe. ¹⁸In nâgât taolet omba penaŋ

Epapolodaitas same timkot name tim elimiakti tapmayap. Taolelin beme koge kapi Kawawaŋgat soŋgom sâpe sâpe bume zim pilik sesikŋaŋ dolakŋaŋ mapemtan sepem kekok bein. Sâpe sâpe keboŋ ke Kawawaŋaŋ ekme dolakŋaŋ penaŋ beme oloŋen temaŋ penaŋ mamin. ¹⁹ Kawawaŋ ek kwitnaŋ kwitnaŋaŋ sambe penaŋ tazingapm in Zisas Kilaismak tusumti mamaip keyepmti in olat olat palen mame egaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ketalasim indame in tim nimwiaŋ mambep.

²⁰ Am sambeyaŋ Geŋ Kawawaŋ Bipm kwizet buŋamdi mwagemti sesewat-gapeŋ mamambep. Ke penaŋ.

Zet zemdelaŋ zenzeŋaŋ

²¹ Neŋmak notnne notnaŋ am nâmk-iŋpepemak pien mamanup nin Zisas Kilais egat mti ingat otnâpeŋ mamanup keyet mti in am nâmk-iŋpepemak noline notnaŋ ekŋen diindome nâmbep. ²² Pien am nâmk-iŋpepemak notnaŋ gapman temaŋ egalen mkaen mulup mamip ekŋenaŋ in kekok indamukumindeip.

²³ Neŋ Ambotnaŋ Zisas Kilaisiyaŋ in keŋ taolet mimindandayet nâmti mandunduyap.

Kolosi

*Pâlañ Kolosi mkaen am
nâmkijpepemak mamaip ekjengat
zapat meluwañ kapi kumindaye*

Zapat meluwañ kapi Pâlañ kuye. Egañ Loma msalen mka katikñan kekpe me tati kuye. Kolosi mka temañ ke Loma gap-mangalen plowins kwitnañ Esia msat temañ keyet keñan tazin. Alak pigogak msat ke kwitnañ Teki makuip. Pâlañ mañgeyen kan keyet Kolosi mka temañ ke dapmelañge msokbeye. Loma gap-manañ totatmimiñin ke mtatingut but-nañset mamekotemien.

Kolosi dapmelañge ke Pâlañ ku mwage. Ekñen am Zuda mañgeen ku sokbemberañ ekñenañ dapmelañge ke msokbewien. Lukmak Pilemon ma Epapalas ekjengat kwilin zapat meluwañ kapiyet keñan tazin (4:12-13). Kolosi ke kegogak ekjengalen mka (2:17) kegogapm nukñañ sokbeme Epapalas zet zapat ke timti Pâlyet zesâgât Loma msalen mege.

Nukñañ kapigok sokbeye: Amnañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañmak amgalen mama mimi ke pepebempti tim mamayet winderañ ikñak ñen penañ mbien. Nâmkijpepe kwitnañ belakñañgat palen bempti nâmkijpepe penañ tazinnok belak nâwien keyet zemâtâtât notnañ zeye. Ensel ekjengat sesewatindanda mbiengat nâme kegogak bekanañ beye. Angalen nânâ yañ kwitnañ kwitnañ temañ ma Kawawañgalen zet ke mme pepesut peye. Nukñañ sepem kegok sokbeme Epapalasiyañ buñam zapat timti Pâlmagen mege. Kolosi dapmelañge ekñen Pilemon egalen mkaen maondaktemien.

Zet ñotekñañ temañ kapigogañ Kolosi zapat meluwañ keñan talip:

1:1-14 Zet yañbempti zenzeyelen zet.

1:15-23 Kilais egañ Amobotnañ penañ bein.

1:24-2:7 Pâlañ dapmelañge ekjengat mulup msâgât sek sindem timti mege.

2:8-23. Amgalen mama mimi etañ ke kume topme Kilaismagen mama ke timti mamayelen.

3:1-4:6 Kwatetepmañ mamayelen zemâtâtât zet notnañ.

4:7-18 Zet zeme delañ zenzeyelen zet.

1¹⁻² Neñ Kawawañañ ikñañ Zisas Kilais egalen mulup an neñ mamti egalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zempalakñañ bembeyelen nâmti nakumtetiye. Ma ningat notn Timoti nilisakwep zapat meluwañ kapi kumti Kawawañañ amñane ikñañgat zapat ombemindenderañ ma am Kilais manâmkijpempti wisat mimipiñ Kolosi mkaen talip ingat bemalu kozin. Nit Kawawañ Bipm dundu samalu egañ keñ taolet ma keñ sewakñañ mimindawe.

Dundundunnan ingat wisikñ

Kawawañgat manzenup

³⁻⁴ In Zisas Kilais nâmkijpempti Kawawañgalen am mamaip ekñen gogot mamimindamti maip keyelen zet zapatnañ nit nâwelin keyet dundunduyen kan katañ Amobotnañ Zisas Kilais egat Bipmañ Kawawañgat wisikñ zemti mandundulup.

⁵ Yañbemberañ baen Kawawañgalen zet penañ ke inmagen kopme in Zisasiyañ kululuñengatnañ toti ingat yomgapm gakiye ke nâmkijpempti ek kululuñen eekgalen webemti mamaip. Naman kogogak webeberin ekmagen tazin keyañ mme noline gogot mimimdanti Kilais nâmkijpematalip.

⁶ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ ke in nâmti egalen keñ taolet mimindame penañ sukwep nâmkijpewien. Sepem kogogak msat katañ am sambemagen Kawawañgalen

Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ keyaŋ meti penaŋaŋ Zisasmagen nâmkŋpepe msokbeme kwati tasambeleŋ mezin. ⁷Epapalas ek Kilaisiyelen mulup an dolakŋaŋ nigat notn penaŋ. Nin nsakwep mulup an dolakŋaŋ. Egaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ keyet yaŋaŋ ningat mundum mnan tati inmagen zemâtâtindaye. ⁸Egaŋ Emetak Teŋaŋ inmagen gogot mama ke indame keyet penaŋaŋ mamkawaŋ beip keyelen zet zapaŋaŋ kot dinitdoye.

**Kawawaŋaŋ Kolosi
am nâmkŋpepeŋin
gwatnaŋ mimindendeyet
Pâlaŋ mandundumtan**

⁹Kan ingalen zet zapalin yaŋbemi nâwelinen nit yaŋaŋ keboŋ keboŋ keyet oloŋen mti Kawawaŋgat omteŋ mandundusalup. Ma nit egaŋ nânâ indandayelen mawekumti kwitnaŋ kwitnaŋ Kawawaŋaŋ ikŋaŋ nâmtikŋaŋ mamin ke mbep ma Emetak Teŋaŋ nânâ dolakŋaŋ indame mama mimi teŋ Kawawaŋgalen ke mâbep. ¹⁰In kegok mti Amobotnaŋ nâmtikŋaŋ mbe keyet katnan mambep ma kwitnaŋ kwitnaŋ sambe mbep keyet egaŋ oloŋen mbe. Ma ingalen mamaŋin keyaŋ mulup kwitnaŋ kwitnaŋ mbep keyet penaŋaŋ sokbemindawe. Kegok mti Kawawaŋ nâmkŋpemti mama keyaŋ inmagen omba sememeyet mandundulup. ¹¹Kawawaŋ ek winde toŋaŋ keyepm egaŋ winde indandayelen mandundulup. Ma egalen winderŋaŋ dolakŋaŋ timtati in katikŋaŋ bemti nukŋaŋ sambe sewak sewak ŋep gapuwep. ¹²Kawawaŋgalen zemâtâtât katnanen mama busatnaŋaŋmak mama ke ŋep motitiyet zetik mti ombemindeye. In kan kataŋ Bipmnaŋgat keyet oloŋen palen wisikŋ manzemmbep.

**Zisasiyelen mama
mimiŋaŋ ma mulupmaŋ**

¹³Kawawaŋ egaŋ tambusosok toŋaŋ egalen windeengatnan ndatimti Nemuŋaŋ gogot penaŋ mamm egalen zemâtâtâtgat katnanen mama keyet keŋan met ndeye. ¹⁴Egat tambusosok keŋangatnaŋ ndatiye keyet yaŋaŋ kapigok, egaŋ ningalen yomgat dopmaŋ gakiki keyetnaŋ ndakwitimti lala ndeye. Mti yomm sambe katikpepeyelen kegok mge.

¹⁵Kawawaŋ amnaŋ ku ekbienangut Kawawaŋgat yaŋaŋ penaŋ nâsâgât Nemuŋaŋ Zisasiyet mama mimiŋaŋ keeset ekti Kawawaŋgat yaŋaŋ nânâyelen. Zisasiyaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sokbembepiŋ tapme Kawawaŋmak mamti maŋge ma egaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe Kawawaŋaŋ mge keyet Amobotnaŋin bein. ¹⁶Eneyet Egaŋ mamti kululuŋengalen ma msalengalen ma kwitnaŋ kwitnaŋ keŋan wemezin ikŋaŋ msokbeye. Kwitnaŋ kwitnaŋ eekgalen msalen talip ma ku eekgalen kululuŋen talip ma ensel winderŋinmak temakwep ma amobotnaŋ winderŋinmak ma an damuŋ winderŋinmak ke ilinsakwep egat zapat zeme sokbemti egat zetnaŋ kanderŋan matalip. ¹⁷Ek kwitnaŋ kwitnaŋ sokbembepiŋ tapme tipman baen mamkwage. Ma kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ke egalen winde keyet palen dolakŋaŋ mawemkwazin. ¹⁸Ma egat setnaŋ betnaŋ ma pemaŋ ke am nin egat manâmkŋpenup keyet yaŋaŋ dapmelanŋenane nin. Âpme egaŋ ningat ŋokasetn bein. Enenogat Egaŋ am gakikiengatnan wawat ke ŋeŋaŋ bem ndemti wage. Mti kwitnaŋ kwitnaŋ sambe keyet ŋotekŋaŋ beye. ¹⁹Kogogapm Kawawaŋaŋ ikŋaŋgat keŋaŋgalak Nemuŋaŋaŋ ikŋaŋgalen sek sepem ilindiŋ bemisik peye. ²⁰Keyepmti Kawawaŋaŋ am sambe msalen ma

kwitnaḡ kwitnaḡ kululuḡen ma msalen talip ekḡengat nâmti set weyaḡe ke Nemunaḡ peme toti tewen gakime sipmaḡ mulati mamasi msokbeye.

²¹In eweḡan Kawawaḡgat kasaḡan mamti bekaḡan sepem igak igak mti ḡoktikḡinan Kawawaḡ ku main nâmti bamkumpemti teleḡan mambien.

²²Âpme Kilaisiyaḡ nin masokbeip sepem keḡok sokbemti ningalen kasa kasa mamann Kawawaḡmagen tage ke kume togotat tewen kume gakim wati alak nin Kawawaḡmak timet tusumndeme ekmak keḡ kwep bemndeme myuḡḡuḡupin teḡ Kawawaḡgat zikatnan ndatime kotapmanup. ²³Kegok ke ḡep keyaḡgut in nâmkḡiḡpepen kaliḡaḡ bemti tepum miḡaḡ gwetnaḡ mimiḡaḡ nembor bemti kululuḡen mebegalen webembenḡin Kawawaḡgalen Zet Zapat Dolakḡaḡ Penaḡaḡ manzemsokbemindain ke ku ketalasiwep. Mme Kawawaḡgalen Zet Zapat Dolakḡaḡ Penaḡ ke neḡ keyelen mulup an kwaban ke am sambemagen timti msat sambe zempalakḡaḡ bemmâban.

²⁴Neḡ Kilaisiyelen buḡam zapatnaḡ dapmelaḡe inmagen mkawaḡ bema keyepmti neḡ sek sindem matiyap keyet nâma oloḡen penaḡ beinen keyet penaḡaḡ inlak am nâmkḡiḡpepemak kwabien. Kilais eḡaḡ sek sindem temaḡ tiye sepem keḡogak neḡ dapmelaḡe in sambe Kilaisiyet setnaḡ betnaḡnok ingat mti sek sindem tusumti matiap. ²⁵Kawawaḡaḡ neḡ dapmelaḡeḡane inmagen zetnaḡ sambe bekapi zempalakḡaḡ bema in indamukulem mimiyelen mulup annaḡ naombem neḡge. Kogogapm neḡ zetnaḡ ke ḡen kupema towewepin; ilindiḡ mandiindoyap. ²⁶Zet ke kan teepmaḡ penaḡ enzililiḡan tapme am mamkwabien yaḡ alak pi Zisasiyet nembraḡaneyan ilin zemkawaḡ

bemindame am nâmkḡiḡpepeḡinmagaḡ nâmtâtpme delaḡ zein. ²⁷Keyepmti am Zuda maḡgeen ku sokbembenḡaḡ ekḡenmagen Kawawaḡgalen zet enzililiḡaḡ omba penaḡ keyet penaḡaḡ mobotnaḡ penaḡ am nâmkḡiḡpepeḡinmak ingat tuḡḡuwinan masokbemezin. Kilais keḡinan mamain ek ke zet enzililiḡaḡ takwage keyet penaḡaḡ. Âpme in ekmak mamaip keyepmti kululuḡen eḡaḡ tazinen ke ekmak moti mamambep. ²⁸Âpme in am sambe Kilaisiyet yaḡaḡ zemkawaḡ bemindamti nânâ dolak dolakḡaḡ sambe ke diindomti aḡkeḡoo zet mandiindonup. Ke Kilaismagen tusumti egat zapat nâmkḡiḡpepen katikḡaḡ bemti an penaḡ bemti matalip keḡok Kawawaḡgat zikatnan timetindendeyet mandiindonup. ²⁹Egalen windeyaḡ neḡ namukulem mnemti m eleḡ beleḡ bemneme mulupmaḡ ke sek sindem palen amḡane ekḡenmagen mamiyaḡ.

Nâmkḡiḡpepe kaliḡaḡ bemtati zet dâsuki notnaḡ sambe bamkumpewep

2Neḡ pigok diindoma nâit, in ma Laodosia am ma am sambe notnaḡ in nâḡât zimoseḡn ku nâip yaḡḡut neḡ in nâmkḡiḡpepemak bembeyet sek sindem palen mulup mamiap. ²Neḡ mulup sek sindem palen mamiap ke ingat keḡin mkipmaḡ bembeyet nâmti mamiyaḡ. Âpme in nolinaḡgat keḡin bembe keyelen mamayaḡ ke mme nolinemak keḡ kwep bemti mambep. Mti neḡ in Kawawaḡgalen zet enzililiḡan tazin keyet yaḡaḡ weyaḡ nâmtâtâtâgat manâyaḡ. Neḡ in ḡoktik dolak dolakḡaḡ keboḡ titiyet manâyaḡ. Kilais eḡaḡ iḡḡaḡ zet enzililiḡan keyet penaḡaḡ penaḡ bein. ³Zet penaḡgat ḡotekḡaḡ temaḡ ma kwitnaḡ kwitnaḡ-gat yaḡaḡ nâmtâtâtâgalen enzilipepeḡaḡ ke Kilais ek etaḡ keyelen nânâ ma penaḡaḡ penaḡ. ⁴Am ḡenaḡ zet kelakḡaḡ

mimindamti keñin mme yunjuwema-gengapmti zet zesowap kapi eweñane-gak saleñin tiyap. ⁵Neñ sekñnañ etañ beñan pien mamayap, yañgut keñnañ in-mak mamti in Kilais nâmkñpemtî ek-magen tusumti mamaip ke otnâmti in-gat nâma mobotnañ beme oloñen penañ mamimindayap.

**Zisas nâmkñppe mama
keyañ mama penañ bein**

⁶In Kilais Zisas Amobotnañ ekmak kakanemuñ mamayet nâmti ekmak tusuwien keyepmti ekmak etañ wa-tekumti mamambep. ⁷Nâmkñppepenjin keyañ kindiñinok beme Zisasiyet mamañan time topme keyet palen imtati semem mobep. Kegok mimiyyet zemzikat indandaññgat mbep. ⁸An ñeñan amgalen ñoktikeset tetimaemae zet belakñan ñen zemti keñin mme yunjuwepgat indiksem indeemti mamambep. Zet yukwat yukwat keboñ ke ekñeñan yeñpawine ekñengalen nânâ dâsuki notnañ ilinañgat keñinan manzeip ma msat palengalen nânâ dâsuki notnañ ke timamti manzeip, wa nânâ ke Kilaismagengatnañ yek. ⁹Nâip, Kawawañgalen mama mimi ma totatatnañ ilindiñ keyet yañan Nemuañ Kilaismagen sosok sokbemkawañ beye. ¹⁰Keyepmti in ekmak tusumti maip keyañ zeinen in egat kandañan mamti kwileki ñeniyyet ku olapbep. Mme Kilaisiyañ we ñeñan sambe ma ekñengalen mobotnañ sambe ekñengat ñeñanjin temañ main. ¹¹⁻¹²In eweñan sekñin butnañ antimti mamamti keyet nâme piliñ delañ zenzeñepiñ zemti mamtemien ke am ilin belinan kegok mti mambien. Yañ piliñ alakñan Kilaismagengatnañ titiyelen ke keñan ekmagen tusumti kegok ke mimiyelen. Kawawañ winde toñan egañ Zisas gakikiñanñgatnañ mme wage manâmkñppenup nin kegogak

mamaen mawatnup keyelen piliñ tu zulutbenn, keyañ piliñ penañ bein. Tu zulutbenn keyañ keñ itnañan peman tu nimti gakikiñanñok weñgeyañ mawen mme keñ alakñanñan Zisasmak mamayeen wabennañ mamananup. ¹³In eweñan mama alakñan ku timti yommak mamti gakikiyelen zapat mambien. Kegok mamme Kawawañan yomm peme mepme ndatim kwati Kilaismak mamaen tusumndeye. ¹⁴Am sambeyelen yomgat dopmañ titiyet zetnañ kumpepeñan ke mendelet peme mebegalen dopmañ Kawawañan Zisas tep palen mot kumasasokpeye kan keyet yomgat dopmañ titiyelen Kawawañan dopmañ ku titiyelen zemdelañ pemâge. ¹⁵Kegok mti Kawawañan Nemuañ ketalasime yomgat dopmañ tewen gakiye keyañ we mobotnañ ma windemak ekñen windeñin mtotindeme delañ zeme, egañ am sambe ekñengat zikalinan we mobotnañ ekñen ke ma winde sambe ekñen tetepulet mindeme ekmâtâbien.

¹⁶Keyepmti an ñeñan ingat tu meu zigok niniyyet zetnañ ma Sonda temañ-gat nimwiañ wiañ mamipgalen yañk-wesisi ma eyoñga alakñan kwapme zigok mimiyelen ma Sabat tagoñgo kangalen zemâtâtât ekseseyelen notnañ ku mâlip zemti indome keyet sukñan be-mbepiñ. ¹⁷Kwitnañ kwitnañ sambe ke-boñ keboñ keyet nâman belak elewilinañ etañ keboñ bein. Penañan bam sokbe-mbeñan ke ilak Kilais yañin. ¹⁸Ma an ñeñan kwitnañ kwitnañ penañan pi ilak kie kie baen ege zemti ensel ekñen-gat kandañinan meti masesewatindain beme in an keboñgalen zet kandañan ku mebep. Am ekñen keboñ keyañ sekñ mmobot igagen mam mti mobot-nañ sepem ikñak ikñak keboñ mam-mip. ¹⁹An ekñen keboñ keyañ Zisasmak pepebemtî kaliñan penañ kuma talip. Zisasiyañ dapmelañge sambe ningat

ɲokasetn beme nin egat setnaɲ betnaɲ ma pemaɲ mee keboɲ benup. Âpme tetekɲ temaɲ ɲokasetnnaɲ gwaen omti tot epeemti setn betnnaɲ ma pemaɲ mee mekoti temakwep tusumndeme sekɲ kwep bemti mme segaɲ sememti Kawawaɲaɲ nâme tazin keyet kataɲ temaɲ kwatabe.²⁰ In Kilaisiyelen gakiɲiɲanen tusumti msatgalen winde sambe keɲ mamyuɲguin bankumpewienan naman zigogat in msat kapiyet zapat mamaiwaɲ mamti mamipnok zii zetnaɲ maɲgawepuip?²¹ In kwilekiyet zii zet keboɲ keyet kandaɲan mepme egaɲ “Pi atatapiɲ” “Pi ninipiɲ” “Pi taɲguɲgupiɲ.” Yukwat yukwat kekok mamimindain.²² Zet atindândâyelen keboɲ tetak ku tapmebe. Belaknik kapi tapmeti yek besâpm. Zemâtâtât zet ke amgalen zeletaɲ keɲgogapm am ɲep ku indamukulem mbep.²³ An ekɲen keboɲ keyaɲ amgalen nânâ etaɲ mâti sekɲ sek sindem temaɲ ndamti nin sesewat mulup mene mene mimiyet manndapitilip. Keyepmti nin mulup ke ekman dolakɲaɲ penanɲnok mambein. Yaɲgut ekɲengalen sesewat ma zemâtâtât zet keyaɲ keɲ itanaɲgalen winde ke ku mamtopein.

**In kwitnaɲ kwitnaɲ
dolakɲaɲ gwaen tazin keyet
webemti nâpeɲ mamambep**

3 In Kilais gakiɲiɲengatanan wawatnaɲmak tusuwiengapmti gwaen Kilaisiyaɲ Kawawaɲmak windeen matazin ke kwitnaɲ kwitnaɲin bemaɲaɲ ke met titiyet keɲin temaɲ keeset bemti webempeɲ mamambep.² In keɲin temaɲ msalen kwitnaɲ kwitnaɲ tazin kapiyet bembepiɲ; kwitnaɲ kwitnaɲ dolakɲaɲ kululuɲen gwaen tazin nânâɲin keyet peme mepme nâpeɲ mamambep.³ In Kilaismak gakiwienok bein. Mme Kawawaɲaɲ mama alakɲaɲ indamti ikɲaɲmak ma Nemuɲaɲ Zisasmak

mamain enzilim ndeme mamanuwen keyet yaɲaɲ alak kapigogak ewe ku eksokbembeyelen.⁴ Mameti Kilais mamayet yaɲaɲ ɲotekɲaɲ temaɲ ingat toɲinnaɲ sokbembekawaɲ beme in egalen bemaɲaɲ keɲgogapm busatnaɲ seɲge soɲga inmak temaɲ kwep keyet keɲan sosok mot sokbembekawaɲ bemti tabep.

⁵Keyepmti in mama mimi ekɲen kabonɲ kapi keɲ itanaɲgalen ekɲen kemagen ilak gakiwienok nâmbep: im-bimak set kileɲɲ mama ma mama mimi okbi okbiɲaɲmak sambe bee ma sebet dindiɲ palen kwitnaɲ kwitnaɲ notnaɲ myuɲguɲgu ma kwitnaɲ kwitnaɲ bekaɲaɲ mimiyet zet kelakɲaɲ mimi ma an ɲeniyeleɲ kwitnaɲ kwitnaɲ kakim titi ma kawawaɲ dâsuki sese-watindanda.⁶ Am sambe mama mimi mgasik keboɲ keboɲ mamip ekɲen ke maneti bam Kawawaɲaɲ mama miminɲ mgasik keyet dopmaɲ mutumin-dawe.⁷ Âpme in eweɲan mama mimi mgasik keboɲ ke mmamti keyet nâme dolakɲaɲ beye. Ya pi in Kilaismak tusuwien keyaɲ in mama mimi alakɲanen tusuwienok bein. Mti in mama mimi bekaɲaɲ keboɲ ke bankumpeme delaɲ zemâgeyepmti mama kapi ewe ku mimiyelen:⁸ ɲeɲziziɲ palen mama ma wâm kalem ma keɲ kwali kwali mama ma nolinanɲgat zekuku mimi ma zet sambuɲ zenze ma zet dâsuki zenze. Mama mimi mgasik sambe keboɲ ke bankumpeme delaɲ zemâpbe.⁹ Mti mama mimi mgasikgalen tikɲaɲ keɲ itanaɲaɲaɲ indamandame set bekaɲaɲ mebien e ilak bankumpemti peme tage ke ewe teɲgugupiɲ.¹⁰ Mti in Kilaismak tusumti mama mimi dolakɲaɲ Zisasiyaɲ amɲane maindain ke Kawawaɲ ikɲaɲ mama alakɲaɲ ke aikindaye kogogapm kan kataɲ in ɲoktik alakɲaɲ indamti indamukulem mme in Kawawaɲ ikɲaɲgat sepem bemti mama mimi teɲ mami-mobogalen.¹¹ Keyepmti maɲge ikɲak

ikŋaƙ kalaŋkumti mama keyaŋ inma-gen ku tabe. Glik am ekŋenaŋ maŋgenjin ŋen ma Zuda am ekŋenaŋ maŋgenjin ŋen ma am sekŋin butnaŋ antitiŋaŋ ekŋenaŋ maŋgenjin ŋen ma am sekŋin butnaŋ antitipiŋ ekŋenaŋ maŋgenjin ŋen ma am nembuyengatnaŋ ekŋenaŋ maŋge ŋen ma am kalaŋaŋgatnaŋ ekŋenaŋ maŋgenjin ŋen ma amobotnaŋ ekŋen maŋgenjin ŋen ma mulup an ekŋenaŋ maŋgenjin ŋen ke ku mimiŋ mamip. Nin sambe bepi Kilaisiyaŋ temakwep pende zamdemti ningat Amobotnaŋ mamti mamdeŋaŋ zemndein.

Nin dopmaŋ mukulem mukulem mti mamambanup

¹²Âpme am Kawawaŋgalen zapat mamaip, in gogot mimindamti ikŋaŋgat zapat ombemindeye. Kegogapmti in mama mimi ekŋen kapi mkipmaŋ beme ingat tip keŋin bewe: in am sambe ekŋengat kembeŋ mimindamti indamukulem mimindewep. Ma keŋ mtot mamti sewakŋan palen mama ma ammak ŋeŋ beluŋ beluŋ mimipiŋ ma bakbak palen mama ekŋen keyaŋ ingalen mama bemâbe. ¹³In yomgat dopmaŋ mututu mulup ke kumbep. Tunŋuwinan yuŋguŋgu sokbeme in yom ke katikpewep. Amobotnaŋaŋ ingalen yom sambe bee katikpeme deŋaŋ zeye, sepem kegogak in ilinak yomgat dopmaŋ katikpe katikpe mti mambeŋ. ¹⁴Kegok mti in gogot palen mama keyaŋ mama mimi dolakŋaŋ sambe mamip keyet tepumaŋ bemti tabe. ¹⁵In Kilaisiyaŋ keŋŋ sewakŋaŋ penaŋ mamimindain keyepm in egalen keŋ sewakŋaŋ keyaŋ indikdamuŋ mme am nâmkŋiŋpepeŋinmak keŋ kwep bemti keŋ sewakŋaŋ palen mambeŋ. In kogok mimiyet Kilaisiyaŋ indakumtetitiŋaŋ keyet in Kawawaŋgat sikuŋ zemti sesewatpewep. ¹⁶Mti Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ ke keŋinan

mkipmaŋ beip keyet penaŋaŋ ilinak Kawawaŋgalen zet zemzikat inda mme tunŋuwinan palakŋaŋ bemti wembe. Weme nolineyet aŋkeŋoo zet notnaŋ diindomti ilinsakwep oloŋen palen mambeŋ. Âpme kan kataŋ silik dundunduŋinanen sesewat silik ma Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet tazin ke silik kuip ma silik notnaŋ Zisasiyet milim kukuŋaŋ ekŋen ke kumti Kawawaŋ sesewatpewep. ¹⁷Âpme in zet kwileki ŋen zesât ma mulup kwileki ŋen msât nâmbep beme in Zisas Kilaisiyelen an penaŋ tati mulup ke mti Kawawaŋ Bipmaŋgat Kilaisiyet pembenanŋapmti wisikuŋ zemti sesewatpewep.

Nemba ma mambiwine ekŋenaŋ sepem zigok mame ŋep bewe

¹⁸Imbi, in mama mimi dolakŋaŋ Amobotnaŋaŋ nâmtikuŋaŋ mamin ke etaŋ mti awin eksem indewep. ¹⁹An, in imbiŋine ekŋengat gogot mimindamti ku indom kumti sewakŋaŋ palen indatim mamambep. ²⁰An imbi nemba, in mamin biwinaŋgalen zet zeme keyet kataŋ zelin gawepuwep. Kegok mme Amobotnaŋaŋ ingat nâme dolakŋaŋ penaŋ bewe. ²¹Nemba isisikuŋaŋ ekŋenaŋ ŋenzinziŋ palen mamambepmagen-gat nemba biwineyaŋ zet memendep-mak yaŋepiŋ ku mimindawep. ²²Sisiliŋ an, in msalengalen amobotnaŋine ma-maip ekŋengalen zet gawepuwep. Mneti in ekŋenaŋ indikme pembenanŋ bem-beyet etaŋ mulup mbepmagengat ek-semti keŋ oloŋen palen Amobotnaŋ kululunŋen main egat nâme mobotnaŋ beme amobotnaŋine msalen maip ekŋengat zelin kandaŋan meti mulup dolakŋaŋ mti mamambep. ²³In mulup mbep kataŋ wa am ekŋenaŋ indikme pembenanŋ bem-beyet nâmti ku mbep. Amobotnaŋ kululunŋen main egaŋ indikme pembenanŋ bem-beyet nâmti muluwin indandaŋan nâmsemtiŋ windembeŋ mbep.

²⁴Mulup keyet tosaŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ Amobotnaŋmak kululuŋen gwaen bempepeŋaŋ ke mopme indawe. In Amobotnaŋ Kilais egalen mulup mamnup kegok nâmti mulupmaŋ windeŋaŋbeŋ mamambep. ²⁵An ŋenaŋ mulupmaŋ myuŋguwe beme an keyaŋ maneti mulupmaŋ keyet tosaŋaŋ sepem kegogak tiwe. Amobotnaŋmagen ken ke ken ke ku matasaingapmti zetnaŋgat penaŋ sokbewe.

4 Amobotnaŋ msalengatnaŋ, ingat Amobotnaŋin kululuŋen gwaen tazingapmti egat otnâme mopme sisiliŋ nempaŋine dolakŋaŋ mimindamti kwitnaŋ kwitnaŋ ekŋengat ondekmambewien esemteŋ indawep.

Dundundumak mama keyelen set

²Dundundu katikpepepiŋ keŋin kaik tapme kwitnaŋ kwitnaŋ nâmbiliweti ke mkatik bemti tambu misa dundunduŋinanen Kawawaŋgat dundumti wisikŋ manzemambep. ³Mti ningat kegogak dundume Kawawaŋaŋ ndamukulem mti set aikndeme in Kilais egaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ enzililiŋan nin yomengatnaŋ ndatitiyelen koge tazin ke sosok msat kataŋ zemkawaŋ bewanup keyet set aikndawe. Neŋ zet keyet mulupmaŋ mmepma keyepmti nati mka katikŋan neme talap. ⁴In nâgât mulup kegok mimiyet nâmti dundume Amobotnaŋaŋ namukulem mimneme neŋ Kilaisiyelen buŋam zapat nin yomengatnaŋ ndatitiyelen peme koge tazin zet kapi weyaŋti zemkawaŋ bema am sambeyaŋ nâme delaŋ zewe. ⁵In am nâmkipepepiŋinpiŋ ekŋengat tuŋguwinan mamti Zisasiyet kwizet buŋamaŋ zempalakŋaŋ bewep. Mti mulup belak mimiyet kaŋin belak kileŋ walebepgat nâmatâti mbep. ⁶In zelin sewakŋaŋ palen zeme amnaŋ nâme tikŋaŋmak bewe. Kegogapmti

am notnaŋgalen yaŋkwesisininaŋgat dopmaŋ zigok ma zigok gilik zemti indawep.

Pâlaŋ Tikikasmak Onesimas zemideme Kolosi mkaen mebun

⁷⁻⁸Neŋ mulup zigok zigok mammelap eyet zapatnaŋ Tikikasiyaŋ ikŋaŋ ke diindome nâmbep. An ke nâgât notn penaŋ ma Amobotnaŋgalen sisiliŋ an zet gawepupuŋaŋ temaŋ penaŋ tazin. Keyepmti egaŋ mulup kapiyet namukulem dolakŋaŋ penaŋ mamin. Keyepmti neŋ ek pema inmagen koti zapat sambe ke mimindamti keŋin mme eleŋ beleŋ bembeyet nâmti ek inmagen pema kozin. ⁹Âpme Onesimas ekgut nâmkipepepen notn dolakŋaŋ ma an zet gawepupuŋaŋ temaŋ penaŋ ilinaŋgat dapmelaŋge keyelen an ekmak Tikikas ilisakwep itdema koti kwitnaŋ kwitnaŋ ninmagen pien zigok tasokbemezin keyet zapatnaŋ diindome nâmatâbep. ¹⁰⁻¹¹Notn Alistakas ek neŋmak nsakwep mka katikŋan kapi ndakot ndeme matalup. Nitmak Banabasiyet donaŋ Makmak Zisas kwitnaŋ ŋen Zastas manzeip egeleŋ in indamukumindeip. Âpme nin Mak peman inmagen kokogat buŋam zapatnaŋ eweŋan zeman nâmbien keyepmti egaŋ maneti kot inmagen patan zeme ekti in oloŋen mti betnaŋ butempemti mukulem mpewep. Zuda am maŋge sambe ekŋen kapiyet tuŋguwinangatnaŋ an ekŋen bukapi etaŋaŋ sokbemti Kawawaŋgalen zemâtâtâtgalen katnanen mama keyelen mulupgat namukulem mti mulup mti nâgât keŋ mkipmaŋ mambeip. ¹²Âpme inmagengatnaŋ an ŋen Epapalas ek Kilais Zisasiyelen mulup an egaŋ kegogak indamukumindein. Mti in nâmkipepepe katikŋaŋ bemtati Kawawaŋgalen zet tazin keyet kataŋ mamti kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ etaŋ mimiyet nâmti kan kataŋ keŋ sindem

palen dunduduḡanen in indabandim mamimindein. ¹³Neḡ egat yaḡaḡ ḡep nāmâtâlap eḡaḡ ingat ma Laodosia animbi ma Ielapolis mkaen animbi maondeḡip in indamukulem mimiyet sek sindem mulup omba penaḡ matin. ¹⁴Luk ek ningat notn dolakḡaḡ ma ek an dokta ekmak Dimas eḡelaḡ kegogak in indamukumindeip. ¹⁵Âpme neḡ Laodosia mkaengatnaḡ animbi ma dapmelaḡge imbi nāmkiḡpepemak Nipa eḡalen mkaen maondeḡip ekḡen indamukumindemti zet zeap kapi mediindome nâmbep. ¹⁶In papia kapi mti animbi makumindame nâme delaḡ

zemâpme bam naman beme Laodosia mkaen am nāmkiḡpepemak mamaip ekḡenmagen mepme maiḡti nâmbep. Âpme ekḡengat kuwan ke neman beme inmagen kopme in maiḡti nâmbep. ¹⁷Âpme in Akipasiyet pigok zeme nâmbe, Kawawaḡgalen Zet Zapat Dolakḡaḡ Penaḡ timamti zenzeyet mulup sasaḡaḡ zeme ke weyaḡti kakanemuḡ mmeti mdelaḡ zewe. ¹⁸Neḡ nen penaḡ betnaḡ muluwaḡ kapi kuyap. Neḡ mka katikḡan matalap keyepmti in nâḡât kandadapiḡ nâpeḡ mamambep. Kawawaḡgalen keḡ taolelaḡ inmak tatagat nâmti dunduyap.

1 Tesalonaika

Pâlaņ Tesalonaika am ekņengat zapat meluwaņ ņeņaņ kapi kumti beme mege

Pâlaņ zapat meluwaņ kapi kukņaņ-gat kuye. Egaņ Kolin mka temaņ tati Tesalonaika dapmelaņge ekņengat zapat meluwaņ kapi kumindaye. Kolin-mak Tesalonaika mka temaņ zut ke msat temaņ kwepgat keņaņ talip. Loma gap-mangalen plowins ikņak ikņak. Kolinaņ Akaia plowinsyet keņaņ tazin ma Tesalonaikayaņ Masodonia plowinis keņaņ tazin. Kegogapmti Pâlaņ Kolin mka temaņ tati zapat meluwaņ kapi kumti Tesalonaika dapmelaņge ekņenmagen beme mege. Tesalonaika mka temaņ ke nembu gazenan matazin. Zuda am isikņaņ bukņen mme penaņ msat mtoņ Glis am. Tesalonaika mkaen Zuda am ekņengalen sesewat mka tage keyepmti Pâlaņ Zisasiyaņ gakimti wageyelen zet zapatnaņ ke met diindome kumâpme Tesalonaika mka pemti Belia mkaen towepme mâtoti mâpme Aten mepmam-tan (Nembayelen Muluwin 17:1-14).

Pâlaņ zapat meluwaņ kapi yaņaņ kulekiyet kuye? Egaņ Tesalonaika dapmelaņge ekņenmak belakņik bukņen tati koge yaņgut Pâlaņ ekņengat kembeņ mtiyepm zapat meluwaņ kapi kumindain. Ekņenaņ amnaņ ek ku mâbien sepem keboņ ke amnaņ ekņen indomâpme keyet nâmnukņaņ ku mbep nâmtiyepm kumindaye. Ekņenaņ nâmkņippeyeņ alakņati kobien keyepmti zemgwatnaņ zet notnaņ mimindaye. Zisasiyaņ sakwep kokogalen zet ke bukņen tembenik zapat meluwaņ kapiyet kumindamti zemâtâtât omba penaņ mge.

Zet ņotekņaņ temaņ kapigogaņ 1 Tesalonaika zapat meluwaņ keņaņen talip:

1:1 Pâlaņ dapmelaņge indamukuye

1:2–3:5 Pâl Zisasiyaņ mulup sasanaņ ke mimiyeļen zemâtâtât zet notnaņ kuye
3:6-13 Pâlaņ ekņengalen nâmkņippepeņin ma notn notn mamayet tikņaņin omba tatindaye keyet zemsesewatindaye

4:1-12 Pâlaņ mama mimi dolakņaņ mimiyeļ zemgwatnaņ mge

4:13–5:11 Pâlaņ msatmak kululuņ asekmalu menok sambe sokbewe keyet zetnaņ zeye

5:12-28 Pâlaņ an kwep kwep mukumindemâge

Zet yaņbemzenzeyelen zet

1 Neņmak Silwanusmak, Timoti, nsakwep kapi tati zapat meluwaņ kapi Kawawaņ Bipm ma Amobotnaņ Zisas Kilaisiyelen am maņge Tesalonaika mka teman talip ingat kumti bemann kozin. Ma egeļaņ in keņ taolet ma keņ sewakņaņ mimindandayet nâmti mandundunup.

Tesalonaika am ekņengalen nâmkņippepeņinaņ am notnaņ meleļ belañ bemindeye

²⁻³Mti nin Bipm Kawawaņmagen nâmkņipemti kwitnaņ kwitnaņ dolakņaņ sambe mamimelip keyet maotnâmindenup. In Kawawangalen am maņge ekņenmagen mulup windeņaņbeņ mti Amobotnaņ Zisas Kilais kokogat penaņ webemti matalip keyepmti nin mandundunup katan ingat nâmti Kawawaņgat wisikņ manzenup. ⁴Kilaismagen dapmeniņne in kapigok nâit, Kawawaņaņ ingat keņaņ temaņ beme ikņaņgat zapat penaņ indaombemindeye. ⁵Nin inmagen Kawawangalen Zet Zapat Dolakņaņ Penaņ mti kobenn ke wan am ņengalen zet belakņaņ yek. Zet ke Emetak Teņmak ma windeņaņmak e penaņ ekmâtâpmann delaņ zeme ingat tuņguwinan kopmamti

indamukulem mti mambenn keyet yaŋaŋ ilin nâmn̄deip.⁶ In buŋam zapat timkitikpemti nin ma Amobotnaŋ ikŋaŋ ndapmâti mambien kan keyet nukŋaŋ sambe penaŋ amnaŋ ingat palen bewien. Yaŋgut keyet keŋan Emetak Teŋaŋ keŋin mme oloŋen etaŋ bemâbien.⁷ Âpme in mama mimiŋin dolakŋaŋ ke mme am Masedonia msalen ma Akaia msalen am nâmkijpepemak mamaip ekŋenaŋ in indikti ingalen set dolakŋaŋ keyegak mâti mbien.⁸ Wa in nâme Masedoniamak Akaia msalen ke meti Kilaisiyelen mulup mbien ewan msat zut ke etaŋ ku tage nâmkijpepeŋinaŋgat zapatnaŋaŋ msat sambe bee mekopme am sambeyaŋ nâme delaŋ zemâge.⁹ Nin inimagen kobenn kan keyet in mukulem dolakŋaŋ mimndawien ma nin zet zemann nânâŋak keyegak nopiom notnaŋ sambe masesewatsamtemien e peme tapme Kawawaŋmagen koti Kawawaŋ alik main ma ek penaŋ sukwep tazin ek masesewatsaip.¹⁰ Kegok mti Kawawaŋgat Nemuŋaŋ Zisas kululuŋengatnaŋ gilik zemti kobe keyet damuŋ matalip. Ek Bipmaŋaŋ gakikiengatnan buteme wati moge. Nin ekmak watekumti manup keyet mti ninmagen Kawawaŋgalen weŋbowaŋ ku sokbewe.

Pâliyaŋ Tesalonaika amgat tuŋguwinan mamti mulup mge

2 Kilaismagen notnne, nin inimagen ke kot lueŋset mamtemen ke wa belak penaŋ ku mambenn. Nin mulup ingat tuŋguwinan mbenn eyet penaŋaŋ sokbeye. Keyet yaŋaŋ ilin ŋep nâmtalip.² Pilipai am ekŋenaŋ kasa ŋenzinziŋ minndame keyet keŋan nâmisim mamti mulup mbenn e ilin nâip. Yanaman inimagen kegogak mulup mman am notnaŋaŋ kasa ŋenzinziŋ minndame keyet keŋan Kawawaŋaŋ

winde ndame epumti ingat tuŋguwinan ke mamti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ diindowenn.³ Nin inimagen mulup kop mbenn ewan nin zet dâsuki diindomti imbiyet zikat ma tetimaemae mulup ku mbenn.⁴ Kawawaŋaŋ ikŋaŋ yaŋŋ minndigeŋaŋ nin Kawawaŋgalen Zet Zapatnaŋ Dolakŋaŋ Penaŋ kapi ŋep zenzeyelen beme mulupmaŋ kapi ndaye. Keyepmti nin wa amnaŋ sekŋ mot ndendeyet nâmti ku maminup. Kawawaŋ ikŋaŋ etaŋ ningalen mulupgat oloŋen mimiŋet nâmti maminup.⁵ In nâip, nin inimagen kobenn ke wan in mânep ndandayet nâmti zet kelakŋaŋ mimindasât ku kobenn. E Kawawaŋaŋ ke nâme egat zikatnan penaŋ zenup.⁶⁻⁷ Nin inimagen ma am notnaŋ ekŋenmagen kwizet buŋamak bembeyet ku manâmtemenn. Nin penaŋ Kilaisiyelen zemindendeŋaŋ an manup keyepmti in kwizet buŋam temaŋ ndandayet nâmbenek benagen nin bewelep kwisak mimindamann in kwizet buŋam temaŋ ndawiek. Keyaŋgut nin inmak mambennen sewak sewak mamtemenn. Imbi ŋenaŋ nembraŋaneyet gogot mti indadamuŋ dolakŋaŋ mamin sepem kegok mimindati mambenn.⁸ Nin ingat tikŋaŋ penaŋ manâmindenupgapmti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ inimagen zenzeyet tikŋaŋ kwapem penaŋ tatndain. Yaŋgut ke etaŋ yek. Nin ingat nâmtikŋaŋ mamimindenupgapmti ingapm sek sindem temaŋ matinup.⁹ Kilaismagen notnne, in nin nnaŋgat sekŋ bandim mimiŋyelen mulup nukŋaŋ sambe tambuyet ma kasupgat mamtemenn keyet otnâit. Nin Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ inimagen manzemtemenn kan keyet in sek bandim kwileki ŋen ndandayet ku indawekuwan.

¹⁰ Kegok mti nin Kilais nâmk-
ijpepeñaṅ am ingat tuṅguwinan
kwetetepmaṅ ma mama teṅ ma
mimyungungupiṅ mamamtemenn ke
in ma Kawawaṅ ilinsakwep ningat
mamannaṅgat yaṅaṅ ṅep nâmtâtndeip.
¹¹⁻¹² Nin nemba biwinaṅ nembraṅine
indamukulem dolakñaṅ mamimindeip.
Sepem kegogak in an kwep kwep
indamukulem mti keṅin mim eleṅ beleṅ
bemindemti gwatnaṅ mimindewenn.
In Kawawaṅgalen zemâtâtât katnanen
mama ke ma mama kanzizit ego
egoṅaṅmak ke motitiyet indazemtetime
kobien. Keyet in mama mimi dolakñaṅ
Kawawaṅaṅ nâmtikñaṅ maminen ke
etaṅ mti mambep.

¹³ Nin inmagen zet koti zewenn
ke wa am ṅeniyelen zet yek e
Kawawaṅgalen zet ke zemann in
nâmti timkitikpewien keyepmti nin
Kawawaṅgat wisikṅ manzenup.
Keyepmti pigok zema nâit: Kawawaṅaṅ
am nâmkijpepemak ingat keṅinan
mamti mulup mamin. ¹⁴ Kilaismagen
notnne, nâip. Kawawaṅgalen
dampelaṅge Zudia msalen mamaip
ekñaṅaṅ Zisas Kilaismak metusumti
mame ilinaṅgat noline ekñaṅaṅ kasa
ṅenzinziṅ miindamti indomwalet
mbien. Sepem kegogak inmagen
sokbemindaye. ¹⁵ Zuda am ekñaṅaṅ
wan nin Kawawaṅgalen mulup kapi
mmann egaṅ nâmdeme dolakñaṅ
tabeinmak zemtati mamti Amobotnaṅ
Zisas ma Kawawaṅmagen zet mti
zenze an indomti eyetnan suluṅ tapme
am belakñaṅ notnaṅ timtoindemti
nin mee pi sisipeṅpeṅ minndamti
ndapmâtîmâti maminndeip. ¹⁶ Mti
am Zuda maṅgeen ku sokbemberaṅ
ekñaṅmagen Kawawaṅgalen Zet
Zapat Dolakñaṅ Penaṅ diindomann
nâmti Kawawaṅmagen keṅ gilik
zenze aiikgalen eyo mambekekndeip.
Ekñaṅaṅ kekok mti yom mti mimiek

mamkwatnepeme Kawawaṅgalen
ṅenzinziṅaṅ sokbemindaye.

Pâliyaṅ keṅaṅ temaṅaṅ ewe Tesalonaika am met indidigat manâmtan

¹⁷ Kilaismagen notnne, inmak
kan belatnik kapi segaṅ etaṅ kalaṅ
mekoti manup. Âpme nânânaṅ in
ku katimindewenn. Keyepmti nin set
zigoset aikti kot indiksenup zemti
mulup temaṅ maminup. ¹⁸ Nin ṅep
penaṅ kot indikbenakgalenaṅgut kan
notnaṅgat kosât mmann Sadaṅaṅ
mambekekndein. Âpme nenn penaṅ
kan notnaṅgat nenak etaṅ inmagen
kokogalen penaṅ manembemtan.
¹⁹ Nin msalen pi alik mamti inmagen
mulup sek sindem ke yaṅaṅ kwilekiyet
matinup? Amobotnaṅ Zisasiyaṅ kobe
kan keyet inmak nin nsakwep egat
zimosetnan lindiṅ motati in ningat
keṅṅ mme oloṅen bewe ma nin mulup
mbenn keyet penaṅaṅ in motapme
indikbanup keyet nâmti webepṅ
mamanup. ²⁰ Ingapmti nin segeyak mti
keṅṅ oloṅen mamnup.

3 Keyepmti nin ingat keṅ sindem
ke tetak ku nânâyelen nâmtiyepm
neṅmak Silwanusmak kapigok
nâmtalati nit ndak Aten mka teman tati
² nit Timoti Kilaismagen meniṅnit ek
nitmak Kawawaṅgat mulup mamnup
ek pemalu eweṅan inmagen koge.
Egaṅ Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakñaṅ
Penaṅ mampalakñaṅ bein kogogapmti
egaṅ indamukulem mme Kilaismagen
nâmkijpepeṅin windeṅaṅbeṅ ṅep
butem wat indendeyelen mulupmaṅ
mge. ³ Kogogapm inmagatnaṅaṅ
kukñaṅ palen tati gilik pemti
naman mamaṅin itnaṅan ku mebep.
In nâmtalip kukñaṅ keboṅ kapi
Kawawaṅaṅ nin titiyet nâmti bempeye.
⁴ Nin in eweṅan amnaṅ sisipeṅpeṅ
mimindawep e mandiindomtemenn.

Keyet kataŋ masokbemindamkwazin e in nâip. ⁵Âpme neŋ ingat keŋ sindem tetak ku nânâyelen nâmti keyepmti Timoti inmagen pema nâmkîŋpepeŋinangata yaŋaŋ eegalen koge. Mneti Sadaŋaŋ tetimindeme ningalen mulup belak penaŋepiŋ benakgapmti ek pema koge.

⁶Keyaŋgut Timotilak ninmagen gilik pem koti ingalen nâmkîŋpepeŋin ewe tapme nolinaŋgat keŋin mambein keyet zapatnaŋ ilak minndame nâmbenn. Nin inmagen mulup pembeŋaŋ mbenn ke nâmti in kot ndidikgalen manâip nin sepem kegogak imkot indidikgalen manânuŋ. ⁷Kilaismagen notnne, ninmagen nukŋaŋ ma sisipeŋpeŋ kogeŋ ingalen nâmkîŋpepeŋin ewe kaliŋaŋ tazin keyet zapatnaŋ nâmbenn keyaŋ keŋŋ m eleŋ beŋaŋ bemndeye. ⁸In Amobotnaŋmak penaŋ wetekumti ewe mamambep beme nin keyaŋ keŋŋ m eleŋ beŋaŋ bemndeme nin nukŋaŋ sambe e ŋep timann dukŋnanen mopme mulup nâmisimti mbanup. ⁹Nin mulupmnangata penaŋaŋ in sokbewien ke nâmti keŋŋ segeyegaŋ bemisikme oloŋen palen tati Kawawaŋgata wisikŋ manzenup. ¹⁰Nin tambu msa pi Kawawaŋaŋ set ŋen aikndame in ewe kot indikti nâmkîŋpepeŋinan nukŋaŋ ŋen taindain beme ke ekti indamukulem mimiyet nâmti dundundu mulup katikŋaŋ maminup.

¹¹Kawawaŋ Bipm ikŋaŋ ma Amobotnaŋ Zisasiyaŋ set ŋen weyaŋme inmagen kokogalen nâmti mandundunup. ¹²Nin Amobotnaŋaŋ indamukulem mimindeme tunŋuwinan ma am notnaŋ ekŋenmak gogot palenegak etaŋ mamayet nâmti mandundunup. Sepem kegogak nin ingat gogot mimindamti manup ¹³Kegok mme Amobotnaŋaŋ gwatnaŋ mimindeme tapmetnepeme Amobotnaŋaŋ Zisasiyaŋ gilik zem koti

am egalen bemeŋaŋ indatimkobe kan keyet in Kawawaŋ Bipmgata ŋenzimoseŋnaŋ keŋin kweteteŋmaŋ ma yompiŋ piyaŋ motabepgata nâmti mandundunup.

Amnaŋ mama dolakŋaŋ mamayet Kawawaŋaŋ nâme tikŋaŋ mambein

4 Pinan kwileki ŋengata kuminda-sowap. Kilaismagen notnne, in nin mama mimi dolakŋaŋ Kawawaŋaŋ nâmtikŋaŋ mammnen keyet yaŋaŋ zikat indamann ekbien. Ke mâti mamip. Kegogapmti Amobotnaŋ Zisasiyet pembeŋaŋgapm mama mimi dolakŋaŋ kapi tusumti ewe penaŋ mimiyet nâmti meluwaŋ mimindanup. ²In zet zemzikata indam mbenn e Amobotnaŋ Zisas ikŋaŋgalen zet penaŋ e in nâip. ³Kapi Kawawaŋaŋ in mimiyelen nâmtikŋaŋ mamm ma egaŋ in imbimak set kileŋ mamapiŋ kweteteŋmaŋ penaŋ mamayet manâin. ⁴Keyet mti an kwep kwewaŋ imbi wasâti Kawawaŋgalen seŋeset dolakŋaŋ maip sepem kegogak imbi kwep wati egata nâme mobotnaŋ beme mukulem mpemambe. ⁵Mamti in am Kawawaŋ ku manâmkîŋpeip ekŋenaŋ imbiyet eyak mti set kileŋ mamaipnok ku mambeŋ. ⁶Nin eweŋan Kawawaŋgalen nânâ tazin ke mâti pigok diindowenn. An ŋenaŋ an ŋeniyet imbiŋaŋ menzem wabe beme Amobotnaŋaŋ an keyet yomaŋgata dopmaŋ mobotnaŋ penaŋ mutumsawe. ⁷Kawawaŋaŋ nin imbimak sek kileŋ mamayet ku ombemndeye egaŋ ikŋaŋ mama mimi nâme dolakŋaŋ mambein ke mti teŋ mamayet ombemndeye. ⁸Keyepmti an ŋenaŋ zet ke zemtalabe beme egaŋ amgata ku zemtalabe Kawawaŋaŋ Emetak Teŋaŋ manndain egata zemtalabe.

⁹Keyepmti in Kilaismagen noline ekŋengata keŋin beme keyet nin zemâtâti meluwaŋ ku kumindandaye-

len. Noline tunjuwinanen mamaipgat keñin bembe nânâ ke Kawawañan ikñan eweñan keñinan baen bempaye. ¹⁰ Penan sukwap, nolinangat keñin bembe nânâ ke in keñinan tazin keyet mti in am Kilais nâmkijpepeñan Masedonia msat katan mamaip ekñen indamukulem mimindewien keyepmti Kilaismagen notnne in mama mimi dolakñan kapi ewe weyañ tusum mimiyelen nâmti diindonup. ¹¹ In mama mimi mtot sewakñan palen mama keyet nâme mobotnañ bewe. Mti belinañ muluwin mme weme ilinañgalen keyetnañ tim nimti mamambep. Zet e eweñan inmak ke mamti diindowenn. ¹² Sepem kekok mbep beme in am nâmkijpepeñinpiñ ekñengat zikalinan mama mimiñin dolakñan sokbewe. Mti ilinañgat sekñin ekdamuñ mti mamambep.

Amobotnañ gilik zemkopme kwitnañ kwitnañ kapigok sokbewe

¹³ Kilaismagen notnne, nin in am gakikiñanggat yañan pigok diindomann nâit. Am nâmkijpepeñin Kawawañmagen etañ ku tazin ekñen webembenjinpigapm nolin gakime keyet si kembey omba mamip, kekok in ku mbep. ¹⁴ Zisas gakimti ewe gilik zemti wage yañ maneti Kawawañan naman zempepeme gilik zemkosâpmnen am Kilais nâmkijpemtiki gakiwien ekñen koindati ilinsakwep mebep. Zet kapi penan e nâmkijpem tatiyepm zenup.

¹⁵ Zet kapi Amobotnañan ikñan zeyeen keyegak nin sakwalamti diindonup. Amobotnañan gilik pemkobe kan keyet am aligañ am itnañan gakikiñan ekñengat damuñ tapmann ekñenañ am sumengatnan ñeñan wabep. ¹⁶ Amobotnañan ikñan kululuñengatañ kopmambe am ningat zet busup kuwe ma Kawawañgalen ensel ñeñan bembeyan kwizet kume Kawawañan lumun temañ kumbuwe. Kilaisiyañ topme am ek nâmk-

ijpemamti gakikiñan ekñenañ ñeñan am sumengatnan wapmâbep. ¹⁷ Wapme wapme keyegak Kilais nâmkijpepeñan alik tabanup nin ma am gakikiñan ekñen nsakwep lumañ moti muñgulubugen gwaen Amobotnañ aikbanup. Mtinggut nin ekmak kwesiñ mepmamambanup. ¹⁸ Kogogapm zet kapi zenâmti ilinak nâmkijpepeen dopmañ mukulem dopmañ mukulem mti mamambep.

Amobotnañ kobe keyet damuñ tabep

5 Kilaismagen notnne, kwitnañ kwitnañ kapi sokbewe keyet kan nin ku nânup. Keyepmti nin Zisas kan keyet penan kobe ke zemâtâti ku kum indasenup. ² Amobotnañan kosât mbe kan keyet egañ am kambu titi ekñenañ kambu tisât pempetuk makolip sepem kekok egañ pempetuk timkwabe. ³ Amnañ pigok zewep, “Kan pi ninmagen mamasiyañ weme keyepmti totatat pembedañ tatnup.” Kekok zemti tapmnepepe kan keyegak kasa tunjuwinan sokbeme ekñenañ ñep ku kunzuñbep. Imbi kambakmagañ tatneti nempa sindemañ pempetuk masokbemindain sepem kekok sokbemindawe. ⁴ Kilaismagen notnne, in kwitnañ kwitnañ sokbewe keyet yañan ku kandalip. Keyepmti in manepeme Amobotnañan kobe kan keyet in ku endilipewep. Am ekñenañ nânâpiñ tapmetnepeme an kambu titi ñeñan kopme ekti maendilipeip sepem kekok ku mbep. ⁵ Nin msayet sosok mamti mama mimi pembedañ maminup. Wa nin am tambuyet enzilim mamti mama mimi bekanan mamip ekñen keboñ yek ⁶ keyepmti in eksepeñ mamambep. In am notnañ ekñenañ muluk maweip kekok ku mamambep. In Kilais kokotnanggat damuñ eksepeñ kaik tabep. Am tu katikñan nimti sebelin sukñan beme mulukgat manzalim

talip kekok ku mbep. ⁷Am muluk weweyelen ekjenaj tambuyet muluk mawep ma am nânâjinpîj ekjenaj tambuyet tu katikñaj nimti keñin kilen beme tambu sutnan kaliyaj kwisagat matalip. ⁸In msayetgale am keyepm nin tu katikñaj nimti keñ kilom ku mbanup. Nin nâmkîñpepe ma am notnañgat gogot mimi keyaj mowenok sembe mti mabanup. Kawawañaj yomengatnan angalañdewe ke aiikgalen webem mama keyaj sipakandak bunduñinok beme munduñ mambeb. ⁹Kawawañaj nin wa sek sindem ndamti ndawalalatgat ku ndaombemndeye. Egañ Amobotnañ Zisas Kilaisiyet pembenañgapmti teziñ ñandañgalen selengatnan gilik zemti ndatitiyet ndaombemndeye. ¹⁰Nâip, egañ nin ekmak mot mamayet nâmti ningat mti gakiye. Keyepmti nin ewe alik mabanup ma gakiwanup beme egañ kobeen nin nsakwep ilindiñ ndatime mopmâbanup. ¹¹Keyepmti in sepem mamip kekokak nâmkîñpepeñinan notnañaj notnañ gwatnañ mpem notnañaj notnañ gwatnañ mpem mti mukulem mukulem mti mambeb.

¹²Kilaismagen notnne, in damuñine tunguwinan mamti mulup windeñajber mamip ekñengat nâme mobotnañ beme zelin gawepumti ekñengat kandañinan mtot mambeb. Ekjen keyaj mama mimi dolakñaj zikat indamti zemusuwetindeme in ke mâti mimiyet nâmti Amobotnañaj ikñaj ombemindeye. ¹³Ekjen keyaj ingat tunguwinan mulup mamip keyepmti in ekñengat nâmindeme mobotnañ igagen penañ beme gogot mimindewep. Mti ilinañgat tunguwinan mamasiyaj weweyet eyo mulupmañ kaliñaj mbep.

¹⁴Kilaismagen notnne, nin in pigok penañ mimiyet diindosâpmmup. In am wisatoñ ekjen an keñoo mimindewep

ma am kîngapeñ maip ekjen zemgwatnañ mimindeme windeñinber tabep. Ma am sugak sugak maip ekjen indamukulem mimindewep. Mti am sambe ekjenmak sewakñaj palen etañ mambeb. ¹⁵Nâip, in am ñenañ myuñgum indame in dopmañ sepem kekokak ku mimindawep. In ilinañgat tunguwinan mama mimi dolakñaj etañ mti eyetnañ am notnañ ekjenmak sepem kwep kekokak mmambep.

¹⁶Kan katañ olojen palen mambeb. ¹⁷Mti tambu msa dundupen mamambep. ¹⁸In Kilais Zisasiyet zapat mamaip keyepmti in nukñaj palen mamti Kawawañgat wisikñ zeper mimiyet nâmtikñaj mam.

¹⁹In Emetak Teñaj ammagen mulupmañ msâpmme e ku mautukek pemambep. ²⁰In amnañ Kawawañmagengatnañ zet matimzep. Zet ke zemtalatpemtî windeñaj ku mtot pewep. ²¹⁻²²In zet sambe nâmtimti weyañ mendesim ekti pembenaj weyañ mimkitikpemtîmtati bekanaj notnañ bee time mepmâbe.

²³Neñ Kawawañ an keñ sewaktoñ egañ in indapmme kwetetepmañ bebeyet nâmti egat mandunduyap. Egañ in indadamuñ mme nâmamañin ma keñin ma seknin esemteñ kakanemuñak manepeme Amobotnañ Zisas Kilaisiyaj kobe. ²⁴Kawawañaj am ikñangat nemunambañane penañ bemti mamayet zetîk mimindeye keyet penañaj elak in eyo ke sokbemtî mamaip.

²⁵In nin Kawawañaj ndamukulem mimiyet nâmti kekokak dunduwep.

²⁶Âpme nâgât weñnok in Kilaisiyelen dapmelañge notnañ maip ekjen ke notn mimindemti indamukulem belin butemindewep.

²⁷Âpme neñ Amobotnañgat zikatnan pigok zemkatikbeyap. In zapat meluwañ kumbema kozin kapi mti Kilaisiyelen dapmelañge sambe ke maip ekjen makumindame nâme delañ zewe.

²⁸ Amobotnaŋŋ Zisas Kilaisiyelen keŋ taolelaŋ inmak kwesiŋ wemeti wembe.

2 Tesalonaika

Pâlaŋ Tesalonaika am ekŋengat zapat meluwaŋ kapi kume sek zut beye

Pâlaŋ zapat meluwaŋ kapi ewe dapmelaŋge sekem kwep ekŋengat kuye. Egaŋ am notnaŋ ekŋenmagen nâmyunŋunŋuŋ notnaŋ tage keyepmti zapat meluwaŋ kapi ewe kuye. Pâlaŋ msat sekam kwewegak tati zapat meluwaŋ kapi kuye.

Zet ŋotekŋaŋ kegogak sekam kwewegak. Zisasiyaŋ gilik zem msalen kokotnaŋgalen zetnaŋ. Setnaŋ zigok kopbe ma katnaŋ zigok mbe keyet zetnaŋ kuye. Pâlaŋ nângeen egaŋ ewe alik tapmame Zisasiyaŋ sakwep penaŋ kokotgalen e nâmtiyepmti zapat meluwaŋ kapi sakwep kan teepmaŋ ewe ku mepme kumindaye.

Zet ŋotekŋaŋ temaŋ kapigogaŋ 2 Tesalonaika zapat meluwaŋ keŋan talip:

1 Zet yaŋbemi zenzeyelen zet notnaŋ ma am mukumindedeyelen zet.

2 Zisas gilik zem kosâpmgat weyaŋek-semti tabep.

3 Zet notnaŋ mukulem mimiyelele zet.

1 Neŋmak Sailasmak Timoti nin Kawawaŋ Bipm ma Amobotnaŋ Zisas Kilais egalen maŋge Tesalonaika mka temanen matalip ingat papia kapi kumti beman kozin.

²Kawawaŋ Bipm ma Amobotnaŋ Zisas Kilaisiyaŋ keŋ taoletmak keŋ sewakŋaŋ indandayelen nâmti dunduyap.

Kawawaŋaŋ mama mimi nnaŋgat sepemaŋ nâmti keyet kataŋ dopmaŋ mutumndawe

³Notnne, nin ingat mti kan kataŋ Kawawaŋgat dundumti wisikŋ manzenup. E ingalen nâmkŋipepeŋinaŋ omba tasemein ma ilinagak ŋenaŋ ŋengat keŋin beme keyaŋ kegok

omba tabeingapmti ingat mti kogok mmann ŋep mambein. ⁴Âpme in amnaŋ sisipeŋpeŋ mimndame sek sindem palen olat olat mamti kileŋ nâmisim mamti nâmkŋipepeŋin atam kili kili mti mamaip. Keyet nin nâmann mopme keyet zapatnaŋ mka kataŋ Kawawaŋgalen am maŋge sambe mandiindo metnup.

⁵Kawawaŋaŋ in ŋep penaŋ egalen zemâtâtât katnaŋ mamayet kukŋaŋgat ombemindeyeen yaŋaŋ msokbembe elak kapigok: in sek sindem matimkwalip keyaŋ ku mtotindeye in nâmisim mame Kawawaŋaŋ ingalen mama ke ekti indaombemindendeŋaŋ ke teŋ penaŋ sok-sok kemak. ⁶Âpme am in sek sindem maindaip ekŋen Kawawaŋaŋ yomin keyet kataŋak nâmtati sek sindem dopmaŋ indame tiwep. ⁷Yaŋgut egaŋ in ma nin sek sindemengatnan kwaletndeme sewakŋaŋ mambanup. Kegok ke Amobotnaŋ Zisasiyaŋ kululuŋ keŋan-gatnan enselŋane windeŋin ombamak ma taŋam balem keŋan pataŋ pemti kosâpm kan keyet sokbewe. ⁸Ke koti egaŋ am Kawawaŋgat makandapeip ma Amobotnaŋ Zisas Kilaisiyelen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penangat wisat mti ku maŋgawepup ekŋen dopmaŋ bekanŋ omba mutumindasâpm. ⁹Am ekŋen keboŋ keyaŋ tosaŋin teziŋ ŋandaŋ delaŋ zenzepiŋ tiwep. Âpme Amobotnaŋgalen mundum windemak matazinen elemiak ego egoŋaŋmak keyetnaŋ kalaŋ indeme ilinak beŋan penaŋ meti mambep. ¹⁰Âpme Amobotnaŋgalen kokot kan keyet Kawawaŋgalen am ŋeneyaŋ sesewatsawep ma am nâmkŋipepemak ekŋenaŋ nâme mobotnaŋ beme dundumsawep. Âpme in nin Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ diindomann nâmti in penaŋ suk-wep nâmkŋipewiengapmti in kegogak mbep. ¹¹Kegok mme nin Kawawaŋnaŋ mme ingalen mama mimiŋinaŋ

gat kataŋ ikŋaŋ bemti indakumtetiyeen ke penaŋ keyet keŋan mamobotgalen mene mene mandundunup. Yaŋ Kawawaŋaŋ nâmti winde indame in am sambe set ke ma ke weyaŋindendeyelen manâyap ma in Kilais manâmkinŋpeipgapi muluwin weyaŋti mmane mdelanŋ zenzeyet mandunduyap. ¹²Mme in Amobotnaŋ Zisas egalen kwitnaŋ mmot pemti sesewatsawep ma egaŋ in kogak mmotindewe. Ke Kawawaŋ ma Zisas Kilais egetgalen keŋ taolelidaŋgalen penaŋaŋgat kekok mimindandaŋaŋ keyet mene mene mandunduyap.

Kilaisiyaŋ kosâpmme kapigok sokbewe

2 Nâmkinŋpeepen notnne, neŋ ingat wekuyawen kapigok: Amobotnaŋ Zisas Kilaisiyaŋ kan kosâpmnen Kawawaŋaŋ nin Kilaismak ondekdeme tabanup keyet nâpeŋ talit. ²Am notnaŋaŋ Amobotnaŋgalen Kan kokogat zenzeŋaŋ ilak koge. Pâlaŋ kogok zeme nânzemti zeip keyaŋgut zet ke penaŋ yek. Golaŋ zenze an zet ŋen zenzeŋaŋ mene keyet zeye keyaŋgut zet ke dâsuki. Ma Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋmageset zeyeen mene keyet zeye ma papia ŋen kuyeen keyet zeye mene zeme nâmnukŋaŋ mimipij. Zet ekŋen ke dâsuki etaŋ. ³In am notnaŋaŋ Amobotnaŋgalen Kan koge tetimaemaeset zeme keyet nâme penaŋ ku bewe. Amobotnaŋgalen Kanaŋ kokogalen ewe ku sokbeme amnaŋ kukŋaŋgat kasa ŋenzinziŋ Kawawaŋmak mbep keyaŋ kasa notnaŋ âaŋaŋ ke omba penaŋ sebemindewe. Ma an bekaŋaŋ penaŋ teziŋ ŋandaŋgat zapat mamain egaŋ kekokak sosok sokbemkawaŋ bewe. ⁴Mti egaŋ Kawawaŋgalen sesewat mka temanen motati, “Neŋ kawawaŋ,” kekok zewe. Ma egaŋ Kawawaŋ ma nopiom notnaŋgat nâme mobotnaŋ

mambein ekŋen ke kekokak kasa etaŋ mimindawe. Mti egaŋ ikŋaŋgat kwizet bujamaŋ mimwati kwitnaŋ kwitnaŋ sambeyet windaŋin mtopemâbe.

⁵Neŋ ingat tunŋuwinan mamti zet kapi mandiindomteman ke keŋinan tazin ke in ŋep nâmâtâlîp. ⁶In kekokak nâip alak kapi Kawawaŋ an bekaŋaŋ penaŋ ke yaŋaŋmak peme bekaŋaŋgat mulupmaŋ omba ku tapm. Yalak maneti Kawawaŋaŋ kasa temaŋ msokbembeyelen kanaŋ saye ke sokbeme egaŋ bekaŋaŋgat mulupmaŋ omba mbe. ⁷An bekaŋaŋ penaŋgalen mulup enzililiŋaŋ Kawawaŋgalen zii zet mamtotpein kelak yaŋbemti mulupmaŋ mamin keyaŋgut bamgat nukŋaŋ zigok penaŋ sokbembeyelen ke ewe sokbembepij tazin. Tapmotnepeme Kawawaŋaŋ zemkulumpeme tazin ke pilik pemti nâmpeme bekaŋaŋgat mulupmaŋ mkawaŋ bemti sosok omba penaŋ mbe. ⁸⁻¹¹Egaŋ keŋin walatme zet penaŋgat keŋin beme Kawawaŋaŋ indagalalaŋgalen ku nâwiengapm an bekaŋaŋ penaŋ ke Sadaŋaŋ ŋeŋaŋ bempemti winde sepem igak igak same am indatetim indemti egaŋ mulup windaŋambeŋ mti mulup mamananŋ manap sepemaŋ igak igak mbe. Mme egaŋ teziŋ ŋandaŋeset walelegat tapmâlîpmagaŋ omba penaŋ tetimindewe. Am ekŋenaŋ kekok mamip keyepemti Kawawaŋaŋ amgat keŋin myuŋgume amnaŋ an tetimaemae toŋaŋ egalen zet dâsuki ŋen “Neŋ kawawaŋ,” manzein ke manâmkinŋpeip. Kegok mme an bekaŋaŋ penaŋaŋ sosok sokbem kawaŋ bewe yaŋgut nanan Amobotnaŋ Zisasiyaŋ koti an bekaŋaŋ ke busatnaŋaŋgat saŋga soŋgaŋaŋgalen windaŋaŋaŋ ome windaŋaŋ sukŋaŋ beme zewelegaŋaŋaŋ kume gakiwe. ¹²Kegok mme penaŋaŋlak am zet penaŋ ŋotekŋaŋ bamkumpemti kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ mimiyet tikŋaŋ etaŋ

mimipiŋ wisat mti mambe beme ek meu ku same nimbe.”

¹¹Âpme inmagengatnaŋ zet pigok kopme nâwenn, “Am notnaŋ ekŋenaŋ mulup mimipiŋ belak wisat mmamti zet belak belakŋaŋ e zeme tikŋaŋmak etaŋ beme zetetek manda maip.” ¹²Am ekŋen keboŋ keyet Amobotnaŋ Zisas Kilais egat kwitnanen zemkatik bemti golaŋ zet pigok zemann nâit. Ekŋen weyaŋ tomtati muluwin mme penaŋaŋ sokbeme keyetnaŋ timtati nimbep. ¹³Notnne, in mulup yaŋaŋmak mamip ke esemteŋ mti mimiek mbep; katikpepepiŋ. ¹⁴Zet papiaen kumti indanup kapi an ŋenaŋ ku gawepun beme eksempeme igak penaŋ mamti sakambuk penaŋ mbe. ¹⁵Wa ke

ek kasa penaŋ nâmppepyet ku zeyap. Naman ek nâmkŋepepe angapm golaŋ zet dalinaŋ meniŋinaŋgat manzepnok zewep.

Zet zemdelaŋ zenze zet

¹⁶Nin ingat Amobotnaŋgat dundumann ek ikŋaŋ keŋ sewakŋaŋ toŋaŋaŋ in keŋ sewak mama ke kan kataŋ indawe. ¹⁷Neŋ Pâl meluwaŋ kumindayap kapi nanaŋgat betn penaŋaŋ kuyap. Mme papia sambe makuyawen kapigok betnnaŋ meluwaŋ makumdelajaŋ zeyapgapmti kapi kuyap. ¹⁸Amobotnaŋŋ Zisas Kilais egalen keŋ taolelaŋ inmagen weme in keyet keŋanen meti mamayet dunduyap.

1 Timoti

Pâlañ Timoti egat zapat meluwañ ñejañ kumti saye

Pâlañ zapat meluwañ kapi kuye yangut sekamañ ñen kuye. Zapat meluwañ notnañ kukñañgat tapmeliwen ke egañ dapmelañge mka ma msat dende keyet kumindañañ. Âpme Timotiyet kuin kapi zapat meluwañ an kwegpat kuye yangut zet keyet keñañ tazin ke am sambe ñep makumti winde titiyelen. Pâlañ mka katikñañ ku tati zapat meluwañ kapi kuye yek; egañ zupman mamti kuye.

Timoti ek Pâlañ mulup annañ mte-time mulup ilitsakwep mmebun. Timotiyet mamañ Zuda mañgeengatnañ âpme bipmañ Glik an (Nembayelen Muluwin 16:1). Pâlañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ ñejañ timegeen Timoti nâmkijpepe aige (Nembayelen Muluwin 14). Bamgat Pâlañ ekmak mamayelen ombempaye (Nembayelen Muluwin 16). Pâlañ Timoti peme ikñak mepmamti mulup mge keyet zemgwatnañ zet kapi kumsaye. Ikñak zempeme dapmelañge tunguwinan mamti mulup mimiyelele msaye. Mulup annañ tototat zigok tatagalen zet sekam ikñak ikñak ke zemâtâtât mulup omba penañ mge.

Zet ñotekñañ temañ kapigogañ 1 Timoti zapat meluwañ keñañ talip:

1:1-11 Zet yañbemti zenzeyelen zet

1:12-17 Pâlañ Kawawañgalen keñ taoletnañ ekmagen wemsaye keyet zetnañ zeye

1:18-20 Yañañ eneyet añañkeño zet ke zemâge

2-3 Dapmelañge indikdamuñ mimiyelele zemâtâtât zet

4 Ekñen am zemyuñgu omba mamip ekñenmak set zigoset zemusuwewet mimiyelele zet

5:1-6:2 Am mañge ikñak ikñak dapmelañge kwegpat tunguwinan talip ekñenmagen mulup mimiyelele zemâtâtât

6:3-19 Mama mimi yuñguñguña omba weyañgalen zemâtâtât zet

6:20-21 Zet zemdelañ zenze zet

1 Kawawañ Anjalalañ ma Zisas Kilais egat nin mawebenup. Egat mulup an neñ mamti egalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zempalakñañ bembeyelele nâmti nakumtetiwin.

²Timoti, neñ gâgât meluwañ kapi kumgayap. Geñ nâmkijpepeen nemun penañ benik. Kogogapmti Kawawañ Bipm ma Zisas Kilais ningat Amobotnañnngalen keñ taolet ma añañgogot ma keñ sewakñañ geñmak tatagalen nâmti dunduyap.

Pâlañ Timotiyet zet kilom zemyuñgu an ekñengat ekseseyet zein

³Âpme neñ Masedonia msalen mesât mti kapigok apitilim gewan, “Geñ Epesa tati am notnañ am zet katnañ dâsuki sakam igak igak tadiindop ekñen ke zemkulumindewanik.” ⁴Geñ ekñen bemzet dâsuki ma gulugalakñineyet kwilin etañ omañ maiñ tapmip ke penañepij keyepmti zemkuluminde. Set keboñ keyañ Kawawañmagen nâmkijpepeyet setnañ ku manzuluzin. Âmandanda setnañ etañ manzuluzin. ⁵Neñ golañ zet yañañ kapigok in mimiyelele nâmti zeya, in gogot dopdop mbep. In gogot ke keñ kwetetepmanengatnañ kobe ma nânânjin kileñ mamaip kemagengatnañ yek ma Kilaismagen nâmkijpepe tuwat tuwat palen mamaip kemagengatnañ ku kobe. ⁶Am notnañ ekñenañ zet zeyap ke bamkumpemti selin myuñguñpemt kopa zelen gwidikbien. ⁷Ekñen zii zet Mosesiyañ Kawawañmagen titiñañ keyelen an zikat indanda igagen kwakwagalen mamip keyañgut

ekjenaj zelin tazeip ke yanaj ku namti keyet windenaj mamip.

⁸Yanjut nin nanup zii zet teñ mamati mip beme keyaj dolakñaj mambein. ⁹In pigok penaj nait, zii zet sambe kewan am teñgat yek. Kelak am zii zet ku mamalip ma am keñ katik ma Kawawanaj ku maname mozin ma ayomton ma am esesenpinij ma Emetak Teñ ku mamalip ma am mambiwine maindome gakip ma am notnanaj am sambe maindome gakip, ¹⁰ma animbi set kileñ mama ma anaj anaj timambet wewe ma imbiñaj imbimak timambet wewe ma amnaj am nolin kambutiti ma am dasukiton ma am nolinangat zet dasukiyet zemkatikbembe ma Kilaisiyelen dapmelañge mama mimiñinaj zet katnaj penaj tazin ke ku mamalip ekjen keyelen. ¹¹Zet katnaj penaj am zikat indandayelen ke ilak Zet Zapat Dolakñaj Penanen Kawawanaj mamsokbein. Ke Kawawanaj neñ zempalakñaj bembeyelen nange. Zet keboñ keyaj Kawawanaj pembenangat windenaj dolak dolakñaj keyet sesewatpepeyelen diindom zikat ndamamm.

Pâlañ Kawawanaj pembenangat wisikñ zein

¹²Neñ mulupmnangat winde Kilais Zisas Amobotnanñanaj manaingapm wisikñ penaj zeyap. Egan neñ mulupmaj ke neñ mbap e nanñgeyepm name mulupmaj ke mamiyap keyepm egan neñ ombemneñge. Neñ keyet wisikñ zeyap. ¹³Neñ penaj egat eweñan ku namkinjpeñti egat bekanaj zewan ma amñane sisipeñpeñ mimindewan ma kwelat kumpemti kwileki tapmiyap ke ku namtiyepm mbananjut Kawawanaj neñ anjalaj gogot mneñge. ¹⁴Kogok tapmnepeña ningalen Amobotnaj ek neñ keñ taoletnaj bemisisikñajmak bem mnemti namkinpepe ma gogot mimi keyet yanaj Kilais Zisasmagen

tusumneñge. ¹⁵Zet kapi penaj sukwep keyepmti neñ manayawen am sambeyan kapi nanayelen Zisas Kilaisiyaj msalen toti am yom tonaj nin timkwatndeye. Ninmagengatnaj nâgât yomnñaj am sambe sebemindein. ¹⁶Keyanjut Kawawanaj nâgât anjalaj gogot mge ewan Kilaisiyaj neñmagen mulup mge e sepsepnok keyepmti am yomton ekjenaj ke ekti nâwep ek an sewakñaj. Kogogapmti notnanaj neñ kapi namti mama kanzizit Kawawanajmagen tiwep. ¹⁷Mama katikñajgalen Amobotnaj ku gakikiyelen ma amnaj neñ ku gigigalen. Geñ Kawawanaj kwewetaj mamananik. Amnaj Geñ eksemgemti sesewatgepeñ mamti mamambep. Ke penaj sukwep mganjayelen.

¹⁸Timoti, namkinpepeen nemun benik keyepmti neñ apitilim gesowap kapi mbanik. Eweñan geñ Kawawanajgalen anaj muluwen gesati ekjenaj gâgât Zet Zapat Dolakñaj Penaj zemkawanaj bembeyelen Emetak Teñaj nâmbiliwepme weme ombemgeye keyet zemgwatnaj mgewien. Keyet Amobotnajgalen muluwen geñ zedaj an kasayen dolakñaj maain keboñ bemti awanik. ¹⁹Mti namkinjpependi katikñaj bemti tapme keñdi damuj mmane kwetetepmaj tabe. Am notnaj ekjenaj keñin damuj mme kwetetepmaj ku tage keyepm namkinpepeñin kwalepme delañ zeme kileñ mekobien. ²⁰Ekjenmagengatnaj an zut Aimenias ma Aleksandia egelaj sepem kekok mbun. Egelaj goktik dolakñaj kapigok ku tiwungapmti neñ eget Sadangat betnan bemidema nukñaj omba idame keyaj idamukulem mme egelaj Kawawanaj zet kwelat ewe ku kuwalup.

Sesewatmak mamayelen zet

2 Zet neñ mobotnaj penangat neñ apitilijeyap e pigok: Geñ an namk-

ijpepeninmak ekjen diindomane ekjenan am sambeyet nâmti Kawawangat kwileki njengat teŋ dunduwep ma dundudu temakwep mbep. Ma yanjkwesieset ma wisikjeset bemti Kawawangat dundum sawep. ²Msatgalen amobotnanjine ma am notnanj mundum temanen talip ekjenan nin ndadamuŋ mme nin sewakjan ma mamasi palen mamti Kawawang eksempepti am sambeyan mama mimi dolakjan mamnupgat dundum sawanup. ³Kegok mamnup keyan Kawawang Anjalalanj egan keyet nâme dolakjan ma njep bein. ⁴Kawawang am sambe iknangalen zet katnanj penanj ke nâmatâtâgalen manâin ma Egan am ekjen bekananjnangatanj anjalalanjindendeyet manâin. ⁵Kawawang kwewetanj mamain. Mti Kawawang ma am ningat tunŋupmnan an kwep Zisas Kilais ek an sek tiyeyan mamamndain. ⁶Kawawang am sambe ndaangalalanj galen nânge ke msokbembeyelen kananj penanj kopme Kawawang Zisas Kilais am sambe yomengatanj ndatitiyelen ketalasimpeme koge. ⁷Neŋ yanjan keyepmti Zisas Kilais egalen mulup an neŋ mamti egalen Zet Zapat Dolakjan Penanj zempalakjanj bembeyelen ma zikat indanda mamayet nâmti zemnemti am Zuda manjeen ku sokbembejanj zet penanj njotekjanj indandayet ma nâmkijpepeyet nâmti zenewien. Zet ke dâsuki yek; neŋ penanj sukwep zeyap.

⁸Keyepmti neŋ am Kawawangalen mulupgat keŋin bembejanj ekjengat pigok nâyap, ekjenanj zet zapat pembenangat ondedagen belin time mopme dundusâti nolijanangat njenzinjanj ma zekanjkanj mee bamkumpemti dunduwep.

⁹Ma imbi ekjengat kegogak pigok nâyap, ekjen sâk melakandu pembenanjanj miak bewangut ego egoŋanmak yek weyanji miak bep. Ma njok sepem yanjanj yanjanj igak sek mmobotgat ku

eleŋgewep. Ma elemiak tosanjanj mobotnanjanj golanj weyayanjanj mee ku miak bep. Ma sâk melakandu tosanjanj temajanjanj kwititijanjanj sek mmobotgat ke ku miak bep. ¹⁰Imbi Kawawang masesewatpeip ekjengat mama mimiŋin elimiak pembenanjanj keboŋ mti mamayet nâmti zeap.

¹¹Imbi ekjenanjanj buzak mamti damuŋ ekjenmagen mulup zigok mimiyeŋ yanjanj mnâmti ekjengat kandanjanj mambep. ¹²Neŋ imbi notnanjanj ekjenanjanj zikat indanda mulup mimiyeŋ ma imbiyanjanj angat mobotnanjanj mamayet ku nâmindeyap; ekjen buzak tati nânâ etanj nâmbep. ¹³Kawawang Adam kukjanangat mge bam Ewa mme sokbeye. ¹⁴Adamanjanj Kawawangalen zemkatikbembe ke nângeyanjgut tetimae toŋanj imbimageset koti tetimideye ke sukjanjanj bemti Kawawangalen zet kuluye. Mme imbiyanjanj tetimaemae toŋalen zet nâmti yom mge. ¹⁵Keyet Kawawang nâme njep beme imbi nâmindame nempa ambebelinanjanj ekjenanjanj nâmkijpepeninmak ma gogolinmak keŋin kwetetetmanjanj ma weyanji mambep enenogat ekjenmagenganjanj An Anjalalanjanj ke sokbembeyet zenzejanjanj.

An dapmelanjanje njenanjanj bembe ekjengalen zet

3 Zet kapi penanj. An njenanjanj dapmelanjanjgelanjanje njenanjanj bembe kwasâgât nâit beme egan mulup pembenanjanj penangat nâin. ²Âpme dapmelanjanje njenanjanj bembe ekjenanjanj myunŋunŋupinjanj mamti imbi kwewetanjanjmak mambe. Egan njotitik dolakjanjanj etanj mâti mama mimiŋanjanj damuŋ mbe. Am sambe eksempepewep. Egan am mamanamanjanj notn mimindemti mkanjanj indewe. Mti an zikat indanda dolakjanjanj penanj mambe. ³Egan tu katikjanjanj omba nimti keŋ kileŋ ku mbe. Egan keŋ kasa sakwep ku mbe. Egan zekanjkanjanjinjanj; keŋ se-

wakñan palen mambe. Egan mânep-mak membeyet keñan temañ ku tabe. ⁴Egan imbi nemanane ñep weyañ indikdamuñ mimindewe. Mti nemanane indamusuwet indeme ekñenan zetnañ gawepumti dolakñan eksempewep.

⁵An egañ imbi nemanane ñep ku maweyañindikdamuñ min beme ek Kawawañgalen daplamañge ekñengat ñeñanñ tati ñep ku indikdamuñ mbe. ⁶An nâmkñipepe alakñan tususuñan egañ daplamañgeyelen an ñeñan ñep ku membeyet mneti egañ sek mmobot omba min beme ek Sadangat zet zemdelañpepe mimiñan kegogak egañ keyet palen mowebe. ⁷An ke am sambe daplamañge ku bemeñan ekñenan eksempewep mneti ektakalimti Sadangalen añkapiñilen kume Kawawañgalen kwit zapañan towembemagengat.

An damuñ dolakñan ekñengalen mama mimiñyelen zet

⁸Daplamañgayelen damuñ ekñenan kogogagak mama mimiñin dolakñan mamambep ma mamañinañgat ekseñeñanmak mbep ma ekñenan wain omba ninipiñ ma mânepgat eiyakgaleset mulup ku mbep. ⁹Ekñenan Kawawañgalen zet katnañ penañ zemkawañbemeñan ke keñ zutpiñ atam tabep. ¹⁰Ekñen ke kukñañgat yañin mekme teñ mameñgut indeme damuñ mulup mbep.

¹¹Imbi damuñ ekñenan kogogak mama mimiñin dolakñan mamambep ma ekñenan zekukuñinpiñ mamti ekñenan ñoktik dolakñan etañ mâbep. Ma kwitnañ kwitnañ nâmsemeteñ mamip.

¹²Daplamañgeyelen an damuñ ekñenan imbi kwep esemteñ wabep. Kegok mti imbinemañine ñep weyañti indikdamuñ mbep. ¹³An damuñ ekñenan mulup dolakñan mbep katañ kwilin mwapme windemak tati Kilais Zisas

nâmkñipepeñin ñep sosok zemkawañ bewep.

Nâmkñipepeyelen zet katnañ penañ

¹⁴Neñ koti gigigalen nâyap ya ku kolap beme meluwañ kumgayap kapi makuwanik. ¹⁵Keyañgut sakwep ku kobap beme meluwañ kuyawan kapi makumti am nâmkñipepeñinmak zigok mamayelen ke zemâtâtindawe. Nin Kawawañgalen nemunamba mañge keyet butnañ. Mañge keyañ Kawawañ mama toñañ egalen daplamañge temañ ke Kawawañgalen zet katnañ penañ ke bandim mti ekdamuñ mamin. ¹⁶Zet katnañ ekñen kapiyañ ningalen zet enzilim tazin ke alak msokbemkawañ bein:

Egañ an penañ sosok sokbemkawañ beme am sambeyañ ekbien.

Emetak Teñañ egalen yañañ sosok penañ mkawañ bemti zeye, “Kilais ek an teñ toñañ penañ.”

Âpme ensel ekñenan ekbien.

Mañge katañ am sambeyañ kwit zapañan mepmâpme nâmpâmbien.

Msalengalen am sambeyañ ek nâmkñipepêmâbien

ma Kawawañan kululuñen busatnañ keñan tetimoge. Nin zet keyet keñ zutmak ku mnup. Nin nânuwen zet ekñen keyañ penañ sukwep bein.

An zemyunguñgu notnañgat zet

4 Kawawañgalen Emetak Teñañ alak pigok zemâtâti manzein, “Bam am notnañan nâmkñipepe peme tapme ekñenan zet we bekañmagengatnañ gawepumti ekñengalen zet yuñgu yuñgu ke an zemyunguñguyelen keñinan beme am keñin omba mamyuñguip.” ²Zemzikat indanda keboñ ke an dâsukitoñ ekñenmagengatnañ. Ekñenan, “Nin zikat indanda dolakñan mamnup” manzeiwañgut ke penañ yek. Yominangat sakambuk ku mamip ma

keyañ mme keñin gakikiñanok maip.
³ Am ekñen keboñ keyañ Kawawañgalen daplamañgeyañ awembiñ bemti Kawawañmak tâtânjin tazin ke mme mgasik bewe zemti manzemzikat indaip. Ma Kawawañañ me u zeme sokbeye ke am nâmkîñpepemañañ wisikñ dundum samti nimti zet katnañ penañ ke nâmâtâtâgat zeme sokbemañañ ke ekñenañ me u ke ku niniyet manzemkulumindeip.
⁴ Kawawañañ kwitnañ kwitnañ sambe mme sokbeye ke pembeñañ etañ. “Mgasik,” zemti ku peme mebegalen. ñenañ kwitnañ kwitnañ tim nsâti Kawawañgat wisikñ zemti nimbe.
⁵ Eneñogatañ kwitnañ kwitnañ sambe ke Kawawañañ zetnañañ zeme sokbeme ekme dolakñañ beme ikñañgat zapatañ nâmindeyeyet nin timnsâgât wisikñ zemti dundumsawanup.

⁶ Geñ zet zemâtâtât timti mâpmanik ke am nodine nâmkîñpepemak ekñen diindowanik beme geñ Kilais Zisasiyelen mulup an penañ bewanik. Kegok mti giti kogak nâmkîñpem manik ke giñgiñ mbanik ma an daplamañgeyelen zemâtâtât mam indanik. Zet katnañ tiwananen ke ewe nânâ mulup mamambanik. ⁷ Kegok tati bem zet ke zet katnañgat kasañañ penañepiñ ke bamkumpemti keñgaleset keyet mulupmañ mmamoti nâmkîñpepe dolakñañmak mama ke mmambanik. ⁸ Segeset pembeñañ tatatgalen titok titok mambutenup ke zawatpiñ mamayelen mamnup ke ñewañgut keñ butemti nâmkîñpepeen kaliñañ bemti mamayelen set ke ma ke mimiyelen ñep penañ. E eneyet egañ penañañ alak msalen kapi maainnup ma bamgat penañañ kogak aikbanup. ⁹ Zet kapi penañ sukwep penañ. Ke am sambeyañ ilindiñ ñep nâmti nâmkîñpepeyelen. ¹⁰ Nin webemben Kawawañ mama toñañ ma Anjalalañ Anmagen tazin. Ma am egat

manâkiñpewen yomengatnañ matimkwatindein. Nin keyet nâmkîñpemti sek sindem palen mulup katikñañ penañ mti mimiek mamnup. ¹¹ Geñ zet zemâtâtât sambe zemâtâtgayap ke am zemzikat indamane nâmbep.

¹² Geñ pemane an ñenañ gâgât an zomolim zemti mtogengepiñ. Yek, geñ an imbi nâmkîñpepemak sambe ekñengatañ ñenañin ma zikat indandañin bemti zet zenzendi ma mama mimindi ma gogot mimindi ma nâmkîñpependi ma mama kwetetepmañ mamandi keyañ sosok tapme ekbep. ¹³ Geñ nâgât damuñ damuñ kan mambaniknok ke winderañ Kawawañgalen zet daplamañge makumindawanik ma dindom zikat mimindawanik. ¹⁴ Kawawañgalen an ñenañ belin ñokdan bemti Kawawañgalen zet zempalakñañ bembeyet zemgewien. Mulup ke ku pemane towembe. ¹⁵ Geñ kan katañ wisatpiñ ke tati mulup alak zeyap ke kakanemuñ mbanik. Kogok mmane mulup mimindañgat penañañ sambeyañ sosok ekmâtâbep. ¹⁶ Geñ gitangatañ mama mimindi weyañti damuñ mbanik ma am zikat indandandi kogak weyañti damuñ mbanik. Kan katañ geñ kwileki ke giñgiñ mti mbanik. Geñ kogok mbanik beme ku walebanik geñ mama kanzizilen kwabanik. Mme am zedi manâiwañ kogogak ku walebep ekñenañ mamaen kwabep.

Am mama mimi kapiçoset indatimambep

5 Geñ ailip ñen tetim mesât zet ñen ziniñ ku msawanik. Geñ zet sewak sewakñañset bipdañgat zeweknok dundowanik. An sipkotem ekñen kogak dapmeniñ katnaneñ indatim mambanik. ² Imbi ilip ekñengatañ keçogak mamne zemti sewakñañset diindowanik ma imbi sipkotem ekñengatañ kogak

ipmne zemti kej kwetetepmanen teje-set indati mambanik.

**Dapmelangeyañ imbi
kwambet indikdamuñ mbep**

³Imbi kwambet penañ nemunambañinepiñ ekñen ke eksem indewanik. ⁴Âk imbi kwambet ñen ek nemunambañane ma ñsokñañne talip beme ekñañan kukñañgat mukulem ekmagen ma ilinañgat mambiwinemagen mbep. Mama mimi sepem keboñ keyet Kawawañañ nâme dolakñañ mambein. ⁵Âpme imbi kwambet keyañ igak mame am ñenañ ekdamuñ ku mamm egañ webemberañ Kawawañmagen bemti tambu msa katañ dundunduyen mukulem mpepeyelen mayañkwesin. ⁶Âk imbi kwambet ñenañ ikañgat sekañgat tikñañ mamâzin elak alik mainañgut keñañ eweñañ gakikiñañ. ⁷Zet kapi imbi kwambet ma nemunambañine zemâtâtindame weyañti mamme am ñenañ ku zemkwelat mimindawep. ⁸Âk ñenañ ikañgat sipbutñañ ma mamnotnane ku indikdamuñ min beme egañ nâmkîppepeñañ iyañti am nâmkîppepepiñ ekjengalen bamen tototñañ penañ bein. ⁹Imbi kwambet kwilin kilom timti kwambet mañgeen tususupiñ. Imbi kwambet ekñen kabon kapi indikdamuñ mbep. Kwambet keyañ an kwewetañ wawatñañ ma nup kanañ 60 bein ¹⁰ma mama mimiñin notñañ kapigok ekbep. Egañ nemunambañane weyañti indatim mamkwage. Ma am mamananañ indameti mka indaye. Ma sekañ mtoti dapmelange nâmkîppepeñinmak notñañgat mulup mge. Ma am nukñanen tapme mukulem mimindeye ma mulup notñañ pembenañ keñañan keyet bemti mamkwatan. Imbi keboñgat ekbep. ¹¹Âk imbi kwambet sipkotem egañ kwilin dapmelangeyañ indikdamuñ

mimiyelen tususupiñ. Mme ekñañan aimbiñ bembeyelen tikñañan mandame an wati Kilais bamkumpewepgapmti ¹²ekñañan ekmak kukñañgat tâtâ mbien keyepmti yommak bewep. ¹³Ekñañan kogak kan walaletgalen yañañ mnâmti mka ñengatñañ mka ñen mamotolip. Kegok etañ yek, ewe mme bekañañ beme dekuku mimi ma nenn nâyap nâyap an damuñnok mulup zet manzeip. Ma ekñañan zet ku zenzeyelen ke manzeip. ¹⁴Keyepmti neñ nâma imbi kwambet sipkotem ekñañan awembiñ bemti namba indambeti apnembañine ma mkañin ekdamuñ mmambep. Kogok mti weyañ mame am notñañ nâmkîppepepiñañ ningat kwelat ku kuwep. ¹⁵Eneyet imbi kwambet notñañ ilak set pembenañ bamkumpemti Sadan mâbien. ¹⁶Keyepmti dapmelange imbi ñenmagen imbi kwambet notñañ egat apnembañanemak maip beme egañ indikdamuñ mbe. Âpme dapmelangeyañ ekñen keboñgat nukñañ pupu yek. Imbi kwambet ñen igak penañ main keboñ etañ indikdamuñ mbep.

**Dapmelangeyañ damuñine
indikdamuñ mbep**

¹⁷Âpme an damuñine muluwin dolakñañ mamip ekñen keyet nâmindeme mopme an ñeñañ Kawawañgalen zet zenze main ma an zikat indanda nâmti weyañ indikdamuñ mti eksemindewep. ¹⁸Kawawañgalen Zet Itnañanen meluwañ mimiñañ kapigok tazin, “Makau apmañañ wit imenzañme katñañan bululuñ zem totogalen mulupmañ tapmti meu nsâpmmme kañgalemañ bekekekiñ.” (*Zü Zet 25:4*)

Ma sepem kogogak mulup anañ tosañañ ñep titiyelen. ¹⁹An ñenañ an ñeñañ-gat ñeñ beluñ beluñ zet ombem zeme

nânâpij. An zut ma tuk ekjenaj zet sakam kwep zemti bandim mme nâme penañ bewe. ²⁰An ñenañ yom mme geñ am notnañ ekjengat zikalinan zet msamane an notnañ ekjenaj ekti kiñgabep.

²¹Kawawañ ma Zisas Kilais ma enseljene ekjengat zikalinan dindomti ingat zemâtâtât kapi mâti ken ke ken ke ma notn notn katnan betetnañ ku mbep zemti diindoyap.

²²In am Kawawañgalen mulup an winde indandayelen belin ñokñinan bembeyelen abak abak ku mbep. In am yañin nâmâtâtâtpiñ mneti ilin yommak bewepgat eksemti kwetetepmañ mambeb.

²³Âpme geñ sek zawat susuk mpeñ mamnikgapmti tu etañ ninipiñ; wain isikñañ kambakdi mukulem mimiyelen ñep nimbanik.

²⁴Âpme am notnañgalen yomin ñep sosok eegalen ma yominañgat dopmañ mutumindandayelen sosok matazin. Yañgut am notnañgalen yom bamgat zemdelañ zenze kanen sokbeme ekbanup. ²⁵Sepem keboñagak mama mimi dolakñañ sosok ñep eegalen, ma notnañ sosok penañ ku eegalen ke tetak ku enzilim tabe.

Sisiliñ an nâmkiñpepemak ekjengalen zet

6 Am nâmkiñpepemak sisiliñ etañ mamip ekjenaj an mobotnañinañgat nâme pembenañ beme mobotnañ talip nâmti eksemindewep. Kogok mme am ñenañ Kawawañgat kwizet buña-mañ ma Kilais nâmkiñpepeyelen zetnañgat ku zeme tobe. ²Ma an mobotnañin ekjen nâmkiñpepeñinmak zemti keyet sisiliñ mulup an ekjenaj ku mtotindewep. Eksemindemti ekjengat mulup msâgât ekme nolin nâmkiñpepeen tazin nâmti sek bulâlâñ mulup ku mbep. Sisiliñ an in an mobotnañin Kawawañaj

nâmtikñañ miminden ekjengat in muluwin windeñañbeñ mbep.

Mânep milawatgat eyak ku mbep

Zet zeap kapi zemzikat mimindamti kenjin buteme ke mâti mbep. ³An ñenañ nânâ sakam igagen tazikat indain ma Amobotnañ Zisas Kilaisiyelen zetnañ penañ ke nâme ñep ku bein ma mama Kawawañaj nâme dolakñañ mambein zet ke zikat indandañaj ku mâzin ⁴an ke belak sekñañ etañ mamimozin ma an ke nânâñañ bugan ku tazin. Keñanen kwitnañ kwitnañ bekanañañ misik tazin. Egañ zet mdândândâ ma zet yañaj zem guluk gilik omba mamm. Zet mdândândâyelen keboñ keyañ penañaj kapigok mamsokbein: keñ kuku mimi, atindândâyeyet setnañ kabembe ma am nolin ñeniyet manâmbekambein ma an notnañgat kwelat makun ma ⁵an ekjen keboñ ke zet mmot mtot mti kenjin yuñgume delañ zenzeñañ ma nânâñinpiñ penañ ekjenaj zet penañ bamkumpewien. Mti nâme Kilaisiyelen zapalañ mânep milawat sokbemndasem zemti mamip.

⁶An ñenañ mamañanen Kawawañaj mama mamayelen manâin ke mâti mezin beme keyañ mânep milawatmak mama keyañ sebempein. Ekma-gen zigok tasain kelak ñep kemak. ⁷E zigogak? Nin msalen talak kobenn ya nan mane mesât belak betn mobeñbeñ mebanup. ⁸Kegok keyepmti nin meu ma sâk melakandu tatndain beme keyañ nnañgat sepem ñep bein. ⁹Âk am ñenañ milawatmak omba bembeyelen manâiwañ tetimaemaen sukñañ beme Satangalen kapipilen maindon. Âpme kenjin kwilekiki bekanaj ma waleletnañmak keyet tikñañaj bemisikti keyañ indamandame walelet kaliñañ metobep. ¹⁰E eneyet mânepgat keñ omba bembe ke yom notnañgat ñotekñañ. Notnañ ekjen ke wemindandayelen omba nâmti

nâmkijpepejin katikpeme kilom meko-geyaŋ bamgat keŋ sindem ma nukŋaŋ omba aikindaye.

**Pâlaŋ Timoti mama kanzizitgat
yaŋaŋ zemzikat sain**

¹¹Timoti, geŋ Kawawaŋgalen an mamanikgapmti kwitnaŋ kwitnaŋ keboŋ ke eksempemti kunzun mebanik. Geŋ teŋ mama ma Kawawaŋgalen mama nâmtikŋaŋ mnen ma nâmkijpepemak mama ma gogotmak mama ma katikŋaŋ bemti tatat ma sewak palen mama keyet giŋgiŋ mbanik. ¹²Mti nâmkijpependaŋgat mulupmaŋ windeŋaŋ bemti mbanik. Kegok mmeti giti mama kanzizit tiwanik. Mama mimi kabonŋ kapiyet Kawawaŋaŋ gakumtetime geŋ nâmkijpependi am sambeyet zikalinan zemkatik bemane nâmbien. ¹³Kawawaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe mamaŋin maaikindain egat zikatnan ma Zisas Kilais egaŋ Pontias Paillet egat zikatnanen kiŋgagapiŋ ikŋaŋgat yaŋaŋ penaŋ zemkatik beye. Egat zikatnan geŋ kapi mimiyet zemkatik beyap. ¹⁴Ke geŋ neŋ zemgeya ke gawepumti mammopmane nnaŋgalen Amobotnaŋ Zisas Kilaisiyaŋ gilik zemkobe. Gawepumti tapmopmane am ŋenaŋ geŋmagen keyet yomaŋ ŋen aiikipiŋ mbep. ¹⁵Kawawaŋaŋ kanaŋ beyeyaŋ tazin kan beme Kawawaŋaŋ Zisas sosokpeme kobe. Geŋ Kawawaŋ am sambeyaŋ sesewatgewep ma geŋ kwep winde toŋaŋ ma ŋeŋaŋ sambeyet ŋeŋaŋin ma amobotnaŋ sambeyet Amobotnaŋ. ¹⁶Geŋ kwewetaŋ gakikipiŋ busatnaŋ temaŋ keyet keŋan mamanik

ke am ŋenaŋ mebegalen yek. Geŋ an ŋenaŋ ku giga ma ŋep ku gigigalen. Amnaŋ nâmgeme mobotnaŋ bewe ma winde gaŋgaŋaŋ ewe wemgamti wemobe! Keyet nâmti dundumganup. Ke penaŋ.

**Am mânep milawalin
temaŋ ekŋengalen zet**

¹⁷Msalen am mânep milawalin temaŋ mamaip ekŋen sekŋin ku mobotgalen diindomane ekŋenaŋ webembe mânep milawalin waleletgalen keyet ku bewep. Ekŋenaŋ Kawawaŋin kwilekiki kwapem matalasimndame oloŋen palen matimanup ekmagen webeberŋin bewep. ¹⁸Mti zemindemane mama mimiŋinan kwileki pembenanŋ ke mbep ma mama mimiŋin dolakŋaŋ keyaŋ semem mopme ekŋenaŋ kwileki ke ma ke omba indawep ma am eleŋ beleŋ bemti mukulem mukulem mimindewep. Mama mimi dolakŋaŋ ke ekŋenaŋ mânep milawalinok timti mambep. ¹⁹Sepem kegok mti ekŋenaŋ Kawawaŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ tosa temaŋ bamgat timambep keyaŋ luanaŋ katikŋaŋ penaŋ weyaŋ bewep. Kogok mti keŋinan ŋep mama penaŋ penaŋ mammnup ke nâmatâbep.

²⁰Timoti, geŋ Kawawaŋgalen zet katnaŋ gaya ke yayaŋ kakanemuŋ ekdamuŋ mti mbanik. Mti am notnaŋ ekŋenaŋ kwelat zet ma zet penaŋpiŋ ke timamti kwitnaŋ, “Nânâ temaŋ,” manzeip ke dâsuki keyepmti geŋ bankumpewanik. ²¹Am notnaŋ ekŋenaŋ zet keboŋ ke toŋaŋ bemti nâmkijpepeyet set tageen myuŋgumti set belakŋaset mebien. Kawawaŋgalen keŋ taolet inmak wemti wembe.

2 Timoti

Pâlañ Timotiyet zapat meluwañ sek zut kapi kumsasañan

Zapat meluwañ kapi Pâlañ Timoti ñen ewe kum same sek zut beye. Timotimagen zapat meluwañ ñeñan kuyeen Pâlañ ewe mka katikñan mebepiñ tati zemgwatnañ zet ke kum saye. Âpme zapat meluwañ zut kapiyet Pâlañ mka katikñan tati nâmpeme mepme Timotiyañ ekmak tati mukulem mpenak kegok nâmti kuye. Ma dapmelañge ekñenañ amobotnañ Lomayetnañ ekñenmagen sisipeñpeñ omba mimindasâpm keyet weyañ eksese mulup mpeñ mpeñ tapmamayelen. Ekñen dapmelañge Epesa talip ekñengat zapat meluwañ Pâlañ Timotiyet kuin ke kegogak mme ekñengalen beme makumti zet zapat meluwañ keyet keñan tazin ke mme ekñengalen bembeyet nâmti Timoti kumsaye.

Zet ñotekñan temañ kapigogañ 2 Timoti zapat meluwañ keñan talip:

1:1-4 Zet yañbemti zenzeyelen zet

1:5-14 Pâlañ Timotiyet yayañ zet mti zeye

1:15-18 Pâlañ ikñañgat totatatnañgat yañan zeye

2 Bimbiñ zet notnañ Timoti ikñañgat esemteñ zeye

3 Kan delañ zenzeyelen zet

4:1-8 Pâlañ bimbiñ zet zemdelañ zemti zeye

4:9-22 Notn keñ mbuteteyelen zetmak zet zemdelañ zenze zet

Mukukumak zet yañbemzenzeyelen zet

1 Kawawañan nin mama alakñañ titiyelen zetik mimndamti nin ke ndame Kilais dolakñañ mâbâgalen

keyet penañ, neñ Pâl Kawawañan ikñañ zemnemti Zisas Kilais egalen mulup an neñ mamti egalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zempalakñañ bembeyelen nâmti nakumtetiye. ²Timoti nemun dolakñañ, gâgât zapat meluwañ kapi kumgayap. Kawawañ Bipm ma Amobotnañ Zisas Kilais egetmagengatnañ keñ taolet ma añgalañ gogot ma keñ sewakñañ geñmak wemti wembe.

Timoti nâmkijpepe omba penañ tasaye

³Neñ Kawawañgat sesewatpemtî keñ ketwetetepmanen sokñneyañ mbien kegogak mamiyap. Mti neñ Kawawañ mandundayawen gâgât otnâpeñ mti neñ wisikñ manzeyap. ⁴Nit mebe kokot mbelinan geñ nâgât omba suwanan. Ke otnâmti neñ ewe gikti oloñen penañ mimiyet nâyap. ⁵Mti nâmkijpepe penañ tagain keyet kegogak maotnâyap. Nâmkijpepe ke papdi Lois ma mamdi Yunis egetmagen tageyañ alak geñ ewe keyegak kwatimtusumti timanik ke nâmatâgeyap. ⁶Keyepm neñ gâgât nâmti pigok zesowap, neñ betn ñokdanen bewanen Kawawañan taoletnañ mgaye ke wisatpiñ mbutem mambanik. ⁷Geñ pigok nâwanik, Kawawañan Emetak Teñan nin kingagatgalen ku ndaye. Egañ windemak ma gogotmak ma keñ sekn ekdamuñ mti mamayet ndaye.

⁸Geñ Amobotnañnnañgat yañan zemkawañ besâti sakambuk palen ku mbanik. Neñ ekgapmti mka katikñan matalap keyet zet zesâti kegogak sakambuk ku mbanik. Geñ Kawawañan winde gasâpm keyepmti neñmak kot tusumti Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penangat sisipeñpeñ palen moti neñ mayapnok mamambanik. ⁹Egañ añgalañndemti yomengatnan ndatimti ndakumtetime amñane teñ bewen. Ke nnañgat pembedañnnañgat

yek. Iknjngat pmbenngat ma keŋ taoletnngapmti egaŋ keŋ taoletnaŋ mimndemti eweŋan baen kululuŋ ma msat ku sokbeme Zisas Kilaismageset ndasâgât nâme weŋge. ¹⁰Ya alak Kawawaŋgalen keŋ taoletgat penaŋaŋ Zisas Kilaisiyaŋ koti ningat yomgat mti gakiye keyaŋ mkawaŋ bein. Egaŋ gakikiyelen winde mtopenmti mdelaŋ zemti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penanŋeset mama kanzizit sosok msokbeye.

¹¹Âpme Kawawaŋaŋ neŋ Kilaisiyelen mulup anaŋ mamti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zempalakŋaŋ bemti zemkawaŋ bemindandayelen ma zemzikat indandayelen ombemneŋge. ¹²Kegogapmti neŋ yaŋaŋ keyelen kene sek sindem matiyap yaŋgut neŋ sakambuk ku miyap. Enenogat neŋ nâyp neŋ Kilais nâmkijpewan ma neŋ nâmkatikŋaŋ beyap egaŋ nâgât maman ma mulupm ke betnanen bewan ke egaŋ ekdamuŋ mmetnepeme zemdelajaŋ zenze kan bewe. ¹³Zet katnaŋ penaŋ kapi geŋ neŋmagengatnaŋ nâmtiwanan keyegak mâti mmobanik. Mti Zisas Kilais nâmkijpemtima ma am gogot mimi ke nin Zisas Kilaismagen tusumti manup ningalen zapat. ¹⁴Kawawaŋgalen zet katnaŋ penaŋ ke damuŋ mimiyet zemgeye ke damuŋ mmane tagawe. Emetak Teŋ ek keŋnan mamain egaŋ mukulem gewe ke mbanik.

¹⁵Am sambe nâmkijpepemak Esia msalengatnaŋ ekŋenaŋ neŋ bamkumnewien. Ma an zut Pigelusmak Elmogenes ekŋengat keŋangatnaŋ egelaŋ kegogak nâgât nâmtikŋaŋ kumnewun keyet zapatn ilak nânik. ¹⁶Neŋ Amobotnaŋaŋ Onesipolas imbi nembraŋane ekŋengat keŋaŋ beme dolakŋaŋ mimindandayet mandunduyap. Egaŋ neŋ mka katikŋaŋ matalap keyet sakambuk mimipiŋ keŋ mme oloŋen mambein. ¹⁷Egaŋ Loma

kapi mka temanengatnan koti nâgât mulup temaŋ mti sakwep natimat metneti bam naige. ¹⁸Keyepmti neŋ Amobotnaŋaŋ zemdelajaŋ zenze kanen kobe keyet egat kemberŋ otnâmppepuyet nâmti mandunduyap. Egaŋ Epesa mka temanen mulup omba penaŋ mimndeye ke giti ilak eknâmbanan.

Bemzenze zet kapi Kilaisiyelen kasa kuku anak mamayelen bemzein

2 Âpme nemun Timoti, Zisas Kilaisiyaŋ keŋ taolet mgaye winde kemagen timane kwaopme mambanik. ²Am sambe ekŋengat zikalinan zet zema geŋ nâwanan. Zet ke an notnaŋ Amobotnaŋgalen mama mimi mâti katikŋaŋ bemti tati mamip. Ekŋen keboŋ indamane ekŋenaŋ ŋep am notnaŋ kegogak zemzikat indam mbep.

³Kasa kuku an dolakŋaŋ nukŋaŋ pumti mulup mamipnok geŋ Kilais Zisas-iyelen kasa kuku an dolakŋaŋ mamti mulup nukŋaŋ ke pumane delaŋ zewe. ⁴An ŋenaŋ kasa kuku an mamain egaŋ mulup sambe notnaŋ ke temakwep ku maatam tazin. Egalen kasa kuku an ŋeŋaŋaŋ egaŋ nâmpeme dolakŋaŋ bem-beyet nâmti kasa kuku mulup dolakŋaŋ penaŋ mamin.

⁵An ŋenaŋ silimaimai msât mbe beme egaŋ zemâtâtât zet zenzeŋaŋ ke ku gawepuwe beme egaŋ penaŋaŋ ku tiwe.

⁶An ŋenaŋ meu mulup sek sindem timti mamm beme egaŋ mulup keyet keŋanen kwitnaŋ kwitnaŋ masokbein ke ŋeŋaŋ egaŋ yaŋbemtima matim nin. ⁷Zet dingoyap kapi giti opemti nâmbanik Amobotnaŋaŋ nânândi mkawaŋ bemgeme geŋ zet kapi nâmâtâbanik.

⁸Zisas Kilais ek Dewitgat sokŋaŋaŋ gakikiengatnan gilik zemwage keyet otnâmbek. Sakam keboŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penanen tazin ke neŋ manzemkawaŋ beyap. ⁹Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ

Penangapmti sindem temañ penañ matiyap. Mti an bekanañ mimi an kekok senañ bem zamneme mka katikñan kapi matalap. Yangut Kawawangalen zet senañ zampeme ku matazin.¹⁰ Neñ nukñan sepem igak igak sambe ke Kawawañan amñane indamakum indeye ekñen keyepmti matiyap. Ekñenañ Kilais Zisas yomengatnañ gilik zemindatitiñan ma ekmagen mama kanzizit tazin busatnañmak ke ekñenañ Kawawañ ikñanmak tatagalen ke titiyet nãmti mamiyap.¹¹ Zet kapi penañ ke nãmkipñene. Nin ekmak tusuwenn zenup beme nin ekmak gakiwenn bein. Kegok mti ekmak tusumti mamambanup.¹² Giñgiñ mmambanup beme ekmak amobotnañ kekok tabanup ma nin ek iyañ pewanup beme egañ kekok iyañ ndewe.¹³ Ningalen zemkatik bembennañ bakñan bewe beme egalen zemkatik bembeyañ katikñan matazin. Egañ zet zut ku manzein.

**Kawawangalen mulup
penañ mamip ekñengat kwilin
ikñangat zikatnan tazin**

¹⁴ Geñ amdine zet sakwalamti Kawawangat zikatnan golañin ti. Ekñenañ zet etañ keyet mdãndãndã ku mit. Zet mdãndãndã keboñ ke yañepiñ ma am zet keyañ maindawalezin.¹⁵ Kawawañ gãgãt mulup anañ dolakñan nãngeñgeyet nãmti mulup windeñanber mti keyet sakambuk ku mbanik. Ma geñ zet penañ esemteñ mzikat indawanik.¹⁶ Ma geñ msat palengalen nãnã belakñan ma zet Kawawañ bamkumpeyelen keboñgat ku mzikat indawanik. Zet keboñ keyañ amgat keñin mme teenañ bemepe me Kawawañ ku nãmkipewep.¹⁷ Zet zikat indandañin yunguñguyañmak ke liñgit temañ keboñ bemti ma palakñan bemezin. Am ekñen keboñ

ekñenmagengatnañ an zut ñen kwilit Imeniusmak Piletus egelañ zet keboñgat ma zemzikat indamelip.¹⁸ An eget keyañ zet penañ ke katikpemt i am ekñengat zet kilom pigok manzelup, “Nin ilak gakikiengatnan wabenn ya bam gakimti ewe ku wabanup.” Zet keboñgat meti am notnañ ekñengalen nãmkippepeñin mme mayuñguin.¹⁹ Kawawañan tepum kaliñan peme towege ke katikñan bemti tazin. Tepum keyet palen melowañ kapigok kumpepeñan tazin,

“Amobotnañan amñane ikñangat zapat mamaip ekñen nãmindein.”

Ma zet ñen ewe kapigok kumpepeñan tazin,

“Amobotnangalen kwizapatnañ manzemkawañ bemmãlip ekñenañ myuñguñgu bamkumpeme delañ zewe.” (*Aizaya 8:14; 28:16*)

²⁰ Æpme mka temañ ñengat bati notnañ golañ ma silwayañ weyayañan ma notnañ tewañ ma ampambelañ weyayañan. Ekñenmagengatnañ

notnañ mulup dolakñan sakam ñen ñen mimiyele ma notnañ tambu msasa katan mulupmañ sasayelen.²¹ Keyepmti Timoti, geñ mama mimindi mgasik sambe katikpeman delañ zeme kwetetepe mañ penañ bemti tabanik beme geñ batikondo mulup dolakñangalen keboñ bewanik. Mti kwetetepe mañ penañ bemti ñep Amobotnañan mukulem mgemti mulup dolakñan sakam ñen ñen mimiyele weyañ tabanik.²² An imbi nembip mamaiwañ bekanangat keñin temañ keeset mambemaip. Geñ mama mimi keboñ kemagen kunzuñbanik. Kogok mti geñ naman mama mimi kwetetepe mañ ke mãti nãmkippepemañ mambanik ma am nodangat keñdi bembe ma keñ sewakñan mama ma am mama mimiñin kwetetepe mañ mamip ekñenmak tusumti Amobotnañ

masesewatsamti mambep. ²³Mti geŋ am zet katnaŋgat manzemkwelat mamip ekŋenmagen ku matamambanik. Nânik zet keboŋ keyet penaŋaŋ mamdândâip. ²⁴Âpme Amobotnaŋgalen mulup anaŋ zet mdândâ ku mbe. Egaŋ am sambe notn notn mimindemti an zikat indanda dolakŋaŋ mamti am ek peŋ peŋ mampep ekŋenmak keŋ sewakŋaŋ palen mambe. ²⁵Am zetnaŋ kulumti mobotnaŋ mamsaip ekŋenmagen musuwewet mulup sewak sewak palen mbe. Âpme Kawawaŋaŋ ekŋen kan indawe mene beme nâmyuŋgugunjin zemsalaŋ beme Kawawaŋaŋ mme yominangatnan keŋin gilik zeme Kawawaŋgalen zet katnaŋ penaŋ ke nâmkŋipewep. ²⁶Sadaŋgalen aŋkapipilaŋ indomtapme egalen zetnaŋ gawepumti mambien. Yaŋ keŋin teŋ peme ke nâmatâti katikpemti kunzuŋ mebep. Keyet nâmti dundunup.

**Kuluŋ msat kanen delaŋ
zesât tapmme mama mimi
mgasik omba penaŋ sokbewe**

3 Geŋ kapigok nâmbak kan delaŋ zenzeyelen kan bududuk tabeme mama mimi nukŋaŋ omba penaŋ msat suluŋti tabe. ²Am ekŋen kemagen set kapigok sokbewe: Ekŋenaŋ ilinaŋgat etaŋ yayaŋ mbep, mânepgat keŋin temaŋ tabe. Ilinaŋgat kwizet buŋamin mwatonzewep ma ilinaŋgat sekŋin mmobep. Ma Kawawaŋgat kwelatnaŋ kuwep ma ekŋenaŋ mambiwineyelen zet kuluwep. Ekŋenaŋ kwileki ŋeniyet wisikŋ ku zewep ekŋenaŋ mama mimi teŋ keyet wisat penaŋ mbep. ³Ekŋenaŋ gogot palen ku mamip keyepm am notnaŋgat nukŋaŋinmak indamukulem mimiyelen nâmtikŋaŋ ku mbep. Ma am ekŋenaŋ nolinaŋgalen yomin ku katikpewep. Am ekŋenaŋ nolinaŋgat kwelat zet makuip. Sekŋinaŋgalen tikŋaŋ etaŋ maŋgawepup. Ekŋenaŋ

zet mdândândâ mbep ma ekŋenaŋ kasa ŋenzinziŋ mbep ma ekŋenaŋ am kileŋ indomwalet mbep ma mama mimi dolakŋaŋ keyet ekŋenaŋ ŋenzinziŋ mbep. ⁴Ma ekŋenaŋ noline zemindowep ma ekŋenaŋ sakwep ilinaŋgalen ŋoktik kileŋ mamâlip ma ekŋen Kawawaŋgat tikŋaŋ ku manâip ilinaŋgalen sekŋinaŋgat etaŋ oloŋen mamip ⁵ma ekŋenaŋ, “Nin an nâmkŋipepemak,” zeip keyaŋgut keŋinan Kawawaŋgalen winde ku tatindain. An ekŋen kemak sebemti mamapiŋ. ⁶Am ekŋen zeyap ekŋenaŋ imbi nâmkŋipepeŋin katikŋaŋpiŋ ekŋengalen mkaen moti tetimaemeset ekŋenaŋ ekŋengalen zet mâbâgalen zet kelakŋaŋ mimindemti ekŋengalen ŋoktik mandamuŋ mip. Âpme imbi ekŋen keyaŋ ilinaŋgat yominangat ekme nukŋaŋ beye. Ekŋenaŋ sekŋinaŋgalen tikŋaŋ mâbien ⁷ma ekŋenaŋ an ke ma keyaŋ kot diindome zelin nâmti nânâmak tabenup zewienagut Kawawaŋgat yaŋaŋ penaŋ ku nâmatâbien penaŋ. ⁸Eweŋan Zanismak Zambilis egelaŋ Mosesiyet ŋenzinziŋ mti zetnaŋ mtopewun. Sepem kegogak am ekŋen kapiyaŋ zet penaŋ mtopewien ma keŋin kilom penaŋ beme Kawawaŋaŋ nâmkŋipepeŋin mimindikme yek beme bamkumindeye. ⁹Yaŋgut ekŋengalen zemzikat indanda dâsuki ke temaŋ penaŋ ku bewe. Nâmyuŋgugunjinangat yaŋaŋ sokbeme am sambeyaŋ yaŋaŋin maekmâtâlip. Eweŋan an zut Zanismak Zambilis egatmagen sokbeme ekbien keboŋ.

**Kawawaŋgalen zet
mkatikŋaŋ bemtatagalen**

¹⁰Kogogapm geŋ zet katnaŋ penaŋ zemzikat gawan keyet ma mama mimin ekbanan ma mulupmnaŋgat yaŋaŋ ma nâmkŋipepenaŋgat yaŋaŋ ma sewakŋan mamann ma gogot

miminn ma nukrajen katikrajen bem tatatn ekmâbanan. ¹¹Ma am ekjena sisipenpen mname sek sindem palen mamkwaban. Nejen Antiok, Aikoniam ma Listala mka temanen am ekjena sisipenpen mname sek sindem omba penan timkwaban ke gejen nânik. Yanjut ku nome gakiwan Amobotnajan angalan neme ewe mayap. ¹²Âpme am nâmkijpepe dolakrajamak mama ke mâsât mti Kilais Zisasmagen tusuwep ekjenmagen sisipenpen sokbemindawe. ¹³An bekanan penan ma an dâsukiton ekjenat mama mimiñin bekanan gatnan bamset bekanan penan mambein. Ekjena matetim indeme Sadañan ekjen kegogak matetimindein. ¹⁴Yanjut gejen zet zemzikat gamme nâmtimti keyet nâmkijpenti mamanik ke mkatikrajen bemti tabanik. Ma gejen nânik gâlen zemzikat ganjandine ekjen an zikat indanda dolakrajen. ¹⁵Gejen otrâsenik gejen anemba isikrajen tapmane ekjena Kawawangalen zet tejen ke zemzikat gamme nânâ keyet tiwanan. Ma zet keyan am set ñep zikat indame Zisas Kilais nâmkijpenti egalen angalan gogolen mamayelen. ¹⁶Kawangalen zet meluwanen tapmezinen ke Kawawangalen ikrajen zeme aneneyan meluwan mbien. Ma ke dolakrajen am zemzikat indandayelen zet penan. Ma amgalen mama mimi bekanan manzem musuwetindein. Ma myunjunjun weyngalen ma keyan am zemzikat indame Kawawangalen set kwetetepman ke mâbâgalen. ¹⁷Keyepmti an ñenan Kawawangalen mulup mme nânâ dolakrajen timti mulup dolakrajen sakam ñen ñen ñep mbe.

Zet zapat penan zemyunsumti zemzikat indandayelen golan zet

4 Zisas Kilais ek koti am gakikrajen ma alik zemdelan zemindemti Amobot-

nan tati am sambe indikdamun msâpm keyepmti nejen Kawawangalen ma Zisas Kilais egegat zikalidan Kawawangalen Zet Zapat Dolakrajen Penan zenzeyelen zemgwatnan mgeye. ²Kogok ke kan katan kananen ma belaknan kogogak mbanik. Mti gejen sewak sewak paleset mama mimiñin bekanan zikat indamti musuwet indemti ankenoo mimindewanik. ³Nânik, amnan Kawawangalen zet zapat katnan penan bamkumpemti ilinngalen ñoktik mâti an zikat indanda sambe ammagen meti zapat alakrajen ilin amnan tikrajen igagen nânâyelen ke diindondoyelen kan belaknik dangosâpm. ⁴Mti ekjena Kawawangalen zet penan ke peme tapme bemzet yanjan yanjan keeset wetekuwap. ⁵Yanjut kwitnan kwitnan notnan sokbewe gejen katikrajen bemti ewe giñ giñ palen mbanik ma sek sindem sambe titiyelen weyan tabanik. Mti am Kawawangalen Zet Zapat Dolakrajen Penan mene mene diindowanik. Gejen am indamukulem mimiyele mulup ganjan ke weyan ekdamun mti Kawawangalen mulup mbanik.

⁶Nejen gakikiyelen kan ilak soknan penan kozin ma msalen mamann kapi katikpenti mebegalen kan soknan bein. Nâlen mama ma gakikin keyan Kawawangalen sesewatsasayelen sâpe sâpe kebojen besâpm. ⁷Nejen Kawawangalen muluwen mamban ke sakam kasa kuku windenan bejen kebojen mambene delan zenzenan patajen zewan ma nâmkijpepen ke atamkatikpewan. ⁸Keyepmti pilak tejen mamayelen dopman Amobotnan An kwetetepman zemdelan zenze egan nâgât zapat kululujen zilem kwilik weyan bembenan tazin ke zemdelan zenze kanen nawe. Wa ke nejen kwep yek, am sambe ekjen ek nâmtikrajen mpenti egalen kokotnangat damun mamaip nsakwep ndawe.

Añkenoo delañ zenzeñaj

⁹Geñ set ke ma ke aikti neñmagen sakwep kokogalen otnâwanik. ¹⁰Dimas ek msalen mama mimi keyet nâme tikñaj beme neñ nemti Tesalonaika mka temanen kunzuñ mege. Ma Kelesen egañ Galesia msalen mepme Taitas egañ Delmesia msalen mege. ¹¹Mebâpme pi Lukmak ndak etañ talupgapmti geñ kosâti Makmak aikti kobanik. Enenogat egañ napmukulem mme mulup ñep penañ mbalup. ¹²Âpme neñ Tikikas ilak zempema Epesa mka teman ke mege. ¹³Geñ kosât mbanigen neñ Toloas mka temanen tâgâ melakandumak meluwañ Kalapas egalen mkaen bempewan ke timti kobanik. Papia muñguñ muñguñ mpepeñaj ma papia songom sekñajañ mimiñaj ke pe ke mkokolak.

¹⁴Aleksandia an aenañ kwitnañ kwitnañ weyeyañ an keyañ neñ mka teman ke tapme omba penañ yuñgumnañge keyepmti bam maneti Amobotnañaj keyet dopmañ mutumsawe. ¹⁵Zetn zewan katan egañ zemtalalat zet omba penañ mti windenn mtot peye. Geñ egat eksemti mamabanik.

¹⁶Zet mulup ñeñaj penañ yañbemti mban kan keyet an ñeñaj zetgat ku napmukulem mneñge. Nem mekopme nenak taban. Neñ Kawawañaj ekñen-

galen yom ke katikpepeyet dundum sawan. ¹⁷Yañgut Amobotnañ ikñaj neñmak tati winde name neñ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñaj Penañaj ñep zemkawañ bema delañ zeme am Zuda mañgeen ku sokbembeñaj sambe ekñeñaj ñep nânâyelen. Kogok mneñti kasa ekñeñaj nome gakiwakmagengat zemti Kawawañaj ikñaj mukulem mneñge. ¹⁸Mti Amobotnañaj ewe bekañaj yañaj yañajgañatnañ añañalañ nemti kakanemuñ natetim moti kululuñen gwaen ikñaj Amobotnañ tapme neñ kandañan mamabap. Mamti am nâmkñepemak sambe nin kwesiñ kwesiñ sesewatpemti mamambanup. Ke penañ.

¹⁹Neñ Pilisila ma apmañ Akwila ma Onesipolas egat imbi nemañane indamukuyapgat met zemane nâmbep. ²⁰Ilastas neñmak tageyañgut alak ek Kolin mka temanen mege. Âpme Tolopimas egulak zawat mme keyepmti Militas mka temanen ke katikpema tapme neñ koban. ²¹Geñ mawalam kanañ ewe bembepiñ tapme set ke ma ke aikti kokogalen mulup mbanik. Âpme Yubulus ma Pudens ma Linus ma Kolodia ma am notnne nâmkñepemak ekñeñaj gâgât kogogak gamukuip. ²²Amobotnañaj winde gawe ma egalen keñ taoleñaj geñmak weweyet nâmti dunduyap.

Taitas

Pâlañ Taitasiyet zapat meluwañ kapi kumti beme mege

Pâlañ zapat meluwañ kapi Taitasiyet kum saye. Timotiyet kuye sekam keboñak. An kwegpat kuye yañgut am sambeyañ zet keyet keñañ tazin ke makumti winde ñep titiyelen.

Taitas ek Zuda an yek. Ek am Zuda mañgeen ku sokbemberañ ekñengalen mañgeengatnañ. Ek nâmkijpepeyeen Pâlañ mme kwageyepmti egañ Pâl mâti mulup ilitsekwep mamilup. Egañ Pâl mukulem mme Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ timti am Zuda mañgeen ku sokbemberañ ekñenmagen timti mekokotnañ. Egañ Pâlmak oloñkati Zelusalem am kukñañgatnañ nâmkijpepeñinmak ekñengalen an damuñañ ondeksâgât mbien ke ilitsekwep towebun. Pâlañ Taitas ombempeme ikñañgat mundumañ msat notnañ mekoge. Pâlañ ombempeme Kilit msat nembu tuñgupmanen tage am nâmkijpepeñinmak ekñen indikdamuñ mimiyele peme mepmamtan. Kilit msat ke nembu tuñgupmanen matazin kegogapmti wañga ñenañ nembu nembeti nembet mebi zem mme nembu mamañ temañ kun beme ekñen met Kilit ke enzilimtapme tâgâyañ bemptopme mametemien. Yañ Pâlañ Taitas am mañge kemagen peme met mañge.

Pâlañ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ zapat meluwañ kapiyet kuyeen yañañ kapigogat: Taitasiyañ mulup ke windeñañberñ mimiyele ma nukñañ mulup keyet keñañ sokbeme katikñañ bemtati kume totogalen. Pâlañ egat zemgwatnañ zet notnañ nâmkijpepeñañgalen ma mama

mimiñañgalen zeye. Am eksese mulup notnañ mti mamayelen zet notnañ zeye.

Zet ñotekñañ temañ kapigogañ Taitas zapat meluwañ keñañ talip:

1:1-4 Zet yañbemti zenzeyelen zet

1:5-9 An damuñ ekñengalen zet

1:10-16 Am zet zemyuñgu yuñgu mamip ekñengat ekseseyelele zet

2 Am mañge ikñak ikñak dapmelañge tuñguwinañ matalip ekñengalen zet

3:1-8 Am nâmkijpepeñinmak ekñengat zet apapalak zet

3:9-11 Mama mimi bekanañ mme zemkulumane zedi kulume indemane bekanen keyegak tusumambep

3:12-15 Zet zemdelañpepeyelele zet

Mukukumak zet yañbam zenzeyelen zet

1 Neñ Pâl. Neñ Kawawañgalen mulup an ma Zisas Kilaisiyelen buñam zapat zemkawañ bembeyet nakumtetiye. Neñ Kawawañañ am ikñañgat zapat indaombemindeye ekñen kemagen Kawawañgalen zet penañ keyet yañañ nâmkijpepeñin katikñañ bembeyet zemâtâtindawan. Kegok mimindawenn keyañ Kawawañgalen zet katnañ ke nâmatâpme keeset mama mimi pembenañ gawepumti mbep. Kawawañañ mulup zet ke nañge. ²Neñ mulup kegok mti am nâmkijpepeñinmak indamukulem mma ekñañañ oloñen palen mamti mama kanzizit ke tiwep. Kawawañañ mama kanzizit zetik mimndaye keyet webemti damuñ manup. Eweñañ penañ kwitnañ kwitnañ ku sokbeme Kawawañañ mama kanzizit mama zetik mimndaye. Wa Kawawañ ek ke an zet dâsukitoñ yek. Zet penañ penañ etañ manzein. ³Kawawañañ Zisas sokbembeyelen zeye kan ke sokbeme zet zapatnañ zemkawañ bembeyelen neñ ombemnemti Kawawañ Anjalalañañnañ

neme buŋam zapatnaŋ ke zemkawaŋ bemeban.

⁴Âpme Taitas neŋ gâgât zapat meluwaŋ kapi kumgayap. Geŋmak nit Kawawaŋ kwep manâmkiŋpelup keyaŋ mme geŋ nâgât nemun penaŋnok bemane mamalup. Neŋ Kawawaŋ Bipm ma Kilais Zisas Aŋgalalaŋŋnaŋ keŋ sewakŋaŋ ma keŋ taolet mgame mamayet mandunduyap.

Dapmelanŋe ŋeŋaŋ bembeŋine ekŋengalen zet

⁵⁻⁶Nit nsakwep Kilit msalen tatneti gemkoban e yaŋaŋ kapigok. Geŋ ke tati neŋ mulup mmeti butnaŋ pewan ke mzikat gama met mka katanŋ meti an damuŋ dolakŋaŋ myuŋguŋguŋpiŋ, imbiŋin kwewetaŋ ma nemunambaŋane ekŋenaŋ Zisas nâmkiŋpenti mama mimiŋin kwetetepmaŋ mamip ma mam biwine ekŋengalen zet kuma kuluip. An keboŋ indikti indaombem indemane dapmelanŋeyelen ŋeŋaŋ bembeŋin mamayet nâmti gemkoban. ⁷Âpme an ŋeŋaŋ bembe aikbanan keyaŋ Kawawaŋgalen mulup mamin beme egaŋ myuŋguŋgupiŋ mambe. Mti egaŋ am ekŋengat zikalinaŋ sek mmobot zet zemti am ŋenzinziŋ ku mindawe ma tu katikŋaŋ omba ku nimbe ma kasa ku kuwe ma mânep milawatgat keŋaŋ temaŋ ku bewe. ⁸Mti egaŋ keŋaŋ sekŋaŋ weyaŋdamuŋ mti nâmkiŋpepe katikŋaŋaŋ tapme ikŋaŋ sekŋaŋ ŋep ekdamuŋ mbe. Mama mimi esemteŋ mti Kawawaŋgat zikatnan kwatetepmaŋ mambe. Mti am notnaŋ nukŋanen kwitnaŋ kwitnaŋgat olat zeme indamukulem mimindewe ma mka weweyet timapme aikindawe. Ma mama mimi dolakŋaŋ sambe ke timaŋgalaŋme egat zapat etaŋ bemâbe. ⁹Egaŋ Zisasiyelen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zemzikat sawien ke keŋan penaŋ nâmkiŋpenti atam tabeyepmti egaŋ

am notnaŋ keŋin walati zet zapat pembeŋaŋ ke teŋ zemzikat indame nâwep. Ma zet zapat penaŋ ke peŋpeŋ mampeip ekŋen papalimti zeme ekŋenaŋ yuŋguŋguŋin ke ekmâtâbep.

Kilit msalen am dâsukitonŋ sambe penaŋ mambien

¹⁰Kilit msat kapiyet keŋanen an sek mmobot zet manzeip sambe penaŋ mamip. Ekŋenaŋ Kilaisiyelen zet zapat dolakŋaŋgat kasa makuip. Zuda am kegogak zet dâsuki dâsuki zemti am Kilaisiyelen maŋge tetimaemae omba mamiindaip. Ma notnaŋ ninmak tusumti mamaip ekŋenaŋ kegogak am sekŋin butnaŋ antitiyelen zet tim maiwaŋ am keŋin omba penaŋ mamyuŋgum indeip. ¹¹An ekŋen keyaŋ mânep milawatgapmti mama mimi mgasik ke ekŋenaŋ zemzikat indamti mam biwine ma nambaŋine ilinsakwep ŋoktikŋin mme yuŋgume indatimti ilinaŋgalen maŋgeen matusumindeip. Keyepmti geŋmak mulup an ŋenmak in am ekŋen keboŋ ke zemkulumindeme zet ewe ku zewep. ¹²Kilit msat keyetnaŋ golaŋ zenze an ŋenaŋ zet pigok zeye,

“Kilit ekŋen am ka dâsukitonŋ penaŋ ekŋen ke bonzup nembonŋ mgasik penaŋ ekŋen an nimbi nimbi toŋaŋ penaŋ ma wisalin omba penaŋ mataindain.” ¹³Golaŋ zenze an zeye kapi neŋ nâma penaŋ bein keyepmti Taitas, geŋ dapmelanŋe ekŋengat aŋkeŋoo zet bewalak kwisak mimindamti indamukulem mmame nâmkiŋpepeŋinan pembeŋaŋ bewe ¹⁴ma Zuda am ekŋengalen wekawat zet notnaŋ dâsuki manzeip ke ma Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ bamkumpemti keŋinaŋgalak zii zet notnaŋ mambeip ke bamkume delaŋ zeme ewe ku mâpmebep. ¹⁵Âpme an ŋenaŋ Zisas Kilaisiyet nâmkiŋpewe beme mama mimiŋaŋ pembeŋaŋ mâbe. Mme

bekanaŋaŋ ekmagen kobe beme keyaŋ ku mtopewe. Keyaŋgut an ŋenaŋ Zisas Kilais ku nâmkîŋpenti egaŋ zet dâsuki mâti kwitnaŋ kwitnaŋ mgasik mbe beme ekŋen ke yom etaŋ beme nânâŋaŋaŋ mgasik penaŋ bewe. Egaŋ ŋep bekaŋaŋ ma pembenaŋ ke mimiŋyelen ku nâin. Egaŋ bekaŋaŋ mip beme nâmtentem ku mamin ¹⁶Ekŋen dembasekŋinaŋ etaŋ, “Kawawaŋgat yaŋaŋ nin nânup,” zemtiŋgut naman mama mimiŋin Kawawaŋgalen zelaŋ zein keyet kataŋ mimipiŋ mamip. An ekŋenaŋ ekŋen keyet mgasik penaŋ manâmindeip. Ma ekŋenaŋ Kawawaŋgalen zet ku maŋgawepup. Ma am mama mimiŋin keboŋ keyaŋ kwileki dolakŋaŋ ŋen ku mamip.

Am nâmkîŋpepemak ekŋengalen zet zemâtâtât

2 Âpme geŋ naman am nâmkîŋpepeŋinmak ekŋengat mama mimiŋin teŋ bembeyelen zapaŋnaŋ diindomti indamukulem mmane ekŋenaŋ Kawawaŋgalen zet katnaŋ keyet kataŋ gawepumti mbep. ²Mti an penaŋdine ekŋen weyaŋ diindomane ekŋenaŋ tu katikŋaŋ nimti keŋ kilom ku mbep. Mti am notnaŋ ekŋengat zewep, “An ke dolakŋaŋ penaŋ main.” Ma mamaŋin weyaŋ damuŋ mti nâmkîŋpepeŋin katikŋaŋ bemti nolineyet gogot mamip ma nukŋaŋ sokbeme gweŋ gweŋ kumti matalip. ³Âpme geŋ imbi penaŋdine kogogak diindomane zet dâsuki mezem kozem ku mbep ma tu katikŋaŋgat kandaŋaŋ ku mebep. Mama mimiŋin kweteteŋmaŋ ke mti ekŋenaŋ mama dolakŋaŋgalen an zikat indanda mti mambep. ⁴Kogok mamti ekŋenaŋ imbi sipkotem ekŋen zet kegogak weyaŋ zemâtâtindamane nâmti keyet kataŋ apnembraŋineyet gogot mimindawep. ⁵Mti ekŋenaŋ nâmambe nâmambe mamti awimak

etaŋ mama kweteteŋmaŋ mamti mamaŋin weyaŋti damuŋ mti awine eksemindewep. Kok mamambep beme an ŋenaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapaŋgat kwelat ku kuwep.

⁶Sepem kegogak an sipkotem ekŋen melaŋ beleŋ bemindeane mamaŋin weyaŋ ekdamuŋ mbep. ⁷Mti geŋ giti zedi zemti keyet kataŋ mâti mama mimi dolakŋaŋ sambe keyet keŋaŋ bemti mmane am ekŋenaŋ geŋ eksem giknâmti keyet kataŋ mbep. Geŋ Kawawaŋgalen Zet Zapaŋ Dolakŋaŋ Penaŋ keŋdanaŋ kwep penaŋ mkatikŋaŋ bemtati am zet penaŋgak diindowanik. Kawawaŋgalen mulupmaŋ pep palen ku mbanik. Nâmambe nâmambe mulupmaŋ mme penaŋgak bewe. ⁸Mti geŋ zet weyaŋ nâmtâtâtati teŋ etaŋ diindomane an ŋenaŋ gâgât zedi ŋep kum topewe. An ŋenaŋ gitaŋgat yaŋdi giksât koti gikmâtâti yaŋdi ekme geŋ yomdipiŋ an dolakŋaŋ penaŋ beme ikŋaŋgat sakambuk aikme zetnaŋ kileŋ zemti mebe.

⁹Âpme am notnaŋ sisiliŋ am maŋgandine diindomane an damuŋine ekŋengalen zet gawepumti keŋin mdolakŋaŋ bembeyet mulupmaŋ mbep. Mti zelen kulumti zet dopmaŋ ŋen ku gilik zemti indawep. ¹⁰Ma ekŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋin kambu titipiŋ ekdamuŋ dolakŋaŋ mimindamti kan kataŋ muluwin dolakŋaŋ mme amobotnaŋine ekŋenaŋ ke nâmtalatindewep. Sisiliŋ an imbi kegok mamambep beme am notnaŋ ekŋen keyet indikmâtâpme dolakŋaŋ penaŋ beme nâme Kawawaŋgalen zapaŋnaŋ penaŋ sukweŋ otnâwep. Kawawaŋgaŋgalan An kegok nâwep.

Nin mama dolakŋaŋ mtati Zisasiyaŋ kobeyet damuŋ mbanup

¹¹Msat sambe am mamanan kataŋ Kawawaŋgaŋ keŋ taoletnaŋgapmti am sambe yomengatnan gilik zemti ndatitiyet Zisas sosokpeme kot

sokbemkawañ beye. Keyepmti geñ am mañgendine zapatn mgawan ke ewe kogogak zemkawañ bemindemane ¹²Kawawaññ mama mimi mgasik sambe keyet wisat mammambep ma msat palen kwitnañ kwitnañ notnañgat eyak kumbep ma mamañin weyañ damuñ mbep me mama mimi kwetetepmañ mbep ma Kawawaññ mama nâmtikñañ min kemak mama mimi sambe ke mimiyet zemzikat indawanik. ¹³Kwitnañ kwitnañ Kawawaññ nâmtikñañ mam keyet katañ mti kan temañ sokbesâpm keyet webemti egat damuñ matapmambanup. Nin Kawawañ winderñañ igagen keyet Nemuñañ Zisas Kilais an yomengatnan gilik zemndatiye egañ sañga songañañmak kobe. ¹⁴Egañ ikaññgat sekñañ ke an kasa ekñen ketalasim indame kumsagat mpeme gakiyeyañ gakikiengatnan wati am nin yomengatnan gilik zemndatimkwati mme animbi kwetetepmañ ikaññgat zapat bewenn keyepmti nin egañ ningapmti gakiye keyepmti nin egat kwitnañ kwitnañ dolakñañ etañ zempaye ke mti webe webe palen mamambanup.

¹⁵Zet delañ zenzeñañ kapi geñ mama mimi dolakñañ sambe ke winderñañ penañ bemti zikat indawanik. Geñ diindomane ekñenañ zedi ke gawepumti mbep. Ku mbep beme indikti zet mimindamane gâlen zedi gawepuwep. Mti geñ an ñenañ mulupdi ekme ñep ku beme mulupdañgat zemtalatgeweyet weyañ eksemti mulupdi kakanemuñ mbanik.

Emetak Teñmagen mama mimi dolak dolakñañ sambe tiwen

3 Geñ amdine ekñen ewe sakwalamti zemâtâtindamane ekñenañ gapmanñine ekñengat kandañinan tati zelin gawepumti kwitnañ kwitnañ dolakñañ sambe tazin ke oloñen palen

eleñ beleñ bemti mbep. ²Mti ekñenañ am ñeniyet kwelat zet ñen ku kuwep. Ekñenañ neñ zewi geñ zewi ku mbep. Ekñenañ mamasi palen notn mmamti mama mimiñin sewakñañ dolakñañ penañ am sambemagen mbep. ³Âpme eweñan nin sepem keboñak Kawawañ ku nâmkijpemañti nin zetnañ kulumti mambenn ma nin tetimndeme set penañ ku mâti mebenn. Ma nin nnañgalen tikñañ keyet kandañan meti kwilekiki mbenn ke oloñengat ma nnañgat sekñañgat etañ mbenn. Mti nin yuñguñgu keñan meti notne notnañgalen kwitnañ kwitnañgat eyak mti ñenañ ñengat nâmbekambembe mamimtemenn. ⁴Sepem kekok mamkwatmanngut nin pembenañ bembeyelen Kawawañ An Añgalalañ Toñañ egañ am sambeyet gogot mam ke sosok sokbemkawañ beye. ⁵Kewan nin kwileki ñen pembenañ nnak mbengat dopmañ yek. E ikaññ añañalañ gogot mndamti yomengatnañ gilik zemndatiye. Kegok mgeen ningalen yomm zemzuluti mama alakñañ Emetak Teñañ ningalen mamaen penaññ mme sokbeme nin kwetetepmañ bembeyet nâmti mge. ⁶Âpme Añgalalaññ Zisas Kilaisiyet pembenangapmti Kawawaññ nin omba mukulem mimindendeyelen Emetak Teñ ndaye. ⁷Nin Zisasiyet keñ taoletnañgapmti Kawawaññ nin ndikme kwetetepmañ mambenup. Keyepmti nin mama kanzizilen gwaenen mot ndemti kwitnañ kwitnañ sambe ndame timti mambanup. Keyet webemti nâpeñ mamanup.

⁸Neñ zet tipman baen zemkwala ke penañ sukwep penañ keyepmti geñ winderñañ bemti am Kawawaññgat nâmkijpem maip ekñen zemkawañ bemindamane ekñenañ am indamukulem mimindemti mimiyet nâme mopme mulup winderñañbeñ mbep. Mulup keboñ ke dolakñañ penañ.

Keyañ am sambe penañañ maaikindain.
⁹Kok keyepmti zet penañepiñgat zet
kañkañ ma zet mmot mtot ma yeñ
sokñne ekñngat kwilin kumti yañin
omâtât mâtât ma an ñeñañ bembeyelen
zet ñenzinziñ ma zii zetgat yañangat zet
mmot mtot mti kasa kasa keboñ sambe
ke bankumindewep. Mama sepem
keboñ keyañ am ñen ku mukulem
mimiyelen ma penañepiñ yek penañ.
¹⁰An ñeñañ zikat gañgandi yañgut
indatetimti ñoktik alakñanen tusum
taindame geñ añkeñoo kwep ma zut
ñen ewe mpewanik. Yañ ku nâmti ewe
tapmme an keboñ ke zemkulumpeme
delañ zewe ma sesewat mka keñan ku
mambe mâpme mebe. ¹¹An keboñ ke
Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ
Penañ bankumpeme keyepm geñ
zemkulumpewanik. Ek an yomtoñ. Am
ekñen keboñ ke kilom mamaip. Keñin
gakiweweañgapmti yom mti mimiek
mamip.

Zemâtâtât delañ zenzeñañ

¹²Âpme neñ bangat Atemas mene ma
Tikikas mene zempema gâgât mundum-

dan koti timtapme geñ naman set ñen
ke ma ke aikti neñmagen Nikopolis mka
temanen kot naikbanik. Neñ map tâgâ
kanañ keyet mka keyet keñan metabap.
Nâyapgapmti geñ naikbanik. ¹³Taitas,
geñ Apolos ma Sinas egelañ mebe-
galengat kanañ beme eget tu meu ma
kwitnañ kwitnañ weyañidawanik. Âpme
an ñen Sinas an ke gapmangalen zii
zet nâmâtâtât an. ¹⁴Aminne ekñeñañ
am nukñanen talip ekñen indamukulem
mimindemti mulup keboñ mimiyelen
yañañ nâwep. Kogok mmopme mamañi-
nanen penañañmak sokbewe.

¹⁵Am pien neñmak mamaip ekñe-
ñañ in sambeyet indamukup. Âpme
geñ am nâmkiñpepeñin notn notn maip
ekñngat diindomane nâmbep nin ekñen
kogogak indamukunup. Kawawañgalen
keñ taolet in sambemak wemti weweyet
nâmti dunduyap.

Pilimon

Pâlaŋ Pilimongat zapat meluwaŋ kapi kumsaye

Pâlaŋ zapat meluwaŋ kapi kumti an notnaŋ nâmkijpepeyeen aik kwat-peye Pilimongat kuye. Zapat meluwaŋ kapi an kwegpat kuye. Timotiyetnaŋaŋ kot Pilimon delaŋ zeinen Pâlaŋ an kwep kwegpat zezapat meluwaŋ kumindaye yaŋgut zet zapat meluwaŋ keyet keŋan talip keyaŋ nin sambe kapi ŋep ndamukulem mimiyele. Zapat meluwaŋ kapi tuŋgupaŋ sambe yek; ek ilak kwep keboŋ.

Pilimon ek Kolosi mka temaŋ keyelen amobotnaŋ ma an mânep milawatnaŋ sambe. Ek ilak Kolosi mka temaŋ keyelen toŋaŋ ma an nâmkijpepeŋaŋmak. Ek kegogak mulup animbiŋanen sambe. Ekŋenmagengatnaŋ kwep ŋen kuŋzuŋ meti Pâlmak Loma msalen mka katikŋan ilisukwep tati Pâlaŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ ke dundume nâmti nâmkijpeye. Kegok aikgeyepmti peme toŋaŋmagen gilik zemebegalen nâmti Pilimonaŋ Onesimas sisiliŋ nembanaŋ ke toŋinaŋ zigok ma zigok mamindamtemien keyet kataŋ kumsasayelen nâmti zapat meluwaŋ kapi kumsaye. Zapat meluwaŋ kapiyet keŋan zet tazinen Kilaisiyaŋ Kawawaŋgaŋat an ŋep keŋ gilik zenze aikme Kawawaŋgat dundum sanak keboŋ. Ma Kawawaŋgaŋ am nin ndikme sepem kwep mambein. Egaŋ kumakalaŋ ndein animbi ma am mânep milawatnaŋmak ma an tototnaŋ sekŋaŋ satnaŋ ma sekŋaŋ sopmaŋ, nânâŋaŋmak ma nânâŋaŋpiŋ kegok egaŋ ku man. Pâlaŋ Onesimas peme Pilimonmagen gilik zem mesâgât nâmti kukŋaŋgaŋ egaŋ notnaŋ Pilimon zemkâkât msamti Onesimas peme gilik zem ekmagen mege.

Zet ŋoktekŋaŋ temaŋ kapigogaŋ Pilimongalen zapat meluwaŋ keŋan talip:

1-3 Mukuku zet

4-7 Dundundu ma zemesewat

8-21 Pâlaŋ Onesimasiyet zemkâkât toŋaŋ Pilimongat mge

22-25 Zemgwaŋnaŋ zet delaŋ zenzenaŋmak dundundu dundum delaŋ zenzeyelen zet

Keŋ mbuteteyelen zet

1 O Pilimon notn penaŋ, neŋ Zisas Kilaisiyet zetnaŋ mpalakŋaŋ bema keyet pepetnaŋ mti nati tot mka katikŋan neme tapma Kilaismagen notn Timoti egaŋ kapi mamti napmukulem mamin. Yaŋ nit nsakwep kapi tati mulup an notnit penaŋ Pilimon gâgât keŋnit beme zapat meluwaŋ kapi kumti galup. ²Nit dapmelaŋge gâlen mkaen maondagip ekŋengat ma nâmkijpepeen ipnit Apia egat ma Akipasiyaŋ nit nembonaŋ bekaŋgaŋat kasa kuku an dolakŋaŋ mamain ingat zapat meluwaŋ temakwep kapi kumbemalu kozin.

³Neŋ Bipm Kawawaŋ ma Amobotnaŋ Zisas Kilais egegalen keŋ taoletmak keŋ sewak ingat tuŋguwinan wemti weweyet mandunduyap.

⁴⁻⁵Geŋ Amobotnaŋ Zisasiyet tikŋaŋdi temaŋ tapme ek nâmkijpemamti egegalen am notnaŋ indamukulem mamindenik keyet zet zapadi kopme nâmban keyepmti gâgât otnâmti Kawawaŋgat wisikŋ manzeyap. ⁶Âpme neŋ gâgât mandunduyap kelak geŋ nâmkijpependi tazin ke am zemzikat indamane ekŋengalen nâmkijpepeŋin lemunaŋ temaŋ beme ekŋenaŋ kwilekiki dolakŋaŋ mbewaŋ Kilaisiyet kwizapatnaŋ mwabe. ⁷Kilaismagen notn, geŋ Kawawaŋgalen am ekŋengat keŋdi bembe ma ekŋengat keŋin mwatindewanan keyaŋ nâgât keŋŋ mme oloŋen ma eleŋ beleŋ penaŋ beye.

Pâlaŋ Onesimasiyet yayaŋ zet zeye

⁸Notn, neŋ Kilaisimagen gâgât nodi mamayap keyepmti neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ ke mimiyelen neŋ gapitilima mbek.

⁹Yaŋgut neŋ gâgât tikŋaŋŋ omba tazin keyepmti belak etaŋ wekumgamtî eksowap. Neŋ ailip penaŋ. Neŋ Zisas Kilaisiyet kwizapatnaŋ mpalakŋaŋ bema keyet pepet mti nati mka katikŋaŋ kot-neme matalap. ¹⁰Âpme neŋ Onesimas egat weŋnok zet neŋ pigok zema nâmbak. Neŋ mka katikŋanen tapma Onesimasiyaŋ niksât kopme neŋ Kawawaŋgalen buŋam zapat dundumti mukulem mpema keŋ gilik zemti Kawawaŋ nâmk-iŋpeye keyaŋ mme nâgât nemun penaŋ bemti kandaŋnan main. ¹¹Eweŋan egaŋ geŋmak maŋge kan keyet mukulem dolakŋaŋ ku mgaye. Yaŋ alak egaŋ neŋmak mamti mukulem dolakŋaŋ tapm-nemkwazin. Yaŋ maneti pema geŋmagen kobeen mukulem dolakŋaŋ mgawe.

¹²Neŋ Onesimas wembekatn penaŋ ke pema alak naman geŋmagen kozin. ¹³Neŋ Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penangapmti mka katikŋanen neme tapma egaŋ nikdamuŋ dolakŋaŋ mamin keyepmti neŋ ek aŋgalaŋma neŋmak kapi tatagalen penaŋ nâyaŋ. Egaŋ gâgât weŋnok neŋmak mamti napmukulem mnenagen dolakŋaŋ penaŋ benak. ¹⁴Wa neŋ geŋ napmukulem mimiyet gapitilim gemti zet kapi ku zeyap. Giti weyaŋ nâmtati zetnaŋ zemdelan zenzeyet nâmti zeyap. Nit ŋoktik kwep bembepiŋ neŋ nenak egat zetnaŋ neŋ ku zemdelan zenzeyelen.

¹⁵Onesimasiyaŋ kan belaknik bugan kapi gemti kunzuŋti pienen koti main. Keyepmti taekmane gilik zemti kopme naman mkitik pemane gitimak ke kwe-siŋ mamambe. ¹⁶Wa ek sisiliŋ namba etaŋ mamtan keboŋ yek. Egaŋ notnaŋ sambe ekŋen sebemindein. Ek Ki-

lais nâmk-iŋpeepen an notnit penaŋ. Egaŋ neŋmak pien mamti napmukulem dolakŋaŋ penaŋ mamimnein. Yaŋ geŋmagen kobeen kegogak gapmukulem dolakŋaŋ penaŋ mme geŋ sisiliŋ mim-iŋaŋgat ma Amobotnaŋmagen notn penaŋ mamain keyet nâmti egat nâmpemane pembenan bewe.

¹⁷Keyepmti geŋ nâgât notn penaŋ nâmnenik beme neŋ kopma mnawek keyet weŋnok taekmane egaŋ kopme ekti ek msawanik. ¹⁸Egaŋ geŋmagen kwileki neŋ myuŋguye ma geŋmagen kwileki neŋ butnaŋ mututuyelen tapme kunzuŋ koge beme geŋ nâgât damuŋ tapmane neŋ koti ekbap. ¹⁹Neŋ nenn betnnaŋ penaŋ pigok kumpema ekbak: Neŋ Pâl, nen egalen butnaŋ ke neŋ koti mutumgawap. Neŋ geŋmagen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ diŋgoma nâmti geŋ Kawawaŋmagen keŋ gilik zenze aikbanan. Keyet nâlen butnaŋ temaŋ ewe geŋmagen tazin. Neŋ keyet zet sambe ku zesap. ²⁰Keyepmti Kilaisimagen notn, pigok zema nâmbak: Amobotnaŋ Kilais egat mti wekumgayap kapi mmane neŋ gâgât oloŋen penaŋ mbap.

²¹Neŋ gâlen zet gawepupundi tazin e penaŋ nâmgeyapgapmti zapat meluwaŋ kumambe puk tatnâyaŋ. Wekukun sambe gâgât beyap kapi neŋ mti notnaŋ ewe gitangat keŋdan tusumti mbanik. ²²Pi nan zet neŋ ewe pigok zema ekbak. Kawawaŋaŋ gâlen dundundudaŋgat penanaŋ neŋ napmukulem mneme mka katikŋaŋ pemti geŋmagen sakwep kobap. Ke nâmk-iŋpeyaŋ keyepmti geŋ nâgât mka keŋaŋ neŋ eweŋanak weyaŋpemane tabe.

Zet delan zenzeyan

²³Epapalasiŋak nit nilisakwep Zisas Kilaisiyet kwitnaŋ mpalakŋaŋ bembeyet mulupmaŋ mmalu keyepmti mka katikŋan kot ndeme tati in

indamukumindenup. ²⁴ Āpme mulup an
notnne notnaŋ Loma mkaen mamaip
Mak ma Alistakasimak Demasmak Luk
ekŋenaŋ kegogak ingat keŋin temaŋ
penaŋ mambein.

²⁵ Amobotnaŋ Zisas Kilais egalen keŋ
taolet in sambemagen tatagalen nâmti
mandunduyap.

Ibulu

Ibulu am eknjengat zapat meluwanj kumindadanj.

Zapat meluwanj kapi kwiyanj penanj kuye ke sosok ku zemsokbembenanj. Pâlanj zapat meluwanj kukujanj sambe iknjangat kwitnanj kumti, “Nej kuya,” e njep manzemkawanjbein. Âpme Ibulu kapiyet zet esemtanj kebonj njen ku tazin. Kogogapmti an nânânjin temanj Kawawanjgalen zetgat nânâ mulup mamiwan kwiyanj kup keyet zet mulup iknjakjen mamip. Ekjen nâmkijnpepejinmak kuknjangat mambien ekjenanj Pâlanj kup zewien. Yanjut Lutayanj manggeangatnanj takwalip ekjenanj kwiyanj kup keyet zemusulalak zet omba mamip. Pâlanj ku kup zewien e yanjanj kapigogapmti zet ke zenzenanj. Egalen zapat meluwanjen ekbegen eganj kuye set katnanj kwep mâti kukujanj nembonj yekgapmti zenzenanj. Zapat meluwanj kapi kwitnanj Ibulu kukujanj eneyet Zuda am eknjengalen zelin Ibulu.

Ibulu an ma imbi kwiyanj zapat meluwanj kapi kuyeyanj am nâmkijnpepejinmak ekjen sindem omba penanj nâmkijnpepejinanjanjgapmti tatimeyepm zemgwatnanj zet ma nâmkijnpepejin katiknanj beme tatatgat nâmti zet kapi kuye. Zuda am ekjenanj Kawawanjgat sesewatpesâti sâpe sâpe sepem iknjak iknjak mambumkwetemien kemak Zisasiyanj an sâpe sâpe bumbu mulup mti seknanj sâpe buye keyanj mobotnanj bein zemti zapat meluwanj kapi kuye. Sâpe sâpe bumbu mulup mkwakwatnanj keyet penanj ilak Zisasmagen sokbeye keyepmti tâtâ alaknanj ekmagen mimiyanj ke ku

elejengeyelen nâmti zapat meluwanj kapi kuye.

Zet njoteknanj temanj kapigoganj Ibulu zapat meluwanj kejan talip:

1:1-5 Kawawanj alak pi set iknjak njen aikzin Nemujanj Zisasiyanj set ke bein

1:6-7:28 Kilaisiyanj tâtâ itnanjanjgalen mulup an sebemindein

8-10 Ningalen sâpe sâpe bumbu an Zisas eganj sâpe sâpe buye keyanj sâpe sâpe bumkwakwatnanj ke sebemindein

11-12 Nâmkijnpepeen ewe gwanj gwanj kumtatagalen indakumtetitijnanj delanj zenzenanj

13 Zet zemdelanj zenze zet

Zisasiyanj golanj zenze an itnanjanj mamkwabienmak ensel ekjen sebemindein

1¹⁻² Kawawanj eganj golanj zenze an zemindeme ekjenanj yejsoknjine iknjangat mundumann kan sepemanj iknjak iknjak ma zet setnanj yanjanj iknjak iknjak mandiidom kwatnepemelak alak tatnuwen kapiyetnanj Zisasiyanj kosâpmnen kan keyet Kawawanjanj iknjangat yanjanj mkawanjbeme delanj zenzenanj iknjangat Nemujanj penanj zempeme toti zet tadiindoin. Kawawanjanj Nemujanj keyanj kwitnanj kwitnanj sambe keyet tonanj bemti mamayet ombempeye. Eneyet egelanj ilisakwep mamti kwitnanj kwitnanj sambe ke mbun. ³ Kasupgat sanja songananj mamekozin sepem kegogak Kawawanjgat yanjanj penanj Nemujanjanj mamsokbemkawanjbein. Nemujanj ek yanjanj iknjak yek; egegat yanjit kwep. Zet dembuseknanj windenanjmak zeme keyanj kwitnanj kwitnanj sambe kapi bandim mpeme matazin. Eganj ningalen bekananj zulutndemti gwaen mogeyanj Amobotnanj Temanj egat betnanj penaset mundum windenanjbenj keyet totazin.

Kawawaŋgat Nemuŋaŋ ensel ekŋen aŋgosomindemti mobotnaŋ tazin

⁴Âpme Zisasiyaŋ ensel ekŋen sebemindemti motazin. Kogok mti ensel ekŋengalen kwit zet buŋam timtotindemti egaŋ kwizet buŋam temaŋ timti matazin. ⁵Kawawaŋaŋ Nemuŋaŋgat nâmti zet kapigok zeye, “Geŋ nâgât Nemun penaŋ; nit alak Bip Nemun belup.” (*Sam 2:7*)

Ma ŋen kapigok zeye,

“Neŋ gâgât Bipdi bemti mambap ma geŋ nâgât Nemun bemti mambanik.” (*2 Samuel 7:12-14*)

Ensel ekŋengat Kawawaŋaŋ zet kekok ŋen ku zeye. ⁶Yaŋgut egaŋ Nemuŋaŋ kwewetaŋ ke msalen ewe peme tobe kan keyet zet pigok zeye,

“Kawawaŋgalen ensel ekŋenaŋ ek pedondom samti sesewatpewep.” (*Sam 96:7-9*)

⁷Kawawaŋaŋ enselŋene ekŋengat kapigok zeye,

“Tâgâmak taŋamaŋ nâlen zet nâmti zetn mamâlpnok ensel ekŋen nâlen mulup angapmti zetn maŋgawepup.” (*Sam 104:4*)

⁸Kawawaŋaŋ Nemuŋaŋgat gulak kapigok zeye,

“Kawawaŋ, geŋ Amobotnaŋ mundumdi katikpepepiŋ tatat kaliŋaŋ tapmeti mambanik. Ma Amobotnaŋ mamandi teŋ keyaŋ amobotnaŋgalen toŋge ke nemboŋ beme am indamusuwewet dolakŋaŋ penaŋ mbanik. ⁹Geŋ mama mimi teŋ keyet tikŋaŋ manânik ma mama mimi bekaŋaŋ keyet kasa mamnik. Kogogapmti neŋ gâgât nâmtikŋaŋ mti geŋ Amobotnaŋ tatagat ombemgemti kelakŋaŋ zulutgeap keyet nâmti oloŋen palen mambanik. Ke ensel ekŋen sebemindemti Amobotnaŋ tatagat

ombemgemti kelakŋaŋ zulutgeap.”

(*Sam 45:6-7*)

¹⁰Kawawaŋaŋ ŋen ewe kapigok zeye, “Amobotnaŋ, geŋ yaŋbembeŋan msat palen kwitnaŋ kwitnaŋ mbanan ma kululuŋengalen kwitnaŋ kwitnaŋ betdaŋ munduminan bemindemebenanaŋ tapmelip. ¹¹Serŋum melakandu keboŋ teŋgenaŋ mambeinok msat ma kululuŋ teŋgenaŋ bemti asekalup. Geŋgulak mama kanzizit mamambanik. ¹²Kegok beme geŋ amnaŋ saŋgum taŋanaŋ mamuŋguŋpeme mewen kekok geŋ kululuŋ ma msat munguŋ timane mowembe. Geŋgulak sepem mambanan kekok ewe mambanik. Ma an penaŋ bembepiŋ mamti mamambanik.” (*Sam 102:25-27*)

¹³⁻¹⁴Ensel ekŋen tâgâ etaŋ mme ekŋenaŋ Kawawaŋgalen mulup etaŋ mamip. Kawawaŋaŋ ekŋen zemindeme meti am ekŋen ikŋaŋ gilik zemindatitiyet manâin ekŋen ke maindamukulem mamimindeip. Kegok mammnaŋgut Kawawaŋaŋ ensel ŋengat kapigok ku dunduye, “Kot betn penaset tapmane neŋ kasan-dine ekŋen kandaŋdanen mulaloŋ indema selaŋ indim kapisik indemane topmâpme tabanik.” (*Sam 110:1*)

Kawawaŋaŋ Nemuŋaŋgat zet zein ke ku bankumpewep

2 Nin weyaŋti zet eweŋan tiwen ke bankumpewanupmagengat ewe tim kitik mtabanup. Mneti Nemuŋaŋgat zet zeye ke pemann wembemagengat nâpeŋ mamambanup. ²Eweŋan Kawawaŋaŋ zet notnaŋ ensel ekŋen zemindeme Mosesiyet kot zeme egaŋ mtoge ke diindome am ekŋenaŋ aŋgosowien ma ke kulume keyet dopmaŋ Kawawaŋaŋ sakwep

mamutumindamtan. ³⁻⁴Amobotnanañ nin anğalañ ndendeyet zetnañ ikñañ zemkawañañ beye. Âpme am sokñañ tati wakñañ penañañ nâmbien ekñañ zet ke zemkotnepeme kaliñañ bemti tazin. Naman Kawawañañ ikñañ muluwañ mamanamañ notnañ mge ma menok notnañ mti windenañ sakam ikñañ ikñañ keyet yañañ zemkawañbemti zetnañ ke mgwatnañ mge. Egañ kegogak Emetak Tengalen taolet dolakñañ nin kwep kwep ikñañgat keñañgalak ndaye. Keyepmti Nemunañgalen zet zapatnañ weyañti ku timtabanup beme dopmañ penañ sukwep mobotnañ mutumndawe.

Kawawañañ Zisas kwit zapatnañ temañ saye

⁵Msat alakñañ sokbewe keyet zetnañ manzenup ke Kawawañañ ensel ekñañ damuñ mimiyet ku zeye. ⁶Kawawañgalen Zet Itnañan an ñenañ zet pigok zeye,

“Am nin pembenañ yegañgut Geñ ningat nâpeñ mamanik. Ma am nin Adamgat nembajane nin tototnañ yañgut Geñ ningat damuñ dolakñañ matatnik. ⁷Geñ kan belaknik bugan ensel ekñañgat kandañinan mamayet zemndewanan. Yañ Geñ nin busatnañ ma kwizet buñam temañmak miakndewanan. ⁸Mti kwitnañ kwitnañ sambe ningat setn kandañan baen mulaloñ pewanan.”
(*Sam 8:4-6*)

Kawawañañ kwitnañ kwitnañ sambe ningat kandañnan mulaloñpeye. Kwitnañ kwitnañ kalelañpiñ belak sembe melesiñ nin damuñ mimiyet ndaye. Kan pigogat kwitnañ kwitnañ ningat kandañnan mañge bempepeñañ keyet ku tapme maeknup. ⁹Yañgut nin Zisas egat yañañañ nânup. Eweñañ kan belaknik bugan ensel ekñañgat tototnañin mañge ke

Egañ Kawawañgalen keñ taolet ke msokbembeyet ma am sambe indamukulem mti gakikiyet kegok mañge. Egañ sek sindem temañ timti gakiye keyepmti Kawawañañ mwatonzempemti elimiak señge soñañañmak ma kwizet buñañam temañ ke saye.

¹⁰Kawawañañ kululuñ ma msat ma kwitnañ kwitnañ sambe mge keyañ ikñañgat kwizet buñam mmobogat nâmti mge. Ma amnañ kululuñen mebegalen nâmti Nemunañ zempeme toti sek sindem tiye keyañ amnañ mama kanzizit aiikgalen setnañ beye. Kegok ke Kawawañañ amnañ nâmkijpepeyeen kwakwagat nâmti Zisasiyet nâmpeme ekñañgat Anğalalañ Anñañ beye.

¹¹Âpme am Zisasiyañ mme teñ beip ekñañ ke ma Zisas ikñañmak ekñañ mme teñ bembenañ temakwep Biwin kwewetañ ke Kawawañ keyepmti Zisasiyañ, “Ip meniñne,” zenzeyet nâme nukñañ ku mambein. ¹²Zet keyet zet ñen kapigok zenzenañañ tazin,

“Neñ buñam zapadi ip meniñne ekñañmagen zempalakñañ bewap. Neñ ip meniñne ekñañgat tunguwinan zemsesewatgewap.” (*Sam 22:22*)

¹³Ma zet ñen ewe pigok zeye,

“Neñ Kawawañgat nâmkijpemtî penañ mambap.” (*Aizaya 8:17*)

Naman ñen pigok zenzenañ,

“Pi neñ ma Kawawañañ ip meniñne namâge ekñañmak neñ nsakwep tatnup.” (*Aizaya 8:18*)

Zisas ek an penañ mañge keyepmti egañ nin ñep ndamukulem mimndewe

¹⁴Âpme ip meniñane ekñañ sek sesubanjañmak mamaip kegogak egañ ekñañgat sepem timti indamukulem msâti sokbeye. Mme an penañ mame kume gakimti wage keyañ gakiki toñañ Sadañ egalen windenañ

mtopeye. ¹⁵Mti gakikiyet kinngagat keyañ indatimti tapme kan katañ egalen mka katikñan mamaip ekñen indamenzemtityet kekok mge. ¹⁶Egañ mulup mge ke ensel ekñengat mti ku mge. Egañ Abalaamgalen insoñjane ndamukulem mimndesâti kekok mge. ¹⁷Keyepmti Ek ip meniñane ekñenmak sepemin kwewetan penañ bembeyet zempepenañ. Egañ kekok mti ñep sâpe sâpe bumbu an ñeñañ mamti Kawawañgalen mulup mbe. Ek an angalañ gogot toñañ ma an mulup esemteñ penañ mamti ma egañ ñep am sambeyelen yomin maasekmâzin. ¹⁸Egañ sek sindem nâmti tetimaemaen mege keyepmti am nin tetimaemae sokbemndame ñep ndamukulem mimndewe.

Zisasiyañ Moses angosompemti mobotnañ beyeñañ matazin

3 Kilaismagen notnne, Kawawañ kululuñen mamainnañ Zisasiyelen mulupgapm indamandame kobien. Nin Zisasiyet kapigok nâmâtâti manzemkawañbenup. Ek sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ma Kawawañañ ombempemti buñam zapatnañ zemkawañbembeyet peme koge. Zisasiyet mulupmañ ñen kekok ke mamingat nâpeñ mamambep. ²Mosesiyañ Kawawañgalen mulup nâmsemteñ mkwage sepem kekok Zisasiyañ Kawawañañ mulup mimiyyet zempeye ke kogogak nâmsemteñ mge. ³⁻⁴Nin an ñeñañ mka dolakñañ mawalazin beme an mka walage keyet kwizet buñamañ mamwatnup. Sepem kekok Mosesiyet an dolakñañ zenup yañgut Zisasiyañ kwitnañ kwitnañ sambe mme sokbeyeyepm egat kwizet buñamañ mwawagalen. ⁵Moses egañ Kawawañgalen mulup an mamti zet gawepupu mulup mti mamkwage. Keeset bam sokbewe keyet buñam

zapatnañ zenzeyelen keyet sisiliñ annañ mamkwage. ⁶Yañgut Kilais ek nemuñañ penañañ mka keyet toñañ penañ mamain. Kawawañmagen nâmkinpepen tazin ke mkitikpem mamann nukñañ sokbemndame katikñañ bem tatnup beme nin ilak mka ke nemboñ benup.

Israel am keñ katik mambien nin sepem kekok ku mbanup

⁷⁻⁸Keyepmti Emetak Teñ egañ zet kapigok zeye ke in nâseip, “Alak kapi in zetnañ nâseip beme in msat tungupman tetimaemae sokbeme ñenzinziñ palen kwitnañ kwitnañ mbien kekok mti keñ katik in ku mbep. ⁹Yeñ sokñine ekñeñañ Neñ msat tungupman ke nup kan 40 menok ma ñenzinziñ kogogak mkwapma eknâmamkwebien. Yañgut ekñeñañ neñ mobotnañ omba mnamkwati yaññ mnik kwabien. ¹⁰Âpme neñ keyet nâmsopkumindemti pigok zewan, ‘Kan katañ keñ otnânâñin kileñ mapeme mekozin mme ekñeñañ nâlen set ke ñen ku ekmâtâbien.’ ¹¹Kegok mbiengapmti neñ ekñengat ñenzinziñ mindamti zemkatik bembe pigok zewan, ‘Ekñeñañ nâlen kâtnânâ msatnan ke ku mebep. Yek penañ.’” (*Sam 95:7-11*)

¹²Kilaismagen notnne, inmagengatnañ ñeñañ nâmkinpepe katikpemti keñañ bekañañ etañ bemisikme Kawawañ mama toñañ ek bankumpenakmagengat eksemambe. ¹³Kawawañ kan delañ zenzeñañgatañ zempeye ke nin ku nânup keyepm nin keñ katik ku mti mamambanup ma Sadañ nâmpeman tetimaen ndatowewegalen kawañañ ku sawanup. Kegogapmti nâmkinpepen mamayet notn mukulem mukulem mti mambanup. ¹⁴Nin nâmkinpepen

alagak kwabenen ke ewe mkipmañ bempti manepemann gakikiyañ ndaaikbe. Mti Kilaisiyañ ndamukulem mbe ke penañ nâmkatikbempti mambanup. Nin kegok mbanup beme nin Kilais egalen animbi penañ bewanup.

¹⁵Kawawañgalen zelen kapigok zenzeñañ,

“In yeñsokñineyañ Kawawañ zet zeme nâmtiñgut keñin katikñañ beme ñenzinziñ palen mamkwabien sepem kegok in egalen zetnañ alak pigogat nâmti keñ katik palen ku mambep.” (Sam 95:7-8)

¹⁶Am kwi ekñenañ zetnañ nâmtiñgut bankumpemti egat ñenzinziñ mbien? Ke animbi Mosesiyañ ñeñañ bemindame Izip msat katikpemti kobien ekñen keyañ kegok mbien. ¹⁷Ma am kwi ekñengat Kawawañ nup kan 40 keyet keñanen nâmsopkumindeye? Ke am yom sepem ikñak ikñak mti msat tuñgupman gakim walet mbien ekñengat kegok mge. ¹⁸Âpme am deset ekñengat Kawawañ zemkatik bembe zet kapigok zeye, “Nâlen kâtnânâ msatnânen ku mebep?” Zet ke am egalen zet kulumti mambien ekñengat nâmti zeye.

¹⁹Keyepemti nin pigok penañ nânup, ekñenañ ku nâmkîpewien keyepemti ekñenañ Kawawañgalen kâtnânâ msat dolakñañ keyet keñan ku mebien.

Kawawañgalen am nin kâtnânâ msalen mebegat zemndendeñañ

4 Kawawañgalen kâtnânâ msalen mebegat zetik mge ke ku asekmé delañ zemâge. Alak pigogat ewe tazin keyepemti inmagengatñañ ñenañ ku nâmkîpemti selen met yuñguwemagengat mama mimiñin eksemti mamambep. ²Kawawañ zetik mimindaye sepem keyegak nin zetik mimindain. Egañ zetik mimindame keñinan penañ ku bempewiengapemti

ekñenmagen penañ ku sokbeye. Zet zemkatik bemeñañ ke nâmkîpemti ku timambien. ³Nin animbi nâmkîpewemagañ Kawawañgalen kâtnânâ msat keyet keñan tapmetnup. Eweñañ Kawawañ kâtnânâ msat keyet pigok zeye,

“Neñ keññ kasa beme pigok penañ zemkatik beyap, ‘Ekñenañ nâlen kâtnânâ msalen kapi penañ ku kobep yek penañ.’” (Sam 95:11)

Eweñañ Kawawañ msat mge kan keyet kâtnânâ msat ke kegogak beye yañgut amnañ ke mesâgât ku manâmkîpewi keyepemti egañ kogok zeye. ⁴Âpme msasa 7 keyet keñan kwep delañ zenzeñañ kapigok zeye,

“Kawawañ mulup sambe ke kasup mulup mimi 6 mme delañ zemâpme msasa delañ zenzeñañ 7 keyet egañ kâtnâm tage.” (Sokbembe 2:2; Kisim Bek 20:11, 31:17)

⁵Âpme zet keyegak ñen ewe kapigok zeye,

“Ekñenañ nâlen kâtnânâ msalen kapi penañ ku kobep yek penañ.” (Sam 95:11)

⁶Âpme pi am notnañ tatnup nin kâtnânâ msatn keñan mebegalen setnañ notnañ ñep tazingapemti keñan mobanup. Kogok keyañgut am tipman baenen mamkwabien ekñenañ zetik mimindame nâmbienangut ku gawepuwien keyepemti ekñenañ kâtnânâ msat keñan ñep ku mebien. ⁷Keyepemti Kawawañ kan ñen ewe beye, ke bempti kan keyet kwitnañ “Alak” kumti kâtnânâ msalen mebegalen zetik mge ke ewe ñandem tage. Yañ mamkwati Kawawañ zet ñen Dewit egat keñan beme egañ zet zein kegok zeye.

“Alak an ñenañ Kawawañgalen zetnañ nâsem beme keñañ katikñañ ku aña-galañ tasem.” (Sam 95:7-11)

⁸Âpme Zosua egañ am kâtnânâ msalen Kawawañ zetik mimindeyeen

indapmege. Ke etaŋ benak beme Kawawaŋaŋ zigoset kâtnânâ msat ŋen ewe tazingat zeme Dewilaŋ zeye?⁹⁻¹⁰ Eweŋan Kawawaŋaŋ mulup sambe mme delaŋ zeme tagom tage kegowak an ŋen Kawawaŋgalen kâtnânâ msat keyet keŋan mebeyan mulupmaŋ mdelaŋ zemti kâtnâwe. Kawawaŋgalen am ekŋengalen kâtnânâ msat ŋen ewe tazin sepem Kawawaŋaŋ tambu msasa 7gat kâtnâyeen kegowak ekŋenaŋ kegowak makâtnâip.¹¹ Kogogapm ninmagen ŋenaŋ zet kululu keyelen mama mimi ke mâti mambeyet am eweŋan mbien kegowak ku mbep. In kâtnânâ msalen mebegat Kawawaŋaŋ mama mimi nâmtikŋaŋ mamin ke windeŋaŋbeŋ mbep.

¹²Kawawaŋgalen zet ke windeŋaŋ-mak ma amgat mamaŋinan mulupmaŋ mamnen wanam kukŋaŋbeŋ kukŋaŋ bameset eyo tazin keboŋ. Keyaŋ am keŋin aŋme epeeme amgat yaŋaŋin sosok mamsokbein. Mti wanamaŋ kanziŋgalen kelakŋaŋaŋ ma kanziŋ olalaŋaŋ aŋmann bikpemti mamekozin keboŋ. Kawawaŋgalen zelaŋ ammagen kegowak mti keŋinaŋgalen ŋoktik yaŋaŋ yaŋaŋ maenzilim tamezin ke yaŋaŋin mamekzin.¹³ Âpme kwitnaŋ kwitnaŋ aiikŋaŋ keyaŋ Kawawaŋgat zikatnan enzilimti ŋen ku matazin. Ekmagen kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ke sosok etaŋ mawemâzin. Egat zikatnan nin nnaŋgat yaŋaŋ zemkawaŋbemâbanup.

Zisas ek ningalen sâpe sâpe bumbuyelen an ŋeŋaŋ temaŋ

¹⁴Ningalen sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ŋen tatndain ek kululuŋ mka keyet keŋan penaŋ mepmoge ek Zisas Kawawaŋgat Nemuŋaŋ keyepmti nin nâmkŋipepen manzemkawaŋ benup ke mimkatikŋaŋ bemti mambanup.¹⁵ Nin yomgalen windeŋaŋ kumann tototgalen winden ku tatndain yaŋgut sâpe sâpe

bumbu an ŋeŋaŋ egaŋ tetimaemae sambe ninmagen masokbein ke ekmagen kegowak sokbemâpme delaŋ zemâge yaŋgut egaŋ yom ŋen ku mge.¹⁶ Keyepmti nin Kawawaŋgat kiŋgagapiŋ ekmagen sokŋan mebanup. Zisasiyaŋ Kawawaŋ an keŋ taolet toŋ egalen mundum windeen totazingapmti nin nukŋaŋ ŋen ndaikme ekmagen mepmann keŋ taoletnaŋ ma aŋgalaŋ gogotnaŋgat penaŋaŋ ndamukulem mimndewe.

5 Sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ indaik indendeŋaŋ ekŋenaŋ amgat munduminan Kawawaŋgat zikatnan meti yomgat sâpe sâpe mambumtemien ma tewalaŋ timet membeyet zemindendeŋaŋ.² Sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ ikŋaŋ an penaŋ yomgalen tetimaeen ŋep tokukuyelen keyepmti am yomgat yaŋaŋ penaŋ ku nâmti yom mti set penaŋ katikpemti ŋenen mebien ekŋengat ŋep sewakŋaŋ mamindain.³ Keyet yaŋaŋ kapigogapmti am ekŋengalen yomgapmti etaŋ yek ikŋaŋgat eyo nâmti bumbuyet zempepeŋaŋ.⁴ Mulup mobotnaŋ keboŋ ke an ŋenaŋ keŋagalek ikŋak ŋep ku mimiyelen. Sâpe sâpe bumbu an ŋen Kawawaŋaŋ aikpemti mulup same ŋep penaŋ mbe. Egaŋ Alongat setnaŋ munduman mâti kegowak ke mpeye.⁵ Sepem kegowak Kilais ek ikŋaŋgat nâme mobotnaŋ beme sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ temaŋ ku beye. Ke Kawawaŋaŋ piŋok zemti zempeye, “Alak neŋ gâgât kapigok zemkawaŋ besâwap, ‘Geŋ nâgât Nemun penaŋ.’” (*Sam 2:7*)

⁶Mti naman zet ŋen Zisasiyaŋ sâpe sâpe bumbu an membeyet ewe kapigok zeye, “Geŋ Melkisedek nemoŋ sâpe sâpe bumbu An ŋeŋaŋ kwesiŋ kwesiŋ mamti mambanik.” (*Sam 110:4*)

⁷Zisas ek msalen maŋge kan keyet An gakikiengatnan mme belek

zem wawagalen winde tasaye egat Gesemani muluwen dundundu mge ke ñakñak palen omba penañ sumti zeye, “Kawawañ napmukulem mne.” Kegok zeme Kawawañ dundunduñ nâmpaye enenogat egañ Kawawañgat kandañaj mtot meti pedondom saye keyepm Kawawañ winde same kiñgagapiñ gakikien moge. ⁸Ek nemuñaj penañ mañge yañgut egañ sindem tiye keyañ egalen zet gawepupuñaj keyet yañaj tasaye keyepm mgwatnañ mge. ⁹⁻¹⁰Zisasiyañ zet gawepumti gakiye keyañ sâpe sâpe bumbu an dolakñaj penañ kwage. Mti ek ke Melkisedek sâpe sâpe bumbu an temañ keyet katañ sâpe sâpe bumbu an ekñengat ñeñajin mamayet Kawawañaj zempeye. Keyepmti am zetnañ mañgawepup ekñen ke yomengatnañ gilik zemindatitiyelen toñin penañ bemi mama kanzizit mama ke maindain.

Nemba isisik ekñengalen mama mimi keyet katañ ku mambanup

¹¹Melkisedek egalen zet omba penañ tazin yañgut in wakñin bekekme ma- maip keyepmti zet sewak sewak tadi- idomopma nâmbep. ¹²In kan teepmañ nâmkĩñpepe aikbien mme nolineyañ mama keyet yañaj zemzikat indawien kogogapm an zet zikat indanda ñep kwa- biek keyañgut in zet ke wisat palen tati yañaj penañ ku nâmatâbien keyepm am notnañaj in ewe Kawawañgalen zet ñotekñaj ke ewe zemzikat indame weyañnâmatâbep. In ewe nam etañ niniyelen beip; meu katikñaj ñep ku niniyelen. ¹³Am nam manip ekñengat nemba okak kegok manzeip, ekñen ke- boñaj set de pembenaj ma de bekañaj ke ñep ku maekmâtâlip. ¹⁴Meu katikñaj ke am semem delañ zenzeñaj ekñen- galen zapat. Keñinan nâmatât talip- gapmti bekañaj ma pembenaj ke kalañ

kumti maegip ekñen keboñ keyañ meu katikñaj niniyet zapat beip.

Nin nâmkĩñpepeen semem katikñaj bemi mambanup

6¹⁻²Âpme in alagak nâmkĩñpepeen kwati Kilaisiyelen zet zapatnañ yañaj imbelañaj nâmbien keyegak nâmti ewe belak etañ manâip ke peme tapme zet keyañ penañaj mimiye- len zein ke mâti mamambep. Kegok ke am nâmkĩñpepeen kaliñaj kwabien ekñenañ kegok mamip. Zet alagak nâmbien ke kapigok: mama mimi bekañaj indamandame gakikiyet zapat mambien keyelen yomengatnañ keñ gilik zenze zetnañ ma Kawawañ nâmkĩñpepeyet zetnañ ma tu zululugat yañaj nânâyet mzikat indandañaj ke ma am nâmkĩñpepeñinmak belin ñokñinan atata ma gakikiengatnan wawagalen zet ma am Kawawañaj zet zemdelañ zenze muluwen tabepgat zetnañ. In zet keboñ ke etañ sakwalambemi zenzeyak windenañ ku mbep. Zet nâmkĩñpepeen mama mimi tototnañ mimiye- len ke zenâmti nâmkĩñpepeñin mkaliñ bembeyelen wemezin ke zenâ zenâ mti semem kaliñ bewep. ³Nin kegok mimiyet Kawawañaj winde ndame timamti semem kaliñ bewanup.

⁴Neñ kegok zeyeyañgut ñen ewe kapi zesowap. Am notnañ Kawawañgalen Zet keyañ keñin melañ beleañ beme Zisasiyañ ekñengat yominañgat gakiye kegok nâmkĩñpewien. Kegok sokbeme am ekñen ke Kawawañaj Emetak Teñ indaye. ⁵Ma Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñaj Penañ ke nâme keyañ keñi- nan mealat mepme Kawawañaj menok notnañ bamgat sokbewe keyet katañ mme ekmâtâlip. ⁶Am ekñen kemagen kwitnañ kwitnañ kegok sokbeme ek- tiñgut ekñenañ Zisas penañ sukwep bamkumpewien keyañ ekñen Kawawañ-

gat Nemunaj ilinak kejinanek ewe tewen kumasasokpewienok beye. Mti am sambe zimoselinan egat kwitnaj mtopewien. Am keboj ke yomengatnaj keñj gilik zenzeyelen setnaj ñen ku taindain penaj.

⁷Msat ñen map topej tati kwitnaj kwitnaj mme dolakñaj kwapme am mulup mamip keyaj meu ma sikokok matinip. Ke Kawawanaj egalen tebu-molet temañ keyet penajan ke ma-sokbemindain. ⁸Ma msat ñeniñaset nusi temañ kalak zewenn keeset penajepiñ keyepmti bam msat ke Kawawanalen wewuwaliliyan dukñan mopme tewen zim tobe.

Nin winde kumann kwapme mambanup

⁹Notnne penaj, neñ ingat zet kiñ-gagatgalen zema manâip keyepm keñ jut ku miap kegogot in set pembenaset mebepe e nâyp. Set pembenaj mebepe ke Kawawanaj indaangalan indewe kogok. ¹⁰Kawawanaj kwitnaj kwitnaj mamnen teñ etañ. Keyepmti egañ in mulup dolakñaj mbien keyet ku kandatindemâbe. In Kawawanat nâmtikñaj mpeme keyaj keñin meleñ beleñ mimindeme in egalen am indamukulem mbienok mmobep. ¹¹Âpme nin in mulup windembeñ kegok etañ mimiyet nâmindenup mti nâmkiñpepeñin mkatikñaj bemtati Kawawanaj kot indatim mobogat damuñ tabep. In kegok mti webematalip keyet penajan indamâbe. ¹²In am nâmkiñpepeñin kaliñaj mamaip ekñengalen mama mimi ke mâti mti wisat sakwep ku mbep. Ekñenañ Kawawanaj kwitnaj kwitnaj ikrñajgat nemuñene indandayet zetik mge ke timalip.

Kawawanalen zetik ke penajanmak

¹³Ekñenmagen ñen Abalaam ek Kawawanaj zetik mti an mobotnaj kwiyet kwitnaj kumti zemkatik besap zem mgeyan yek beme Kawawanaj ikrñajgat kwitnanen bemti pigok zemkatik mti ¹⁴pigok zeye, “Neñ penaj sukwep gwetnaj mgemti ññsokdine sambe sopmaj penaj gawap.” (Sokbembe 22:17)

¹⁵Âpme Abalaam ek zetik mge keyet damuñ kan teepmaj wisatnepiñ mamkwatneti bam penajan aige.

¹⁶Am nin amobotnaj ñengat kwitnanen zetik minn beme zet zen ke bandim mti mmann am nâyo keyaj ningat zet bamset ñen ku zewep. ¹⁷Keyepmti Kawawanaj ek am zetik mimindame keñ jut mbiekmagengapmti zetikñaj mkaliñaj bembeyelen zetik notnaj omba penaj ikrñajgat kwitnanen mge keyet penajan nin tiwanup. ¹⁸Kawawanaj zetikñaj mam ma zemkatik bembe ñen mamm ikrñajgat kwitnanen eget jut keyet Kawawanaj dâsuki ñep ku zenzeyelen. Zetikñajmak zemkatik bembenañ penajan masokbein. Keyepmti animbi nukñajinmak kunzuñti Kawawanagen mepme egañ maenzilim indeingapm ekñen keñ oloñen palen tatagalen. ¹⁹⁻²⁰Sâpe sâpe bumbu an ñenañ Zelusalem sesewat mka keñan ikrñak ñen mamotan sepem kogok Zisasiyan kululunen Kawawanat ñenzimosetnan mogeyan nin ndamukulem mti ndadamuñ mam. Egañ sâpe sâpe bumbu an ñenañ ñen kwesiñ kwesiñ mange Melkisedek keboj. Keyepmti nin Zisas mâti egañ mundum dolakñaj motapmainen mosâgât webepañ mamambanup.

**Melkisedekmak Kilais egetgalen
sâpe sâpe bumbu muluwit
yaŋaŋ sepem kwep**

7 Melkisedek ek Salem mkaengalen amobotnaŋ maŋge ma Kawawaŋ Amobotnaŋ temaŋ egalen sâpe sâpe bumbu mulup keyet anaŋ kekok maŋge. Egaŋ Abalaam met amobotnaŋ kasaŋane indomindamâti gilik zemkopme an keyaŋ met selen aikti zemgwatnaŋ mpeye. ²Mme Abalaam ek milawat sambе kasaŋane ekŋenmagengatnaŋ indamâti timkoge ke kalaŋ kumti maŋge 10magengatnaŋ kwep keyet kataŋ Melkisedek saye. Nin zetraset kwit Melkisedek ke gilik zewennegen kapigok benak: “Tengalen Amobotnaŋ” ma kwitnaŋ ŋen Salem mkaengalen^{‡‡} amobotnaŋ kwit keyet yaŋaŋ kapigok zenzeyelen, “Mamasiyelen Amobotnaŋ.” ³Melkisedek ek mamaŋ bipmaŋpiŋ ma yeŋsokŋaŋ mee ku zemkawaŋ bemberaŋ. Ek mamaŋaŋ ambege keyelen kanaŋ ku nâip ma gakiye keyelen kekokak kanaŋ ku nâip.^{¶¶} Ek Kawawaŋgalen Nemaŋaŋ keyet sesepmaŋ sokbembeyet zenzeŋaŋ keyelen sâpe sâpe bumbu An ŋeŋaŋ mulup kwesiŋ mti maŋge.

⁴Nin pigok nârup Melkisedek ek an tototnaŋ yek; ek amobotnaŋ temaŋ keyepmti ningat yeŋsokŋ Abalaam egaŋ milawat dolakŋaŋ etaŋ kalaŋ kumti maŋge 10magengatnaŋ kwep egat saye. ⁵Abalaamgat iŋsokŋane am maŋge temaŋ kogogapm am maŋge Liwai zep ekŋenaŋ sâpe sâpe bumbu mulup ke mimiyet zemindenderaŋ. Âpme Abalaamgat iŋsokŋane am maŋge notnaŋ ekŋenaŋ Liwai am maŋge ke indikdamuŋ mimiyet milawalin

maŋge 10magengatnaŋ kalaŋti kwep indandayet zii zelen zemâtâtâtnaŋ. ⁶Yaŋgut Melkisedek ek Liwai am maŋgeengatnaŋ ku sokbemberaŋ. Keyaŋgut Abalaam an zetik mpepeŋaŋ ekmagengatnaŋ milawat maŋge 10 keyetnaŋ kwep ke etaŋ Melkisedek same egaŋ zemgwatnaŋ mpeye. ⁷Amobotnaŋaŋ an tototnaŋ zemgwatnaŋ mamimindeip. Set kekok tazingapmti Melkisedegaŋ Abalaam zemgwatnaŋ mpeye keyaŋ zeinen Melkisedek ek amobotnaŋ. ⁸Israel an ekŋenaŋ milawalin kalaŋ kume maŋge 10 mopme maŋge kwep timtati Liwai maindamtemien. Am maŋge ke mamoti an penaŋ bemti magakimtemien. Âpme Melkisedegaŋ milawat maŋge kogok titiŋaŋaŋgut Kawawaŋgalen zelaŋ egat pigok zenzeŋaŋ ek mama kanzizit tapmain. ⁹Neŋ zet keyet yaŋaŋ ŋen pigok nâyapgapm zewi. Zuda am ekŋenaŋ Liwai ekŋen milawalin maŋge 10magengatnaŋ kalaŋti kwep maindamtemien. Yaŋgut Abalaam ek Liwai ekŋengat yeŋinaŋgut egaŋ naman milawatnaŋ maŋge 10magengatnaŋ kalaŋti kwep Melkisedek saye ke Liwai ekŋenaŋ ku mamtemien ke yeŋinaŋ mge. ¹⁰Eneŋogat kekok zenup? Melkisedegaŋ Abalaam selen met aikge kan keyet Liwai am maŋge ekŋen ku sokbewienangut yeŋinaŋ Melkisedek saye keyaŋ ekŋenaŋ mbienok bein.

**Sâpe sâpe bumbu an alakŋaŋaŋ
itnaŋaŋgalen mundum timâbien**

¹¹Liwai sâpe sâpe bumbu an muluwin mkwabien ke zii zelaŋ zein kataŋ mâti mme keyaŋ am sambeyelen yom zulutme delaŋ manzem manak ze Kawawaŋaŋ sâpe sâpe bumbu an

‡‡7:2 Kwit kapi Zelusalemgat kwitnaŋ itnaŋaŋ penaŋ kum mamaŋaŋ.

¶¶7:3 Melkisedek egat mamaŋ ma bipmaŋ ma yeŋsokŋaneyet Kawawaŋgalen zelen yaŋaŋ ku kukuŋaŋ yaŋgut mulupmaŋ mgeyeen Zisasiyaŋ mbe keyet kataŋ mge.

nen ku aiknak. Yanggut egañ sâpe sâpe bumbu an nen Melkisedekgat sakam mwatomzempaye. Kewan Alongat sipmañ butnañ mâti aiikgalen zii zelañ zein katañ ku mimiñañ. ¹² Alongat injokñeneyañ sâpe sâpe bumbu an mamayet Mosesiyañ zemkaliñ beye kelak asesekñañ mme zii zelañ mulup keyet zet zemâtâtâtñañ ke kogogak asekmâzin. Mme sâpe sâpe bumbu an kwakwagalen Kawawañañ setnañ alakñañ zuluzin. ¹³ Kawawañañ sâpe sâpe bumbu an mwatonzempesâpm ke Liwai am mañge ekñenmagengatnañ yek. An ke am mañge ñenmagengatnañ sokbeye. Egat yeñene ekñenañ sâpe sâpe bumbu an mulup nen ku mbien. ¹⁴ Amobotnañ ek Zuda mañgeengatnañ sokbeye ke nânup. Âpme Moses egañ an mañge ekñen keyañ sâpe sâpe bumbuyet mulup zet nen ku indaye. ¹⁵ Pigok penañ sokbemkawañ bein sâpe sâpe bumbu an kwakwagat Mosesiyañ zii zelen zemâtâge ke ilak asekin mme sâpe sâpe bumbu an alakñañ Melkisedekgat sakam sokbein ke Zisas. ¹⁶ Ek Alongalen sip mâti sâpe sâpe bumbu an ku kwage. Kawawañañ sâpe sâpe bumbu an ñeñañ onzempaye enenogat egañ gakikiengatnañ wati gakikiyet windenañ mtotpeyeyepm mulup ke saye. ¹⁷ Kawawañañ keyet pigok zeye,

“Geñ Melkisedek sâpe sâpe bumbu an ek keboñak tapmeti mamambanik katikñañ.” (*Sam 110:4*)

¹⁸ Keyepmti zii zetgalen zemâtâtât eweñañ zenzeñañ ke windenepiñ ma penañepiñ beye keyañ nin yomengatnañ ñep ku ndaangalañ ndendeyelengapm kapume keñañ motazin. ¹⁹ Zii zelañ an mukulem mpeme Kawawañmagen sokñañ ñep ku mege keyepmti Kawawañañ set nen aikge keyañ dolakñañ penañgat dolakñañ bein, eneyet set keyañ katnañ bem ndamandame Kawawañmagen

sokñañik mametnup. ²⁰ Kawawañañ Zisas sâpe sâpe bumbu ñeñañgalen mulup mimiyet zempaye ke belak etañ penañ ku zempaye. Kawawañañ Nemuñañañ mulup ke mimiyet zet penañ ikñañgat kwitnanen zemkatikñañ bemeti zempaye. Sâpe sâpe bumbu an mamkwabien ekñen zemkatikñañ bemindeme mulup ke ku mbien. ²¹ Zisas ek Kawawañañ ikñañgat kwitnanen zemkatik bemti sâpe sâpe bumbu an onzempaye. Mti Kawawañañ pigok zeye,

“Amobotnañ zemkatik bembe zet zeye ke penañepiñ ku bewe. ‘Geñ sâpe sâpe bumbu an ñeñañ mameti mamambanik.’” (*Makuku 23:19; 1 Samuel 15:29; Sam 110:4*)

²² Keyepmti nin kapigok nâsenup, Zisasiyañ tâtâ alakñañ aige ke dolakñañ penañ. Keyañ tâtâ tipman baen wemkwege ke sebempemti mobotnañ nen tazin.

Zisas sâpe sâpe bumbu an egañ ñep ndamukulem mimndewe

²³ Eweñañ baenen an sambeyañ sâpe sâpe bumbu an mamkwabien yanggut ñenañ mameti gakime ñenañ kekok mkwabien. ²⁴ Keyanggut Zisas ek mama kanzizit mamain keyepmti sâpe sâpe bumbu mulupmañ ke kwesiñ kwesiñ wemeti wembe. ²⁵ Ma Zisasiyañ kogogak kwesiñ kwesiñ mamti ningat Kawawañ mandundum sain kegogapmti nin Kawawañañ ndamukulem mindendeyelen nâmti sokñañik mepmann Zisasiyañ ñep angalañndendeyelen.

²⁶ Ningalen sâpe sâpe bumbu an ñeñañ alakñañ ek keboñañ ñep penañ ndamukulem mamin. Ek mamañañ kwetetepmañ, mimyugugunepiñ, ek teñ penañ. Ma Ek yomañ nen ku tazin yek penañ. Ek am yomton ekñenmagengatnañ Kawawañañ kalañti ikñañ onzempaye. Egañ kululuñen gwaen Kawawañ-

mak motazin. ²⁷ Ek sâpe sâpe bumbu an ñeñañ mamkwabien ekñen keboñ yomtoñ yek. Ekñenañ kasup ñen kasup ñen ilinañgat yominañgat sâpe ñeñañ buntingut amñine ekñengalen yomgat bam mambumtemien. Yanğut Zisasiyañ ikañğat keñañ sekñañ keyañ am ningalen yomgat sâpe sâpe sek kwep bume keyañ sâpe sâpe bumbu mulup ke ilak mdelañ zeyeyañ matatmopmambe. Ke ikañğat gakikiñañ. ²⁸ Mosesiyelen zii zelañ sâpe sâpe bumbu an maombe-mindemtan ekñen ke an yomtoñ. Yañ zii zetgat baman Kawawañañ ikañğat kwitnanen zemkalinbemi Nemurñañ Zisas sâpe sâpe bumbu an ñeñañ onzempeye. Egañ sâpe sâpe bumbu mulup ke ñep penañ mdelañ zeyeyepm kwesiñ kwesiñ mamti mambe.

Zisas tâtâ alakñağgalen sâpe sâpe bumbu an ñeñañ tazin

8 Zet zemkokotnañ keyet penañañ kapigok: Ningalen sâpe sâpe bumbu an ñeñañ bemndemti matazin Zisas ek kululuñen gwaenen Amobotnañ Temañ Kawawañ kwizet buñañmak egalen mundumen moti betnañ penañset windeyelen mundumanen mogeyañ tazin. ² Egañ kululuñen Kawawağgalen sesewat mka keyet keñañ sâpe sâpe bumbu an ñeñañ mulup mamin. Sesewat mka ke amnañ ku walalatnañ; Amobotnañañ ikañğat zeme weñge.

³ Sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ekñen sambe meu ma soñgom notnañ sâpe sâpe bumbuyet ma tewalañ bembeyet zemindenderañ. Kegogapm Zisas sâpe sâpe bumbu an ñeñañ egañ sâpe sâpe buye. ⁴ Mti ek msalen alak kapi manak ze sâpe sâpe bumbu an ku manak. Msalen zii zelen zein keyet katañ sâpe sâpe bumbu an ekñenañ sâpe ñep mambuip. ⁵ Sâpe sâpe bumbu an ekñenañ muluwin sesewat mka weñañ ma sesepmañ walalatnañ keyet keñañ mambuip.

Âpme sesewat mka penañañ ke kululuñen gwaen tazin. Moses egañ sesewat mka zegwem zegwem time mosâpmmme Amobotnañañ pigok dunduye, “Nânik kalañañ gwaenen sepemañ zikat game ekbanan keyet katañ walabanik.” (*Kisim Bek 25:40*)

Tâtâ alakñağgalen zet

⁶ Tâtâ alakñañ keyañ tâtâ itnañañ sebempemti mobotnañ tazin. Ma Zisasiyañ tâtâ alakñañ keyelen an tunğupmañ mobotnañ tati tâtâ itnañğgalen sâpe sâpe bumbu an ñeñañ mambien ekñen kegogak sebemindem tazin. Ma zemkatik bembe eweñañ miminñañ keyelen zetikañañ zemkatik bembe alakñañ kapiyelen zetikmak sepem kwep ku belup; alakñañañ sebempein. ⁷ Eweñañ tâtâ itnañañ weñge keyañ am mme dolakñañ bewien ze tâtâ alakñañ ñen ewe sokbembeyet zetnañ ñen ewe ku sokbenak. ⁸ Kawawañañ amñañeyañ myuğğum same keyepmti pigok zein, “Kan ñen neñ nâmtalap ke sokbeme neñ tâtâ alakñañ Israeal am ma Zuda am ekñenmak msowap. ⁹ Eweñañ weñsokñine Izip msalengatnan indatimti msalinan met indesâğât meti tâtâ ekñen mindewan keyet katañ alakñañ mbap eyañ itnañañ sebempewe. Ekñenañ tâtâ keyet keñañ nânân ku mambien keyepmti neñ bamkumindewan. Neñ Amobotnañinañ zet kegok zeap. ¹⁰ Neñ bam Israeal am ekñenmak tâtâ alakñañ msât zewan ke kapigok, Neñ nâlen zii zet ñen ñoktikñinan bemindewap. Ma keñinan kumpema tabe. Mme neñ Kawawañin mambap âpme ekñenañ nâlen aminne mam nembep. ¹¹ Âpme an ñeñañ notnañ ñen ma meniñañ ñengat pigok zemti ku zemzikat sampewe, ‘Geñ Amobotnañ egat yañañ weyañ

nâmbek,' kekok ku zewe yek. Kan keyet am sambe tototnaŋ ma mobotnaŋ ekŋenaŋ nâgât yaŋŋ nâmâtâpme delaŋ zemâpbe. ¹²Ma neŋ yomin ma myuŋguŋguŋin sambe katikpemâbap. Mti kandatnome mamambap." (*Zelemmaia 31:31-34*)

¹³Âpme Amobotnaŋ egaŋ tâtâ ke mti keyet, "Alakŋaŋ" zeye. Kegok zemti itanaŋ tâtâ tage keyet taŋganaŋ zeye. Âpme kwitnaŋ kwitnaŋ taŋganaŋ be-mti maetimben ke belaknik tati ilak en-deletme mandelaŋ zein.

Kawawaŋgalen sesewat mka zegwem zegwem

9 Tâtâ itnaŋŋ Kawawaŋ sesewatsasayelen setnaŋ tageen ke mâti mkaŋaŋmak ma mundumaŋ sesewat mka zegwem zegwem msalen tage keyet mamtemien. ²Sesewat mka zegwem zegwem ke teepmaŋ walati keŋaŋ kutume zut beye. Keŋaŋ ŋeŋaŋ keyet "Kambukŋaŋ" kuwien keyet meu bem nini mundumaŋ tage keyet palen nupmamaŋ Kawawaŋgat zapat mambumbemtemiengalen mundum ma taŋam bumbuyet mundumaŋ golaŋ weyayaŋaŋ kogogak matatan. ³Âpme saŋgum teepmaŋ tuŋgupman ke opem peme totapme mka keŋaŋ ŋen ikŋak enzililiŋaŋ keyet kwitnaŋ "Keŋaŋ Kambuk Penawaŋgat Kambuk" kekok kuwien. ⁴Keyet keŋan kasak sesikŋaŋ dolakŋaŋ bumbu keyelen mundum golaŋ mpewien. Ma Kawawaŋaŋ tâtâ amŋanemak mti zii zet indaye keyelen bogis beke keyegak tapme pusekŋaŋ golaŋ weyaŋti ambulutpeme matatan ma keyet keŋaŋ Alongalen toŋge eweŋangatnaŋ petnaŋaŋ mge kemak nanaŋ palen zii zet kukuŋaŋ ma mana selikŋaŋ golaŋ weyaŋti mana wewewien

kemak eyo tâtâyelen bogis keyet keŋaŋ ilinsakwep bempepeŋaŋ. ⁵Tâtâyelen bogis keyet sakŋanen gwaen ensel zut weyaŋideme egegat pâwidaŋ bogis ke maambulutatemun keyet dukŋanen sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋaŋ nup kan kataŋ amgat yomin Kawawaŋaŋ katikpepeyet nâmti soŋgom sipmaŋ aŋgalaŋ gogot mundum zenzeŋaŋ bogis dukŋanen matatan keyet palen matetelimtemien.

Sesewat mka zegwem zegwem keyet zapatnaŋ eneyet esemteŋ mman delan zese. ⁶Kwitnaŋ kwitnaŋ kekok bem-peme tapmepme keŋaŋ ŋeŋaŋ keyet sâpe sâpe bumbu an ekŋenaŋ mobot toti muluwin ke mamtemien. ⁷Mka keŋaŋ kambuk penawaŋgat kambukŋaŋ keyet keŋanen sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ egaŋ nup kan kwep keyet keŋan sek kwewetaŋ mamotan. Yaŋgut soŋgom sipmaŋpiŋ yek, egaŋ sip timti mot ikŋaŋgat yomgat ma am yomtoŋ ekŋengat nâmti sip ke tetelime bogis dukŋan mundum kwitnaŋ aŋgalalaŋ gogot makumtemien keyet mamotan. ⁸Emetak Teŋaŋ pigok manzikat ndain: sâpe sâpe bumbu an-mak zii zetgalen zemâtâtât egetgalen muluwit am ningat tuŋgupmnan tazin beme nin Kawawaŋmagen mebeneknok sesewat mka keŋaŋ kambuk penawaŋgat kambukŋaŋ ke mebegalen setnaŋ mambekekzin. ⁹Sesewat mka zegwem zegwem msalen tazin kapi bam kulu-luŋen katikŋaŋ sokbewe keyet sesepmaŋ bein. Mka zegwem zegwem keyet keŋan meu ma soŋgom timoti sâpe sâpe buwien keyaŋ zigoset am Kawawaŋgat masesewatsamtemien ekŋen keŋin mme kwetetepmaŋ benak? ¹⁰Zii zet ke belak sekgeset etaŋ, tu meuyelen zetnaŋ ma sekŋ tu zulutpepeyelen zetnaŋetaŋ tage. Penawaŋ Kawawaŋaŋ msokbesâp-mme tazin keyet sesepmaŋ mkwabien.

Kilaisiyan ikɔaŋgat sipmaŋaŋ sâpe sâpe buye

¹¹ Kilais ek kwitnaŋ kwitnaŋ penañ sokbembeyet zenzeŋaŋ keyet sâpe sâpe bumbu an ɲeŋaŋ beye. Mti Egaŋ sese-wat mka sepemaŋ igagen mobotnaŋ kululuŋen tazin keyet keŋan mowege. Amaŋ ku walalatnaŋ ma msalen ku tazinen keyet keŋan mowege. ¹² Meme ma makau sipmaŋ timti ku moge. Ikɔaŋ-gat sipmaŋ penañ ke mka keŋan kambuk penañgat kambuknaŋ ke mmoti sipmaŋ sek kwewetaŋ tetelime mekoge keyaŋ tatat katikɔaŋ matakwazin. Sipmaŋ keyaŋ gakikiengatnaŋ ndatim kwat ndeyeyaŋ alak mama kanzizitgat zapat tatnup. ¹³ Eweŋan zii zelaŋ meme ma makauyet sipmaŋ timoti teteliliyet zenzeŋaŋ ma makau gandenāŋ bume zime mupmapmaŋ timti kâ kwakwatnaŋ ke tuyen time topme lumaŋti keyaŋ am set zii mpepeŋaŋgalen aŋgosomti nukɔaŋ aiikɔaŋ keyelen gwesep mti tetelime mekoti am keyaŋ mimindeme am kweteteŋmaŋ mambemtemien, ke sekgeset etaŋ mme kweteteŋmaŋ mami-mindemtan. ¹⁴ Keyaŋgut Kilaisiyet sipmaŋaŋ soŋgom ekɲengalen siwin sebe-mpemti mobotnaŋ tazin e egaŋ yom ɲen ku mge keyet penañ. Kilaisiyaŋ mama keboŋ maŋge ke Emetak Teŋ mama kanzizit mamainaŋ winde same mge. Ma naman egaŋ ikɔaŋgat ma-maŋaŋ Kawawaŋgat sâpe sâpe nem-boŋ sayeyepm egat sipmaŋaŋ nin zulu-ndeme teŋ bewennaŋ Kawawaŋ mama kanzizit toŋaŋ ek ɲep sisiliŋ mulup msawanup.

¹⁵ Keyepmti Kilaisiyaŋ tâtâ alakɔaŋ keyelen an tuŋgupaŋ mobotnaŋ penañ beye. Mti tâtâ itnaŋanen mamti yom aik kwabien ke yek bembeyet ikɔaŋ gakiye. Kogogapm am egat zapat mamaip ekɲe-naŋ mama kanzizit mamayet zetik mimindendeŋaŋ ke ɲep mepmamam-

bep. ¹⁶ Betziŋ toŋaŋ bembeyelen setnaŋ kapigok, an ɲeŋaŋ gakime egalen betziŋaŋ ke an ɲeŋaŋ belak etaŋ maekdamuŋ min. Yaŋ an titiyet nâmpepeŋaŋ keyaŋ damuŋ tapmepme toŋaŋaŋ gakimeŋgut an keyaŋ matin. ¹⁷ Egaŋ ewe alik mame betziŋgat zetnaŋ zenzeŋaŋ ke belak ewe tapme an keyaŋ gakimeŋgut zet keyet penañ ɲep sokbenak. ¹⁸ Kogogapm tâtâ itnaŋaŋ ke penañmaŋmak bembeyelen nâmbiengapmti soŋgom kume sipmaŋaŋ topme keyaŋ penañmaŋmak mambemtan. ¹⁹ Moses ek zii zet sambe zemâtâtpepeŋaŋ keyet kataŋ am sambe diindome delaŋ zemâpme makau gandenāŋgat sipmaŋ tumak lelimpeme tapme sindip palen sipsip zupmaŋ ɲamaŋ keyaŋ zampemti keyaŋ siwenn olekti Kawawaŋgalen zet zapat meluwaŋmak muŋguŋguŋaŋ palen ma animbi ekɲeŋ-gat palen matetelimitan. ²⁰ Mti pigok diindoye,

“Kawawaŋaŋ inmak tâtâ mimiyet diin-doye keyelen sip e ilak kapi.” (*Kisim Bek 24:8*)

²¹ Mti sesewat mka zegwem zegwem ma sâpe sâpe bumbuyelen batikondo mee ke kegogak siwaŋ tetelime sipsak mambemtan. ²² Ke zii zelen zenzeŋaŋ keyet kataŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe kataŋ siwaŋ etaŋ zulupme kweteteŋmaŋ be-mâge. Ma sippiŋ keyaŋ amgat bekaŋaŋin zulupme delaŋ zenzeyelen setnaŋ ɲen ku tazin.

Kilaisiyan ningalen yomgat dopmaŋ gakiye keyaŋ sâpe sâpe bumbuaŋnok beye

²³ Kwitnaŋ kwitnaŋ sesewat mka zegwem zegwemgat tazin ke penañ kululuŋen gwaen tazin keyet sesepmaŋ kegogapm siwaŋ tetelime dukɲinan mopme kweteteŋmaŋ bembeyet zenzeŋaŋ keyet sâpe sâpe mambumtemien. Kogogapm am kululuŋen mebegalen ekɲen mme

kwetetepmaŋ penaŋ bembeyelen sâpe sâpe sakamaŋ igagen dolakŋaŋ penaŋ bumbuyelen. ²⁴Keyepmti nin nânup Kilais egaŋ sesewat mka amnaŋ belinan walalatnaŋ keyet keŋan kambuk zeip keyet sesepmaŋ msalen tazin keyet ku moge. Kawawaŋgalen sesewat mka keŋan kambuk kululuŋen tazin keyet keŋan moti Kawawaŋgat ŋenzimoseŋnaŋ nin ndamukulem mimiyeŋ nâmti mandundum sain. ²⁵Kilaisiyaŋ ikŋaŋegak Kawawaŋgat sâpe sâpe sasayet sek kwep gakiye. Ke ewe sakwalambemti ku mimiyeŋen. Kogok mti egaŋ kululuŋen mogeyaŋ tazin. Egaŋ zii zelaŋ zeinen sâpe sâpe bumbu an ŋeŋaŋ egaŋ nup kan sambe amgat yomin timti sek kwep mka keŋaŋ kambuk penaŋaŋgat kambukŋaŋ zeuwen moti soŋgom ekŋengalen sip matimotemien keboŋ ke ku mge yek penaŋ. ²⁶Kilais ek kegok mnak ze msat kululuŋ sokbeye keyetnaŋ kwazinen amgalen yomgat mti Kilaisiyaŋ gakimti gakikiyegak mamanak. Yaŋgut kegok yek. Egaŋ sek kwewetaŋ gakimti yom sambe mkwakwatnaŋ ma mimiŋaŋ ma mmobep ekŋen keyet kataŋ sek kwep dopmaŋin gakim delaŋ zeye. Iŋen ewe ku sakwalambemti gakikiyeŋen. ²⁷Am sambe nin sek kwewetaŋ gakiwanup. Mti keyet baman daenen zet muluwen tabanup. ²⁸Kegogapmti Kilaisiyaŋ ikŋaŋgat palen am sambeyelen yom time mopme sek kwep gakiye. Kegok mgeyepm gilik zem kosâpmnen yom katikpepeyeŋen mulup ewe ku msâpm. Am egat nâmkipemti webem maip ekŋen mama kanzizit indasâgat kosâpm.

Sâpe sâpe ŋeŋaŋ mambumkwatemien keyaŋ yom ŋep ku makatikpemtan

10 Zii zelen sâpe sâpe bumbuyet zenzeŋaŋ ke kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ bam sokbewe keyet sesepmaŋ etaŋ mkwabien. Keyepm sâpe sâpe

bumbu an ekŋenaŋ zii zet gawepumti nup kan kataŋ sâpe sâpe bumi bumbuyak mkwapme am Kawawaŋ masesewatsantemien ekŋen keŋin mme kwetetepmaŋ tatat katikŋaŋ ku matatan. ²Sâpe sâpe mambumtemien aŋ am mme kwetetepmaŋ bewiek ze ekŋenaŋ sâpe sâpe mene mene ewe ku mambumambiek. Keyaŋ am Kawawaŋ masesewatsaip ekŋen mme yompiŋ sipmaŋmak kwetetepmaŋ bewiek ze ekŋenaŋ yominaŋgat keŋinan nâmnukŋaŋ ewe ku mbiek. ³Sâpe sâpe kan ŋen kan ŋen mambumkwapme keyaŋ mme ekŋenaŋ yominaŋgat manâmkwatemien. ⁴Makau apmaŋ ma meme egegat siwidaŋ yomin ŋep ku zulupme delaŋ zemâtnak.

⁵Keyepmti Kilaisiyaŋ msalen kogeŋ Kawawaŋgat zet pigok zeye,

“Geŋ soŋgom kumti sâpe sâpe mambuip keyet tikŋaŋ penaŋ ku manânik. Yaŋgut geŋ neŋ am sek kot munduŋdungat eweŋanegak weyaŋ bempe mane tage ke koti munduŋti sâpe sâpeyeŋen soŋgomnok bema nome gakiwan. ⁶Geŋ soŋgom melesiŋ ambepeme tewen motati zim totot ma amnaŋ geŋ yomin katikpepeyet nâmti sâpe sâpe bumgame keyet nâmane tikŋaŋ penaŋ ku mambein. ⁷Âpme nenangat pigok zewi, ‘Kawawaŋ, nânik, neŋ gâlen zet gawepupuyet msalen toban. Gâlen Zet Itanaŋan meluwaŋ mimiŋaŋ keyet penaŋaŋ ilak neŋ kapi kotalap.’” (*Sam 40:6-8*)

⁸Sâpe sâpe bumbu keyet zii zelaŋ pigok zeye,

“Sâpe sâpe soŋgom melesiŋ ambepeme tewen motati zim totot ma amnaŋ geŋ yomin katikpepeyet nâmti sâpe sâpe sakam ikŋak ikŋak mambumgaip ma tewalaŋ notnaŋ mambumgaip keyet nâmane tikŋaŋ penaŋ ku mambein.” (*Sam 40:6*)

⁹Kogok zemti naman zet ñen pigok zeye, “Kawawañ, nânik, neñ gâlen zet gawepupuyelen msalen toban.”
(*Sam 40:7*)

Egañ zet kekok zeye ke kwitnañ kwitnañ itnañan mpeme mepme alakñañ ñen mwatonzempesâgât nâmtiyepmti zeye. ¹⁰Keyepmti Zisas Kilaisiyañ ikñañgat sekñañ ke Kawawañ sâpe sâpenok ketalasin same keyañ nin keñj mme kwetetepmañ bewen. Ke sek kwewetañ mge keyañgut keyet pembenañañ kwe-siñ wemti wembe.

¹¹Sâpe sâpe bumbu an sambe ekña-ñañ kasup ñen kasup ñen sesewat muluin mti sâpe sâpe bumti bambuyak mamkwetemien. Âpme keyañ yomin ñep ku peme mebegalen. ¹²⁻¹⁴Kilais egañ yomgat sâpe sâpe gakikiñañan mise kwep sâpe sâpe mambumkwatemienok bumdelañ zemti animbi mme kwetetepmañ bewienañ ekña kwesiñ kwesiñ mambep. Ekña egañ sâpe sâpe kwewetañ bumti mme dolakñañ etañ be-mâpme gwaenen mogeyañ Kawawañgat betnañ penaset totazin.

“Mme mundum ke tapme Kawawañan kasañane indatimti egat setnañ kandañan timot mulaloñ indeweyet damuñ tazin.” (*Sam 110:1*)

¹⁵Keyet Emetak Teñañ Kawawañ-galen Zet Itnañanen kapigok zemsokbemndain,

¹⁶“Kan kapi delañ zeme neñ bam ekña-mak tâtâ alakñañ ñen mbap. Neñ zii zet zetn keñinanen bem indema tabep. Ma neñ zii zetn ñoktikñañanen meluwañ mpema tabe.” (*Ze-lemaia 31:33*)

¹⁷Mti Egañ ewe zet pigok tusumti zeye, “Keyepmti neñ yominanggat ma myuñguñguñinanggat kandatnome mamambap.” (*Ze-lemaia 31:34*)

¹⁸Kogogapm Kawawañan yom katikpewe beme sâpe sâpe bumbu an

ekñañan sâpe sâpe yom peme mebegat zembuwep ke yañepiñ.

Nin Kawawañ nâmkijpemi ekmagen sokñañ mebanup

¹⁹⁻²⁰Eweñañ sañgum sesewat mka zegwem zegwem keñañ zut kalañme mekotatagat anizam matatan ke Zisasiyañ gakime endelege. Kegok mti egañ set alakñañ sipmañan zulutndeyeyepm nin sesewat mka keñañ kambukñañ penañgat keñañ meti kwesiñ mamambanup. Kogogapm Kilaismagen notnne, Zisas ikñañgat sipmañan ningalen yom zulugeyepm nin Kawawañmagen kingagapiñ ekmagen sokñañ nâmtalati mamepmambanup. ²¹Âpme ningalen sâpe sâpe bumbu an ñeñañ Zisas egañ Kawawañgalen sesewat mka keñañ ke bugan ñeñañ bemti megeyepmti ²²nin ek nâmkijpemann keyañ keñañgalen yom sambe sipmañan zulut kaputme mepme delañ manzein. Kogogapm nin yommnañgat nâmnukñañ ñen ku mimiyeleñ yek. Nin nâmtalatmepmann tu penañan zulutndewiennok keñnan penañ sukwep nâmbanup Kawawañan ñep ndamukulem mbe zemti ekmagen sokñañ mepmamambanup. ²³Âpme Kawawañan zetik mti zet manzeinen penañanmak etañ mambein. Ke nâmtiyepm nâmkijpepen ku katikpewanup kaliñañ atam tabanup. ²⁴Mti nin notnne indamukulem mimiyeleñ setnaset etañ mâti keñin melañ belañ bemti gogot mimindewanup. ²⁵Âpme Kawawañgalen zet nânâyelen ondedagen am notnañ ekñañan kokopiñ belak wisat mti matalip. Pi Zisas kokogalen kan ilak sokñañ bein kekokapm nin Kawawañgalen zet nânâyetele ondekti notnne ekñañgat keñin melañ belañ bewanup.

Nin Kawawaŋgat Nemuŋaŋ ku bamkumpewanup

²⁶Yomgat sâpe sâpe bumbuyelen setnaŋ ñen ku tazin. Kogogapm nin zet penaŋ ñotekŋaŋ Zisasiyaŋ ningat yomgat gakiye zet ke keŋnaŋgalak bamkumpewanup beme ningalen yom katikpepeyelen setnaŋ ñen kogogak ku tatndawe. ²⁷Eneŋogat Zisasiyet gakiŋaŋ ku nâmkĩŋpemann keyet dopmaŋ Kawawaŋgaŋ zemdelan zenze muluwen ndesâpm egalen zet zemdelan zenze mulup kanaŋ ke kiŋgagatnaŋmak ma tep taŋam temaŋmak manzin keyaŋ am Kawawaŋgat kasa mamip ekŋen ke indazime mupmamaŋ etaŋ bewep. ²⁸Nin pigok nânup an ñenaŋ Mosesiyelen zii zet ke aŋgosome an zut ma tuk ekŋenaŋ ekti mimiyuŋgugaŋaŋ ke zemkawaŋ bewep beme ekŋenaŋ an keyet kemberŋ ku mbep ek kume gakiwe. ²⁹Âpme naman kogogak. An ñen ek Kawawaŋgat Nemuŋaŋ zemtalatpemi mtopewe ma tâtâ alakŋaŋgalen sip zulutme keyaŋ keŋaŋ mme kwetetepmaŋ beye keyet nâme pepesut bewe beme dopmaŋ bekaŋaŋ penaŋ tiwe ma keŋ taoletgalen Emetak Teŋ am mme keŋ taolet palen mamaip zemtalatpewe beme am ekŋen ke nukŋaŋ omba penaŋ tiwep. ³⁰Nin zet kapigok zeye ke nin nânup, “Yom dopmaŋ mutumindanda mulup ke nen mbap.” (*Zii Zet 32:35*)

Ma ñen ewe pigok zenzenaŋ tazin, “Amobotnaŋ ek amŋene ekŋengalen zet zemdelan zemindamâbe.” (*Zii Zet 32:36*)

³¹Kawawaŋ mama toŋaŋ egalen belen am yommak yomgat dopmaŋ mutumin-dawe ke kwitnaŋ kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak penaŋ.

Nin nâmkĩŋpepeen katikŋaŋ bemti tabanup

³²In alagalak nâmkĩŋpepeen yaŋbe-mti tabien keyet otnâit. Kan keyet in Kawawaŋgaŋ Emetak Teŋ indame egaŋ busatnaŋ indame timtati amnaŋ sisipeŋpeŋ mindamti sek sindem indame in timti keyet keŋan in windeŋaŋ bemti tabien. ³³Kan notnaŋgat ekŋenaŋ animbi sambe ekŋengat zikalinan indati mozem indome tabien mti zet mgasik gasik penaŋ pi mandiin-doip mti nukŋaŋ sambe dukŋinan be-mindewien. Kan notnaŋgat in am no-line kwitnaŋ kwitnaŋ keboŋ sokbeme indikti indamukulem mimindewien. ³⁴In nolin notnaŋ mka katikŋan towepme ekŋengapmti kemberŋ temaŋ mbien. Ma milom bilombi omenaŋ time in keŋin oloŋen palen tati indikme belak tiwien. In kwitnaŋ kwitnaŋ kululuŋen tatanaŋ katikŋaŋ bam tiwep ke nâmtiyepm kekok mbien. ³⁵Keyepmti pi ekŋenaŋ kekok mindame windeŋin ku kwalebe. Windeŋaŋ bem maneti bam penaŋaŋ temaŋ penaŋ tiwep. ³⁶Mti in windeŋin bemti Kawawaŋgaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ in mimiyet manâmtikŋaŋ min ke mbep beme keyet katnaŋ mamti kwitnaŋ kwitnaŋ zetik mimindendeŋaŋ keyet penaŋaŋ tiwep. ³⁷Keyepmti kan belaknik bugan tazin ke delaŋ zeme Kawawaŋgalen zelaŋ penaŋaŋmak bewe,

“Amobotnaŋaŋ kosât zeye ke ku katikpewe; egaŋ sakwep kobe. ³⁸Neŋ am manâmkĩŋpenep ekŋen nâmkĩŋpepeŋin neŋmagen tazin ke ekti kwilin, ‘An teŋ,’ makuyap ma ekŋen nâmkĩŋpepeen sukŋaŋ bewep beme neŋ ekŋengat nâmindema dolakŋaŋ penaŋ ku bewe.” (*Habakuk 2:3-4*)

³⁹Nin nâmkĩŋpepeen sukŋaŋ bewanup beme walelet keyet keŋan mebegalen. Keyaŋgut nin am keboŋ

yek. Nin am nâmkijpepemak bewenngapmti Kawawaŋaŋ mama kanzizit ndandayelen maŋge tatnup.

Nâmkijpepeyeen katikŋaŋ bemi mamayelen yaŋaŋ

11 Bamgat kwitnaŋ kwitnaŋ titiyet buŋam zapatnaŋ diindondoŋaŋ keyet webemti damuŋ mama ma kwitnaŋ kwitnaŋ zikalaj eekpiŋ belak keŋaŋ etaŋ nâmkaliŋ bemi mama keyaŋ nâmkijpepe penaŋ bein. ²Kawawaŋgalen am eweŋaŋ baen mamkwabien ekjengalen nâmkijpepe sepemaŋ keboŋ mti mama Kawawaŋaŋ keyet nâmindeme dolakŋaŋ beye.

³Kululuŋ ma msat kapi Kawawaŋaŋ zeme sokbeye. Zet ke nâmkijpepemak mamti yaŋaŋ manâmâtâtnup. Kwitnaŋ kwitnaŋ tapme eknup kapi Kawawaŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ ku weweŋaŋgatnaŋ mme sokbeye.

Abelmak Inok ma Noa ekjengalen nâmkijpepeŋin

⁴Abel ek nâmkijpepemak maŋge keyepm Kawawaŋgat sâpe sâpe bumsame Kawawaŋaŋ ekme ŋep beme datnaŋ Kein egalen ektakalimpeye. Abel nâmkijpepeŋaŋgapmti Kawawaŋaŋ an teŋ zemti sâpe sâpeŋaŋ kogogak nâme dolakŋaŋ beye. Abelaŋ gakiye yaŋgut egalen nâmkijpepeŋaŋaŋ nin ekti mâbâgat sepem matazin.

⁵Inok ek nâmkijpepemak maŋge keyepmti Kawawaŋ ek ku gakikiyet nâmpemti sekŋaŋ melesiŋ wati mowege. Kawawaŋaŋ kekok mme am ekŋenaŋ egat timabien. Ewe kululuŋen mobopiŋ tapme Kawawaŋaŋ egat nâmkijpepeŋaŋgat nâme dolakŋaŋ penaŋ beye. ⁶Nin nâmkijpepepiŋ maman Kawawaŋaŋ ningat nâme dolakŋaŋ ku bewe. Nin Kawawaŋ mamain ke penaŋ nâmkijpepewaŋup mme am ek aiksâgât windeŋaŋbeŋ

matimalip ekŋen egaŋ tosa dolakŋaŋaŋ maindain.

⁷Noa ek nâmkijpepemak maŋge keyepmti Kawawaŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ bam sokbewe keyet golaŋaŋ zemsokbemsame nâŋge. Dundume ek pedondom samti sip kwep ekŋen alik mamayet nâmti waŋga walage. Kegok mge keyaŋ msat katangalen am bekanaj mimi toŋaŋ kekok msokbeye. Noa nâmkijpepeŋaŋgapmti Kawawaŋaŋ, “An teŋ,” kwitnaŋ kekok kuye.

Abalaamgalen nâmkijpepeŋaŋgat yaŋaŋ

⁸Abalaam ek nâmkijpepemak maŋge keyepmti Kawawaŋaŋ msatnaŋ yaŋaŋ pemti msat ŋen met titiyet zempeme egaŋ zetnaŋ gawepuye. Mti msat deset sasayet zeye ke egaŋ nânâpiŋ belak etaŋ zetnaŋ gawepumti mege. ⁹Nâmkijpepemak maŋge keyepmti msat zetik mpeye ke mege. Ke lueŋ maneti mesât-nok mka zegwem zegwem walati ke mawemtan. Aisakmak Zekop eget msat keyet Kawawaŋaŋ zetik mimidendeŋaŋgapmti sepem kekokak mbun. ¹⁰Abalaam ek mka tatat katikŋaŋ kululuŋen Kawawaŋaŋ timbilanŋe mpemti walatp-eye ke sasayet nânâŋ mamamtan.

¹¹Sela ek nâmkijpepemak mamti imbi ilip penaŋ ke beye yaŋgut Kawawaŋaŋ menok mme egaŋ nempa kambakmak tage. Sela egaŋ kapigok nâŋge, “Kawawaŋaŋ zetik mam ke penaŋaŋmak etaŋ masokbein yaŋ nempa sokbembeyet buŋam zapat zeye ke penaŋaŋ sokbewe.” ¹²Keyepmti an kwewetaŋ ke am ambet munzunzuŋgalen windeŋaŋ delaŋ zeye yaŋgut ekmagatnaŋ nempa sokbem sambelerbien kululuŋen wenzim ma nembuyelen gambibik tazin amnaŋ ku maiŋgalen nembon am keyet sepem sokbewien.

¹³Am ekjen keyañ nâmkijpepemak mamti gakimâpme delañ zeye. Kwitnañ kwitnañ zetik mimindendeñañ ke belak beñañ daenen tapme ekbienañgut ku timti ewe belak etañ oloñen palen nâmkijpepemak mamtemien. Kogok mti yañañin pigok ekbien, “Nin msat kapi belak lueñ ma am mukup mamanup.” ¹⁴Am zet keboñ manzeip ekjenañ msat mamaip ke pemti met msalin penañ ñen aikgalen manâip. ¹⁵Mti ilinangalen mka msalin pemti kobien keyet ku nâmbien. Keyet nâmbiek ze gilik zemti mesât nâmbiegen ñep mebiek. ¹⁶Kogok mmamti ekjenañ mka tatat katikñañ ke met titiyet keñin temañ tage. Kululuñen tazin keyet nâpen mambien. Keyepm Kawawañ ek ekjen-galen Kawawañ kekok zewanek keyet nâme bekanañ ku benak. Enenogat egañ ekñengat mka temañ ñen aikindawe.

¹⁷Abalaam ek nâmkijpepemak mame Kawawañañ yañañ mekme egañ Aisak sâpe sâpe bumbuyet sisak palen mobempeme tage. Egañ zetik keyet penañ Aisak nâñge yañgut nemuñañ kwewetañ ke Kawawañgat sasâgât mge.

¹⁸Kawawañañ zetik pigok msaye, “Aisak ekmagen iñsokdine sambe penañ sokbem sambelenbep.” (*Sokbembe 21:12*)

¹⁹Abalaamañ ke kapigok nâmti mge, “Kawawañ ek am gakikijañ mme wawatgalen winderañ tazin keyepmti gakinak ze naman Kawawañañ gilik zemti gakikiengatnañ ñep mme watnak.” Ñen kapigok mene zewanek, nemuñañ sâpe sâpe mundumengatnañ watoge ke gakikijañgatnañ mwage sepem beye.

²⁰Aisak ek nâmkijpepemak mange keyepmti egañ Isâ ma Zekop zemgwatnañ zet mimidamti kwitnañ kwitnañ bam sokbemidawe keyet zapatnañ diidoeye.

²¹Zekop ek nâmkijpepemak mange keyepmti gakikiyelen kanañ bududuk beme Zosepgat nemulatnene zemgwatnañ zet mimitdamti tonge palen tati Kawawañ pedondom saye.

²²Zosep ek nâmkijpepemak mange keyepmti gakiki kanañ sokñañ beme nâmti Isael am ekjenañ Izip msat pemti mebepgat zapatnañ diindomti naman mesâtati kasetnañ mti mebegat eweñanek zemâtâtindaye.

Mosesiyet nâmkijpepenangata yañañ

²³Mosesiyet mamañ bipmañ egelañ nâmkijpepemak mambun keyepmti nempa sokbeme egelañ nempa ke nempa notnañ ekjen nembon yek keyepmti egomti Izip ekjen-galen amobotnañgalen zemkaliñ bembek keyet kiñgagapiñ eyonga tuk pi enzilimpemalu matatan.

²⁴Moses ek nâmkijpepemak mange keyepmti egañ sememti mame am ekjenañ Palao egat nembanañgat nemuñañ zenzeyet egañ keyet nâme wisatnañmak beye. ²⁵Egañ Kawawañgalen am ekjenmak kot tusumti nukñañ pupuyelen nâmti ekjenmak tusuye. Egañ mama mimi bekanangalen tikñañ seleset mâti kan belaknik bugan oloñen mimiyet nâme ñep ku beye. ²⁶An Kilaisiyañ nukñañgatnañ indatitiyet zetik mge keyañ sindem tiwenok Mosesiyañ timti Izip msatgatnañ mânep milawatgat tikñañ ku nâye. Enenogat egañ maneti bam tosañañ kululuñen tiwe keyet nâme mopme mange. ²⁷Mosesiyañ nâmkijpepemak mange keyepmti Palaoyelen ñenzinziñ keyet nâme betatnañ beme Izip msat katikpeye. Egañ Kawawañ amnañ zikalinañ ku eekgalen ke egañ ekti mimijañnok ekmagen wetekumti tage. ²⁸Moses ek nâmkijpepemak mange keyepmti Anjalalañ Kendo tage. Egañ zeme Isael

am ekjenaj sipsip kumti sipmanaj sekekegen zulutpemepme ensel egañ kasa tim kwati am indome gakikiyelen keyañ sip ke ekti nemuñine yu ekjen ku indome gakiwien.

**Am ewejan nâmkijpepemak
mambien ekjengat zapalin**

²⁹ Âpme Israel am ekjenaj nâmkijpepemak mambien keyepmti Kawawañaj zeme Nembu Ŋamañaj epeemti metat kotat mme msalen imti tu nembet daeneset mowepbien. Âpme Izip am ekjengalen kasa kuku an ekjenaj keyegak indamâti mowetne zemti metnepeme nembuyan munduman toti indaminziliye.

³⁰ Israel am ekjen nâmkijpepemak mambien keyepmti Zeliko mka kimbat temañ bambuluñ tati tokwapme kasup mulup mimi 7 kekok mepme kimbat nanzañaj bemberañ ke epeem topmâge.

³¹ Imbi set kileñ mama kwitnañ Leap ek nâmkijpepemak mañge keyepmti an zut msat wilingiwun eget indikdamuñ mimideye. Âpme am zet kululu Is- lael ekjenaj indowien kan keyet ek angalanpewien.

³² Yanğut zet zapat notnañ Gidion
ma Belek
ma Semsân
ma Zapet
ma Dewit
ma Samuel

ma golañ zet zenze an ekjenaj mim- iñaj ke zewagen kan teepmañ penañ benak. ³³ Am notnañ nâmkijpepemak mambien keyepmti am mañge temañ timtot indewien ma am notnañ mama mimi teğgat mulupmañ mbien. Ma am notnañ Kawawañaj kwitnañ kwitnañ ñen indasât zetik mge. Ma am not- nañ laiongat dembusekñan bekekbien. ³⁴ Am notnañ tep temañ tazime mme bep zeye ma am notnañ kasañineye- len gembo kukñaj witikme mege. Ma

am notnañ windenjinpiñ winde indame windenjinbeñ tabien. Ma am notnañ kasa kukuyen windenjinbeñ tati kasa kuwien. Am notnañaj amobotnañ ñeniyelen kasa kuku an ekjen windenaj be- mti indamâpme mebien. ³⁵ Imbi notnañ ekjengalen nema gakiwien mme alik bemti wabien. Am notnañ kasa ekje- nañ indatimti mka katikñan indemti sekñin omba penañ indom walepme gakikiyelenok penañ tabien. Ekjenaj Kawawañ bankumpewien ze kasa ekje- nañ ñep indemti mebiek. Yanğut ekje- nañ kasa ekjengalen zet kumti ekjenaj gakikiengatnan wati mama dolakñaj titi keyet nâmti katikñaj bemtabien. ³⁶ Am notnañ ekjen kasa ekjenaj in- datimti kwelalin kumti sindiwañ indaw- itikbien. Ma am notnañ selin belin tek katikñajaj zam indemti mka katikñan indeme nukñaj pumti tabien. ³⁷ Am not- nañ ekjen nanzañaj indome gakiwien. Am notnañ ekjen sâyañ indauluñme butnañ butnañ towembien. Am notnañ wanam kukñajaj indañme gakiwien. Am notnañ ekjen kuñzuñpeñ mamti sip- sip ma memeyet sekñinañ sağumnok ambulut mamtemien. Am notnañ sek- galen bandingat olat olat temañ mbien. Âpme am notnañ sisipenpeñ mimindaw- ien ma am notnañ muluwañ bekanaj pe- nañ mimindawien. ³⁸ Kegok mme not- nañaj msat ampinañ mepmambien ma notnañaj kalañ dukñan motabien ma notnañaj nanzañ enzuñan wemwat mti mamamtemien. Am msat kapiyelen in- dikme ekjen bekanaj mimi toñaj be- wienanğut bekanaj toñaj penañ am msat kapiyelen.

³⁹ Animbi ekjen ke nâmkijpepemak mambien keyepmti ekjen Kawawañgat zikatnan mama mimiñin dolakñaj penañ beye. Yanğut Kawawañaj ekjen kwitnañ kwitnañ titiyet zetik mimindaye ke ku tiwien. ⁴⁰ Enenogat Kawawañaj ekjen teñ kwakwagat

eweñan baen zetik mge ke ekñengat etañ yek. Nin eyo teñ kwakwagat nâmti zetik mge.

12 Animbi nâmkijpepeñinmak sambe eweñan mamkwabien ekñen nukñañ omba timti gakiwien kululuñen mobienañ ekñen keyañ nâmkijpem mamayelen set bem ndawien. Ekñen keyelen nâmkijpepeyeeen mama ke nin ekti mâbâgat set katñañ bempewien. Keyepmti nin nukñañ sambe ma yom ningat palen mamilik tazin ke katikpewanup. Mti zet zikat ndandañanen ke tati wisat mimipiñ Kawawañañ piliñ bemndeyen ke winde bemti mebanup. ²Mti Zisas nâmkijpepeyet ñeñañ bembe an ma nâmkijpepe keyet penañañ aiksâgât ek ektitimti mambep. Ek keñ oloñen temañ Kawawañañ bam sasayet zenzeñañ keyet nâmti keyepmti tewen moti sindem temañ tiye ma amñañ sakambuk omba penañ sawien ke nâmisimti mmeti Kawawañgaleen mundumen moti egat betñañ penaset totageyañ tazin. ³Eweñan am bekañañ mimi ekñeñañ Zisasiyet kasa ñenzinziñ omba penañ mbien. Yañgut egañ ke kume topme nâmtalati windeñañberñe tage. In ek msawien ke ekti sebelin sukñañ ku bewe ma keñin keyet teenañ ku bewe.

Kawawañ Biengalen musuwewetñañ pembedañ

⁴In nâmkijpepeñinangata yañañ mee-gat sindem indame nâme sindem omba penañ tazewañgut inmagengatñañ ñe-ñañ ewe ku gakiye Zisasiyañ ningalen yomgata windeñañ mtopepeyet gakiye ke nemboñ. ⁵⁻⁶Ingata Kawawañañ, “Nemunambanne,” zeye zet ke in keñinan mkatikñañ bembeyet nâmti zein ke kandabien ma zigok?

“Nemun nambanne, Amobotñañ egañ am ñen gogot mpesâgât nâmti ek-magen musuwewet mulup omba pe-

ñañ mamindein ma egañ nemunambañane penañ ekñen kegogak maindamusuwetindein keyepm Amobotñañañ gamusuwetgeme geñ nâmane tototñañ ku bewe. Egañ geñ gamusuwet gesât nukñañ ñen game geñ keyet nâmane bekañañ ku bewe.” (*Totatatgaleen Set 3:11-12*)

⁷Nemba biwin dolakñañañ nemunambañane mamusuwetindeip keyet katañ Amobotñañañ indamusuwesât mme in ke ekti windeñin ku kwalebe. Kawawañañ indikme nemunambañane beme sepem kegok ke mamimindain. ⁸Nemba biwin dolakñañañ nemunambañane mamusuwetindein. In ku indamusuwetindeñeñañ beme in nemunambañane penañ yek, belak kambu indabebetñañ kegok bein. ⁹Ma ñen ewe pigok zema nâit, bipmne msalengatñañ ekñen kapiyañ indamusuwepme in ekñengat kandañinan meti zelin mañgawepuip. Keyet katañ an indapmge Kawawañ Bien mama kanzizit toñañañ indamusuwepme nin egat kandañan meti zetñañ gawepunup. Enenogata egañ mama kanzizit keyet penañañ ndawe. ¹⁰Bipmne ekñeñañ nânânjin tage bukeyet katañ kan belaknik bugan ke ndamusuwet ndemkwabien. Âpme Kawawañañ gulak ninmagen kwitñañ kwitñañ pembedañ sokbemndasâpmmme mandamusuwezin ke ikñañ nemboñ teñ bembeyet nâmti manndamusuwezin. ¹¹Musuwetndeme nâman sindemañmak mambein. Yañgut sindem keyet keñaset Kawawañañ nânâ dolakñañ ndame keñ sewakñañ maaiknup ma egañ nin mama mimi teñ mimiyelen manâinen ke mamnup.

¹²Keyepmti in nâmkijpepeñinan nukñañ sambe in taaikme keyañ sebelin mme ma sukñañ bein kegogapmti Kawawañ dundum same egañ winde indame dopmañ bandim dopmañ

bandim mti windenjinberj tabep. ¹³In wati mama mimiñin tej mama seleset mâti im mepme nâmkijpepeen noline ekñen nâmkijpepeen kaliñan ku matalip keyan indikti Kawawañgalen mama mimi mâti mbep. ¹⁴In am sambemak keñ sawakñan palen mamayet mulup windenjanberj mbep. Ma keñin kwetetepman bemti mamayet mulupman mbep. An ñen keñan kwetetepman ku tabe beme egañ Amobotnañmak ku mambe. ¹⁵Inmagengatnañ ñen Kawawañgalen keñ taoletnañ ñen witikme mebeyet dopman damuñ dopman damuñ mbep. Mti ñenzinziñgat kindiñan zewet niñgesatnok peme petnañ epeem kwati in sambe indabumti keñin mme yuñgu temebemagengat eksemti mambep. ¹⁶Mneti inmagengatnañ notnañan set kileñ mambepgat eksewep. Ma an ñenañ Kawawañ bamkumpewemagengat Isâ egañ eweñan mge kegok ku mbep. Egañ meu isikñan bugan keyepmti egañ ayuyelen betzin biwinañ indandayelen beke ketalasiye. ¹⁷Âpme in keyet nâip ek bam betzin sasayet zetik mimiñan ke ku sasanañ. Isâyan bipmanañ betzin sasayet omba penañ sumsame keyan bipmangat keñan ku mgilik zeye, yek penañ. Belak etañ sum olage.

Kawawañgalen kalañ alakñan ikñan tazinen ke mobien

¹⁸In Zuda am ekñenañ kalañ ñen belañ ñep ku timepme galen keyet keñan ku patañ zewien yek. Ma kalañ tep temañ manzin ma tambusosok kiñkiñan manzamtazin ma tâgâ windenjanberj makun keyet keñan ewe ku mebien. ¹⁹Ma lumun kwisak ma zet bimñande gâlâñan temañ ke ewe ku nâmbien. Am kwitnañ kwitnañ eknâmbien ekñenañ Kawawañgalen bim ñande ke ewe ke nânâyet Moses sumsawien. ²⁰Zet kapigok zen-

zeñan keyepmti ekñenañ nâme kiñgatnañmak beye,

“Am ma soñgom mene ñenañ kalañ ke timakbe beme ek nanzañan timti kume gakiwe.” (*Kisim Bek 19:12-13*)

²¹Ekñenañ kwitnañ kwitnañ sokbeme ekbien keyet weñin mebetnañ mamtemien. Âpme Mosesiyañ kwitnañ kwitnañ ekmâge keyet pigok zeye, “Neñ kiñgati sebelañ diñdiñ penañ miya.” (*Zii Zet 9:19*)

²²In kalañ keboñ keyet ku mobien. In Saion kalañ Kawawañ mama toñan egalen Zelusalem mka temañ kululuñen tazin ke patañ zewien. Ensel sambe sopman penañ ondektati oloñen mti tapme in tunguwinan patañ zewien.

²³In Kawawañgalen nembrañane penañ ekñengalen ondedagen patañ zewien. Ingañ kwilin Kawawañan mamayelen muluwan kumpeyeyan kululuñen gwaen tazin. Ma Kawawañ am sambe ningat zemdelañ zenze an tej ekmagen patañ zewien. Mti am sambe nâmkijpepeninmak Kawawañan mme tej bemti mamgakiwien ekñenmak tusuwien. ²⁴Âpme Zisasiyan tâtâ alakñangalen ñenañ bembe an beye eweñan egañ tâtâ ke mkatik membeyet sipman mulage. Abeliyet sipmanan yomgat dopman mututuyet kwizet makuin yanğut Zisasiyet sipmanan am anğalañindemti keñ sewakñan mimindandayet kwizet makuin ekmagen kopatañ zewien.

Nin weyañ eksemti mambanup

²⁵Eweñan Mosesiyañ Isael am golañ zet diindome zetnañ ku gawepumti bamkumpewien. Kegok mme Kawawañan yomin ke ekti dopman bekanan penañ mutumindame ekñenañ Kawawañgalen ñenzinziñ kemagen enzililiyet setnañ ñen ku tage. Âpme alak pi Kawawañan kululuñen mamti golañ zet tadiindome egalen

zet ke gawepupupiŋ bamkumpenup beme keyet dopmaŋ penaŋ sukwep bekaŋaŋ penaŋ mutumndawe. Egalen ŋenzinziŋaŋ nin ŋep ku enzililiyelen kogogapm eksemti mambanup. ²⁶Eweŋaŋ penaŋ Kawawaŋaŋ zet zeme Sainai kalaŋ titok temaŋ penaŋ mge. Mme Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zetik ŋen kapigok mgeyaŋ tazin, “Neŋ msat etaŋ ku butesowap; neŋ kululuŋ ma msat ilisakwep omba penaŋ idabutema titokŋit temaŋ msâbulup.” (*Hagai 2:6*)

²⁷Kwitnaŋ kwitnaŋ butesât zeye ke yaŋaŋ kapigok, kwitnaŋ kwitnaŋ Kawawaŋaŋ zelaŋ zeme sokbeye ke mbuteme yek bewe. Mti naman kwitnaŋ kwitnaŋ alakŋaŋ zeme wembe ke mama kanzizit tati titokŋinpiŋ penaŋ wembe. ²⁸Kwitnaŋ kwitnaŋ titokŋepiŋ mama kanzizit tabe ke Kawawaŋgalen zemâtâtât katnanen mama ke nin met toŋaŋ bemti mambanup. Keyet Kawawaŋ zemsesewatpemti mambanup ma egat nâmann mopme nin mtot mamti ikŋaŋ mama mimi nâme tikŋaŋ mambein ke mti sisiliŋ msamti mambanup. ²⁹Enenogat Kawawaŋ ek taŋam temaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ zime mupmapmaŋ mambemtozin ke toŋaŋ ek.

Nin notnne ekŋengat kember mimindewanup

13 In am nâmkŋipepeŋinmak keyepmti in kan kataŋ Kilaismaŋgen nolinemak gogot mamambep. ²Am mukuwaŋ mkaŋinan kopme in indikti wisat ku mimindawep. Am notnaŋ ekŋenaŋ wa am timbumuluŋnup zemti ensel timbumuluŋbien. ³In noline mka katikŋan talip ekŋengat nâmindeme in ekŋenmak mka katikŋan talip kekok bewe. Am notnaŋ sek sindem timti nukŋaŋ palen talip in indikti nukŋaŋ ke in timti tapmaipnok bewe.

⁴Kawawaŋaŋ am awembiŋ mamaŋin myuŋgumti set kileŋ maip ma am awembiŋ mamaŋin kambu setnaset mamaip ekŋen ke Kawawaŋaŋ dopmaŋ bekaŋaŋ mutumindawe keyepm in sambemagen awembiŋ mama ke damuŋaŋ dolakŋaŋ penaŋ mbep. Awembiŋ mama ke mame Kawawaŋgat zikatnan kweteteŋmaŋ penaŋ bewe. ⁵Amobotnaŋaŋ pigok zeye, “Neŋ ku katikgewap. Ma gikŋingut ku gigikŋaŋ sepem ku mambap” (*Zii Zet 31:6*)

keyepm milawatmak mamayet keŋin temaŋ ku bewe. Kwitnaŋ kwitnaŋ taindain kataŋ ke tim mamti naman ewe omba penaŋ titiyet ku nâmbep. ⁶Kogogapm nin winden tim tati pigok zewanup, “Amobotnaŋ ek an mukulem toŋaŋ keyepmti am ekŋenaŋ kwileki ŋen mnanayet ku kiŋgalap.” (*Sam 118:6-7*)

Nin Kawawaŋgalen mama mimi zikat ndandaŋaŋ ke mâbanup

⁷Am ŋeŋaŋ bemberŋin ekŋenaŋ Kawawaŋgalen zet diindowien keyet nâpeŋ mamambep. Ekŋen set keyegak mâti mamkwatneti gakimâbien ekŋengalen mama ke mâti nâmkŋipepemak mambep. ⁸Zisas Kilaisiyet yaŋaŋ eweŋaŋ manŋe sepem kogogak alak tapmain yaŋ ewe mameti mambe katikŋaŋ.

⁹Am notnaŋaŋ Kawawaŋgalen zelaŋ kapigok tazein zemti pigok tazeip, “In meu kapi nbep,” ma “Meu notnaŋ kanda ku niniyelen,” zet dâsuki kekok manzeip. Zet keboŋaŋ am nâmkŋipepeŋin ku mambandim min. Kawawaŋgalen keŋ taolelaŋ etaŋ nâmkŋipepe mambandim min keyepmti am notnaŋaŋ zet nâmkŋipepe bandim mimiyeleŋ ku tazeme in indik kiŋgatindewep. ¹⁰Ningalen tâtâ alakŋaŋgalen sâpe sâpe sisak palen

tazin keyañ eweñan sâpe sâpe bumbu an ekñeñañ sâpe sâpe sesewat mka zegwem zegwemen mambumtemien ke sehempein. Zisas ek ikñañ ningalen sâpe sâpe nemboñ. ¹¹Eweñan kapigok mamtemien: soñgom bimañ eleñgeme sipmañ topme sipmañ sâpe sâpe bumbu an ñeñañ ekñeñañ angalen yom zulusâgât mka keñañ kambukñanen keyet keñan mti mopme penañañ mti zupman meti tewen mambumtemien. ¹²Âpme Zisas ek kegogak sipmañañ am mme kwetetepmañ bembeyet Zelusalem mka temañ pem toti zupman kume gakiye. ¹³Keyepmti nin Zisasiyelen mañgeen tusumti egañ sakambuk tiyenok nin kogogak timti tabanup. ¹⁴Kogogapm nin kapigok nâne: Mka tatat katikñañ msalen kapi ku tatndain. Bam maneti mka tatat katikñañ kululuñen matapmambe ke sokbesâpmgat keyet keññ temañ bemti mamambanup.

¹⁵Keyepmti nin Zisasiyet pembedañ-gat Kawawañ mene mene sesewatsamti maman keyañ egat sâpe sâpe mobotnañ ñen bewe. Nin dembusekñañ Kawawañ kwizet buñamañ zempalakñañ bemti mamambanup. ¹⁶Ma in animbi ekñen-magen mama mimi dolakñañ mimiyet wisat ku mbep ma dopmañ mukulem dopmañ mukulem mbep. Kawawañañ sâpe sâpe ke nemboñ keyet nâne tikñañ mambein.

¹⁷An ñeñañjine ekñengalen zet gawepumti kanderjinan mtoti mambep. Ekñeñañ ingalen nâmkijpepe ma keñin maekdamuñ mamiwañ maneti bam muluwinañgat yañañ Kawawañmagen zemkawañ bewep. Keyepmti muluwin keñ oloñen palen mimiyet in zelin gawepuwep. Kegok mbep beme in ekñengalen muluwinañgat nukñañ ku indawep ma naman inimagen kogogak totatat pembedañ sokbewe.

¹⁸In ningat mandundum mambep. Nin nâmtatnup mama mimi dolakñañ mbenn ke ñoktikñnanen nâmteleñ zem-tati mbenn. Kawawañgalen zelen tazin ke mâti mamayet manâmkatikbenup. ¹⁹In nâgât otnâmti dundupeñ tapme neñ Kawawañañ namukulem mme inimagen sakwep kobap.

²⁰Neñ inimagen kapigok sokbe-mbeyelen nâmti mandunduyap: Kawawañ keñ sewakñañ toñañañ ningat Amobotnaññ Zisas ek gakiengatnañ mme wapme sipsip ekñengalen damuñ dolakñañ penañ onzempzeyañ tazin. Ke egat sipmañañ tâtâ alakñañ delañ zenzeñepiñ wemti mawen ke mme penañañ sokbeye. ²¹Kogogapm Kawawañañ winde indamti indamukulem mme in mama mimi egañ nâmtikñañ mamin ke mbep. Mme Zisasiyañ ningat keñnanen Kawawañañ mama mimi nâmtikñañ mam keyet mme sokbewe. Kegok mimndame nin keyet Zisas Kilaisiyet kwitnañ mwatonzempemti kwesiñ kwesiñ masesewatsamambanup. Ke penañ.

²²Kilaisimagen notnne, neñ in kapigok mimiyet apitilim indemti keñin meley beleñ bema tatagalen zemgwatnañ zet kapi diindosâgâti zapat meluwañ kapi teepmañ penañañ ku kuyap yek.

²³Ningat notn Timoti ilak mka katikñañgatnañ peme zupman tolep. Egañ kot sokbemnain beme nilizuzut inimagen kopmalu ndigip.

²⁴Neñ ingalen an ñeñañ nâmkijpepeñinmak sambe maip indamukumindeyap. Am nâmk-iñpepeñinmak Itali msalen mamaip ekñeñañ kogogak indamukumindeip.

²⁵Kawawañgalen keñ taolelañ inma-gen wemti wembe.

Zems

Zapat meluwaŋ kapi Zemsiyaŋ kuye

Zapat meluwaŋ kapi an kwiyaŋ penaŋ nən ku kukuŋaŋgapmti an keyaŋ kup nɛp ku zenzeyelen. An Kawawaŋgalen zetgat yaŋaŋ mnâmti makup ekŋenaŋ an kwi keyet keƣogak zet mmot mtot omba penaŋ mimiŋaŋ. Notnaŋaŋ zewienen Zisasiyet meniŋaŋ nən kwitnaŋ Zems ek dapmelaŋge alakŋaŋ Zelusalem mka temaŋ mambien ekŋengat an damuŋin maŋge egaŋ kuye manzeip. Zemsiyaŋ an nâmkŋipepeŋinmak Zuda maŋgeen-gatnaŋ kumkalaŋti msat sambe mebet kokotnaŋ ekŋengat kumindaye.

An kwi ma kwiyaŋ kuye keyaŋ zet apalalak keƣogak kuye. Zet esemtaŋ penaŋ kuye. Zet notnaŋ zapat meluwaŋ kapiyet keŋan tazinen Matiyu kuye keyet kataŋ kukuŋaŋ. Sekem keboŋgat Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penanaŋen mâtâti ekbak. Zems 2:13 makumti naman Matiyu 5:7 keƣogak maiŋti ekbak. Zet sekam keboŋ ombanik Zemsiyelen zapat meluwaŋen aikbek.

Zapat meluwaŋ kapi yaŋaŋ kapigok. Am nâmkŋipepeŋinmak Zuda maŋgengatnaŋ weyaŋbe weyaŋbe mti tatnepeme sisipeŋpeŋ sokbeme ekŋen katikŋaŋ bemtatatgalen nâmti zapat meluwaŋ kapi kuye. Zemâtâtât notnaŋ tazin keyaŋ am keŋin ma sekŋin melaŋ beleŋ beme nâmkŋipepemak tati keyet penaŋ msokbembeyelen. Kwit Kilais ke zapat meluwaŋ kapiyet tuk etaŋ kukuŋaŋ.

Zet ŋotekŋaŋ temaŋ kapigogaŋ Zems zapat meluwaŋ keŋan talip:

1:1 Zet nɛŋaŋ bemzenzeyelen zet

1:2-8 Nâmkŋipepemak mama

1:9-11 Mânep milawatmak mama ma bekopsat mama

1:12-18 Tetimaemaeyaŋ yaŋin mimekbe

1:19-27 Kawawaŋgalen zet wagaŋ etaŋ nânâ ke nɛp yek

2:1-13 Kalalaŋgat yaŋaŋ zenzeŋaŋ

2:14-26 Nâmkŋipepe yaŋaŋ mim eek

3 Nambalamin ekdamuŋ mimiyelele zet

4:1-5:6 Am msat kapiyelele mama mimi bekanan

5:7-20 Zemâtâtât ikŋak ikŋak

1 Neŋ Kawawaŋ ma Amobotnaŋ Zisas Kilaisiyelen mulup an. Neŋ zapat meluwaŋ kapi ingat indamukumin-desâti kuyap. In Islaeliyelele am maŋge 12 ekŋengat iŋsokŋine Zisas Kilaismak tususuŋin tazinaŋ kalaŋti lala bubuk bemti msat kataŋ mekobienaŋ talip.

Nukŋaŋen kalijaŋ bem tatalaŋ nâmkŋipepe penaŋgat yaŋaŋ mamsokbein

²Kilaismagen notnne, inmagen nukŋaŋ igak igak sokbeme keyet nâme keŋ sokukuŋaŋmak ku bewe; keŋin oloŋen palen tabep. ³Kwitnaŋ kwitnaŋ keboŋaŋ nâmkŋipepeŋin mmek mmek mimindikme katikŋaŋ tabep. Keyet penaŋaŋ inmagen katikŋaŋ bemti tatat omba sokbemindawe. ⁴In nâmtekalim tati kan kataŋ nukŋaŋ pumti giŋgiŋ mtabep. Keyet penaŋaŋ nâmkŋipepeen kalijaŋ bemti an imbi penaŋ mamaipgapmti nukŋaŋ pusât ku olabep.

⁵Ingat tuŋguwinangatnan am nɛnaŋ Kawawaŋgalen set ma mama mimi ekŋenaŋ mimiyet nâmtikŋaŋ mam keyet olati ekŋenaŋ Kawawaŋ dundum same egaŋ nɛp ŋoktik dolakŋaŋ am sambe penaŋ ndamti egaŋ keyet zem watot watot ku mam. ⁶Dundusâgât keŋ zut palen yek; Amobotnaŋ nâmkŋipepmti penaŋ dunduwep. Keŋ zut mbep beme ekŋenaŋ nembu mamaŋ tâgâyaŋ kumbume mamekwazin keboŋ bewep. ⁷Am ke-

boŋgat dundunduŋin Amobotnaŋaŋ ku manâmindein. ⁸Am keyelen ŋoktikŋin kileŋ maepeemti mekozin ma ekŋenaŋ mama mimi mamip keyaŋ set kwewetaŋ mâti ku mamezin.

Mânep milawatmak mama keyaŋ penaŋaŋ penaŋ ku bein

⁹An ŋen bekopsat nâmkiŋpepeŋenmak ek Kawawaŋaŋ ekme ikŋaŋgat nembraŋaŋ mambein keyet nâmti oloŋen mbe. ¹⁰Yaŋgut an ŋen nâmkiŋpepeŋaŋmak mânep milawat sambe tasain keyepmti sek mobot ku mbe. Kawawaŋaŋ ekme yomtoŋ beme gilik zem wage keyet nâmti oloŋen mbe. Tep elewilinaŋaŋ dâlâŋ zemti matolip sepem kekok mânep milawatnaŋaŋ yek bewe keyet sek mmobopiŋ. ¹¹Kasuwaŋ tambuŋan penaŋ kwati tep elewilinaŋ ekme aŋgasimti dâlâŋ zem msalen topme elimiakŋaŋ ke mayek bein. Sepem kekokak am mânep milawalin temaŋ ekŋenaŋ gakime mka mundumin etaŋaŋ tabe. ¹²An ŋen ek nukŋanen katikŋaŋ bemti tapme Kawawaŋaŋ eget nâme dolakŋaŋ mambein. Ek nukŋanen winderŋaŋ mambein beme Amobotnaŋaŋ mama kanzizit keyaŋ miakpewe. Ke am Kawawaŋgat gogot mampeip ekŋen indandayet zetik mge.

¹³An ŋen bekanangat tetimaemae sokbemsame kapigok ku zewe. “Kawawaŋaŋ tatetinem nikzin.” An ŋenaŋ Kawawaŋ ku tetipepeyelen ma egaŋ kekokak an ŋen bekanang mimiyet ku matetipein. ¹⁴Tetimaemaeyet yaŋaŋ kapigosetgatnaŋ masokbein, ŋeŋaŋ an ŋenaŋ ikŋaŋgalen mama mimi mgasik mimiyelen tikŋaŋaŋ keŋanen tazin keyaŋ zemandamti tetipeme bekanang mme temaŋ mambein. ¹⁵Âpme bekanang mimiyet keŋ puŋpuŋ mamin keyaŋ penaŋaŋ yom maaiksain. Yom keyaŋ tapmetneti temaŋ bemti penaŋaŋ gakiki maaikzin.

¹⁶Notnne penaŋ, in zet keyet ku nâmyuŋguwep. ¹⁷Kawawaŋaŋ kekok ku mimiyelen egaŋ taolet dolakŋaŋ ke mandain. Keyet Kawawaŋ Bipm An kwitnaŋ kwitnaŋ busatnaŋaŋmak sambe mme sokbeye. Mme busatnaŋ ekŋen keyaŋ kan notnaŋgat busatnaŋin temaŋ manzin ma kan notnaŋgat aiaikŋaŋ manzim. Ma nin Kawawaŋ taŋam keboŋmak ku bem mek ekbanek. Ek sepem kwep matazin. ¹⁸Kawawaŋaŋ nâmâtâtpeye ke zetnaŋ penaŋmagesetgatnaŋ am nâmkiŋpepeen nemunambaŋane nin ndaige. Ke nin kwitnaŋ kwitnaŋ sambe Kawawaŋaŋ mge keyet ŋeŋaŋinok benup.

Kawawaŋgalen zet wagaŋ etaŋ nânâ ke ŋep yek

¹⁹Notnne penaŋ, in kapigok penaŋ nâseip, am in Kawawaŋgalen zet wagaŋ nânâyet eleŋ beleŋ bemti nâmbep. Zet zemti ŋenzinziŋ mimiyetgut kweleŋ kweleŋ mbep. ²⁰Eneŋogat ŋenzinziŋ palen kwitnaŋ kwitnaŋ mamip keyaŋ Kawawaŋgalen mama mimi teŋ keyelen set mamimiyuŋguin. ²¹Keyepmti in mama mimi mgasik sambe notnaŋ ma bekanang msat palen palakŋaŋ bemtazin peme tapme keŋ sewak palen mamti Kawawaŋgalen zelaŋ keŋinan tewaŋ kindiŋaŋ time matowezin sepem kekok keŋinan time topme mamambep. Keyaŋ keŋin aŋgalaŋindendeyelen winderŋaŋ tasain. ²²In Kawawaŋaŋ zet keŋinan bempeye keyet penaŋaŋ aikbep. Belak wagaŋ etaŋ nâmpemti ku nânâŋaŋ sepem mambeb beme keŋin tetipewep. Kogogat zeme nâmti keyet kataŋ mbep. ²³ŋenaŋ Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ nâmtiŋgut ku nânâŋaŋ sekem mambe beme an keyaŋ amnaŋ zimoseŋin gapiamen ekti naman gilik zem belakŋaŋ ekti zimoseŋin makandat indoin sepem kekok bewe. ²⁴Egaŋ ŋeŋzimoseŋnaŋ gapiamen

ekpemti toti met kilej mamamti naman ñeñzimosetnaŋgat makandazin. ²⁵Ma ñen egañ Kawawañgalen zet penañ yomgalen mka katikñangatan tetimti lala mapein zet ke yañañ weyañnâmâtâti mambe mti wagañ nãnge ke ku makandatkuin. Nãmti gawepuwe an keboñ ke Kawawañañ nãmtikñañ mpemti mukulem mme oloñen palen mambe.

²⁶An ñenañ pigok mene otñambe, “Ñeñ an nãmkñpepemak penañ mamayap,” zeyeyañgut dembusekñañ ku ekdamuñ mbe beme keñañ tetipewe. An keboñ nãmkñpepeñañgalen mama mimiñañ belakñañ penañ bewe. ²⁷Nãmkñpepen esemteñ ma kakanemuñ keyet penañañ Bipm Kawawañgat zikatnan penañañmak bembeyelen kapigok mman ñep bein: Imbi kwambet ma nemba dumen olat olat palen mame indikdamuñ mimindendeyelen. Ma msalengalen kwitnañ kwitnañ keyañ keñin mme bekanañ bembeyelen keyet eksemti mamambep.

Am mânep milawalin temañ ma am bekopsat sepem kwep indatiwep

2Notnne, in Amobotnañ Zisas Kilañ manãmkñpepemañ am ekñengat tunjuwinangatan notnañgat ken ke ken ke ku mbep. ²Ñeñ kapigogapmti zeyap, ondedakñinan an ñen melakandu dolakñañ peme topme elimiak sopmañ mti kobe. Âpme egat baman an ñen bekopsat sangum kâlâpmañ endeletnañ kobe. ³Âpme in an elimiakñañ temañmagañ kopme ekti pigok zewep, “Geñ pien mundumen kototat.” Kegok zempemti an bekopsat egat pigok zewep, “Geñ kainde bap palen metotat.” ⁴In zemdelañ zenze mulup mimiyyet kwiyañ zemindeyeyepm kegok mti am ñen mmopemti ñen mtopenmi tapmip? Kegok miyo ke bekanañ.

⁵Notnne, zet pigok zema nãit. Kawawañañ am sepem ziboñ indakumtetime kobien? Msalen am bekopsat mamaip ekñen ke nãmkñpepen polak polak talipgapm Kawawañgalen zemâtâtât katnanen mama keyet keñañ mebegat indamandame kobien. Ke am egat nãmtikñañ mampeip ekñen kegok mimindandayet zetik mamimindain. ⁶Âpme in am bekopsat ekñen zikalín galemaset maindigip. Ekñen ke mtot indemti nukñañ sekninanek mambemendeip. Mme am seknin mamolip ilin keyañ nukñañ indamti in an damuñmagen zelen maindatimti melip. ⁷Mti Zisas in ikñañgat zapat indatitiñañ egat kwitnañ pembenañ ke kwelatmakumpeip.

⁸Gitañgat mañgembein sepem kegogak am notnañgat gembewe. Zii zet Kawawañgalen Zet Itnañanen mamañ kegok penañ kumpepeñañ ke gawepume ñep penañ bewe. ⁹Yañgut am ekñengat ken ke ken ke mbanik beme geñ an zii zet kululutoñ bewanik ma kegok mnekgapmti yomm mnik kegok bein. ¹⁰Am ñenañ zii zet sambe ke gawepumâpme delañ zemâpbe yañgut zii zet kwep penañ ñen kuluwe beme an zii zet kululutoñ. ¹¹Kawawañañ pigok zeye, “Awembiñ it kalelañ ku mbalup,” zemti ñen ewe pigok zeye. “Geñ kasa ku kuwanik,” yañgut geñ imbindi katipepepiñ mamti kasa kuwanik beme geñ an zii zet kululutoñ.

¹²In kapigok nãmbep, Kawawañgalen zet penañ yomgalen mka katikñañgatan indatetimti lala maindein zet keyañ zemdelañ zenze kanen kosâpm keyepm weyañ nãmâtâti zelin sambe zewep ma mama mimi sambe weyañti mbep. ¹³Enenogat Kawawañañ am ñengat añañgalañ gogot ku mamip egañ am ekñen ke kogogak añañgalañ gogot ku mi-

mindawe. Bamgat aŋgalaŋ gogot palen mama keyaŋ kasa kasa palen mama selaŋ ime tobe.

Nâmkijpepe mulupmaŋpiŋ ke nâmkijpepe penaŋ yek

¹⁴Notnne, an ŋenaŋ, “Neŋ nâmkijpepemak mamayap,” zewe, yaŋgut egaŋ am ŋen ku mukulem mpewe beme nâmkijpepe keboŋ keyaŋ zigok kan delaŋ zenzeŋaŋ gapmukulem mbe?

¹⁵Inmagengatnaŋ ŋenaŋ saŋgum kâlâp-gat ma tu meuyet olat olat palen mame ¹⁶ekti ŋenaŋ pigok dunduwe, “Geŋ meti ŋep masenik mti tâgâyet msenikgat bakeyaŋ ambulut mane kipmaŋ beme tasenik ma tu meu omba penaŋ nimnaleksenik.” An ŋenaŋ zelaŋ etaŋ kekok zemti am notn notn ku mamimindeinaŋ kekok zeme zigoset ŋep mukulem mpewe? ¹⁷Keyepmti nâmkijpepeyaŋ keŋ taolet mimi mulup ku mbe ek nâmkijpepeyaŋ penaŋaŋ yek be-mbeŋaŋ kekok zewanup.

¹⁸Yaŋgut an ŋenaŋ pigok mene zenak, “Geŋ manâmkijpepmi mamanik mme neŋ mama mimi dolakŋaŋ etaŋ mamiyaŋ.” Âpme neŋ pigok zewi, “Geŋ nâmkijpependi ke zikat namane ekma mama mimi dolakŋaŋ kemak pepap ku mambein keyepmti nâmkijpependi penaŋepiŋ.” Ma neŋ nâmkijpepenn zikat gama eegalen mama mimin dolakŋaŋmak temakwep mma ekbak. ¹⁹Kawawaŋ Ek kwewetaŋ zet kapi penaŋ manâmkijpenik e ŋep mamnik yaŋgut zet ke we bekanajaŋ ekŋenaŋ kekokak manâmkijpeip. Mti keyet sebelajaŋ diŋdiŋ mamip.

²⁰An keŋdipiŋ, geŋ pigok nâmbek, geŋ belak etaŋ nâmkijpepmi mama mimi dolakŋaŋ ku mbanik beme nâmkijpependi ke belakŋaŋ penaŋ bewe. Zet keyet yaŋaŋ zemkawaŋ bembeyelen zet zapat kapigok msowap ke kapi: ²¹Eweŋan sokŋ Abalaam egaŋ nemuŋaŋ

Aisak sâpe sâpe bumbu munduman mop-eye. Kan keyet Kawawaŋaŋ nâmpeme an teŋ penaŋ beye ke mama mimiŋaŋ-gatyepmti kekok mge. ²²Keyepmti pigok eknup, Abalaam nâmkijpepeyaŋ ke mama mimiŋaŋaŋ mukulem mpeme penaŋaŋmak beye. ²³Eweŋan Kawawaŋaŋ Abalaamgaŋ pigok zeye ke katikŋaŋ beye. Abalaam egaŋ Kawawaŋ nâmkijpepmi egat nâmpeme an teŋ beye. Keyepmti egat kwitnaŋ Kawawaŋgaŋ notnaŋ penaŋ kogok zenzeŋaŋ. ²⁴Egit. Kawawaŋ egaŋ am ŋen nâmkijpepeyaŋ-gat etaŋ nâmpeme an teŋ ku mambein. Egaŋ mama mimi dolakŋaŋ ma nâmkijpepe eget keyaŋ temakwep bemalu keyet nâmpeme an teŋ mambein.

²⁵Keyet sepmeŋ ŋen imbi set kilen mama kwitnaŋ Leap egaŋ Zâsuayaŋ an zut zemideme msat wilingim eksâgât mebun idikdamuŋ mimidemti zemideme set ŋeneset mebun keyepmti Kawawaŋaŋ Leap egat imbi teŋ kekok nâmpewe. ²⁶Keyepmti nin pigok nânup, sekŋ kapi nâmamaŋpiŋ ek ilak gakimti titokŋaŋpiŋ mawein. Kegogak nâmkijpepmi mulup dolakŋaŋ ku maminup beme nâmkijpepeyaŋ gakimti yek penaŋ mambem wein.

Nambalamm weyaŋ ekdamuŋ mpewanup

3 Notnne, ingat tunguwinagaŋtaŋaŋ an zikat indanda mulup mimiyet winderajaŋ ku bewep. Nâip, zemdelajaŋ zenze kan temanen Amobotnaŋaŋ zikat indanda an nin kwitnaŋ kwitnaŋ mmotindawe. ²Nin sambeyan kwitnaŋ kwitnaŋ mene mene maman yuŋgumtemezin. An ŋenaŋ zikat indanda mulupmaŋ yuŋgumti zet kwep ŋen ku manzein beme an ke an dolakŋaŋ penaŋ. Kekok min beme sekŋaŋ butnaŋ notnaŋ sambe ŋep indikdamuŋ mamin.

³Âs ekjen zetn gawepupuyet nâmti aen butnaŋ takanzi nembon dembusekjinan pemann maapum talip. Âpme bukebon keyaŋ âs temaŋ mim guluk gilik mampeme keyet nânâŋ mamezin. ⁴In nembuen waŋga mamain keyet kegogak otnâit. Waŋga ke temaŋ penaŋ tâgâ katikŋaŋ keyaŋ indakumbume mamelip. Yaŋgut waŋga mti mamain egaŋ waŋga temaŋ ke deset mebegalen nânin beme kwitnaŋ ŋen stia zeip ke isikŋaŋ bugan keyaŋ mme gilik zemti egaŋ manânin keyegak esemteŋ mamezin. ⁵Âpme am ningat nambalam sepem kebonagak isikŋaŋ bugan yaŋgut kwitnaŋ kwitnaŋ nukŋaŋberŋ penaŋ mamin. Nâip, tep butnaŋ menzok mann zinak ek isikŋaŋ penaŋ yaŋgut bukeyaŋ bumann zimti tep msasat temaŋ manzim kawaŋ bein. ⁶Âpme ningat nambalam tep butnaŋ menzok mann zinak bukebon. Egaŋ sekŋ notnaŋ sambe mtot indemti bekanan omba penaŋ mamin. Egaŋ sekŋ sambe mama mimi bekananset maindamepme walepmâzin ma egaŋ sekgalen mama mimi bekanan keyaŋ tepnok bume zime mama mimin bekanan penaŋ mambein. Zet bekanan kebon zenzeyet nambalamaŋ tep butnaŋaŋ teziŋ ŋandaŋengatnaŋ mapendoin.

⁷Soŋgom sepemaŋ ikŋak ikŋak tuengatnaŋ ma katikŋangatnaŋ ma age ma nombe mee ke amnaŋ mme sewakŋaŋ besâti ŋep mamsewakŋaŋ mambeip. ⁸Yaŋgut nambalam kapi an kwiyaŋ ŋep msewakŋaŋ kumbempepeyelen. Ek tagogopiŋ guluk gilik mti bekanan mti mimiek mamin. Nombe menemae keyelen zet tuŋaŋ bekanan am indime gakikiyelen keyet kataŋ.

⁹Nambalamnaŋ Amobotnaŋ Bipm masesewatsanup ma nambalam ikŋaŋ keyaŋak Kawawaŋaŋ am ikŋaŋgat sepem mimindeye ekjen ke manzemtalindenup. ¹⁰Dembusek kwep keyaŋak

sesewat zet ma zentalalat zet matozin. Notnne, mneti nin mama mimi kegok mbanupmagengat. ¹¹Tu zikatnaŋ kwep keyet tu penaŋ ma tu yoyoŋ temakwep ku makwalup. ¹²Notnne, simam zup tepmanen saŋganeŋ penaŋ ŋep wenak? Ma sam tepmanen simam penaŋ ŋep wenak? Ma nembu akŋaŋaŋ tu niniyelen dolakŋaŋ benak?

Nânâ dolakŋaŋ

Kawawaŋmagengatnaŋ makozin

¹³Ingat tuŋguwinanŋatnaŋ an ŋen nânâŋaŋ dolakŋaŋ ek ŋen mamain ma yek? Mamain beme egaŋ ma-maŋaŋ ekdamuŋ mme dolakŋaŋ penaŋ bewe ma mobotnaŋ ku mbe ma ŋoktik dolakŋaŋ mam keyet penaŋaŋ am notnaŋ ekjen zikat indame eknâm mbep. ¹⁴In keŋ kuku mti am notnaŋgalen mama mimiyet eiyak mti nen nâyap nâyap mamip keyet nâme nânâ penaŋ nâmtatnup manâip. Kegok mamip beme ke nânâ penaŋ yek; dâsuki keyepm sek mobopiŋ. ¹⁵Nânâ sepem kebon ke gwaengatnan kwatoge kegok ŋep penaŋ ku zenzeyelen yek. Nânâ kebon ke msalengatnaŋ, anmagengatnaŋ ma Sadaŋ ekmagengatnaŋ. ¹⁶Keŋ kuku mti nâyap nâyap palen mnik beme keyet keŋaset mama mimi bekanan mamsokbein ma mama kileyen mama masokbein.

¹⁷An nâmâtâzin egaŋ mama mimi dolakŋaŋgalen nânâ ke Kawawaŋmagengatnaŋ toge keyelen mama mimiŋanen kapigok masokbein: Keŋ kwatetepmaŋmak mama ma keŋ sewak palen mama ma keŋ taoletmak mama ma mtoti mama ma aŋgalaŋ gogot palen mama ma mama mimi dolakŋaŋ mimi ma ken ke ken ke ku mimi ma kwalan kwalanŋipiŋ mama. ¹⁸Keŋ sewak palen mamayet maomkakalip ekjenan keŋ sewak keyet alikŋaŋ maondeip keyet penaŋaŋ teŋ mama ke mamsokbemindain.

**Am msalen kwitnaŋ kwitnaŋ
kakikiyet tikŋaŋ manâip ekŋen
Kawawaŋgat kasaŋane**

4 Inmagen kasa kasa mam maip ma âmanda manda masokbein ke yaŋaŋ kwilekiyet? Keŋŋinanen sekgalen kwitnaŋ kwitnaŋ titiyet tikŋaŋin indaman-dame tisât sebet dindiŋ mamip keyaŋ ke tati mme âmanda manda mamip. ²In keyet keŋŋin mawaziŋaŋgut keyet penaŋaŋ toŋaŋ kumambeip. Keyepm in dopmaŋ mekum kokum mimiyeleŋ maweyaŋbemtaliŋ ma dopmaŋ kekelim dopmaŋ kekelim mtiŋgut keyet penaŋaŋ ku tiwien. In kasa kasa ma mdândândâ mulup mtiŋgut penaŋ time kwaopme ku manimwiaŋŋip sepem keboŋ. Ke dundupiy belak kileŋ mamaip keyet penaŋaŋ kekok mamip. ³Naman ŋen mandunduiŋ waŋgut penaŋaŋ ku matiŋ. Ke keŋŋinanen bekaŋaŋ kapigok tapme keyepmti mandundum aleip. In kwitnaŋ kwitnaŋ tisât mandundup ke ilinaŋ-gat tikŋaŋinaŋgat mâti etaŋ mandunduiŋ keyepmti penaŋaŋ ku matiŋ.

⁴In Kawawaŋ bamkumpemti tususuŋin maelengeip, msalen kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ mti mambe am keyaŋ Kawawaŋ mabamkumpein. In ke nâip? Keyepmti an ŋen msalengalen kwitnaŋ kwitnaŋ kapiyet notn notn mpewe beme Kawawaŋgat kasaŋaŋ bewe. ⁵Kawawaŋgalen zet muluwaŋ kukuŋaŋ tazinen ke esemteŋ ku mâti zeye, egaŋ zet ke galak zeme zeye, keŋŋanen Emetak Teŋ beye keyaŋ egat zapat etaŋ penaŋ mamayet windaŋaŋ penaŋ mamin. ⁶Mti nembetnaŋ keŋ taolet omba penaŋ maminndain. Keyet Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen muluwaŋ pigok penaŋ mimiŋaŋ tazin, “Kawawaŋ egaŋ am mobotnaŋ mamip ekŋen bandimin mamâtâtindein. Ma am mtoti mamaip ekjengatgut keŋ taolet mamindain.”

⁷Keyepmti in Kawawaŋgat kandaŋaŋ meti mambep mme Sadaŋ indetetim indiksât kopme kan keyet ek ekti ku kuŋzuŋbep. Katikŋaŋ bemapme ke ekti kiŋgatindemti kunzuŋbe. ⁸In Kawawaŋmagen sokŋanik mepme egaŋ kekok inmagen sokŋanik kobe. Am yomtoŋ, in bekaŋaŋ mti keŋŋin time kileŋ mamekozin in keŋŋin peme Kawawaŋaŋ weyaŋ zulut kaput mme mama mimiŋin kweteteŋmaŋ bewe. ⁹In mama mimiŋin mgasik keyet otnâmti si kemberŋ mbep. Oloŋen zeyeŋ palen mamayet beme kemberŋ palen tabep. Ma oloŋen palen mamaip beme si kundundu temaŋ mbep. ¹⁰Amobotnaŋgat kandaŋaŋ mtoti mame egaŋ mwatonzemindewe.

Nolin zet bekaŋaŋ ku diindowep

¹¹Notnne, in zet bekaŋaŋ ku zewep. An ŋenaŋ notnaŋgat zekukuŋaŋ mti zeleŋ pewe beme ek zii zet mtopewe. Enenogat Kawawaŋgalen zii zelaŋ notn notn mmamayet zenzeŋaŋ ke egaŋ aŋ-gosoye kekok bein. Geŋ zii zet aŋ-gosowanik beme geŋ zii zet gawepupu an ku bewanik. Geŋ an zemdelaiŋ zenze an benik ke yomaŋmak. ¹²Kawawaŋ ikŋaŋ etaŋ zii zet ndaye keyet toŋaŋ ma Egaŋ etaŋ ningalen an zemdelaiŋ zenze an bein. Ndatim tatagalen winde ma ndaketim ndendeyelen winde e ekmagen etaŋ tasain. Geŋ kwindaiŋ nodangalen zet zemdelaiŋ zenzeyet mulup ke gaye?

Sek ku mobogalen golaŋ zet

¹³Inmagatnaŋ an notnaŋ ekŋenaŋ kapigok manzeip, “Alak ma seŋenen kapi met msat ke nup kan kwep mamti mânep mulup mti mânep milawat temaŋ timti gilik zemti kobanup.” ¹⁴In seŋenen ma âgânen kwileki ŋen zigok sokbemindawe ke in nâip? Geŋ gitaŋ-gat mamandi msalen mambanik kapi teepmaŋ ke ku nânikgapmti buzak tat.

Am ningat maman kasek keboj belatnik ekmann moti madijpein keboj. ¹⁵Keyepmti in kapigok zeme jep penañ bewe, “Amobotnañan nâmdeme jep beme nin ewe alik mamti mulup ke ma ke jep mbanup.” ¹⁶Yangut in zet mobotnañ zet ikjak ñen penañ zemti sekñin mammolip. Sek mmobot zet ke mgasik penañ. ¹⁷Keyepm an ñen ek kwitnañ kwitnañ dolakñañ ke mimiyelen setnañ nâmtati mimiyet wisat mbe beme ek yommak bewe.

Am mânep milawalin temañ ekjengat golañ zelin

5 Am mânep milawalin temañ in sek sindem sokbemindawe keyet ewejan pigogat kembeñ palen mamti si kundundu omba penañ mamambep. ²Mânep milawalin ke etimbemti yek bemâbe ma sañgum kâlâp elimiakñin sopmañ ke msatgat zapat bemâbe. ³Ma mânep ma gol silwañin sañgip sañgip kwabe. Âpme sañgip sañgip keyañ ilinañgat yañañin msokbemindemti tep keboj bemti indazimâbe. In kan delañ zenzeyelen bududuk tabeme keyañgut in mânep milawatgat mulupmañ mti time manje temañ moge. ⁴Nâip, mulup an ekñañan muluwengatnañ meu penañan akumindame in keyet tosañan indamti butnañ ilin elengemtiwien keyañ ingat kwizet temañ penañ takuip. Âpme geñ tosañin ku indanik beme ekjengalen gawekum gaio keyañ kululuñengalen kasa kuku an ekjengalen Amobotnañ egat wakñan topme manâin. ⁵Msalen kapi in nukñañ ñen ku aikti omakumbembe mulup igagen mamip. Kan in zemindondoyelen kanen nâme bududuk bein keyañgut in keñañngalen tikñañ mâti tapmaip ke sekem bo palangume sememti gunabikñañ mambem tazin. Âpme bangat maindonip keboj. ⁶In am kwetetepmañ ekñen zelen zemindomti

kasa mamimindeip. Ekñen am yommpin belak tuñgupmane maindom walepme ekñañan dowin mimipin, belak matalip.

Nin nukñañ sokbemndame keyet nâmann betetnañ beme windembeñ tabanup

⁷Notnne, in Amobotnañ kobe keyet damuñ nâmisimti mambep. In kapigok maegip, an ñenañ mulup mti kwitnañ kwitnañ ondempeme mawañ toti mme kwakwatgat damuñ matazin keyet katañ in damuñ tabep. ⁸Âpme Amobotnañ kokotnañgat kanañ kegogak sokñañ bein keyet in damuñ nâmisim mamti keñin mkatikñañ bemti tabep. ⁹Notnne, Amobotnañan inmagen zemdelañ zenze mulup msâgât kosâpm keyepm in mamti wisat zet ku mbep. Zet zemdelañ zenze An ek ilak sokñañik penañ kozin. Pe nâmti tapmip ma yek?

¹⁰Notnne, golañ zenze an ekñañan Amobotnañgat zet zapatnañ zemkawañbewien ekñañan sek sindem wisatnepin timti titiyek mbien yangut ekñañan nâmisim tabien sepem kegogak in nâmisim mambep. ¹¹Nâip, sindem keyet keñan tati windemak mambien ekjengat Kawawañan nâme dolakñañ penañ bein. Zop egañ sek sindem palen tati nâmisim tage ke nâip. Mme bam Amobotnañan kwitnañ kwitnañ omba penañ saye ke nâip. Amobotnañ ek ningat kembeñ mindemti añañalañ gogot penañ mamimndein.

Zemkatikbembe kileñ ku mbep

¹²Notnne, zet penañ ñen kapigok mimiyet zema nâit. In kululuñgat kwitnañ kumti zelin kaliñañ ku bandim mbep. Ma msatgat kwitnañ ma kwitnañ ñeniyet palen kumti zelim ku bandim mbep. In penañ, “penañ” zeit; Yek, “yek” zeit. Zet penañ ku zeip keyet Amobotnañan zelen indewe.

**Am teŋ ekŋengalen
dundunduŋin windenjanmak**

¹³Inmagengatnaŋ an ŋenaŋ nukŋaŋ keŋaŋ tabe egaŋ Kawawaŋgat dundum sawe. Ma ŋenaŋ oloŋen palen mambe egaŋ Kawawaŋgat kwizet buŋamaŋ mwati sesewat silik kuwe. ¹⁴Inmagengatnaŋ ŋenaŋ zawat mbe egaŋ an ŋeŋaŋ bembe notnaŋ zeme kot ondek-tati egat mti dundundu mulup mbep. Mti Amobotnaŋaŋ mukulem mpepeyet dundum sawep ma âlip katnaŋgat kelakŋaŋ isikŋaŋ bugan keyaŋ kaput pewep. §§ ¹⁵Âpme nâmkŋipepemak tati dundundu mulup mbep beme an zawatmak ke Amobotnaŋaŋ weyaŋpewe. Ma an ke bekaŋaŋ ŋen mge beme yomaŋ katikpewe. ¹⁶Keyepmti in alik besât nâmti yomin zemsokbemti dunduduyen mukulem mukulem mbep. An teŋ mamain egalen dundunduŋaŋ penanjanmak masokbein.

¹⁷Golaŋ zenze an ŋen itnaŋan manje kwitnaŋ Ilaiza ek kegogak an nin kaboŋak. Âpme egaŋ msalen map ku to-togat nâmti dundume msalen map to-totpiŋ nup kan tuk ma eyoŋga 6 kasup takwage. ¹⁸Âpme bam ewe map to-togat nâmti dundume kululuŋengatnan mawaŋ toti msat kume naman kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ kwapmâge.

**An set kileŋ mege beme mtati
selenegak pewanup**

¹⁹Notnne, inmagengatnaŋ an ŋenaŋ zet zapat katnaŋ penaŋ katikpemtî mama mimi bekaŋaŋ mge beme in gilik zemti wabep. ²⁰Keyepmti in zet kapi weyaŋ nâit. An ŋenaŋ notnaŋ a yomtoŋ gilik zemti wati kwabe beme egaŋ notnaŋ ke gakikiyet zapat tatatnanen gilik zemwabe. Mama mimi kegok mme Kawawaŋaŋ yomaŋ sambe manzulupme mepmâzin.

§§5:14 Zuda am ekŋenaŋ âlip tepgat misikme kelakŋaŋ topme keyaŋ melesenok manzulutindetemien.

1 Pita

Pitayelen zapat meluwan njanngatnaŋ

Zapat meluwan kapi Pitayan kuye. Ek namba Zisasiyan elengolamaŋ tazulutme kumtetime kwitnaŋ kwitnaŋ mulaloŋ pemti Zisas mâpmege (Luk 5:1-11). Ma egaŋ Zisasimak maŋgeen zet abatatatnaŋbeŋ. Zet notnaŋ an njanŋ ku zenzeyelen egaŋ ilak abak zewaŋgut zet ilak penaŋ zeye. Egat mulup zet Zisasiyan omba penaŋ zemsaye.

Pitayan zet kapi am Zuda maŋgeengatnaŋ nâmkijpepenjmak kelaŋ kumti msat sambe mebet kokotnaŋ ekjen-gat zet kapigok kuye. Ekjenmagen nuknaŋ sokbewe keyet weyeyan mulup mtabep keyepmti sisipeŋpeŋ mimindawep ma nuknaŋ sepem ikjak ikjak sokbemindame gwaŋ gwaŋ kumti tabep. Ma naman mopmanegak yaŋbemti Kilais kokotnaŋgalen weyaŋbe weyaŋbe mulup eweŋanegak mti tabep.

Pitayan zet kapi Loma msalen tati kuye kan keyet msat Loma keyelen kwitnaŋ njan Babilon kuwien enenogat nuknaŋ dâpmeleŋge ekjen yaŋbemti tiwewen ke sakam itnaŋaŋ Kawawaŋgalen amnaŋ nuknaŋ Babilon msalen tati tiwienok kataŋ. Kegogapmti Pitayan ekjenaŋ eksemti tatagat zapat meluwan kapi kumindaye.

Zet noteknaŋ temaŋ kapigogaŋ 1 Pita zapat meluwan keŋan talip:

1:1-2 Zet yaŋbemti zenzeyelen zet

1:3-12 Kawawaŋaŋ ndaaŋgalalaŋgalen keŋ mwaŋ zenzeyelen zet

1:13-2:10 Teŋ mama keyelen zemgwatnaŋ zet

2:11-4:19 Nâmkijpepemak ekjenmagen nuknaŋ ma sisipeŋpeŋ sokbeme zigoset epumti tatatgalen set katnaŋ bemberaŋ

5:1-11 Nâmkijpepemagen keŋ mtoti mama katnanen zigok mamayelen zetnaŋ

5:12-14 Zet zemdelan zenzeyelen zet

1 Neŋ Pita Zisas Kilaisiyelen mulup an mamti egalen Zet Zapat Dolaknaŋ Penaŋ zemkawaŋ bembeyelen nâmti nakumtetiyeŋaŋ zet zapat meluwan kapi Kawawaŋgalen animbi mukupnok msalin peme tapme kileŋ Pontas ma Galesia ma Kapadosia ma Esia ma Bitima Plowins ekjen keyet keŋaŋ mamaip ingat bema kozin. ²Kawawaŋ Bipmnaŋ ikjaŋ nâme weŋge kataŋ in indakumtetiye. In Emetak Teŋaŋ keŋin mme teŋ penaŋ bembeyet ma zetnaŋ gawepumti mamayet Zisas Kilaisiyelen sipmaŋaŋ zulutindeye. Inmagen Kawawaŋgalen keŋ taolet ma keŋ sewaknaŋ sambelenŋti weweyet nâmti mandunduyap.

Webbe webenn

Kawawaŋmagengatnaŋ mama kanzizit tiwanup kemagen bemti mamambanup

³⁻⁴Egaŋ Zisas Kilais gakikiengatnaŋ mme wage egaŋ ningat keŋaŋ beme nin ekgapmti mama mimi alaknaŋ aŋgalaŋ gogotnaŋ temaŋ penaŋ tazin keyet penaŋaŋ Kawawaŋaŋ kot ndatime mebegalen damuŋ webematatnup. Kululuŋengalen milombi lombi ku sambumbuyelen ma yomgalen zukulak ku ninaŋaŋ ma kok biliŋ biliŋ ke ingat zapat bempeneŋaŋ tazin ke maneti in toŋaŋ bembeyet kekok mge keyepmti nin Kawawaŋ Amobotnaŋ Zisas Kilais egat Bipmaŋ masesewatpemambanup. ⁵Mti Kawawaŋ winde toŋaŋaŋ winde indame in nâmkijpepeen katiknaŋ bemtati mane peme msalen mama kan delaŋ zeme milombi lombiŋin kalaŋ kumti bemberaŋ ke toŋaŋ bemambepgat zapat aŋgalaŋindeye. Kawawaŋaŋ toŋaŋ bemti mambepgat

zeye ke bamgat Kawawaṅaṅ ikṅaṅ msokbewe. ⁶In keyet oloṅen palen mamambep. Ma Kawawaṅaṅ nâmindeme nukṅaṅ palen moti keyet kemberṅ palen mambep keyaṅgut keyaṅ kan isikṅaṅ bugan tabeyet nâmisimti mambep. ⁷Nâip, gol ek ṅep yek bembeyelen yaṅaṅaṅ tep keṅan toti mamsokbein. In nâmkīṅpepeṅin penaṅaṅmak penaṅ keyet yaṅaṅ nukṅaṅ sokbemindame keyaṅ mkawaṅ beme Zisas Kilais kokotnaṅ kanen inmagen keṅ sekṅeyak ma sesewat ma elimiak miak sokbemindawe. ⁸In Zisas Kilais ek sek sepemaṅ penaṅ ṅep ku ekbienaṅgut gogot etaṅ mamsaip ma kan pigogat zikalinaṅ penaṅ ku ekti belak etaṅ manâmkīṅpeip. Mti olim sesewat mobotnaṅ igagen penaṅ manâmsaip ⁹keyepmti nâmkīṅpepeṅinaṅgat penaṅaṅ Kawawaṅaṅ bamgat aṅgalaṅindewe.

¹⁰An golaṅ zenze an ekṅenaṅ Kawawaṅgalen keṅ taolet inmagen alak tasokbein keyet zetnaṅ zemkawaṅ bemkwabien. Ekṅenaṅ Kawawaṅaṅ gilik zemindatiwe zet keyet yaṅaṅ nâsâgât mulupmaṅ omba penaṅ mbien. ¹¹Kilais ek sindem nâmeti bam gakikiengatnaṅ wati mama mundum zapatnaṅ Kawawaṅgat betnaṅ penaset windeen moti tiwe keyet zet Emetak Teṅaṅ golaṅ zenze angat keṅinan beme ekṅenaṅ kan zukṅan penaṅ ma kwitnaṅ kwitnaṅ ziboṅaṅ tasokbeme Kilaismagen kogok sokbewe zemti ektitimti mamkwabien. ¹²An am yomengatnaṅ gilik zemindatitiyet mulupmaṅ mbe keyet an golaṅ zenze an ekṅenaṅ zetnaṅ zewienen ilinmagen sokbesâpmme ku zewien. Ekṅenaṅ zet zewien keyet penaṅaṅ an ekṅen Kawawaṅgalen Zet Zapat Dolakṅaṅ Penaṅ timti inmagen kozeme Emetak Teṅaṅ kululuṅengatnaṅ toti zelin winde same in keṅ gilik zenze taegip keyaṅ

an golaṅ zenze an ekṅengalen zelin penaṅaṅmak sokbein kogok bein. Âpme Kawawaṅgalen ensel ekṅenaṅ kogogak zet keyet yaṅaṅ nânâyelen mulupmaṅ mamip.

Mama mimi itnaṅaṅ bekanṅ bankumpemti alakṅaṅ mbep

¹³Kogogapmti Zisas Kilaisiyaṅ gilik zemkoti keṅ taoletnaṅgat aṅgalaṅindewe keyepmti in keṅin kume kwaopme keṅin sekṅin ekdamuṅ mti nâpeṅ nâpeṅ tati webemti mamambep. ¹⁴In animbi Kawawaṅgalen zet gawepumti mamaip. In eweṅan nâmkīṅpepeṅin mambienen kwitnaṅ kwitnaṅ bekanṅ msâgât keṅinaṅ puṅpuṅ mamtemien. Kan pigogat mama mimi bekanṅ ke ewe ku mâbep. ¹⁵Kawawaṅ ek teṅ penaṅ mamain egaṅ indakumtetime kobien keyepmti in mama mimi teṅ mti egaṅ mamainok mait. ¹⁶Kawawaṅgalen Zet Itnaṅanen meluwaṅ kapigok mimiṅaṅ, “Neṅ teṅ penaṅ mamayap keyepmti in kegogak teṅ ṅegak mambep.” (*Wok Pris 11:44-45; 19:2; 20:7*)

Kawawaṅaṅ tosa temaṅaṅ ndakwitimti gilik zemndatiye

¹⁷Kawawaṅ ek am kwizet buṅaminmak ma kwizet buṅaminpiṅ keyet ku manâin. Egaṅ amgat mama mimi zigok tazin keyet kataṅ ekti zetn manzemdelan zein. Keyepmti in egat, “Bien” zemti mukulem mimiyet dundumsawep beme msalen kapi mamti ek eksempemti masesewatpemambep. ¹⁸In kapigok ṅep nâmtalip, in eweṅan yeṅsokṅine ekṅengalen mama mimi yaṅepiṅ bekanṅ ke timti mamkwatnepeme gilik zemindatitiyelen tosaṅin gol ma silwa yek bemberaṅmak keyaṅ ku indakwititiṅaṅ. ¹⁹In Kilaisiyet sipmaṅ tosa temaṅ keyaṅ indakwititiṅaṅ. Kilais ek sâpe sâpe bumbuyelen sipsip keboṅ lingit zemberepiṅ ma kwetetepmaṅ penaṅ. ²⁰Ek eweṅan

msat kululuŋ ewe sokbembepiŋ tapme mulup zet ke mimiyet zempepeŋaŋ. Yaŋ kan ke daŋgome Kawawaŋaŋ peme totmamti gakimti wage ke ingat nâmti kekok mge. ²¹Mti Kawawaŋaŋ in ekmak tusumindeye keyet nâmkĩŋpemtĩ maip. Kawawaŋaŋ ikŋaŋegak Zisas gakikien-gatnaŋ mme wapme mundum zapatnaŋ ikŋaŋgat betnaŋ penaset windeŋ mop-eye kekok in Kawawaŋaŋ ikŋaŋ kot ewe indadagat webematalip.

²²In Zisas Kilaisiyelen buŋam zapat penaŋ kapi zemti gawepu mmame keyaŋ keŋin mme kwetetepmaŋ beye. Âpme in Kilaisimagen nolinemak gogot penaŋ mti mamaip keyepmti in keŋ kwep penaŋ bemi mama ke gogot palen giŋgiŋ mti mbep. ²³Kawawaŋaŋ mama alakŋaŋ indayeen keyaŋ ingat dukŋin alakŋaŋ epeemti kwage keboŋ. In alik alik yek bembeyelen keyetnaŋ yek. Alik alik kwesiŋ matakwazin keyetnaŋgatnaŋ epeemti kwabien. Kawawaŋgalen zet mamaŋaŋmak ma wemeti wembe keyetnaŋ epeemti kwabien. ²⁴Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet kapigok kukuŋaŋaŋ tazin,

“Animbi alik mamaip ekŋengat mamaŋin tep msikokok keboŋ ma elimiakŋin ke tebilalik katnaŋ keboŋ. Tep msikokok ekŋen kasuwan indikme maŋgasip ma tebilalik katnaŋ ekŋen mandâlân zemti tolip. ²⁵Kawawaŋgalen zet katikŋaŋ keyaŋ wemti wembe penaŋ.” (*Aizaya 40:6-8*)

Zet kapi zet zapat dolakŋaŋ diindondonaŋ e penaŋaŋ ilak kapi zemkawaŋ bembepaŋ.

2 Kegogapmti in kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋgat keŋin puŋpuŋ kapigok ku mbep: ammagen kwitnaŋ kwitnaŋ tisât dâsuki tetimaem titi ma zet nam-

balam zut zenze ke ma keŋ kuku ma nolineyet zet okzep tazep mee ku mbep.

²⁻³“Amobotnaŋ Zisasiyelen keŋ taolet inmagen sokbeme egoyet,” (*Sam 34:8-9*)

mama mimi keboŋ ke time temepme animbi nempa okak namgat maindemben sepem kekok in Kawawaŋgalen zet mme namnok dolakŋaŋ penaŋ niniyelen tikŋaŋ penaŋ nâmti mamambep. Kekok mme Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋaŋ nâmkĩŋpepeŋin mme semem katikbewep.

Zisas ek tepum miŋaŋ ma egalen am maŋge kogogak tepum isisikŋaŋ

⁴In Amobotnaŋ Zisas ek tepum miŋaŋ mamaŋaŋmak am ekŋenaŋ ek ektalati peme mewenŋge yaŋgut Kawawaŋaŋ ekme pembenap penaŋ beme mwatonzempeye ekmagen wetekumti tabep. ⁵Mti in tepum kaliŋaŋ nembon tati mka bandim mme tatagalen Emetak Teŋaŋ ingat keŋinan tazin kogogapm Kawawaŋaŋ in tim tusumindeme ikŋaŋgalen am maŋge kwetetepmaŋ ikŋaŋgat zapat ondekindeye. Keyepmti in kwep kwep ilinaŋgat sâpe sâpe bumbu mulup mimiyelen ke an Zuda am ekŋengalen sâpe sâpe bumbu anaŋ ammak Kawawaŋgat tuŋguwinanen tati mamtemien sepem kekok in mimiyelen. Zisas Kilaisiyet pembenangat amgat tuŋguwinan mulup mamip ke Kawawaŋaŋ nâmtikŋaŋ mimiyet mamip. ⁶Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen zet kapigok zenzeŋaŋ tazin, “Egit, neŋ tepum miŋaŋ ŋen mka mme kaliŋaŋ bembeyelen dolakŋaŋ penaŋ ombempeyap. Neŋ tepum miŋaŋ ke Zaion Kalan* onzempema tazin. Keyepmti an ŋenaŋ tepum miŋaŋ mamaŋaŋmak ke nâmkĩŋpewe beme bam

*2:6 2:6 Zaion Kalan keyet kwitnaŋ ŋen Zelusalem mka temaŋ.

sakambuk ku mbe yek penaŋ.”

(Aizaya 28:16)

⁷Âpme am tepum miŋaŋgat manâmkiŋpeip ekŋenaŋ tepum miŋaŋ ke ekme mobotnaŋ beme Kawawaŋaŋ kogok mamipgat nâmindeme pembedaŋ mambeip. Ma Kawawaŋgalen zelaŋ am ku nâmkŋpeip ekjengat kapigok zenzeŋaŋ,

“An mka walalat ekŋenaŋ tepum miŋaŋ ŋen ekme bekaŋaŋ beme wisat mti peme meweŋge tepum keyaŋ tepum miŋaŋ beye.” (Sam 118:22)

⁸Ma Kawawaŋgalen zelaŋ am ku nâmk-
iŋpeipgat kapigok zein,

“Ekŋenmagen tepum keyaŋ uluk galuk beme ime ulukpeme waleletgat zapat bewe ma tepum miŋaŋ keyet palen setetek mti toindondoyelen keboŋ bewe.” (Aizaya 8:14)

Ekŋenaŋ Kawawaŋgalen zet kulume zet keyaŋ selin kaikme toindowe keyepmti zet kululuŋinaŋgat tosaŋaŋ kekok sokbemindeawe.

In Kawawaŋgalen animbi bewien

⁹In Kawawaŋaŋ ikŋaŋgat amŋane indaombemindeye. Ma in kwep kwep kogogak Amobotnaŋ winde toŋaŋ ma amŋane ekjengat tuŋguwinan mamti dundundu ma sesewat mulup mimiyelen. Ma in kekok Kawawaŋaŋ am manŋe kwetetepmaŋ temaŋ ondekindeye. Ma am ikŋaŋgat zapat nâmsemtaŋ mamayet zemindendeŋaŋ. In keboŋ ke tambusosogengatnaŋ timkwat ikŋaŋgalen busatnaŋaŋ ego egoŋaŋmak keyet keŋan indeyeyepmti in keyet kwit zapaŋaŋ zempalakŋaŋ bewep. ¹⁰Eweŋan in animbi Kawawaŋ ku nâmâtâtpewien. Yaŋ alak pi Kawawaŋgalen am bemti mamaip. Eweŋan Kawawaŋgalen aŋgalaŋ gogot ku tiwien. Alak pi Kawawaŋaŋ aŋgalaŋ gogot mimindain.

In Kawawaŋgalen sisiliŋ an kekok bemti mamambep

¹¹Notnne penaŋ, pigok zema nâit, in msat kapiyelen am yek. In am mukup ma lueŋset tapmaip keyepmti msat kapiyelen mgasikgate tikŋaŋ nânâ keyaŋ indamandame towet walebepgat eksemti mamambep. ¹²Mti am nâmkŋpepeŋinpiŋ ekjengat tuŋguwinan mamti mama mimiŋin weyaŋme teŋ beme mti mamambep. Kegok mame am nâmkŋpepeŋinpiŋ ekŋenaŋ yaŋaŋin ekmâtâti bekaŋaŋ mimi mandindoip beme ingalen mama mimiŋin dolakŋaŋ ke ekti zet bekaŋaŋ ke peme tapme naman ekŋenaŋ kogogak Kawawaŋ nâmkŋpeme kan keyet ilinsakwep ek sesewatsawep.

¹³Msalengalen amobotnaŋ sambe ekjengat kandeŋinan mtoti mamti ekŋenaŋ in set notnaŋ mâbâgat katnaŋ beme Amobotnaŋ Zisasiyet kwizet buŋamaŋ mmobogalen nâmti in kekok mimindawep. Msalengalen an mobotnaŋ temaŋ kwizet buŋamaŋmak ¹⁴egaŋ plowinsgalen amobotnaŋ ekŋen zemindeme kobiengat ekjengalen zet eyo gawepume delaŋ penaŋ bemâbe. Ekŋen ke am bekaŋaŋ mimi ekŋen zemindondoyet ma am dolakŋaŋ maip ekŋen zemsesewatindendeyet zemindendeŋaŋ. ¹⁵Kawawaŋaŋ in am nâmkŋpepeŋinpiŋ ekŋen mama mimi dolakŋaŋ mimindamti zemyuŋguŋuŋin mme yek bembeyet ingat mulup zet ke manzemindain. ¹⁶In lala indendeŋaŋ ewan in bekaŋaŋ mimiyet nâmti ku indendeŋaŋ. In lala indendeŋaŋ ke Kawawaŋ sisiliŋ msasayet nâmti indendeŋaŋ. ¹⁷In am sambe ekjengat nâmindeme mobotnaŋ bemâbep ma noline nâmkŋpepeŋinmak maip ekŋen gogot mimindawep. Kawawaŋ eksempemti an mobotnaŋ temaŋ kwizet

buñamañmak ek kogogak nâmpeme mobotnañ bewe.

Nin Kilaisiyelen mama ke mâti sindem tiwanup

¹⁸Sisiliñ an, in amobotnañjine ekñengat nâme mobotnañ beme zelin gawepuwep. An mobotnañ zet sewak sewak mamip ekñenmagen etañ yek notnañ mgasik ñenzinziñbeñ, ekñengat sepem kwep kegok mbep. ¹⁹Ekñenañ belak yompiñ tungupman sindem indame in Kawawañgat nâmti keñ kasapiñ sewaknañ mame Egañ nâmindeme dolaknañ bewe. ²⁰Yañgut ñenañ yom aikme keyet dopmañ kume keñ kasapiñ tabe keyet kwiyañ zemesewatpewe? Yañgut ñenañ yompiñ teñ mame ekñenañ kume nâmisim matazin keyet Kawawañgat nâme dolaknañ mambein. ²¹In sepem kegok ke mimindandayet Kawawañgat ombemindeyeyepm keyet penañañ mamañinañ msokbewep. Kilais ek kegogak ingapmti ñenañ bemindamti sindem tiye keyepmti in egalen set kaisasatnañ ke ekti keyegak mâti mebep.

²²“Ek yom ñen ku mge ma dembusekñañgatnan dâsuki ñen ku toge.” (*Aizaya 53:9*)

²³Ek zentalatpeme egañ dopmañ gilik zemti ku zentalatindeye. Sindem same egañ dopmañ zet ñen ku diindoye. Egañ Kawawañ An zet zemdelañ zenze teñ egat betnan keñañ ma sekñañ nâmtalasin saye. ²⁴Ningalen bekanañ sambes egat palen mopme pumepme tewen kumasasokpewien. Egañ ke nin yomgalen mama mimi katikpepuyet nâmti kegok mge. Kogogapm nin yom ke bamkumpemti mama mimi teñ ke mâti mamambanup. Egat sekñañ witikme duluy diliñ zeye keyañ in mimindeme dolaknañ bewien. ²⁵Eweñan in sipsip keboñ kilen lala mekoti mambien. Alak

pi sipsip damuñ nembon Zisas egañ gilik zemindatimtikot ondekindemti indikdamuñ mme tapmaip.

Awembiñ ekñengalen zet

3¹⁻²Keyet katañ imbi awinmak in awine eksemindemti mambep. Âpme awin Kawawañgalen Zet Zapat Dolaknañ Penangtat wisat mti mamain beme in eksemindemti esemter zetpiñ mame awinañ ingalen mama mimi dolaknañ ma kwetetepmañ ke ekti keñin gilik zeme Kawawañ nâmkijpewep. ³Imbi, ingalen mama mimi awinañ egongoyelen ke sekñañgalen elimiak miak kabon yek: ñokñin weyañ elimiakpemti maip ma kekek tosañañ temañ dolaknañ penañ andomti maip ma sangum melakandu meluwañañ dolaknañ munduñti maip ekñen ke segalen elimiak etañ. ⁴Ingalen mama mimi ego egoñañmak ke keñinan awineyet gogot omba penañ mimiyet Kawawañgat bempewe. Elimiak miak ke ñep ku endeleletgalen. Miak miak ke keñ sewak palen mame Kawawañgat mama kebon keyet nâme pembenañ penañ mambein. ⁵Nâmkijpewepmak imbi tipman baen mamkwabien ekñenañ miak miak sakam kebon ke mti mamkwatemienen webeberjin Kawawañmagen tapme mamti awine eksemindewien. ⁶Ekñenmagengatnañ imbi kwep ñen kwitnañ Sela egañ apmañ Abalaam ek eksempepmi apmañgat nâme mopme, “Amobotnañ,” zeme mañge. In Selayet nambañenenok besât mip beme in mama mimi dolaknañ mti awineyet ku kijañgabep.

⁷An, in imbi ekñenañ maeksem indeipnok imbiñjine eksemindewep. Enenogat it ilisakwep mama kanzizit mamayet Kawawañgat taolet mimideye. Keyepmti imbiñjine wundenjinpiñ ke nâmtatiyepm indamukulem

mbep. In kekok ku mbep beme dundunduŋinaŋgat setnaŋ bekek tabe.

Nin keŋ kwep bemti mambanup

⁸Zet pigok ondekti zema delaŋ zek, in sambeyaŋ keŋin kwep bemti mambep. Ŋenaŋ ŋeniyet kemberŋ ŋenaŋ ŋeniyet kemberŋ mti noline nâmkijpepen gogot mimindawep mti keŋ taolet mimindamti keŋin mtoti mambep. ⁹Kwitnaŋ kwitnaŋ bekanaj mimindame in kwitnaŋ kwitnaŋ bekanajak ku gilik zem mimindawep. Ekŋenaŋ zet bekanaj diindome in zet bekanajak ku diindowep. Kawawaŋ dundum same mukulem mimindewe. In mama mimi keboŋ mti mamayet Kawawaŋaj maindakumtetiin. In kekok mti mame egaŋ keŋ taolet mimindawe. ¹⁰Kawawaŋgalen Zet Itanaŋanen zet kapigok tazin,

“An ŋen nâmkijpepemak mama ke penanaŋmak bembeyelen nâin ma kan kataŋ oloŋen palen mamayelen nâin beme egaŋ dembusekŋaŋ damuŋ mti zet bekanaj ma zet dâsuki ŋen ku zewe. ¹¹Kegok mamayet nâmbeme egaŋ bekanaj bamkumpemti kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ ke mbe mti keŋ sewakŋaŋ palen mama ke windeŋaŋberŋ mbe. ¹²Amobotnaŋ zikatnaŋ am mama teŋ penaj mamaip ekŋengalen mamaŋin maekmâtâzin. Amobotnaŋ egaŋ am mama teŋ penaj mamaip ekŋengalen dundundu nânâyet wak mambein ma am bekanaj mimi ekŋen indik kiŋgati mambamkumindein.”
(*Sam 34:12-16*)

Sisipeŋpeŋ mimndame nâmisimtabanup

¹³In kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋgat nâmtikŋaŋ mti mame an ŋenaŋ ku indawaleletgalen. ¹⁴Yaŋgut mama mimi dolakŋaŋgapmti sisipeŋpeŋ palen mobep keyet oloŋen mbep.

“Kasayet sebet dindiŋ mti windenŋin ku kalube.” (*Aizaya 8:12*)

¹⁵Ma ŋen kapigok keŋin kume kwaopme Kilais Amobotnaŋgat zapat penaj bemti tabep. Âpme in nukŋaŋ timti nâmisim matalip keyet yaŋaŋgat nânâyet indayaŋkwesime in zemâtâtindasâgât weyaŋ ekmâtâti sewak sewak kapigok diindowep, “Kawawaŋaj mandamukulem mme mamanup.” ¹⁶In keŋin kwetetepeŋ penaj weme am notnaŋaŋ ingat zet bamset zewep beme in Kilais mâpmaipgapmti am ekŋen zet mobotnaŋ mbep ekŋen ke ingalen mama mimi dolakŋaŋgat bekanaj manzewaŋ eksokbemti sakambuk mbep. ¹⁷In kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ mme sisipeŋpeŋ mimindawep ke Kawawaŋaj inmagen kekok sokbembeyet nâme kozin beme ŋep. Âk in yom mme keyet sindem indaip beme ke yominangat dopmaŋ kogok nâmbep. ¹⁸Kilais ek yom ŋen ku mge yaŋgut egaŋ bekanajgat dopmaŋ sek kwep gakime delaŋ zeye. Ek An teŋ penanaŋgut nin bekanaj mimi ningalen yomgapmti gakimti Kawawaŋmak tusumndeye. Ek am sekmak maŋge manepeme kume gakiye âpme Emetak Teŋaŋaŋ sekŋaŋ gakikiengatnan mme wage. ¹⁹Âpme Kilaisiyelen Emetakŋaŋaŋ am gakiwien weŋin mka kaliŋan tabien ekŋenmagen meti Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaj diindoye. ²⁰Ekŋen ke Noayaŋ waŋga maweyaŋkwapme Kawawaŋaŋ keŋ taoletnaŋgapmti ekŋenaŋ keŋ gilik zenzeyet damuŋ mamkwage yaŋgut ekŋenaŋ zetnaŋ kuluwien. Âpme animbi 8 etaŋ waŋgaen mowepme tuyaŋ mimindeme tu palen mme mekoti alik mambien. ²¹Tuŋgwam kwati am sambe indapminzilime tu nimbien mme tu keyaŋ ŋegak Noamak nemunanijane ekŋengalen waŋga tuyaŋ belaj zem mmaŋge sepem kekok am Kilais

nâmkînpeme tu manzulutindeip ekjen ke Kawawaŋaŋ maanġalaŋindein. Tu manzululip keyaŋ seġgalen mubulup ke manzulupme kwawezin yek. Keyaŋ keŋinan Kawawaŋ manâmkînpaip keyet piliŋaŋ kogok manzulutindeip. Kawawaŋaŋ Zisas Kilais gakikienganan mme wage keeset maanġalaŋ indein. ²²Mti ikŋaŋ kululuŋen mogeyaŋ Kawawaŋgat betnaŋ penaneset windeyelen mundumen totazin. Ke tapme ensel winderinberŋ sepem ikŋak ikŋak msat tâġâ tuŋŋupman maip ekjen Zisasiyet kanderan tatagat Kawawaŋaŋ nâmindeme talip.

**Nin mama mimi bekaŋaŋ
pemann tapme Kilaisiyelen
mama pemenaŋ ke mâbanup**

4 Kilaisiyaŋ am sekmak maŋgeen kan keyet ningat nâmti sek sindem tiye. Kegogapmti in sek sindem tiwepgat weyaŋ mambep. An ŋen nâmkînpopeŋaŋgat sek sindem matin keyaŋ kaliŋaŋ bemti matazin ma bamgat tetimae ŋen ekmagen sokben beme yom mimiyet tikŋaŋ ku manâin. ²Mme msalen mama mamain kataŋ amnaŋ yom mimiyet tikŋaŋ taindame mamip keboŋ ŋen egaŋ ku mbe yaŋgut egaŋ Kawawaŋaŋ mama mimi nâmtikŋaŋ mam ke etaŋ mbe. ³Tipman baen nâmkînpopeŋinpiŋ mamti mama mimi kapigok mmamkwepbien: imbimak set kilerŋ mama ma bekaŋaŋgat keŋinaŋ puŋpuŋ mimi ma tu katikŋaŋ nimti kilij kaluŋ palen mama ma bo meu time kwaopme nimwiaŋti keyet keŋaset âmanda manda palen mama ma tu katikŋaŋ omba nimti keŋin kilom beme mama mimi bekaŋaŋ mimi ma nopiom notnaŋ sesewatindanup zemti keyet keŋaset mama mimi okbi okbiŋaŋmak mimi ma kwitnaŋ kwitnaŋ ke mkwabien ke peme temelak. ⁴Âpme in kan pi am

nâmkînpopeŋinpiŋ ekjenmak tusumti ku mamaip keyepmti ekjen aŋ nâme in mama mimi bekaŋaŋ ke ekjenmak tusum mbiek zemti ekme in ekjenmak tusum ku mamaip kegogapm ingat ŋenzinziŋ omba mti zet bekaŋaŋ mandiiŋdoip. ⁵Yaŋgut ekjen aŋ maneti Kawawaŋ am gakikiŋaŋ ma am alik mamaip yaŋaŋ msokbembeyet damuŋ matazin egat zikatnan an kwep kwewaŋ yaŋaŋin zewep. ⁶Kogogapmti am Kawawaŋgalen buŋam zapat zenze an ekjen aŋ am gakiwien ekjen Kawawaŋgalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Pen aŋ diindondoraŋ. Ekjen aŋ msalen kapi mamti sek sindem tiwien mti nembetnaŋ zemdel aŋ zenze kanen keyet tosaŋin tiwep ma emetakŋinaŋ Kawawaŋmak meti mama kanzizit mambe keyet temakwep zewien.

**Kan bududuk beingat nolinemak
gogot palen mambep**

⁷Kan bududuk beme kwitnaŋ kwitnaŋ sokbembeyet zenzeŋaŋ ke tasokbein-gapmti dundundu mulup mene mene mimiyet keŋinaŋ weyaŋ nâmtâti es- emterŋ talip. ⁸Gogot palen mama ke mama mimi dolakŋaŋ notnaŋ sebempein keyepm nodanġalen yomaŋ sambe kwatampeme tapmâbe mti ekjenġalen yuŋguŋguŋin keyet kogogak kandaindowe. ⁹In noline mkaen indamandame kopme timbuluŋ indasâti zet kutuk palen ku mbep. ¹⁰In Emetak Teŋaŋ taolet sepem ikŋak ikŋak indaye keyepmti taolet ke tim tati am sambe indamukulem mimi ke peme tatapiŋ mti mimiek mme Kawawaŋ taoletor-gapm keŋ taolet ikŋak ikŋak ketalasin maindoin. ¹¹An ŋenaŋ Kawawaŋgalen zet zapat zesâti egaŋ Kawawaŋaŋ zetnannen egalen zet zenzeyet zemâttapeŋaŋ mâti nâmdelaŋ zemti zewe. An ŋen mukulem mimiyet taolet sasaŋaŋ beme Kawawaŋaŋ winde same keyet kataŋ

mbe. In kwitnaḡ kwitnaḡ Zisas Kilaisiyet pbenanḡat kekok mme Kawawaḡanḡat kwit zapaḡnaḡ mmobe. Kawawaḡanḡ Zisas Kilaisiyet kwizet buḡamaḡ mme mmoti Amobotnaḡ tatagaḡ winde same egalen winde keyaḡ kwesiḡ kwesiḡ tapmebep. Ke penaḡ.

Zisas nâmkîḡpem maipḡapm sindem tiwep

¹²Notne penaḡ, ingaḡ windeḡin mtot indendeyet kwitnaḡ kwitnaḡ kukḡaḡbeḡ sokbemâḡeyaḡ tapmezín. Âpme in kwileki ḡen mamananḡ sokbemndain zemti sebet diḡdiḡ ku mbep. ¹³In Kilais manâmkîḡpeipḡapmti sek sindem eḡaḡ tiyenok in tiwep kataḡ oloḡen mamambep. Âpme maneti bam gilík zemkosâpḡmnen busatnaḡ temaḡmak sokbemkawaḡ beme amnaḡ eksâip kan keyet keḡ dolakḡaḡ nâmti segeyek mbep. ¹⁴Kwitnaḡ kwitnaḡ kogok mimindame nâmbewenn Kawawaḡgalen Emetak Teḡ windeḡaḡmak eḡaḡ inmak tati keḡin mam imbelanaḡ bemindein keyepm in Kilais eḡat kwitnaḡ kwitnaḡ mti mame am notnaḡ ekḡenaḡ zemtalalat zet diindome in keyet nâme dolakḡaḡ bewe. ¹⁵Inmagatnaḡ ḡenaḡ am ḡen kume gakiwe mene ma kambu tiwe mene ma mobotnaḡ sakam ikḡak ikḡak mbe mene ma am notnaḡgalen kwitnaḡ kwitnaḡat eyak mme keboḡat sindem sawep beme sakambukḡaḡmak. ¹⁶Keyaḡgut in Kilaisiyelen am mamaip keyepmti sek sindem indame in keyet nâme sakambukḡaḡmak ku bewe. Kogok mimindawep beme Kawawaḡ sesewatpewep eneyet in indikmâtâti Kilaisiyelen am mamaip manzeip. ¹⁷Nâip, Kawawaḡaḡ am ḡeneyelen yaḡin msokbembeyelen kanaḡ ilak yaḡ bein. Ninmagen ḡeḡaḡ yaḡbemti mmeti met bam am Zet Zapaḡ Dolakḡaḡ Penaḡat wisat mamip

ekḡenmagen zemdelanḡ zenze mulup mti tosaḡin bekanḡ penaḡ indawe. ¹⁸Kawawaḡgalen Zet Itnaḡanen zet ḡen kapigok tazín,

“An teḡ mamainaḡ Kawawaḡgalen zemdelanḡ zenze kanen kíḡagaḡ palen tabep. Am yomtoḡ Kawawaḡgalen Zet Zapaḡ Dolakḡaḡ Penaḡat wisat mti keḡ katík mamaip ekḡen Kawawaḡaḡ ku aḡḡalaḡindewe, yek penaḡ.”

(Totatagaḡ Set 11:31)

¹⁹Keyepmti Kawawaḡaḡ sisipeḡḡeḡ inmagen sokbemindandayet nâme makozin beme ke ḡep penaḡ. Eḡaḡ ikḡaḡ indam mge kogogapm eḡaḡ in ḡep indikdamuḡ mbeyet keḡin ma sekḡin eḡat betnanen ketalasím samti kwitnaḡ kwitnaḡ dolakḡaḡ eḡaḡ nâmtikḡaḡ min ke ewe tusumti mbep.

An ḡeḡaḡ bembe ma sip kaikḡaḡ ekḡengalen zet

5 Ingalen an ḡeḡaḡ bembe notnaḡ ma-
maip ekḡengaḡ nolin neḡ keḡogak an ḡeḡaḡ bembe ingaḡ pigok diindoma nâit: Neḡ Kilaisiyaḡ sek sindem penaḡ tatime zikatiḡ penaḡaḡ ekban. Ma neḡmak an ḡeḡaḡ bembe notne in eḡaḡ gilík zem busatnaḡmak kobe kan keyet nin ekmak busatnanen mamayet zapaḡt bewanup. ²Kawawaḡgalen am sipsip nemoḡ damuḡ mimi an in zeminden-
deḡaḡ keḡok ke ilinaḡat keḡinaḡat nânâḡak mbep amgalen zet palen yek. Ma mânep milawatmak bembeyet nâmti yek; mulup ke nâme ingalen penaḡ beme oloḡen palen mbep. ³In am indikdamuḡ mimiyet zemindendeḡaḡ ekḡengaḡ nâme topme mobotnaḡ ku tabep. Am sipsip nemoḡ ekḡen ḡeḡaḡ beminamti mama mimi dolakḡaḡ mme am ekḡe-
naḡ indikti indamâbep. ⁴Âpme bam maneti An damuḡ sambeyet ḡeḡaḡin keyaḡ koti in zilem kwilik walelet-
naḡpiḡ tatat katikḡaḡ matazin keyaḡ

miak indemti kwizet bujamak mamayet mwatonzemindewe.

⁵An sip kaik, in kegogak an njanjine ekngat kandeninan mamti zelin gawepuwep.

Nâip, Kawawangalen zelan kapigok zein,

“Kawawajan am ilinangat nâme mobotnan mambein ekjen mamtoindein ma am kejin mtoti mamaip ekjen Kawawajan kejt taolet omba mami-mindain,” (*Totatatgalen Set 3:34*)

keyepmti in sambeyan kejt mtoti mama set ke etañ ime delañ zeme noline ekngat kandeninan mepmâbep.

⁶Keyepmti in mama mimiñin mtoti Kawawangalen betnan windeñanbeñ keyet kandenan mambep. Âpme kan temañ dangowe kan keyet in mwatindewe.

⁷Kawawajan indikdamuñ dolakñan mamin keyepmti in nukñanin sambe tatindain beme egat betnan beit. ⁸In kejin kume kwaopme kaik mamti nâpeñ nâpeñ mambep. Kasanin temañ Sadañ egañ gazu gazu temañ keboñan mebekoti an pi ma pi wilikbi zemti ñandepañ mamain.

⁹Sadañan tetimindiksât kopme ekti ku kuñzupbeñ nâmkijpepen katikñan bemtabep. Enenogat msat sambe Kilaismagen noline tapmelip ekjenan nukñan sepem kwep in tatip kegok ke in nâit. ¹⁰Kawawajan ek kejt taolet

toñan egañ Kilais egat pembenangapmti in ikñangalen busatnan temañmak keyet keñan ikñanmak kwesin kwesin mamayet indakumtetime kobien. Keyepmti in sek sindem kan belaknik bugan timobep yan bam naman egañ zekâkât mimndemti kejt sewak zejt zemti gwatnan mimindemti ikñan mwatonzemindewe. ¹¹Kawawajan ek winde temañmak mangeyan mamti mamobe keyet sesewatpene. Ke penañ.

Zet zemdelañ zenzeñan

¹²Neñ Pita ingat zezapat meluwan pemkwepman kumti Silasiyet betnan bema mkozin. Neñ egat nâma nâgât notn penañ bein. Zet zapat meluwan kapiyet ingat keñin mbuteteyet nâyan ma Kawawangalen kejt taoletnan mami-mindain keyet eyo nâmti kuyap. Kogogapm in egalen kejt taolet keyet palen wetekumti mambep. ¹³Neñ Babilon† mkaen am nâmkijpepeninmak talip nin ma in temakwep Kawawajan ombemndeye. Âpme nin sambe egalen mange mamanup nin in indamukumin-denup. Ma nemun, Mak, egañ kegogak indamukumindein. ¹⁴In Kawawangalen am keyepm notn notn mti bet butem aiwep. Kilaismagen wetekumti maip in-magen kejt sewakñan wemti weweyet mandunduyap.

†5:13 Babilon mka Lomamka temañgat kwitnan ñen bemzemkukuñan enenogat am nâmkijpepenin megan nukñan sepem ikñak ikñak tiwien ke Babilon msalen keboñ ke.

2 Pita

Pitayan Zapat Meluwan Mme Zut Beye

Zapat meluwan kapi Pitayan ikñajak kuyeyepmti egalen zapat meluwan zut kapi kuye zenzeyelen ñep wagak. Am mañge sekam kwep ekñengat kuye ke am nâmkñipepeñinmak kalañti lal-abubuk bemti msat katañ mebep kokot-nañ ekñengat kumindaye.

Zapat meluwan yañaj kapigogapmti kuye. Am notnañaj zet pigok zewien. Zisas ku kobe zemti zet notnañ zemyuñgu omba penañ mbien keyepmti kuye. Zet zemyuñguwien keyet dopmañ Kawawañaj mutumindawe keyet eyo kuye. Zet notnañ Pitayelen zapat meluwan tazin ke Zudasiyelen zapat meluwan ekbegen egelañ zenâmkukuñajnok tazin (2 Pita 2 ma Zudas 4-18).

Zet ñotekñaj temañ kapigogañ 2 Pita zapat meluwan keñan talip:

1:1-2 Zet yañbemti zenzeyelen zet

1:3-21 Am Zisasiyañ indakumteti-tiñajalen mama mimi kapigok weweyelen

2 An zikat indanda dâsuki ekñengalen zemyuñgu yuñguñinajalen yañaj

3 Zisasiyañ gilik zemkobeyelen zet

1 Neñ Saimon Pita, Zisas Kilaisiye-len mulup an mamti egalen Zet Zapat Dolakñaj Penañ zemkawañ be-mbeyelen nâmti nakumtetiye. Neñ zapa-t meluwan kapi am in Zisas Kilais nâmkñipem maip ingat kumbema kozin. Ek ningalen Kawawañ teñ mamain ma nin yominangat dopmañ titiyelen zapat tapmamann keyengatnañ gilik zemin-datiye. Kegok mgeyepm ingalen nâmk-ñipepe sepem ikñak yek; ningalen nem-boñ sepemit kwep. Ingalenmak ningalen nâmkñipepe ke mobotnañ penañ. ²In Kawawañ ma Amobotnañ Zisas Kilais

egetgalen yañit nâmtâtâgalen mulup-mañ mamip. Ke ma keñ taolet ma keñ sewakñajañ inmak omba penañ wemti weweyelen nâmti mandunduyap.

Kawawañaj ikñangat zapat ombemndeye

³ Zisas ek an pembeda ma winde toñ ke-gogapm ndakumtetimti winde ikñak ikñak ndame nin mama mimi dolakñaj Kawawañ nâmtikñaj mam ke mam-nup. Winde ikñak ikñak Kilaisiyañ timti ndamukulem mam ke Kawawañgalen winde. Nin Kawawañgat yañaj nâmtât-nup beme winde ke ndame nin mat-inup. ⁴Zetik mobotnañ penañ mimn-daye keyet penañaj ninmagen kapigok sokbembeyelen nâmti gilik zemndatimti msalen mamti bekanangatañ keñ puñpuñ mimi ke bamkumpemann Kawawañaj Zisasmak tusumndeme ikñangatañ sek sepem timti mamayet nâñge.

⁵Kawawañaj kogok mgeyepm in nâmkñipepemak mamti esemteñ penañ mamayet mulup temañ penañ mbep. Kegok mti naman Kawawañaj amnañ mama mimi egañ nâmtikñaj mamin ke kogogak mbep. ⁶Kogok mti naman keñin ma sekñin ekdamuñ mimi ke kogogak mbep. Kogok mti naman nâmisimti mambep. Kogok mti naman mama mimi dolakñaj Kawawañ nâmtikñaj mam ke mbep. ⁷Kogok mti naman notn notn mti mamambep. Kogok mti naman gogot mamambep. ⁸Mama mimi keboñ keyañ inmagen sokbem sambeleñgalen nâwep beme Amobotnañ Zisas Kilaisiyet yañaj nânâyet mulupmañ mbewen penañajmak bewe. ⁹An ñen mamañanen kwitnañ kwitnañ ke ku sokbewe beme egat kapigok zenzeyelen: Ek an zikatnañ beñaj, egañ zikatnañaj Kawawañaj yomañ zulutme mebegalen mulupmañ mge ke kandat kume ku maekmâtâzin. ¹⁰Keyepmti Kilaismagen

notne, in Kawawaŋaŋ ikŋaŋgat zapat mamayet indakumtetime kokotnaŋ ke penaŋaŋmak bewe e nâmkijpemi in keyet penaŋaŋ mamaŋinaŋ mkawaŋ bewep. Kegok mbep beme yomen ku toindowe. ¹¹ Kegok mbanuwen maneti Amobotnaŋ ma An yomengatnan gilik zemndatimkwage Zisas Kilais egalen zemâtâtât katnanen mama kwesiŋ kwesiŋ matazin keyet keŋan mepmann ndaoloŋti met ndewe.

¹² In kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ke zemzikat indame nâmkaliŋ bematalip ma in nâmtalip keyegak sakwalam zesowap. ¹³⁻¹⁴ Neŋ msat sekŋ belaknik kapi gaipema wesâpm ke ilak nâmtalap. Zet ke Amobotnaŋ Zisas Kilaisiyaŋ ikŋaŋ zemkawaŋ bemnaŋge keyepm msat sekmak mambap kataŋ zet ke ewe zemti nânâŋin mamkawaŋ bemambap. ¹⁵ In Kawawaŋgalen zet ke kwesiŋ kwesiŋ timamayet neŋ setnaŋ ŋen mulupmaŋ giŋgiŋ mti aikindama timame indikti gulak neŋ yek bewap.

Golaŋ zenze an ekŋenaŋ Zisasiyet zet zenzeŋaŋ sokbeme Pitayaŋ ekmâtâge

¹⁶ In Amobotnaŋ Zisas Kilaisiyet windenaŋ ma kokotnaŋgat yaŋaŋ diindowenn ke an ŋenaŋ wekawat mene ma keŋaŋgalak zet kwileki ŋen diindoweyaŋ nin ku diindowenn. Nin sokŋanik penaŋ tati Amobotnaŋ sekŋaŋ asekti busatnaŋ temaŋaŋmak sokbeme ekbenn. ¹⁷ Kawawaŋaŋ Zisas kwizet buŋamaŋ mwati busatnaŋ elimiakpeye. Âpme busatnaŋ keyet keŋanen zet kapigok sokbeye, “Kapi nenangat nemun penaŋ gogot mampeyap. Neŋ ek ego ego mpema mamain.” ¹⁸ Nin nsakwep ekmak kalaŋ kambuk keyet dukŋan moti manepeman zet ke kululuŋengatnan topme nâmbenn. ¹⁹ Keyepmti nin golaŋ zenze an ekŋengalen zet nâman penaŋaŋ penaŋ mambein keyaŋ

taŋam keboŋ bemti tambusosogen mambusatnaŋ bein kekok nâmâtâbep. Kegok mti indamukulem mme ektitimti manepeme Zisasiyaŋ kobe. Sekam saputuŋaŋ msat msambiyet kwati msasa mamandamkozinoŋ Zisas kokotnaŋgalen kanen egalen busatnaŋaŋ keŋin melaŋ belaj beme in Zisas ekbep. ²⁰ Yaŋgut in ŋenaŋ kapigok weyaŋ nâmbep, golaŋ zenze an ekŋenaŋ buŋam zapat Kawawaŋgalen Zet Itnaŋanen meluwaŋ mimiŋaŋ tazin ke ilinaŋgat keŋinaŋgalak nâmti ku zenzeŋaŋ. ²¹ Golaŋ zenze an ekŋenaŋ zet zenzeŋaŋ ke an ŋenaŋ buŋam zet ke keŋaŋgalak nâmbiliwati ku zenzeŋaŋ. An ekŋen Emetak Teŋaŋ ikŋaŋ keŋin melaŋ beleŋ bemindeme Kawawaŋmagengatnaŋ zet timti zemkawaŋ bemkwabien.

An zikat indanda dâsuki ekŋengalen zet

2 Isael am ekŋengat tuŋguwinan golaŋ zenze an notnaŋ dâsuki sokbemti mamkwabien naman kekok an zikat indanda dâsuki notnaŋ ingat tuŋguwinan sokbewep. Ekŋenaŋ buzakeset Kawawaŋgalen zet katnaŋ zemyuŋumti ingat nâmkijpepeŋin walebep. Mti Amobotnaŋin mama kanzizit main yominaŋgapmti gakiye ek ke zemkandatpeme keyegak walelet sakwep sokbemindawe. ² An ekŋen keyaŋ mama mimiŋin okbi okbiŋaŋmak sambe ke mmepme am notnaŋ ingat tuŋguwinangatnaŋ ekŋenaŋ indikti indamâti keyegak mbep. Ekŋenaŋ kekok mame am nâmkijpepeŋin ekŋenaŋ Kawawaŋgalen zet katnaŋ keyet zemtalati kwelatnaŋ kuwep. ³ Mti naman an zikat indanda dâsuki ekŋenaŋ mânep milawatgat ŋoktikŋin temaŋ tapme zet dâsuki mobotnaŋ notnaŋ zemti zet kelakŋaŋ mindamti ingalen kwitnaŋ kwitnaŋ timâbep. Yaŋgut

ewerjan penaj Kawawaŋaj an ekjen ke zelen tatagat zemkatik bempaye kan keyet ekjenaj yek bemâbep. Kwitnaŋ kwitnaŋ ekjen indawaleletgat zenzenaj keyaŋ ewe ekjen indawalesât damuŋ tazin.

⁴Âpme in ensel ekjen yom mti Kawawaŋgalen zetnaŋ kulume Kawawaŋaj ku aŋgalaŋindeye. Âtâtindeme tambusogen towebienaj ke etaŋ ke matalip. Yaŋ bamgat zemdelaj zenze kanen Kawawaŋaj ekjen zem indondoyet zapat zemindeyeyaj talip. ⁵Am ewerjan tipman baen mamkwabien ekjen keggak Kawawaŋ bamkumpeme egaŋ ku indaŋgalaŋge. Egaŋ tuŋgwam temaŋ mme kwati am bekaŋaj mimi sambe indawaletmâge. Âpme Noa an mama mimi teŋgat zet zenzenaj ekmak animbi 7 etaŋ Kawawaŋaj indikdamuŋ mimindeme dolakŋaj tabien. ⁶Âpme itnaŋan tipman baenen mka temaŋ zut Sodommak Gomola ke keggak bekaŋaj palakŋaj beme keyepmti tepgat zeme toti tewaŋ indazimâge. Keyaŋ am bekaŋaj mamip bam ekjen yominaŋgat dopmaŋ Kawawaŋ mutumindawe keyet golaŋin titijaŋ. ⁷⁻⁸Kogogak itnaŋan tipman baenen an ŋen Lot ek mamaŋaj teŋ egaŋ am bekaŋaj mimi ekjenaj meluwaŋ bekaŋaj sakambukŋajmak ke mmamkwapme kan kataŋ ekŋengat tuŋguwinan ke mamti mama mimiŋin ke ekti keŋaj nukŋaj beme ekŋengat kemberŋ omba penaj mamtan. Kegok mmambe mame Kawawaŋaj Lot aŋgalaŋpeye. ⁹Kawawaŋ Amobotnaŋaj am teŋ mamaip ekjen nukŋaj sokbemandame ŋep maŋgalaŋ indein ma am bekaŋaj mamip ekjen keyet dopmaŋin matim metne metne bam zemdelaj zenze kanen omba penaj mutumindame delaŋ zewe. ¹⁰Am keŋinan bekaŋaj tikŋajaŋ mamisik

tazinaŋ Kawawaŋgat nâme ku mopme sekŋiyek mamsaip. An ekjen keboŋ ke dopmaŋ mgasik penaj mutumindame tiwep.

An zikat indanda dâsuki keyaŋ kiŋgagapiŋ zeingat zewi mti ensel Kawawaŋgalen zet kulume indamâpme tototnaŋ ekjenmak kogogak maatindondoip. ¹¹Kawawaŋgalen ensel winderjin temaŋ penaj tazin ekjen keyaŋ kogogak Amobotnaŋgat zikatnan ensel bekaŋaj ekŋengat ŋenzinziŋ omba ku mamip ma ku manzentalatindeip. ¹²Âpme set kileŋ an ekjen keyaŋ zet yaŋaj ku nâmâtâlîp keyet ekjenaj zet belakŋaj penaj manâip. Keyaŋgut an ekjen keyaŋ tam boyaŋ sekŋinaŋgat tikŋaj nâmti mamâlîp keyet kataŋ ekjenaj ilinaŋgat sekŋinaŋgalen kwitnaŋ kwitnaŋgat nânâ etaŋ mamâlîp. Kegok mti amnaŋ soŋgom zupmaŋ maindowalelip sakam keggok Kawawaŋaj indomyaloŋme temebeb. ¹³Mti mama mimiŋin mgasik keyet dopmaŋ tiwep. Ekjenaj kasup sutnateman keŋinaŋ bekaŋaj mimiyeŋ tikŋaj manâip ke mamip. Yaŋgut am nâmkiŋpepeŋinmak in tu meuŋin timbumondekti tatnime set kileŋ an ekjen keyaŋ inmagen koti meu ilinsakwep tatnîp. An ekjen ke dâsukiŋinberŋ keyepm ingalen tototalin ke mme mgasik tabein. Mti Zisasiyeŋ kwizet buŋamaŋ mamtotpeip. ¹⁴Kan kataŋ imbimak yom aiikgat imbiyeŋ zikat posi mamip mti bekaŋaj mimiyeŋ tikŋajin omba penaj wemindain. Am nâmkiŋpepeŋin tuwat tuwat ekŋengat kwitnaŋ kwitnaŋ keboŋgat zet kelakŋaj mimindamti indamandame yom ekjenmak tusumti mamip ma mânep milawatgat keŋin temaŋ bemti mamaip. Am maŋge ekjen ke teziŋ ŋandaŋgat zapat mamaip. ¹⁵Ekjenaj mama mimi esemteŋ ke katikpemtî Beoyet nemuŋaj Balaam

egañ mânep tisât nâmti set bekanaj mâti tiye kogok ekñenañ mamip. ¹⁶Ek bekanajgat tosañaj titiyet ñoktikñaj temañ tatnânepeme Amobotnañaj zet kululuñajgapm ñenzinziñ msaye. Âpme doñki zet ñep ku zenzeyelenañgut zet amnañ manzeipnok zemti golañ zenze an dâsuki ke zemkulumpaye. ¹⁷Am ekñen keboñ ke tu zikatnañ bemberañ ma zanza tâgâyañ kumbume mekopme map ku matozin keboñ. Kawawañaj mundumin tambusosogen weyañpeye. Ekñenañ tambusosok kiñkiñaj keyet keñan mebegat zapat ombempaye keyet metabep. ¹⁸Ekñenañ mampongañin kumti zet manzeip ke penañepiñ. Ekñenañ am notnañ imbimak set kilen mama ma mama mimi mgasik notnañ keyet zet kelakñaj mimindamti keñin mamwalip. Âpme am ekñen ke nâmkĩpepen alakñaj kolo kogogapm naman sakwep penañ mama mimi bekananengatnañ timkwatindendañ keyen ewe gilik zemti melo. ¹⁹An ekñen keyañ am ekñengat pigok zetik maminindaip, “In zii zet ke ñep katikpemti lala mebegalen.” Yanğut an ilin ke waleletgalen kimbat keñan tatiñgut kekok manzeip. An ñenañ bekanajgat nâme mopme mambe beme egañ keyelen kimbat keñan toti mambe. ²⁰Nâip, am mama mimi bekanaj mâti mamiwañ keñin gilik zeme Amobotnañ ma Anğalalañ Toñaj Zisas Kilais manâmkĩpeip. Ke naman ekñenañ peme tapme gilik zemti mama mimi bekanaj keyet keñan ewe melumañme keyañ indatamkitik mti matazin. Kegok mip beme eweñan mama mimiñin belaknik bekanaj beyeyañgut bamgat bekanaj penañ bewe. ²¹Am ekñen keboñ mama mimi teñgalen set ku nâmtâtati kekok mbiek ze keyañ bekanaj omba penañ ku benak. Yanğut am teñ mamayelen set ma Kawawañgalen zet katnañ

zemzikat indammimiñaj ke katikpemti ewe mama mimi bekanan mepme bekanaj penañ mambein. ²²Am ekñen keboñ ekñengat zet pigok zenzeñaj ke katikñaj mambein,

“Tam ekñenañ meu okme topme ewe keyegak manip.” (*Totatatgalen Set 26:11*)

ma “Bo ekñenañ tu zululoyañ meti ewe witiwiwen manziniñip.”

Penañ sukwep Amobotnañgalen zet penañepiñ ku bewe

3 Kilaismagen notnne, neñ ingat zapat meluwañ kumindama sek zut ilak bein. Neñ zet ñenañ kuwann ke ma bam kuyap kapiyet in nâm yuñguñguñepiñ esemteñ nâmtâtâtâgat nâmti keñin mbuteyap. ²In eweñan golañ zenze an teñ mamkwabien ekñenañ zet zewien ma Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñaj Penañ zemkawañ bambeyet an indakumtetitiñaj ekñen Amobotnañaj ma Anğalalañ Toñajgalen zet mandindoip ke ilinsakwep weyañ nâmtimti timambep.

³Mti ñenañ penañ kapigok nâmkatik bewep. Kan delañ zenzeyelen bududuk tabeme an notnañ mgasik sokbemti zet kukak zet zemti mama mimi bekanajgat tikñajin tatindain ke mti mambe. ⁴Mti pigok zewep, “Amobotnañ gilik zemti kosât zetik mgeyet manzeiwan penañ denen? Ningat yeypapmne ekñen pi gakimâpme delañ zemâge âpme kwitnañ kwitnañ sambe kululuñ msat sokbemti weñge sepem kekok ke pi ewe wemkwazin.” ⁵Kegok tazewañgut eweñan kululuñ ma msat sokbewun âpme msat ek tuyengatnan sokbemti witiwip temañmak msat sepemnok yek weñge. Kawawañaj zet etañ zeme sokbewun ke nânâyet wisat mamip. ⁶Âpme bam tuyañagak gwawam kwati am ma kwitnañ kwitnañ sambe asekmâge. ⁷Ma zet zeme kwitnañ kwitnañ sokbeye keyañegak kulu-

luṅ msat alak pi talup pi Kawawaṅgalen zemdelan zenze kan keyet tewaṅ idaziniziyet damuṅ talup. Âpme am bekanan ekṅenanṅ dopmanṅ tiwep kan keyet egelanṅ kegogak asekbalupgapmti keyet damuṅ talup.

⁸Notnne penanṅ, Amobotnanṅgat zikatnanṅ msasa kwep ma nup kan 1 tausen eget ke idikme kwepnok mambalup. Kogogapm keyet ku kandatindowe. ⁹Amobotnanṅ egaṅ gilik zem kosâgât zetik mgeen olatiyepm kan ewe tusume mamezin zemti am notnanṅ ekṅenanṅ nâme kegoknok mambein. Keyanṅgut kegok yek egaṅ am sambe walepme delanṅ zenakgapmti am sambe yominangatnanṅ kejinṅ gilik zenzeyet kan bugan matusumindain.

Kululuṅ ma msat kapi aseksâpmlup

¹⁰Amobotnanṅ kokotnanṅgat kananṅ am kambu titi memendepmak matimkwaliṅ kegok kobe. Kopme kululuṅ ek kwisak temaṅ kumti asekbē ma kwitnanṅ kwitnanṅ kululuṅen weme maeknup kapi tewaṅ zimâpme delanṅ zemâbe. Msat ma msat palen kwitnanṅ kwitnanṅ tazin kapi zime delanṅ zemâbep. ¹¹Kwitnanṅ kwitnanṅ sambe pi yek bemâbe keyepmti in teṅ mamti kwitnanṅ kwitnanṅ Kawawaṅgalen nâmtikṅnanṅ mamīn ke mbep. ¹²Mama mimi kegok mti Kawawaṅ kokotnanṅgat damuṅ mbep. Mti in mulup windeṅanṅbeṅ mti egalen kokot kananṅ ke mandame sokṅjanik kobe. Kan keyet kululuṅ tep temaṅnanṅ zime yek bewe ma kwitnanṅ kwitnanṅ kululuṅen weme maeknup pi kegogak teziṅgat kipmanṅnanṅ kâme zalim tobe.

¹³Âpme nin Kawawaṅgalen kululuṅ alakṅnanṅ ma msat alakṅnanṅ mme sokbeme ndandayet zetik mimndandayanṅ keyet damuṅ tapmanup. Mka msat alakṅnanṅ ke am mama mimi teṅ mti mamaip ekṅenanṅ toṅnanṅ bembeyet zeye.

¹⁴Kogogapm notnne penanṅ in kwitnanṅ kwitnanṅ keboṅ sokbemindandayet damuṅ mamti Kawawaṅmak keṅ sewakṅnanṅ palen mambep ma egat zikatnanṅ kweteteṅmanṅ ma mubulupiṅ tabep.

¹⁵Âpme Amobotnanṅnanṅ kan ewe tusume teepmanṅ mepme ekti zewep. Nin keṅ gilik zenzeyet egaṅ damuṅ tazin kegok nâmbep. Ningat notn Pâlanṅ zet keyegak Kawawaṅgalen ṅoktikṅnanen beme ingat kegok kumindaye. ¹⁶Egaṅ zapat meluwanṅ sambe kuyeen nâlen zet kumindayap galak zeme kuye. Kegogapmti am nânânṅinpiṅ ma am nâmkṅipepeṅin tuwat tuwat ekṅenanṅ zet keyet yaṅnanṅ nukṅnanṅ penanṅ tazin ke ṅep ku nâmtâtâtâgalen. Ekṅenanṅ zet keboṅ keyet yaṅnanṅ manzemyunṅguip ma Kawawaṅgalen zet katnanṅ sambe kegogak manzemyunṅgupgapmtiṅgut dopmanṅ walelet aikmâbep.

¹⁷Notnne penanṅ, golanṅ zet eweṅnanṅ diindondoṅnanṅ keyepmti am belakṅnanṅ penanṅ mamaip ekṅengalen zemyunṅgunṅguyanṅ kejinṅ mme yunṅume sukṅnanṅ bewepmagengat kejinṅ weyaṅti damuṅ mbep. ¹⁸Âpme Amobotnanṅ ma An Anṅgalalanṅ Toṅ Zisas Kilais egalen keṅ taolelanṅ indamukulem mme egat yaṅnanṅ nânâyet nânânṅin masemem mopmambe. Mme nin Ek kwesiṅ kwesiṅ sesewatpemtī mamambanup! Ke penanṅ.

1 Zân

Zânaŋ zapat meluwaŋ ŋeŋaŋ mge

1 Zân kapi Zisasiyet nembraŋaŋ ŋen egaŋ nâmtikŋaŋ mamin kwitnaŋ Zân Zebediyet nemuŋaŋ keyaŋ kuye. Egaŋ Kawawaŋgalen Tâtâ Alakŋaŋ kapiyet zapat meluwaŋ ombanik kuye. An keyaŋ 1 Zân ma 2 Zân ma 3 Zân ma Kie Kienok ma buŋam zapat zulak zulak e egaŋgak kuye. Zân kapi Zisasiyet donañ penañ. Mamaŋ Salome ek Maliayet notnaŋ isikŋaŋ mene (Zân 19:25). Zapat meluwaŋ kapi nukŋaŋaŋmak enenogat zemâtâtât pembedaŋ ku mimiŋaŋ am kwiyet kumindandaŋaŋ e sosok ku tazin. An Kawawaŋgalen zezapatgalen nânâŋinmak mambien ekŋenaŋ Glik zet kukuŋaŋ ma zet notnaŋ zenzeŋaŋ ke ekti Zânaŋ kukuŋaŋ zewien.

Zet ŋotekŋaŋ Kawawaŋgalen Tâtâ Alakŋaŋgalen buŋam zapat zulak zulak tazinen keyet kataŋ zapat meluwaŋaŋ kapi ewe mwati kuinegak: 1 Zân 1:1 ma Zân 1:1, 14 ma 1 Zân 1:4 ma Zân 16:24. Zet keboŋ omba penañ tapmelip. Zapat meluwaŋ kapi nukŋaŋ am notnaŋ zet mutu mutu mti zenze ekŋenaŋ dapmelaŋge ekŋengat tuŋguwinanen omba zewien. Zisasiyet yaŋaŋ zemkandadat mulup mti zet an nânâmagañ zenze zenup zemti zet zeme yungumtemege. Kegogapmti Zânaŋ eksese zet kumindaye.

Zet ŋotekŋaŋ kapigogaŋ 1 Zân zapat meluwaŋ keŋan talip:

1:1-4 Zet yaŋbem zenze zetmak Zisasiyaŋ am tuŋgupminan an penañ sokbemberaŋgalen zet

1:5–2:28 Am nâmkijpepeŋinmagaŋ Kawawaŋmak nemuŋaŋ Zisasmagen tususuŋin tazin ke mkatikŋaŋ bemti tatagalen zemâtâtât zet

2:29–4:6 Kawawaŋgalen nemunamba mama ke Kawawaŋmagengatnaŋ keyepmti mama ke nâmkijpem timti mama kanzizit toŋaŋ bembeyelen

4:7-21 Kawawaŋ ek gogot toŋaŋ

5:1-12 Kilais nâmkijpemti mama keyet yaŋaŋ dâsuki ma penañ ke notn notn mti mama keyaŋ msokbewe

5:13-21 Am nâmkijpepeŋinmak ekjengalen zet tepumaŋ ma zet zemdelajaŋ zenze zet

Zemâtâtât zet

1 Yaŋbemberañ baen mama kanzizit mamayelen zapatnaŋ wemti wemkwage. Keyet yaŋaŋ Zisas Kilais. Ke nin zeme nâmbenn ma zikatnnaŋ penañ ekbenn. Nin ke ekti betnnaŋ penañ timakbenn keyepmti nin zetnaŋ keyet meluwaŋ mimindanup. ²Mama ke sokbembawaŋ beme ekbenn. Mama katikŋaŋ mama An ke Bienmagen tageyaŋ bam ninmagen sokbembawaŋ beme nâwenn. Keyet nin zapatnaŋ mandiindonup. ³Keyepmti nin egat mamaŋaŋ eknâmbenn keyegak nin kegogak zapatnaŋ mandiindonup. Diindomann nâmti kot ninmak tusume keŋ kwep bemti Bipmaŋmak Nemuŋaŋ Zisas Kilais egetmak keŋ kwep ŋep bemti mambanup. ⁴Tuŋgupmnan kegok sokbeme nin sambe oloŋen mmann delaŋ zenzeyet zapat meluwaŋ kapi kumti indayap.

Nin mama mimi busatnanen etaŋ mbanup

⁵Zisasmagen nin zet zapat zeme nâmbenn keyepmti in kapigok mandiindonup: Kawawaŋ ek An busatnaŋ toŋaŋ. Tambusosok bugan ekmagen ku tazin. ⁶Nin tambusosogen mamtiŋgut, “Nin Kawawaŋmak tusunup,” zenup keyaŋ ŋep penañ ku bein. Kegok mamnup keyaŋ mme nin dâsuki toŋaŋ benup. Âpme zet penañ ŋotekŋaŋ ke ninma-

gen ku matazin. ⁷Kawawañ ikñañ busatnanen mamain kekokak nin busatnanen mamanup beme Kilaismagen notnne ekñenmak keñ kwep bemti tapmann Ne-muñañ Zisas egañ gakime sipmañ mulage keyañ yomm zulupme kwetetep-mañ mamanup.

⁸“Nin yom ku tatndain,” kekok zenup beme keññ matetipenup ma zet penañ ñotekñañ ke keññnanen ku tazin. ⁹Âk nin yomm zemkawañbenup beme Kawawañ zeme penañañ masokbein ma teñ mama toñañañ yomm zemdelañ zemndein ma myuñguñgu sambe ke manzulutmâzin. ¹⁰“Nin yom ku maminup,” zemann zet keyañ mme Kawawañ an dâsukitoñ kekok mambein. Kekok manzenup keyañ msokbeinen Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ ke ningat keñnan ku tazin.

Zisas Kilais egañ ningalen mukulem mimi an bein

2 Nâgât nembanne penañ, in yom mbiekmagengapmti zapat meluwañ kapi kumti indayap. Nin yom mbanup beme ningat mundumnanen Zisas Kilais ek mama teñ toñañ egañ Bipmañgat ndañgalañ ndendeyelen nâmti mandundum sain. ²Kawawañañ Zisas zempeme toti ningat yomgapmti gakime sipmañ mulage keyañ ningat yomm zuluge. Wa ningat etañ yek. Msat sambe am ekñen-gat temakwep gakiye.

³Nin Kawawañ zet zapañañ zempepenañ ke mañgawepenup bemelak nin ek manâmpenup ke penañ manâmkawañbenup. ⁴Ma an ñenañ Kawawañgalen zet gawepupupiñ mamti zewe, “Neñ Kawawañ nâmpenyap,” zeweyen an ke dâsuki toñañ. Kekok manzenup keyañ msokbeinen Kawawañgalen zet zapat dolakñañ penañ ke ningat keñnan ku tazin. ⁵Âk an ñen egañ Kawawañgalen zet mañgawepun

beme an keboñ egañ penañ sukwep Kawawañ gogot mamsain. Kekok mti nin Kawawañmagen tusumti tapmanup kekok penañ bein. ⁶An ñen egañ, “Neñ Kawawañmak tusumti mamayap,” zein beme egañ Zisasiyañ mama mañge sepem kekokak mamain.

Busatnañ mamti keñ dopmañ sam dopmañ sam mti mambep

⁷Kilaismagen notnne penañ, neñ zet pi alakñañ ku kumindayap. Zet kapi in yañbemti Zisasiyelen buñam zapat nâmti nâmkinpewien keyegak kumindayap. Zet yañbemti zemzikat indam mbien kekokapm zet itnañañ zeyap. ⁸Yañgut zet kuyap keyañ zet alakñañnogak tageyañ matazin. Keyet penañañ Zisasmagen sokbeye ma inmagen kokgak sokbein. E yañañ kapigok tambusosokgalen bekañañañ yek bemâpme busatnañgalen mama mimi dolakñañañ sokbemkawañbemti tazin.

⁹Âpme an ñen egañ notnañgat keñ kasa manâin an keboñañ, “Neñ busatnanen mamayap,” ku zewe. Kogogapmti ek ewe tambusosogen mamain. ¹⁰An ñenañ notnañgat gogot mamin egañ busatnanen mamain. Busatnanen mamain keyepmti yom ñenañ ma tetimaemae ñen sokbemsame ku tokutuwe. ¹¹Ma an ñen egañ notnañgat keñ kasa nâmpewe egañ yomgalen tambusosok keñan tati tambusosok seleset meti set ku ekti mesâgât olabe enenogat tambusosogañ zikatnañ simuñ tapme kekok mbe. ¹²Kilaismagen nemunambanne, in Zisas Kilais egat pembenangapmti yomin zulutindendañ keyepm zet kapi kumindayap. ¹³Yeñ bipmne in Kilais eweñan baenen takwapme egat yañañ nâmtâmbien keyepmti zet kapi kumindayap. Anemba zomolimne in Kawawañañ windeñañ indame an bekañañ mimi windeñañ mtobien

keyepmti zapat meluwañ kapi kumindayap. Animbi namba, in Biwin Kawawañgat nâmâtâlíp keyepmti zapat meluwañ kapi kumti indayap. ¹⁴ Bienne, in Kilais egat yañañ nâmâtâlíp keyepmti zapat meluwañ kapi kumindayap. Anemba zomolim, in windenjin temañ tazin ma Kawawañgalen zet keñinan tapme Sadanğalen tetimaemaen katikñañ bewien, keyepmti zapat meluwañ kapi kumti indayap.

Keññ temañ msalengalen kwitnañ kwitnañ keyet ku bewanup

¹⁵ In am mama mimiñjin bekanañ ekñenmak ku tusuwep ma keñin msatgalen kwitnañ kwitnañ keyet palen ku peme wembe. Kogok mbep beme in Biwinnañgat tikñañ ku nâmbep. ¹⁶ Nâip, mama mimi bekanañ seginañ nâmtikñañ mamin ke ma msat palen kwitnañ kwitnañgat eksegat ma sekñ mobot ke Biwinnañgalen ñoktikñañgatnañ yek. Ke msat kapiyelen kwitnañ kwitnañgat tikñañetañ. ¹⁷ Âpme msat kapiyelen kwitnañ kwitnañ ma tikñañañ tazin kapi ilinsakwep yek bemâbe. Mme an ñen Kawawañgalen zet gawepumti mambe beme egañ kwesij mamti mamambe.

Kilaisiyet kasañane tasokbemâlip

¹⁸ Nemunambanne, Kilaisiyañ kokogalen kan ilak bududukbein. In Kilaisiyet kasañane sokbembeyet zeme nâwien e ilak omba penañ sokbemâbi-enañ tapmaip. Keyepmti kan bududuk penañ bein kekok ilak nânup. ¹⁹ Ekñen keyañ ningat tunğupmnangatnañ sokbewien keyañgut ekñenañ ninmak tusumti ku mamaip. Ekñenañ ninmak keñ kwep mambiek ze ku katimndewiek. Yañ ndemebien keyepmti ekñengat yañañ kapigok nânup ekñen ke Kawawañañ ninmak mamayet ku ombemindeye.

²⁰ In ekñen nemboñ yek. In Emetak Teñ ke timâbiengapmti

in Kawawañgalen zet katnañ ke nâmkawañbewien. ²¹ Meluwañ kapi in, “Kawawañgalen zet penañ ñotekñañ ke ku nâip,” zemti ku kumindayap. In zet ke nâmâtât talíp keyepm kumindayap. An zet dâsukitoñañ zet tazeip ke Kawawañgalen zet katnañ penañ kemagengatnañ yek. Ilinañgat keñinangalak tazeip. ²² An zet dâsukitoñ ke kwiyet zesenu? An ñenañ zewe, “Zisais Kilais Kawawañañ ku ombepemti zempeme toge,” zewe beme an keyañ Bien ma Nemunañ eget mambamkumidein keyepmti ek Kilais egat kasañañ. ²³ An ñenañ Zisais Kawawañgat Nemunañ mambamkumpein keyañ zeinen egañ Bipmañ Kawawañ ku nâmpen kogok bein. An ñenañ Nemunañgat an Kawawañañ ombempepeñañ Kilais zein beme egañ Bipmañgat kekokak ñep nâmpen zenup.

²⁴ Kawawañgalen Zet Zapat Dolakñañ Penañ Zisasiyañ eweñañ baenen msalen ekmak mamti nâmkwabien ke mkatikñañ bemti mambep. Kawawañgalen zet katnañ ke nâmkatik bemti mame Bip Nemun zut egelañ kekokak ingat nâmtikñañ mamimindein. ²⁵ Ke Zisasiyañ ikñañ mama kanzizit mama ke ndandayet zetik mti buñam zapatnañ diindoye ke ndawe.

²⁶ Am keñin mamimyunğumindeip ekñengat zet zapat kekok kumindayap. ²⁷ In Emetak Teñ Kawawañmagengatnañ tiwiengapmti in nânâ notnañgat ku maolalip yek. Emetak Teñ egañ mama mimi dolakñañ manzemzikat indamin. Emetak Teñgalen zet ke dâsuki yek, penañ sukwep keyepmti egañ manzemzikat indain katañ keñinan mkatikñañ bemti mamambep.

²⁸ Nembanne penañ, in Kilaismak tusum mamambep. Âpme maneti kan delañ zenzeñañ ikñañ kot sokbemkawañ

beme in winderinbeḡ tabep keyepm nin egat zikatnan sakambuk ku mbanup.

²⁹In Kilais ek teḡ toḡaḡ maekmâtâlîp beme in pigok nâmâtâlîlî. In am ḡen mama mimi teḡ mme in nâîp ek Kawawaḡgat nemunambaḡaḡapmti keḡok mamin.

Nin Kawawaḡgalen nemunamba mamananup

3 Neḡe neḡe, Bîpm Kawawaḡ egarḡ gogot omba penaḡ mimndamti ningat, “Nemunambanne,” manzein. Kogogapmti nin egat nemunambaḡane mamann msat kapiyelen am ekḡenaḡ Kawawaḡgat yaḡaḡ ku maekmâtâlîp. Sepem kegogak ekḡenaḡ ningat yaḡaḡ ku manndikmâtâlîp. ²Notnne penaḡ, kan pigogat nin Kawawaḡgalen nemunambaḡane penaḡ mamananup yaḡgut maneti naman sepem zigok penaḡ mamambanup? Alak sosok ku sokbemkawaḡ beme eknup keyaḡgut nin kapigok nânup. Bamgat Amobotnaḡaḡ sosok sokbemkawaḡ bewe kan keyet ikḡaḡ penaḡ ilak ekti egalen mama sepem keboḡak mambanup. Kan keyet nin ilak ikḡaḡ-galen yaḡaḡ penaḡ ke ekmâtâbanup. ³Âpme am sambeyaḡ kan keyet webemti damuḡ mambep ekḡenaḡ Kilaisiyaḡ kwetetepmaḡ mamain sepem keboḡagak kwetetepmaḡ besâḡât webematalîp.

⁴An ḡenaḡ yom mamin beme Kawawaḡgalen zet maanḡosoin eneyet zet anḡososo ke yom. ⁵Ma Kilais egat yaḡaḡ nânup. Egarḡ yom peme mebegat kwatoti ikḡaḡ yompiḡ penaḡ maḡḡe. ⁶Keyepmti am sambe ekḡenaḡ Kilaismak tusumti mamaip ekḡenaḡ yom mti mimiek ku mamip. Âk ḡen egarḡ yom tusumti mamin beme egarḡ Kilais ewe ku ege ma yaḡaḡ ku nâmâtâḡe keḡok bein.

⁷Nembanne penaḡ, in weyaḡ damuḡ mbep. Am notnaḡaḡ bekanḡ mimiyet zet kelakḡaḡ mme in ku nâmindowep. ḡen egarḡ mama mimiḡaḡ kwitnaḡ kwitnaḡ pembenḡ mamin an keyaḡ kwetetepmaḡ mamain. Kilaisiyaḡ kwetetepmaḡ mamain sepem keboḡak egarḡ mamain. ⁸An ḡenaḡ yom tusumti ewe mbe beme an ke Sadanḡalen maḡḡeengatnaḡ. Sadaḡ ek eweḡanak yaḡbemti yom aigeyaḡ ewe mamkwazin. Keyepmti Kawawaḡgat Nemunaḡ egarḡ Sadaḡgalen mulup kumaseksâḡât koge. ⁹Am ḡen Kawawaḡgat nemunambaḡaḡ bewe beme egarḡ yom tusumti ewe ku mbe. Kawawaḡmak mamayelen winde tatsame ekmagengatnaḡ sokbeye. Keyepmti egarḡ mama mimi bekanḡ ewe ku tusumti mbe. ¹⁰Kawawaḡgalen nemunamba mamaip ma Sadaḡgalen nemunamba mamaip keyet yaḡaḡ kapigok sokbemkawaḡ beme ekmâtâtâḡgalen: An ḡen mamaḡaḡ teḡ ku mamti notnane notnaḡ ekḡengat gogot ku mbe beme ek, “Kawawaḡgalen nemunamba,” ku zenzeyelen.

¹¹Kawawaḡgalen buḡam zapalen in zet kapigok nâmkwabien: ḡenaḡ ḡeniyet gogot ḡenaḡ ḡeniyet gogot mbep. ¹²Nin Kaingalen mama mimi mḡeen ke ku mbanup. Ek Sadaḡgalen an bemti meniḡaḡ isikḡaḡ kume gakiye. Kume gakiye keyet yaḡaḡ kapigok, egalen mama mimiḡaḡ bekanḡ âpme meniḡanḡalen mama mimiḡaḡ teḡ ke eksokbemtiyepm kuye. ¹³Kilaismagen notnne, am nâmkinpepepiḡ ekḡenaḡ keḡ kasa mimindame ku palapewep. ¹⁴An ḡen egarḡ notnaḡgat keḡaḡ ku bewe beme ek Kawawaḡgalen an yek; gakikiḡaḡ nemboḡ mamain. An ḡen notnaḡgat gogot mam beme egarḡ mama kanzizit ke timti mama mimiḡaḡ gakikiḡaḡ nemboḡ keyetnaḡ wage sepem bein. ¹⁵An ḡenaḡ notnaḡ ḡeniyet

keŋ kasa mpewe beme Kawawaŋgat zikatnan an keyaŋ notnaŋ penaŋ kume gakiye. In nâip an ŋenaŋ notnaŋ kume gakin beme ekmagen mama kanzizit ke ku tasain.

¹⁶Notnnaŋgat keŋ beme keyet yaŋaŋ Kilaisiyaŋ ningapmti mamaŋaŋ ketalasiye keyet palen ekmâtâbenn. Âpme nin kegogak notnne nâmkîŋpepeŋinmak ekŋengat sekŋ talasimti gakiwanup beme keyaŋ mukulem mimindewanup. ¹⁷Yaŋgut an ŋen mânep milawatnaŋ sambe penaŋ tasawe mene beme egaŋ ekme notnaŋ nâmkîŋpepeŋinmak ŋen milawatgat olat olat mme ekti sasapiŋ igak timti mambe beme egaŋ, “Neŋ Kawawaŋ gogot mamsayap,” zenzepiŋ. Kegok zeme ŋep ku benak. ¹⁸Nemunambanne, nin am notnne notnaŋ ekŋengat gogot ke belak zeletaŋ ma belak dembusegaŋ etaŋ ku zewanup. Nin ekŋengat keŋŋ penaŋ beme mukulem dolakŋaŋ penaŋ mimindewanup.

Kawawaŋgalen nemunamba manuwaŋ bekanaj ŋep penaŋ ku mimiyelen

¹⁹Nin notnnaŋgat gogot mamnup beme nin mama mimi penaŋ sukwep Kawawaŋgalen zelaŋ zein ke mâti mamnup. Mme keŋnan Kawawaŋgat zikatnan kiŋgagapiŋ nâmtalati matazin. ²⁰Kawawaŋ kwitnaŋ kwitnaŋgat yaŋaŋ ŋotekŋaŋ nâmtâpme delaŋ zein keyepmti ŋoktikŋaŋ zem ndowe beme nin Kawawaŋgat zikatnan ku kiŋgagatgalen.

²¹Kilaismagen notnne, nin yom ku tatndain beme Kawawaŋmak zet zenâ zenâ mimiyet ku kiŋgabanup. ²²Nin egalen zetnaŋ penaŋ ke maŋgawepumti mama mimi Kawawaŋaŋ egaŋ nâme dolakŋaŋ mambein ke maminup keyepmti nin kwileki ŋeniyeŋ dundumsaman egaŋ mandain. ²³Kawawaŋaŋ nin egalen zetnaŋ

gawepupuyet nâmti kapigok zeye: Nin Nemunaŋ Zisas Kilais egat penaŋ sukwep nâmkîŋpemtî egalen zetnaŋ kapi maŋgawepumambanup, nin ŋenaŋ ŋengat gogot mti gogot palen mamayet manzein ke mbanup. ²⁴An ŋen egaŋ Kawawaŋgalen zetnaŋ gawepumti mamain egaŋ Kawawaŋmak tususu kwep mamalup. Mme Kawawaŋaŋ ikŋaŋ ekmak wetekumti mamain. Nin Zisasi nâmkîŋpemann kan keyet Kawawaŋaŋ Emetak Teŋaŋ mandain. Emetak Teŋ ndaye keyaŋ msokbeinen Kawawaŋaŋ ninmak tusumti mamain.

Golaŋ zenze an dâsuki omba penaŋ sokbewienaŋ tapmaip

4 Kilaismagen notnne, am dâsuki omba penaŋ sokbemti msat kataŋ mekobienaŋ tapmaipgapmti ekŋengalen zet ke Kawawaŋmagengatnaŋ ma yek zemti weyaŋ nâmtâbep. ²Kawawaŋgalen Emetak Teŋ kapigok set ŋep ekmâtâtâtgalen. An ŋenaŋ, “Zisas Kilais ek Kawawaŋmagengatnaŋ an penaŋ sokbeye,” kogok zewe beme ek Kawawaŋgalen Emetak Teŋ tasain. ³Ma an ŋenaŋ, “Zisas Kilais ek Kawawaŋmagengatnaŋ an penaŋ ku sokbeye,” kegok zewe beme ek Kawawaŋgalen Emetak Teŋ ku tasain. Ek Kilaisiyet kasaŋgalen zet zemkawaŋ bein. Ek Kilaisiyet kasaŋaŋ sokbembeyet zeme nâmbien ke ilak sokbemti tapmain.

⁴Nembanne penaŋ, ilin Kawawaŋmak mamaip keyepmti in an zet dâsuki ekŋengalen zet ke mtopewien. Emetak Teŋaŋ ingat keŋinan tazin keyelen winderaŋaŋ am msat kapiyelen ke sebempein. ⁵Am zet dâsuki toŋ ekŋenaŋ ilinaŋgalen ŋoktikŋinaŋgat etaŋ zet manzeip ke Kawawaŋmagengatnaŋ yek. Ilinaŋgalen ŋoktikŋinaŋgat manzeip ekŋen ke Kilaisiyet kasaŋane. Zet manzeip ke msat kapiyelen etaŋ

masokbein keyepmti am sambeyañ zet ke tikñañ nâmti mamâlip. ⁶Nin Kawawañgalen am keyepmti an ñenañ Kawawañ manâmâtâzin an keyañ ningalen zet manâin. Ma an ñen Kawawañ ku nâmâtâpein an keyañ ningalen zet ku manâin. Sepem kekok sokbeme zet penañgalen Emetak Teñ ma zet dâsukiyelen am ke maekmâtâtnup.

Kawawañ ek gogot toñañ

⁷Kilaismagen notnne, nin ñenañ ñeniyet gogot ñenañ ñeniyet gogot mbanup. Eneyet notnnañgat gogot mimi ke toñañ Kawawañ. Gogot palen mama ke ekmagengatñañ. Keyepmti an ñen gogotmak mambe beme ek Kawawañgat nemunambañañ bein. Kawawañgat yañañ nâmâtâtpein. ⁸An ñenañ gogot mimipiñ mambe beme egañ Kawawañ ku nâmâtâtpein. Eneyet Kawawañ ek notnnañgat gogot mimi keyet ñotekñañ penañ. ⁹Kawawañañ Nemuñañ kwewetañ ke nin mama kanzizit aikndandayet nâmti msalen peme toge. Egat gogotnañgat yañañ ninmagen mimkawañ beye kekok mgeyepmti nin Nemuñañgalen pembenañgat mama kanzizit titiyelen. ¹⁰Âpme gogotgat yañañ kapigok tazin, nin Kawawañ keñ taolet ku msawen egañ iññañ Nemuñañ peme toti ningalen yom zulumâge. ¹¹Kilaismagen notnne, Kawawañañ gogot temañ kekok mimndayeyepmti nin kekokgak gogot dopdop mti mambanup. ¹²Msat palen kapi an ma imbi ñenañ Kawawañ ku ege. Yañgut nin am ñenañ gogot dop dop mti manup beme Kawawañ ninmak main ma egalen gogotnañañ ninmagen mawemndain.

¹³Kawawañañ iññañgalen Emetak Teñañ ndaye keyepmti nin egat nembrañane kok nânupgapmti ekmak ningalen tususu kwep tatndain.

¹⁴Bien egañ Nemuñañ msat katañ am yommak nin añañgalandendeyet nâmti peme toge. Âpme nin zikatn penañañ ekbenn keyepmti nin zet keyet yañañ mandiiñdonup. ¹⁵Keyepmti an ñenañ, “Zisas ek Kawawañgat Nemuñañ,” zet kekok ke zemkawañ bewe beme egañ Kawawañmak tususu kwep mti mamalup. Ma Kawawañañ ekmak wetekumti mamain. ¹⁶Kawawañ gogotnañ ninmagen sokbeye ke nin ekti nâmkatik pewenn. Kawawañ ek gogotgat ñotekñañ penañ keyepm ñen ek gogotmak mambe ek Kawawañmak tususu kwep mti mambe ma Kawawañañ kekokgak ekmak wetekumti mambe. ¹⁷Zisasiyañ msalen manje kan keyet egat mama mimiñañ gogot palen mama ke mgeyet sepem kekok nin gawepumti egalen mama mimiñañ ke mâbanup. Âpme mama mimi nodañgat gembembe ke keñdan misisikñañmak tapme iññañgat kokotnañgat kanañ beme nin kingagapiñ tabanup. ¹⁸Gogot palen mama ma kingagat palen mama egelañ notn notn ku milup. An ñenañ pigok zein, “Kawawañ egañ nenañgat yomm dopmañ mutumnawe.” Kekok manzemkingazin ma an ñenañ pigok zein, “Kawawañ nâgât gogot mamin.” An kekok zeinañ ku makingazin. Gogot penañañ kingagat sambe makwizikme mowezingapmti am gogot mamip ekñenmagen kingagat ku tazin.

¹⁹Nin Kawawañañ gogot kukñañgat mimndayeyepmti nin kekokgak ek gogot mpewanup. ²⁰An ñenañ notnañgat msalen kapi tati notnañgat gogot ku min beme egañ kekokgak Kawawañgat yañañ ku nâmâtâzin. “Neñ Kawawañ ke nâmpeap,” zein beme an ke, “Kawawañ gogot mamsayap,” zemtingut naman notnañ ñengat keñ kasa nâmpewe beme an keyet an dâsukitoñ zewanup. ²¹Nin Zisas Kilaismagen zet penañ kapigok tiwenn: An ñenañ Kawawañ gogot

mamsain egañ notnane kegogak gogot mamimindain.

**Kawawañmak tusumti mamann
kwileki ñenañ ku mtotndewe**

5 An ñenañ, “Zisas Kilais ek Kawawañañ ningapmti peme toge,” zemti nâmkinpemtî mambe beme ek Kawawañgat nembrañ. Ma an ñenañ Bipmañ Kawawañ gogot mampein egañ Kawawañgat nembrañane kegogak gogot mam indein. ²An ñenañ kapigok zein, “Neñ Bipm Kawawañ gogot temañ mampeap,” zemti zetnañ penañ mañgawepumti naman nemunambañaneyet gogot ku mamindein an ke Kawawañgat zikatnan egalen gogot palen mama ke ku matazin. Kawawañ ma nemunambañane ekñen sepemin kwep keyepmti nin gogot sepem kwep mimindawanup. ³Nin Kawawañ gogot etañ ku msasayelen; egalen zetnañ gawepumti minup keyañ gogot msanup bein. Kawawañmak tusumti manup beme egalen zetnañ mâti mimiyele ke nukñañ penañ yek. ⁴Kawawañgalen zetnañ nâmkinpemtî keñnan mkatikbempenup keyañ msalengalen mama mimi bekañ keyet windeñañ matimtopein. ⁵Kwiyañ kasa kumti yomgalen mama mimiyele windeñañ mam mtopein? An ñenañ Zisasiyet Kawawañgat Nemuñañ manâmkinpein an keyañ yomgat windeñañ mam mtozin.

**Kawawañañ Nemuñañgat
yañañ sosok zemkawañ beye**

⁶Kawawañañ Zisas Kilaisiyet yañañ msat palen amnañ nin eksokbembeyet kapigok mge. Nemuñañañ tu zulutme kan keyet Kawawañañ kapigok zemkawañ beye, “Kapi nenañgat nemun penañ.” Ápme ñen kapigok, Zisasiyañ tewen mopme sipmañ

mulage. Egañ tu zululuge ke etañ yañañ ku msokbein ⁷kegogapm Emetak Teñañ yañañ nâmâtâtâgalen ningat keñnan mulupmañ mti kapigok manzein Zisas Kilais ek Kawawañgat Nemuñañ penañ. Egañ zet manzein ke penañ. ⁸Zisas Kilaisiyet mamaññgat yañañ tuk kegok Kawawañañ zemkawañ bein keyañ zet kwep bandim mpemti zeip. ⁹An ñenañ msat palen kapi zet ñen tazein ke nâmann penañ ma dâsuki kok mambein. Yañgut Kawawañañ Nemuñañgat zet zein keyañ penañ amgalen zet omba penañ mtopein. ¹⁰An ñen egañ Zisas ek Kawawañgat Nemuñañ zet ke zemkawañ bewe beme egañ Kawawañgalen zet penañ ñotekñañ ke matin. An ñenañ Kawawañgalen zet nâmkatik bembepiñ mbe beme egañ Kawawañgat an dâsukitoñ zein kegok bewe beme an keboñ egañ Kawawañañ Nemuñañgat zetnañ bandim mpeye keyet nâme penañepiñ kegok mambein. ¹¹Kawawañañ zet zemkawañ beye ke pigok: Kawawañ egañ mama kanzizit mama ke ndaye. Ápme mama kanzizit keyet ñotekñañ ke Nemuñañ egañ bein. ¹²Zisas ek mama kanzizitgat toñañ. Keyepmti an ñen egañ Nemuñañ mkitik mampein beme mama kanzizit ke matin. Ápme an ñenañ Nemuñañ ku mkitikmampein beme egañ mama kanzizit ku eknâmâtâzin.

**Nin nânup bam mama
kanzizit tiwanup**

¹³In Zisasiyet manâmkinpeip keyepm neñ zet kapi in kapigok kum indama nâit, zet kapi main nâmti ilinak atam kitik mmaneti mama kanzizit ke tiwep. ¹⁴Nin Kawawañmak keñ kwep manupgapmti kwileki ñeniyet yañkwesimann egañ zetn manân keyepmti nin egat kandañan kiñgagapiñ ma sakambuk palen ku mambanup. ¹⁵Mme Kawawañañ ningalen zetn

manâin keyepmti nin egat kwileki ñengat yañkwesiwanup beme egañ ñep ndawe ke nânup.

¹⁶Yañgut an ñenañ Kawawañgalen zetnañ kasa kasa mpemti mam-bamkumpein ek Sadañmak tususu kwep mambe beme Kawawañgat zikatnanen yom keyañ nukñañ penañ mambein kogogapm ek teziñ ñandañgat zapat matazin. Keyepmti, “Kawawañgat am ekñen keboñgat dunduindewep,” ke ku zeyap. An ñenañ yomañ tasain Kawawañgalen zetgat kasa kasa mamip keyet sepem ku mimiñañ egat Kawawañ dundunduñanen yañkwesime yomañ ke Kawawañgañ katikpemti mama kanzizit sawe. ¹⁷Mama mimi bekañañ mamip ke yom. Yañgut yom sambe ke teziñ ñandañ mebegalen zapat yek.

¹⁸Am ñen egañ Kawawañgalen nemu-nambañañ mamain egañ bekañañgalen

mama mimi ke mâti ku mamin. Zet ke in nâmâtât talip. Am keboñ ke Kawawañgat Nemunañañ ñep damuñ pembe-nañ mimiyele keyepmti an bekañañ toñañañ sokñañ koti ku walet sawe. ¹⁹Nin nânup am sambe Sadañgat kandañ taliwañgut nin Kawawañgat zapat manup. ²⁰Nin nânup Kawawañgat Nemunañ egañ kwatoti Kawawañ penañ main egat nâmti mamayelen ñok-tik ndayeyepmti nin Kawawañ ke penañ zet penañgat ñotekñañ nâmpewanup. Ya nin Kawawañ penañ ekmak tususu kwep mamanup ma Nemunañ Zisas Kilaismak tususu kwep mti mamanup. Kawawañ ek Kawawañ penañ ma ek mama kanzizit keyet toñañ.

²¹Nembanne, in nopiom ekñen bamkumindemâbep.

2 Zân

Zânaj zapat meluwañ ñen ewe kume zut bein

Zapat meluwañ kapi Zânajegak kuye. Egañ dapmelange ombemindendeñaj ekñengat kumindaye. “Dapmelange kwitnañ imbi ombempepeñaj ma egat nembrañane ekñengat kuyap,” kekok kuye.

Nukñañ sekam kwep kegogapm am-gat zemgwatnañ mimindeme an zikat indanda dâsuki ekñengat eksemnti tata-galen nâmtiyepm zapat meluwañ kapi kumindaye. Zisasiyañ an mama ku mañge zemti zentalalat omba penañ mbien kegogapmti zapat meluwañ kapi kuye. Zapat meluwañ kapi tuñgupa-mañpiñ; yewañaj etañ yañgut zet not-nañ Zân kapiyet tazinen Zân ma buñam zapat zulak zulak keyet keñan sepem kwepnok kukuñangat zet eweñaj de-segat talip ke kapiyet egit:

2 Zân 5 Zân 2:7 Zân 13:34-35

2 Zân 6 Zân 5:3 Zân 14:23

2 Zân 7 Zân 4:2-3

2 Zân 12Zân 1:4 Zân 15:11; 16:24

Zet ñotekñañ temañ kapigogañ Zân za-pat meluwañ keñan talip:

1-3 Mukuku zet.

4 Zemoli oli zet

5-9 Zemesewat zet

10-11 An zemzikat indanda dâsuki ekñen indazemandandapiñ eksemindewep

12-13 Zet zemdelañ zenze zet

1 Neñ ingalen an ñeñañin ya dapme-lançe ingat tikñañ manâmindeyap-gapm zapat meluwañ kapi kumindayap. Yañgut neñ etañ yek. An imbi sambe zet penañ ñotekñañ manâmaip ekñenañ ingat kegogak nâme tikñañ mambein. ²Zet ñotekñañ ke ninmagen tazin ya tati tap-

mebe keyepmti nin ingat tikñañ penañ manâmindenup.

³Âpme Kawawañ Bipm ma egat Ne-muñaj Zisas Kilais egegat keñ taolelit ma añgalañ gogot ma keñ sewakñañit inmagen wemti wembe. Mti nin zet penañ mkatik bemti gogot palenak mamambanup.

Nâmkiñpepemak gogot palen mamayelen zet

⁴Inmagengatnañ notnañ ekñenañ Bipm Kawawañgalen zet ndaye ke gawepumti zet penañ ñotekñañ ke ñep mâti mamaip. Zet zapat dolakñañ kekok zeme nâma keñ oloñen penañ bein. ⁵Keyepm neñ zet alakñañ ñen ku diindoma nâsâbip. Zet kapi alakñañ penañ yek. Zisasiyañ sokbemberanen baen zet ikñañ diindoye. Ke alak neñ pi zet ikñañ keyegak tazeap: nin gogot dopdop mamambanup. ⁶Nin Kawawañ gogot etañ ku msasayelen. Egalen zetnañ mañgawepunup keyañ gogot msanup bein. Zet kapi Zisasiyañ eweñan baenen msalen ekmak mamti nâmkwabien keyet zet zapatnañ ke nâmti tikâk mpemti mamayet nâmti mandiidoin.

⁷Nâit, am dâsuki an sambe penañ mepmâbien mamaip ekñenañ Zisas Kilais ek msalen am nembon ku sokbeye zet ke manzemtalalip. Am ekñen kebon ke an dâsukitoñ ma Kilaisiyet kasañene zewanup. ⁸Neñ Kawawañgalen zet zikat indama nâmti mkatik bempemti keñ kwep mambep. Mneti peme towembeyet weyañti ekdamuñ mmambep keyepmti bangat Kawawañaj tosañin in mamip keyet katañ indawe. ⁹Am notnañ Kawawañgalen zet mamkipmañ beip ekñenañ Kawawañmak Nemuñaj egetmak tususu kwep mti maip. Âpme am notnañ ekñen Kilaisiyelen zet zemzikat indama nâmti mâpmeneti

naman belaknik ke Kawawaŋgalen zetnaŋ ke ku mamkipmaŋbeip ekŋen ke Kawawaŋmak tususuŋin ku tazin. ¹⁰An ŋen ek Kawawaŋgalen zet ku manzemzikatindain ya naman egaŋ zet ikŋaŋgat ŋoktikŋaŋgat etaŋ manzein an keyaŋ inmagen kopme in mkaŋin samti notn notn ku mpewep. ¹¹In an dâsuki keboŋ ke notn notn mpewep beme in myuŋguŋguŋaŋ ke mukulem mpewep.

¹²Zet sambe penaŋ tatnainanŋgut papi-aen meluwaŋ mimiyet nâma ŋep penaŋ ku bein keyepmti naman neŋ nen negak inmagen kot indikti inmak zet zenâ zenâ mimiyet keŋnan nâma ŋep penaŋ bein.

¹³Amdine sambe piyaŋ ingat indamukuip.

3 Zân

Zânaŋ zapat meluwaŋ ŋen ewe kume sek tuk bein

Zapat meluwaŋ kapi Zânaŋegak kuye. An kapi Zisasiyaŋ nempa indatim mayeengatnaŋ tuŋgupaŋ an Zân kapiyaŋ zezapat bukgen ombanik kuye. Papia ekŋen kuye keyet kwilin kapigok: Zânaŋ Buŋam Zapat kuyeen ma Zân ma Zân ma 3 Zânmak Kie Kienok.

Egaŋ an kwitnaŋ Gaiasiyet kumsaye. Zânaŋ an kapi zapat meluwaŋ mti same mmet an sek mobot Daiotepis zemkulumpepyet nâmti meluwaŋ kapi kumsaye. Daiotepis an ke an damuŋ mobotnaŋ penaŋ. Damuŋ mulupmaŋ nânâŋjak mti dapmelaŋgemagatnaŋ am notnaŋ Zângalen am mukup timumuluŋbien ekŋen ke indamâti pasalen tainde-meyepmti Gaias zemâtâtât zet msamti zemsesewatpemtî zapat meluwaŋ kapi kumsaye.

Zet ŋotekŋaŋ temaŋ kapigogaŋ Zân zapat meluwaŋ keŋan talip:

1-8 Gaiasiyet zemsesewati zemgwatnaŋ mpeye

9-10 Daiotepis zemkulumpepeŋaŋ

11 Zemgwatnaŋ zet

12 Demitiasiyelen mama mimi dolakŋaŋ ekti mâbep

13-14 Zemdelaŋ zenze zet

1 Neŋ ingalen an ŋeŋaŋin ya Gaias gâgât tikŋaŋ nâmgemti gogot mamgayapgapmti zapat meluwaŋ kapi kumti gayap.

²Nâgât notn penaŋ, geŋ Zisasmak tususundi ma ekmak zenâ zenâ dolakŋaŋ penaŋ matazingapm neŋ Kawawaŋgat dunduma geŋmagen sek zawat kumbemgawe mme kwitnaŋ kwitnaŋ dolakŋaŋ

sambeyaŋ geŋmagen wembe. ³Geŋ zet penaŋ ŋotekŋaŋ ŋep mmamti maŋgawepunik keyet zapadi am notnne ekŋenaŋ kot zeme nâma keŋŋ dolakŋaŋ penaŋ beye. ⁴Nemban geŋ ma nodine in zet penaŋ ŋotekŋaŋ keyelen set mamâp-melip zet ke nâmti keŋŋ oloŋen omba penaŋ manâyap.[‡]

⁵Notn, geŋ nâmkîŋpepemak nodine mukulem mamimindenik am sokŋan kapiyetnaŋ etaŋ yek. Kawawaŋgalen mulup am notnaŋ beŋangatnaŋ ekŋenaŋ kopme kegogak mukulem mamimindanik. Kegok ke dolakŋaŋ penaŋ mamnik. ⁶Am ekŋenaŋ gogot mimindi dolakŋaŋ ya dapmelaŋge ŋenaŋ yaŋdi zemsokbeme ekŋenaŋ gâgât nâme mobotnaŋ beye. Keyepm geŋ Kawawaŋgalen mulup an notnaŋ ekŋenaŋ selen mebegalen indamukulem mane mebep. Kegok mmane dolakŋaŋ penaŋ nâmgewap. ⁷Ekŋenaŋ Zisasiyet zet zapatnaŋ zemkawaŋ bembeyet mulupmaŋ am msat palen kapi mamti mandiindome manâip. Ke ekŋenaŋ, “Muluwinangat tosaŋaŋ kogok nda,” kok ku zenzeyelen. ⁸Keyepmti nin am ekŋen keboŋ indamukulem mti bandim mimindemti nin mulup keyet toŋaŋnok bemti nsakwep zet ke mpalakŋaŋ bembeyet zemndenderaŋ.

⁹Neŋ dapmelaŋge ekŋengat zet zapat meluwaŋ notnaŋ kuwan yaŋgut Daiotepis ek ikŋaŋ amobotnaŋ kwesâtgat nâmti zetn manzentalazin. ¹⁰Keyepmti neŋ koti mama mimiŋaŋ zigok mamain keyet yaŋaŋ msokbewap. Egaŋ ningat dâsuki penaŋ zemti manzentalatndein yaŋgut ke etaŋ yek. Egaŋ am nâmkîŋpepemak notnne ekŋenaŋ am kup notnaŋ kopme ikŋaŋ timumululuŋpiŋ tapme am notnaŋ ekŋenaŋ timumuluŋ indame, kegok

[‡]1:4 Wa ke ikŋaŋgat nempaŋane penaŋ keyet ku zein. Ke am Kilais nâmkîŋpemtî maip ekŋenaŋ Kawawaŋgat nemunambaŋene mambeip ekŋengat nâmti zeye.

ku mimiyet zemkulumindemti am mukup dapmelange notnaŋ ekŋengalen zet nânâyelen mme egaŋ zupman maindamâzin. ¹¹Notn, geŋ an keyaŋ mama mimi bekaŋaŋ ŋen mme ekti sepem keyak ku mâti mbanik. Geŋ naman mama mimi dolakŋaŋ mâti mbanik. An ŋen mama mimi dolakŋaŋ mbe egat Kawawaŋmak tususu dolakŋaŋ mamain kegek bewe. Ma an ŋenaŋ bekaŋaŋ mti mambe beme egaŋ Kawawaŋ ku nâmkŋipein kegek zenzeyelen.

**Demitias egat nâmpeme
dolakŋaŋ penaŋ beye**

¹²Demitias egat am sambe ekŋenaŋ nâme dolakŋaŋ mambein. Ma Kawawaŋ-

galen zet penaŋ ŋotekŋaŋ yaŋaŋaŋ kegot zemkawaŋ mambein. Neŋ ma mulup an notnne nin kegotak zetnaŋ zeme nâmann ŋep penaŋ mambein. Ya nin zet penaŋ manzenup ke manânik.

¹³Zet zenzeyelen sambe penaŋ tazin yaŋgut zet ke papiaen kukuyet nâma ŋep penaŋ ku bein. ¹⁴Neŋ sakwep penaŋ geŋmagen kot gikti nit nsakwep zenâ zenâ mimiyelen nâyap.

¹⁵Kawawaŋgalen keŋ sewakŋaŋ geŋmak wemti tabe. Nodine pi taliwen ekŋenaŋ gâgât nâpeŋ mamaip. Ningat notnne ke taliwen ke giti indamukuwanik.

Zudas

Zudas egaŋ zapat meluwaŋ kapi kuye

Zapat meluwaŋ kapi Zudasiaŋ kuye. An kapi Zemsiyet notnaŋ isikŋaŋ. Zems egaŋ Zelusalem am nâmkijpepeŋinmak mambien ekjengalen an damuŋ. Zem-simak Zudas eget Zisasiyet meniŋanet (Matiyu 13:55; Mak 6:3). Zudasiaŋ zapat meluwaŋ kapi apalak kuye. Glik ma Zuda amgat temakwep kumin-dayeyepmti eksese mti mamayelen.

Zet zapat meluwaŋ kapiyet keŋan tazinen am nâmkijpepeŋinmak indamukulem mimindeme zet ŋen yuŋguŋuŋaŋmagaŋ ekjengat tuŋguwinanen kwapme sekwep kume totogalen zemgwatnaŋ zet kumindaye. Kawawaŋ nâmkijpenup keyaŋ zemâtâtât papianok beme yom mmambe tapmanup yaŋgut ke met zikat samamti mama kanzizit ŋep aiikgalen kogok zemyuŋguwien. Zemgwatnaŋ keboŋ ma zet notnaŋ am nâmkijpepeŋin ŋep mukulem mindendeyelen nâmti kumindaye.

Zet ŋotekŋaŋ temaŋ kapigogaŋ Zudas zapat meluwaŋ keŋan talip:

1-2 Mukuku zet ma zemsesewat zet

3-4 Kulekikiyaŋ tasokbeme zapat meluwaŋ kapi kukuŋaŋ

5-16 An zemyuŋgu yuŋgu ekjengalen zet mutu mutuyet ekseseyelen

17-23 Am nâmkijpepeŋinangalen zemolimindendeŋaŋ

24-25 Zet zemdeleŋ zenzeŋaŋ

1 Âpme neŋ Zudas Zisas Kilaisiyelen mulup an ma Zemsiyet meniŋaŋ. Yaŋ neŋ zet zapat meluwaŋ kapi Kawawaŋaŋ am indakumtetiye ma Kawawaŋ Biwinaŋ ikŋaŋ in gogot mimindeme Zisas Kilais egaŋ maindikdamuŋ min ingat kumindayap.

²Kegogapmti Kawawaŋgalen aŋgalaŋ gogot ma keŋ sewakŋaŋ ma gogotnaŋ inimagen bemisiksikŋaŋmak weweyet nâmti mandundayap.

Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zemyuŋguŋu an ekjengat eksewep

³Notnne penaŋ, neŋ inimagen zet zapat meluwaŋ ŋeŋaŋ in ma neŋ ningalen nâmkijpepeyet yaŋaŋ Zisas Kilaisiyaŋ ningat yomgapmti gakiye manânup keyet kumindasâgât mneti pemaweme naman zet kapi ŋoktiknnaŋ nâmkawaŋ bemtiyepm inimagen sakwep zemsokbemindandayelengapmti kumindasowap. Kawawaŋgalen zet katnaŋ penaŋ in kukŋaŋgat indadaŋaŋ e zet penaŋ ilak ke. Kogogapmti egalen zelen in ekmak tusum mamayelen zemâtâtât sambe tazin ke ingat nâmkijpepeŋin mkaliŋaŋ bembeyelengat zet windenjaŋbeŋ zemti tabep. Zet ke nâmkijpepeŋin mkaliŋaŋ bemti weyaŋ mamayelen golaŋ zet kegok kumindayap. ⁴An notnaŋ Kawawaŋgat ku manâmkijpeip ekŋen keyaŋ buzak ingat tuŋguwinan kobienŋaŋ mamaip, ekŋen ke in ku indikmâtâbien. Ekŋen keyelen mzikat indanda kapigok set tazin. Kawawaŋgalen keŋ taoletnaŋgat manzemyuŋgumti zemgulu gilik mamip, “Kawawaŋgalen keŋ taoletnaŋ tazingapmti yom ŋep mseip,” zeme in yom mamip. Ma Amobotnaŋaŋ Zisas Kilais winde sambeyet toŋaŋ ek manzemkandatpeip. Kogogapm kan tipman baenen golaŋ zenze an ekŋenaŋ Kawawaŋaŋ an ekŋen set kileŋ mama ekŋenaŋ zet kaboŋ kapi zewep nâmtiyepm dopmaŋin bekaŋaŋ mutumindasâgât nâmti zeme kuwien. ⁵In zet kapi nâmtalip keyegak neŋ ewe zema in keyet otnâit. Amobotnaŋ Kawawaŋaŋ eweŋan Islael am mulup katikŋaŋ Izip msalen mame

Kawawaŋaŋ indamukulem mme Izip msat ke katikpempti mebien. Yaŋgut keyet palaŋanen am notnaŋ ekŋen Kawawaŋgalen zetnaŋ kuluwiengapmti indawalet mâge. ⁶Âpme in ensel ekŋen Kawawaŋgalen zetnaŋ kulumti ek sebempepeyelen mme Kawawaŋgalen mundumen ke Kawawaŋaŋ âtâtindeme kwatobien keyet nâmtalip. Topme Kawawaŋaŋ selin belin zamti mundumin tambusosogen zemindeyeyaŋ ke etaŋ ke matalip. Yaŋ bamgat zemdelan zenze kanen Kawawaŋaŋ ekŋen zemindondoyet zapat zemindeyeyaŋ talip. ⁷Ma in itnaŋaŋ tipman baenen mka temaŋ zut Sodom ma Gomola ma mka ŋande sokŋan sokŋan tapmebien ekŋen keyelen zet zapat ke otnâit. Ekŋenaŋ anaŋ anaŋ ilinak set kileŋ mulup mbien ma imbi imbiyaŋ ilinak set kileŋ mimiyelen nâmtikŋaŋ penaŋ mti bekaŋaŋ ke mkwabien. Kegok mamme Kawawaŋaŋ am ma mka temaŋ ekŋen ke yominaŋgat dopmaŋ tewaŋ indabume delaŋ zemâge. Keyaŋ ningat piliŋ bein ma teziŋ kwesiŋ kwesiŋ manzin keyet keŋan ayomtoŋaŋ dopmaŋin ke indeme towebep.

⁸Âpme sakam kegogak an ekŋen keyaŋ ki kimbemti ilinaŋgalen ŋoktik ke bandim mti otnâmti set kileŋ mulup mti sekŋin mawalelip. Ekŋenaŋ Kawawaŋgalen windeyeyet zemtalati ensel dolakŋaŋ ekŋengat mtotindemti zet bekaŋaŋ manzeip. ⁹Yaŋgut eweŋan penaŋ ensel dolakŋaŋ ekŋengalen ŋeŋaŋin kwitnaŋ Maikel ekmak Sadaŋmak Mosesiyet sekŋaŋ gakikiŋaŋgat msalen kapi mdândâmti zet mmot mtot mbun. Yaŋ mbunaŋ yek beme ensel Maikel egaŋ Sadaŋ zet mtopemti zenzeyet nâme ŋep ku beme pigok etaŋ dunduye, “Amobotnaŋ Kawawaŋaŋ ikŋaŋ dopmaŋ mutumgawe.” Egaŋ zeye keyet kataŋ ekŋenaŋ ku tapmip. ¹⁰Âpme set kileŋ an ekŋen keyaŋ zet yaŋaŋ ku

nâmâtâlip keyet ekŋenaŋ zet belakŋaŋ penaŋ manâip. Keyaŋgut an ekŋen keyaŋ tam boyaŋ sekŋinaŋgat tikŋaŋ nâmti mamâlîp keyet kataŋ ekŋenaŋ ilinaŋgat sekŋinaŋgalen kwitnaŋ kwitnaŋgat nânâ etaŋ mamâlîp. Kegok mti ilinaŋgat keŋin ma sekŋin mawalelip. ¹¹Wakae! An ekŋen sindem omba penaŋ tiwep. Ekŋen keyaŋ an ŋen kwitnaŋ Kein egalen mama mimi mamâlîp. An ŋen kwitnaŋ Balaam egalen mama mimi mâti mânep mandam titiyelen mulup kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ mam mâlip. Ma sakam kegogak an kwitnaŋ Kola ek ma maŋgeŋane ekŋenaŋ Kawawaŋgat zet bamset zeme indawalege. An ekŋen kemagen Kawawaŋgalen ŋenzinziŋ ekŋengat palen timtapme tapmaip.

¹²Âpme am nâmkijpepeŋinmak in tu meuŋin timum ondekti Amobotnaŋgat keŋ oloŋen tatnime set kileŋ an ekŋen keyaŋ inmagen koti me ilinsakwep tatnîp. Keyaŋ ingalen tototalin ke mme mgasik tabein. Mti keyet ekŋenaŋ sakambuk ku mamip. Ekŋenaŋ ilinaŋgat an damuŋ manzeip keyaŋgut dapmelaŋgeŋine ku maindikdamuŋ mip. An ekŋen keyet yaŋin zanza sopmaŋ tâgâyaŋ kumbume pelelaŋ mekopme mawaŋ ku makozin keboŋ. Ma ekŋen ke tep katnaŋ kananen ku maelikme selume memunaŋ penaŋ mambein keboŋ. ¹³Ma an ekŋen keyet mama mimiŋin nembu mamaŋ temaŋaŋ kwati mpulup pulup kaputimti gambibigen mopmayaloŋzin keboŋ. Ma ekŋengalen mama mimiŋin sakambukŋaŋmak mamip ke nembu mamaŋ zawak salaŋ kalak kalak mamin keboŋ. Ma an ekŋen ke wenzimaŋ mundumaŋ katikpempti belakŋaŋ mepmatazin keboŋ. Ma an ekŋen ke Kawawaŋaŋ tambusosok gimbikŋan keŋan mamayet zapat ombempeye keyet tabep.

¹⁴Âpme Adam ekmagengatnaŋ am sokbemkwatnepeme sek 7 beme an kwitnaŋ Inok egaŋ sokbeye. Egaŋ an ekŋen

keyet ma am notnaŋ keboŋgat golaŋ zenze an keyaŋ zet kapigok zeye, “Egit! Amobotnaŋ ek enselĵane teŋ sambe sopmaŋ ekŋenmak koti ¹⁵am sambe zemindomti am yomtoŋ ekŋen egat ku manâmkĩŋpemtĩ mulup bekanãŋ am notnaŋmagen mamip ma zet kwitnaŋ kwitnaŋ bekanãŋ Kawawaŋ egat manzementalalip am ekŋen keboŋ ke dopmaŋin bekanãŋ penaŋ egaŋ mutumindawe.”

¹⁶Âpme an ekŋen ke âŋ zelinbeŋ ma am notnaŋgat nâmbekã bembemamip. Mti ilinaŋgalen mama mimi bekanãŋ ke mamâlĩp ma ilinaŋgat sek mobot zet zemti zet kelakŋaŋ mimindame ekŋengat kwizet bujamin mmobotgat mamip.

Bimbim zet

¹⁷Yanġut notnne, in Amobotnaŋ Zisas Kilaisiyelen mulup anene mamti egalen Zet Zapat Dolakŋaŋ Penaŋ zempalakŋaŋ bembeyelen nâmti ombemindeye ekŋenaŋ zet tipman baenen kwitnaŋ kwitnaŋ bam sokbembeyet diindowienen ke otnâit! ¹⁸Ekŋenaŋ ingat kapigok zewien, “Kan Zisas Kilaisiyelen kokotnaŋgalen kan bududuk beme am Kawawaŋgat ku manâmkĩŋpeip ekŋen keyaŋ ingat zet mtotindende zet diindowep ma an ekŋen keyaŋ ilinaŋgalen mama mimi bekanãŋ mamâlĩp.” ¹⁹Ma ekŋen keyaŋ am maŋge makalaŋindeip ma ekŋen Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ ku maindikdamuŋ min. Sekgalen tikŋaŋaŋ etaŋ maindikdamuŋ min. ²⁰Yanġut notnne, in nâmkĩŋpepeŋin esemteŋ taindain keyet dukŋaŋ imtati kwitnaŋ kwitnaŋ pembenãŋ akumbembeyet

mti nâmkĩŋpepeen semembep. In Emetak Teŋaŋ nânã indame egalen nânã mâti mandundumambep. ²¹Ma in Kawawaŋgalen gogotnaŋ kandaŋan mamti ku bankumpewep. Kegok mti kan delaŋ zenzeyet damuŋ tapme Amobotnaŋ Zisas Kilais egaŋ ingat aŋgalaŋ gogot mimindamti mama kwesiŋ kwesiŋ ke indawe.

²²In am ekŋen nâmkĩŋpepeŋin ku mamkatikbeip ekŋen keyet keŋ sewakŋaŋ palen indamambep. ²³Ma in am mama mimiŋin bekanãŋ mamip ekŋen teziŋ ŋandenŋen mesâipgat indamukulem mbep. Ma notnaŋ ekŋen bekanãŋ kileŋ penaŋ mti mamaip in kembeŋ palen indamukulem mbewaŋgut eksemambe mbep mneti in indamandame in kogogak bekanãŋin keŋan toti yommak bewepgat teleŋan tati mbep.

Kawawaŋ olimpepeyelen zet

²⁴Neŋ Kawawaŋaŋ in ŋep kapigok mimindandayelen maotnâyãp. Egaŋ in ŋep indamukulem mme yomen ku toindowe ma egaŋ kegogak ŋep indatimti mama kwesiŋ kwesiŋ busatnaŋmak ikŋaŋgalen mundum keyet keŋan moindewe. Ma egaŋ in Kilaisiyet pembenãŋgat mti in indikme myuŋguŋguŋinpiŋ beme oloŋen palen ekmak mambebep. ²⁵Kogogapmti nin Kawawaŋgat kwizet buŋamaŋ mwatpene. Ek kwewetaŋ Kawawaŋ. Egaŋ Amobotnaŋ Zisas Kilais egalen gakikiŋaŋgapmti am nin yomengatnaŋ gilik zemti ndatiye. Ek Amobotnaŋ temaŋ ma ek kwitnaŋ kwitnaŋ sambe keyet toŋaŋ ma ek windeŋaŋ temaŋaŋ eweŋan baen takwage yaŋ alak takwazin yaŋ ewe tapmobe! Ke penaŋ.

Kie Kienok

*Zisas Kilaisiyaj kwitnaj kwitnaj
bamgat sokbewe ke kie
kienok Zân zikat same ege*

Kwitnaj kwitnaj enzililijanj msokbe-
mbeyelen zet kapi Zânanj mka katiknan
Patmos tati kuye. Eganj Zisasiyelen
nemba kekok manje ma Zebediyet ne-
munanj (Matiyu 10:2). Zân am sambe
penanj nâmpaip. Eknen dapmelanje 7
Esia msalen talip eknen kekok eganj
nâmindein. Zân ek an nâmkijpepenanj
temanj ma Kawawanjal Zet Zapat
Dolaknanj Penanj kejanen mkatiknanj be-
mti mamain ke am sambeyanj nâm-
talip. Kwit Kie Kienok keyet yananj
kapigok, kwitnaj kwitnaj enzililijanj
msokbemenanj.

Eganj mka katiknan Patmos msat
nembu tunjupmanj ke tati kwitnaj kwit-
naj bamgat sokbewe kapi kie kienok
ekmâge. Eganj ekme Sadanjalen winde
kwage yanjut bam penanj Kawawan-
jalen windeyanj mobotnanj penanj be-
mtati kume tomâpme delanj zemâpme
Kawawanj etanj windejanbenj bemti
tati mobe kekok ege. Zânanj am golanjin
time tapmenjut nuknanj sambe ke sokbe-
mosâpm. Nuknanj ke zet esemterj penanj
kekok kekok sokbewe penanj ku zeye.
Eganj zet myembu zenze zet omba penanj
zeye. Mneti kasanjine ekjenanj nâwep-
magen zemti set kekok kuye.

Zet noteknanj temanj kapigoganj kie
kienok kapiyet kejan talip:

1:1-8 Zemâtâtât zet

1:9-20 Zisasiyanj dapmelanje 7 ekjen-
gat tunjuwinan mamain

2-3 Notn zapat meluwanj dapmelanje
7 ekjengat kumindaye

4-5 Amobotnanj mundum totatalen
tazinmak Kawawanjal Zet
munjgunjanj ma Sipsipgat Nemujanj

6 Gwede 7

7 Kawawanj zemolimpepenanjalen zet
8:1-11:19 Kawawanjalen lumun 7 en-
selanj kumbuwepgalen zet

12-14 Kwitnaj kwitnaj nep bemâpme
timkalalanjalen kananj

15-16 Kawawanjalen batikondo
temanj 7

17:1-20:10 Kawawanjal Zet Za-
pat Dolaknanj Penanj Zet kasa makup
eknen Kawawanj indawalesâpm

20:11-15 Dopnanj mututu kanan

21:1-22:5 Kawawanj kululuj msat
ma Zelusalem alaknanj weyanjâpm

22:6-21 Zet zemdelanj zenzenanj

1 Papija kapi kan belaknik kapiyet
kejanen kwitnaj kwitnaj penanj
sokbesâpm keyet zapananj am
Kawawanj nâmkijpemti msalen mamaip
ekjengat zemsokbemindandayet
Kawawanj Zisas Kilaisiyet zeme
naman Zisas Kilaisiyanj enselanj
kululujengatnanj peme Zân Zisas
Kilaisiyelen sisilij an ekmagen toti
zemzikat saye. ²Zikat same Zânanj
kwitnaj kwitnaj eknâm mge keyet ma
Kawawanjal zelen kwitnaj kwitnaj
bamgat sokbesâpm ke eknâm mge
ma Zisas Kilaisiyelen zet zapat penanj
zemkawanj beye eknen ke papiaen
kume towege. ³Mme am eknen zet
kapi mamakuiwanj kejin dolaknanj
bek ma am ekjenanj zet kapi nâmti
manjawepuip kejin dolaknanj talit
eneyet kan bududuk beme meluwanj
papija kapiyet kejan kukuwanj ke ilak
sokbesâpm.

Zânanj dapmelanje 7 ekjengat zapat meluwanj kumindaye

⁴⁻⁵Nej dapmelanje 7 Esia msalen
talip ingat meluwanj pigok kumindayap:
Kawawanj ewenjan baen takwageyanj
alak tapmain ya ewe tapmobe. Âpme
Kawawanj ek ma Emetak Tejanj mulup-
manj katnanj 7 mamm keyanj Kawawanj

mundum totatatnaŋ matazinen kema-
gen egaŋ sokŋan matazin. Ma Zisas
Kilaisiyelen zetnaŋ amnaŋ ɲep mkip-
maŋ bembeyelen ma egaŋ gakikien-
gatnaŋ kukŋaŋgat wati mama kanziz-
itgalen sek ke tiye yaŋ alak pigogat
msat sambeyelen amobotnaŋ sambeyet
Amobotnaŋin maŋgeyaŋ main. Ya ekŋen
tuk keyaŋ dapmelaŋge 7 in keŋ taolet
ma keŋ sewakŋaŋ indawep keyet neŋ
mandunduyap.

Zisas Kilaisiyaŋ ningat gogot mti
gakimti sipmaŋ mulage keyepm
ningalen yom peme mege. ⁶Kegok
mti Zisas Kilaisiyaŋ nin mme am
dundundeset indamukulem mimiyelen
mulup nsakwep mti Kawawaŋ Bipm
sesewatpenup. Kame Zisas Kilais
sesewatsane; egaŋ kwesiŋ kwesiŋ
damuŋ mulupmaŋ windeŋaŋbeŋ penaŋ
mamm. Ke penaŋ.

⁷“Nâit, ek zanza paleset kopme am
sambe zikalin ekmagen ekme
mesâpm. Ke am tewen kuwienaŋ
kegogak eksâbip. Mti am sambe
msat ɲen msat ɲen mamaip
ekŋenaŋ egat si kembeŋ mbep.”

(Daniel 7:13; Zekaraia 12:10)

Penaŋ sokbesâpm. Ke penaŋ.

⁸Amobotnaŋ Kawawaŋaŋ windeŋaŋ-
mak egaŋ zeye, “Neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ
sambeyet toŋaŋ ma kwitnaŋ kwitnaŋ
sambe nen maekdamuŋ miyap ma neŋ
eweŋaŋ takwabanŋ alak tapmayawaŋ
ya ewe tapmobaŋ.”

Zânaŋ Kilais ege

⁹Zân neŋ Amobotnaŋmagen ingat
nolingapmti sisiperpeŋ nsakwep ma-
mindaip ma nsakwep Kawawaŋgalen
damuŋ katnanen mama keyet keŋanen
nâmisim tatnup. Naman neŋ Kawawaŋ-
galen zet zemkawaŋ bewan ma Zisas zet
penaŋ mkoŋe ke zemsokbema kasa ekŋe-
naŋ neŋ Patmos msat nambu tuŋgup-
manen mka katikŋan neme taban. ¹⁰Ke

tapmopma Sonda ɲengat Kawawaŋgalen
Emetak Teŋaŋ keŋnan bemisikme zet
ɲandaŋaŋ temaŋ sepemaŋ lumun nem-
boŋ bamnaset kume nâmban. ¹¹Nâma
zeye, “Geŋ papiaen kwitnaŋ kwitnaŋ
zikat gasowawen keyet meluwaŋ kumti
dapmelaŋge 7 mka temaŋ ekŋen kapiyet
bemane mebe. Epesa ma Samilina ma
Pelegamam ma Taitala ma Salidisa ma
Piladelpia ma Laodosia mka temaŋ
ekŋen keyet.”

¹²Âpme neŋ an zet zeye ke eksâgât
gilik zemti ekma lam 7 goliyaŋ
weyayaŋaŋ ke onzempepeŋaŋgat
¹³busatnaŋin sutnateman an ɲen Angat
Nemuŋaŋ nembonŋ. Egaŋ kâlâpmaŋ
teepmaŋ miakti bitim nembonŋ goliyaŋ
weyayaŋaŋ keyaŋ mamsosoŋanen
zamti tage. ¹⁴Ma ɲokzupmaŋ satnaŋ
kwalem zupmaŋ keboŋ ma zikatnaŋ
ilizuzut taŋam nembonŋ. ¹⁵Ma setnaŋ
sokŋaŋmak penaŋ galas peyak peyak
mam keboŋ. Ma zet ɲandaŋaŋ temaŋ tu
saŋsaŋ bimaŋ maolingalen kwisakŋaŋ
keboŋ. ¹⁶Ma betnaŋ penaset wenzim 7
atam tage ma dembusekŋanen wanam
teepmaŋ kukŋaŋ nembet nembet apum
tage ma ɲenzimoseŋnangalen busatnaŋ
kasup tinsutnan maekzin keboŋ.

¹⁷Âpme neŋ ek ekti setnanen toku-
tumti gakikiŋanok wemban. Ya egaŋ
betnaŋ penaŋaŋ neŋ natamti zeye, “Kiŋ-
gagapiŋ! Neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ yaŋbem-
beŋaŋ tapma sokbeyeyaŋ ewe delaŋ zen-
zeŋaŋ kogogak tapma kwitnaŋ kwitnaŋ
delaŋ zemâbe. ¹⁸Neŋ mama toŋaŋaŋ
gakimti waban ya mamti mambap. Neŋ
zemdelaŋ zenzeyelen winde neŋmak
tazin ma teziŋ ɲandaŋ keŋan mebegalen
winde neŋ nanaŋaŋ. ¹⁹Ilakgat geŋ kwit-
naŋ kwitnaŋ eksâpmnik keyet meluwaŋ
kusenik. Kwitnaŋ kwitnaŋ tazin ke alak
kapi eksâpmnik ma bam kwabe keye-
len eksokbesâpmnik ekŋen ke kusenik.
²⁰Ma bet penaset wenzim 7 ma lam 7
ekdak keyet yaŋaŋ kapi zema nâmbak:

wenzim 7 ke dapmelanje 7 ekjengalen an damuŋ 7 ma lam 7 ke dapmelanje 7 ilin.”

**Dapmelanje Epesa
mka temanen talip ekjengat
Zânaŋ meluwaŋ kumindaye**

2 Âpme Kilaisiyaŋ nâgât kapigok zeye, “Dapmelanje Epesa mka temanen talip ekjengalen an damuŋgat ma ilinaŋgat zet papiaen pigok kumti bemane melak: ‘Betn penaset wenzim 7 mmamti lam 7 golaŋ mimiŋaŋ keyet tungupman mebe kokot mamiap neŋ zet kapigok zesowap, ²Neŋ mama mimiŋinaŋgalen yaŋaŋ ŋep nâŋap ma neŋ in ammagen muluwîn temaŋ mbien ma ammagen sewak sewak mambien ke neŋ ŋep nâŋap. Ma in am bekaŋaŋ yominmak indikpeŋpeŋ mimindeme ingat tunguwinanen ku talip. Ma in an ekŋen Kawawaŋgalen zet zapat dolakŋaŋ zet zikat indanda penaŋ manzeip ekŋen keyet mama mimiŋinaŋgat yaŋin msokbemindikbienen ekŋen zet zikat indanda penaŋ yek. Ma in indiksokbewienen ekŋen an dâsukitoŋ etaŋ. ³In neŋmak tusuwien keyepmti sek sindem nâmisimatip keyaŋgut in epumti sewak sewak mulup giŋgiŋ mamip. ⁴Yaŋgut neŋ ingalen nukŋaŋin kapigok mtati ingat oloŋen ku mamiap. ⁵Nâip, itnaŋaŋ in nâgât igagen indembeye yaŋgut alak pigogat yek. Keyepmti in yominangatnaŋ keŋin ku gilik zewep beme neŋ koti ingat dapmelanje dolakŋaŋ ku nâmindewap. ⁶Yaŋgut mama mimiŋin kapiyaŋ dolakŋaŋ bein. In Nikolaiten am ekjengalen mama mimiŋin bekaŋaŋgalen set ke in sekaŋgaŋ manâmindeip. In ekjengalen mama mimi bekaŋaŋ neŋ sekaŋgaŋ manâŋapnok in kekok manâip. Ke pembenaj.

⁷In wakŋin bemti nâlen Emetak Teŋaŋ nâgât zet zeme neŋ dapmelanjenne ekjengat zeyap ke in nâit. Am ŋenaŋ nâmkijpepe neŋmagen atam tati bekaŋaŋgalen winde ke kume tobe beme egaŋ Kawawaŋgalen muluwen tep katnaŋ mama maindain ke neŋ ŋep nâmpema nimti kwesiŋ kwesiŋ mambe.”

**Dapmelanje Samilina mka
temaŋ talip ekjengat Zânaŋ
meluwaŋ kumindaye**

⁸Âpme Kilaisiyaŋ nâgât kapigok zeye, “Dapmelanje Samilina mka temaŋ talip ekjengalen an damuŋgat ma ilinaŋgat zet zapat meluwaŋ pigok kumti bemane melak. ‘Neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambeyet toŋaŋ ma kwitnaŋ kwitnaŋ sambe nen maekdamuŋ miyaŋ ma neŋ gakikiengatnan belak zemaen kwaban. ⁹Kawawaŋgalen zet zapat dolakŋaŋgapmti in sisipeŋpeŋ mimindawien ke nâŋap. Ma in milawatmageset bekopsat matalip yaŋgut nâmkijpepemageset in katikŋaŋ penaŋ beip. Zuda am ekŋenaŋ in zemtalatindemti zet mobotnaŋ mimindawep ke neŋ nâŋap. Ekŋen keyet nâmkijpepeŋin penaŋmak yek; ekŋen ke Sadangalen maŋge. ¹⁰In sisipeŋpeŋ ewe sokbemindawe keyet ku kiŋgabep. Nâip, Sadan ek ingat windenjin mim eegat nâmti egaŋ mulupmaŋ mti inmagengatnaŋ notnaŋ mka katikŋan indewe. Âpme ingalen nukŋaŋin ke msasa 10 kapi tabe. In nâmkijpemnepeŋ mamambegapmti indome gakiwep beme nâmkijpepeŋinaŋgat tosaŋaŋ mama kanzizit tiwep.

¹¹In wakŋin bemti nâlen Emetak Teŋaŋ nâgât zet zeme neŋ dapmelanjenne ekjengat zeyap ke in nâit. Am ŋenaŋ nâmkijpepe neŋmagen atam tati bekaŋaŋgalen winde ke kume tobe beme gakiki delaŋ zenzeŋeŋiŋ teziŋ ŋandanjen ke ku towebe.”

**Dapmelange Pelegamam
mka teman talip ekjengat
Zânaŋ meluwaŋ kumindaye**

¹²Âpme Kilaisiyaŋ nâgât kapigok zeye, “Dapmelange Pelegamam mka teman talip ekjengalen an damuŋgat ma ilinaŋgat zet zapat meluwaŋ pigok kumti bemane melak. ‘Neŋ wanam teepmaŋ kukŋaŋ nembet nembet mtalap. Nâlen zetn kapi zesowap, ¹³In mka temanen matalip keyet yaŋaŋ neŋ ŋep nâŋap. Sadaŋ ek mka keyet amobotnaŋ bemti matazin keyaŋgut in nâgât kwizet buŋam esemteŋ mmambienen Antipas Kawawaŋgalen zapat dolakŋaŋ zemkawaŋ beme Kilaisiyaŋ ŋep mamkipmaŋ bein ek Sadaŋgalen mka temanen ke kume gakiye. Âpme in kan keyet nâmkiŋpem nanayet meluwaŋ mti wisat ku mbien.

¹⁴Âpme neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ notnaŋ mamip keyet keŋ kwep ku mam-beyap. Inmagen am notnaŋaŋ an kwitnaŋ Balaamgalen zemzikat indanda ke mamkatik bemti matalip. Egaŋ an kwitnaŋ Balakgat zemzikat same Balakgaŋ zemindeme Islael am ekŋenaŋ nopiomgat meu wisikŋ sasaŋaŋ ke nimti ma sek kileŋ mama ke mâti yom aikbien kekok ekŋenaŋ ewe tapmip. ¹⁵Âpme sepem kegogagak inmagen am notnaŋaŋ Nikolaiten ekjengalen zemzikat indanda mamâlip. ¹⁶Keyepmti in yominangatnan keŋin gilik zek! Yek bewe beme neŋ inmagen sakwep koti am mama mimiŋin keboŋ mamaip ekŋen ke zemdelajaŋ zenzeyelen winde nanaŋaŋ wanam teepmaŋ nemboraŋ dembusekŋnan kwati matazin keyaŋ ekŋen indowe.

¹⁷In wakŋin bemti nâlen Emetak Teŋaŋ dapmelangenne ekjengat zet zein ke nâit! Am ŋenaŋ nâmkiŋpepe neŋmagen mamtati bekaŋgalen winde ke

kume tobe beme an ke meu kululuŋgalen ke nimbe. Ma neŋ nanaŋaŋ satnaŋ^f kwit alakŋaŋaŋ keyet palen tatatnaŋ ke sama atawe ke am ŋenaŋ meluwaŋ ke ku eknâmbe ikŋaŋ etaŋ nâmbe.”

**Dapmelange Taitala mka teman talip
ekjengat Zânaŋ meluwaŋ kumindaye**

¹⁸Âpme Kilaisiyaŋ nâgât kapigok zeye, “Dapmelange Taitala mka teman talip ekjengalen an damuŋgat ma ilinaŋgat zet zapat meluwaŋ pigok kumti bemane melak. ‘Meluwaŋ kapi neŋ Kilais Kawawaŋgat Nemuŋaŋ nâlen. Ma nâgât zikatn taŋam nemboraŋ ma setn sokŋaŋmak balas zulupme peyak peyak mamm keboŋ. ¹⁹Neŋ ingalen muluwinagalenaŋ yaŋaŋ nâŋap. In gogot mamneip ma manâmkiŋpemneip ma nolin mamukulem mip keŋ sewakŋaŋ palen mamaip ma alak muluwin omba tapmip keyaŋ itnaŋaŋ ke sebempein.

²⁰Yaŋgut neŋ zet piyet keŋ kwep ku beyap eneyet in imbi Zesebel nâmpeme egaŋ ikŋaŋak neŋ golaŋ zenze imbi zemti nâlen mulup anne ekŋen zemzikat indamti bekaŋaset indatime toti ekŋenaŋ sek kileŋgalen mama mimi ke mâti meu nopiomgat sasaŋaŋ ke manip. ²¹Neŋ egaŋ keŋaŋ yomengatnan gilik zenzeyelen kanaŋ bempewan yaŋgut egaŋ sek kileŋ mamaŋaŋ ke ku peme tapme keŋaŋ ku gilik zeye. ²²Keyepmti mama mimiŋaŋ keyet dopmaŋ zawat sek sindem temaŋ tiwe. Ma am ŋenaŋ ekmak sek kileŋ mamain egaŋ kegogagak dopmaŋ sek sindem mobotnaŋ penaŋ tiwe. Yaŋgut yomengatnan keŋin gilik zewe beme dopmaŋ ku tiwep. ²³Ma nemunambaŋane ekŋenmagen zawat temaŋ penaŋ pema koti mme gakimâbep. Kegok mma mka kataŋ nâmkiŋpepemaŋ maŋge ekŋenaŋ nâmbep neŋ am ŋoktikŋinmak keŋin

^f2:17 Nanaŋaŋ satnaŋ sawe keyaŋ mkawaŋ benen an keyet yomaŋ katikpewan.

dolakñaṅ mkawaṅ bembeyelen omba penaṅ indawan ma am ṅenaṅ muluwin ke ku zemkuluye. ⁹Nâip! Am dâsukitoṅ ekṅen Sadaṅgalen maṅge ekṅenaṅ ilinaṅgat Zuda am manzeiwaṅgut yek penaṅ. Neṅ ekṅen ke indatima inmagen sokṅan koti ingat pedondom indawep. Mti in kapigok nâmâtâbep, neṅ dapmelaṅge ingat neṅ gogot mamiyap. ¹⁰In nâlen zet ke gawepumti sisipenṅer mimindame in nâmisim tabiengapmti sisipenṅer ma nukṅar temaṅ msat katarṅ kwabeen kan keyet neṅ indikdamuṅ mma tetimae-mae kanen winderṅar beṅ bemti tabep. ¹¹Âpme neṅ sakwep kosowapgat nâmkiṅpepe taindain ke weyaṅ ekdamuṅ mbep. Ma ṅenaṅ ingalen mama mim-iṅinaṅgalen tosaṅar kululuṅen tiwep ke ku mpewe. ¹²Am ṅenaṅ nâmkiṅpepe Kawawaṅmagen winderṅar bem tabeen ke Kawawaṅ nnaṅgalen sesewat mkayelen tepumaṅ temaṅnok bein. Ma egaṅ mka ke ku katipewe; neṅ egat palen Kawawaṅ nnaṅgat kwitnaṅ kumpewap ma neṅ kegogak Kawawaṅ nnaṅgalen mka temaṅ kululuṅengatanṅan kwatobe ke kwitnaṅ Zelusalem alakṅar kuwap. Neṅ kegogagak egat palen kwitn alakṅar kuwap. ¹³In wakṅin bemti nâlen Emetak Teṅarṅ nâgât zet zeme neṅ dapmelaṅgenne ekṅengat zet zeyap ke in nâit.”

**Dapmelaṅge Laodosia mka
temaṅ talip ekṅengat Zânaṅ
meluwaṅ kumindaye**

¹⁴Âpme Kilaisiyaṅ nâgât kapigok zeye, “Dapmelaṅge Laodosia mka temaṅ talip ekṅengalen an damuṅgat ma ilinaṅgat zet zapat meluwaṅ pigok kumti bemane melak. ‘Neṅ zet, “Ke penaṅ” manzenup ke neṅ ma Kawawaṅgalen zet penaṅ manzemkawaṅ beyap. Ma neṅ amnaṅ maeknâmneip. Ma Kawawaṅarṅ msat kululuṅ yaṅbemti msokbeye

keyet toṅaṅgak. ¹⁵Neṅ ingalen muluwinagaṅalen yaṅarṅ ṅep nâyap. In nâmkiṅpepenṅinmak ku talip ma in nâmkiṅpepemagen keṅ zut talip. Keyet nâme pembenar bein keyepm neṅ ingat oloṅen ku miyap. ¹⁶Inmagen nâmkiṅpepe kaliṅarṅ ku taindaye keyepmti neṅ zemindewap. ¹⁷In ilinaṅgat pigok manzeip, “Nin milawatn omba penaṅ tatndain keyepm totatatn pembenar. Nin kwileki ṅengaṅ ku matimatnup.” Kegok manzeip yaṅgut neṅ ingat kapigok zesowap, in ilinaṅgat yaṅin ku maekmâtâlîp. In am bekopsat. In ola olat palen mamaip ma zikalin beṅarṅ ma talak mamaip. ¹⁸Keyepmti neṅ pigok zemâtâtindewi: In neṅmagen koti gol tewaṅ zime dolakṅarṅ penaṅ bemberṅar ke kwitiit. Ma kâlâp teepmaṅ satnaṅ neṅmagen kwitimti munduṅme toti sekṅin sakambuginarṅ tazinen ke aṅgalaṅti tabe ma zikatgalen melesen ṅen neṅmagen kwitimti zikalinan kaputi zikalin dolakṅarṅ ekmâtâbep. Kwitnaṅ kwitnaṅ ekṅen keboṅ keyarṅ am keṅin mukulem mme nâlen bewep. ¹⁹Neṅ in notn mamimindeyap keyepm keṅ gilîk zemti yomin katipewep. Âk yek bewe beme indom musuwetindewap. ²⁰Nâip, neṅ sekekegen tati set tâṅtâṅ takuma am ṅenaṅ nâlen tâṅtâṅ ke nâmti kot set mâtâbe beme neṅ egalen mka keṅarṅ tati tu meu nsakwep nimbakup.

²¹Am ṅenaṅ nâmkiṅpepe Kawawaṅmagen winderṅarṅbeṅ bemti tabeen neṅ ekṅen mundum totatat nenangṅat solonan indema totabep. Neṅ kasa temanen ke windennbeṅ bemti tabangapmti in kegogak windebeṅ bemti tapme Bipmaṅ Amobotnagaṅalen mundum ke neṅ name mundum totatat nenangṅat solonan ke in indema totabep. ²²In wakṅin bemti nâlen Emetak Teṅarṅ nâgât zet zeme neṅ dapmelaṅgenne ekṅengat zet zeyap ke in nâit!”

Zânaŋ Kawawaŋgalen mundum kululuŋen tazin ke ege

4 Neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ ke eknâm mtiŋgut tati ekma kululuŋen sekekek ŋandemti tapme ekban. Âpme zet ŋen lumun kwisaknok nâma kegogak ewe sokbemti pigok dinoye, “Geŋ pien kwapmane gatati mamti kwitnaŋ kwitnaŋ bam sokbewe ke zemzikat gama eksenik.” ² Kegok zeme keyegak Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ keŋŋ melenŋ belenŋ mme ekma kululuŋen Amobotnaŋgalen mundumaŋ keyet palen an ŋenaŋ totapme ekban. ³ An keyelen ŋenzimosetnaŋgalen sokŋaŋ nanaŋ kwilit zaspamak kalnelien nemoŋ. Âpme Amobotnaŋgalen mundum totatat keyet tazinen bitimnatagaŋ tokwat bembuluŋti tage sek sepemaŋ nanaŋ dolakŋaŋ kwitnaŋ emelal nemoŋ. ⁴ Ekma Amobotnaŋgalen mundum totatat keyet solonan mundum totatat 24 kapiyaŋ bembuluŋ tabien. Tapme ŋeŋaŋ bembe an 24yaŋ mundum keyet palen tokwa bembuluŋ totabien. An ekŋen ke kâlâwin satnaŋaŋ mundumti ŋokŋinanen elimiak goliyaŋ weyayaŋaŋ ke mundum tabien. ⁵ Amobotnaŋgalen mundum totatalen keyetnaŋ kululuŋ ambeyegaŋ tapmme taeknepema kululuŋ kwisak tembe kume nâmban. Ma egalen mundum totatat ŋenzimosetnaŋ ke ekma taŋam sokŋaŋ 7naŋ ziye. Taŋam ke Kawawaŋgalen Emetak Teŋ mulupmaŋ katnaŋ mam 7 keyaŋ ziye. ⁶ Âpme Amobotnaŋgalen mundum totatat zikatnaset mundum ke ekma saŋga soŋga tu lemunaŋ temaŋ ma galas nemoŋ beye.

Mme Amobotnaŋgalen mundum totatalen ke ganzenaŋ ilindiŋ ke kwitnaŋ kwitnaŋ mamaŋinmak soŋgom nemoŋ zulak zulak zikaliniŋ sambe ŋenzimoselinaset ma baminaneset nembet nembet

ekmâtâtâtgalen ku olalatgalengapmti zikaliniŋ kegok tatindaye. ⁷ Soŋgom ŋeŋaŋ tage ke laion nemoŋ. Mme keyet bamanen makau apmaŋ nemoŋ. Ma eget zut keyet bamidanen soŋgom ŋen ŋenzimosetnaŋ amgalen nemoŋ. Mme soŋgom delaŋ zenzeŋaŋ ke muŋtinaŋ mapâmain keboŋ. ⁸ Soŋgom zulak zulak ekŋen kwep kwep ke pâwin sikis sikis zikaliniŋ sambe biselinaset ma mamsosoŋinaset taindain. Tambu msat zet kapigok kwesiŋ kwesiŋ zepeŋ matakwalip:

“Geŋ An Teŋgat Teŋgalen toŋaŋ. Geŋ Amobotnaŋ Kawawaŋ windendibenŋ. Kawawaŋ geŋ eweŋan tabanan, alak tapmanigaŋ ya bam tapmobaŋik.” (*Aizaya 6:3*)

⁹ Âpme soŋgom mamaŋinmak ekŋenaŋ egaŋ ikŋaŋgalen mundumanen ke kwesiŋ kwesiŋ tapmoti tatagaleniŋ keyet kwizet buŋamaŋ mwati wisikŋ zemti sesewat tapmsaip. ¹⁰ Kegok mme an ŋeŋaŋ bembe 24 ekŋenaŋ egaŋ kwesiŋ kwesiŋ mamain keyet totatatnaŋ kandaŋan ke pedondomti sesewat tapmsaip. Ekŋenaŋ bunduŋin elimieyakŋaŋmak ke saŋti egalen totatat kandaŋan bemti kapigok zeip,

¹¹ “Geŋ ningalen Amobotnaŋ ma ningalen Kawawaŋ! Gâgât kwizet buŋamdi mwatgenup ma windendi temangat wisikŋ nângenup. Geŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ke msokbemane mamaŋinmak sokbewien.”

Sipsip Nemaŋaŋ papia muŋguŋguŋaŋ Kawawaŋaŋ same mge

5 Âpme neŋ ekma an ŋenaŋ Amobotnaŋgalen mundum totatalen papia muŋguŋguŋaŋ betnaŋ penaset mtapme ekban. Papia keyet palen meluwaŋ nembet nembet kumpepeŋaŋ tapme ekban. Mme papia setnaŋ kwep palen keyet palen gwede 7 kapiyaŋ piliŋ am-

nañ keñan ku eegalen bumilikpepeñañ.
²Neñ ekma ensel windeñañbeñ yañk-
 wesisi ñen kwizet palen kapigok kuye,
 “An teñ penañ kwiyañ ñep gwedem
 papiaen milikpepeñañ kapi mâtâpempti
 papia ñep mendesinak?” ³Yañgut an
 ñen kululuñengatnañ ma msat katañ
 taliwen kapiyetnañ ma msat kandañ
 maip ekñañ kemakgatnañ an ñenañ gwe-
 dem papiaen bumilikpepeñañ ke mâtâ-
 pempti keñan eegalen ke an ñen ku tage
⁴keyepm neñ si temañ suwan.

⁵Âpme an ñeñañ bembe ñenañ nâgât
 kapigok zeye, “Si susupin! Ekbak, Laion
 ek Zudayelen mañgeengatnañ ma De-
 witgalen alikñañ ñenañ kasa temanen
 ke an aumti kasañaneyelen windeñin
 mtoidneyepmte egañ gwede 7 papiaen
 bumilikpepeñañ ke ñep mâtâpewe.”

⁶Âpme Amobotnañgalen mundum to-
 tatalen kwitnañ kwitnañ mamañinmak
 soñgom nembonñ zulak zulak ma an
 ñeñañ bembe ekñengat tunñuwinanen
 neñ ekma Sipsip kume gakimti wageye-
 len gwilim zembeñañmak dendañ tapme
 ekban. Eget zegalipmañ 7 ma zikat-
 nañ 7 keyañ Kawawañgalen Emetak
 msat katañ indeme toti mebe kokot mti
 muluwin katnan 7 mamip ke mbien.
⁷Kegok sokbeme Sipsiwañ Amobotnañ-
 galen mundum totatalen ke meti betnañ
 penaset papia muñgunñuñuñ ke mge.
⁸Kok ke mme kwitnañ kwitnañ ma-
 mañinmak soñgom nembonñ zulak zulak
 ekñen ma am ñeñañ bembe 24 Sipsip-
 gat kandañan pedondom sawien. Ekñen
 kwep kwewañ gita temañ nembonñ ma
 bati goliyañ weyayañañ keñanen tu
 sesikñañ dolakñañmak atamti egat kan-
 dañan pedondom sawien. Kwitnañ kwit-
 nañ belinan atamti pedondowien ekñen
 ke Kawawañgalen am ekñengalen dun-
 dundu. ⁹Kok mti silik alakñañ kapigok
 kuwien,

“Geñ gwede papia muñgunñuñuñ palen
 tazin ekñen ke ñep mâtâpepeye-

len keyepmte gâgât nâmann mobot-
 nañ bein. Geñ am ekñenañ gome
 gakiwanan keyepm am yañin igak
 igak ma am zelin ñande igak igak
 ma am sek sepemin igak igak ma
 msalin igak igak tapmelip katañ
 Kawawañgat zapat gakimti sipdañ
 indakwitimti indabanan.

¹⁰Geñ nin mmane amdine ekñengat
 tunñuwinan mamti dundundu ma sese-
 wat mulup mimiyeleñ kwati msat sambe
 ekdamuñ mbanup.”

¹¹Âpme ewe ekma ensel sambe sop-
 mañ penañañ Sipsiwañ Kawawañ ikñañ-
 galen munduman totage ma kwitnañ
 kwitnañ mamañinmak soñgom nembonñ
 zulak zulak ke ma ñeñañ bembe an
 ekñen ensel ekñen keyañ indabambu-
 luñti dendañ tapme ekma ¹²silik omba
 kapigok kume nâmban,

“Sipsip Nemañañ, Geñ damuñ
 mimiyeleñ windendi igagen tagaen
 ma kwitnañ kwitnañ polak polak
 wem gain ma nânândi temañ
 ma sebet susuk ku mamnik,
 ma kwizet buñamdi temañ
 penañ ma kwidi mwawagalen
 ma zemsesewatgengeyelen. Ya
 amgapm gome gakiwanan keyepm
 nin sesewatgenup. Geñ An Teñ.”

¹³Âpme neñ eknâma Kawawañañ
 kwitnañ kwitnañ sambe mamañinmak
 msokbembeñañ kululuñen ma msat
 palen ma msat keñan ma nembu keñan
 ma msat katañ ekñenañ silik kapigok
 kuwien,

“Geñ Kawawañgapm gitangalen
 mundum totatalen totadik ma
 geñmak Sipsip Nemañañ igat
 sesewatidanup. Kwizet buñamit
 mmot idenup ma windeñit igagen
 keyañ kwesiñ kwesiñ tapmobe.”

¹⁴Kegok sokbeme kwitnañ kwitnañ
 ekñen mamañinmak soñgom nembonñ
 zulak zulak keyañ zewien, “E penañ!”
 Ekñenañ kekok zeme an ñeñañ bembe

ekņenaņ egegat kandaņidan pedondom idamti eget sesewatidawien.

Sipsip Nembraņaņā gweđe 7 ekņen ke mâtât māge

6 Āpme neņ eknāma Sipsip Nembraņaņā gweđe 7 keyet keņanen kwep mâtâpeme ke eknepema kwitnaņ kwitnaņ mamaņinmak soņgom nemboņ zulak ekņenmagengatnaņ kwe- waņ zetnaņ kululuņ kwisaknok kumti zeye, “Geņ pien kot!” ² Kegok sokbeme neņ ekti ewe weyaņ ekma âs sat- nanen an ņenaņ totati timbiņaņ bet- nanen atamti amobotnaņgalen bunduņ goliyaņ weyayaņaņ same munduņge. Same âsiņaņ palen totati kasa kuku an ņenaņ kasa kumti kasaņene indomdelaņ zemti metnak keyet katnan motati mege.

³ Āpme Sipsip Nembraņaņā gweđe ņen mâtâpeme neņ nāma kwitnaņ kwit- naņ mamaņaņmak soņgom nemboņ ņe- naņ kapigok zeye, “Kot!” ⁴ Kegok zeme âs ņen ņamaņ penaņaņ kosokbeye. An âs palen tage ke kasa msat kataņ kukuyel- en ke winde sasanaņ keyepm anaņ ilin ilinak aumsomti gakim temebeginen. Ek wanam teepmaņ sasanaņ.

⁵ Āpme naman keyegak Sipsip Nembraņaņā gweđe tuk ke mâtâpeme neņ nāma kwitnaņ kwitnaņ mamaņaņmak soņgom nemboņ tuk egaņ kapigok zeye, “Kot!” Zeme neņ taekma âs sopmaņaņ kosokbeye. Mme an dukņa gwaen tage ek skel betnaņa mti tage keyaņ mkawaņ beinen meuyet kamberņ temaņ sokbesâpm. ⁶ Kegok kwapme kwitnaņ kwitnaņ mamaņinmak soņgom nemboņ zulak zulak ekņengat tuņguwinan an zet ņandenok sokbemti pigok zeme nāmban, “Plawa wilaņ weyayaņaņ nukņaņaņ kilo kwep e msasa kwegat an peme wewējaņgalen tosaņa ma plawa baliyaņ weyayaņa nukņaņaņ kilo tuk e msasa kwegat an peme wewējaņgalen tosaņa. Kogok

mti olip tep ma wain tek muluwen ke walelepiņ!”

⁷ Āpme naman keyegak Sipsip Nem- braņaņa gweđe 4 ke mâtâpeme neņ nāma kwitnaņ kwitnaņ mamaņinmak soņgom nemboņ 4 egaņ kapigok zeye, “Kot!” ⁸ Mme neņ taekma âs ņen sekņa alanaņ piyaņ kosokbeye. An âs dukņa gwaen tage ek kwitnaņ “Gakiki.” Ma gakikiņa ekņengalen mundum toņa keyaņ egat baman âs kwegat dukņa moti tabun. Kawawaņa an zut âs palen tabunen ke msat palen toti kwitnaņ kwit- naņ sokbesâpm kapiyelen idaye. Kwit- naņ kwitnaņ ke kapi: Msalen amnaņ ili- nak kasa kasa mti aumti gakiwep ma meuyet kamberņ tati gakikiyelen ma za- wat bekaņa mti gakikiyelen ma soņ- gom zupmaņ kukņaņbeņ temaņa am indawalepme gakikiyelen winde keye- len idaye. Kwitnaņ kwitnaņ keyaņ am maņge kwep indawalepme gakiwep. Āpme maņge tugaņ belak tabep.

⁹ Āpme naman keyegak Sipsip Nem- braņaņa gweđe 5 ke mâtâpeme ekma sisak kandaņa am Kawawaņgalen zezap- pat dolakņa zemti Kilaismagen nāmki- ņepepen katikņa tapme indome gaki- wien ekņenaņ tapme indikban. ¹⁰ Mme ekņenaņ kwizet omba kapigok kuwien, “Amobotnaņ, windendi igagen. Geņ teņ toņa ma penaņgalen toņa. Nin gâgât damuņ zigok ewe tapmann geņ koti am ekņen msalen kapi nin ndon- doņaņgat zemindomti ma dopmaņ mu- tumindawanik?” ¹¹ Kegok yaņkwesime Kawawaņa kâlâp teepmaņ satnaņ kwep kwep indamti pigok diindoye, “Nālen mulup an ma nāmkiņpepen noline ekņen msalen alik talip kegogak in- dome gakiwep sakam in indome gaki- wienok. In bugan kwesiņnik tapmeņgut kasaņineyaņ ekņen noline in zigok in- dome gakiwien keyet kataņ indowep.”

¹² Āpme naman keyegak Sipsip Nem- braņaņa gweđe 6 ke mâtâpeme eknāma

mâkinaŋ temaŋ mge ma kasup sop-sop kume menzim tikandaŋaŋ tewen zimti sopmaŋ makuin keboŋ beye ma eyoŋgayaŋ ŋamaŋ sip sepem sokbeye. ¹³Âpme wenzimaŋ kululuŋengatnaŋ msalen sanŋaneŋ katnaŋ kaikŋaŋ tepmanengatnaŋ tâgâ temaŋaŋ kumbume matelakzemtozin kegek tobien. ¹⁴Ma kululuŋaŋ galaŋ zem mekoge ke papia palakŋaŋ yaŋ muŋguŋme matazinok beye. Âpme kalaŋ ma msat nembu palen sambe ilindiŋ ekŋenaŋ mundumin pemti mebe kokot mbien.

¹⁵Kwitnaŋ kwitnaŋ kegek sokbeme msat kataŋ amobotnaŋ ma an ŋeŋaŋine ma kasa kuku an ŋeŋaŋine ma am mânep milawalin temaŋ ma am winde igagen ma am notnaŋ sambe sisiliŋ am ma am lala ilinsakwep nanzaŋ aimboŋaŋ ma kapalaŋ kandaŋinan enzilim tati ¹⁶kalaŋ ma ŋandaŋ kapalaŋ egegat pigok zewien, “It ndakwatamti enzilim ndeme an Amobotnaŋgalen mundum totatalen totazin egalen ŋenzimoseŋnanaŋ ma Sipsip Nembayelen ŋenzinziŋaŋ temaŋ ke nin ku eksenup. ¹⁷ŋenzinziŋaŋ temaŋ keyet kanaŋ ke sokbein ke an kwiyaŋ ŋep tasâpm?”

Israel am 144 tausen piliŋinmak kumindeme tabep

7 Keyetnaŋ ekma ensel zulak zulak ekŋen keyet keŋanaŋ kwep kwewaŋ msatgalen ganzenaŋ zulak zulak keyet nembet nembet dendaŋ tapme indikban. Ke tati msatgalen tâgâ atam tabiengapmti tâgâyaŋ msat palen ma nembu palen ma tep ku indakumbuye. ²Âpme neŋ ekma ensel ŋenaŋ kasup kwakwatnaset Kawawaŋgalen piliŋ betnanaŋ atamti koge. Koti ensel zulak zulak ekŋen msat ma nembu waleletgalen winde indandaŋaŋ ekŋengat kwizet ³kumti zeye, “In msat ma nembu ma tep ekŋen waleindendeŋiŋ

tapme nin Kawawaŋnnaŋgalen mulup an monzalamanen piliŋ kumindemanngulak.” ⁴Âpme am ekŋen keyet monzalaman palen Kawawaŋgalen piliŋ bemindendeŋaŋ makukuŋin 144 tausen kegek eknâmban. Ke Isael am maŋge 12 ekŋenmagengatnaŋ. ⁵⁻⁸Ekŋen sambe maŋge kapiyelen ikŋaŋgat kwep kwepgat makukuŋin 12 tausen kegoŋaŋ tabien: Zudayelen maŋgeengatnaŋ ma Lubgalen maŋgeengatnaŋ ma Gatgalen maŋgeengatnaŋ ma Asayelen maŋgeengatnaŋ ma Naptaliyelen maŋgeengatnaŋ ma Manaseyelen maŋgeengatnaŋ ma Simiongalen maŋgeengatnaŋ ma Liwaiyelen maŋgeengatnaŋ ma Isakayelen maŋgeengatnaŋ ma Sebulamgalen maŋgeengatnaŋ ma Zosepgalen maŋgeengatnaŋ ma Benzamingalen maŋgeengatnaŋ ekŋen keyaŋ Kawawaŋgalen piliŋ tiwien.

Am maŋge sambe penaŋ Kawawaŋgat zimoseŋnanaŋ tabien

⁹Kwitnaŋ kwitnaŋ ke eknâm mti ekma msat kataŋgalen am msalin igak igak ma yaŋin igak igak ma sek sepemin igak igak ma zelin ŋande sepem igak igak am ŋenaŋ ku indamakukuyelen. Ekŋen ke Kawawaŋaŋ mundumaŋ totatatnanaŋ tage ma Sipsip egegat zimoseŋidan dendaŋ tapme indikban. Ekŋenaŋ kâlâwin teepmaŋ satnaŋ munduŋti belinan timbikim sinaŋ atamti tapme indikban. ¹⁰Ekŋenaŋ kwizet omba kapigok kumti zewien, “Kawawaŋmak Sipsip Nembanaŋ egeŋaŋ aŋgalaŋndemti kasanne ekŋen indom moti Amobotnaŋgalen mundum totatalen Kawawaŋaŋ totazin ma Sipsip Nembanaŋaŋ ekmaŋ tazin keyepm sesewatidane.” ¹¹Âpme ensel ekŋenaŋ ma ŋeŋaŋ bembe ma kwitnaŋ kwitnaŋ soŋgom nembuŋ mamaŋinmak zulak zulak ekŋenaŋ Amobotnaŋgalen

mundum totatat zimosetnan pedon-domti Kawawaņ sesewatsamti¹²zewien, “Ke penaņ! Zemseawatpepeyelen ma kwidi mwawagalen ma nânândi temaņmak manik ma wisikn zem-gaņgayelen ma kwizet buņamdi temaņ penaņ tagain ma windendi igagen tazin ma sebet susuk ku mamnrik ke Kawawaņnangalen ya wemeti wembe. Penaņ!”

¹³Âpme ņeņaņ bembe an ņeņaņ kapigok nayaņkwesiye, “Ekņen kâlâp satnaņ teepmaņa mundum talip ekņen ke kwi ma desetgatnaņ kobien?”

¹⁴Kegok nayaņkwesime neņ zet dop-maņ kapigok gilik zemsawan, “Amobot-naņ, e neņ ku nâyap, geņ nâm-tadik.”

Zema egaņ pigok dinoye, “Am ekņen ke sisipeņpeņ temaņ mimindandaņaņa koloyaņ talip. Ekņen kâlâwin teep-maņ Sipsip Nemaņaņaņa sipmaņaņa zulupme sat kume talip. ¹⁵Keyepmti ekņeņa Kawawaņgalen mundum to-tatat Kawawaņ ikņaņaņa zikatnan mamti sesewat mulup tambumbu ma msasa kataņ sesewat mka temanen ke msawep. Ma Kawawaņaņa ikņaņgalen mundum totatalen ke totati indikdamuņ mbe. ¹⁶⁻¹⁷Ma Sipsip Nemaņaņa mundum totatatnanen ekņengat sutnan totati ekņen indikdamuņ mamin. Egaņ sip-sip damuņnok tati maindatim tu zikat-naņa makwapmâzinen indatimepme tu ke nimti mama matipgapmti ekņeņa tu meuyet ņen ewe ku gakiwep ma ka-suwaņ ņen ewe ku indambuwe ma tâgâ kipmaņaņa ku indakumbewe. Kegok mme Kawawaņaņa zikalinanen siawin kaput indemâbe.”

**Sipsip Nemaņaņa gwede delaņ
zenzeņaņa 7 papiæen milikpepeņaņa
keyet delaņ zenzeņaņa mâtâpeye**

8 Âpme Sipsip Nemaņaņa gwede 7 de-laņ zenzeņaņa ke mâtâpme eknâma kululuņen kwisak ņen kukupiņa tapmet-

nepeme kan isikņaņa bugan mee kekok beye.

²Kegok sokbeme neņ taekma ensel 7 kapiyaņa Kawawaņgat zimosetnan mot tapme lumun 7 ilinok toņaņa toņaņa indaye.

³Kegok sokbeme ensel ņeņaņa koti sisakmagen ke tati bati goliyaņa weyayaņaņa tep tuņaņa sesikņaņaņa mambuip ke mtage. Ma egaņ tep tuņaņa sesikņaņa dolakņaņaņa kasak sesik pembeņaņa mambuip ke timti sisak goliyaņa weyayaņaņa Amobotnangalen mundum totatatmagen ke busât amgalen dundundumak tep tuņaņa sesik dolakņaņaņaņa temakwep lumaņti bembuye. ⁴Mme kasak tep tuņaņa pembeņaņa kemak Kawawaņgat am ņeņeyelen dundunduyaņa enseliyet betnanengatnaņa Kawawaņaņaņa mowege. ⁵Ensel keyaņa kekok mti sisakņengatnaņa teziņa timti pelepmanen beme gak zeme mti msalen mulapme topme kululuņ kwisak ma ambeyak ma mâkinaņa temaņa mge.

Ensel ekņeņaņa lumun kumbuwiæn

⁶Âpme ensel 7 ekņeņaņa lumuņin kum-busâpmti weyayaņa mulup mbien.

⁷Mti ensel ņeņaņa egaņa lumun kum-bume maņa ais temaņaņaņa teziņa sip-mak lumamaņaņa keyaņa msalen mu-lapme toweti msat paņaņa temaset tage mme msat paņaņa isikņaņaņa ziye. Tep omba sambe tabien mme isikņaņaņa zimti msikokok ma kwaņa zime delaņa peye.

⁸Âpme naman ensel ņen egaņa lumu-naņa kumbume kwitnaņa ņen kalaņa temaņa keboņaņa tep temaņa tazime beke melesię nembu keņaņa peme toweti nembu paņaņa isikņaņaņa sipbemâge. ⁹Kegok sokbeme soņgom mamaņaņaņaņa nembu keņaņaņaņa keyaņa gakimâpme delaņa zeye ma waņaņa mee kekokak kumsagep mge. Mme nembu paņaņaņaņa temaset kwitnaņa ke-boņa keyaņa ku sokbeye.

¹⁰Âpme naman ensel ñen egañ lumun kumbume wenzim temañaj kululuñgatnan toti busatnañaj tañam keboñ sokbeye. Sokbeme kululuñen gwaen pemti msat pañaj isikñangalen tu ma tu zikatnañ wenzim temañ keyañ atame msat pañaj temañ kwitnañ keboñ keyañ ku sokbeye. ¹¹Kegok mme tu pañaj zut tapme pañaj kwep akñañ beye. Bemâpme am sambeyañ tu ke nimti gakim walelet mbien enenogât tu ke akñañ. Ma wenzim ke kwitnañ “Akñañ”.

¹²Âpme naman ensel ñen egañ lumunañ kumbume kasup ma eyonga ma wenzim pañaj temaset tapme pañaj isikñaset ke mamananañ sepem ñen sokbeme busatnañin pañaj temaset tapme pañaj isikñaset tambusosogañ sokbeme msasa ma tambumbu pañaj temaset tapme pañaj isikñaset kegogak tambusosok sokbemâge.

¹³Âpme naman tati ekma mepme muntin ñen ekban. Ek kululuñ bete bete gwaen penañ mamti kwizet ñakñak kapigok kuye, “Wakae, in sindem omba penañ tiwep. Ensel tuk ekñengalen lumunin tazin ke kumbume am msat palen talip in sindem omba penañ tisâbip.”

Ensel ekñenmagengatnañ 5 egañ lumunañ kumbuye

9Âpme naman ensel ñen egañ lumunañ kumbume wenzim ñen kululuñgatnañ telak zemti msalen topme ekban. Ek msat aimboñañ teepmañ keyelen sekekek ke mâtâtâgalen ki sasañaj. ²Âpme egañ msat aimboñañ teepmañgalen sekekek mâtâpme kasak temañ kwalage. Kasak ke tep temañ penañ kwalam peme makwazin keboñ kasup ma kululuñ mme tambusosok etañ sokbeye. ³Âpme gwidegañ kasak keyelen keñanengatnan msalen tomâpbien. Toti windeñin salisiyelen nembonak tiwien. ⁴Timti ekñen ke kwañ ma tep sinañ ma didik ku niniyelen zemindeye. Ekñen ke

am Kawawañgalen piliñ monzalaminan ku tazin ekñen ke etañ indime zawat mbep. ⁵Yañgut penañ indime gakikiyet yek belak eyonga 5 keyet katañ indime sek sindem palen mamayet zenzenañ. Sindem ke salisiyañ indime sindem manâip sepem kegok. ⁶Eyonga 5 keyet keñan am ekñen keyañ sekñin walesât sek sindem mulup mbep yañgut penañ ñep ku kakiwep.

⁷Gwidek ekñen ke sek sepemin âs; kasa ekñañ kasaen mesâti âs maondak beip sepem keboñ. Ñokñinanen amobotnañgalen elemiak bunduñ ñen goliyañ mimiñañ keyet sepem tage. Zimoselin amgalen zimaset keyet katañ. ⁸Zuwin imbi satnañgalen ñokzuwin teepmañ keboñ ma zelin kukñañ temañ laiongalen keboñ. ⁹Ma melakanduñin mampongañinan kapayañ weyayañ nembonañ tage. Ma ekñengat pâwinangalen kwisakñañ age enzange sambe ekñengalen pâwin kwisak keboñ kuye. Ma kalis sambe âs mandamti kasaen mamelipnok kuye. ¹⁰Ma dakñin indindiñangalen sindemañ salisiyelen keboñ. Am dakñañ maindip keyañ am eyonga 5 keyet keñan sek sindem titiyelen keyet winde indandañaj. ¹¹Ekñen amobotnañ kapiyañ maindikdamuñ mamin ma ek ke ensel msat aimboñañ teepmañ maekdamuñ min ek kwitnañ Ibulu zeleset Abadon ma Glik zeleset Apolion. (Kwit eget keyet yañit Waleletgalen Toñañ.)

¹²Walelet ekñen kapi delañ zeme pi naman walelet zut ñenañ kosâpmilup.

Ensel ekñenmagengatnañ 6 egañ lumunañ kumbuye

¹³Âpme naman ensel 7 egañ lumunañ kumbume nâma sisak goliyañ weyayañ busilinañ zulak zulak ke Kawawañgat zikatnan tage. Keeset zet bim ñande kapigok koge. ¹⁴Zet

bim ɲande keyaɲ ensel lumunaɲ mtagemagen kapigok mepme nâɲge, “Yupeletis Tu temaɲ ganzenan ensel zulak zulak tegaɲ zam indendeɲaɲ ke kwaletinde!” Kegok zempeme meti ensel ekɲen ke kwaletindeye. ¹⁵ Kegok mimindeme ensel zulak zulak ekɲen ke Kawawaɲaɲ muluwin mimiyelen weyaɲindeye ke nup kan ma eyoɲga ma kasup ma aua kan keyet sokbeme msat kataɲ am paɲaɲ temaset tapme paɲaɲ isikɲaset indawalebien. ¹⁶ Âpme ensel zulak zulak ekɲengalen kasa kuku ekɲen âsien totabien. Ekɲen indamakume 200 milien talip zemti zeme nâmban. ¹⁷ Kegok sokbeme neɲ kie kienok ekma anaɲ âs palen totabienen kolowin kapayaɲ mimiɲaɲ sepemaɲ ɲamaɲ tep kwitnaɲ ma kâɲkâmaɲ ma alaɲaɲ nanzaɲ sulpa ekɲen keboɲ munduɲbien. Ma âs ekɲengalen ɲokaselin laiongalen keboɲ ma kaɲgaleminaset taɲam ma kasak ma nanzaɲ sulpayaɲ kwawabien. ¹⁸ Kwawati keyaɲ am msalen paɲaɲ temaset tapme paɲaɲ isikɲaset indondoyelen zenzeɲaɲ ke indome gakimâbien. ¹⁹ Âsi ekɲengat windenɲin ke dembusekɲinan ma dakɲinanen tage. Dembusekɲinaɲ winde tage keyaɲ am indome gakikiyelen. Ma dakɲin ke nombe ekɲengalen nembon ɲokasetnaɲmak keyaɲ am sindem indawien.

²⁰ Âpme am butnaɲ zawat ma walelelaɲ ku indatime gakiwien ekɲenaɲ nopiom ilin belinaɲ weyayaɲaɲ ma we bekanaj ke ku katikpewien. Ekɲenaɲ nopiom gol ma silwayaɲ mimiɲaɲ ma aenaɲ ma nanzaɲaɲ ma tewaɲ mimiɲaɲ kwitnaɲ kwitnaɲ ek nâm mimiɲaɲpiɲ ma set mebe kokotnaɲpiɲ ke ewe mandundumsaip. ²¹ Kegok mti am indome gakiki ma aɲkambuk mulup ma aindindi

mulup mimi ma animbi set kileɲ mama ma kambutiti mama mimi keboɲ ke ku katikpempti yomin ku zemkawaɲ bewien.

Ensel ɲenaɲ zemkatik bembe zet zeye

10 Âpme ensel windenaɲbeɲ ɲen kululuɲengatnaɲ kwatopme neɲ ekban. Ma ensel ke zanzaɲaɲ sumumuɲaɲ ma ɲokɲanen bitimnatagaɲ kiliɲ zemtatatnaɲ ma zimosetnaɲ kasup sepem keboɲ ma setnaɲ tapum tewaɲ zime ɲam makumtazin keboɲ ekban. ² Betnaɲaɲ papia isikɲaɲ ɲen muɲguguɲaɲ kwaleletnaɲ mtapme ekban. Âpme setnaɲ penaɲ nembu palen imti setnaɲ alomaɲ msat palen imti tage. ³ Tati zet laionaɲ kwilin makuip keyet kataɲ kume kululuɲ patataɲ sakwalam kumepme 7 beyeen an bim ɲande keɲaɲ kuye. ⁴ Kwizet kekok kume neɲ kululuɲ eksât mnepema zet kululuɲengatnaɲ neɲmagen kapigok sokbeye, “Kululuɲ patataɲ 7 kumti zet zeyo ke papiaen kukupiɲ belak keɲdanen nâpemane wek!”

⁵ Âpme ensel setnaɲaɲ msalen ma nembuyen imti tapme ekban egat betnaɲ penaɲaɲ kululuɲen peme mopme ⁶ Kawawaɲ mama katikɲan mamti mamain ma egaɲ kwitnaɲ kwitnaɲ zeme weɲge: Kululuɲ ma msat ma nembu zeme sokbeye ma ekɲengat keɲanen kwitnaɲ kwitnaɲ zeme sokbewien. Enseliyaɲ egat kwitnanen zemkatik bemti kapigok zeye, “Kawawaɲaɲ golaɲ zenze an itnaɲaɲ ekɲen zezapat mimindaɲe ke ewe kwesiɲ ku tasâpm; sakwep sokbesâpm. ⁷ Ensel 7 egaɲ lumunaɲ kumbume kan keyet Kawawaɲ egalen nâmbiliwewetnaɲ enzililiɲan takwapme mulup anene golaɲ zenze an tipman baen diindoye keyet penaɲaɲ sokbemdelaj zesâpm.”

Ensel ñenanj Zân papia mungugunaj same niñge

⁸Âpme kululujengatnañ zet nâwan keyañegak sokbempti pigok dinoye, “Geñ meti papia kwaleletnañ ensel setnañ nembet msalen ma setnañ nembet nembu palen imtati papia mti tazin ke mi.” ⁹Zeme neñ enselmagen papia ke nanayet yanjwesima egañ kapigok dinoye, “Papia kapi mti ni. Nimane dembusekdanen bizik tunaj tiknañ keboñ besem yanjgut kambakdanen baen towepme aknañ besem.” ¹⁰Kegok zemti papia ke name nima dembuseknan bizik tunaj tiknañ kekok beme tiknañ nâmban. Yanj wilikpema tipmanna towepme aknañgat mban. ¹¹Nima Kawawañaj kapigok dinoye, “Geñ am sek sepemin igak igak ma am msalin igak igak ma zelin ñande sepem igak igak ma amobotnañjine ekñenañ Kawawañgalen zet ewe zemsokbemindamane nâmbep.”

Kawawañaj golañ zenze an zut ideme kobun

11 Âpme Kawawañaj tek bemak eek ke mtot namti zeye, “Geñ wati met Kawawañgalen sesewat mka temañ ma sisak ke bemak ekbak. Ma sesewat mka temañ keyet keñanen am kwi ekñenañ sesewat tapmip ekñen ke indamañsenik. ²⁻³Ma sesewat mka temañ keyelen tambañgum ke bemamakpiñ; belak pemane tasem. Ke am Zuda mañgeen ku sokbemberañ ekñengat ketalasim indandañaj. Ekñen keyañ Zelusalem mka temañ kambuk manzenup ke eyonja 42 kekok ma tambu msasañaj makuwenegen 1, 260 benak keyet katañ ekñenañ mka temañ ke kumwaleti mme belaknañ bewe. Kegok sokbeme neñ kan keyet zet zapatn zenze an zut idema toti amnañ kembenj ñen tati miak miak mamtalip keyet

katañ miak tati zet zapatn zemkawañ bewalup.” ⁴Eget ke olip tep zut ma lam zut nembonj ke Amobotnañgalen mulup anenet msalen mulup mimiyet ombemideyeyañ zikatnan talup. ⁵An ñenañ egegat kasa mimidasâgât mbe beme egegat dembusekñidangatnañ tewañ toti ziwe keyepmti an ñenañ eget idosât mbe beme an ke tewañ zime gakiwe. ⁶Ma kekok eget map ku zemalut tototgalen winde idadañaj kan egelañ Kawawañgalen zet zapat dolaknañ mkawañ beme kanen ke. Ma kekok eget tu zikatnañ sambeyet zemalut siwañ pesakpepeyelen winde taidain. Ma egelañ kekok nuknañ penañ msat same sek zigok mmalu kwakwagalen winde taidain.

⁷Âpme zet zapat dolaknañ zenze kanañ delañ zeme msat aimbonaj teepmañ penañ keyet keñangatnañ soñgom kuknañbenj nembonaj kwati eget kasa mimidamti idime gakiwalup. ⁸Ma segidañ mka temañgalen selen ke wembe ke Amobotnañit tewan amnañ kumasasokpewien keyet katnañ. Mka temañ keyet bemzenze kwit kapigok kukuñaj: Sodom ma Izip. ⁹Am sek sepem igak igak tabien ma am yanjin igak igak ma zelin ñande sepem igak igak ma am msalin igak igak mambien katañ am ekñen keyañ meti segit ke ekti tapme kopme msasa tukmak butnañ ku nâmindame eget sumen indabewien. ¹⁰Kegok mti an zut egelañ am alik sambe penañ msalen sindem temañ indawun keyepmti egelañ gakimalu msat sambe am sambe ekñenañ keñin dolaknañ beme tewañ dopmañ sam dopmañ sam tapm mme indikban. ¹¹Yanjgut kasup tukmak butnañ ke delañ zeme Kawawañaj zewelesañ kumbume keñidan toweti mme wapmalu am sambeyañ idikti kiñgagat temañ penañaj indaige. ¹²Keyañ sokbeme kululujengatnañ

kwizet kapigok egetmagen toge, “It pien kwalit!” Kegok kume am kasanitne ekjenaj taekme zanza paleset kululuŋen mowebun. ¹³Kan egelaŋ kululuŋen mowepmalu keyegak mâkinaŋ temaŋ penaŋ mme mka temaŋ kejanen paŋan 9 tapme paŋan kwep kumsage mge. Keyet kenanen am gakime makume 7000 beye. Kegok sokbeme am notnaŋ alik tabien ekjenaj kiŋgati Kawawaŋ kululuŋ toŋaŋgat sesewatsawien. ¹⁴Âpme nukjaŋ tugaŋ zut delaŋ zeme ekmane nukjaŋ kwep sakwep penaŋ kosâpm.

**Ensel ekjenmagengatnaŋ
7 egaŋ lumun kume
kwitnaŋ kwitnaŋ sokbeye**

¹⁵Âpme ensel 7 egaŋ lumunaŋ kume kululuŋen kwizet temaŋ sokbeye. Sokbemti kapigok zeye, “Msat ekdamuŋ mimiyelen winde ke Amobotnaŋ Kawawaŋ ma An egaŋ ombempeme am yominan mndatiye winde keyaŋ egetmagen kwawozin ma egelaŋ msat kwesiŋ kwesiŋ ekdamuŋ mbalup.” ¹⁶Ma ŋejaŋ bembe an 24 ekjenaj Kawawaŋgat zimosenan mundumin elimiakjaŋmak keyet palen totabien. Ekjenaj mundumin ke pemti totpedondomti Kawawaŋgat zemesewati pigok zewien:

¹⁷“Amobotnaŋ Kawawaŋ geŋ windendimak mambanannaŋ mamanik. Geŋ windendi temaŋ ke mtati damuŋ mimindi yaŋbewanan keyepmti nin geŋ olim sesewat mganup. ¹⁸Âpme am gâgât ku nâmkijpeip ekjenaj gâgât ŋenzinziŋ temaŋ mbien. Kegok mme gâlen ŋenzinziŋ kanaŋ sokbem tazin ma am gakikiŋaŋ ekjenmagen zet zemdelaj zenze mulup mimiyelen kandi sokjaŋnik sokbein. Mti mulup

amdine ma golaŋ zenze anne ma amdine nâmkijpepeŋinmak ma am mobotnaŋ ma tototnaŋ ekjenaj gâgât mobotnaŋ nâmti mamaip. Ekjen tosaŋaŋ indandayelen kandi bududuk bein. Ma msat mawalelip ekjenngalen kan dopmaŋ indawaleletgalen sokjaŋ sokbem tazin.” ¹⁹Kegok zemdelaj zeme an ŋejaŋ Kawawaŋgalen sesewat mka temaŋ kululuŋen keyet sekekekjaŋ kwaseleme neŋ ekma boŋgis temaŋ zii zet bempeme matatan sakamaŋ Kawawaŋaŋ Mosesimak ma Islael ammak tâtâ mimiyet zii zet same bempeye ke nembonaŋ tage.[§] Ma keyegak ambeyegaŋ peyak peyak mge ma kululuŋ kwisakjaŋ mandamti omba kuye ma mâkinaŋ mge ma map katnaŋ temaŋaŋ toge.

**Kululuŋen imbi ŋenmak
Sadaŋmak tapmalut idikban**

12Âpme kululuŋen muluwaŋ ŋen kapigok sokbeye. Imbi ŋen tage ek kasuwaŋ saŋgum melakandunok zamunduŋti tage ma setnaŋ kandenjaŋ eyoŋgayaŋ tage. Ma ŋokjanen amobotnaŋgalen bunduŋ elimiakjaŋmak wenzim 12 kapiyaŋ zampeme tage. ²Ma ek nempa kambakmak ya nempa ambesâgât sek sindem temaŋ nâmti si sumti ŋakjaŋ tapmmaŋge. ³Ek kegok tapmme kululuŋen muluwaŋ mamanamaŋ ŋen pigok sokbeye. Gazu gazu temaŋ ŋen tage ma sek sepemaŋ ŋamaŋ ŋokasetnaŋ 7 ma zegalipmaŋ 10. Ma ŋokasetnaŋ kwep kwep kataŋ amobotnaŋgalen bunduŋ elimiakjaŋmak tapmege. ⁴Ma gazu keyet dakjaŋaŋ kululuŋengatnaŋ wenzim butnaŋ kwep kaputim msalen topme butnaŋ zut tage. Kegok mti

§11:19 Ma nanzaŋ palakjaŋ zut zii zet dukjaŋ kumpepejaŋ keyaŋ kejan tage. Ma boŋgis keboŋ ke Islael amnaŋ pumamti piliŋ Kawawaŋ ekjenmak tazin manâmtiemien.

ekme imbi keyañ nemba ambesâgât mme kapigok nâmbiliweti sokñanik metage, “Imbi kapi nemba ambepme neñ keyegak mti wiliksap.” Kegok nâye. ⁵Âpme imbi kemagen nemba okak an sokbeye. Ya nemba keyañ am sambe msat katañ aen tonje mmamti indadamuñ windenañbeñ mimiyyet zempepeñañ. Ya nemba okak keyañ sokbeme Kawawañañ keyegak mti mot kululuñen mundum elimiakñañmak mundum keyet dukñañ mot peme tage. ⁶Âpme mamañ egañ kunzuñti msat tungupman ampiñañ mege. Ke kasup mulup mimi 1,260 ke mame ekdamuñ mpepeyet nâmti Kawawañañ mundum ke aikpeye.

⁷Âpme kululuñen kasa temañ sokbeye. Ensel ñeñañ bembe an kwitnañ Maikel ek ma mañgeñane ekñeñañ gazu gazu kumti mâpmâgat ondebien ma nembet gazu gazu ma mañgeñane ekñeñañ ondebien. ⁸Mti ekñeñañ an temañ omti gazu gazu egalen mañgeyañ ku katikñañ bewien keyepmti kululuñ mkaen ku mamayet indamâbien. ⁹Âpme Kawawañgalen ensel ekñeñañ gazu gazu temañ kululuñengatnañ âtâpeme toge ma ek ke nombe kwemunañ takwage. Ke ma kwitnañ ñen an dâsukitoñ ma kwitnañ ñen am sambe keñin mamimyuñgume yom mamip. Ek âtâpeme toge kan keyegak mañgeñane ilinsakwep âtâindeme tobien. ¹⁰Âpme kululuñen kwizet omba kapigok sokbeme nâmban, “Alak Kawawañañ am mañgeñane añañgalan gogot mimindein. Kawawañ ek Amobotnañ ma windenañ temañ ma kwitnañ kwitnañ sambe ekdamuñ mamin. Ma Kawawañañ Kilais ombempeye mulupmañ sosok sokbein ke ilak Kawawañañ notnne ekñengat kasañin Kawawañgat zikatnan tambu msa manzemindoin ek âtâpeme toge. ¹¹Zisas ek Kawawañgalen Sipsip Nembañañ keyepmti egañ

gakimti sipmañ mulapme am nâmk-ijpepeninmak Kawawañgalen zet zapat dolakñañ zemkawañ bewiengapmti windenañ bemti kasa kume topme tabien. Mti mamañin gakikiyyet nâmtalati ketalasiwien. ¹²Keyepmti kululuñ keñañ ñen ñen maip in oloñen mbep! Wakae! Msat ma nembu in sindem omba penañ tiwep. Pi Sadañ ek ilak inmagen kwatozin yañgut kanañ ilak sakwep delañ zewe ke nâmti keyepm ñenzinziñ palen tapmain.”

¹³Âpme gazu gazu ek msalen âtâpeme toti gilik zemti ku mebegalen imbiyañ nemba an ambege ke mâpme kunzunge. ¹⁴Kegok sokbeme imbi ek age mutin temañ keyet pâpmañ zut ke same mti msat tungupman gazu gazu ek peme tapme Kawawañañ msat ke egat zapat nâmpeneñañ ke enzilim mamayelen pâmege. Ke mepmame Kawawañañ nup kan tuk ma butnañ kegogot tu meu ekdamuñ mbe ma gazu gazuyañ imbi ku walepewe. ¹⁵Kegok mti imbi ek pâmti mepme gazu gazu ek tu wasekme imbi keyet bamanen tu teepmañ temañ mâge. Imbi ke waletpepeyelen kegok mge. ¹⁶Âpme msalañ imbi ke mukulem mpeâti ñandemti tapme gazu gazuyañ tu wasekme toti mege keyañ egat keñañ mepme delañ zeye. ¹⁷Msalañ kegok mme gazu gazu ek imbi keyet ñenzinziñ temañ mti gilik zemti egalen mañgeñane indosâgât mege. Kawawañgalen zet gawepumti Zisasiyelen zetnañ zeyeen mamkatik bentalip ekñen ke indomwalet msâgât

13 meti nembu ganzenan gambibik palen met tapmañge.

Songom kukñañbeñ zulañ sokbewun

Âpme neñ taekma nembu keñañgatnan songom temañ kukñañbeñ ñeñañ kwage. Ek zegalipmañ 10 ma ñokasetnañ 7. Mme zegalipmañ kwep kwep keyet dukñañ amobotnañgalen

bunduŋ elemiakŋaŋmak tabien. Âpme ŋokasetnanen kwep kwepgat Kawawaŋ mtopepeyelen kwit ŋen ekŋengat palen kumpepeŋaŋ. ²Soŋgom temaŋ kukŋaŋbeŋ ekban ke sek sepemaŋ tamŋauŋ temaŋgalen keboŋ ma setnaŋ betnaŋ palakŋaŋ soŋgom temaŋ penaŋ ŋen egalen keboŋ ma zetnaŋ ke laion temaŋ kukŋaŋbeŋ egalen keboŋ. Âpme gazu gazuyaŋ winderŋaŋ ma ikŋaŋgalen amobotnaŋ mundumaŋ ke ma msalen damuŋ mimiŋaŋ soŋgom ketalasim saye. ³Soŋgom keyet ŋokasetnan kwep ŋengat liŋgilaŋ tapme gakiwewerŋaŋ sepem ekban. Yaŋgut egat liŋgitnaŋ bekanŋaŋ keyaŋ ŋelume dolakŋaŋ beye. Kegok sokbeme msat sambe am ekŋenaŋ soŋgom ke ektemtem mpemti ek mâti mambien. ⁴Âpme gazu gazu ek an ŋerŋaŋ ya egaŋ soŋgom winde saye keyepmti amnaŋ gazu gazu zemesewat msawien. Ma soŋgom ek kegoŋak amnaŋ zemesewatpemti kapigok zewien, “Ninmagengatnaŋ ŋenaŋ soŋgom keboŋ kemak ŋep ku bemekmekgalen. Ma ninmagengatnaŋ ŋenaŋ ekmak ŋep ku auuk.”

⁵Âpme Kawawaŋaŋ sek mmobot zet ma zet Kawawaŋgat kwitnaŋ mtotot mimiyeleŋ ke ku zenzeyet zembekekpepeŋaŋ. Mti mulupmaŋ eyoŋga 42 keyet keŋan etaŋ mti mamayet zempepeŋaŋ. ⁶Kegok sokbeme keyepmti Kawawaŋaŋ ikŋaŋ ma kwizet buŋamaŋ ma kululuŋen egalen mundum ma am kululuŋen mamaip ekŋen zemtalatindemti maŋge. ⁷Mti Kawawaŋgalen am nâmkŋiŋpepemaŋ ekŋen kasa mimindamti indomwalet mimindendeyet nâmpereŋaŋ. Mti am yaŋŋin igak igak ma msalin igak igak ma zelin ŋande sepem igak igak ma sek sepemin igak igak ekŋengalen ŋerŋaŋ bembe an kwage. ⁸Âpme msat kataŋ am ekŋenaŋ soŋgom zemesewatpewep. Mme itnaŋaŋ penaŋ Kawawaŋaŋ

kululuŋ ma msat weyayaŋpiŋ mti egaŋ amŋene sambe kwilin mama kanzizitgalen papia keyet keŋan kuye. Am ekŋen kwilin mama kanzizitgalen papiaen ke keŋan tazin ekŋen keyaŋ soŋgom ku sesewatsawep.

⁹In wakŋin bemti nâlen zet ingat kapigok zema nâit: ¹⁰Kawawaŋaŋ am nâmkŋiŋpepemaŋ ŋen mka katikŋan zapat nâmpeye beme mka katikŋan mebe. Ma ŋen kasa kuku ekŋenaŋ wanaŋaŋ aŋme gakikiyet Kawawaŋaŋ nâmpeye egaŋ kegoŋet gakiwe. Kan keyet Kawawaŋgalen amnaŋ nâmkŋiŋpepeŋin mkatikŋaŋ bemtati kupeme towembe.

¹¹Âpme msat keŋangatnan soŋgom kukŋaŋbeŋ ŋen kwapme ekban. Ma ek zegalipmaŋ zut sipsipgalen nemboŋ; zetnaŋ ŋandaŋaŋ gazu gazuyelen zetnok zeye. ¹²Âpme soŋgom keyaŋ soŋgom ŋerŋaŋ kwage egat zimosetnan tati egalen windeen mulup mgeyaŋ ewe mamin. Mti msalen am mimindeme eweŋaŋ soŋgom gakikiŋaŋnok mti wage ek ke pedondom samti sesewatsawien.

¹³Mti soŋgom msat keŋangatnaŋ kwage egaŋ menok temaŋ mme am msalengatnaŋ taekme egaŋ zeme kululuŋengatnaŋ tewaŋ ziperŋ toge. ¹⁴Menok kwitnaŋ kwitnaŋ kegoŋ mimiyeŋ Kawawaŋaŋ nâmpereŋaŋ keyepmti egaŋ soŋgom ŋerŋaŋ keyet zikatnan kegoŋ mti msalen am keŋin mme yuŋguye. Mti zeme soŋgom maiwaŋ ome gakikiŋaŋnok mwati mamayelen tage keyet sepem werŋaŋ weyaŋbien. ¹⁵Soŋgom keyet werŋaŋ ke mti onzempeme tapme soŋgom bamgatnaŋ ekŋen miap maip mamin ek ke menok mimiyeŋ nâmpereŋaŋ. Âpme egalen zeweŋeŋerŋaŋ kumbume soŋgom kukŋaŋgalen werŋaŋ keŋan megeyepm wati zetnaŋ zeye. Zemti amnaŋ soŋgom werŋaŋ ke ku sesewatsaip ekŋen ke egaŋ zeme indome gakiwien. ¹⁶Kegok sokbeme egaŋ am mobotnaŋ ma tototnaŋ am milawatmak ma am bekopsat

am lala talip ma am lala ku matalip ekñen nembon am keyet ekñengat mepmit zeme ilindiñ penañ belin penañset ma monzalamnan meluwañ kuindeye. ¹⁷Âpme am songomgalen kwitmak ma maip ekñenañ etañ kwitnañ kwitnañ kwititiyet ma meaem kwaem ñep mbien. Am ekñen ke songomgalen kwitnañ ma kwit yañañ mãsâgât makuku mulup mme sokbenak keyet katañ tage.

¹⁸Nin kapiyet weyañ nâsenup. An ñen nânâñañmagañ keyañ songom keyet kwitnañ makuku mulup mti nâmben. 666 ke makuku mulup mme kwit keyet yañañ kekok sokbeye.

Sipsip Nembrañañmak am 144 tausen

14 Âpme neñ ekma mepme Sipsip Nembrañañ Zaion Kalañan tapme ekban. Ekmak am 144 tausen kegoğañ tabien. Monzalamnan ikñañgalen kwitnañ kumpepeñañ ma Bipmañgat kwitnañ kegogak kumpepeñañ. ²Âpme kululuñen zet ñen nâmban. Ke tu bimañ ome kwisak omba penañ makuin sepem kebon nâmben ma kululuñ kwisakñañ temañ makuin kwisak kebon. Yañgut kwisak ke nâma gita kulele kwisaknok beye. Am sambe gita kulele kumenok kwisakñañ makuin kekok nâmban. ³Ekñenañ Amobotnañgalen mundum elimiakñañmak ma kwitnañ kwitnañ mamañinmak zulak zulak ma an damuñ ekñengat zimoselinan sesewat silik alakñañ kuwien. Silik ke am notnañañ kumti nânâyelen. Am msat sambe ekñengat tunguwinañgatnañ am Kawawañañ 144 tausen gilik zemindatiye ekñenañ ñep nânâyelen. ⁴Ekñenañ teñ penañ mambien imbiñen sekñañ ku ekbien. Ekñenañ Sipsip Nembrañañ mamain keyet katañ ma maip. Ekñen ke msalen am sambe ekñenmagengatnañ Sipsip Nembrañañ ekmak mamayet Kawawañañ ñeñañ yañbenti

indatiye. ⁵Ma zet dâsuki ñen ku zewien penañ; ekñen an ke teñ penañ.

Ensel tuk ekñenañ zet zapat dolakñañ mbien

⁶Âpme neñ ensel ñen ekma ek pâmti msat tungupman gwaen kwawege. Ek msalen am sambe sek sepem igak igak ma am mange temañ ikjak ikjak ma am zelin sambe manzej katañ ma am msalen msat katañ talip ekñengat buñam zapat dolakñañ mama kanzizit ke mti mamañge. ⁷Egañ zet zapat dolakñañ kapigok zeye, “In Kawawañañ nâme mobotnañ beme kwizet buñaman mimwabep. Kawawañañ am yañin mimsokbenti dopmañ indandayelen kanañ sokñañ bein. Kululuñ ma msat ma nembu ma tu zikatnañ sambe ke weyañgeyepmti egat dundum sesewatsawep.”

⁸Kegok zemti mepme naman ensel ñenañ koti zet kapigok kuye, “Babilon mka temañ kumasekzin. Asekme delañ penañ zein. Mka keyelen am ekñenañ msat katañ am sambe mme imbiyak set kileñ mama keyet mama mimi mãbien sepem ilin mambienok.”

⁹Âpme ensel bamnanen ñen ewe koge egañ zet kapigok zeye, “Am ekñenañ songom kukñañbeñ mawañañgat pedondom sawep ma monzalamnan ma belinanan egalen kwitnañañ tageyepm ¹⁰ekñengat Kawawañañ ñenzinziñ temañ penañ mge. Mti enselñane teñ ma Sipsip Nembrañañ ekñenañ taindikme am ekñenañ tepmak nanañ sulpa tañañmañ keñañ toweti ke sek sindem temañ nâmti kwesiñ mambep. ¹¹Âpme tewañ am kebon ekñen ke indazime tep kasagañ sindem temañ indame kasagañ bep zenzepiñ kwesiñ moti wembe. Keyepmti am songom kukñañbeñ ma egat weñañgat sesewat mti kwitnañ mmambien ekñen sindemen indewe. Ekñen sindemen

tambu msa tagogopiñ tiwep.”¹² Kan keyet Kawawañgalen am mamaip ekñenañ nâmkîñpepe windenañmak mambep. Ekñen ke Kawawañgalen zet gawepumamti Zisasiyet nâmkîñpepeñin katipepepiñ ek mâti mamambep.

¹³Âpme neñ tatnâma kwizet ñen kululuñgatnañ kwatoti kapigok zeme nâmban, “Geñ zet papiâen meluwañ mi, ‘Kan alakgatnañ mezin Amobotnañ ek-magen wetekumti mamti gakim mosâip keyepmti ekñenañ oloñen mtatmâlip.’”

Kawawañgalen Emetagañ zein, “Penañ, ekñenañ Kawawañgalen mulup katikñañ mti sek sindem palen mambien. Ke peme tapme met kâtnânâ aikti oloñen mbep. Mti mama mimiñin pem-benañgat penañañ gwaen tiwep.”

Meu ñep beme titiyelen kanañ bein

¹⁴Âpme neñ ekma zanza satnañ sokbeme ekban. Mme zanza palen an ñen Angat Nemuñañ nembon tapme ekban. Ijokñanen amobotnañgalen bunduñ golañ mimiñañ ke munduñti tage ma betnañañ wanam kukñañbeñ ke mti tage.¹⁵Âpme ensel ñen sesewat mka temañ keñangatnan kwatoti gwaen ekspeme mopme an zanza palen tage egat kapigok kwizet kuye, “Geñ wanamdi mti tadik keyañ wit muluwen elenñengeyelen kanañ bein. Msalen mulup ke penañañ ilak titiyelen bein keyepm met kumelenñgemât.”¹⁶Kegok zeme an zanza palen tage egañ wanamañ atam tati msalen wit mulup penañañ elenñeme delañ zemâge.

¹⁷Âpme ensel ñenañ kululuñ sesewat mka temañ keñangatnan kwatoge. Ek kegoak wanam kukñañbeñ penañ mti tage.¹⁸Âpme ensel ñenañ sâpe sâpe bumbuyelen munduman koge. Ek tep keyet damuñañ ensel wanam kukñañbeñ mti tage egat kapigok zeye, “Geñ wanamdi kukñañbeñ keyañ msalen wain penañañ ekñen sambe ilak

kwipman beingat elenñgemât.”¹⁹Kegok zeme ensel keyañ wanam atam tati msalen wain tekñanen katnañ antimti timtati time batikondo temañ keñan towege. Kawawañgalen ñenzinziñ wain katnañ timti batikondo temañ keñan time towepme amnañ selañ maip keyet katañ am yomton ekñenmagen sakam kekok sokbewe.²⁰Âpme ekñenañ wain katnañ ke mti mka temañ keyet ganzenan baenen batikondo temañ tage keyet keñan bemti selañ ime zalimti amgalen sip keyañ batikondo temañ keñangatnan zupman toti msat teepmañ 180 mael keyet katañ mepme sipgat sememeñañ kwageen mita zut keyet katañ kwage.

Ensel 7 ekñenañ kwitnañ kwitnañ kingagatnañmak 7 kapi mti tabien

15Âpme kululuñen muluwañ temañ piseseñañmak mamanamañ ñen sokbeme ekban. Ensel 7 ekñenañ kwitnañ kwitnañ kingagatnañmak 7 mti tabien. Kwitnañ kwitnañ keyañ ñenañ sokbemti wemenñgut mameti Kawawañgalen ñenzinziñ sokbem delañ zenzeyet zenzeñañ.²Âpme neñ nembu ñen ekma ke galas tepmak lumañtinok tapme ekban. Âpme songom kukñañbeñ ma weñañ ma meluwañ ke windenañ bemti kingatpewien. Am ekñen keyañ nembu keyet ganzenan tapme Kawawañañ gita kulele indame ke mti tabien.³Ekñenañ Kawawañgat mulup anañ Mosesiyet ma Sipsip Nembañañ egat silikñañ kapigok mililim kuwien,

“O Amobotnañ Kawawañ winde toñañ. Geñ mulupdi temañ penañ ma kingagatnañmak maminik. Msalen am sambe ekñengalen amobotnañin. Geñ mamandi teñ mamaniñ ma kwitnañ kwitnañ mmâne penañañmak etañ mambein.⁴Amobotnañ, am sambeyañ sesewatgemti

kwizet bujamdi mmobep. Geŋ kwewetaŋaŋ teŋ mamanan ma geŋ musuwewet mulup penaŋak mmane keyet yaŋaŋ masokbemkawaŋ mambein keyepmti am sambe penaŋ ekŋenaŋ geŋmagen koti sesewatgewep.”

⁵Âpme neŋ ekma kululuŋgalen sesewat mka temaŋ Kawawaŋaŋ mundum keŋan matazin keyelen set ŋandepaŋ tapme ekban. ⁶Ŋandeme ensel kwitnaŋ kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak 7 timti tabien ekŋenaŋ keyet keŋangatnan kwatobien. Ekŋenaŋ melakanduŋin bumbulumepiŋ; satnaŋ penaŋ peme topme tabien. Ma mamponŋgaŋinan bitim golaŋ mimiŋaŋ ke zamti tabien. ⁷Âpme kwitnaŋ kwitnaŋ mamaŋinmak soŋgom nemoŋ zulak zulak tabien ekŋenmagen ŋenaŋ pelep golaŋ mimiŋaŋ 7 kapi timti ensel 7 ke indaye. Pelep keyet keŋan Kawawaŋ mama kanzizit mama main egalen ŋenzinziŋaŋ gak zemti tage ke indaye. ⁸Âpme sesewat mka temaŋ keyet keŋan Kawawaŋgalen busatnaŋaŋ ma windeŋaŋ keyelen kasak temaŋ penaŋaŋ kwalati tage keyepmti am ŋenaŋ sesewat mka temaŋ keŋan mobogalen kataŋ ku beye. Ekŋenaŋ damuŋ tapme ensel 7 ekŋenaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak timti tabien ekŋenaŋ muluwin mdelajaŋ zenzeyelen keyet damuŋ tabien.

**Ensel ekŋenaŋ kwitnaŋ
kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak
mulapme msalen toge**

16 Âpme neŋ ekma sesewat mka temaŋ keyetnan zet bim ŋande zeye egaŋ ensel 7 ekŋen zet ŋen kapigok diindoye, “In meti Kawawaŋgalen ŋenzinziŋ pelep 7 tazin ke mti mulapme msalen towelek.”

²Âpme ensel kukŋaŋgat egaŋ meti pelepmaŋ ke mtageen mulapme msalen toge. Toti an soŋgom kukŋaŋbeŋ egalen

meluwaŋ belinan ma monzalaminan tageen ma egalen weŋaŋ mti mamti masesewatsaip ekŋen liŋgit katikŋaŋ kiŋgagatnaŋmak penaŋ sindemaŋ temaŋ sokbemandaye.

³Kegok mme ensel kukŋaŋgat keyet baman egaŋ pelepmanen kwitnaŋ kwitnaŋ ke mulapme nembuen toge. Topme nembuyaŋ gilik zemti am gakikiŋaŋgalen sip keboŋ beye. Beme nembuen kwitnaŋ kwitnaŋ mamaŋinmak gakime delajaŋ zeye.

⁴Âpme ensel ŋen egaŋ pelepmanen kwitnaŋ kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak mulapme tuyen ma tu zikatnanen toti sip bemâge. ⁵Beme ensel tu damuŋ pewien egaŋ Kawawaŋgat kapigok zeme nâmban, “Geŋ eweŋan baen takwabanan ma alak ewe tapmanik. Geŋ yompiŋ; teŋ mambananaŋ manik keyepm dopmaŋ mutumindanik ke esemteŋ mamutunik. ⁶Am bekanajaŋ ekŋenaŋ gâgât am nâmkipewien ma golaŋ zenze andine ekŋengalen sip walebien keyepmti siwagak mti indamane nimbep. Nime keyaŋ dopmaŋ gilik zemindawanik keyaŋ pembedaŋ bein.” ⁷Âpme sâpe sâpe bumbu munduman zet kapigok zeme nâmban, “Amobotnaŋ Kawawaŋ geŋ winde toŋaŋ! Tosa mututundi teŋ ma penaŋaŋmak masokbein.”

⁸Âpme ensel ŋenaŋ egaŋ pelepmanen-gatnaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak mulapme kasup keŋan towepme tep omba penaŋ zime kipmaŋaŋ msalen am omba penaŋ indezimâge. ⁹Ekŋenaŋ tep kipmaŋaŋ omba penaŋ indakâyeyepmti Kawawaŋgat zet mobotnaŋ mbien. Kwitnaŋ kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak ke mme sokbembeyet windeŋaŋ tazin yaŋgut ekŋenaŋ yomengatnan keŋin gilik zemti ek ku nâmkipewien.

¹⁰Âpme ensel ŋenaŋ pelepmanen-gatnaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak mulapme soŋgom kukŋaŋbeŋ ŋenaŋ tage egalen amobotnaŋ mundumen

toge. Topme msat sambe egalen am mataliwen ke tambusosok etaŋ sokbeye. Âpme am ekŋenaŋ sindem omba penaŋ nâmbiangapm zelin penaŋ aŋgalik mâbien. ¹¹Mme ekŋenaŋ sindem ma liŋgilin ke ekti Kawawaŋ kululuŋengatnaŋ egat kwelatnaŋ kuwien. Yaŋgut ekŋenaŋ keŋin ku gilik zeme mama mimi bekanaŋ mbien ke ku katikpewien.

¹²Âpme ensel ŋenaŋ pelepmaŋ mti kwitnaŋ kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak mulapme Yupeletis Tu teman towepme tu ke bep zeme delaŋ zeye. Tu beme set sokbeme kasup zikatnaŋ kwakwatnaset amobotnaŋ ekŋenaŋ kokogalen kekok mge. ¹³Âpme neŋ taekma gazu gazu egalen kaŋgalimangatnaŋ ma soŋgom kukŋaŋbeŋ egalen kaŋgalemengatan ma golaŋ zenze an dâsuki ekŋengalen kaŋgalemengatnaŋ we bekanaŋ notnaŋ bet keboŋ bemti topme indikban. ¹⁴Ekŋen ke we bekanaŋ penaŋ menok mulup ke mamtemien. Ekŋen tuk keyaŋ msat kataŋ amobotnaŋ sambemagen meti keŋin mimwatin-deme ondektati Kawawaŋgalen nâmk-iŋpepe am mekum kwakum Kawawaŋgalen kan delaŋ zenze kanaŋ keyet zetnaŋ zewien. Kawawaŋaŋ amobotnaŋ sambe sebemindein.

¹⁵Amobotnaŋ Zisas Kilais kapigok zeye, “Nâip, neŋ kambu titi an sepem kekok pempetuk kobap keyepmti an ŋen ek talak mame neŋ kot ekma sakambuk mbemagengat. Keŋ kaik mamti saŋgum melakanduŋaŋgat damuŋ tabe. An keyaŋ oloŋen mbe.”

¹⁶Âpme we bekanaŋ ekŋenaŋ amobotnaŋ sambe ma ekŋengalen kasa kuku an msat ke Ibu lu zeleset kwitnaŋ Amagedon makuip ke ondekindewien.

¹⁷Âpme ensel bam mulup mdelaŋ zenzeyelen tage egaŋ pelepmanengatnaŋ

kwitnaŋ kwitnaŋ kiŋgagatnaŋmak mulapme msat tuŋgupman kaŋgwa toge. Âpme sesewat mka temaŋ keyet keŋan Kawawaŋgalen mundum elimiakŋaŋmak keyet keŋaŋgatnaŋ kwizet temaŋ ŋen kapigok sokbeye, “Ilak delaŋ zein!” ¹⁸Âpme kululuŋ kwisak ma ambeyak ma zet kwisak temaŋ ma mâkinaŋ temaŋ penaŋ mge. Am mamkwabien kan keyet mâkinaŋ keboŋ penaŋ ŋen ku mge. ¹⁹Âpme Babilon mka temaŋ ke epeemti tuk beye. Ma msat sambe am ekŋengalen mka ŋande asekmâge. Mme Kawawaŋ egaŋ Babilon am ekŋengat nâmti ŋenzinziŋ mti indawalege. ²⁰Mti msat nembu tuŋgupman sambe ma kalaŋ temaŋ ekŋen kekok asekmade laŋ zewien. ²¹Ma kululuŋen map katnaŋ temaŋ kwep kwep tobiengat nukŋaŋin 50 kilo sepem keboŋ. Am map katnaŋ kiŋgagatnaŋmak keboŋ keyaŋ omba penaŋ indowe keyepmti am ekŋenaŋ Kawawaŋgat kwelatnaŋ kuwien.

Imbi set kileŋ kwizapatnaŋ temaŋ

17 Âpme ensel 7 pelep 7 mmambien ekŋenmagen kwep ŋenaŋ neŋmagen toti zeye, “Imbi set kileŋ kwizapatnaŋmak ek mka temaŋ tu temaŋ sambe ganzenan matazin. Ek dopmaŋ sasayet kanaŋ bein, keyet kopmane met zikat gama ekbak. ²Msat kataŋ amobotnaŋ ekŋenaŋ ekmak set kileŋ mamaip ma msat kataŋ am ekŋenaŋ ekmagengatnaŋ wain tu nimti keŋin kileŋ mambein.”**

³Kegok zeme Kawawaŋgalen Emetak Teŋaŋ winde namti zikatn mme menoknok mme enseliyaŋ ikŋaŋjak naikti msat tuŋgupman meneme nilizut tabelin. Msat tuŋgupmanen ke imbi ŋen tapme ekbelin. Ek soŋgom kukŋaŋbeŋ ŋamaŋ keyet palen totage. Soŋgom keyet palen kwit sambe Kawawaŋ mtotogalen kukuŋaŋ keyaŋ sekŋanen bee kume de-

**17:2 Tu nimbien keyaŋ mkawaŋ beinen ekmak set kileŋ mambien.

laŋ zenzeŋaŋ. Mme soŋgom kukŋaŋbeŋ keyet ŋokasetnaŋ 7 ma zegalipmaŋ 10⁴ ma imbi ek saŋgum melakanduŋaŋ sepemaŋ ŋamaŋaŋ zut igak igaknok munduŋti miak miak sopmaŋ mti tage. Betnan okop ŋen golaŋ mimiŋaŋ mti tage ke ikŋaŋgalen mama mimi okbi okbiŋaŋmak ma ikŋaŋgalen set kileŋgalen mama keyaŋ gak zemti tage.⁵ Monza-laman kwit yaŋaŋ enzililiŋaŋ kapigok kumpepeŋaŋ tage,

BABILON MKA TEMAŋ

SET KILEŋ IMBI

SAMBEYELEN ŋOKTEKŋIN

MA EGAŋ MSAT KATAŋ MAMA MIMI
BEKANAIŋGALEN ŋOTEKIŋAIŋ.”

⁶Imbi ikŋaŋ ke am Kawawaŋgat nâmkŋpepemak ma Zisas egalen zapat zemkawaŋ bembe maindomtan. Keyepmti ekŋengalen siwin nimti keŋaŋ kileŋ penaŋ beme an notnaŋ tu katikŋaŋ wain nimti mamipnok sakam kekok mme ekti nâmtemtem penaŋ mban.⁷ Mme ensel egaŋ kapigok nayaŋkweŋsiye, “Geŋ kwilekiyet nâmtemtem penaŋ mnik? Neŋ imbi egat yaŋaŋ ma soŋgom ŋenaŋ sekti tazin egat yaŋaŋ ma soŋgom ŋokasetnaŋ 7 ma zegalipmaŋ 10 keyet yaŋin ilinsakwep zema nâmbak.⁸ Geŋ soŋgom kukŋaŋbeŋ ekdak keyaŋ kopme msalen am ekŋen kwilin Kawawaŋaŋ kululuŋ ma msat ku sokbeye keyetnaŋ yaŋbemi mama kanzizit keyelen papiaen ku kumpepeŋaŋ ekŋen keyaŋ soŋgom eweŋaŋ etaŋ mange pi ewe ku mamain ya bam ewe mambe ke msat aimboŋaŋ teepmaŋ penaŋengatanan gilik zemti kwapme Kawawaŋaŋ waletpeme ekŋenaŋ ke ekti ektemtem mbep.

⁹Pi am ŋoktikŋin temaŋ ekŋenaŋ nânâyelen keyet sepem tazin. Soŋgomgalen ŋokasetnaŋ 7 ke kalaŋ temaŋ 7 imbi keyaŋ keyet palen topmatazin.¹⁰ Kalaŋ 7 keyaŋ kogogak amobotnaŋ 7 keyet sepem bep. Amobotnaŋ 5 ekŋen

gakimâpme kwep ek alak kapi msat damuŋ mti tapmain. Mme kwep ŋen bam sokbesâpm. Sokbemi kan isikŋaŋ bugan msat damuŋ mimiyeleŋ zempepeŋaŋ.¹¹ Mme soŋgom kukŋaŋbeŋ mamti yek bewien ke amobotnaŋ 7 yaŋ ekŋengat tunguwinangatnaŋ keyetnaŋ ŋenaŋ ewe gilik zemkoti amobotnaŋ kwapme indamakuman an keyaŋ amobotnaŋ tapme 8 bein. Egaŋ amobotnaŋ gilik zemkwati msat belatnik damuŋ mmeti walebe.

¹²Mme zegalipmaŋ 10 ekdak ke kegogak amobotnaŋ 10 yaŋgut ekŋenaŋ damuŋ muluwin kan kapigogak ku yaŋbeip. Gazu gazu amobotnaŋ soŋgom kukŋaŋbeŋ muluwin nâmdelaŋ zemindemti ekmak tusumti kan isikŋaŋ bugan mbep.¹³ Ekŋen keyaŋ ŋoktik sepem kwep bemtati soŋgom kukŋaŋbeŋ egat kandaŋan muluwin windenjaŋbeŋ msawep.¹⁴ Ekŋenaŋ Sipsip Nembaŋaŋ ekmak kasa âwep keyaŋgut Sipsip Nembaŋaŋ egaŋ windenjaŋ bemti indomâbe. Egaŋ msalen amobotnaŋ ekŋengalen Amobotnaŋin Temaŋ ma msalen an damuŋ ekŋengalen An Damuŋin Temaŋ keyepm kasaŋane kume tobe. Am ikŋaŋ indakumtetiti ombemindeme ek mâbien nâmisimti maip ekŋen kemak Sipsip Nembaŋaŋmak ekŋenaŋ kasaŋineyeleŋ winde kume tobe.”

¹⁵Âpme Ensel egaŋ kekok zemti ewe kapigok tusumti dinoye. “Imbi set kileŋ mama ke tu sambe keyet ganzenan tapme ekdak. Tu ke am msalen msat kataŋ talip ma am sek sepem igak igak ma zelin igak igak manzeip kataŋ ke tu ke nembor.¹⁶ Ma zegalipmaŋ 10 ekdak ke ma soŋgom kukŋaŋbeŋ ke ilinsakwep imbi set kileŋ mama zentalatpemti kwitnaŋ kwitnaŋ sambe egat palen tati saŋgum melakandu kumâtâtpeme talak tapme sekŋaŋ nim wiaŋti kanziŋaŋ tewen bume zimâbe.¹⁷ Yaŋgut ke ilinaŋgat keŋinaŋgat etaŋ

ku mbep. Kawawaŋaŋ keŋin ke mimiyet melen belan bemindeme ekŋenaŋ zetnaŋ gawepumti keŋ kwep bemti soŋgom kukŋaŋbeŋ ke mulup msawien. Mulup msamti manepeme Kawawaŋgalen zet penaŋaŋmak beye.¹⁸ Âpme geŋ imbi ekdak ke mka temaŋ. Ma imbi ke amobotnaŋ sambe msat kataŋ ekŋenaŋ ekdamuŋ mbep. Bemzenze zet egat palen bem zemkwakwatnaŋ.”

Kawawaŋaŋ Babilon mka temaŋ kumasekbe keyelen zet

18 Naman neŋ ekma ensel ŋen kululuŋengatnan kwatopme ekban. Ek windeŋaŋ temaŋ penaŋ ma saŋga soŋgaŋaŋaŋ msat sambe mbusatnaŋ bemâge.² Egaŋ kwizet temaŋ ŋakŋak palen kapigok kuye, “Wakae! Babilon mka temaŋ kumasekme delaŋ penaŋ pein. Mka temaŋ ke we bekaŋaŋ ekŋengalen mka. Age mgasik sepem igak igak bekaŋaŋ mimiyelen mka temaŋ keyegak talip.³ Kan Babilon mka temaŋ ke kumaseseŋkiŋ tapme msat kataŋ am sambeyaŋ imbi keyelen mama mimi bekaŋaŋ ke mâbien. Msat kataŋ amobotnaŋ ekŋenaŋ koti ekmak set kileŋ mama mulup mbien. Âpme imbi keyaŋ aem kwaem mulup an ekŋengalen milawalin sambe egomti kwitime keyepmti ekŋenaŋ mânepmak omba bewien.”

⁴Âpme kwitnaŋ kwitnaŋ ke ewe sokbembepiŋ tapme ŋeŋaŋ kululuŋen zet ŋen ewe kapigok neŋmagen toge, “Aminne, in mka temaŋ ke pemti melit! Mneti in ke tatneti set kileŋ mamayelen tusuwepmagangapmti in ekŋenmak walebepmagangat mka temaŋ ke peit!

⁵Am mka temaŋ keyet keŋan keyaŋ yom mti mimiek mme sambe sopmaŋ penaŋ bein. Kegok mme Kawawaŋaŋ ekŋengalen yom keyet otnâmti enseliyet pigok zeye.

⁶Imbi egaŋ mulup kwitnaŋ kwitnaŋ mgasik mge keyet dopmaŋ kwitnaŋ

kwitnaŋ mgasik msawanik. Ma egaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ mge ke geŋ sebempemti bugan temaŋ mosawanik. Ma egaŋ okop keŋanen kwitnaŋ kwitnaŋ okbi okbiŋaŋmak lumaŋti indayeyepmti in kogogak sebempemoti sawep.

⁷Egaŋ ikŋaŋgat sekŋaŋ mmoti ma set kileŋ mama mimiŋaŋ gogot mti keyet oloŋenmak tage. Keyet kataŋ in egat sek sindem ma si kemberŋ temaŋ aik sawep. Egaŋ keŋaŋaŋ pigok manâin, ‘Neŋ imbi mobotnaŋ penaŋ. Neŋ imbi kwambet yek ma neŋ si kemberŋ ku mbap ma keŋ oloŋen palen mameti mambap.’⁸ Kegok manzein keyepmti kasup kwep ŋengat ekmagen kwitnaŋ kwitnaŋ nukŋaŋ ke kapigok sokbewe: zawat sek sindem ma si kemberŋ ma meuyet kamberŋ egalen kanaŋ bewe. Ma imbi ke tewen ziwe enenogat Amobotnaŋ Kawawaŋaŋ ek winde toŋaŋ egaŋ yomaŋgat dopmaŋ mutumsame delaŋ zewe.

⁹Âpme msat kataŋ amobotnaŋ ekmak set kileŋ mamti egat gogot temaŋ mampeip. Kogogapm ek tewaŋ bume zimti tep kasakŋaŋ mopme ekti si kemberŋ temaŋ mbep.¹⁰ Ekŋenaŋ sindem tisenup zemkiŋgagalaŋ indaikme beŋan tati kapigok zewep, ‘Wakae! Babilon mka temaŋ, Babilon mka katikŋaŋ, geŋ mama mimi bekaŋaŋdaŋgat dopmaŋ pempetuk sokbemgain.’

¹¹Kegok mme msat kataŋ am ekmak milawalin egaŋ makwitimtan. An ekŋen keyaŋ an ŋenaŋ milawalin ku kwitiwegapm si kemberŋ temaŋ mbep.¹² Milawat kapigok dopmaŋ sam dopmaŋ sam mbien: gol ma silwa ma kekek tosaŋaŋ temaŋ ma saŋgum kake katikŋaŋ ke kwetetepmaŋ mânepmaŋ temaŋ ma saŋgum ŋamaŋ ma aiaikŋaŋ ma saŋgum ŋamaŋ palen kâŋkâŋaŋmak tatatnaŋ ke ma tep sesikŋaŋ dolakŋaŋmak ma elepan ke bo temaŋ penaŋgat zegalipmaŋaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ notnaŋ mimiŋaŋ ma tep notnaŋ mânewin

temañ ma kapayan ma aenan ma nanzañ sañga soñgañmak nukñañbeñañ mimiñañ ¹³ ma mambuuzup sekñañ ma dip ma kabilam ma tep tuñañ sesikñañ dolakñañmak notñañ ma wet sesikñañ dolakñañ ma wain ma wet tuñañ dolakñañ ma meu kânzunuñañ ma wit katñañ sepemañ sañgom nembon ma makau ma sipsip ma âsimak ma mulup an tosañinpiñ amñañ ekñen indakwitime ekñengalen bewien. ¹⁴ Ma an ekñen ekmak omkwiti kwiti mamtemien egat zewien, ‘Geñ kwitñañ kwitñañ dolakñañ ego egomak makwitimemanan wan alak delañ zein. Ma milawadi sambe ma kwitñañ kwitñañ dolakñañ tosañañ temañ delañ zein. Geñ ewe ñen ku aikbanik penañ!’ ¹⁵ Âpme ekñen ke omkwiti kwiti mka temañmak mbiengapm ekñenañ mânepmak kwa-bien. Ma ekñen sindem tisenup ze kiñgagalañ indaikme beñañ tati si kemberñ mti ¹⁶ kapigok zewep, ‘Wakae! Babilon mka temañ! Egañ sañgum kwetetepmañ ma mânepmañ temañ ma ñamañ ma ñamañmak kânkânñañmak manzamtatan. Ma egañ sekñañ gol ma nanzañ dolakñañ penañ ma kekek mânepmañ mobotñañ penañ keyañ sekñin miak pemti mamaip. ¹⁷ Ma kan isikñañ bugan kapiyet mânep milawatnañ ma elimiak ke yek beme delañ zep!’

Âpme wañga sambe mamaiwen ma am wañgaen mulup mamip ekñen ma an wañga mti maindap mainen ma an ekñen nembu palen mulup kwitñañ kwitñañ mânep titiyelen mamiwen ekñenañ kegogak beñañ tati ¹⁸ ekme Babilon kasakñañañ kwaikme tep temañañ zime si kemberñ temañ mti zewien, ‘Mka temañ kebon ke ñen ewe ku tazin.’ ¹⁹ Kegok zemti kânzunu time ñokñinan mopme si kemberñ temañ mti zewien, ‘Wakae! mka temañ ke wañga toñane nembuyen mamaip ekñe-

nañ mânep temañ milawalinanggat tiwien. Âpme pi memendepmak mka temañ lambañañ etañ tage.’

²⁰ Am kululuñen talip in ma Kawawañgalen am ma ombeminden-deñañ ma golañ zenze an in keñ oloñen nâmti segeyak mbep. Mka temañ kumasekbiengapmti aminne, in kululuñen tati oloñen mbep! Ma Kawawañañ zemdelañ zenzeyelen mama mimi bekañañ egañ ingat mgeyepmti in Kawawañgalen am nâmkijpepeñinmak ma Kawawañgalen nembañane ma golañ zenze an in oloñen mbep!”

²¹ Zet gekok sokbeme ensel ñen windenañ temañ egañ nanzañ siput temañ ke mwati witikpeme nembu keñañ met towepme kapigok zeye, “Babilon mka temañ ke kegogak witikpeme nembu keñañ metopme bam ku ekbep. ²² Âpme gita kulele ma silik eñsawat ma lumun kwisak ke geñmagen ñen ewe ku sokbewe. Ma am notñañ mulup kwitñañ kwitñañ mamip ke ewe geñmagen ku aikbep. Ma mulup mme kwisak kwisak makun kegokpiñ tuñtañ pemti tabe. ²³ Tañam busatnañañ geñmagen ñen ewe ku sokbewe ma an imbi ekñengalen ma kan an imbiñ bembeyelen kan kwisakñañ ma oloñen ñen ku sokbewe. Gâlen an milawat dopmañ sam dopmañ sam mamtemien ekñenañ msat katañ milawat omkwiti kwitiyelen nânânjin temañmak kwati mambien. Ma gâlen añkambuk mulup msat katañ am keñin mme yuñguye.

²⁴ Âpme golañ zenze an ma Kawawañgalen am nâmkijpepeñinmak ma msat katañ am indomwalet mbanan ekñengalen siwin Kawawañañ Babilon mka temañ keyet keñañ aikge. Ya keyelen yom ke Babilonmagen tazin keyepmti set ke ekmagen sokbeye.”

Kululuŋen Kawawaŋgat olim sesewat sokbeme Zânaŋ eknânge

19 Mme delaŋ zeme neŋ kululuŋen an maŋge temaŋ ekjengalen sesewat silik kwisak temaŋnok nâmban. Ekŋenaŋ pigok kuwien, “Kawawaŋ ek am yomengatnan indatin ma ek an kwizetpatnaŋmak ma winde ke ek-magen etaŋ tazingapmti Kawawaŋgat sesewatne.”² Kawawaŋaŋ zemdelajaŋ zen-zeyelen zet mme penaŋaŋmak ma teŋ penaŋ mambein. Egaŋ set kileŋ mama imbi temaŋ ek zemdelajaŋ zenzeyelen am msat kataŋ yom ekmak set kileŋ mama mbien. Mti imbi temaŋ egaŋ Kawawaŋgalen mulup an indome gakiwiengapm Kawawaŋaŋ dopmaŋ mutumsame delaŋ zein.”³ Kegok zemti ewe pigok kuwien, “Mka temaŋ keyelen kasakŋaŋ mot kwe-siŋ kwesiŋ tapmobe keyepmti Kawawaŋgat sesewatne.”⁴ Âpme an damuŋ 24 ma kwitnaŋ kwitnaŋ mamaŋinmak soŋgom nembonj zulak zulak ekŋenaŋ Kawawaŋgalen mundum Kawawaŋ iŋaŋ totage egat zikatnan ekŋenaŋ pedondom samti sesewati pigok zewien, “Penaŋ sukwep, Kawawaŋgat sesewatne!”

⁵ Âpme Kawawaŋgalen mundumen zet ŋandaŋ ŋen pigok sokbeye, “Kawawaŋgalen mulup an ma am nâmkijpepeŋinmak sambe inmagen mobotnaŋ ma tototnaŋ in Kawawaŋ sesewatsait ma eksempeit.”⁶ Âpme neŋ am sambeyelen bim ŋandaŋ temaŋnok nâmban. Ke tu bimaŋ ome kwisakŋaŋ temaŋ makuinok ma kululuŋ kwisak temaŋ makuinok nâma kwizet kapigok sokbeye, “Amobotnaŋ Kawawaŋaŋ winde toŋaŋ ndikdamuŋ mamingapmti ek sesewatpene!”⁷ Sipsip Nemaŋaŋ egalen aimbiŋ bembeyelen kan sokbein ma imbiŋaŋaŋ iŋaŋgat aimbiŋ bembeyelen el-emiak weyaŋ mgeyepmti nin keŋ oloŋen ma keŋ segeyak ma egat sesewatsane.”⁸ Kawawaŋaŋ imbi saŋgum melakandu

satnaŋ penaŋ dolakŋaŋ ke munduŋ mamayet nâmsaye. Kawawaŋgalen am mulup teŋ mti mamtemien ekŋen keyaŋ keboŋ beip.

⁹ Âpme enselaŋ zet ŋen kapigok dinoye, “Geŋ meluwaŋ kapigok ku, ‘Sipsip Nema egalen awembiŋ bembeyelen tu meu niniyelen am ekŋen indayaŋkwesime kobien ekŋen ke oloŋen mit.’” Kegok mti zeye, “Zet diŋgoyap ke Kawawaŋgalen zet ŋotekŋaŋ penaŋ.”

¹⁰ Kegok dinome neŋ egat setnaŋ ganzenan pedondomti dundum sasâgât mma egaŋ zemkolumnemti kapigok dinoye, “Geŋ nâgât kegok mimipiŋ. Neŋ mulup an nodi ma nodine notnaŋ Zisasiyelen zet zapat dolakŋaŋ kiŋgapiŋ manzemkawaŋ bemtemien ekŋengat nolin. Geŋ Kawawaŋgat etaŋ sesewatsa. Kawawaŋgalen Emetak ke am Kawawaŋgat nâmkijpewienien ekŋen Zisasiyelen zezapat dolakŋaŋ zenzeyelen indamukulem mamin.”

An ŋenaŋ âs satnaŋ dukŋan totage

¹¹ Âpme neŋ ekma kululuŋ ŋandeme âs satnaŋ ŋen tapme ekma an ŋen dukŋan tage ke am ekŋenaŋ kwitnaŋ kapigok makuip: Egaŋ amŋane ku mata-lasim indein ma egaŋ zet penaŋ keyet toŋaŋ bein. Keyepmti egaŋ dopmaŋ mututu ma kasa kukuŋaŋ mulup esemter penaŋ mamin.¹² Zikatnaŋ nembet nembet teziŋ taŋamaŋ keboŋ ma ŋokŋanen amobotnaŋgalen bunduŋ isikŋaŋ sambe tapmâge. Ma kwit kumpepeŋaŋ ke igak etaŋ maiŋti manâin.¹³ Ma kâlâpmaŋ teepmaŋ mundum tazin ke siwaŋ etaŋ metekumpepeŋaŋ an ke mundum tage egat kwitnaŋ “Kawawaŋgalen Zet.”¹⁴ Egaŋ âs satnaŋ keyet palen moti mepme egalen kasa kuku an maŋge temaŋ kululuŋengatnaŋ ekŋenaŋ kâlâwin satnaŋ penaŋ mundumti ek mâti âsiŋin satnaŋ dukŋan mepmâbien.¹⁵ Ma dembusekŋaŋgatnan kasaye-

len wanam kukŋaŋbeŋ keyaŋ kwage. Keyaŋ am sambe msat sambeyet indomti indawalebe. Mti Kawawaŋ winde toŋaŋ ma egalen ŋenzinziŋ temaŋ kasaŋane ekŋenmak mbe. Egaŋ aen toŋe mmamti am indom walebe ke sepem wain katnaŋ selaŋ im ziniŋ ziniŋ mamip sepem kegek mbe. ¹⁶ Kâlâpmaŋ palen ma tambaŋanen tage ke kwitnaŋ kapigok kukuŋaŋ:

“EGAŊ MSALEN

AMOBOTNAŊ EKŊENGALEN

AMOBOTNAŊIN TEMAŊ

MA MSALEN AN DAMUŊ

EKŊENGALEN AN DAMUŊIN TEMAŊ.”

¹⁷ Âpme neŋ ekma mepme ensel ŋen kasuwen tapme ekban. Egaŋ ke tati age sambe tedukŋan gwaen kwapme indikti ekŋengat kwizet kumti zeye, “Kawawaŋaŋ tu meu temaŋ aikzingat toti kot ondegit. ¹⁸ In ondekti amobotnaŋ ekŋengalen sek sesumbaŋin ma kasa kuku an ŋeŋaŋ bembe ekŋengalen sek sesumbaŋin ma an windeŋinbeŋ ekŋengalen sek sesumbaŋin ma âs ma an âs palen maip ekŋengalen sek sesumbaŋin ma am sambe ekŋengalen sek sesumbaŋin ma am lala ku mamaiwen ma am lala mamaiwen ekŋengalen sek sesumbaŋin ma amobotnaŋ ma am tototnaŋ ekŋengat sek sesumbaŋin nseip!”

¹⁹ Âpme neŋ soŋgom kukŋaŋbeŋ ma msat kataŋ amobotnaŋ ma kasa kuku anŋane ilinsakwep ondek tapme ekban. Ekŋenaŋ an âs satnanen tage ek ke ma kasa kuku anŋane ekŋenmak kasa kusâgât kegek mbien. ²⁰ Âpme kasa kumti soŋgom kukŋaŋbeŋ ke ma golaŋ zenze an dâsuki eget sukŋaŋ beme idatawien. Golaŋ zenze an dâsuki egaŋ soŋgom kukŋaŋbeŋ egat zikatnan menok kwitnaŋ kwitnaŋ mge. Mme am soŋgom kukŋaŋbeŋ egalen weŋaŋ mimiŋaŋ ke pedondom sesewat-samti mambien ma egalen muluwaŋ sekŋinan timti mamtemien. Am ekŋen ke keŋin mme yuŋgumtemege. Kego

mmalu an ekŋenaŋ âs palen soŋgom kukŋaŋbeŋ ma golaŋ zenze an dâsuki eget ke alik tapmalu eget idatimti aimboŋan tep temaŋ nanaŋ salpa tazin maŋge keyet keŋan ideme towebun. ²¹ Kego sokbeme egegalen kasa kuku anŋane tabien ekŋengut an âs satnaŋ dukŋan tage keyelen dembusekŋanengatnaŋ kasayelen wanam kukŋaŋbeŋ keyaŋ toti kasa kuku ekŋen ke indome gakime ageyaŋ ekŋengat sesumbaŋin omba ŋep nimti kambakŋin kwapme wisat mbien.

**Sadaŋ nup kan tausen kwep
setnaŋ betnaŋ zamti msat
aimboŋaŋ teepmaŋ butnepiŋ
keŋan peme towege**

20 Âpme neŋ taekma kululuŋengatnaŋ ensel ŋen topme ekban. Ek msat aimboŋaŋ teepmaŋ butnepiŋ keyelen ki ma tek aenaŋ weyayaŋaŋ katikŋaŋ ke mtoge. ² Ensel egaŋ gazu gazu temaŋ ke nombe itnaŋaŋ maŋgeyaŋ main. Ke ek we bekaŋaŋ ekŋengat ŋeŋaŋin. Enseliwan Sadaŋ atamti tegaŋ aenaŋ setnaŋ betnaŋ zamti nup kanen tausen kwep mamayet nâmti âtâpeme msat aimboŋaŋ teepmaŋ keŋan towege. ³ Towepme ensel keyaŋ set kiŋaŋ mpemti sekekek palen gwadeyaŋ milikpeye mneti ke amnaŋ set mâtâpme egaŋ kwawabe. Mme egaŋ am ewe keŋin mme kileŋ bembepiŋ manepeme nup kan tausen kwep bembeyet zenzeŋaŋ. Ke manepeme nup kan sambe bemeŋgut kwalepepeyet zempepeŋaŋgapmti kwalep peme kwati mulupmaŋ kan belaknik mbe.

⁴ Âpme neŋ mundum totatat elimiakŋaŋmak sambe tapme ekban. Kego ekma am Kawawaŋgalen zetnaŋ zemkawaŋ bemti egalen zet mâti windeŋaŋbeŋ mambien ma am ekŋen keyaŋ soŋgom kukŋaŋbeŋ ikŋaŋ ma muluwaŋ weŋaŋ ku

pedondom sesewatsawien ma kwitnaŋ monzalamanan ma belinan ku kumpepeŋaŋgapmti soŋgom kukŋaŋgalen kasa kuku an ekŋenaŋ bimin elenŋewien. Ekŋen keyelen weŋin tapme indikban. An ekŋen keyaŋ gakikiengatnaŋ mamaen gilik zemkoti Kawawaŋaŋ am ekdamuŋ mimiŋyelen winde indame mundum totatat elimiakŋaŋmak sambe keyet dukŋan totati Kilaismak mulup zemindenderaŋ ke nup kan tausen kwep mbep. ⁵Mti am ekŋen ke wawat kukŋaŋgat ekŋenaŋ wabien. Âpme am gakikiŋaŋ ŋen mama ku tiwienanŋgut ekŋen keyaŋ nup kan tausen kwep kekok tapme delaŋ zewe. ⁶Am ekŋen ke wawat kukŋaŋgat keyet wawagat zapat mamaiwaŋ wati Kawawaŋ ikŋaŋgalen amŋane teŋ penaŋ ma ekŋen oloŋen mip. Am ekŋen keboŋ ke gakiki ŋen keyaŋ ku indatiwe keyet yaŋaŋ kapigok: Ekŋen ke msat aimboŋaŋ teepmaŋ penaŋ tepmak keŋan ke ku waletbep. Ekŋenaŋ Kilais ma Kawawaŋ egegalen am ekŋengat tuŋguwinan mamti dundundu mulup mbep. Mti Kawawaŋmak am ekŋen kemak am indikdamuŋ mti manepeme nup kan tausen kwep delaŋ zewe. ⁷Âpme nup kan tausen kwep delaŋ zeme Sadaŋaŋ msat aimboŋaŋ teepmaŋ keŋangatnan ewe kwaletpeme kwati ⁸am sambe msat kataŋ mamaip ekŋen zet dâsukiyaŋ keŋin myuŋguwe. Am ekŋen kekok mimindawe ekŋen ke kwilin Gok ma Magok. Kegok sokbeme Sadaŋaŋ am ekŋen ke indamakuman nambu ganzenangalen gambibik sambe keboŋ ondekindemti weyeyaŋ mulup mti an kasa mimiŋyelen tabep. ⁹Âpme ekŋenaŋ msat sambe kataŋ koti Israeŋ msalen am ekŋengalen ondedak munduminan meti am ekŋen ma Zelusalem mka temaŋ Kawawaŋ meluwaŋ mamtan kemak bembuluŋbien. Kegok mti tatnepeme

kululuŋengatnaŋ tewaŋ toti Sadaŋgalen am ekŋen ke indazimâge. ¹⁰Kegok mme Sadaŋ am keŋin myuŋgumindemti maŋge ek ke mtati tep temaŋ nanaŋ salpamak tazimaŋgeen ke soŋgom kukŋaŋbeŋ ek ma golaŋ zenze an dâsuki egelaŋ matatemunen ke peme towege. Ekŋenaŋ keyet keŋan tati sindem temaŋ tambuyet mamsayet matimambep.

Delaŋ zenze kanen zet mulup temaŋ sokbewe

¹¹Âpme neŋ mundum totatat elimiakŋaŋmak satnaŋ temaŋ ekti keyet dukŋan an ŋen tapme ekma egalen kogeyelen windeyaŋ ma ŋenzimosetnaŋ kopataŋ zeye keyaŋ kululuŋ ma msat galaŋ zewun. Egelaŋ an keyet ŋenzimosetnaŋ ŋep ku tatagalen keyepmti kekok galaŋ zewun. ¹²Âpme am mobotnaŋ ma tototnaŋ gakiwien ekŋenaŋ mundum totatat elimiakŋaŋ keyet ganzenan tapme indikban. Tapme papia ŋotekŋaŋ notnaŋ tage ke ensel ekŋenaŋ mâtâbien. Papia ŋen mâtâge ke am mama kanzizit keyet zapat maip ekŋengalen kwit tage. Mme am sambe gakikiŋaŋ ekŋengalen mama mimiŋin ke papia ekŋen keyet keŋan tage ke ekti zelin zemdelaŋ zemindeye. ¹³Âpme am notnaŋ nambu keŋan toti gakiwien ekŋen nambuengatnan gilik zemti wabien. Ma an damuŋ am gakikiŋaŋ maindikdamuŋ min egaŋ am gakikiŋaŋ indeme mebien ma an damuŋ am gakikiŋaŋgalen mundum maekdamuŋ min egaŋ kekok am gakikiŋaŋ indeme mebien. An damuŋ zut ke Sadaŋgat kandaŋan mamalup. Kegok sokbeme am ekŋen ke msat palen mama mimiŋin mambien keyet kataŋ Kawawaŋaŋ zemindoye. ¹⁴Kegok mti an damuŋ am gakikiŋaŋ ekdamuŋ mamin ma an damuŋ am gakikiŋaŋgalen mundum damuŋ mamin an zut ke Sadaŋgat kandaŋan mamalup

ya eget âtâtideme msat aimboŋaŋ teepmaŋ keŋan towebun. Gakiki ke Kawawaŋmak mama ke eleŋgemideye. ¹⁵Âpme am ŋen ek kwitnaŋ mama kanzizit keyelen papiaen ku tage ekŋen indatimti âtâindeme msat aimboŋaŋ teepmaŋ tep temaŋ tazimaŋgeen ke âtâindeme towebien.

Kululuŋ alakŋaŋ ma msat alakŋaŋ sokbeye

21 Âpme neŋ kululuŋ ma msat alakŋaŋ taekma sokbeme kululuŋ ma msat itnaŋaŋ keyaŋ yek bewun ma nembu temaŋaŋ kegogak yek beye. ²Kegok sokbeme Zelusalem mka temaŋ teŋ alakŋaŋ ke kululuŋen Kawawaŋmagengatnaŋ kwatopme ekban. Ke sepe-maŋ imbi ŋen an zapaŋaŋ ekmagen-pepeyelen mamiakpeme damaŋ matazin keboŋ ekban. ³Âpme Kawawaŋgalen mundum totatat elimiakŋaŋmak keyet palengatnan zet ŋande temaŋ kapigok zeme nâmban, “Ekdik, Kawawaŋgalen mka ke amŋanemagen sokbein. Egaŋ ekŋenmak matapme ekŋenaŋ ikŋaŋgalen amŋane penaŋ bemti mambep. Kawawaŋaŋ ekŋenmak mamti ekŋengat Kawawaŋin penaŋ bewe. ⁴Mamti siawin kaput indewe. Gakiki ma kemberŋ palen mama ma si susu ma sindem mee ke ku tabe. Kwitnaŋ kwitnaŋ msat itnaŋan takwage keyaŋ yek bemâpme delaŋ zeye.”

⁵Kegok sokbeme Kawawaŋaŋ mundum elimiakŋaŋmak keyet dukŋan tati kapigok dinoye, “Nânik, neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe alakŋaŋ mma sokbein.” Kegok zemti kegogak dinoye, “Geŋ zet ke wembe katn penaŋ amnaŋ nâmkŋiŋpepeyelengat papiaen meluwaŋ mi!” ⁶Mti ewe kapigok dinoye, “Kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ke ilak sokbemâpme delaŋ zeye. Neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambeyet toŋaŋ ma kwitnaŋ kwitnaŋ sambe nen maekdamuŋ miyap. Neŋ eweŋan tapma kwitnaŋ kwitnaŋ

sokbeyeyaŋ neŋ tapma kogogak delaŋ zewe. Âpme ŋen egaŋ tuyet gakin beme neŋmagen kopme neŋ tu zikatnaŋ mamaŋaŋmak keyetnaŋ tu ke sama nimti mama kanzizit mambe ke tosaŋepiŋ. ⁷Am ŋenaŋ nâmkŋiŋpepe neŋmagen atam tati bekaŋaŋgalen winde ke kume tobe beme egaŋ kapiyet katnaŋ tabe: Neŋ egat Kawawaŋaŋ penaŋ bema egaŋ nâgât nemun bewe. ⁸Yaŋgut am Kawawaŋgalen zetnaŋ mkawaŋ bembeyelen makingalip ma am egat nâmkŋiŋpeip yaŋgut Kawawaŋ bamkumpewien ma am kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ mamip ma am maindome gakip ma am set kilerŋ mamaip ma am aŋkambuk mulup ma mkambuk mulup ma egegat yeŋ zelit ma agulam mulup mamip ma am notnaŋ mulup sepem kegok mamip ma am nopiom masesewatsaip ma am zet dâsuki manzeip am ekŋen keboŋ keyaŋ mundumin msat aimboŋaŋ teepmaŋ penaŋ tepmak nanaŋ salpamak omba zimti kipmaŋ penaŋ mambem tazin ke toti gakiki ke Kawawaŋmak mama ke eleŋgemindewe.”

Zelusalem mka temaŋ alakŋaŋ kululuŋengatnaŋ kwatoge

⁹Âpme ensel kwep ensel ⁷ekŋenmagengatnaŋ egaŋ kotati dinoye, “Kopmane Sipsip Nemaŋaŋ egalen imbi zapat ke zikat gama ekbak.” Ensel zet zeye ke pelepmaŋ mtaŋpme makuma ⁷kegok beye. Pelepmaŋ ekŋen keyet keŋan kwitnaŋ kwitnaŋ bekaŋaŋ ⁷kwep kwep katanŋ pelep ekŋen keyet keŋan gak zem tabien. ¹⁰Kegok zemti zikat name ekma Kawawaŋgalen Emetakŋaŋ winde namti zikatn mme menoknok ekma enseliyaŋ ikŋaŋak naikti kalaŋ temaŋ teepmaŋ ŋen tage ke nati dukŋan mobelin. Moti mka temaŋ teŋ Zelusalem kululuŋen Kawawaŋmagengatnan toge ke zikat name ekban. ¹¹Toti tapme zikat

name ekban ke Kawawangalen busatnaŋ temaŋmak keyaŋ mbusatnaŋ penaŋ bemtage. Ma sokŋaŋ temaŋ puyuk payakŋaŋ nanzaŋ kwitnaŋ zaspâ mânepmaŋ temaŋ makwitip sakam keboŋ ekban. ¹²Mka temaŋ ke ganzenan tokwat bembuluŋti kimbatnaŋ nanzaŋaŋ bempepeŋaŋ ke teepmaŋ ma katikŋaŋ penaŋ kimbat ke setokwakwatnaŋ 12 weyayaŋaŋ. Ma setokwakwatnaŋ 12 keyet ganzenan ensel kwep kwep kataŋ tati setokwakwat damuŋ mbien. Mti setokwakwat 12 keyet palen Israeŋ am maŋge 12 keyet kwilin kwep kwep keyet kalaŋ kumpepeŋaŋ tage. ¹³Âpme kasup kwakwatnaset sekekek tuk tabien ma kasup towetnaset kogogak tugaŋ tabien. Mme tâgâyaŋbem kukuŋaset sekekek tuk ekma tabien ma tâgâyaŋ mepma delaŋ zein kogogak tugaŋ tabien. ¹⁴Mka temaŋ alakŋaŋ keyet tepumaŋ 12 waletpeme kwatage keyet palen Sipsip Nembraŋgat nembraŋane 12gat kwilinaŋ dukŋaŋ kumpepeŋaŋ ekban.

¹⁵Ekma ensel zet zeme nâmban keyaŋ tek kwitnaŋ kwitnaŋ bem eekgalen golaŋ weyayaŋaŋ keyaŋ mka temaŋ alakŋaŋ keyelen tepum ma sekekek ke bem eege. ¹⁶Mka temaŋ alakŋaŋ keyet kwisimbembeŋaŋ zulak zulak kegok. Mme ekŋen ke bem eekme sakam kwep beye. Âpme kimbatnaŋ bem eek ekban keyet teepmaŋaŋ 1,500 mael mee kegok. Teepmaŋaŋ ekban sepemaŋ kegogak temaŋaŋ ma palakŋaŋaŋ ilizuzut sakamit kwep. ¹⁷Mka temaŋ alakŋaŋ keyet kimbatnaŋ bembuluŋ tage keyet mâmaŋ 65 mita. Enselaŋ betnaŋ gwezenaŋgatnaŋ dukŋaŋ keyaŋ mka temaŋ alakŋaŋ keyet kimbatnaŋ bem eekgaen amnaŋ belinaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ mambemegip keyet kattan mge. ¹⁸Kimbatnaŋ ke nanzaŋ kwitnaŋ zaspâ keyaŋ walalatnaŋ ma mka temaŋ alakŋaŋ ikŋaŋ penaŋ ke gol titikŋaŋaŋ walalatnaŋgapmti galasiyaŋ

puyuk peyak maminok mme ekban. ¹⁹⁻²⁰Mka temaŋ alakŋaŋ keyet tepumaŋ kwep kwep nanzaŋ tosaŋin temaŋ ego egoŋaŋmak keyaŋ walalatnaŋ. Nanzaŋ ekŋen keyet kwilin ma ekŋen ziboŋ eknâm mimiyeŋen kapigok: zaspâ ke gol nembon sokŋaŋaŋ puyuk peyak mge ma sapaya nanzaŋ kâŋkâmaŋ kululuŋ nembon ma nanzaŋ ŋen kwitnaŋ aget ke satnaŋ kilimbiŋaŋ ma nanzaŋ ŋen emelal kokŋaŋ msikokok keboŋ ma nanzaŋ ŋen satnaŋmak ŋamaŋ mitipesak kwitnaŋ sadonis ma nanzaŋ ŋen kwitnaŋ kanilian ke alalaŋaŋ, ma nanzaŋ ŋen kwitnaŋ kilisolait ke tipkokok, ma nanzaŋ ŋen kwitnaŋ beal kokŋaŋ nembu msikokogaŋ keŋan tapme ekbek nembon, ma nanzaŋ ŋen kwitnaŋ topaz tipkokok yanggut aiaikŋaŋ, ma nanzaŋ ŋen kwitnaŋ kilisopalas mitipesak tipkokokmak kokŋaŋmak temakwep metek kukuŋaŋ, ma nanzaŋ ŋen kwitnaŋ zakin mitipesak tipkokokmak alalaŋmak temakwep metekukukuŋaŋ, ma nanzaŋ ŋen kwitnaŋ ametis mitipesak kâŋkâmaŋmak ŋamaŋmak temakwep metek kukuŋaŋ keyet kataŋ. ²¹Âpme sekekek 12 ekŋen ke mondele katnaŋ nembon kekek tosaŋaŋ mobotnaŋ kwep kwewaŋ sekekek igak igak ke mimiŋaŋ ekban. Mme set tambaŋgumin goliyaŋ mimiŋaŋ kegogapm galasiyaŋ puyuk peyak mge.

²²Neŋ mka temaŋ alakŋaŋ keyet keŋan ekpema mopme sesewat mka temaŋ ke ku tapme ekban. Enenogat Amobotnaŋ Kawawaŋ winde toŋ ma Sipsip Nembraŋaŋ egelaŋ sesewat mka temaŋ alakŋaŋnok bemalu amnaŋ sesewatidewep. ²³Kawawangalen saŋga soŋgaŋaŋ mka temaŋ alakŋaŋ keyelen taŋam manzin ma kasupmak eyoŋgayaŋ mka ke busatnaŋ ku sasayelen enenogat Sipsip Nembraŋaŋ mka temaŋ alakŋaŋ keyelen taŋam bemti manzim tazin. ²⁴Âpme am msat kataŋgalen ekŋenaŋ busatnaŋin Sipsip Nem-

baŋaŋ egalen taŋam ziwe keyet busatnanen tabep. Mme amobotnaŋ msat palen maip ekŋenaŋ kwizet buŋamin ke mka temaŋ alakŋaŋ keyet tewalaŋ besât timobep. ²⁵Mka temaŋ alakŋaŋ keyet keŋan tambumbu ŋen ku tabe. Msamti etaŋ tapmepme sekekek sambe ekŋenaŋ mâtâpeŋ matapmambep. ²⁶Mme am sambe msat palen maip ekŋenaŋ kegogak kwizet buŋamin ke tewalaŋ mka temaŋ alakŋaŋ besât mobep. ²⁷Am yominmak ma mama mimi bekanan mti mamaip ma zet dâsukinbeŋ ekŋenaŋ mka temaŋ alakŋan ku mobep. Am kwilin Sipsip Nembraŋgalen mama papiaen tazin ekŋenaŋ etaŋ keyet keŋan mobep.

Mama tuyelen zet

22 Âpme ensel egaŋ mama tu temaŋ ŋen zikat name ekban. Tu ke puyuk payakŋaŋ omba penaŋ sakamaŋ galas nemoŋ. Ke tu zikatnaŋ Kawawaŋ ma Sipsip Nembraŋ egegalen mundum totatat elimiakŋaŋmak keyetnaŋ kwatoge. ²Toti mka temaŋ keyelen set tuŋgupmaset mezin. Tu keyet nembet nembet mamayelen tep keyaŋ tapmege. Tep ekŋen keyet penaŋin nup kan kwep keyet keŋan sek 12 penaŋin maeligip ma eyoŋga kwep keŋan penaŋin sek kwep maeligip. Ma msat kataŋ tep sinaŋ keyaŋ am mme dolakŋaŋ bemâbep. ³Mka temaŋ keyet keŋan am ma kwitnaŋ kwitnaŋ Kawawaŋaŋ saik kumindeye ekŋen keyaŋ keŋan ke ku tabep. Yaŋgut Kawawaŋ ma Sipsip Nembraŋ egegalen mundum elimiakŋaŋitmak mka temaŋ keyet keŋan ilit mundumit keyet dukŋan tapmalu Kawawaŋgalen mulup amŋane ekŋenaŋ ikaŋgaŋat sesewatpempti mambep. ⁴Mti am ekŋen keyaŋ ek weyaŋ ekmâtâti mambep ma ekŋengat monzalamanan egat kwitnaŋaŋ kumpepeŋaŋ tabe. ⁵Ma mka

temaŋ keyet keŋan tambumbu ewe ku tabe ma am ekŋenaŋ taŋam ma kasup keyet olalat mulup ku mbep. Enenogat Amobotnaŋ Kawawaŋ ikaŋaŋ busatnaŋ bemindemti mamambe. Kegok sokbeme ekŋenaŋ amobotnaŋ kwati am msalen indikdamuŋ mti kwesiŋ kwesiŋ mameti mambep.

Zisasiyaŋ kokogalen kanaŋ sokŋan bein

⁶Âpme ensel keyaŋ pigok dinoye, “Zet papia kapi penaŋaŋmakgapmti amnaŋ ŋep nâmkinŋepewep. Amobotnaŋ Kawawaŋ egak Emetak Teŋaŋ golaŋ zenze an ekŋenmagen indame ikaŋaŋgalen zetnaŋ mme sosok kwakwagalen indaye. Egaŋ ensel ŋen am nâmkinŋepeŋinmagen peme topme kwitnaŋ kwitnaŋ sokŋan sokbesâpm ke zemzikat indaye.”

⁷Enseliyaŋ zet kegok zemdelan zeme Zisasiyaŋ pigok zeye, “Nânik, neŋ sakwep kosowap. Âpme an ŋenaŋ zet papia kapiyet keŋan gawepuween kwitnaŋ kwitnaŋ bam sokbesâpm ke egaŋ oloŋen mbe.”

⁸Âpme Zânaŋ pigok zeye, “Neŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe ke eknâmban. Ke eknâma delan zeyeen ensel keyet setnanen pedondom sawan. Enenogat egaŋ kwitnaŋ kwitnaŋ sambe zemzikat name neŋ egat dundum sasâgât mban.” ⁹Yaŋgut ensel egaŋ zemkulumnemti zeye, “Yegat, pemane talak! Neŋ mulup an nodi ma golaŋ zenze an nodine ekŋengalen mulup an ma am papia kapiyelen zet gawepumti mambep ekŋengat nolin keyepmti geŋ Kawawaŋ ek etaŋ sesewati dundum sawanik!” ¹⁰Kegok zemti kapigok dinoye, “Geŋ papia kapiyet keŋanen zet tazin ke sokbesâpm kapi ku enziliwanik. Zet papiaen kunek ke ilak penaŋaŋ sokbembeyelen kanaŋ sokŋanik bein ¹¹keyepmti kan keŋ

gilik zenzeyelen ñen ewe ku tazin. An bekanaj mimi egañ bekanaj msâti mbe ma egañ set kileñ mama masâgât nâmbé egañ ñep mambe. Ma an teñ main egañ kegogak mambe. Ma an keñañ kwetepmañ main egañ kegogak mambe.”¹² Âpme Zisasiyañ pigok zeye, “Nânik! Neñ sakwep penañ kosowap. Neñ dopmañ mutumindandayelen koti am kwep kwep mama mimiñañgat katañ dopmañ mutumindawap.”¹³ Neñ kwitnañ kwitnañ sambeyet toñañ ma kwitnañ kwitnañ sambe nen maekdamuñ miyap. Neñ eweñañ tapma kwitnañ kwitnañ sokbeyeyañ neñ tapma kogogak delañ zewe. Neñ eweñañ takwaban bam tapmobap.”

¹⁴ Âpme am nâlen zetn mâti esemteñ mambien ekñañ ñep mka temañ keyet setokwakwatnanen moweti keñañ meti mama kanzizitgalen tep keyet katnañ nâmindema nimbep keyepmti ekñañ oloñen mtalit.¹⁵ Âpme am set kileñ ma kwitnañ kwitnañ bekanaj mamip ma am añkambuk mulup ma mkambuk mulup ma egegat yeñ zelit ma agulam mamip ma am notnañ mulup sepem kegok mamip ma am set kileñ mamaip ma maindome gakip ma am nopiom sesewatsaip ma am zet dâsuki manzeip ekñañ mama mimi kebongat tikñañ manâipgapmti Kawawañgalen mundum dolakñanen ke ku tabep.

¹⁶ Âpme Zisasiyañ kapigok zeye, “Neñ nâlen ensel zempema zet ke mti geñmagen koti geñ zet ke papiaen kumane zet keyañ Kawawañ nâmkijpemaip ekñenmagen mebe. Âpme neñ Dewitgalen in-

sokñane penañ beyap ma neñ saputuñ busatnañ temañ tambuñan makwatazin keboñ beyap.”

¹⁷ Kawawañgalen Emetak ma Sipsip Nembañgalen imbi zapat mamalup egełañ Kilaisiyet pigok zewun, “Geñ kot!”

Ma an ñenañ zet ke nâmti kegogak zewe, “Geñ kot” Âpme ñen ekñen tuyet gakimti kobep ma ekñen tu niniyet nâmbep ekñañ koti mama tu tosañepiñ nimbep.

Zânañ Zisasiyelen golañ zet delañ zenzeyelen zet ma zetik mge

¹⁸ Âpme Zânañ amgat golañ zet kapigok zeye, “Am ñenañ golañ zet papia kapi keñañ maiñti nâmbep ekñengat golañin tiyap ke pigok: Am ñenañ keñañgalak zet ñen tusumti zewe beme Kawawañ papiaen kwitnañ kwitnañ bekanaj sokbembeyet zenzeñañ ke ewe tusumti sawe.”¹⁹ Ma am ñenañ zet kapi notnañ asekbé beme Kawawañ mamayelen tep katnañ egat zapat tazin ke ma mka temañ teñ keyet keñañ ku mebe ke menzem timâbe. Kwitnañ kwitnañ ke sepem kegogak papiaen kumpepeñañ matazin keyañ sokbewe.”

²⁰ Zet sambe zenzeñañ kapiyet toñañañ zet kapigok zein, “Penañ sukwep! Kann ilik sokñanik bein.”

Zeme Zânañ dopmañ zeye, “Ke penañ, Amobotnañ Zisas, geñ kot!”

²¹ Amobotnañ Zisas egalen keñ taolelañ am Kawawañgat manâmkijpeip ekñenmak wemti wembe. Ke penañ.